

A
PREFACE
(Sanskrit and English)
OF
SRIMAN MAHABHARATAM.
उपोद्घातः ।

दाक्षिणात्यकोशानुसारेण मुद्रापितस्य श्रीमन्महाभारतस्य ।

अयम्

कुंभघोणस्थेन मध्वविलासपुस्तकालयाधिपतिना टी. आर्. कृष्णाचार्येण संपाद्य

मुंबापुर्यां

तुकाराम जावजी इत्येतेषां निर्णयसागरमुद्रणयन्त्रे मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।

शके १८३५ वत्सरे, सन १९१४.

PUBLISHED BY

T. R. KRISHNACHARYA

Proprietor Madhva Vilas Book Depot Kumbakonam.

---

*Printed by R. Y. Shedge, for the proprietor
at the "Nirnaya-sagar" Press, 23, Kolbhat Lane,
BOMBAY.*

1914.

श्रीमन्महाभारतस्योपोद्घातः ।

श्रीमद्भुवनेश्वरमध्वान्तर्गतसामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवाय नमः ।

जयत्यजोऽखण्डगुणोरुमण्डलः

सदोदितो ज्ञानमरीचिमाली ।

स्वभक्तहार्दोच्चतमोनिहन्ता

व्यासावतारो हरिरात्मभास्करः ॥

विदितमेवैतत्सर्वेषां भरतखण्डस्थानां संस्कृतविद्या-
यां कृतपरिश्रमाणां आस्तिकानां विदुषां यत् 'पूर्णमदः
पूर्णमिदं पूर्णोत्पूर्णमुदच्यते' इत्यादिप्रकारेण बृह-
दारण्यादिषूक्तरीत्या स्वमूलरूपाभ्यायनादनतिरिक्तेन
अनादिकालमारभ्यापरोक्षितम्परस्वरूपेण कल्याण-
गुणसिन्धुना-अज्ञानादिदोषदूरेण कालमहिम्ना गौतम-
ऋषिशापेन च लुप्तज्ञानान् अतएव स्वात्यन्तिकेष्टानिष्ट-
प्राप्तिपरिहारोपायानभिज्ञान् सज्जनान्दृष्ट्वा अनुक्रोश-
युक्तानां ब्रह्मरुद्रेन्द्रादिदेवानां प्रार्थनया सज्जनोद्धारार्थं
वासव्यां सत्यवत्यां पराशरादवतीर्णेन परमाप्तमेव
श्रीमता कृष्णद्वैपायनेन वेदविभागं कृत्वा तत्त्वजिज्ञा-
सूनां द्विजानां वेदानधिकारिणां स्त्रीशूद्रादीनां च त-
ज्ज्ञानजननार्थं कृपयाऽशेषान्वेदार्थान्पिण्डीकृत्य उत्प-
त्स्यमानानां युधिष्ठिरादीनां कथाकथनव्याजेन वेदस-
म्मितं महाभारताख्यं इतिहासरत्नं बहुविधोपाख्या-
नसमेतं लक्षग्रन्थात्मकं विरचितमिति ।

यदा मुद्रणविधिरसद्देशे प्रसिद्धिं गतस्तदारभ्यायं
ग्रन्थः प्रथमं कलिकातायां ततो मुंबापुर्यां च देवना-
गराक्षरैर्मुद्रितः । तदनन्तरं मद्रासनगरे तैलङ्गाक्षरैः
ततोऽप्यनन्तरं पुनः कलिकातायां देवनागराक्षरैः प्र-
तापचन्द्रायमहाशयैश्च मुद्रितः । तथा मयापीदानी-
मेव मुद्रापित इत्यपि सर्वेषां विदितमेव ।

एवमनेकैर्महाशयैर्बहुवारं मुद्रितचरोऽयं ग्रन्थस्त्वया
तपनप्रकाशितपदे खद्योतप्रकाशनमिव किमर्थं मुद्रा-
पित इति चेत्तत्प्रसक्तिसाकल्येनोच्यते । तथाहि—

एतस्मात्पत्तनाप्राच्यां दिशि दशक्रोशे कावेर्या त-
क्षिणे तीरे विद्यमाने 'मल्लियं' नाम्नि ग्रामे वसन् बा-
ल्यएव पितुरभ्यस्तसाहित्यविद्योऽहं शास्त्राध्ययनार्थं
इदं पत्तनमागतः । अत्र कंचन कालं सामान्यशास्त्राध्य-
यनानन्तरं स्वयं मध्वमताभ्यायित्वा माध्ववेदान्त-
शास्त्राध्ययनार्थं प्रवृत्तेन मया तद्वन्थानां कुत्राप्यमुद्रि-
तत्वात् तेषु केचनैव कष्टेन संपाद्याधीताः । अद्वैत-
विशिष्टाद्वैतवेदान्तग्रन्थवत् माध्ववेदान्तग्रन्थानपि
मुद्रयित्वा अपेक्षितजनसुलभान्विधित्सुना मया
१८८९ तमे ख्रिस्ताब्देऽस्मिन्नेव क्षेत्रे 'मध्वविलास'
नामानं पुस्तकालयं प्रतिष्ठाप्य ग्रन्थशोधनार्थं अनेका-
न्पण्डितान्नियुज्य ग्रन्था मुद्रापयितुमारब्धाः । तदा-
द्यद्यावधि अनेकानि अत्यावश्यकान्यतिदुर्लभानि च
पुस्तकानि मुद्रापितानि मुद्राप्यमाणानि च वर्तन्ते ।

अत्रान्तरे इतिहासावलोकनकुतूहलिना मया मुंबापु-
रीस्थगणपतकृष्णाजीमुद्रणयन्त्रे मुद्रितं खगुहएव स्थितं
पुस्तकं सकृदान्तमवाचि । तस्मिन्पुस्तके पुरा प्राचीन-
लिखितपुस्तकान्यवलोक्यार्थं कथयतां मत्तातपादानां मु-
खाद्याः कथाः बाल्ये मया श्रुताः तास्वनेका अस्मिन्पु-
स्तके नोपलब्धाः । ततस्तत्त्वविचारणाय प्रवृत्तोऽहं लि-
खितपुस्तकान्यवलोकयं तत्र ताः सर्वाः कथा अभू-
वन् एवं विचार्यमाणे महनीयचरितैः त्रिभिरपि भाष्य-
कारैः भाष्येषु अपरार्कचतुर्वर्गचिन्तामणिपराशरमाध-
वीयादिप्राचीनार्वाचीननिबन्धेषु 'महाभारते' इत्युदा-
हतानि मुंबापुरीमुद्रितपुस्तकेऽविद्यमानानि अनेकानि
पद्यानि चात्रोपलब्धानि । उत्तरदेशस्थलिखितपुस्त-
कान्यपि मुद्रितपुस्तकसदृशान्येवाभूवन् । तस्मान्महा-
भारतस्य मूलपाठः औत्तराहदाक्षिणात्यभेदेन द्विविध
इति परिज्ञातेः ।

अयं दाक्षिणात्यः पाठः औत्तराहणां दृष्टिपथं प्रायो

न गतः । उत्तमदेशे मुद्रितैरेव पुस्तकैर्दक्षिणदेशस्यापि व्यासत्वात् दाक्षिणात्यानामपि दृष्टिपथं प्रायो नारूढः । तस्माज्जीर्णतालपत्रादिष्वेव शयानः पुनः कतिपयदि-
नावसाने विनशिष्यन्नयं दाक्षिणात्यः पाठः मार्मिक-
सर्वविद्वज्जनहृगोचरीकरणायावश्यं मुद्रापणीय इति
निरचिनवं ।

यद्यपि ग्रन्थशोधकेन देशेदेशे गृहेगृहे चोपल-
भ्यमानानि सकलान्यादर्शपुस्तकान्येकीकृत्य विमर्शो

विधेय इति सर्वसंमतः पन्थाः । सतु समाचरितुं न
मर्त्यमात्रसुलभविभवेन केनाप्येकेन शक्यते ध्रुवम् ।
नहि तथापि परिमितविभवेन मार्गैकदेशोपि नाति-
क्रान्तव्य इति निषेधस्संभवति । तस्मात्स्वकीयकर्तव्य-
ताबुद्ध्या कृतप्रयत्नोऽहं एकोनविंशति आदर्शपुस्तकानि
संपाद्य एतच्छोधनार्थं पुनरनेकान्पण्डितानधिकार्यं
तैस्सम्यक् शोधयित्वा सर्वजगत्प्रसिद्धे मुम्बयीस्थनि-
र्णयसागरमुद्रणयन्त्रे संमुद्र्य नचिराल्पाकाशयम् ।

आदर्शपुस्तकानां सूची ।

क्र.सं.	संकेता.	आदर्शपुस्तकदातृणा नामानि ।	लिपिः ।	स्वरूपं	विशेषाः
१	क.	ब्रह्मश्री रंगस्वामिताता- चार्याः कुंभघोणं ।	द्राविडी	तालपत्राणि	शतवर्षदेशीयं पुस्तकं ।
२	ख.	रा. रा. के. रंगनाथ- रायमहाशयाः । कुंभ- घोणं ।	देवनागरी	पत्राणि	शालीवाहनशके १६३० वत्सरे लिखितं । अत्र कानिचन पर्वाणि रत्नगर्भव्याख्यानस- हितानि ।
३	ग.	रा. रा. हरिराव म- हाशयाः रङ्गिरायपौत्राः कुंभघोणं ।	तथा	तथा	तंजापुराधीशेन प्रतापसिंहमहाराजेन पण्डित- वर्याय मुकुन्दव्यासयज्वने युवसंवत्सरे श्री- रामनवम्यां दत्तं । इदं पुस्तकं औत्तराहपा- ठानुसारि ।
	घ.	रा. रा. आर्. रघुना- थरायमहाशयाः दि- वानबहदूर कुंभघोणं ।	तथा	तथा	शालीवाहनशके १७४१ लिखितं ।
५	ङ.	रा. रा. बेंटवाल अ- प्पुरायमहाशयाः । भुवनगिरी ।	तथा	तथा	महापुरातनं । अत्युत्तमं । जयसंवत्सरे लि- खितं ।
६	च	ब्रह्मश्री. महामहोपा- ध्याय पेरुहवल्लंदान रंगाचार्याः । कुंभघोणं ।	तैलङ्गी	मुद्रितं	वेंकटसुब्बशास्त्रिणा मद्रासनगरे प्रजोत्पत्ति- संवत्सरे मुद्रितं । इदं औत्तराहपाठानुसारि ।
७	छ.	रा. रा. आर्. रघुना- थरायमहाशयाः दिवा- नबहदूर कुंभघोणं ।	तथा	तालपत्राणि	महापुरातनं । किंचिदपूर्णं च ।

सङ्ख्या	सङ्केताः	आदर्शपुस्तक दातृणां नामानि ।	लिपिः	स्वरूपं	विशेषाः
८	ज.	तथा ।	तथा	मुद्रितं	मुद्रणस्थलकालादिनिर्देशाभावात् च. पुस्तकादपि प्राचीनेन भाव्यं ।
९	झ.	स्वीयं ।	देवनागरी	तथा	मुंबापुर्या गणपतकृष्णाजिमहाशयेन शाली- वाहनशके १७९९ तमेब्दे औत्तराहपाठेनैव मुद्रितं । नीलकण्ठीयसहितं ।
१०	ञ.	म. शा. सं. अपशृङ्गी- कर रामचंद्राचार्याः भारतसिंह इति बिरु- दाङ्किताः कुंभघोणं ।	तथा	तथा	१८८६ तमे ख्रिस्ताब्दे कलिकातायां प्रताप- चन्द्रायमहाशयेन मुद्रितं । अस्मिन्पुस्तके 'त' पुस्तकापेक्षयापि अनेके श्लोकाः न्यूनाः ।
११	ट.	रा. रा. कुत्तलं वैकट- रायमहाशयाः । गुंड- रायपुत्राः । रामनाथपुरं	तैलङ्गी	तालपत्राणि	लिपिसौष्ठवेन शुद्धपाठेनच अत्यार्थ्यकर- मिदं पुस्तकं । प्रायोनेन द्विशतवर्षदेशीयविजय- संवत्सरे लिखितेन भाव्यं ।
१२	ठ.	रा. रा. नारायणराय- महाशयाः । कुळितले ।	देवनागरी	पत्राणि	लक्षाभरणनामिका श्रीवादिराजयतीश्वरविर- चिता दाक्षिणात्यपाठस्य महाभारतस्य व्याख्या ।
१३	ड.	ब्रह्मश्री. कल्याणसुन्द- रशास्त्रिणः । नल्लूर ।	द्राविडी	तालपत्राणि	असमग्रं । प्रायः शुद्धं ।
१४	ढ.	तञ्जापुरस्थराजकीय- पुस्तकशाला ।	तथा	तथा	पञ्चाशदधिकशततमवर्षदेशीयं ।
१५	ण.	तथा ।	तैलङ्गी	तथा	तथा ।
१६	त.	रा. रा. आर्. रघुनाथ रायमहाशयाः । दिवा- नबहदूर । कुंभघोणं ।	देवनागरी	मुद्रितं	भारतवर्षे इदमेव प्रथमं मुद्रितपुस्तकं । कलि- कातायां १८३४ तमे ख्रिस्ताब्दे मुद्रितं ।
१७	थ.	ब्रह्मश्री. अनन्दाळवा- र मैसूर ।	द्राविडी	तालपत्राणि	अत्यन्तशुद्धं । अपूर्णं ।
१८	द.	तथा ।	तैलङ्गी	तथा	तथा ।
१९	ध.	म. शा. सं. रामच- न्द्राचार्याः पाण्डुरङ्गी ।	तथा	तथा	तथा ।

अस्मिन्पुस्तके विद्यमाना विशेषाः—

दाक्षिणात्यपाठेऽविद्यमानाः श्लोका अध्यायाश्च औत्तराहपाठादुद्धृत्यात्र संमेलिताः । तत्रतत्र पाठ-भेदाः प्रदर्शिताः । यथायोगं टिप्पणीच योजिता । तत्तदध्यायारम्भे तत्तदध्यायप्रतिपाद्योर्थः सङ्ग्रहेण प्रदर्शितः । वाचकजनसौकर्याय एकैकस्यां पञ्क्तौ साधारणश्लोकानां एकमेवार्थं मुद्रितम् । वृत्त-श्लोकानां तु एक एव पादः । अस्य महतो ग्रन्थस्य पर्वाध्यायक्रमेण एका विषयानुक्रमणी विचार-क्राणामुपकाराय निर्माय प्रचारिता । तथैवान्या

समुद्रवदतिविपुलेऽस्मिन्ग्रन्थे विद्यमानानां रत्नसदृशानां मर्हापुरुषादिनाम्नां विषयविशेषाणां च झटिति लाभार्थं महती वर्णानुक्रमणी क्वचित्पुराणान्त-रादिस्पृष्टतयाच निर्माय प्रचारिता ।

यद्यप्येतादृशं महत्कार्यं न मादृशेन कर्तुं शक्यं तथापि अघटितघटनापटीयसः कीदृशं राजीकृतवत् भगवतो बादरायणस्यानुग्रहबलात् पालकानामाश्रयबलात् पुस्तकक्रेतृणामुत्कारात् क्रयादधिकमपि पारितोषिकं दत्तवतामौदार्याच्च संपूर्णमभूत् ।

पालकादीनां नामानि ।

- १ श्रीमच्छृङ्गेरीशङ्कराचार्यस्वामिनः ।
- २ श्रीमन्महीशूरमहाराजाः ।
- ३ श्रीमदनन्तशयनमहाराजाः ।
- ४ श्रीमद्भरोडामहाराजाः ।
- ५ श्रीभावनगरमहाराजाः ।
- ६ श्रीपुदुकोटमहाराजाः ।
- ७ दर्भङ्गमहाराजाः ।
- ८ रा. रा. आर. रघुनाथरायमहाशयाः ।
- ९ रा. रा. वी. पी. माधवरायमहाशयाः ।
- १० रा. रा. पी. यस्. शिवस्वाम्यार्यमहाशयाः ।
- ११ रा. रा. कान्तराजअर्समहाशयाः ।
- १२ रा. रा. आशुतोषमुकर्जीमहाशयाः ।
- १३ रा. रा. शारदाचरणमित्रमहाशयाः ।

१४ रा. रा. व्योमकैशचक्रवर्तिमहाशयाः ।

१५ रा. रा. सुन्दरलालमहाशयाः ।

१६ इन्दियागवर्नमेण्ट ।

१७ बङ्गालागवर्नमेण्ट ।

१८ बाम्बेगवर्नमेण्ट ।

१९ मद्रासगवर्नमेण्ट ।

२० अलाहाबादगवर्नमेण्ट ।

२१ पञ्जाबगवर्नमेण्ट ।

२२ असामगवर्नमेण्ट ।

इत्यादयः । पुस्तकसंग्रहरूपेणोपकृतवतां नामानि अङ्गलभाषायां मुद्रितानि । तत्रैव पारितोषिकं दत्तवतां द्रव्यसङ्ख्याच मुद्रिता ।

अस्य ग्रन्थस्य अनेकानि व्याख्यानानि सन्ति । तेषु कानिचन उपलभ्यमानानि कानिचन व्याख्यान्तरानुमेयानि च ॥

व्याख्याननामानि । कर्तृनामानि ।

- १ भारताकृतचन्द्रिका । रत्नगर्भः ।
- २ भारतभावदीपः । नीलकण्ठः ।
- ३ विमलबोधीया । विमलबोधः ।
- ४ आनन्दपूर्णीया । आनन्दपूर्णः ।
- ५ भारतार्थप्रदीपिका । अर्जुनमिश्रः ।
- ६ पद्मानन्दीया । पद्मानन्दः ।
- ७ लक्ष्मलङ्कारः । वादिराजतीर्थः ।

व्याख्याननामानि । कर्तृनामानि ।

- ८ श्रीनिवासतीर्थीया । श्रीनिवासतीर्थः ।
- ९ रत्नावलिः । आनन्दपूर्णविद्यासागरः ।
- १० देवबोधीया । देवबोधः ।
- ११ नारायणीया । सर्वज्ञनारायणः ।
- १२ भट्टीया । भट्टः ।
- १३ माधवीया । माधवः । इत्यादयः ।

तदिदं भारतं समुपजीव्याऽनेके काव्यादयो ग्रन्थाः प्रवृत्ताः । तेषु केचन मुद्रिताः केचनमुद्रिताः । ते च जैमिनिभारतं । युधिष्ठिरविजयः । कौन्तेयवृत्तं । धनञ्जयविजयः । कंसवधः । बालभारतं । भारत-मञ्जरी । वेणीसंहारः । महाभारततात्पर्यनिर्णयः । भारतभावसङ्ग्रहः । भारतचम्पूः । राघवपाण्डवीयं । इत्यादयः । अस्य महाभारतस्य महिमा न केनापि साकल्येन वक्तुं शक्यते । तथापि दिङ्मात्रं तत्स्थलं प्रदर्शयते । तथाहि । आ० १ । ९८-१०८ ॥ २९०-३०० ॥ २ । ३८३-३९७ ॥ स्वर्गा० ५ । ४०-८६ ॥

न केवलं महाभारतमहिमा भारत एवोक्तः किंतु मार्केण्डेयभविष्यत्पुराणमात्स्यस्कान्दब्रह्मवैवर्तपाद्मादि-पुराणेष्वपि वर्णितः ।

एवं महामहिमोपेतस्मिन्ग्रन्थे प्राचां या महत्त्व-बुद्धिरासीत् सा इदानीं कालबलात् आस्तिकानाम-पि शिथिलीभवति । किंचिदुर्वेरितामपि श्रद्धाजडानां भारते महत्त्वबुद्धिं तन्मूलभूते वेदे अपौरुषेयत्वबुद्धिं च सुतरामपोहितुं कृतप्रयत्नाः स्वजन्मभूमेः पुण्यभूमीत-

रत्नव्यवहारेण स्वेषु एतावदतिविपुलमहास्वारसिकाने-ककलासम्बन्धिग्रन्थाभावाच्चासूयावन्तः केचनान्यदे-शजा हिन्दुमतेतरमतस्था विद्वांसः, तदनुसारिणः एतद्देशीया अप्याधुनिकाः केचन रसिकमन्या विद्वांसश्च प्रथितयशोभिर्दक्षिणापथभूषणैस्त्रिकालज्ञैः भाष्यकृद्भिस्त्रिभिरप्याचार्यैरविवादमङ्गीकृतप्रामाण्येऽ-स्मिन्प्रबन्धरत्ने तेभ्योपि महान्तमेव धिषणाप्रभाव-मात्मनि सभावयन्तः अनेकान्दोषानाक्षेपांश्चोद्धा-वयन्ति । तेचाक्षेपाः श्रीमन्महाभारतगुणदोषविचार-व्याजेन अङ्गलभाषायामन्यैर्मुद्रिताः । तेषां समाधाना-न्यनेकैर्दत्तान्येव स्युः । तथापि प्रकृते मन्मित्रं रा. रा. एम्. ए. उपपदधारी मद्रास प्रेसिडन्सीकालेज-सहकारिसंस्कृतोपाध्यायः शे. सुब्बरायमहाशयः तेषामाक्षेपाणां मध्येऽनेकेषां उत्तरं अङ्गलभाषायामेव लिखति तदपि मुद्रयिष्यते ।

एवं मया महता परिश्रमेण अनेकेषां साहाय्येन-च यथाबुद्धिबलं निष्पक्षपातं निर्व्वलीकं च स्वकीयक-र्तव्यताबुद्ध्या मुद्रितोऽयं ग्रन्थः । तथापि यदि यत्रकुत्र-चिन्नमादो भवेत्तर्हि भ्रान्तिः पुरुषधर्म इति क्षन्तव्यम् ।

गच्छतः स्वलनं कापि भवत्येव प्रमादतः ।

हसन्ति दुर्जेनास्तत्र समादधति सज्जनाः ॥

असत्कार्यसहायभूतानां महाशयानां प्रत्युपकरणेऽशक्तः तच्छ्रेयःप्रार्थनापूर्वकं कृतज्ञो भवामि ।

स्वस्ति प्रजाभ्यः परिपालयन्तां न्याय्येन मार्गेण महीं महीशाः ।

गोब्राह्मणेभ्यः शुभमस्तु नित्यं लोकाः समस्ताः सुखिनो भवन्तु ॥

कुंभघोणम् । १
१९।११।१९१३. १

इति सकलसहृदयकृपाभिलाषी
टी. आर्. कृष्णाचार्यः ।

A
PREFACE
TO
THE MAHABHARATA.

The Mahabharata has, it may be said, attained the distinction of being a great work, perhaps, the greatest, not merely by its extent, but by some intrinsic greatness both in matter and manner. Whatever might be our view with regard to the present text, the attractiveness of the work appears to have been the same, since it was first given to the world. Wherein lies that greatness of this enviable monument of Sanskrit literature, must be a subject of perpetual interest to inquirers, for, it was great when genuine, and it is great even now when it is admittedly corrupt in many respects. Scholarly labours at this day might be useful only in collating all the available versions of the text, and in exhibiting them all in the hope of facilitating investigation and of recovering ever so little of the past history. By native enterprise an edition of the text, was brought out, sometimes with the commentary of Nilakantha also, in all the three Presidencies, mainly with the object of supplying the book to the Puranic Brahmin. But no attempt was made towards bringing out a critical edition such as might earn the approbation of modern scholars. It appears that many an ambitious editor or publisher was deterred from achieving such a purpose by the difficulties in collating the manuscripts and working at them towards such a critical edition.

In undertaking the present edition, the editor did really start with an ambitious scheme, but he soon found the circumstances in which he had to bring it out, to be so unpromising that he chose to give at least a representative collection of the text rather than delay the publication and run the risk of doing incomplete work. But this is no excuse to be made to scholars, who cannot be satisfied with anything less than the full exhibition of all the readings that the several manuscripts might present, for an editor, such is the canon, should not use his discretion in adopting or fixing the reading and thinking for other scholars. The editor therefore makes no apology for not fully discharging one part of his duty, he has only to confess his inability, not in the matter of presenting all the readings, but in not having had means to lay out sufficient capital, which the nature of work required. However he begs to submit that he has endeavoured, at least to make his edition representative of a certain

7 छ Another copy from Dewan Bahadur R. Ragoonatha Rao written in Telugu characters on palm leaf, rather incomplete

8 ज This is another printed Telugu Edition of the Mahabharata. The exact date of the publication is not known, but it should be long before the edition च.

9 झ This is the editor's own copy in Devanagari, printed in Bombay in the year 1799 of Saliyahana by Ganapat Krishnaji : e about 1878 A. D

10 ञ Got from S M S Apashangikar Ramachandracharya of Kumbakonam printed in Devanagari This is the Edition by Mr Pratap Chandra Roy of Calcutta about 1886

11 ट belongs to Mr Kuttalam Venkata Rao of Ramnad, written in Telugu on palm-leaf This is the oldest of the manuscripts secured by the editor and its age is nearly 194 years This copy was got by the great grand-father of the present owner while he was employed in the Government of His Highness the Maharajah of Mysore This is very, very old and is stated in the book to have been copied by one Datta Brahamananda Raju Yogi Kuppaiya in "Vijaya" Samvatsara corresponding to about 1713 A D

12 ठ This was got from S Narayana Rao, Esq Pleader at Kulitalai Trichinopoly District written in Devanagari on paper This is a commentary by name "Lakshabharanam" by Sri Vadirajaswamin

13 ड belongs to Kalyana Sundara Sastry, Nallur Tanjore, written in Grantha on Palm-leaf This is also an old copy No exact date is given It appears to be more than 100 years old

14 ढ This was obtained from the Tanjore Palace Library, written on palm leaf in Grantha characters No exact date is known But from appearance its age may be more than 150 years. Mr A C Burnell Ph. D says in his classified Index of the Sanskrit MSS of the Tanjore Palace Library printed in London in 1880 —"It has been unusually supposed that the MSS of the Mahabharata belong, roughly speaking, to one recension, but this is not the case The Grantha and Telugu MSS in this Library present a distinct recension hitherto unnoticed"

15 ण This is also from the same Library printed in Telugu

16. This is a fourth copy from the Dewan Bahadur R. Ragoonatha Rao, printed in Devanagari This is a Calcutta Edition in Devanagari In 4 Vol. Mr A. C. Burnell says "The Mahabharata was first printed in Calcutta in

4 Vols. (1834—39) Then in Madras (in Telugu characters) and lastly with Nilakanta's commentary at Bombay" This is the Edition referred to by Mr Burnell and its age is nearly 70 years

17 & 18 त & थ belong to Brahmasri Anandalwar, Mysore, both written on palm leaf, in Grantha and Telugu respectively, incomplete, and appear very old

19 ढ This belongs to S M S Pandurangi Ramachandrachariar of Kumbakonam, written on palm-leaf in Telugu characters written more than 100 years ago, Rudhrothkarinama Samvatsara

The copy obtained from Ramnad happens to be the oldest of the lot, written nearly two hundred years ago. One might wish that copies of such a work were as old as two thousand years even. Perhaps the materials used, in India at least, do not seem to admit the possibility of preserving a copy over such a long period. We might expect inscriptions on stones or on copper plates to come down to us through any length of time. We cannot, however, expect or even suppose that the people could have thought of such a means for preserving a work of this extent. The differences, numerous as they are, both in the form and in the contents, do not completely obscure the style and spirit of antiquity. And two provisions appear to have been naturally made and beneficially used by the good old people. In the libraries of great literary patrons copies were renewed from time to time and mostly these happened to be true copies of their originals, for they often employed men of culture to superintend the work. The Bharata has been a work which the world frequently heard expounded by scholars. Now and then, great scholars who wrote commentaries have noted differences in the reading, as well as interpolations. The conditions of the country and of the society not being favourable for easy communication between one part and another, some scholar in every part of the country took upon himself to write a commentary of his own for the people or pupils around him. Sometimes he knew the existence of a commentary elsewhere, and still wrote another improving upon that. Thus we may see there has always been some safeguarding of the texts in the various centres of culture. Notwithstanding this, it may be granted that errors might have crept in as an effect of both the uncurbed imagination of the intelligent reader and the ignorance of the illiterate scribe. Also errors occur which are due to careless transcriptions or to the difficulties in deciphering the originals, but this does not always happen to be the case and we may put the various copies under two heads (1) those that have been perpetuated in the libraries of scholars and of great literary patrons; and (2) those that have been maintained by the general body of the people

full of intense faith. The former have in most cases been reliable copies, and the renewal from time to time has not changed the text in any appreciable degree, and they afforded authoritative references when discussions were held. In such cases a late date of copying does not affect the representative character of the text as regards the antiquity of its reading.

Southern India, where many centres of Sanskrit Learning had become early established, has been distinguished for an intelligent study of the literature and for the carefulness in preserving the texts in a state of comparatively greater purity. If this edition presents that feature in any appreciable degree, that credit is wholly due to the aforesaid circumstance.

On page 7 of the Journal of the Royal Asiatic Society for January 1913, it is thus noted: "The recent South Indian Edition which may be quoted here as K or Kumbakonam edition, boasts of having used a manuscript from Ramnad which is styled by the editor 'very very old' its age being nearly 194 years." With reference to this remark we would only say that the editor's description of it as 'very very old' naturally means that the particular copy belongs comparatively to a much earlier date than any other he has used. In view of the method just explained of perpetuating the literature by renewing the copies, the date of the copy of which the editor seems to boast is not in itself valuable, but its value arises from the view it affords of the originals from which it must have descended and from the care with which the copy appears to have been made.

If the Javanese recension had been available to the editor, he would have gladly made a very good use of it. From the note which the learned scholar has given in the journal, we may believe that the reading secured in this edition is sure to become more interesting and useful in recovering the literary history of the work.

The same scholar notes: "This literature has been guarded—and so preserved to the world—by the piety of the Shaivas and Saugatas, or Shaivites and Buddhists, who came as refugees from Java after the Muhammadan conquest and settled in the smaller Island of Bali. Generation after generation kept up there the old traditions, recopying the old palm-leaf manuscripts, right down to the present day." Could we not with greater truth and force make the same remarks in relation to the Sanskrit literature that has been preserved in Southern India? It is the same molestation by foreign invaders that drove the Aryan literature and scholars into the Southern Peninsula, but their tradition was not in any manner interrupted and their piety or faith diminished in any degree. If great religious and philosophical thinkers of a

later age* are seen to belong by birth to the South, they indeed found preserved for them a genuine literature to be used with great effect by means of their extraordinary intellectual force.

In a country where no interruption of tradition could be dreamt of, where the devotion to preserving the text of their Sacred Books could not be considered as inferior to that of the refugees in the island of Bali, the suspicion which often agitates a foreign scholar, ought not to sway our judgment, too. It would appear absurd to believe that the sacred works which happen to be all the year round read or expounded by one or other scholar, would have totally lost its genuineness. Whatever might be the extent of the probable interpolations and corruptions of the text, sometimes by the hand of the intelligent and interested parties, the purity of the text in the main, in its historical aspect, could not have been so badly interfered with as one might suppose. If the emigrants to Java were evidently Shaivaites and Buddhists, the text they had with them might be suspected by the orthodox as embodying changes, as early as that time, most agreeable to them. Some might, on the other hand, say that the original Bharata itself had been written in the Shaivaitic or Buddhist spirit. This is, however, a position which should appear untenable on the very face of it. It is noteworthy that the Javanese recension also shows that the Pandavas are from the beginning associated with Sri Krishna. Sri Krishna, as well as the reputed author Sri Badarayana Vyasa, so intimately connected with the Kurus and Pandus, is nowhere represented as other than an avatar of Sri Narayana or Vishnu. Scholars who have carefully examined the scraps of information which a Megasthenes is said to have supplied to Europe, find that the story of the Mahabharata as known at that time—a time when Buddhism was at its zenith—breathed a Vaishnavite spirit.

If the Javanese text or any other of the kind should become a standard of test, that available in India of unbroken tradition must in its turn throw better light on the nature of the text which the emigrants carried with them. It is hoped that the care bestowed upon this edition will prove useful in such investigations.

The editor actually began with the idea of fully exhibiting the various readings and patiently worked at it for some considerable time. But two things stood in the way of his completely fulfilling the expectations of the modern critic and scholar. In most cases, the errors, which we may now call typographical, happen to be so palpable and the editor was unwilling to give them a recognition in print, lest the volume should become

---

* (Between 800 A.D. to 1600 A.D.—a period which may be called the Revival of Sanskrit Learning that has given very many valuable works of perpetual interest such as Sayana's Bhashya.

too big and too costly for his poor countrymen For these he primarily meant the edition, since they have been observed to be fast forgetting their noble traditions Secondly, when the differences in reading are found to be important and to deserve better consideration, they are either given in the foot-note or embodied in the text itself The readings represented by other printed editions are not extracted here This however is an inexcusable defect, which makes the edition apparently unscholarly, though it may be acceptable in many other respects In compensation, the editor has however tried to embody into his text whole chapters which he found in his manuscripts,—chapters not to be found in the editions of Bombay, or Bengal, and very likely not to be found in other recensions The editor is also aware that there is still a considerable quantity of matter which, when procured, deserves to be included in the text, so that the text may be complete according to tradition With all his efforts he had no access to some of the copies Commentaries, several centuries old, are known to exist, which require the text to be more full, and there are quotations from the Bharata in works eight or ten centuries old, and the readings or the passages recognised by them could not be wholly traced out

---

THE SPECIAL FEATURES OF THIS EDITION

- 1 It includes very many chapters not found in Bombay or Bengal Edition.
  - 2 The Reading of the South Indian recension is carefully sifted and accuracy secured to a very great extent
  - 3 Important differences in the readings of the manuscripts used by the Editor are given in the foot-note
  - 4 Short notes from the commentaries are given on many of the knotty passages
  - 5 Every Adhyaya (chapter) has the argument succinctly given at the beginning.
  - 6 A part is devoted to descriptive contents
  - 7 An exhaustive Index of names and important topics is added
  - 8 This short preface is intended to warn the Hindu students against any neglect of the great work, and, towards that effect, much of the adverse criticism is shown to be ill-founded
-

THE EXTANT TEXT AND INTERPOLATIONS

All the observations to be made here in support of the text of the Mahabharata, do not wholly bear upon the text as it now is. For, whatever may be the state of that text, or the veneration with which we may regard it, our position should be clearly understood to be that even the genuine work at the beginning was of the reputed extent and character, since this view alone can afford an explanation which the general trend of the work may bear. To understand the occasion and nature of the changes introduced into the work, it is necessary to review the conditions in which we have inherited the work.

We know rather painfully with what effort the Aryan Society must have managed to maintain and hand down the remaining Vedic portions even as they have come down to us, and we cannot expect such a course or care possible to be extended to any and every work. Unlike the Ramayana, the Bharata must have been handed down not merely by the power of memory, but possibly by other means, *viz*, by some kind of writing. The Vedic texts that are embodied into the text of the Bharata often present readings different from those in the extant collections, and they are not explicable except by the supposition that they must belong to the lost *sakhas*. The sanctity of the Bharata as a Veda had not evidently secured to it the careful treatment given to the Vedas proper, in being regularly committed to memory. Though the sanctity and value attaching to this work was in no manner less than that attached to the Vedas, a distinction was still kept up, *viz*, that the regular Vedas were important by their vocabulary, while the Bharata was by its contents, by the wisdom and reliableness of its author, and, by the genuineness of its guidance to truth. The vocabulary of the Bharata was not too rigid to be manipulated by the story-teller, not to say anything of the interference by mischievous hands or the ignorant reader, or the illiterate copyist.

The work, it may be safely said, has suffered most at the hands of the people who, at different times, sought to introduce new matter or changes with some definite purpose of their own. If, in fairness, it is granted that the Bharata was originally a popular exposition of the older literature, the most reasonable test to be applied should be in the first place to see what portions can even now be defended as genuine in comparison with the text of the existing Vedas. Another large section has also to be allowed as the amplification of such matter (*vide* Chap. I. The Great Epic of India—Hopkins). Wherever we are compelled to admit the passages to be purely later additions, or, as relating to thoughts of very late development, we might with some justification presume that they are substitutions for older matter. This could have been easily done, since the background *viz*, many *sakhas* (now missing) came

to be withdrawn from our view. If all the stories of persecution of Buddhists, or by Buddhists, were facts, they were more truly so in the mutilation or even destruction of hostile literature. When Buddhism declined in name, many were still essentially and constitutionally Brahminic at heart, though from some necessity they might have agreed to conform to the Brahminic life and formalities, and these generally happened to be great scholars, as evidenced by a large portion of extant post-Vedic literature, and in fact intellectual giants that guided the rest of the literary world. Having entered the Brahminic fold, with the influence they wielded, they could, with impunity and with marked success, change the character of the purely Brahminic literature, and to this source we may mainly attribute the presence of later and even heterodoxical ideas, and the foreign coloration to the older work. For instance, the doctrines such as, "Who longs for heaven, shall worship the holy sepulchre", "he shall pull out his hair &c" point to such interference.

Even when the country fell under foreign sway, the sectarian prejudices were not interrupted in their growth, but they have been, as we know, actively exercised in this direction with the set purpose of disarming and disabling the opponent. A single instance is sufficient to bear out the observation. If we carefully compare the portions of the Bharata celebrating Siva with those that glorify Vishnu, and also consider the general tenor of the work as known to, and recorded by, foreigners, it does not require any great effort to perceive the intrusive parts distinct from those that have a natural relation in the setting. The portion referring to the God Siva is however admitted to be genuine by Sri Madhwacharya, though not necessarily in the form in which it is now found, for the older form and its construction into the body would bear a significance and relation different from what it does in the present text. Similarly, the most grateful ideas associated with Buddhism might have with ease been ranged along with the older ideas, and this might be for a double reason. The truisms which any system may at any time claim to be its own products are often too common or too commonplace to be monopolised or even emphatically claimed as peculiar growth of its own, while there is a paucity of still grander thoughts and higher truths in the system. All that may appear as simply excellent in, and peculiar to, Buddhism are not perhaps its own, but they are what it has or must have inherited from the Vedic parents. If all those points of Brahminic faith and practices to which Buddhism appears to have raised serious objections should be set apart the remaining ideas of the Brahminic or Vedic literature cannot be found wanting in anything that positively edifies Buddhism. The vocabulary recognised by Panini must be admitted as unmistakable evidence.

of the vast development of grand ideas in the society that preceded Buddha. But for the circumstance of advanced culture, it would be inexplicable how the Brahminic faith could hold its own with equal strength, even when Buddhistic influence was at its zenith, or how, when it began to decline, the Buddhistic ideas of a common character, (perhaps common to all humanity in its tender aspect), could be so easily imported into the orthodox literature and made acceptable to the masses, if not to the scholar keenly alive to the purpose or the consequences. In literatures too, of modern development, secular or religious, such commonplace truths do, if we care to note, figure to an extraordinary extent, so that they shine only by this strength. Taking this view, we might see how foreign matter and later topics have, to some extent, found their way into the work and seem to defeat the main purpose of the author.

When Sri Badarayana had to restore the Vedas and arrange them into convenient groups, his work could not be complete without providing, with the means of knowing their contents, the people who might have neither capacities nor circumstances necessary for a full and accurate understanding of the older literature. The Itihasas and Puranas are admittedly known to be *Upa brimhana*, i.e., illustrative exposition of the Vedic knowledge. For, the loss of books is indeed the loss of accumulated wisdom and of the means of realising it. Such wisdom must be made available in a form fit to be grasped both by the common people and by the thoughtful inquirer. With this object, Sri Badarayana wrote the Itihasas and Puranas which more directly appeal to the former, and the Brahma-Sutras which specially guide the latter. Thus the grand object of his writings has been to furnish a key to the traditional knowledge locked up in the Vedas.

As there were systems before, there were also systems subsequent to the 'Restoration,' which were antagonistic to the authority of the Vedas as well as to the truths contained therein. Besides, the loss of the Vedas and the Vedic knowledge may in great part be attributed to the mischievous interference by the followers of such Schools of Thought. Indeed the counter influence grew stronger and more steadily in the midst of very favourable circumstances, and this fact alone explains how the work of restoration by Sri Badarayana has been greatly undone. It would appear that the truth of this observation is partially recognised by modern scholars, as for instance in their examination of the Vedanta Sutras and their Commentaries. Thus the struggle between the two parties, Vedic, and non-Vedic, may be said to be symbolised in the warfare between the Suras or Devas and the Asuras, described in the Rigveda and

philosophised upon in the Upanishads. The puranic stories are only a further drawing out of the same idea. But it is not all pure imagination, on the other hand, it is only a representation of facts in the general. Should it not be for this feature, the Vedas, Puranas or Itihasas could not have become a study of general and perpetual interest. Later still, that is, at the time when the great Itihasa was composed or interfered with, the struggle appears to have become much more keen in relation to *Knowledge*. When the Greeks lost their imperial supremacy, their learning and wisdom did not perhaps suffer a fate so bad as the Vedic did, for, this was the result of an internecine war, never to cease. While, on the one hand, the greatness of the original Bharata remains traditionally ineffaceable, and, on the other, the circumstances that affected its true character are so patent, it is no matter for surprise or wonder that in considerable portions the existing Mahabharata should not appear a complete or even a faithful exposition of the ancient wisdom. The one consolation is that, notwithstanding the serious interference, the spirit of the true Vedic wisdom is unmistakably the prevailing force, which an orthodox thinker would convey by a popular *simile*, the Ganges with all the adulterations is still the holy Ganges.

The genius of the author is exhibited in collating two sets of truths in his great work. There was the true history of the Kuru race and the Great War on the one hand, and, on the other, there was within his grasp a vast store of eternal, yet practical, knowledge embodied in the Vedas, which he had to recover, arrange and systematise. He has blended the facts of history and the consecrated truths of old into a consistent mass. To a philosopher, nay, to a man of some clear penetration, the gross concrete facts are but particular expressions of the general and eternal truths, and so, he can make them speak what he reads in them. Thus the work became an Itihasa, at once an authentic history and a striking exposition of didactic truths. The grand living notion of the Mahabharata can be justified and realised only by taking our stand on this ground. Otherwise, it would be absurd to suppose that the work was so great and so highly sanctified, simply because it consisted of 24,000 verses describing the discharge of arrows and weapons, bloodshed and atrocity, and the devilish dance of the headless bodies.

GENERAL.

This Bharata Khanda of ancient renown has been enviably distinguished as *Karma-Bhoomi*, which means the land or place where the actions of man most rapidly fructify and lead him to the ultimate goal. Only in the light of this notion, which influenced the thinkers and writers amongst us, all that section of literature peculiar to India should be properly read and understood. But few are prepared.

to allow such a monopoly of speciality to any section of human race. That it has still a distinctive character cannot be altogether ignored. Men of towering genius appeared from time to time and exercised their logical faculty in maintaining the value of their inherited lore. They recognise two grand divisions of the literature (1) Vaidika and (2) Laukika. The high esteem in which they held it and the grounds on which that rested are now being questioned by modern thinkers. These cannot give this literature a place and value far different from, or better than, any other literature known to them. They naturally hold "that the Vedic works like the Laukika or post-vedic works in the Sanskrit language are compositions by men who lived at different times and places, exhibiting thereby their intellectual growth and strength, that the subject matter or the ideas mostly bear testimony only to their power of observation and to the things with which they were surrounded, or their power of imagination, creative faculty, though they represent all things as absolute realities or facts, that such a view might be due to their own illusion or to a profitable desire of keeping the common people enchanted, and for these reasons, neither the ideas nor the works can be admitted to be authoritative in any scientific sense." Agreeably to such an opinion they have formed, they have adopted certain principles of investigation, by which they hope to recover the blindly faithful from the blinding faith, and to show how they are specially privileged to perceive the merit and condemn the faults. They seem to have to a great extent succeeded in ridiculing the idea of eternal Vedas and the believers in them. All this view might, in the light of the present advanced culture, seem indisputable. But there is yet and there will be, a section, however small, which is likely to continue in the same orthodox groove of blinding faith, and for its sake, it seems desirable to refer to the various critical observations and suggest explanations in support of the traditional views. Now, it is here proposed to examine modern criticism upon the great work, the Mahabharata. The criticisms may be grouped under four heads as those relating to —

(1) The authorship, (2) The subject matter, (3) The date of the work and (4) The character of the composition.

Many chapters are devoted to show that the work could not have been written by one author and we are asked to believe that many at different times contributed to make it a huge work as it is. It is only under some constraint that the modern critic allows that the original Bharata was written by one poet who must have been an eye-witness of that history. To more advanced thinker Kṛishnadwaipayana Vyasa seems to be but a name. The vocabulary, the style, the

subject matter, are all shown to bear out the supposition of many authors. Admitting to be true all the circumstances which a critic may point out, we may still continue to believe in the uninterrupted tradition that Badarayana Vyasa was a real personage, the real and sole author of the original Bharata. If this tradition should be distrusted for a moment, we should be at a loss to explain how Vyasa has come to be so interwoven in the whole history, much more intimately than Sri Krishna himself. We have not as yet come across any literary production in the world in which we can note a parallel to the Kuru story in this respect. It would be difficult to understand why the writer of such a book or story should claim to be the progenitor of such characters. No dissenting voice is heard against the authorship of Vyasa or the fact that he is a historical person. If there had been the least improbability about it, the party that so enthusiastically espoused the cause of Duryodhana, before and after his death, must have questioned, and cast doubts, on the authorship of Vyasa.

In later times there were the Buddhists, Jains and other heterodoxical thinkers, who were interested in representing another side of the facts. In the absence of any such dispute or difference of opinion, the statistics which are now exhibited to prove the contrary become otherwise explicable. For, the Samhitas, the Brahmanas and Upanishads of the different Vedas having been admittedly the antecedent literature, the differences in their style, vocabulary and matter became naturally reflected in this work, which is intended at once to show its connection with them and to make the exposition popular. It is not unlikely that the Akhyanas or even particular passages were directly extracted into the work from still older productions which are lost, and this is borne out by the extracts which are traced to the existing Samhitas and the Upanishads. Any few passages or even any portion of the matter which we might now consider interpolation cannot prove the multiplicity of authorship.

Further, the appellation Vyasa has always pointed to one person who was at one time able to cope with the gigantic work of compilation and the re-arranging of all the recoverable Vedas. Only such a person should certainly be credited with the power of using all his lore towards a grand practical purpose as the production of the Mahabharata. Through a want of special training, or natural tendency, or even a genuine wish, many cannot perceive the harmony in the huge mass of things, and may not be expected to do better justice. In short, all the circumstances adduced in support of the theory of 'many authors' may be explained away by recognising a dramatic spirit in

the author, who apparently makes many and different characters speak the truth at every step. Are we asked to believe that every such difference necessarily implies a different author? No, we would do well to hesitate to draw such rapid and haphazard conclusions, when the premisses are of extremely doubtful accuracy. That Badarayana Vyasa was the author of this stupendous work is not merely oral tradition, but it is a fact so frequently declared in the Puranas without an exception.

The puranas are, if not all, most of them, admitted to be the works of the same Vyasa. There is the story that Vyasa was not satisfied with the production of the puranas and the great Bharata, till he wrote the Bhagavata, into which he has extracted the essence of all his teachings, viz, the devotion to the Supreme Being, whom he has glorified in the form of Krishna in his grand Bharata as well as in the Bhagavata Purana. Suppose for a moment that the Bhagavata, the work of some other hand, is simply ascribed to Vyasa. Then, what a glorious author must Vyasa have become, so that the anonymous author chose to ascribe the work to him more than to any other Rishi of ancient renown. Thus, even this supposition rather strengthens the view that the Vyasa the reputed author, cannot be denied a real existence or such extraordinary capacity for literary activity. Though the character and contents might be difficult to decide of the eighteen *upa puranas*, a class of writings known as the *puranas* has come down to us from the earliest *vedic* times. If Vyasa did re-arrange the recovered Vedas, it might be said that he also amplified those good old puranas in recasting them in a popular style. The difference between the manner of exposition in the puranas and that in the Bharata is often ignored. From the aforesaid character of the puranas they are partial expositions of some aspects of the world and its great author, with reference to the vedic portions with which they were severally connected. On the other hand, the Bharata is a comprehensive exposition of all the Vedic Literature from the *mantras* to *upanishads*, in arranging which the author became Vyasa. It is but natural that he as the Vyasa had the ambition to write a practical exposition of the matter which comprised the field of his labours and, in making his work brilliant with striking illustrations, enriched it with his own wisdom, a fact which edified the work in the view of sages and saints, so much so that they looked upon it as something superior to the *vedas* themselves. Again He is recognised on all hands as the author of the Brahma-Sutras and there is no doubt or dispute on this point. The internal evidence afforded by the Sutras of Badarayana as well as by those of Jaimini makes it impossible to deny such a personality as of Krishna Dwaipayana Vyasa. The reference in the Brāhma-Sutras to *smritis* is generally understood to be a reference to the Bharata, by all commentators and thinkers alike.

This circumstance may be taken to prove that their common author did so give references to his own work to secure its recognition among the authorities prior to the Sutras. However, the Bharata is not mentioned by any name, but by traditional instruction, the source of reference is unmistakably known to successive generations.

THE EXTENT AND NATURE OF THE WORK

When the reference to the Bharata as *smṛiti* is evidently recognised by great seers, the Itihāsa assumes an authoritative character which no other epic in this or in any other literature can ever claim.

The Brahma-Sūtras coming to investigate the general principles of interpretation of all the vedic śākhās as conveying the supreme nature of Para-Brahman call in the evidence of the Bharata *smṛiti* in support of the conclusions they draw. No better evidence would be required then to prove how great an authority the Bharata had by that time become for deciding a question. The term *smṛiti* as applied to such works does not mean memory or recollection, but it means the traditional knowledge derived from the Vedas. Only by virtue of this origin, *smṛitis* became authoritative, while those that are not traced to a vedic source are rejected as spurious—Vedānta sūtra 2 Adh. sūtra 1.

Concise as the work must have been when compared with the extent of the Vedic literature, still the extent of the work by itself should necessarily be great, greater than that of any ordinary work. The truths rendered into the popular language further required illustrative facts within the observation or the knowledge of the people for whom it was written. Indeed, with such a purpose to be accomplished, the author made it so great, and it is but natural. This unique character of the work, both as it was at the time of the sūtras and as it is now, cannot be ignored, however prejudiced the modern thinker might happen to be, there is therefore no improbability in that Kṛṣṇadwaipayana wrote a work of *Lakṣa grāṇtha* called the Mahābhārata, excluding the Harivamśa which is an indispensable supplement. Once more we may emphatically note that this great extent of the work originally bore a certain proportion to the extent of the earlier literature which Vyāsa had to collect and edit. It was not intended to be a hand-book of moral stories like the Pancha Tantra.

The contention of the modern critic appears to comprise three important points (1) the work was originally an epic and it consisted of only 24,000 verses (2) The Akhyānas or episodes were mostly later accretions, as well as the didactic portions and (3) the foreign topics so introduced often mar the harmony and value of

the work, (a) as retarding the natural progress of the epic action, (b) as reducing the genuine value and character of epic poetry and (c) as presenting styles and pieces of information distinctly of later origin and development

Against this criticism, it should be first noted that the name *Epic* as applied to the Bharata is a misnomer. The mistake of having applied that name and examined it in the light of its definition has led to much adverse criticism. It is not just to compel the Bharata to conform to the definitions of an epic as known to a foreign literature or acceptable in classifying the later works.

The Mahabharata was at no time thought to be a poem intended mainly to celebrate an epic action as any poem of a later poet may be. An Epic poem, whatever might be its excellence as a literary production, does not seem to have at least in India risen to the rank of the *vedas*, to be authoritative like them. For, in the Vedas themselves, the authoritativeness of some portions as Arthavadas is, according to some, not direct but dependent upon others which directly have it. The other great poem, Valmiki's Ramayana, has not, with all the sanctity popularly attached to it, become a Veda like the Mahabharata. On the other hand the great Bharata has been esteemed as a *veda* by itself—a Veda which encompasses all the knowledge of the earlier four, and includes something more which the divine author, by virtue of his unbounded wisdom, added to the stock. The Upanishad speaking of the Mahabharata as वेदानां वेद recognises it not only as the fifth but as something more than the four. To be ranked with the Vedas, the Mahabharata could not have been merely a fine yet lengthy description, as Sisupala Vadha, of an epic action or an epic hero, an account of fierce soldiers and bloody battle-fields, not even an account of the excellent characters to be dramatically developed or presented. Moreover, at the time when the Bharata had its origin, the Vedas were not simply an expression of the fancies of the early man, nor his simple history. But they were more or less a treasury of the thoughts of the highly philosophical man which he must have become, the more clearly he appears to have perceived the conditions of life, of a settled life in a society of a very complex character. If the Bharata should now become something better than those Vedas, it must have been made a truer and more definite expression of that development.

Again, the Bharata is not called an epic वीररसप्रधानकाव्य, a poem in which the emotions of the heroic spirit are depicted. It is called Itihasa, which means "*things were so and so in the past.*" From the frequent references to Itihasas either in the same work or in other works it is impossible not to perceive that the aim of the Itihasa is primarily and mainly to illustrate the general and abstract truths by

reference to authenticated history. It should be noted that no genuine Aryan scholar ever understood the character of the work in any other light. On the other hand, it has always been recognised as a link, a proud and incomparable link, in the growth of the traditional literature, connecting the Vedic on the one side, and all other post-Vedic on the other, and only as such it is strictly an Itihasa. The puranas also having to some extent the same purpose to fulfil have become authorities. Thus it is evident that there was a real necessity as well as a genuine ambition to interpret the Vedas in an intelligible language and in an impressive style, and in so doing to increase its comprehension with matter of kindred nature.

Having thus perceived its origin and connection in the growing Aryan Literature, one should consider twice before any presumption is made of the nature and extent of its contents. Indeed, scholars both foreign and native have with an assurance of *infallible surmises* reiterated that it was nearly a fourth of its present bulk and all other portions are accretions of later ages. Remarkably they find a support in the work itself which tells them that the Bharata consists of 24,000 verses *excluding* the Akhyanas. It is then a matter of subtle understanding that we should be able to take this exclusion to mean that the Akhyanas were added later by other hands. However, it cannot be said that the modern critics are prepared to give up all the *akhyanas*, the illustrative stories, which must really be history. To claim for the Mahabharata the authoritativeness assigned to it by the Upanishad, it would not do to hold that the illustrations were fables or parables as in Æsop's book or even in still better books. Again, if some at least of the Akhyanas had formed part of the original short genuine Bharata, the epic proper should comprise an extent much less than stated in the Bharata. We do not, however, mean maintaining the genuineness of the present text as a whole, for nearly eight centuries ago Sri Madhvacharya noted that the work had been so interfered with, that a millionth part of the Puranic and Itihasa literature could not be recognised as genuine. The point is quite explicable. In spite of the grand purpose with which the work was written, numerous were the difficulties in handing down the original in all its purity and entirety. If we are astonished at the accuracy with which the extant Vedic texts are maintained and handed down, we should be still more surprised to know how infinitely larger portions came to be lost and how their loss leads every thinker to make his bold assumptions. Here the puranas tell us that Sri Badarayana Vyasa was an *avatar* of the Supreme Being, come for the purpose of restoring to the world the lost knowledge of the Vedas. The collection or the compilation he made was comparatively very limited, and even that was divided into very many

branches or Sakhas, so that men of poor intellect and limited span of life in the Kali age might adopt one or other Sakha for their study. It would appear that at the time of his classification there were followers of all the Sakhas, whereas at the present day half a dozen could hardly be found to have living followers. Now it cannot be said that the Bharata was an exposition of any one Sakha, on the other hand, it is repeatedly said that Sri Vyasa wrote that work as a succinct exposition of the knowledge to be derived from *all* the Sakhas, so that the philosophical student or the religious man might be in possession of the whole *vedic* knowledge, which according to his own sutras *Gatisamanyat, Sarvavedanta pratyayam chodanadyavisheshat* must precede the cognition of Brahman.

The two great epics of Europe or still later epics, such as the Paradise Lost, may be taken to give us a conception of epic poetry, but it is quite incompatible with the Mahabharata or the lesser works called the Puranas. The former appear to be fountain heads of the historical literature to which they belong. They do not profess to be an exposition of an earlier recognised literature. That is to say, beyond Iliad and Odyssey, nothing but imagination should go to find facts of a past time. Again in the later works as the Paradise Lost, we find only the display of the imaginative faculty or the artistic skill in depicting a great event or action already well known in the literature, neither in the former nor in the latter there is any trace of compilation, or of a desire to form an encyclopædia of the already accumulated knowledge recorded in the various branches of prior literature. In works of modern times, references and allusions, innumerable as they may be, can only indicate the breadth of study on the part of the poet, but they may not come as regular interpretation of the antiquated Thought and modes of expression. Perhaps, the poetic activity of Milton helped him on to hold an enquiry into the field of Christian Theology and beliefs and to arrive at a fixed notion as most defensible. Sri Badarayana's work is intended to exhibit in a place the whole range of Vedic Thought in order to compel a certain conclusion for all times to come. The sage found the Vedas speaking the truth observed both in the general and in the particular, and saw how appropriately the seer or the world could read those truths in the history of the Kurus and Pandus, that is, the theories of life exemplified in a very striking manner. Admitting that the main effect is to show that evil and evil-doers must ultimately fall, and virtue must triumph, one might say that the Bharata bears likeness to the Paradise Lost or some other work of the kind. But this is neither the main aim nor the real effect. If the triumph of Virtue is illustrated in the success of the Pandus, the force which led that Virtue to success, namely Sri Krishna, the Supreme Being, the constant friend of Virtue, is really intended to be

glorified. Otherwise, we could not see any meaning, in the intimate association of Sri Krishna with the Pandus so constantly exhibited throughout the work and we should be at a loss to understand how the supplement Harivamsa became a desideratum. Even to a casual reader, the general tenor of the work is evidently the glorification of Vishnu, and as such the work must be explained only with reference to the spirit of the Rigveda samhita. The various literary works of later periods invariably recognise this tenor of the Bharata.

The repeated reference to Vyasa as an avatar of Vishnu and that he made the Bharata Vaishnavite in spirit, must have some intrinsic relation and back ground to support the view. To show that the same spirit pervaded all the literature would then be the effect the author intended to produce. Whether forming genuine portions or interpolations, chapters dedicated to other deities have not been understood as in any manner subordinating the Vaishnavite spirit pervading the whole work. That sectarian thinkers might interpret the book agreeably to their views is not a point to be discussed here, since the genius of the language and the rules of interpretation do not present insuperable difficulties to any thinker.

The grafting of a vast extent of biographical information on the Kuru Pandava story may be explained in two ways. First, that story becomes the known point from which other facts and lessons of past history (still earlier history) are brought into the work as illustrating the several aspects of the present story—a treatment which makes evident how the truth *history repeats itself*, is practically recognised. Secondly, the desire to perpetuate the biographical information preserved by tradition or by earlier literature has been accomplished by a special use of the *catechistic* method. It is really interesting to note that the several heroes and characters or even speakers, introduced by the way are represented as making enquiries into the older national literature and history. And this has been the way of the Hindu to record and regularly hand down information of the worthy aspects or portions of his past history, and this has been his sacred inheritance which was useful to him, whether he required guidance for his life here, or he thirsted after wisdom that might lead him to final beatitude.

The Bharata viewed in relation to the Puranas

The Puranas are known to belong to the earliest Vedic period. Etymologically *purana* means what is old or past, that is events and facts, such as illustrated the maxims deduced from individual life or the life of a society as a whole. Originally an account of facts might have led to the formulation of the maxim

or a current maxim might have been illustrated with reference to a past history. Here the contention however of the modern critic is that the puranas in our hands are productions of a very late period. We have already noted that the present puranas might at the most be said to be amplifications of the older authorities of the same name. Otherwise we should be at a loss to understand how the notion of their authoritative character ever came to be at all. Suppose we now hold that the Mahabharata is an encyclopedic compilation of all the valuable information contained in the old puranas with other valuable additions. This supposition might not, in any way, diminish or affect the character of the Mahabharata. Perhaps one might think that it is supported by the oft-quoted statement *Yadihasti tadanyatra yanehasti na tat kvachit*, also by the following statement of a great sage and scholar *Rigadi-sarvavedokta-tadanukta-Bharatokta-tadanukta-sampradayagata &c*

The character of the Bharata would be the same if it had been such a compilation or if it had been only an original exposition by Vyasa of all the re-arranged Vedic literature. Thus the Bharata occupies a very high position in the Purana and Itihasa literature. The former are in matter and manner partial representatives of the same truth, for they must have originally been such, and this explains the necessity for a Bharata. At the same time the author has made the work exalted in every respect. Also other Puranas so far as they are genuine, are known to be the works of Vyasa and he has been able to give a distinctive character to each of his production, and pre-eminently to the Bharata. If in any part of the present text we should find anything unworthy of its dignity, that might be safely regarded as the mischief of an evil or ignorant spirit. The manner or the matter of the Puranas as they are to-day, might not belong to an antiquity along with the Vedic Samhita or even the Bharata. Hence the treatment of the same subject in the Bharata might have led to their amplification in the old puranas, too. The relation between the Puranas as they are to-day need not imply that their modernised form contributed to the compilation of the Bharata.

The Epic portion

In determining the true nucleus or the genuine Bharata of the first author, the definition and notion of European Epic on the one hand and on the other the statement in the Bharata itself of its extent excluding the Akhyanas have as already noted, largely guided the critics. At the outset it is pertinent to enquire why the Akhyanas are counted separately from the Bharata proper. The modern thinker readily believes that they could not in any sense form part of the original work or

edify it in the least. Now let us for a moment think with the modern critic Should we then suppose also that the Bharata proper contained no Akhyanas or no chapters of general instruction ? No, the Epic would not then appear to conform itself even to the definition which a Kalidasa's or Magha's work satisfies, and in the next place it would cease to be *smṛiti*

We find quotations from the Bharata in the logical, philosophical or other works, they are not from that portion which describes the raging battle field or the formidable and atrocious deeds Even the modern critic feels compelled to suppose that a portion of the supposed original must have been Akhyanas Otherwise the Bharata proper should still further shrink in extent This cannot be presumed or granted, We are therefore inclined to interpret the Bharata statement in a more consistent way The story of the Kurus and Pandus was long indeed, and great too was the war they had to wage Greater still is the general significance of the life and character of the rival claimants, of those that rallied round the standard of either party, and that of the society which they ruled and defended. When the war was a settled question and fought out to the destruction of a whole world as it were, it was, in the view of the author, really a destruction, not of the numerical world, but of many, many things that never deserve to be forgotten by or lost to the future world The author is evidently not a mere enthusiastic poet, but he is one who claims to be an intimate, important, relation, yet full of wisdom, and is intent upon benefitting the future world by perpetuating the typical history in all its grandeur and by showing how the sacred lessons of all times could be read in it The contention here again, is whether the author meant mainly to celebrate the war and to make any other thing to be his main theme The modern thinker readily adopts the first alternative and all his objections against the extent proceed from this standpoint. But it has been repeatedly said in the previous sections that Vyasa was more interested in benefitting the world by means of the wisdom contained in the whole range of literature which he had to purify and edit This having formed his first theme, the history of his own race, the state of the society and the view he had of the future, all combined to concentrate his attention on the representative character of men and events that passed before his eyes Instead of writing two works he made the latter theme, the phenomenal phase of the world, serve as an apt illustration of the first. The Upakhyanas are also generally historical in matter and in a measure typical accounts handed down through ages of antiquity The didactic portions are necessarily the inferences of the valuable truth flowing from the concrete history. Whether by way of suggestion or actual statement, the living value of any great literary work consists in the

place given to general truths worth saying or worth knowing. The special method of suggestion has been reserved for what are called the Kavyas. On the other hand the Puranas and Itihasas have, as friends ought to, to state directly and clearly the lessons to be learnt. Thus the present history comprises 24,000 *verses*, and the exposition naturally becomes three-fold in extent,—an extent which cannot at all be surprising.

Taking a comprehensive view of the vedic literature we see the stories recorded in the oldest literature from the Rîg-Veda down to the famous Upanishads refer to the struggle between the Suras and Asuras. This may be regarded as a typical story of facts and the eternal strife between *the good* and *the evil* may be often seen to recur in the world below heaven. The Bharata story too is shown to be but a repetition of the kind, by which the disposal of the Almighty Providence is made visible, and such is the struggle between the two parties headed by Bhîma and Duryodhana. Thus ultimately the Bharata is intended to conclude as a story of the workings of Providence, and only in this light the full force of Vyasa's statement becomes evident, a statement which occurs both at the beginning and at the end. *Nasti Narayana samam na bhuûtam na bhavishyati - Etena satya-vakyena sarvartham sâdhâyâmyaham.*

That is to say, the Bharata is an explanation of the excellent powers and attributes of the Great Disposer.

The principal and subordinate themes do not bear a contrast, for they cannot, in the subordinate theme of history or Epic action, Yudhishtira, his brothers, and his allies represent Virtue and her power, while Duryodhana, his brothers and supporters represent Vice and her influence. The characters that are introduced in the various episodes, such as Uttanka, Nala, and even Rama, too many to be enumerated, are historically real persons, heroes in themselves, known to illustrate by their life and history particular aspects of Virtue or Vice, which we are required to see repeated in the heroes of the Great War.

The Pandus have seven Akshauhînis and their opponent has half as much again, and more too. But Sri Krishna is placed on the weaker side. This cannot be an arrangement of which the moral significance was not fully grasped and intended to be used by the author. The truth that Vice generally seems to be overwhelming is indeed very graphically brought out in the whole picture, and the help to Virtue is seen to come from higher regions, and that, too, after long trials and sufferings, and the ultimate triumph of Virtue is not shown as leading to transient glory and pleasures of this life. This trend of the story as a whole is not subordinated

to any other theme or sense. If the author had only meant to glorify the Pandus or the Kurus as agents or instruments of some great action, he could have poetically at least made this or that party achieve glorious triumph and left it in the full enjoyment of the desired results, and this we find in the story of the Ramayana. We should therefore try to escape from the prejudice that makes the Bharata mainly a book dedicated to the Kuru-Pandu story or war, a view which no Hindu could properly adopt.

Sri Madhvacharya who lived about the twelfth century A. D. and established, a distinct School of Dualistic Thought has written an epitome of the Mahabharata. For, he recognises as self-evident authorities, the Rîg Veda, Yajus, Sama, Atharvana, Pancharatra, Bharata, Mula Ramayana, and Brahmasutra, and he endeavours to base his teachings only on these authorities. Of these authorities he emphatically states, the Bharata is the most explicit and unmistakable expression of truths, hence he devotes a special place and attention to the discussion of the highly authoritative character of the Mahabharata. Works, he says, are of two kinds, viz, one that furnishes facts which should be understood as true in themselves, the other that lays down the general principles by which those facts may be correctly grasped and interpreted in their true relation. The Bharata comes to occupy the first place among those of the first class (*Nirneya-grantha*) and the Brahmasutras among those of the other, (*Nirnayaka-granthas*). Proceeding to examine in his own time the sacred books written by Sri Vyasa or other Rishis, Sri Madhvacharya tells us in what state he found them. "In some places we find interpolations, in other cases texts are altogether lost, in some other, they have changed the character of the text either by mistake or on purpose. Even those that might be said to be extant are in a state of utter confusion, mostly they are lost. A millionth part of the genuine texts is not available, what could then be said of their meaning hard to be grasped even by the gods? I intend to present a clear view of the real events and true conclusions by the grace of Hari. I have examined the various sastras and the vedas. I have looked into the various forms of the texts in different parts of the country. By the grace of the author Sri Badarayana I shall try to present what he had originally written, the true meaning of all the sastras, as supported by what is said in the Bharata itself. For, it has been said that the Bharata is the guide to or standard of, all the right conclusions which the several sastras are intended to teach. And these conclusions are illustrated in the Bharata by references to authenticated facts."

"In writing the Bharata, the Avatar of the Almighty Lord as Sri Krishna

being the nearest in time, the events of the world in relation to it are adopted as illustrations. The earlier Avātara, of Rama, being prolific of great and glorious events, has also been included as told by Markandeya. Hence what is not said in the Bharata could not be found elsewhere, on the other hand, whatever is found in other sastras is well explained and illustrated here,—these are the remarks which Vyasa himself makes regarding the Bharata in the Brahmanda Purana. We find also praises of the Bharata in the Markandeya. ‘Just as Vysa is the foremost of all the deities, the Brahmana among the bipeds, the Vajra of all the weapons, and *Yava* of all the vegetable produce, so is the Bharata the foremost of all the sastras’

“The author himself tells us that the Bharata bears a triple interpretation. Some take it as referring to *Manvadi*, others as *Astikadi* and some others as *Uparicharadi*. This statement however gives occasion in the light of a strange training for a seemingly correct interpretation. The stories of Manu, Astika, and Uparichara occur at particular stages, and we are asked to suppose that the book was written or rather edited and improved by three different authors at different times, one having begun it with Manu, another with Astika, and the third with Uparichara, on the other hand, the traditional explanation of the three terms is as follows. “The meaning of the Bharata, in so far as it is a relation of the facts and events with which Sri Krishna and the Pandavas are connected, is called *Astikadi* (historical). That interpretation by which we find lessons on *Dharma*, *Bhakti* and other ten qualities, *sruta* (sacred study) and righteous practices, character and training, on Brahma and the other gods, is called *Manvadi* (Religious and Moral). Thirdly, the interpretation by which every sentence, word or syllable is shown to be the significant name, or to be the declaration, of the glories of the Almighty Ruler of the Universe, is called *Auparichara* (transcendental). *Bhakti* (devotion), *Gnana* (knowledge), *Vairagya* (renunciation), *Pragna* (intelligence), *Medha* (memory), *Dhriti* (enthusiasm), *Sthithi* (firmness), *Yoga* (piety), *Prana* (energy), *Bala* (strength),—all these ten constitute Bhima and hence he is Vayu, of whom the Vedas declare these qualities. All branches of knowledge constitute Draupadi, and so she is identified with Sarasvati. Duryodhana is Kali, the embodiment of Agnana (nescience) and all the evil qualities. Dussasana is misapprehension. The agnostic or the atheistic spirit is Sakuni, and similarly all the other sons of Dhritarashtra represent the various other evil qualities. Ahankara is Drona’s son, Drona and other chief leaders are the several senses and organs, and all the soldiery is representative of all sin. The sons of Pandu on the other hand are righteous actions and Vishnu is their guide and ruler.” Thus the whole Bharata bears

an ethical interpretation, whether in its historical aspect or any other, and appears essentially intended to glorify Vishnu" Such are the observations made by Vyasa himself' (Vide Tatparya N) Enough has been said to show that in spite of our haphazard impressions, we might perceive, the Kuru-Pandu story was originally intended to occupy a subordinate, though a useful, place with reference to the grand theme of the author, who was the sage of sages, who enlightened and saved many of the Bharata people with divine wisdom, and who was not a Kavyakara trying to write a fine poem or even a prolonged story

The date of the Bharata

Though the orthodox belief is hardly acceptable to any thinker in these days, it may still be mentioned, for, it is at least a sure indication of the author's extraordinary powers. When Dwaipayana appeared as the son of Parasara in the Island of Jumna, long, long before Dhritarashtra and Pandu were born, he at once composed the whole Bharata and taught the work to Narada and the gods. Having recognised him as an *avatar* of Vishnu, the people found no difficulty in believing that he wrote the Bharata in anticipation of the Kuru-Pandu story. This would at least mean that the Bharata was originally written as a popular exposition of the Vedic knowledge, and the story was afterwards well fitted into the work, and this character of the work in its origin might afford an explanation how the author came to be included in the list of Rishis for *Brahmayagna Tarpana*. But the acceptable view is that the original work must have been written, if not at the same time, at least at a time not far from the date of the stirring events. In respect of this question we may for the present take as sound and valuable the arguments and conclusion of Rao Bahadur C V Vaidya, who fixes it at about B C 3100. Some others have, in a scholarly manner, tried to make out the dates of its composition and compilation as ranging from B C 1,700 to A D. 200 or 300. In doing so they have been obliged to explain the advent of Kaliyuga in two ways. They suppose that the astronomer's Kaliyuga has only an imaginary beginning, which is fixed at 3102 B C., and that the advent of Kali spoken of in the Bharata is quite another. We are however disposed to think that the astronomer's calculation of Kaliyuga cannot be arbitrary, having no reference to some great event on this poor earth. The Kali era must, as any other era, be explicable only from some remarkable circumstance or event which was necessarily associated with astronomical positions. If the data available in the work should not be conclusive evidence of this or that view, the confusion or the mutilation of the text or our powers of interpretation must account for it. Añy

scholar who is bent upon further investigation of this question may carefully examine Mr Vaidya's discussion

The main subject matter of the Bharata

In his introduction to the Rīg-Veda commentaries Sayanacharya states that the Rīg Veda is first commented upon, since it is everywhere spoken of as the first of the Vedas. He also points out that the One Supreme Being is declared and described under various names as Indra, Mitra, Varuna, etc. By the whole Vedas, by sentences, phrases or words, the various forms in which the Supreme Being appears are described, in some places briefly with reference to a few, and in other places, *in extenso*. This is the meaning intended to be ultimately conveyed. In the intermediate stages, the Vedas may be interpreted as speaking of the other gods also, according as the context would require or permit. In the works called Rik-Samhita, Nirukta and Pravrita written by Vyasa, all this is explained directly by Him. All the Vedas are His names, as also all these Riks. Hence the Sruti itself authoritatively states that Indra, Mitra, Varuna, etc. (Madhva's Rīg Bhashya, page 3, line 1 to 4 K Edn). In the course of the Rīg-Veda Samhita there are ever so many gods that are apparently sung and praised, still all the Veda conveys to the student, at a particular stage the idea of the *one* Supreme Being, whose powers and activities are variously declared. Similarly the Bharata as an exposition of such Vedas includes an account of the many gods, though the main tenor is not allowed to be lost to the view. This tenor is nothing newly imported into the Bharata, it is just the tenor of the main part of the existing Rik-Samhita, where that is unmistakably old. In the *avatars* of Rama and Krishna the glorious deeds and workings of Brahman are conveyed to men as fully as may be necessary. Hence, the exposition in the Bharata is made with reference to the nearer Avatara, of which the memories of people have been very vivid (Mahabharata Tatparya Nirṇaya Adhy. 2 verse 50, K Edn).

It is also repeatedly said, and there has been implicit belief in, that the Parasara Vyasa is also an avatar of Vishnu. It is then no wonder that Vyasa as such has especially endeavoured to describe the glories of Sri Krishna, who made the Kuru-Pandava affairs, a circumstance for revealing His own Supreme Nature. Neither protest nor commentaries, nor interpolations of any kind have been sufficient to change the spirit of the work, or the opinion of those that believed in the truth of the statement, *Surya chandramasau Dhata yatha-purvam akalpayat*.

It has been further noted by many that notwithstanding the original tenor the different sectarians wished to make the Bharata appear as upholding the supre-

macy of the dieties which they severally worshipped. The only difficulty is that we cannot understand how Sri Krishna's complex relation and activity are thought separable from that of the other main actors. The Vedic seers and the great sages such as Pila, Vaishampayana, Jaimini, Badari, Audulomi, Karshnajini, who were pupils of Sri Vyasa, have handed down this account of the divine author and of Sri Krishna.

The work is not a mere Allegory

An allegory has always had a ground of facts beneath it. Anybody inclined to regard the Bharata story as an allegory, knowingly or unknowingly grants that some historical facts and personages are here made to stand for particular traits of character, so that the world may be impressed with each aspect as it is striking in one or the other. And there is in the Bhagavata (IV) an allegory where the various qualities are introduced as so many persons acting and reacting upon one another. We should now be able to make out how an allegory may not pass for a historical description and *vice versa*.

For instance, we read the allegory of Hercules and three Graces and find that each is a simple character unmixed of any other nature. In the Kuru-Pandava story each individual actor is a complex character, true to nature. For instance, Bhima is not merely the personification of physical strength, on the other hand, he combines in himself a spirit of just pride and revenge, a keen sense of his own power, and yet dutifulness towards the weak and conciliating Yudhishtira, and, when necessary, self discipline for curbing his own feelings.

Does the Historic setting become incompatible with the didactic form ?

When a history is being written or even when a glowing account is ambitiously sought to be given, the writer, if he happens to be a genius, cannot but be led now and then to indulge in reflections upon the general nature of man and his life. From this point of view the didactic passages in the Bharata would appear acceptable to any critic provided that they are within certain limits and do not offend propriety. The author of the Bharata or those that interpolated seem to exceed all limits of propriety, they might be charged with indulging in reflections or discussions which are by no means necessary to advance the main theme. Now it would follow that they expect the didactic portion to be subsidiary or serve as a foil to the main action. The utmost that could be said against an author in respect of such excesses is a want of perception on his part of the proportions which go to make a symmetrical and har-

monious whole. But the lengthy and tedious didactic passages in the Bharata or even the other stories that are told by the way, for instance, those in the Shanti and Anushasana Parvans or the accounts of the Tirthayatras in the Bhishma Parvan or the exposition of Philosophy by Sri Krishna and by others, a description of the nature of the world to come and of the gods known and yet to be known—they are each given a place and occasion in which they justify themselves, when we consider that a dramatic purpose is at the bottom. Further it has been shown that the exposition of didactic truths is the main theme and history comes in as illustration, and *that* history is made very striking, as illustrations ought to be. Then it is but natural that “the story holds enthralled the throng that listens to the recitation of the Great Epic”.

Modern Criticism on the Origin and Development of the Epic

It is said that “the story is in its detail so abhorrent to the writers of the Epic that they make every effort to whitewash the heroes, at one time explaining that what they did would have been wicked, if it had not been done by divinely inspired heroes, at another frankly stating that the heroes did wrong” (Hopkins).

This is generally the view most agreeable to modern critics. The remark is however calculated at once to prejudice the reader against the great work and its contents, and, indeed, nothing can be more damning than such an observation. Nevertheless, the sincere reader should remember that the merit of the work can never be appreciated so long as he views it from a standpoint which does not make him sympathetic and enable him to realise the force of the author's intention, and to grasp the consistent truth. The critic rejects or even ridicules the explanation that the heroes are of the divine order, or are guided by divinities, but the idea of divine inspiration does not seem to have been a new or strange one. In our country and literature, belief and experience in relation to this principle are so common that we cannot, till we are *led*, afford to reject it altogether. The heroes or personages of the grand story are, it should be noted, not mere mortals favoured by certain divinities, but they are spoken of as the gods and demons themselves, who are necessarily born in the mortal world to work out their own destinies. For the gods themselves are, in the Hindu conception, not absolutely immortal [vide Brahma sutra III-1-7]; nor are they exempt from the law of Karma. Their life and conduct are at the same time meant to be exemplary, and they are truly so, in an eminent manner, and it is an economical arrangement of the Providence that such beings serve a double purpose in their mortal life. Only the history of pre-eminent mortals be

comes exemplary in a pre-eminent degree, and only as such it becomes worthy of being recorded. The inconsistency which the critic notes between the "whitewashing" and the frank statements regarding the heroes' faults, is itself an argument that the story is a life-picture—the picture of a life which, in spite of the more than mortal character of the heroes, obeys the same force as governs the purely mortal beings, who alone are supposed to be characterised by both qualities and defects. However, the distinction drawn between the demoniac and godly spirits depends upon the essential nature which prevails and asserts itself. It is not to be supposed that in the mundane life the latter consists of absolutely good tendencies and the former of absolutely wicked tendencies; on the other hand, the conditions of mortal life always show a mixture of virtue and vice, without permanently altering the essential nature of goodness or wickedness. It is unnecessary to attempt to depict that Arjuna was absolutely faultless and Duryodhana was all wickedness, but it is necessary to observe that the good traits in Duryodhana are found in him only as contributing to the development of his evil nature, whereas any defect in Arjuna soon becomes a lesson to himself for correction and amelioration. By the way it may be observed that the moral or ethical code which an impartial yet sympathetic inquirer might form out of these works is found to agree with true human possibilities, but not to remain a code of ideals or the product of some pure imagination.

The theory of transmigration was not a mere supposition but a matter of regular observation and preception to the sages that preceded or succeeded Vyasa. The first pada of the third Adhyaya of the Vedanta sutras is devoted to proving this point. So they argue that the mortal life of an individual at a given time could not be a drop unconnected with all the past and the future, that is to say, the links in the chain of evolution of every individual worker and his environments were matter of direct observation to them. The theory was not the product of priest-craft, for the priest could have succeeded better without a strange theory, as the priest elsewhere. For the gods are not, in the Hindu mythology, or even in philosophy, the Supreme Being, they are also souls that have a corporeal body and a conditioned life, though they may in many respects differ from the ordinary mortals. They are also bound by certain responsibilities, sometimes err and abide by the consequences. Subject to this grand law of embodied existence, they are born on this low earth and, more often than not, act as we do. The Almighty Ruler makes them as well as any other being the instrument of his workings and perhaps in a greater measure and with better effect, indeed the lesser mortals are incapable of such forcible and exemplary activities. So long as the notion of the soul

separate from the body, immortal in essence, and of its experiences in many lives persistently holds the mind of some men, the remarks of an unbeliever should be regarded as the necessary counterpart of the poor mental faculty and could not therefore interfere with the hopeful belief of the orthodox.

Now it is easy to see that there is nothing improbable about the accounts of men who are said to be the gods born on earth and they are now acting as the gods and now as ignorant men. Hence the grand principle *Nareshu jatasya Naravat prāvṛttih*, has been recognised

If he who sets an example to other people should not appear as one among them having similar faculties, the example would cease to be of force, for then these could not think that the course is either meant for them or possible to imitate

Nothing can be more astonishing to us than to be told that all the sacred literature of an advanced society was, improperly grafted on to a wholly worldly story. If any one finds improbability against harmonising the different parts of the work, we find that he asks us to take for granted most improbable suppositions. It is rather judiciously observed that "the lays were recited with the object of praising the Kuru race, but not read or recited conversationally as stories of ancient times." It is further noted that "no judicious historian can ascribe priority to either of these elements, both being equally old." We are glad that by the way the antiquity of the heroic tale as well as of the lays is so far admitted. It is true that "it is the story, not the sermon, that holds enthralled the throng that listens to the recitations of the Great Epic." But as a matter of fact we know that the actors in the Bharata story, when not placed in the light shed by the didactic passages, could never become interesting to us any more than our own neighbours, and we are sorry to note that the critic's reading of the Hindu mind and heart is often but poor.

Again Arjuna's Brahmacharya furnishes critics another abhorrent detail. Arjuna's Tirthayatra or Vanavasa was as agreed but for *twelve months*. We do not know by what or whose mistake the period has become twelve years for the critic, which again has enabled him to make a long list of unbecoming acts, he looks upon Arjuna's suit to Subhadra's hand as a case of rape—a view which the Hindu is now for the first time asked to take. Would critics ask us to regard Dushyanta's Gandharva Vivaha with Sakuntala as a case of Rape? On the other hand, it is an arrangement by Sṛī Kṛishṇa, to prevent her being offered to a Dhārtharashtra as Bala-rama was inclined to do.

The only one case in which he might be said to have violated the vow within that one year, is the accepting of the hand of Ulupi, a *Naga kanya* in the Nagaloka Vide Adī Parvan Chap 234 Ulupi herself understands the difficulty in the way of Arjuna and argues thus "It is righteous duty why you left the capital, and here too (in granting my desire) you will not be violating your righteous duty You are bound to protect the distressed In protecting me, your duty is not affected Suppose there is a slight violation of that duty (vow), that would become righteousness in giving me my life I am devoted to you Please accept me And this is approved of the wise If you do not, be certain that I am dead, By giving me life, do you an unsurpassed act of duty I have sought thy protection, O man among men!" Thus importuned by the Nagakanya he granted her prayer, having still righteousness as the motive Sri Madhvacharya also notes (Bharata Tatparya Nirṇaya Adhyaya 20 verse 155-160) that "the period of exile was one year, and Arjuna left Ulupi as soon as she was delivered of a son according to the request of her father It is no sin or violation of promise on the part of Arjuna, for he is full of divine fire and spirit Moreover nothing is considered to become a besetting sin or reckoned as violation in the case of exalted souls, other than the offence given to their superiors This is the conclusion of the Shastra On account of their great love to Arjuna this violation was pardonable in the eyes of his elder brothers, for in spite of the vow, Yudhishtira had at the beginning requested him not to go to Vana ' It is only on the expiry of the whole year, he was offered Chitrangada by the king of Pandyas That Arjuna stayed out for more than a year and he did not return till he had secured the hand of Subhadra, has been plainly mistaken to have occurred within the period of exile The exile for twelve years is unfounded and the analogies drawn out on this mistake are pure fancies

Another abhorrent detail is pointed out to be that Bhīma jumped over a fire that surrounded them on one occasion and at another with his brothers and mother escaped through a subterranean passage Is this an instance of inconsistency or abhorrent detail?

As to the word '*Suranga*' traced to the Greek origin, we would, admitting it is, ask whether it could not be a word that had travelled towards the east long, long before Alexander's invasion of India, or a common word once to both Greek and Sanskrit? Again a reference is made to the defence by Sri Krishna of Bhīma's conduct in insulting the fallen foe, which Sanjaya is said to characterise as *Dharmachhala*. Looking into the passage we cannot but regret to find that mis-

interpretation is the cause of adverse remarks. We are afraid that most passages have only suffered the same fate. The present passage is intended to bring out the difference of perception between Sri Krishna and Balarama, whose sympathy with Duryodhana is so patent when he says " *Duryòdhanòpi Dharmatma gatim Yàsyati sasvatim*. In fact " Balarama does not see, it would mean, how Duryodhana could not be thought righteous and fit for the heavenly abode. The Dharmachchala or the pretended righteous course is to be explained in the terms of the Bharata itself thus *Nikṛitya nikṛitiprajnam yo hanyat Vairinam rane ! Adharmo vidyate Natra yad Bhima hatavan ripum*.

Similarly, a misapprehension of the sense and purpose of the passages has been made the basis of eloquent observations as to the discord in matter and manner of the work in general.

Dharmachchalam pāpa janeshu Dharmah This is one of the principles which affords an explanation of how the Pandus or their allies acted in their transactions with Duryodhana and his party. But, till the battle was begun, to be fought, Sri Krishna had not kept anything from the knowledge of the opponents. Only when all advice and soft means proved futile, the destruction of the evil-doers was decided upon, and, in the struggle, to strike the enemy, such an enemy, at his weak point, is but natural. Otherwise, if an enemy is surprised by the other party, we should pronounce that course as inconsistent with all the sound principles of morality. Should we think that it is fair to allow an enemy to grow as strong or even stronger than ourselves, before we challenge him to a fight? Whatever might be the theoretical talk, it is impossible to understand how the evil deserves to be cherished with a good-will, until it should grow too strong for us, or why advantage should not be taken of the weak points in the opponent who is nothing but Evil.

The principle of practising *Dharmachchala* in dealing with the wicked hardly seems objectionable. For it is just giving the devil its due. The soundness of this principle is too often acknowledged by all in everyday life. This is not justifying the means by the end; but it is the natural course to be adopted towards the end. In the acts of Bhīma there is not even a shadow of any casuistic morality.

In Adī 68-157 some inconsistency is seen by the critic in saying that Draupadī is Sri. or Sachī and so on. In this edition, it may be seen, the passage remains bracketed and likely to be explained away as interpolation, but when we remember the explanation of Draupadī's five-fold nature by Vyasa after *Swayamvara* and have reasons to believe in the theory of many souls consciously tenanted a body, it is not

difficult to perceive the consistency of this passage. Further the term *Sri* is used in the Vedas to denote not only Lakshmi, but many others as *Srva Veda bhumanivat Sri Brahman cha Bharati* (vide Rîg-Bhashya by Sri Madhwacharya). Again, in Arjuna we admit an *amsa* of the Supreme Being called Nara, and, corresponding to that an *Avesa* of Sri or Lakshmi in Draupadi might be an equally admissible explanation to the believer, though to the unbeliever no explanation of the kind would become satisfactory.

Of many other little points that are noted by modern critics as ungracious in the great work, there is one very curious incident, that is, the Pandavas' jointly marrying Draupadi. The first and most curious point about the criticism is the bold generalisation from but a single instance of doubtful nature. In a society whose moral code does not contemplate or countenance the question of polyandry at all, in which the custom of a woman's marrying many husbands even successively has been a matter for the worst social stigma, or in which it was glory to the wife to be burnt with her husband, a single curious incident must certainly be accounted for on grounds other than the supposition that polyandry was a racial custom. This generalisation is only matched by the other about the widow hood of women living a happy life after the death of their husbands—a supposition supported by the single instance in the Bharata of Kunti surviving Pandu. If polyandry had been a racial custom, it is not easy to understand how in this one instance alone, it became noteworthy, or how Drupada came to question the propriety of the five marrying one woman, even after he knew that the disguised Brahmins were members of the Kuru family. There is no mention that Drupada thought them to be of some unknown race, though modern critics would readily think of the sudden advent of a new race on the occasion of the *swayamvara*. It is not easy to understand how Draupadi, such as she was, the common wife of the five, became such a virtuous character that she has come to be reckoned as one among the virtuous women, to remember whose names constitutes a virtue. Had it not been for the explanation which Vyasa gives of her five-fold nature and the vision with which Drupada was favoured to see the truth directly, Draupadi's character could not have been so highly regarded both at the time of the Bharata story and in times later.

In the next place some emphatic remarks are made on the habits of drinking and meat-eating and these are all beside the point. Just as there were different schools of thought in speculative philosophy, so also there were different communities which, though kept together by some common bond, had severally different customs and habits of life, even as we find to-day among the peoples of this country. That some

ate meat or drank intoxicating liquors is no evidence of the recognition of such habits, at least in the Indian world. For want of space, we cannot here discuss the references to Srauta and Grihya sutras.

The statistics exhibited in relation to some of the foremost characters only show how misapprehension is constantly caused. Reluctant therefore to notice such trivial objections calculated to spoil the taste of the reader, we should once for all say that the remarks might be right only in the view of those whose happy portion it is not to know the traditional meaning, which is of the most edifying character. It may be seen that certain habits and customs are shown as worthy of condemnation, not because they are such in the Hindu view, because that they are condemned in the view of the modern critic or of other societies.

The facts that are cited to enforce the conclusion regarding the best course of moral conduct are misinterpreted. If the violations of the accepted moral code are exemplified by the individuals of the Bharata society, they are only just like the violations of the men of modern civilisation, whose code of morals is presumably much higher. There were in those days Charvaka notions, as there are now the notions based upon modern Desires for some always think that the violation of the moral code is the Royal Road to finding pleasure. (Vide Apastamba Dharmasutra.)

If in the Ramayana the lesson taught is that one should act like Rama and not like Ravana, the lesson taught in the Bharata would certainly be that one should act like the Pandavas, but not like Duryodhana and his brothers. Such a lesson is not however to be derived, the modern critic says, from the Bharata story, since he finds inconsistencies in the character of every one of Pandu's sons. Our experience and notion have been on the other hand that the conduct of Pandu's sons have been exceptionally righteous, and that generation after generation has become better for the knowledge which they have gained of the heroes by the study of great work. Two-fold is the explanation which sets the Hindu mind at rest regarding the seeming irregularity or inconsistency in their conduct. 1. The faults in the heroes are such as cannot take away or reduce our high esteem for them, and 2. The heroes dealt with other people according to their own desert, and in short they may be said to have given each his due, that is to say, their understanding of men and their character was not of a superficial character, but they looked into men. Further, to a Hindu the heroes do not appear men of the common run, but as higher beings that are placed on earth to work out their own destiny and at the same time make their example felt by all around. On the other hand, if the faults had been really

so serious as the present critics make out, the influence exercised by the story should stand unaccountable

Accordingly, this fertile source of misinterpretation and misrepresentation was fully realised by Sri Madhvacharya and, in explaining the necessity for his writing the Mahabharata Tatparya Nirṇaya, makes the following observation ' Thus from all the Puranas, from the Pancharatras, from the Bharata, from the Vedas, and from the Ramayana, this holy story is extracted, all the contradictions being explained away, the truth being conclusively shown, by the strength of reasoning and understanding, and by the Grace of the Lord Himself And this holy story is told by me so that it may accord with the accounts given in works of many Kalpas This is not based upon one particular work. Therefore no inconsistency here should be thought of In some places one thing for another, or the contrary, is stated to confound the Asuras Hence this *Nirṇaya* is made by me Similarly, in the *portions* to come no inconsistency should be thought of. This is conformable to all Kalpas or ages, and this course is the one traditionally handed down through all times In the Puranas statements in certain cases might be attributed to one while they are made by some other, for instance, the glorious Krishna tells Draupadi that all the hundred Duryodhana and others—I shall show you how the hundred were slain or smitten down by the arrows of Arjuna, and I shall show them to you But the fact they were killed by Bhīmasena is evidenced by many texts In a detail account they are killed by Bhīma, and in the brief account they are said to have fallen by the hand of Arjuna "

SRI KRISHNA IN THE MAHABHARATA

Even when we consider the Bharata as a stirring story of a great war between the Kurus and Pandus, we cannot fail to see how Sri Krishna's life and work are inseparable from it Perhaps the author has prophetically made a provision against any other view regarding Sri Krishna's relation to the Bharata story The Pedigree of the Kuru race is sketched so as to make Sri Krishna a descendant of a branch of the Lunar race Yayati was an emperor of the Vedic times He married Devayani, the daughter of Sukra, the Brahman preceptor of Asuras, and Sarmishta a princess. Devayani bore him two sons, Yadu and Turvasu, and Sarmishta three, Druhyu, Anu and Puru. Sri Krishna comes of a line of which Yadu was the progenitor, while the Kurus were the descendants of Puru by Sarmishta Both the Yadavas and Pauravas (or later the Kauravas) were distinguished as great rulers, warriors and benefactors of the world. Generally relations between the descendants of both the branches appear to have been very intimate and friendly At the time of the present

story the relation—ship of the Yadavas to the Kauravas, including Pandu's sons, is seen to be so near that Kuntī happens to be the aunt of Sri Krishna. Naturally, then, the interest which the Yadavas felt in the Kurus and Pandus was equal, as we see, even at the time of the war. However, the righteous sons of Pandu always perceived the greatness of Sri Krishna and found in him a true friend, a just and wise counsellor. Accordingly, there was no great achievement in which they did not seek Sri Krishna's counsel and help, which they proved to deserve.

Chapter 68 of the *Adi Parvan* tells us of the antecedents of the various personages that played a prominent part in the history of the Great War. Some might think that this chapter and the ideas in it belong to a much later age, but the genuineness of the information recorded in this chapter is proved by the references given to it in later works, and by the frequent use made of it in later literature. The Vedas, Upanishads and tradition, all favour the view, and the ideas belong to Vedic antiquity. Apart from this consideration, the account of *Amsas* is a piece of unmistakable evidence of the immortality of the soul, for this account makes it clear that these personages as well as the lesser beings must be connected with a life, before and after that in which they were actors in the Bharata history. Thus the theory, so beautifully and effectively expressed in the twelfth verse of the Second *Adhyaya* of the *Bhagavad-Gita*, also most agreeable to the *Sutiakara* and the sages of the Upanishads, is a brief statement of the account of the Bharata men in this chapter. As in the Vedic, so in the Bharata struggle, both the Devas and Danavas are concerned, either as men or as beings of still lower order. A brief yet comprehensive view is here afforded in the concrete of two opposite forces, *viz* Good and Evil. In the first place, only for this world tossed by these two forces, there is the necessity for a God of perfect wisdom and goodness.

Advanced thinking has, no doubt, made that God either no ruler or altogether powerless—a position which may in effect be equivalent to denying Him. The Bharata, however, takes a different view in the matter. He is, indeed, immeasurable and incomprehensible in His unlimited nature. All the same, He is in close contact with every being and definitely useful to it. To fulfil this function, to give limited beings an opportunity for knowing Him ever so little, He appears among men and other beings to define and differentiate their workings towards their destinies (*Gita*). Such is the purpose and truth of every *Avatara* of the Supreme Being, and this cannot be denied a place in our serious Thought, since our perception does not always rise to that height of clearness. *Naishā tarkena matirāpaneya*. In the *Gita* this idea has been very vividly put forward thus. “*Sambhavāmi yuge yuge*” if not every day.

At the juncture when the feuds of the Kurus and Pandavas grew so serious as to mark the transition of a *yuga*, there indeed was a great necessity for His appearance to settle the course of Righteousness between the Yuga that was passing and the Yuga to follow. So the eternal God of gods, Narayana, not to be confounded with any other, came to be among men as the glorious Vasudeva Sesha, His constant attendant was Balarama and Sanatkumara was Pradyumna and several other great men of distinction were the *amsas* of the several gods. Commanded by Indra, the whole society of Apsaras, celestial damsels, were born on earth as the sixteen thousand queens of Sri Krishna. Sri Lakshmi was also by an *amsa* Rukmini on earth, as also Satya Bhama.

When he so appeared on earth He behaved himself in many respects like men, though occasionally he gave proofs of his Supreme nature. As one connected with a branch of the lunar race of kings, which made him equally kindred to the rival parties, it would be interesting to review Sri Krishna's relation to the Kurus and Pandus, and to the world in general, how far he acted as man in this relation and how at the same time he acted consistently with his Supreme nature.

At Hastinapura the sons of Pandu had been admitted into the royal household on the representation of the sages of the *Narayanasrama*. Their ability and skill, and their virtuous disposition soon won for them the admiration of the people, love of the subjects and affection of their blind uncle, Bhishma, and other elders. But all this could not save them against the jealousy of their hundred cousins. That feeling grew in their heart only by virtue of their nature, but was not induced by any defect in the character and conduct of the five brothers. During their pupilage under Drona the feeling became a deep-rooted hatred, as the Kurus, day after day, marked the matchless strength of Bhima and the skill of Arjuna. Bhima became a special object of Duryodhana's hatred, and the malevolent activity towards him was more marked than towards others, for Bhima's arm appeared sufficiently strong to defend Pandu's sons against all the rest of the world. Poison was administered, which Bhima digested, venomous reptiles were brought to bite him, but they died. He was thrown overboard into a deep whirlpool in the Ganges, but he came out unscathed. Thus failing in all these simple stratagems Duryodhana designed their burning in a house of wax. It would appear that Pandu's sons underwent all these ordeals without having displayed in any manner their great power and skill to defend themselves against the wrong-doers. Even when they knew their intentions, they did not rebel or return the injury; for they felt strong in their righteous and dutiful course. When, at last, they were to be burnt with the house,

the wisdom of Vidura and the self-discipline of the Pandavas quietly defeated the duplicity of Duryodhana, and they carefully escaped leaving the citizens around to mourn for them and condemn the wicked plotter

All this time we do not find Sri Krishna either questioning the conduct of the Kurus or rendering any special help to the Pandavas, though he is more intimately connected with the latter, who were his own aunt's children. Nor is Sri Vyasa seen to interfere in these inimical relations of the coparceners Vyasa, who appears unto the Pandavas to recommend to Bhima the acceptance of Hidimbi and consequently knows everything about the treatment, does not think of settling their relations. They may both be seen to simply watch the development of the innate tendencies, so that the world itself might find justification for their relations in their later political life. The grand truth, here made patent, is that even a positive all-powerful God of the universe allows the growth of the individual responsibility in the limited beings and regulates the consequences of their abiding by, or violating, a law. Now the world having reason to condemn the Kurus, Sri Krishna also could do, unsuspected of any partiality. His anxious enquiries after the Pandavas had brought him news that they had probably escaped from the fire.

Draupadi's Swayamvara was proclaimed, Sri Krishna expected the Pandavas, if alive, to compete, and went thither in the hope of seeing them. In the rank of the competitors Krishna noted the five in disguise and pointed them out to Balarama who was also pleased to slowly recognise them. When other princes withdrew after unsuccessful attempts, and Arjuna *incognito* rose and advanced towards the bow, 'Sri Krishna, the foremost of Vrishnis, who was far superior to Suras and Danavas, (Vaisampayana says) pressed the hand of Balarama in great joy, being sure of Arjuna's success.'

When Arjuna accompanied by Bhima with an uprooted tree in his hand stood forth to beat back the riotous princes, Sri Krishna again tells Balarama, "As surely as I am Vasudeva, this noble youth stringing the great bow is Arjuna, and this again who pulling a tree by the root, hastens to rout the other princes cannot but be Bhima, here is Dharmaputra fair of complexion and of prominent nose. These two youngsters of fascinating form are those born of Asvins. So do I think." It is now certain that Sri Krishna, though able, had not come as a competitor. 'He came only to see the living Pandavas of whom he had heard reports.' For he knew that all the other princes would prove powerless and Arjuna alone could draw that bow, and so 'he did not wish to string the bow and the sons of Pandu were so beloved of him.' When he meets them in the cottage of the potter, his congratulation reveals

what just feeling Sri Krishna cherished towards these and the Kurus and he accordingly says, 'Fortunately, you have all, Pandavas, escaped from the fire, fortunately the wicked son of Dhritarashtra and his counsellors are thwarted of their hopes' The triumph of Virtue and the discomfiture of Vice can be the only grand things that should delight the great, and here Sri Krishna gives expression to nothing more and nothing less. This impartial disposition, the absolute attribute of the Supreme Divine Justice is manifested at the very outset

Sri Krishna attends the marriage, honours his aunt and Draupadi with ornaments to the great joy of the Pandavas, and leave them safe in the city of the Panchalas. Sri Krishna, unlike other princes, is rejoiced at the success of the deserved

Dhritarashtra also seems rejoiced at the survival of Pandu's sons and to feel abashed at the treacherous conduct of his sons, apparently shares with the rest in the joy of their success in the Swayamvara. Vidura makes him understand that it would be safe, nay, glorious to take them back under his protection and care. Dhritarashtra then desires Vidura himself to convey the message

When Vidura communicated the desire of the king in the presence of Sri Krishna, Drupada and others, a question naturally arose about the intentions of the king and his sons and the probable dangers. Kunti asks Vidura to consider well the advisability of the course, since he himself had saved her sons by timely advice. Vidura's reply is characteristic and full of significance. He tells her, "Your mighty sons will never come to ruin and soon they will have their own kingdom and enjoy it in the midst of all kith and kin, grieve not, Kunti." Sri Krishna was however, the first, to approve of their return to Hastinapura, (verse 6 Chap 226), and he accompanies them all to the city. From this moment Sri Krishna takes care to see that the Pandavas are well established and become enviably prosperous, and to show that, by virtue of a certain Power, they could not be easily done away with as Duryodhana thought. By his grace they obtain Indraprastha, which was built for them by Visvakarman, the architect of the gods. Till interview was had with Maya after the burning of the Khandava forest, Sri Krishna had stayed with them for a considerable period.

His consent to Arjuna's suit to his sister Subhadra's hand and frequent visits mutually between the Pandavas and Sri Krishna form an essential part of the story that it is difficult to regard Sri Krishna's connection as not intrinsic. If Balarama and most of the Yadavas were equally interested in the two parties, they

do not, however seem to have a special attraction for or perception of the merit in Pandu's sons. On the other hand, Sri Krishna knows it, and is therefore frequently in their midst. Before the war when both Arjuna and Duryodhana went to secure his alliance, Sri Krishna incidentally and with great subtlety discovers to our view the submissive character of the former, and the pride and haughtiness of the latter. Thus step after step it is observed that the Pandavas deserved his grace and he was always helpful to them. The haughty Duryodhana, unwilling to sit at the feet of Sri Krishna, betrays his want of humility and could not necessarily deserve his grace or help.

The wonderful *sabhā* built by Maya, and the desire of Yudhishtira to perform *Rajasuya* at the instance of Narada, are the two points which may be regarded as the revival of the feuds. Now the one insuperable obstacle which Yudhishtira saw before him, was how to subdue Jarasandha. At least in this connection Sri Krishna's personality must be taken as proved. It is quite inconceivable, as the Bharata makes it clear, how without Sri Krishna's help the vanquishing of Jarasandha could have been accomplished. Sri Krishna describes the strength of Jarasandha and tells Yudhishtira that Jarasandha, when challenged to a fight, would offer to try his strength against Bhimasena only, who is more than a match to him and that Yudhishtira need not be diffident of Bhima's strength, or success. When entrusting Bhima and Arjuna into his hands for the purpose (11-20-6&7), Yudhishtira with confidence says, "Certainly, you do not lead them on whom Lakshmi frowns, and thou leadest only those upon whom she smiles. I am sure Jarasandha is killed and *Rajasuya* is accomplished by me, in as much as I abide by thy bidding" (10&11). At last all the princes are brought into subjection and made to pay tribute and the *Rajasuya* is also gloriously accomplished, and the sacrifice could not close but eventually. Here follows the famous passage where in response to Yudhishtira's request to know who first deserved *argha* or *pūja*, who was the one that deserved it, Bhishma declared Sri Krishna as the most worthy of all that were present. With the approval of Bhishma, Sahadeva duly paid the honour to the glorious Sri Krishna, the whole assembly of the princes looking on with approbation. There was one exception, Sisupala could not bear to see the honour done to Sri Krishna. In chapters 41-58, Bhishma is compelled to prove how the honour was due to none but Krishna. Unless one reads the glowing words in the original, the intensity of the truth felt by the great Bhishma and other great men of the time cannot be fully perceived. In the light of this passage it would be absurd to deny Sri Krishna's personality, his intimate connection in the Kuru Pandu story and his glorious way such as be-

come none but the Supreme Being The genuineness of the passage is borne out by references to it in good old works Among classical poets Magha makes a beautiful abstract of the speech of Bhishma, who concludes as follows.

*Dhanyosi yasya Hari resha samaksha eva Duradapi kratushu yajrabhri-
jyaite yah | Datvargham atrabhavate bhuvaneshu yavat samsaramandalam avapnuhi
sadhuvadam*

Now Duryodhana with his uncle Sakuni stays for some time in the court of Yudhishtira He makes a leisurely survey of the wonderful sabha He is laughed at when he mistakes a crystal enclosure for a water-pond, or tumbles down in a pool of water, or strikes his head against mirrors counterfeiting open doorways Having thus made himself ridiculous, he could no longer stay there Now it is not the ridicule that worked up to a point his innate evil nature, but it is the sight of the marvellous fortune and prosperity of his cousins, whom he would have burnt or driven to be beggars The sneaking evil nature could not act as a true Kshatriya ought to, and only finds an inexhaustible fountain head of wickedness in Sakuni at which he could drink to his heart's content To him Duryodhana speaks his heart in transparent words of his purely evil nature (Sabha - 74 31-34-37)

“What man of any fire would brook to see his born enemies prosper, while he is not? Such as I am, I am neither a woman nor no-woman, neither man nor no-man—I, who to-day bear to see such prosperity of theirs Having seen in them that Lordship over the world, that richness of wealth, that great Yagna, who, being one of my position and temperament, would not burn to hate them? I am but single and powerless to rob them of their royal fortune, I do not find helpers, so I think of death That fate is Supreme and man's power is in vain, I think, when I see in Kunti's son that undiminished and unblemished fortune, O, Saubala I already endeavoured to bring about his ruin He escaped all that, nay, he is prosperous, even as the lotus in water So, I think that Fate is all powerful, and empty is man's power Dhritarashtra's sons go down and Pritha's sons go up day after day. Further there is Krishna, who with all his heart promotes their fortune” The nature of simple and absolute envy is in its entirety discovered to the great master of crooked ways When Duryodhana says that he is but single and has no helpers, evidently he himself proves that he was left alone to envy, while all the other princes and men were generally rejoiced at the great good fortune of the righteous king Perhaps, he has one in his uncle, who standing on an eminence of kindred nature appreciates him with a whole heart That Krishna, whom Duryodhana would not dissociate from the Pandavas, cannot for any reason be eliminated from the story.

Since that hour the brutal passion rankled in Duryodhana's heart. Sri Krishna had just then left the Pandavas and might not soon return. Uncle Sakuni sharply placed his scheme, which Duryodhana eagerly welcomed, for Sakuni well knew of Yudhishtira's overpowering passion for a game at dice. The plan quite suited the cowardly wickedness of the prince. Soon he and his party succeeded in prevailing upon the blind king to give effect to their scheme. When Dhritarashtra proposed to consult Vidura, before he could give his consent, Duryodhana remarks, "Vidura is something more than Krishna, full of penetration, always counselling what is right, which is not the course to our success, and success by a righteous means is out of question." Thus Duryodhana plainly states how both Vidura and Krishna are friends to Right, and so they are friends to the righteous Pandavas. Duryodhana's wickedness is not an unconscious instinct or propensity, but a well meditated course of Vice. Well aware of the noble, straight forward disposition of Yudhishtira and of his docile nature and constancy in the step once taken, he hopes of deluding Pandu's son.

The most revolting behaviour and the tortuous policy adopted in the gambling, or the suggestion made to Yudhishtira to stake his brothers and his wife, may be here passed over, but it is not possible to conceive the intensity of the evil nature that suggested the disgusting treatment of the innocent noble queen of the Pandavas. The miraculous, yet the undoubted fact of the protection of her honour—what can it tell us? Whom did she call upon for protection when her chivalrous husbands were tied down by the force of a promise or a spirit of dutifulness? Who doubts, or ever doubted, that the succour came to her from the Almighty Lord alone, the true and constant friend of helpless innocence, whom she always identifies with Sri Krishna. (Sabha 90-41-45) Now there was a veritable miracle, which foiled the devilish purpose of the miscreants. Perhaps, this one incident was sufficient in the eye of all good people, to proclaim the Supreme nature of Sri Krishna, and the generality of the world could neither forget the miracle nor neglect to hand down the sacred tradition. Though Duryodhana and his evil associates were, by virtue of temporal power and previous arrangement, able to carry out the cruel and shameful scheme, it is evident that all the great preceptors, princes, ministers and elders loudly condemned it. The scene is one which nothing but actual history can give us, for, imagination would shrink from the creation of such an awkward situation.

After Sri Krishna had left them at the close of Rajasuya, he meets the Pandavas only in the forest to give them some solace in the misfortune that had

befallen them We see therefore that the wicked plan was conceived and executed with a promptitude of which consummate wickedness alone is capable

Though there had been no time to think of Sri Krishna's advice before assenting to play, though there was no such necessity felt by Yudhishtira, we might still wish that Sri Krishna, the Almighty who rules from within and from without, had given Yudhishtira a better mind and heart, but that is not the course which the Almighty prescribes for the souls that have to work out their own destinies in the mundane life While he makes Yudhishtira act on his own responsibility, he affords opportunities for the evil nature also to develop until its destruction becomes inevitable and justifiable This truth is to be read in Sri Krishna's brief, yet clear words of consolation (Vana 12-5-7) *Nikrityabhi charan vadhya esha Dharma sanatana*

He who behaves himself hypocritically, is fit to be destroyed, this is the Eternal Law' Thus an evil-doer cannot be said to have worked out his own destiny until he has wronged the righteous Whether he is the invisible Lord of the Universe, or Sri Krishna in the finite form, He always works the same law, and nowhere do we find Him acting in any other manner This last observation is fully borne out by the next speech of Sri Krishna (45-48). He says to Arjuna, "Thou art mine own and I am thine own, those that are mine own, are thine indeed, he who hates thee, hates Me, he who follows thee, follows Me Thou art Nara, matchless (Arjuna), as surely as I am Narayana and Hari. We are both of divine nature and come into this world at the time, O Partha thou art not other than Myself and I am not other than thyself It is not possible to know the difference between us, O the best of Bharatas!" And to Draupadi, who pours out her grief in a lengthy account of her sufferings, who recognises Sri Krishna, as the One Ruler of all beings, gods and men, Sri Krishna encouragingly says "The wives of those at whom thou art enraged, will bewail their husbands weltering in blood, stretched on the ground, covered with the arrows of Arjuna Whatever is befitting to the Pandavas, I shall see that done, grieve not. I truly tell thee that thou wilt be the queen of those that rule. The heavens might give way, the Himalayas might be rent, the earth might go to pieces, the sea might be dried up, O, Krishna, My word will never prove vain." Supposing for a moment that this scene in the forest is of the poet's making, we can still see that the character of Pandu's sons and the support which they find in Sri Krishna must have been facts before imagination could work it up into the story. From the last two passages now quoted, it is clear that all right-thinkers had soon recognised the Supreme nature in Sri Krishna and the righteous character of the Pandavas, and the passage con-

PREFACE.

veying the assurance which Sri Krishna gives of his own self, of Arjuna's self, and of the punishment awaiting the wicked, are all intended to record the understanding of the contemporaries, the belief of the author, the fact which had to be perpetuated through future

Sri Krishna pays another visit to the Pandavas, when they had returned to the Kamyaka forest. After mutual greetings Sri-Krishna assures Yudhishtira that "he has won both this and the world to come by his truthfulness and straightforwardness. For, righteousness is far superior to the possession of a kingdom, and to this possession too, Tapas is the basis." The sufferings which the Pandavas undergo, are thus considered by Sri Krishna to be the preparation for a glorious empire, and therefore, we should see, He did not prevent the misfortune. Trials form the way to enduring happiness, here or hereafter, (Vana 190). Markandeya who was present during Sri Krishna's visit describes the Matsya avatara of Hari, and in a lengthy discourse tells Yudhishtira of the future kali yuga, and lastly of Hari's avatara as Kalki—all tending to show that the Pandavas' faith in Sri Krishna was the right-path for a glorious success. Markandeya himself was led to such a discourse by the visit of Sri Krishna.

When Sri Krishna, king Drupada, and all met at Virata's capital for the marriage of Abhimanyu and Uttara, it was decidedly known that the Kurus were resolved to give no share in the kingdom to the Pandus. Still all the right-minded princes, anxious to save the total destruction of the races, proposed to send messengers for negotiations of peace. Now Sri Krishna asked Drupada to manage the affair as best as he could, for he did not wish to reduce the human responsibility, which individuals ought to bear in their mutual relations. He stands out as the General Director and the Great Disposer.

Duryodhana and Arjuna both approached Sri Krishna to secure his alliance. He noticed Arjuna first and Duryodhana later, and in reply to their request he tells Duryodhana that he would help both, but would give the choice first to Arjuna for two reasons.

Duryodhana came first and Arjuna was first seen, the rule of Sruti is that choice should be given first to the younger and their desire fulfilled. The alternatives proposed are (1) that Sri Krishna would be on one side and desist from active fighting and (2) that all the Yadava warriors would fight on the other. Duryodhana of course was left to choose the latter, which he was glad to do and having chosen it discovers his faith in physical power. So Duryodhana returns elated with success, that

he had deceived Sri Krishna *Krishnam chapahritam matva samprapa paramam mudam*

In chapter 29 of this Parvan Sri Krishna plainly tells Sanjaya what his attitude is towards both the Kurus and the Pandus. In the very first sentence he strikes the key-note too distinctly to be mistaken. He says "Sanjaya, I do wish the prosperity, safety, and the good of the Pandavas, and equally I wish the prosperity of King Dhritarashtra, the father of many sons. It is always my wish that I should have to tell them nothing else than "Be Peaceful." Having next pointed out the righteous course of life, especially for a Kshatriya, and having emphasised that virtue and justice form the basis of all good actions, Sri Krishna refers to the most ruffian-like behaviour of the Kurus towards Draupadi, and in this connection makes him understand that only the wrongs done to innocent righteousness would rouse him to action, and such wickedness, he would not let go unpunished. Sri Krishna could not distinguish Duryodhana "from a veritable thief who would rob others either unseen or by force when seen."

Then Sanjaya is asked to form an impartial judgement of the character and the suffering of Pandu's sons and to bear in mind that he could still bring about peace, if the Pandava's interest should not suffer, and *that* he would consider a meritorious act on his own part, and that the Kurus might, by such a course, escape from the jaws of death. He says, 'Do you think that Dhritarashtra's sons would listen to me when I come and speak words wholly righteous, and harmless to all? Do you think they would honour me when I come? If they do not, know thou, the haughty Dhritarashtras will be burnt up by their own action. The forest protected by the lion or the lion protected by the forest will not come to destruction.' This scene is not a mere imagination, it must be bare fact. It is the most striking occasion when Sri Krishna's character as the Supreme Deity is made manifest, for we expect God only to interfere when innocent piety is helpless, and that he does now, still affording Duryodhana a chance of retuning to the right path and of escaping destruction. The simplicity and naturalness of this scene precludes the region of *mere poetic* fancy. If there must be any one person who had so acted in the Kuru-Pandava history, we cannot suppose that there was any other than Sri Krishna.

On his return Sanjaya reports "The words of Krishna were very soft, but severe in effect. His speech was well measured and thoughtful. It delights our mind, and then it harasses the heart. He has asked me to tell you in the court, in the presence of the old Bhishma and the preceptor that if the Kurus would care for happiness,

they should make over to the Parthas their share, otherwise these should hasten to enjoy all the pleasure, before peril should overtake them. Sri Krishna says that the cry of Draupadi that called Him from a great distance does not cease to ring in his ears, or drop out of his heart, even as a growing debt, and that enmity has been now kindled between Kurus and Parthas together with him. This word of Krishna has filled me with great fear, as I see the growing covetousness of your son, if the dull fellow, counting upon Bhishma and Drona and the prattling Karna, does not understand the valiant two, brilliant like Soma and Indra. Disposed as he is to settle matters most favorably to the Kurus, Sanjaya feels compelled to open the eyes of Dhritarashtra and his sons to the glories of Sri Krishna and his power, and endeavours, in the name of justice or for the sake of self-protection, to exhort Dhritarashtra to desist from the purpose of trying the fortune in a field of battle.

Also Bhishma, though constant on the side of the Kurus, does not hesitate to acknowledge and declare the glorious nature and power of Sri Krishna and the righteousness of the cause He espouses, and to advise the Kurus to resort to peaceful means (V-40)

Dhritarashtra's regret for being blind would be unmeaning if, Sri Krishna were no real person, and if his visit were not a fact (V-70)

At the request of Yudhishtira Sri Krishna agreed to go to the Kurus and sincerely propose peace to them for that is the course which every good and humane person ought to pursue till it becomes actually impossible. By nature Yudhishtira has a rather tender heart that he would have peace at any price. Sri Krishna, therefore, assures him again (Chap. 71--Verses 87-89) that he would strive for the welfare of both, would gladly have peace without prejudice to the Pandava interest, and save the lives of the Kurus and Srinjayas. Yudhishtira after all concludes with 'Thou knowest us, Thou knowest the others, Thou knowest the things as well as how to say. So Duryodhana must be told whatever is good to us. All that could be said without violating Dharma, mayest Thou speak, whether it is for peace or for any other thing'. There must be a real person to do this request, to convey such a message.

The intention of Sri Krishna is so far truly consonant with that of Yudhishtira or any other disposed to be peaceful. But at the same time Sri Krishna tells Arjuna what his perception is of the actual conclusion, and that all his endeavours to make peace are in deference to the wishes of Yudhishtira. He perceives that "Duryodhana's nature is essentially bad, and it is like a ground that, in spite of all labours of the tiller, would bear no crops for want of rain, and man's exertion

stops short of it, and, that the field lies fallow scorched up, is the work of Daiva, the unseen Power " 'Both that power and man's exertion are jointly the cause, and I shall do that portion which is man's duty It is not possible for me to do the work of Daiva, too " He thus draws a vivid picture of the willfully wicked Duryodhana, who is not ashamed of his wrong doing

Bhima and Arjuna are also inclined to peace from considerations of humanity Sri Krishna, however, just tests whether their chivalrous spirit was in any degree quenched It is not (Ud 73-78) All the five do know that their cause is right, that they have strength to fight it out, but their good-nature compels them to try the soft means, Sahadēva, however, feels the force of the arguments frequently advanced by Sri Krishna, perceives the true character of the enemy and accordingly the war prefers to peace, even if the Kurus should offer to have it (v 80. 1-2)

(v 81) Draupadī exhorts Sri Krishna to bring condign punishment upon the wrong-doers, for, nothing else would give her peace In reply to her Sri Krishna states the true conclusion of the affair and assures her of satisfaction

It is noteworthy that Sri Krishna does not accept the reception arranged for him on the way by Dhritarashtra and he is not to be gained over by gifts and honours, of which Vidura tells the blind king —

Anyat Kumbhat apam purnat, anyat padavanejanat (avasechanat) | Anyat kusala samprasnat nachechchatī (narvekshyati) janardanāh

Again Bhishma warns Duryodhana against any neglect towards Krishna or of His counsel and predicts that he and his ministers would in no time be destroyed. (v 88) (21)

On the first day of reception Sri Krishna was asked why he refused to accept what Dhritarashtra and his people offered, and he plainly tells them, " Ambassadors accept the invitation or other mark of honour when their embassy is accomplished " Again Duryodhana desired him not to entertain any misapprehension and wished to know why he refused Sri Krishna replies (v 91 25-26-27-30-34-45) ' I cannot abandon Dharma for gain, through impatience, from hatred, for lucre or under any pretext. Invitation is accepted under force of love or peril, you bear no love to Me, nor am I in peril One ought not to eat of the enemy's food or to offer him food Those that hate the Pandavas hate Me and, those that are attached to them are also attached to Me. Know I am one with the Pandavas constant in the path of right. All this should not to be eaten, being associated with evil

intention I believe that only the food of Vidura is fit to be accepted " Accordingly Sri Krishna accepted the preparations of Vidura, being wholesome and tasteful on account of his true devotion and sincere heart. Before leaving Hastinapura Sri Krishna bestowed upon the blind king a sight of his Viswarupa, proved futile the hopes of Duryodhana and his party to bind Him and made it evident how ineffectual their little power was against him, and finally gives them the choice between a happy peace with the Pandavas or utter destruction (v 95)

At the request of Dhritarashtra, Sri Krishna tells Duryodhana how advisable it would be to be peaceful with the Pandavas and how ruinous it might be to be hated by them (v 124-862). However, Duryodhana is imprudent enough to say (v 127-5); *Nachaham lakshaye Kamchit vyabhi-charam vhatmanah*—the same Duryodhana who importuned his father to avoid Vidura's counsel

Now we have been viewing Sri Krishna from two positions, (1) to discover how He was a real personage and was really an important factor in the Bharata history and (2) how the finite individual Krishna came to be believed as the Supreme Being. Of the few facts noted above, His relation by birth, His sympathies induced by kinship or by their virtuous qualities, His principle of moderation and guidance, His fearless outspokenness before friend or foe, His judicious speeches and replies adapted to different characters or temperaments, all go to prove His individuality

Again, His unperturbed mind unclouded reason, immeasurable wisdom, unqualified love of the righteous, the complete absence in Him of erroneous views or notions, the spirit of guiding the individuals by conviction and self-choice, the occasional proofs afforded of His divine nature and the utter absence of dependence on others are in evidence of His Supreme nature, though He often seemed to think, speak and act like men in whose midst He had chosen to appear

The never-to-be-forgotten miracle that protected the honour of Draupadi, the embassy which He undertook to the Court of Duryodhana, the fact of His having been the charioteer of Arjuna, the very remark of Duryodhana that, like Sri Krishna Vidura was capable of giving only good counsel, the destruction of Jarasandha which made the Rajasuya possible, and Duryodhana's complaint to Sakuni that there was Krishna ever ready to promote the cause of Kunti's sons, are a few points which clearly prove that, but for Sri Krishna, there could have been no great Bharata or Epic action at all. For, the story would have otherwise sharply ended, when the tournament was held at the close of their pupilage under Drona, Bhima being anxious to crush Duryodhana, or later, when they were asked to go to Varanavata, or in the

battle after *swayamvara*, or when Draupadi was dragged into the court, or when Duryodhana was taken a captive by the King of Gandharvas. But Yudhishtira delayed it, hopeful of a better turn, and Sri Krishna often asked the Pandavas to patiently bear the sufferings, till the enemy should bring himself to the brink of ruin. If such a course had not been regulated by a real person as Sri Krishna, there could have been no great Bharata. The unfailing faith which every one of the Pandavas had in Sri Krishna, and, in spite of the promptings of their passions and sentiments, their looking up to him before taking a decisive step in any important measure, such as the Rajasuya or the final war itself,—all enhance the greatness of the war and the righteousness of their cause.

The character of Sri Krishna is so noble and good that, unless his association with the heroes is denied, there might be very little for adverse criticism. When any character happens to be good, good beyond all human calculations, it is natural that in the distance of time he appears more an abstraction than a real concrete being. In all the connections with the Pandavas and Kauravas, Sri Krishna appears to do nothing but absolute justice. This peculiarity must have led the good old sages and even the common people to recognise in Him the Supreme Divine nature. In the absence of any evidence or even a hint, it is a strange sense that makes Him an unreal being or at the best a human hero.

Heroes, as conceived by the latest thinkers, there have been many in our country from time to time, but they were not all regarded as the Supreme Being or as *avatars*. According to the theory of absolute identity of all, every one might be regarded an avatar, but practically the system allows a distinction between an avatar and the individual being that is not an avatar, great sages and saints that are known to have ruled the elements, such as Agastya, are not regarded as avatars. So then it would not do for other people to consider lightly, and summarily dispose of our well established idea of an avatara or the fact of it.

Though Sri Krishna assures Kunti or Draupadi of the utter destruction of the evil-doers or seems to advocate only war, still it would be a gross mistake to suppose that He acts like one who has a passion for war and takes delight in the destruction of God's creatures or in their sufferings (vide His reply to Yudhishtira when talking about peace). All his assurances, on the other hand, are simple statements of the only possible course that would be ultimately open to the Pandavas, that Duryodhana would, by virtue of his immutable nature, inevitably work towards his own destruction, and that therefore a peaceful conclusion could not be hope-

fully expected. This perception of Sri Krishna and the fact in the end bear out the two positions (1) that His was the transcending wisdom and (2) that the agents who seem to act, are but the necessary instruments.

Having well impressed Duryodhana with the ruin that awaited him, and driven him to the necessity of betraying his own inclination to war, Sri Krishna makes the Pandavas see how it is unavoidable. He does not keep secret his opinion of the two parties, or his judgment of the consequences. Why does He warn Arjuna against choosing Him, though He is not inclined to fight, for his help? Indeed, He does not want to throw the weight of His strength into the scale, but He would rather oppose the moral strength of the Pandavas to the greater physical force on the other side. And the consistent conduct and dispassionate judgment observed in Sri Krishna have not been found to characterise any Epic hero. Bhishma, Drona and many others are admittedly great men and are seen to be equally related to the parties and to be fully conscious of the wickedness of Duryodhana and the righteousness of the Pandava cause, but they could not rise above the circumstances—something still compelled them to fight for the wrong-doer. To a worthy mind, such was the subtle and sufficient evidence, more than any miracle, of His Supreme nature. The Aryan descendant of to-day knows that miracles are wrought by much lesser beings, in whom many inconsistencies prove that the man-hero, who, in some cases, seems to rule the circumstances and environments, becomes powerless in other cases. This is not the picture of our Hero, Sri Krishna, He is an avatar, who out of mere grace has come into our view. Unless the whole thing is viewed in this light, or granted to have been the matter of such understanding, any one author or many authors could not have made so many men speak of Krishna as the Supreme Being or made their Krishna himself tell Arjuna or another, that He is the Supreme Being. Very many are the statements of Sri Krishna, in and out of Gita, where He actually tells them so—those that are sincere and virtuous and do not deserve to be deluded.

For the protection of the righteous, for the destruction of the evil-doers and for the purpose of firmly establishing Dharma I appear in every yuga (age)
(gita IV 8)

This piece of Truth may be regarded as either intimated by Sri Krishna, or attributed to Him by some great thinker. Any how, it must have been sought out in explanation of ethical phenomena and from ethical necessity. The distinction of right and wrong, of good and bad, cannot be relegated to the region of fancy. It is forced upon us by oppressive facts of every day. Some, rather most of us, are necessarily led astray by circumstances, a few are seen able to turn those circumstances to their own

advantage, and fewer still are those that pursue and accomplish a grand purpose, in spite of the circumstances. Those of the last category become to some extent models for guiding the world, but even these hardly set up any new ideals either by enunciating them or by exemplary life. The world, therefore, requires at long intervals the intervention of some power far, far greater than what is represented by the heroes, whom Sri Krishna describes thus — "Whatever existence or being is the excellent of its kind, is splendid, of the deep-rooted life, understand *that* to have come into existence with a spark of Mine (Gita 1-41)

That is, the types of natural classes, though imbued with divine spark, have after all a partial influence, which sooner or later becomes overwhelmed and nullified, and the ethical standard of actions becomes almost lost, the restoration does not appear possible by means of minor powers, severally or collectively. Now, there is a just, and real craving of the human mind that expects only the Universal Power to do the grand work, when the work is so done, that mind does not hesitate or fail to recognise that Agent as that very Power. Sri Krishna came into the world when a Yuga was to be succeeded by another, and He did such work. For such reasons, Sri Krishna was evidently an avatar to those sages that had been blessed with that insight. So the student should not allow himself to be misled by the objection which the gross world often finds and to interpret literally the various statements of seeming inconsistency, but to remember that all the details of Sri Krishna's life must have been observed to be so excellent as to make him so great both during his time and thereafter.

In the Bharata as a whole Sri Krishna is observed, (i) to be connected with the story, and (ii) to be one Supreme Being whose glories are sung. The extant text has many more chapters celebrating His glories and His teachings, whether they were directly communicated to the world by Himself, by a Vidura, a Bhishma or a host of other wise men, who one and all conclude with the praises of His Supremacy. The most unsympathetic criticism cannot then compel us to believe that in the original Bharata there was no mention of Sri Krishna as the Supreme Being and His workings, either as one of the actors or even as the God of the author or of the community, by whom, or for whom it was written. Therefore it may be emphatically stated that Sri Krishna is the one main Heroe or Object intended by the author to be celebrated in his grand work.

Some Important characters.

The theory that the original Bharata was a pure Epic celebrating the war must, in the view of the orthodox people, have no force, on the other hand, the

story or any other form of the original must have been such as admitted of expansion which the work is said to have undergone. The threefold interpretation of the Vedas cannot be said to have come to be recognised after the Mahabharata was written. This work being a compilation of the ideas of older works, it is natural that the Bharata was written to be a representative of the Vedic knowledge in the Paurusheya form. Accordingly the threefold interpretation of the Bharata has been indicated in a previous paragraph. One of these interpretations requires the author to tell us of the Amsas and of the previous births and actions of the most important actors, which he does in an *avantara parvan* called Amsavatarana.

Reflections upon those Amsas and the ethical value of the theory require a separate volume for elucidation. We may now assume that Amsavatarana is true of the prominent actors, and accordingly sketch the character of some who must always be remembered. The modern critic rejects the theory of Amsavatarana, so that his remarks become pointed. Impartial students must hesitate to disallow any theory of the kind proposed as an explanation of the life and conduct of intelligent beings.

Next to Sri Krishna, Vyasa is the most prominent figure. He describes his own birth, his work, his relation to the Kauravas and Pandavas, and writes the history of these people, and survives them too, as the sage of sages in a hermitage on the Himalayas. Sri Sankaracharya claims to have met him, as also Sri Madhvacharya. On various occasions Vyasa comes in, just as Sri Krishna, to look after the Pandavas in his own way. These details would have no meaning if a real personage as Vyasa should not be granted. In this country his personality was never doubted. He always appears as one who speaks the truth, and, as a sage, does not interfere with political affairs. He helps Yudhishtira in the Asvamedha, consoles him with philosophical explanations, or settles Drupada's doubt with a revelation of truths beyond the ken of ordinary mortal sense. The explanations were satisfactory to those men as well as to generations afterwards. In no manner it is possible to conceive that Vyasa had motives to write for the world of things that were not true.

Dhritarashtra was born blind, as foretold by Vyasa himself, and capable of understanding; but his sense was vitiated by the love to his sons, though he often seemed not to be blind to the merits of Pandu's sons. Naturally this passion taught him duplicity, and while he talked well of Pandu's sons, he was prepared to sanction the wicked designs of Duryodhana. Thus Dhritarashtra illustrates in himself how correct knowledge of things is by itself no proof against the force of passion.

Karna became an early friend of Duryodhana, his jealousy of Arjuna's prowess made that friendship closer, which was still further strengthened by his ambition to be-

come a ruling prince and to distinguish himself as a warrior against Arjuna. In his private life Karna's generosity and munificence have given him undying fame. Sooner or later he must have perceived the righteous cause of the Pandavas and of the greatness of Sri Krishna, but when he was told of his relation to the Pandavas, Karna tells Sri Krishna that he had given his word to Duryodhana and he would not forsake him at that stage. This is another passion powerful enough to subdue reason.

Asvatthama is another constant friend of Duryodhana, far abler than Karna, his actions are impelled by a spirit of revenge, not wholly on account of the wrong done to him or to his father, but to his friend Duryodhana, and under this impulse he kills the Pandaveyas and others, in sleep and attacks the *garbha* of Uttara—acts unbecoming him as a warrior or even as a Brahman, and all that to no grand purpose.

Bhishma, Drona and Kripa are admittedly great men and sages, never blind to the truth. They are throughout represented as having a regard for the qualities of the Pandavas and esteemed their cause as a right one, and as having constantly spoken to Dhritarashtra of justice. Still they do not abandon the cause of Wrong and side with Right. How could this be explained? Bhishma, who is said to have been living for several hundred years, and fit for expounding Dharmas in Shanti and Anusasana, had not a mind to force Dhritarashtra or Duryodhana to peaceful measures, or to go over to the Pandavas. Drona and Kripa would not do so for the sake of Asvatthama their son and nephew. These three characters still further illustrate how after all small considerations are sufficient to dictate the conduct of man, rather than his wisdom. It is now easy to see that the least touch of passion or regard for worldly considerations would make it impossible for one to stand on the side of right.

Vidura is put on the side of Dhritarashtra, but he is alone. He fearlessly tells the truth to the face of Duryodhana and his father, and on that account he is accused by Duryodhana of bearing ill-will towards the Kurus. Nobody, no Vidura, desired Duryodhana to throw away all good counsel and to bring himself to ruin by denying a share to the Pandavas, which they deserved at least under the promise that they should have their kingdom on return from exile. That Vidura gave timely warning to the Pandavas of dangers would only indicate how his remonstrance in the court of Dhritarashtra was useless and how else he could not help the righteous people against the wicked. The truths which Vidura laid bare, seemed all falsehood to Duryodhana, necessarily when on his way to destruction.

The most important character on the Kuru's side is Sakuni. He is the most unobtrusive yet unfailing spring of wicked action, enlisting Duryodhana's ab-

solite confidence Karna and other people on whom Duryodhana depended were only regarded by Duryodhana as units of physical strength, and Sakuni was, on the other hand, his moral strength. So he would stand behind and make Sakuni play for him. Morally both being of kindred nature, Sakuni excels by his capability for designing and accomplishing the purpose. Those that would make Duryodhana the hero of the whole work, might with better effect recognise Sakuni as the hero. Merely that Duryodhana was the prince, cannot take away the greater force of Sakuni's part. His character is further so sustained throughout, that for any artistic presentation of Evil Nature, no better hero could be found. Sakuni believed and told Yudhishtira, too, that it is right to be hypocritical on the part of the hypocrite and he proved his words true by his actions.

Gandhari, Kunti and Draupadi represent types which must always be found true in nature. These are not abstractions. Gandhari is righteous, absolutely *pativrata*, and full of that merit to burn anything down which she might look on with angry eyes, but, especially, as a woman, as a mother, she could not prevent her son from having his own wicked course, and she would rather make him invulnerable by her virtuous touch. Kunti throughout appears a warrior's wife and a mother of warriors, too. She would only see her sons live as Lords of what they must conquer, not beg for a share as for alms. At the same time her association with all her relations including Dhritarashtra and Gandhari breathes a healthy spirit, since her regard and dutifulness towards elders were in no manner allowed to be affected by the political relations.

Draupadi is not, as is often supposed, the main hinge on which the Epic action turns. She supplies only the circumstance which blackens the conduct of the jealous Duryodhana, who was bent upon depriving the Pandus of their fortune. After her sufferings, her constant remonstrance with Yudhishtira and his brothers, and her beseeching them for a full measure of revenge, all become a woman in the ordinary sense. Born of no mortal parents, her perception was indeed clear, her sense of truth was so exact that the absolute evil nature of Duryodhana, she knew, could not be rectified and therefore it must be killed out. Very often, women are seen to shrewdly hit at the right point, and it is no wonder that the extraordinary Draupadi did so. She was educated and wise, and, by her conduct and life, has won everlasting fame. Except that she had to marry five husbands, no vice is heard against her virtue; for, that was not a choice of her own, nor was it a choice of Arjuna or Bhima or any other. We should note what Yudhishtira himself says when the question came up for his opinion. It is one of the exceptional occurrences which human sense is too weak to grasp in the right light.

Yudhishtira or Dharma appears throughout very attractive by his tenderness and a peculiar disposition to be lenient to evil-doers also. They are attracted to such a character, not by appreciation, but by the hope of using him for their purposes. That he told a lie at the instance of Sri Krishna shows how all his intense faith in Him was put to test on a particular occasion, and he is made to witness the sufferings in hell for having doubted the righteousness of Sri Krishna's words. Generally our sense of right is limited, and the standard of right cannot, therefore, be as we might set up. Only higher beings must be looked to for fixing it with due regard to reasons and consequences far and near. This idea, it is the endeavour of Vyasa to impress as thoroughly as possible. Yudhishtira is not, however, represented as an amsha of Kali or any other Daitya, for the matter of uttering that falsehood or for doubting the righteousness of Sri Krishna's advice.

If Arjuna was made a skilful soldier by Drona, Bhima is represented throughout the Bharata as a warrior whose adamant frame and immense energy enabled him to bear successfully the brunt of the battle and directly avenge the wrongs upon the hundred sons of Dhritarashtra. Finally, the slayer of Jarasandha is brought to fight with Kali directly, to break his thigh bones and set his left foot on his head. Really such strength is necessary to crush down the Obdurate Evil. Even a humane judgment would not require any trace of the evil to be allowed to survive. Bhima conscious of his strength was never swayed by undeserved tenderness towards evil. He always pleads for immediate action before the evil should grow. Like polyandry, cannibalism is projected on to the Bharata society by some thinkers, seeing that Bhima tore up the bosom of Dussasana and *seemed* to drink of the blood. Either in this act or in that of breaking Duryodhana's thigh, the adverse criticism might not find a place, if the passages were generously interpreted in the light of authorities or even with the force of common sense. It may be asked why Bhima should not be considered the hero, who was persecuted from the beginning, but consciously and dutifully refrained from retaliation, and retained his unabated spirit and finally punished his enemies with his own hands and gladly shared the glory with his brothers.

It would be out of propriety to make this preface still longer, or to deal with the innumerable topics in the Mahabharata, or to write an exhaustive criticism on the modern observations. But, the effect of modern criticism has been to show the work in a very undesirable light—an effect really deplorable for many reasons, and against it we have endeavoured to urge the antiquated and orthodox ideas in the hope of giving some consolation to kindred thinkers, whose feelings are made sore by

the free observations of modern Scholars Admirable are their methods and labours The historical sense, which they command and appeal to in us, is so convincing and commendable, but after all it becomes a source of amusement, if conclusions are drawn and presented, while they admit the unsatisfactory character of the premisses The conclusions prominently boom in the eyes of the common reader, but not the saving clauses which effectually weaken them For instance, Hopkins, comparing the two epics and drawing his own inferences, takes care to note, "In sum, chance lateness of this sort is evidence only for the Epic as we have it, tampered with by a thousand dradochoi (page 82) Later on he again notes, " Yet in showing this they indicate again that, in our estimate, as to the relative age of the Epics, nothing can be absolute or universal, but all must be stated relatively and partially If it be said that this judgment lacks definitiveness, the reply is that it accords with facts, which do not admit of sweeping statements' (Page 84 The Great Epic of India)

In various other respects the conclusions or remarks may be found equally defective, though they come to be regarded as veritable statements of truth by some who are carried away by the novelty of new thoughts A closer examination would disclose that the observations are generally characterised by a want of understanding of the text or topic It has therefore been our desire to show that sufficient grounds are not yet made out for questioning the veneration with which we regard the work Two points have been, therefore, dealt with at some length from various points of view, (1) that the Bharata has been from the very beginning a work of the reputed extent and character, and (2) that Sri Krishna, as an avatar of the Almighty God, was really connected with the Epic story, which is but a subordinate theme in the work

The defects in the various characters, the peculiarity of their habits and customs should not be understood or interpreted so as to deprecate the heroes, their moral code, and the beneficial influence which their life and example have for ages exercised upon the Hindu We hope we shall benefit more by cherishing our truthful lore and traditions than by learning to condemn them For, the endeavours of the Hindu mind, to investigate into Truth, both practical and speculative, cannot be said to fall short of those of any other

TRIPLICANE,
21st February, 1914 }

S SUBBA RAO M A

Mahabharata Subscribers and Donors.

The numerical figures within brackets against some of the names refer to the number of copies purchased, and the amount specified is the donation paid

UPPER INDIA.

Mr. Pandit Ramamony, A D Bhansarkety	Nepal
The Principal, S P College	Srinagar Kashmir
Mr. J C Chatterjee, B A Superintendent Research Dept	do do
The Government of India	Simla (3)
The Director General of Archaeology India	do

PUNJAB

Mr. Bihari Lal Varma Vigna Samsthapaka	Gujranwalla	
Mr Haricharana Das Datt. Lala Asst Inspector of Schools Jalandhar City		Rs. 5 0 0
Mr. Pandit Ramkrishna Sarma, Sanskrit Teacher, Rajugol	Ludhiana	
The Government of Punjab	Lahore (3)	
The Secretary, Punjab Public Library,	do	
Mr. Raghubar Dayal, M A., Shastri, Prof of Sanskrit, St. Stephen's College—Delhi		
The Secretary, Punjab Text Book Committee—	Lahore	
The Principal, Government College	do	
The Secretary, Dayanand Anglo Vedic College, Managing Committee	do	

UNITED PROVINCES OF AGRA AND OUDH

Mahamahopadhyaya Dr. Babu Ganganathjha M A, Professor of Sanskrit, Mun	Central College Allahabad	Rs 5 0 0
Dr. Satish C Banarji M A, LL D, Advocate High Court	do	„ 32 0 0
The Director of Public Instruction United Provinces	do (8)	
The Hon'ble Dr. Sundar Lal C I E, LL D, Vice-chancellor, University of Allahabad	Allahabad	
The Hon'ble Pandit Madan Mohan Malavya	do	
Mr Pandit Mohan Lal B A, LL. B, High Court Vakil	do	
The Librarian Public Library	do	
Mr. Venimadhavachar, Udipi Mutt. Daraganj	do	
„ Jnanendranath Sen—	Alinagar-Gorakhpur Dt	
„ Lala Baij Nath, Retired Judge, Civil Lines	Agia	
„ Sri Krishna Joshi Chandrabas Bhawan	Hathounda Barabanki-Oudh	
„ Tonapay, Dodda Bapu Acharya, Uttaradi Mutt	Benares	Rs. 7 0 0
„ Babu Bhagavan Das Saheb, M A, Sivasiama Sagra	do	„ 5 0 0
„ „ Sri Govinda Das Durgakhand	do	„ 5 0 0
Mrs. Annie Besant	do (2)	„ 100 0 0
The Honorary Secretary Hindu Guls School	do	
Mr. Babu Upendranath Basu Sahib Choukamba	do	
„ P. K. Telang, M A., Prof Central Hindu College,	do	
„ Jehangir Sorabji General Secretary Theosophical Society	do	
His Highness. The Maharaja of Ramnagar	do	Rs 10 0 0
Mr. Shiva Prasad Gupta, Nandan Sahu Street	do	
„ Lala chhota Lal Executive Engineer—	do	
„ Pandit, Damodar Lal Shastri Goswamy—	do	

Secretary, Chawkhamba, Sanskrit Series	Benares	
Mr. C P. Anantanarayan Iyer Acctt Military Accts Office	Lucknow	
„ Shamsul Ulama Syed Ali Bilgrami M A , D Litt. Bar-at-Law	Hardoi	
„ Pandit, Giridhar Sarma Lal Shastri, Rishikul	Hardwar	
„ Rishidev Brahmachari- Mahavidyalaya-	Jwalapur	
„ Padma Simha Sarma Editor Bhaaratodaya do	do	
„ Pandit Dhundiraj-Deokota-Nepalgunj—Post Junnah	(Bahraich Dt)	
„ Mangal Dev, Aiyā Samaj, Kalan—Mawana—	(Meerut Dt)	
„ K. S Gopalachari—B A. Extra Asst Supt. Triangulation Survey of India—	Mussoire	Re 1 0 0
„ Jetish Shiva Prakash Rais	Muttra	
His Highness Hathras King	Bindaban	
Mr Thakur Jaganath Bakshi Sing, Talugdar	Rahwan	

BIHAR AND ORISSA.

Mr Satya Narayan, Pandaya—Head Pandit Zillah School	Airah Chowk
„ Anadinath Banerji Station Road—	Bhagalpur
„ M Taraknath Ghose	Champanagore
His Highness—The Hon'ble	
Sri Rameswar Sing Maharaj Bahadur, K. C I. E ,	Durbhanga (5)
Mr. Suvanani Vabu Veeraganj Kumaltola—	Raksal

CENTRAL PROVINCES

Mr. V K Rajwade, B A., LL B , Pleader	Akola	Rs. 3 0 0
„ Puushothama Laxman Damble M A , LL B , Pleader	Buldana	
„ W V Chandekar, Tahsildar	Chandur	
„ M B Deshpande, Pleader	Daryapur	
„ S N Pande, Secretary Edward Library	do	
„ Madhav Narayan Daoo B A BL Medalist—Pleader	Darwha	Rs 5 0 0
„ Pandit Rambhadra Oja. Hit Karmi High School	Jubbulpore	„ 5 0 0
„ Mattand Bapuji Waiker, Pleader	Karanja	„ 5 0 0
„ T. S Radhakrishna Iyer, B A. Bazar Street	Sitabuldi Nagpur	
„ Vishnu Narayan Bapat M A , LL B , Munsiff	Sakoli	
„ Pandit, Linga Rajeshwar—Additional Dt. Judge	Balaghat	Rs 5 0 0

NIZAM'S DOMINIONS,

Mr. Gaigi Sitaram Rau, Pensioned Tahsildar	Hyderabad
„ B. Ranga Rao, Head Accountant, Resident's Office	do
The Principal, Nizam's College,	do
Mr. A. Srinivasa Rao Rao Sahab	Secundrabad
„ C Bheemappa Cullapa, Sowcar & Landlord	do
„ V Rajagopalachariar	do
„ B Srinivasachari-Atmakur Samsthanam-Janampet	
„ Kisan Rau Pleader Chincholi	Tandur Post
Sri Uttairdi Mutt Samstanam	

RAJAPUTANA AND CENTRAL INDIA.

Mr. Rao Sahab Gopal Singhji of	Khaiwa
„ Dewan Bahadur Paramanand Chaturvedi Dewan	Jhalrapatan (2)
„ Thakur Kesri Sing Barahat-Rajkavi Kotah State—	Kotah

Mr. Sree Devapradeepam Ramanujacharya Swami—	Kotah		
His Highness The Maharaja Bahadur,	Chhatarpur		
Mr. Bhawaní Dutt Joshi B A, Head Master V H School	Sutna		
His Highness the Maharaja, Sri Vyankatesh Raman Sing Bahadur C C S I, Rewa			
Mr. Balvanta Rao Bhaia Saheb, Simanta	Gawalior	Rs	50 0 0
„ Purushottama Sastry Parakajikavata, Dwaikadhisaka Mandu Laskar	do	„	5 0 0
„ Pandit Kedarnath, Sanghi Road	Jaipur		
„ „ Rambhadia Ojha	do		
„ „ Jaldhar Ojha Vidyadhara road	do		
„ „ Suryanarayan Sharma, Vyakarnacharya Head Pt	Maharajas Collegiate		
School	Jaipur		
„ Chandiadal Guleri guardian to the Raja of Khetri Jaipur house Mayo	College		
	Ajmere	Rs	2 0 0
The Principal, Mayo College	do		
Mr. Ananta Balvanta Shende, Military, Dy Comptroller Office	Mhow		
Rao Saheb Dr. P R Bhandarkar, Surgeon	Indore		
Dr G R Tambe, State Surgeon	do		
Rao Bahadur Krishna Rao, V Mulye. Member—of Council	do		
Mr I W Johory M A, Prof C. M College	do		
„ Pandit Shri Krishnacharya tutor to H H Maharaja Saheb—of Sitamane	do		
The Hon'ble Sir Narayan Ganesh Chandavarkar, K. T, B A, LL B (late. High			
Court Judge Bombay and Vice chancellor Bombay University)			
now Dewan Indore state—	Indore	Rs	25 0 0

BENGAL PRESIDENCY.

The Government of Bengal	Calcutta (20)		
Mr S V Rangachari Clerk T M Office	do		
„ Heerendranath Datta Solicitors	do	Rs	10 0 0
„ Mahamahopadhyaya Hara Prasada Sastri M A, C I E, Principal, Sanskrit			
College and Registrar Sanskrit Examinations (Retired)	do	Rs	20 0 0
The Principal Sanskrit College	do		
Mr S C Mitra Chief Justice (Retired)	do (2)	„	50 0 0
„ Rajendranath Vidyabhushan Professor Hindu Law	do	„	5 0 0
„ Isan Chandra Ghosh, Hare school, College square	do		
„ Sri Jagannatha Prasada Pande	do		
„ Sri Swami Yuktananda Ashrama	do		
„ Bhagvat Kumara Shastri M A, Professor Hugh College	Chinsura—	Rs.	7 0 0
„ Ramendra Sundara Trivedi, M A, Principal Ripon College	Calcutta	„	12 0 0
„ The Principal Metropolitan Institution	do		
„ Babu Rasamaymitra M. A, Head Master, Hindu School	do		
Messrs R Cambray & Co Law Publishers	do		
Mr S Krishna Iyer, Offg Superintendent—Accountant General's Office	do	Rs	2 0 0
„ Iswara Prasad Sing Examiner of Translations High Court			
Roormal Goenka	do	„	10 0 0
57, Burtola Street	do		
The Hon'ble Sir Ashutosh Mukerji K. T. C S I, M A L,—High Court			
Judge and Vice Chancellor Calcutta University	do	Rs.	25 0 0
„ „ Sri Gurudas Banerji, (Retd) High Court Judge	do		
The Principal Ripon College	do		

Mr. N Vijayaraghavan M. A , Dy. Comptroller Post Offices	Calcutta	Rs. 10 0 0
„ N R Aiyar of Messrs Andrew & Co	do	
Secretary Bhangiya Sahitya Parishad	do	
Mr. Rai Bahadur Rajendra Chandra Shastri M. A., Bengali Translator to Government	do	
„ Rao Bahadur K. Balarama Iyer, Examiner Ry. Accounts	do	Rs. 10 0 0
„ T. R. V. Sarma, Asst. Examiner Ry. accounts	do	
The Hon'ble B Chakravarti, Bar-at-law	do	
Mr. B K Lahiri	do	
„ P Mitter	do	
„ Ramchandra Majumdar Pleader	do	
The Calcutta University Library	do	
Mr. Nitya Swarupa Brahmachari—Devkinandan Press	do	
The Librarian Govt of India Imperial Library	do	
Mr. Raja Peary Mohan Mukerjee, M. A , BL., C S. I,	Uttarpara	do
„ Jyotindranath Sen Gupta—Pleader, Dt. Court	Comilla	do Rs. 2 0 0
„ Babu Ananga Mohan Ghosh BL.,	do	
„ Tara Sundar Roy Pleader Gaibanda	(Rungpur Dt)	
„ Beni Madhava Das do do	do	
The Hon'ble Maharaja Manindia Chandra Nandy Bahadur—Maharaj Kasimbazar.		
Mr. Saratchandra Deb Pleader,	24 Paiganas	
„ Bhushan Chandra Das Professor of English Krishnanath College Berhampore		Rs. 2 0 0

ASSAM.

The Government of Eastern Bengal & Assam, Shillong—(5)		
Mr Keertichandra Vidya Bhushan Goswami—Sanskrit Teacher, Valigram Jorhat Post		
„ Vanamali Vedanta Tirtha Chakravarti M A , Prof cotton college,	Gauhati	Re. 1 0 0

BURMA.

The Government of Burma	Rangoon	
Mr S Subramanian, Accountant, P W. Examiners Office	do	
„ H Bhimasena Rao, Asst. Accountant General	do	
„ J R. Narasimhan	do	
„ T Rajagopal Iyengar, Accountant,	Bhamo	Rs. 5 0 0

Bombay Presidency**AHMEDABAD Dt.**

Mr Jeevan Ram J Bhatt B A., LL B , Khatri Pole	Ahmedabad	
„ Ganesh B Sapre P R. Training College Nawa Darwaja	do	Rs. 8 6 0
„ Rungchore Lal Chhote Lal & Co Spinning and weaving Co.	do	
„ A B Dhruva, Prof. of Sanskrit, Guzerat College	do	

AHMEDNAGAR. Dt.

Mr Sriman Nagar Sanathana Dharma Sabha	Ahmednagar	
„ Govind Balvanta Laghate B A., LL B , Sub Judge	Nasik	
„ Narayan Ramchandra Dy. Tahsildar	Rahuri	

BARODA.

His Highness Maharaja Sir Sayaji Rao Gaekwar Bahadur G. C. S. I., Baroda (30)	Baroda	Rs. 250 0 0
Mr. Vasudev Keshav Deshpande	do	
„ Narayan Dalapatram Bhagat Dt. Inspector, Chhote Udepur Via Baroda		

BOMBAY.

The Government of Bombay (50)

		Bombay	
Mr. Sridhar Ramkrishna Bhandarkar	M. A., Professor Sans. Elphinstone College	do	
„ B. V. Vidvans	B. A., LL. B., Limaye's chawl	do	Re. 1 0 0
„ K. S. Visvanatha Iyer,	Victoria Buildings	do	Rs. 15 0 0
„ Shankar Canoji Medical Practitioner	Dr. Prabhakar's chawl	do	„ 2 0 0
„ Jyestaram Mukundji	Bookseller Kalbadevi	do	
Messrs Ramchandra Govind & Sons,	Booksellers	do (5)	
Mr. Khemraj Srikrishna Das,	Sri Venkateswar Press	do (5)	
Messrs Gopal Narayan & Co	Booksellers	do	
Mr. Vasudeva Shastri Panaskar—	Pandit Nirnaya Sagar Press	do (2)	
„ Jagannath Raghunath Gharpure	B. A., LL. B., Honor's in Law	do	
„ Visvanath P. Vaidya.	Bar-at-Law	do	
„ S. S. Setlur,	B. A., LL. B., High Court Vakil	do	
„ B. Raghavayya	B. A., LL. B., Solicitor	do	
„ P.-P. Khare	B. A., LL. B., High Court Vakil	do	
„ D. B. Chitnis	do Solicitor	do	
„ Rao Bahadur V. J. Kirtikar,	Bar-at-Law	do	
„ S. R. Bakhle.	B. A., LL. B., High Court Vakil	do	
„ Gopal Krishna Dandekar	B. A., LL. B., do	do	
„ Raghunandan Nanu Kothare	do do	do	
„ Hari Gangadhar Kulkarni	Mahagaonkar do do	do	Rs. 3 0 0
„ K. H. Kelkar	B. A., LL. B., Pleader	do	
„ D. G. Dalvi	B. A., LL. B., High Court Vakil	do	
„ L. C. Gole,	B. A., LL. B., do	do	
„ N. M. Patvardhan	B. A., LL. B., High Court Vakil,	Bombay	Rs. 5 0 0
„ S. S. Patkar	do do	do	
„ Vishwanath Madan	do do	do	
„ Daji Abaji Khare	Bellasis Road near Byculla club	do	
„ Krishnaji Narasimha Marlihalli—	Asst. Sheristadar High Court	do	Re. 1 0 0
„ M. D. Rane	Byculla Superintendent. P. W. D. Secretariat	do	
„ Sriyukta, Gokulnathji-Jeevanaji	Maharaja Bhuleswar, Badamandir	do	Rs. 25 0 0
„ Manilal Itcharam Desai,	5 Bhakar Lane Cathedral St.	do (2)	
„ Jata Sankar Jaya Krishna Vyas	do	do	
„ L. P. Kulkarni,	Personal Assistant to the Post Master General	do	Rs. 2 0 0
„ Nand Lal Motilal,	Jeweller & Precious Stones Com. Agent	do	„ 5 0 0
„ Narotham Morarji	Gokuldas Shanti Bhavan	do	
„ Dharmsey.	Morarji Gokuldas do	do	
„ Morarji Gokuldas Deoji—	Kennedy Bridge	do	
„ B. S. Suktankar,	Shantaram House Malabar Hill	do	
„ Bhalachandria Sitaram	do do	do (2)	
Dr. Sir Bhalachandra Krishna Bhatawadekar,	K. T. Charni Road	do	Rs. 25 0 0
Mr. Hari Mahadeo Bhatkamkar—	B. A. Prof. of Sanskrit, Wilson College	do	
Dr. Y. G. Nadgir,	Prof. Anatomy Grant Medical College	do	Rs. 10 0 0
The Secretary Royal Asiatic Society	Bombay Branch—Town Hall	do	

BELGAUM DISTRICT.

Mr Badarayana Venkatesh Katte Clerk Dist. Court	Belgaum.	
„ Vasudeva Rao Navalgund B A B L 3rd Assistant Sudhar H. School	do	
„ Jayarayacharya Koujalgi	do	
„ H S Kamalapur Clerk Collor's Office S. D.	do	
„ G V. Patvaiddhan Inspecting Sub Judge	do	Rs. 7 0 0
„ Gandi Rao Hanmant—Pensioned Sub Registrar	do	
„ Krishnaji Annaji Potdar Sowkar	do	
„ Abaji Ramchandia Savant—Bookseller	do	
„ Narayan Guru Rao Joshi, B A, LL B, Pleader	Athani	
„ Gurunath Gangadhai Nargund, B A., LL B, Sub Judge	Bailhongal	Rs. 5 0 0
„ Jayarayacharya Hukeri	Koujalgi	
„ Srinivasacharya, Naigundkar	Ramduiga	
„ Panduranga Srinivas Naik Patil	Nandgad	
„ T V Naik. Landholder & Pensioner	Khanapur	Rs. 7 0 0
„ Vadurajacharya Ayyachita Jamkhandikar	Suipali	Re. 1 0 0
„ Govind Gowda Timmanna Gowda Patil	Yadvad	

NORTH KANARA DISTRICT

Mr. Simad Indirakanta Tirtha Supadangalu Gokarna Mutt	Partagali	
„ Seli Venkatesh Narayan Bhatt	Majali	
„ Ramchandia Sudharacharya	do	
„ Vaikunta Srinivasa Prabhu School Master	Ankola	Re 1 0 0

BIJAPUR DISTRICT.

Mr Rao Sahib, Subba Rao Seshagiri Rao Phadanis Subordinate Judge	Bijapur	
„ Swami Rao Tilgulkar Sheristadar Dist. Court	do (10)	
„ Govinda Rao Venkatesh Hubli Record-keeper	do	
„ S A. Umarjkar Sectioner	do	Rs. 4 0 0
„ Rao Sahib Raghavendra Rao Krishna Pleader	do	„ 10 0 0
„ Guru Rao Venkatesh Haiholikar, Acct, Collr's Office	do	
„ Guracharya Surpalaya	do	
„ S S. Bilgi Mamlatdar	do	Re. 1 0 0
„ Hanumantacharya Katte at Torvi	do	
„ Swamirayacharya Raghavendracharya Dwarapalak Karkoon Mamlatdar's Office	Bagalkot	Rs. 5 0 0
„ R V Kaveri	do	
„ Bhimaji Raghavendra Jainapura Cotton Press	do	Rs. 2 8 0
„ Narayan Srinivas Naigundkar	do	„ 10 0 0
„ Vedavyasacharya Umarjkar	Kolhar	
„ Balacharya Umarji	Badgi Bilgi	
„ Hanmant Krishna Mirji Clerk Sub Court	Muddebihal	Rs. 2 0 0
„ Srinivasa Hayagrivacharya Kaulgi B A Ag Mamlatdar	Hire Kerur	„ 5 0 0
„ G K. Purank M A. Assistant Master High School	Bijapur	„ 7 0 0
„ S V Koujalgi	do	„ 10 0 0
„ M R Murnal Assistant Collector's Office	do	
„ Vasudev Rao Navalgund B A Educational Inspector	do	Rs. 3 0 0
„ Venkatesh Hanumanta Rao Haveri Treasurer	do	„ 3 0 0
„ Bodha Rao Vasudeva Rao Dharwedkar B A, LL B, Pleader	do	
„ M. G. Hungund Sheristadar Mamlatdar's Office	do	

Mr. Madhva Rao R. Badgundi	Pleader	Bagalkot	
„ Hanumanta Rao Chebbi B A	do	do	
„ Govind Venkatesh Badgundi	Municipal Secretary	do	
„ Hanumanta Venkatesh Savanoor L M & S	Medical Practitioner	do	
„ Ananta Krishna Asundi B A, LL B,	Sub Judge	do	Rs. 3 0 0
„ A J. Deshpande	Secretary General Library	Muddebihal	
„ Appacharya Guracharya	Jahagirdar	Arkalgud	
„ Hanumantacharya bin Raghavendracharya		Hungund	
„ Jivaji Balvanta	Head Master	Halsangi	
„ Jayaramacharya Krishnacharya	Mangalgi Sanskrit School Teacher	Sangam	
His Highness The Rajasaheb of Mudhol		Mudhol	Rs 25 0 0
Mr N G Paranjpe		do	„ 5 0 0
„ Srimanta Hanappa Donkappa Desai		Muddapuri	

DHARWAR DISTRICT.

Mr. Bhima Rao Vyenkatesh Kathargi	Pensioner	Dharwar	Re 1 0 0
„ Lakshman Rao Raghavendra Pensd	Sub-Registrar	do	
„ Hanumantacharya Pandurangi	Madihal	do	
„ Pandurangi Huchacharya Tumminakatte	Madihal	do	
„ Gurunath Balakrishna Phatak	Pleader	do (2)	Rs 10 0 0
„ Venkatesh Bhima Rao Alur B A, LL B,	Pleader	do	
„ T K Pitre	do do	do	
„ A. K. Katte	do do	do	Rs 10 0 0
„ Narayana Rao R. Deshpande	do do	do	
„ Narahara Bhagavan Limaye	do	do	
„ Raghavendia Rao Krishna Alur	Sheristadar to the Assistant Collector	do	Re 1 0 0
„ Hanumantacharya bin Gundacharya	Morab Teacher Private High School	do	„ 2 0 0
„ G S Dixit	Chitnis to the Collector	do	
„ Govind Rao Guru Rao Hulgol		Gadag	
„ Guru Rao Kasinath Kurtkoti	Pleader	do	
„ Bhima Rao Visvanath Godkhundi	do	do	
„ Narayan Rao Venkatesh Melgiri	do	do	Rs 5 0 0
„ Krishnacharya Lakshmikant Hari Bhatt	Clerk Sub Judge's Court	do	„ 2 0 0
„ Bhima Rao G Kulkarni	Pleader	do	
The Secretary Native General Library		do	
Mr Venkatesh Krishna Mulgund	Mahalaxmi Press	do	
„ Narasinga Rao S Desayee	Kallapur	Hangal	
„ Ramacharya bin Annacharya	Pandurangi	Ranebennur	
„ Venkatesh Sreenivas Naik,	Vice President Taluk and Local Board	do	
„ Pandurangi Hubli Katte	Huchacharya	do	
„ Sitaramacharya	Pandurangi	Tumminakatte	
„ Asvatha Rao Raghavendia	Mahishi	Sirahatti	Rs 10 0 0
„ Hanumanthacharya	Pandurangi	Kalasa Kudgeri	
„ M H Dambal	School Master	Dharwar (2)	
„ K G Kalghatke	Dt Deputy Collector	do	
„ V. K. Namjoshi	do	do	
The Hon'ble Rao Bahadur Srinivasa Rao K Rodda		do	
Mr S V Desayee	Inamdar	do	
„ Y. B Jathar	Pleader	do	

Mr V. V. Joshi	Pleader	Dhawalwar	
" K. G. Kulkarni	do	do	
" Rama Rao N. Bellary	do	do	
" N. G. Karigudigiri	do	do	
" Visvanath M. Harlikar	Government Pleader	do	
" Ramchandra Srinivas Morab	Mamlatdar Office	do	Re. 1 0 0
" Srinivasa Rao S	Kamalapur Retd. Dy Collector	do	
" B R Heblikar	Retired Huzur Dy Collector Hebli via	do	Rs 5 0 0
" Laxman Rao Raghavendra	Pensioned Sub Registrar	Hubli	" 10 0 0
" Rao Bahadur Raghavendra Rao,	Panduranga Bengeri Retd. Dy Collector	do	" 10 0 0
" Laxman Rao Bhima Rao Berur	Clerk Sub-Court	do	Re. 1 0 0
" Swami Rao Ranga Rao Bengeri	West Patent Press	do	
" Bhimacharya Guracharya	Kalghatke do	do	Rs. 2 0 0
" H V. Chinnulgund	Joint Sub-Judge	do	
The Secretary	Native General Library	do	
Mr Subba Rao Ramchandria	Pleader	do	
" Sitaram Rao Narayan Guttal	do	do	
" Srinivasa Rao Raghavendra	Valvikar	do	
" Hanamanta Narashimha Talpadatur	B A, LL B, Pleader	do	
" Siddha Ramappa D Pavate	B. A, LL B, do	do	
The Secretary	Sri Adi Sri Shankaracharya Utsava Committee	do	

KATHIAWAR.

His Highness the Maharaja Saheb of Bhavnagar, through the Dewan Saheb The			
Hon'ble Prabhashankar D Pattani—C I E,			Rs 100 0 0
Mr Parasuram B Junnarkar	B A, LL B, Minister Palanpur State		
" Balvant Rao Ramchandra Junnarkar,	Customs Office	Dhrangadhra	
" D B Redkar.	Civil Station	Rajkot	
" Vishram Pitamber Manek		do (2)	
" G. N. Pandit Superintendent, Sourashtra High School, Vithaldas Guja Shanker		do	
Trivedi		do	
The Honorary Secretary	Lang Library	do	
Mr Hari Jivan B Shukla,	B A, LL B, High Court Pleader	do	
" Mani Shanker Raja Ram Trivedi		Junnagada	

KHANDESH Dt

Mr. S S. Dev	Pleader	Dhulia	
" Gopal Govind Modak,	Sub Engineer	Dharangaon	
" R. B. Pansalkar	Mamletdar	Nandurbar	
" Magan Bhai Chatur Bhai Patel	B A., LL. B, Bar-at-Law Nadiad	Kaira Dt	
" Moro Ganesh Londhe,	Pensioned Master	Pen-Kolaba Kolaba Dt.	Re 1 0 0

POONA Dt.

Mr. H N. Apte	B A., Superintendent Anandasarma	Poona	
" G. R. Savanur,	Head Clerk, Inspector of European Schools	do	Re 1 0 0
" N. B. Pavji,	Mamlatdar Shree Sotya Mhasoba lane	do	Rs 5 0 0
Dr. Ramkrishna Gopal Bhandarkar,	M A, C. I E, Sangam	do	" 20 0 0
Mr. Shanker Sripat Deshpande,	Retd Asst Engineer Sanivarpur	do	
" N. A. Dravid,	M. A. Servants of India Society	do	
" K B Pathak,	Retired Prof. of Sanskrit	do	

The Principal, Fergusson College	Poona
The Superintendent, Nutan Marathi Vidyalaya	do
The Hon'ble Sardar, Kuppasami Mudaliar	do
Mr V S Ghate, M A, Prof of Sanskrit Deccan College	do
„ F W Bain, M A, Principal do do	do
„ Keshava Rao Rowji Gondhalekar, Jagadhitechchu Press—Proprietor	do
Messrs G V Chiplunkar & Co Bharata Publishers	do (2)
Mr Appashastry Vachaspati, late Editor Samskrita Chandrika	do

SHOLAPUR

Mr Gopal Narayan Tuljapurkar, Retired Sheristadar	Sholapur City
„ Govinda Krishna Muddebhalkar, Retired Nazim	Sholapur
„ T R Gune, L M S, Medical Officer	Pandharpur
„ L K Nulkar, Sub Judge	do
„ Srinivas Bhikajee Sardesayee	Govindpur

THANA Dt.

Mr N B Utgikar, M. A, Teacher High School	Thana	Rs	2 0 0
„ Madhav Narayan Devr, Secretary Native General Library	Chivandy		

RATNAGIRI DISTRICT

Mr Vedavyas Narasinh Navaratna, Sub Judge	Devgad		
„ R V Chakradev, B A, Mamletdar	Chiplun		
„ Anantaramacharya Joshi Athnikar, Avalkarkun	do		
„ Shankar Anant Desayee, R B A, S T C D High School Teacher	Rajapur	Rs	1 0 0
„ Hari Krishna Patankar, Bhat Ali	do (3)	Rs	5 0 0
Rao Sahab Ganpat Raghavendra Kalyanpurkar, B A, Dy Collector	Ratnagiri		

SATARA Dt

Mr Ganpat Rao Bhatye, Govt Pleader	Karad		
„ Krishnaji Lakshman Desayee, Pleader, Sub-Judge's Court	Islampur	Rs	5 0 0
„ Raghunath Bhikaji Gogte, Sub Judge	Satara		
„ V D Puntambekar Dy Collector	do	Rs	2 0 0
The Chief of Sangli Lion Roof	Mahabaleshwar		
Mr Srimanta Balasaheb Pant Patimndhi, Chief of Aundh	Aundh (2)		
„ Shankar Rao Bhimaji Hebbal, Government Telegraph Master	Hulkarni	Rs	2 0 0

KOLHAPUR Dt

The Editor Sanskrit Chandrika	Kolhapur
Mr. Krishnaji Narayan Pandit, Retd. Chief Judge	do
Rao Saheb V S Gokhale, B A, LL B, Joint Sessions Judge	do
Mr R V Sabnis, B A, Rao Bahadur Dewan Saheb	do
„ R V Khedkar, Darbar Surgeon	do
His Holiness Sri Karavira Simhasanadhiswara Jagadguru Shri Shankaracharya	do
Mr V B Modak, Ravivarpath	do
„ Vasudeva Ramachandria Astaputre, Clerk Chief Judge Court	do
„ Dhondo Narayan Shiralkar,	Miraj
„ G R Dharwadkar, Secretary Native General Library	Sangli
„ Hanamanta Pandurang Kotnis, Pleader	do
„ K. R. Chhapkhane do	do

The Hon'ble Srimanta Narayan Rao Babasaheb Ghorepade, Chief of Ichalkaranji Rs. 25 0 0
Srimanta Abasaheb Pant Pratimdh, Chief of Vishalgad

MADRAS PRESIDENCY ANANTAPUR DISTRICT.

Mr A S Anunachela Iyer, B A, L T, Head Master Municipal High School Anantapur			
„ M. S Subramanya Iyer, Revenue Inspector	Yellandu		
„ A D Gundu Rao sub-magistrate	Yadiki		
„ W Krishna Rao Hd Asst. collector's Office Head Clerk	Ponukonda		
„ P Sreenivasachari Pleader	do		
„ Ch Raghavendrchar, Tahsildar, Madakasira	do		
„ S Venkatarama Iyer, B A, L T, Headmaster L M H. School	Gooty		
„ P Subba Rao, B A, Pleader	do		
„ Vedanti Seshacharya Shanubhog	Pangri	Re	0 8 0

NORTH ARCOT AND CHITTOOR Dts.

Mr A Swaminatha Shastri, Clerk Collector's Office	Tiruvannamalai		
„ C K Krishna Rao, do	Vellore	Rs	2 0 0
„ M K Ramanatha Aiyar, Acct Rev Dy Office	Ranipet		
„ P Desikachari, B A, B L, Vakul	Chittoor	Rs	2 0 0
„ K S. Laxminarasiah, B A, B L, District Munsiff	Ranipet		
„ C R Parthasarathy Iyengar, B A, B L, High Court Vakul,	Chittoor		
„ V Gopala Iyer, B A, B L, Vakul	do		
„ T G Nayar, Try Dy Collector	do		
„ P Krishna Rao, Dy Collector	do		
„ B V Subramania Iyer, Sub-Magistrate	do		
„ V K Srinivasa Rao, Clerk Sub-Court	do		
„ A. Hari Rao,	Belupalli		
„ T. Subramanya Shastri, Revenue Inspector	Banaddipalle		
„ P Madhvachar, Pleader	Tiruvannamalai	Re	1 0 0
„ R V Krishnasamier	do	Rs	2 0 0
„ Ravula Bhima Rao, Ag Sub Magistrate	Changam	Re	1 0 0
„ K Dorasami Iyer, Hd Classifier Rev Settle	Tiruvetipuram	Rs	4 0 0
„ C A Satagopachary, Hd Classifier Rev Settle	do	Re.	1 0 0
„ Narasimhachariar, Sans Pt Raghunadasamudiam	Chetput Polu		
„ E S. Subba Rao, Tq Hd Acet	do		
„ R V Venkatasubbier, M A, Miner and Farmer	Siruvallur		
„ M V. Subramania Iyer, B A, Retd. Hd Master Bd. H. School	at Mosur	Re	1 0 0
„ S N Venkataramiah, Sub Asst Inspector of Schools	Vellore		
„ C Raghunath Rao, Retired Dy Tahsildar	do	Re	1 0 0
„ R Ramchandia Rao, Military Pensioned Dy Tahsildar	do	Re	1 0 0
„ T S Venkasami Rao, C/o S Gopal Rao Sub Overseer D. P W.	Panappakham		
„ Chakravarti Raghavachari Puranik	Karvetnagar	Rs	5 0 0
„ V Rangachariar, V M Velanguppam	Kalambur	Re	1 0 0
„ L Gururajacharya, Rev Inspector	Wandiwasli	„	1 0 0
„ K Sitarama Iyer, Brahmin Street	do		
„ Srinivasachar Aurasu	do	„	0 8 0
„ T Subrahmanya Aiyar, Rev Inspector	Palmaneri	Rs	2 0 0
„ K Ramanathasastri, Hd. clerk Dy Tahsildar Office	Pernamallur	„	2 0 0
„ S. Venkasami Rao	Seri		

Mr. P. Ramaswami Iyer,	Porto Novo		
„ V. Narayanarao, Retired District Munsiff	Tirukoilur	Rs	5 0 0
„ G T Sreenivasaiyengar, Taluk Office	Kallakuruchi		
„ K. Venkobacharya,	kampattu Tandarai Post		
„ T V Srinivasa Iyengar, B A, Pleader	Tirukoilur		
„ S V Ramarao, Hd Clerk Taluka Board Office	Tindivanam	Rs	2 0 0
„ T E Krishnamurti Iyengar, Pleader	do		
„ T. M. Satagopachari, Sub Assistant Inspector of Schools	do	Rs	5 0 0
„ S Krishnasami Iyengar, B A., Clerk Sub Collectors Office	do		

BELLARY DISTRICT.

Mr. Hubli Venkobacharya, Clerk L F Engi's Office	Bellary		
„ P Varadachari, Head Clerk Inspector of Schools	do		
„ Sunkada Srinivasacharya,	Kamalapur		
„ Ratni Krishnacharya Pleader	Hospet		
„ S Saivagnacharya do	do	Rs	2 0 0
„ B Gopalachari, B A, do	do		
„ M. R. Srinivasa Rao, Sub-Registrar	Huvinahadagalli	Rs.	5 0 0
„ T C Kuppasamy Sastry, L F Assistant Engineer T R S Dn	Bellary	„	7 0 0
„ B V Narayanarao, Agricultural Institution Govt Training college	do	„	2 0 0
„ B Raghavendra Rao, Executive Engineer's Office Manager	do		
„ V. Ranga Rao, B A B L, Retd Sub Judge	do	Rs	100 0 0
„ P Srinivasachari	Kavutalam		
„ M. Guru Rao, Inspector of Post Offices	Adoni		
„ P. K. Subba Rao, Head Master M S School	do	Rs	1 0 0

CHENGLEPUT Dt.

Mr. Ramaswamy Shastri of	Sengalipuram Hodgsonpet	Rs.	2 0 0
„ Srinivasacharya Purohita,	Vadakupattu—Singaperumalkoil		
„ T. Rangacharya Tamil Pandit, F. C M High School	Conjeevaram		
„ Srimad Paramahansa Vadikesari Alagiyamanavala Ramanuja Jeei	do	Rs	7 0 0
„ P B Srinivasachari,	Little do		
„ P E. Venkatachari, Sanskrit Pandit	do		
„ Rayajji Srinivasachar,	Tirumazhisai		
„ K Arunachella Iyer, Pensioned Revenue Inspector	Kunnathur		
„ Ahmedabad Devaiaja Ramanuja, Das	Superumbudur		
„ A Ramanujachari, B A, B L, Wakil	Ramamandiam—Chengleput		
„ P Ramakrishna Iyer, 11 Brahmin St	do	Rs	2 0 0
„ D. Srinivasacharya, Pensioner Anaikatte Street	L. Conjeevaram (2)		
„ A. Singarachariar, Komalavilas	do	Rs.	2 0 0
„ Prativadi Bhayankaram Anantachar, Editor Manjubhashani	do	„	10 0 0
„ A Ramanuja Iyengar, B A, L T, Asst Pachayappa's High School	do		
„ M A Kutti Tiruvenkatachariar, Sans Pandit	do		
Sri Sula Thathachariar, Hd Pt Satagopanilayam Sans College	do		
Mr. M E Sitrangachariar, B A, B L, High Court Wakil	do		
„ S. L. Narayana Rao, Salt Abkari Inspector	Tiruvallur	Rs	10 0 0
Dewan Bahadur T T Rangacharya, B A., B L, Retd Dt Judge	do	„	20 0 0
Mr. T. Srinivasa Rao, Retd Sub Assistant Inspector of Schools	do	„	2 0 0
„ K Rangachari, Ag Clerk Collector's Office	Saidapet	„	3 0 0
„ T. Srinivasaraghavachariar—Inspector of Police	do	„	3 0 0
„ G Srinivasaraghavacharya, Hd. Classifier Rev. Settlt.	do	„	2 0 0

COIMBATORE DISTRICT.

Mr. N. V. Desikachariya, M. A , Vakil	Coimbatore	Rs	7 0 0
„ C. M. Padmanabhachar, B. A , B. L , High Court Vakil	do	„	10 0 0
„ H Rama Rao, Pleader	do	„	5 0 0
„ R Krishnaswami Iyer, D T. Institution	do	„	2 0 0
„ T R Sanjivi Rao, Amin District Munsif Court	do	„	5 0 0
„ Vaidya Rangachar,	do (2)	„	7 0 0
„ G V Krishnaswamy Rao, Copyist District Court	do		
„ M Govinda Rao, Pleader	Erode		
„ Vengalal Subbarayachariya,	do		
„ V. Narsimhacharya,	do	Re	0 4 0
„ K Ramachandra Sastri, Head Clerk Salt Inspector's Office	do		
„ D S Krishna Rao Vakil	do		
„ S Ramasamy Sastiy Sanskrit Pandit L M H School	do	Re	1 0 0
„ Kallakurichi Setumadhavachariya,	do		
„ Veerajamangalam Ramacharya,	do	Re	0 8 0
„ C. B Venkata Rao, Treasurer, Bank	do		
„ D Subbiah, Railway Contractor	do		
„ K S Srinivasa Iyengar, Inspector of Post Offices	Coimbatore		
„ C S Venkataramana Rao, B A , B L , Dt Munsiff	do	Rs.	7 0 0
„ T Ramanuja Iyengar, Manager Forest Conservator Office	do		
„ R Venkataramana Iyer Ag Eng Hd clerk Collectors Office	do		
„ K Ganapati Iyer B A , B L , High Court Vakil	do	Rs.	5 0 0
„ C. V. Rangasami Iyengar, High Court Vakil	do	„	2 0 0
„ C R Kalyana Sundram Iyer, do	do		
„ C R Krishna Rao, Pleader,	do		
„ K Narayanasastiy B A , B L , Free Public Library	do		
„ N. Sivarama Iyer B A Pleader	Erode		
„ Kalamangalam Srinivasamurti Rao,	do	Rs.	5 0 0
„ V S Narayan Rao, Sub Assistant Inspector of Schools	Gobichettipalayam	„	2 0 0
„ G R. Srinivasa Iyer, Mirasdar	do	Re	1 0 0
„ R Srinivasa Iyer, Pudukaramaniyam	Gobichettipalayam		
„ K. Raghavendrachar son of Bhavani Krishnachariya	Pallapalayam	Rs.	2 0 0
„ V. Sanjiva Rao, Flutist	Palladam		
„ C R Sivaramakrishna Iyer	Chinnadharapuram		
„ Talayur Sheshagiri Row,	do		
„ Sahasranama Raghavendrachariya	Dharaparam		
„ K A Subrahmanya Sastri, Pleader	Udumalpet	Rs	2 0 0
„ T K. Venkoba Rao, Station House Officer	Nambeyur	„	3 0 0
„ M V Sreenivasa Rao, Station master	Perundurai		
„ A. Puttanna,	Mamballi		
„ S V S. Seshadri Iyengar,	Vangal	Re	1 0 0
„ Jeevanna Rao,	Unjalur	Rs	2 0 0
„ J. Srinivasa Rao, Inspector R M S	Erode	„	2 0 0
„ K. S. Ganapati Iyer, Branch Post Master	Karatholuvu	Re.	0 8 0
„ T A Tirumalachari Sub Magistrate,	Palladam		
„ K. N. Raghavachari, Mirasdar	Udumalpet		
„ Jayathirthachari,	Andancoil	Rs.	2 0 0

Mr. S. Kuppasamy Iyer, Revenue Inspector	Kollegal	Rs.	3 0 0
„ K Tiruvengadachari, Perumalkoil Street	Metlupalayem		
„ K Ramanathasastriy, Hd. Clerk Dy Tahsildar Office	Perumanallur	Rs.	2 8 0
„ Putti Venkatasubbarayar,	Nanjai Pugalur		
„ T L Narsiah, Pensioned Police Inspector	Satyamangalam		
„ S Kalliana Venkatarama Sastry	do		
„ R Kuppiel, Kainam	Kunnathur		
„ K. Venkataramana Iyer, Kondompatti Village	Keenathakada	Rs.	1 0 0

CUDDAPA DISTRICT.

Mr R Narayanachar Short hand writer Dt Court	Cuddapa		
„ Cowkoo Ramachandria rao, B A, B. L, High Court Vakil	do (2)		
„ Bhallaki Bhimasenachar, Clerk District Court	do		
„ K Madhav Rao, Retired Tahsildar	Cuddapa		
„ P Sundar Ramji, Head Singnaller	do		
„ S Venkatsubba Iyer, Sub Assistant Inspector of Schools	do	Rs	3 0 0
„ C. S Gopalkrishna Rao, Overseer. P. W. D. Kurubalakota		Rs	5 0 0
„ P Vedavyasachari, Pleader	Nandalur	Rs.	2 0 0
„ Bellary Bhujanga rao,	Vayalpad		
„ Jagu Shama rao, Cashier S. I. Ry	Kumpanipuram		
„ Palle Seshachar	Rayachoti	Re	1 0 0
„ M Bapu rao Sty Sub Magistrate	Piler		
„ M Guurajacharya Mattampalli village	Gorantlapalli		
„ Pathi Madhava Rao, Sub-Registrar,	Pulivendla		
„ K. Sumivasa Rao Talug, Head Accountant	do		

SOUTH CANARA DISTRICT.

Rao Bahadur S. Raghunathar, Retd Sub Judge	Mangalore	Rs	2 0 0
Mr Rangappa Bhandari, 1st grade Pleader	do	Rs.	7 0 0
His Holiness. The Admai Mutt Swamigalu	Udipi (4)		
Do Sri Krishnapura Mutt, Swamigalu	do		
Do Sri Serur Mutt Swamigalu,	do		
Mr Puranik Srinivasacharya Puttige Mutt,	do		
„ Mukhyapianacharya Bhimanakatte Mutt,	do		
„ N Lakshmanarao, Secretary Theosophical Society	do (4)	„	8 0 0
„ N Rajagopala Krishnarao, Kadikar Estate	do	„	15 0 0
„ Pavanji Guru Rao, Manager M. S. P. Sans School	do (2)		
„ U Purushothama Bhatt,	Uppinangudi	„	5 0 0
„ A. Ratnakara Joshi, Patel	Alur village		
„ A Durasami Iyer, Ware-house Officer	Udipi		
„ B Narayan Rao, Vakul	do		
„ P. Kalinga Rao,	do	Rs.	7 0 0
„ V Aiyasami Iyer, Sheristadar Dt Court	Mangalore		
„ K Nagaraja, Clerk Collector's Office	do		
„ V Chellam Iyengar, B A, Asst. Government College	do	Rs	2 0 0
„ Kesava Sarma Manjula Raja Purohita	Manjeshwar		
„ M Vaikunta Bhatt, Zamindar	do	Rs.	7 0 0
„ S M S Govindacharya, of Chitrapur Mutt	Suratkal		
„ Maniel Subhannashastry, Punacha Village	Vittal		

Mr Ketaki Narasimbacharya,	Ramakunjaganam (2)		
„ Ramakrishnacharya,	Nagan village		
„ G Narasimh Prabhu, Teacher	Hosdooog	Rs.	2 0 0
„ E B Appu Rao, Pensioner	Coondapur	Re	1 0 0
„ N. Raghavendra Rao, Kadikar	Udipi	Rs	10 0 0
„ Udiyavara Venkataiahachar	do	„	10 0 0
„ H H Sikerur, Mutt Sripadangalu	do		
„ Bailoor Rama Rao,	do		
„ H H. Sri Palmar Mutt,	do		

GANJAM DISTRICT.

Mr D S Appala, Narasimha Pantlugaru Acct Collr's Office	Chatrapur	Rs.	2 0 0
„ T S Subrahmanya Iyer, Supervisor P. W D	do		
„ K V Seshagiri Rao, Salt Sub-Inspector	Berhampur	Rs	2 0 0
Dewan Bahadur C V Kumarswamy Sastry, B A, B L, Dt and Sessions Judge	do	„	30 0 0
Mr A Sarvothama Rao, Additional Superior of Revenue Settlet	Bugudi	Re	1 0 0

GODAVARI DISTRICT.

Mr Yādavalli Ramkrishna Sastri,	Rajahmundry (3)	Rs	5 0 0
„ Baiu S Narasimha Rao, Pantlu B A, B L, High Court Wakil	do	Rs	5 0 0
The Hon'ble Nyapati Subharao Pantlu,	do		
Mr A Sambamurti Iyr B A, B L, Sub Judge	do		
„ Ch Narayanmurti Rao, Hd Master A E L. M Girls school	do	Rs	4 0 0
„ Darbha Sri Rama Sastri	Vetlupalam		
„ I V Sayanna, Tahsildar	Cocanada	Rs	5 0 0
„ Soumya Venkata Rao, Sanitarium	do	Rs	10 0 0
„ Yeleswarapu Sundararama Sastri, Salt Sub-Inspector	Tuni		
„ Vadaly Nukaraju,	do		
„ Nittalu Venkatu Sastri, Sans Pandit	do	Rs.	2 0 0
„ Chavati Subrahmanya Sastri,	do		
„ Konakanchi Subbarayudu,	do		
„ Maddala Venkanna,	do	Re	1 0 0
„ Sri Rajah Datla Venkata Suryanarayana Jagapaty Raju Baladur	Garu,		
Proprietor Puvnanji	Tuni		
„ Gunturi Somappa Sastry Garu,	do		
„ Vinjamuri Venkata Jagannath,	Samalkot	Re	1 0 0
„ Kairajogayya, Teacher B H School	Amalapuram	Re	1 0 0
„ C Perayyanaidu 1st grade Pleader	do	Rs	2 0 0
„ Ganti Seshadri, Clerk District Munsif Court	do	Re	1 0 0
„ Peri Sitaramiah, Sanitary Inspector—	Rajahmundry		
„ M Seshagiri Prabhu, M A, Training College	do	Rs	20 0 0
„ R Narasimha Iyengar, Ex Engineer	do	Rs	6 0 0
„ D Laxmipati Sastri, Proprietor Lalita cotton Ginning Factory	Tuni		
„ J Suryanarayana, Rice Mill Engineer.	Cocanada	Rs	2 0 0
„ Mahendravada, Soure Narayanamurti Instituteur de langue Inde Francaise	(Cocanada)		
Yanam			

GUNTUR Dt

Mr C Sitaramiah Sastri, Ayurvedic Physician	Guntur	Rs	2 8 0
„ Etou. Sitaramasastri, Assistant Town High school	do	„	2 0 0

Mr. Kotiswara Sarma, Chidananda Asramam	Guntur		
„ R Krishna Rao, Clerk Collector's Office	do		
„ T R Rangasami Iyengar, B A, L T, A. E. L. M. College	do	Rs	1 0 0
„ P Negesha Rao, Dy Collector	Tenali	Rs	10 0 0
„ L V Gopal Rao, Revenue Inspector	do	„	2 0 0

KISTNA Dt.

Mr. K Muthuswami Iyer, Salt Sub Inspector	Chinna Ganjam		
„ V Sivaramasastri Satavadhani,	Ankuripalli		
„ O R Venkateswaralu, Land holder and Union Chairman and Talug Board Member	Chirala		
„ Guddimalla Varadachariyaluguru,	Chittugudur		
„ L Sivasamba Iyer, B A, L T, Asst Hindu High School	Masulipatam		
„ J Gourinatha Sastry, Pleader	do		
„ N Balaram Das, B A, B L, Additional Dt Munsiff	Bapatla		
„ Yeleswarapu Sundaramasastri, Salt Sub Inspector	Naisapur	Rs	2 0 0
„ D Lakshmi pati Sastri, Travelling Engineer	Bezavada	„	5 0 0

KURNOOL DISTRICT

Mr. M Krishnamurti Rao, Treasurer	Kurnool		
„ N Narasiah, Headmaster C M High School	do	Rs	1 0 0
„ B Raghavendra Rao, Inamdar	Atmakur	Rs	2 0 0
„ Madakasina Konei, Tg Sheristadar	Koilkuntla		
„ D. Krishna Rao, Head Accountant Collector's Office	Kurnool	Rs	1 0 0
„ N Rangasami Iyengar, B. A, 1st grade Pleader	do		

NELLORE DISTRICT

Mr. S Srinivasachari, Agent Best and Co	Nellore		
„ Patooru Subbaramaia Garu, Rev Inspector	Kovur	Rs.	2 0 0
„ K Anantachari, Pleader	Ongole		
„ A Sarvottama Rao Addl, Supervisor Rev Settlement	do		
„ S L Narayana Rao, Salt and Abk Inspi.	Woollapaheyam		
„ R Trimal Rao, Head Accountant Retd	Nellore		
„ M Raghavachari, Supervisor Elementary Schools	do		
„ B Krishna Rao, B A, B L, Sub Judge	do	Rs.	6 0 0
„ P S Soundararaja Rao, Typist Collector's Office	do	Rs	1 0 0
„ Ramanujachariar, Tamil Pandit V. R H School	do	„	0 8 0
„ T P L Narasimhaswamy, Dy Collector	do		
„ S Krishnamachari, Salt Sub Inspector	Muthukur	Rs.	2 0 0
„ M. S Krishnamurti, Dy Inspector	Kanigiri		
„ K Rangasamy Iyengar, Dy Collector	Kavali	Rs.	6 0 0

NILGIRIS DISTRICT.

Mr. G Venkoba Rao, B A, Sub Asst Supdt Epigraphy	Octacamund	Rs	10 0 0
„ Balasubramania Iyer, B A, District Police Office	do	„	2 0 0
„ Rao Bahadur V Venkiah, Asst Architect Supdt. Office	do	„	15 0 0
„ C H Venkataiah, Hd Acct Collr's Office	do	„	2 0 0
„ B. Ramamurti Iyer, Supervisor, Drainage Works	do	„	10 0 0
„ H. Krishna Sastri, Supdt Epigraphist Office	do	„	10 0 0

Mr M V Srinivasa Rao, Station Master Nilgiri Ry.
 „ V. R. Rede, Manager Waterfall Estate

Kallai „ 3 0 0
 Kataray

MADRAS

The Government of Madras

Madras (14)

Mr. C V Muniswami Iyer, Reporter Madras mail	do		
„ C Duraiswami Iyengar, B A.	do		
„ S Ramachandria Rao, 177 Govindapa Naik street	do	Rs	1 0 0
„ K V Lakshminarasimhan No 67, 68 do	do		
„ G Subrahmanya Iyer, Post master General's office	do		
„ Kandada Srinivasachariyalu, B A, L T, Pachayappa's College	do (2)	Rs	5 0 0
„ S K Ramamanuja Iyengar, Mint street	do		
„ N T Shamanna, Advocate	do	Rs	2 0 0
„ Daivasikhamany Iyengar, Pethunackenpet	do		
„ V Raghavacharya, office of Inspr Genl Registration	do (2)		
„ R. Srinivasa Iyer B A, Examiner P W Accounts	do	Rs.	20 0 0
„ A B Srinivasa Rao, Clerk P W Examiner's Office	do		
„ A Kuppachariya do do	do	Rs	10 0 0
„ A Rama Rao, do do	do		
„ S Hari Rao, clerk do	do	Rs.	7 0 0
„ T Ananda Rao, B A. Clerk Birth and Death Registrar's Office	do		
„ C Ramachandria Iyer, Clerk Accountant Genls' Office	do (2)	Re	1 4 0
„ S Venkataramana Iyer, Superintendent do	do	Rs	10 0 0
„ A. Gopala Iyengar, do (separate Rev)	do		
„ N Kuppuswami Iyer, Head Clerk Board of Revenue Settlement Dept.	do		
„ R Ramachandria Iyer, Clerk Board of Revenue	do		
„ M P Kukillaya do do	do	Re.	1 0 0
„ S Padmanabha Rao do do	do		
„ M R Rajagopala Iyengar do do	do	Re	1 0 0
„ N Kailasam Iyer do do	do		
„ A. Nammalvar Aiyah do do	do	Re	1 0 0
„ E Srinivasaraghavachari, do do	do	Rs.	2 0 0
„ M Sampatkumarachari, B A, Clerk Board of Revenue	do	„	2 0 0
„ S Ganapati Iyer, do do	do	Re	1 0 0
„ T. V Srinivasa Iyer, do do	do	Rs.	3 0 0
„ A V Natesa sastri, Hd clerk Depot circle	do		
„ C Raghavachari, Librarian Board of Revenue	do		
„ C S Anantarama Iyer, Under Secretary to the Government of Madras	do		
The Hon'ble Su S Subrahmanya Aiyar, K C S I Dewan Bahadur, Judge,	do		
High Court Retired	do		
The Hon'ble V Krishnaswami Iyer, B A, B. L., (late) Member of Council	do (2)	Rs	10 0 0
Mr S Srinivasa Iyer, do High Court Vakil	do		
„ V C Seshachari, do do	do		
„ S Srinivasa Iyengar, do do	do		
„ K Srinivasa Iyengar, do do	do	Rs.	12 8 0
„ V Venkatachariar, do do	do		
„ T Narasimhachariar, do do	do	Rs	7 0 0
„ K Lakshmi Narasimhalu Naidu, do do	do		
„ K Kuppuswamy Iyer, do do	do		

Mr. B. Panchapagesha Sastri, A. B, B L., High Court Vakul,	Madras	Rs.	5 0 0
The Hon'ble T. V. Sheshagiri Iyer, " do do	do	"	10 0 0
Mr. V. V. Srinivasa Iyengar, do do	do		
" M. Narayanaswami Iyer, do do	do		
Rao Saheb G. Subbiah Chettiyar, Sea Custom's Office	do	Rs	2 8 0
Mr. C R. Duraiswami Iyer, Clerk do	do		
" Chirasagara Rama Rao, Sowcarpet	do		
Rao Bahadur, M. Rangacharyar, M. A , Professor of Sanskrit Presidency College	do		
Mahamahopadhyaya Mr. V. Swaminatha Iyar, Tamil Pandit do	do		
Mr. R. Krishnamacharyar, M. A Sub-Assistant Inspector of Sanskrit Schools	do		
" J. Rajagopalachari, M. A , B. L , Ass ^t Professor Law College	do	Rs	3 0 0
" P. R Ganapati Iyar, B. A , BL , 1st Assist Professor do	do		
" P. S Chandrasekhara Iyer, B. A , M D , Assist Professor Medical College	do	Rs.	5 0 0
" M. Goolak Rai, 2nd Assistant Chemical Examiner do	do		
" K. Krishnaswami Iyengar, B A , Teacher Christian College	do		
" N. Ramanujachariyar, M A , L T., Asst Professor Pachaiappas' College	do	Rs.	7 0 0
" V Rangachary, M A , L. T, Professor Presidency College	do		
" S Subba Rao, M. A , Assistant Professor of Sanskrit do	do		
" K. B. Ramanatha Iyer, M A. L T, Pachayappa's College	do	Rs.	7 0 0
" S. Vasudevacharyar, B. A. L T , Headmaster Wesleyan Mission College	do		
" T. R Srinivasa Iyengar, B. A L T , Asst. do	do	Rs	5 0 0
" Krishnamacharya, Sans. Pandit do	do		
" A. Varadachari, B A L. T 1st Asst. City High School	do	Re	1 0 0
" V. Anantachari, Sans. Pandit C S M. College	do	"	1 0 0
" Venkataramanujachari, Asst Telgu Pandit do	do		
" T. Bhawanswami Rao, B A L. T, 1st Asst Govt Madrasa-i Azam	do	Re.	1 0 0
" V. Krishnamachari, Clerk Madras University	do		
" K. C. Srinivasa, Iyengar, Asst Tutor for Minor Zamindars	do		
" A Ramanuja Iyengar, B. A. L T., Asst Tondamandalam High School	do		
" T. K Rajagopala Iyer, Clerk Military Accounts Deptt	do		
" S Vijaya Rao Draftsman P. W. D	do	Rs	2 0 0
" R Suriyanarayana Iyer, Draftsman Superintending Engineer's Office	do		
" T. S Ramaiah, Office of the Chief Engineer for Irrigation	do	Re.	1 0 0
" M. Ramaswami Iyer, Head Clerk Deputy Director of Land Records office	do		
" R. Krishnaswamy Iyer, Clerk do	do		
" T. R Sreenivasa Iyer, Head Clerk City Civil Court	do	Re	1 0 0
" P Ramachandra Rao, Chief Interpreter High Court	do		
" P Natesa Iyer, B A. Additional Translator do	do		
" N. Arunachella Iyer, do do	do		
" L. V. Ramachendra Iyer, Proprietor Oriental Press	do		
" P. Hanumanta Rao, Clerk Dead Letter Office	do	Rs.	2 0 0
" K Bhashyakaracharya, 87 China Bazaar Street	do		
" M. Rangaswamy Iyengar, Short-hand writer Coral Merchant Street.	do		
" R. M. M. S. T. N Gopalacharya, do	do		
" N G. Parthasarathi Iyengar, George Town	do		
" Bhatta Sri C R Narayan Sastri, Gita Lecturer	do		
" D. Bapu Rao, Mint Street	do	Re.	1 0 0

Mr T. P. Kodandarama Iyer, B. A , B L , Manager, Administrator Genls' Office	Madras		
„ V Ranganatham Chettiyar, The Ananda Press	do	Rs	10 0 0
„ S Anantanarayana Sastri, B. A. Clerk L F Municipal Secretariate	do	Re.	1 0 0
„ K. Rangaswami Iyengar, Government Office	do		
„ S. Rajagopalachari, Clerk P W Secretariate	do		
„ G Subrahmania Iyer, B. A. Editor The Swadeshamitran	do		
„ S. Veeraraghavachari, Cash keeper Madras Bank	do	Rs	5 0 0
„ C Sambasiva Mudaliar, Chief Clerk, Presidency Magistrate's Court	do		
„ C Murugesha Nungambakam,	do		
„ V Srinivasachari, 4-17 Sunkavar Agrahar Chintadripet	do (2)	Rs	4 0 0
„ V K Rangachari, 12 Agraharam Street do	do	„	2 0 0
„ S. N Subrahmanya Iyer, Suriyanarayana Chetty Street Rayapuram	do		
„ A S Nageshwar Iyer, Overseer Kachaleswar Agraharam	do	Rs.	5 0 0
„ T Sivarama Tiruvadi, Translator Bank of Madras	do	„	2 0 0
„ R V Krishnamachari, Supervisor of Sanskrit Schools	do		
The Hon'ble Justice P. R. Sundara Iyer, B. A , BL,	do		
Mr C. B. Ramaswami Iyer, B. A , BL, High Court Vakil	do		
„ Dorasamy Iyengar, 74 Anna Pillai St Sowcarpet	do		
The Hon'ble P. S. Sivaswami Iyer, B. A , B L, C S I, C I E, Executive Member of Council Government of Madras	do		
Mr. S Bhaskara Iyer, Executive Engineer P. W. D.	do		
The Hon'ble Justice T. Sadasiva Iyer, B. A , M L, High Court	do		
Mr. V. Damodar Naik of Messrs Rama Naik & Co	do	Rs.	4 0 0
„ A. K. Srinivasa Iyengar, Sub Post Master Fort St. George	do		
Messrs P. Rungachariar & Co. Booksellers	do		
The Head Master Muthialpet High School	do		
Mr. Vidya Sagar Pandya, Secretary Indian Bank	do		
„ K. R. Srinivasa Iyengar, Post Master General Office	do	Rs.	2 0 0
„ B. Rangasami Iyengar, Note Veerasamy Iyer, St	do		
„ V. Subba Rao, Garu Telugu Pandit Presidency College	do	Rs	5 0 0
„ R. Shadagopachari B. A , BL, High Court Vakil	do	„	30 0 0
„ C. Padamanabha Iyengar, B. A., BL, do	do		
„ D. S. Subbachar, Thanicachella Pillai St	do	Re.	1 0 0
„ K. Krishnasamy Iyengar, B. A , Teacher Christian College	do	Rs.	7 0 0
„ A. Alwai Iyengar, Pethunaickenpet	do		
„ Ramchandra Sastry, B. A , L T, Assistant Tondamandalam High School	do		
„ S C. Ananthachary, Chief Judges Court of Small Causes	do		
„ P. Varadachary, B. A , Librarian Government Oriental Library	do	Rs.	5 0 0
„ T. V. Krishnasamy Iyer, Govt. Telegraph Office	do	Re.	1 0 0
„ M. S. Ramakrishna Iyer, Clerk Board of Revenue	do	„	1 0 0
„ K. K. Srinivasacharya, Clerk do	do	„	1 0 0
„ K. Srinivasa Iyengar, B. A , Ware House Officer	do		
„ Saraswati Venkatasubbarama, sastri Telugu Pandit Vepery	do	Rs.	2 0 0

EGMORE

Mr G. Krishnasami Rao, Jahagudar	Kilpauk	Rs.	50 0 0
„ K. Srinivasachari, 2-1 Perumal kott street	Egmore		
„ B. E. Chidhambaram Mudaliyar, 6 Sonamul street	do	Rs	2 0 0

Mr. Doctor Otto Schrader Ph. D. Director Adyar Library	Adyar			
For Adayar Library	do			
„ R. Bhaskara Iyer, 17 High Road	Egmore	Rs.	2	0 0
The Chairman Madras University Committee	do			

MYLAPORE.

Mr. T. R. Ramachandra Iyer, B. A , BL, High Court Vakil The Luz.	Mylapore			
„ K. R. Subramania Sastry, B A , BL , do	do			
„ G Krishnasastri, General Secretary Vedic Mission	do	Rs	10	0 0
„ R Vasudeva Rao, Madhavabog	do	Rs	50	0 0
„ M S. Krishnamurti, Brodies Road	do			
The Principal Sanskrit College	do			
Mahamahopadhyaya Brahma Sri R Chandrasekara, Shastri Pandit	do	Rs.	2	0 0
Mr. T. R. Krishnasami Iyer, P W. Department	do (2)			
„ C. S. Ramachandra Iyer C/o do	do			
„ A. Panchapagesha Iyer, M A , L. T., Head master P S. High School	do	Rs	2	0 0
The Head master,	do			
Mr K. Krishnamacharya, Teacher do	do			
„ R Krishna Rao, Jumna House	do	Rs	15	0 0
„ Krishnamachariar, B A Madhavaperumal street	do			
„ V. K. Subrahmanya Iyer, Vakul Gumasta	do			
„ M C S. Pattabirama, Mudaliar Progressive Union School	do	Rs.	2	0 0
„ G S. Krishnasamiar, No 3 North Mada St	do			
„ Urgudi Vijayaraghavachariar C/o Mr. K. S. Iyengar	do (3)			
„ S. Gopalasami Iyengar, B A. Madhava Perumal Koil St.	do	Rs.	2	0 0
„ A. Swaminathan, B. A , BL , High Court Vakul	do	Rs.	5	0 0
„ K. Ramalinga sastri, Sanskrit College	do			
„ P. A. Rama Iyer, The Luz	do			

TRIPLICANE.

Mr. Sinivasa Iyengar, B. A., B. L , South Mada street	Triplcane			
„ T. A. T. Kumaratatacharya,	do	Rs.	2	0 0
„ V. M. Gopalakrishnamachari, Thulasingaperumal street	do	Re.	1	0 0
„ S. Nalayana Iyengar, do	do	Re	1	0 0
„ K. A. Sinivasa Rao, do	do	Rs.	5	0 0
„ D. Gopala Rao, do	do			
„ Singaiachariar, do	do			
„ Pandit T. Lakshmanacharya, Gita Lecturer	do			
The Headmaster, Hindu High school	do			
Mr. Thuvengadathaiyangar B. A. L. T. Asst. do	do	Rs.	5	0 0
„ B. Narasinga Rao, Assistant do	do	Rs.	3	12 0
„ P. K. Ramachandra Rao, do do	do	Rs	2	0 0
„ T. P. Krishnasamiar Sami Pillai St.	do	Re.	1	0 0
„ Ramanujacharyar, Vanamamalai Mutt	do			
„ R. M. V. Gopala Rao, do	do			
„ K. S. Vaikuntam, 108 Big street	do			
„ P. S. Subrahmanyan 51 do	do (3)			
„ T. K. Ramachandra Rao,	do	Rs.	5	0 0
„ Ramiah Sastri, Sydoji Lane	do			

Mr. D Raghavendra Rao, Singarachari street		Triplicane	
„ V. Rangachari, do		do	
„ T S Rangachari, B. A. do		do	
„ M Tirumalachari, do		do	
Mr. T S Krishnamachari, do		do	
„ Bhashyakacharya, do		do	
„ N S Shadagopachari, do		do	
„ S N Tirumalachari, Car street		do	Rs 15 0 0
„ M Krishnamachari, M. A, B L, M R. A. S, do		do	
„ M Tirumalachari, do		do	
„ Echambodi Bhashyam Iyengar, do		do	
„ S N. Venkatesan, 206 Victoria Hostel		do	
„ S Varadachari, Temple view		do	Rs. 3 0 0
„ Mannar Govindacharya Vyasaiaja Mutt do		do (2)	
„ E Srinivasachari 104 Big street		do -	
„ P Subrahmanyam 17 Sydojy lane		do	
„ Appu Rao, Retired Police Inspector		do	
„ G Subramani,—Post Master General's Office		Mount Road	
„ P Hari Rao, B A, B L, Law Printing House		do	
Messrs. T. A Venkasami Rao, & T S Krishnasami Rao, Proprietors, Law Printing House		do	Rs 25 0 0
Mr A K Rangachari, Singarachary St.		Triplicane	
„ A M Srinivasacharyar, do		do	
„ B R Rao, F. T S Raja Hanumanta Lala St		do	
„ M. V. Srinivasa Iyer, Hd Draftsman D P. W.		do	

MADURA DISTRICT.

Mr T A Ramchandra Aiyai, Sub Assistant Inspector of schools		Madura	
„ V Krishna Rao, Collector's Office		do	Rs. 2 0 0
„ S Tiruvengadathiengar do		do	
„ G N Sakharama Rao Clerk do		do	
„ E Raghunatha Rao Clerk Dy. do		do	
„ V. Narasimhachari Hd Clerk Taluk Board Office		do	Re 1 0 0
„ V Shankarasubrahmanya Aiyai, Clerk Taluk Office		do	
„ K. S Srinivasa Aiyangar B A, Head Clerk Postal Superintendent's Office		do	
„ M K. Gopalaratnam Iyer, Clerk Postal Supdt's Office		do	
„ C A Subrahmanya Aiyar, Pleader		do	
„ G Raghupati Rao, Pensioned Rev Inspector		do	Re. 1 0 0
„ V Kuppaswami Rao, Acct, M H P Fund		do	Rs. 5 0 0
„ K Subrahmanya Aiyai, D T S Office S I Ry.		do	
„ N Ramaswamy Aiyai, B A, B L, High Court Vakil		do	Rs. 10 0 0
„ K Ramaswami Aiyai, do do		do	„ 7 0 0
„ A Rengasami Iyer, do do		do	
„ K Rama Iyengar, do do		do	Rs 7 0 0
„ V Appaswami Aiyai, do do		do	
„ K V Srinivasa sastru, do do		do	Rs. 7 0 0
„ V. Ramaswami Iyer, do do		do	
„ V Ramachandua Iyer, do do		do	
„ V. Krishnaswami Iyer, do Pleader		do	Rs. 3 0 0

Mr. T N. Sundararaja Iyengar, A. B., B. L., High Court Vakil,	Madura	Rs	5 0 0
„ K P. Velayudha Menon, do do	do		
„ V S Ramasami sastri, do do	do	Rs.	5 0 0
„ A. Vedarama Iyer, do do	do		
„ R Krishnamachari, do do	do		
„ V. Sundaram Iyer, do do	do	Rs.	7 0 0
„ V. Visvanatha Iyer, do do	do	„	4 0 0
„ T C Srinivasachari, B A, B. L., Vakul and Secretary Tamil Sangam	do		
„ R. Venkatachellam Aiyar, do Pleader	do		
„ P. V. Subbarama Iyer, B A 1st Grade do	do		
„ P N. Naganatha Iyer, do do	do	Rs.	2 0 0
„ D K. Anantapadmanabha Iyer, do do	do		
„ S A Rangaswami Iyer, do do	do	Rs	2 0 0
„ P Narayana Iyer, B A, B L, Retired High Court Vakul	do		
The President Theosophical Society	do		
The Secretary Dharmasastri sabha	do		
The Principal Madura College	do (2)		
Mr A Rajaram Iyer, B A, Principal do	do	Re	1 8 0
„ M Venkatrama, sastri Assist do	do		
„ P. Srinivasa Iyer, B A, L T. 1st Assistant Setupati High School	do	Rs.	3 0 0
„ Sundara sastri Asst. Pandit do	do		
„ T. R Krishnamachari B. A., L T, Head master Sourashtra High School	do		
The Head Master do	do		
Mr. P K Swaminatha Iyer, Teacher do	do		
„ V. G. Somasundaram Iyer West Avanimoola Street	do	Rs.	2 0 0
„ M. N. Subrahmanyasastry, West Chitra street	do (2)	„	3 0 0
„ K. Venkoba Rao, Tanappa Mudali street	do	„	7 0 0
„ P. K. Ranganatha Iyer, Dt. Registrar's Office	do	Rs	2 0 0
„ N Srinivasachari, Clerk Dt Court	do		
„ J. S Venkatarama Iyer, Head Master Sourashtra Girls' school	do (2)		
„ K. Raghunatha Rao, Gopalakothan street	do	Re	1 8 0
„ Subbaraya Sastri, Amman sannadhi street	do		
„ Krishna Sastri, Perumal Teppakulam street	do		
„ M. S Ramaswamy Iyer, B A B L, L. T, 1st grade Pleader	do		
„ P S. Venkasamy Iyer, c/o Mr P. Sami Iyer. Tahsildar	do		
„ T V Raghupati Rao, North Arani street	do	Re.	1 8 0
„ G A Narayansami Iyer, B A. B L, Vakul New Street	do		
„ N. Raja Iyer, B A, B L, Vakul	do	Re	1 0 0
„ P V Rama Rao, Clerk Collector's Office	do		
„ T N Raghavashastry,—Son of Nilakanthasastry New St.	do	Rs.	15 0 0
„ V. Gangadhara Iyer, 1st Asst Sourashtra High School	do		
„ T S. Venkateswara Iyer, Kakatope St.	do		
„ S Sanjivi Rao, Head Clerk P. W. D.	do		
„ Krishnaswami Ghanapatigal,—Perumalkoil Teppakulam St	do	Rs	2 0 0
„ R Rangasami Iyer, 1st grade Pleader	do	„	3 0 0
„ R S Narayansamy Iyer, B. A, B L, Vakul	do	„	2 0 0
„ K Panchananda Iyer, Supervisor P W D.	do		
„ S D Krishna Iyengar, B A, B L, Vakul New street	do		
„ R A. Krishnaswami Iyer B. A, B. L, District Munsif	Dindigal		

Mr. K Ramaswami Iyer,	Pleader	Dindigal	Rs.	2 8 0
„ P V. Bhuma Rao, B A	do	do	„	7 0 0
„ L A Venguswami Iyer,	do	do	„	5 0 0
„ V Duraiswami Iyer B A	do	do	„	2 0 0
„ S. Subrahmanya Iyer,	do	do	„	10 0 0
„ K S. Balakrishna Iyer, B A.	do	do	„	2 0 0
„ N. Ramachandacharya, Sanskrit Pandit M. H. school		do		
„ T Rajagopala Iyengar, agent Best & co		do		
„ P S Venkataramaier, Head Acct Taluk Office		do		
„ D. V Krishna Iyer, B A, Pleader		do		
„ T K Srinivasachari, Inspector of Police		do	Rs	7 0 0
„ K. Kuppusami Iyer, B A, B L, High Court Vakil		do	„	10 0 0
„ P K Ramaswami Iyer, B A, B L, do		do	„	3 0 0
„ R Vasudeva Rao, Land Record Inspector		do	„	2 0 0
„ M Muthukrishna Iyer, B A, B L, Pleader		Periyakulam	„	2 0 0
„ V. Vengusami Iyer, Pleader		do	Re	1 0 0
„ P S Subbarama Iyer, B A, B L, Pleader		do	Re	2 0 0
„ A. R. Rajagopala, Chettiar B A. Sty Sub Magistrate		do	„	14 0 0
„ A R Sitaram Iyer, Pleader		do		
„ G Gurumurti Iyer, Pleader		do	Re	1 0 0
„ Madhvarayacharya, North street		do		
„ P R Ramakrishna Sastri, Perumal Koil St		do	Re	1 0 0
„ R Sundar Raja Iyer, Secretary Theosophical Society		do		
„ C Visvanatha Sarma,—Melmangalam via		Periyakulam		
„ T K. Subba Iyer, B. A, B L, Dt Munsiff		Melur		
„ M R Venkatarama Sastri, Sub magistrate		do	Re	0 12 0
„ S Vaidyanatha Iyer, Dy Tahsildar		Thupatur	Rs.	10 0 0
„ A. Anantacharya Sub-Registrar		Sholavandan		
„ Madura V. Renganathaacharya		Olasur		
„ T P Krishnamachari,		Karakudi		
„ Pundit Sri A. K Swaminatha Sastri		do	Rs	2 0 0
„ D K. Krishna Sastri, Head Clerk Taluq Office		Palni	„	2 0 0
„ R Vembu Sastri, Stamp Vendor		Betlagundu	Re	1 0 0
„ Krishna sastry		Chinnammanur	Rs	2 0 0
„ P S. Ramaswamy Iyer, Pensioner Palangathan		Pasumalai	Re	1 0 0
„ T R. Aravamuda Iyengar, B A. Sub Registrar		Kadayam		

MALABAR DISTRICT

Revd Charles Renz, Ph D Basel Missionary	Calicut	Rs.	3 0 0
Mr. P S Ramaswami Iyer Sheristadar Dist. Court (Rtd)	do	„	7 0 0
„ V Rama Iyer, B A Revenue Inspector	do		
„ K. Kunjunn Menon, Retd Magistrate	Malappuram	„	2 0 0
„ V Sivaram Panikar, B A, 1st grade pleader	Ponnani		
„ K. Vasudevan Moosad, Native Physician	Cootipuram		
„ R V Subrahmanya Iyer, Sub-Registrar	do		
„ A. V. Venkatarama Iyer, Clerk T K Office	Manantoddy	Re	1 0 0
„ N. Kunhiram, Pattayar Clerk Wynad Taluk office	do		
„ P Narayana Salma,	Perumudiyur		
Rev J. Meyer, Ph. D, B. G. M.	Nettur (2)	Rs.	10 0 0

Mr. T. Nilakantan Moosad,	Tirupriangod	Re.	0 8 0
„ Aiyankulath Parameswaran moosad,	do		
„ Patinjattakath Sankara Sarma,	Tirukandiyur		
„ K. Sudhara Sarma,	do		
„ Sankara Josier,	Vilayanur		
„ S. Raghunathaya B A, Sub-Judge	Palghat		
„ K Vasudevan Moosad, Native Physician	Vandur		
The Hon'ble K C Manavedan Raja Retd Dt Judge	Malabar		
H H. Vidvan Mana Vikrama, Etten Raja Raja of	Calicut		
Mr. S. Gopalkrishna Iyer, Clerk Wynnad Ty Office	Mananfoddy	Re	1 0 0
„ P. R. Subharama Sastry, Bookseller	Chalapuriam		
„ V. Narayana Menon, Editor K K Press	Mangalam	Rs	5 0 0
„ S Dorasamy Iyengar, Assistant Raja's High School	Kollengode		
„ P Gopalan Nayar, Malayalam Munshee do	do		
„ Vaikam S. Sivasubramania Iyer,	Kordalur-Pallasena		
„ Subramaniaghnanapaty, Kilakanchery Village	Vadakkanchery Post	Re	0 4 0
„ C V Krishna Iyer, Manager Veda sastra Patasala Chittur	Palghat	Rs	5 0 0
„ A Ramkrishna Iyer, Secretary Sans College	do		
„ C S Anantasubramania Iyer, Thekku Village	do		
„ Varahuni Shamu, Menon Sessions Court Vakil	do	Re	1 0 0
„ C R Narasinga Rao, Durga Koshtam Village	do		
„ C S Swaminatha Pattai,—Kariakal—Kalpathy	do		
„ C G. Ramakrishnasastiy,—New Agraharam Puduchery	do		
„ A. S Venkatakrishna Iyer, Thekkejeevuly—Big Bazar	do		
„ N. V. Shankara Narayana Iyer,	do		
„ V A Krishna Iyer, & Sons Cloth Merchant	do	Rs	2 0 0
„ S K. Ramaswamy Iyer, 1st grade Pleader	do		
„ Mana Vikrama Raja Raja of	Nilambur (2)		
„ P Sekhara Menon, Sub Asst Surgeon	Beltangady		
„ K V Kannan Nair,—Salt Asst Inspector	Tellichery	Re	1 0 0
„ Krishna Iyer, Dt. Registrar	do	Rs	7 0 0
„ C Ramunni Menon, do on leave	do	„	8 0 0

RAMNAD Dt.

Mr. Ramaswami Sastri, Sans Pandit Jaipal L S School	Ramnad	Re.	1 0 0
„ N S. Raghunathachari, salt-sub Inspector	do		
„ N Ramachandira Sastri, Nilakanti street	do		
„ K Mulla, Bhattar Raja Rajeswara Temple	do	Re	1 0 0
„ D K Govinda Rao, Lessee's sheristadar	do		
„ S P Nagaswami Iyer, Pleader	do	Rs	5 0 0
„ Seshadri Iyengar, Sanskrit Pandit High School	do	Re	1 0 0
„ K Seshadri Iyer, Western Bank	do		
„ R Gopal Rao, M A, B L, Sub judge Sivaganga	Ramnad		
„ T K Sreenivasachari Police Inspector	Palamakudi		
„ N Seshagiri Rao, Head Clerk Dist. Munsif Court	do		
„ K Rajagopala Rao, Clerk do	do		
„ A S Krishnaswami, sastri B A Pleader	do		
„ K Gopalaiyengar,	do		
„ S Narayanaswami Iyer,	do		

Mr S Vedantam Iyengar,	do	Paramakudi		
„ T. V. Kodandaramaiyengar,	do	do		
„ M S Varadaiyengar,	do	do	Rs	3 0 0
„ P. R. Steenivasa Rao,	do	do		
„ C. Rajagopala Rao,	Commissioner	do		
„ V. Veeiaraghavaiyengar	Vakils' Clerk	do		
„ R. V Srinivasa Rao, Pleader		do		
„ A Sreenivasaraghavaiyengar, Vakil		Manamadura	Rs.	3 0 0
„ K Subbairar, Pleader		do	Re.	1 0 0
„ Dharmaraja vadyar, Sarasvati vilas		do		
„ M. S Srinivasa Iyengar Manager H. L. S School		do	Rs.	3 0 0
„ Haridas Seshasayi Acharya		do		
„ T N Narasimhacharya,		do		
„ P S Subbiayar, Taluk clerk.		Satur		
„ Vengu Iyer, Pleader		do		
„ M V Bhagavant Rao,	do	do		
„ K. Swaminadha Iyer, Head clerk Taluk Board office		do		
„ T Sundaraja Rao Manager, Zamin Panali		do		
„ R Srinivasa Iyengar, Spl. Dy Collector		do		
„ P R Subramania Iyer, Sub Magistrate		do		
„ S Soumia Narayana Iyer, of Villoor Sivancoil East St.		Devakota		
„ Subramania, Iyer. Devasthanam Superintendent		Kalaikoil		
„ Ramaswamy sastry, Theosophical Society		Sivaganga		
„ M. S Krishnaswami Iyer, Overseer		do		
„ S. Duraiswami Iyengar, Assistant Rajah's High school		do		
„ Desikachari Sanskrit Pundit,	do	do		
„ L Seshadri Iyengar, Pleader	do	do		
„ U. G Shankarnarayana Iyer	do	do		
„ G Sundarasrinivasa Iyengar, B. A 1st grade Pleader		do	Rs.	3 0 0
„ L Sundram Iyer, c/o Mr. Ramadurai Iyer, Native D.		do	„	2 0 0
„ V. R Kuppuswami Iyer, B A., B L, District Munsiff		Srivilliputhur		
„ G. Narayana Rao, Head clerk	do	do	Re.	1 0 0
„ S. Raghava Iyengar,	do	do		
„ V. Vedantachari,	do	do		
„ Appan Tatachari, Sans. Pundit H. H. school		do		
„ R Appu Iyengar, Head Tamil Pundit	do	do	Rs	3 0 0
„ Chakravarti Iyengar, North Mada street		do		
„ Gopalswami Tatachari,	do	do		
„ Vedapuran Bhattar Krishna Iyengar,	do	do	Re.	1 0 0
„ N Srinivasa Iyer, Tahsildar		do	„	1 0 0
„ K. Swaminathan, Dy Surveyor		do	Rs.	2 8 0

SALEM DISTRICT.

Mr. Vaniyambadi Seshacharya,	Salem		
„ B S Narayana Rau, B A, Inspector Post Offices	do	Rs.	3 0 0
„ C S Desikachari, Hd clerk Dist Court	do	„	3 0 0
„ K V Kuppuswami, Iyengar Clerk Collr's Office	do		
„ A Seshacharya, The Aiamanai	do	Rs.	2 0 0
„ Palani Subraya Iyer, Pleader 2nd Agrahar	do		

Mr. C. Sundara Iyer, Translator sessions Court	Salem	Rs	3 0 0
„ C. Raghunatha Rao, Manager Municipal Office	do	Re.	1 0 0
„ Muthiar Krishnacharya Rangarao Choultry,	do		
„ E. Venkataiamana Iyer, B A , B L , Public Prosecutor	do		
„ S Ponnusamy Iyengar, Dt Police Office	do		
„ S Ranga Rao, Karnam Ayodhyapatnam	do	Re	1 0 0
„ R G Raghavachary, Virana Agraharam	do	Rs	2 0 0
„ P Subbarayan Zamindar,	do	„	10 0 0
„ K Venkata Rao, C/o Raghavendra Rao, Asst Surgeon	do	„	1 0 0
„ P. Desikachari, Eng Hd Acctt. Collector's Office	do		
„ Navaladi Ramiah, B A , B L , 1st grade Pleader	do		
„ K. Vittal Rau, Hd. clerk Tq Office	Tirupatur		
„ K Hanumanta Rau, Taluka Sheristada	Uttankarai		
„ S. Ramaswami Achariai,	Anichampalayam.		
„ V Appannachar Peyyeri, Village Munsiff	do		
„ K. Narasinga Rau, Zamindar	Kambanallur	Rs	10 0 0
„ K. Seshagiri Rau, do	do	„	5 0 0
„ P. Subba Rau, Mitta Gumasta	do		
„ C R Venkoba Rau, Sub Registrar	Hosur		
„ S V Rangacharya, clerk Dt. Suptd. Office	Jalarpet		
„ Belgaum Ramachandra Rao, Ramanakpet	do	Rs	5 0 0
„ K Setu Rau, Pensioned Police Inspector	do		
„ V Lakshminarayanacharya,	Vengarai		
„ C Venkata Rao, Headmaster L M School	Atur		
„ K. T. Parthasarathi Iyengar,	Velur	Rs	1 0 0
„ Gopinathaiyanavar, Pensioned Sub Magistrate	do		
„ Ugracharya,	Pauparapatty		
„ Venkataramana Aiyah, District Board Member	Jammanhalli		
„ C N. Lakshmana Rau, Pensioned Forest Officer	Harur	Rs.	5 0 0
„ Yanga Narayana Dikshitar, Headmaster Girls' School	do	Rs	1 0 0
„ K Ranga Ramanujachakravarti,	Kootandikuppan		
„ S Rama Rao, Landlord Arasampatti	Barur		
„ S. Sivaramakrishna Dikshadar, Supervisor P W D	Atur	Rs	5 0 0

TANJORE DISTRICT.

Mr Brahma Sri M Lakshmana Sastri, Sans Pandit	Tanjore		
„ T. Rajam Iyengar 1st Asst K H School	do	Re	1 0 0
„ T. R Sreenivasa Iyengar, Asst do	do	„	1 0 0
„ S Subramanya Sastri, Sans. Pundit do	do	„	1 0 0
„ S Ramaswami Iyer, Huzur Treasurer	do	Rs.	2 0 0
„ A. Shadagopachari, Acct Tanjore Collectorate	do		
„ G. Narayana Rao, do Tiy Dy Collr's Office	do (2)		
„ S Sitarama Iyer, do do	do	Rs	2 4 0
„ T. B Ramachendra Rao, Clerk do	do	„	2 0 0
„ G V Lakshmana Sastri, Manojappa Street	do		
„ C Gopala Rao, B A , B L , High Court Vakil	do	Rs	20 0 0
„ P. R. Natesa Iyer, B A , B L , High Court Vakil	do		
„ K. Anantarama Iyer, M. A , B L , do	do	Rs	7 0 0
„ T Kodandarama Iyengar, B. A , M. L , do	do	„	7 0 0
„ G. Narasimha Chari, B. A , B. L , do	do	„	7 0 0

Mr. K Subbuswamy Rao, Pleader	Tanjore		
„ R Subbaraya, do Karuthattangudi	do	Re.	1 0 0
„ Manoba Sahib, East Main Street	do		
„ V Kuppuswami Raju, North Main Street	do	Rs.	7 0 0
„ R. Sankararao, Pensd. Acct. T D C,	do		
„ Narayan Ramachender, Clerk Asst. Inspector of Schools	do		
„ V. Rajagopala, Iyer Hd. Clerk, Dy. Collectors Office	do		
„ T N. Sundaram Iyer Clerk, do	do		
„ A. Rangasami, Iyengar Head. Master. S P. G. Secondary School	do		
„ R. Raghunatha Rao, Salt Sub Inspector.	do	Rs.	2 0 0
„ N Krishnamurti Rao, Hd clerk Office. of the Asst. Inspector of Schools	do	„	2 0 0
„ M. Narayansami Iyer Vakil	do		
„ T Sambamurti Rao, B A. B L, High court Vakil	do		
„ P. V. Krishnasamy Naik Sakhanak st.	do		
„ T S. Somanatha Sastry, West main st.	do		
„ V. R. Rajagopalachary Pleader	do		
„ T V. Govinda Josier, North Street,	Thuvadi	Re	1 0 0
„ Narayan Jayavant Goswami,	do	Rs.	7 0 0
„ Srinivasa Rau, Mirasdar	do	„	7 0 0
„ R. Narayanswamy Rau, Clerk Mf Court	do	Re	1 0 0
„ P. N. Sitarama Iyer, Pleader do	do		
„ T. S. G. Bhatt Goswami Govind mandu	do	Rs.	5 0 0
„ S. M S Varkhedu Ranganathacharya Sans College	do		
„ Unnatha Purisa Sastry, Boarding Superintendent do	do		
„ S Kuppusamy Sastry, M A, L T, Principal do	do	Rs.	8 0 0
„ N S Ramaswamy Iyer, B A, Dy Tahsildar	do		
„ K. L. Ramiah Sastry, North Madavala Street	do	Re.	1 0 0
„ Josiem Sesha Iyengar,	Thillasthanam		
„ B Guruswamy Sastry, B. A., L. T, High School	Tirucattupalle	Rs.	3 0 0
„ A. Krishnaswami Agent	Ukkadai		
„ V. Sambasivan	Poovattagudi Arantangi Post		
„ Venkatarama Sastri	Dikshasamudiam		
„ A Bhasya Ramanuja	Lower Anicut	Rs.	5 0 0
„ Lokanatha Sastri	Tyagasamudram		
„ S. Appaswami Iyer Mirasdar	Alavandipuram	Rs.	25 0 0
„ V. K. Subrahmanya Iyer, Sanskrit Pundit	Tipparajpuram	Re.	0 8 0
„ N. Rengaswami Iyengar,	do	„	0 4 0
„ M S Sreenivasa Iyer,	do	„	0 8 0
„ K. Chudambara Iyer,	Kadiramangalam		
„ Gopala Iyer	Melapalayur		
„ Sundaram Iyengar	Codavasal		
„ P R Shankara Iyer,	Agara Ogar do		
„ Raja Sastri,	do do		
„ Seshadri Iyengar, velukkudi	Koradacheri	Rs.	2 0 0
„ S N. Tiruvengadachari,	Thirukkannapuram		
„ S. S. Rama Iyer,	Sammangudi (2)		
„ Tambu Ramaswami Iyengar,	Kottayur		
„ Vaidyanathaswami Iyer,	Kondasamudiam		
„ Ramachendra Iyer,	Manjakudi		

Mr. T. R. Bhaskar sastrī	Tiruvalangadu		
„ T. S. Natesa Sastrī	do	Re.	1 0 0
„ M. Kalyanam Iyer, Karnam	do		
„ V. Raghavendra Rao clerk, Sub Registrar Office	Peralam		
„ S N Subramania Iyer.	Tiruvalangadu		
„ Doraswami Iyer, Karnam	Kilavidiyal		
„ M. R. Srinivasaiyar B. A., B. L., Vakīl	Mannargudi	Rs.	7 0 0
„ K. Krishnaswami Iyer, do	do	„	7 0 0
„ G. Seshadri sastrī Asst. Findaly Colledge	do	Re.	1 0 0
„ S. Ramadurai Iyer secretary N. H. school	do	Rs.	10 0 0
„ M. S. Rajagopalayengar Sans Pundit do	do		
„ T. S. Vaman Rao, B. A., Tahsildar	do	Rs.	5 0 0
„ Dasaratha Kuppuswami Iyer, Munsdar	do		
„ M. R. Krishnaswami Iyengar, Thumanjana St	do	Re.	1 0 0
„ Desai Varadachariar Vidvan Sefangulam,	do		
„ R. M. Krishna Iyer, Agent to M. Kunniyur Sambasiva Iyer, Adichhapuram	do		
„ S. Srinivasa Vedantachari,	Kovalavalli	Re.	1 0 0
„ S. Parthasarathi Iyengar	Siramelkudi (2)		
„ Pandit Samam Rajagopalacharya	Tembarai		
„ V. Krishna Rao, Clerk Taluka office	Pattukota		
„ C. Madhavrao, do do	do		
„ T. S. Shadagopachari 1 Asst. Board Middle School	do		
„ Sriman T. Anandalvarswami	Peravurni	Re.	1 0 0
„ V. S. Krishnamacharya station master S. I. Ry at Vilakudy	do	„	1 0 0
„ T. Krishnaiyengar Post Master	do	„	1 0 0
„ V. S. Gopalachari do	Siruvaviduli		
„ Ranganathacharya	Vattangadu		
„ V. Desikachari South Street	Peruvaindan	Re.	1 0 0
„ Ramaswamy Iyengar Village Munsiff	Neduntheru		
„ N. Veeraraghavacharya B. A., Tahsildar	Papanasam		
„ A. R. Subramanya Pant Clerk S. R. O	Tiruturaipundi	Re.	1 0 0
„ V. Srinivasraghavachari, Dist Munsif Court	do		
„ Soundararajaiyengar,	Kottaham village		
„ Aniyalur Desikachariar,	Udyamartandpuram		
„ K. V. Subramania Iyer,	Pullamangalam		
„ K. Rajagopal Iyengar, Hindu High School	Shiyali		
„ T. V. Venkataana Iyer, B. A., B. L., 1st grade pleader	do	Rs.	2 0 0
„ K. Muthuswami Iyer, Salt. Sub Inspector on leave	do		
„ Kuppuswami Pleader	do		
„ Revd. M. Wannske Lutheren Mission	do		
„ Kunnam S. Subramaniam, Tadalankoil	do		
„ Gopalakrishnacharya Karnam do	do		
The Hon. K. Chidambaranatha Mudaliar Mirasdar	do		
Mr. N. Vasudevaiyar Teacher Mudaliars High school	do		
„ Vedavyasachariyar do do	do (2)		
„ V. Ramaswamy Iyer, Clerk District Munsif Court	do		
„ R. S. Sundaram Iyer, Clerk do	do		
„ Sundarachari, do	do	Rs.	2 0 0
„ T. R. Sreenivasachari, B. A. do	do		

Mr. Visvanathaiyar,	do	Shiyali	
„ Kodandaramaiyar, Achalpuram	do	Rs	3 0 0
„ S Veythinatha Iyer, Nalla Vinaykapuram	do	„	3 0 0
„ N. Swaminath Iyer, Mirasdar		Nelpathur	
„ P. Lakshmanarao, Pensioner		Kumbakonam	
„ Dewan Bahadur R. Ragunatha Rao, C. S. I.	do (2)	Rs.	7 0 0
Maha Mahopadhyaya P Rangacharyar, retired sans. Professor Govt. College,	do		
Mr K. Ranganatharao, B. A. Mirasdar	do	Rs.	5 0 0
„ T Madhavaswamiarao,	do		
„ A. Srinivasaiyer, Native Doctor	do		
„ Urgudi Vijayaragavacharya,	do	do (2)	
„ Raghavacharya,	Patrachar street	do	
„ Agnihotram Chakrapani Patracharya,	do	do	
„ T Ramaswami Iyenger,	do	do	
„ Tiruvengadathaiyengar,	do	do	
„ R Chakrapany Iyengar,	do	do	
„ R Narayanacharya,	do	do	
„ K Sundararama Iyer, M. A. Lecturer Govt College Retd	do	Rs	5 0 0
„ T V. Sivakumara Sastri, B. A., L. T., do	do		
„ K. Sreenivasa Patrachari, M. A., L. T., do	do		
„ T E Sreenivasachariar, Sans Pundit do	do		
„ Veeraraghavachariar varaha, Tank Street	do		
„ K. S. Venkatacharya,	do	do	
„ Setlur Sundararajachari,	do	do	
„ K. R. Krishnamachari,	do	do	
„ Ghanapati Ramaswami Iyengar, of Peruvalndan	do		
„ Kanchinatha Iyer, Big street	do		
„ A. Vasudevarao, East Iyen street	do		
„ Khapey Venkatesacharya,	do	do	
„ R. Ramachendrarao, west Iyen street	do		
„ S. Hanu Rao, Sub Registrar	do		
„ G. K. Ramachendrarao, Rev Inspector	do		
„ Srinivasa Dikshitar, Lion shop	do		
„ Tyagaraja Sastri, Karnam Valayapettai	do		
„ K. Annasami Iyengar, Clerk sub Court	do		
„ P Panchapagesha Iyer, Rangaiyar Agraharam	do		
„ S Gopalaswamy Iyengar, Vyasarao's street	do		
„ S M. S. Bhagavat Shamacharya Pundit,	do		
„ T. D. Natasa Sastri, East Dabir street	do		
„ C. S. Krishnaswami Iyer, B. A., B. L., Vakul	do		
„ R. Narasingarao, B. A., B. L., High Court Vakul	do		
„ T. Ramaswami Sastri, Pleader	do		
„ V Ramachendrarao, B. A., B. L., High Court Vakul	do		
Hon'ble Rao Bahadur N Krishnaswamy Iyengar, B. A., B. L., High Court Vakul	do		
Mr. M. K. Sankara Iyer, Clerk Sub Court	do		
„ Subrahmanya Ganapati Solayappa, Mudali Street	do		
„ C. S. Rajagopala Iyer,	do		
„ Veeraswami Sastri,	do		

Rao Bahadur, S. Appu Sastri B. A. Manager and Headmaster
Native High School

Kumbakonam

Mr. S. K. Narayanaswami Iyer, B A L T, Asst.	do	
„ S. Rajarama Iyer, Secretary, Municipality	do	
„ S M S. Khapey Ramachendracharya, Venkatarao's st.	do	
„ Sreenivasatatacharya,	do	
„ Gopaladesika Chari,	do	
„ S. Rangachari,	do	
„ R. Brishnaswamy Sastri, Reddirao's Tank square	do	
„ C V Rajagopalachary, Big Street	do	
„ S. Natesa Dikshatar, Tiy. Hd. Acct, on leave	do	
„ Devalai Seshachar,	do	
„ Chakrawarty Iyengar, Retd Edt. Officer	do	Rs. 3 8 0
„ Venkata Rao, Retired Post Master	do	
„ C M Subramania, Iyer Clerk Tg. Office	do	
„ S. Srinivasa Iyengar, B. A , B. L, Head clerk Collectors Office	do	
„ V Rajagopala Iyer,	do	Re 1 0 0
„ Eachambady Rangachariar,	do	
Rev Math. Ellwin Luthe in Mission,	do	Rs 10 0 0
Mr M. V Ramanujachariar, Tamil Pundit Govt College	do	
His Holiness Sri Kanchi Kamakotipitadhipathi,		
Jagadguru Sri Shankaracharya,	do	Rs 25 0 0
Mr Ramanuja Iyengar, Clerk Sub magistrate Office	do	
„ Rangaswamy Tathachar, Sans Pandit	do	
„ K R Doraswami Iyer, Govt College Lecturer	do	
„ A. S Balasubramania Iyer, B. A , B L, Sub Judge	do	Rs. 10 0 0
„ K. Rama Iyer, Mehthur	Tiruvadamardur	„ 3 0 0
„ V Ramaswamy Iyer,	do	
„ Ramaswamy Sastry,	do	
„ B. S. Natraja Sastri, B A , B L, High Court Vakil	Negapatam	Rs. 2 0 0
„ K. Narayanswami Iyer, B A, B L, Pleader	do	„ 2 0 0
„ V. Appaswamy Iyengar, B. A , B. L, do	do	
„ M S. Sreenivasa Iyengar, do do	do	Re. 1 0 0
„ N. P. Shienivasa Iyer,	do	
„ K N. Venkatrama Iyer, RM. AR, AR. RM ,	do	Rs 2 0 0
„ N Ramchendra Iyer, Clerk Sub-Collector's Office	do	„ 2 0 0
„ C R Kunchitapadam Iyer, B A , B. L, High Court Vakil	do	
„ S. A. Balakrishna Iyer, Vakil,	do	Rs 5 0 0
„ N. Visvanath Sastri, do	do	„ 2 0 0
„ S. Renganadha sastry, Clerk Sub Court	do	
„ K. T Srinivasacharya, Sans. Pandit N. H. School	do	
„ S Venkata Rao, Dy. Tahsildar	Tiruvalur	Rs. 2 0 0
„ Venkatarama Iyer, Manager Radamangalam School	Tevur	
„ K. Rajachar, Assistant, Board High School	Tiruvalur	
„ P A Tiruvengadathaiyengar, do do	do	Re. 1 0 0
„ Sreenivasa sastri, Western Bank	do	„ 1 0 0
„ C. S Subbarama Iyer, Copyist Taluk Office	Nannilam	
„ V. S. Ramachendra sastri,	Vishnupuram	

Mr. P. Krishnaswamy Aiyah, pleader	Mayavaram		
„ Raghavendracharya vichitra Rayar, Agrahai	do		
„ Ranganatharao, B A , Sub-Registrar	do		
„ M. Mahalinga sastri, Teacher Municipal High School	do		
„ P. Subrahmanyaiyar, do	do	Re	1 0 0
„ P Balasubramania Iyer, B A. B L , High Court Vakıl	do		
„ T S Renganathaiyengar, Clerk Taluk Office	Nannilam	Re	1 0 0
„ S. Ramaswami Iyer,	Asikadu	Re.	1 0 0
„ V Kuppaswami sastri,	Maduimangalam		
„ Subramaniya sastri,	Sivaiamapuram		
„ Krishnamurti Iyer,	do		
„ Vedasubrahmanya sastri,	Tenizhandur	Re	1 0 0
„ R Kuppasami Iyengar,	Tirumananjeri		
„ S. Ramanatha Iyer, in the house of Natesa Iyer,	Mudikondan	Rs.	2 0 0

TINNEVELLY DISTRICT.

Mr. N Ramarao Zaminda,	Tinnevelly Bridge	Rs.	15 0 0
„ T V Krishnaswami Iyer, B A , B. L , Pleader	do	„	7 0 0
„ A. Ganapati Sastri, do do	do	„	7 0 0
„ G. Putaijuna Dikshitar do do	do	„	3 0 0
„ M Rajagopalaiyar, do do	do	„	7 0 0
„ R Sreenivasaiyar, do do	do	„	2 0 0
„ B K. Rama Iyer, do High Court Vakıl	do	„	7 0 0
„ P S Subrahmanyaiyar,	Tinnevelly Bridge		
„ M Subrahmanyaiyar, Clerk Dt. Court	do		
„ T K. Raghavendrachaiya, Asst Sans. Pandit Hindu College	do	Rs.	2 0 0
„ T S Sreenivasa Rao, Pudur House N. 7 Perumacoi St	do	„	5 0 0
„ Gopalaswamy Iyengar, Deputy Collector	do	„	7 0 0
„ M S Sundaramaiyer, L F. Hd. Accountant	do	Re	1 0 0
„ G P Seetaramaiyer, Clerk Dt Registrar Office	do		
„ P. Ramachandraiya, Land Records Tahsildar	do		
„ V S Annasamy Iyengar, B A , Inspector of Salt and Abkari	do		
„ P Ganesa Iyer, Pleader	do	Rs.	7 0 0
„ Rev. H Schaffter, M A , Principal C M College	do		
„ T. R. Krishna Rao, Rev. Settlement Office	do		
„ V. Ramaswamy Iyengar, 3rd Clerk Dt. Registrar Office	do		
„ K Seshaiyengar, B A , B L , 1st grade Pleader, Vannarpet	do		
„ T. K. Venkatachari, Pleader do	do		
„ Kongo R Koneri Rao, Perumalkoil South Car Street	do	Rs.	3 0 0
„ S R Venkata Rao, Inamdar	Velumgulam	„	10 0 0
„ T. Krishnaswamy Iyer, District Registrar	Tinnevelly	„	7 0 0
„ T S Bhujangadas Rayar, Perumal Koil Mada St	do	„	10 0 0
„ M. A. Krishna Rao, Sheristadar Dt. Court	do	„	3 0 0
„ K N Shankara Iyer, 1st Grade Pleader	do	Re.	1 0 0
„ S K Ramaswamy Iyer, B A , B L , Vakıl	do	Rs	2 0 0
„ K G Krishnaswami Iyer, B A , 1st Grade Pleader	do		
„ G Ramachandra Iyer, B A , B L , Vakıl	do		
„ T S Venkateswara Iyer, F. T. S Retired Engineer	do		
„ A. Ramakrishna Sastry,	do		

Mr. Mahalinga Iyer, B. A , Teacher Hindu College	Tinnevely	Rs.	7 0 0
„ T. S. Seshaiyar, 2nd grade Pleader	Ambasamudram		
„ N. Seshagiri Rao, Pudugiamam Street	do		
„ A. Srinivasa Iyengar, Pattadar	do		
„ K. R. Krishna Aiyar, School master	Kallidankuuchi		
„ R. Kalyanasundram Iyer, Landlord	do		
„ K. P. Ramasamy Aiyar, Hd Master H. L. S. School	do		
„ S. Sitaram Iyer,	do		
The Head Pandit Local Fund Sanskrit School	do		
Mr P. R. Raghavendra Rao, Foreign Sorter Office Hd Clerk	Tuticorin	Rs	4 0 0
„ S. Narasinga Rao, Post Master	do		
„ S. Vaidyanathaiyar, Pleader	do	Rs.	2 0 0
„ M. J. Ramaswami Iyer, B. A Pleader	do		
„ K. R. Venkataramaiyar, B. A., B. L, do	do		
„ T. S. Narayanaswamy Sastiy, B. A , Ist grade Pleader	do	Rs	3 0 0
„ K. V. Subrahmanya Sastiy, Hd Clerk Sub Court	do	Rs	1 0 0
„ P. S. Sundaram Iyer, Agent Best & Co	do	Rs.	1 0 0
„ S. R. Rama Iyengar, Sans. Pandit St. Francis Xavier's High School	do		
The Head-master	do		
Mr. T. R. Samu Iyer, Head Clerk Salt Inspr Office	do		
„ P. S. Ramasesha Iyer, Manager High School	Pattamadai		
„ R. Srinivasa Iyer,	Ravanasamudiam		
Sri Sri Ramanujaswami Sannidanam Vanamamalai Mutt,	Nanguneri (2)	Rs	50 0 0
Mr. R. Muthuswami Sastry,	Kalakadu		
„ N. S. Shatagopa Iyengar, Secretary Saraswati Sala	Nanguneri		
„ P. S. Subramanian,	Pattamadai (3)	Rs.	2 0 0
„ Gopalkrishna Iyer, Head Master High School	Gopalsamudiam		
„ Swaminatha Iyer, Sub Assistant Inspector of Schools	Sivakuntam		
„ R. Sesha Iyengar, Ag Sub Registrar.	do		
„ T. R. Harisankaraiyar, Headmaster School	Tiruvai		
„ Lakshminarayana Sastiy,	do		
„ V. S. Venkatarama sastiy, Sanskrit Teacher H. L. S. School	do		
„ K. Rangachari, B. A., B. L, Vakil	Palamkotta		
„ A. Ramakrishnaiyer, do do	do	Rs.	7 0 0
„ K. T. Sundararaja Iyengar, do do	do	„	5 0 0
„ S. Ramakrishna Iyengar, B. A, B. L, High Court Vakil	do	Rs.	3 0 0
„ Sri Rama Desikachariar,	Tirukoshtiyur	„	2 0 0
„ M. R. Rajagopala Iyengar, Temp. Supervisor Rev Settlt	Tirukrangudy	Rs.	1 0 0
„ Garudappa Alwar Iyengar, Sannidhi St	Alvartunagari		
„ T. Govindam Iyengar, Udayavar Sannidhi St	do		
„ Tirupati Venkata Desikam Iyengar,	do		
„ K. Sitaram Iyer, Timber Merchant	Tenkasi		

TRICHINOPOLY DISTRICT.

Mr K. G. Ramachandra Rau, Clerk Asst Inspector of Schools	Trichinopoly (2)	Rs.	1 0 0
„ S. Venkataram Aiyer, Head Master Aiyar Lower secondary School	do (6)	Rs.	5 0 0
„ T. K. Visvanatha Aiyar, Copyist Examiner	do		
„ O. R. Visvanatha Iyer, B. A., Teacher St. Joseph's College	do		
„ V. B. Venkataramana sastri, Tamil Pandit St. Joseph's High School	do		

Mr. Kallachariya Krishnaswami, Store Kiledar Street	Trichinopoly		
„ Gopalakrishna Sastri, Pundit Melachintamani	do		
„ K Vaidyanatha Sastri, Book seller	do (2)		
„ T C Kuppusami Sastri, Overseer P W D	do		
„ K L Ramiah Sastri, Andar Street	do		
„ Aravamudachari, L F Supervisor	do		
„ Rangachari, Head Clerk District and Sessions Court	do		
„ S Gundopant Rao, Shroff Audit Office S I Ry	do	Rs	4 0 0
„ Krishnasami Iyengar, Dy Examiner's Office	do	„	2 0 0
„ K Madhavachari, Chief Audit Office do	do		
„ V Rangachari, Clerk Statistical Branch do	do		
„ R Sanjiva Rao, Shroff cash Office do	do	Re	1 0 0
„ T S Vyasa Rao, Clerk Dt Engineers Office do	do	„	1 0 0
„ T Ramachandra Aiyar, Pleader	do		
„ S V Krishnaswami Aiyar, Instructor Government Telegraph	do		
„ M Swaminatha Aiyar, Vakils' Clerk	do		
„ N Balasubramania Saima,	do	Rs	2 0 0
„ R Dorasami Iyer, C/o C Ramer, Eng, Hd Clerk Collectors Office	do	„	2 0 0
„ Mahadeva Sastri, Bhagavat Puranic Andar St	do		
„ S Subramania Sastri, Ac clerk Dy Chief Engi Office S I Ry.	do		
„ S Mahadev Sastri, B A, B L, Sub Judge	do		
„ K Ramasami Iyengar, Waite house Officer	do	Re	1 0 0
„ S Rajagopalachari, P W D Superintending Engineers Office	do		
„ A. Ramaswamy, Sastri B A, B L, Subjudge	do	Rs.	5 0 0
„ Shankarasadasiva Iyer, Hd clerk Postal Superintendent Office	do		
„ T. Kondal Naidu, Retd Asst. Rev Board	do	Re	1 0 0
„ V Vijendra Rao, Land Record Tahsildar	do	„	1 8 0
„ R Krishnaswami, High Court Vakil	do		
„ V Rama Iyer, B A, B L, Vakil	do		
„ S Rama Rao, Translator Dt Court	do		
Dewan Bahadur, T Desikacharya B A, B L, H C Vakil	do	Rs	10 0 0
Mr C P Svaminathan, Merchant Andar St	do		
„ G Govinda Rao, clerk Traffic Manager Office	do		
„ C R Srinivasa Iyengar, B A, Prof S P G College	do		
„ N Thiagaraja Iyer, Head clerk S I Ry	do		
„ Thuvengadachari, Tennur Agraharam,	do		
„ R Chakrapani Rao, B A, Dt Registrar	do	Rs.	3 0 0
„ S Rangachari,	Srirangum	„	3 0 0
„ A V Gopalachari, M A, B L, Vakil	do	„	7 0 0
„ S Vijayaraghavachari,	do		
„ K V P Rangachari, Trustee Pagoda	do	Rs.	7 0 0
„ M Gopala Bhagavatai, Sins Pundit High school	do		
„ V T Raghunatha Chari,	do		
„ M Parthasarathy Iyengar, Sub Assistant Inspector of Schools	do		
„ R Krishna Iyengar, B A, B L, Pleader	do		
„ S Kuppusami Iyengar, Ry Accountant	do		
„ Kodiyalam, V Rangasami Iyengar, Mirasdar	do	Rs.	20 0 0
„ P Hari Rao, Pleader	do		
„ Ayodhya Ramanuja Das, Srirangrajajeer Mutt	do		

Mr. S. Rangacharya, Sathavadhani West Chitral St.	Sinangum	Re	1 0 0
Rai Bahadur Aicot Srinivasacharu, -	do	Rs.	7 0 0
Mr. Venkatagiri Acharya, Omayapuram	Musiri		
„ R. V Srinivasa Rao,	do	Rs.	2 0 0
„ Srinivasa Iyengar,	Pandamangalam		
„ Venkatarayacharya,	Musiri		
„ V. Subiamanya Aiyar, Karnam	Munungakalatur	Re.	1 0 0
„ T R. Lakshmana Rao,	Pudukota		
„ T. S. Venkoba Rao, Asst. Accountant P W. D.	do		
„ S. Govinda Rau, Clerk Dewan Peishkar Office	do		
„ S Ratnaswami Aiyar, B. A., Asst. Superintendent Rev. Survey	do		
„ Puranik Krishnacharya, do	do		
„ P. S. Venkataraman, Small Cause Clerk	Arimalam		
„ Subrahmanya Sastri,	Natchandupatti	Re.	0 8 0
„ A. S Panchapagesa Sastry, Teacher School	Perungaluri	„	0 8 0
„ M. S. Krishnaswami Iyer, Supervisor	Keeranur		
„ Pandurangi Vedavyasacharya,	Pudukota		
„ C V. V. Dikshita, Registrar Chief Court	do		
His Highness The Maharaja of Pudukota	do	Rs.	100 0 0
Mr Jayanarasayeri,	Kondayampet		
„ D S Appaji Rao, Retd. Post Master	do	Rs	2 0 0
„ V. Krishnacharya, do	do		
„ V Vaidyanatha Aiyar, Head Master Sessional School	Kulitalai		
Rao Bahadur Gopalkrishna Iyer, B A, B C E, Retired Ex. Engineer	Lalgudy	Rs	12 0 0
Mr. A. Annaswami Iyer, B A, B. L, Retd Dt. Munsif and Honry. Dy. Collector	Mutharasannallur	Rs.	10 0 0
„ C. Rajagopala Rao, Sub Registrar	Manapaalai	„	2 0 0
„ A. Rangasami Aiyar, Clerk District Munsiff Court	Kulitalai	Re	1 0 0
„ S Narayana Rao, Pleader	do(2)	Rs.	25 0 0
„ T. Chandrasekara Rao, do	do	„	10 0 0
„ N Venktarama Aiyar, do	do	„	15 0 0
„ V. L Sundaram Aiyar, do	do	„	5 0 0
„ B S Ramaswami Aiyar, do	do	„	2 0 0
„ A. K. Shrinivasa Aiyar, Land Records' Inspector	do		
„ Natesa Iyer, Dy Nazim Munsiff court	do	Re.	1 0 0
„ R T. Varada Iyengar, B. A., B. L, Pleader	do		
„ K. Laxminarayanacharya, Clerk Additional Munsiff court	Ariyalur	Re.	1 0 0
„ C. S Mahadeva Iyer, B. A., B. L, Dt. Munsiff	do		
„ N. S. Ramaswamy Iyer, Clerk Dt Munsiff Court	do		
„ N. Sesha Iyengar, Clerk do	do		
„ P S Subramaniya Iyer, SubRegistrar	do		
„ V Aravamudachary, Local Fund Overseer	Jayan Kondasolapuram	Rs	3 0 0
„ K S Venkatarama Sastriy, Asst. Master M. H. School	Karur	„	2 4 0
„ Ranga Rayaru, South St.	do		
„ R A. Krishnasami Iyer, B A, B. L, Dt Munsiff	do	Rs	7 0 0
„ T. Gopalachary, P W. Sub Inspector S. I. Ry	do		
„ T M Vankataraghavachary, B A, B. L, Dt Munsiff	do	Rs	5 0 0
„ C M. Ranga Rao, B A, Pleader	Namakal	„	5 0 0
„ Dharmapuri A. Ramaswami Ayanavaru	do	Re.	1 0 0

Mr. S. Ponnusami Iyengar, Sub Post Master	Karambakudy	
" M. S. Narayansami Iyer, Overseer	Perambalur	
" T. S. Sivasubramania Saima, Clerk Tq Office	do	Rs. 1 0 0

VIZAGAPATAM DISTRICT.

" D V Jagannatha Rao Govt, Telegraph	Vizagapatam	
" Chaintamani Bhotla Venkatareddy Pantlugaru, Clerk Collector's Office	do	
" V. Durgaprasad Rao, B A, B L,	do	
" G. Ramadas, Mrs A V N, College	do	
" N S Somasundara Sastry, Dy Collector	do	Rs. 5 0 0
" A Goutami Rao, Sanitary Inspector	Anakapalle	
His Highness The Maharaja of Jeypore,	Jeypore	
Mr. Adi Appadu Pantlugaru, Dewan of Kurupam	Kurupam	
" V Sundiam Iyer, Supervisor P. W D	Vinaghattam	
" Vedurmadi Rama Rao, Pantlugaru Pleader	Vizianagram	
Dewan Bahadur Nayayanamurti, Pantlugaru Dewan	do	
Mr. N Venkatrama Iyer, Lecturer Maharaja's College.	do	Rs. 5 8 0
" G. V. Apparao Pantlugaru, B A, Fort	do	
Rao Bahadur K Ramanujachari M A, Principal Maharaja's College	do	
The Principal	do	

BANGALORE.

Dewan Bahadur P. N. Krishnamurti, Esq, B L, C I E, Retired Dewan of Mysore Jagirdar of Yelandur	Bangalore	
Mr. V. Subrahmanya Sastri, B A, Suptd. General and Rev. Secretarial	do	Rs. 5 0 0
" G. Venkata Rao Clerk Dewan's Office	do	" 2 0 0
" K. Rama Rao, Manager Archaeological survey	do	
" Chincholi Venkannacharya Pundit do	do	
" R. A. Narasimhachari M. A, Asst. to the Director of Archaeological researches	do	Rs. 2 0 0
" R. Gundacharya, Clerk Govt Stationery Depot	do	" 3 0 0
" M. Shama Rao, M A, Inspector General of Education	do	" 20 0 0
" T. S. Ramachandra Rao, Clerk Military Asst Office	do	" 2 0 0
" T. Narasimhachar, Balepetta	do	
" S. Krishnaswami Iyengar, M A, M. R. A. S, F. R. H. S, Mysore Educational service	do (3)	Rs. 7 0 0
" G. V. Krishnacharya, Pundit Central College	do	
" B. Venkatesacharya, M. A, Prof. Science do	do	Rs. 7 0 0
" D. Srinivasacharya, M A, Prof do	do (3)	
" B. Ramacharya, 48 Hospital Road	do (7)	
" D. Venkataramanacharya, Head Acct.	do	Rs. 7 0 0
" A. Nanjundiah, Cloth merchant	do	" 10 0 0
" Kalyani Srinivasacharya Siddicutta	do	
" N. S. Setlur do	do	Rs. 10 0 0
" B. D. Raghavendra Rao, Asst Surgeon Chamrajpet	do	" 15 0 0
" Kaiwar Venkata Rao, do	do	
" Narasappa, do	do	

Mr. Dasaiathi,	Chamarajpet	Bangalore	
„ T K Rama Rao, Munsiff	do	do	Rs. 5 0 0
„ N Raghunatha Rao, Pensioned Overseer	do	do	
„ Rangaswami, Dikshitar,		do	Rs. 7 0 0
„ Bailly Venkata Rao, Chamarajendrapet		do	Rs. 5 0 0
„ A Vasudeva Rao, do		do	
„ C Chokkanna Arlepet,		do (2)	Re 1 0 0
„ K Nanjunda Sastri, Sans Student		do	
„ M Narasinga Rao, Basvangudy		do	
„ K S Visvanatha Iyer, Seshadripuram		do	
„ Brahma Sri K Venkatachela Avadam Pt		do	
„ Subba Rao Basavapuram		do	Rs. 5 0 0
„ M R Gundu Rao Executive Engineer's Office		do	
„ T K Arunachalaiah Electrical Engineer		do	Rs. 10 0 0
„ Nijakal Venkata Rao, Asst Engineer		do	
„ Singaracharaya, Balepet		do	
„ S. Samacharya, B A, LL. B, Advocate		do	
„ Visvanatha Sastri Ulsurpet		do	
„ A Ananthachari, alias Anandalwar Pt Archeological Dept		do	
„ Karpur Srinivasa Rao, chief Engineer		do (2)	Rs. 5 0 0
„ T Ramaseshasastry, Assistant Accountant Eng Office		do	Rs. 2 0 0
„ Maddur Raghavendracharya, Head Clerk Excise Commissioner Office		do	
„ T. S. Bhimasena Rao, Clerk Genl and Rev Secretariat		Bangalore	
„ M A. Srinivasachar, Retd. Asst Comptroller Malleswaram		do	
„ M T Narasimha Iyengar, B A Asst Central college		do	
„ C. V Vasudeva Rao Asst to the Inspector General of Edn		do	
„ Ponni Venkatacharya Sastri, Sans. Pandit Hindu A V School		do	
„ S Varadaraja Iyengar, B A, Retd Sub Judge		do	Rs. 5 0 0
„ R. Krishnacharya B A, Clerk Rev Secretariat		do	
„ V Rama Rao Nazki, Addl. Dt Munsiff Court		do	
„ A. Singaracharya, c/o Ahobalacharya, Acctt Office		do	Rs. 3 0 0
„ S Shamanna, B A, L L B, Advocate	Sultanpet	do	Rs. 15 0 0
„ N U Narasing Rao, Muzara Secretariat		do	Rs. 1 0 0
„ I Sundara Sastri, Uperhalli		do	
„ M Vasudeva Rao Retd. Asst Commissioner	Ulsurpet	do	
„ G Madhva guru Rao,	Chamarajpet	do	
„ Rao Bahadur, D. Shama Rao Mysore Rev Survey	do	do	
„ N. Murti Rao, Suptd. General and Rev Secretariat	do	do	
„ B V Laxmana Rao, Suptd Dewan's Office	do	do	
„ A Seshagiri Rao, Dasamati Vilas		do	
„ N. Srinivasa Rao, Chid Vilas Basvangudy		do	Rs. 5 0 0
„ A Raja Rao,		do	
„ V. H Kharve, Retd Ex. Engineer		do	
„ H. V Nanjundiah M A, M. L, Member of Council		do	
„ C. Subba Rao, Asst Suptd. General Rev Secretariat		do	Rs. 5 0 0
„ T Ananda Rao, B A, C I E, Retired Dewan of Mysore		do	
„ V. P Madhava Rao, B A, C. I E., do do		do	
„ B. S. Venkatachariar, Retd. Ex. Engineer do		do	
„ M. Bhuma Rao, Advocate Fort		do	

Mr E R Subbaraya Iyer, Retd Comptroller	Bangalore city	Rs.	20 0 0
„ M S Narayan Rao, Retd Dy Commissioner	do	„	10 0 0
„ C S Balasundaram Iyer, Secretary to the Govt. of Mysore	do		
„ D Laxminarayan Rao,	Chamarajapet	do	
„ K T Chandrasekhar Iyer, B A, Chief Judge	do		
„ Suphala Srinivasacharya,	Chennarayana		
His Highness Shree Krishna Raja Wodeyar Bahadur, G C, S I, Maharaja of Mysore	Mysore	Rs	100 0 0

MYSORE PROVINCE.

The Government of His Highness, The Maharaja of	Mysore (100)		
Mr Pandurangi Bhimasenacharya Rama Vilas Agriahar,	Mysore	Rs	0 8 0
„ M B Banga Rao, do	do(2)	Rs	2 0 0
„ V Narayana Rao, Naib Pleader do	do(2)	„	5 0 0
„ Udipi Govinda Rao, Advocate do	do		
„ N K Sreenivasa Rao, Fort do	Rs	5 0 0	
„ M Padmanabha Rao, Hd Clerk Dy Comr do	„	3 0 0	
„ G. Krishnamurti Rao, Kurahatti Street do			
„ H Venkataramana Aiyah Book seller, do(35)			
„ A Govindacharya Vedagilham, do			
„ A Mahadeva Sastri, B A, Curator, Government Oriental Library do	Rs	10 0 0	
„ Magadi Ramachandacharya, Parakalamutti do(23)			
„ B Desikachari, Retired Dy Insp of Schools do	Rs	5 0 0	
„ S Sreenivasa Iyer, Sub Asst Engineer do	„	10 0 0	
„ Challakere Narsimha, Sastri Maharajah's Sans College do			
„ Masti Ramanuja Iyengar, do	Rs	0 8 0	
„ S Bhima Rao, Librarian Maharajah's College do	Rs	2 11 0	
„ H V Venkatesa Iyer, do	„	3 0 0	
„ B Ramakrishna Rao, Officer in charge of Palace Establishment do			
„ K Narasimha Sastri Old Agriahar do			
„ Karur R P. Seshachar Jyotisha Vidvan do	Rs.	1 0 0	
„ N Shamanna Copyist, do			
„ L Saminatha Iyer, Asst Engineer do	Rs	5 0 0	
„ Lakshminarasimha Iyengar, B A, B L. Sherristadar Sub Judge's Court Mysore			
„ Prapagoram Krishnamachari, Chamarajpet do			
„ K C Rajagopalachari, Sahitya Vidvan do			
„ T R Srinivasamurti, Taluk Nagadi Gumasta do	Rs.	2 8 0	
„ M. Gundappa P W D Contractor do			
„ Shanikam Yoga Narasimhachar, do			
„ B C Varadachar, Standard Life Insurance Co, do	Rs	1 8 0	
„ G. Subbuswami Iyer, B A, L T, Superintendent Government Industrial School do	Rs.	3 0 0	
„ Ramagiri K Shamacharya, Katwadipura Agriahar do			
„ Tiru Tiru Rangaswami Iyengar, Tumakudlu do			
„ Tirupati Krishnamurti Acharya, Bommanahalli-Inamadar do	Rs.	2 0 0	
„ Tirumalachari, Assistant Master A V. School Nagamangala			
„ H Tirumalachar Parupattegar, do	„	3 0 0	
„ Hedatole S Srinivasa Desikachari, Nanjangud			
„ Taikavidvan Hantharapuram Sriangachar, Sosale	Rs.	1 0 0	

Mr. Vajapeyam Srinivasa Desikachar,	Sosale	„	1 0 0
„ D. R. Subba Rau, Shekdar	Begurhubli	Rs	1 8 0
„ Kotikanyadanam T Venkatanarasimhachari,	Megadahalli		
„ S. Venkatakrishnamachariar, Pandit	Kudari village		
„ S. VenkataSubba Josier, Assistant Master	Talkod		
„ G. Shama Rau, Taluk Gumasta	Yedatore		
„ C B Gundappa Mica Mines,	French Rocks	Rs.	2 0 0 -
„ Subbarama Iyer, Taluk Maistiy	do		
„ B. Krishna Rau, C/o G Devaji Rao, Pleader	Seringapatam	Rs	7 0 0
„ G. G. Narasimhachary, Rev Head Accountant	Mysoie		
„ A Krishna Rao, Inspector of Vaccination	do		
„ T. S. Raghavachary, Asst. Engineer	do	Rs	20 0 0
„ S. Krishnamurti Rao, Accountant P W D Cavery Reservoir	do (2)		
„ Y Srinivas Rao, Retd Dy Chief Engineer	do	Rs	50 0 0
„ M. Shama Rao, Sub Overseer Dewan s Road	do		
„ Udipi Govinda Rao, Advocate	do	Rs.	7 0 0
„ M K A. Srinivasa Iyengar, Retd. Suptd. General and Rev. Secret.	do		
„ Nallavaripalle Rangachari Parakala Mutt,	do		
„ C. R. Narasimha Sastry, Katvadipara Agriahar	do		
„ T. Venkata Krishna,	Chamarajpur	do	
„ Hosadurga Shrinivasa Raghavachari,	do		
„ A Thondani Rao, Sub Assistant Engineer	do	Rs	3 0 0
„ M. Kantha Raja, Urs. B A., Member of Council	do	Rs	100 0 0
„ A Kuppu Rao, Cashier City Improvement Board	do		
„ H. Narasinga Rao, Advocate	do		
„ V. N. Narasimha Iyengar, Anandasiam	do	Rs.	30 0 0
„ P. Raghavendra Rao, B. A., B. L Private Secretary to H. Highness the Maharaja	do		
„ Ramanuja Iyengar, Retd Dy. Commissioner	do		
„ B Gopalkrishnayya, Clerk Dt. Judge's Court	do	Re.	1 0 0
„ M. H. Ranga Iyengar, Treasurer Palace Treasury	do		
„ P Srinivasa Rao, City Magistrate	do		
„ Raghavalu Naidu, Executive Engineer	do	Rs.	10 0 0
The Rana Saheb, of Vana	Mysoie		
Mr. C. Ramanuja Iyengar, B. A., Asst. Master Maharaja's College	do		
„ Bidaram Krishnappanavam, Sangita Vidvan	do		
„ M Srinivasa Rao, Inspector of Schools	do	Rs	7 0 0
„ Yagneswara Saima, Somayajulu, Weavers lines	do		
„ M. Ranga Rao, B. A., Asst. Commissioner the Palace	do		
„ Raghavendracharya Chittaldurg, Old Agrahar	do		
„ A Sundararajachar Krishnamurtipuram,	do	Rs	5 0 0
„ J Krishnamurti Rao, Narayan Rao, Agrahar,	Nanjangud	„	2 0 0
His Holiness Sri Sir Raghavendraswami Mutt,	do		
Mr. Dwaipaynachar, B. A., Sub Registrar	do		
„ B Srinivasa Iyengar, Hd. Gumasta	do	Rs	3 0 0
„ T. Srinivasa Rangachari	Srinangarajapuram		
„ P. Srinivasa Raghavachar,	do		
„ A. Seshagiri Rao, Sub Asst. Surgeon	Sivasamudiam		
„ Venkatanarasaya Iyer, Taluq Head Munshi	Yelandur		

Mr. M Venkatasubba Rao, Head Master	Yedatore		
„ Y Subramania, Rice Mill	do		
„ P Sundara Rao, Sub Post Master	Gundlupet		
„ H Krishna Rao, Shekdar	Mandya		
„ M. Krishnamurti Rao, Attender S. R. O.,	do		
„ A Krishna Urs Amildar,	do		
„ K Venkatachar, Sub Registrar	do		
„ M. Narayan Rao, Tank Inspector	do	Re	1 0 0
„ M. V Subramania Iyer, Channel Sub Overseer	Hunsur	„	1 0 0
„ Krishna Rao, Sub Overseer P. W. D.	do		
„ A. Puttanna,	Mamballi	Re.	1 0 0

KOLAR DISTRICT

Mr. H Bhima Rao, Deputy Gumasta Deputy Inspector of Schools	Chikballapur	Re	1 0 0
„ H. Sripati Rao, Retired Overseer P. W. D.	do	Rs	3 0 0
„ T Rajagopalacharyar, School master	Hebbari	Re.	1 0 0
„ M S Krishna Rao, Pleader	Goribidnur		
„ Kallakurichi Timmannacharya,	Hebbani		
H H Sri Sri Medhanidhi Sri Padangalu Sri Padarayaru Mutt,	Mulbagal		
Mr. G Vedavyasacharya, Hd. Master A. V. School	Goribidnur		
„ D Srinivasayya, Sheistadar	Bowingpet		
„ T Narasimhachar,	Gudibanda	Re.	1 8 0
Mr. Y S Ramakrishna Rao, Dt Normal School	Kolar		
„ M. K. Venkatachanna, Tank Inspector	Malur	Re.	1 0 0

KADUR DISTRICT

Mr. N Sesha Sastri, B. A., B. L., Advocate	Yedahalli		
„ A Seshachallaya, Pleader	Chikmagalur		
„ Amble Subrahmanya Iyer, B. A., Dy Commissioner	Kadur	Rs.	25 0 0
„ S Subba Rao, Sub Overseer	Balehonnur		
„ B. Venkoba Rao, Sub Dy Officer	Chikmagalur		
„ T Narsinga Rao, Dt Treasurer	do		
„ C Srinivasa Rao, Land Holder and Coffee Planter	do		
„ Jeevuly Ganesa Rao, do	do		
„ Suryanarayana Sastry, Sahitya Vidvan	Patnageri-Kadur Post		
„ H. Ranganadhacharya, School master A. V. School	Tarekee		
„ M Venkatacharya, Tank Inspector	Nelamangala		
„ Subbaraya Bhatt, Land holder	Sakrepatna		
His Holiness Sri Sri Jagadguru Sri Shankaracharya,	Singeri	Rs	500 0 0

TUMKUR DISTRICT

Mr. A. Anunachalam, District Treasurer	Tumkur	Rs	5 0 0
„ K Venkatavaradachar, Sanskrit Pandit	Amurtur	Re.	1 0 0
„ A. Ramaswami Iyengar,	do		
„ G. B. Seshacharya,	Holavanahalli		
„ Hoskote Sridhara Rao, Jodidar	Atchamanahalli		
„ K Lakshmpati Rao, Acctt. Commissioner Office	Maddaguri		
„ Srinivasa Rao, Land-holder	Chiknaikenhalli		
„ G. S. Satyaji Rao, B. A. B. L., Munsiff	Tumkur		

CHITTALDROOG DISTRICT.

Mr K V. Koneer Rao, Shekdar	Hauhar		
„ Ganti Alaungachai, Kanada Pandit	Davanagere	Rs	1 0 0
„ R Ragoonatha Rao, B A, Head Master High School	Chittaldroog		
„ R. S Navaratna, Ex Engineer	do		
„ T Narasimha Iyengar, Sub Dn Office	Challakere	Rs	1 0 0
„ D Venkoba Rao, C/o D V. Rama Rao, Tank Inspector	Arsikere	Rs	3 0 0.

SHIMOGA DISTRICT

Mr Tirumalai Chakravarti,	Alaluri		
„ S R Balakrishna Rao, B A B L, Advocate	Shimoga		
„ Harihar Krishna Rao, Retd. Sub Overseer	do		
„ V Kadacharya, Asst Master A. V School	Tutthahalli		
„ B K Anantarama Iyengar, Excise Asst Inspector	Chennaguri	Rs	4 0 0
„ Swami Rao, Pensioned Sheristadar	Sorab		
„ Ananta Rao,	do		
„ Hanuman Rao, Shroff	Harahalli	Rs	1 0 0
„ Dasanathi, Excise Insp	Tutthahalli	Rs	2 0 0
„ S. Rajagopalachari School Master	Mulbaguda		
„ A Narasimhachari,	Shikarpur		
„ H S Nanjundiah,	Harahalli		
„ Raghavendra Balkrishna Satwik, Pensioner D P W	Kudli		
„ D M Ramachandria Rao, B A, B L, Wakil	Shimoga		
„ B S Krishnaswami Iyengar, B A., B L, Ag Dt and Sessions Judge	do		
„ Subba Rao, V Bapat B A, Sub Registrar	do	Rs	3 0 0
„ N Seshasastri, B A B L, Advocate	do	„	3 0 0
„ N T Gopala Iyengar, B A B L, Ag Sub Judge	do	„	2 0 0
„ K. Subramania Sastri, Asst Master,	Tutthahalli		

HASSAN DISTRICT.

Mr. V Subbannachariya	Belur		
„ Malalahalli Narayanabhatt	Ponnathapura		
„ Subbanna alias Putta Samachariya	Hole-Naisipuri		
„ Srinivasachari Vidvan	Grama		
„ Jodimedanur Narayana Iyengar,	do		
„ Somajiyandan Janardana Iyengar,	do		
„ Alasingachariyar,	do		
„ M A J Tirumalai Iyengar, Hd Govt English School	Chennarayapatna		
„ K Venkatachari, Sub Registrar	Aikalgud		
„ Venkanna Rao, Landholder	Hole-Naisipuri		
„ Kumbakonam, Raghavendrachari Sahukar	do		
„ R K. Shamiab, C/o Krishnappa Hd Master Govt School	Ramnathapura		

COORG DISTRICT.

Mr M V. Krishna Rao, Advocate	Merara	Rs	20 0 0
„ M Eswara Iyer, Cloth Merchant Post Master	Bahgamundla		
„ Subbanna Vaidya	do		
„ T Krishnacharya,	do		
„ S Nanjundiah,	do		
„ Sridharan, School Master	Talekaveri		

COCHIN STATE.

Mr.-N. Nilakantan Pattar,	Ernakulam		
„ K Kunhunni Nayar, High Court Vakil	Trichur	Rs.	3 0 0
„ Parvathinatha Sastri,	do		
„ V. Narayana Menon, Manager K. K. Press	do		
„ V Shrinivasa Bhatt, Archak Tirumalai Devaswam	Ernakulam		
„ P Gopala Menon, B. A., Chief Court Vakil	do	Rs.	10 0 0
„ K Narayana Pisherodi, B. A., B. L., High Court Vakil	do		
„ K Raja Ram Rao, Pleader	do	Rs.	7 0 0
„ V. T. Krishnamachari, Dewan Peishkar	do		
„ Narasimha Pai, Adhikari Tirumalai Devaswam	Cochin		
„ K. S. Narayan Sastri, Sans Pt. T. D. High School	do		
„ Raghavaparambil Ramar Thuvappad,	Trippunittura		
„ Kanchimadam Mukund Sastry,	do		
His Highness Kerala Varma, B. A., 9th Prince of Cochin	do	Rs.	30 0 0
His Highness Ravivarma, 6th Prince of Cochin			
His Highness the Rama Varma, 11th Prince of Cochin	do	Rs.	5 0 0
The Head master, C. M. S. High School	Trichur	„	2 0 0
Mr. P. S. Chandrasekhara Iyer, Dt. Court Vakil	do		
„ P. K. Chandrasekhara Namburi, Thekkilmadam	do		
„ Kuloor-Manakal Damodara Nambudiri Pad-Adat-Village	do		

TRAVANCORE STATE

His Highness Kerala Varma, C. S. I., M. R. A. S., F. R. H. S., Valiya Koil	Tampuran Trivandrum(2)	Rs.	20 0 0
Mr. A. R. Raja Raja Varma, M. A., Prof. of Sans. Maharaja's College	do	„	10 0 0
„ V. Nagam Iyer, F. R. H. S. Senior Dewan Peishkar	do		
„ K. Venkata Rao, Asst. Secretary to Govt.	do		
„ K. V. Rangaswami Iyengar, M. A., Prof. History	do		
„ S. Rama Rao, Hanumad Vilas	do	Rs.	12 8 0
„ M. R. Krishna Rao, Retd. Director of Registration	do		
„ H. Venkateswara Iyer, B. A., Tutor to His Highness The Ranees of Travancore	do		
„ Rangacharya Sastri, Japa Dakshinadhikari	do	Rs.	5 0 0
„ P. Krishna Iyer, Late Dewans house Karamanai	do		
„ R. Anantaswami Iyer, do	do		
„ M. K. Ramachandra Rao, Judge High Court	do	Rs.	10 0 0
„ V. Ramakrishna Sastri, Copying Clerk do	do	Rs.	1 0 0
„ V. S. Subramanya Iyer, B. A., B. L., High Court Vakil	do		
„ R. Sundara Rao, Vakil, Munsif Court	do		
„ R. Ramalinga Iyer, B. A., Genl. and Rev. Secretariat	do		
„ L. Saktharama Rao, Public Office Road	do	Rs.	7 8 0
„ V. Sitaram Iyer, Dewan's Office	do	Rs.	5 0 0
„ T. A. R. Dabir do	do	Rs.	5 0 0
„ R. Venkatarama Dikshitar, Asst. Supdt. Survey Office	do	Rs.	10 0 0
„ B. S. Narayanaswami Iyer, B. A. Supdt. Agricultural Farm	do	„	5 0 0
„ V. Krishna Iyer, Pensioned Supervisor do	do		

Mr T R. Ratnam Iyer, B. A., Asst. Officer in charge of Central Accounts

Tycaud	Trivandrum
„ S Venkatarama Iyer, Examiner Central Accounts and Audit Office	do Rs. 2 0 0
„ K. Padmanabha Pillai, Accountant do	do
„ A. V Narasimha Iyer, do do	do Rs. 5 0 0
„ V. Vaidyanatha Iyer, Headmaster Fort High School	do „ 2 0 0
„ K. Venkatarama Iyer, Vice Principal Training College.	do „ 7 0 0
„ K. Narayana Iyer, Supt. School of Arts	do „ 7 0 0
„ Anantasubramania Sastri, Sans. Pandit Karamanai	do „ 3 0 0
„ L. Venkata Rao, Public Office Road	do Rs. 15 0 0
„ P. K. Narayana Pillai, Assistant Maharajah's College	do
„ S. Padmanabha Iyer, Mathematical Teacher do	do
„ K. Raghunatha Iyer, B A, Headmaster High School	do Rs. 5 0 0
„ T Subba Rao, Secretary T. P. Fund	do
„ S Venkata Rao, New Street Ohalai Bazaar	do
„ S K Ramaswami Iyer, B A.	do
„ Krishnaji Haripant Sone, Phavadai Alandi	do
„ S. R. Ramakrishna Sastri Store Keeper, Vallakadavu	do Rs. 1 0 0
„ S Vaidyanatha Sastri, Karamanai	do „ 7 0 0
„ O. R. Visvanath Iyer, Teacher St Joseph High School Dharmalayam	do
„ M. P. Kukulayya, Clerk Board of Revenue	do Re. 1 0 0
„ Parvatinatha Sastry-Upadhyaya Sans. Pt Training College	do „ 1 0 0
„ C. S. Krishnaswami Iyer, Ag Suptd. Central Account Office	do Rs. 5 0 0
„ V. Muthusami Iyer, Suptd. Stationery Records	do
„ M. Raja Raja Varma M. A, B L, Educational Secretary	do Rs. 10 0 0
„ R. Rajaram Rao, Residency Road Tycaud	do
„ P. Krishna Iyer, Late Dewan's house Shankara Vilas	do Rs. 15 0 0
„ K. G. Shankara Iyer, B A, C/o Mr. K. G. Sessa Iyer, B. A., B L. Vakil	do

High Court

Mr O S. Swaminatha Sastri, Govt Pleader	Quilon
„ K. Raju Vadyar, South Tirumalai	do
„ K. Sankara Sastri, Sans Pandit St. Aloysious High School	do
„ S. Sundaranatha Iyer, Asst. Master do	do
„ R. V. Ramakrishna Sastri,	do
„ V. Rama Iyer, B A Sub Magistrate and Tahsildar Tangaseri	do Rs. 3 0 0
„ D. Venkateswara Bhatt, near Tirumalai Pagoda	do Re. 1 0 0
„ N. Ramachandra Iyer, B A, B L, Judge	do Rs. 7 0 0
„ V. S. Subramania Iyer, B A, B L, High Court Vakil	Trivendrum „ 2 0 0
„ T. R. Narayan Sastry, Hd Master H. H. Maharaja's Sanskrit Patasala	do „ 2 0 0
„ K. N. Ramasubba Iyer, Financial Depot	do
„ C. S. Ramaswami Iyer, B A, B E, C E, Asst Engineer	do Rs. 5 0 0
„ Parameswaram Moothath, Palace Physician	do
„ M. Purushothama Padmanabha Periyannambi,	do

His Highness Sri Padmanabha Dasa Vanji Sir Bala Rama Varma Kulasekhara

Kiritapati Mani Sultan Maharaja

Raja Rama Raja Bahadur Shamser Janj, G. C. S. I, G. C. I. E, F. M. U, M. R.

A. S, F. R G S Maharaja of Travancore

Trivendrum (20)

Mr. A. Keshava Iyer, Hd Clerk, Munsif's Court Krishnapuram

do

„ N. Krishna Vadyar, Ammankoil	Kayankulam		
„ S. Sivaramakrishna Iyer, S. V. High School	Haripad		
„ K. Anantasubba sasti	do	Re,	0 8 0
„ Subramanya Iyer, B. A., L. T. Teacher. H. S. School	Mavellikere	Re.	1 0 0
„ Shankaranarayan Pillai, Naley at mannar	Tiruvella		
„ Katakot Parameswaran Mootath	Thottagam	Re.	1 0 0
„ K. Damodara Kamial	Vetchoor	Rs.	2 0 0
„ K. Narayana Kamial, Valliarampathu House	do	Rs.	2 0 0
„ Rama Varrier Native Physician	do		
„ Damodara Panikar	do		
„ Mithram Mithram Rajah	Kodumeloor Mannanam.		
„ A. S. Purushothama Panikar,	Tiruvella		
„ Narayansharma Kilakkanada Embirammadam	Haripad		
„ S. Padmanabha Iyer, B. A. Hd. Master Govt. High School	Kottar	Rs	3 0 0
„ Ananthanarayana Sastry, Vadiveswaram Gramam	do	„	3 0 0
„ S. Srinivasa Iyer, B. A. Hd. Master High School	do		
„ K. V. Natesa Iyer, B. A., B. E. C. E., Engineer	do		
„ K. Srinivasa Rao, Sub Registrar	Neyyathankai		
„ E. Raja Raja Varma Raja of Ennakod, Coddarum Chengannore	Mavellikarai		
„ Veeramany Iyer, Tamarakulam	Mylady Post		
„ R. Mahadeva Sarma puttan madam,	Ambalapuzha		
„ K. Rajagopala Iyer, Overseer P. W. D.	Nagercoil	Rs	7 0 0
„ R. Sulapani Warriar Head Master Convent school Pulinkunnu	do		
„ S. Venkateswar satri, Malayalam Munshee E. M. school Eraniel	Neyyur	Re.	1 0 0
„ R. Krishnaswami Rao, B. A. Tahsildar do	do	Rs.	10 0 0
„ P. Keralavarma Rajah Rohini Tirumal	Poonjar	Rs.	2 0 0
„ Revd F. N. Askwith M. A. Principal, College	Kottayam		
„ M. Raja Raja Varma M. A. B. L., Inspector of schools	do		
„ R. Mahadeva Sarma Hd. Malayalam Pandit College	do		
„ Subramanian C/o Asst. Superintendent of Police	Kottayam	Rs.	5 0 0

FOREIGN PLACES.

Otto Harrassowitz Esquire Oriental Book-seller and Agent to the Asiatic Society of Bengal, Leipzig	Germany (25)		
Otto Strans Esquire, Ph. D. Reventlen Allee 12 Kiel.	(Germany.)		
M. Sylvain Levi Esqr Professor in College de France 9 ru Guy de Labosse Paris			
Professor Marcel Mauss Esquire 3 rue de cluny	do		
Professor Finot Esquire 11 rue Poussin	do		
Jules Block Esquire, Member French School of the Far East Hanoi			
Tonkin Indo Chinese Peninsula			
F. Lacote Esquire, Lyon. 20 cours Morand	(France)		
The Director. Ecole Francoise-D. Extreme Orient- Hanoi-	(Tonkin)		
David Will M. Burn, Esquire, Gironde Elgiu Road Morington	(New Zealand)		
F. Washburn Hopkins Prof. of Sanskrit Yale University Lawrence Street, New Haven Conn	U. S. America		
The Librarian Yale University do do do			
Dr. Sten Konow, University of Christiania Norway (Formerly The Government Epigraphist India)	Rs.	10 0 0	

J. F. Fleet, Esquire, 8, Leopold Road Ealing W. London
 Professor James H. Wood, Esqr, 2, Chestnut Street Boston U. S. America
 Messrs. Luzac & Co, Publishers and Booksellers 46, great Russel Street, London (2)

NON-SUBSCRIBER DONORS.

Mr Sourirajah Naid, B. A, B. L.	Negapatam	Rs	3 0 0
„ Venkatarama Iyer,	do	„	2 0 0
„ Pakiriswami Pillai,	do	„	2 0 0
„ G. S. Krishnamachari, B A., B. L.	Tanjore	„	2 0 0
„ T. R. Srinivasanaghavachary, P. W. D.	Trichy	„	5 0 0
„ M. K. Ramaswami Iyer,	Kulitalai	„	1 0 0
„ C S Mahadev Iyer, B A, B. L.	do	„	3 0 0
„ V. Rangaratnam Iyer,	Manathattai	„	10 0 0
„ Prasanna Venkatesa Rao,	Peramoor	„	15 0 0
„ Sitapati Aiyah,	Tirukambuhyar	„	2 0 0
„ Venkataramaniah,	do	„	2 0 0
„ D Appa Rao,	Bangalore	„	3 0 0
„ Jagannatha Chetty,	do	„	1 0 0
„ T. V. Krishnamurti,	Mysore	„	2 0 0
„ T. V. Narasimhamurti,	do	„	2 0 0
„ Nanjundaraj Urs,	do	„	5 0 0
„ T Venkatasubbachetty	Bangalore	„	1 0 0

In publishing this list of the names of the several Governments of the British Indian Empire, the Maharajas, Rajas, and Princes, the ornaments of the Aryan community, the noble and generous donors and subscribers, that have all by their help evinced their love of literature, I beg to state that I cannot sufficiently thank them and the only humble tribute I can pay is to perpetuate their names and the nature of the help rendered by them in this record along with my book—the INDEX which is the result of my own labours. It is just possible that some names are still omitted, their titles and addresses are not correctly given, or the amounts of donation are not accurately noted.

I request that the generous patrons may be so kind as to excuse me and to inform me of any such omission. It is also possible for the munificent patrons of literature to compare the quantity of work turned out during the last five and twenty years, and its probable costs with the extent of encouragement I have been able to receive. I hope to find further encouragement which may be adequate, on this evidence of actual work and the gratitude with which I remember their help.

MADHVA VILAS BOOK DEPOT.

KUMBAKONAM,

(South India)

2nd Februry 1914.

T. R. KRISHNACHARYA,

PROPRIETOR,

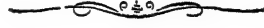
Camp Triplicane.

A
DESCRIPTIVE CONTENTS
OF
SRIMAN MAHABHARATAM.

विषयानुक्रमणी

दाक्षिणात्यकोशानुसारेण मुद्रापितस्य

श्रीमन्महाभारतस्य ।

इदं पुस्तकं

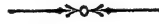
कुंभघोणस्थेन मध्वविलासपुस्तकालयाधिपतिना

टी. आर्. कृष्णाचार्येण

मुंबापुर्या

तुकाराम जावजी इत्येतेषां निर्णयसागरमुद्रणयन्त्रे मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

शके १८३४ वत्सरे, सन १९१२.

EDITED AND PUBLISHED BY

T. R. Krishnacharya,

Proprietor, Madhya Vilas Book Depot, Kumbakonam.

1912.

(*Registered according to Act XXV of 1867.*)

[All rights reserved by the publisher]

Published by T. R. Krishnacharya, Proprietor, Madhva Vilas Book Depot,
Kumbakonam.

Printed by B. R. Ghanekar, at the "Nirnaya-sagar" Press,
23, Kolbhat Lane, Bombay.

श्रीवेदव्यासाय नमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमण्या भूमिका ।

एकवारपठितमहाभारतानां जनानां एकदैव समग्रमहाभारतकथोपस्थित्यर्थमियं विषयानुक्रमणी मुद्राप्यते ।

अत्र तिस्रः सङ्ख्याः प्रदर्शिताः तासु प्रथमा सङ्ख्या असंयुद्रितपुस्तकानुसारेणाध्यायस्य ।
द्वितीया (श्लोकांशानुसारेण) संबन्ध्यां गणपतकृष्णाजीइत्येतैर्नीलकण्ठीयव्याख्यानेन सह मुद्रापितस्य पुस्तकस्यानुसारेणाध्यायसङ्ख्या । तृतीया अस्यपुस्तकानुसारेणाध्यायस्य श्लोकसङ्ख्या ।

श्लोकांशस्थाने विद्यमानं + इदं चिह्नं एतत्पुस्तके विद्यमानः सोऽध्यायः कथा वा श्लोकपुस्तके नास्तीत्यस्य ज्ञापकं । इति ।

टी. आर. कृष्णाचार्यः ।

श्रीवेदव्यासाय नमः ।
श्रीमन्महाभारतस्थपर्वान्तरपर्वध्यायश्लोकानां
अनुक्रमणिका । (कोष्टकं)

		अवान्तर- पर्वणि	अध्यायाः	श्लोकाः
१	आदिपर्व	१९	२६०	१०८८९
२	सभापर्व	८	१०३	४३६७
३	वनपर्व	२१	३१५	१२४७६
४	विराटपर्व	५	७८	३४९४
५	उद्योगपर्व	१०	१९६	६७५३
६	भीष्मपर्व	४	१२२	५८०९
७	द्रोणपर्व	८	२०३	१००१२
८	कर्णपर्व	१	१०१	४९७५
९	शास्यपर्व	३	६६	३५९६
१०	सौप्तिकपर्व	२	१८	८१५
११	स्त्रीपर्व	३	२७	८०७
१२	शान्तिपर्व	३	३७५	१५१५१
१३	अनुशासनपर्व	२	२७२	१११९४
१४	आश्वमेधिकपर्व	३	११८	४५५५
१५	आश्रमवासिकपर्व	३	४१	१०९८
१६	मौसलपर्व	१	९	३०१
१७	महाप्रस्थानिकपर्व	१	३	१११
१८	स्वर्गारोहणपर्व	१	५	२३२
१८		९८	२३१२	९६६४५

आदिपर्व ॥ १ ॥ अवान्तरपर्वणि ॥ १९ ॥ अध्यायाः ॥ २६० ॥ श्लोकाः ॥ १०८८९ ॥

अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ अनुक्रमणिकापर्व ।	१	१	३०१	११ चैत्ररथपर्व ।	१७९-१९९	२१	७२३
२ पर्वसंग्रहपर्व ।	२	१	२९७	१२ स्वयंवरपर्व ।	२००-२०७	८	३०४
३ पौष्पपर्व ।	३	१	१८८	१३ वैवाहिकपर्व ।	२०८-२१६	९	२७७
४ पौलोमपर्व ।	४- १२	९	१८३	१४ विदुरागमनराज्यलंभ- पर्व ।	२१७-२३२	१६	६४१
५ आस्तीकपर्व ।	१३- ५८	४६	१२२४	१५ अर्जुनवनवासपर्व ।	२३३-२३८	६	२०४
६ अशावतरणपर्व ।	५९- ६५	७	४६०	१६ सुभद्राहरणपर्व ।	२३९-२४४	६	२९८
७ संभवपर्व ।	६६-१५३	८८	४१७४	१७ हरणाहरणपर्व ।	२४५-२४७	३	१५४
८ जतुशृङ्गपर्व ।	१५४-१६३	१०	३७६	१८ खाण्डवदाहपर्व ।	२४८-२५३	६	२६३
९ हिडिम्बवधपर्व ।	१६४-१७०	७	२८८	१९ मयदर्शनपर्व ।	२५४-२६०	७	२०५
१० बकवधपर्व ।	१७१-१७८	८	३३९				
			१९९			२६०	१०८८९

सभापर्व ॥ २ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ८ ॥ अध्यायाः ॥ १०३ ॥ श्लोकाः ॥ ४३६७ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ मन्त्रपर्व ।	१-१९	१९	८४८	५ अर्धाहरणपर्व ।	३९-६२	२४	८५०
२ जरासन्धवधपर्व ।	२०-२५	६	३०९	६ शिशुपालवधपर्व ।	६३-७२	१०	४०२
३ दिग्विजयपर्व ।	२६-३५	१०	४२४	७ द्यूतपर्व ।	७३-९५	२३	९९२
४ राजसूयपर्व ।	३६-३८	३	१०५	८ अनुद्यूतपर्व ।	९६-१०३	८	४३७
				८			१०३ ४३६७

वनपर्व ॥ ३ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ २१ ॥ अध्यायाः ॥ ३१५ ॥ श्लोकाः १२४७६ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ किर्मांरवधपर्व ।	१- ११	११	४६६	१२ द्रौपदीसत्यभामा- सवाद्यपर्व ।	२३४-२३६	३	९३
२ अर्जुनाभिगमनपर्व ।	१२- ३७	२६	१०९५	१३ घोषयात्रापर्व ।	२३७-२५८	२२	६३९
३ कैरातपर्व ।	३८- ४१	४	१९८	१४ मृगस्वप्नोद्भवपर्व ।	२५९	१	१७
४ इन्द्रलोकाभिगमनपर्व ।	४२- ४८	७	३०६	१५ त्रीहिद्रौणिकपर्व ।	२६०-२६२	३	१२९
५ नलोपाख्यानपर्व ।	४९- ७७	२९	११२१	१६ द्रौपदीहरणपर्व ।	२६३-२७२	१०	२९५
६ तीर्थयात्रापर्व ।	७८-१५७	८०	२९३२	१७ जयद्रथविमोक्षणपर्व ।	२७३	१	८३
७ जटासुरवधपर्व ।	१५८	१	७२	१८ रामोपाख्यानपर्व ।	२७४-२९३	२०	७६९
८ यक्षयुद्धपर्व ।	१५९-१६५	७	३८७	१९ पतिव्रतामाहात्म्यपर्व ।	२९४-३००	७	६०१
९ निवातकवचयुद्धपर्व ।	१६६-१७७	१२	४१९	२० कुण्डलाहरणपर्व ।	३०१-३११	११	३१०
१० आजगरपर्व ।	१७८-१८३	६	२२३	२१ आरण्यपर्व ।	३१२-३१५	४	२३७
११ मार्कण्डेयसमास्यापर्व ।	१८४-२३३	५०	२१०४				
				२१			३१५ १२४७६

विराटपर्व ॥ ४ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ५ ॥ अध्यायाः ७८ ॥ श्लोकाः ३४९४ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ पाण्डवप्रवेशपर्व ।	१-१४	१४	६१६	४ गोम्रहणपर्व ।	२९-७३	४५	१९१६
२ समयपालनपर्व ।	१५	१	६३	५ वैवाहिकपर्व ।	७४-७८	५	१७७
३ कीचकवधपर्व ।	१६-२८	१३	७२२				
				५			७८ ३४९४

उद्योगपर्व ॥ ५ अवान्तरपर्वाणि ॥ १० ॥ अध्यायाः ॥ १९६ ॥ श्लोकाः ॥ ६७५३ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं .	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ सेनोद्योगपर्व ।	१-१९	१९	६०६	६ भगवद्दानपर्व ।	७१-१५०	८०	२५५२
२ सञ्जययानपर्व ।	२०-३२	१३	३८१	७ सैन्यनिर्याणपर्व ।	१५१-१५९	९	३०३
३ प्रजागरपर्व ।	३३-४०	८	६०९	८ उल्लूकदूतागमनपर्व ।	१६०-१६४	५	३००
४ सनत्सुजातपर्व ।	४१-४६	६	२०४	९ रथातिरथसंख्यानपर्व ।	१६५-१७२	८	२२५
५ यानसन्धिपर्व ।	४७-७०	२४	७७०	१० अम्बोपाख्यानपर्व ।	१७३-१९६	२४	८०३
				१०		१९६	६७५३

भीष्मपर्व ॥ ६ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ४ ॥ अध्यायाः ॥ १२२ ॥ श्लोकाः ॥ ५८०९ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ जम्बूखण्डनिर्माणपर्व ।	१-१०	१०	३९४	३ भगवद्गीतापर्व ।	१३-४२	३०	१०२९
२ भूमिपर्व ।	११-१२	२	९२	४ भीष्मवधपर्व ।	४३-१२२	८०	४२९४
				४		१२२	५८०९

द्रोणपर्व ॥ ७ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ८ ॥ अध्यायाः ॥ २०३ ॥ श्लोकाः ॥ १००१२ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ द्रोणामिषेकपर्व ।	१-१६	१६	७००	५ जयद्रथवधपर्व ।	८५-१५३	६९	३७८८
२ संशप्तकवधपर्व ।	१७-३२	१६	८२१	६ घटोत्कचवधपर्व ।	१५४-१८४	३१	१७६६
३ अभिमन्युवधपर्व ।	३३-७१	३९	१०७४	७ द्रोणवधपर्व ।	१८५-१९३	९	५२५
४ प्रतिज्ञापर्व ।	७२-८४	१३	५६४	८ नारायणास्त्रमोक्षपर्व ।	१९४-२०३	१०	७७४
				८		२०३	१००१२

कर्णपर्व ॥ ८ ॥ अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ १०१ ॥ श्लोकाः ॥ ४९७५ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ कर्णपर्व ।	१-१०१	१०१	४९७५				
						१०१	४९७५

शल्यपर्व ॥ ९ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ६६ ॥ श्लोकाः ॥ ३५९४ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ शल्यवधपर्व ।	१-२७	२७	१४८७	३ गदायुद्धपर्व ।	५६-६६	११	६१५
२ हृदप्रवेशपर्व ।	२८-५५	२८	१४९२				
				३		६६	३५९४

सौप्तिकपर्व ॥ १० ॥ अवान्तरपर्वणी ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ १८ ॥ श्लोकाः ॥ ८१५ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ सौप्तिकपर्व ।	१-९	९	५४६	२ ऐपीकपर्व ।	१०-१८	९	२६९
				२		१८	८१५

स्त्रीपर्व ॥ ११ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ २७ ॥ श्लोकाः ॥ ८०७ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ जलप्रदानिरूपपर्व ।	१-१५	१५	३९९	३ श्राद्धपर्व ।	२६-२७	२	७७
२ स्त्रीविलापपर्व ।	१६-२५	१०	३३१				
				३		२७	८०७

शान्तिपर्व ॥ १२ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ३७५ ॥ श्लोकाः ॥ १५१५१ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ राजधर्मपर्व ।	१-१३०	१३०	५०९३	३ मोक्षधर्मपर्व ।	१७३-३७५	२०३	८४०३
२ आपद्धर्मपर्व ।	१३१-१७२	४२	१६५५				
				३		३७५	१५१५१

अनुशासनपर्व ॥ १३ ॥ अवान्तरपर्वणी ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ २७४ ॥ श्लोकाः ॥ १११९४ ॥

अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत- दन्तं	अध्यायाः	श्लोकाः
१ दानधर्मपर्व ।	१-२७२	२७२	१११०७	२ भीष्मस्वर्गारोहणपर्व ।	२७३-२७४	२	८७
				२		२७४	१११९४

आश्वमेधिकपर्व ॥ १४ ॥ अवान्तरपर्वणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ११८ ॥ श्लोकाः ॥ ४५५५ ॥

अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः
१ अश्वमेधपर्व ।	१-१६	१६	४४८	३ वैष्णवधर्मपर्व ।	९६-११८	२३	१६४४
२ अनुगीतापर्व ।	१७-९५	७९	२४६३				
				३		११८	४५५५

आश्रमवासिकपर्व ॥ १५ ॥ अवान्तरपर्वणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ४१ ॥ श्लोकाः ॥ १०९८ ॥

अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः
१ आश्रमवासपर्व ।	१-३०	३०	७५६	३ नारदागमनपर्व ।	३९-४१	३	९३
२ पुत्रदर्शनपर्व ।	३१-३८	८	२४९				
				३		४१	१०९८

मौसलपर्व ॥ १६ ॥ अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ९ ॥ श्लोकाः ॥ ३०१ ॥

अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः
१ मौसलपर्व ।	१-९	९	३०१				
		९	३०१				

महाप्रस्थानिकपर्व ॥ १७ ॥ अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ३ ॥ श्लोकाः ॥ १११ ॥

अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः
१ महाप्रस्थानिकपर्व ।	१-३	३	१११				
		३	१११				

स्वर्गारोहणपर्व ॥ १८ ॥ अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ५ ॥ श्लोकाः ॥ २३२ ॥

अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः	अवान्तरपर्वणि ।	एतदाद्येत- दन्त	अध्यायाः	श्लोकाः
१ स्वर्गारोहणपर्व ।	१-५	५	२३२				
१		५	२३२				

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

॥ १ ॥ आदिपर्व ।

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ १९ ॥ अध्यायाः ॥ २६० ॥ श्लोकाः १०८८९.

अनुक्रमणिकापर्व ॥ १ ॥

अध्यायः ॥ १ ॥ श्लोकाः ॥ ३०१ ॥

अध्यायः श्लोकाः. श्लोकः.

- १ १ ३०१ मङ्गलाचरणं । उग्रश्रवसौनैमिशार-
प्यप्रतिगमनं । भारतकथनार्थं ऋषीणां
चोदना । सौतिनामङ्गलाचरणपूर्वक
महाभारतमहिमवर्णनं । ब्रह्माण्डसू-
त्रिमारभ्यसर्वेपि विषया इह सन्तीति कथ-
न । श्रीवेदव्यासेन श्रीमन्महाभारत-
निर्माणकालकथन । व्याससमीपे ब्र-
ह्मागमन । तत्र गणेशागमन । व्यासे-
न शिष्याणां भारताव्यापन । संक्षेपेण-
पाण्डो पाण्डवानां च कथा । महाभार-
तप्रशंसा ।

पर्वसंग्रहपर्व ॥ २ ॥

अध्यायः ॥ १ ॥ श्लोकाः ॥ ३९७ ॥

- २ २ ३९७ समन्तपञ्चकाख्यान । परशुरामकथा ।
अक्षौहिण्यादिपरिमाणं । महाभारत-
प्रशंसा । महाभारतस्यावान्तरपर्वसं-
ग्रह । आदिपर्वादिहरिवंशपर्वान्तपर्व-
णां संक्षेपेण वृत्तान्तस्य च अध्यायश्लोक-
संख्यादीनां च कथन ।

पौष्यपर्व ॥ ३ ॥

अध्यायः ॥ १ ॥ श्लोकाः ॥ १८८ ॥

- ३ ३ १८८ प्रायेण गद्यात्मकोऽयमध्यायः । जनमे-
जयप्रतिसरमाख्यदेवशुनीशापः । शा-
पनिवारणार्थं जनमेजयेन ऋषे सोम-
श्रवसः पौरोहित्ये वरण । आरुण्यपा-
ख्यान । उपमन्यूपाख्यान । अश्वि-
स्तोत्र । बौदोपाख्यान । उत्तङ्गोपा-

अध्यायः श्लोकाः. श्लोकः.

ख्यान । पौष्योपाख्यान । उत्तङ्गेन-
जनमेजयमेत्यतस्त्रिपतरपरीक्षितद्वष्टाह-
तवतस्तक्षकस्य मारणार्थं सर्पसत्रकरण-
विधान ।

अथ पौलोमपर्व ॥ ४ ॥

अध्यायाः ॥ ९ ॥ (४-१२) ॥ श्लोकाः ॥ १८३ ॥

- ४ ४ १२ सौतिसौनकासंवादमुखेन कथोपोद्धातः ।
५ ५ ३६ ऋगुवशकथनारंभः । ऋगुभार्यायाः पु-
लोमायाः पुलोमनाम्नाराक्षसेनापहारः ।
६ ६ १४ न्यवनोत्पत्तिः । राक्षसविनाशः ।
अग्नेर्ऋगुशापः ।
७ ७ २९ क्रोधेनामिहृतआत्मोपसंहारः । ब्रह्मो-
क्तसान्त्वयवचनेनाग्नेः संतोषः ।
८ ८ २७ रुचरित । प्रमद्वरायारुणासहविवि-
हप्रसङ्गे सर्पदशनेन तस्यामरणं ।
९ ९ २९ देवदूतवचनेन रुचकृतस्वार्थायुःप्रदाने-
न प्रमद्वराया उज्जीवनं । तया सह रुरो-
र्विवाहः ।
१० १० ८ रुरोर्दुण्डुभेन सह संवादः ।
११ ११ १९ दुण्डुभोपाख्यान ।
१२ १२ ९ जनमेजयसर्पसत्रप्रस्तावः ।

समाप्तं पौलोमपर्व ॥ ४ ॥

अथास्तीकपर्व ॥ ५ ॥

अध्यायाः ॥ ४६ ॥ (१३-५८) ॥ श्लोकाः ॥ १२२४ ॥

- १३ १३ ३३ जरत्कारोस्तत्पितृणां च संवादः ।
१४ १४ ७ वासुकिभगिन्या जरत्कारां जरत्कारोर्वि-
वाहः ।
१५ १५ ११ आस्तीकोत्पत्तिः । संक्षेपेण सर्पमोचन-
वृत्तान्तः ।
१६ १६ २७ आस्तीकोपाख्यानविस्तरः । कद्रु-
नतयोः कश्यपाद्वरलाभः । कद्रुः सर्पः ।

१ श्लोकाः नीलकण्ठीयव्याख्यानसहितः । मुद्रणपत्रक-
जीह्वलेतेषां मुद्रणपत्रे मुद्रितः पाठः । अध्यायः परस्परशापदान ।

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

		तपतिः । विनताया अरुणोत्पत्तिः । अरुणेन विनतायाः शापः ।
१७	१७	१३ अमृतमथनविषये देवानां विचारः ।
१८	१८	५८ अमृतमथनारंभः । विषोत्पत्तिः । चन्द्रलक्ष्मीकौस्तुभादीनामुत्पत्तिः । अ- मृतकलशसहितधन्वन्तर्युत्पत्तिः । ना- रायणेन मोहिनीरूपधृत्वा देवानां अमृत- प्राशनः ।
१९	१९	३३ देवरूपेण अमृतपिबितो राहोः शिरश्छे- दः । देवासुरयुद्धः । तत्रासुरपराजयः ।
२०	२०	१९ कद्रू विनतयोः पणबन्धः । सर्पाणां क- द्रूशापः । ब्रह्मणा कश्यपाय विषहरवि- द्यादानः ।
२१	२१	१८ कद्रू विनतयोः उच्चैश्चरवसो दर्शनार्थगमनं
२२	२२	१२ सर्पैर्मातृवचनादुच्चैश्चरवः पुच्छवेष्टनः ।
२३	२३	२७ गरुडोत्पत्तिः । गरुडस्तुतिः ।
२४	२४	२० राहुणा कृतोपद्रवस्य सूर्यस्य कोपः । अरु- णेन सूर्यसारथ्यकरणं ।
२५	२५	१७ विनतया कद्रूवहनं गरुडेन सर्पवहनञ्च । कद्रूकृतशक्रस्तवः ।
२६	२६	८ इन्द्रेण जलवर्षणः ।
२७	२७	१६ गरुडेन विनतां प्रतिदास्य कारणप्रश्नः । सर्पैर्दास्यमोचनोपायकथनः ।
२८	२८	२२ अमृताहरणार्थं गच्छतां गरुडेन भक्षयि- याचनः । ब्राह्मणवर्जसमुद्रकुक्षिस्थनिषा- दभक्षणे विनताया आज्ञाः ।
२९	२९	४८ गरुडेन स्वकण्ठदहतो ब्राह्मणस्य परि- त्राणं । गरुडकश्यपसंवादः । गज- कच्छपपूर्वजन्मवृत्तान्तकथनः । गरुडेन गजकच्छपग्रहणं रौहिण्यवृक्षशाखा- भक्षश्च ।
३०	३०	५३ भग्नशाखायां लब्धमानानां बालखिल्या- नारक्षणार्थं गरुडेन स्वमुखेन शाखाग्रहणं कश्यपाज्ञाया हिमालये शाखाप्रक्षिप्यत- त्रैव गजकच्छपभक्षणं । उत्पातान्दृष्ट्वा देवैरमृतरक्षणं ।
३१	३१	३८ बालखिल्यतपसो गरुडोत्पत्तिप्रतिकार- णत्वं । गरुडस्य पक्षीन्द्रत्वेऽभिषेकः ।
३२	३२	२५ देवगरुडयुद्धः । देवानां पराजयः ।
३३	३३	२६ अमृतस्य समीपे गरुडस्यागमनः । अमृ- तं गृहीत्वा गच्छतो गरुडस्य विष्णुदर्शनः ।

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

३४	३४	३१ इन्द्रगरुडसख्यं । विनतादास्यमोचनं । सर्पाणां द्विजिह्वसंप्राप्तिः ।
३५	३५	१९ सर्पाणां नामानि ।
३६	३६	२६ आदिशेषस्य ब्रह्मतो वरलाभः । पृथि- वीधारणाज्ञाः ।
३७	३७	३४ मातृशापपरिहारार्थं सर्पाणां भ्रमालो- चनः ।
३८	३८	२१ एलापत्रेण देवब्रह्मसंवादानुवादमुखेन- आस्तीकोत्पत्तिकथनः ।
३९	३९	१४ वासुकिमगिन्या जरत्कारवारक्षणं ।
४०	४०	३२ परीक्षिन्मृगयाकथनः । परीक्षिताश- मीकस्कन्धे मृतसर्पप्रक्षेपः ।
४१	४१	३३ शमीकपुत्रेण शृङ्गिणा परीक्षितः शापः ।
४२	४२	४३ शृङ्गिशमीकसंवादः । परीक्षितिराङ्गि- शापनिवेदनः । राज्ञो विचारः । तक्ष- ककाश्यपसंवादः ।
४३	४३	३६ तक्षकेण धनदत्त्वा काश्यपपरावर्तनः । तक्षकेण परीक्षिद्दशः ।
४४	४४	११ परीक्षिन्मरणं । जनमेजयस्य राज्या- भिषेको विवाहश्च ।
४५	४५	३४ जरत्कारुणास्वपितृणां दर्शनः ।
४६	४६	२३ जरत्कारुणादारा न्वेषणः ।
४७	४७	४३ जरत्कार्वोरुद्वारः । तस्यां गर्भसंभवः ।
४८	४८	२२ आस्तीकोत्पत्तिः ।
४९	४९	३१ जनमेजयतन्मन्त्रिसंवादमुखेन पुनः प- रीक्षिन्मरणकथनः ।
५०	५०	५४ शून्यारण्ये वृत्तस्य कश्यपतक्षकवृत्तान्त- स्योपलब्धिप्रकारकथनः ।
५१	५१	१७ जनमेजयेन सर्पसत्रकरणः ।
५२	५२	१० अग्नौ सर्पाणां पतनः ।
५३	५३	२६ यज्ञेऽश्वत्थिगादिनामकथनं । इन्द्रेण त- क्षकाश्वासनः ।
५४	५४	३० आस्तीकस्य सर्पसत्रागमनः ।
५५	५५	१७ आस्तीकेन यज्ञप्रशसनः ।
५६	५६	२८ सेन्द्रस्य तक्षकस्य यज्ञोपरितनवेऽप्यग- मनः । आस्तीकेन यज्ञसमाप्तिवरयाचनं ।
५७	५७	२४ सर्पसत्रे हतानां नागानां नामकथनः ।
५८	५८	३४ यज्ञसमाप्तिः । आस्तीकस्य सर्पैर्भयोध- रयाचनः ।

समाप्तं आस्तीकपर्व ॥ ५ ॥

अथांशावतरणपर्व ॥ ६ ॥

अध्याय ॥ ७ ॥ (५९-६५) ॥ श्लोकाः ॥ ४६० ॥

यैते भारतकथाकथनप्रतिज्ञाः ।

अध्याय. शपा अ. श्लोक.

- ६० ६० २४ जनमेजयसत्रेव्यासागमन । जनमेजयेनभारतकथाकथनप्रार्थना । व्यासेनवैशपायनाय भारतकथाकथनेनियोजन ।
- ६१ ६१ ५८ वैशंपायनेनसंग्रहेणपाण्डवकथाकथन ।
- ६२ ६२ ५६ जनमेजयेनविस्तरेणभारतकथाकथनं प्रार्थितेनवैशंपायनेनभारतकथाप्रशसन ।
- ६३ ९५ ८९ प्रायोगद्यमयोरमध्यायः । चतुर्मुखब्रह्मोत्पत्तिमारभ्यपाण्डववंशकथन ।
- ६४ ६३ १६९ उपरिचरराजोपाख्यानं । इन्द्रध्वजोत्सवः । गिरिकायाउत्पत्तिर्विवाहश्च । उपरिचरवसुनामृगयार्थगमनं । सत्यवत्याउत्पत्तिः । पराशराद्वैशंपायनोत्पत्तिः । वेदविभागः । महाभारतनिर्माण । (अधिकपाठेपराशरसत्यवतीविवाहः । व्यासोत्पत्तिः । व्यासस्यजातकर्मादिसत्काराः । उपनयन समावर्तनंच । वेदविभागः । महाभारतनिर्माणं) । भीष्मोत्पत्तिः । अणिमाण्डव्यकथा । विदुरोत्पत्तिः । संजयकर्णश्रीकृष्णादीनामुत्पत्तिः ।
- ६५ ६४ ५४ पुनर्विस्तरश्रवणार्थजनमेजयप्रश्नः । भूमावुत्पन्नानादैत्यानाभूरिभारेणार्तया पृथ्व्याप्रार्थितस्यब्रह्मणोदेवान्प्रतिअशवतरणाज्ञा । इन्द्रेणनारायणप्रार्थना ।

समाप्तमंशावतरणपर्व ॥ ६ ॥

अथसंभवपर्व ॥ ७ ॥

अध्यायाः ॥ ८८ ॥ (६६-१५३) ॥ श्लोकाः ॥ ४१७४ ॥

- ६६ ६५ ५६ दक्षकन्यावंशकथन ।
- ६७ ६६ ७७ दक्षिणैतिर्यक्स्थावरादीनामुत्पत्तिः ।
- ६८ ६७ १६५ राज्ञामशादि । जरासन्धादीनाद्रोणादीनाधृतराष्ट्रादीनाचोत्पत्तिः । धृतराष्ट्रपुत्राणानामानि । युधिष्ठिरादीनामुत्पत्तिः । पृथाचरित्रकर्णोत्पत्तिश्च । श्रीकृष्णादीनामुत्पत्तिः । द्रौपद्युत्पत्तिः । कुन्तीमाद्यो.संभवः ।
- ६९ ७५ ६१ दक्षमारभ्यकुरुवंशकथनेसक्षेपेणययात्युपाख्यानं ।
- ७० ७६ ७८ ययात्युपाख्यानारंभः । कचोपाख्यान ।
- ७१ ७७ २३ कचदेवयान्योःपरस्परशापदान ।

अध्याय. शपा अ. श्लोक.

- ७२ ७८ ५५ शर्मिष्ठादेवयान्योर्विरोधः । शर्मिष्ठया कूपेप्रक्षिप्तायादेवयान्याययातिनाकूपादुद्धरण ।
- ७३ ७९ २६ शुक्रदेवयानीसंवादः ।
- ७४ ८० ३४ शर्मिष्ठयादेवयानीदास्याङ्गीकरणं ।
- ७५ ८१ ४९ ययातिदेवयान्योर्विवाहः ।
- ७६ ८२ ४३ देवयान्याःपुत्रोत्पत्तिः । शर्मिष्ठायाःपुत्रोत्पत्तिः ।
- ७७ ८३ ६४ शर्मिष्ठापुत्रान्ययातिजाह्नवात्पाकुपितायादेवयान्याःशुक्रसमीपगमन । ययाते शुक्रशापाज्जराप्राप्तिः ।
- ७८ ८४ ३७ यदुप्रभृतीनाययतिनाशापः । पूरोवरदानं ।
- ७९ ८५ ४३ ययातेवैराग्यप्राप्तिः । पूरोराज्याभिषेकः ।
- ८० ८६ १८ उत्तरयायातारंभः । ययातेःखर्गगमन ।
- ८१ ८७ २१ इन्द्रययातिसंवादः ।
- ८२ ८८ १३ ययातेःखर्गात्पतन ।
- ८३ ८९ २३ ययात्यष्टकसंवादः ।
- ८४ ९० २७ जीवस्यखर्गादिभोगानन्तरं पुनर्जननप्रकारकथनं ।
- ८५ ९१ २२ ब्रह्मचर्याद्याश्रमधर्मकथनं ।
- ८६ ९२ २१ अष्टकप्रतर्दनयोर्ययातिनासंवादः ।
- ८७ ९३ ५० ययातेर्वसुमच्छिबिभ्यासंवादः । तथाऽष्टकेनसंवादः । ययातेःपुनःखर्गगमन । ययात्युपाख्यानसमाप्तिः ।
- ८८ { १९४ } १९ पुरुवशकथनं ।
- ८९ ९८ ७१ शकुन्तलोपाख्यानारंभः । दुष्यन्तकथा ।
- ९० ९९ ३१ मृगयार्थदुष्यन्तस्यारण्यगमनं ।
- ९१ ७० ५३ दुष्यन्तस्यकण्वाश्रमगमन ।
- ९२ ७१ ५६ दुष्यन्तेनशकुन्तलायादर्शनं तथासहसंवादश्च । शकुन्तलायास्वजन्मवृत्तान्तकथनेविश्वामित्रोपाख्यानं ।
- ९३ ७२ २९ विश्वामित्रान्मेनकायाशकुन्तलाजन्म ।
- ९४ ७३ ७१ शकुन्तलाविवाहः ।
- ९५ { ७४ } ३६ शकुन्तलायाःपुत्रोत्पत्तिः । तस्यसर्वदमनेतिनामकरण ।

अत्र उपरितनी संख्या शपाठस्याध्यायस्यअधस्तनीसंख्यातु-
तस्मिन्नध्याये अमुकश्लोकप्रारभ्यअमुकश्लोकपर्यन्तमित्यस्य श्लोका.

अध्याय. श्वा.अ. श्लोक.

- ९६ { ७४ } ८२ कण्वेनदुष्यन्तसमीपेशकुन्तलायाः प्रे-
षण ।
- ९७ { ७४ } ३२ दुष्यन्तशकुन्तलाविवादः ।
- ९८ { ७४ } ९७ शकुन्तलयाराज्ञेऽभिज्ञानत्वेनस्वस्यमे-
नकापस्यत्वैकथितेराज्ञ परिहासः ।
- ९९ { ७४ } ४७ दुष्यन्तशकुन्तलाविवादः ।
- १०० { ७४ } ४० आकाशवाणीश्रवणानन्तरं पुत्राया-
शकुन्तलायाराज्ञास्वीकारः । भर-
तेति नामकरणपूर्वकपुत्रस्यराज्येऽ-
भिषेकः ।
- १०१ { ९४ } ६३ भरतचरित्रकथनतद्वंशकथनच ।
- १०२ ९६ २४ महाभिषगुपाख्यानारम्भः । महाभि-
षगगङ्गयोर्ब्रह्मणाशापः । अष्टवसूनां ग-
ङ्गासवादः ।
- १०३ ९७ ६० प्रतीपेनगङ्गायाः क्षुषात्वेनपरिग्रहः ।
शान्तनूत्पत्ति तस्यराज्येभिषेकः । शा-
न्तनोर्गङ्गासवादः ।
- १०४ { ९८ } १७ गङ्गाशान्तनोर्विवाहः ।
- १०५ { ९८ } २० गङ्गायाजातमात्रस्यपुत्रसप्तकस्यवधः ।
अष्टमपुत्रहन् नोद्युक्ताभार्योप्रतिशान्त-
नुप्रश्नाः । गङ्गायास्वस्यपुत्राणाचपूर्व-
जन्मवृत्तान्तकथनारम्भः ।
- १०६ ९९ ५१ वसूनांवसिष्ठशापः । गङ्गायाभीष्ममा-
दायस्वलोकगमनं ।
- १०७ १०० १२० स्वतीरमागतायशान्तनवेगङ्गायाभीष्म-
स्यसमर्पण । भीष्मस्ययौवराज्येऽभि-
षेकः । शान्तनुसत्यवतीविवाहः ।
- १०८ १०१ १८ चित्राङ्गदविचित्रवीर्ययोस्तपत्तिः । शा-
न्तनुचित्राङ्गदयोर्मरण । विचित्रवीर्य-
स्यराज्येऽभिषेकः ।
- १०९ { १०२ } ९९ भीष्मेणकाशिपतिकन्याहरण । सा-
त्वपराजयः । विचित्रवीर्यमनिच्छ-
न्याअम्बायाःसाल्वप्रतिगमन । तेन
प्रत्याख्यातायाःपुनर्भीष्मप्राप्तायाअबा-
याभीष्मेणनिराकरणं । भीष्मजिघा-
सयाअबायास्तपस्या ।
- ११० + ३३ सप्रहेणअबाचरित्रकथन ।
- १११ { १०२ } ९ विचित्रवीर्यस्यअम्बिकाम्बालिकाभ्यां
विवाहः । विचित्रवीर्यमरण ।

अध्याय. श्वा.अ. श्लोक.

- ११२ १०३ २७ अम्बिकाम्बालिकयोःपुत्रोत्पादनायस-
त्यवत्यानियोगेभीष्मेणतदनङ्गीकारः ।
- ११३ १०४ ५६ दीर्घतमसउपाख्यान ।
- ११४ १०५ ७७ सत्यवत्यास्वस्मिन्व्यासोत्पत्तिकथनं ।
स्मरणमात्रागतेनव्यासेनसत्यवत्याज्ञ-
याअम्बिकाम्बालिकयोःपुत्रोत्पादना-
ङ्गीकारः ।
- ११५ १०६ ४७ व्यासादम्बिकायांधृतराष्ट्रोत्पत्तिः ।
अम्बालिकायापाण्डोस्तपत्तिः । अ-
म्बिकादास्याविदुरोत्पत्तिः ।
- ११६ १०७ १९ अणीमाण्डव्योपाख्यानं । तस्यशूला-
रोपण ।
- ११७ १०८ २० तस्यशूलाद्विमोक्षणं । तस्ययमेनसह
विवादः । तेनयमस्यशापः ।
- ११८ १०९ ३३ कचित्कालभीष्मेणराज्यपरिपालनान-
न्तरं पाण्डोराज्याभिषेकः ।
- ११९ ११० २५ धृतराष्ट्रस्यगान्धार्यातत्सहोदरीभिर्दश-
भिश्चविवाहः ।
- १२० १११ ५३ पृथायाबाल्यचरित्र । दुर्वाससोमन्त्र-
प्राप्तिः । सूर्यात्कर्णोत्पत्तिः । तस्यव-
सुषेणेतिनामकरण । सप्रहेणतच्चरि-
त्रकथन ।
- १२१ ११२ १३ पाण्डोःकुन्त्याविवाहः ।
- १२२ ११३ ४५ पाण्डोर्मह्याविवाहः ।
- १२३ { ११४ } ४१ पाण्डोर्मृगयार्थवनगमनं । मृगयामैथु-
नचरतोमृगरूपस्यकिन्दमस्यमुनेर्हननं
मैथुनकालेत्वमरिध्यसीति किन्दमेनपा-
ण्डुप्रतिशापः ।
- १२४ ११९ ५१ पाण्डुनाशतशृङ्गपर्वतेतपश्चरण ।
- १२५ { १२० } २१ ब्रह्मलोकजिगमिषोः पाण्डोः ऋषिभिः प्र-
तिनिवर्तन ।
- १२६ { १२४ } ४० विदुरस्यविवाहःपुत्रोत्पत्तिश्च । गान्धा-
र्यागर्भोत्पत्तिः । पाण्डोःपुत्रोत्पत्तौ
चिन्ता शारदण्डायनीकथाच ।
- १२७ १२१ ३७ व्युषिताश्चकथा ।
- १२८ १२२ ६८ उद्दालककथा । तत्पुत्रेणश्वेतकेतुनाकृ-
तास्त्रीपुरुषमर्यादा । गुणाधिकाद्विजा-
त्पुत्रोत्पादनार्थकुन्तीप्रतिपाण्डोराज्ञाया
कुन्त्यादुर्वाससःसकाशात्स्वस्यमन्त्र-
प्राप्तिकथन ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

१६२ १५० ८० पौरैर्वृत्तराष्ट्राग्रपाण्डवदाहनिवेदन । कु-
न्त्यादीनाज्ञातिभिरुदकदान । पाण्ड-
वमरणनिश्चितवतेभीष्मायविदुरेणत-
त्त्वकथनं ।

१६३ १५१ ५४ न्यग्रोधमूलेमात्रादीन्स्थापयित्वाजला-
नयनायभीमस्यगमन ।

समाप्तं जतुगृहपर्व ॥ ८ ॥

अथ हिडिम्बवधपर्व ॥ ९ ॥ अध्यायाः ॥ ७ ॥

(१६४-१७०) ॥ श्लोकाः ॥ २८८ ॥

१६४ १५२ ५० हिडिबाया पाण्डवसमीपगमनं । भी-
महिडिम्बासवादः ।

१६५ १५३ ६२ तत्रहिडिम्बस्यागमन । भीमहिडि-
म्बयुद्ध ।

१६६ १५४ ७५ कुन्तीहिडिम्बासंवादः । हिडिम्बवधः ।

१६७ { १५५ } ४१ हिडिबायाअपिबधेप्रवृत्तस्यभीमस्ययु-
धिष्ठिरेणनिवारण । हिडिम्बास्व-
स्यधर्मज्ञत्वस्यभविष्यज्ज्ञत्वस्य चप्रक-
टन । हिडिम्बयाकुन्तीयुधिष्ठिराभ्य-
नुज्ञयाभीमपरिग्रहः ।

१६८ + ५२ पाण्डवानाशालिहोत्रवनेवासः । भी-
मेनहिडिम्बापरिग्रहः । तत्रव्यासाग-
मन । मासादनन्तरपुनर्द्रव्यामीत्यु-
क्त्वाव्यासस्यप्रतिनिवर्तनं ।

१६९ { १५५ } २३ दिव्यरूपपरिग्रहेणहिडिम्बयाभीमेनस-
हरमण । घटोत्कचोत्पत्तिः ।

१७० १५६ १५ पाण्डवानापुनर्व्यासदर्शन । व्यासेन
एकचक्रानगरेपाण्डवानास्थापन ।

समाप्तं हिडिम्बवधपर्व ॥ ९ ॥

अथ बकवधपर्व ॥ १० ॥ अध्यायाः ॥ ८ ॥

(१७१-१७८) ॥ श्लोकाः ॥ ३३९ ॥

१७१ १५७ ६६ एकचक्रायापाण्डवानांभिक्षाटन । कु-
म्भकाराङ्गीमस्यमहत्तरपात्रलाभः ।
बकायबलिप्रदानविषयेब्राह्मणस्यप्रला-
पः ।

१७२ १५८ ५० ब्राह्मणप्रतितपनीवाक्य ।

१७३ १५९ २६ ब्राह्मणप्रतितकन्यावाक्य । बालवा-
क्येनब्राह्मणस्यकिञ्चिद्वर्षसमयेकुन्त्या-
तत्समीपगमन ।

१७४ १६० ३१ कुन्त्यारोदनकारणेपृष्टेब्राह्मणेनबकवृ-
त्तान्तकथन ।

१७५ १६१ २० कुन्त्याबकप्रतिस्वपुत्रप्रेषणवचनं ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

१७६ १६२ ३६ भिक्षाटनार्थगतानांयुधिष्ठिरादीनांगृह-
प्रत्यागमन । भीमोबकप्रतिप्रेष्यतइ-
तिवृत्तान्तज्ञातवतोयुधिष्ठिरस्यसंतापः ।
कुन्त्याभीमप्रभावकथनेनयुधिष्ठिराश्वा-
सन ।

१७७ १६३ ८६ परेषु प्रात भीमेनब्राह्मणदत्तान्नभोज-
नं । शक्रटमारुह्यबकवनगमन, तत्र-
शकटस्थान्नभोजन । क्रुद्धेनबकेनसह-
युद्ध । बकवधः ।

१७८ १६४ ३० बकपरिवाराणाभीमेनसमयकरण ।
मृतबकनिरीक्षणार्थपौराणागमन । ब-
कवधप्रत्युपकारार्थपौरैर्भीमसेवनं ।

समाप्तं बकवधपर्व ॥ १० ॥

अथ चैत्ररथपर्व ॥ ११ ॥ अध्यायाः ॥ २१ ॥

(१७९-१९९) ॥ श्लोकाः ॥ ७२३ ॥

१७९ १६५ १२ पाण्डवैर्द्रौपदीस्वयवरश्रवण । धृष्टद्युम्न-
द्रौपदीसम्भवकथनेपाण्डवप्रश्नः ।

१८० १६६ ३२ धृष्टद्युम्नाद्युत्पत्तिकथनार्थद्रोणद्वुपदोत्प-
त्तिकथन ।

१८१ १६७ ६० याजोपयाजयाजनेद्रुपदस्यहोमकुण्डा-
द्भृष्टद्युम्नोत्पत्तिः । तथाद्रौपद्युत्पत्तिः ।
द्रोणाद्भृष्टद्युम्नस्यास्त्रशिक्षणं ।

१८२ + ३६ ब्राह्मणेनपाण्डवान्प्रतिजतुगृहदाहश्रुत-
वतापाण्डवानानाशेसदिहानेनद्रुपदेन-
द्रौपदीस्वयवरोद्धोषणकथन । त-
त्रागतेषुयुष्मासुल्लसुतानामन्यतमपा-
ञ्चालीवृणुयादपीतिब्राह्मणेनकुन्तीप्रत्यु-
क्तिः ।

१८३ १६८ १२ पाण्डवानांद्रुपदनगरप्रस्थान ।

१८४ १६९ १६ व्यासेनपाण्डवान्प्रतिद्रौपदीलाभस्यभा-
वित्वकथनं ।

१८५ १७० २१ पाञ्चालनगरगच्छतापाण्डवानां मध्ये-
मार्गब्राह्मणे सहसवादः । दर्शनीया-
न्भवतोदृष्टायुष्मास्वन्यतमद्रौपदीवृणु-
यादपीतिब्राह्मणानापाण्डवान्प्रत्युक्तिः ।

१८६ १७० ८४ अर्धरात्रेपाण्डवानागङ्गातीरगमन ।
स्त्रीभिः सहजलक्रीडाकुर्वताचित्ररथेन-
सहार्जुनस्ययुद्ध । आग्नेयास्त्रेणदग्धर-
थस्यतस्यअर्जुनेनग्रहण । गन्धर्वप-
त्नीप्रार्थनयातन्मोचनं । गन्धर्वाजुना-
भ्यापरस्परंगान्धर्वाग्नेयास्त्रविनिमयः ।
तेनगङ्गापुरोहितसपादनोपदेशः ।

अध्याय. झपा अ. श्लोक.

- १८७ १७१ ४४ तपत्युपाख्यानं । मृगयार्थगतस्य-
सवरणस्यकस्मिंश्चिद्रौतपतीदर्शनेन-
कामोत्पत्तिः । तपस्याभन्तर्धानं ।
- १८८ १७२ २६ भूतलेपतितस्यराज्ञःसमीपेतपत्याआग-
मन । तयोस्संवादः ।
- १८९ १७३ ५६ पुनरन्तर्हितायातपत्यामोहितस्यतस्य-
समीपेअमाल्यादीनामागमन । वसि-
ष्ठगमन । वसिष्ठेनादित्यस्तुतिः । तुष्टे-
नसूर्येणसवरणार्थतस्मैतपत्याप्रदान ।
तस्मिन्नेवगिरौतयोर्विवाहः । तयास-
हृतत्रैवचिररममाणस्यसवरणस्यराज्ये-
द्वादशवार्षिक्यनावृष्टिः । वसिष्ठेनत-
न्निवर्तन । तपत्युपाख्यानोपसहार ।
- १९० १७४ १६ गन्धर्वेणवसिष्ठमाहात्म्यकथनं । पा-
ण्डवानापुरोहितसग्रहणोपदेशः ।
- १९१ १७५ ६१ वसिष्ठोपाख्यानारभ. । विश्वामित्रेणव-
सिष्ठाश्रमाभिगमनं । वसिष्ठेनविश्वा-
मित्रस्यातिथ्यकरण । विश्वामित्रेण-
वसिष्ठ प्रतिधेनुयाचन । विश्वामित्रेणव-
लात्कारेणधेनुहरणं । नन्दिन्याविश्वा-
मित्रपराजय । विश्वामित्रस्यब्राह्मण्य-
प्राप्तिः ।
- १९२ १७६ ५६ कल्माषपादराजोपाख्यानं । वसिष्ठ-
पुत्रेणशक्तिनातस्मैशापदान । पुनरन्ये-
नापिब्राह्मणेनतस्यशाप. । राक्षसावि-
ष्टेनकल्माषपादेनवसिष्ठपुत्राणामक्षणां ।
वसिष्ठेनप्राणत्यागार्थप्रयत्नः ।
- १९३ १७७ ४९ शक्तिभार्यामदृश्यन्तीगर्भिणीज्ञात्वाव-
सिष्ठस्यात्मघातान्निवर्तन । कल्माष-
पादस्यवसिष्ठेनशापान्मोक्षण । सौ-
दासपत्न्यामदयन्त्यावसिष्ठादश्मकना-
मकपुत्रोत्पत्तिः ।
- १९४ १७८ २९ पराशरोत्पत्तिः । पराशरेणलोकवि-
नाशायप्रयतन । कृतवीर्यकथा ।
और्वोत्पत्तिः ।
- १९५ १७९ २२ लोकविनाशार्थतपस्यतःऔर्वैस्यतपि-
तृभिर्निवारणं ।
- १९६ १८० २३ और्वेणसमुद्रेकोधत्यागः ।
- १९७ १८१ २४ पराशरेणराक्षसनाशार्थयज्ञारभ. । पु-
लस्त्यप्रार्थनयामध्येयज्ञसमपन ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

- १९८ १८२ २८ पुन कल्माषपादकथा । मैथुनस्थ
ब्राह्मणभक्षितवतःसौदासस्यब्राह्मण्या
शाप. ।
- १९९ १८३ १६ गन्धर्वायअर्जुनेनाग्नेयान्नदान । पा-
ण्डवैर्धौम्यस्यपौरोहित्येवरण ।

समाप्तंचैत्ररथपर्व ॥ ११ ॥

अथस्वयंवरपर्व ॥ १२ ॥ अध्यायाः ॥ ८ ॥

(२००-२०७) ॥ श्लोकाः ॥ ३०४ ॥

- २०० १८५ ६२ मध्येमार्गमागतस्यव्यासस्याज्ञयापाण्ड-
वानाद्वपदपुरप्रवेशः । तेषाकुभकार-
गृहेवास भैक्षवृत्तिश्च । स्वयंवरनिर्मा-
णकारणकथन, क्षत्रियाणांतात्रागमन ।
सर्वेषामुचितस्थानेउपवेशन । ब्राह्म-
णमध्येपाण्डवानामुपवेशन । रंगमध्ये-
द्रौपद्याआगमन । धृष्टद्युम्नेनलक्ष्यवेध-
पणकथन ।
- २०१ १८६ २४ रत्नेआगतानाराज्ञानामकथन ।
- २०२ १८७ ४१ ब्राह्मणमध्यस्थानपाण्डवाञ्ज्ञात्वाश्रीकृ-
ष्णेनबलरामायकथन । धनुर्दर्शनमात्रे-
णैवकेषांचिद्राज्ञाधनु पूरणेनिराशता
शिशुपालादीनाधनु पूरणेभङ्गः । अ-
र्जुनस्यधनु पूरणेएषणा ।
- २०३ १८८ ३५ धनुरारोपणार्थमुत्थितमर्जुनप्रतिब्राह्म-
णानाशुभाशसन । अर्जुनेनधनुरारो-
पणपूर्वकलक्ष्यवेध. । द्रौपद्यातत्कण्ठे-
मालाप्रक्षेपः ।
- २०४ १८९ २६ क्रोधाद्राजसुहृदपदहनार्थमागतेषुराज-
समुखेभीमार्जुनयोःसज्जीभूयस्थितयोः
सतो कृष्णबलरामयोःसवादः ।
- २०५ १९० ६९ अर्जुनेनकर्णपराजयः । भीमेनकर्णप-
राजय. । युधिष्ठिरादिभिर्दुर्योधनादि-
पराजय । श्रीकृष्णवाक्येनराज्ञायुद्धा-
द्विरभ्यस्वस्वालयगमन । द्रौपद्यासह-
पाण्डवानाकुलालगृहप्रवेशः ।
- २०६ १९१ २९ भीमार्जुनाभ्याभिक्षेत्यावेदनेकुन्त्या
पञ्चाना सहभोजनोक्तिः । पश्चाद्द्रौ-
पदीदृष्ट्वाचिन्तान्वितायाकुन्त्यायुधिष्ठि-
रार्जुनयोःसवाद । पञ्चानाद्रौपदीभार्ये-
तियुधिष्ठिरनिश्चय. । श्रीकृष्णस्यकार्मु-
कानारोपणेकारणकथन । पाण्डवसमी-
पेश्रीकृष्णागमन ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक

२०७ १९२ १८ पाण्डवावासभूतायांकुलालशालायां धृष्टद्युम्नस्यनिलीयावस्थानं । भीमाद्यानीतस्यभैक्षस्यकुन्याज्ञयाद्रौपद्यापरिवेषण । पाण्डववृत्तान्तसर्वज्ञात्वाधृष्टद्युम्नस्यप्रतिनिवर्तन ।

समाप्तंस्वयंवरपर्व ॥ १२ ॥

अथवैवाहिकपर्व ॥ १३ ॥ अध्यायः ॥ ९ ॥

(२०८-२१६) ॥ श्लोकाः ॥ २७७ ॥

२०८ १९३ ३० धृष्टद्युम्नवार्ताश्रुतवताद्रुपदेनतत्त्वविवि-
त्सयापाण्डवान्प्रतिपुरोहितप्रेषण ।

२०९ १९४ १८ कुन्यासहपाण्डवानांद्रुपदगृहगमन ।
परीक्षणार्थद्रुपदेनअनेकविधवस्तूपह-
रण । द्रौपद्यासहकुन्याअन्तःपुरप्र-
वेशः । भोजनानन्तरपाण्डवानांसाङ्ग्रा-
मिकवस्तुपूर्णप्रदेशप्रवेशः ।

२१० १९५ ३३ द्रुपदप्रश्नानन्तरयुधिष्ठिरेणखेपापाण्ड-
वत्वकथन । द्रौपदीपञ्चानापत्नीभवत्सि-
तियुधिष्ठिरेणोक्तेतत्रद्रुपदस्यविवादः ।
तत्रव्यासगमन ।

२११ १९६ २४ एकस्याबहुभार्यालेशङ्कमानान्द्रुपदा-
दीन्प्रतिव्यासेनस्वस्वामिप्रायनिवेदन-
चोदना । तै.स्वस्वमतेकथितेव्यासेना-
स्यविवाहस्यधर्मत्वकथनं ।

२१२ + २८ इन्द्रसेनानाश्रयनालायन्याउपाख्यान ।
तयास्थविरस्यपत्युर्मौद्रस्यस्यआराधनं ।
तुष्टेनतेनरूपपञ्चकस्त्रीकारेणतस्यारम-
ण । सैवनालायनीतवदुहिताजातेति-
द्रुपदप्रतिव्यासस्योक्तिः ।

२१३ + २९ कथनालायनीमत्पुत्रीजातेतिद्रुपदप्रश्ने-
पुनर्नालायनीकथाकथन । कामात्ता-
यानालायन्या पञ्चपतित्वशापः । त-
यारुद्रप्रतिपत्तःकरणम् । तयापति-
देहीतिपञ्चकृत्वःप्रार्थितेनरुद्रेणअन्य-
जन्मनिपञ्चतेपतयोभविष्यन्तीतिव-
रदानं । पुनारुद्रान्नित्यकौमारवरप्रा-
प्तिः । त्वयिगङ्गाजलस्थायातत्रेन्द्र-
आगमिष्यतितमानयेतिरुद्रस्याज्ञा ।

२१४ १९७ ६७ पञ्चेन्द्रोपाख्यान । बलरामश्रीकृष्ण-
द्रौपद्यादीनामुत्पत्तिकथन । व्यासद-
त्तदिव्यदृष्टेद्रुपदस्यपाण्डवद्रौपद्यादीनां
पूर्वरूपदर्शन ।

२१५ १९८ २९ युधिष्ठिरादीनाक्रमेणद्रौपद्याःपाणिप्र-
हण ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक/

२१६ १९९ १९ द्रौपदीप्रतिकुन्याआशीर्वादः । श्री-
कृष्णप्रेषितालकारादीनांपाण्डवै.स्त्री-
कारः ।

समाप्तंवैवाहिकपर्व ॥ १३ ॥

अथविदुरागमनराज्यलाभपर्व ॥ १४ ॥ अध्या-

याः ॥ १६ ॥ (२१७-२३२) ॥ श्लोकाः ॥ ६४१ ॥

२१७ { २०० } ४५ चारद्वारापाण्डववृत्तान्तश्रवणेनअन्यै
राजभिर्भीष्मधृतराष्ट्रादीनांधिक्कारः ।
धार्तराष्ट्रमन्त्रालोचन । पाण्डवाहन्त-
व्याइतिशकुनेरुक्तिः । पाण्डवानाहन्तु-
मशक्यत्वात्तैस्सहसन्धिः कर्तव्यइतिसौ-
मदत्तेरुक्तिः ।

२१८ + ७५ पाण्डवाहन्तव्याएवेतिकर्णस्योक्तिः ।
पाञ्चालनगरंप्रतियुद्धार्थदुर्योधनादीना
गमन । तै.सहयोद्धुसपाण्डवस्यद्रुपद-
स्यागमन । कर्णजयद्रथाभ्यामुमित्र-
प्रियदर्शनयोर्वेधः । अर्जुनेनकर्णजय-
द्रथपुत्रयोर्वेधः । कर्णदुर्योधनादीना-
पराजयः । पराजितानाहास्तिनपुरगम-
न । कृष्णबलरामयोःपाञ्चालपुरवासः ।

२१९ { २०० } ३८ विदुराद्विदितवृत्तान्तेनधृतराष्ट्रेणद्रौप-
द्यानयनार्थमाज्ञापन । धृतराष्ट्रसमीपे
कर्णदुर्योधनयोर्भाषण ।

२२० २०१ २२ धृतराष्ट्रदुर्योधनसंवादः ।
२२१ २०२ २५ दुर्योधनप्रतिकर्णेनोक्तश्रुतवतोधृतराष्ट्र-
स्यभीष्मादिभिस्सहमन्त्रण ।

२२२ २०३ १९ भीष्मेणपाण्डवेभ्योऽर्धराज्यदातव्यमि-
तिस्वामिप्रायकथन ।

२२३ २०४ २८ पाण्डवांसविभाज्याइतिद्रोणवचन । त-
द्विरोधितयाकर्णेनअम्बुवीचवृत्तान्तक-
थन । मद्रुचनारणेकुरवोविनङ्गयन्ती-
तिद्रोणोक्तिः ।

२२४ २०५ ३२ भीष्मद्रोणाभ्यामुक्तमेवकर्तव्यपाण्डवा-
जेतुनशक्यादुर्योधनादीनावचनमाकु-
र्वितिविदुरस्योक्तिः ।

२२५ २०६ २७ धृतराष्ट्राज्ञयाविदुरस्यद्रुपदनगरगमन ।
तत्रकृष्णादीनासमीपेधृतराष्ट्रदेशक-
थन ।

२२६ २०७ ४२ पाण्डवानांहास्तिनपुरगमनप्रतिश्रीकृ-
ष्णद्रुपदयोराज्ञा । पृथ्वाविदुरसंवादः ।
द्रुपदेनपारिवर्द्धदान । पाण्डवानांहा-
स्तिनपुरप्रवेशः ।

अन्याय. झपा अ. श्लोक.

- २२७ { २०७ } १०९ द्रौपद्यान्मस्मृतयागन्धार्यातद्रूपदर्श-
नेनतस्या स्वपुत्रमृत्युलवितर्कः । यु-
धिष्ठिरस्यार्धराज्येऽभिषेकः । पाण्ड-
वानाखाण्डवप्रस्थगमन । विश्वकर्मणा
इन्द्रप्रस्थनामकपुरनिर्माण ।
२२८ २०८ ५२ पाण्डवसमीपेनारदागमन ।
२२९ २०९ ३३ सुन्दोपसुन्दकथारंभः । तयोर्वृद्ध-
णोवरलाभः ।
२३० २१० २७ तयोर्विविजयः कुरुक्षेत्रे निवासश्च ।
२३१ २११ ३४ सुन्दोपसुन्दकृतोपद्रवनिवेद्यदेवादिभिः
प्रार्थितेन ब्रह्मणा आज्ञप्तेन विश्वकर्मणा
तिलोत्तमासृष्टिः । तया ब्रह्माज्ञा स्वी-
कारः ।
२३२ २१२ ३३ सुन्दोपसुन्दसमीपेतिलोत्तमागमन ।
तस्यासकामयोस्तयोः परस्परंगदाप्र-
हारेण मरणं । इमाकथाश्रुतवद्भिः
पाण्डवैर्द्रौपदीविषये समयकरणं ।

समाप्तविदुरागमनराज्यलाभपर्व ॥ १४ ॥

अथार्जुनवनवासपर्व ॥ १५ ॥ अध्यायाः ॥ ६ ॥

(२३३-२३८) ॥ श्लोकाः ॥ २०४ ॥

- २३३ २१३ ३६ तस्कैः कस्यचिद्वाङ्मणस्यगोहरणं ।
चोरितानागवाप्रत्यानयनार्थं द्रौपदी-
युधिष्ठिरादिष्ठिते आयुधागारेऽर्जुन-
स्यप्रवेशः । प्रत्याहृतागवाङ्मणाय
दत्तायथासमयमर्जुनस्यतीर्थयात्रा ।
२३४ २१४ ३७ तीर्थान्यटतोऽर्जुनस्य नानार्थगङ्गाया-
मवतरण । तत्र नागकन्ययोद्धृत्या-
गृहीतस्यार्जुनस्य नागलोकगमन । अ-
र्जुनेनोद्धृत्यासहविवादः । पश्चात्तस्याः
परिग्रहः । इरावतउत्पत्तिः ।
२३५ २१५ २८ अर्जुनस्य मण्डूरपुरगमन । चित्राङ्ग-
दापरिग्रहः ।
२३६ २१६ २३ अर्जुनस्य ग्राहेण ग्रहण । अर्जुनेन ज-
लात्तदुद्धरणे ग्राहरूपपरित्यज्य निज-
रूपप्राप्त्यावर्गनाम्न्याऽप्सरसास्त्रप्र-
भृतीनां पञ्चानामप्सरसाशापकथन ।
२३७ २१७ ३८ वर्गयाऽर्जुनप्रतिपञ्चानां विशापक-
थन । अवशिष्टानां ग्राहरूपानामप्स-
रसामर्जुनेन तत्तत्तीर्थेभ्य उद्धरणे तासां
स्वस्वरूपप्राप्तिः । पुनर्मण्डूरपुरमा-
गस्य चित्राङ्गदायाजातबभ्रुवाहनना-

अन्याय. झपा अ. श्लोक.

- मानस्वपुत्रश्च शुरेसमप्यार्जुनस्यगो-
कर्णक्षेत्रगमन ।
२३८ २१८ ४२ अर्जुनस्य प्रभासतीर्थगमन । तत्र स्मृ-
तिपथागतसुभद्रारूपलावण्यादिकवि-
न्तयतोर्जुनस्य परित्राजकवेषस्वीकारेण
तस्याहरणे निश्चयः । अर्जुनस्य चि-
न्तितज्ञातवता श्रीकृष्णेन हसिते सहशा-
यिन्यासस्य भासया हासकारणप्रभेता-
प्रत्यर्जुनवृत्तान्तकथन । चारमुखेना
र्जुनस्य तत्रागमनश्रुत्वा श्रीकृष्णस्य
तत्रगमन । अर्जुनेन सहसंभाष्य श्री-
कृष्णस्य पुनर्द्वारकागमन ।

समाप्तमर्जुनतीर्थयात्रापर्व ॥ १५ ॥

अथ सुभद्राहरणपर्व ॥ १६ ॥ अध्यायाः ॥ ६ ॥

(२३९-२४४) ॥ श्लोकाः ॥ २९८ ॥

- २३९ २१९ २८ रैवतकप्रत्युत्सवार्थं श्रीकृष्णादीनां ग-
मन । तत्रार्जुनदर्शनं । सुभद्रादर्शने-
न संजातहृच्छयस्यार्जुनस्य यतिरूपेण
सुभद्राहरणे श्रीकृष्णाजुह्वा । दूतैर्निवेदि-
तवृत्तान्तेन युधिष्ठिरेण तदभ्युज्जान ।
२४० + ३९ द्वारकाया उपवने वसतो यतिरूपधर-
स्यार्जुनस्य रैवतकपर्वतारप्रतिनिवृत्तै-
र्यादवैर्दर्शनं । यतिः कुत्र बसति वि-
यादवै पृथेन बलरामेण सुभद्रागृहे वस-
तिव्युक्तिः ।
२४१ + ९० यते सुभद्रागृहे स्थापन । सुभद्रया य-
तिप्रत्यर्जुनादिकुशलप्रश्नः । अर्जु-
नेन स्वयाथार्थे कथिते मोहितायां सुभ-
द्राया रुक्मिण्याश्च श्रूयमाने तद्वृत्तान्त-
कथन । देवक्रया सुभद्राश्वासन ।
गूढसुभद्राया विवाहचिकीर्षया श्रीकृ-
ष्णेन महादेवपूजाव्याजेन सर्वयादवैः
सहान्तर्द्वीपगमन ।
२४२ + ५२ सुभद्राविवाहः ।
२४३ + ३८ श्रीकृष्णरथमारुह्य सुभद्रया सहार्जुन-
स्येन्द्रप्रस्थं प्रतिगन्तुं यत्नः ।
२४४ { २२० } ५९ द्वारकाया बहिर्निर्गच्छतोर्जुनस्य विपृथु-
ना सह युद्ध । विपृथुजित्वा र्जुनस्य
खाण्डवप्रस्थं प्रतिगमन । युद्धोक्त्या-
नायादवानां बलरामवाक्यानिवृत्तिः ।
बलरामस्य कोपः ।

समाप्तसुभद्राहरणपर्व ॥ १६ ॥

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

अथ हरणाहरणपर्व ॥ १७ ॥ अध्यायाः ॥ ३ ॥

(२४५-२४७) ॥ श्लोकाः ॥ १५४ ॥

२४५ { २२१ } ३६ श्रीकृष्णेन बलरामसन्त्वन । अर्जुनं-
 { १-१२ } प्रत्यानेतुयादवानागमन । विप्रधुवा-
 क्यादर्जुनदूरगतज्ञात्वातेषाप्रतिनिव-
 र्त्तेन । सुभद्रया सहार्जुनस्येन्द्रप्रस्थ-
 गमन ।

२४६ { २२१ } ३३ अर्जुनेन सुभद्राया गोपीवेषेण द्रौपदीस-
 { १३-२५ } मीप्रेषण । कृतनति सुभद्राप्रतिपृथा द्रौ-
 पदीभ्यामाशीर्वाद । स्वपुरं प्रविष्टेना-
 र्जुनेन भ्रातृभ्यः स्वकृततीर्थयात्रावृत्ता-
 न्तकथन ।

२४७ { २२१ } ८५ यादवैः सह श्रीकृष्णस्येन्द्रप्रस्थगमन ।
 { २६-८९ } वैवाहिकमहोत्सवकरण । बलरामा-
 दीनाद्वारकाप्रतिनिवर्त्तन । अभिमन्यू-
 त्पत्तिः । द्रौपद्याः पञ्चपुत्रोत्पत्तिः ।

समाप्तं हरणाहरणपर्व ॥ १७ ॥

अथ खाण्डवदाहपर्व ॥ १८ ॥ अध्यायाः ॥ ६ ॥

(२४८-२५३) ॥ श्लोकाः ॥ २६३ ॥

२४८ २२२ ४५ युधिष्ठिरस्य राज्यापरिपालनप्रकारव-
 र्णन । श्रीकृष्णेन सहार्जुनस्य मुना-
 यां जलक्रीडा । ब्राह्मणस्वरूपस्याग्ने-
 स्तत्रागमन ।

२४९ २२३ ८५ श्रीकृष्णार्जुनौ प्रत्यग्नेः प्रार्थना । श्वे-
 तकिराजोपाख्यान । अग्नेरुचिरो-
 गप्राप्तिः । खाण्डवदाहार्थं यतितवतो-
 म्नेस्तत्रत्यैः सत्त्वैर्निर्वापण ।

२५० २२४ २१ अग्निना श्रीकृष्णार्जुनौ प्रत्यागमन ।
 अर्जुनेनाग्निप्रतिदिव्यानां धनुरादीनां
 याचन ।

२५१ २२५ ३८ अग्निनाऽर्जुनाय रथादीनां समर्पण ।
 खाण्डवदाहारंभः ।

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

२५२ २२६ २० खाण्डवदाहदृष्ट्वा त्रसैर्देवैः प्रार्थितेने-
 न्द्रेण जलवर्षण ।

२५३ २२७ ५२ इन्द्राभिवृष्टस्य जलस्यार्जुनेन निवारण ।
 पुत्रनिगीर्याकाशमुत्पतन्त्यास्तक्षक-
 भार्याया अर्जुनेन शिरश्छेदः । इन्द्रे-
 ण तक्षकपुत्रस्याश्वसेनस्य मोचन । इ-
 न्द्रस्य श्रीकृष्णार्जुनाभ्यामुद्ध ।

समाप्तं खाण्डवदाहपर्व ॥ १८ ॥

अथ मयदर्शनपर्व ॥ १९ ॥ अध्यायाः ॥ ७ ॥

(२५४-२६०) ॥ श्लोकाः ॥ २०५ ॥

२५४ २२८ ४७ देवेषु पराजितेष्वशरीरवाणीश्रवणेने-
 न्द्रस्य निवृत्तिः । अर्जुनेन मयायाभय-
 दान ।

२५५ २२९ ३४ मन्दपालोपाख्यान । तस्य शाङ्गार्था
 पुत्रचतुष्टयोत्पत्तिः । मन्दपालस्य स्वस्तु-
 तात्पावकाद्वारलाभः ।

२५६ २३० २३ प्रज्वलदग्निदर्शनेन जरितायाः स्वपुत्रै-
 स्संवाद ।

२५७ २३१ १८ जरितायाः स्थानान्तरगमन ।

२५८ २३२ १५ जरितार्यादीनां चतुर्णां शार्ङ्गकाणां पर-
 स्परसंवादः । स्तुत्याप्रसन्नेनाग्निना ते-
 भ्योऽभयदान । शार्ङ्गकाणां प्रार्थन-
 याऽग्निना मार्जाराणां दाहः ।

२५९ २३३ ३७ पुत्राश्चिन्तयन्तं मन्दपालप्रतिलपिता-
 याः सासूयवचन । अग्निशान्त्वनन्तर-
 मात्मदिदृक्षयाऽऽगतं मन्दपालप्रति-
 भार्यायापुत्रैश्चोपालभः ।

२६० २३४ २१ मन्दपालस्य सवैः सहान्यत्रगमन । इ-
 न्द्रस्य स्वलोकगमन । अग्नेः स्वस्थान-
 गमन । श्रीकृष्णार्जुनमयानां दीकूले-
 उपवेशन ।

समाप्तं मयदर्शनपर्व ॥ १९ ॥

आदिपर्वसंपूर्ण ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ २६० ॥ श्लोकाः ॥ १०८८९ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

सभापर्व ॥ २ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ ८ ॥ अध्यायाः ॥ १०३ ॥ श्लोकाः ४३६७.

अध्यायः श्लोकाः अ. श्लोकः

अथ मन्त्रपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ १९ ॥

(१-१९) ॥ श्लोकाः ॥ ८४८ ॥

१	१	३२	मयेनार्जुनप्रतिप्रत्युपकारस्वीकारप्रा- र्थना । श्रीकृष्णाज्ञायामयेनसभानिर्मा- णारम्भः ।
२	२	४०	द्वारकागच्छतःश्रीकृष्णस्ययुधिष्ठिरा- दिभिःसारथ्यादिकरण । अर्धयोजन- पर्यन्तगतानाश्रीकृष्णपाण्डवानापर- स्परानुज्ञास्वस्वपुरगमन ।
३	३	४०	सभानिर्माणसामर्थ्यानयनायबिन्दुस- रप्रतिमयस्यगमन । गदाशङ्खभ्या- सहमयस्यप्रत्यागमनं । तेनभीमार्जु- नाभ्यागदाशङ्खदानसभानिर्माणच ।
४	४	४७	युधिष्ठिरस्यसभाप्रवेश ।
५	५	१३२	नारदेनयुधिष्ठिरप्रतिकुशलप्रश्नव्याजे- नराजनीतिकथन ।
६	६	१९	नारदेनेन्द्रादिसभावर्णनप्रतिज्ञान ।
७	७	३१	इन्द्रसभावर्णन ।
८	८	४१	यमसभावर्णन ।
९	९	३४	वरुणसभावर्णन ।
१०	१०	४१	कुबेरसभावर्णन ।
११	११	६२	ब्रह्मसभावर्णन ।
१२	१२	३९	हरिश्चन्द्रकथा । राजसूयप्रशसा । यु- धिष्ठिरप्रतिपाण्डुसन्देशकथनपूर्वक- नारदस्यगमनं ।
१३	१३	६०	युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णप्रतिराजसूयार्थद- त्तप्रेषण । श्रीकृष्णस्येन्द्रप्रस्थप्रति- गमनं ।
१४	१४	८०	जरासन्धशौर्यकथनादिरूपश्रीकृष्ण- वाक्य ।
१५	१५	२७	राजसूयविषयेश्रीकृष्णयुधिष्ठिरभीमा- दीनासंवादः ।

अध्यायः श्लोकाः अ. श्लोकः

१६	१६	१७	युधिष्ठिरार्जुनयोर्भाषणं ।
१७	१७	६५	वृहद्रथराजोपाख्यान । जरासन्धो- त्पत्ति ।
१८	१८	१३	जरायाःस्वस्वरूपमभिधायान्तर्धानं ।
१९	१९	२८	जरासन्धस्यराज्याभिषेकः । वृहद्रथ- स्यस्वर्गगमन । श्रीकृष्णेनजरासन्ध- स्यस्वस्मिन्वैरकारणकथन ।

समाप्तमन्त्रपर्व ॥ १ ॥

अथ जरासन्धवधपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ ६ ॥

(२०-२५) ॥ श्लोकाः ॥ ३०९ ॥

२०	२०	३०	भीमार्जुनाभ्यासहश्रीकृष्णस्यमागध- पुरगमन ।
२१	२१	६१	जरासन्धसमीपगतानांश्रीकृष्णभीमा- र्जुनानांजरासन्धेनसहविवादः ।
२२	२२	४६	जरासन्धस्यभीमेनसहयुद्धोद्यमः ।
२३	+	३७	श्रीकृष्णजरासन्धयोर्वैरकारणकथन ।
२४	२३	३९	भीमजरासन्धयोःस्वस्वयनपूर्वकयु- द्धारम्भः । श्रीकृष्णप्रोत्साहितस्यभी- मस्यजरासन्धवधोद्यमः ।
२५	२४	९६	जरासन्धवधः । तेनबन्दीकृताना राज्ञाश्रीकृष्णेनमोचन । तत्पुत्रेणसह- देवेनश्रीकृष्णाज्ञयापितुरौर्ध्वदैहिक- रण । सहदेवराज्येभिषिच्यश्रीकृष्ण- भीमार्जुनानामिन्द्रप्रस्थगमनं । जरा- सन्धवधश्रवणहृष्टेनयुधिष्ठिरेणपूजि- तस्यश्रीकृष्णस्यद्वारकागमनं ।

समाप्तजरासन्धवधपर्व ॥ २ ॥

अथ दिग्विजयपर्व ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ १० ॥

(२६-३५) ॥ श्लोकाः ॥ ४२४ ॥

२६	२५	१३	सक्षेपेणार्जुनादीनादिग्विजयकथा ।
२७	२६	२५	अर्जुनदिग्विजयेभगदत्तादिविजयः ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- २८ २७ २९ अर्जुनेननानादेशविजयः ।
 २९ २८ ८० अर्जुनेनकिपुरुषादिखण्डविजयः ।
 ३० २९ १६ भीमेनप्राचीदिग्विजयेपाञ्चालदेशग-
 मन ।
 ३१ ३० ३१ प्राचीदिशनिर्जित्यभीमस्यप्रतिनिव-
 र्त्तनं ।
 ३२ ३१ ८२ दक्षिणदिग्विजयेसहदेवस्यशूरसेनादि-
 विजयः । माहिष्मत्यानीलेनसहयुद्ध ।
 नीलस्यामिसाहाय्यकरणकारणक-
 थनं । सहदेवस्तुत्यानुष्टयाग्रेराज्ञया-
 नीलेनसहदेवस्यसत्वनरः । विभीष-
 णात्करग्रहणार्थलङ्काप्रतिघटोत्कचप्रे-
 षण ।
 ३३ + ३२ सहदेवस्यद्राविडपाण्ड्यदेशगमन ।
 ३४ + ९६ स्मरणमात्रागतस्यघटोत्कचस्यलङ्का-
 प्रेषणवृत्तान्तस्यविस्तरेणकथन । श्री-
 कृष्णेगौरवेणविभीषणेनकरदानं । वि-
 भीषणात्करमाहृतवताघटोत्कचेनसह
 सहदेवस्यप्रतिनिवर्त्तन ।
 ३५ ३२ २० नकुलस्यपश्चिमदिग्विजयः ।

समाप्तदिग्विजयपर्व ॥ ३ ॥

अथ राजसूयपर्व ॥ ४ ॥ अध्यायाः ॥ ३ ॥

(३६-३८) ॥ श्लोकाः ॥ १०५ ॥

- ३६ ३३ ५६ द्वारकायाभागतस्यश्रीकृष्णस्याज्ञया-
 यज्ञसामग्रीसंपादनोपक्रमः । द्वैपाय-
 नेनऋत्विगानयन । ब्राह्मणक्षत्रिया-
 णामामन्त्रणायदूतप्रेषण । धृतराष्ट्राद्या-
 मन्त्रणायनकुलगमन । यज्ञदीक्षा ।
 ३७ ३४ २८ आमन्त्रितानासर्वेषामागमन ।
 ३८ ३५ २१ आगतान्भीष्मादीन्समान्यतत्तदधि-
 कारेषुतेषातेषानियमन । राजसूय-
 यागः ।

समाप्त राजसूयपर्व ॥ ४ ॥

अथार्घाहरणपर्व ॥ ५ ॥ अध्यायाः ॥ २४ ॥

(३९-६२) ॥ श्लोकाः ॥ ८५० ॥

- ३९ ३६ ५८ अभिषेचनदिनेब्राह्मणादीनामन्तर्वै-
 दिप्रवेशः । भूभारक्षणेनारदवि-
 न्तनं । पूर्वसंक्षिप्तोक्तायाःश्रीकृष्णा-
 गमनकथायाःकिचिद्विस्तरेणकथन ।
 सहदेवेनभीष्माज्ञयाश्रीकृष्णस्याप्रपू-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- जाकरणं । शिशुपालेनश्रीकृष्णस्या-
 प्रपूजाऽसहन ।
 ४० ३७ ३१ शिशुपालेनानेकधाश्रीकृष्णोपालभन-
 पूर्वकसभातोनिर्गमन ।
 ४१ ३८ ३४ शिशुपालसान्त्वयन्तयुधिष्ठिरनिवार्य
 भीष्मेणश्रीकृष्णमाहात्म्यकथन ।
 ४२ + ९ श्रीकृष्णस्याप्रपूजामसहमानानाशिर-
 सिपदमाहितमितिसहदेववचःश्रवणे-
 नशिशुपालस्यकोपोदयः ।
 ४३ + २७ श्रीकृष्णमहिम्नोविस्तरेणकथनायभी-
 षमप्रतियुधिष्ठिरप्रार्थना । भीष्मेणवि-
 ष्णोर्जगत्सृष्टिकथाकथन ।
 ४४ + २९ मधुकैटभवधकथा ।
 ४५ + १७ वराहावतारकथा ।
 ४६ + ६६ हिरण्यकशिपुकथा । श्रीवृत्सिंहाव-
 तारः ।
 ४७ + ३१ वामनावतारः । त्रिविक्रमावतारः ।
 ४८ + २४ दत्तात्रेयावतारः ।
 ४९ + ३१ परशुरामावतारः ।
 ५० + ४७ रामावतारकथा ।
 ५१ + ५० युधिष्ठिरेणविस्तरेणश्रीकृष्णकथाकथ-
 नप्रार्थना । भूम्यास्वभारावतरणप्रा-
 र्थितस्यविष्णोर्भूमावतारनिर्धारण ।
 ५२ + ३६ विष्णुनाभूमालुत्पत्तयेदेवानामाज्ञापना
 श्रीकृष्णावतारः । शकटासुरवधः ।
 यमलार्जुनभङ्गः ।
 ५३ + ३३ श्रीकृष्णेनकालियमर्दन । बलरामेण
 धेनुकासुरहनन । श्रीकृष्णेनगोवर्ध-
 नोद्धरण । अरिष्टासुरादिहनन । कस-
 हनन ।
 ५४ + ३३ श्रीकृष्णेनसान्दीपिन्याचार्याद्विद्या-
 भ्यासः । सान्दीपिनिनागुरुदक्षिणा-
 त्वेनमृतपुत्रानयनचोदितेनश्रीकृष्णेन
 खोजी वितस्यपुत्रस्यगुरवेसमर्पण । ज-
 रासन्धपराजयः ।
 ५५ + ४१ श्रीकृष्णस्यमधुरात्यक्त्वाद्वारकागमन ।
 नरकासुरप्रतापवर्णन । नरकासुर-
 वधः । धरणीदेव्याश्रीकृष्णायकुण्डल-
 समर्पण ।
 ५६ + ४९ श्रीकृष्णस्यनरकनिहत्यतदीयधनरत्ना-
 दिकशतोत्तरषोडशसहस्रस्त्रीसहितम-
 णिपर्वतचगरुडमारोप्यस्वर्गलोकग-

अ-याय, क्षपा.अ. श्लोक.

- मनं । अदिलैकुण्डलादिसमर्पण ।
शच्यासत्कृतयासत्यभामयासहद्वार-
काप्रतिप्रत्यागमन ।
- ५७ + ६३ द्वारकावर्णन । रुक्मिणीसत्यभामादि-
गृहवर्णन । श्रीकृष्णेनस्वर्गादानीतस्य-
पारिजातस्यप्रतिष्ठापन ।
- ५८ + ३३ बन्धुभ्योवित्तादिदान । इन्द्रस्यश्री-
कृष्णचरित्रप्रशसनपूर्वकद्वारकातःस्व-
लोकगमनं ।
- ५९ + १८ श्रीकृष्णेनाहूतविभूतिविलोकनायदेव-
कीरुक्मिण्यादिस्त्रीणामागमनं । स्वद-
र्शनार्थमागतायायशोदासुतायाः श्री-
रामकृष्णान्यासंस्कार ।
- ६० + ३८ बाणासुरेणस्वतनययोषयासहगूढ-
रममाणस्यानिरुद्धस्यकारागृहप्रापण ।
नारदाद्विदिततद्दत्तान्तेनश्रीकृष्णेनबा-
णनिर्जिलोषयासहानिरुद्धानयन ।
- ६१ + ३४ भीष्मेणश्रीकृष्णमाहात्म्योपसंहारः ।
- ६२ ३९ १८ भीष्मवाक्योपरमेसहदेवेनश्रीकृष्णपू-
जाविरुद्धभाषिणोवधेप्रतिज्ञातेराज्ञातू-
ष्णीभावः । सहदेवमूर्ध्निपुष्पशृङ्गिः ।
नारदेनश्रीकृष्णानर्चकस्यनिन्दन । स-
हदेवेनसभ्यपूजनपूर्वककर्मसमापन ।
शिशुपालेनयज्ञविधातायराज्ञां प्रोत्सा-
हन ।

समामर्घाहरणपर्व ॥ ५ ॥

अथ शिशुपालवधपर्व ॥ ६ ॥ अध्यायाः ॥ १० ॥

(६३-७२) ॥ श्लोकाः ॥ ४०२ ॥

- ६३ ४० १५ राजारणोद्यमाद्विभ्यतोयुधिष्ठिरस्यभी-
ष्मेणसमाश्वासन ।
- ६४ ४१ ५२ शिशुपालेनभीष्मस्तुतकृष्णचरित्रापह-
सनपूर्वकभीष्मोपालमन ।
- ६५ ४२ २१ श्रीकृष्णनिन्दाश्रवणेनशिशुपालजिघा-
सयोत्पततोभीमस्यभीष्मेणनिवर्तनं ।
- ६६ ४३ २५ भीष्मेणशिशुपालस्यबाल्यचरित्रक-
थन ।
- ६७ ४४ ४२ शिशुपालेनभीष्मगर्हणं । इतरराजाना-
प्रशसनच । भीष्मेणराज्ञामपमान-
करण ।
- ६८ { ४५ } ३९ भीष्मवाक्यात्कुपितेनशिशुपालेनस-
र्वाभ्राज्ञसनाद्युद्धायकृष्णाह्वान । श्री-
कृष्णेनस्वस्मिन्शिशुपालेनकृतानामप-

अ-याय, क्षपा.अ. श्लोक.

- राधानांकथन । श्रीकृष्णभीत्यासर्वपा-
थिवपलायन । एकाकिन.शिशुपाल-
स्यश्रीकृष्णप्रतियुद्धायागमनं ।
- ६९ + ५३ शिशुपालेयुद्धायसन्नद्धेसत्युत्पातदर्श-
नेनभीतस्ययुधिष्ठिरस्यप्रश्नेनारदेनत-
त्फलकथन ।
- ७० { ४५ } ६६ श्रीकृष्णशिशुपालयोर्युद्ध । शिशुपा-
लवधः ।
- ७१ + ५० विस्तरेणराजसूयवर्णन ।
- ७२ { ४५ } ३९ युधिष्ठिरेणव्यासादीनापूजन । राज्ञां
युधिष्ठिरमामत्र्यस्वदेशगमन । श्री-
कृष्णस्यद्वारकाप्रतिगमन ।

समाप्तं शिशुपालवधपर्व ॥ ६ ॥

अथ द्यूतपर्व ॥ ७ ॥ अध्यायाः ॥ २२ ॥

(७३-९५) ॥ श्लोकाः ॥ ९९२ ॥

- ७३ ४६ ३६ व्यासंप्रतियुधिष्ठिरेणोत्पातफलप्रश्ने
तेनतत्कथनपूर्वककैलासगमन । व्या-
सोक्तभ्रातृषुनिवेद्यशोचतोयुधिष्ठिर-
स्यार्जुनेनसमाश्वासन । युधिष्ठिरेण
समयकरणं ।
- ७४ ४७ ३९ युधिष्ठिरसभायादुर्योधनेनिर्जलदेशे
जलभ्रमेणपरिधानमुत्कर्षतिसतितथा
सजलदेशेस्थूलभ्रान्त्याऽनवधानगम-
नेनजलेपतित्तिचसतिभीमादिभिरुप-
हासः । चिन्तातान्तदुर्योधनप्रतिश-
कुनिनाचिन्ताहेतुप्रश्नेदुर्योधनेनतत्क-
थनपूर्वकधृतराष्ट्रेस्वदुःखनिवेदनाय
शकुनिप्रतिचोदनं ।
- ७५ ४८ २५ शकुनिनापाण्डवानांपौरुषेणाजगम्यत्व-
कथनपूर्वकधूतेनजेष्याभीतिसमाश्वा-
सनं ।
- ७६ ४९ ८५ शकुनिनादुर्योधनस्यचिन्तयाकार्या-
दिकबोधितेनधृतराष्ट्रेणदुर्योधनप्रति-
चिन्ताकारणप्रश्नः । दुर्योधनेनतत्क-
थनपूर्वकधृतराष्ट्रप्रतिधूताभ्यनुज्ञान-
प्रार्थनं । धृतराष्ट्रेणद्यूतसभानिर्माणा-
ज्ञापनपूर्वकपाण्डवानयनायविदुरचो-
दन ।
- ७७ ५० ३८ विस्तरेणद्यूतवृत्तान्तकथनं । विस्त-
रेणद्यूतनिषेधनं । दुर्योधनेनधृतराष्ट्र-
प्रतिभीमादिकृतस्वापहासादिकथनं ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- ७८ { ५१ } १२८ दुर्योधनेन धृतराष्ट्रसमीपे युधिष्ठिराय
नानादेशीयराजोपाहृतोपायनवर्णन ।
७९ ५३ २६ दुर्योधनेन धृतराष्ट्रसमीपे राजसूयव-
र्णन ।
८० ५४ १४ धृतराष्ट्रेण दुर्योधनप्रतिपाण्डवेषु द्वेषनि-
पेधन ।
८१ ५५ २१ दुर्योधनेन धृतराष्ट्रोक्तिप्रतिकूलभाषण ।
८२ { ५६ } २९ शकुनिना द्यूताय दुर्योधनप्रोत्साहन ।
{ ५७ } धृतराष्ट्राज्ञया सभानिर्माण । पाण्डवा-
नयनाय विदुरप्रेषण ।
८३ ५८ ६३ विदुरस्येन्द्रप्रस्थगमन । पाण्डवाना
हस्तिनपुरगमन ।
८४ ५९ २१ शकुनियुधिष्ठिरयोः संवादः । द्यूतनि-
र्धारण ।
८५ ६१ ४० भीष्मद्रोणादीनां द्यूतसभाप्रवेशः । द्यू-
तोपक्रमः । युधिष्ठिरेण पणीकृतानां
सर्ववस्तुना शकुनिनाऽपहारः ।
८६ { ६२ } २७ विदुरेण धृतराष्ट्रप्रतिदुर्योधननिन्दापूर्व-
कं द्यूतोपरमचोदन ।
८७ ६४ २० दुर्योधनेन विदुरोपालम्भः । विदुरेण
धृतराष्ट्रस्य हितोपदेशः ।
८८ ६५ ४६ सपत्नीभ्रातृकस्य युधिष्ठिरस्य शकुनिना
पराजयः ।
८९ { ६६ } ६७ दुःशासनेन द्रौपद्याः सभाप्रत्यानयन ।
{ ६७ } द्यूतप्रतिद्रौपदीप्रश्नाः ।
९० ६८ १२ भीमसेनवचन । विकर्णवचन । दु-
ःशासनेन द्रौपदीवस्त्रापहार । श्रीकृष्ण-
प्रसादाद् द्रौपद्याः वस्त्रराशिप्रादुर्भावः ।
विदुरवचन ।
९१ ६९ २१ द्रौपदीवचन । युधिष्ठिरेणैव द्रौपदी-
प्रश्नस्योत्तरवक्तव्यमिति भीष्मवचन ।
९२ { ७० } ८४ दुर्योधनवचन । दुर्योधनेन द्रौपदी-
प्रतिनिजोरौप्रदर्शिते भीमेन तद्भेदनप्र-
तिज्ञा । अर्जुनादिभिः कर्णादिहननप्र-
तिज्ञा । द्रौपद्यादुर्योधनादीनां शापदा-
नसमयेऽन्तरिक्षात्पुष्पवृष्टिः ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- ९३ { ७१ } ३५ कुप्यतोर्जुनस्य युधिष्ठिरेण परिसान्त्वन ।
{ ७२-७३ } धृतराष्ट्रेण वरं वरयेति द्रौपदीप्रतिचोदन ।
तत्प्राथन्यां धृतराष्ट्रेण युधिष्ठिरादीना-
मदासत्त्वकथन ।
९४ ७२ १७ कर्णप्रलपित । क्रुद्धभीमनिवार्ययुधि-
ष्ठिरस्य धृतराष्ट्रसमीपगमन ।
९५ ७३ १८ धृतराष्ट्रमुज्जयास भ्रातृकस्य युधिष्ठिर-
स्येन्द्रप्रस्थगमन ।
समाप्तं द्यूतपर्व ॥ ७ ॥
अथानुद्यूतपर्व ॥ ८ ॥ अध्यायाः ॥ ८ ॥
(९६-१०३) ॥ श्लोकाः ॥ ४३७ ॥
९६ { ७४ } ७१ दुर्योधनेन पाण्डवानां शौर्यकथन । दु-
{ ७५-७६ } र्योधनेन धृतराष्ट्रप्रतिकर्तवीर्यार्जुनक-
थाकथन ।
९७ { ७४ } १०२ कर्तवीर्यार्जुनकथासमाप्तं । दुर्यो-
{ ७५-७६ } धनबोधनेन धृतराष्ट्रस्य पुनर्द्यूताय पा-
ण्डवानयनाभ्यनुज्ञा ।
९८ ७६ २९ निजनगरं गच्छतो युधिष्ठिरस्य मध्येमा-
र्गदूताह्वानेन पुनः प्रतिनिवृत्त्य द्यूतसभा-
प्रवेशः । अनुद्यूतेपि युधिष्ठिरस्य शकु-
निना पराजयः ।
९९ ७७ ४८ वनाय प्रस्थितान् पाण्डवान् प्रतिदुःशा-
सनकृतापहासः । पाण्डवानां बहुप्रति-
ज्ञाकरणपूर्वकं धृतराष्ट्रसमीपगमन ।
१०० ७८ २५ युधिष्ठिरेण वनगमनाय भीष्मायामन्त्र-
णः । पाण्डवान् प्रतिविदुरवचन ।
१०१ ७९ ६७ पाण्डवानां वनप्रस्थानेन खिद्यतां पौरा-
णावचनानि । द्रौपदीप्रतिकुन्तीवच-
नानि ।
१०२ ८० ५६ विदुरेण धृतराष्ट्रप्रतिपाण्डवानां वनप्र-
स्थानसमये चेष्टाविशेषकथनपूर्वकतत्त-
दभिप्रायाविष्करण । द्रोणेन दुर्योधना-
य हितोपदेशः ।
१०३ ८१ ३९ धृतराष्ट्रसंजयसंवादः ।

समाप्तमनुद्यूतपर्व ॥ ८ ॥**सभापर्वचसंपूर्ण ॥ २ ॥**

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

वनपर्व ॥ ३ ॥

अत्रावान्तरपर्वणि ॥ २१ ॥ अध्यायाः ॥ ३१५ ॥ श्लोकाः ॥ १२४७६ ॥

अध्याय. द्वापा.अ. श्लोक.

अथ किर्मीरवधपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ११ ॥

(१-११) ॥ श्लोकाः ॥ ४६६ ॥

- १ १ ४७ द्यूतजितानापाण्डवानावनप्रतिप्रस्थान-
न । पौरैः पाण्डवानुगमन । युधिष्ठि-
रेणतेषाप्रतिनिवर्तनं । पाण्डवानासा-
यगङ्गातीरगमन ।
- २ २ ८४ युधिष्ठिरेणस्वानुयायिनोब्राह्मणान्प्र-
तितद्भरणस्यदुष्करत्वकथनपूर्वकप्र-
तिनिवर्तनप्रार्थना । ब्राह्मणे स्वयमे-
वात्मभरणपूर्वकसहवासनिश्चयेकथि-
तेयुधिष्ठिरेणस्वस्यतद्भरणाशक्तिवि-
न्तनेनविषादाधिगमः । शौनकेनत-
प्रतिपसाब्राह्मणभरणशक्तिसंपाद-
नचोदना ।
- ३ ३ ८९ युधिष्ठिरेणसूर्यस्तुतिः । स्तोत्रप्रस-
न्नेनसूर्येणयुधिष्ठिरायाक्षयपात्रदान ।
- ४ ४ २६ हितब्रूहीतिधृतराष्ट्रेणवृष्टेसतिविदुरेण
पाण्डवानापुनराज्यस्थापनविधान ।
ततोधृतराष्ट्रं तेनविदुरेणपाण्डवा-
न्प्रतिप्रस्थान ।
- ५ ५ २२ विदुरस्यकाम्यकवनेपाण्डवसमागमः ।
तत्रस्वागमनकारणनिवेदन ।
- ६ ६ २५ विदुरवियोगखिन्नेनधृतराष्ट्रेणतदाह्वा-
नायसज्जयप्रेषण । विदुरेणपुनर्धृतरा-
ष्ट्रप्रत्यागमन ।
- ७ ७ २४ विदुरस्यपुनरागमनेनखिद्यतादुर्योध-
नेनकर्णादिभिस्सहलोचन । कर्णा-
दिषुपाण्डवजिघासयाप्रस्थितेषुतदा-
समागतेनव्यासेनतेषाप्रतिषेधन ।
- ८ ८ १२ व्यासेनधृतराष्ट्रप्रतिपाण्डवैस्सहशम-
विधान ।

अध्याय. द्वापा.अ. श्लोक.

- ९ ९ . २३ व्यासेनसुरभ्युपाख्यानकथन ।
- १० १० ३९ धृतराष्ट्रेणदुर्योधनानुशासनप्रार्थितेन
व्यासेनतत्रागमिष्यन्तमैत्रेयंप्रतित-
त्प्रार्थनाविवानपूर्वकस्वावासगमन ।
तत्रमैत्रेयागमन । तद्वाक्यश्रवणेन
दुर्योधनेनोर्वास्फालनपूर्वकंह्रासेमैत्रे-
येणभीमगदयातवोरुभेदोभूयादिति-
शापदान ।
- ११ ११ ७५ मैत्रेयचोदितेनविदुरेणधृतराष्ट्रायभी-
मसेनकृतकिर्मीरवधप्रकारकथन ।

समाप्तं किर्मीरवधपर्व ॥ १ ॥

अथार्जुनाभिगमनपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ २६ ॥

(१२-३७) ॥ श्लोकाः ॥ १०९५ ॥

- १२ १२ १३९ श्रीकृष्णेनस्त्रीयैःसहपाण्डवसमीपगम-
नं । अर्जुनेनश्रीकृष्णस्तवन । स्वदु-
खनिवेदनपूर्वकरुदन्याद्रौपया श्रीकृ-
ष्णेनसमाश्वासनं ।
- १३ १३ १७ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतितद्वसनस्यद्वा-
रकायास्वस्यासानिध्यहेतुकत्वकथनेन
समाश्वासन ।
- १४ १४ २२ श्रीकृष्णेनसाल्वेनसहयुद्धस्यस्वानाग-
मनेहेतुत्वकथन ।
- १५ १५ २२ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरंप्रतिसाल्वसमाग-
मसमयेउग्रसेनकृतद्वारकारक्षणप्रका-
रकथन ।
- १६ १६ ३३ साल्वयादवयुद्धवर्णन ।
- १७ १७ २५ साल्वप्रयुक्तयुद्धवर्णन ।
- १८ १८ ३३ साल्वबाणाभिहत्याप्रयुक्तेमूर्च्छितेसार-
थिनारणाह्मणादन्यतोरथयापन । ततः
प्रतिबुद्धेनप्रयुक्तेनसारथिंप्रतिसविषा-
दोक्तिः ।

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

- १९ १९ २७ प्रद्युम्नपराजितस्यसाल्वस्यरणादप-
यान ।
- २० २० ४२ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिस्वस्यसाल्वेन-
सहयुद्धप्रकारकथन ।
- २१ २१ ३० श्रीकृष्णसाल्वयोर्युद्ध । साल्वेनस्वमा-
यासृष्टस्यवसुदेवस्यशिरश्छेदनप्रदर्श-
नेनश्रीकृष्णस्यव्यामोहनं । ततोमुद्ध-
र्नात्प्रतियुद्धस्यश्रीकृष्णस्यस्वानुभूतस्य
मायिकलाभ्यवसाय ।
- २२ २२ ५४ श्रीकृष्णेनस्वेनसाल्वसहारकथन । त-
त श्रीकृष्णस्यसुभद्रामिमन्युभ्यासह
द्वारकागमन । धृष्टद्युम्नेनद्रौपदे-
यानादायस्वपुरगमन ।
- २३ २३ १६ पाण्डवै.समाश्वासनपूर्वकपौराणाप्र-
तिनिवर्तन ।
- २४ २४ २६ पाण्डवानाद्वैतवनप्रवेश ।
- २५ २५ १९ मार्कण्डेयेनपाण्डवानुपेत्यधर्मोपदेश-
पूर्वकमुत्तरदिग्गमन ।
- २६ २६ २५ दालम्ब्येनयुधिष्ठिरं प्रतिब्राह्मणस्यक्षत्र-
वृद्धिकारणत्वकथन । महर्षीणामयुधि-
ष्ठिराभिगमनं ।
- २७ २७ ३९ द्रौपद्या.सविषादवचन ।
- २८ २८ ३८ द्रौपद्यायुधिष्ठिरप्रतिकालभेदेनक्षमा-
कोपयोरवश्याश्रयणीयत्वकथन । त-
दुदाहरणतयाबलिप्रह्लादसंवादानुवा-
द. । प्रकृतेकोपस्यावश्याश्रयणीयत्वो-
क्ति. ।
- २९ २९ ५५ युधिष्ठिरेणकोपेबहुदोषोद्भावनपूर्वक
क्रोधगर्हण ।
- ३० ३० ३३ द्रौपद्यायुधिष्ठिरप्रतिधर्मादितोपिविधे-
रेवप्राबल्योपपादन ।
- ३१ ३१ ४२ युधिष्ठिरेणद्रौपदीप्रतिधर्मस्यसाफ-
ल्योपपादन ।
- ३२ ३२ ६३ द्रौपद्यायुधिष्ठिरं प्रतिब्राह्मणोक्तबृहस्प-
तिनीतिकथन ।
- ३३ ३३ ९० भीमेनयुधिष्ठिरं प्रतिनीतिव्युत्पादनपू-
र्वकयुद्धेनराज्यहरणस्यकर्तव्यत्वोक्ति. ।
- ३४ ३४ २२ युधिष्ठिरेणभीमप्रतिस्वेनप्रतिज्ञायादु-
स्यजत्वोक्तिपूर्वकप्रतिज्ञातकालावसा-
नप्रतिपालनविधान ।
- ३५ ३५ ३५ भीमेनयुधिष्ठिरं प्रतिसोपपत्तिकंवनवा-
सापूरणेनैवदुर्योधननिग्रहचोदना ।

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

- ३६ ३६ ४५ तत्कालागतेनव्यासेनयुधिष्ठिरायप्रति-
स्मृतिविद्योपदेश. । युधिष्ठिरेणव्यास-
वचनात्परिजनै.सहद्वैतवनात्काम्यक-
वनगमन ।
- ३७ ३७ ९४ युधिष्ठिरेणार्जुनायव्यासोपदिष्टम-
न्त्रोपदेशपूर्वकमन्त्रग्रहणायस्वर्गप्रति-
स्यप्रस्थापनं । प्रस्थितेनार्जुनेनेन्द्र-
कीलपर्वतेतपश्चरण । तत्रमुनिरूप-
स्येन्द्रस्यदर्शन । दिव्यास्त्रदानयाचि-
तेनेन्द्रेणार्जुनप्रतितपसारुद्रप्रसादना-
नन्तरमन्त्रलाभायस्वर्गागमनचोदना ।

समाप्तमर्जुनाभिगमनपर्व ॥ २ ॥

अथ कैरातपर्व ॥ ३ ॥ अध्याया ॥ ४ ॥

(३८-४१) ॥ श्लोकाः ॥ १९८ ॥

- ३८ ३८ ३५ अर्जुनेनहिमवच्छिखरेतपश्चरण ।
पार्थतपोभीरुभिर्महर्षिभि.प्राथितेनम-
हादेवेनाश्वासनपूर्वकमृषीणाप्रति-
निवर्तन ।
- ३९ ३९ ८५ किरातरूपिणारुद्रेणसहार्जुनस्ययुद्ध ।
तद्युद्धतोषितेनतेनार्जुनाश्वासन ।
- ४० ४० २८ महादेवेनपार्थायस्वप्रस्तगाण्डीवादि-
दानपाशुपतास्त्रप्रदानच ।
- ४१ ४१ ५० यमवरुणकुबेरैरर्जुनायास्त्रप्रदान । अ-
र्जुनप्रतिशक्तेणस्वर्गागमनचोदना ।

समाप्तं कैरातपर्व ॥ ३ ॥

अथेन्द्रलोकाभिगमनपर्व ॥ ४ ॥ अध्यायाः ॥ ७ ॥

(४२-४८) ॥ श्लोकाः ॥ ३०६ ॥

- ४२ ४२ ४२ पार्थेनमातलिसमानीतरथारोहणेन
स्वर्गागमन ।
- ४३ { ४३ } ४३ इन्द्रेणार्जुनस्यसबहुमानस्वार्थासनारो-
पण ।
- ४४ { ४५ } ७९ उर्वश्यामर्जुनस्यानुरागोत्प्रेक्षिणाशक्ते-
णचित्रसेनद्वारातस्यास्तप्रतियापन ।
तयास्वप्रार्थनाव्यर्थीकृतवतेपार्थायक्ली-
बोभवेतिशापः । शक्तेणतच्छापस्या-
ज्ञातवासमात्रोपयोगितयापर्थवसान ।
- ४५ ४७ ४३ इन्द्रेणस्वर्गमागतलोमशं प्रतिपार्थम-
हिमानुवर्णनपूर्वकयुधिष्ठिरायतद्वृत्ता-
न्तकथनप्रार्थना ।
- ४६ { ४८ } ४९ अर्जुनस्यपाशुपतास्त्रलाभस्वर्गलोकग-
मनादिश्रवणेनपरिखिद्यताधृतराष्ट्रेण
सजयाप्रेस्वपुत्रान्प्रतिपरिशोचन ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

- ४७ ५० १२ पाण्डवानावनेभोज्यवस्तुकथन ।
 ४८ ५१ ४६ धृतराष्ट्रेणपुत्रान्प्रतिपरिशोचन । स-
 ज्ञयेनधृतराष्ट्रप्रतिस्वस्यचारमुखा-
 त्पाण्डवदिहक्षयावनगतानांश्रीकृष्णा-
 दीनादुर्योधनादिवधप्रतिज्ञाश्रवणक-
 थन ।

समाप्तमिन्द्रलोकाभिगमनपर्व ॥ ४ ॥

अथ नलोपाख्यानपर्व ॥ ५ ॥ अध्यायाः ॥ २९ ॥

(४९-७७) ॥ श्लोकाः ॥ ११२१ ॥

- ४९ ५२ ६४ भीमयुधिष्ठिरसंवादसमयेबृहदश्वग-
 मन । युधिष्ठिरप्रतिबृहदश्वेननलोपा-
 ख्यानकथनारंभः ।
 ५० ५३ ३३ नलेनउपवनेहसप्रहण । हसेनदमय-
 न्तीसमीपेनलगुणानुवर्णन ।
 ५१ ५४ ३१ नारदेनेन्द्रादीन्प्रतिदमयन्तीस्वयवर-
 कथन । तत्स्वयवरार्थमागच्छद्भिरि-
 न्द्रादिभिःपयिदृष्टस्यनलस्यदमयन्ती-
 घटनायादूत्येनप्रेषण ।
 ५२ ५५ २६ नलेनदमयन्त्यामिन्द्रादिनिदेशकथन ।
 ५३ ५६ ३१ नलदमयन्तीसंवादः । नलेनेन्द्रादी-
 न्प्रतिदमयन्तीवचननिवेदनं ।
 ५४ ५७ ५० स्वयवरमण्डपेइन्द्राग्निमवरुणैर्नल-
 रूपधारणेनतत्पार्श्वेसमुपवेशन । द-
 मयन्त्यास्वगुणसतुष्टेन्द्रादिप्रसादेनन-
 लस्यैववरण ।
 ५५ ५८ १५ दमयन्तीविवाहानन्तरदिवगच्छद्भिरि-
 न्द्रादिभिर्मध्येमार्गकलिद्वीपरयोर्द-
 र्शन । तैःस्वयवरेदमयन्त्यानलवर-
 णनिवेदितेनद्वीपरद्वितीयेनकलिनान-
 लपराभवप्रतिज्ञानं ।
 ५६ ५९ २० कलिचोदनयापुष्करेणनलाह्वान । न-
 लपुष्करयोरक्षदेवन ।
 ५७ ६० २६ द्यूतेनलस्यपराजयः । दमयन्तीचो-
 दितेनसारथिनातत्पुत्रमिथुनस्यभीम-
 नगरप्रापण ।
 ५८ ६१ २७ नलदमयन्त्योर्वेनप्रवेशः । हिरण्य-
 यशकुनिभिर्नलवस्त्रापहरण ।
 ५९ ६२ ३० नलेनस्वपन्त्यादमयन्त्यावस्त्रार्थच्छेद-
 नपूर्वकतपरित्यज्यापयान ।
 ६० ६३ ३९ दमयन्त्याअजगरेणग्रहण । व्याधे-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

- नाजगरवध । ताकामयमानस्यव्या-
 धस्यदमयन्तीपातित्रयमहिम्नामरणं ।
 ६१ ६४ १३२ नलमन्वेपयन्त्यादमयन्त्यावनमयेह-
 रत्यश्वरथसकुलजनसार्थदर्शनं । तथा
 सार्थेनसभाषण ।
 ६२ ३५ ७६ दमयन्त्यासार्थेनसहचेदिराजपुरंप्र-
 तिप्रस्थानं । वनमध्येसरस्तीरशायि-
 न.सार्थस्यवनगजयूथेनोपमर्दः । को-
 लाहलश्रवणेनदमयन्त्याजागरण । ह-
 तावशिष्टेनसार्थेनसहदमयन्त्याचेदि-
 राजपुरगमन । राजमात्रादमयन्त्याः
 स्थान्त पुराधिवासन ।
 ६३ ६६ २६ दमयन्तीपरित्यज्याटव्यामटन्तंनलप्र-
 तिवनवह्निवेष्टितेनकार्कोटकेनात्मपरि-
 रक्षणप्रार्थना । दावान्त्रितोमोचितेन-
 कार्कोटकेननलग्रात्रेदशनेननैरूप्यक-
 रण । निजरूपप्राप्तावुपायोपदेशश्च ।
 ६४ ६७ २० कार्कोटकवचनान्नलेनायोध्यायाबाहु-
 कइतिस्वनःमनिर्देशपूर्वकमृतुपर्णमृप-
 समीपोपसर्पण । ऋतुपर्णेनतत्ससार-
 थ्येनियोजन ।
 ६५ ६८ ४४ भीमराजेननलदमयन्त्यन्वेषणायना-
 नादेशेषुब्राह्मणानाप्रस्थापन । सुदेव-
 नात्राविप्रेणचेदिराजगृहेदमयन्तीद-
 र्शन । विप्रेणसहबाष्पभाषमाणादम-
 यन्तीद्वाराजमात्राविप्रप्रतिदमय-
 न्त्या कुलशीलादिप्रश्नः ।
 ६६ { ६९ } २८ सुदेवेनदमयन्त्यास्तत्त्वनिवेदितयारा-
 जमात्रापिबुलपलाञ्छनेनतत्स्वनिर्धार-
 णपूर्वकतस्याःपितृपुरप्रतिप्रापण ।
 ६७ { ६९ } २२ दमयन्तीप्रेषितैर्विप्रैस्तत्रतत्रनलान्वे-
 पणम् ।
 ६८ ७० २८ नलान्वेपिणापर्णादनाम्नाद्विजेनऋतु-
 पर्णगृहेबाहुकसकाशेदमयन्तीवचना-
 नुवाद । तेनदमयन्तीवचनस्योत्तर-
 दान । पर्णादेनविदर्भान्पुनरागत्यद-
 मयन्तीसकाशेबाहुकवचननिवेदनं ।
 दमयन्तीचोदनयासुदेवेनायोध्यामेख-
 ऋतुपर्णसकाशेदमयन्त्या पुन स्वयं-
 वरोभावितेतिकीर्तन ।
 ६९ ७१ ३९ ऋतुपर्णेनदमयन्तीस्वयवरायबाहुक-
 सारथ्येनियोज्यवाष्पेनसहविदर्भा-

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

- न्यतिप्रस्थान । वार्ष्णेयेनबाहुकेसार-
थ्यकौशल्यदर्शनेननलत्वसभावना ।
- ७० ७२ ४४ बाहुकस्यसारथ्यसामर्थ्यविस्मितेनश्रु-
तुपर्णेनतप्रतिपुञ्जीभूतवस्तुपरिसङ्ख्या-
नेस्वीयसामर्थ्यनिवेदन । वृक्षशाखा-
स्थपर्णेपुतत्परीक्षणेनविस्मितेनलेना-
श्वहृदयविद्यादानप्रतिज्ञानेनतदीयाक्ष-
हृदयादिविद्यास्वीकरणम् । ततो नल-
देहाद्दहिर्निस्सृतेनकलिनातस्यैवरदान-
पूर्वकंविभीतकवृक्षप्रवेश ।
- ७१ ७३ ३६ ऋतुपर्णेकुण्डिनपुरप्रविष्टेतद्रथघोषश्र-
वणेनदमयन्त्यातत्सारथौनलत्वसभा-
वना । ततस्तत्त्वजिज्ञासयानलप्रतिदू-
त्या केशिन्याप्रस्थापनम् ।
- ७२ ७४ ३१ दमयन्तीप्रेपितयाकेशिन्याबाहुकेन-
सभाष्यदमयन्त्यैभाषणकालिकबाहु-
कविकारादिकथनम् ।
- ७३ ७५ २८ केशिन्याबाहुकस्यजलाभ्युत्पादनाद्य-
द्भुतकर्मनिवेदितयादमयन्त्यापुन.प-
रीक्षणायतंप्रतिपुत्रयोःप्रेषण । बाहु-
केनसबाष्पपुत्रयो.परिरमण । केशि-
नीप्रतिस्वकर्मण.कारणान्तरकथनेना-
पहवश्च ।
- ७४ ७६ ५८ दमयन्त्याबाहुकस्य केशिनीद्वारास्व-
गृहानयन । बाहुकदमयन्त्यो संवाद ।
बाहुकेनस्वस्यनलत्वकीर्तनपूर्वककाकौ-
टकानुस्मरणेनतद्वत्तवन्नपरिधानेतस्य-
निजरूपप्रादुर्भावः । ततो नलप्रत्यभि-
जानन्त्यादमयन्त्यातत्परिरमण ।
- ७५ ७७ २० परेद्यु प्रभातेभीमराजेनस्नातालंक्रुत-
योर्नलदमयन्त्योर्दर्शनं । ऋतुपर्णेन-
नलक्षमापयित्वातस्मादश्वविद्यापरिप्र-
हणपूर्वकस्वपुरंप्रतिगमन ।
- ७६ ७८ ३४ नलेनपुन.स्वपुरप्रत्यागमनं । तथा-
पुनर्द्युतेनपुष्करपराजित्यतस्यतत्पुर-
प्रतिस्थापन ।
- ७७ ७९ ५३ पुष्करनिष्कासितवतानलेनकुण्डिन-
पुरात्सपुत्रायादमयन्त्या आनयनपू-
र्वकप्रजापालनेनसुखवास । वृहदश्वे-
नयुधिष्ठिरायाक्षविद्योपदेशः । सक्षे-
पेणहरिश्चन्द्रोपाख्यानकथन ।

समाप्तं नलोपाख्यानपर्व ॥ ५ ॥

अध्याय. झपा.अ. श्लोक

अथ तीर्थयात्रापर्व ॥ ६ ॥ अध्यायाः ॥ ८० ॥

(७८-१५७) ॥ श्लोकाः ॥ २९१२ ॥

- ७८ ८० ३१ अर्जुनविनाभावेनकाम्यकवनेनिवास-
मरोचयानै.पाण्डवैस्तस्मान्निर्गमननि-
र्धारण ।
- ७९ ८१ २६ युधिष्ठिरेणतत्रागतनारदप्रतिभूपाद-
क्षिप्येनतीर्थयात्राफलप्रश्न । नार-
देनतत्कथनायपुलस्त्यभीष्मसवादानु-
वादारभः ।
- ८० ८२ १२८ पुलस्त्येनभीष्मप्रतिपुष्करादितीर्थम-
हिमानुवर्णन ।
- ८१ ८३ २०७ नानातीर्थमहिमानुवर्णन ।
- ८२ ८४ १६३ नानातीर्थमहिमानुवर्णन ।
- ८३ ८५ १३१ नारदेनयुधिष्ठिरंप्रतिभीष्मायपुलस्त्यो-
दिततीर्थमहिमानुवादपूर्वकमिष्टदेश-
गमन ।
- ८४ ८६ २१ युधिष्ठिरेणधौम्यप्रत्यर्जुनेनविनास्वस्य-
काम्यकवनवासानभिरुचिकथनपूर्वक-
निवासायस्थानान्तरकथनप्रा-
र्थना ।
- ८५ ८७ २८ धौम्येनयुधिष्ठिरायप्राचीस्थनानाती-
र्थकथन ।
- ८६ ८८ २८ दक्षिणदिक्स्थनानातीर्थकथन ।
- ८७ ८९ १७ प्रतीचीस्थनानातीर्थकथन ।
- ८८ ९० ३३ उदीचीस्थतीर्थकथनम् ।
- ८९ ९१ २६ लोमशेनद्रवचनद्युधिष्ठिरंप्रतिपार्थ-
स्यपाशुपतादिप्राप्तिकथनपूर्वकमिन्द्र-
सदेशनिवेदन ।
- ९० ९२ २६ लोमशेनयुधिष्ठिरप्रतिस्वसाहित्येनती-
र्थयात्राविधायकपार्थवचननिवेदन ।
युधिष्ठिरेणलोमशाज्ञयाऽधिकपरिजन-
विसर्जनं ।
- ९१ ९३ ३० युधिष्ठिरेणलोमशादिभि.सहतीर्थ-
सेवनायगमन ।
- ९२ ९४ २४ लोमशेनयुधिष्ठिरंप्रतिधर्मार्धमयो स-
मृज्यसमृद्धिलक्षणोदककारणत्वाभि-
धानं ।
- ९३ ९५ ३१ युधिष्ठिरादिभि.क्रमेणब्रह्मसरस्तीर्थग-
मन । तत्रशमठेनगययज्ञवर्णन ।
- ९४ ९६ ३० अगरस्त्यचरितकथनारभः । वातापी-
त्वलवृत्तान्तकथन । लोपासुद्रोत्पत्तिः ।

अध्याय. ह्यपा.अ. श्लोक.

- ९५ ९७ २५ अगस्त्यलोपासुद्राविवाहः । अगस्त्ये-
नवनार्जनायप्रस्थानं ।
- ९६ ९८ २० अगस्त्यस्येत्वलप्रतिगमन ।
- ९७ { ९९ } ३९ इत्वलेनागस्त्यायमेषीकृतवातापिमा-
{ १-३३ } सपरिवेषण । अगस्त्येनवातापेर्जणी-
करण । भीतेनेत्वलेनतस्यैधनदान ।
स्वहननायान्वागतस्येत्वलस्यभस्मीक-
रण । लोपासुद्रायामपत्योत्पादन ।
- ९८ { ९९ } ३६ युधिष्ठिरेणभृगुतीर्थगमनम् । लोम-
{ ३४-७१ } शेनयुधिरप्रतिपरशुरामस्यदाशरथि-
रामेणतेजोहरणप्रकारकथन । परशु-
रामस्य भृगुतीर्थनिमज्जनेनपुनस्तेजो-
लाभः ।
- ९९ १०० २५ वृत्रहननायदधीचशरीरास्थियाचन ।
त्वष्ट्रादधीचास्थिभिर्वज्रायुधनिर्माण ।
- १०० १०१ २३ इन्द्रेणवृत्रासुरहनन । ततःसमुद्रप्रवि-
ष्टैर्दैत्यैर्जगद्विनाशाययत्नः ।
- १०१ १०२ २७ समुद्रान्तर्गतैर्दैत्यैरात्रौरात्रौबहिर्निर्ग-
त्यनिहतेषुऋषिगणेषुदेवैर्नारायणप्रति-
शरणगमन ।
- १०२ १०३ २५ विष्णुनासमुद्रान्तर्हितदैत्यनिधनेसमु-
द्रशोषणस्योपायत्वज्ञापितैर्दैवैर्ब्रह्मलोक-
गमनं । ब्रह्मचोदनयादेवैरगस्त्यप्रति-
सागरशोषणप्रार्थन ।
- १०३ १०४ २५ लोमशेनयुधिष्ठिरप्रतिविन्ध्यगिरेरभि-
वृद्धेरगस्त्येनतन्निरोधस्यचकारणक-
थन । देवैः समुद्रशोषणार्थमगस्त्यप्रा-
र्थन ।
- १०४ १०५ २१ अगस्त्येनसमुद्रसलिलेपीतेदेवैर्दैत्यहनन ।
- १०५ १०६ २५ ब्रह्मणादेवान्प्रतिभगीरथेनसमुद्रपूरण-
कथन । युधिष्ठिरेणतत्प्रकारेपृष्टे-
लोमशेनतदुपोद्धातार्थसगरराजकथा-
कथन ।
- १०६ { १०७ } ३१ सगरस्याश्वमेधेहयस्यादर्शन । तद-
{ १-२९ } न्वेषणायभूमिखनद्विःसागरैःपाताले-
भगवतः कपिलस्यसमीपेहयदर्शन ।
- १०७ { १०७ } ४५ कपिलेनस्वजिघासूनासागराणाभस्मी-
{ ३०-७० } करण । अश्रुमताकपिलप्रसाद्यहया-
नयन । दिलीपेनगङ्गावतरणाययत्नः ।
- १०८ १०८ २८ भगीरथेनगङ्गाप्रतितपश्चरुणं । गङ्गा-
यावेगधारणायतदाज्ञयाश्वरतोषण ।
- १०९ १०९ २२ शङ्करेणगङ्गाधारण । भगीरथेनस्वप-

अध्याय. ह्यपा.अ. श्लोक.

- यानुगतयागङ्गायापितृभ्यउदकदान-
पूर्वकसागरपूरण ।
- ११० { ११० } २२ युधिष्ठिरेणऋषभकूटगिरौनन्दापरन-
{ १-२१ } न्दानदीगमन । लोमशेनऋषभमुनेर्न-
न्दायाश्चमहिमकथन ।
- १११ { ११० } ३७ युधिष्ठिरेणऋश्यशृङ्गाश्रमगमन । लो-
{ २२-५८ } मशेनऋश्यशृङ्गोत्पत्तिकथनं । लोम-
पादेनानावृष्टिनिवृत्तयेऋश्यशृङ्गान-
यन ।
- ११२ १११ २४ विभाण्डकासंनिधानेतदाश्रमप्रविष्ट-
यावेश्यायुवत्याऋश्यशृङ्गस्यप्रलोभन ।
वेश्याविलासमुपचेतससुतप्रतिविभा-
ण्डकेनमोहकारणप्रश्नः ।
- ११३ ११२ १९ ऋश्यशृङ्गेवेश्यायुवत्यामुनिकुमार-
लघुव्याविभाण्डकप्रतिस्वस्यमुनिकुमा-
रे आसक्तिरित्युक्तिः ।
- ११४ ११३ २५ पुनर्विभाण्डकासंनिधानेतदाश्रमंगत-
यागणिकयाऋश्यशृङ्गेऽङ्गदेशमानीते
महावृष्टे प्रादुर्भावः । शान्तायाविवा-
हः । लोमपादेनऋद्धस्यविभाण्डकस्य-
प्रसादन । ऋश्यशृङ्गेणतनयोत्पत्ति-
पर्यन्ततत्रस्थित्वाततोभार्ययासहनि-
जाश्रमाभिगमन ।
- ११५ ११४ ३१ युधिष्ठिरेणनानाविधतीर्थगमनं । लो-
मशेनतत्तत्तीर्थाश्रममहिमवर्णन ।
- ११६ ११५ ४६ अकृतव्रणेनपरशुरामचरित्रकीर्तनारं-
भः । ऋचीकेनगाविकन्यापरिणयन ।
जमदग्न्युत्पत्तिः ।
- ११७ ११६ ३० जमदग्नेरेणुकायापरशुरामादीनामुत्प-
त्तिः । पितुर्नियोगाद्रामेणस्वमातृह-
नन । रामप्रार्थनयाजमदग्निनारेणु-
कायाउज्जीवन । कार्त्तवीर्यार्जुनेनजम-
दग्निहोमधेनुवत्सस्यापहारः । रामेण-
कार्त्तवीर्यवधः । तत्पुत्रैर्जमदग्नेर्वधः ।
- ११८ ११७ १८ परशुरामेणत्रिसप्तकूलोनि क्षत्रियी-
करण । युधिष्ठिरेणरामपूजन ।
- ११९ ११८ २३ युधिष्ठिरेणप्रभासतीर्थगमनं । तत्र-
कृष्णादीनामागमन ।
- १२० ११९ २२ बलभद्रेणभीष्मवृत्तराष्ट्रादिगर्हण ।
- १२१ १२० ३३ सात्यकिनापाण्डवानपेक्षणेनस्त्रैरेवधा-
र्त्तराष्ट्रादिहननपूर्वकपाण्डवानावनवा-

अध्याय इषा.अ. श्लोक.

			साद्यवसानपर्यन्तमभिमन्योराज्येऽ- भिपेककरणोक्तिः । कृष्णेनतन्निषेधन ।
१२२	१२१	२६	गयराजयागवर्णनं । च्यवनेनशर्याति- याजनादिकथन । युधिष्ठिरेणसविस्त- रच्यवनचरित्रकीर्तनप्रार्थना ।
१२३	१२२	२७	सुकन्योपाख्यानप्रारंभः । शर्याति- नाच्यवनाश्रमगमन । शर्यातिकन्य- यासुकन्ययावल्मीकाप्रस्थच्यवननय- नयुगलस्यकण्टकेनविभेदन । च्यव- नकोपशमनायशर्यातिनातसैभार्या- त्वेनसुकन्याया.प्रदर्शन ।
१२४	१२३	२६	अश्विभ्याच्यवनाययौवनदान ।
१२५	१२४	२५	च्यवनेनशर्यातेर्याजन । च्यवनेना- श्विभ्यासोमदानोद्यमेइन्द्रेणच्यवनहन- नायवज्रोद्यमन । च्यवनेनतद्बाहुस्त- भनपूर्वकतंप्रतिकृत्योत्सर्जन ।
१२६	१२५	२६	इन्द्राभिष्टुतेनच्यवनेनकृत्यायास्तस्मा- न्निवर्तनपूर्वककृत्यादिषुविभजन । सुक- न्योपाख्यानसमापन ।
१२७	१२६	४८	मान्धातुचरित्र ।
१२८	१२७	२१	जन्तूपाख्यान । सोमकनामकस्यरा- ज्ञोजन्तूनामकपुत्रोत्पत्तिः । पिपीलि- कादष्टस्यजन्तोर्मरणसमयदुःखसम- दुःखदर्शननिर्विण्णेनराज्ञाकृत्विजप्र- तिबहुपुत्रोत्पादनोपायप्रश्नः ।
१२९	१२८	२२	जन्तूनामकपुत्रवपायाहोमेनसोमकरा- जस्यभार्याशतेपुत्रशतोत्पत्तिः । तेन- कर्मणाकृत्स्नियजमानयोर्नरकेदुःख- प्राप्तिः ।
१३०	+	३४	युधिष्ठिरेणमार्कण्डेयाश्रमगमन । लो- मशेनसंग्रहेणमार्कण्डेयचरित्रकथन ।
१३१	१२९	२३	लोमशेनयुधिष्ठिरंप्रतिनानातीर्थमहि- मानुवर्णन ।
१३२	१३०	२४	सरस्वत्यादितीर्थमहिमा । श्येनकपो- तोपाख्यानप्रारंभः ।
१३३	१३१	३६	श्येनीभूतादिन्द्राद्गीतस्यकपोतरूपधा- रिणोऽग्रे शिबिंप्रतिशरणागति । क- पोतरिरक्षिष्याराज्ञातत्प्रतिनिधित्वेन- स्वमासस्यस्वगात्राडुक्त्यलुलारोपणं । तावताप्यपर्याप्तौस्वयमेवतुलारोहणं । तेनद्राभ्योस्तोष ।

अध्याय. इषा.अ. श्लोक.

१३४	१३२	२३	अष्टावक्रोपाख्यान । कहोलस्यवन्दि- नाजलेनिमज्जन । अष्टावक्रेणजनक- नगरप्रतिगमन ।
१३५	१३३	३२	अष्टावक्रद्वारपालकयोस्संवाद* ।
१३६	१३४	४१	अष्टावक्रेणवादेपराजितस्यवन्दिनो- लेनिमज्जन । अष्टावक्रेणवरुणलोका- त्परावृत्तनस्वपित्रामातुलेनचसहस्वा- श्रमगमन । समज्ञानानादष्टावक्रस्य- ऋजुताप्राप्ति ।
१३७	१३५	६१	यवक्रीतोपाख्यान । तेनाध्ययनविना- वेदाधिगमायइन्द्रंप्रतिपश्वरण । ते- नतस्मात्कथञ्चिद्वरग्रहण । बालधुपा- ख्यान ।
१३८	१३६	२०	यवक्रीतेनपरावसुभार्यायाबलात्कारे- णोपभोगः । रैभ्येणतद्धननायकृत्या- रक्षसो सर्जनं । कृत्यायातत्कमण्डलु- हरण । राक्षसेनयवक्रीतहनन ।
१३९	१३७	१९	भरद्वाजेनरैभ्यस्यापिज्येष्ठसुतेनहनन- रूपशापदान । पुत्रमरणदुःखितेन- भरद्वाजेनतद्देहदहनपूर्वकमभौप्रवेशः ।
१४०	१३८	३०	परावसुनारात्रौकृष्णाजिनसंवीतस्यरै- भ्यस्यमृगभ्रमेणहनन । अर्वावसो- स्तप प्रसादितेभ्यःसूर्यादिदेवेभ्य रै- भ्यभरद्वाजयवक्रीतोष्णीवनादिवरला- भः । देवैरैभ्यादीनामुष्णीवन ।
१४१	१३९	२०	युधिष्ठिरस्यकैलासादिगिरिप्रवेश* ।
१४२	१४०	२९	भीमेनद्रौपद्यादीनांवहनाक्षीकार* । युधिष्ठिरस्यगन्धमादनप्रतिप्रस्थानं ।
१४३	१४१	२९	युधिष्ठिरेणधनञ्जयप्रशसनपूर्वकगध- मादनप्रवेशनिश्चय* ।
१४४*	१४२	६३	पाण्डवानामन्दरगिरिगमन । नरका- सुरास्थिदर्शन । नरकासुरवधकथा । वराहावतारकथा ।
१४५	१४३	२३	पाण्डवानागन्धमादनगमनेमध्येमार्ग- महावृष्टे प्रादुर्भावः । वृष्ट्युपरमान- न्तरपुन प्रस्थानं ।
१४६	१४४	२४	गन्धमादनमार्गेगमनाक्षमतयाऽध प- तनेनमूर्च्छितायाद्रौपद्या सलिलसेच-

* १४४ तमोऽध्यायोदाक्षिणात्यकोशेषुनदृश्यते । दृश्यतेच
औत्तराहादिकोशेष्वेव ।

अध्यायः क्षपा.अ. श्लोक.

- नादिनाश्रमापनोदन । भीमेनखेन-
घटोत्कचेनवातस्यावहनोक्ति* ।
- १४७ १४५ ५० भीमसेनस्मरणमात्रसनिहितेनघटोत्क-
चेनद्रौपद्यावहन । सर्वैर्नरनारायणा-
श्रममेत्यतत्रसुखेननिवासः ।
- १४८ १४६ १०१ कदाचनद्रौपद्यावाय्वानीताद्भुतसौग-
न्धिकपुष्पदर्शन । तथातादृशवहुपु-
ष्पानयनप्रार्थितेनभीमेनतदर्थनिर्ग-
मन । भीमेनमध्येमार्गस्वमार्गनिरोध-
केनहनुमतासहसवादः ।
- १४९ १४७ ३४ भीमेनस्वमार्गदर्पसरणचोदितेनहनु-
मतातप्रत्यपसरणेस्वस्याशक्तिकथनपूर्-
वकस्वयमेवान्यतोवालापसारणेनगम-
नोक्ति* । प्रयत्नेकृतेपिपुच्छस्यचालने-
प्यशक्नुवताभीमेनतप्रतितत्प्रभावादि-
प्रश्न* । हनुमतास्वप्रभावादिनिवेदन-
पूर्वकश्रीरामकथ्यन्तनारभ ।
- १५० १४८ २२ हनुमताभीमप्रतिसंक्षेपेणरामकथाक-
थनम् ।
- १५१ १४९ ४१ भीमेनसागरलङ्घनकालिकपृथुतररूप-
प्रदर्शनंप्रार्थितेनहनुमतातप्रतिऐत-
त्कालिकैस्तात्कालिकरूपस्यदुर्निरीक्ष-
ताकथनपूर्वककृतयुगादिधर्मप्रतिपा-
दन ।
- १५२ १५० ५४ हनुमताभीमप्रतिपृथुतरनिजरूपप्रद-
र्शनपूर्वकचातुर्वर्ण्यधर्मनिरूपणम् ।
- १५३ { १५१ } ३३ उपसहृतपृथुरूपेणहनुमतासपरिष्वङ्ग-
वरदानंविद्युष्टेनभीमेनगन्धमादनेसौग-
न्धिकसरोदर्शन ।
- १५४ १५३ १६ सौगन्धिकसरोविबिधुंभीमप्रतितद्रक्षि-
भिःक्रोधवशनामकैराक्षसैस्तच्चिकीर्षि-
तप्रश्नः ।
- १५५ १५४ २८ भीमेनस्वचिकीर्षितकथनपूर्वकसौग-
न्धिकाहरणेप्रवर्तनम् । स्वजिघासूनां
तेषाताडन । भीमवृत्तान्तश्रुतवता-
कुबेरेणतदनुमोदन ।
- १५६ १५५ ३३ दुर्निमित्तदर्शिनयुधिष्ठिरेणघटोत्कचे-
नसहभीमसमीपगमन । कुबेरेणबहु-
मानितानातेषातत्रैववास ।
- १५७ १५६ २१ युधिष्ठिरेणपुनर्नरनारायणाश्रमप्रत्या-
गमन ।

समासंतीर्थयात्रापर्व ॥ ६ ॥

अध्यायः क्षपा.अ. श्लोक.

अथजटासुरवधपर्व ॥ ७ ॥ अध्यायः ॥ १ ॥

(१५८) ॥ श्लोकाः ॥ ७२ ॥

- १५८ १५७ ७२ विप्रवेष्टेणपाण्डवनिकटेचिरवासिनाज-
टासुरेणकदाचनभीमासंनिधानेद्रौपदी-
सहितान्युधिष्ठिरादीन्स्वस्कन्धमारो-
प्यपलायन । मध्येमार्गयदृच्छासमा-
गतेनभीमेनतस्यमारणं ।

समासंजटासुरवधपर्व ॥ ७ ॥

अथयक्षयुद्धपर्व ॥ ८ ॥ अध्यायः ॥ ७ ॥

(१५९-१६५) ॥ श्लोकाः ॥ ३८७ ॥

- १५९ १५८ १०२ जटासुरवधानन्तरसपरिवारेणयुधिष्ठि-
रेणनरनारायणाश्रमेनिवास* । वृषप-
र्वाश्रमादिसंचरण । आर्ष्टिषेणाश्रमग-
मन ।
- १६० १५९ ३३ आर्ष्टिषेणेनराजर्षिणाकैलासवर्णनपूर्व-
कमर्जुनागमनपर्यन्तयुधिष्ठिरस्यस्वा-
श्रमएवनिवासचोदना ।
- १६१ १६० ८५ कदाचनगरुडपक्षवातानीताद्भुतांबुज-
दर्शिन्याद्रौपद्यातादृशवहुपुष्पानयन-
प्रार्थितेनभीमेनतदर्थगन्धमादनशिख-
रारोहण । तत्रमणिमदादोनायुद्धे-
हनन ।
- १६२ १६१ ६६ युधिष्ठिरादिभिर्मामसमीपगमन । श्रु-
तमणिमदादिवधेनकुबेरेणयुयुत्सया-
तत्रागमन । तत्रतद्दर्शनेनशान्तमन्यु-
नाकुबेरेणतान्प्रतिस्वयागस्त्यशापा-
वाप्तिकथनपूर्वकभीमकार्यानुमोदन ।
- १६३ १६२ ४० कुबेरेणयुधिष्ठिरानुशासनपूर्वकस्वभ-
नगमन । युधिष्ठिरादीनारात्रौकुबेर-
गृहेवासः ।
- १६४ १६३ ४१ धौम्येनयुधिष्ठिरंप्रतिमेरुमन्दरवर्णन-
पूर्वकचन्द्रसूर्यादिगतिप्रकारनिरूपण ।
- १६५ १६४ २० इन्द्रादिविगतास्त्रेणार्जुनेनस्वर्गाद्रन्वमा-
दनेयुधिष्ठिरादीन्प्रत्यागमन ।

समासंयक्षयुद्धपर्व ॥ ८ ॥

अथनिवातकवचयुद्धपर्व ॥ ९ ॥ अध्यायः ॥ १२ ॥

(१६६-१७७) ॥ श्लोकाः ॥ ४१९ ॥

- १६६ १६५ १४ अर्जुनेनयुधिष्ठिरादीन्प्रतिसंक्षेपेणस्व-
कीयस्वर्गनिवासप्रकारकथनं ।
- १६७ १६६ १८ इन्द्रेणसभ्रातृकयुधिष्ठिरमेत्यजयाशी-
रशसनपूर्वकपुनः स्वर्गप्रतिगमन ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

- १६८ १६७ ५६ अर्जुनेनस्वस्वकिरातरूपिणारुद्रेणसह-
युद्धस्यपाशुपतास्त्रलाभस्यचकथन ।
१६९ { १६८ } ६९ अर्जुनेनस्वस्येन्द्रलोकनिवासप्रकारक-
थन ।
१७० { १६८ } २६ अस्त्रशिक्षाममाप्तौसहस्राक्षेणगुरुदक्षि-
{ ६२-८६ } णात्वेननिवातकवचानाक्षपणभिक्षिते-
नार्जुनेनतदर्थप्रस्थान ।
१७१ १६९ २४ पार्थस्यनिवातकवचै.सहयुद्धारंभः ।
१७२ १७० २९ अर्जुनस्यनिवातकवचै.सहयुद्ध ।
१७३ १७१ ३० अर्जुनेनदैत्यहनन ।
१७४ १७२ ३५ अर्जुनस्यपुनस्वर्गप्रतिप्रस्थान ।
१७५ १७३ - ८४ मध्येमार्गमर्जुनेनहिरण्यपुरावलोकन ।
तद्वासिनापौलोमानाकालकेयानाचव-
धानन्तरंपुनःस्वर्गप्रत्यागमन ।
१७६ १७४ १७ अर्जुनेनयुधिष्ठिरंप्रतीन्द्रेणस्वसैसानु-
ग्रहकवचकिरीटादिदानकथन ।
१७७ १७५ २५ अर्जुनेनयुधिष्ठिरायदिव्याघ्रप्रदर्शन ।
अस्त्रतेजसाजगत्क्षोभेसतीन्द्रचोदन-
यानारदेनार्जुनप्रत्यक्षप्रदर्शनप्रतिषे-
धन ।

समासंनिवातकवचयुद्धपर्व ॥ ९ ॥

अथाजगरपर्व ॥ १० ॥ अध्यायाः ॥ ६ ॥

(१७८-१८३) ॥ श्लोकाः ॥ २२३ ॥

- १७८ १७६ २३ युधिष्ठिरेणगन्धमादनादवतरणाध्यव-
साय । लोमशेनस्वर्गप्रतिगमन ।
१७९ १७७ २४ पाण्डवैर्गन्धमादनादवतीर्यक्रमेणकै-
लासादिगमनपूर्वकद्वैतवनगमन ।
१८० १७८ ३२ वनेमृगयार्थमदतोभीमस्यमहताऽज-
गरेणग्रहण ।
१८१ १७९ ५४ अजगरेणभीमप्रतिस्वस्याजगरत्वप्रा-
पककारणाभिधान । दुर्निमित्तदर्श-
नाहर्मानायमानेनयुधिष्ठिरेणभीममा-
र्गानुसरणेनाजगरगृहीतभीमस्यदर्शनं ।
१८२ १८० ३८ युधिष्ठिराजगरयो.सवाद ।
१८३ १८१ ५२ स्वप्रश्नस्योत्तरदानतुष्टेनाजगररूपिणा-
नहुषेणभीमंविमुच्यस्वर्गप्रतिगमन ।

समाप्तमाजगरपर्व ॥ १० ॥

अथमार्कण्डेयसमास्यापर्व ॥ ११ ॥ अध्यायाः ॥ ५० ॥

(१८४-२३३) ॥ श्लोकाः ॥ २१०४ ॥

- १८४ १८२ १८ वर्षांशरद्वयवर्णनं । युधिष्ठिरादिभिः-
पुनर्द्वैतवनात्काम्यकवनप्रवेशः ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

- १८५ { १८३ } ५२ कृष्णेनसत्यभामयासहकाम्यकवनाग-
{ १-५२ } मन । तत्रनारदमार्कण्डेययोरार-
मन । मार्कण्डेयेनपुराणकथाकथना-
रंभः ।
१८६ { १८३ } ४३ प्राणिनासुकृतदुष्कृतफलभोगादिप्रका-
{ ५३-९५ } रनिरूपण ।
१८७ १८४ २५ मृतस्यपुनरुज्जीवनशक्त्यादिरूपब्राह्म-
णमाहात्म्यकथन ।
१८८ १८५ ३८ वैन्यस्याश्वमेधेऽत्रिगौतमविवादानुवा-
दमुखेनब्राह्मणमाहात्म्यकथन ।
१८९ १८६ - ३० तार्क्ष्यसरस्वतीसंवाद ।
१९० १८७ ५६ मत्स्यरूपिणोहरेवैवस्वतमनोश्चचरितं ।
१९१ १८८ ४४ युगचतुष्टयवर्त्मकथन । प्रलयवर्णन ।
प्रलयजलेपरिभ्रमतामार्कण्डेयेनवट-
शाखाशायिनदिशशुरूपस्यहरेरुदरा-
न्तःप्रविश्यब्रह्माण्डदर्शनपूर्वकपुनर्बहि-
र्निर्गमन ।
१९२ १८९ ५८ हरिणास्वमाहात्म्यकथनपूर्वकमन्तर्धा-
न । कृष्णस्यसर्वोत्तमत्वप्रतिपादन ।
१९३ १९० ९८ कलियुगवृत्तान्तकथन । कल्क्यवतारः ।
१९४ १९१ ३५ कृतयुगवृत्तान्तकथन ।
१९५ १९२* ७२ मण्डूकोपाख्यान । इक्ष्वाकुवश्येनपरी-
क्षितान्नाम्राह्माष्टगयार्थवनप्रविष्टेनभ-
ण्डूककन्यापरिणय । तस्याजलेनिम-
ज्जन । रात्रासर्वमण्डूकहननचोदना ।
तेनकर्मणाभीतेनमण्डूकराजेनपुनस्त-
स्मैस्वपुत्रीप्रदान । तत्पुत्रयोःशलद-
लयोर्द्वैतान्तकथनपूर्वकवामदेवमुनि-
माहात्म्यकथन ।
१९६ १९३ ३५ सुखदुःखनिरूपकवकशकसंवादानु-
वादः ।
१९७ १९४ ८ शिबिचरित्रकथन ।
१९८† १९५ ६ गोदानविषयेययातिचरित्र ।
१९९ १९६ १३ सेदुकवृषदर्भचरित्र ।
२०० १९७ २८ श्येनकपोतीयरूपशिबिचरित्र ।
२०१ १९८ २७ दानमहिमविषयेअष्टकादिराजकथा ।
२०२ १९९ १८ कीर्त्यकीर्त्योःस्वर्गनरकनिवासहेतुताप्र-
तिपादकेन्द्रयुगोपाख्यान ।

* गद्यपद्यत्मकोऽयमध्यायः ।

† १९८, १९९, २०० एतदध्यायत्रयं ज्ञ. पुस्तक एव इ-
त्यते नेतरकोशेषु ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- २०३ २०० १२९ स्वर्गनरककारणीभूतसाधारणधर्माः ।
 २०४ २०१ ३४ धुन्धुमारोपाख्यान । उदङ्कमुनिप-
 स्तुष्टेनविष्णुनातस्मैवरदान । कुवला-
 श्वेनधुन्धुनामकासुरघातनविधान ।
 २०५ २०२ ३३ उदङ्केनवृहदश्वप्रतिधुन्धुनामकासुरह-
 ननचोदना ।
 २०६ २०३ ३७ वृहदश्वेनोदङ्कप्रतिस्वपुत्रेणकुवलाश्वेन-
 धुन्धुवधस्यभावित्वकथनपूर्वकवनप्र-
 तिगमन । धुन्धुत्पत्तिकथनायमधुकै-
 टभट्टतान्तकथन ।
 २०७ २०४ ४३ मधुकैटभपुत्रेणधुन्धुनादेवानापीडन ।
 उदङ्कचोदितेनकुवलाश्वेनधुन्धुहनन ।
 देवैः कुवलाश्वस्यधुन्धुमार इतिनामक-
 रण ।
 २०८ २०५ २४ पतिव्रतामाहात्म्यारम्भः ।
 २०९ २०६ ५१ कौशिकबलाकयो कथा ।
 २१० { २०७ } ६३ कौशिकेनद्विजेनपतिव्रतावचनाद्धर्म-
 व्याधसमीपगमन । व्याधेनतस्मैनाना-
 धर्मोपदेशः ।
 २११ { २०७ } ४० धर्मव्याधेनशिष्टलक्षणादिकथन ।
 २१२ २०८ ३९ धर्मव्याधेनस्वधर्मानुष्ठानस्यश्रेय-
 ससाधनत्वादिकथन ।
 २१३ २०९ ५७ पौरुषनिन्दनपूर्वकदैवप्रशसनं ।
 २१४ २१० २१ ब्राह्मणमाहात्म्यकथन ।
 २१५ २११ २७ धर्मव्याधेनभूतपञ्चकगुणनिरूपण ।
 २१६ { २१२ } ५६ सत्त्वादिगुणत्रयनिरूपण ।
 २१७ { २१३ } २९ धर्मव्याधेनकौशिकायस्वगृहप्रवेशन-
 पूर्वकवृद्धतरस्वमातापितृप्रदर्शन ।
 मातापितृविषयेस्नानुसन्धानप्रकार-
 निवेदन ।
 २१८ २१५ ३१ धर्मव्याधेनकौशिकप्रतिमातापितृशुश्रू-
 षणचोदनपूर्वकस्वस्थशूद्रयोर्नौजनन-
 कारणकथन ।
 २१९ २१६ ३८ कौशिकेनस्वगृहमेत्यस्वपित्रोःशुश्रूषण ।
 पतिव्रतामाहात्म्योपसंहारः ।
 २२० २१७ २१ आङ्गिरसोपाख्यानारम्भः । देवैर्वृहस्प-
 तेर्गुरुत्वेनस्वीकारः ।
 २२१ { २१८ } ३३ अग्नीनामुत्पत्तिकथन ।
 २२२ { २१९ } २० अग्नीनामुत्पत्तिकथन ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- २२३ २२१ ३१ अग्निवशकथन ।
 २२४ २२२ ३२ अग्निवशकथनं ।
 २२५ २२३ १६९ कुमारोत्पत्तिकथारम्भः ।
 २२६ २२४ ४१ स्कन्दोत्पत्तिः ।
 २२७ २२५ ४० स्वाहयासप्तर्षिपत्नीध्वरुन्धतीसारु-
 प्यवर्जमितरासासारूप्यस्वीकारेणाम्नि-
 नासहरमण । षण्मुखोत्पत्तिः । तेन-
 कौञ्चगिरिविदारण । श्वेतपर्वतभेदन ।
 २२८ { २२६ } ५८ षड्भिर्भिलोकापवादभयात्स्वपत्नी-
 नापरित्यागः । इन्द्रेणस्कन्देनसहस-
 धिकरण ।
 २२९ { २२८ } ६० स्कन्दचरित्रप्रतिपादनं । स्कन्दस्य
 { १०-१६ } ६० दैवसेनापत्येऽभिषेकः । देवसेनाया
 { २२९ } विवाहः ।
 २३० २३० ५९ स्कन्दचरित्रकथन ।
 २३१ { २३१ } २८ स्कन्देनस्वाहादेव्या अभीष्टप्रदानं ।
 { १-२७ } स्कन्दस्यरुद्रपुत्रत्वादिकथन ।
 २३२ { २३१ } ८९ महादेवस्यभद्रवटप्रतिगमनं । देवा-
 { २८-११३ } सुरयुद्ध । महिषासुरसवादः ।
 २३३ २३२ २१ स्कन्दनाम्नाकीर्तन ।
 समाप्तमार्केण्डेयसमास्यापर्व ॥ ११ ॥
 अथद्रौपदीसत्यभामासंवादपर्व ॥ १२ ॥ अध्यायाः ॥ ३ ॥
 (२३४-२३६) ॥ श्लोकाः ॥ ९३ ॥
 २३४ २३३ ६३ सत्यभामयापतिवशीकरणोपायं पृष्ट्या-
 द्रौपद्यातदुत्तरदानव्याजेनपतिव्रताध-
 मेकथन ।
 २३५ २३४ १२ पतिव्रताधर्मकथन ।
 २३६ २३५ १८ श्रीकृष्णेनसत्यभामयासहस्रपुरं प्रति-
 गमन ।
 समाप्तद्रौपदीसत्यभामासंवादपर्व ॥ १२ ॥
 अथघोषयात्रापर्व ॥ १३ ॥ अध्यायाः ॥ २२ ॥
 (२३७-२५८) ॥ श्लोकाः ॥ ६३९ ॥
 २३७ २३६ ३१ कस्माच्चिद्वाङ्मणात्पाण्डववृत्तान्तंश्रुत-
 वताधृतराष्ट्रेणपाण्डवान्प्रतिशोचन ।
 पाण्डवपराक्रमानुस्मरणेनस्वपुत्राणां-
 तेभ्योवनिर्धारणपूर्वकतान्त्रिपरि-
 शोचन ।
 २३८ २३७ २५ कर्णशकुनिभ्यामुद्योघनं प्रतिस्ववैभव-
 प्रदर्शनेनपाण्डवानां दुःखजननाद्यद्वैत-
 वनगमनचोदना ।
 २३९ २३८ २४ द्वैतवनगमनेघोषयात्राया उपायलनि-
 धारण ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- २४० २३९ २९ दुर्योधनेनघोपयात्राव्याजेनानुजादि-
भि सहद्वैतवनप्रतिगमनं ।
- २४१ २४० ३१ द्वैतवनेसरस्समीपक्रीडास्थाननिर्मातृणा
दुर्योधनभृत्यानांपूर्वमेवतत्रागतैर्गन्ध-
र्वै.प्रतिवारण । दुर्योधनेनगन्धर्वोत्सा-
रणायसेनाप्रेषण । गन्धर्वैर्दुर्योधनभ-
टानाभर्त्सनं ।
- २४२ २४१ ३६ गन्धर्वैस्सहकौरवाणामायोधन । चि-
त्रसेनादिभिर्विरथीकृतेनकर्णेनरणाङ्क-
णात्पलायनं ।
- २४३ २४२ २४ चित्ररथेनदुर्योधनस्त्वन्धनपूर्वकस्व-
रधारोपण । इतरैर्गन्धर्वैर्दुर्योधनभ्रा-
तृणातद्वाराणाचबन्धन । दुर्योधनामा-
स्यादिभिर्युधिष्ठिरायतन्निवेदनेभीमेन-
तदनुमोदन ।
- २४४ २४३ ३८ भीमेनदुर्योधनविमोचनस्यानौचित्यप्र-
तिपादनेयुधिष्ठिराज्ञयाऽर्जुनेनतद्विमो-
चनप्रतिज्ञान ।
- २४५ २४४ २१ भीमादीनाचित्रसेनादिभिर्युद्ध ।
- २४६ २४५ ३१ अर्जुनेनपराजितचित्रसेनेनस्वस्वस-
खिलकथन । युद्धोपरमः ।
- २४७ २४६ ३१ सचित्रसेनानाभीमादीनाबद्धदुर्योधन-
मादाययुधिष्ठिरसमीपगमन । युधि-
ष्ठिराज्ञयागन्धर्वैर्दुर्योधनादीनाबन्धा-
द्विमोचन । ततोदुर्योधनेनस्वपुरप्रति-
प्रस्थान ।
- २४८ २४७ १४ दुर्योधनेनमध्येमार्गमवस्थान । तत्र-
समागतकर्णेनभ्रमात्तस्यगन्धर्वजेतृ-
स्वरूपेणप्रशसन ।
- २४९ २४८ १७ दुर्योधनेनकर्णप्रतियुद्धेसानुजस्यस्वस्य-
गन्धर्वैर्बन्धनस्यभीमादिभिर्गन्धर्वपरा-
जयस्यचकथन ।
- २५० २४९ ४२ युधिष्ठिरात्स्वस्वबन्धमोचनकथन । प्रा-
योपवेशनेनिजाभ्यवसायकथनपूर्वक-
दुःशसनप्रतिराज्यपरिपालनविधान ।
प्रायोपवेशनिवेशनायसान्त्वोक्तिः ।
- २५१ २५० १४ कर्णेनबहुधाप्रार्थनेपिदुर्योधनेनप्रायो-
पवेशाभ्यवसायादनिवर्तनं ।
- २५२ २५१ ३१ पातालवासिभिर्दैत्यैर्विसृष्टयाकृत्याया-
प्रायोपविष्टस्यदुर्योधनस्वपातालं प्रति-
नयनं ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- २५३ २५२ ५३ तत्रत्यैर्दैत्यैर्हेतूपन्यासपूर्वकंप्रायोपवे-
शान्निवर्तनं । पुनःकृत्यायादुर्योधनस्य-
पूर्वस्थानंप्रत्यानयनं । दुर्योधनेनस्व-
पुरप्रत्यागमनं ।
- २५४* २५३ २९ भीष्मेणदुर्योधनप्रतिपाण्डवप्रशसनपू-
र्वकतै सहसविविधान । [तथाकर्ण-
स्यगर्हणं । दुर्योधनानुमत्याकर्णेनदि-
ग्विजयायनिर्गमन ।]
- २५५ २५४ ३६ दिग्विजयार्थगतनेकर्णेनसकलराजव-
शीकरणपूर्वकपुनर्हस्तिनपुरप्रत्याग-
मन ।
- २५६ २५५ २६ दुर्योधनेनराजसूययाजनप्रार्थितैर्ब्रा-
ह्मणैर्हेतूक्तयातन्निषेधनपूर्वकतप्रतिय-
ज्ञान्तरकरणनियोजन ।
- २५७ २५६ २५ दुर्योधनेनयज्ञसमापनानन्तरंनिजन-
गरप्रवेश ।
- २५८ २५७ ३१ दुर्योधनसभायाकर्णेनार्जुनवधप्रति-
ज्ञान । चारमुखात्पाण्डवैस्तच्छूर्णनं ।

समाप्तंघोपयात्रापर्व ॥ १३ ॥

अथमृगस्वप्नोद्भवपर्व ॥ १४ ॥ अध्यायाः ॥ १ ॥

(२५९) ॥ श्लोकाः ॥ १७ ॥

- २५९ २५८ १७ पाण्डवनिहतभूयिष्ठैर्मृगैर्युधिष्ठिरंप्रति-
स्वप्नेस्थानान्तरमेत्यस्वकुलशोषीकरण-
प्रार्थना । युधिष्ठिरेणपुनःकाम्यकवन-
गमनं ।

समाप्तंमृगस्वप्नोद्भवपर्व ॥ १४ ॥

अथव्रीहिद्रौणिकपर्व ॥ १५ ॥ अध्यायाः ॥ ३ ॥

(२६०-२६२) ॥ श्लोकाः ॥ १२९ ॥

- २६० २५९ ३८ कदाचनकाम्यकवनवासिनःपाण्डवा-
नुपागतेनव्यासेनयुधिष्ठिरप्रतिदानप्र-
शसन ।
- २६१ २६० ३८ मुद्गलचित्तपरीक्षणायदुर्वाससाषट्कु-
लोयाचनेगयविकृतमनसातेनतदातदा-
ऽन्नदानेनतत्तोषण । तन्महिम्नासवि-
मानेनदेवदूतेनसशरीरस्यैवमुद्गलस्य-
स्वर्गप्रत्याह्वान । मुद्गलेनतत्प्रतिस्वर्ग-
स्वरूपनिरूपणप्रार्थना ॥
- २६२ २६१ ५३ देवदूतात्स्वर्गमुखस्यास्थिरतांपरिज्ञात-

* २५४ तमाध्याये १६ तमश्लोकमारभ्यसप्तमोऽध्याय. २५५
तमोऽध्यायःसप्तमश्चदक्षिणात्यकोशेषुनस्तः ।

अध्याय, झपा, अ, श्लोक.

वतामुद्रलेनस्वर्गानभिरोचनपूर्वकदेव-
दूतस्यस्वर्गप्रतिप्रस्थापन । व्यासेन
युधिष्ठिरप्रतिमुद्रलोपाख्यानकथनपूर्व-
कस्वाश्रमप्रतिगमन ।

समाप्तं द्वौपदीहरणपर्व ॥ १५ ॥

अथ द्वौपदीहरणपर्व ॥ १६ ॥ अध्यायः ॥ १० ॥

(२६३-२७२) ॥ श्लोकाः ॥ २९५ ॥

२६३* २६२ २७ कदाचनशिष्यायुतसहितेनदुर्वाससा-
दुर्योधनगृहप्रतिगमन । दुर्योधनेन
स्वपरिचर्यासतुष्टप्रतिद्रौपद्याभोजना-
वसानेभोजनायपाण्डवान्प्रतिगमन-
प्रार्थना । दुर्वाससातस्मैतद्वरदानपूर्व-
कपाण्डवान्प्रतिप्रस्थान ।

२६४ २६३ ४७ दुर्वाससाऽकालेपाण्डवान्प्रत्यनयाच-
न । तथायुधिष्ठिरानुमत्याशिष्यायुते-
नसहस्रानायनदीप्रतिगमन । अत्रा-
न्तरेद्रौपदीप्रार्थनयाश्रीकृष्णस्यतत्स-
मीपगमन । तेनस्त्रीयक्षुनिवृत्तयेद्रौ-
पदीप्रत्यनयाचन । तथाऽन्नस्यशेषा-
भावेनिवेदितेऽन्नस्थालीमानाग्यतत्क-
ण्ठलम्पशाकपुलाकभक्षणेनसशिष्यस्य
दुर्वासस आकण्ठमुक्तवृत्तिजनन ।
ततोभोजनायभीमेनाह्वानेभयाच्छि-
ष्यैः सहदुर्वासस पलायन ।

२६५ २६४ १७ पञ्चस्वपिपाण्डवेपुमृगयार्थगतपुसपरि-
जनेनजयद्रथेनमार्गवशात्तदाश्रमाभि-
गमन । तत्रद्रौपदीदर्शनक्षुभितहृदा
तेनतन्निष्ठप्रतिकोटिकाश्यस्यप्रेषण ।

२६६ २६५ १४ कोटिकाश्येनतत्पितृभर्तृकुलादिप्रश्न ।

२६७ २६६ १ कोटिकाश्यप्रतिद्रौपद्यास्त्रीयवृत्तान्त-
कथन ।

२६८ २६७ २८ कोटिकाश्याद्रौपदीतत्त्वविदितवताज-
यद्रथेनद्रौपदीमेत्यस्वभार्याभवेतिया-
चना ।

२६९ २६८ २९ द्वौपद्यास्त्राभिलाषिणोजयद्रथस्यगर्हणं ।
तथाबलात्स्ववस्त्रान्तर्कषिणस्तस्याक्षे-
पादव. पातनपूर्वकंस्वयमेवतद्रथारो-
हणं ।

२७० २६९ ३३ मृगयागतै. पाण्डवैर्दुर्निमित्तदर्शनाद्वि-

अध्याय, झपा, अ, श्लोक.

पदाशङ्क्यासत्वरस्वाश्रमाभिगमन ।
तदाद्रौपदीवृत्तान्तावगमेनजयद्रथप-
थानुगतैस्तदवलोकनेनक्रोपात्समुत्क्रो-
शन ।

२७१ २७० २२ द्वौपद्याजयद्रथप्रतितत्तलक्षणप्रदर्शन-
पूर्वकयुधिष्ठिरादिनिर्देशः ।

२७२ २७१ ६९ युधिष्ठिरादीनाजयद्रथादिभिरायोधन ।
जयद्रथसहायेषु भीमादिभिर्निहतेषु
तेनद्रौपदीविमोचनपूर्वकपलायन ।
भीमार्जुनाभ्यापरुषोक्तिपूर्वकतदनु-
धावन ।

समाप्तं द्वौपदीहरणपर्व ॥ १६ ॥

अथ जयद्रथविमोक्षणपर्व ॥ १७ ॥ अध्यायः ॥ १ ॥

(२७३) ॥ श्लोकाः ॥ ८३ ॥

२७३ २७२ ८३ भीमेनजयद्रथस्यमूर्ध्निपादप्रहारपूर्वक
धुरप्रेणपञ्चचूडीकरण । भीमेनबन्ध-
नपूर्वकमानीतस्ययुधिष्ठिरेणमो-
चन । जयद्रथेनतपःप्रसादिताम्हा-
देवादार्जुनवर्ज एकस्मिन्दिनेपाण्डवज-
यरूपवरादान ।

समाप्तं जयद्रथविमोक्षणपर्व ॥ १७ ॥

अथ रामोपाख्यानपर्व ॥ १८ ॥ अध्यायः ॥ २० ॥

(२७४-२९३) ॥ श्लोकाः ॥ ७६९ ॥

२७४ २७३ १३ युधिष्ठिरेणमार्कण्डेयप्रतिस्वसमान-
दुस्विसत्ताप्रश्नः ।

२७५ २७४ १७ रामोपाख्यानाश्रम । रामादीनामुत्प-
त्तिः । कुबेरोत्पत्तिः ।

२७६ २७५ ४० मुनिवरेणविश्रवसा भार्यात्रयेरावणा-
दीनामुत्पादन । सानुजेनरावणेन
ब्रह्मणोवरप्राप्तिः । कुबेरनिष्कासन-
पूर्वकतस्यलङ्कायांनिवासः ।

२७७ २७६ १९ रावणोपद्रुतदेवगणप्रार्थितेनब्रह्मणा
श्रीहरेरामत्वेनप्रादुर्भावनिवेदनपूर्वकं
तान्प्रतितत्साहाय्यार्थवानरादिभावेन
जननचोदना ।

२७८ २७७ ६३ रामस्ययौवराज्याभिषेकारम्भः । तस्य
वनगमन । शूर्पणखावैरूयकरण ।
खरादिहनन । रावणस्यमारीचसमी-
पगमन ।

२७९ २७८ ४५ रामेणमृगरूपिमारीचहनन । रावणेन
सीताहरणं ।

* एतदादिदुर्वास उपाख्यानाभ्यन्तरेऽध्यायद्वय औत्तराहपाठ एव
दृश्यते ॥

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- २८० २७९ ४८ जटायुर्हनन । कबन्धवधः ।
 २८१ २८० ७५ रामसुग्रीवसख्य । रावणेनाशोकवने
 सीतानिवेशन । तत्रत्रिजटयासीता-
 या परिसान्त्वन ।
 २८२ २८१ ३० रावणेनसीतासमीपमेत्यबहुवाप्रलोभ-
 नेयविकृतमानसतयाप्रत्याख्यानेखा-
 वासप्रतिगमन ।
 २८३ २८२ ७१ सुग्रीवेणसीतान्वेषणायवानरप्रेषण ।
 लङ्कापुरात्प्रतिनिवृत्तेनहनुमतारामाय
 सीतावृत्तान्तनिवेदन ।
 २८४ २८३ ५४ रामेणसमुदतीरेदर्भसंस्तरेक्षण । वि-
 भीषणशरणागतिः । सेतुबन्धन ।
 २८५ २८४ ४१ अङ्गदेनरावाणायरामनिदेशकथन ।
 वानरराक्षसयुद्धारंभः ।
 २८६ २८५ १५ रामलक्ष्मणादीनारावणेन्द्रजिदादि-
 भिःसहयुद्ध ।
 २८७ २८६ २९ प्रहस्तधूम्राक्षादिवधः । कुंभकर्णेन
 युद्धायागमनं ।
 २८८ २८७ ३० कुंभकर्णवधः ।
 २८९ २८८ २७ लक्ष्मणेन्द्रजितोर्युद्ध ।
 २९० २८९ ३४ इन्द्रजिच्छरजालेनमुग्धयोरामलक्ष्म-
 णयोर्विश्रानालेणमोहापनोदन । सुग्री-
 वेणमहौषध्यातयोर्विशल्यीकरण । रा-
 मादीनानेत्रेषुकुबेरदूतानीतजलमार्ज-
 नेनातीन्द्रियवस्तुदर्शनशक्त्युदयः ।
 ततोयुद्धायपुनरागतस्येन्द्रजितोलक्ष्म-
 णेनवधः । सीतावधोद्यतस्यरावणस्य
 वृद्धामाल्येनसाम्नाततोविनिवर्तन ।
 २९१ २९० ३३ रावणेनस्वयंयुद्धायागमनं । इन्द्रेण
 रामायनिजरथप्रेषण । रावणवधः ।
 २९२ २९१ ७१ रामसमीपेसीताया आगमनं । सी-
 तायाःसौशील्येशङ्कमानरामप्रतिब्रह्म-
 णातत्सौशील्यकथनपूर्वकतत्परिग्रह-
 चोदना । सर्वैःसहरामस्यायोध्याग-
 मन । रामपट्टाभिषेकः । सुग्रीवविभी-
 षणादीनास्वस्वपुरं प्रतिप्रेषण । रामेण
 राज्यपरिपालन ।
 २९३ २९२ १४ मार्कण्डेयेनरामोपाख्यानकथनपूर्वक
 युधिष्ठिरस्यशोकापनोदन ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

समाप्तंरामोपाख्यानपर्व ॥ १८ ॥

अथपतिव्रतामाहात्म्यपर्व ॥ १९ ॥ अध्यायाः ॥ ७ ॥

(२९४-३००) ॥ श्लोकाः ॥ ६०१ ॥

- २९४ २९३ ४२ सावित्र्युपाख्यानारंभः । सावित्र्युत्प-
 त्ति । सावित्र्यावरान्वेषण ।
 २९५ २९४ ३३ सावित्र्यासत्यवतोभर्तृत्वेनवरण । ना-
 रदेनसत्यवत अल्पायुष्मक्यनेपितया-
 तादृशाध्यवसायादनिवर्तन ।
 २९६ २९५ २३ सावित्रीसत्यवतोर्विवाह ।
 २९७ २९६ ३४ कदाचननारदनिर्दिष्टेसत्यवतोमृतिदि-
 नेसावित्र्यावनंगच्छतोभर्तुरनुगमन ।
 २९८ २९७ ११३ वनप्रविष्टेनसत्यवताफलाहरणपूर्वक
 काष्ठविपाटन । शिरोवेदनादूनेनतेन
 भार्योत्सङ्गेशिरोनिधायशयनं । तत्र
 सत्यवन्मारणाययमागमन । सत्य-
 वन्तंतच्छरीरात्पाशबन्धनेनाकृष्यग-
 च्छतोयमस्यसावित्र्याऽनुगमन । त-
 त्स्तुतिवचनेनतुष्टेनयमेनतस्यैवरदान-
 पूर्वकसत्यवतोविसर्जनं । ततःपुनरु-
 ज्जीवितेनसत्यवतासावित्र्यासहस्वाध-
 मगमनायप्रस्थान ।
 २९९ २९८ ४५ अकस्माच्चक्षुर्लोभतुष्टेनद्युमत्सेनेनतत्र
 तत्रपुत्रान्वेषणं । सत्यवतापितुराश्र-
 माभिगमन ।
 ३०० २९९ १७ द्युमत्सेनस्यराज्यप्राप्तिः । सत्यवतो
 यौवराज्याभिषेकः । कथोपसंहारः ।

समाप्तंपतिव्रतामाहात्म्यपर्व ॥ १९ ॥

अथ कुण्डलाहरणपर्व ॥ २० ॥ अध्यायाः ॥ ११ ॥

(३०१-३११) ॥ श्लोकाः ॥ ३१० ॥

- ३०१ ३०० ३९ सूर्येणस्वप्नेकर्णप्रति अर्जुनप्रियचिकी-
 र्षयाभाविकवचकुण्डलाचनानिवेद-
 नपूर्वकतद्दानप्रतिषेधोपदेशः । कर्णे-
 नसूर्यप्रतिसहेतुकमिन्द्रायतद्दानप्रति-
 ज्ञान ।
 ३०२ ३०१ १८ सूर्येणहेतुकथनपूर्वकपुनरिन्द्रायकवच-
 कुण्डलदानप्रतिषेधोपदेशः ।
 ३०३ ३०२ २५ कर्णेनसानुनयशक्रायकवचकुण्डला-
 नेऽभ्यनुज्ञाप्राथर्चना । सूर्येणकर्णप्रति
 शकाच्छक्तिगृहीतातदानाभ्यनुज्ञान ।

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

- ३०४ ३०३ २९ दुर्वासस परिचर्यार्थकुन्तिभोजेनकु-
न्यानियोजन ।
- ३०५ ३०४ २० कुन्त्यापरिचर्ययादुर्वासस.परितोषण ।
- ३०६ ३०५ २३ दुर्वाससाकुन्त्यैसकलदेववशीकरणद-
क्षस्यमन्त्रस्योपदेशः ।
- ३०७ ३०६ २८ कदम्बचनकृतुज्ञातयासूर्यमवलोकय-
न्त्याकुन्त्यादुर्वासोदत्तमन्त्रपरीक्षणा-
यतदाह्वान । तत्रसूर्यागमन ।
- ३०८ ३०७ २८ मैथुनमन्तरादुश्शकानुनयेभास्करेकु-
न्याकृच्छ्रात्तदङ्गीकरणं । सूर्येणपुनः
कन्यात्वरूपवरदानपूर्वकतस्यागर्भा-
धान ।
- ३०९ ३०८ २९ कुन्त्यासहजकवचकुण्डलस्यकर्णस्यो-
त्पत्तिः । शिशुमञ्जूपायानिक्षिप्याश्व-
नद्याविसर्जन । मञ्जूषायाःक्रमेणच-
म्यापुरीप्रवेशः ।
- ३१० ३०९ २७ सूतेनाधिरथेनमञ्जूषायाग्रहण । त-
त्स्थशिशोःखपुत्रत्वेनकरण । कर्णेन
परशुरामादिभ्योस्त्रग्रहण । दुर्योधने-
नसहस्रव्यकरण ।
- ३११ ३१० ४४ ब्राह्मणवेषधारिणेन्द्रेणकवचकुण्डलया-
चनं । कर्णेनतस्माच्छक्तिग्रहणपूर्वक
तद्दान ।

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

समाप्तकुण्डलाहरणपर्व ॥ २० ॥

अथारण्यपर्व ॥ २१ ॥ अध्यायाः ॥ ४ ॥

(३१२-३१५) ॥ श्लोकाः ॥ २३७ ॥

- ३१२ ३११ २१ युधिष्ठिरादिभि काम्यकवनात्पुनर्द्वैत-
वनप्रत्यागमन । तत्रकेनचिन्मृगेण
तरुसंघर्षणात्स्वविषाणलभेनब्राह्मण-
स्यारणिनासहपलायन । तदानयनाय
पाण्डवैस्तदनुधावन । ततस्तै सुदूर-
स्वापकर्षणपूर्वकमन्तर्हितैर्मृगैश्चान्त्या
वटमूलेसमुपवेशन ।
- ३१३ ३१२ ५१ पानीयानयनायसरोगतेषुनकुलादिषु
यक्षवचनावमत्यापौनीथपानेनदीर्घ-
निद्राश्रयणादनागतेषुयुधिष्ठिरेणापि
तत्सरोगमन ।
- ३१४ ३१३ १३६ युधिष्ठिरेणसरस्तीरशायिनाभ्रातृणाम-
वलोकनेनसकरुणपरिदेवनपूर्वकजल-
पानायप्रयतन । यक्षेणस्वप्रश्नानामु-
त्तरदानमन्तराजलपानस्यदुश्शक्तव-
कथनेयुधिष्ठिरेणतेषासमुचितोत्तर-
दान । ततस्तुष्टेनयक्षेणभीमादीनां
चतुर्णामुज्जीवन ।
- ३१५ ३१४ २९ यक्षेणयुधिष्ठिरंप्रतिस्वस्वरूपप्रकाशन-
पूर्वकअरणिहरणादेःशीलशोधनायस्व-
कृतत्वकथनेनतदभिमतवरप्रदान ।

समाप्तमारण्यपर्व ॥ २१ ॥

वनपर्वसंपूर्ण ॥ ३ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

विराटपर्व ॥ ४ ॥

अवान्तरपर्वणि ॥ ५ ॥ अध्यायाः ॥ ७८ ॥ श्लोकाः ॥ ३४९४ ॥

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

अथ पाण्डवप्रवेशपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ १४ ॥

(१-१४) ॥ श्लोकाः ॥ ६१६ ॥

- १ * ५० युधिष्ठिरेण ब्राह्मणाय मृगापहृता रणि-
भाण्डप्रत्यर्पणं । धौम्येन युधिष्ठिरस्य
परिसान्त्वनं । पाण्डवैर्धौम्येन सह
मन्त्राय क्वचिदुपवेशनं ।
- २ १ ३१ युधिष्ठिरेण भ्रातृभिः समन्वयविराटनग-
रे निवासनिर्धारणं । तथा स्वस्य यति-
वेषपरिग्रहेण विराटसभास्तारी भवन-
कथनं ।
- ३ २ ५२ भीमेन युधिष्ठिरं प्रति स्वस्य सूदवेषपरि-
ग्रहेण विराटभवेन निवासकथनं । अ-
र्जुनेन नपुंसकवेषपरिग्रहेण राजकन्या-
नाटनादिकथनं ।
- ४ ३ ३८ नकुलेन विराटनगरेऽश्वपालकतया स्व-
स्य निवासकथनं । सहदेवेन गोपालक-
तया स्वस्य निवासकथनं ।
- ५ ४ ८६ पाण्डवैरिन्द्रसेनादीन् प्रति द्वारकादिगम-
नचोदना । पाण्डवान् प्रति धौम्येन
राजगृहवासप्रकारानुशासनं ।
- ६ { ५ } २७ पाण्डवैर्धौम्येन विसर्जनपूर्वकं विराटनग-
रसमीपगमनं ।
- ७ { ५ } ६७ इमं शानसनिहितेशमीवृक्षे स्वायुधनि-
क्षेपं । तथा खेपासाकेतिकनामकल्पनं ।
- ८ ६१ ३६ युधिष्ठिरकृता दुर्गास्तुतिः ।
- ९ ७ ५४ युधिष्ठिरेण यतिवेषपरिग्रहेण विराटस-
भाप्रवेशः । प्रत्युत्थानादिना सत्कृतेन
युधिष्ठिरेण विराटभवेन निवासः ।

* एतदध्यायस्याकथा औत्तराहपाठेन पर्वणः ३१५ तमाव्याय-
स्य तया वर्तते ।

† अयमध्यायो दाक्षिणात्यकोशेषु नास्ति ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- १० ८ २४ भीमेन सूदवेषपरिग्रहेण विराटसभाप्र-
वेशः । विराटेन तस्य पाकाधिकारे
नियोजनं ।
- ११ ११ २४ अर्जुनेन पण्डवेपेण विराटसभाप्रवेशः ।
विराटेन तस्य कन्यानाटने नियोजनं ।
- १२ १२ १६ नकुलेन सादिवेषेण विराटसभाप्रवेशः ।
विराटेन तस्याश्वपालने नियोजनं ।
- १३ १० २७ सहदेवेन गोपवेषधारिणा विराटसभा-
गमनं । विराटेन तस्य गवापालने नियो-
जनं ।
- १४ ९ ८४ द्रौपद्यासैरन्ध्रीवेषधारणेन सुदेष्णागृहे
निवासः ।

समाप्तं पाण्डवप्रवेशपर्व ॥ १ ॥

अथ समयपालनपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ १ ॥

(१५) ॥ श्लोकाः ॥ ६३ ॥

- १५ १३ ६३ पाण्डवैः स्वस्वव्यापारैर्विराटपरितोषणं ।
भीमेन शङ्करोत्सवे महामल्लमारणं ।

समाप्तं समयपालनपर्व ॥ २ ॥

अथ कीचकवधपर्व ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ १३ ॥

(१६-२८) ॥ श्लोकाः ॥ ७२२ ॥

- १६ { १४ } २३ द्रौपद्यास्वात्मानकामयमानस्य कीचक-
स्य प्रत्याख्यानं ।
- १७ { १४ } २१ द्रौपद्यास्वात्मानकामयमानस्य कीचक-
स्य प्रत्याख्यानं ।
- १८ १५ ५६ कीचकेन सुदेष्णाप्रतिद्रौपद्यास्ववशी-
करणप्रार्थना । सुदेष्ण्या कीचके सुरा-
हरणव्याजेन तद्रुद्रप्रतिद्रौपदीप्रेषणप्र-
तिज्ञानं । तथा सुरानयनाय कीचक-
गृहप्रतिद्रौपद्यागमनचोदना ।
- १९ { १६ } ६४ कीचकगृहप्रतिप्रस्थितया द्रौपद्यास्व-
स्यावूषणाय सूर्यादिदेवप्रार्थना । सूर्ये-
ण तद्रक्षणाय निगूढस्य रक्षसः प्रेषणं ।
कीचकेन द्रौपदीप्रतिस्ववशीभवनया-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

- चन । तथातदनङ्गीकारेरोपात्पादेन
ताडन । सूर्यदूतेनरक्षसाकीचकस्य
भूमौनिपातन । युधिष्ठिरेणकीचक-
जिघासोभीमस्यसंकेतेनप्रतिषेधन ।
२० { १६ } ७८ विराटेनकीचकस्यदण्डप्रयोगाद्दुष्टया
{ ३४-५१ } द्रौपद्यातंप्रत्युपालंभन । युधिष्ठिरेण-
द्रौपद्या.सान्त्वन । अज्ञानादिवशोक-
हेतुपृच्छन्तीसुदेष्णाप्रतिद्रौपद्यातद्धे-
तो कथनं ।
२१ + ३८ कीचकोत्पत्तिप्रकारादिकथन ।
२२ { १७ } १२५ कीचकजिघासन्त्यद्रौपद्यात्रौमहान-
{ १८ } समेत्यस्वपतोभीमस्यप्रबोधन । कीच
{ १९ } ककृतापमानकथन । तथायुधिष्ठिरा-
दीन्प्रतिनामनिर्देशपूर्वकमनुशोचन ।
२३ २० ३३ द्रौपद्याभीमंप्रतिकीचकहननचोदना ।
भीमेनद्रौपदीदृष्टाशोचन ।
२४ २१ ५५ द्रौपदीभीमसेनसंवाद । द्रौपद्याभीमं
प्रतिकीचकहननचोदना ।
२५ { २२ } ५३ भीमवचनाद्रौपद्याकीचकंप्रतिरात्रौन-
{ १-३५ } र्तनागारागमनचोदना ।
२६ { २२ } ५४ पूर्वमेव नर्तनागरमागतेनभीमेनपश्चा-
{ ३६-९४ } दागतस्यकीचकस्यमारण । उपकीच-
कानांनत्रागमन ।
२७ २३ ६५ उपकीचकैःपञ्चाख्याःकीचकेनसहच-
रमविमानारोपणेनश्मशानप्रापण ।
भीमेनोपकीचकानाहनन ।
२८ २४ ४७ सुदेष्णयाविराटनियोगाद्रौपदीप्रति
स्वपुरात्रिगमनचोदना । द्रौपद्यामासा
वधिस्ववासाभ्यनुज्ञाप्रार्थनायासुदेष्ण
यातदङ्गीकरण ।

समासंकीचकवधपर्व ॥ ३ ॥

अथ गोग्रहणपर्व ॥ ४ ॥ अध्याय. ॥ ४५ ॥

(२९-७३) ॥ श्लोका. ॥ १९१६ ॥

- २९ २५ ३७ पाण्डवान्वेषणायक्रमेणविराटपुरमा-
गतैश्चारैर्हस्तिनपुरमेत्युयोधनसमी-
पेपाण्डवानवगतिनिवेदनपूर्वककीच-
कवनिवेदन ।
३० २६ २३ दुर्योधनादिभिःपाण्डवान्वेषणायस-
मालोचन ।
३१ { २७ } ५३ द्रोणेनदुर्योधनप्रतिपाण्डवानाधार्मि-
{ २८ } कत्वाद्विगुणकथनं । भीष्मेणतैःसह-
सविविधान ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक

- ३२ { २९ } ६४ दुर्योधनेनकीचकवधस्यभीमसेनकृत-
{ ३० } त्वसंभावन।। तथाभीष्माद्यनुमत्यासुश-
र्मणोविराटनगरप्रतिप्रेषण । सुशर्मणा
विराटनगरमेत्यदक्षिणभागोगोग्रहणं ।
३३ ३१ ४९ गोपैर्विराटप्रतिसुशर्मणागोग्रहणनिवे-
दन । विराटादिभिर्युद्धायनिर्गमोद्य-
मः । युधिष्ठिरेणविराटप्रतिस्वेषायुद्ध-
कौशलनिवेदनेनप्रातृभिःसहसमरा-
याभियान ।
३४ ३२ ३३ विराटसुशर्मसैन्ययोर्युद्ध । युधिष्ठिरा-
दिनिहतानापरिसह्यान । विराटसु-
शर्मणोर्युद्ध ।
३५ ३३ ७१ सुशर्मणाविराटस्ययुद्ध । भीमेनयुधि-
ष्ठिरचोदनयाविराटस्यमोचनपूर्वकसु-
शर्मणोबन्धन । युधिष्ठिरेणकरुणया
सुशर्मणोविमोचन ।
३६ ३४ २७ युधिष्ठिरचोदनयाविराटप्रेषितैर्दूतैर्नग-
रमेत्यजयोद्धोपण ।
३७ ३५ २२ दुर्योधनेनभीष्मद्रोणादिभि सहविराट-
नगरमेत्योत्तरभागगवाग्रहण । गोपा-
लेनोत्तरकुमारप्रतिगोग्रहणनिवेदन ।
३८ { ३६ } ७३ उत्तरेसमुचितमारथेरभावेनखिद्यमा-
{ ३७ } नेऽर्जुनेनद्रौपदीप्रत्युत्तरायवृहन्नला-
यासारथ्यकौशल्यनिवेदनचोदना ।
उत्तरयावृहन्नलाप्रतिसारथ्यकरणप्रा-
र्थना । अर्जुनसारथिकेनोत्तरेणरणा-
भियानं ।
३९ ३८ ८० उत्तरेणरथादवरक्रन्त्यभयात्पलायन ।
तमनुधाविनाऽर्जुनेनतस्यकेशपाशेश-
हणेनपरिसान्त्वनपूर्वकंपुनारथारोपणं ।
गाण्डीवानयनायशमीप्रतिगमनं ।
४० { ३९ } ६० वृहन्नलाहृष्टाऽयमर्जुनएवेतिकुरुणा-
{ ४० } निश्चय । शमीसमीपमेत्यार्जुनेनोत्त-
रंप्रतिपाण्डवैरायुधान्यत्रनिहितानी-
तिकथन । उत्तरेणार्जुनचोदनयाशमी-
मारुह्यधनुरादान ।
४१ ४२ २१ उत्तरेणार्जुनंप्रतितत्तत्कार्मुकस्वामिना-
प्रश्नः ।
४२ ४३ २५ अर्जुनेनोत्तरप्रतियुधिष्ठिराद्यायुधानां
पृथक्पृथक्प्रणामनिर्देशेनतत्तत्स्वामिकल्-
कथनं ।
४३ ४४ ५२ अर्जुनेनोत्तरप्रतिस्वस्यार्जुनत्वकथनपू-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- वर्ककङ्कादीनांयुधिष्ठिरादित्वकथन ।
अर्जुनस्यदशनाम्नानिर्वचनं ।
- ४४ ४५ ६० उत्तरेणस्वापराधक्षमापन । अर्जुनेन
स्वस्वकैव्यप्राप्तिहेतुकथन । उत्तरसा-
रथिकृत्वाऽर्जुनेनरणायाभियान ।
- ४५ { ४६ } २८ अर्जुनेनहनुमद्भुजस्यरथेस्थापन । त-
थास्वशङ्खादिशब्दश्रवणवित्रस्तस्योत्त-
रस्यसमाश्वसनपूर्वकरणाभियान ।
- ४६ { ४६ } १८ द्रोणेनदुर्योधनप्रतिवृहन्नलाया अर्जुन-
त्वकथनपूर्वकदुर्निमित्तकथन ।
- ४७ ४७ ३५ द्रोणवचनाद्बृहन्नलाया अर्जुनत्वनिर्धा-
रणेनविषादात्तूष्णीभूतेषुस्त्रीयेषुदुर्यो-
धनेनतेषासमरप्रोत्साहन ।
- ४८ ४८ २८ कर्णेनात्मश्लाघनपूर्वकमर्जुनपराभवन-
प्रतिज्ञान ।
- ४९ ४९ २६ कृपाचार्येणार्जुनप्रशंसनपूर्वककर्णगर्ह-
ण । तथास्वेवैकैकेनार्जुनस्यदुर्जयत्व-
कथनपूर्वकसंभूयाभियाननिर्धारण ।
- ५० ५० ४१ कर्णेनकृपाचार्येगर्हण । तदसहिष्णु-
नाऽश्वत्थामासममोद्धाटनकर्णदुर्योध-
नोपालभः ।
- ५१ ५१ २४ सकुद्धमश्वत्थामानप्रतिभीष्मेणद्रोणा-
दिप्रशसनपूर्वकपरिसान्त्वन । दुर्योधने-
नभीष्मकर्णभ्यासहृष्टद्रोणक्षमापन ।
- ५२ ५२ ३३ भीष्मेणदुर्योधनप्रतिहेतूपन्यासपूर्वक
युधिष्ठिरप्रतिश्रुतवनवासादिकालस्यप-
रिसमाप्तिकथन । भीष्मेणद्रोणवचना-
द्द्रोभिः सहदुर्योधनस्यप्रस्थापनपूर्वकंसे-
नायाव्यूहीकरणेनसमरायाभियान ।
- ५३ ५६ २१ इन्द्रेणसुदर्शननामनिकामगामिनिप्रा-
सादेदेवगणसमारोपणपूर्वकरणावलो-
कनायगगनाङ्गणावतरणं ।
- ५४ ५३ २२ सैन्यमभ्येदुर्योधनमनवलोकायताऽर्जु-
नेनोत्तरंप्रतितत्पदवीमनुरथयापनचो-
दना । तथाद्वाभ्याद्वाभ्यांबाणाभ्यां
द्रोणाद्यभिवादनपूर्वकताभ्यामेवतत्त-
त्करणंमूलेकुशलप्रश्नः । द्रोणेनतत्कौश-
लश्लाघन ।
- ५५ ५४ ४६ अर्जुनेनसेनामभ्येसुयोधनानवलोकने-
नतस्यगवामादानेनगमनसंभावनया
रथेनगवार्थप्रत्यभियान । भीष्मेण
पार्थभावविज्ञानेनसेनयासहतमनुधा-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- वन । गवान्तिकमुपगतवताऽर्जुनेन
तद्रक्षिणाबाणगणैरभिहननेनगवानि-
वर्तनं ।
- ५६ ५५ २८ अर्जुनेनोत्तरंप्रतिद्रोणकर्णादिरथानाम-
साधारणध्वजचिह्नप्रदर्शनपूर्वकतत्त-
न्नामनिर्देशेनतत्तत्पराक्रमवर्णन ।
- ५७ ५४ ६८ अर्जुनस्सभीष्मद्रोणादिभिः सहयुद्धं ।
अर्जुनेनकर्णस्यपराजयः ।
- ५८ { ५४ } ७७ अर्जुनेनकर्णपराजयः । अर्जुनपरा-
जितेनकर्णेनरणाङ्गणादपयान ।
- ५९ ५८ ९८ द्रोणार्जुनयोर्युद्धवर्णन । अर्जुनबाणा-
मिहृतिविषण्णेद्रोणेऽश्वत्थामातद्रक्ष-
णायाऽर्जुनंप्रत्यभियान । अत्रान्तरे
द्रोणेनापयान ।
- ६० ५९ १७ अर्जुनेनाश्वत्थामपराजयः ।
- ६१ ५७ ६२ अर्जुनस्यकृपाचार्येणसहयुद्ध । सम-
राङ्गणवर्णन ।
- ६२ ६४ ३४ भीमार्जुनयोर्युद्ध ।
- ६३ ६४ ५३ अर्जुनेनभीष्मपराजयः ।
- ६४ { ६२ } २७ अश्वत्थामाकर्णगर्हणं । कर्णादिपञ्च-
महारथैरर्जुनंप्रत्यभियान ।
- ६५ ६१ ५४ अर्जुनेनदुर्योधनादिपराभवनपूर्वक
भीष्मादिभिः सहायोधन ।
- ६६ ६५ ५१ अर्जुनेनभीतमुत्तरसमाश्वस्यदुर्योधन-
रथप्रतिस्वरथयापनचोदना । तथायु-
द्धेपलायमानदुर्योधनप्रतिसोपहासमा-
ह्वान ।
- ६७ ६६ ४६ दुर्योधनेनपुनःपरावृत्त्याभियान । भी-
ष्मादिभिस्तद्रक्षणायपरितोऽवस्थान ।
अर्जुनेनतैः सहचिरं प्रयुक्तपश्चात्समो-
हनान्नप्रयोगः । उत्तरकुमारेणार्जुन-
चोदनयाऽस्त्रमोहितानावस्त्रापहरणं ।
अर्जुनेनबाणैर्भीष्माद्यभिवादन ।
- ६८ ६७ २४ अर्जुनेनोत्तरप्रतियुधिष्ठिरादित्वप्र-
काशनप्रतिषेध । तथाशमीतरावायु-
धनिधानपूर्वकवृहन्नलावेषपरिग्रहेण
सारथ्यकरण । उत्तरेणार्जुनचोदन-
यास्त्रजयोद्धोषणायनगरंप्रतिदूतप्रेषण ।
विराटेनयुधिष्ठिरादिभिः सहसुशर्मादि-
जयानन्तरपुरप्रत्यागमन । तथोत्तर-
स्यकुरुविजयायवृहन्नलासहगमनश्र-
वणेनतद्रक्षणायसेनाप्रेषणचोदना ।

अध्याय, झपा.अ. श्लोक.

- अत्रान्तरेविराटायदूतैरुत्तरजयनिवे-
दन । कुमारानयनायवादित्रादिप्रेषण ।
७० { ६८ } ५१ उत्तरजयश्रवणहृष्टेन विराटेन युधिष्ठि-
रेण सहयुतदेवनं । विराटेनोत्तरप्रश-
सने कङ्केन वृद्धनलया कुरुपराजयकथन ।
ततो हृष्टेन विराटेन तस्य मुखेऽक्षेण ता-
डन १ क्षतात्प्रस्रवतोरक्तस्य सैरन्ध्र्या
निजोत्तरीयेण ग्रहण ।
७१ + ३१ अर्जुनकौरवयुद्धदिदृक्षया समागताना
देवाना पुनः स्वर्गप्रतिगमन ।
७२ { ६८ } ६९ उत्तरेण राजाभ्यनुज्ञयाऽन्तःपुरमेत्य
तदभिवादन । युधिष्ठिरव्रणावलोक-
नभीतस्योत्तरस्य चोदनया विराटेन यु-
धिष्ठिरक्षमापन । ततोऽर्जुनस्यान्तःप्र-
वेशः । विराटेनोत्तरप्रशसने तेन तत्प्रति-
कस्य चिद्देवपुत्रस्य जेतुं कथन । ततो-
ऽर्जुनेनोत्तराप्रभृतिभ्यः कुरुवस्त्रदान ।
७३ + १९ भीमार्जुनादिभीरात्रो युधिष्ठिरसमीप-
गमनं । युधिष्ठिरेण सहर्षस्नानभिभा-
षणे अर्जुनेन भीमं प्रति तत्कारणप्रश्न ।
युधिष्ठिरेण तत्प्रति विराटेनाक्षताडनस्य
तत्कारणल्लक्षण । भीमादिभिः क्रो-
धाद्विराटवधाभ्यवसाये युधिष्ठिरेण सहे-
तुकतत्प्रतिषेधन ।

समाप्तं गोप्रहणपर्व ॥ ४ ॥

अथ वैवाहिकपर्व ॥ ५ ॥ अध्यायाः ॥ ५ ॥

(७४-७८) ॥ श्लोकाः ॥ १७७ ॥

७४ ७० ३० परेशु प्रभाते युधिष्ठिरादिभीराजलक्ष-

अध्याय, झपा.अ. श्लोक.

- ण वारणेन भिहासनादिषु पवेशनं । त-
त्रागतवता विराटेन युधिष्ठिरस्य सिंहा-
सनोपवेशनाक्षेपः । अर्जुनेन तस्य
याथातथ्यकथन ।
७५ ७१ ३६ अर्जुनेन विराटप्रश्नाद्वल्लादीनाभीम-
सेनादिल्लक्षण । उत्तरेण युधिष्ठिरा-
दीनापराक्रमवर्णन । ततो विराटेन
युधिष्ठिरादीनाप्रसादन ।
७६ + २० उत्तरेण विराटप्रतियुधिष्ठिरादिकृतोप-
कारस्मारणपूर्वकमुत्तराया प्रदानेन त-
त्प्रसादनचोदना । उत्तरायाः पुरस्कार-
रेण सप्रणामप्रसादयते विराटायाभ्य-
प्रदान ।
७७ { ७२ } ३७ विराटेनार्जुनं प्रति स्वकुमार्या उत्तराया-
भार्यात्वेन प्रतिग्रहणप्रार्थनेन तत्प्रत्यर्जुने-
न सहेतुकथनस्तुषात्वेन परिग्रहाङ्गीक-
रण । दुर्योधनेन युधिष्ठिरप्रतिदूतमु-
खेन त्रयोदशवत्सरस्यासंपूर्तावेवार्जुने-
नात्मप्रकाशनात्पुनर्वनवासविधेयता-
निवेदन । युधिष्ठिरेण तत्प्रति तेनैव दूते-
न भीष्ममुखात्संदेहस्य परिहरणीयता-
प्रतिवेदन । भीष्मेण विचार्यनिर्धारण-
पूर्वकसकेतकालस्य पूर्णत्वोक्तिः ।
७८ { ७२ } ५४ उपप्लव्यप्रतिकृष्णागमन । तत्र ह्युप-
दायागमन । उत्तराभिमान्योर्विवाहः ।

संपूर्णवैवाहिकपर्व ॥ ५ ॥

विराटपर्व संपूर्ण ॥ ४ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।
श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

उद्योगपर्व ॥ ५ ॥

अवान्तरपर्वणि ॥ १० ॥ अध्यायाः ॥ १०६ ॥ श्लोकाः ॥ ६७५३ ॥

अध्याय. श्लो. अ. श्लो.

अथ सेनोद्योगपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ १० ॥

(१-१९) ॥ श्लोकाः ॥ ६०६ ॥

१	१	२५	विराटसभाप्रविष्टेषुराजसुश्रीकृष्णेन वृ- तराष्ट्रप्रतिदूतप्रेषणनिर्धारण ।
२	२	१५	बलरामेणस्वस्रदुर्योधनेपक्षपातावि- करण ।
३	३	२३	सात्यकिनाबलरामवचनप्रतिक्षेपपूर्व- कदुर्योधननिग्रहनिर्धारण ।
४	४	२६	द्रुपदेनसात्यकिमतानुमोदनेनराज्ञामा- ह्वानायदनप्रस्थापनकथनपूर्वकस्वपुरो- हितस्य वृतराष्ट्रप्रतिप्रेषणकथन ।
५	५	१९	श्रीकृष्णेनराज्ञावृतराष्ट्रस्यचदूतपुरोहि- तप्रेषणसदित्यद्वारकागमन । आह्व- तानाराज्ञामागमन । दुर्योधनाह्वता- नाराज्ञाचतप्रत्यागमन ।
६	६	१९	द्रुपदेनवृतराष्ट्रप्रतिस्वपुरोहितप्रेषण ।
७	७	४१	दुर्योधनार्जुनयो कृष्णदर्शनाययदृच्छ- यायुगपद्वारकागमन । अर्जुनेनश्रीकृ- ष्णसारथ्येनवरयित्वातेनसहहास्तिन- पुरगमन । दुर्योधनेनश्रीकृष्णकुमा- रानादायकृतवर्मणासहस्वपुरगमन ।
८	८	६०	शल्यागमन । गूढेनदुर्योधनेनशल्य- राहाय्यवरण । युधिष्ठिराभ्यर्थनया कर्णस्यसारथ्यकरणेतत्तजोवधकरणप्र- तिज्ञान ।
९	९	६८	त्वष्टृपुत्रस्यविश्वरूपस्यकथा । इन्द्रेण- विश्वरूपहनन । तद्वधकुपितेनत्वष्ट्रे- न्द्रववायवृत्रस्योत्पादन ।
१०	१०	५३	इन्द्रेणवृत्रासुरवधः । इन्द्रस्यब्रह्मह- त्याप्राप्ति ।
११	११	२६	नहुषस्यदेवराज्येऽभिषेकः । नहुषेण शचीकामना ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लो.

१२	१२	३२	नहुषवञ्चनायशच्यातेनसहसमयहर- णायतत्समीपगमन ।
१३	१३	२७	शच्यासमयकरण । देवैर्विष्णवाज्ञये- न्द्रस्यब्रह्महत्यापनोदनायाश्चमेवयाज- न । शच्यापश्रुतिदेवीपूजन ।
१४	१४	१८	उपश्रुतिदेव्याशच्यै इन्द्रप्रदर्शन ।
१५	१५	३७	शचीवचनान्नहुषेणागस्त्यादिसप्तर्षि- णांस्वशिक्षिकावाहनचोदना । अग्नि- नेन्द्रान्वेषण ।
१६	१६	३६	अग्निनापद्मनालस्थमिन्द्रहृद्वावृहस्पत- येतन्निवेदन । वृहस्पतिनातत्रगत्वे- न्द्रेस्तूयमानेकुबेरादीनातत्रागमन । इन्द्रेणनहुषजयेसाहाय्याग्नेर्भागदा- नपूर्वककुबेरादीनातत्तद्दिगाधिपत्येऽ- भिषेचन ।
१७	१७	२३	लोकपालैरसहनहुषनिपूदनोपायमन्त्र- यन्तमिन्द्रमेत्यागस्त्येन नहुषस्यदेव- राज्यात्परिप्रशान्तिवेदनम् ।
१८	१८	२५	इन्द्रेणपुनर्देवलोकमेत्यत्रैलोक्यराज्य- पालन । शल्येनेन्द्रवृत्तान्तकथनपूर्वक युधिष्ठिरादीनाश्वास्यपुनर्दुर्योधनसमी- पगमन ।
१९	१९	३३	सात्यकिप्रमुखानाराज्ञास्वस्वसेनानय- नपूर्वकयुधिष्ठिरप्रत्यागमन । भगद- त्तादीनादुर्योधनप्रत्यागमन ।

समाप्तं सेनोद्योगपर्व ॥ १ ॥

अथ सञ्जययानपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ १३ ॥

(२०-३२) ॥ श्लोकाः ॥ ३८१ ॥

२०	२०	२१	हास्तिनपुरगतेनद्रुपदपुरोहितेनसभा- मभ्येद्रुपदवचनकथन ।
२१	२१	२२	भीष्मेणद्रुपदपुरोहितवाक्येऽनुमोदिते कर्णेनतदाक्षेपपूर्वकसङ्केतकालस्यशो-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

			षतयापुनर्वनवासादिनातत्समापने राज्यदानोक्तिः । भीष्मेणकर्णाविक्षेपः । धृतराष्ट्रेणपाण्डवान्प्रतिस्त्रेण सञ्जयप्रेषणकथनपूर्वकपुरोहितस्यप्रतियापन ।
२२	२२	४०	धृतराष्ट्रेणपाण्डवान्प्रतिस्त्रेणप्रेषण ।
२३	२३	२८	सञ्जयेनोपप्लव्यगत्वापाण्डवान्प्रतिधृतराष्ट्रकृतकुशलप्रश्नकथनं । युधिष्ठिरेणसञ्जयप्रतिधृतराष्ट्रादीनाकुशलप्रश्न ।
२४	२४	१०	सञ्जयेनयुधिष्ठिरप्रश्नानामुत्तरदानपूर्वकधृतराष्ट्रसंदेशश्रवणविधान ।
२५	२५	१५	सञ्जयेनयुद्धनिन्दनपूर्वकपाण्डवैःशमस्वीकारस्यभीष्मधृतराष्ट्राभिमतत्वकथनं ।
२६	२६	२९	युधिष्ठिरेणस्वेषामजय्यत्वमभिधाय स्वस्येन्द्रप्रस्थराज्यदानेशान्तिकथनं ।
२७	२७	२७	सञ्जयेनयुधिष्ठिरं प्रति युद्धे दोषोद्भावनपूर्वकपरैर्भागाप्रदानेपिशमाश्रयणस्यैवज्यायस्त्वकथन ।
२८	२८	१४	युधिष्ठिरेणधर्माधर्मनिर्णयस्येतरासाधारणतयास्वस्यधर्मरहस्यश्रीकृष्णवचनानुयायित्वकथनं ।
२९	२९	६०	श्रीकृष्णेनसञ्जयप्रतिस्वस्यसन्ध्यर्थधृतराष्ट्रसमीपेआगमनकथन ।
३०	३०	५२	युधिष्ठिरेणसञ्जयप्रतिभीष्मादिभ्यः स्वेषांकुशलनिवेदनचोदन । तथादुर्योधनप्रतिसन्धिबिग्रहान्यतरपक्षस्वीकरणाभ्यनुज्ञानकथनचोदनं ।
३१	३१	२३	युधिष्ठिरेणसञ्जयप्रतिधृतराष्ट्रभीष्मयोरभिवादनपूर्वकसन्धिकरणविज्ञापननिवेदनचोदन । तथादुर्योधनप्रति तत्कृतानयोपेक्षणकथनपूर्वकग्रामपञ्चकदानेनसन्धिकरणसंदेशः ।
३२	३२	४०	सञ्जयेनरात्रौधृतराष्ट्रमुपागम्ययुधिष्ठिरकृतकुशलप्रश्नादिकथन । तथा धृतराष्ट्रविगर्हयुधिष्ठिरवचनस्यश्वकथनपूर्वकस्वभवनगमन ।

समाप्तं सञ्जययानपर्व ॥ २ ॥

अथ प्रजागरपर्व ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ८ ॥

(३३-४०) ॥ श्लोकाः ॥ ६०९ ॥

३३ ३३ १३० धृतराष्ट्रेणरात्रौविदुरानयन । चिन्त-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक

			याप्रजागरंगतेनधृतराष्ट्रेणदुर्योधनादिसुखोपायप्रश्नेविदुरेणनीतिकथनपूर्वकपाण्डवेभ्योराज्यदानस्यतदुपायत्वकथन ।
३४	३४	८७	विदुरेणधृतराष्ट्रप्रतिपुनर्नीतिकथन ।
३५	३५	८९	विदुरेणधृतराष्ट्रप्रतिकेशिन्यर्थेसुधन्वविरोचनसवादकथनपूर्वकपाण्डवेषुपुत्रतौल्येनवृत्तिविधान ।
३६	३६	७४	विदुरेणधृतराष्ट्रप्रति आत्रेयेणसाध्यान्प्रत्युपदिष्टनीतिकथनं । महाकुललक्षणाभिधानं ।
३७	३७	६४	धृतराष्ट्रेण अल्पायुष्ट्रकारणप्रश्नेविदुरेणतदभिधान ।
३८	३८	४७	विदुरेण धृतराष्ट्रप्रतिपुनर्नीतिकथनपूर्वकपाण्डवेभ्योराज्याप्रदानेदुर्योधनस्यराज्यभ्रशकथनं ।
३९	३९	८६	ज्ञातिसंग्रहेगुणवर्णन ।
४०	४०	३२	विदुरेणधृतराष्ट्रप्रतितत्तद्वर्णधर्माणां तैस्तैरवश्यानुष्ठेयत्वकथनपूर्वकयुधिष्ठिरस्यराज्यदलाक्षात्रधर्मेनियोजनचोदनं ।

समाप्तं प्रजागरपर्व ॥ ३ ॥

अथ सनत्सुजातपर्व ॥ ४ ॥ अध्यायाः ॥ ६ ॥

(४१-४६) ॥ श्लोकाः ॥ २०४ ॥

४१	४१	१२	धृतराष्ट्रेणपुनर्धर्मरहस्यकथनचोदितेन विदुरेणस्वस्यशृङ्गयोनिजातत्वेनतत्कथनानौचित्यकथनं । तथास्मरणमात्रसंनिहितसनत्सुजातप्रतिधृतराष्ट्राय तत्त्वोपदेशप्रार्थना ।
----	----	----	---

४२	४२	४४	सनत्सुजातीयं (सनत्सुजातेनधृतराष्ट्रप्रतितलोपदेशः) ।
४३	४३	६४	
४४	४४	३२	
४५	४५	२१	
४६	४६	३१	

समाप्तं सनत्सुजातपर्व ॥ ४ ॥

अथ यानसन्धिपर्व ॥ ५ ॥ अध्यायाः ॥ २४ ॥

(४७-७०) ॥ श्लोकाः ॥ ७७० ॥

४७	४७	४२	पाण्डववचनशुश्रूषयाधृतराष्ट्रादीनां सभाप्रवेशः । सञ्जयेनपाण्डवान्प्रतिधृतराष्ट्रसंदेशकथनकथन । श्रीकृष्णवाक्यकथनचोदितेनसञ्जयेनस्वकृ-
----	----	----	--

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

अथ भगवद्दानपर्व ॥ ६ ॥ अध्यायाः ॥ ८० ॥

(७१-१५०) ॥ श्लोकाः ॥ २५५२ ॥

- ७१ ७२ १०२ युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णप्रतिसन्ध्यर्थहा-
स्तिनपुरगमनप्रार्थना । श्रीकृष्णेनत-
दङ्गीकरणं ।
- ७२ ७३ ४२ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरंप्रतियुद्धपक्षस्थिरी-
करणपूर्वकलोकप्रवादनिरासायसन्धि-
प्रयतनकथनं ।
- ७३ ७४ २३ भीमसेनेनयथाकथंविच्छमस्यावश्य-
कर्तव्यत्वकथनं ।
- ७४ ७५ २३ श्रीकृष्णेनभीमंप्रतितत्प्रतिज्ञानुस्मर-
णपूर्वकयुद्धप्रोत्साहनं ।
- ७५ ७६ १८ भीमेनकृष्णंप्रतिस्वसामर्थ्यकथनपूर्वक
स्वस्वशमकामनायाःकृपामूलकत्वक-
थनं ।
- ७६ ७७ २० श्रीकृष्णेनभीमप्रतिस्वस्यतन्महिमाभि-
ज्ञत्वमभिधायतत्प्रशंसनपूर्वकस्वोक्ते-
स्तेजस्सन्दीपनार्थकत्वकथनं ।
- ७७ ७८ २० अर्जुनेनश्रीकृष्णंप्रतिसन्धिविग्रहान्यत-
रपक्षनिर्धारणकरणप्रार्थना ।
- ७८ ७९ २१ श्रीकृष्णेनदण्डार्हेसुयोधनेशमकरण-
स्यदुःशकत्वाभिधानपूर्वकयुधिष्ठिर-
गौरवेणस्वस्यतदर्थप्रयतनकथनं ।
- ७९ ८० १८ नकुलेनस्वस्यशमेऽभिसन्धिप्रदर्शनं ।
- ८० ८१ १० सहदेवेनश्रीकृष्णंप्रतिकुरुणाशमाभि-
सन्धावपियुद्धपक्षस्यैवस्थापनकथनं ।
सात्यकिनातत्पक्षानुमोदनेयोधानासि-
हनादः ।
- ८१ ८२ ५० श्रीकृष्णेनधूतसभायांस्वानुभूतदुस्सह-
दुःखमभिनिवेद्यरुदन्तींद्रौपदीप्रति
सुयोधनादिहिननप्रतिज्ञानपूर्वकसमा-
श्वासनं ।
- ८२ { ८३ } ३७ श्रीकृष्णेनरथमारुह्यसात्यकिनासहहा-
स्तिनपुरंप्रतिप्रस्थानं ।
- ८३ { ८३ } ४४ युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णोपूथांप्रतिस्वाभिवा-
दननिवेदनेसमाश्वासनप्रार्थना । श्री-
कृष्णस्यमध्येमार्गजामदग्न्यादिमहर्षि-
समागमः । तैःश्रीकृष्णेधृतराष्ट्रादिभिः
सहृत्संवादशुश्रूषयातत्रस्वागमननि-
वेदनं ।
- ८४ ८४ २७ श्रीकृष्णप्रयाणेशुभशकुनप्रादुर्भावः ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

- सायान्हेश्रीकृष्णस्यवृकस्थलगमन ।
तद्रजन्यातत्रैवसुखसंवासः ।
- ८५ ८५ १८ श्रीकृष्णागमनंज्ञातवतोधृतराष्ट्रस्याज्ञ-
यादुर्योधनेनपथितत्रतत्रतदाराधना-
यसभानिर्माणं । श्रीकृष्णेनतदनवलोक-
नेनैवगमनं ।
- ८६ ८६ २१ श्रीकृष्णागमनश्रवणहृष्टेनधृतराष्ट्रेणवि-
दुरपुरतःसमेष्यतेतस्मैरथगजादिवित-
रणप्रतिज्ञा ।
- ८७ ८७ १७ विदुरेणधृतराष्ट्रंप्रतिकृष्णायदानप्रति-
ज्ञायासृषात्वकथनं । तथासामाद्युपा-
यैःश्रीकृष्णस्यदुर्योधनत्वकथनपूर्वकतदु-
क्तिसत्कारविधानं ।
- ८८ ८८ २३ दुर्योधनेनश्रीकृष्णस्योपायनदाननिषे-
धनं । भीष्मेणकृष्णोक्तस्यकर्तव्यत्व-
कथनं । दुर्योधनेनस्वस्यकृष्णबन्धना-
ध्यवसायकथनेधृतराष्ट्रेणतद्दर्शनं ।
भीष्मेणदुर्योधनोपालभपूर्वकसभातो
निर्गमनं ।
- ८९ ८९ २७ श्रीकृष्णस्यवृकस्थलात्कुरुपुरमेत्यधृत-
राष्ट्रभवनप्रवेशः । तथाधृतराष्ट्रपूजां
स्वीकृत्यविदुरसदनगमनं ।
- ९० ९० १०६ श्रीकृष्णस्यकुन्तीसमीपगमनं । तेन
प्रत्येकंनामनिर्देशपूर्वकयुधिष्ठिरादिकु-
शलमाष्ट्रच्छद्यस्वानुभूतदुःखानुस्मरणे-
नशोचन्त्याःकुन्त्यास्समाश्वासनं । त-
थातामामन्त्र्यदुर्योधनगृहगमनं ।
- ९१ ९१ ४६ दुर्योधनेनस्वगृहमागतस्यश्रीकृष्णस्य
पूजापूर्वकंभोजनायामन्त्रणं । दुर्योध-
नेनश्रीकृष्णंप्रतिस्वीयान्नपानाद्यनादर-
णकारणप्रश्नेतेनतत्कथनपूर्वकविदुरगृ-
हगमनं । विदुरेणसादरमन्त्रपानादि-
नाश्रीकृष्णाराधनं ।
- ९२ ९२ ३० रात्रौविदुरेणश्रीकृष्णप्रतिदुर्योधनेसा-
मवचनस्यनैष्फल्यकथनं । तथादुष्ट-
भूयिष्ठसभाप्रवेशस्यस्वानभिमतत्वक-
थनं ।
- ९३ ९३ २३ श्रीकृष्णेनविदुरवचनानुमोदनपूर्वकं
स्वागमनस्यलोकपरिवादपरिहारार्थत्व-
कथनं ।
- ९४ ९४ ६६ प्रभातेश्रीकृष्णमध्येत्यशकुनिदुर्योध-
नाभ्यासभागमनायप्रार्थनं । श्रीकृ-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

			ष्णस्यविदुरेणसहसभाप्रवेशः । अन्त- रिक्षगतेषुनारदादिषुश्रीकृष्णाज्ञयाभी- ष्मेणासनादिनासत्कृतेषुकृष्णादीनाय- थोचितमासनेषूपवेशन ।
९५	९५	६३	श्रीकृष्णेनधृतराष्ट्रप्रतिसन्ध्यर्थस्वस्या- गमनकथन । सन्धिविग्रहपक्षयोर्गुण- दोषवर्णनपूर्वकंपाण्डवविज्ञापननिवेद- नं । तथाहितमुपदिश्यान्तेयथारुचि- करणाभिधान ।
९६	९६	५२	जामदग्न्येनदम्भोद्भवोपाख्यानकथन- पूर्वकश्रीकृष्णार्जुनयौर्नरनारायणस्वरू- पताभिधानं ।
९७	९७	२१	कण्वेनदुर्योधनबलावलेपविलोपनाय मातलिबरान्वेषणकथाकथनारंभः । मातलिनागुणकेशीनामकस्वकन्याया अनुगुणवरान्वेषणायनागलोकगमन ।
९८	९८	२५	मातलेर्वरुणलोकगमन । नारदेनवरु- णलोकवर्णन ।
९९	९९	२०	मातलेःपाताललोकगमनं । नारदेन पाताललोकवर्णनं ।
१००	१००	१९	मातलेर्हिंरण्यपुरगमनं ।
१०१	१०१	१६	मातलेस्तुपर्णलोकगमनं ।
१०२	१०२	१५	मातलेःरसातलगमन । नारदेनतत्र- त्यसुरभिसन्ततिगुणवर्णनं ।
१०३	१०३	२६	मातलेर्भोगवतीपुरीगमन । तत्रमात- लिनासुमुखनामकनागराजस्यवरत्वे- नवरण ।
१०४	१०४	३०	नारदेनसुमुखमातामहमार्थकंप्रतिपौ- त्रार्थमातलिकन्यापरिग्रहचोदना । आर्यकेणसुमुखजनकभक्षितवतावैन- तेयेनमासान्तरेसुमुखभक्षणप्रतिज्ञान- निवेदन । तार्क्ष्यात्सुमुखरिक्षयासर्वै- श्वकसमीपगमनं । इन्द्रेणतस्यदीर्घा- युर्दानं । मातलिनासुमुखायस्वकन्या प्रदायविवाहनिर्वर्तन ।
१०५	१०५	४३	सुमुखायाऽऽयुर्दानश्रवणकुपितेनगरु- डेनेन्द्रोपेन्द्रावभ्येत्यदर्पोक्तिः । उपे- न्द्रेणगरुडदर्पविमोक्षणायतदसेखदक्ष- बाहुविक्षेपेतद्गहनाक्षमेणतेनतत्क्षमाप- नं । कण्वेनगरुडनिदर्शनप्रदर्शनपूर्व- कगर्वपरिहारेणपाण्डवैस्सहस्रमविधा- नं । दुर्योधनेनोरुताडनपूर्वककण्वोप-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

			हासेतेनतप्रतितवोरावेवमृत्युर्भविष्य- तीतिशापदान ।
१०६	१०६	२७	निर्बन्धस्थानर्थहेतुतायांनिदर्शनप्रद- र्शनायदुर्योधनप्रतिनारदेनगालवोपा- ख्यानारंभः । विश्वामित्रेणगुरुदक्षि- णानिषेधनेऽपिनिर्बन्धकारिणगालवं- प्रत्येकतश्श्यामकर्णश्चेताश्चशताष्टका- नयननियोगः ।
१०७	१०७	१९	गालवेनविष्णुपासनेगरुडेनगालवमु- पेत्यस्वेनतस्याभिमतदेशप्रापणकथनं ।
१०८	१०८	१८	गरुडेनगालवंप्रतिपूर्वदिग्गुणवर्णनं ।
१०९	१०९	२१	दक्षिणदिग्गुणवर्णन ।
११०	११०	२०	पश्चिमदिग्गुणवर्णनं ।
१११	१११	२८	उत्तरदिग्गुणवर्णनं ।
११२	११२	२२	गालवेनगरुडपृष्ठमारुह्यपूर्वदिग्गमनं । मन्थेमार्गविश्रमार्थमृषभाचलेऽवत- रण ।
११३	११३	२६	तत्रशाण्डिलीनामकब्राह्मणीदर्शनं । तद्दत्तान्नमुपभुज्यतत्रशयन । शाण्डि- ल्याअपध्यानेनगरुडपक्षनिपातः । पु- नस्तत्प्रसादाधिगतपक्षेणगरुडेनपुनः प्रस्थानं ।
११४	११४	२०	गालवेनययातिगत्वाहयथाचनं ।
११५	११५	२१	व्यथितवित्तैनययातिनागालवायहयप्र- तिनिधितयामाधवीनामकस्वकन्यास- मर्पणं । गरुडेनगालवमापृच्छयस्व- गृहगमनं । गालवेनकन्यायासहहर्ष- श्चनामकनृपसमीपमुपेत्यशुल्कापणेन कन्याकलत्राकरणकथन ।
११६	११६	२८	हर्षश्चेनतादृशाश्वशतद्वयप्रदानेनैकाप- त्योत्पादनकथन । माधव्यास्वस्यप्रसू- त्यन्तेप्रसूत्यन्तेपुनःपुनःकन्यास्वसपा- दकविप्रवरप्राप्तिकथन । हर्षश्चेनत- स्यावसुमनोनामकपुत्रोत्पादन । हर्ष- श्चेनकालान्तरेसमागतायगालवायपु- नर्माधवीप्रत्यर्पण । गालवेनपुनः कन्यास्वमुपागतवत्सातयासहदिवोदा- ससमीपगमनं ।
११७	११७	२१	दिवोदासेनाप्यश्वशतद्वयप्रदानेनत- स्याप्रतर्दनाख्यसुतोत्पादनं ।
११८	११८	२१	उशीनरेणाश्वशतद्वयप्रदानेनमाधव्यां शिबिनामकपुत्रोत्पादन ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- ११९ ११९ २४ गालवेनाश्वानांषदशतंप्रदायावशिष्टा-
श्वशतद्वयप्रतिनिधितयाविश्वामित्रं-
तिमाधव्यास्समर्पणं । तेनतस्यामष्ट-
काख्यपुत्रमुत्पाद्यतस्याःपुनर्गालवेप्र-
त्यर्पणं । गालवेनययातयेमाधवीस-
मर्पणं ।
- १२० १२० २२ ययातिनागङ्गायमुनासङ्गमदेशेमाध-
व्याःस्वयवरकरण । माधव्यातुसर्वव-
रानतिक्रम्यवनमध्येतपश्चरणं । का-
लान्तरेस्वर्गागतस्यययातेर्बहुवर्षसह-
स्रावसानेसदसिदेवर्ष्याद्यवमानेनसद्य-
स्तेजोहानिःस्वर्गाद्भ्रशब्ध ।
- १२१ १२१ २९ इन्द्रवरेणययातेःस्वदौहित्राणांभ्येप-
तन । तस्मैतदौहित्रमाधवीगालवा-
दिभिस्स्वस्वतपोभागदान ।
- १२२ १२२ १८ स्वदौहित्रादिदत्तपुण्यप्रभावेणपुनर्य-
यातेःस्वर्गप्राप्तिः ।
- १२३ १२३ २५ स्वपतनकारणंघृष्टेनपितामहेनतंप्रति-
तत्कथनं । नारदेनदुर्योधनंप्रतिपाल-
वययातिदृष्टान्तप्रदर्शनेननिर्बन्धाभि-
मानत्यागपूर्वकसन्धिकरणविधान ।
- १२४ १२४ ६२ धृतराष्ट्रेणश्रीकृष्णंप्रतिदुर्योधनानुनय-
प्रार्थना । श्रीकृष्णेनदुर्योधनानुनयः ।
- १२५ १२५ २७ भीष्मादिभिर्दुर्योधनंप्रतिश्रीकृष्णवच-
नादरणविधान ।
- १२६ १२६ १८ भीष्मादिभिर्दुर्योधनंप्रतिपाण्डवैस्सह
शमविधान ।
- १२७ १२७ २५ दुर्योधनेनश्रीकृष्णंप्रतिस्वस्मिन्नपराध-
लेशोपिनास्तीतिकथनं । तथास्वस्या-
जयत्वकथनपूर्वकपाण्डवेभ्यःसूच्य-
प्रपरिमितभूमेरप्यप्रदानकथन ।
- १२८ १२८ ५१ श्रीकृष्णेनदुर्योधनंप्रतितत्कृतापनया-
नुस्मारण । कोपादुर्योधनेनसभातो
निर्गमन । श्रीकृष्णेनधृतराष्ट्रप्रतिकुल-
स्यार्थेदुर्योधनपरित्यागविधानं ।
- १२९ १२९ ५४ विदुरेणधृतराष्ट्राज्ञयागान्धार्याःसभा
प्रत्यानयन । गान्धार्यादुर्योधनपुनः
समानाख्यतंप्रतिनीतिकथनपूर्वकपा-
ण्डवैस्सहशमविधान ।
- १३० १३० ६७ मातृवाक्यमनादृत्यनिर्गतेनदुर्योधने-
नकर्णादिभिस्सहालोच्यश्रीकृष्ण बन्ध-
ननिर्धारणं । इक्षितज्ञेनसात्यकिनाश्री-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- कृष्णादिषुतन्निवेदन । धृतराष्ट्रेणपुन-
र्दुर्योधनमानायश्रीकृष्णस्यदुर्ग्रहत्व-
निरूपणं । विदुरेणसंगृह्यश्रीकृष्ण-
चरित्रनिरूपण ।
- १३१ १३१ ५० श्रीकृष्णेनसभायाविश्वरूपप्रदर्शनं ।
श्रीकृष्णप्रसादाल्लब्धचक्षुषाधृतराष्ट्रेण
श्रीकृष्णदर्शनं । पुनरितरान्द्रष्टुमनिच्छ-
ताधृतराष्ट्रेणकृष्णप्रसादात्पुनःस्वचक्षु-
षोरन्तर्धानाधिगमः । श्रीकृष्णेनतदू-
पोपसंहारपूर्वकपूर्वरूपस्वीकृत्यकुन्ती-
समीपगमनं ।
- १३२ १३२ ३४ श्रीकृष्णेनकुन्तींप्रतिसंप्रणामसभाधृ-
तान्तकथन । कुन्त्याश्रीकृष्णयुधिष्ठि-
रायसंदेशप्रेषणं ।
- १३३ १३३ ४५ कुन्त्यायुधिष्ठिरबोधनायश्रीकृष्णंप्रति
विदुलोपाख्यानकथनं ।
- १३४ १३४ ४१ विदुलोपाख्यान ।
- १३५ १३५ ४० विदुलोपाख्यानं ।
- १३६ १३६ २२ विदुलोपाख्यान ।
- १३७ १३७ ३२ कुन्त्याश्रीकृष्णेऽर्जुनादीन्प्रतिवक्तव्य-
संदेशकथन । श्रीकृष्णस्यस्वरथमा-
रोपितेनकर्णेनसहरहस्संभाषणपूर्वकं
तद्विसर्जनेनोपप्लव्यप्रत्यागमनम् ।
- १३८ १३८ २७ भीष्मद्रोणाभ्यांकुन्तीवाक्यश्रुत्वादुर्यो-
धनंप्रतिसन्धिकरणविधानं ।
- १३९ १३९ २२ दुर्योधनेनस्ववचनाकरणेभीष्मद्रोणा-
भ्यांपार्थेनसहयुद्धकरणेपरिशोचन ।
द्रोणेनदुर्योधनंप्रतिपुन शमविधान ।
- १४० १४० २९ श्रीकृष्णेनकर्णंप्रतिक्रियुक्तमितिजनमे-
जयप्रश्नः । श्रीकृष्णेनकर्णंप्रतितस्य
कुन्तीसुतत्वरूपरहस्यकथनपूर्वकपा-
ण्डवपक्षप्रवेशचोदना ।
- १४१ १४१ ५७ कर्णेनश्रीकृष्णंप्रतिस्वस्यपाण्डवपक्षप्र-
वेशेसयुक्तिकप्रतिबन्धकरूपेणपूर्व-
कंस्वरहस्यगोपनप्रार्थना ।
- १४२ १४२ २० श्रीकृष्णेनकर्णंप्रतिपाण्डवजयनिर्धार-
णकथनपूर्वकंभीष्मादिषुयुद्धसन्नाहसं-
देशकथनचोदना ।
- १४३ १४३ ५२ कर्णेनश्रीकृष्णंप्रतिपृथिवीविनाशेस्व-
स्यशकुनिदुःशासनयोश्चमूलत्वकथनं ।
श्रीकृष्णमालिङ्ग्यकर्णस्यप्रतिनिवर्तनं ।
श्रीकृष्णस्योपप्लव्यागमनं ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- १४४ १४४ ३१ कर्णपराक्रमभीतयाकुन्त्यागङ्गातीरे
तत्समीपगमनं ।
- १४५ १४५ १२ कुन्त्याकर्णप्रतितस्यस्वपुत्रत्वकथनपूर्-
वकंपाण्डवैस्सहसङ्गमचोदना ।
- १४६ १४६ २७ सूर्येणकर्णप्रतिकुन्तीवचनस्वीकरणवि-
धानं । कर्णेनकुन्तीप्रतिसोपालभदु-
र्योधनपरित्यागस्यसयुक्तिकमनौचित्य-
कथनपूर्वकमर्जुनवर्जपाण्डवासहृण-
प्रतिज्ञा ।
- १४७ १४७ ४३ श्रीकृष्णेनपाण्डवान्प्रतिसंक्षेपेणहास्ति-
नपुरवृत्तान्तकथनम् । तैस्तप्रतिविस्तरे-
णभीष्मादिवचनकथनप्रार्थना । श्री-
कृष्णेनशमविधायकभीष्मवचनानु-
वादः ।
- १४८ १४८ ३६ श्रीकृष्णेनपाण्डवान्प्रतिद्रोणवचनानु-
वादः । तथाविदुरगान्धार्योश्चवचना-
नुवादः ।
- १४९ १४९ ३६ श्रीकृष्णेनपाण्डवान्प्रतिधृतराष्ट्रेणदुर्यो-
धनप्रत्युक्तवचनानुवादः ।
- १५० १५० २० श्रीकृष्णेनपाण्डवान्प्रतिदुर्योधनेनचो-
दितानाराज्ञांयुद्धार्थं कुरुक्षेत्रप्रस्थानक-
थनम् । तथाखेनसामायुपायत्रयप्रयो-
गेष्यवशीभूतेदुर्योधनेदण्डस्यैवप्रयो-
क्तव्यत्वकथनम् ।

समाप्तं भगवद्गीतापर्व ॥ ६ ॥

अथसैन्यनिर्याणपर्व ॥ ७ ॥ अध्यायाः ॥ ९ ॥

(१५१-१५९) ॥ श्लोकाः ॥ ३०३ ॥

- १५१ १५१ ७१ धृष्टद्युम्नस्यसेनापतित्वकल्पना । युधि-
ष्ठिरादीनांसर्वेषांकुरुक्षेत्रप्रवेशः ।
- १५२ १५२ १८ कुरुक्षेत्रेसमुचितदेशेयुधिष्ठिरेणस्वसे-
नानानिवेशनम् । धृष्टद्युम्नादिभिस्सर्वे-
षांपृथक्पृथक्शिविरनिर्माणम् ।
- १५३ १५३ २७ कर्णादीन्प्रतिदुर्योधनेनसाङ्ग्रामिकसा-
मग्रीसपादनचोदनम् । तच्चोदनयारा-
ज्ञासेनाभिस्सहकुरुक्षेत्रप्रस्थानम् ।
- १५४ १५४ २७ गुरुवधभयार्तकृत्यमौढ्यमुपागतेनयु-
धिष्ठिरेणश्रीकृष्णप्रतिकर्तव्यनिर्धारण-
प्रार्थना । तेनयुद्धकरणनिर्धारणम् ।
- १५५ १५५ ३५ दुर्योधनेनस्वसेनानामुत्तममध्यमाध-
मभेदेनत्रेधाविभागः । तासांसां प्रा-
मिकोपकरणसमृद्धिवर्णनम् । दुर्योधने-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- नकृपादीनामेकादशानांपृथक्पृथग-
क्षौहिण्यधिपतित्वेऽभिषेचनम् ।
- १५६ १५६ ३६ दुर्योधनेनभीष्मंप्रतिसैन्यापत्यस्वीकर-
णप्रार्थना । भीष्मेणसमयकरणपूर्वकं
सैन्यापत्यस्वीकारः । दुर्योधनेनभीष्म-
स्यसैन्यापत्येऽभिषेचनपूर्वकसेनाभि-
स्सहकुरुक्षेत्रगमनम् ।
- १५७ १५७ ३५ युधिष्ठिरेणद्रुपदादीनांसप्तानांपृथग-
क्षौहिण्यधिपत्येऽभिषेकः । धृष्टद्युम्न-
स्यसर्वसैन्याधिपत्येऽभिषेकः । बल-
रामस्यपाण्डवदिदक्षयाकुरुक्षेत्राग-
मनम् । तस्यतीर्थनिषेवणायगमनम् ।
- १५८ १५८ ३९ रुक्मिणापाण्डवानुपेत्यसगर्वसाहाय्य-
करणार्थंस्वस्यागमनकथनम् । अर्जुनेन
तस्यप्रत्याख्यानम् । तथाविधस्यतस्य
दुर्योधनेनापिप्रत्याख्यानम् ।
- १५९ १५९ १५ धृतराष्ट्रेणसज्जयंप्रतिकुरुपाण्डवसेनयो-
र्वृत्तान्तकथनचोदना ।

समाप्तं सैन्यनिर्याणपर्व ॥ ७ ॥

अथोलूकदूतागमनपर्व ॥ ८ ॥ अध्यायाः ॥ ५ ॥

(१६०-१६४) ॥ श्लोकाः ॥ ३०० ॥

- १६० १६० १२५ दुर्योधनेनोलूकस्यपाण्डवान्प्रतिदूत्येन
प्रेषणम् ।
- १६१ १६१ ४३ उलूकेनपाण्डवान्प्रतिदुर्योधनसदेश-
कथनम् ।
- १६२ १६२ ६३ भीमादिभिर्दुर्योधनप्रत्युलूकद्वाराप्रति-
सदेशप्रेषणम् ।
- १६३ १६३ ५७ उलूकेनदुर्योधनंप्रतिपाण्डवप्रतिसंदे-
शकथनम् । दुर्योधनाज्ञयाकर्णस्ययुद्ध-
सन्नाहोद्घोषणम् ।
- १६४ १६४ १२ युधिष्ठिरेणयुद्धायसेनानिर्यातनम् । धृ-
ष्टद्युम्नेनभीमादीनांदुर्योधनादिभिस्सह
द्वन्द्वयुद्धायसमादेशः ।

समाप्तमुलूकदूतागमनपर्व ॥ ८ ॥

अथ रथातिरथसङ्ग्रहपर्व ॥ ९ ॥ अध्यायाः ॥ ८ ॥

(१६५-१७२) ॥ श्लोकाः ॥ २२५ ॥

- १६५ १६५ ३३ भीष्मेणदुर्योधनायस्वसामर्थ्यकथनपूर्-
वकमभयदानम् । दुर्योधनेनस्वसेनाया
रथातिरथसङ्ग्रहानम् ।
- १६६ १६६ २२ दुर्योधनेनस्वसेनायारथातिरथसङ्ग्रहा-
नम् ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

१६७ १६७ ३८ तथा ।

१६८ १६८ ४२ भीष्मेणकर्णस्यार्धरथत्वेकथितेतेनभी-
ष्मोपालभनपूर्वकतज्जीवितावधिखेन
युद्धाकरणप्रतिज्ञा । भीष्मेणकर्णगर्ह-
णेदुर्योधनेनभीष्मप्रतिसान्त्वनपूर्वकं
परसेनायारथातिरथसङ्ग्रहानप्रार्थना ।

१६९ १६९ २८ भीष्मेणपाण्डवसेनायारथातिरथस-
ङ्ग्रहान ।

१७० १७० १४ तथा ।

१७१ १७१ २७ तथा ।

१७२ १७२ २१ भीष्मेणदुर्योधनं प्रति शिखण्डिनःपूर्व
स्त्रीत्वमभिधायतेनसहयुद्धाकरणप्र-
तिज्ञा ।

समाप्तं रथातिरथसङ्ग्रहानपर्व ॥ ९ ॥

अथाम्बोपाख्यानपर्व ॥ १० ॥ अध्यायाः ॥ २४ ॥

(१७३-१९६) ॥ श्लोकाः ॥ ८०३ ॥

१७३ १७३ २४ भीष्मेणाम्बोपाख्यानकथनारभः । स्वे-
नस्वयवरेऽम्बादिकन्यात्रयहरणकथ-
नं ।

१७४ १७४ १० भीष्मेणविचित्रवीर्यस्यकन्यात्रयेणवि-
वाहप्रयतनेऽम्बयास्वस्यसात्वकामत्व-
कथनपूर्वकतत्समीपगमनेभीष्मप्रत्य-
नुज्ञायाचनं ।

१७५ १७५ ४६ साल्वगतायाऽम्बायास्तेनपरित्यागः ।
अम्बयाभीष्मस्यप्रतिचिकीर्षयाताप-
साश्रममेत्यतेषुस्ववृत्तान्तकथन ।

१७६ १७६ ५९ तत्रहोत्रवाहननाम्नोऽम्बासामातमहस्या-
गमन । तेनाम्बायाःपरशुरामप्रति
शरणागतिचोदना । तत्रयदृच्छया-
समागतेऽकृतव्रणनान्निमहर्षावम्बया
स्ववृत्तान्तनिवेदन ।

१७७ १७७ ४२ अकृतव्रणेनसविमर्शभीष्मस्यप्रतीका-
रनिर्धारण । अम्बयापरेयुरागतजा-
मदभ्यप्रतिभीष्मवधप्रार्थना ।

१७८ १७८ ९५ श्रीपरशुरामेणाम्बादिभिःसहकुरुक्षेत्रं
गत्वाभीष्मानयन । रामेणस्तेनचोद-
नेऽपिभीष्मेणाम्बापरिग्रहानङ्गीकारेयु-
द्धायतस्याह्वान ।

१७९ १७९ ३९ भीष्मजामदग्न्ययुद्धं ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

१८० १८० ३८ तथा ।

१८१ १८१ १६ तथा ।

१८२ १८२ ३० रामेणरथादधःपातितस्यभीष्मस्यदि-
व्यपुरुषैःसमाश्वासन । भीष्मेणराम-
स्यरथादधःपातनं । पुनर्युयुत्सोराम-
स्यमहर्षिभिर्युद्धाप्रतिनिवर्तन ।

१८३ १८३ १९ सप्रणामदेवादिप्रार्थनापूर्वकशयितस्य
भीष्मस्यदिव्यपुरुषैःस्वप्नेसमाश्वासनपू-
र्वकज्ञातपूर्वप्रस्वापनाम्नानुस्मरण ।

१८४ १८४ २३ ततोरामभीष्मयोर्युद्ध । भीष्मस्यप्र-
स्वापनाम्नप्रतिभानं ।

१८५ १८५ ३७ भीष्मेरामप्रतिप्रस्वापनाम्नं प्रयोक्तुका-
मेनारदेनतन्निषेधनं । रामेणस्वस्यप-
राजितत्वोक्तिर्युद्धोपरमश्च ।

१८६ १८६ ४१ राममामन्त्र्यगतयाऽम्बयापुण्याश्रमा-
दिषुदुष्करतपश्चरण ।

१८७ १८७ १९ अबयातपस्तोषितान्महादेवाज्जन्मा-
न्तरेपुंस्त्वप्राप्त्याभीष्महननरूपवरमु-
पलभ्यामौप्रवेशः ।

१८८ १८८ २० पुत्रार्थतपस्यतेदुपदायमहादेवेनस्त्री-
भूलापुमान्भविष्यतीतिवरदानं । दुप-
दभार्ययाह्वयपत्यजननेपितस्यपुंस्त्व-
ख्यापन । दुपदेनतस्यस्त्रीत्वप्रच्छाद्यपु-
वज्जातकर्मादिकरणं ।

२८९ १८९ २५ पुंवेष्टगूहितयाशिखण्डिन्याद्रोणाज्जनु-
र्विद्याभ्यासः । तस्यादशार्णाधिपति-
कन्ययाविवाहः । स्वदुहित्राशिख-
ण्डिन्या स्त्रीत्वविज्ञापितेनदशार्णेनदूत-
मुखेनदुपदंप्रतिस्वविप्रलम्भकस्यतस्य
सबन्धोःसमुच्छेदनिवेदनं ।

१९० १९० २२ दुपदेनपत्न्यासहकर्तव्यालोचन ।

१९१ १९१ ३० शिखण्डिन्यास्वपित्रोःशोकस्यस्वमूल-
कलचिन्तनेनदुर्गमारण्यमेत्यस्थूणना-
म्नःकुबेरानुचरस्यगृहसमीपेप्रायोपवे-
शः । स्थूणचोदितयाशिखण्डिन्यातं
प्रतिस्वस्यपुंस्त्ववरणं ।

१९२ १९२ ७० स्थूणेनशिखण्डिन्यैतदीयस्त्रीत्वस्त्री-
कारेणस्त्रीयपुंस्त्वसमर्पण । दशार्णा-
धिपतिनाशिखण्डिनःपुंस्त्वमुपायैर्नि-
र्धार्यलज्जयास्वपुरगमनं । अत्रान्तरे

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

स्थूणगृहमागतेनकुवेरैणतंप्रतिस्त्रीत्व-
धारणस्यशिखण्डिमरणावधिकत्वरूप-
शापदानं । पुंस्त्वप्रत्यर्पणायगतेनशि-
खण्डिनास्थूणात्तद्वृत्तान्तमुपलभ्यह-
र्षात्स्वगृहागमनं । इतिभीष्मेणदुर्यो-
धनप्रतिशिखण्डिनासहस्रेनयुद्धाकर-
णेकारणाभिधानं ।

१९३ १९३ २२ दुर्योधनेनभीष्मादीन्प्रतिप्रत्येकंयुष्मा-
भि.क्रियताकालेनसमग्रपरसेनाक्षपणं

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

कर्तुंशक्यमितिप्रश्नेतैःपृथक्पृथक्कदु-
त्तरदानं ।

१९४ १९४ २२ युधिष्ठिरेणचारमुखाद्भीष्मादिभिःस्व-
स्वशक्तिकथननिशम्यार्जुनप्रतितच्छ-
क्तिनिवेदनचोदनेतेनतत्कथनं ।

१९५ १९५ १९ दुर्योधनेनत्रेधाविभज्यसेनानांयापन
सर्वेषांस्त्रिबिरप्रवेशः ।

१९६ १९६ ३५ युधिष्ठिरेणापित्रेधाविभज्यस्वसेनानां
प्रेषणं ।

समाप्तमम्बोपाख्यानपर्व ॥ १० ॥

उद्योगपर्व च संपूर्ण ॥ ५ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ भीष्मपर्व ॥ ६ ॥

अवान्तरपर्वणि ॥ ४ ॥ अध्यायाः ॥ १२२ ॥ श्लोकाः ॥ ५८०९ ॥

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

अथ जम्बूखण्डविनिर्माणपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ १० ॥
(१-१०) ॥ श्लोकाः ॥ ३९४ ॥

१	१	३४	कुरुक्षेत्रे कुरुपाण्डवसेनयो. परस्परस- मागमः । उभयपक्षीये परस्परं समय- करण ।
२	२	३३	श्रीव्यासेन धृतराष्ट्रप्रतियुद्धदर्शनाय च- क्षुर्दानकथनं । धृतराष्ट्रेण युद्धश्रवण- मात्रे प्रार्थिते व्यासेन सज्जयं प्रतियुद्धवि- षये सार्वज्ञदानपूर्वकं युद्धप्रकारकथननि- योगः ।
३	३	८६	व्यासेन धृतराष्ट्रप्रतिदुर्निमित्तप्रादुर्भा- वफलकथनं । तथा जेष्थताजयसूचक- लिङ्गकथनं ।
४	४	२१	व्यासेन सज्जयेन धृतराष्ट्रं प्रतिभूमिगु- णानुवर्णनं ।
५	५	१८	भूतपञ्चकगुणवर्णनं । सङ्क्षेपेण जम्बूद्वी- पवर्णनं ।
६	६	५७	भारतादिखण्डानां तत्तत्समीपस्थपर्व- तानामेरोश्च वर्णनं ।
७	७	३२	उत्तरकुरुवर्णनं । भद्राश्च वर्णनं ।
८	८	२२	मेरोरुत्तरभागस्थखण्डत्रयवर्णनं ।
९	९	७६	भरतखण्डस्थनदीपर्वतदेशानां विस्तरे- ण कथनं ।
१०	१०	१५	युगचतुष्टयवर्णनं ।

समाप्तं जम्बूखण्डविनिर्माणपर्व ॥ १ ॥

अथ भूमिपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ २ ॥

(११-१२) ॥ श्लोकाः ॥ ९२ ॥

११	११	४०	शाकद्वीपवर्णनं ।
१२	१२	५२	क्रौञ्चादिद्वीपवर्णनं ।

समाप्तं भूमिपर्व ॥ २ ॥

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

अथ भगवद्गीतापर्व ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ३० ॥
(१३-४२) ॥ श्लोकाः ॥ १०२९ ॥

१३	१३	१३	सज्जयेन धृतराष्ट्रप्रतिभीष्महननकथनं ।
१४	१४	७८	धृतराष्ट्रेण भीष्महननश्रवणात्पतिशोच- नपूर्वकसज्जयप्रतिविस्तरेण भीष्मादियु- द्धवर्णनचोदना ।
१५	१५	२०	दुर्योधनेन दुरशासनं प्रतिभीष्मरक्षणा- ज्ञापनं ।
१६	१६	२७	कुरुपाण्डवसेनावर्णनं ।
१७	१७	३९	युद्धाय कुरुसेनानिर्याणं ।
१८	१८	१८	कुरुसेनावर्णनं ।
१९	१९	४५	कुरुसेनानिर्याणं ।
२०	२०	२०	कुरुसेनागमनप्रकारवर्णनं ।
२१	२१	१७	परसेनादर्शनचकितयुधिष्ठिरप्रत्यर्जुने- न समाश्वासनं ।
२२	२२	१६	युधिष्ठिरादीनां युद्धाय निर्गमः ।
२३	२३	२८	अर्जुनकृता दुर्गास्तुतिः ।
२४	२४	७	सज्जयेनोभयसेनयोरभ्युद्यवर्णनं ।
२५	२५	४७	भगवद्गीतायां प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥
२६	२६	७२	द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥
२७	२७	४३	तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥
२८	२८	४२	चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥
२९	२९	२९	पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥
३०	३०	४७	षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥
३१	३१	३०	सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥
३२	३२	२८	अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥
३३	३३	३४	नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥
३४	३४	४२	दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥
३५	३५	५५	एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥
३६	३६	२०	द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
३७	३७	३५	त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥
३८	३८	२७	चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

अध्याय. झपा अ. श्लोक.

३९	३९	२०	,,	पञ्चदशोऽध्याय १५
४०	४०	२४	,,	षोडशोऽध्यायः ॥१६॥
४१	४१	२८	,,	सप्तदशोऽध्यायः १७
४२	४२	७८	,,	अष्टादशोऽध्यायः १८

समाप्तं भगवद्गीतापर्व ॥ ३ ॥

अथ भीष्मवधपर्व ॥ ४ ॥ अध्यायाः ॥ ८० ॥

(४३-१२२) ॥ श्लोकाः ॥ ४२९४ ॥

४३	४३	१११	युधिष्ठिरेणरथादवरुह्यभीष्मद्रोणाद्य-
			भिवादनपूर्वकतेभ्योजयाशीर्ग्रहण ।
४४	४४	३०	सेनयोर्युद्धारम् ।
४५	४५	८७	द्वन्द्वयुद्धवर्णन ।
४६	४६	४९	संकुलयुद्ध ।
४७	४७	६७	उत्तरकुमारवध ।
४८	४८	१२१	श्वेतयुद्धंभीष्मेणतद्वधश्च ।
४९	४९	५३	शङ्खयुद्ध ।

इति प्रथमदिवसयुद्धं ॥ १ ॥

५०	५०	५८	धृष्टद्युम्नेनकौञ्चव्यूहनिर्माण ।
५१	५१	३०	भीष्मादिभिः प्रतिव्यूहरचना ।
५२	५२	७१	भीष्मार्जुनयोर्युद्ध ।
५३	५३	४१	द्रोणधृष्टद्युम्नयुद्ध ।
५४	५४	१२४	भीमेनकलिङ्गादिवधः ।
५५	५५	४५	अर्जुनयुद्धवर्णनं ।

इति द्वितीयदिवसयुद्धं ॥ २ ॥

५६	५६	२२	उभयपक्षयोर्युद्धरचना ।
५७	५७	४०	संकुलयुद्ध ।
५८	५८	४६	अर्जुनयुद्धवर्णनं ।
५९	५९	१४०	स्वप्रतिज्ञाविहायगृहीतचक्रेणश्रीकृष्णे-
			नपादचारेणभीष्महन्तुमभियान ।
			अर्जुनेनश्रीकृष्णस्यप्रतिनिवर्तनं ।

इति तृतीयदिवसयुद्धं ॥ ३ ॥

६०	६०	३०	भीष्मार्जुनयुद्ध ।
६१	६१	३६	धृष्टद्युम्नेनशलपुत्रवधः ।
६२	६२	६५	भीमसेनादियुद्ध ।
६३	६३	३३	सात्यकिभूरिश्रवसोर्युद्ध ।
६४	६४	८८	भीमेनदुर्योधनानुजाष्टकवध । घटो-
			त्कचभयेनकुरुभिः सेनावहारः ।

इति चतुर्थदिवसयुद्धं ॥ ४ ॥

६५	६५	७५	विश्वोपाख्यान ।
६६	६६	४१	तथा ।
६७	६७	२४	विश्वोपाख्यानेभीष्मेणदुर्योधनप्रतिवा-
			सुदेवमाहात्म्यकथन । युधिष्ठिरस्य

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

			कृष्णसमाश्रयणेनविजयइतिभीष्मेण
			दुर्योधनंप्रतिकथनं ।
६८	६८	२०	भीष्मेणदुर्योधनप्रतिब्रह्मर्षिकृतकृष्ण-
			स्तवनकथन । तथाश्रीकृष्णस्यपाण्डवे-
			षुप्रीतिकथनपूर्वकतैस्सहशमविधानं ।
६९	६९	३९	कुरुपाण्डवसेनयोर्मकरश्येनव्यूहरचना ।
७०	७०	२९	संकुलयुद्ध ।
७१	७१	४४	तथा ।
७२	७२	३५	तथा ।
७३	७३	४३	तथा ।
७४	७४	४०	भूरिश्रवसासात्यकिपुत्रदशकवधः ।
			सात्यकिभूरिश्रवसोर्युद्ध ।

इति पञ्चमदिवसयुद्धं ॥ ५ ॥

७५	७५	३७	कुरुपाण्डवयोःकौञ्चमकरव्यूहरचना ।
७६	७६	२६	धृतराष्ट्रेणस्वसेनाक्षयश्रवणेनशोचनं ।
७७	७७	८४	भीमद्रोणपराक्रमवर्णन ।
७८	७८	३६	संकुलयुद्ध ।
७९	७९	६७	तथा ।

इति षष्ठदिवसयुद्धं ॥ ६ ॥

८०	८०	१९	भीष्मदुर्योधनसंवादः ।
८१	८१	४६	भीष्मेणदुर्योधनसहर्षण ।
८२	८२	६२	द्रोणेनविराटसूतोःशङ्खस्यवधः । द्वन्द्व-
			युद्ध ।
८३	८३	५९	द्वन्द्वयुद्ध ।
८४	८४	५५	युधिष्ठिरादियुद्ध ।
८५	८५	४०	संकुलयुद्ध ।
८६	८६	५७	तथा ।

इति सप्तमदिवसयुद्धं ॥ ७ ॥

८७	८७	३९	उभयसेनयोर्युद्धरचनापूर्वकपरस्पर-
			भियानं ।
८८	८८	४४	भीमेनसुनाभादिदुर्योधनानुजाष्टक-
			वधः ।
८९	८९	४०	धृतराष्ट्रेणपुत्रवधश्रवणाच्छोचन ।
९०	९०	९६	इरावताशकुन्यनुजानावध । आश्वि-
			श्वङ्गिनामराराक्षसेनइरावतोवधः ।
९१	९१	३१	दुर्योधनघटोत्कचयोर्युद्ध ।
९२	९२	४३	घटोत्कचयुद्धवर्णनं ।
९३	९३	४३	संकुलयुद्ध ।
९४	९४	५०	घटोत्कचयुद्ध ।
९५	९५	८६	भगदत्तादियुद्ध ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

९६ ९६ ८० भीमेनदुर्योधनानुजानांकतिपयानां-
वधः ।

इत्यष्टमदिवसयुद्धं ॥ ८ ॥

९७ ९७ ४३ भीष्मोन्यस्तशस्त्रश्चेदहपाण्डवाज्जेष्वा-
मीतिकर्णबोधितेनदुर्योधनेनरात्रौभी-
ष्ममेत्यकर्णस्ययुद्धानुज्ञाप्राथना ।

९८ ९८ ५१ भीष्मेणदुर्योधनप्रत्यर्जुनपराक्रमप्रश-
सनपूर्वकपाण्डवानामजयत्वमभिधा-
यशिखण्डिवर्जपाञ्चालादिवधप्रतिज्ञा ।

९९ ९९ ३० कुरुपाण्डवसेनयोर्व्यूहरचनापूर्वकपर-
स्पराभिगमन ।

१०० १०० ५४ अलबुसस्यद्रौपदेयैस्सहयुद्ध । अभि-
मन्युनासमागमश्च ।

१०१ १०१ ५९ अभिमन्युनाअलबुसपराजयः ।

१०२ १०२ ४० द्रोणार्जुनयुद्ध । भीमसेनपराक्रमश्च ।

१०३ १०३ ४७ संकुलयुद्ध ।

१०४ १०४ ३८ तथा ।

१०५ १०५ ३७ युधिष्ठिरादियुद्ध ।

१०६ १०६ ८४ भीष्मपराक्रमममृत्युयताश्रीकृष्णेनरथा-
दवरुह्यतद्वधायाभियान अर्जुनेनप-
श्चादनुधाव्यनिवर्तितस्यश्रीकृष्णस्यते-
नसहपुनारथारोहण ।

इति नवमदिवसयुद्धं ॥ ९ ॥

१०७ १०७ १०८ युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णेनसहसंमन्त्रयरात्रौ
भीष्ममेत्यतद्वधोपायकथनप्राथना ।
तंप्रतिभीष्मेणतत्कथन ।

१०८ १०८ ६० भीष्मयुद्धं । शिखण्डिनोभीष्मेणसह-
सवादोयुद्धसन्नाहश्च ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

१०९ १०९ ४१ भीष्मदुर्योधनसंवादः । भीष्मपराक्र-
मवर्णन ।

११० ११० ४८ अर्जुनदुःशासनयुद्ध ।

१११ १११ ५८ द्वन्द्वयुद्ध ।

११२ ११२ ४२ द्रोणेनाश्वत्थामानप्रतिदुर्निमित्तप्रदर्श-
नपूर्वकयुद्धानुज्ञासन ।

११३ ११३ ५३ भीमसेनपराक्रमवर्णन ।

११४ ११४ ४७ भीमार्जुनपराक्रमवर्णन ।

११५ ११५ ४३ युद्धेविरक्तेनभीष्मेणयुधिष्ठिरंप्रतिस्व-
वधोद्यमचोदना ।

११६ ११६ ८० संकुलयुद्ध ।

११७ ११७ ७२ तथा ।

११८ ११८ ५४ भीष्मपराक्रमवर्णन ।

११९ ११९ १२५ भीष्मनिपातः ।

१२० १२० ७१ कुरुपाण्डवैरन्यैराजभिश्चभीष्माभिवा-
दन । अर्जुनेनभीष्मायबाणमथोपधा-
नसमर्पण ।

१२१ १२१ ५८ तृषार्तेनभीष्मेणपानीययाचन । राज-
भिरानीतंजलविनिन्द्यार्जुनंप्रतितथा-
चन । अर्जुनेनपर्जन्यास्त्रेणभूमिभित्त्वो-
त्थापितसलिलधारयाभीष्मस्यतृष्णा-
शमन । भीष्मेणदुर्योधनप्रत्यर्जुनप्रश-
सनपूर्वकपाण्डवैःसहसमोपदेशः ।

१२२ १२२ ४४ अपगतेषुराजसुकर्णेनभीष्ममेत्यरह-
स्यभिवादन । भीष्मेणकर्णप्रतितस्य
कुन्तीसुतत्वोक्तयापाण्डवैःसहसंगम-
चोदना । कर्णेनसयुक्तिकपाण्डवैः
सहसंगमस्यदुष्करत्नमभिधायभीष्म-
क्षमापनपूर्वकंस्वावासगमन ।

इति दशमदिवसयुद्धं ॥ १० ॥

समाप्तं भीष्मवधपर्व ॥ ४ ॥

भीष्मपर्वसंपूर्ण ॥ ६ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ द्रोणपर्व ॥ ७ ॥

अत्रावान्तरपर्वणि ॥ ८ ॥ अध्यायाः ॥ २०३ ॥ श्लोकाः ॥ १००१२ ॥

अध्यायः द्वापा.अ. श्लोकः.

अथ द्रोणाभिषेकपर्व ॥ १ ॥ अध्यायः ॥ १६ ॥

(१-१६) ॥ श्लोकाः ॥ ७०० ॥

१	१	५४	धृतराष्ट्रेणसज्जयंप्रतिभीष्मपातानन्त- रीयकदुर्योधनादिवृत्तान्तप्रश्नः । स- ज्जयेनयोधानांशरणत्वेनकर्णाह्वानेक- थितेधृतराष्ट्रस्यकर्णवृत्तान्तप्रश्नः ।
२	२	३७	कर्णेनपाण्डवोच्छेदनपूर्वकदुर्योधनाय- राज्यदानंप्रतिज्ञायुद्धायाभिमान ।
३	३	२५	कर्णेनभीष्ममेत्युद्धायागमनं ।
४	४	१९	भीष्मानुज्ञातस्यकर्णस्युद्धायागमनं ।
५	५	२१	दुर्योधनपृष्टेनकर्णेनतत्रद्रोणस्यसैना- पत्यकरणविधानं ।
६	६	१४	दुर्योधनेनद्रोणंप्रतिज्ञायापत्यस्वीकरण- प्रार्थना ।
७	७	५४	द्रोणस्यसैनापत्येऽभिषेकः । द्रोणयुद्धं ।
८	८	३८	सज्जयेनधृतराष्ट्रप्रतिज्ञोपपराक्रमवर्णन- पूर्वकतन्निधनकथनं ।
९	९	५२	द्रोणमरणश्राविणोधृतराष्ट्रस्यशोचनं ।
१०	१०	७७	द्रोणमरणश्रवणेनमूर्च्छितस्यधृतराष्ट्र- स्यपरिचारिकाभिर्जलसेचनादिनास- मुद्रोधनं । धृतराष्ट्रेणसज्जयंप्रतियुद्ध- कथनचोदना ।
११	११	५१	धृतराष्ट्रेणप्रसगाद्भक्त्युद्वेगेनश्रीकृष्णच- रित्रानुकीर्तनं । तथापुनर्युद्धकथन- चोदना ।
१२	१२	३५	द्रोणचोदितेनदुर्योधनेनयुधिष्ठिरस्य- जीवग्राहप्रहणवरणं । द्रोणेनार्जुना- सन्निधानेनतद्ब्रह्मप्रतिज्ञानं । दुर्योधने- नतदुद्रोषणं ।
१३	१३	२९	अर्जुनेनद्रोणप्रतिज्ञाभीतस्ययुधिष्ठिर- स्यसमाश्वासनं ।

अध्यायः द्वापा.अ. श्लोकः.

१४ १४ • ८७ द्रोणयुद्धं । द्वैरथयुद्धं । अभिमन्यु-
पराक्रमश्च ।

१५ १५ ४१ भीमेनगदायुद्धेऽश्वत्थपराजयः ।

१६ १६ ६६ द्रोणेनयुधिष्ठिरप्रहणोद्यमेऽर्जुनेनतद्भ-
जः ।

इत्येकादशदिवसयुद्धं ॥ ११ ॥

समाप्तद्रोणाभिषेकपर्व ॥ १ ॥

अथ संशप्तकवधपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ १६ ॥

(१७-३२) ॥ श्लोकाः ॥ ८२१ ॥

१७	१७	५०	सशप्तकैराहूतस्यार्जुनस्ययुधिष्ठिररक्ष- णेऽसत्यजितंनियोज्यतान्प्रतियुद्धायग- मनं ।
१८	१८	३४	अर्जुनस्यसंशप्तकैस्सहयुद्धं ।
१९	१९	४३	तथा ।
२०	२०	६७	सकुलयुद्धं ।
२१	२१	६९	युधिष्ठिरजिघृक्षतोद्रोणस्यसत्यजिता निरोधः । द्रोणेनसत्यजितिनिहतेभ- यायुधिष्ठिरस्यपलायनं । पुनर्युधिष्ठिर- जिघृक्षुणाद्रोणेनपाञ्चाल्यादीनाहननं ।
२२	२२	३३	द्रोणपराक्रमहृष्टेनदुर्योधनेनकर्णसबो- ध्यभीमसेनायवज्ञानेकृतेकर्णेनभीमा- दीनाप्रशंसनपूर्वकमनवज्ञेयत्वकथनं ।
२३	२३	९९	रथानामश्वध्वजवर्णनं ।
२४	२४	२०	धृतराष्ट्रेणपुत्रान्प्रतिशोचनपूर्वकसज्ज- यंप्रतियुद्धकथनचोदना ।
२५	२५	६७	द्वन्द्वयुद्धं ।
२६	२६	६९	भगदत्तपराक्रमवर्णनं ।
२७	२७	३२	अर्जुनेनसशप्तकानाहननं ।
२८	२८	३०	भगदत्तार्जुनसमागमः ।
२९	२९	५७	अर्जुनेनसगजस्यभगदत्तस्यवधः ।
३०	३०	४२	अर्जुनयुद्धवर्णनं ।

अन्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

३१ ३१ २९ अश्वत्थान्नानीलस्यवधः ।

३२ ३२ ८० सकुलयुद्ध ।

इति द्वादशदिवसयुद्धं ॥ १२ ॥

समाप्तसंशप्तकवधपर्व ॥ २ ॥

अथाभिमन्युवधपर्व ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ३९ ॥

(३३-७१) ॥ श्लोकाः ॥ १०७४ ॥

३३ ३३ ४१ युधिष्ठिरस्याग्रहणादुर्मनायमानंदुर्यो-
धनप्रतिद्रोणेनकस्यचिन्महारथस्यहन-
नप्रतिज्ञा । सञ्जयेनधृतराष्ट्रप्रतिसंक्षेप-
तोऽभिमन्युवधकथन ।

३४ ३४ १३ द्रोणेनपद्मव्यूहचरणा ।

३५ ३५ ३२ युधिष्ठिरेणाभिमन्युप्रतिपद्मव्यूहभेद-
नबोदना ।

३६ ३६ ५० अभिमन्युयुद्धवर्णनं ।

३७ ३७ ३८ अभिमन्युपराक्रमवर्णनं ।

३८ ३८ २४ तथा ।

३९ ३९ ३१ दुःशासनाभिमन्युसमागमः ।

४० ४० ३८ अभिमन्युनाकर्णदुःशासनपराजयः ।

४१ ४१ २८ अभिमन्युपराक्रमवर्णनं ।

४२ ४२ २४ अभिमन्युमनुगतानाजयद्रथेननिरो-
धः । जयद्रथस्यरुद्रात्पाण्डवनिरोधरूप-
वरलाभस्यसञ्जयेनधृतराष्ट्रप्रतिकथन ।४३ ४३ १९ जयद्रथेनव्यूहपथपिधायपाण्डवादि-
निरोधः ।

४४ ४४ २१ अभिमन्युपराक्रमवर्णनं ।

४५ ४५ ३० अभिमन्युनादुर्योधनपराजयः ।

४६ ४६ २८ अभिमन्युनालक्ष्मणस्यवधः ।

४७ ४७ २४ अभिमन्युपराक्रमवर्णनं ।

४८ ४८ ४१ द्रोणादिभिःषड्भिरभिमन्योर्विरथी-
करण ।

४९ ४९ ४० अभिमन्युवधः ।

५० ५० ५५ युद्धभूमिवर्णनं ।

इति त्रयोदशदिवसयुद्धं ॥ १३ ॥

५१ ५१ २५ युधिष्ठिरस्याभिमन्युमनुशोच्यविला-
पः ।५२ ५२ ५२ युधिष्ठिरसमाश्वासनायव्यासेनतत्प्रत्य-
कम्पनोपाख्यानकथनोपक्रमः ।५३ ५३ २४ ब्रह्मरुद्रसंवादः । ब्रह्मणाप्रजासंहारा-
यमृत्युदेवीसर्जन ।५४ ५४ ५८ नारदेनमृत्युब्रह्मसंवादकथनेनाकपन-
स्यशोकपरिहारः । व्यासेनाकपनो-

अन्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

पाख्यानकथनेनयुधिष्ठिरस्यशोकपरि-
हारः ।५५ ५५ ५७ व्यासेनयुधिष्ठिरप्रतिषोढशराजकीया-
ख्यानकथन । नारदेनसञ्जयप्रतिमह-
त्तराजचरित्रकथन ।

५६ ५६ १२ सुहोत्रचरित्रं ।

५७ ५७ १३ अङ्गराजचरित्रं ।

५८ ५८ १५ शिबिचरित्रं ।

५९ ५९ ३१ दाशरथिरामचरित्रं ।

६० ६० १५ भगीरथचरित्रं ।

६१ ६१ १३ दिलीपचरित्रं ।

६२ ६२ २० मान्धातृचरित्रं ।

६३ ६३ १३ ययातिचरित्रं ।

६४ ६४ १७ अम्बरीषचरित्रं ।

६५ ६५ १२ शशिबिन्दुचरित्रं ।

६६ ६६ २१ गयचरित्रं ।

६७ ६७ २१ रन्तिदेवचरित्रं ।

६८ ६८ १६ भरतचरित्रकथनं ।

६९ ६९ ५१ पृथुचरित्रं ।

७० ७० २७ परशुरामचरित्रं ।

७१ ७१ २६ युधिष्ठिरसमाश्वासयव्यासस्यस्वाश्रम-
गमनं ।

समाप्तमभिमन्युवधपर्व ॥ ३ ॥

अथ प्रतिज्ञापर्व ॥ ४ ॥ अध्यायाः ॥ १३ ॥

(७२-८४) ॥ श्लोकाः ॥ ५६४ ॥

७२ ७२ ९३ अभिमन्युमनुशोच्यार्जुनस्यविलापः ।

७३ ७३ ६५ युधिष्ठिरेणार्जुनप्रत्यभिमन्युनिधनप्र-
कारकथन । अर्जुनेनसशपथंजयद्रथ-
वधप्रतिज्ञा ।७४ ७४ ३६ अर्जुनप्रतिज्ञाश्रवणचकितस्यजयद्रथ-
स्यद्रोणदुर्योधनाभ्यासमाश्वासनं ।७५ ७५ ३१ श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतिद्रोणादिभिर्जयद्रथ-
रक्षणप्रतिज्ञाकथन ।

७६ ७६ २९ अर्जुनेनश्रीकृष्णप्रतिस्वसामर्थ्यकथनं ।

७७ ७७ २७ श्रीकृष्णेनसुभद्रासमाश्वासनं ।

७८ ७८ ४७ तथा ।

७९ ७९ ४७ श्रीकृष्णेनरात्रावर्जुनेनत्र्यम्बकायव-
लिप्रदापन । कृष्णदारुकसंभाषणं ।८० ८० ६६ अर्जुनस्यश्रीकृष्णेनसहस्रप्रेकैलासगम-
नंतथास्तुत्यारुद्रप्रसादनं ।

८१ ८१ २५ अर्जुनेनस्वप्रेकैलासेशङ्करात्पाशुपता-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- ८२ ८२ ३५ श्रीकृष्णस्यकृताहिकयुधिष्ठिरं प्रत्याग-
मन ।
८३ ८३ २८ जयद्रथवधस्यदुष्करत्वशङ्किनोयुधिष्ठि-
रस्यश्रीकृष्णेनसमाश्वासन ।
८४ ८४ ३५ जयद्रथप्रतिगच्छताऽर्जुनेनयुधिष्ठिर-
रक्षणायसात्यकिप्रतिचोदना ।

इति प्रतिज्ञापर्व ॥ ४ ॥

अथ जयद्रथवधपर्व ॥ ५ ॥ अध्यायाः ॥ ६९ ॥

(८५-१५३) ॥ श्लोकाः ॥ ३५८८ ॥

- ८५ ८५ ५५ धृतराष्ट्रेणपुत्रान्प्रतिशोचनपूर्वकमभि-
मन्युनिधनानन्तरीयकयुद्धकथनचो-
दना ।
८६ ८६ २३ सञ्जयेनधृतराष्ट्रोपालम्भनपूर्वकयुद्धक-
थनोपक्रम ।
८७ ८७ ३४ द्रोणेनशकटव्यूहनिर्माण ।
८८ ८८ ३१ अर्जुनस्यरथाङ्गणप्रवेश ।
८९ ८९ ३३ अर्जुनयुद्धवर्णन ।
९० ९० ३७ अर्जुनेनदुःशासनपराजय ।
९१ ९१ ४६ अर्जुनस्यव्यूहमुखस्थेनद्रोणेनकंचि-
त्कालयुद्धातमपहायव्यूहप्रवेश ।
९२ ९२ ७७ अर्जुनेनश्रुतायुधसुदक्षिणयोर्वधः ।
९३ ९३ ७४ अर्जुनेनश्रुतायुःप्रभृतीनावधः ।
९४ ९४ ७९ अर्जुनाद्भीतेनदुर्योधनेनद्रोणमेत्यतदु-
पालंभनपूर्वकजयद्रथप्रतिशोचन ।
द्रोणेनदुर्योधनस्याभिमन्त्रितकवचमा-
बध्यार्जुनेनसहयुद्धायप्रेषण ।
९५ ९५ ५२ राजाद्वन्द्वीभूययुद्धायसमागमः ।
९६ ९६ ३१ द्वन्द्वयुद्धवर्णन ।
९७ ९७ ३६ द्रोणवृष्ट्युन्नयोर्युद्ध ।
९८ ९८ ५८ द्रोणसात्यक्योर्युद्ध ।
९९ ९९ ६४ अर्जुनेनरणाङ्गणेहयाप्यायनायशरैः-
सरोनिर्माण तथाशरमयवेश्मनिर्माण ।
१०० १०० ४३ श्रीकृष्णेनतस्मिन्सरसिस्नापनादिना-
ऽऽप्यायितानांतुरगाणांपुनारथेयोज-
न । पुनः श्रीकृष्णार्जुनयोर्युद्धप्रति-
गमन ।
१०१ १०१ ४३ जयद्रथयियासोरर्जुनस्यदुर्योधनेननि-
रोधः ।
१०२ १०२ ३९ श्रीकृष्णेनदुर्योधनदुष्कृतानुस्मरणपू-
र्वकमर्जुनप्रतितद्वधचोदना । अर्जुन-
प्रतिदुर्योधनस्यवीरवादः ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- १०३ १०३ ४९ अर्जुनेनदुर्योधनपराजयः ।
१०४ १०४ ३४ अर्जुनस्यभूरिश्रव.प्रभृतिभिरष्टभिर्युद्ध ।
१०५ १०५ ३८ सञ्जयेनरथानां ध्वजानां च वर्णन ।
१०६ १०६ ४६ द्रोणयुधिष्ठिरयोर्युद्ध ।
१०७ १०७ ३९ सकुलयुद्ध ।
१०८ १०८ ४३ द्रौपदेयैः शलवधः । भीमेनालंबुस-
पराजयः ।
१०९ १०९ ८८ घटोत्कचेनालंबुसवधः ।
११० ११० १०७ रणाङ्गणेपाञ्चजन्यस्वनेश्रुते अश्रुतेच-
गाण्डीवघोषेऽर्जुनस्यविपदमाशङ्कमा-
नेनयुधिष्ठिरेणसात्यकिप्रत्यर्जुनवृत्ता-
न्तपरिज्ञानायगमनचोदना ।
१११ १११ ५३ अर्जुनं प्रतिगच्छेतियुधिष्ठिरचोदितेन-
सात्यकिना तंप्रतिस्वस्यार्जुनेनतद्रक्ष-
णायनियोगाभिधानपूर्वकंस्वेनतस्या-
परित्याज्यत्वकथनं । युधिष्ठिरेणभी-
मादिभिः स्वस्वरक्षणकथनपूर्वकपुनः-
सात्यकेरर्जुनंप्रतिगमनेनियोजन ।
११२ ११२ ८३ सात्यकेर्जुंयुधिष्ठिररक्षणेभीमंनियोज्या-
र्जुनदर्शनायप्रस्थान ।
११३ ११३ ७५ अर्जुनगच्छतःसात्यकेःकृतवर्मणास-
हयुद्ध ।
११४ ११४ १०३ धृतराष्ट्रस्यस्वसैन्यपराजयश्रवणेनशो-
चन । संजयेनतदुपालंभपूर्वकंकृत-
वर्मपराक्रमवर्णनं ।
११५ ११५ ६३ सात्यकिनाजलसन्धस्यवधः ।
११६ ११६ ४९ सात्यकिनादुर्योधनकृतवर्मणोःपरा-
जयः ।
११७ ११७ ३६ सात्यकिपराक्रमवर्णनं ।
११८ ११८ १८ सात्यकिनासुदर्शननाम्नोराज्ञोवधः ।
११९ ११९ ६७ सात्यकिपराक्रमवर्णनं ।
१२० १२० ४७ सात्यकियुद्धवर्णनं ।
१२१ १२१ ६४ तथा ।
१२२ १२२ ७३ सात्यकिभयात्पलायमानस्यदुःशासन-
स्यद्रोणेनोपालम्भः।द्रोणवृष्ट्युन्नयोर्युद्ध ।
१२३ १२३ ३८ सात्यकिनादुःशासनपराजयः ।
१२४ १२४ ५८ संकुलयुद्ध ।
१२५ १२५ ७८ द्रोणपराक्रमवर्णनं ।
१२६ १२६ ५५ अर्जुनवृत्तान्तपरिज्ञानायसात्यकिप्रेषि-
तवतायुधिष्ठिरेणपुनस्तयोर्वृत्तान्तपरि-
ज्ञानायभीमस्यतत्रगमनचोदना ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

- १२७ १२७ ७० भीमेनकेषाचिद्धार्तराष्ट्राणांहनन तथा-
स्वपथनिरुन्धानस्यद्रोणस्यरथभञ्जन ।
१२८ १२८ ५७ पुन पुनर्द्रोणरथान्भङ्क्त्वागच्छतो-
भीमस्यार्जुनदर्शनेनसिहनादः ।
तच्छ्रवणेनयुधिष्ठिरस्यहर्षोदयः ।
१२९ १२९ ५१ भीमेनकर्णपराजयोदुर्शलवधश्च ।
१३० १३० ४३ द्रोणदुर्योधनसंवादोदुर्योधनयुद्धञ्च ।
१३१ १३१ ६० भीमेनकर्णस्यपराजयः ।
१३२ १३२ ४४ भीमकर्णयोर्युद्ध ।
१३३ १३३ ४३ भीमेनकर्णसहकारिणोदुर्जयस्यवधः ।
१३४ १३४ ३४ भीमेनपराजितस्यकर्णस्यपलायन ।
१३५ १३५ ४० भीमेनदुर्मर्षणादीनापञ्चानादुर्योधना-
नुजानावधः ।
१३६ १३६ ४१ भीमेनचित्रोपचित्रादिदुर्योधनानुजा-
नावध ।
१३७ १३७ ५३ भीमेनकर्णसहकारिणाविकर्णादीनांव-
धः ।
१३८ १३८ २९ भीमकर्णयोर्युद्ध ।
१३९ १३९ १२८ कर्णेनभीमपराजयः । तथाभीमप्रति-
पक्षोक्ति ।
१४० १४० २९ सात्यकिनाअलंबुसस्यराज्ञोवधः ।
१४१ १४१ ३९ सात्यकेरर्जुनदर्शन भूरिश्रवसासमाग-
मश्च ।
१४२ १४२ ८६ सात्यकिभूरिश्रवसोर्युद्ध । सात्यकि-
शिरश्छेदायोन्नमितस्यस्त्रज्ञभृतोभूरि-
श्रवोभुजस्यार्जुनेनच्छेदः ।
१४३ १४३ ९० अर्जुनच्छिन्नभुजस्यभूरिश्रवसस्तदुपा-
लम्भनपूर्वकंप्रायोपवेशः । सात्यकि-
नाभूरिश्रवद्विशरश्छेदः ।
१४४ १४४ २९ सञ्जयेनधृतराष्ट्रप्रतिसात्यकेभूरिश्रव-
सापराभवकथनं । तथायादवाना-
प्रशसन ।

१४५ { १४५ } ७४ श्रीकृष्णार्जुनयोःसंवादः । कर्णसात्य-
कयोर्युद्धञ्च ।
१-१०
१४७
२९-९२

१४६ { १४८ } ११३ कर्णकृतभीमगर्हणममर्षयताऽर्जुनेन
१-२४
१४५
११-९८ कर्णप्रतिगर्हणपूर्वकंतत्सुतवधप्रतिज्ञा ।
कर्णदुर्योधनसंवादः । संकुलयुद्धञ्च ।

१४७ { १४६ } ८१ अल्पशेषेदिवसेतिरोहितेचजयद्रथेश्री-
१-१०५ कृष्णेनान्धकारसर्जनेनसूर्यबिम्बपिधा-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

- नं । अदृश्यमानेभानौजयद्रथेचनि-
शङ्कमात्मानमाविष्कुर्वत्यर्जुनेनश्रीकृ-
ष्णचोदनयातच्छिरश्छेदः । श्रीकृष्णे-
नार्जुनंप्रतिजयद्रथशिरोभूतलेननिपा-
तनीयमित्युक्तेतेनतत्प्रतितत्कारणकथ-
नप्रार्थना ।
१४८ { १४६ } ४६ श्रीकृष्णेनार्जुनंप्रतिसैन्धवमूर्ध्नोधर-
१-६-१४४ प्यामनिपातनीयत्वेकारणाभिधान ।
श्रीकृष्णाज्ञयाऽर्जुनेनस्यमन्तपञ्चकेस-
न्ध्यामुपासमानस्यवृद्धक्षत्रस्योत्सङ्गे-
जयद्रथशिरसोनिपातनं । उत्तिष्ठत-
स्तस्योत्सङ्गाच्छिरसिधरण्यांपतितेतृद्ध-
क्षत्रमूर्ध्नोविदारण ।
१४९ { १४७ } ६६ अर्जुनेननिजशराहतिमोहितकृपप्रति-
१-२७ शोचन । सार्जुनेनश्रीकृष्णेनयुधिष्-
१४८ रमेत्यजयद्रथवधकथन । भीमादीना
२९-५९ युधिष्ठिरसमीपसमागम ।
१५० १४९ ६४ युधिष्ठिरेणस्वाभिवादकानाश्रीकृष्णा-
दीनांस्त्कारः । श्रीकृष्णयुधिष्ठिरयोः-
संस्थापः ।
१५१ १५० ३७ सैन्धववधदुःखितेनदुर्योधनेनद्रोणमे-
त्यात्मोपालम्भपूर्वकपरिशोचन ।
१५२ १५१ ४२ द्रोणेनदुर्योधनोपालम्भपूर्वकंरात्राव-
पियोद्धव्यमितिनिश्चिस्वरणायनिर्गमन ।
१५३ १५२ ४० दुर्योधनेनकर्णप्रतिजयद्रथवधेद्रोणस्य
पार्थपक्षपातादौदासीन्यस्यहेतुत्वेऽ-
भिहितेकर्णेनतन्निराकरणपूर्वकंदैवस्यै-
वतत्रहेतुत्वकथन ।

समाप्तं जयद्रथवधपर्व ॥ ५ ॥

इति चतुर्दशदिवसयुद्धं ॥ १४ ॥

अथ घटोत्कचवधपर्व ॥ ६ ॥ अध्यायाः ॥ ३१ ॥

(१५४-१८४) ॥ श्लोका. ॥ १७६६ ॥

- १५४ १५३ ५४ युधिष्ठिरेणदुर्योधनपराजयः ।
१५५ १५४ ४० द्रोणयुद्धवर्णनं ।
१५६ १५५ ५० भीमेनदुर्मददुष्कर्णादिधार्तराष्ट्रवधः ।
१५७ १५६ १८९ सात्यकिनासोमदत्तपराजयः । अश्व-
त्थामघटोत्कचयुद्ध ।
१५८ १५७ ४९ भीमेनबाह्वीकवधः । दुर्योधनानुजद-
शकवधः । शकुनिप्रातृपञ्चकवधः ।
१५९ १५८ ६९ कर्णेनपाण्डवहननप्रतिजानानमात्मा-
नमविक्षिपतःकृपस्यजिह्वाच्छेदप्रति-
ज्ञान ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

- १६० १५९ ९८ कृपगर्हणाममर्षमाणस्यकर्णवधाया-
भ्युत्तिष्ठतोऽश्वत्थाम कृपदुर्योधना-
भ्यानिवारण । अर्जुनेनकर्णपराजयः ।
दुर्योधनेनरणायागन्तुंद्रौणिप्रतिचो-
दना ।
- १६१ १६० ५८ द्रौणिधृष्टद्युम्नयोर्युद्ध । द्रौणिपराक्रमः ।
- १६२ १६१ १९ संकुलयुद्ध ।
- १६३ १६२ ५५ सात्यकिनासोमदत्तवधः । द्रोणयुधि-
ष्ठिरयुद्धं ।
- १६४ १६३ ३९ सेनाद्वयेदीपोद्योजनं ।
- १६५ १६४ ३५ संकुलयुद्ध ।
- १६६ १६५ ४१ कृतवर्मणायुधिष्ठिरपराजय ।
- १६७ १६६ ६४ सात्यकिनाभूरिनामोराशोवधः । द्रौ-
णिनाघटोत्कचपराजय । भीमेन-
दुर्योधनपराजयः ।
- १६८ १६७ ४८ कर्णेनसहदेवस्यपराजयपूर्वकमवहेल-
नं । शल्येनविराटपराजयः । अर्जुने-
नालायुधपराजयः ।
- १६९ १६८ ४७ संकुलयुद्ध ।
- १७० १६९ ४९ नकुलेनशकुनिपराजयः । कृपेणशि-
खण्डिपराजयः ।
- १७१ १७० ७० संकुलयुद्ध ।
- १७२ १७१ ५६ तथा ।
- १७३ १७२ ४० द्रोणकृपयोःसात्यकिधृष्टद्युम्नाभ्यांयुद्ध ।
- १७४ १७३ ६९ कर्णयुयुत्सोरर्जुनस्यश्रीकृष्णेनसहेतुकं-
तेनयुद्धनिषेधः । श्रीकृष्णार्जुनचोद-
नयाघटोत्कचस्यकर्णेनसहरणारंभः ।
- १७५ १७४ ४५ घटोत्कचेनालम्बलवधः ।
- १७६ १७५ ११६ कर्णघटोत्कचयुद्धं ।
- १७७ १७६ २२ अलायुधेनराक्षसेनघटोत्कचप्रत्यभि-
यान ।
- १७८ १७७ ४९ भीमालायुधयोर्युद्ध ।
- १७९ १७८ ४१ घटोत्कचेनालायुधवधः ।
- १८० १७९ ६४ कर्णेनेन्द्रदत्तयाशक्त्याघटोत्कचवधः ।
- १८१ १८० ४३ घटोत्कचनिधनात्सर्वेषुशोचत्सुहृषादा-
त्मानंपरिष्वजमानंश्रीकृष्णंप्रत्यर्जुनेन
हर्षकारणप्रश्नः । श्रीकृष्णेनतदभिधा-
नपूर्वककर्णप्रभावप्रशंसन ।
- १८२ १८१ ३३ श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतिजरासन्धादिपरा-
क्रमकथनपूर्वकतेषांदुर्जयतयापूर्वमेव-
स्तेनोपायैर्हृदनकथन ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

- १८३ १८२ ४७ धृतराष्ट्रेणसंजयप्रतिकर्णेनार्जुनेशक्तेर-
भोक्षणकारणप्रश्नेसञ्जयेनासात्यकिप्र-
तिश्रीकृष्णोक्ततदुत्तरकथन ।
- १८४ १८३ ६७ कर्णशक्तेर्घटोत्कचवधेनवैफल्याद्भूत-
राष्ट्रेणशोचन । युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णे
घटोत्कचकृतोपकारनिवेदनपूर्वकशो-
चन । व्यासेनक्रोधात्कर्णजिघासयाग-
च्छन्तंयुधिष्ठिरमेत्यसमाश्वसनेनतनि-
वर्त्यपुनरन्तर्धान ।

समाप्तं घटोत्कचवधपर्व ॥ ६ ॥

अथ द्रोणवधपर्व ॥ ७ ॥ अध्यायाः ॥ ९ ॥

(१८५-१९३) ॥ श्लोकाः ॥ ५२५ ॥

- १८५ १८४ ५७ निद्रोपद्रुतानासैनिकानामर्जुनाज्ञया-
स्वापेनधान्तिमपनीयचन्द्रोदयानन्त-
रयुद्धारम्भः ।
- १८६ १८५ ३७ दुर्योधनोपालम्भकोपितेनद्रोणेनपार्थ-
दुर्योधनप्रशसाधिक्षेपपूर्वकरणायनि-
स्सरण ।
- १८७ १८६ ५९ द्रोणेनद्रुपदविराटादीनावधः । भीमे-
ननिष्ठुरभापणेनधृष्टद्युम्नमुद्योज्यद्रोणा-
नीकाभिगमनं ।

इति चतुर्दशरात्रियुद्धं ॥ १४ ॥

- १८८ १८७ ५४ संकुलयुद्ध । नकुलेनदुर्योधनपरा-
जयः ।
- १८९ १८८ ५७ संकुलयुद्ध ।
- १९० १८९ ६५ तथा ।
- १९१ १९० ५८ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरंप्रतिद्रोणजयेतस्य-
शस्त्रन्यासस्य तत्रचाश्वत्थामवधश्रव-
णस्य हेतुत्वकथन । भीमेनाश्वत्थामना-
म्रिगजेनिहतेयुधिष्ठिरेणश्रीकृष्णचोद-
नयाद्रोणंप्रतितद्विवक्षयाअश्वत्थामाह-
तइतिकथन ।
- १९२ १९१ ५१ अश्वत्थामवधश्रवणनिर्विण्णद्रोणमार-
णायधृष्टद्युम्नसमुद्यमः । द्रोणग्रस्तस्य
धृष्टद्युम्नस्यसात्यकिनाविमोचन ।
- १९३ १९२ ८७ द्रोणधृष्टद्युम्नयोर्युद्ध । द्रोणेनसोपाल-
भभीमवचःश्रवणेनशस्त्रन्यासपूर्वक-
योगेनशरीरत्यागः । शरीरान्निर्गच्छ-
तस्तेजोरूपस्यद्रोणस्यसञ्जयादिभिःप-

अध्याय इषा अ. श्लोक.

अभिरेवावलोकन । धृष्टद्युम्नेनद्रोण-
शिरश्छेद ।

समाप्तं द्रोणवधपर्व ॥ ७ ॥

अथ नारायणास्त्रमोक्षपर्व ॥ ८ ॥ अध्याया ॥ १० ॥

(१०४-२०३) ॥ श्लोकाः ॥ ७७४ ॥

- १९४ १९३ ७० दुर्योधनचोदनयाकृपेणद्रोणवधंश्रावि-
तस्याश्वत्थाम्न कोपोदय ।
- १९५ १९४ १५ धृतराष्ट्रेणसज्जयप्रत्यश्वत्थाम्नाकिमुक्त-
मितिप्रश्न ।
- १९६ १९५ ४८ अश्वत्थाम्नसक्रोधंयुधिष्ठिराद्युपाल-
म्भ । तथाद्रोणस्यनारायणास्त्रलाभ-
प्रकारादिकथनपूर्वकतेनपाण्डवादिव-
वप्रतिज्ञान ।
- १९७ १९६ ५५ अर्जुनेनयुधिष्ठिरोपालम्भः । आत्मो-
पालम्भश्च ।
- १९८ १९७ ५० साधिक्षेपमश्वत्थामतोयुधिष्ठिरभीषय-
न्तपार्थप्रतिभीमेनसामर्पमात्मबलव-
र्णनपूर्वकस्वेनाश्वत्थामादिविजयप्रति-
ज्ञान । धृष्टद्युम्नेनाप्यर्जुनप्रतिसक्रो-
धात्रधर्मादिकथनपूर्वकस्वकृतद्रोणव-
धस्यवार्मिकत्वकथनं ।
- १९९ १९८ ६९ सात्यकिनिष्ठुरभाषणरुष्टेनधृष्टद्युम्नेनस-
मर्माद्धाटनतद्गर्हणं । धृष्टद्युम्नजिघांस-
यागदामुद्यम्यापततःसात्यके श्रीकृ-
ष्णचोदितेनभीमेननिवारण । सर्वेषा
पुनर्युद्धोद्यमः ।

अध्याय. इषा.अ. श्लोक.

- २०० १९९ ७१ अश्वत्थाम्नानारायणास्त्रप्रयोगः । अ-
स्त्रतेजसापीड्यमानैःश्रीकृष्णवचनाद्या-
नावरोहणशस्त्रन्यासादिनाऽऽत्मरक्ष-
णं । भीममात्रेशस्त्रधारणेनप्रतियुध्य-
मानेसतितन्मस्तकेऽस्त्रस्यप्रज्वलन ।
- २०१ २०० १३२ नारायणास्त्रावेष्टितेभीमेश्रीकृष्णार्जुना-
भ्याहस्ततःशस्त्रापकर्षणपूर्वकरथादव-
रोपितेसत्यस्यप्रशमन । ततःसकु-
लयुद्ध ।
- २०२ २०१ १०५ नारायणास्त्रेविफलीकृतेपुनरश्वत्थाम्ना-
ऽऽग्नेयास्त्रप्रयोगः । तस्यापिपार्थेन
व्यर्थीकरणेदूयमानेनद्रौणिनाशस्त्रन्या-
सपूर्वकरणाङ्कणान्निर्माणं । निर्गच्छ-
ताचतेनयदृच्छासमागतव्यासप्रतिनि-
जालवैफल्यकारणप्रश्न । श्रीव्यासे-
नश्रीकृष्णार्जुनयोर्नरनारायणात्मकत्वे
कथितेप्रतिनिवृत्तेनद्रौणिनासेनावहा-
र ।
- २०३ २०२ १५९ इतरालक्षितपुरतःस्वानुकूलयुध्यमा-
नंशूलपाणिकचनपुरुषप्रवरमवलोक-
यतापार्थेनसकइतियदृच्छासमागतं
व्यासप्रतिप्रश्नः । तेनतत्प्रतितस्यपशु-
पतिलोकत्याशतःरुद्रीयपठनेनसविस्त-
रतद्गुणगणवर्णनं ।

इति पञ्चदशदिवसयुद्धं ॥ १५ ॥

समाप्तं नारायणास्त्रमोक्षपर्व ॥ ८ ॥

द्रोणपर्व च समाप्तं ॥ ७ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ कर्णपर्व ॥ ८ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणिनसन्ति ॥ अध्यायाः ॥ १०१ ॥ श्लोकाः ॥ ४९७५ ॥

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

१	{ १ २ ३ ४ }	३८	शिविराद्वास्तिनपुरमुपगतवतासज्जये- नधृतराष्ट्रप्रतिकर्णोदिनिधनकथन । तच्छूवणेनमूर्च्छासुपगतवतोवृतराष्ट्र- स्यसज्जयादिभिराश्वासन ।
२	५	६३	धृतराष्ट्रेणनिजसेनायांनिहतानानाम- निवेदनचोदितेनसज्जयेनतत्कथन ।
३	६	३८	पाण्डवसेनायानिहतानानामकथन ।
४	७	२७	कौरवसेनायांहृतावशिष्टानानामकथन ।
५	८	३२	धृतराष्ट्रेणकर्णगुणानुवर्णनपूर्वकशोचन ।
६	९	९५	कर्णवधश्रवणानन्तरीयकधृतराष्ट्रप्रवृ- त्तिष्टेनवैशपायनेनकर्णदुर्योधनस्तु- तिनिन्दापूर्वकसज्जयप्रतिकर्णार्जुनयुद्ध- कथनचोदनारूपधृतराष्ट्रप्रवृत्तिकथन ।
७	१०	६५	अश्वत्थामवचनादुर्योधनेनसैनापत्येऽ- भिषिक्तेनकर्णेनरणायसेनानियोजन ।
८	११	४३	कर्णार्जुनाभ्यांव्यूहरचनापूर्वकरणाय- निर्याण ।
९	१२	४६	सकुलयुद्ध । भीमेनक्षेमधूर्तिवधः ।
१०	१३	३८	द्वन्द्वयुद्ध । सात्यकिनाविन्दानुविन्द- वधः ।
११	१४	३९	प्रतिविन्ध्यश्रुतकर्मभ्याचित्रचित्रसेन- योःसंहारः ।
१२	१५	४४	भीमाश्वत्थामोर्युद्ध ।
१३	+	२१	शल्येनश्रुतकीर्तिपराजयः ।
१४	२३	२२	सहदेवेनदुःशासनपराजयः ।
१५	२४	७८	कर्णनकुलयोर्युद्ध । कर्णेननकुलस्यप- रामबनपूर्वकसोपह्रासमधिक्षेप ।
१६	२५	४२	युयुत्सूलकयोर्युद्ध । शकुनिसुतसोम- योर्युद्ध ।

+ औत्तराहपाठरीत्या १६- दि २२ तमान्ताध्यायाअस्मि-
म्पाठे ५२ दि ६० तमाध्यायतयावर्तन्ते ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

१७	२६	४०	कृपकृतवर्मभ्यांवृष्टयुग्नशिखण्डिनोः पराजयः ।
१८	२७	४३	अर्जुनेनसशक्तपराजयः ।
१९	२८	४९	सकुलयुद्ध ।
२०	२९	३७	युधिष्ठिरेणदुर्योधनपराजयः ।
२१	३०	४४	सकुलयुद्ध ।
इति षोडशदिवसयुद्धं ॥ १६ ॥			
२२	३१	७७	श्रीकृष्णतुल्यसारथेरभावात्स्वस्यार्जु- नान्मूनतामन्यमानेनकर्णेनदुर्योधन- प्रतिशल्यस्यसारथ्येनियोजनचोदना ।
२३	३२	७२	दुर्योधनप्रार्थनयाशल्येनकृच्छात्कर्णसा- रथ्यकरणाभ्युपगमः ।
२४	३३	६८	दुर्योधनेनशल्यं प्रतित्रिपुरासुरकथाक- थनारंभः । त्रिपुरासुरोपद्रुतैर्देवैरुद्ध- प्रसादन ।
२५	{ ३४ १-१५ }	३३	देवैस्त्रिपुरसंहारायरुद्रस्याभिषेचन ।
२६	{ ३४ १६-६१ }	४१	देवानामाज्ञयाविश्वकर्मणाभूम्यादिसा- धनैरुद्रायरथनिर्माणः ।
२७	{ ३४ ६२-१२५ }	४७	देवानाप्रार्थनयाब्रह्मणारुद्ररथसारथ्य- करण । रुद्रेणत्रिपुरहननं । दुर्योधने- नैतत्कथादृष्टान्तप्रदर्शनपूर्वकशल्यप्र- तिकर्णसारथ्यकरणप्रार्थना ।
२८	{ ३४ १३६-१६२ }	३५	दुर्योधनेनपुनरपिकर्णसारथ्येशङ्कमा- नशल्यं प्रतिपरशुरामचरित्रकीर्तनपूर्वकं कर्णस्यतदन्तेवासित्वादिगुणवत्तयात- त्सारथ्यकरणेदोषाभावप्रतिपादन ।
२९	३५	४८	दुर्योधनप्रार्थितेनशल्येनसमयकरण- पूर्वककर्णसारथ्यस्वीकरणं ।
३०	३६	३४	शल्येनसारथीभूयाधिष्ठितरथमधिष्ठा- यकर्णस्यरणायनिर्याणं ।
३१	३७	४६	कर्णस्यरणप्रयाणकालेदुर्निमित्तप्रादु-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

			भांवः । कर्णेनात्मश्लाघनपूर्वकपार्थ- वधेप्रतिज्ञातेतदसहमानेनशल्येनार्जु- नप्रशसनपूर्वककर्णोपालम्भ ।
३२	३८	२६	कर्णेनस्वस्यार्जुनप्रदर्शकायतदभिमत- पारितोषिकप्रदानप्रतिज्ञान ।
३३	३९	३८	कर्णगर्वोक्तिमसहमानेनशल्येनतद्गृह- ण ।
३४	४०	५७	कर्णेनमर्मोद्धाटनपूर्वकशल्यगर्हण ।
३५	४१	८६	शल्येनकर्णप्रतिहसकाकीयाहयानक- थन ।
३६	४२	६३	कर्णेनशल्यप्रतिस्वस्यपरशुरामात्तथा- कुतश्चिद्वाह्मणाच्चशापप्राप्तिकथन ।
३७	{ ४३ } ४४	५६	कर्णेनसोपहासशल्यगर्हणं ।
३८	४५	४६	कर्णशल्ययोर्वाक्कलहः । दुर्योधनेनत- योस्सान्त्वन ।
३९	{ ४६ } १-२ ४९-५७ ७४-८७	३८	कर्णशल्ययो.संवादः । सेनाद्वयस्य परस्परमेलन ।
४०	५७	२८	दुर्योधनेनसेनाप्रोत्साहनं । भीमेनदु- र्योधनपराजयपूर्वकं गजानीकवधः ।
४१	{ ४६ } ५-३७	५३	सेनाद्वयेव्यूहरचनावर्णनं ।
४२	४७	३४	सकुलयुद्ध ।
४३	४८	७९	तथा ।
४४	४९	११०	कर्णेनयुधिष्ठिरस्यपराजयपूर्वकमप- हासः ।
४५	५०	६०	कर्णपराजित्यजिघासोभीमस्यशल्येन हेतुकथनपूर्वकनिषेधन ।
४६	५१	८१	भीमकर्णयोर्युद्ध । भीमेनदुर्योधनानु- जानांकतिपयानावधः ।
४७	५२	४३	सकुलयुद्ध ।
४८	५३	४९	अर्जुनस्यसशक्तैर्युद्ध ।
४९	५४	४९	सकुलयुद्ध ।
५०	५५	४४	सकुलयुद्ध । अश्वत्थाम्नायुधिष्ठिरपरा- जय* ।
५१	{ ५६ } १-११९	१२४	सकुलयुद्ध ।
५२	{ १६ } १-३६ ५६ १२३ १३८ १६ ३७-५१	६८	संशप्तकैर्युधमानस्यपार्थस्याश्वत्थाम्ना- ऽऽव्हानं । तयोर्युद्ध ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

५३	१७	२६	अर्जुनेनाश्वत्थामपराजयः ।
५४	१८	२५	अर्जुनेनदण्डदण्डधारयोर्वधः ।
५५	१९	६३	अर्जुनेनसशक्तानावधः ।
५६	२०	४८	अश्वत्थाम्नापाण्ड्यपराजयः ।
५७	{ २१ } १-४ ५८* ४५ ५२ ५९ १-३०	४६	सकुलयुद्ध ।
५८	{ ५९ } ३१-६७	३९	अर्जुनस्यद्रौणिप्रस्तधृष्टद्युम्नरक्षणपूर्वकं द्रौणिनिर्जित्यसशक्तकान्प्रतिगमनं ।
५९	{ २१ } १०-४०	३४	सकुलयुद्ध ।
६०	२२	३०	गजयुद्ध । संकुलयुद्ध ।
६१	{ ६० } १-२२	२३	श्रीकृष्णेनार्जुनंप्रतिकुरूपायुधिष्ठिरप्र- हणोद्यमकथन ।
६२	{ ६० } २३-९२	७५	श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतियुधिष्ठिरस्यकर्णेन पराभवकथनपूर्वककर्णयुद्धप्रदर्शनं । तथाभीमसेनयुद्धप्रदर्शनं ।
६३	{ ६१ } १-३३	३७	रणायराज्ञाद्वन्द्वीभावः । कर्णेनशिख- ण्डिपराजयः । धृष्टद्युम्नदुःशासनयो- र्युद्ध ।
६४	{ ६१ } ३४-७४	४३	संकुलयुद्ध ।
६५	६२	३८	तथा ।
६६	६३	३८	कर्णबाणपीडितस्ययुधिष्ठिरस्यविश्रमा- यस्वशिविरप्रवेशः ।
६७	६४	६५	पार्थेनाश्वत्थाम्निपराजितेकर्णेनभार्ग- वान्नप्रयोगात्पाण्डवसेनापीडनं ।
६८	६५	२९	कर्णबाणव्यथापनोदाययुधिष्ठिरंशिबि- रगतविज्ञायशत्रुनिग्रहेभीमंनियोज्य- अर्जुनेनसहश्रीकृष्णस्ययुधिष्ठिरसमीप- गमन ।
६९	६६	५२	युधिष्ठिरेणात्मदिदक्षयास्वशिविरमु- पागतौश्रीकृष्णार्जुनौदृष्ट्वापार्थेनकर्णह- ननभ्रमेणतत्प्रशसनं ।
७०	६७	२३	अर्जुनेनस्वयुद्धानुवादपूर्वकंयुधिष्ठिर प्रतिकर्णवधप्रतिज्ञानं ।
७१	६८	३४	कर्णस्यामारणज्ञानाद्वृष्टेनयुधिष्ठिरेणा-

* झ. पाठे ५८ शेषध्याये ९-४१ पर्यंतविद्यमानाःश्लोकास्त-
स्मिन्नेवपाठे १९ शेषध्यायेनपुनरुक्तीकृताः ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

			जुनं प्रतिगर्हणपूर्वकश्रीकृष्णकरेगाण्डी- वदानचोदना ।
७२	६९	८८	युधिष्ठिरवधोद्यतमर्जुनं प्रतिश्रीकृष्णेन तत्कारणप्रश्ने तेन तन्निवेदन । श्रीकृ- ष्णेन वधप्रतिनिवित्त्वेन युधिष्ठिराधिक्षे- पविधान ।
७३	{ ७० १-४१ }	५२	युधिष्ठिराधिक्षेपादात्मवधोद्यतपार्थ- प्रतिश्रीकृष्णेन तत्प्रतिनिवितया आत्म- प्रशसनचोदना । अर्जुनेनात्मप्रशस- नानन्तरयुधिष्ठिरक्षमापणं ।
७४	{ ७० ४२-६० }	१७	अर्जुनेन कृतावमानाद्वनश्रियासोर्युधि- ष्ठिरस्य श्रीकृष्णेन परिसान्त्वन ।
७५	७१	४३	अर्जुनेन स्वावमानितस्य युधिष्ठिरस्य प्र- सादन । तथा युधिष्ठिराग्रे कर्णवधप्र- तिज्ञान ।
७६	७२	३३	कर्णेन सह योद्धुर्निर्गच्छतोऽर्जुनस्य शु- भनिमित्तप्रादुर्भावः । श्रीकृष्णेनार्जु- नस्य प्रोत्साहन ।
७७	७३	१२९	श्रीकृष्णेनार्जुनं प्रतिभीष्मादियुद्धनिध- नप्रकारानुवादपूर्वकतेषां वधे तस्यैव- मुख्यकारणत्वकथन । तथा बाल्यात्प्र- भृतिदुर्योधनापनयानुस्मरणपूर्वकस- र्वत्र कर्णस्यैव मूलतया महापराधिल- द्योतनेन तस्यावश्यहननविधानं ।
७८	७४	५५	अर्जुनेन श्रीकृष्णाग्रे कर्णवधानन्तरभा- व्यर्थानुवर्णनपूर्वकतद्वधप्रतिज्ञा ।
७९	७५	१७	द्वन्द्वयुद्ध ।
८०	७६	४३	भीमसेनविशोकयोस्सवादः ।
८१	७७	७७	पार्थपराक्रमवर्णन । भीमेन शकुने- पराजयः ।
८२	७८	६४	कर्णपराक्रमवर्णन ।
८३	७९	९८	पार्थचोदनया श्रीकृष्णेन कर्णसमीपं प्र- तिरथप्रापण । शल्येन कर्णप्रोत्साहन । कर्णेन पार्थप्रशसनपूर्वकतद्वधप्रतिज्ञा । संकुलयुद्धं ।
८४	८०	३२	संकुलयुद्ध ।
८५	८१	६१	तथा ।
८६	८२	४३	संकुलयुद्ध । भीमदुश्शासनयोः समा- गमः । सवादश्च ।
८७	{ ८३ १-३५ }	३५	भीमेन राजासमक्षदुश्शासनवक्षोविदा- रण । तथारक्तपान ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

८८	{ ८३ ३६-५२ ८४ १-४२ ८५ १-४ }	५५	भीमेन दुश्शासनं प्रति “पुनर्गौरितिगौ- रिति” प्रतिनर्तन । तथा दुश्शासनानु- जानाकतिपथानां वध । दुश्शासना- दिवधाद्विभ्यतः कर्णस्य शल्येन प्रोत्सा- हन । वृषसेनेन नकुलपराजयः ।
८९	{ ८५ ५-२३ }	१९	संकुलयुद्ध ।
९०	{ ८५ २४-३९ }	१५	अर्जुनेन कर्णसूनोर्वृषसेनस्य वधः ।
	८६	२४	अर्जुनप्रतिश्रीकृष्णवाक्यं ।
९१	{ ८७ १-६५ }	६६	रणाय कर्णार्जुनयोः समागमः । तदव- लोकनाय दिवि देवगन्धर्वादीनां समा- गमः । देवासुरादीनां कर्णार्जुनसमा- श्रयणेन द्वैधीभावः ।
९२	{ ८७ ६६-८८ }	३१	कर्णार्जुनसमाश्रयाल्लोकक्षयभीरुणा- प्रजापतिना ब्रह्माणप्रत्युभयोस्साम्येन जयप्रार्थना । इन्द्रेणार्जुनस्यैव जये प्रा- थिते ब्रह्मेशानाभ्यां तदङ्गीकारे देवैः पु- ष्पवर्षण ।
९३	{ ८७ ८९-११७ }	२८	शल्यकर्णयोः संल्लाप । कर्णार्जुनयो- स्संल्लापः । अर्जुनेन श्रीकृष्णप्रतिस्व- सामर्थ्यकथन ।
९४	८८	४६	कर्णार्जुनयोर्युद्धारंभः । द्रौणिना दुर्यो- धनाय हिताख्यानं । तेन तदनाहत्य- रणाय सेनानियोजन ।
९५	{ ८९ १-४२ }	३१	रणे कर्णस्यार्जुनसाम्यमसहमानेन भी- मेन पार्थप्रोत्साहन ।
९६	{ ८९ ४२-९१ }	४१	कर्णे युधिवर्धमाने श्रीकृष्णेनार्जुनप्रो- त्साहनं । ततोऽर्जुनेन स्वसामर्थ्यप्र- काशन ।
९७	९०	१०९	रणे हीयमानेन कर्णेनार्जुनस्य शिरोल- क्षीकृत्य नागास्त्रप्रयोगः । श्रीकृष्णेन पार्थरथे पादनिपीडनेन धरण्याकिवि- न्निमज्जितेन गाल्मेण शिरोवर्जपार्थकि- रीटमात्रापहार । कर्णस्य रथचक्रे वि- प्रशापाद्धरण्यानिमग्ने तदुद्दिभीषयाते- न पार्थप्रतिमुहूर्तमयुद्धप्रार्थना ।
९८	९१	७२	पार्थाग्रधर्मानुवादकं कर्णप्रतिश्रीकृष्णे- न तत्कृतदुष्कृतानुस्मरणपूर्वकमर्षो- द्धाटन । कर्णेन स्वबाणाभिहितनिर्विण्णे- ऽर्जुने तदन्तरे रथादवस्थितचक्रोद्धर-

* अयमध्यायो दक्षिणात्यकोशेषु नास्ति ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

णोद्यमः । तदन्तरे श्रीकृष्णचोदनया
पार्थेन कर्णशिरश्छेदः ।

९९ { ९२ }
१-१५ } ४८ शल्येन कर्णमारणाद्याकुलमनसो दुर्यो-
९४ } धनस्य समाश्वासनं । तथा तत्प्रतिरणा-
१-३२ } ङ्कणवर्णनं । देवगन्धर्वादीनां स्वस्व-
स्थानगमनं ।

* ९३ ६० कर्णवधानन्तरं किमासीदिति धृतराष्ट्र-
प्रश्नः । पलायमानस्वसैन्यं दृष्ट्वा स्वसार-
थिप्रतिदुर्योधनेन प्रगल्भोक्तिः । भी-

* अयमध्यायो दाक्षिणात्यकोशेषु नास्ति ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

मेन पञ्चविंशतिसहस्रसैनिकानां वधः ।

द्रवतां सैनिकानां दुर्योधनेन परावर्तनं ।

१०० { ९४ } ३० मृतस्य कर्णस्य वर्णनं । कर्णवधानन्तरं
श्रीकृष्णार्जुनयोर्युधिष्ठिरसमीपगमनं ।

१०१ { ९५ } ६० कर्णवधानन्तरं दुर्योधनस्य शिबिरगम-
नं । पाण्डवानां स्वशिबिरप्रवेशः । यु-
धिष्ठिरेण श्रीकृष्णार्जुनप्रशसनं । श्री-
कृष्णयुधिष्ठिरसंवादः ।

इति सप्तदशदिवसयुद्धं ॥ १७ ॥

कर्णपर्व संपूर्ण ॥ ८ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।
श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ शल्यपर्व ॥ ९ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ६६ ॥ श्लोकाः ॥ ३५९४ ॥

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

अथ शल्यवधपर्व ॥ १ ॥ अध्यायः ॥ २७ ॥

(१-२७) ॥ श्लोका ॥ १४८७ ॥

१	१	५५	दुर्योधनेनशल्यस्यसैनापत्येऽभिपेक्ष- नपूर्वकयुद्धायनिर्याणं । सञ्जयाच्छ- ल्यदुर्योधनादिवधश्रवणेनमूर्च्छितस्य- धृतराष्ट्रस्यविदुरेणसमाश्वासन ।
२	२	७०	धृतराष्ट्रेणसञ्जयस्यपुरतोदुर्योधनस्य वचनानुस्मरणेनविलापः । धृतराष्ट्रेण- सञ्जयप्रतिविस्तरेणतद्युद्धकथनचोद- ना ।
*	३	६२	पार्येननिहतेकर्णेपाण्डवभयात्पलाय- मानासेनानिवर्त्यदुर्योधनस्यपुनर्युद्धो- द्यमः ।
३	४	५१	कृपेणकर्णवधदुःखितदुर्योधनप्रतिस्व- परपक्षयोर्दौर्बल्यप्राबल्यप्रदर्शनपूर्वक सन्निविधान ।
४	५	५२	दुर्योधनेनकृपप्रतिकारणकथनपूर्वक सन्ध्यनङ्गीकरण ।
५	६	३०	दुर्योधनेनसैनापत्यविधानप्रार्थनाया- मश्वत्थामाशल्यस्यसेनापतित्वविधान। दुर्योधनेनशल्यप्रतिसैनापत्यस्वीकरण- प्रार्थना ।
६	७	४४	दुर्योधनेनशल्यस्यसैनापत्येऽभिपेक्षना श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिशल्यवधविधान।
७	८	४४	उभयसेनानाव्यूहरचनापूर्वकद्वन्द्वी- भूययुद्धायनिर्याणन ।
८	९	४७	अष्टादशदिवसयुद्धारम्भः । संकुल- युद्धं ।
९	१०	६९	नकुलेनकर्णपुत्राणांत्रयाणांमारण ।
१०	११	६१	संकुलयुद्ध ।

* अयमध्यायो दक्षिणात्यकोशेषुनास्ति ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

११	१२	६४	शल्यभीमयोर्गदायुद्ध ।
१२	१३	५०	शल्यपराक्रमवर्णन ।
१३	१४	४६	संकुलयुद्ध ।
१४	१५	४१	तथा ।
१५	१६	७५	शल्ययुधिष्ठिरयोर्युद्ध ।
१६	१७	८६	युधिष्ठिरेणशल्यशल्यानुजयोर्वधः ।
१७	१८	३८	संकुलयुद्धं ।
१८	१९	७०	तथा ।
१९	२०	२७	सात्यकिनासाल्ववधः ।
२०	२१	३६	सात्यकिनाकृतवर्मपराजयः ।
२१	२२	४८	संकुलयुद्धं ।
२२	२३	९१	तथा ।
२३	२४	६८	अर्जुनेनदुर्योधनगर्हणपूर्वकतत्सेनानि- वर्हणं ।
२४	२५	६२	धृष्टद्युम्नपराजितेनदुर्योधनेनाश्वमारु- ह्यपलायनं । अश्वत्थामादिभिस्तद- न्वेषण ।
२५	२६	४०	भीमेनावशिष्टानादुर्योधनानुजानाव- धः ।
२६	२७	५६	कृष्णार्जुनयोस्सवादः । संकुलयुद्धं । भीमेनसुदर्शननाम्नोदुर्योधनानुजस्य- वध ।
२७	२८	६६	सहदेवेनशकन्युलकयोर्वधः ।

इति शल्यवधपर्व ॥ १ ॥

अथ हृदप्रवेशपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ २८ ॥

(२८-५५) ॥ श्लोकाः ॥ १४९२ ॥

२८	{ २९ }	१९	हतावशिष्टेबलेपाण्डवैर्निहतेदुर्योधने- नपलायनेनिर्धारण ।
२९	{ २९ }	९१	पाण्डवैर्निहतसहायस्यदुर्योधनस्यग- दामादायहृदप्रतिगमन । सञ्जयसंहा- रायासिमुद्यच्छतासात्यकिनाव्याम्य-

अध्याय. श्लो. श्लोक.

- चनात्तद्विमोचन । हास्तिनपुरंगच्छ-
तःसंजयस्यमध्येमार्गदुर्योधनदर्शनं ।
तेनतस्मिन्धृतराष्ट्रायस्ववृत्तान्तनिवेद-
नचोदनपूर्वकहृदप्रविश्यमाययाजल-
स्तंभन । तत्रागतैर्द्रौणिकपकृतवर्मा-
दिभिः सज्जयादुर्योधनस्यहृदप्रवेशवि-
ज्ञानेनसविलापपुनः शिविरगमन । त-
तोवृद्धपरिजनैर्युत्सुनाचराजदाराणा-
नगरप्रापण ।
- ३० ३० ६९ कृपद्रौणिकृतवर्मसुहृदमेत्यदुर्योधनेन
भाषमाणेषुतत्रयदृच्छोपागतैर्व्याधैस्त-
द्दर्शनं । व्याधनिवेदनेनसपरिवारैः पा-
ण्डवैर्हृदप्रत्यागमन । तद्दर्शनेनकृपा-
दिभिर्दुर्योधनाभ्यनुज्ञानेनदूरस्थन्य-
ग्रोधतरुमेत्यतन्मूलेउपवेशनं । दुर्यो-
धनेनपुनर्जलस्तंभनेनहृदप्रवेशनं ।
- ३१ ३१ ७३ युधिष्ठिरेणहृदस्थं दुर्योधनं प्रतिनिष्ठुरो-
क्तिभिः संतर्जनं । युधिष्ठिरदुर्योधन-
यो.सवादः ।
- ३२ ३२ ७१ युधिष्ठिरकटुकभाषणरुष्टेनसुयोधनेन
गदयासहहृदादुत्थान । युधिष्ठिरदुर्यो-
धनयो.सवादः ।
- ३३ ३३ ५८ युधिष्ठिरेणदुर्योधनप्रतिस्वेष्ट्वन्यतमप-
राजयेनापितस्यराज्यप्राप्तिवचनेश्रीकृ-
ष्णेनतंप्रतिसकोपभीमेनापिदुर्योधन-
पराजयेस्वस्यसशयोक्तिः । भीमेनश्री-
कृष्णप्रतिस्वसामर्थ्यप्रकथनपूर्वकस्वेन
दुर्योधनववस्यसुकरत्वेकथितेश्रीकृ-
ष्णादिभिस्तत्प्रशसन । भीमदुर्योधन-
योर्वीरवादपूर्वकयुद्धोद्यम ।
- ३४ ३४ २० गदायुद्धारम्भेबलभद्रागमन । तस्मि-
न्पाण्डवादिभिर्विजितोपविष्टेपुनर्गदा-
युद्धारम्भः ।
- ३५ { ३५ } ४३ जनमेजयेनवैशंपायनप्रतिबलरामस्य
तीर्थयात्राप्रकारप्रश्नः । तेनतंप्रति-
तत्कथनमुपकम्यप्रभासतीर्थस्यतत्प-
दवाच्यत्वेहेतुकथनं ।
- ३६ { ३५ } ४७ चन्द्रस्यदक्षशापाद्यक्षमरोगप्राप्तिः ।
प्रभसतीर्थेनिमज्जनेनतस्यक्षयरोगप-
रिहार । बलरामेणतत्तीर्थेनिमज्जना-
दि ।
- ३७ ३६ ५३ एकतस्त्रितृतिनां कथा ।

अध्याय. श्लो. श्लोक.

- ३८ ३७ ६५ सरस्वतीतीर्थस्थनानातीर्थयात्राप्रकार-
कथनं । तत्तत्तीर्थमहिमानुवर्णनच ।
- ३९ ३८ ६४ सरस्वत्या सप्तधाविभागेकारणाभि-
धान । सप्तसारस्वततीर्थमहिमादि ।
मङ्गणमुनिचरित्र ।
- ४० ३९ ३८ बलरामस्यौशनसतीर्थगमन । तत्ती-
र्थस्यकपालमोचननामप्राप्तिहेतूक्तिः ।
उशङ्गुचरित्रकथन । पृथूदकतीर्थम-
हिमा ।
- ४१ ४० ३२ आर्षिषेणेनपृथूदकतीर्थे तपश्चर्ययाकृ-
त्स्नवेदाविगमः । विश्वामित्रादीना-
तत्तत्तीर्थे तपश्चर्ययमब्राह्मण्याविगमः ।
बलभद्रस्यतत्रज्ञानादिपूर्वकवकाशम-
गमन ।
- ४२ ४१ ३९ अवाकीर्णतीर्थगमन । बकमुनिचरि-
त्रं । वसिष्ठापवाहतीर्थगमन ।
- ४३ ४२ ४१ वसिष्ठापवाहतीर्थस्यतन्नामप्राप्तिप्रका-
रकथन ।
- ४४ ४३ ४९ विश्वामित्रशापाद्बुधिरजलायाःसरस्व-
त्याः ऋषिभिस्तपसाशोधन । इन्द्रेण-
सरस्वत्यरुणासंगमेयजनादिनाब्रह्मह-
त्यापरिहरण । सोमतीर्थगमन ।
- ४५ ४४ ५३ कुमारोत्पत्तिः ।
- ४६ ४५ ११५ स्कन्दस्यसैन्यपत्येऽभिषेचन । ब्रह्मा-
दिभिः स्कन्दायस्वस्वप्राप्तिपदानादान ।
- ४७ ४६ १०९ स्कन्दमातृगणस्यनामकीर्तन । तार-
कासुरवधः । क्रौञ्चविदारण ।
- ४८ ४७ ३३ देवैर्वैरुणस्यजलाधिपत्येभिषेचनं । ब-
लभद्रस्याग्नितीर्थकौबेरतीर्थगमन ।
तन्महिमानुवर्णनच ।
- ४९ ४८ ६६ वदरपाचनतीर्थगमनं । श्रुताबल्यरु-
न्धत्योर्महिमानुवर्णन ।
- ५० ४९ २३ इन्द्रतीर्थदिगमन ।
- ५१ ५० ६७ देवलजैगीपव्ययोश्चरित्र ।
- ५२ ५१ ५३ दधीचेस्तत्तत्पुत्रस्यसारस्वतस्यचकथा॥
- ५३ ५२ २९ वृद्धकन्याचरित्र ।
- ५४ ५३ ३० कुरुक्षेत्रमहिमानुवर्णनं ।
- ५५ ५४ ४२ मित्रावरुणाश्रमेनारदाद्भीमदुर्योधन-
योर्गदायुद्धोपक्रमश्राविणबलरामेण
तद्दिदक्षयाकुरुक्षेत्रप्रत्यागमनं ।

समाप्तं हृदप्रवेशपर्व ॥ २ ॥

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

अथ गदायुद्धपर्व ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ११ ॥

(५६-६६) ॥ श्लोकाः ॥ ६१५ ॥

५६	५५	४३	गदायुद्धायसन्नद्धयोर्भीमदुर्योधनयो- र्वर्णन ।
५७	५६	४६	भीमदुर्योधनयोर्वीरवाद ।
५८	५७	७२	भीमदुर्योधनयोर्गदायुद्धवर्णन ।
५९	५८	६१	भीमसेनेनदुर्योधनस्योरुभेदन ।
६०	५९	३१	भीमसेनेनदुर्योधनापनयानुस्मरण- पूर्वकवामपादेनतच्छिरस्ताडन । यु- धिष्ठिरेणदुर्योधनसमाश्वासन ।
६१	६०	५७	भीमेअपनयबुद्ध्याकुद्धेनबलरामेणला- ङ्गलमुद्यम्यतप्रत्यभिगमनं । श्रीकृष्ण- सान्त्वितस्वबलरामस्यद्वारकागमन ।
६२	६१	८६	पाञ्चालादिभिर्भीमस्तुति । श्रीकृष्ण- दुर्योधनयो परस्परगर्हणं । दुर्योधने- नात्मस्तुतौतन्मूर्ध्निगन्धर्वै पुष्पवर्षण । भीष्मादिमरणेनदु खितानापाण्डवा- नाश्रीकृष्णेनसमाश्वासन ।
६३	६२	५४	पाञ्चालादीनास्वखशिविरगमन । पा- ण्डवैर्दुर्योधनशिविरमेत्यस्वस्वरथेभ्यो-

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

ऽवतरण । श्रीकृष्णेरथात्प्रथमपार्थम-
वतार्यपश्चात्स्वयमप्यवतीर्णेऽग्निनात-
द्रथस्यभस्मीकरणं । श्रीकृष्णेनार्जुनं
प्रतिरथदाहस्यकारणकथन । श्रीकृष्ण-
चोदनयापाण्डवैरोधवतीतीरेरात्रौ
निवास । श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरचोदन-
यागान्धार्याश्वासनायहास्तिनपुरग-
मन ।

६४	६३	७८	जनमेजयेनगान्धार्याश्वासनकारणप्र- श्लेषशपायनेनतत्कथन । श्रीकृष्णेन गान्धारीधृतराष्ट्रीसमाश्वासपुन.पा- ण्डवसमीपगमन ।
६५	६४	४३	सञ्जयेनधृतराष्ट्रं प्रतिदुर्योधनविलापप्र- कारकथन । वादिकैरश्वत्थाम्निदुर्योध- नपातनिवेदन ।
६६	६५	४४	द्रौणिक्पकृतवर्मभिर्दुर्योधनस्यभूपत- नदर्शनेनशोचन । द्रौणिदुर्योधनयोः संल्लापः । द्रौणिनारात्रौपाण्डववधप्र- तिज्ञान । दुर्योधनवचनात्कृपेणद्रौणेः सैनापत्येऽभिषेचन ।

इत्यष्टादशदिवसयुद्धं ॥ १८ ॥

समाप्तं गदायुद्धपर्व ॥ ३ ॥

शल्यपर्व च संपूर्ण ॥ ९ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ सौप्तिकपर्व ॥ १० ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ १८ ॥ श्लोकाः ॥ ८१५ ॥

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

अथ सौप्तिकपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ९ ॥

(१-९) ॥ श्लोका ॥ ५४६ ॥

- १ १ ७० सज्जयद्वतराष्ट्रयोः सल्लापः । द्रौण्यादि-
भिर्वैनमेत्यन्यत्रोद्यस्याधस्तादुपवेशन ।
तत्ररात्रौ घूककृतबहुकाकवधदृष्टवता-
द्रौणिनातद्वत्स्वेनापि पाण्डववधनिर्धार-
णं । ततः कृपकृतवर्मणां प्रतिस्वकर्त-
व्यकथनप्रार्थना ।
- २ २ ३६ कृपेण द्रौणिं प्रतिकर्तव्योपदेश ।
- ३ ३ ३६ द्रौणिना कृपवचनमनादृत्य कृपकृतवर्म-
णोः पुरतो निशि प्रसुप्तपाण्डुपाञ्चालहृन्-
नप्रतिज्ञान ।
- ४ ४ ३६ द्रौणिकृपयोः सवाद ।
- ५ ५ ४ कृपेण प्रसुप्तमारणस्याधार्मिकत्वकथ-
नेन प्रतिषेधनेऽपि पितृव्यामर्षिणा द्रौ-
णिना जिघासयारिपुशिबिरद्वारगमनं ।
- ६ ५ ३४ अश्वत्थाम्नाशिबिरद्वारस्थमहामृतद-
र्शनं । भूतजिगीषया द्रौणिं विस्मृता-
मस्त्रशस्त्राणां भूतेन प्रसन । ततश्चिन्ता-
तान्तस्य द्रौणेर्महादेवोपासनाध्यवसा-
यः ।
- ७ ७ ६७ द्रौणिना शिवस्तुतिः । तत्पुरतः काञ्च-
नवेद्यामभ्युत्पत्ति । तथानानाविव-
भीषणभूतगणानामागमन । स्वात्मा-
नंहविषं कल्पयित्वाऽग्नौ प्रविष्टाय द्रौण-
ये शिवेन खड्गदानपूर्वकं तच्छरीरप्रवे-
शः । पुनरश्वत्थाम्नः शिबिरगमन ।
- ८ ८ १६४ शिबिरद्वारे कृपकृतवर्मणौ संस्थाप्या-
न्तःप्रविष्टेन द्रौणिना वृष्टयुन्नादिपाञ्चा-

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

लानावधः । भयाद्बहिर्निष्क्रान्तानां
कृपकृतवर्मभ्यावधः ।

- ९ ९ ६३ तैर्दुर्योधनसमीपगमन । दुर्योधनप्र-
तिद्रौणिना सुसजनवधकथन । दुर्यो-
धनप्राणत्यागः । द्रौण्यादीनां नगरग-
मन । सज्जयस्य व्यासानुग्रहप्राप्तदिव्य-
ज्ञाननाशः ।

समाप्तं सौप्तिकपर्व ॥ १ ॥

अथैषीकपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ ९ ॥

(१०-१८) ॥ श्लोका ॥ २६९ ॥

- १० १० ३१ दैवादुर्वरितेन वृष्टयुन्नासारयिना युधि-
ष्ठिराय रात्रौ वृत्तशिबिरवृत्तान्तनिवेद-
नं । तच्छ्रवणेन द्रौपद्यानयनायनकुल-
मादिश्य शिबिरसुपगतवता युधिष्ठिरे-
ण मृतनिजजननिरीक्षणेन परिशोचन ।
- ११ ११ ३२ नकुलेन युधिष्ठिरसमीपप्रतिद्रौपद्यान-
यन । द्रौपद्याद्रौणिवधचोदितेन भीमे-
न द्रौणिवधाय प्रस्थानं ।
- १२ १२ ४१ द्रौणिजिघासया भीमेप्रतिगते श्रीकृष्णे-
न युधिष्ठिरप्रतिद्रौणिदौर्दृशीत्यादिकथ-
नपूर्वकं भीमस्य ततोरक्षणीयत्वकथन ।
- १३ १३ २१ श्रीकृष्णादिभिर्भागीरथीतीरे व्याससमी-
पसमासीनद्रौणिदर्शन । तद्दर्शनाद्रौणि-
नाऽपाण्डवहेतोर्ब्रह्मशिरोह्नप्रयोगः ।
- १४ १४ १६ अर्जुनेन श्रीकृष्णाज्ञया प्रत्यक्षप्रयोगः ।
- १५ १५ ४३ अर्जुनेन व्यासनारदभावा नुरोधेन स्वप्र-
युक्तब्रह्मशिरोह्नप्रतिसंहारः । श्रीकृ-
ष्णेनाश्वत्थामानं प्रत्युत्तरागर्भे ऐषीका-
ह्नपातेऽपि मृतशिशोः स्वेन समुज्जीवन-
प्रतिज्ञा । ब्रह्मचर्याभावादह्नप्रतिसहा-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

रासमर्थेनद्रौणिनाव्यासकृष्णावनाहृत्य
पाण्डवगर्भेष्वैषीकास्त्रोत्सर्जनं ।
१६ १६ ३३ श्रीकृष्णेनस्ववचनोल्लङ्घनेनास्त्रप्रयोक्तु-
रश्वस्थान्न शापदान व्यासेनतदनुमोद-
नंच । भीमेनद्रौणिमस्तकमणिदानेन
द्रौपदीसमाश्वासन । युधिष्ठिरेणद्रौप-
दीवचनात्स्वमस्तकेतन्मणिधारण ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

१७ १७ २६ युधिष्ठिरेणद्रौणेरेकस्यबहुमारणशक्ति-
कारणप्रश्नेश्रीकृष्णेनरुद्रप्रसादादित्यु-
क्त्वारुद्रमहिमकथन ।
१८ १८ २६ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिरुद्रकोपप्रसा-
दाभ्यादेवानायज्ञनाशतत्प्रवृत्तिकथन-
पूर्वकततएवाश्वत्थामद्वारापुत्रादिवध-
संभवकथन ।

समाप्तमैषीकपर्व ॥ २ ॥ सौप्तिकपर्व च संपूर्णम् ॥ १० ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ स्त्रीपर्व ॥ ११ ॥

अत्रावान्तरपर्वणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ २७ ॥ श्लोकाः ॥ ८०७ ॥

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

अथ जलप्रदानिकपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ १५ ॥

(१-१५) ॥ श्लोकाः ॥ ३९९ ॥

१	१	४२	सज्जयेनपुत्रादीन्प्रतिशोचतो दृतराष्ट्र- स्यसमाश्वासन ।
२	१	३८	विदुरेणशास्त्रार्थकथनेनधृतराष्ट्रस्यशो- कापनोदन ।
३	३	२०	तथा ।
४	४	२०	जीवस्यगर्भवासप्रकारकथनं ।
५	५	२४	ससारस्यवनत्वेनरूपण ।
६	६	१४	तथा ।
७	७	३०	विदुरेणधृतराष्ट्रप्रतितत्त्वकथन ।
८	८	५३	व्यासेनधृतराष्ट्रशोकापनोदन ।
+	९	२३	सज्जयविदुराभ्याधृतराष्ट्रायतलोपदे- शः ।
९	१०	२१	धृतराष्ट्रेणगान्धारीप्रभृतिभिःस्त्रीभि- स्सहमृतजनावलोकनायरणाङ्गणप्रति- प्रयाणं ।
१०	११	२४	मृतबन्धुदिदृक्षयासमरभूमिगच्छतो- धृतराष्ट्रस्यमध्येमार्गकृपकृतवर्मद्वैणि- भिःसमागमः । तेषांत्रयाणांधृतराष्ट्र- समाश्वासनपूर्वकंस्वाभिमतदेशगमन ।
११	१२	३०	युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णादिभिःसहधृतराष्ट्र- समीपमेत्याभिवादन । धृतराष्ट्रेणयु- धिष्ठिरस्यमृदुलमालिङ्गनं । तथातस्य- दुरभिप्रायजानताश्रीकृष्णेनपुरतःस्था- पितलोहभीमस्यसमालिङ्गनेनभजन ।
१२	१३	१७	श्रीकृष्णवाक्याद्गतमन्युनाधृतराष्ट्रेण भीमादीनामालिङ्गनं ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

१३	१४	२१	श्रीकृष्णयुधिष्ठिरादिभिर्गान्धारीसमी- पगमन । गान्धासीयुधिष्ठिरंशमुका- माविज्ञायपूर्वमेवागतेनव्यासेनगान्धा- र्याःकोपापनोदन ।

१४ { १५ } १-२३ २४ भीमगान्धारीविवादः ।

१५ { १५ } २४-४४ २१ युधिष्ठिरादिभिर्गान्धारीकुन्त्योरभि-
वादन । सकुन्त्यागान्धार्याद्रौपदीस-
माश्वासन ।

संपूर्ण जलप्रदानिकपर्व ॥ १ ॥

अथ स्त्रीविलापपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ १० ॥

(१६-२५) ॥ श्लोकाः ॥ ३३१ ॥

१६	१६	६१	गान्धार्याव्यासप्रसादलब्धदिव्यचक्षु- षारणाङ्गणदर्शनं । धृतराष्ट्रयुधिष्ठिरा- दीनास्त्रीभिःसहरणभूमिप्रवेशः । स्त्री- णाविलापः । गान्धार्याश्रीकृष्णायवि- लपत्तुषादिप्रदर्शनं ।
१७	१७	३२	गान्धार्यादुर्योधनमालिङ्गयपरिदेवनं ।
१८	१८	२८	श्रीकृष्णप्रतिगान्धारीवचनं ।
१९	१९	२१	तथा ।
२०	२१	३४	श्रीकृष्णप्रतिगान्धार्यारुदन्तीनास्त्रीणां प्रदर्शनं ।
२१	२१	१४	गान्धार्याश्रीकृष्णप्रतिकर्णशरीरस्यवि- लपन्तीनातस्त्रीणांचप्रदर्शनं ।
२२	२२	१८	तथाबाह्नीकादीनांप्रदर्शनं ।
२३	२३	४३	तथाभीष्मादीनांप्रदर्शनं ।
२४	२४	३०	तथाभूरिश्रवःप्रभृतीनांप्रदर्शनं ।
२५	२५	५०	श्रीकृष्णप्रतिगान्धार्याकुरुपाण्डवस-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

क्षयस्यश्रीकृष्णोपेक्षणहेतुकत्वकथन-
पूर्वकंसर्वबन्धुसक्षयायशापदान ।

समाप्तं स्त्रीविलापपर्व ॥ २ ॥

अथ श्राद्धपर्व ॥ ३ ॥ अध्यायौ ॥ २ ॥

(२६-२७) ॥ श्लोकाः ॥ ७७ ॥

२६ २६ ४४ शोकाद्भुविपतितायागान्धार्याःश्रीकृ-
ष्णेनसमाश्वासनं । युधिष्ठिराज्ञयावि-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

दुरसजयादिभिर्मृतानांदाहक्रियाकरण

२७ २७ ३३ मृतानामुदकदानायधृतराष्ट्रयुधिष्ठि-
रादिभिर्गङ्गातीरगमनं । उदकदाना-
रम्भेकुन्त्यायुधिष्ठिरप्रतिकर्णस्यस्वपु-
त्रत्वकथनपूर्वकं तस्मादुदकदानचोद-
ना । धृतराष्ट्रयुधिष्ठिरादिभिर्वन्धु-
भ्योजलदानं ।

श्राद्धपर्व समाप्तं ॥ ३ ॥ स्त्रीपर्व च समाप्तं ॥ ११ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ शान्तिपर्व ॥ १२ ॥

अत्रावान्तरपर्वणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ३७५ ॥ श्लोकाः ॥ १५१५१ ॥

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

अथ राजधर्मपर्व ॥ १ ॥ अध्यायः ॥ १३० ॥

(१-१३०) ॥ श्लोकाः ॥ ५०९३ ॥

१	१	४४	गङ्गातीरेकृतोदकं युधिष्ठिरप्रतिव्यासा- दिमहर्षीणां समागमन । युधिष्ठिरेण तत्र नारदप्रतिकर्णवृत्तान्तकथनप्रार्थ- ना ।
२	२	२९	ब्रह्मास्त्रलाभाय द्रोणमुपागतेन कर्णेन- तेन त्रैवर्णिकान्यत्नकथनेन प्रत्याख्याने परशुरामस्य स्वस्य ब्राह्मणत्वकथनपूर्- वकमन्त्रार्थतदन्तेवासित्वपरिग्रहः । तत्र प्रमादेन विप्रगोवत्सधातिनः कर्ण- स्य विप्राच्छापप्राप्तिः ।
३	३	३३	कदाचन रामे कर्णोत्सङ्गे शिरोनिधाय निद्राणे केनचित्किमिणा कर्णस्य रुमेद- नं तद्गुरो प्रभुतस्वधिरक्लेदात्प्रबुद्धेन रा- मेण कर्णस्य क्षत्रियत्वनिश्चित्यशापदानं ।
४	४	२१	दुर्योधनेन स्वयंवरमण्डपे कलिङ्गराजक- न्याहरण । कर्णेन तमभिदुतवतारा- ज्ञापराजय ।
५	५	१५	कर्णपराक्रमवर्णन ।
६	६	१३	कुन्त्या कर्णवधानुशोचिनो युधिष्ठिर- स्याश्वासनं ।
७	७	४१	कर्णस्मृत्वा युधिष्ठिरस्य परिशोचन । तथाराज्यपरित्यज्य वनगमननिर्धार- णं ।
८	८	३८	युधिष्ठिरप्रत्यर्जुनेन राज्यत्यागस्याकी- र्तिकरत्वकथनं ।
९	९	३७	युधिष्ठिरस्य निर्वेदवचन ।
१०	१०	२८	भीमस्य युधिष्ठिरं प्रति क्षत्रियेण राज्यशा- सनस्यैव कर्तव्यत्वकथन ।
११	११	२८	अर्जुनेन गार्हस्थ्यस्यैव श्रेष्ठोपपादनं ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

			शकुनिरूपिणेन्द्रेण तापसान्प्रतिगार्ह- स्थ्यस्य कर्तव्यत्वोपदेशः ।
१२	१२	५७	युधिष्ठिरप्रतिनकुलेन यज्ञादिकर्मणां प्रा- शस्त्योपपादनपूर्वकगार्हस्थ्यस्य श्रेष्ठो- पपादनं ।
१३	१३	१५	युधिष्ठिरं प्रति सहदेवेन ममतां परित्य- ज्य राज्यपरिपालनविधानं ।
१४	१४	१२७	द्रौपद्या युधिष्ठिरं प्रति नानाविधधर्मोप- देशपूर्वकं राज्यपरिपालनचोदना ।
१५	१५	५८	युधिष्ठिरं प्रत्यर्जुनवचनं ।
१६	१६	२९	युधिष्ठिरप्रति भीमवचन ।
१७	१७	२४	भीमं प्रति युधिष्ठिरवचनं ।
१८	१८	४०	अर्जुनेन युधिष्ठिरं प्रति जनकतद्भार्यासं- वादकथनपूर्वकं प्रजापालनस्य कर्तव्य- त्वोपदेशः ।
१९	१९	३०	अर्जुनं प्रति युधिष्ठिरवचनं ।
२०	२०	१४	युधिष्ठिरप्रति देवस्थानवचनं ।
२१	२१	२१	तथा ।
२२	२२	१५	युधिष्ठिरं प्रत्यर्जुनवचनं ।
२३	२३	५३	व्यासेन युधिष्ठिरं प्रति शङ्खलिखितोपा- ख्यानकथनपूर्वकं क्षात्रधर्मस्य स्वीकर- णचोदना ।
२४	२४	४	व्यासेन युधिष्ठिरं प्रति राज्यपालनचो- दना ।
२५	२५	३६	व्यासेन युधिष्ठिरं प्रति सेनजिद्वचनानु- वादपूर्वकं राजधर्मकथन ।
+	२६	३१	युधिष्ठिरेणार्जुनं प्रति वनवासप्रशंसन- पूर्वकं ययातिगीतगाथाकथन ।
२६	२७	३३	युधिष्ठिरेण व्यासं प्रति निर्वेदवचनं व्यासेन राज्यपालनविधानं ।
२७	२८	५९	अश्मजनकसंवादानुवादः ।

अध्याय, शपा.अ. श्लोक.

- २८ २९ १४९ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिसञ्जयायनार-
दोक्तषोडशराजकीयोपाख्यानकथन ।
- २९ ३० ४४ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिनारदपर्वतो-
पाख्यानकथन ।
- ३० ३१ ४७ नारदेनयुधिष्ठिरप्रतिस्वर्णैष्टीविचरित-
वर्णन ।
- ३१ { ३२ } ३७ व्यासयुधिष्ठिरसंवादः ।
३३ { ३३ }
१-१२
- ३२ { ३३ } ३६ युद्धेराज्ञाहनेनपापशङ्कयाविषीदन्त
युधिष्ठिरप्रतिव्यासेनतत्कथनपूर्वक
क्षात्रधर्मविधानं ।
- ३३ ३४ ३५ व्यासेनयुधिष्ठिरप्रतिपापानांप्रायश्चि-
त्तादिकथन ।
- ३४ ३५ ५१ तथा ।
- ३५ ३६ ५० भक्ष्याभक्ष्यपात्रापात्रविवेचनं ।
- ३६ ३७ ४९ व्यासेनभीष्मसुखाद्राजधर्मादिश्रवणे
आदिष्टस्ययुधिष्ठिरस्यसर्वैःसहकुरुनग-
रप्रवेशः ।
- ३७ ३८ ३७ नागरैःस्तूयमानस्ययुधिष्ठिरस्यराज-
गृहमेत्यसमाप्रवेशः । तत्रयुधिष्ठिरं
निन्दतश्चार्वाकराक्षसस्यब्राह्मणैर्हुंका-
रेणभस्मीकरण ।
- ३८ ३९ १३ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिचार्वाकराक्षस-
स्यपूर्ववृत्तकथन ।
- ३९ ४० २४ श्रीकृष्णादिभिर्युधिष्ठिरस्यराज्येऽभि-
षेचन ।
- ४० ४१ १९ युधिष्ठिरेणभीमादीनांतत्तद्योग्ययौव-
राज्याद्यधिकारेषुनियोजन ।
- ४१ ४२ १२ युधिष्ठिरेणज्ञातिप्रभृतीनामौर्ध्वदैहिक-
करणपूर्वकंतदीयानांपरिपालन ।
- ४२ ४३ १८ युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णस्तवनं ।
- ४३ ४४ १६ युधिष्ठिराज्ञयाभीमादिभिश्चतुर्भिर्दुर्यो-
धनादिगृहपरिग्रहः ।
- ४४ ४५ २१ युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णमेत्यसुखशयनादि-
पूर्वकतत्त्वुतिः ।
- ४५ ४६ ३५ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिधर्मश्रवणाय-
भीष्मसमीपगमनचोदना । तथायु-
धिष्ठिरप्रार्थनयास्वस्यापितत्रगमनाय-
दारुकेणरथसंयोजनं ।
- ४६ ४७ १४५ वैशापायनेनजनमेजयप्रतिभीष्मकृत-

अध्याय, शपा.अ. श्लोक.

- कृष्णस्तवराजानुवादपूर्वकभीष्मस्य
शरीरत्यागप्रकारकथनं । अयमेव
भीष्मस्तवराजः ।
- ४७ ४८ १६ श्रीकृष्णयुधिष्ठिरादीनाकुरुक्षेत्रप्रति
गमनं । युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णप्रतिपरशु-
रामचरित्रकथनप्रार्थना ।
- ४८ ४९ ९७ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिपरशुरामचरि-
त्रकथनं ।
- ४९ ५० ३९ श्रीकृष्णेनभीष्मप्रशसनपूर्वकतप्रतियु-
धिष्ठिरायधर्मोपदेशचोदना ।
- ५० ५१ १८ भीष्मेणश्रीकृष्णप्रतिस्तुतिपूर्वकश्रेयः-
प्रार्थना । श्रीकृष्णेनभीष्मायश्रेयःप्र-
दानपूर्वकंतप्रतिधर्मकथनचोदना ।
- ५१ ५२ ३४ भीष्मेणश्रीकृष्णप्रतिस्वस्यशस्त्रसञ्चिन्त-
शरीरतयाधर्मकथनापाटवप्रकटन ।
श्रीकृष्णेनभीष्मायशरीरदारुणादिप्र-
दानं । ततःसायसर्वेषास्वस्थान-
गमनं ।
- ५२ ५३ २७ परेद्युःप्रभातेश्रीकृष्णयुधिष्ठिरादिभि-
र्धर्मश्रवणायभीष्मसमीपगमन ।
- ५३ ५४ ३९ श्रीकृष्णेनभीष्मप्रतिधर्मकथनचोदना ।
- ५४ ५५ २२ भीष्मेणयुधिष्ठिरप्रतिधर्मप्रश्नानुज्ञानं ।
- ५५ ५६ ६१ भीष्मेणयुधिष्ठिरायराजधर्मकथन ।
- ५६ ५७ ४५ तथा ।
- ५७ ५८ ३० प्रथमदिनेराजधर्मकथन । ततःसाय
स्वस्वावासगमन ।
- ५८ ५९ १५४ ततःपरदिनेभीष्मेणराजोत्पत्तेः ब्रह्म-
कृतदण्डनीतिग्रन्थप्रतिपाथार्थानां पृ-
थुराजचरितादीनाच कथनं ।
- ५९ ६० ५७ चातुर्वर्ण्यधर्मकथन ।
- ६० ६१ २१ आश्रमचतुष्टयधर्मकथनं ।
- ६१ ६२ ११ ब्राह्मणधर्मकथन ।
- ६२ ६३ ३२ ब्राह्मणैस्त्वाज्याधर्माः । राजधर्मप्र-
शसन ।
- ६३ ६४ २९ राजधर्मप्रशंसकेन्द्रमान्धातुसंवादः ।
- ६४ ६५ ३५ इन्द्ररूपिणाहरिणामान्धातारंप्रत्युक्त-
राजधर्मादिकथन ।
- ६५ ६६ ४३ वर्णाश्रमधर्मकथन ।
- ६६ ६७ ३९ लोकस्यसराजकलाराजकत्वान्यागुण-
दोषनिरूपण ।
- ६७ ६८ ६२ वसुमनसेबृहस्पत्युक्तराजगुणानुवर्णनं

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

६८	{ ६९ १-६९ }	९२ राजनीतिकथनं ।
६९	{ ६९ ७१-१०५ }	३२ युगचतुष्टयगुणनिरूपणं ।
७०	७०	१४ राजनयानुवर्णनं ।
७१	७१	३३ राजधर्मकथन ।
७२	७२	२८ ब्राह्मणस्य श्रेष्ठोपपादनपूर्वकचातुर्वर्ण्यधर्मकथन ।
७३	७३	७० पुरोहितलक्षण । ऐलकश्यपसंवादः ।
७४	७४	२५ मुचुकुन्दचरित्र । क्षत्रस्य ब्रह्माधीनत्व ।
७५	७५	३८ राज्यस्वीकारे अधर्माशङ्किनं युधिष्ठिरं प्रतिभीष्मेण तस्य धार्मिकत्वसमर्थनेन तद्विधान ।
७६	७६	२७ ब्राह्मणानां निषिद्धकर्मकथन । राजधर्मकथन ।
७७	७७	४२ केकयराजोपाख्यान ।
७८	७८	४४ ब्राह्मणादीनामापद्धर्मकथन ।
७९	७९	२१ ऋत्विगलक्षणादि ।
८०	८०	४२ मित्रामित्रलक्षण ।
८१	८१	३१ कृष्णनारदसंवादानुवादः ।
८२	८२	७३ कालकवृक्षीयोपाख्यान ।
८३	८३	५७ मन्त्र्यादिलक्षण ।
८४	८४	११ इन्द्रवृहस्पतिसंवादः ।
८५	८५	३४ अमात्यलक्षण ।
८६	८६	३४ पुरलक्षण ।
८७	८७	४० राष्ट्रगुप्तिप्रकारः ।
८८	८८	३३ प्रजाभ्यं करग्रहणादिप्रकारः ।
८९	८९	२८ राजनीति ।
९०	९०	४१ उच्यमान्धातुसंवादः ।
९१	९१	६० तथा ।
९२	९२	१९ वामदेववसुमनस्संवादः ।
९३	९३	४१ तथा ।
९४	९४	२६ तथा ।
९५	९५	२६ युद्धधर्मकथन ।
९६	९६	२४ राजधर्माः ।
९७	९७	३२ युद्धस्य धर्म्यत्व ।
९८	९८	७७ सुदेवस्य युद्धेन देवलोकप्राप्तिप्रतिपादकेन्द्रावरीषसंवादः ।
९९	९९	१८ जनकुराजेन स्वप्नोधानां स्वर्गनरकप्रदर्शनं ।
१००	१००	५१ युद्धकरणप्रकारः ।

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

१०१	१०१	२१ यो बलक्षणं ।
१०२	१०२	४१ सेनायाजयचिह्नानाराजनीतेश्च कथनं ।
१०३	१०३	५३ शत्रुजयोपायादिप्रतिपादकेन्द्रवृहस्पतिसंवादः ।
१०४	१०४	५८ कौसल्यकालकवृक्षीयसंवादः ।
१०५	१०५	२३ राजाशत्रुजयोपायप्रतिपादकौसल्यकालकवृक्षीयसंवादः ।
१०६	१०६	२८ कालकवृक्षीयनिदेशेन कौसल्यस्य पुनराज्यप्राप्त्यादिकथन ।
१०७	१०७	३८ गणवृद्धिप्रकारादिकथनं ।
१०८	१०८	३३ मातापितृगुरुमहिमानुवर्णन ।
१०९	१०९	३४ सत्यानृतविवेचनं ।
११०	११०	३४ दुर्गातितरणोपाय ।
१११	१११	१० सौम्यासौम्यपरीक्षार्थव्याघ्रगोमायुचरित्र ।
११२	११२	२१ अलसताया अभनर्थहेतुत्वेऽष्टचरित्रकथन ।
११३	११३	१४ बलवच्छत्रुवशीकरणे विनयस्योपायतायादृष्टान्ततया सरित्सागरसंवादानुवादः ।
११४	११४	२१ सभायादुष्टदुर्भाषणेतत्तितिक्षाया गुणत्वप्रतिपादन ।
११५	११५	२३ राजासहायसंपादनस्यावश्यकत्व ।
११६	११६	२४ केनचिन्मुनिवरेण द्वीपिनो विभ्रयतः स्वीयशुन द्वीपीकरणादि ।
११७	११७	३४ एवशरभीकृतस्य शुनो दुष्टभावविज्ञाय तेन मुनिना पुनस्तस्यैव भावप्रापण ।
११८	११८	४६ सचिवादिगुणवर्णनं ।
११९	११९	२० मृत्यानां स्वस्वपदे स्थापन । मृत्युलक्षण ।
१२०	१२०	५६ प्रजापालनप्रकारः ।
१२१	१२१	६० दण्डस्वरूपाः ।
१२२	१२२	८५ वसुहोममान्धातुसंवादमुखेन दण्डोत्पत्त्यादिकथन ।
१२३	१२३	२५ कामन्दारिष्टसंवादमुखेन धर्मत्यागिनः प्रायश्चित्तकथनं ।
१२४	१२४	७१ इन्द्रप्रह्लादकथानुवादमुखेन शीलस्य धर्मादिकारणत्वप्रतिपादनं ।
१२५	१२५	१९ ऋषभसुमित्रचरितारंभ । मृगयासक्तेन सुमित्रेण मृगानुधावनं ।
१२६	१२६	१९ तापसैः स्वाश्रममुपागतस्य सुमित्रस्य

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

पूजन । तेनतान्प्रत्याशान्तरिक्षयो-
ज्यायस्तरं किमितिप्रश्नः ।

- १२७ १२७ २६ तत्प्रश्नस्योत्तरवक्तुं ऋषभनाम्ना ऋषि-
णा स्वस्य तनुनामकमहर्षिणा सहजात-
स्य संवादस्यानुवादः । नष्टपुत्रान्वेष-
णाय वनमुपागतं तेन वीरयुष्मेन राज्ञा तनु-
प्रतिभाशया ज्यायः किमितिप्रश्नः ।
- १२८ १२८ २८ तेन मुनिना तनुप्रतिदुर्लभवस्तुनः कृशत-
रायाश्च प्रतिपादनं ।
- १२९ १२९ ११ यमेन गौतमप्रतिमातापित्रोः परिचर्या-
यास्तदृणापनोदनोपायकथनम् ।
- १३० १३० ५१ राज्ञा ब्रह्मस्ववर्जं अपिदिप्रजापीडनेना-
पिकोशवृद्धेरवश्यकर्तव्यत्वम् ।

समाप्तं राजधर्मपर्वम् ॥ १ ॥

अथापद्धर्मपर्वम् ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ ४२ ॥

(१३१-१७२) ॥ श्लोकाः ॥ १६५५ ॥

- १३१ १३१ १४ आपदिराज्ञासर्वस्वत्यागेनायात्मनो
रक्षणीयत्वम् ।
- १३२ १३२ २२ ब्राह्मणानामापदिराज्ञाऽसाधुजनधना-
पहारेणापितद्रक्षणस्य करणीयत्वं ।
- १३३ १३३ २० राज्ञायथाकथयित्वा कोशवृद्धेः कर्तव्यत्वम् ।
दस्युभिरापद्यपि सावशेषपरस्वापहर-
णस्य धर्म्यलोक्तिः ।
- १३४ १३४ १७ बलप्रशसनम् । पापकारिणा तत्परिहा-
रोपायकथनम् ।
- १३५ १३५ २६ दस्युभावे पिशाखा नुसारिणः परलोक-
प्राप्तौ दृष्टान्ततया कापच्यचरितोपन्या-
सः ।
- १३६ १३६ ११ कोशवृद्ध्यर्थं मपहार्यान्पहार्यं वनविवे-
चनम् ।
- १३७ १३७ २४ अनागतात्प्रतिविधाने दृष्टान्ततया-
मत्स्योपाख्यानकथनम् ।
- १३८ १३८ २२० आपदि शत्रुणापि सविकरणविषये दृ-
ष्टान्ततया मार्जारमूषिककथा ।
- १३९ १३९ ११४ पूजनी ब्रह्मदत्तसंवादः ।
- १४० १४० ७१ शत्रुतपायभारद्वान्नामोक्तपद्धर्मः ।
- १४१ १४१ १०४ आपदि अभक्ष्यभक्षणेनापि आत्मरक्ष-
णकरणे दृष्टान्ततया विश्वामित्रश्च पच-
संवादः ।
- १४२ १४२ ३८ राज्ञा ब्राह्मणवर्जं दण्डेन प्रजापालनक-
रणे शुक्रमतानुवादः ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- १४३ १४३ ३३ शरणागतरक्षणे मुचुकुन्दप्रतिभार्गवो-
क्तव्याधकपोतोपाख्यानम् ।
- १४४ { १४४ } ३० व्याधकपोतोपाख्यानम् ।
- १४५ १४५ २६ तथा ।
- १४६ १४६ ११ तथा ।
- १४७ १४७ १२ तथा ।
- १४८ १४८ २० तथा ।
- १४९ १५० १९ अबुद्धिपूर्वकब्रह्महत्याप्रायश्चित्तप्रश्नः ।
जनमेजयस्याबुद्धिपूर्वकब्रह्महत्याप्रा-
प्तिः । शौनकेन स्वपादयोः प्रणमतो-
जनमेजयस्य गर्हणम् ।
- १५० १५१ २२ शौनकेन तदीयब्रह्महत्यापनोदनाङ्गी-
कारः ।
- १५१ १५२ ३९ शौनकेन जनमेजयस्याश्वमेधयाजने-
न तदीयब्रह्महत्यापनोदनम् ।
- १५२ १५३ १२४ वैदिशनाम्निनगरेकेषु चिद्वाह्येणेषु मृत-
बालंश्मशानमुपनीय गृध्रजम्बुकवच-
नैर्दोलायमानमानसतया चिन्तयत्सु
तत्र यदृच्छया समागतेन परमेश्वरेण
पार्वतीचोदनयामृतबालकोज्जीवनम् ।
- १५३ १५४ २१ बलवतिरिपौ वैरमुत्पादितवता कर्तव्य-
विषये निदर्शनतया शास्त्रमलिपवनस-
वादकथनम् ।
- १५४ १५५ १८ तथा ।
- १५५ { १५६ } ३५ तथा ।
- १५६ १५८ ३४ लोभादीनामनर्थहेतुत्वं । सत्सङ्गस्य
लोभादिजयोपायत्वम् ।
- १५७ १५९ १४ अज्ञानलक्षणम् ।
- १५८ १६० ३८ दमप्रशंसा ।
- १५९ १६१ १३ तपोनिरूपणम् ।
- १६० १६२ २६ सत्यप्रशसनम् ।
- १६१ १६३ २१ लोभादिनिरूपणम् ।
- १६२ १६४ १३ वृशसलक्षणम् ।
- १६३ १६५ ८० यज्ञार्थसंपादनीयद्रव्यविवेचनम् । त-
थापापविशेषाणां प्रायश्चित्तविशेषक-
थनम् ।
- १६४ १६६ ८९ खड्गोत्पत्तिकथनम् ।
- १६५ १६७ ५१ स्वस्वाभिमतार्थकथनाय चोदितैर्विदु-
रार्जुनभीमसेनैः क्रमेण धर्मार्थकामेष्व-
भिष्टुतेषु युधिष्ठिरेण मोक्षप्रशंसनम् ।

अव्याय. झपा.अ. श्लोक.

- १६६ { १६८ } २६ सन्धेयासन्धेयपुरुषलक्षणं ।
 १६७ { १६८ } २४ कृतघ्नमित्रद्रोहिलक्षणकथनायगौतम-
 { २८-५२ } २४ स्यकस्यचिद्वाङ्मनाधमस्यकथा । वना-
 र्जनायतस्यदस्युग्रामप्रवेशः । तत्रचो-
 राविपेनभर्तृविरहितनारीसमर्पणादि-
 नासत्कृतस्यतस्यदस्युग्रमपजीवन ।
 १६८ १६९ २३ कदाचनवनार्जनायप्रस्थितेनगौतमे-
 नसमुद्रं प्रतिगच्छतावणिक्सारथेनसह-
 गमनं । सार्थात्प्रतिगच्छेनगौतमेनन्य-
 प्रोधमूले उपवेशन । तत्रसायमागतेन-
 राजधर्मनाम्नाबकराजेनतस्यसत्कार ।
 १६९ १७० २६ बकसत्कृतेनगौतमेनतच्चोदनयातस्यु-
 ह्मदोविरूपाक्षनाम्नोराक्षसस्यनगरप्रति-
 गमनं ।
 १७० १७१ ३४ विरूपाक्षेणबकराजगौरवात्प्रदत्तंवन-
 मादायसायपुनर्बकालयं प्रत्यागमन ।
 परेषु स्वभवनजिगमिषुणागौतमेन-
 पाथेयार्थरात्रौबकवधनिर्वाण ।
 १७१ १७२ २७ गौतमेनरात्रौसुसंबकंहत्वातन्मासमु-
 पगृह्यस्वग्रामं प्रतिप्रस्थान । परे-
 शुर्बकस्यानागमनेनतस्यविपदाशङ्कि-
 नाविरूपाक्षेणतद्वृत्तान्तजिज्ञासयास्व-
 पुत्रस्यनियोजन । विरूपाक्षसुतेन
 गौतमहनन ।
 १७२ १७३ २५ विरूपाक्षभटैर्बकशरीरस्यचितारोपण ।
 ततोवाय्वानीतधेनुमुखसुतफेनपाते-
 नचितास्थबकोजीवन । ततोबकप्रा-
 र्थनयापुनरुज्जीवितस्यगौतमस्यस्वग्रा-
 मगमनं ।

समाप्तमापद्धर्मपर्व ॥ २ ॥

अथ मोक्षधर्मपर्व ॥ ३ ॥ अध्याया ॥ २०३ ॥

(१७३-३७५) ॥ श्लोका. ॥ ८४०३ ॥

- १७३ १७४ ६५ भीष्मेणयुधिष्ठिरप्रतिविप्रसेनजित्संवा-
 दानुवादः । विप्रेणसेनजितं प्रतिपि-
 ङ्गलोपाख्यानकथन ।
 १७४ १७५ ३९ कालस्यद्रुततरपातितयासद्यसाधन-
 स्यसपादनीयत्वेपितुपुत्रसंवादः ।
 १७५ १७६ २३ दारिद्र्यधनिकत्वयोः क्रमेणार्थानर्थसा-
 धनत्वेप्रमाणतयाशम्याकगोतायाभ-
 नुवादः ।

अव्याय. झपा.अ. श्लोक.

- १७६ { १७७ } ६८ विरक्ते. सुखसाधनतायाप्रमाणतयाम-
 { १७८ } ६८ ङ्किगीतायाबोध्यगीतायाश्चानुवादः ।
 १७७ १७९ ३७ प्रपञ्चस्यानित्यत्वादिज्ञानपूर्वकविरक्ते-
 सुखहेतुतायाप्रमाणतयाप्रह्लादाजगर-
 मुनिसंवादानुवादः ।
 १७८ १८० ५४ इतरनिषेधपूर्वकप्रजायाः सुखसाधन-
 तायासृगालकाश्यपसंवादानुवादः ।
 १७९ १८१ २२ तपोदानादिसत्कर्मणामपिपरम्परया-
 सुखसाधनताकथन ।
 १८० १८२ ३९ सृष्टिप्रकारकथनारंभ । भृगुणाभर-
 द्वाजं प्रतिमहत्तत्त्वादिपद्मपर्यन्तसृष्टि-
 प्रकारकथन । तथाब्रह्मणालोकसृष्टि-
 कथनं ।
 १८१ १८३ १७ तथामेरुस्थब्रह्मणोजलादिभूम्यन्तस-
 र्विप्रकारकथन ।
 १८२ १८४ ४२ वृक्षादीनामपिभौतिकत्वचैतन्यादिस-
 मर्थनं ।
 १८३ १८५ १७ शरीरेप्राणापानादीनांकार्यविशेषनिरू-
 पण ।
 १८४ १८६ १५ सयुक्तिकसंघातान्यजीवपक्षाक्षेपः ।
 १८५ १८७ ३१ सघातातिरिक्तजीवसमर्थनपूर्वकतन्नि-
 रूपणं ।
 १८६ १८८ २० सर्वेषांब्राह्मणत्वाविशेषेपिक्षत्रियादि-
 वर्णविभागस्यतदीयाचारनिबन्धनत्वो-
 क्तिः ।
 १८७ १८९ १८ ब्राह्मणादिवर्णलक्षणकथनं । वैराग्य-
 स्यमुक्तिसाधनताकथनं ।
 १८८ १९० १६ भृगुणाधर्माधर्मयोः सुखदुःखसाधन-
 त्वेप्रतिपादितेऋष्यादीनास्वर्गानपेक्ष-
 णाभ्यभिचारशङ्किनाभरद्वाजेनतदाक्षे-
 पः । भृगुणामोक्षस्वरूपनिरूपणपूर्वक-
 निष्कामकर्मणस्तत्साधनत्वमक्षतमि-
 तिस्वाभिप्रायाविष्करणं ।
 १८९ १९१ १८ चतुराश्रमधर्मेनिरूपण ।
 १९० १९२ २८ वानप्रस्थयत्याश्रमयोर्लक्षण । तथा-
 हिमवदुत्तरलोकस्यस्वर्गस्तुल्यत्वकथनं ।
 १९१ १९३ ३३ सदान्धारनिरूपण ।
 १९२ १९४ ७४ अध्यात्मनिरूपण ।
 १९३ १९५ २३ ध्यानयोगकथन ।
 १९४ १९६ २८ जपप्रकार. जपफलं च ।
 १९५ १९७ १३ जापकोपाख्यान ।
 १९६ १९८ १२ तथा ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.	अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.
१९७ १९९ १३८ जापकोपाख्यानेकालयमधर्मविप्रेक्षा- कादीनासंवादः ।	२२८ + ३५ तपश्शब्दस्यमतभेदेनानार्थकृत्वकथ- नपूर्वकस्वमतस्यज्ञानार्थकृत्वाभिधा- नं । ज्ञानस्यमोक्षसाधनेदृष्टान्ततया सुवर्चलाचरित्रकथनं ।
१९८ २०० ३४ जापकोपाख्यानसमापनं ।	२२९ २२२ ७२ ज्ञानस्यश्रेयस्साधनत्वेइन्द्रप्रह्लादस- ंवादः ।
१९९ २०१ २८ ज्ञानयोगादेःफलंभगवद्वेदनप्रकारंच- पृष्टेनभीष्मेणतत्कथनायमनुवृहस्पति- संवादानुवादः ।	२३० २२३ ३४ इन्द्रबलिसंवादः । इन्द्रप्रतिबलिना- गर्वभञ्जकवचनोपन्यासः ।
२०० २०२ २३ मनुवृहस्पतिसंवादः ।	२३१ २२४ ६६ सर्वस्यापिकालनियामकेश्वरनियम्य- त्वप्रतिपादकशक्रबलिसंवादः ।
२०१ २०३ २३ तथा ।	२३२ २२५ ४२ बलिशरीराच्छ्रियोनिष्क्रमण ।
२०२ २०४ २६ तथा ।	२३३ २२६ २४ आपदिशोकस्यागपूर्वकंभगवदनुचि- न्तनादे श्रेयस्साधनताप्रतिपादकश- क्रनमुचिसंवादः ।
२०३ २०५ २६ तथा ।	२३४ २२७ ११९ विपदिधैर्यावलबनस्यसुखसाधनताप्र- तिपादकबलिशक्रसंवादानुवादः ।
२०४ २०६ ४४ तथा ।	२३५† २२९ १२२ गङ्गापुलिनगतयोःशक्रनारदयोःस- मीपंप्रतिश्रीदेव्याआगमनं । शक्रंप्रति श्रियास्वस्यदैत्येषुनिवासविप्रवासयो. कारणीभूततद्गुणदोषाभिधानं ।
२०५ + ७२ ससारचक्रनिरूपणं । नारदसावित्री- संवादः । नारदेनतपसाभगवदपरो- क्षीकरणं ।	२३६ २३० ६० वैराग्यादिपूर्वकभगवज्ज्ञानस्यश्रेय- स्साधनत्वपरासितजैगीषव्यसंवादः ।
२०६ २०७ ६८ भूतादिजगत्सृष्टिप्रकारः । भगवद- वतारनिरूपणं । श्रीकृष्णस्यसर्वोत्तम- त्वप्रतिपादनं ।	२३७ २३१ ४२ सद्गुणानाजनवशीकरणकारणत्वेदृष्टा- न्ततयाउग्रसेनायकृष्णोदितनारदयु- गानुवादः ।
२०७ २०८ ३८ मरीच्यादिब्रह्मपुत्रवंशः ।	२३८ { २३२ } ११२ सृष्ट्यादिप्रतिपादकव्यासशुकसंवादः ।
२०८ २०९ ४७ हरेर्वराहावतारनिरूपणं ।	२३९ २३४ १९ शुकायश्रीव्यासोदितप्रलयप्रकारानु- वादः ।
२०९ + ७८ वासुदेवतत्त्वकथनं ।	२४० २३५ ३८ व्यासेनशुकायोक्तब्राह्मणधर्मानुवादः । तथाब्राह्मणेभ्योदानमहिमानुवादः ।
२१० + ८७ प्रयाणकालेभगवदनुस्मृतिप्रकारः ।	२४१ २३६ ३२ व्यासकृतब्राह्मणधर्मकथनपूर्वकज्ञान- प्रशसनं ।
२११ + ७१ गरुडोक्तभगवन्महिमा ।	२४२ २३७ ४२ ज्ञानस्यश्रेयस्साधनतापरंशुकप्रत्युक्त- व्यासवाक्यं ।
२१२ २१० ६१ वार्ष्णेयाभ्यात्म ।	२४३ २३८ २५ भूतेषुतारतम्यकथनपूर्वकज्ञानप्रशंसा ।
२१३ २११ २२ जगत्सृष्ट्यादिप्रतिपादनं ।	२४४ २३९ २१ मतभेदयुगधर्मभेदादिप्रतिपादकव्या- सवाक्यं ।
२१४ २१२ ५० वार्ष्णेयाभ्यात्म ।	२४५ २४० ३४ वर्णाश्रमोचितधर्मानुष्ठानपूर्वकब्रह्मज्ञा- नस्यतत्त्वसिद्धसाधनत्वादिप्रतिपादक- व्यासवाक्यं ।
२१५ २१३ २५ तथा ।	
२१६ २१४ ३६ तथा ।	
२१७ २१५ ३३ वैराग्यादिमोक्षसाधनकथनं ।	
२१८ २१६ २८ वार्ष्णेयाभ्यात्मं ।	
२१९ २१७ ४६ तथा ।	
२२० २१८ ५१ जनकायपञ्चशिखोक्तनास्तिकादिमत- खण्डनप्रकारः ।	
२२१ + ५२ जनकप्रत्युक्तपञ्चशिखवाक्यानुवादः ।	
२२२ २१९ ६३ तथा ।	
२२३ + २० जनकोपाख्यानं ।	
२२४ + १०५ गार्हस्थ्यस्थितस्यापिभगवदुपासकस्य ज्ञानिनःपुरुषार्थसिद्धौदृष्टान्ततयासुव- र्चलाश्वेतकेतुपाख्यानं ।	
२२५ २२० २० दमप्रशंसा ।	
२२६ २२१ १७ तपउपवासादिनिरूपणं ।	
२२७ + ४७ भगवत्स्वरूपनिरूपकमुनिसनत्कुमार- संवादः ।	

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

२४६	२४१	३६	योगस्वरूपादिनिरूपकश्रुतव्याससंवा- द ।
२४७	२४२	२१	विद्याकर्मस्वरूपादिनिरूपकव्यासवा- क्य ।
२४८	२४३	३०	ब्रह्मचर्याश्रमधर्माः ।
२४९	२४४	२९	गृहस्थधर्मप्रतिपादकव्यासवाक्यानु- वादः ।
२५०	२४५	३०	वनस्थधर्मप्रतिपादकव्यासवाक्यं ।
२५१	२४६	३६	तुरीयाश्रमधर्मप्रतिपादकव्यासवाक्य ।
२५२	२४७	२३	कठवह्यर्थप्रतिपादकव्यासवाक्य ।
२५३	२४८	२५	अध्यात्मविषयकव्यासवाक्य ।
२५४	२४९	२४	ज्ञानादिसाधनप्रतिपादकव्यासवाक्य ।
२५५	२५०	१४	ज्ञानादिप्रशंसापरव्यासवाक्य ।
२५६	२५१	२५	ज्ञानोपायादिप्रतिपादकव्यासवाक्य ।
२५७	२५२	२४	साधनसामग्रीप्रतिपादकव्यासवाक्यं ।
२५८	२५३	१२	आकाशादिभूतगुणप्रतिपादकव्यास- वाक्य ।
२५९	२५४	१५	योगिप्रशंसापरव्यासवाक्य ।
२६०	२५५	१५	कामादिशक्तिप्रतिपादनपूर्वकतज्जयो- पायकथन ।
२६१	२५६	१३	भृथिव्यादिभूतगुणप्रतिपादकव्यास- वाक्य ।
२६२	२५७	२१	नारदाकंपनसवादः । स्थाणुप्रजा- पतिसवादः ।
२६३	२५८	२२	स्थाणुवचनाद्ब्रह्मलोकदाहकोपा- भ्रंशान्तर्निमन । तथास्वच्छुरादी- न्द्रियेभ्योजातामृत्युदेवीप्रतिप्रजास- हारेनियोजन ।
२६४	२५९	४३	नारदेन मृत्युब्रह्मसवादानुवादपूर्वकम- कम्पनस्यपुत्रशोकापनोदन ।
२६५	२६०	२७	धर्मलक्षण ।
२६६	२६१	२०	युधिष्ठिरेणभीष्मप्रतिधर्मप्रामाण्या- क्षेपः ।
२६७	२६२	५१	जाजलिचरित्रकथनारंभः । धार्मिक- मन्येनजाजलिनाखेचरकृतावज्ञयातु- लाधारसमीपगमनं ।
२६८	२६३	५५	तुलाधारेणजाजलयेधर्मरहस्योपदेशः ।
२६९	२६४	४२	तथा ।
२७०	२६५	२७	जाजलितुलाधारसंवादः ।
२७१	२६६	१५	हिंसात्यागपूर्वकशरीराविरोधेनधर्मा- चरणचोदना ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

२७२	२६७	७८	चिरकार्युपाख्यान ।
२७३	२६८	३६	प्रजापालनप्रकारप्रतिपादकश्रुमत्सेन- सत्यवत्सवादः ।
२७४	२६९	४३	फलानिच्छयायज्ञादेःकर्तव्यताप्रतिपा- दकगोकपिलसंवादः ।
२७५	२७०	६८	तथा ।
२७६	२७१	४८	तथा ।
२७७	२७२	५६	धर्मार्थकामेषुधर्मस्यैवज्यायस्त्वप्रति- पादककुण्डधारचरित्र ।
२७८	२७३	२०	हिंसाहेतुतयायज्ञस्याप्यप्राशस्त्यप्रति- पादकनारदवचन ।
२७९	२७४	२४	धर्माचरणस्यश्रेयस्साधनत्व ।
२८०	२७५	१९	मोक्षोपायः ।
२८१	२७६	३८	भूतोत्पत्तिविनाशादिप्रतिपादकदेवल- नारदसवादः ।
२८२	२७७	१४	तृष्णात्यागस्यसुखसाधनताप्रतिपाद- कजनकमाण्डव्यसंवादानुवादः ।
२८३	२७८	४०	कालस्यद्रुततरपातितयासद्यस्साधन- स्यसंपादनीयत्वेप्रमाणतयापितुपुत्र- सवादः ।
२८४	२७९	२३	मोक्षसाधनप्रतिपादकहारीतगीता ।
२८५	२८०	३४	वृत्रगीता ।
२८६	२८१	७०	वृत्रायसनत्कुमारोक्तविष्णुमाहात्म्य ।
२८७	२८२	४४	शक्रवृत्रयुद्धवर्णन ।
२८८	२८३	६६	वृत्रासुरवधः ।
२८९	२८४	६३	दक्षयज्ञेभागालाभेनरुद्रस्यरुद्रस्यलला- टतटोद्गतस्वेदादमिरूपज्वरोत्पत्तिः । ब्रह्मवचनाद्गुद्रेणज्वरस्यपृथिव्यादिषु- विभजन ।
२९०	२८५	२०८	वीरभद्रेणदक्षयज्ञध्वंसः । दक्षकृतस्तु- त्याप्रसन्नेनरुद्रेणदक्षायवरदानं ।
२९१	२८६	४६	भीष्मेणयुधिष्ठिरं प्रत्यध्यात्मकथन ।
२९२	२८७	२१	ज्ञानस्यदुःखादिनिवर्तकत्वप्रतिपादक- नारदसमज्ञसवादः ।
२९३	२८८	५९	श्रेयस्साधनानाकथनं ।
२९४	२८९	४७	मुक्तिसाधनप्रतिपादकसगरारिष्टनेमि- सवादः ।
२९५	२९०	३९	शुक्राचार्यचरित्रकथन ।
२९६	२९१	२६	श्रेयस्साधनप्रतिपादकपराशरगीता ।
२९७	२९२	२३	तथा ।
२९८	२९३	२३	यथाविभवशक्तिधर्माचरणस्यश्रेय- स्साधनताप्रतिपादकपराशरगीता ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

२९९	२९४	२२	ब्राह्मणादिवर्णधर्मादिप्रतिपादकपराशरगीता ।
३००	२९५	३१	तथा ।
३०१	२९६	३९	तप प्रशसापरपराशरगीता ।
३०२	२९७	३९	नानाधर्मप्रतिपादकपराशरगीता ।
३०३	२९८	४२	धर्मादिसाधनतथामानुष्यप्रशसापूर्वकनानाधर्मप्रतिपादकपराशरगीता ।
३०४	२९९	४७	श्रेयस्साधनकलापप्रतिपादकपराशरगीता ।
३०५	३००	४७	भीष्मेणयुधिष्ठिरं प्रतिमोक्षसाधनप्रतिपादकहससाध्यसवादानुवादः ।
३०६	३०१	६२	योगनिरूपणं ।
३०७	३०२	११६	साङ्ख्यनिरूपणं ।
३०८	३०३	४९	क्षराक्षरलक्षणप्रतिपादकजनकवसिष्ठसवादः ।
३०९	३०४	५४	जीवानामज्ञाननिमित्तकानर्थप्राप्त्यादिप्रतिपादकवसिष्ठकरालजनकसवादः ।
३१०	{ ३०५ } { ३०६ }	५०	प्राणिनाशरीरादिसबन्धादिप्रकारप्रतिपादकवसिष्ठकरालजनकसवादानुवादः ।
३११	३०७	५०	साङ्ख्यप्रतिपादकवसिष्ठकरालजनकसवादः ।
३१२	३०८	४८	विद्याऽविद्यादिप्रतिपादकवसिष्ठकरालजनकसवादः ।
३१३	३०९	५१	बुद्धाबुद्धस्वरूपनिरूपकवसिष्ठकरालजनकसवादः ।
३१४	३१०	२५	श्रेयस्साधनधर्मप्रतिपादकजनकानुशासनं ।
३१५	३११	२६	भूतसृष्टिप्रतिपादकजनकयाज्ञवल्क्यसवादः ।
३१६	३१२	२१	अण्डादिसृष्टिप्रतिपादकजनकयाज्ञवल्क्यसवादः ।
३१७	३१३	१७	जगत्प्रलयप्रकारप्रतिपादकजनकयाज्ञवल्क्यसवादः ।
३१८	३१४	२८	इन्द्रियतद्विषयतदभिमानिदेवताकथन । सत्त्वादिगुणत्रयकार्यधर्मप्रतिपादन ।
३१९	३१५	१८	सात्त्विकादितारतम्यनिरूपणं ।
३२०	३१६	२२	साङ्ख्यदर्शनकथन ।
३२१	३१७	२७	योगनिरूपण ।
३२२	३१८	२१	प्राणिनामुत्क्रमणस्थानविशेषप्रबोध्य-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

			फलविशेषकथन । प्राणिनामरणसूचकदुःशकुनकथन ।
३२३	३१९	११२	जनकयाज्ञवल्क्यसवादः ।
३२४	३२०	१५	जनकपञ्चशिखसवादः ।
३२५	३२१	१९२	सुलभाजनकसवादः ।
३२६	+	६	आसुरिणाकपिलप्रत्यव्यक्तादितलविषयकप्रश्नः ।
३२७	+	२०	व्यक्ताव्यक्ततत्त्वनिरूपणं ।
३२८	+	८	तत्त्वविभागादिकथन ।
३२९	३२२	९३	शुकानुशासन ।
३३०	३२३	२०	सर्वथाधर्मस्यकर्तव्यत्व ।
३३१	३२४	२९	पुत्रार्थव्यासस्यतपश्चर्या ।
३३२	३२५	२७	शुकोत्पत्तिः ।
३३३	३२६	४६	शुकेनतत्त्वजिज्ञासयामिथिलास्थजनकप्रतिगमनं ।
३३४	३२७	५१	जनकेनशुकप्रतिमोक्षसाधनीभूताश्रमधर्मकथनपूर्वकशुकप्रशसन ।
३३५	३२८	५२	जनकाभ्यनुज्ञातेनशुकेनव्यासमेत्यस्वस्थजनकेनसहसवादप्रकारकथन । व्यासस्यवैशपायनादिभिस्सहसवादः ।
३३६	३२९	८०	वैशपायनादिशिष्यप्रवासेनविमनसव्यासप्रतिनारदस्यागमन ।
३३७	३३०	६०	ऋषिभ्यः सनत्कुमारोक्तहितवचन ।
३३८	३३१	३०	नारदेनशुकप्रतिमोक्षमार्गप्रदर्शकहितोपदेशः ।
३३९	३३२	६५	नारदवचनाज्जातवैराग्येणशुकेनसूर्यमण्डलप्रविवक्षयाव्यासनारदयोर्निवेदनपूर्वककैलासशिखरारोहण ।
३४०	३३३	३०	शुकेनकैलासशिखरादन्तरिक्षोत्पतन । शुकेनात्मानमवलोकयतोदेवान्प्रतिव्यासेनशुकेत्याक्रोशेत्प्रतिप्रतिवचनदानचोदना ।
३४१	३३४	४२	अन्तरिक्षाद्विरिषिखरेनिपतितेनशुकेनतद्विभेदनपूर्वकततोनिष्क्रमण । तत्पुत्रवियोगविषण्णस्यव्यासस्यरुद्रेणसमाश्वासन ।
३४२	३३५	४६	भीष्मेणयुधिष्ठिरप्रतिदैवंपित्र्यकर्मानुष्ठानस्यावश्यकत्वप्रतिपादकनारदनायायनसवादानुवादः ।
३४३	३३६	५६	बदरीनारायणाभ्यनुज्ञातेननारदेनश्वेतद्वीपप्रतिगमन । श्वेतद्वीपवर्णः उपरिचरवसुचरित्र । मरीच्यादि

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

			त्रशिखण्डिभिःसकृतधर्मशास्त्रस्यबृह- स्पतौस्थापन ।
३४४	३३७	६९	बृहस्पतिनाउपरिचरवसोर्याजन । त- त्रश्रीहरिणापरोक्षतयाभागप्रहणात्कु- क्षबृहस्पतिप्रत्येकतादिभिःश्वेतद्वीपव- र्णनपूर्वकभगवन्महिमोक्त्यापरिसा- न्त्वनं ।
३४५	३३८	४७	उपरिचरवसो'शापप्राप्तितद्विमोचन- प्रकारकथन ।
३४६	३३९	४	बहुनामभिर्नारदकृतश्वेतद्वीपगतभग- वत्स्तोत्रं । प्रायोगद्यात्मकोयमध्याय ।
३४७	{ ३४० १-७६ }	७६	नारदायश्वेतद्वीपस्थहंयुं कसकृतसृष्टि- प्रकारः ।
३४८	{ ३४० ७७-१४१ }	९१	श्वेतद्वीपस्थेनहरिणानारदप्रतिस्वदशा- वतारचरित्रकथनं ।
३४९	३४१	११७	श्रीहरेर्यज्ञेष्वाभ्रभागभाक्त्वप्रकारपृष्ठेन- सौतिनातत्कथनायशौनकादीन्प्रतिब्र- ह्मादीनाश्वेतद्वीपगमनादिप्रतिपादक- व्यासवैशपायनादिसवादानुवाद* ।
३५०	३४२	५९	वैशपायनेनजनमेजयप्रत्यर्जुनायस्व- माहात्म्यख्यापनपूर्वकश्रीकृष्णकृतना- रायणादिस्वनामनिर्वचनानुवादः ।
३५१	{ ३४३ १-६५ }	६६	श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतिस्वृष्टिप्रकारकथन । तथाब्राह्मणमहिमानुवर्णन । प्रायोग- द्यात्मकोयमध्याय ।
३५२	{ ३४३ १६-१४१ }	७६	हृषीकेशादिनामनिर्वचन । रुद्रनारा- यणयुद्धवर्णनं ।
३५३	३४४	६७	श्वेतद्वीपाद्दूर्याश्रममुपागतस्यनारद- स्यश्रीनारायणेनसंवाद* ।
३५४	३४५	२८	नरनारायणाभ्यान्नारदायश्रीभगवन्म- हिमानुवर्णन । बदर्याश्रमेनारदेन- चिरतरतपश्चर्या ।
३५५	३४६	२७	नारदप्रतिनरनारायणाभ्यापित्र्यैकर्म- णिविशेषनिरूपण ।
३५६	३४७	२०	नरनारायणाभ्यनुज्ञानेननारदेनस्वा- श्रमप्रतिगमन । वैशपायनेनजनमे- जयप्रतिव्यासमाहात्म्यकथनं । सौ- तिनाश्रीनारायणगुणवर्णनपूर्वकशौन- कादिभ्यस्तदनुग्रहाशसनं ।
३५७	३४८	९४	श्रीनारायणेनस्वनाभिपद्मेब्रह्मण'सर्ज- नं । ततोमधुकैटभयोस्तपादन । ता- भ्याब्रह्मणोवेदापहरण । ह्यशिशो- रूपिणाहरिणाब्रह्मणेपुनर्वेदप्रव्यर्पणं ।

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

			मधुकैटभसंहरण । वैशपायनेनजन- मेजयायश्रीनारायणमहिमानुवर्णनं ।
३५८	३४९	८८	एकान्तिकधर्मनिरूपण ।
३५९	३५०	७४	तथाश्रीव्यासस्यश्रीनारायणादपातरत- मत्वेनपूर्वजन्मनिप्रादुर्भावाकथन ।
३६०	३५१	२५	ब्रह्मरुद्रसवादः ।
३६१	३५२	२३	ब्रह्मणारुद्रप्रतिभगवन्महिमप्रतिपाद- नं ।
३६२	३५३	११	उच्छ्वस्त्युपाख्यानोपोद्घातः ।
३६३	३५४	९	महापद्मपुरवासिनाविप्रेणातिथिप्रति- सत्कारपूर्वकप्रशारंभ ।
३६४	३५५	१६	श्रेयस्साधनं पृष्ठेनातिथिनाब्राह्मणप्रति- नानामार्गप्रदर्शनपूर्वकंस्वस्यापिसंश- योत्कीर्तन ।
३६५	३५६	११	अतिथिनाब्राह्मणप्रतिश्रेयस्साधना- वगमायपद्माख्यनागसमीपगमनचो- दना ।
३६६	३५७	११	ब्राह्मणेनधर्मावगमनायनागगृहप्रति- गमनं ।
३६७	३५८	१३	ब्राह्मणेननागीप्रतिप्रवासिनेनागाय- स्वागमननिवेदननिदेशपूर्वकंनदीपु- च्छिनंप्रतिगमन ।
३६८	३५९	१३	पुल्लिवासिनाब्राह्मणेनस्वस्यफलाद्या- हारप्रार्थयतानागीयानानागागमनाव- बिस्वस्याहाराकरणकथनपूर्वकप्रतिनि- वर्तन ।
३६९	३६०	१६	नागपक्ष्याप्रवासादागतंस्वभर्तारप्रति- ब्राह्मणवचननिवेदन ।
३७०	३६१	२०	ब्राह्मणसंदेशश्रवणरुष्टेननागेनपत्नी- सान्त्वनेनरोषत्यागपूर्वकब्राह्मणप्रति- प्रस्थान ।
३७१	३६२	१६	नागब्राह्मणयोःसलाप* ।
३७२	३६३	१८	आश्चर्यकथनप्रार्थितेननागेनसूर्यमण्ड- लेतत्तुल्यतेजोन्तरप्रवेशदर्शनकथनं ।
३७३	३६४	६	नागेनब्राह्मणप्रतिसूर्येणस्वप्रतिद्विब- प्रविष्टतेजस उच्छ्वस्त्युत्तिमुनिस्वरूपल- कथन ।
३७४	३६५	१०	ब्राह्मणेननागामन्त्रणपूर्वकमिष्टदेश* प्रतिगमन ।
३७५	३६६	९	भीष्मेणयुधिष्ठिरप्रत्युच्छ्वस्त्युपाख्या- नोपदेशपरपराक्रमकथनपूर्वकमुच्छ- वृत्तिब्राह्मणस्यवनप्रवेशकथनं ।

श्रीवेदव्यासायनमः ।
श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथानुशासनपर्व ॥ १३ ॥

अत्रावान्तरपर्वणी ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ २७४ ॥ श्लोकाः ॥ १११०७ ॥

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

अथ दानधर्मपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ २७२ ॥

(१-२७२) ॥ श्लोकाः ॥ ११०२० ॥

- १ १ ८४ युधिष्ठिरेणभीष्मप्रतिपुनःशमादिकथ-
नप्रार्थना । भीष्मादिनिधनेस्वस्यैव
हेतुत्वबुद्ध्यास्वोपालम्भनपूर्वकशोच-
न्तयुधिष्ठिरप्रतिभीष्मेणजीवस्यकर्म-
ण्यस्वातन्त्र्यमभिधायतन्निदर्शनतया-
लुब्धगौतमीसवादानुवादः ।
- २ २ ११२ गार्हस्थ्यश्रयणेनातिथिसत्कारस्यश्रेय-
स्साधनतायादृष्टान्ततयासुदर्शनोपा-
ख्यानकथन ।
- ३ २७ ३० ब्राह्मण्यस्यक्षत्रियादिदौर्लभ्येदृष्टान्त-
तयामतङ्गोपाख्यानकथन । तत्रेन्द्र-
मतङ्गसंवादः ।
- ४ २८ १६ मतङ्गेनब्राह्मण्यप्राप्तयेतपश्चरण । तं
प्रतीन्द्रेणब्राह्मण्यस्यदुर्लभत्वोक्तिः ।
- ५ २९ २८ पुनरपितपस्यतेमतङ्गायेन्द्रेणब्राह्मण्य-
स्यदुष्प्राप्तत्वकथनपूर्वकमितराभीष्ट-
दान ।
- ६ ३ १९ युधिष्ठिरेणभीष्मप्रतिविश्वामित्रचरि-
त्रानुवादपूर्वकतस्यब्राह्मण्यप्राप्तिहेतु-
प्रश्नः ।
- ७ ४ ६२ भीष्मेणयुधिष्ठिरंप्रतिविश्वामित्रोत्पत्ति-
प्रकारकथनेनैवब्राह्मण्यप्राप्तिप्रकार-
कथनं ।
- ८ ३० ६७ वीतहव्यस्यब्राह्मण्यप्राप्तिः ।
- ९ ६ ५१ पुरुषकारस्यप्राबल्येवसिष्ठब्रह्मसंवादः ।
- १० ७ ३० शुभाशुभकर्मफलं ।
- ११ ५ ३२ शुकवासवसंवादानुवादेनानृशंस्यप्रशं-
सन ।
- १३ ८ ३२ ब्राह्मणप्रशंसन ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- १३ + ५ क्रोधस्यातिथेश्वकमेणनिदाप्रशंसनपर-
वेदचतुष्टयसंवादः ।
- १४ + ६ ब्राह्मणानापतिव्रतानाचमहिमप्रति-
पादकेन्द्राद्व्यादिसंवादः ।
- १५ + १२ भगवन्महिमप्रतिपादकव्यासवासुदेव-
संवादः ।
- १६ + ८ भगवन्महिमप्रतिपादकव्यासवचन ।
- १७ + ५ भक्तिश्रद्धादीनामुक्तिसाधनताप्रति-
पादकव्यासवाक्य ।
- १८ + १२ श्रीकृष्णमहिमप्रतिपादकव्यासमद्रा-
जसंवादः ।
- १९ + ८ श्रीकृष्णेनभीष्मप्रतियुधिष्ठिरायगरुडो-
पाख्यानकथनचोदना ।
- २० + २२ कश्यपेनस्वभार्ययोःकद्रूविनतयोः क्रमे-
णपुत्रसहस्रतद्वयलभरूपवरदानं ।
विनतयाएकाण्डभेदन । असमग्रत-
याजातेनारुणेनमात्रेदासीभवनरूप-
शापदान ।
- २१ + १५ गरुडोत्पत्तिः । कद्रूविनतयोरुच्चैश्चर-
वालरूपविषयेविवादः । पराजिताया-
दासीभावरूपपणबन्धः ।
- २२ + २० कद्रूखपुत्रान्प्रत्युच्चैश्चरवालस्यनैत्य-
सपादनचोदना ।
- २३ + १५ कद्रूखवचनतिरस्कारिणःकाश्चनखपु-
त्रान्प्रतिजनमेजयसत्रेनिधनरूपशाप-
दान । कैश्चनसर्पैर्वालस्यनैत्यसपा-
दनं । हयवालेनैत्यदर्शिन्याविनतया
स्वस्यकद्रूदासीभवनाङ्गीकरण ।
- २४ + २३ नारदेनगरुडप्रतिविनतायाःकद्रूदास्य-
निवेदन । गरुडेनकद्रूप्रतिस्वमातुर्दा-
स्यान्मोचनयाचना । कद्रूगरुडंप्रत्य-
मृतानयनेमातुर्दास्यान्मोचनोक्तिः ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- २५ + २८ गरुडेनस्वपितरिअमृताहरणायस्वग-
मननिवेदनं । कश्यपेनतप्रतिगजक-
च्छपभक्षणपूर्वकममृताहरणचोदना ।
- २६ + ३७ गरुडेनचरणाभ्यागजकच्छपग्रहण ।
तेनतयोर्भक्षणायनैमिशारण्यस्थमहा-
तरुशाखायावेगान्निपतनं । स्वनिप-
तनमात्रेणभज्यमानशाखाया अधो-
भागेलबमानमुनिगणावलोकनानुण्डे-
नतच्छाखाग्रहणपूर्वकतस्यपुनरुत्पत्त-
नं । तेनसमुद्रान्तेशाखाविसर्जनेनत-
न्निवासिनाकुविन्दानाहनन ।
- २७ + १४ गरुडेनशैलाग्रेउपविद्यगजकच्छपभ-
क्षणं । ततःस्वर्गेऽमृतसमीपगतेन
तेनतत्रपरितोऽवलदमिदर्शनभयाद्ब्र-
ह्माणप्रतितच्छमनोपायप्रश्नः । ब्रह्म-
णातप्रतिनवनीतप्रक्षेपेणामिसशामन-
चोदना ।
- २८ + २३ गरुडेनवनीतप्रक्षेपेणमन्दीभूताभ्यु-
च्छन्नपूर्वकममृतरक्षिणापक्षग्रहारेण
निराकरण । तथाऽमृतमाहृत्यविय-
तिसमुत्पतन । गरुडोपरिइन्द्रेणवज्रा-
युधपातनं ।
- २९ + २२ गरुडेनकटूंप्रत्यमृतनयनकथनं । त-
थाविनतायादास्यान्मोचन । गरुडे-
नेन्द्रायपुनरमृतप्रत्यर्पणं ।
- ३० ९ २८ भीष्मेणयुधिष्ठिरप्रतिब्राह्मणायप्रति-
श्रुतार्थाप्रदानस्यानर्थहेतुतायादृष्टान्त-
तयासृगालवानरसंवादानुवादः ।
- ३१ १० ७५ शूद्रोपदेशस्यानर्थहेतुतायादृष्टान्तत-
यामुनिशूद्रयो कथा ।
- ३२ ११ २४ महालक्ष्म्यारुक्मिणीप्रतिस्वावासस्थ-
लनिर्देशः ।
- ३३ + २५ कृतघ्नस्यप्रायश्चित्तविषयेदृष्टान्ततया-
वत्सनाभमुनिचरित्रं ।
- ३४ १२ ५४ स्त्रीपुंसयोःसमायोगेस्त्रियाएवसुखाधि-
क्येसंवादतयाभङ्गास्वनोपाख्यानक-
थन ।
- ३५ १३ ७ मनोवाक्कायरूपकरणैर्दुष्कर्मपरित्याग-
पूर्वकशुभकर्मकरणस्यमगवत्प्रसादन-
हेतुत्वोक्तिः ।
- ३६ + ६५ युधिष्ठिरेणभीष्मप्रतिस्वेनश्रुतान्धर्मा-

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- ननूद्यप्राणिनासासारिकदुःखानुवर्णन-
पूर्वकस्वस्यससारनिर्वेदनिदर्शनेनपुन-
र्विस्तरेणवैष्णवधर्मकथनप्रार्थना ।
- ३७ + १८ ब्राह्मणादिसर्वजगतामनित्यलकथन-
पूर्वकनारायणस्यनित्यलकथनेनतदु-
पासनविधान ।
- ३८ + ६५ तलसृष्ट्यादिप्रतिपादकनारदसनत्कु-
मारसंवादानुवादः ।
- ३९ + ३८ प्रलयप्रकारः ।
- ४० + ७९ ब्रह्मणादेवान्प्रतिनारायणमहिमप्रति-
पादकगरुडकश्यपसंवादानुवादः ।
- ४१ + ४४ गरुडस्यबदरीनारायणानुगमनादिप्र-
तिपादकगरुडमुनिगणसंवादानुवादः ।
- ४२ + ६८ श्रीनारायणमहिमप्रतिपादकगरुडमु-
निगणसंवादः ।
- ४३ + ७३ बदरीनारायणेनगरुडप्रतिस्वमहिमो-
क्तिः । गरुडेनमुनिगणान्प्रतिस्वानु-
भूतनारायणमहिमोक्तिः ।
- ४४ + १२ सुपर्णोपाख्यानसमापन ।
- ४५ १४ ४१७ श्रीकृष्णेनभीष्मनियोगाद्युधिष्ठिरप्रति
महादेवमहिमकथन ।
- ४६ १५ ११ श्रीकृष्णेनपार्वतीपरमेश्वराभ्यांस्वस्मैव-
रप्रदानकथन ।
- ४७ १६ ७६ उपमन्युनाश्रीकृष्णंप्रतितपिडकृतमहा-
देवस्तुत्यनुवादः ।
- ४८ १७ १८२ शिवसहस्रनाम ।
- ४९ १८ ८४ महादेवमहिमा ।
- ५० १९ ११० स्त्रीस्वभावप्रदर्शनायाष्टावक्रोपाख्या-
नकथनारंभः । अष्टावक्रेणवदान्यं
प्रतिकन्यायाचनं । तथावदान्यनियो-
गादुत्तरदिग्गमनं । तत्रजरतीरूपधा-
रिण्योत्तरदिग्गमिनिदेवतयासंवादः ।
- ५१ २० २६ तयादेवतयापरदारत्वशङ्क्यास्वभोग-
मनङ्गीकुर्वाणमष्टावक्रप्रतिजरतीरूप-
त्यागेनकन्यारूपस्वीकरणपूर्वकंस्वपा-
णिग्रहणप्रार्थना ।
- ५२ २१ २३ तयादेवतयास्त्रीयप्रार्थनायाःस्त्रीचाप-
लप्रदर्शनाद्यर्थकत्वकथनपूर्वकमष्टाव-
क्रस्यधर्मोपदेशेनस्वगृहंप्रतिप्रेषणः । अ-
ष्टावक्रेणवदान्यकन्यापाणिग्रहणेनस्वा-
श्रमेसुखनिवासः ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- ५३ + ३९ ऋष्यादीनावियोनिजत्वेपितपोविद्या-
दीनामेवमाहात्म्यप्रयोजकत्वेनिर्दश-
नतयातादृशानासम्भवप्रकारादिकथनं ।
- ५४ + २६ युगचतुष्टयधर्मप्रतिपादकनारदमार्क-
ण्डेयसवाद ।
- ५५ + २२ कन्यानाप्रदानकालादिप्रतिपादकनार-
दमार्कण्डेयसवाद ।
- ५६ + ६ भार्यात्वेनपरिग्रहयोग्या स्त्रिय ।
- ५७ + २५ सतीनामसतीनाचगुणदोषप्रतिपादन ।
- ५८ + ११ स्त्रीणामतिक्रमेप्रायश्चित्त ।
- ५९ + ५० स्त्रीणामपरित्याज्यत्व ।
- ६० २२ ४१ दानपात्राणालक्षण ।
- ६१ { २३ } ५७ श्राद्धेनिमन्त्रणार्हाब्राह्मणाः ।
१-४७
- ६२ { २३ } ५९ दानपात्रलक्षण । स्वर्गनरकप्रापक-
४८-१०३ पुण्यपापप्रतिपादन ।
- ६३ २४ १२ हिसाविनापिब्रम्हहत्याप्राप्तिः ।
- ६४ २५ ७२ नयादितीर्थानातत्तन्नामविशेषनिर्देशे-
नतत्सेवनफलप्रतिपादकगौतमाङ्गिर-
स्संवादः ।
- ६५ २६ १११ गङ्गामहिमप्रतिपादकसिद्धशिलवृत्ति-
संवादानुवादः ।
- ६६ ३१ ३७ मानवेषुपूज्यताप्रयोजकगुणप्रतिपाद-
ककृष्णनारदसवादः ।
- ६७ ३२ ३९ शरणागतरक्षणप्रतिपादकश्येनकपो-
तोपाख्यान ।
- ६८ ३३ २७ ब्राह्मणमहिमा ।
- ६९ ३४ ३० ब्राह्मणमहिमप्रतिपादकटृथ्वीवासुदेव-
सवादः ।
- ७० ३५ २५ ब्राह्मणमहिमा ।
- ७१ ३६ २० ब्राह्मणमहिमप्रतिपादकशक्रशबरसं-
वादः ।
- ७२ ३७ १८ पात्रलक्षण ।
- ७३ ३८ ४१ स्त्रीस्वभावप्रतिपादकनारदपञ्चछा-
सवादः ।
- ७४ ३९ १६ स्त्रीणादुत्थरित ।
- ७५ ४० ६१ स्त्रीणांपुरुषचित्तप्रमथनायशक्तिविशे-
षदानपूर्वकंब्रह्मणासृष्टतयातद्रक्षणस्य
दुष्करलकथनं । अत्रदृष्टान्ततयावि-
पुलोपाख्यान । गुरुणास्वभार्यारक्षणे
नियुक्तेनविपुलनाम्नाशिष्येणतदर्थयो-
गेनगुरुभार्याशरीरप्रवेशः ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- ७६ ४१ ३६ इन्द्रेणदेवशर्ममुन्यसंनिधानेतद्भार्या-
विलोभनायतदाश्रमाभिगमनं । विपु-
लतपोभिभूतेनेन्द्रेणभयात्ततोनिर्ग-
मन ।
- ७७ ४२ ३३ गुरुनियोगादिव्यपुष्पानयनार्थगतैन
विपुलेनमन्येभार्यनवरमिथुनात्स्वग-
तिनिन्दाश्रवण । निन्दितगतप्रापक-
स्वदुश्चरितचिन्तयतातेनचिरायतदनु-
स्मरण ।
- ७८ ४३ ३१ देवशर्मणाविपुलप्रतिपादकानामिथुना-
नाषदपुरुषाणाचक्रमेणाहोरात्रकृत्स्नभि-
मानिदेवतात्वकथन । तथास्वस्मिन्स्व-
दाररक्षणाययोगेनतच्छरीरप्रवेशानि-
वेदनस्यदुर्गतिहेतुत्वकथन । तथा-
तत्कृतस्वदाररक्षणपरितोषेणतदुदित-
दूरीकरणपूर्वकतेनस्वभार्याचसहस्व-
र्गेमुखनिवास ।
- ७९ ४४ ५७ विवाहविभागः । कन्यानांभार्यात्व-
प्रापकविध्यादि ।
- ८० ४५ २३ वैवाहिकविध्यादेर्दयार्हतादेश्वकथनं ।
- ८१ ४६ १५ स्त्रीणाप्रशसन ।
- ८२ ४७ ६२ ब्राह्मणादीनादायविभजनविधिः ।
- ८३ ४८ ४९ सकरज/तीनाशीलविभागादिकथन ।
- ८४ ४९ ४७ औरसादिपुत्रनिरूपण ।
- ८५ ५० २६ महद्दर्शनसहवासयोगवाचप्रभावबोव-
नायच्यवनोपाख्यानकथनारंभः । अ-
न्तर्जलेनिमज्ज्यतपस्यतश्च्यवनस्यदाशै-
र्जलेनजलचरैः सहकूलप्रापण । दाशैः-
प्रार्थितेनऋषिणादाशान्प्रतिमत्स्यैः स-
हस्यमारणमोचनान्यतरकरणचो-
दना ।
- ८६ ५१ ५१ दाशैश्च्यवनवृत्तान्तनिवेदितेननहुषे-
णतत्प्रतिच्यवनाभीष्टकरणप्रतिज्ञान ।
च्यवनेननहुषप्रतिस्त्रोचितमूल्यदाने-
नात्ममोचनचोदना । नहुषेणसमग्र-
राज्यस्यमूल्यतापरिकल्पनेपिमुनिना
तदनङ्गीकरणेगविजातेनमुनिनातत्प्रति-
गो.प्रतिनिधीकरणचोदना । च्यव-
नेनगोप्रतिग्रहेणस्वसहवासिभिर्मत्स्यैः
सहदाशानास्वर्गप्रापणं ।
- ८७ ५२ ३९ परशुरामविश्वामित्रयोस्तपत्तिकथारं-
भः । च्यवनेनकुशिकराजमेत्यसभा-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

र्यस्तप्रतिस्वश्रूषाविधान । सभार्येण-
कुशिकेन एकविंशतिदिवसाननवरत-
मेकपार्श्वेन प्रसुप्तस्य च्यवनस्य पादसंवा-
हनेन पर्युपासन । ततः शयनादुत्थि-
तेन तेन किंचिद्दूरं गत्वाऽन्तर्धानं ।

८८ ५३ ७० ततश्च्यवनेन कुशिकप्रतिपुन शयने प्र-
स्वपत आत्मन प्रदर्शनं । पुनरुत्थिते-
न मुनिनाराजानं प्रत्यात्मन स्तैलाभ्य-
ञ्जननियोजनेन ज्ञानशालाया पुनरन्त-
र्धानं । पुनराविष्कृतात्मना तेन सभा-
र्यस्य राज्ञोरथ धुरि संयोजनपूर्वकं याच-
केभ्यस्तदीयवित्तादिवितरणपूर्वकवी-
थ्यारथेन निर्गमन । स्वीयप्रतोदताड-
नेप्यविकृतमानसे सभार्येण कुशिके प्रसी-
दतामुनिना तस्मै वरदानं ।

८९ ५४ ४० परेद्युःप्रभाते सभार्येण कुशिकेन च्यव-
नावलोकनाय वस्त्रप्रवेशः । च्यवनेन
कुशिकप्रतिस्वयोगप्रभावसृष्टस्वर्गप्रद-
र्शनपूर्वकमभिमतवरवरणप्रेरेणा ।

९० ५५ ३८ च्यवनेन कुशिकं प्रति तद्गृहे निवासदे-
कारणकथनं । तथा तस्य ब्राह्मण्यप्रा-
प्तीच्छावगमेन तत्पौत्रादेस्तस्मात् भवर-
दानं ।

९१ ५६ २१ च्यवनेन कुशिकप्रतिस्वकुले जनिष्यत-
ऋचीकस्यानुभावेन स्वकुले परशुराम-
स्य कुशिकवशे विश्वामित्रस्य च जन्मक-
थन ।

९२ ५७ ४४ भीष्मेण युधिष्ठिरं प्रति नानाविधदाना-
नाविशिष्यफलकथन ।

९३ ५८ ३३ तटाकादिप्रतिष्ठाया वृक्षाद्यारोपणस्य च-
फलकथन ।

९४ ५९ ४० ब्राह्मणप्रशंसनपूर्वकतदाराधनविधान

९५ ६० २० ब्राह्मणमहिमा ।

९६ ६१ ४० ब्राह्मणप्रशंसनपूर्वकब्राह्मणानां प्रजा-
नाचरक्षणस्यावश्यकर्तव्यत्वकथन ।

९७ ६२ १०० भूदानप्रशंसा ।

९८ ६३ ५२ अन्नदानप्रशंसा तत्फलच ।

९९ ६४ ३६ क्षत्रिय्यादिनक्षत्रयोगेऽन्नदानफलप्र-
तिपादकनारद्गदेवकीसंवादः ।

१०० ६५ १९ जलादिदानफल ।

१०१ ६६ ६४ जलतिलभूम्यन्नगोदानादिफल ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

१०२ ६७ १९ जलप्रभाववर्णनं तद्दानप्रशंसाच ।

१०३ ६८ ३५ तिलजलदीपादिदानप्रशंसापरमब्रा-
ह्मणसवादानुवीदः ।

१०४ ६९ २६ गोभूविद्यादानप्रशंसा ।

१०५ ७० ३३ ब्राह्मणस्वापहारस्यानर्थहेतुतायां नृगो-
पाख्यानकथनं ।

१०६ ७१ ५७ गोदानप्रशंसापरनाचिकेतोपाख्यानं

१०७ ७२ १२ गोदानफलविशेषविषयकेन्द्रप्रश्नानु-
वादः ।

१०८ ७३ ५१ इन्द्रप्रतिब्रह्मणा गोदानप्रशंसनं ।

१०९ ७४ १६ गोविक्रयापहारफल । सुवर्णस्य गोदा-
नेदक्षिणात्प्रशंसनं ।

११० ७५ ४१ सत्यदमादिप्रशंसन ।

१११ ७६ ३१ गोदानविधिः ।

११२ ७७ ३६ गवामुत्पत्तिप्रकारः । कपिलानामुत्प-
त्तिप्रकारः ।

११३ ७८ २६ गोमहिमप्रतिपादकवसिष्ठसौदाससं-
वादः ।

११४ ७९ २७ ब्रह्मणा गोभ्यो वरदानं ।

११५ ८० १७ गोदाने सौदासस्य पुण्यलोकावाप्तिः ।

११६ ८१ ४७ गवांश्शङ्खप्राप्तिः ।

११७ + २४ गोलोकस्य ब्रह्मलोकादुपरितनल ।

११८ + २९ गवामुत्पत्तिः ।

११९ + २५ सुरभ्याः क्षीरपानादिन्द्रस्यामरत्नप्रा-
प्तिः ।

१२० + २९ फेनपोपाख्यानारंभः । सुमित्रनाम्ने वि-
प्रायाङ्गिरसे नैकस्या गोदानं । तस्या वंशे-
ऽसख्येयानां गवांसंभवः सुमित्रेण वत्स-
मुखोद्गतक्षीरफेनपानात् फेनपइति नाम-
प्राप्तिः ।

१२१ + २२ फेनपस्य गोभिः कदा वनगोलोकादेत्य
गिरिहृदे स्त्रीरूपधारणेन विहरमाणानां
गवामवलोकन । फेनपस्य गोभिः स्त्री-
षागोलोकप्राप्त्युपायं पृष्ट्वाभिः स्त्रीरूप-
धारिणीभिर्गोभिः फेनपगाः प्रतिरन्ति-
देवस्य सन्ने आत्मनां पशुलोपकल्पनस्य
तदुपायलोक्तिः । फेनपस्य स्वेच्छति-
वत्सलतया गीयपशुत्वे तदभ्यनुज्ञा-
नस्य दुःसपादता चिन्तयन्तीषु तासुक-
पिलाभिस्ताभ्यः स्वेष्टमेव श्रेष्ठ्यप्राप्ति-
रूपवराधिगमेन फेनपवधप्रतिज्ञानं ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- १२२ + १४ फेनपस्यगोभक्त्युद्वेकसंतुष्टाभिर्गोलो-
कादागतगोमातृभिर्योगप्रभावेणशरी-
राद्वियोजनेनखलोकप्रापणपूर्वकत-
स्मिन्कपिलानिश्चयनिवेदन । ततःक-
पिलाभिर्यथाप्रतिज्ञाघातादिनाफे-
नपस्यकुणपशरीरविभेदन । गोमातृ-
भिरितरगवाममेध्यवदनत्वरूपशाप-
दानं ।
- १२३ + २३ फेनपस्यगोभीरन्तिदेवप्रतितत्सत्रेखे-
पापशुत्वेनविनियोगप्रार्थना । तेनग-
वामध्येकस्याश्चिदप्यकामत्वज्ञानेसत्र-
विरामरूपसमयकरणेनसत्रारंभ. । क-
दाचनकस्याश्चिद्वैर्वत्सस्नेहात्स्वमरणे-
दुःखावगमेनयागोपरमः ।
- १२४ + ४४ गोमाहात्म्यप्रतिपादकव्यासशुकस-
वादः ।
- १२५ + ११ ब्राह्मणेतरवर्णानांकपिलाक्षीरपानान-
र्हत्वं ।
- १२६ + ११ कपिलानांवरिष्ठत्वेकारणं ।
- १२७ + १७ कपिलालक्षणं ।
- १२८ ८२ २७ गोमूत्रपुरीषयो.श्रियोनिवासस्यकथनं ।
- १२९ ८३ ४९ गोलोकस्यदेवलोकपादप्युत्तमत्वेनिमि-
त्तप्रतिपादकब्रह्मशकसवादः ।
- १३० ८४ ८२ रुद्रवीर्यात्सुवर्णस्योत्पत्तिकथनं । भव-
स्यभवान्यासहरतियोगेतद्वीर्यंभीरुभि-
र्देवैःप्रार्थितेनदेवेनवीर्यस्योर्ध्वनिरोध-
नेप्रजोच्छेदकुपितयादेव्यादेवानामन-
पत्यलरूपशापदानं ।
- १३१ { ८५ } ८३ तारकासुरबाधितैर्देवैःब्रह्माणप्रतिस्ते-
पापावर्तीशापेनानपत्यलकथनपूर्वक-
मसुरवधोपायकथनप्रार्थना । ब्रह्म-
णादेवान्प्रत्यग्रेरसनिहितत्वेनदेवीशा-
पाविषयतयादेवेनस्ववीर्यनिरोधकाले-
भुविप्रस्कन्नकिचिद्वीर्याशस्यतस्मिन्सं-
सृष्टतयाचतेनगङ्गायांकुमारोत्पादन-
कथनेनाम्रयन्वेषणचोदना । अग्निना-
देवानांप्रार्थनयागङ्गायास्वसंसृष्टरुद्र-
वीर्याधान । गङ्गायाऽग्निनास्वस्मिन्ना-
हितगर्भस्यमेरुगिरौसमुत्सर्जनेतदीय-
तेजोव्याप्तयावद्वस्तूनाकाञ्चनीभाव-
प्राप्तिः ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

- १३२ { ८५ } ८१ वसिष्ठेनपरशुरामप्रतिसुवर्णप्रभावक-
थनप्रसंगेनभृगवङ्गिरःप्रभृतीनांप्रभाव-
कथनं ।
- १३३ ८६ ३५ कुमारोत्पत्तिप्रकारस्यदेवादिभिस्तस्यै-
क्रीडनकादिदानस्यतारकासुरवधादे-
श्चकथनं ।
- १३४ ८७ २१ प्रतिपदादितिथिषुश्राद्धकरणस्यप्रत्ये-
कफलकथनं ।
- १३५ ८८ १५ श्राद्धेतिलमासदानस्यफलविशेषकथनं
- १३६ ८९ १५ अश्विन्यादिनक्षत्रेषुश्राद्धकरणस्यफल-
विशेषकथनं ।
- १३७ ९० ५६ श्राद्धेनिमन्त्रणार्हानालक्षणं ।
- १३८ ९१ ४५ श्राद्धेवर्जनीयधान्यशाकादिप्रतिपाद-
कात्रिनिमिसवादः ।
- १३९ ९२ २३ निमित्तश्राद्धप्रकारानुवादेनश्राद्धवि-
धिकथनं ।
- १४० { ९३ } १७ उपवासब्रह्मचर्यादीनालक्षणं ।
- १४१ { ९३ } ४९ असाधुभ्यःप्रतिग्रहस्यनिन्दात्वेसप्तर्षि-
वृषादभिस्वादः । वृषादभिर्णाराज्ञा-
कश्यपादिसप्तर्षिभि.स्वस्मात्प्रतिग्रह-
निराकरणेतज्जिघासायाकृत्योत्पादनं ।
तन्नामार्थपरिज्ञानेनतद्वधचोदितयाकृ-
त्ययावनेतत्समीपप्रतिगमनं ।
- १४२ { ९३ } ८७ वनेविचरतासप्तर्षीणांपरिब्राडूपधारि-
णैरेणसमागमः । अरुन्धत्यातस्याति-
पीनाङ्गत्वेकारणगृष्टैस्तैस्तत्कथनं । त-
थाकामपिपद्मिनीमवलोकितवद्विस्तै-
र्बिसप्रहृणायतत्समीपगमनं । तत्रत-
द्रक्षिण्यावृषादभिर्निर्मितयाकृत्ययास्व-
स्वनामनिर्वचनेनसरः प्रवेशचोदितै-
स्ताप्रतितन्निर्वचनं । भिक्षुरूपिणेन्द्रे-
णसकृत्स्वनामनिर्वचनेपिपुन.पृच्छ-
न्त्याःकृत्यायादण्डेनमारणपूर्वकंशु-
न्रप्रतिस्वस्वरूपप्रकटनं ।
- १४३ ९४ ५४ सभूयतीर्थयात्राकुर्वेद्विजिर्षिभीरा-
जर्षिभिश्चक्रमेणब्रह्मसर.प्रतिगमनं ।
तत्रागस्त्येनहृदात्समुद्भूतस्यपद्मस्यध-
र्मेशुश्रूषुण्देणगूढमपहारेऋषिभीरा-
जभिश्चस्तेषुपुष्करस्तेयंशङ्कमानमग-
स्त्यप्रतिप्रत्येकशोनानाशपथकरणं ।
पश्चाद्विन्द्रेणस्वस्वरूपप्रकाशनपूर्वकस्ते-

अध्याय. श्पा.अ. श्लोक.

			नपुष्करापहारस्य ऋष्यादिभ्यो धर्मशु- श्रूषाप्रयोजनकत्वनिवेदेन तत्प्रसा- दनं ।
१४४	९५	२८	जमदग्निना रेणुकया सह बाणक्रीडा ।
१४५	९६	२२	छत्रोपानहोरुत्पत्तिः ।
१४६	+	६४	शूद्रधर्माणां मृत्तिकाशौचादीनां च नि- रूपणं ।
१४७	+	३१	ब्राह्मणादिधर्मनिरूपणं । शूद्रस्य यति- शुश्रूषाप्रकारः ।
१४८	+	१४	यतिशुश्रूषाप्रशसन ।
१४९	+	२६	तथा ।
१५०	+	३७	पुरुषस्य मृत्तिसूचकलिङ्गैः स्मरणनि- श्चयेन भगवत्स्मरणादिपूर्वकदेहत्यागे स्वर्गभोगप्रकारस्य सुकृतशेषेण पुनर्भू- लोके जननादेश्वकथनं ।
१५१	+	३५	पुरुषस्य पुण्यविशेषेण पुनः पुनः स्वर्गभू- म्यादिषु परिवर्तनेन आतवैराग्यस्य ब्र- ह्मज्ञानेना पुनरावर्तिताश्च तपद्राप्त्या- दिप्रकारप्रतिपादन ।
१५२	+	३१	चातुर्वर्ण्यस्य श्रेयस्साधनोपायप्रतिपा- दकपराशरवचनानुवादः ।
१५३	+	१७	सकलसेव्यताप्रयोजकगुणप्रतिपादके- न्द्रमातलिसवादः ।
१५४	९७	२६	गृहस्थधर्मप्रतिपादकपृथिवीवासुदेव- सवादनुवादः ।
१५५	९८	६६	पुष्पधूपदीपदानादिप्रशंसापरबलिश- कसवादः ।
१५६	९९	२९	बलिदीपप्रदानकथनोपयोगितयानहु- षचरितारंभः । देवैर्वैरदानपूर्वकमि- न्द्रपद्रापितेन नहुषेण दर्पात्सप्तर्ष्या- दिभिः पर्यायेण स्वयानवाहनं । अग- स्त्यस्य तयानवहनपर्यायेऽगुणाऽग- स्त्यं प्रतिस्वेन नहुषस्याधःपातनप्रतिज्ञा- नं ।
१५७	१००	३९	नहुषेणागस्त्यस्य स्वयानेयोजनं । तथा- तेन श्रुतिप्रामाण्यविवादे स्वविरुद्धभा- षिणोऽगस्त्यस्य मस्तके स्वपादेन ताडनं । तदा तज्जटान्तिर्निगूढेन शृगुणा शोपदा- नेन तस्याधःपातनं । ततो देवैरिन्द्रस्य स्वपादेऽभिषेचनं । नहुषस्य सुकृतपूर्वव- लिदीपदानादिजसुकृतमहिम्ना पुनः स्वर्गप्राप्तिः ।

अध्याय. श्पा.अ. श्लोक.

१५८	१०१	३३	ब्रह्मस्वापहारस्यानर्थहेतुतायाः प्रमाण- तयानुपचण्डालसवादः ।
१५९	१०२	६३	पुण्यपापकर्मफलभेदस्य पुण्यकर्मणाच तरतमभावस्य च बोधनाय तादृशकर्म- विशेषसाध्यफलविशेषप्रतिपादकशक- गौतमसवादः ।
१६०	१०३	४६	विप्रवचनस्यैहिकपारत्रिकश्रेयस्साध- नत्व । अनशनस्य महातपस्त्व ।
१६१	१०४	१७३	आयुष्यानायुष्यकारणशुभाशुभकर्म- प्रतिपादन ।
१६२	१०५	१९	ज्येष्ठकनिष्ठयोः परस्परस्मिन्वर्तनप्रका- रादिकथन ।
१६३	१०६	७०	पक्षोपवासमासोपवासफलप्रतिपाद- काङ्गिरोवचनानुवाद ।
१६४	१०७	१३३	यज्ञप्रतिनिधिकर्माणि ।
१६५	+	४२	तत्त्वसृष्टिप्रतिपादकश्रद्धासत्कुमारसं- वादः ।
१६६	+	४२	तत्त्वलयक्रमः ।
१६७	+	५१	देहावयवाश्रितदेवताकथनपूर्वकयो- गरूपण ।
१६८	+	४५	अव्यक्तादितत्त्वानां तारतम्यकथनपू- र्वकतत्त्वसृष्ट्यादिकथनं । तथा तज्ज्ञा- नस्य ससारतारकत्व ।
१६९	+	५५	मरणसूचकदुर्निमित्तानितत्परिहारो- पायश्च । तथा मरणपरिहारानिच्छो- र्भगवद्भ्यानेन शरीरत्यागस्य पारत्रिक- सुखसाधनत्वोक्तिः । तथा भगवज्ज्ञा- नप्रशंसनपूर्वकतदुपदेशपरपराकथन ।
१७०	१०८	२१	तीर्थशौचनिरूपण ।
१७१	१०९	१७	मार्गशीर्षादिकार्तिकान्तेषु द्वादशमासे- षु द्वादशद्वादशीषु केशवादिदामोदरा- न्तभगवद्गुणविशेषपूजाफलविशेषकथ- नं ।
१७२	११०	१०	शरीरसौन्दर्यादिफलकचान्द्रव्रतं ।
१७३	१११	१३३	बृहस्पतिनायुधिष्ठिरं प्रतिदेहिनाजन- नादिप्रकारनिरूपण । प्राणिनादुष्कर्म- विशेषफलतथातिर्यग्योनिविशेषेषु- जननं ।
१७४	११२	३५	पश्चात्तापादेर्ब्राह्मणेभ्यो नदानस्य च पा- पपरिहारोपायत्वकथनं ।
१७५	११३	११	अहिंसाप्रशसनं ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

१७६	११४	२२	हिंसायामांसभक्षणस्यचर्गहणं ।
१७७	११५	८३	मांसभक्षणाभक्षणयोर्निन्दाप्रशंसने ।
१७८	११६	४४	मांसगुणकथनपूर्वकतद्भक्षणगर्हणं । दयायाभर्हिंसायाश्चप्रशंसन ।
१७९	११७	२९	कीटोपाख्यान । कीटेनव्यासंप्रतिस्व- पूर्वजन्मवृत्तान्तकथनं ।
१८०	११८	२२	व्यासेनकीटायराज्यदानं ।
१८१	११९	१४	कीटेनराज्यपरिपालन । तथाजन्मा- न्तरेब्राह्मण्यलाभेनतपश्चर्यादिनाब्रह्म- सालोक्याधिगमः ।
१८२	१२०	२८	विद्यातपोदानानामिधेदानप्रशंसनप- रव्यासमैत्रेयसंवादानुवादः ।
१८३	१२१	१९	दानादिप्रशंसा ।
१८४	१२२	२३	विद्यातपोदानप्रशंसापरव्यासमैत्रेय- संवादः ।
१८५	१२३	२५	शाण्डलीसुमनासंवादः ।
१८६	+	२४	श्रीमन्नारायणमहिमप्रतिपादकनारद- पुण्डरीकसंवादानुवादपूर्वकनारायण- स्यसर्वोत्कृष्टत्वेनवैद्यत्वोपास्यत्वकथन ।
१८७	१२४	४४	साम्राज्यसकलवशीकरणोपायत्वेदृष्टान्त- तयारक्षोब्राह्मणसंवादानुवादः ।
१८८	१२५	८०	श्राद्धविध्यादिप्रतिपादकपितृदेवदूता- दिसंवादः ।
१८९	१२६	४७	विष्णुनेन्द्रप्रतिस्वप्रीतिकरधर्मकथनं । तथाबलदेवाभिविश्वामित्रादिभिःपृथ- क्पृथग्धर्मविशेषकथनं ।
१९०	१२७	१९	सूर्यगार्ग्यादिभिःपृथक्पृथग्धर्मरह- स्यकथनं ।
१९१	१२८	१०	वायुनाधर्मरहस्यकथन ।
१९२	१२९	१५	लोमशेनधर्मरहस्यकथनं ।
१९३	१३०	३८	अरुन्धतीचित्रगुप्तोदितधर्मरहस्यं ।
१९४	१३१	१२	प्रमथैर्ऋषिगणान्प्रतिप्रजानास्वहिंसा- तद्भावकारणाभिधानं ।
१९५	१३२	१७	दिग्गजगदितधर्माः ।
१९६	१३३	९	महेश्वरेणदेवादीन्प्रतिगोप्रशंसन ।
१९७	१३४	१७	स्कन्देनदेवादीन्प्रतिधर्मविशेषकथनं ।
१९८	१३५	२१	भोज्याभोज्यान्नकानांजनानाविवेचनं ।
१९९	१३६	२५	अप्रतिप्राद्यप्रतिग्रहेअभोज्यभोजनेच प्रायश्चित्त ।
२००	१३७	३२	दानप्रशंसनं ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

२०१	१३८	११	दानस्यपञ्चविधत्वकथनपूर्वकतल्लक्ष्य- प्रदर्शनं ।
२०२*	+	१५	युधिष्ठिरेणपुनर्धर्मकथनप्रार्थन ।
२०३	+	३९	श्रीकृष्णेनपुत्रार्थकैलासेतपश्चरणं । त- त्रश्रीकृष्णदर्शनानारदादीनामागम- नं । श्रीकृष्णेनस्वमुखनि सृताग्निना तत्पर्वतस्यभस्मीकरण । तथापुनःप्र- सन्नदृष्ट्यागिरेरुज्जीवन । तथानारदा- दीन्प्रतिप्रतिस्वकारणकथनं ।
२०४	+	२१	कृष्णेनाश्चर्यकथनप्रार्थितैर्मुनिगणैर्ना- रदप्रतिप्रतिस्वकथनचोदना ।
२०५	+		नारदेनश्रीकृष्णप्रत्युमामहेश्वरसंवा- दानुवादः । पार्वत्याक्रीडार्थमहादेव- नयनद्वयपिधानं । तदाजगतआन्ध्य- प्राप्तौदेवेनस्वललाटेतृतीयनेत्रसर्जनं । तत्तेजसानिर्दग्धेगिरौदेवीप्रार्थनया- देवेनपुनर्गिरेरुज्जीवन ।
२०६	+	३६	ईश्वरेणपार्वतीप्रतिस्वस्यचतुर्मुखस्वस्य- नीलकण्ठतायाःपिनाककार्मुकतायावृ- षभवाहनत्वस्यचकारणाभिधान ।
२०७	+	४३	तथाईमशानवासचन्द्रकलाधारणादेः कारणाभिधान ।
२०८	+	५६	ईश्वरेणपार्वतीप्रतिवर्णाश्रमधर्मकथन ।
२०९	+	४१	ऋषिधर्मकथन ।
२१०	+	४४	ऋषीणाकर्मफलविशेषादिकथन ।
२११	+	६०	निवृत्तिधर्मकथनं । गार्हस्थ्यधर्मकथ- न ।
२१२	+	७२	महेश्वरेणपार्वतीप्रतिविस्तरैरणराजध- र्मकथनं ।
२१३	+	५४	हिंसायादुस्त्वजत्वनिरूपणपूर्वकमहिं- साप्रशंसनं ।
२१४	+	६४	सदृष्टान्तप्रदर्शनसर्वैर्विधेर्दुरतिक्रमल- निरूपण । योधधर्मकथनपूर्वकराज्ञा- योधानाचप्राणयज्ञप्रशंसनं ।
२१५	+	४५	राज्ञामृगयायाधर्मत्वप्रतिपादन । ब्रां- ह्मणानामदण्ड्यत्वकथनंसामान्येनरा- जधर्मकथन ।
२१६	+	६६	त्रिवर्गनिरूपणं ।

* २०२ आरभ्य २५० पर्यन्तविधमानानां ४९ अध्यायाना-
स्थाने श्लो. पाठे १३९ आरभ्य १४६ पर्यन्ता ८ एव अध्यायाः
एतदर्थैकदेशप्रतिपादकादृश्यन्तेनत्वेतदनुक्तार्थप्रतिपादकाः ।

अध्याय. श्रुपा.अ. श्लोक

२१७	+	४७	ब्राह्मण्यस्यकर्माधीनत्वप्रतिपादन । प्राणिनांभोगाभोगादेस्त्वस्वकर्मायत्त- त्वप्रतिपादनं ।
२१८	+	४४	प्राणिनाशुभाशुभकर्मानुसारेणशुभा- शुभफलप्राप्तिकथनं ।
२१९	+	३५	शुभाशुभकर्मणोऽसुखदुःखहेतुत्वक- थनं ।
२२०	+	५१	ईश्वरेणोमाप्रत्यन्धत्वपङ्क्तुवादिनाना- दोषकारणीभूतानांदुष्कर्मणाविशिष्य- कथनं ।
२२१	+	३७	प्राणिनामङ्गविकृत्यनपत्यतादिदोषहे- तुभूतदुष्कर्मप्रतिपादनं ।
२२२	+	३३	महेश्वरेणोमाप्रतिस्त्रीणापुंश्चलीत्वादि- दोषहेतुभूतदुष्कर्मकथनं । प्राणि- साधारण्येनदास्यादिप्रयोजकदुष्कर्म- कथनं ।
२२३	+	७७	चण्डालत्वदरिद्रत्वादिप्रापकदुष्कर्म- णि ।
२२४	+	११	मर्त्यानांशरीरभेदाभेदेनकर्मफलभोगो- क्तिः ।
२२५	+	४१	शुभाशुभफलयोर्मध्येकस्यपूर्वोपभोग- इतिप्रश्नेतयोर्योगपद्येनोपभोगकथनं । अल्पायुष्ट्रदीर्घायुष्मादिकारणकथनं ।
२२६	+	२१	स्त्रीत्वपुंस्त्वयोःस्वाभाविकत्वनिषेधेन- कर्मायत्तत्वोक्तिः ।
२२७	+	४१	उद्भिदादिचतुर्विधानाप्राणिनानिरूप- णं । शास्त्रजन्यज्ञानस्यश्रेयस्साधनत्वं ।
२२८	+	६०	प्राणिनाफलनिष्पत्तौदैवपुरुषकारयोः परस्परसापेक्षत्वेनसाधनत्वं । अण्ड- जजरायुजानागर्भप्रवेशप्रकारः ।
२२९	+	४१	यमनगरतन्मार्गप्रतिपादनपूर्वकपापि- नायातनानुभवप्रकारः ।
२३०	+	४१	रौरवादिनरकेषुयातनानुभवप्रकारः । यातनानुभवानन्तरकर्मशेषफलतया- नानाचीचयोनिप्राप्तिः ।
२३१	+	५१	शुभाशुभकर्मणामानसिकत्वादिभेदेन- त्रैविध्यं तत्तत्फलानिच । मद्योत्प- त्तिकारणं तत्पानेदोषच ।
२३२	+	४२	सुकृतस्यत्रेधाविभजेनतल्लक्षणकथनं ।
२३३	+	६५	मासैर्भक्षणभक्षणयोर्दोषगुणकथनं । गुरुप्रशंसनपूर्वकतत्पूजादिफलकथनं । तीर्थस्नानोपवासादिफलकथनं ।

अध्याय. श्रुपा.अ. श्लोक.

२३४	+	३६	दानस्यषाड्गुण्यप्रतिपादनपूर्वकतत्फल- कथनं ।
२३५	+	७८	अन्नस्वर्णगोभूकन्याविद्यादानानांमहि- मप्रतिपादनं ।
२३६	+	३१	तिलदानप्रकारस्तत्फलच । जलान्ना- दिनानादानफलकथनं ।
२३७	+	२६	यज्ञप्रशंसा । देवानापूजादिफल । देवानामनुष्यचिन्तितविज्ञानसामर्थ्य- कथनं ।
२३८	+	५२	श्राद्धविधिः ।
२३९	+	-	दानत्रैविध्यं तत्फलत्रैविध्यं च । दानफ- लस्यपञ्चविधल । नानाधर्मास्तत्फला- निच ।
२४०	+	३०	भद्राश्वकेतुमालादिखण्डानांसुकृतिनां भोगस्थानत्वादिप्रतिपादनं ।
२४१	+	२१	प्राणिनाशुभाशुभलनिश्चायकल्लिङ्गक- थनं ।
२४२	+	३२	मरणकालेकर्तव्यानि । शरीरत्याग- प्रमेदास्तत्फलानिच । कामक्रोधादिना- शरीरत्यागेनरकः ।
२४३	+	४०	मोक्षधर्मस्यैवश्रैष्ठ्यप्रतिपादनं ज्ञानस्य- मोक्षहेतुत्वं तत्प्राप्त्युपायश्च ।
२४४	+	७५	जरामरणतारणोपायः ।
२४५	+	६१	साङ्ख्यज्ञानप्रतिपादनपूर्वकमव्यक्तादि- चतुर्विंशतितत्त्वानामुत्पत्तिप्रकारादि- कथनं । सत्त्वादिगुणानाकार्यविशेष- निरूपणं । भूतपञ्चाकादिगुणप्रति- पादनं ।
२४६	+	४७	योगनिरूपणं । तत्फलप्रतिपादनं च ।
२४७	+	३८	महेश्वरेणपार्वतीप्रतिस्त्रमाहात्म्यकथ- नपूर्वकदीक्षयाशिवलिङ्गार्चनफलक- थनं ।
२४८	+	३४	महेश्वरेणपार्वतीप्रतिस्त्रीधर्मकथनचो- दना ।
२४९	+	२६	पार्वत्यापरमेश्वरं प्रतिदेवगन्धर्वादियो- षितामध्येस्त्रीधर्मकथनं ।
२५०	+	७१	स्त्रीधर्मकथनं । उमामहेश्वरसंवादोप- सहारः ।
२५१	१४७	६२	महेश्वरेणमुनिगणान्प्रतिश्रीकृष्णस्य वंशानुक्रमवर्णनपूर्वकगुणानुवर्णनं ।
२५२	१४८	६६	श्रीकृष्णमहिमा । पार्थश्रीकृष्णयोर्नर- नारायणात्मकत्व ।

अध्याय.	श्लो.अ.	श्लोक.
२५३	+	११ विप्रकन्योपाख्यान । विद्वत्संरक्षणस्य महाफलहेतुत्व ।
२५४	१४९	४८ श्रीविष्णुसहस्रनामस्तोत्रं ।
२५५	१५१*	८ देवर्ष्यादीनानामकीर्तनस्यसावित्र्या- दिजपस्यचमहाफलहेतुत्वं ।
२५६	१५२	२३ ब्राह्मणमहिमप्रशसन ।
२५७	१५३	२८ ब्राह्मणमहिमप्रकाशनायकार्त्तवीर्यार्जु- नकथा । कार्त्तवीर्येणस्वसाम्याभाव- कथनेअशरीरवाण्याब्राह्मणानामुत्कर्ष- कथनं । तेनदर्पात्तदवज्ञानैवायुनापि ब्राह्मणानामेवोत्कर्षैकथितेतेनवायुं प्रतितत्प्रकाशनप्रार्थना ।
२५८	१५४	१९ वायुनातप्रत्यङ्गिर.प्रभृतिब्राह्मणचरि- त्रकथन ।
२५९	१५५	३१ कश्यपचरित्र । उचथ्योपाख्यान । सोमेनभद्रायाःस्वकन्यायाउचथ्याय- भार्यात्वेनप्रदान । पूर्वमेवताकामि- तवतावरुणेनविजनेतस्याअपहरण । नारदात्तच्छ्रुतवतोचथ्येनकोपात्समुदे- शोषितेभयाद्वरुणेनोचथ्यायपुनर्भद्राप्र- त्यपेण ।
२६०	१५६	२६ वायुनाहैहयार्जुनंप्रतिस्वतेजसादैत्यह- ननरूपागस्त्यवसिष्ठचरित्रकीर्तन ।
२६१	१५७	३४ अत्रिमहिमा । च्यवनमहिमोक्तिः ।
२६२	१५८	२७ देवानाप्रार्थनयाऽग्निर्जनेनकपह्नन- रूपब्राह्मणमहिमा ।
२६३	१५९	४६ युधिष्ठिरेणब्राह्मणमहिमानंपृष्टेनभी- ष्मेणतंप्रतिस्वस्यकुण्ठितेन्द्रियादिश- क्तिकतयामुमूर्षानिवेदनपूर्वकश्रीकृ- ष्णात्तदवगमनचोदना । तथाश्रीकृ- ष्णस्यनारायणात्मकत्वनिवेदनेनतन्म- हिमानुवर्णनं ।
२६४	१६०	५७ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरंप्रतिस्वेनप्रशुभ्रप्र- त्युक्तदुर्वासश्चरित्रप्रतिपादन ।
२६५	१६१	४४ दक्षाध्वरविश्वसर्पत्रिपुरदहनादिरुद्रम- हिमा ।

* श. पुस्तके १४९ तमाध्यायादनन्तर १५० तमरूपा-
ध्यायसख्यावृत्तितावर्तते ।

अध्याय.	श्लो.अ.	श्लोक.
२६६	१६२	२९ शिवमहिमा ।
२६७	{ १६३ १-२६ }	२६ धर्मप्रमाणनिरूपणं ।
२६८	{ १६३ २७-६३ }	४२ धार्मिकाधार्मिकाणांस्वर्गनरकप्राप्ति- निरूपण ।
२६९	१६४	१५ सुकृतदुष्कृतयोःसुखदुःखकारणत्व ।
२७०	१६५	१६ धर्मप्रशसनं ।
२७१	१६६	१७ देवदेवर्षिगिरिर्नदीतीर्थक्षेत्रादीनाना- मकीर्तनस्यमहाफलहेतुत्वं ।
२७२	१६७	१७ युधिष्ठिरायनिखिलधर्मोपदेशानन्तरं स्वावसानकालसामीप्यावगमेनभगव- द्भ्यानायवाक्प्रसरणादुपरतेभीष्मेतंप्र- तिव्यासेनयुधिष्ठिरस्यनगरगमनाभ्य- नुज्ञानचोदना । युधिष्ठिरेणभीष्माभ्य- नुज्ञयासहकृष्णादिभिर्होस्तिनपुरप्रवे- शनं ।

समाप्तं दानधर्मपर्व ॥ १ ॥

अथ भीष्मस्वर्गारोहणपर्व ॥ २ ॥ अध्यायौ द्वौ ॥ २ ॥

(२७३-२७४) ॥ श्लोकाः ॥ ८७ ॥

२७३	१६८	५२ युधिष्ठिरेणभीष्मसंस्कारोपयोगिसंभा- रप्रस्थापनपूर्वकश्रीकृष्णधृतराष्ट्रादि- भि.सहभीष्मसमीपंप्रत्यागमन । यु- धिष्ठिरेणाभिवादनपूर्वकश्रीकृष्णाद्याग- मननिवेदितेनभीष्मेणस्वस्यश्रीकृष्ण- याथात्म्यज्ञानप्रकाशनेनतत्प्रणामस्तु- तिपूर्वकव्यासकृष्णधृतराष्ट्रादिभ्य.स्व- स्यप्राणोत्सर्गाभ्यनुज्ञानप्रार्थना ।
२७४	१६९	३५ भीष्मेणभगवद्भ्यानपूर्वकस्वशरीरमूर्ध- मध्योद्भेदनेनतेजोज्वालादिरूपेणस- र्वापरोक्षमाकाशप्रवेशनेनक्षणादन्त- र्धानं । ततोधृतराष्ट्रयुधिष्ठिरादिभी- राजबैभवेनचितारोपणेनविधिवदग्नि- नासमुद्दीपन । ततोगङ्गामवगाह्यकृ- तोदकेषुयुधिष्ठिरादिषुमूर्तीभूयजला- दुद्गल्यभीष्मप्रतिसकरुणविलपेनशो- चन्तीगङ्गाप्रतिश्रीकृष्णादिभिराश्वासना

समाप्तं भीष्मस्वर्गारोहणपर्व ॥ २ ॥ अनुशासनपर्व च संपूर्णम् ॥ ३ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

आश्वमेधिकपर्व ॥ १४ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ११८ ॥ श्लोकाः ॥ ४५५५ ॥

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

अथाश्वमेधपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ १६ ॥

(१-१६) ॥ श्लोका ॥ ४४८ ॥

- १ १ २० गङ्गायाभीष्मायोदकदानानन्तरं बन्धु-
शोकविषण्णयुधिष्ठिरं प्रति धृतराष्ट्रेण स-
माश्वासनं । तथा विदुरवचनानादरे-
ण स्वस्यैतादृशानर्थप्राप्तिकथनं ।
- २ २ २२ धृतराष्ट्रेण समाश्वासेन पितृष्णीतिष्ठतो
युधिष्ठिरस्य कृष्णेन परिसान्त्वनं । पुन-
र्भीष्मद्रोणकर्णमारणानुस्मरणविषादे-
नारण्यगमनाय कृष्णानुज्ञानमाकाङ्क्षमा-
णस्य युधिष्ठिरस्य व्यासेन परिसान्त्वनं ।
- ३ ३ २३ व्यासेन युधिष्ठिरं प्रति पुरुषकर्मणामीश्व-
रप्रेरणायत्ततया दोषानापादकत्वकथ-
नपूर्वकतदभ्युपगमेनापि पापापनोदा-
याश्वमेधादिविधानं । युधिष्ठिरेण स्व-
स्य तावद्ब्रह्मव्याभावनिवेदने व्यासेन त-
प्रतिहिमवति गिरौ विद्यमानमरुत्तयागा-
वशिष्टद्रव्यानयनेनाश्वमेधकरणचोद-
ना ।
- ४ ४ २७ व्यासेन युधिष्ठिरं प्रति संवर्तमरुत्तीयो-
पाख्यानकथनारंभः । मरुत्तेन राज्ञाय-
ज्ञारंभः ।
- ५ ५ २८ अङ्गिरसः पुत्रेण संवर्तं तस्मात्प्रजन्मनो-
बृहस्पतेरुपद्रवासहनेन सर्वस्वत्यागपू-
र्वकमरणप्रवेशः । इन्द्रेण स्वातिशा-
यिनिमरुत्ते राजनिस्पर्धया बृहस्पति-
साचिव्येन ततोप्यतिशयलिप्सयामरु-
त्तपुरोहितस्य बृहस्पतेर्भेदोपायेन वशी-
करणं । बृहस्पतिनेन्द्रप्रतिमरुत्तस्य
स्वेनायाजनप्रतिज्ञानं ।
- ६ ६ ३३ बृहस्पतिं प्रति मरुत्तेन स्वयाजनप्रार्थने-

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

- ७ ७ २७ तत्प्रत्याख्यानं । ततः प्रतिनिवृत्तस्य
मरुत्तस्य मध्ये मार्गनं प्रदेन समागमः ।
नारदचोदनयामरुत्तेन वाराणसीद्वारे-
स्त्वेन स्थापितकुणपावलोकेन पलाय-
मानं संवर्तं प्रत्यनुगमनं । संवर्तं तत्प्र-
तिनिवर्तनाय पासुकर्दमप्रक्षेपेऽप्यनिव-
र्तमानं तं मरुत्तमवलोक्य विजनेन्यप्रो-
धमूले समुपवेशः ।
- ८ ८ ४९ संवर्तं मरुत्तस्य वादः । संवर्तं न मरुत्तं
प्रतियाजनप्रतिज्ञानं ।
- ९ ९ ३७ संवर्तं चोदितेन मरुत्तेन हिमवद्गिरिसन्नि-
हितसुज्ज्वलद्विरेर्बहुसुवर्णाहरणं । तेन-
यागोपयोगिभाण्डनिर्माणं । इन्द्रेण-
बृहस्पतेस्समीपप्रत्यागमनं ।
- १० १० ३७ बृहस्पतिनेन्द्रप्रति संवर्तं न मरुत्तस्य या-
जनकथनपूर्वकतद्विघटनचोदना । अ-
ग्निनामरुत्तमेत्ययाजनाय बृहस्पतिस्वी-
करणरूपेन्द्रसंदेशकथनं । तथा पुनरि-
न्द्रमेत्यमरुत्तेन स्वसन्देशपरिग्रहण-
निवेदनं । तथेन्द्रेण पुनर्मरुत्ते स्वसन्दे-
शनिवेदनचोदने संवर्तं तपोभयात्तदन-
ञ्जीकरणं ।
- ११ ११ २० इन्द्रेण मरुत्तयज्ञविधाताय यज्ञवाटं प्र-
त्यागमनं । संवर्तं नेन्द्रादीनां संस्तम्भ-
नं । ततः संवर्तानुवर्तनेन्द्रेण हविर्प्र-
हणं । व्यासेनैव मरुत्तयज्ञप्रवृत्तिकथ-
नपूर्वकतच्छिष्टद्रव्याहरणेनाश्वमेधकर-
णविधानं ।
- १२ १२ १७ श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरं प्रति शरीरमानस-

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- भेदेनव्याधेर्द्वैविध्याभिधानपूर्वकतत्प-
रिहारोपायकथन ।
- १३ १३ २२ कामस्यदुर्जयत्वकथनपूर्वकतज्जयोपा-
यकथन ।
- १४ १४ १६ व्यासादिभिर्युधिष्ठिरसमाश्वास्यान्त-
र्धानं । युधिष्ठिरेणहास्तिनगरप्रवे-
शः ।
- १५ + ३१ युधिष्ठिरस्यप्रजापालनकालेप्रजादीना-
मभ्युदयप्रकारवर्णन ।
- १६ १५ ३५ हास्तिनपुरेश्रीकृष्णार्जुनविहारप्रकार-
वर्णन ।

समाप्तमश्वमेधपर्व ॥ १ ॥

अथानुगीतापर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ ७९ ॥

(१७-९५) ॥ श्लोकाः ॥ २४६३ ॥

- १७ १६ ४६ श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतिस्वस्मैब्राह्मणोक्त-
सिद्धकार्यपसंवादरूपाणुगीतारंभः ।
- १८ १७ ४२ प्राणिनाजननमरणादिप्रतिपादनं ।
- १९ १८ ३६ जीवस्यगर्भप्रवेशः ।
- २० १९ २६ मोक्षसाधनकथन ।
- २१ २० २८ भूतादिष्टुष्टिप्रतिपादकब्राह्मणदंपति-
सवादः ।
- २२ २१ २६ दशेन्द्रियगुणप्रतिपादन ।
- २३ २२ २९ पृथग्प्राणादीन्द्रियगुणप्रतिपादनपूर्व-
कंतेषामनसासहविवादप्रतिपादकब्रा-
ह्मणदंपतिसवादः ।
- २४ २३ २५ प्राणापानादीनांस्वस्वश्रैष्ठ्येविवादः ।
- २५ २४ १९ सृष्ट्यादिप्रतिपादकनारददेवमतस-
वादः ।
- २६ २५ १७ कर्तृकर्मादिप्रतिपादन ।
- २७ २६ १८ प्रजापतिनाएकेनैवशब्देनपरब्रह्मोप-
देशेदेवासुरादीनास्वस्वयोग्यतानुसा-
रेणनानार्थावगमः ।
- २८ २७ २५ विद्याब्रह्मणो.अरण्यत्वेननिरूपण ।
- २९ २८ २८ यागीयहिंसायाअधर्म्यत्वाभावः ।
- ३० २९ २२ परशुरामचरित्रकथनारंभः । रामेण
कार्तवीर्यहनन । तदनुयायिभिर्जम-
दमेहनन । रामेणत्रि.सप्तकृत्वोनिः-
क्षत्रियीकरण ।
- ३१ ३० ३२ अलर्कोपाख्यान । रामेणहिंसातोनि-
वृत्त्यतपश्चरणं ।
- ३२ ३१ १३ अबरीषगीता । कामक्रोधादिपरित्या-
गपरमपुरुषार्थसाधनत्वं ।

अध्याय. श्लो. अ. श्लोक.

- ३३ ३२ २६ ब्राह्मणजनकसवादः । समतावर्जन-
स्यपरमपुरुषार्थसाधनत्व ।
- ३४ ३३ ८ ब्राह्मणेनब्राह्मणीप्रतिस्वमाहात्म्यकथ-
न ।
- ३५ ३४ १२ ब्राह्मणब्राह्मणीक्षेत्रज्ञशब्दार्थः ।
- ३६ ३५ ५१ श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतिपरब्रह्मस्वरूपतत्प्रा-
प्तिसाधनादिप्रतिपादकगुरुशिष्यसंवा-
दानुवाद ।
- ३७ ३६ ३६ ब्रह्मणामहर्षीन्प्रतिमोगुणकार्यनि-
रूपणं ।
- ३८ ३७ १८ रजोगुणकार्यनिरूपण ।
- ३९ ३८ १५ सत्वगुणकार्यनिरूपणं ।
- ४० ३९ २५ सत्वादिगुणत्रयनिरूपणं ।
- ४१ { ४० } १८ महदहकारतत्त्वनिरूपणं ।
- ४२ ४२ ६४ अहंकारतत्त्वाद्भूतादिसृष्टिः ।
- ४३ ४३ ४२ ब्रह्मणामहर्षीन्प्रतिमनुष्येषुक्षत्रिया-
णारजोगुणकार्यबलप्रधानतयातेषां
सत्वप्रधानब्राह्मणरक्षणस्यकर्तव्यत्व-
कथनप्रसङ्गेनतत्तज्जातिश्रेष्ठवस्तुकथन।
अहिंसादिधर्मादिप्रतिपादन ।
- ४४ ४४ २२ स्वस्वजातिश्रेष्ठवस्तुप्रतिपादनपूर्वकज्ञा-
नस्याविनाशित्वकथनेनतस्यैवश्रेय-
स्साधनत्वोक्तिः ।
- ४५ ४५ २६ कालचक्रनिरूपण । गृहस्थधर्मनिरू-
पणं ।
- ४६ ४६ ५८ ब्रह्मचारिवानप्रस्थधर्मनिरूपणं ।
- ४७ ४७ १७ संन्यासज्ञानतपसापरमपुरुषार्थसाध-
नत्वं ।
- ४८ ४८ १३ योगिविभागः । मुमुक्षुवेद्यार्थकथन ।
- ४९ ४९ १७ महर्षिभिर्ब्रह्माणप्रतिधर्मविषयेनाना-
विधवादिप्रतिपत्तिप्रदर्शनपूर्वकत-
त्प्रयुक्तस्त्रीयसशयनिवर्तनप्रार्थना ।
- ५० ५० ५६ ब्रह्मणामहर्षीन्प्रतिधर्मप्रदर्शनपूर्वक
तदनुष्ठानसहकृतज्ञानस्यैवपरमपुरुषा-
र्थसाधनत्वोक्तिः । तथाक्षेत्रक्षेत्रज्ञ-
संबन्धकथनं । तथापृथिव्यादिभूत-
गुणप्रतिपादन ।
- ५१ ५१ ५४ श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतिमुक्त्युपायप्रतिपा-
दकगुरुशिष्यसंवादानुवादसमापनपू-
र्वकस्वस्थनिजनगरजिगमिषानि वेदनं ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

- अर्जुनेन तं प्रतियुधिष्ठिराभ्यनुज्ञानसं-
पादनपूर्वकं गमनानुज्ञान ।
- ५२ ५२ ५८ अनुगीतोपदेशानन्तरं श्रीकृष्णार्जुना-
भ्यामहास्तिनपुरं प्रतिप्रस्थान । तत्र
मध्ये मार्गमर्जुनेन श्रीकृष्णप्रतिस्तुतिपू-
र्वकव्यासनारदादिभ्यः स्वस्वश्रीकृष्ण-
याथात्म्यावगतिनिवेदन । तत श्री-
कृष्णेन सहार्जुनेन हास्तिनपुरमेत्यधृत-
राष्ट्रादिभ्यः पादाभिवादन । ततो यु-
धिष्ठिरानुमत्यासुभद्रामानीयद्वारका
प्रतिप्रस्थानं ।
- ५३ ५३ २६ कुरुपुराद्वारकागच्छता श्रीकृष्णेन मध्ये-
मार्गमुदङ्केन सह सवादः । कौरवादि-
विनाशे श्लोपेक्षया हेतुत्वधियाशापदा-
नोद्यतोदङ्कपरिसान्त्वनाय तं प्रति तत्त्व-
कथनोपक्रमः ।
- ५४ ५४ २५ श्रीकृष्णेनोदङ्कं प्रति स्विमाहात्म्यप्रकाश-
नपूर्वकं कुरुणां स्ववचनातिक्रमणादिरू-
पस्त्रापराधेनैव निधनोक्तिः ।
- ५५ ५५ ४१ श्रीकृष्णेनोदङ्काय विश्वरूपप्रदर्शनपूर्व-
कं पिपासाकाले जललाभरूपवरदानं ।
श्रीकृष्णेनोदङ्काय मृतदानचोदितेने-
न्द्रेण कदाचिद्वनमध्ये पिपासुमुदङ्कं प्रति-
चण्डालवेषेण जलस्वीकारप्रार्थने उदङ्के-
न चण्डालबुध्या तदविक्षेपः । पश्चात्त-
स्य तिरोधानेन परितप्यन्तमुदङ्कं प्रति
तत्र सनिहितेन श्रीकृष्णेन नृकृतवस्त्र-
नानि वेदनपूर्वकं मरुप्रदेशे जललाभरू-
पवरदान ।
- ५६ ५६ ३४ उदङ्कोपाख्यानकथनारंभः । उदङ्क-
कृतपरिचर्यातुष्टेन गौतमेन तस्मै प्रीत्य-
तिशयेन चिरादपि गृहगमनायानभ्यनु-
ज्ञान । कदाचन गुरुशासनेन काष्ठभार-
माहृतवतो दङ्केन काष्ठलम्भजरापलितनि-
जकेशावलोकनेन परिदेवन । ततस्त-
दवबोवितनिजरोदनहेतुना गुरुणा त-
स्मै निजतनयाप्रतिपादन । ततस्तेन
गुरुपत्नीनिदेशेन कुण्डल्याचनायसौ-
दासेप्रतिगमनं ।
- ५७ ५७ २८ शापाद्राक्षसत्वगतेन सौदासेनोदङ्कभ-
क्षणोद्यमे उदङ्केन पुनः प्रत्यागमनप्रति-

- ज्ञापूर्वकं तत्प्रतिकुण्डलयाचन । उदङ्के-
न सौदासवचसा तत्पत्नीप्रतिकुण्डलया-
चने तया तत्प्रतिमणिकुण्डलमहिमादि-
कथनपूर्वकराजाभिज्ञानानयनचोदना ।
- ५८ ५८ ६० उदङ्केनाभिज्ञाननिवेदनेन मद्यन्तीतः
कुण्डलप्रहणपूर्वकं प्रतिनिवर्तनं । म-
ध्ये मार्गक्षुधाविष्टेन तेन बिल्वतरुमारु-
ह्य शाखाया कुण्डलासङ्गनपूर्वकं फलपा-
तनाय शाखाचालन । तत्र पतत्फल-
घटनेन कुण्डलयोरध पतने केनचिदुर-
गवरेण तदपहृत्य नागलोकगमनं । इ-
न्द्रादिसाहाय्येन नागलोकगतो दङ्केन
सर्पेभ्यः कुण्डलानयनं । तथा गुरुप-
त्न्यै कुण्डलदानं । उदङ्कोपाख्यानोप-
सहारः ।
- ५९ ५९ ३४ उदङ्काय वरदानात्परं द्वारकामागच्छ-
ता श्रीकृष्णेन मध्ये रैवतकप्रवेशः । रैव-
तकोत्सववर्णनं । ततः श्रीकृष्णेन स्व-
भवनगमनं ।
- ६० ६० ३६ श्रीकृष्णेन वसुदेवादीन् प्रति कुरुपाण्डव-
युद्धप्रकारकथनं ।
- ६१ ६१ ४१ श्रीकृष्णेन वसुदेवप्रत्यभिमन्युनिधना-
कथने सुभद्रया तं प्रति तत्कथनचोदना-
पूर्वकं शोकान्मोहावेशेन भुवि निपतन ।
ततः श्रीकृष्णेन वसुदेवपरिसान्त्वनं ।
- ६२ ६२ २० वसुदेवादिभिरभिमन्यवेश्राद्धदानं ।
व्यासेन हास्तिनपुरमेत्युत्तरादिपरि-
सान्त्वनपूर्वकं युधिष्ठिरप्रत्यश्वमेधकर-
णसचोदनेन पुनरन्तर्धानं ।
- ६३ ६३ ३१ युधिष्ठिरेण व्यासाज्ञया भीमादिभिः स-
हा लोच्ययज्ञार्थं धनाहरणाय हिमवत्पा-
श्वं प्रतिप्रस्थानं ।
- ६४ ६४ १७ युधिष्ठिरेण हिमवद्भिरेमेत्यतः ब्राह्मण-
चोदनया उपवासादि व्रताचरणं ।
- ६५ ६५ २२ युधिष्ठिरेण त्र्यम्बकपरितोष्य विविधकन-
कभाण्डाहरणेन नगरं प्रत्यागमनं ।
- ६६ ६६ २९ श्रीकृष्णेन बलभद्रसुभद्रादिभिः सह य-
ज्ञार्थं हास्तिनपुरं प्रत्यागमनं । ततः प-
रीक्षितोजननं । अश्वत्थामास्त्रेण जन-
नकाल एव शवभूतस्य तस्यो जीवनाय
कुन्त्यादिभिः श्रीकृष्णप्रतिप्रार्थना ।

अध्याय. श्पा.अ. श्लोक.

- ६७ ६७ १९ सुभद्रयाश्रीकृष्णप्रतितन्महिमसस्तव-
नपूर्वकपरीक्षिदुज्जीवनप्रार्थना ।
- ६८ ६८ २४ श्रीकृष्णेनपरीक्षित्सूतिकागृहप्रवेश ।
तत्रोत्तरयाश्रीकृष्णसमीपेबहुधाविला-
पपूर्वकपुत्रोज्जीवनप्रार्थना ।
- ६९ ६९ २६ श्रीकृष्णेनसशपथस्पर्शनेनपरीक्षि-
त.समुज्जीवन ।
- ७० ७० २४ श्रीकृष्णेनाभिमन्युसुतस्यपरीक्षिदिति
नामकरण । अत्रान्तरेयुधिष्ठिरादी-
नास्वर्णभारानयनेनहास्तिनपुरप्रत्या-
गमनश्रवणेनश्रीकृष्णादिभिस्तत्प्रत्यु-
द्यातं ।
- ७१ ७१ २६ युधिष्ठिरादिभि पुरप्रवेश. । व्यासे-
नाश्वमेधकरणविधान । युधिष्ठिरेणा-
श्वमेधेस्वयंदीक्षास्वीकारप्रार्थितेनश्री-
कृष्णेनसहेतुकथनतंप्रत्येवदीक्षास्वी-
कारविवानं ।
- ७२ ७२ २६ व्यासेनयुधिष्ठिरप्रतिपृथिवीसंचाराय
मेध्याश्वोत्सर्जनचोदना । तथाऽश्वर-
क्षणेऽर्जुनस्यनियोजन ।
- ७३ ७३ २७ अर्जुनेनप्रथममुत्तरदिशप्रत्यश्वरक्षणा-
यगमन ।
- ७४ ७४ ३५ अर्जुनेनत्रैगर्तानांपराजयः ।
- ७५ ७५ २० अर्जुनेनप्राग्ज्योतिषपुरमेत्याश्वरक्षणा-
यभगदत्तसुतेनयज्ञदत्तेनसहायोवन ।
- ७६ ७६ २६ अर्जुनेनयज्ञदत्तपराजयः ।
- ७७ ७७ ३३ सिन्धुदेशगतोऽर्जुनेनसैन्धवैःसहायो-
धन । तत्रपराजितस्यार्जुनस्यदेवर्ष्या
दिभिस्तेजसउद्दीपन ।
- ७८ ७८ ४७ अर्जुनसमागमनश्रवणमात्रेणजयद्र-
थसुतेमृतेदुःशलायामृतसुतमादायार्जु-
नसमीपगमन । अर्जुनेनदुःशलाप्रा-
र्थनयातस्याबहुमानेनचयुद्धादुपरमः ।
- ७९ ७९ ३९ अर्जुनेनमणल्लरुपुरप्रतिगमनं । तत्र-
पितृभक्त्याविनयेनागतचित्राङ्गदायां-
जातस्वात्मजबभ्रुवाहनेनप्रतिक्षत्रधर्मप-
रित्यागजरोपादुपालभः । तमसहमा-
नयोल्ह्यानागलोकादेत्यबभ्रुवाहन-
स्यार्जुनेनसहयुद्धप्रोत्साहन । बभ्रु-
वाहनेनस्वशरगाढाभिघातेननिपति-
तेपार्थेपितृमारणशोकेनमोहाधिगमः ।

अध्याय. श्पा.अ. श्लोक.

- ततश्चित्राङ्गदयारणाङ्गणमेत्यविलापः ।
चित्राङ्गदायामोहाधिगम । पुन-
सज्ञाप्राम्त्याचित्राङ्गदयाउल्लपीप्रत्यु-
पालम्भः । ततश्चिराल्लब्धसङ्गेनबभ्रु-
वाहनेनात्मोपालम्भपूर्वकंप्रायोपवेशन ।
- ८० { ८० } ४० चित्राङ्गदायामोहाधिगम । पुन-
सज्ञाप्राम्त्याचित्राङ्गदयाउल्लपीप्रत्यु-
पालम्भः । ततश्चिराल्लब्धसङ्गेनबभ्रु-
वाहनेनात्मोपालम्भपूर्वकंप्रायोपवेशन ।
- ८१ { ८० } २१ उल्लप्यासजीवनमणिनाऽर्जुनस्यसमु-
द्बोधन । उत्थितेनार्जुनेनबभ्रुवाहन
प्रतिचित्राङ्गदादीनारणाङ्गणगमनका-
रणप्रश्नेतेनतंप्रत्युल्लपीप्रतिप्रश्नकरण-
चोदना ।
- ८२ ८१ ३१ उल्लप्याऽर्जुनंप्रतिचित्राङ्गदादीनामा-
गमनकारणकथन । तथाबभ्रुवाहनेन
तस्यपराजयेविस्तरेणहेतुकथन ।
- ८३ ८२ ३१ अर्जुनेनाश्वानुसरणवशाद्भगवद्देशग-
मन । तेनतत्रजरासन्धपात्रस्यमेध-
सन्धे.पराजयः ।
- ८४ ८३ १९ दक्षिणादिशमुपगतवताऽर्जुनेनचेदी-
शितु शिष्टपालात्मजस्यपूजापरिग्रह-
णं । तथाकाशिकोसलादिदेशपराज-
यपूर्वकंगान्धारदेशगमन ।
- ८५ ८४ २४ अर्जुनेनशकुनितनयपराजयपूर्वकत-
त्सेनावमर्दन । ततःशकुनिभार्यया
तेनस्वसुतवधसभावनयारणाङ्गणमे-
त्यार्जुनस्यप्रसादनं । अर्जुनेनगान्धा-
रीगौरवात्तत्समाननपूर्वकतत्तनयस-
माश्वासन ।
- ८६ ८५ ४२ यज्ञीयाश्वेनसहार्जुनस्यपुरंप्रतिप्रतिनि-
वृत्तिः । भीमेनयज्ञशालादिनिर्माण ।
तथानानादेशेभ्योब्राह्मणाद्यानयनपू-
र्वकतेषामन्नदानादिव्यवस्थाकरण ।
- ८७ ८६ २१ श्रीकृष्णेनहास्तिनपुरंप्रत्यागमन ।
- ८८ ८७ २५ युधिष्ठिरेणार्जुनस्यैवविशेषतोऽवसं-
चारादिपरिक्षेपसूचकशरीरालक्षण-
प्रश्नेश्रीकृष्णेनतत्प्रतितत्कथन । साश्व-
स्यार्जुनस्यस्वपुरप्रत्यागमनं ।
- ८९ ८८ ४२ बभ्रुवाहनेनोल्लपीचित्राङ्गदाभ्यांसहया-
गदिदृक्षयाहास्तिनपुरप्रत्यागमन । व्या-
साज्ञयाऽश्वमेधोपक्रमः ।
- ९० ८९ ४४ युधिष्ठिरेणाश्वमेधयज्ञकरण । तथा-
राज्ञायथोचितसंमाननपूर्वकस्वदे-
शान्प्रतिप्रस्थापन ।

अध्याय. झपा अ. श्लोक.

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

९१ { ९० } २२ नकुलाख्यानारभ । अश्वमेधावसाने-
बिलात्रिस्तुतेनकनकपाश्वेनकेनचित्र-
कुलेनसदस्यान्प्रत्युच्छृतिब्राह्मणस्य
सक्तुप्रस्थदानप्रशसनपूर्वकयुधिष्ठिरा-
श्वमेवगर्हण । तथासदस्यचोदनया
तत्कथनोपक्रमः ।

९२ { ९० } १८ नकुलेनयुधिष्ठिरादीन्प्रतिसकुटुंबस्यो-
च्छृत्तेब्राह्मणस्यधर्मपुरुषायसक्तुप्र-
स्थदानमहिमार्णनपूर्वकपुनस्तत्रैवा-
न्तर्धानं ।

९३ ९१ ३६ जनमेजयेननकुलकृतयज्ञनिन्दाकार-
णपृष्ठेनवैशपायनेनतत्प्रतिसत्यदानत-
पोभिरेवस्वर्गादिसिद्धौपशुहिसाहेतुय-
ज्ञस्यनातिप्रशस्ततरत्वमिति नकुलाभि-
प्रायवर्णन ।

९४ { ९२ } ३८ पशुहिसाविनैवध्यानदानादिभिरेवय-
ज्ञफलससिद्धौदृष्टात्तथाऽगस्त्ययज्ञ-
प्रकारकथन ।

९५ { ९२ } १५ वैशपायनेनजनमेजयप्रतिनकुलस्यनि-
जस्वरूपकथनपूर्वकतस्यनकुललप्रा-
प्तिविमोक्षकारणामिवानं ।

समाप्तमनुगीतापर्व ॥ २ ॥

* अथ वैष्णवधर्मपर्व ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ २३ ॥

(९६-११८) ॥ श्लोकाः ॥ १६४४ ॥

९६ + ७३ युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णप्रतिवैष्णवधर्मप्र-
शसनपूर्वकतत्कथनप्रार्थना । वसिष्ठा-
दिभिस्तच्छ्रुषयातत्समीपोपसर्पण ।
श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरादीन्प्रतिवैष्णवध-
र्मप्रशसनपूर्वकस्वमहिमानुबोधनं ।

९७ + ४६ श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिचातुर्वर्ण्यधर्म-
निरूपण ।

९८ + ९९ जन्मदानजीवितानावैयर्थ्यापादकध-

मेनिरूपण । तथादानानासात्त्विकत्वा-
दिकथनपूर्वकतत्तत्फलानात्रैविद्यादि-
प्रतिपादन । दानपात्रनिरूपण ।
ब्राह्मणमहिमानुवर्णन ।

९९ + ६१ वीज्योन्यो शुश्रूषुद्विनिरूपण । गा-
यत्रीमहिमा । ब्राह्मणमहिमा । ब्रा-
ह्मणावमन्तृणांनारकयातनानुवर्णनं ।

१०० + १२२ सुकृतिदुष्कृतिजनप्राप्यवैवस्वतपुरमा-
र्गादिप्रतिपादनपूर्वकतेपातद्रमनप्रका-
रवर्णन ।

१०१ + ३० जलदानान्नदानफल । अतिथिलक्षण-
तत्पूजाफलत्व ।

१०२ + ८४ भूगोतिलकन्यादानफल ।

१०३ + १२५ वृषभग्रहशय्यादिदानप्रशंसा । गो-
ब्राह्मणरक्षणदिनानाधर्मकथन ।

१०४ + ११५ पञ्चमहायज्ञनिरूपणं । स्नानविधिः
वैष्णवलक्षणाभिधान । श्रीकृष्णपूजा
योग्यायोग्यपुष्पविवेचन ।

१०५ + ८३ कपिलाप्रभेदकथन । तद्दानप्रशंसा ।

१०६ + १०९ कपिलादानप्रशंसा । कपिलासृष्टिः ।
रुद्रादिदेवैः कपिलायैवरदानं । देव-
र्ष्यादिभि स्निवासायकपिलावयवस-
माश्रयण । हव्यकव्यदानकालनिरूपणं ।
श्राद्धार्हानर्हब्राह्मणाः । स्वर्गनरकप्रा-
पकसुकृतदुष्कृतकथन ।

१०७ + ३८ ब्रह्महत्यासदृशपापानि । अमोज्या-
न्नानापापिनालक्षण ।

१०८ + ४९ यत्प्रमहिमा । दानपात्राणिब्राह्म-
णाः । अन्नदानप्रशंसा ।

१०९ + ३९ भोजनविधिः । गोप्रासदान । तिल-
प्रशसनं । यन्त्रेतिलनिपीडनस्यइक्षु-
निपीडनस्यचब्राह्मणेनाकर्तव्यत्वकथनं ।

११० + ६५ आपद्धर्मकथन । प्रशस्ताप्रशस्तब्रा-
ह्मणाः । ब्राह्मण्यसिद्धिप्रकाराः । गु-
र्वाचार्योपाध्यायलक्षणं ।

१११ + १०१ अग्निसृष्टिप्रकारः । आहवनीयादि-
नामनिर्वचन । यज्ञमिहोत्रप्रशसनं ।

११२ + ४९ चान्द्रायणविविनिरूपण । तदाचरण-
फलत्व ।

* अत्र मुद्रितमिदं त्रयोविंशत्यध्यायात्मकं वैष्णवधर्मपर्वं दाक्षि-
णाल्यकोशेष्वेव वर्तते । अवश्यं वर्तितव्यं चैवानेन । अपरार्कं चतु-
र्वर्गचिन्तामणिप्रभृतिधर्मशास्त्रनिबन्धनग्रन्थकारैस्तत्र तत्र स्वीकृत्य
प्रमाणतया “तथा चोक्तमाश्वमेधिकेपर्वणि” इति प्रतिज्ञायोदाहृतानां
श्लोकानामत्रैव दृश्यमानत्वात् । अन्यथा तेषां वचनानां निर्मूलत्वा-
पातात् । किंच विनैतत्पर्वं कथाविच्छेदोपि न विदुषा हृदयङ्गमः ।
औत्तराहपाठे एतदमुद्रणस्य कारणं तु न ज्ञायते ।

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

११३ + ५४ कार्तिकादिद्वादशमासेष्वेकभुक्तव्रता-
चरणप्रकारनिरूपणपूर्वकतत्फलकथ-
नं ।

११४ + ५२ केशवादिभगवन्मूर्त्युपास्तिपूर्वकमार्ग-
शीर्षादिद्वादशद्वादशीव्रताचरणफल ।
युधिष्ठिरेण विस्तरेण श्रीकृष्णस्तवनाश्री-
कृष्णेन युधिष्ठिराय एकादश्युपवासपूर्व-
कंद्वादश्याभगवत्पूजायाः फलकथनं ।

११५ + ६९ विष्णुवाक्यपुण्यकालमहिमा । गाय-
त्रीजपमाहात्म्यं । अश्वत्थमाहात्म्यं ।
शिशुमाराकृतिनिरूपण । पञ्चगव्यवि-
धानं ।

११६ + ३१ श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरं प्रति भगवद्भक्तिसौ-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

शील्याद्यभावे ब्राह्मणानामप्यग्निहोत्र-
स्वाध्यायादिकर्मणा वैफल्यस्य शूद्राणा-
मपि भक्त्यादिमतास्वोचितकिञ्चित्कर्म-
णामपि साफल्यस्य च कथनं ।

११७ + १४ अश्वत्थगोब्राह्मणमहिमप्रशसनपूर्वकं-
ब्राह्मण्यभ्रशकदुष्कर्मकथनं ।

११८ + ६८ श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरप्रतिपालाशविधि-
प्रकारकथनं । तीर्थाटनासमर्थानात्-
तप्रतिनिधितीर्थानुवर्णनं । भगवद्भक्त-
लक्षणं तत्प्रशसाच । स्वस्य सर्वोत्तम-
त्वकथनं । स्वोक्तधर्मश्रवणस्य फल-
कथनं । ततो युधिष्ठिरायामन्त्रपूर्व-
कंद्वारकाप्रतिगमनं ।

समाप्तं वैष्णवधर्मपर्व ॥ ३ ॥

आश्वमेधिकपर्व च संपूर्णं ॥ १४ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

आश्रमवासिकपर्व ॥ १५ ॥

अत्रावान्तरपर्वणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ४१ ॥ श्लोकाः ॥ १०९८ ॥

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

अथाश्रमवासपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ३० ॥

(१-३०) श्लोकाः ॥ ७५६ ॥

- १ १ २७ युधिष्ठिरेणराज्यपरिपालन । कुन्ती-
द्रौपद्यादिभिर्गान्धार्याश्चश्रूवद्वर्तनं ।
भीमवर्जमर्जुनादिभिर्युधिष्ठिरशासने-
नविशेषतोऽधृतराष्ट्रानुवर्तन ।
- २ २ ३० युधिष्ठिरेणधृतराष्ट्रपरितोषण ।
- ३ { ३ } ४० भीमसेनपुरुषभाषणश्रवणान्निर्विण्णेन
धृतराष्ट्रेणगान्धार्यासहवनगमनाध्यव-
साय. । तेनसकलपौरानानाध्यतेषु
स्वाध्यवसायनिवेदनं ।
- ४ { ३ } ४७ धृतराष्ट्रेणयुधिष्ठिरप्रतिस्वस्यवनगमना-
भ्यनुज्ञानप्रार्थना । युधिष्ठिरेणतत्प्र-
तिषेधनेतत्रव्यासागमन ।
- ५ ४ २२ व्यासेनयुधिष्ठिरंप्रतिसहेतूपन्यासंधृत-
राष्ट्रस्यवनगमनाभ्यनुज्ञानचोदनापूर्व-
कंस्वाश्रमगमन । युधिष्ठिरेणधृतराष्ट्र
प्रतिकृच्छ्रेणतदभ्यनुज्ञानाङ्गीकरण ।
- ६ ५ ४७ वनंयियासुनाधृतराष्ट्रेणयुधिष्ठिरायरा-
जनीत्युपदेशः ।
- ७ ६ २० तथा ।
- ८ ७ २३ तथा ।
- ९ ८ २४ धृतराष्ट्रेणसकलपौरानानाध्यतान्प्रति
स्वस्यवनगमनाभ्यनुज्ञानप्रार्थना ।
- १० ९ १९ धृतराष्ट्रेणपौरान्प्रतिदुर्योधनपक्षपाते-
नस्वकृतापनयक्षमापण । तथायुधि-
ष्ठिरस्यतेषुन्यासतयासमर्पणपूर्वकंस्व
स्यवनगमनाभ्यनुज्ञानप्रार्थना ।
- ११ १० ५३ पौरजनैर्ब्राह्मणमुखेनधृतराष्ट्रप्रतिसमा-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

श्वामनपूर्वककृच्छ्रेणवनगमनाभ्यनु-
ज्ञान ।

- १२ ११ २४ धृतराष्ट्रेणभीष्मदुर्योधनादीनांश्राद्धदा-
नायविदुरमुखायुधिष्ठिरंप्रतिद्वय्या-
चन । तद्दानेविमनायमानेनभीमेनधृत-
राष्ट्रापनयानुस्मरणपूर्वकतत्प्रतिषेध-
नं ।
- १३ १२ १३ भीमेदुर्योधनादिभ्यः श्राद्धदानायधन-
दानमरोचयतिसितियुधिष्ठिरेणविदुर
प्रतिधृतराष्ट्रेनिजगृहकोशाद्धनदाननि-
वेदनकथन ।
- १४ १३ १५ विदुरेणधृतराष्ट्रप्रतियुधिष्ठिरेणभीष्मा-
दीनांश्राद्धदानायधनदानाङ्गीकरणनि-
वेदन ।
- १५ १४ १८ धृतराष्ट्रेणभीष्मदुर्योधनायुद्देश्यकथा-
द्धेधनवस्त्रान्नादिनाब्राह्मणादिसत्तर्पण ।
- १६ १५ १३ धृतराष्ट्रेणकुन्तीस्कन्धावसक्तहस्ताया
गान्धार्याअसावलबनेनसशोकैःपौरैर्यु-
धिष्ठिरादिभिश्चानुगम्यमानेनसतावनं
प्रतिप्रस्थान ।
- १७ १६ ३२ धृतराष्ट्रेणसहविदुरसंजयाभ्यामपिव-
नवासायप्रस्थान । कुन्त्याऽपिगान्धा-
र्यासहवनप्रतिप्रस्थान ।
- १८ १७ २१ कुन्त्यास्वस्यवनगमनप्रतिविषीदतोयु-
धिष्ठिरान्प्रतिसमाश्वासनं ।
- १९ १८ २४ युधिष्ठिरादिभिःकृच्छ्रात्पुनरप्रत्यागमनं ।
धृतराष्ट्रेणविदुरादिभिःसहवनमेत्यग-
ज्ञातीरेसन्व्योपास्त्यादिनारात्रियापना
- २० १९ १८ धृतराष्ट्रेणगङ्गातीरात्कुक्षेत्रमेत्यतत्र-
शतयूपाश्रमेव्यासाज्ञयातीव्रतपश्चरण ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

- २१ { २० } २२ तत्रनारदादीनामागमन । नारदेन
{ १-२२ } धृतराष्ट्रप्रतिपत्तपोवनस्यसहस्रचिन्त्या-
दिराजर्पाणास्वर्गप्रापकत्वमहिमोक्ति-
पूर्वकविदुरादिभिः सहतस्यापि भविष्य-
त्सिद्धिप्रदत्वकथन ।
- २२ { २० } १६ शतयूपपृष्ठेन नारदेन तत्प्रतिधृतराष्ट्रस्य
{ २३-३८ } वर्षत्रयादूर्ध्वगान्धार्यासहकुबेरलोक-
प्राप्तिकथन ।
- २३ २१ १६ युधिष्ठिरादिभिः कुन्तीधृतराष्ट्रादीनां प्र-
व्रजनशोकेनाभिमन्युप्रभृतिबन्धुजना-
नुस्मरणजशोकेन स्वस्वव्यापारे वना-
दरण ।
- २४ २२ २६ युधिष्ठिरेण वनस्थ कुन्तीधृतराष्ट्रादिदि-
दृक्षया द्रौपद्यादिभिः पौरैर्भ्रातृभिश्च वनं
प्रतिप्रस्थानं ।
- २५ २३ १८ युधिष्ठिरेण नानाया नारुढैः पौरैर्भ्रातृ-
भिश्च सह धृतराष्ट्रादिदिदृक्षया शतयूपा-
श्रमवनप्रवेशः ।
- २६ २४ २० युधिष्ठिरादिभिर्धृतराष्ट्रादीनुपेयपादा-
भिवादन । धृतराष्ट्रेण स्वावस्थादर्शने-
न शोचताते पासमाश्वासनं ।
- २७ २५ १९ सजयेन तापसान्प्रतियुधिष्ठिरादीनां
द्रौपद्यादिस्त्रीणाञ्चाङ्गुलिनिर्देशेन नाम-
निर्देशः ।
- २८ २६ ३८ धृतराष्ट्रयुधिष्ठिराभ्यामपरस्परकुशलप्र-
श्नादिपूर्वकसंलापः । युधिष्ठिरेण धृत-
राष्ट्रप्रतिविदुरः केति प्रश्ने तत्रत्येन केन-
चिद्यदृच्छया धृतराष्ट्रमुपसर्पतो जनाव-
लोकनेन प्रतिनिवर्तमानस्य च तस्य प्रद-
र्शनं । तत्तु युधिष्ठिरेणानुधाव्यतत्समीप-
गमन । ततो विदुरेण योगात्स्वशरीर-
त्यागेन तच्छरीरप्रवेशः । युधिष्ठिरेण-
धृतराष्ट्रादिषु तदङ्गुलिनिवेदनं ।
- २९ २७ २६ युधिष्ठिरेण धृतराष्ट्राभ्यामुज्जयाभ्रात्रा-
दिभिः सह महर्षीणामाश्रमदर्शनं । श-
तयूपादिभिः सशिष्येण व्यासेन च युधि-
ष्ठिरादिभिः परिवृतस्य धृतराष्ट्रस्याश्रम-
प्रत्यागमन ।
- ३० २८ २५ व्यासेन धृतराष्ट्रप्रतिकुशलप्रश्नपूर्वक-
विदुरस्य निजस्वरूपादिप्रतिपादनं ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

तथा इतरमहर्षिदुष्करतदभीष्टाश्चर्यक-
र्मकरणप्रतिज्ञान ।

समाप्तमाश्रमवासपर्व ॥ १ ॥

अथ पुत्रदर्शनपर्व ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ ८ ॥

(३१-३८) ॥ श्लोकाः ॥ २४९ ॥

- ३१ २९ ५६ धृतराष्ट्राश्रमे भ्रात्रादिभिः सैन्येन च सह
मासमेकं निवसति युधिष्ठिरे कदाचन
व्यासधृतराष्ट्रौ परिवार्य नारदादिभिर्गान्-
धार्यादिभिः पाण्डवैश्च समुपवेशन ।
तत्र गान्धार्या व्यासप्रतिधृतराष्ट्रस्य पुत्र-
दिदृक्षानिवेदने व्यासेन कुन्तीं प्रति तद-
भीष्टनिवेदनचोदना ।
- ३२ ३० २४ कुन्त्या व्यासप्रतिस्वस्मिन्दुर्वाससः प्र-
सादेन सूर्यात्कर्णस्योत्पत्तिकथनपूर्वक
स्वस्य तदिदृक्षानिवेदन । व्यासेन कु-
न्तीं प्रति हेतुपन्यासेन तत्प्रयुक्तदोषश-
ङ्कानिरसनं ।
- ३३ ३१ २५ व्यासेन गान्धारीप्रतिसमरहतानादुर्यो-
धनादीनां सर्वेषां रात्रौ प्रदर्शनप्रतिज्ञान-
पूर्वकधृतराष्ट्रादीनां विशिष्यगन्धर्वाद्यं-
शलकथन । धृतराष्ट्रादिभिर्व्यासवच-
नाङ्गनातीरमेत्यबन्धुदर्शनौत्कण्ठ्येन-
कृष्टादहर्षापन ।
- ३४ ३२ २१ व्यासेन निशायागङ्गाजलावगाहनेन स-
माह्वाने पुरासमरनिहतैः कुरुपाण्डवो-
भयपक्षीयैः सर्वैः स्वस्याभरणायुधवाह-
नादिभिः सह सलिलादुद्गम्यतीरोत्तरणं ।
धृतराष्ट्रेण व्यासप्रसादलब्धदिव्यचक्षु-
पादुर्योवनादीनां सर्वेषामवलोकन ।
- ३५ ३३ ३४ धृतराष्ट्रयुधिष्ठिरादिभिर्व्यासप्रसादो-
ज्जीवितैर्हृतपूर्वबन्धुभिः सह यावद्राशि-
मुखेन विहरण ।
- ३६ ३४ १८ त्यक्तदेहानामपि कुरुपाण्डवपक्षीया-
णां कथपुनरागमनमिति जनमेजयप्रश्न-
स्य सोपपत्तिकमुत्तरदान ।
- ३७ ३५ १८ जनमेजयेन परीक्षितप्रदर्शने प्रार्थिते व्या-
सेन परीक्षित शमीकमहर्षेः शृङ्गिणश्च-
प्रदर्शनं । जनमेजयेनावभृथज्ञाना-
नन्तरमास्तिकपूजनपूर्वकवैशपायनं
प्रतिकथाशेषकथनप्रार्थना ।

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

३८ ३६ ५३ धृतराष्ट्रेण पुत्रदर्शनानन्तरयुधिष्ठिरा-
दिभि सहपुन स्वाश्रमप्रत्यागमन ।
व्यासेन धृतराष्ट्रप्रतियुधिष्ठिरादीना-
नगरप्रस्थापनचोदना । नगरं प्रतिपुन-
र्गमनमनिच्छताऽपियुधिष्ठिरेण धृतरा-
ष्ट्रस्य कुन्तीगान्धार्यौश्च निदेशनिबन्धे
न पुन सर्वे सहहास्तिनपुरप्रत्यागमन ।

समाप्तं पुत्रदर्शनपर्व ॥ २ ॥

अथ नारदागमनपर्व ॥ ३ ॥ अध्याया ॥ ३ ॥

(३९-४१) ॥ श्लोकाः ॥ ९-३ ॥

३९ ३७ ४५ कदाचन हास्तिनपुरमुपागतेन नारदेन
पाण्डवान् प्रति धृतराष्ट्रः दीनास्वर्गप्राप्ति-
निवेदन । धृतराष्ट्रे गान्धारी कुन्तीस-
जयैः सह गङ्गायामाश्रित्य स्वाश्रममाग-

अध्याय. झपा.अ. श्लोक.

च्छतिसति मध्ये मार्गदावाग्निना तत्परि-
वेष्टन । धृतराष्ट्रेण सजयप्रत्यग्नितो दूराप-
सर्पणप्रेरणापूर्वकं कुन्ती गान्धारीभ्या-
सह बहौ प्रवेश ।

४० ३८ २९ युधिष्ठिरेण धृतराष्ट्रादिनिधनश्रवणेन
भ्रातृभिः सह सकरुणपरिदेवनपूर्वकं स-
तिसंस्कृताभौ तेषां दृष्ट्याग्निना दाहप्रत्य-
नुशोचन ।

४१ ३९ २७ नारदेन युधिष्ठिरं प्रति धृतराष्ट्रादि दाह-
कामेर्मन्त्रपूतलकथन । युधिष्ठिरेण
युयुत्सुपुरस्कारेण गान्धारी धृतराष्ट्रयो-
रुदकदानपूर्वकं कुन्त्याश्च विधिवच्छाद-
दान । ततो नारदागमनानन्तरप्रजा-
पालनेन निजनगरे भ्रात्रादिभिः सह सु-
खविहारः ।

समाप्तं नारदागमनपर्व ॥ ३ ॥

आश्रमवासिकपर्व च संपूर्ण ॥ १५ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः । श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ मौसलपर्व ॥ १६ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ९ ॥ श्लोकाः ॥ ३०१ ॥

अव्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

अध्याय. क्षपा.अ. श्लोक.

मौसलपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ १ ॥

(१-९) ॥ श्लोकाः ॥ ३०१ ॥

- १ { १-११ } १२ प्रजापालनेन निजनगरे भ्रातृभिः सह सुखनिवासिनायु विष्ठिरेण कदाचन शुभसूचकोत्पातदर्शन । ततः कालान्तरे रामकृष्णयोर्देहत्यागेन स्वलोकगमनस्य सर्वयादवानापरस्परमुसलप्रहारेण निशेषनिधनस्य च श्रवण ।
- २ { १२-३१ } २० वैशपायनेन जनमेजयप्रतियादवाना मुसलेन निधनप्रकारकथनारम्भः । कदाचन विश्वामित्रादि महर्षिषु द्वारका-मागतेषु कैश्चन यादवैः सावस्यस्त्रीवेषपरिकल्पनेन मुनीन् प्रतिगर्भिणीयकिरूपमपत्यं प्रसविष्यत इति प्रश्नः । ततो रुष्टैर्महर्षिभिः स्वकुलविनाशकमायसं मुसलप्रसविष्यत इति शापदान । ततः परेद्युःसावेन मुसले प्रसूते भीमैस्तैराजाज्ञया तस्य चूर्णीकरणेन समुद्रे प्रक्षेपण ।
- ३ २ २४ द्वारकायानानोत्पातप्रादुर्भावः । तद्दर्शनात्कृष्णेन गान्धारीशापदानानुस्मरणेन तस्य सत्यताचिकीर्षया भटैः सर्ववृष्ण्यादीना तीर्थयात्रोद्घोषण ।
- ४ ३ ४८ ततः कृष्णाज्ञया सखीबालवृद्धैः प्रभासक्षेत्रगमन । तत्र नृत्तगानादि महोत्सवानुभवपूर्वकमथपानं । तत्र सभायासाल्यकिनास्यमन्तकमणिहरणादि मर्मोद्धाटनपूर्वकं कृतवर्मगर्हणं । मणिवृत्तान्तश्रवणखिन्नसत्यभामामनःप्रसादनाय साल्यकिना खड्गेन कृतवर्मणः शिरश्छेदन । ततः कृतवर्मसाल्यकिपक्षीयैः

मौसलतृणैः परस्परप्रहारेण परस्परमारण ।

- ५ ४ ३५ सर्वयादवे पुनिहतेषु बभ्रुदारुकाभ्या सह बलभद्रमन्वेषमाणेन श्रीकृष्णेन वने वृक्षाश्रितस्य तस्य दर्शन । ततः श्रीकृष्णेन पाण्डवान् प्रतिदारुकप्रेषण । बलभद्रेण योगात्सर्पशरीरस्वीकारेण समुद्रप्रवेशः । श्रीकृष्णेन शरीरत्यागाय योगेन शयन । व्याधेन मृगबुद्ध्या श्रीकृष्णस्य पादतले सायकेन गाढवेधनं । श्रीकृष्णेन पश्चात्समीपमागतवतः पश्चात्तापेन प्रणमतो व्याधस्य देवैस्सर्वप्रापणं । ततः शरीरत्यागपूर्वकं दिवगतेन श्रीकृष्णेन देवैः पुष्पवर्षणपूर्वकं स्तुत्या प्रत्युद्गम्यमानेन सतानि जपरधामप्रवेशः ।
- ६ ५ १५ दारुकेण हास्तिनपुरमेत्य पाण्डवेषु सर्वयादवक्षयनिवेदनं । अर्जुनेन द्वारकामेखरुक्मिण्यादिपरिसान्त्वनपूर्वकं वसुदेवगृहप्रतिगमन ।
- ७ ६ २७ वसुदेवेन स्वगृहमागतेऽर्जुनेयादवक्षयनिदाननिवेदनपूर्वकं श्रीकृष्णाद्यनुस्मरणेन परिशोचन । तथा तं प्रति श्रीकृष्णवचननिवेदेन राज्ञ्यस्त्रीधनादिसमर्पणपूर्वकं स्वेन स्वप्राणत्यजनप्रतिज्ञान ।
- ८ ७ ७७ अर्जुनेन वसुदेवसमाश्वासनपूर्वकं सकलपौरान् प्रतिनातिचिरादेव द्वारकायाः समुद्रेण समाग्रावननिवेदनपूर्वकं सर्वेषामिन्द्रप्रस्थप्रतिप्रयाणसन्नाहचोदना । तथा परेद्युर्योगेन शरीरं त्यक्तवतो वसुदे-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

वस्त्रपत्नीभि सहसस्करणपूर्वकंराम-
कृष्णशरीरयोर्दाहनं । ततोवज्रार्जुन-
पुरस्कारेणसकलपौरजनेपुरःपुरःप्रया-
तेसमुद्रेणपश्चाद्भागेपौरजनमुक्ततत्त-
द्भागस्यस्वजलेनसमाक्रमण । अर्जुने-
नमध्येमार्गचोरापहृतावशिष्टयादवक-
लत्रादिभि सहस्वदेशमेत्ययुधिष्ठिराज्ञ-
यावज्रस्येन्द्रप्रस्थराज्येऽभिषेचन ।
सात्यकिसुतादीनातत्रतत्रराज्येऽभि-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

षेकः । रुक्मिण्यादिभिःकाभिश्चिदग्नि-
प्रवेशनं । सत्यभामादिभिःकाभिश्च-
नतपसेवनगमनं ।
९ ८ ४३ अर्जुनेनव्यासाश्रमेतद्दर्शनं । तस्मि-
न्द्वारकावृत्तान्तनिवेदन । व्यासेनार्जु-
नप्रतियुधिष्ठिरादीनामपिस्वर्गगमन-
सूचन । ततोऽर्जुनेनहास्तिनपुरमे-
त्ययुधिष्ठिरैर्द्वारकावृत्तान्तादिनिवेदनं ।

समाप्तं मौसलपर्व ॥ १६ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ महाप्रस्थानिकपर्व ॥ १७ ॥

अत्रावान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ३ ॥ श्लोकाः ॥ १११ ॥

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ३ ॥

श्लोका ॥ १११ ॥

- १ १ ४७ आतृभिर्द्रौपद्याचसहस्वर्गजिगमिषु-
णायुधिष्ठिरेणयुयुत्सौराज्यभारनिवेश-
नपूर्वकंपरिक्षितोराज्येऽभिषेचन ।
तथाकृच्छ्रात्पौरानुमत्तिसपादनेनवत्क-
लधारणादिपूर्वकंशुनासहगृहात्प्रस्था-
नं । अर्जुनेनमध्येमार्गमग्निवचसास-
निषङ्गस्यगाण्डीवस्यवरुणोद्देशेनसमुद्रे-
प्रक्षेपण ।
- २ २ २६ मेरुगिरिप्रतिगच्छन्तंयुधिष्ठिरज्यैष्ठ्य-
क्रमादनुगच्छत्सुभीमादिषुयोगव्रशा-
द्युत्क्रमेणभूसौनिपतत्सुभीमप्रश्नात्तप्र-

अध्याय. शपा.अ. श्लोक.

तियुधिष्ठिरेणतेषांपतनेहेतुकथन । त-
थाततःशुनाकेवलमनुगम्यमानेनसता-
पुरोगमन ।

- ३ ३ ३८ शुनासहगच्छन्तंयुधिष्ठिरंप्रतीन्द्रेण
स्वर्गगमनायनिजरथारोहणचोदना ।
युधिष्ठिरेशुनाविनारथारोहणमरोचय-
मानेयमेननिजस्वरूपप्रकाशनेनतत्प्र-
शसन । ततोयमेन्द्रादिभीरथेनस्वर्ग-
प्रापितेनयुधिष्ठिरेणतत्रभीमाद्यदर्श-
नादिन्द्रंप्रतिभ्रात्रादीन्विनास्वस्यस्व-
गैष्यनभिरुचिकथनपूर्वकंतत्समीपगम-
नेच्छानिवेदनं ।

महाप्रस्थानिकपर्व संपूर्ण ॥ १७ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ स्वर्गारोहणपर्व ॥ १८ ॥

अत्रावान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ५ ॥ श्लोकाः ॥ २३२ ॥

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ५ ॥

श्लोकाः ॥ २३२ ॥

- १ १ २५ स्वर्गगतेनयुधिष्ठिरेणतत्रमहासमुच्छ्र-
येणशोभमानदुर्योधनदर्शन । तथा-
तदुत्कर्षासहिष्णुतयातदीयदोषोद्धाट-
नेनतेनसहस्वेनस्वर्गवासानभिरोचन-
निवेदनपूर्वकनारदंप्रतिस्वस्यभ्रात्रादि-
दिदृक्षानिवेदन ।
- २ २ ५४ स्वर्गकर्णादिबन्धुजनानपश्यतायुधि-
ष्ठिरेणदेवान्प्रतियत्रकुत्रापिबन्धुजनैः
सहैवस्वस्यनिवासेच्छानिवेदन । देवै-
र्युधिष्ठिरायबन्धुजनप्रदर्शनंचोदितेन
देवदूतेनतस्यनरकप्रदेशप्रापण । दुर्द-
र्शनरकदर्शनासहिष्णुतयादूतेनसहप्र-
तिनिवर्तमानेनयुधिष्ठिरेणश्रुतपूर्वक-
ण्डध्वनिश्रवण । ततोयुधिष्ठिरपृष्ठैस्तै-
स्तंप्रतिस्वेषाकर्णभीमादित्यकथन । त-
तस्तेनदूतप्रतीन्द्रेस्वस्यतत्समीपप्रत्य-
नागमनचोदना । दूतेनेन्द्रेयुधिष्ठिर-
चिकीर्षितनिवेदन ।
- ३ ३ ४५ तत्रैवावस्थानपरीक्षयापरितुष्टेषुयमे-

अध्याय. श्लो.अ. श्लोक.

न्द्रादिषुयुधिष्ठिरसमीपमुपगतेषुतदृष्ट-
पूर्वनरकादीनाक्षणेनान्तर्धानं । धर्मे-
णयुधिष्ठिरप्रतिसप्रशसनतदृष्टनरक-
स्यपरीक्षणायेन्द्रमायासृष्टत्वकथनं ।
ततोयुधिष्ठिरेणगङ्गायामवगाहनान्मा-
नुषशरीरपरित्यागपूर्वकदिव्यशरीरप-
रिग्रहणेनमहर्ष्यादिभिस्तूयमानेनस-
तादेवैस्सहभ्रात्राद्यधिष्ठितदिव्यस्थान-
गमनं ।

- ४ ४ २२ युधिष्ठिरेणस्वर्गेनिवसताश्रीकृष्णकर्णा-
दीनादर्शनं । इन्द्रेणयुधिष्ठिरायद्रौप-
देयादीनातत्तत्स्थानगतानापृथक्पृथ-
क्प्रदर्शनं ।

- ५ ५ ८६ वैशपायनेनजनमेजयंप्रतिभीष्मद्रोणा-
दीनांस्वस्वसुकृतफलत्वेनस्वर्गभोगान-
न्तरंस्वैःस्वैरंशिभिस्सहैक्यप्राप्तिकथन।
जनमेजयेनयज्ञान्तैसबहुमानमास्ती-
कादिप्रेषणपूर्वकतक्षशिलातोहास्तिन-
पुरमेत्यप्रजापालनपूर्वकंमुखेननिवा-
सः । सौतिनाशौनकादीन्प्रतिजनमे-
जयायवैशपायनोक्तभारतकथाकथन-
समापनपूर्वकभारतमहिमप्रशसनम् ।

स्वर्गारोहणपर्व संपूर्ण ॥ १८ ॥

श्रीमन्महाभारतं संपूर्णम् ॥

AN
ALPHABETICAL INDEX
OF
SRIMAN MAHĀBHĀRATAM.

COMPILED AND PUBLISHED

BY

T. R. Krishnacharya,

Proprietor, Madhya Vilās Book Depot, Kumbakonam.

*Printed by R. Y. Shedge for the proprietor,
at the "Nirnaya-sagar" Press, 23, Kolbhat Lane,*

BOMBAY.

1914.

(Registered according to the Act XXV of 1867.)

[All rights reserved by the publisher]

वर्णानुक्रमणी

दाक्षिणात्यकोशानुसारेण मुद्रापितस्य

श्रीमन्महाभारतस्य ।

इदं पुस्तकं

कुम्भघोणस्थेन श्रीमन्मध्वविलासपुस्तकालयाधिपतिना .

टी. आर्. कृष्णाचार्येण

विरच्य

मुंबापुर्यां

तुकाराम जावजी इत्येतेषां निर्णयसागरमुद्रणयन्त्रे मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

शके १८३५ प्रमादिनामसंवत्सरे ।

इदं पुस्तकं १८६७ संख्याकराजनियमस्य २५ संख्याविभागानुसारतो लेखारूढं
कृत्वाऽस्य सर्वेऽधिकाराः प्रसिद्धिकर्त्रा स्वाधीना रक्षिताः ।

श्रीः वर्णानुक्रमण्या व्यवस्था ।

अनेकवारं महाभारतं पठितवतामपि विदुषां रत्नांकरवदतिविपुले ग्रन्थे काः कथाः कुत्र वर्तन्ते, कस्य केन कीदृशः सबन्धः, केनकेन कानिकानि कर्माणि कृतानि, इत्यादयो विषयाः झटिति ज्ञातुं न सुशकं । तदर्थं इयं विपुला वर्णानुक्रमणी कृत्वा मुद्रिता । मुख्यानां कथानां आवश्यकस्थले पुराणा-

न्तरादिनिर्देशश्चात्र कृतः ।

मुख्यपदानि स्थूलाक्षरैर्मुद्रितानि । कचिच्छेषां विवरणमपि साधारणाक्षरैः कृतं । तदनन्तरं तेषां पर्वनाम-प्रदर्शनार्थं प्रायः पर्वनाम्नां आद्याक्षराणि स्थूलाक्षरैर्मुद्रितानि । ततः स्थूलाक्षरध्यायसङ्ख्या, साधारणाक्षरैः श्लोकसङ्ख्या च मुद्रिता ।

तत्र पर्वणां संकेताः ।

आ० आदिपर्व ॥ १ ॥
स० सभापर्व ॥ २ ॥
व० वनपर्व ॥ ३ ॥
वि० विराटपर्व ॥ ४ ॥
उ० उद्योगपर्व ॥ ५ ॥
भी० भीष्मपर्व ॥ ६ ॥

द्रो० द्रोणपर्व ॥ ७ ॥
क० कर्णपर्व ॥ ८ ॥
श० शल्यपर्व ॥ ९ ॥
सौ० सौप्तिकपर्व ॥ १० ॥
स्त्री० स्त्रीपर्व ॥ ११ ॥
शां० शान्तिपर्व ॥ १२ ॥

अनु० आनुशासनिकपर्व ॥ १३ ॥
अश्व० आश्वमेधिकपर्व ॥ १४ ॥
मौ० मौसलपर्व ॥ १५ ॥
आश्र० आश्रमवासिकपर्व ॥ १६ ॥
महा० महाप्रस्थानिकपर्व ॥ १७ ॥
स्व० स्वर्गारोहणपर्व ॥ १८ ॥

अध्यायश्लोकसंख्ययोर्मध्ये एका ऊर्ध्वा रेखा दत्तास्ति । द्वयोः अध्यायसंख्ययोर्वा श्लोकसंख्ययोर्वा मध्ये या तिरश्चीना रेखा दत्तास्ति सा एतदारभ्यैतत्पर्यन्तमित्यस्य ज्ञापिका । तद्यथा आ० ४ । २५ आदिपर्वणि चतुर्थेध्याये पञ्चविंशः श्लोकः ॥ आ० ४-१० ॥ आदिपर्वणि चतुर्थादिदशमाध्यायपर्यन्ताः । आ० ४ । २५-३० ॥ आदिपर्वणि चतुर्थाध्याये

पञ्चविंशदित्रिंशश्लोकपर्यन्ताः इति । नामवाचकेतरपदानां आदौ + एवं संकेतः कृतः । यथा + वै-वाहिकपर्व । अनेकश आगतानां समानाकाराणां पदानामादौ १ । २ । ३ इत्यादि संकेतः कृतः । इतरपुराणस्थानां विषयाणां [.....] एवं संकेतः । पाठभेदस्थले तु (.....) एवं ॥ सू० वं० सूर्य-वंश्यः । सो० वं० सोमवंश्यः । इत्यर्थः ।

इतरपुराणानां संकेताः ।

भा० श्रीमद्भागवतं ।
हरि० हरिवंशः ।
विष्णु० विष्णुपुराणं ।
मत्स्य० मत्स्यपुराणं ।
कूर्म० कूर्मपुराणं ।
वरा० वराहपुराणं ।
वाम० वामनपुराणं ।

वायु० वायुपुराणं ।
रा० वाल्मीकिरामायणं ।
ब्रह्म० ब्रह्मपुराणं ।
पद्म० पद्मपुराणं ।
शिव० शिवपुराणं ।
ब्रह्मवै० ब्रह्मवैवर्तपुराणं ।
स्कांद० स्कांदपुराणं ।

लिंग० लिंगपुराणं ।
मार्कण्डे० मार्कण्डेयपुराणं ।
बृहन्नार० बृहन्नारदीयं ।
गरुडपु० गरुडपुराणं ।
देवीभा० देवीभागवतं ।

श्रीः
महाभारतवर्णानुक्रमणिकायाः शुद्धिपत्रम् ।

पृष्ठं	भागः	पङ्क्तिः	अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठं	भागः	पङ्क्तिः	अशुद्धं	शुद्धं
१	२	५	मौ० ५ ।	मौ० ५ ।	६५	२	२१	शुककण्ठे	शुककण्ठे
३	२	३४	३१	३१ ॥	६९	१	२८	१५५ ॥	५५ ॥
७	१	३२	आ ६७ ।	आ० ६७ ।	७१	२	१६	Azamharh	Azamgarh
८	२	१	अनुल्हा	अनुल्हा	७२	१	१३	क०	क०
११	१	५	खस्याः	खस्य	७६	२	२०	२०-५४ ॥	२०-५५ ॥
"	२	८	Gudh,	Oudh,	७८	१	३३	तत्स्तुति	तत्स्तुति
१६	२	३२	६८ ॥	६८ ॥	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="flex: 1;"> • दुर्गाणिषट् शां० ८६ । ५ ॥ </div> <div style="flex: 1; font-size: 2em;">}</div> <div style="flex: 1;"> इदं तस्मिन्नेव पृष्ठे द्वितीय- भागे चतुर्थ- पङ्क्तौ लेख्यं । </div> </div>				
२१	२	१५	aud	and					
२८	२	१७	९ ।	९ ॥					
३२	१	४	th	the	८०	२	२१	दुश्शासन ।	दुश्शासनः ।
३२	२	२८	६७ ॥	६८ ॥	८१	२	२३	६७ ।	६८ ।
३३	१	३३	६७ ।	६७ ।	८३	२	१३	अनु०	३३ ॥ अनु०
३५	२	९	स्वायंभव	स्वायंभुव	९६	२	१८	नलकूबरः	नलकूबरः
३६	२	९	३८-	३०८-	"	"	२६	९७ ।	९७ ॥
३९	२	११	२५२ ।	२५२ ॥	९७	१	३	गतेन्द्र	गते इन्द्र
४०	१	१५	पश्चिमस्यां	पश्चिमायां	९८	१	३	तस्या कम्प	तस्याकम्प
४१	१	२२	७० ॥	७ ॥	९९	२	१८	कश्चित्पशु	कश्चित्पशु
४६	१	२७	११५ ।	१२५ ।	"	"	२२	८१ ।	८१ ॥
४६	२	१५	दर्शनस्तुतात्	दर्शनस्तुतात्	"	"	२४	निष्ठानकः ।	इयं पङ्क्तिः नी- तिकथनं इ- त्यस्मात्पूर्वं लेख्या ।
४७	१	२८	२६० ।	२०६ ।	१००	२	१०	१८८ ।	१८८ ॥
५०	२	३४	७७ ॥	७० ॥	१०२	१	२८	बृहदयुम्न	बृहदयुम्न
५२	१	२१	१७१ ।	१७१ । २० ॥	१०३	१	२३	अनु० १७ ।	अनु० ७ ।
५३	१	६	क्षेमङ्कर	क्षेमङ्करः ।	"	२	२	भागिनेयः	भागिनेयः ।
५४	२	२८	६९ ।	आ० ६९ ।	१०६	१	३	८ ॥	८ ॥
"	"	३०	२८ ।	८२ ।	११७	२	२३	वि०	व०
५५	१	२६	अध्यापना	अपध्याना					
६०	१	२२	अ० ७ ।	अनु० ७ ।					
"	२	३२	चन्द्रकेतुः ।	२ चन्द्र- केतुः ।					

पृष्ठं	भागः	पङ्क्तिः	अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठं	भागः	पङ्क्तिः	अशुद्धं	शुद्धं
११८	२	१५	१४ । १५ ॥	१४—१५ ॥	१४५	१	२०	२०३ ।	२३० ।
"	"	२९	अनु० ६० ।	इत्यनन्तरं	१४८	१	३४	शां० ३८—	शां० ३०८—
		२९ ॥	अश्व० १०७ ।	२ ॥ इति	१५२	२	२	१३ । ३१ ॥	१३ ॥ ३१ ॥
				योज्यं	१५३	२	२	रा ३ ।	रा० ३ ।
११९	१	१२	अश्व० १०७ । २ ॥	इत्यस्य उद्गापः	१५५	२	६	१३०१	१३१
				कर्तव्यः ।	१६८	२	२८	१६८ ।	आ० १६८ ।
"	"	२४	९४ । ९६ ॥	९४—९६ ॥	१७१	२	११	आ० ८ ।	आ० ८ ॥
"	"	३४	२२३ ।	२३३ ।	१७२	१	३०	निषाधा	निषादा
१२०	२	१४	सुन्दा	सुनन्दा	१७६	२	२४	तीर्थं ।	तीर्थं
					१७७	१	१९	विदर्भराजं—	विदर्भराज—
					१८०	२	३३	८ ।	८ ।
१२१	२	५	“तस्य पुत्रः शक्रदेवः	“भानुमान् ।	१८१	१	२१	सम्मोहन ।	सम्मोहनं ।
			भी० ५४ ।	कालिङ्गः । भी-	१८२	२	२०	२ सहदेवः ।	२ सहदेवः ।
			२४” इत्ये-	मेन हतः । भी०	१८४	१	११	२ सारसः ।	सारसः ।
			तत्	५४ । ३९ ।”	१८५	१	३३	१ सिन्धु-	सिन्धुद्वीपः ।
				इत्यस्यानन्तरं				द्वीपः ।	
				लेख्यं ।					
१२४	१	५	प्रत्युक्त	प्रत्युक्त	१८८	१	२१	५० ॥ २३२ ।	५०—२३२ ।
१३२	२	११	मूषककथा ।	मूषककथा ।	"	"	२७	५० ॥ २३२ ।	५०—२३२ ।
१३६	२	१५	तद्धर्माः ।	तद्धर्माः ।	१८९	२	१७	स्र० ४ ।	स० ४ ।
१४१	२	१	राक्षसीनां ।	राक्षसीनां	१९२	१	६	तत्पुत्रः परा-	तत्पुत्रोऽपरा-
			गर्भं	गर्भं				चीनः ।	चीनः ।
१४३	१	६	विष्णु० ५ ।	विष्णु० ५ ।	"	२	१६	आ २२१ ।	आ० २२१ ।
			८ ॥	२८ ॥	"	"	१७	आ ६६ ।	आ० ६६ ।

श्रीवेदव्यासाय नमः ॥ .

श्रीमन्महाभारतस्थानां मुख्यनाम्नां मुख्यविषयाणां च वर्णानुक्रमणिका ॥

अंशः]

अ.

[अगस्त्यः

अंशः । कश्यपस्य पुत्रः । तन्माता अदितिः । द्वा-
दशादित्येष्वन्यतमः । आ० ६६ । १५ ॥

+ अंशावतरणपर्व । आ० ५९—६५ ॥

१ अंशुमान् । क्षत्रियः । सू० वं० असमञ्जसपुत्रः ।
सगरस्य पौत्रः । व० १०७ । ८ ॥

२ अंशुमान् । क्षत्रियः । द्रौपदीखयंवराथमागतः ।
आ० २०१ । ११ ॥

३ अंशुमान् । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयो भोजः ।
द्रोणाचार्येण हतः । क० ३ । १४ ॥ पूर्वोक्तो-
प्ययमेवेति भाति ।

अकम्पनः । (अनुकम्पकः) । क्षत्रियः । सङ्ग्रामे
मृतं हरिनामानं पुत्रमुद्दिश्य विषीदन्तं यं प्रति
नारदेन मृत्युसृष्टिकथा कथिता । द्रो० ५२ ।
२१ ॥ शां० २६२ । ७ ॥

अकर्करः । सर्पः । आ० ३५ । १६ ॥

+ अकालमृत्युत्पत्तिः । अनायुष्यकरशब्दं
पश्यत ।

+ अकीर्तेर्नरकप्रापकत्वं । व० २०२ ॥

अकूपारः । इन्द्रद्युम्नसरस्थः कूर्मः । यः इन्द्रद्युम्नस्य
लुप्ता कीर्तिं भूमौ प्रथयांचकार । व० २०२ । ८ ॥

अकृतव्रणः । ब्रह्मर्षिः । परशुरामस्य सखा ।
तत्समीपे युधिष्ठिरस्य गमनं । व० ११६ । ३ ॥

तत्समीपे अम्बाया गमनं । उ० १७६ । ३५ ॥

अक्रूरः । क्षत्रियः । सो० वं० नहुषवंशान्तर्गतसात्व-
तवंशीयस्य श्वफल्कस्य पुत्रः । तन्माता गौन्दिनी ।
तद्भार्या आहुकपुत्री सुतनुः । द्रौपदीखयंवराथं

तस्य गमनं । आ० २०१ । १८ ॥ युधिष्ठिर-
सभायां तस्य गमनं । स० ४ । ३६ ॥ १४ ।

३४ ॥ युधिष्ठिरसमीपे उपप्लव्यं प्रति गमनं ।
वि० ७८ । ६ ॥ [भा० ९ । २४ ॥]

तस्य बभ्रुरिति नामान्तरं । मौ० ५ । १ ॥

[तस्य प्रस्थापनं श्रीकृष्णं प्रति कंसेन । भा० १० ।
३६ ॥ हरि० २ । २२ ॥]

[तेन यामुनहृदे श्रीकृष्णदर्शनं । भा० १० । ३९ ॥
हरि० २ । २६ ॥]

अक्रोधनः । क्षत्रियः । सो० वं० अयुतानायिपुत्रः ।
तन्माता भासा । तद्भार्या कण्डूः । तत्पुत्रो देवा-
तिथिः । आ० ६३ । २१ ॥

अक्षयूतं । युधिष्ठिरस्य । स० ८५ ॥ नलस्य ।
व० ५६ ॥ विराटस्य । वि० ७० ॥

अक्षहृदयं । द्यूतशास्त्रं । तत्प्राप्तिः ऋतुपर्णान्न-
लस्य । व० ७० । २९ ॥ बृहदश्वद्युधिष्ठिरस्य ।
व० ७७ । ४९ ॥

अक्षमाला । वसिष्ठपत्न्यरुन्धती । उ० ११७ । ११ ॥

+ अक्षयपात्रप्राप्तिः । सूर्याद्युधिष्ठिरस्य । व०
३ । ५२ ॥

अक्षीणः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ ।
५० ॥

+ अक्षौहिण्यादिपरिमाणं । आ० २ । १७ ॥

[अगस्त्यः । ब्रह्मर्षिः । पुलस्त्यपुत्रः । तन्माता
कर्दमप्रजापतिसुता हविर्मुक् । भा० ४ । १ ॥
अयं स्वायंमुवमन्वन्तरीयः ।]

अगस्त्यः । मित्रावरुणयोः पुत्रः । सू० ११ ।

२२ ॥ शां० २०७ । ३१ ॥

[सः उर्वशीदर्शनक्षुभितात् कुम्भेपतितात् मित्रावरुण-
वीर्याज्जातः । भा० ६ । १८ ॥ मत्स्य० ६१ ॥
२०१ ॥ पद्म० ५ । २२ ॥] अयं वैवस्वतम-
न्वन्तरीयः ।

तस्य विदर्भराजपुत्र्या लोपामुद्रया विवाहः । व०
९५ ॥

तस्य दृढस्यु(दृढास्य) नामकपुत्रोत्पत्तिः । व० ९७ ।
३१ ॥ दृढस्योः इध्मवाहइति नामान्तरं । व०
९७ । ३३ ॥

तेन गर्ते लम्बमानानां स्वपितृणां दर्शनं । व० ९४ ।
१४ ॥

तस्य शिष्यः अग्निवेश्यः । आ०-१५१ । १० ॥

तस्य चरित्रं । व० ९४-९७ ॥ १०२-१०४ ॥
[रा० ३ । ११ ॥ स्कान्द० वैष्णवखं०
पूर्वार्ध० ४-५ ॥]

तेन समुद्रजलपानं । व० ९९ । २ ॥ १०२-
१०४ ॥ शां० २०८ । १६ ॥

तेन स्वपीतसमुद्रजलजीर्णीकरणं । व० १०४ ।
१७ ॥

तस्य धनार्जनार्थं श्रुतर्वणः ब्रह्मश्वस्य त्रसदस्योश्च
समीपगमनं । व० ९६ ॥

तस्य धनार्जनार्थं वातापील्वलसमीपगमनं । व०
९६ । २० ॥

तेन मेषमांसरूपेण खोदरं प्रविष्टस्य वातापेर्नाशनं ।
व० ९७ । ९ ॥

तेन इल्वलभस्मीकरणं । व० ९७ । २३ ॥

तेन यक्षेभ्यः शापदानं । व० १६३ । ३९ ॥

तेन नहुषाय सर्पो भवेति शापदानं । व० १८१ ।
१४ ॥ उ० १७ ॥

तज्जटान्तर्गतेन भृगुमहर्षिणा नहुषाय शापदानं ।
अनु० १५७ । २२ ॥ [स्कान्द० केदारखं०
१५ ॥]

तस्य नहुषमिन्द्रपदाच्यावयितुं भृगुमहर्षिणा संवादः ।
अनु० १५६ । १६ ॥

तेन नहुषस्य शिविकावहनं । उ० १५ ॥ अनु०
१५७ । १९ ॥

तेन देवापकारकारिणां दैत्यानां भस्मीकरणं । अनु०
२६० । १४ ॥

तेनानीतस्य पुष्करस्येन्द्रेणापहारः । अनु० १४३ ।
८ ॥

तेन यज्ञकरणं तदर्थं मृगयाकरणं च । अश्व० ९४ ॥

तेन सूर्यगतिं निरुन्धानस्य विन्ध्याद्रेः कुण्ठनं । व०
१०३ ॥ [रा० ३ । ११ ॥ देवीमा० १० ।
३-७ ॥ स्कान्द० काशीखं० पूर्वार्ध० ४-५ ॥]

अगस्त्यतीर्थं । दक्षिणसमुद्रसमीपस्थं नारीतीर्थे-
ष्वन्यतमं तीर्थं । तत्रार्जुनस्य तीर्थयात्रार्थं गमनं ।
आ० २३६ । ३ ॥

अगस्त्यपर्वतः । कालञ्जरपर्वतस्योपपर्वतः । व०
८५ । २१ ॥

अगस्त्यवटः । हिमवत्पार्श्वस्थं पुण्यक्षेत्रं । आ०
२३५ । २ ॥

अगस्त्याश्रमः । पञ्चवटीसमीपस्थं पुण्यक्षेत्रं ।

तत्र लोमशेन सह युधिष्ठिरस्य गमनं । व०
९४ । १ ॥ Agastipuri twenty-four
miles to the south-east of Nāsik, now
called Agastipuri.

+ अगुणेऽपि गुणग्रहणं । आ० ९९ ।
१५-२० ॥

अग्निः । पञ्चभूतेष्वन्यतमं तेजोरूपं भूतं तदभि-
मानिदेवता च । भगवतो मुखादुत्पन्नः । अश्व०
१११ । ११ ॥

तस्य अग्न्य उत्पत्तिः । उ० १५ । ३७ ॥ उ० ३८ ।
१३ ॥

तदुत्पत्तिः प्रजापतिकोपात् । शां० २६२ । १६ ॥
तद्भार्या दक्षप्रजापतिपुत्री स्वाहा । तत्पुत्रः स्कन्दः ।
व० २३१ । ३ ॥

तस्यान्या भार्या सुदर्शना । इक्ष्वाकुवंश्यस्य दुर्योधनस्य
 पुत्री । तत्पुत्रः सुदर्शनः । अनु० २ । २१ ॥
 तेन सप्तर्षिपत्नीकामनं । व० २२६ । ३० ॥
 तद्रूपवर्णनं । आ० २४८ । ४३ ॥
 तद्गुणनिरूपणं । भी० ५ । ६ ॥ शां० २६१ ।
 ५ ॥
 तन्महिमानुवर्णनं । श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरं प्रति ।
 अश्व० १०८ । १३ ॥
 तन्महिमानुवर्णनं स्वयमेवाग्निना । आ० ७ । ६ ॥
 तत्स्तुतिः । मन्दपालकृता । आ० २५५ । २३ ॥
 तत्स्तुतिः । जरितार्यादिकृता । आ० २५८ । ७ ॥
 तत्स्तुतिः । माहिष्मतीनगरे सहदेवकृता । स०
 ३२ । ४३ ॥
 तत्स्तुतिः । बृहस्पतिकृता । उ० १६ । १ ॥
 तेन खाण्डववनदाहः । आ० २५०-२६० ॥
 तेन खाण्डवदाहः पञ्चदशदिनानि । आ० २५४ ।
 ४६ ॥ एकविंशतिदिनानि । आ० २६० ।
 १५ ॥
 तस्मादर्जुनस्य कपिध्वजरथस्य गाण्डीवधनुषः अक्षय्य-
 तूणीरयोश्च प्राप्तिः । आ० २५१ । ९ ॥
 तस्माच्छ्रीकृष्णस्य चक्रायुधप्राप्तिः । आ० २५१ ।
 २३ ॥
 तेन समुद्रे प्रवेशः । व० २२४ । ७ ॥ शां०
 ४८ । १६ ॥
 तद्वंशकथनं । व० २२०-२२४ ॥ [वायु० २९ ॥
 मत्स्य० ५१ ॥]
 तेन ब्रह्महत्याभिया पलायितस्येन्द्रस्यान्वेषणं । उ०
 १५ । ३१ ॥
 तस्मै भृगुणा सर्वभक्षकत्वशापदानं । आ० ६ ।
 १४ ॥ शां० ४८ । १७ ॥
 तेन इन्द्रकृतब्रह्महत्यायाश्चतुर्थाशग्रहणं । शां०
 २८८ । ३१ ॥
 तेन रामं प्रति सीताया निर्दुष्टत्वकथनं । व०
 २९२ । २८ ॥

तेन गोब्राह्मणाग्नीनां पदाऽस्पृश्यत्वरूपधर्मरहस्यकथनं ।
 अनु० १८९ । २७ ॥
 तस्य इन्द्रेण ब्राह्मणमहिमविषये संवादः । अनु० १४ ॥
 तद्वक्तृत्वं शृगालस्य । व० २२६ । १८ ॥
 अग्निकुण्डं । नरकविशेषः । अनु० २३० ।
 ११ ॥
 अग्नितीर्थं । यमुनानद्या दक्षिणतो विद्यमानं तीर्थं ।
 व० ८१ । १३८ ॥ शां० ४८ । १९ ॥
 अग्निधारा । गौतमवनसमीपस्था नदी । व० ८२ ।
 १४६ ॥
 अग्निमान् । प्रायश्चित्ताग्निविशेषः । व० २२३ ।
 ३१ ॥
 अग्निवेद्यः । ब्रह्मर्षिः । द्रोणाचार्यस्य द्रुपदस्य च
 अस्रविद्यागुरुः । आ० १४० । ४१ ॥
 सः द्रोणाचार्यस्य पितृव्यः भरद्वाजस्यानुजः । आ०
 १४० । ४२ ॥
 सः अगस्त्यस्य शिष्यः । आ० १५१ । १० ॥
 अग्निष्वात्ताः । पितृगणेष्वन्यतमो गणः । स०
 ८ । ३० ॥
 [ते कश्यपस्य पुत्राः । मत्स्य० १४-१५ ॥ हरि०
 १ । १८ ॥]
 अग्नीषोमौ । अग्निवंशोद्भवौ । अग्निः सोमश्च ।
 स० ७ । २१ ॥ व० २२३ । १५ ॥
 तयोरेकयोनित्वं । शां० ३५१ ॥
 अग्रणीः । अग्निविशेषः । व० २२३ । २२ ॥
 + अग्रपूजा । श्रीकृष्णस्य । स० ३९ । ४८ ॥
 अग्रयायी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
 पुत्रः । आ० १३१ । ११ ॥
 १ अङ्गः । दुर्योधनपक्षीयो म्लेच्छराजः । भीमसेनेन
 हतः । द्रो० २६ । १४-१७ ॥ तत्पुत्रस्य
 वधो नकुलेन । क० ६० । १५-१८ ॥
 २ अङ्गः । क्षत्रियः । षोडशराजकीयान्तर्भूतं तच्चरित्रं
 नारदेन सृज्जयाय कथितं । द्रो० ५७ ॥ शां०
 २८ । ३१ अस्य बृहद्रथ इति पौरव इति च

नामान्तरे । सः मान्धात्रा पराजितः । शां०
२८ । ८८ ॥

३ अङ्गः । क्षत्रियः । सो० वं० अनुवंशोत्पन्नस्य बलि-
नामकस्य राज्ञो भार्यायां सुदेष्णायां दीर्घतमसक्त-
भेर्जातः पुत्रः । तद्भ्रातरो वङ्गः कलिङ्गः पुण्ड्रः
सुहृश्च । आ० ११३ । ५३ ॥

१ अङ्गदः । वालिपुत्रो वानरः । तन्माता तारा ।
व० २८५ । ७ ॥

२ अङ्गदः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
तस्योत्तमौजसा युद्धं । द्रो० २५ । ३९ ॥

अङ्गमलजाः । देशः । भी० ९ । ५० ॥

अङ्गाः । अङ्गराजेन निर्मितो देशः । गङ्गासरय्वो-
र्मध्ये विद्यमानः । आ० ११३ । ५४ ॥ भी०
९ । ४६ ॥ The country of Bhagalpur.

तस्य राजधानी चम्पापुरी । व० ८३ । १४ ॥
११४ । १५ ॥

तत्र रोमपादे राजनि अनावृष्टिप्रादुर्भावः । व०
१११ । २१ ॥ [रा० १ । ९ ॥]

तस्य निन्दा शल्येन । क० ३८ । ३८ ॥

तत्र ऋश्यशृङ्गागमनेन वृष्टिप्रादुर्भावः । व० ११४ ।
१० ॥ [रा० १ । १० ॥]

तस्मिन् राज्ये दुर्योधनेन कर्णस्य पट्टाभिषेकः । आ०
१४६ । ३८ ॥

अङ्गारः । मान्धात्रा पराजितः कश्चन क्षत्रियः ।
शां० २८ । ८८ ॥

१ अङ्गारकः । नवग्रहेष्वन्यतमः । स० ११ ।
२९ ॥

२ अङ्गारकः । क्षत्रियः । जयद्रथभ्राता । व०
२६६ । ११ ॥

अङ्गारपर्णः । (अङ्गारवर्णः) प्रथमं चित्ररथ-
शब्दं पश्यत ।

अङ्गिराः । ब्रह्मर्षिः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । आ०-
६६ । १० ॥ ६७ । ४ ॥ स० ११ । १९ ॥

तस्य रुद्रयज्ञाभौ पतितात् ब्रह्मणो रेतस उत्पत्तिः ।
अनु० १३२ । २० ॥ [मत्स्य० १९५]

तस्य भार्या वसुदा । (सुभा) । व० २२१ । १ ॥
तस्या एव शिवेति च नामेति भाति । व०
२२७ । १ ॥

तत्पुत्राः बृहत्कीर्तिः बृहज्ज्योतिः बृहद्भस्मा बृहन्मनाः
बृहन्मन्त्रः बृहद्भासः बृहस्पतिः इति सप्त । व०
२२१ । २ ॥ अत्र बृहत्कीर्त्यादीनि षडपि
पदानि बृहस्पतेर्विशेषणानीति नीलकण्ठाचार्यः ।

तत्पुत्राः बृहस्पतिः उच्यते संवर्त इति त्रयः ।
आ० ६७ । ५ ॥

तत्पुत्राः बृहस्पतिः उच्यते वयस्यः (पयस्यः)
शान्तिः घोरः विरूपः सवर्तः सुधन्वा इत्यष्टौ ।
अनु० १३२ । ४२ ॥

तत्पुत्र्यः भानुमती रागा (राका) सिनीवाली एका-
नेका (कुहूः) अर्चिष्मती (हविष्मती) महि-
ष्मती महामती इति सप्त । व० २२१ । ३ ॥
[तत्पत्नी कर्दमप्रजापतिपुत्री श्रद्धा । तत्पुत्रौ उच्यते
बृहस्पतिश्च । तदुहितरः सिनीवाली कुहूः राका
अनुमतिश्च । भा० ४ । १ ॥]

[तत्पत्न्यौ द्वे । स्वधा सती च । स्वधापुत्राः पितरः ।
सतीपुत्रोथर्वाङ्गिराः । भा० ६ । ६ ॥]

[तत्पत्न्यौ द्वे दक्षपुत्र्यौ । हरि० १ । ३]

तेनाग्नीभूय प्रज्वलनं । व० २२० । ८ ॥

तस्य गौतमेन सह नानातीर्थमाहात्म्ये संवादः ।
अनु० ६४ ॥

तेन दीपदानप्रशंसनं । अनु० १९० । ८ ॥

तेन पुष्करास्तैन्ये शपथः । अनु० १४३ । २० ॥
अत्रेदं बोध्यं । अङ्गिरसो द्विवारं जन्म । प्रथमं स्वा-
यम्भुवमन्वन्तरे ब्रह्मणो मानसपुत्रत्वेन । द्वितीयं
वैवस्वतमन्वन्तरे वरुणयज्ञे । एवमनेकेषां देवानां
ऋषीणां च बहूवारं जन्म बोध्यं ।

अङ्गिरसांबरः । द्रोणाचार्यः । आ० १४२ ।
८१ ॥

अचलः । गान्धारराजस्य शकुनेर्भ्राता । एकरथः ।
उ० १६८ । १ ॥ अर्जुनेन हतः । द्रो०
३० । २-१२ ॥ तद्भ्रातरो द्वादश । शकुनि-
शब्दं पश्यत ।

अच्छोदं । काश्मीरदेशे विद्यमानं सिद्धाश्रमस-
मीपस्थं सरः । आ० ६४ । ९४ ॥ In Kash-
mir near Marttanda

अच्छोदा । बर्हिषदनाम्ना पितृणा कन्या । याऽन्य-
जन्मनि सत्यवती जाता । आ० ६४ । ९४ ॥
[मत्स्य० १४ ॥]

[सा अग्निष्वात्तनाम्नां पितृणां कन्या । हरि० १ ।
१८ ॥]

अच्युतः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं । शां०
३५२ । १६ ॥

१ अजः । सू० वं० । इक्ष्वाकुवंश्यः क्षत्रियः ।
दशरथस्य पिता । व० २७५ । ६ ॥

२ अजः । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । उ० १७१ ।
१२ ॥

+ अजगरः । बृहद्दीर्घशरीरो वन्यः सर्पः ।
तेन भीमसेनस्य ग्रहणं । व० १८० । २७ ॥
तेन दमयन्त्या ग्रहणं । व० ६० । २१ ॥

[तेन नन्दस्य ग्रहणं । भा० १० । ३४ ॥]

तेन युधिष्ठिरं प्रति प्रश्नकरणं युधिष्ठिरेण तदुत्तरदानं
च । व० १८२ ॥

१ अजमीढः । क्षत्रियः । सो० वं० भुमन्युपुत्रस्य
सुहोत्रस्य पुत्रः । तन्माता ऐक्ष्वाकी । तद्भ्रातरौ
सुमीढः पुरुमीढश्च । तद्भार्यास्तिस्रः । प्रथमा
धूमिनी तत्पुत्रः ऋक्षः । द्वितीया नीली तत्पुत्रौ
दुष्यन्तः परमेष्ठी च । तृतीया केशिनी तत्पुत्रो
जहुः यो गङ्गापिबत् । आ० १०१ । १८ ॥

२ अजमीढः । क्षत्रियः । सो० वं० विकुञ्जनपुत्रः ।
तन्माता सुन्दरा । तस्य भार्याः पञ्च कैकयी
नागा गान्धारी विमला ऋक्ष चेति । तासु
ऋक्षपुत्रः संवरणः । आ० ६३ । ३८ ॥

अजातशत्रुः । युधिष्ठिरः । भी० ८५ । १९ ॥
अजैकपात् । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ०
६७ । २ ॥

+ अज्ञानं । तन्निन्दा । शां० १५७ ॥

तन्निमित्तकानर्थप्राप्तिः । शां० ३०९ ॥

अञ्जनः । दिग्गजः । उ० ९९ । ८ ॥

अञ्जनपर्वा । घटोत्कचपुत्रो राक्षसः । उ० १९४ ।
२० ॥ अश्वत्थाम्ना हतः । द्रो० १५७ । ८९ ॥

अञ्जनाभः । पूर्वतः । अनु० २७१ । ३२ ॥

अटवीशिखराः । कलिङ्गदेशस्य दक्षिणतो विद्य-
मानो देशः । भी० ९ । ४८ ॥

अठिदाः । देशः । भी० ९ । ६४ ॥

अणीमाण्डव्यः । ब्रह्मर्षिः । स० ४ । १८ ॥
तन्नामप्राप्तिकारणं । आ० ६४ । १३४ ॥

तस्य शूलारोपणादिकथा । आ० ११६-११७ ॥
[पञ्च० ५ । ४८ ॥ मार्कण्डेयपु० १६ ॥ स्कान्द०
आवन्यस्वण्डान्तर्गतरेवाखं० १७०-१७२ ॥
नागरखं० १३६-१३८ ॥]

तेन यमाय शापदानं । आ० ११७ । १७ ॥

आश्र० ३० । १२ ॥

तस्य जनकेन सह तृष्णात्यागस्य सुखसाधनताविषये
संवादः । शां० २८२ ॥

तेन रुद्रमाहात्म्यकथनं । अनु० ४९ । ४६ ॥

[शूले आरोपितेन तेन रात्रौ वेद्यागृहं गमयितुं भार्य-
योदाय मार्गे अवशात्स्वचालकाय कसैचन ब्रा-
ह्मणाय सूर्योदयात्प्राक् मरिष्यसीति शापदानं ।
गरुडपु० १४२ ॥ मार्कण्डेय० १६ ॥]

+ अतिथिः । तस्य लक्षणं । अश्व० १०१-
५७ ॥ तत्पूजनं । उ० ३६ । ३४ ॥ ५० ॥

३८ । १ ॥ शां० १४५ । २१ ॥

दृष्टान्ततया कपोतव्याधोपाख्यानं ॥ १० ।
१४३-१४८ ॥ ॥]

तत्पूजनाभावे दोषः । शां० १८५) विवाहः ।

अतिबाहुः । अप्सराः । अरिष्टायाः पुत्री । आ०
६६ । ५१ ॥

अतिभीमः । यज्ञमुद्गु पञ्चदशदेवेष्वन्यतमोऽग्नि-
विशेषः । व० २२२ । ११ ॥

अतिरथः । क्षत्रियः । सो० वं० मतिनारपुत्रः ।
आ० ८८ । १३ ॥ विशेषं मतिनारशब्दे
पश्यत ।

अत्रिः । ब्रह्मर्षिः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । आ०
६६ । १० ॥ ६७ । ४ ॥ स० ११ ।
१९ ॥ [मत्स्य० १४४ ॥]

तत्पुत्रा बहवो नहर्षयः । आ० ६७ । ६ ॥
[तत्पत्नी कर्दमपुत्र्यनुसूया । तत्पुत्राः दत्तात्रेयः दुर्वासाः
चन्द्रः इति त्रयः । भा० ४ । १ ॥]

[तस्य नेत्राच्चन्द्रोत्पत्तिः । भा० ९-१ । १४ ॥]
तस्य पुत्रौ सोमः अर्यमा च । शां० २०७ । १० ॥
तस्य गौतमेन सह ब्राह्मणमाहात्म्ये विवादः । व०
१८८ ॥

तेन चन्द्रीभूयान्धकारनिवारणं । अनु० २६१ ॥
अथर्वा । (अथर्वाङ्गिरसः । अथर्वाङ्गिराः) ।
ऋषिः । [अङ्गिरसः पुत्रः । तन्माता सती ।
भा० ६ । ६ ॥] स० ११ । २० ॥ उ०
१८ । ६ ।

[तत्पत्नी शान्तिः कर्दमपुत्री । तस्याः चित्तिरिति
नामान्तरं । तत्पुत्रोऽश्वशिराः । अश्वशिरसएव
दध्यङ्ग दधीचिः इत्यपि नामेति भाति । भा०
४ । १ ॥]

तेन महार्णवे मग्नस्याग्नेरुद्धरणं । व० २२४ । ८ ॥
+ अदक्षिणयज्ञनिन्दा । शां० १६३ ।
२३-२५ ॥

अदितिः । प्राचेतसस्य दक्षप्रजापतेः पुत्री । कश्य-
पस्य भार्या । तत्पुत्रा द्वादशादित्याः । आ०
अङ्गार । १२ ॥

शब्दं सत उत्पत्तिः । आ० ६३ । ४ ॥

अङ्गिराः । पूर्वं वैश्यस्य पश्चात्तपसा ब्राह्मण्यं
६६ । १० ॥ स्वनाम्नः पुत्री । अनु० ५३ ।

१७ ॥ वसिष्ठपुत्रस्य शक्तेर्भार्या । आ० १९३ ।
१४ । (अधिकपाठे ११० तमे पृष्ठे २३ ॥)

तत्पुत्रः पराशरः । आ० १९४ । १ ॥

अद्भुतः । अग्निविशेषः । तस्य भार्या प्रिया ।
तत्पुत्रो विद्वरथः । व० २२४ । २७ ॥

अद्रिका । अप्सराः ब्रह्मशापान्मीनभावं प्राप्ता
यमुनाया सञ्चरन्ती या श्येनतुण्डाज्जले पतितं
उपरिचरवसोः रेतः पीत्वा मत्स्यं नाम राजानं
पुत्रं मत्स्यगन्धां नाम पुत्रीं चोत्पादयामास ।
आ० ६४ । ७३ ॥

१ अधर्मः । ज्येष्ठादेव्याः पुत्रः । तद्भार्या निर्ऋतिः ।
तस्याः पुत्राः भयः महाभयः मृत्युश्च । आ०
६७ । ५३ ॥

२ + अधर्मः । पापं । तस्यासमृद्धिकारणत्वं ।
व० ९२ ॥

तस्य निन्दा । शां० ९६ ॥

तदुत्पत्तिप्रकारः । शां० २७९ । ३-११ ॥

+ अधार्मिकस्वरूपं । उ० ९२ । २ ॥

+ अधिक्षेपः । निन्दा । तस्य वधप्रतिनिधित्वं ।
क० ७२ । ८० ॥

तत्करणं अर्जुनेन युधिष्ठिराय । क० ७३ । १-
३५ ॥

अधिदैवत अधिभूत अधियज्ञानां कथनं ।
भी० ३२ । ४ ॥ शां० ३१८ ॥

अधिरथः । सूतः । तस्य पत्नी राधा । तस्याभि-
मानिकः पुत्रः कर्णः । आ० ६८ । १४० ॥
१४७ । १ ॥

तस्य राधायामुत्पन्नाः पुत्राः । शत्रुतपः द्रुमः वृकरथः
शत्रुञ्जयः विपाठः इत्यादयः । विशेषं कर्णशब्दे
पश्यत ॥

[सः सो० वं० ययातिपुत्रस्य अनोर्विशोत्पन्नस्य सत्य-
कर्मनामकस्य अङ्गराजस्य ऊढायां ब्राह्मण्यां जातः
पुत्रः । भा० ६ । २३ ॥ हरि० १ । ३१ ॥]

[तस्य वंशः । हरि० १ । ३२ ॥]

अधिराजः । राजसूयार्थं सहदेवेन जितो देशः ।

तस्य राजा दन्तवक्रः । स० ३२ । ३ ॥

Dantiha in the Gwalior territory, where Dantavakra was killed.

अधूर्तरजाः । क्षत्रियः । सू० वं० गयस्य पिता ।

व० ९३ । २० अमूर्तरयाइत्यपि नामान्तरं ॥

अधृष्या । नदी । भी० ९ । २४ ॥

अधोक्षजः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं ।

उ० ६९ । १० ॥ शां० ३५२ । १८ ॥

अधोलोकाः । पाताललोकशब्दं पश्यत ॥

अध्यात्मनिरूपणं । सनत्सुजातेन धृतराष्ट्राय । उ०

४१ । ४६ ॥ शां० १९२ ॥ २५३ ॥ २९१ ॥

अनघः । देवगन्धर्वः । आ० १३२ । ३७ ॥

अनङ्गः । ऋषिः । कर्दमप्रजापतेः पुत्रः । शां०

५८ । ९९ ॥

अनङ्गा । नदी । भी० ९ । ३५ ॥

अनन्तः । सर्पः । कश्यपपुत्रः । तन्माता कद्रूः ।

आ० ६६ । ४१ ॥ स० ९ । १३ ॥

अनन्तविजयः । युधिष्ठिरस्य शङ्खः । भी० २५ ।

१६ ॥ ५१ । २६ ॥

अनन्तसेनः । कश्चन देवः स्कन्दो रुद्रो वा । तेन

भीष्मघातार्थं अम्बायै मालादानं । आ० १०९ ।

९७ ॥

अनरकं । तीर्थं । व० ८१ । १६८ ॥

अनरण्यः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुवंश्यस्य

पुरुकुत्सस्य पुत्रः । अनु० १७७ । ६६ ॥

२७१ । ५९ ॥

१ अनलः । अष्टवसुष्वन्यतमः । आ० ६७ । १८ ॥

२ अनलः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । ९ ॥

३ अनलः । यमसभावासी राजा । स० ८ । ११ ॥

अनला । सुरभीपुत्र्या रोहिण्याः पुत्री । तत्पुत्री

शुकी । आ ६७ । ६७-७४ ॥

अनवद्या । प्राधापुत्री अप्सराः । आ० ६६ ।

४५ ॥ १३२ । ४३ ॥

अनशनव्रतं । उपवासशब्दं पश्यत ।

अनश्वान् । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंशोद्भवस्य

कुरुपुत्रस्य विदूरथस्य पुत्रः । तन्माता सप्रियानाम्नी

मागधी । तद्वार्या अमृता । तत्पुत्रः परीक्षित् ।

आ० ६३ । ४४ ॥ सकारान्तोऽयं शब्दः ।

अनागतविधाता । तन्नामकः कश्चन मत्स्यः ।

अनागतापत्प्रतिविधाने दृष्टान्ततया तस्य कथा

भीष्मेण युधिष्ठिरं प्रति कथिता । शां० १३७ ॥

१ अनाघृष्टिः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंशोत्पन्नस्य

रौद्राश्वस्य पुत्रः । आ० ८८ । ११ ॥ तन्माता

काचनाप्सराः ।

२ अनाघृष्टिः । श्रीकृष्णानुयायी यादवः । आ०

२४७ । १५ ॥ स० १४ । ६१ ॥ वि०

७८ । ६ ॥ उ० १५१ । ६७ ॥

अनाघृष्यः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य

पुत्रः । आ० ६८ । १०४ ॥

+ अनायासजीविका । उ० ३७ । ४१ ॥

अनायुष्यकराणि कर्माणि । उ० ३७ । ९ ॥

शां० १९१ ॥ अनु० १६१ ॥ अश्व०

१८ ॥

+ अनार्यजातिजः । अनु० ८३ । ४० ॥

+ अनावृष्टिः । संवरणस्य राज्ये । आ० १८९ ।

४३ ॥ अङ्गदेशे रोमपादस्य राज्ये । व०

१११ । २१ ॥ [रा० १ । ९ ॥ गौतमाश्रमे ।

शिवपु० कोटिरुद्रसं० २४-२७ ॥]

अनिकेतः । यक्षः । स० १० । १९ ॥

अनिमिषः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १० ॥

अनिरुद्धः । श्रीकृष्णपुत्रस्य प्रद्युम्नस्य पुत्रः ।

तन्माता रुक्मवती । आ० २०१ । १९ ॥

स० ४ । ३४ ॥ द्रो० ११ । २७ ॥

[तस्य भार्या रोचना रुक्मिणः पौत्री । भा० १० ।

६१ ॥ तस्य पुत्रो वज्रः । १ । १५ ॥]

तस्य बाणासुरपुत्र्या उषया (ऊषया) विवाहः ।

स० ६० ॥ [भा० १० । ६२-६३ ॥
हरि० २ । ११८ ॥ विष्णु० ५ । ३२ ॥]

१ अनिलः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । ९ ॥

२ अनिलः । अष्टवसुष्वन्यतमः । तद्भार्या शिवा ।
पुत्रौ मनोजवः अविज्ञातगतिश्च । आ० ६७ ।
१८-२५ ॥

३ अनिलः । क्षत्रियः । वृषादर्भिपुत्रः । आर्त्विज्य-
दक्षिणात्वेन तत्पित्रा दत्तं यं मृतं पक्त्वा सप्त-
र्षयो भोक्तुमयतन्त । अनु० १४१ । ८ ॥

अनीकविदारणः । क्षत्रियः । जयद्रथस्य भ्राता ।
व० २६६ । १३ ॥

अनीलः । सर्पः । आ० ३५ । ७ ॥

अनुः । क्षत्रियः । सो० वं० ययातिपुत्रः । तन्माता
शर्मिष्ठा वृषपर्वपुत्री । आ० ६३ । ७ ॥

[तस्य वंशः । भा० ९ । २३ ॥]

अनुकम्पकः । अकम्पनशब्दं पश्यत ।

+ अनुक्रमणिकापर्व । आ० १ ॥

+ अनुगीतापर्व । अश्व० १७-९५ ॥

+ अनुद्युतपर्व । स० ९६-१०३ ॥

अनुयायी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । १०२ ॥ भीमसेनेन हतः ।
द्रो० १५८ । १७ ॥

+ अनुलोमजातिः । संकरजातिशब्दं पश्यत ॥

१ अनुविन्दः । आवन्त्यः क्षत्रियः । विन्दस्य
भ्राता । दुर्योधनपक्षीयः । अर्जुनेन हतः । द्रो०
९९ । २७-३० ॥

२ अनुविन्दः । दुर्योधनपक्षीयः कैकयः क्षत्रियः ।
विन्दस्य भ्राता । सात्यकिना हतः । क० १० ।
२१ ॥

३ अनुविन्दः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥
घोषयात्रायां । व० २४३ । ९ ॥ भीमेन हतः ।
द्रो० १२७ । ४८ ॥

अनुष्णा । नदी । भी० ९ । २४ ॥

अनुल्हा(हा)दः । असुरः । हिरण्यकशिपोः
पुत्रः । आ० ६६ । १८ ॥ [तन्माता कयाधूः ।
भा० ६ । १८ ॥]

अनूचाना । अप्सराः । आ० १३२ । ४३ ॥

अनूपः । कार्तवीर्यस्य देशः । तस्य राजधानी
माहिष्मती । व० ११७ । २० ॥ Mhow
in Malwa

+ अनृतं । असत्यं । तस्य लक्षणं । शां० १०९ ॥

तस्य कचिदपातकत्वं । आ० ७६ । २४ ॥ क०
७२ । ३४ ॥ शां० १६३ । ३० ॥

+ अनृतसाक्ष्यफलं । उ० ३५ । ४० ॥

१ अनेनाः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुवंश्यस्य
ककुत्स्थस्य पुत्रः । धुन्धुमारोपाख्याने । व०
२०५ । २ ॥

२ अनेनाः । क्षत्रियः । पुरुरवःपुत्रस्य आयोः
कनिष्ठः पुत्रः । तस्य ज्येष्ठाः भ्रातरो नहुषादय-
श्चत्वारः । तस्य माता स्वर्मानवी । आ० ६९ ।
२८ ॥

[तस्य वंशः । हरि० १ । २९ ॥]

अन्तर्गिरिः । देशः । अर्जुनेन राजसूयोत्तरदि-
ग्विजये जितः । स० २८ । ३ ॥

अन्तर्गिर्याः । देशः । भी० ९ । ४९ ॥

अन्तर्द्वीपः । द्वारकाया उपद्वीपः । तत्र महादेव-
महोत्सवार्थं यादवानां गमनं । आ० २४१ ।
७१ ॥

अन्त्यनारः । (अन्तिनारः अन्तिभारः
मतिनारः ।) सो० वं० पूरुवंश्यस्य ऋचपु-
त्रस्य ऋक्षस्य पुत्रः । तन्माता ज्वलन्ती तद्भार्या
सरस्वती नदी । तत्पुत्रः त्रस्तुः । आ० ६३ ।
२५ ॥

अन्धः । सर्वभूतविनाशनाय ब्रह्मणः प्राप्तवरः तेनै-
वान्धीकृतश्च कृश्नश्चापिदः । तद्वधेन बलाक-
नाम्नो लुब्धकस्य स्वर्गप्राप्तिः । क० ७२ ।
३७-४४ ॥

१ अन्धकः । असुरः । रुद्रेण हतः । द्रो० ४९ ।
११ ॥ २०२ । ७५ ॥

[सः दितेः पुत्रः रुद्रेण हतः । हरि० २ । ८६ ॥]

२ [अन्धकः । यदुवंशोद्भवस्य क्रोष्टोः पौत्रः ।
हरि० १ । ३४ ॥ यदुवंशोद्भवस्य अनोः पुत्रः ।
भा० ९ । २४ ॥]

अन्धकाः । पूर्वोक्तान्धकवंश्याः । आ० १४२ ।
२० ॥ २०२ । ८ ॥ २३९ । २ ॥

अन्धकारकः । क्रौञ्चसमीपस्थः पर्वतः । भी०
१२ । १८ ॥

+ अन्धत्वापादकानि कर्माणि । अनु०
२२० । १-५ ॥

+ अन्नदानप्रशंसा । अनु० ९८ ॥ २३५ ।
५-२१ ॥ अश्व० १०८ । २८-४९ ॥

+ अन्यपूर्वा । परपूर्वा तस्या अपरिणेत्यत्वं । उ०
१७५ । ६ ॥

अन्वग्मानुः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरोः पौत्रस्य
मनस्योः मिश्रकेशीनाश्यामप्सरसि जातः पुत्रः ।
आ० ८८ । ७ ॥

अपरनन्दा । ऋषभकूटपर्वतसमीपस्था नदी ।
आ० २३५ । ७ ॥ व० ११० । १ ॥

A small stream called the Sukrinadi
which flows through the districts of
Gaya and Patna and falls into the
Ganges.

अपरबल्लवाः । देशः । भी० ९ । ६३ ॥

अपरसेकाः । सेकदेशस्य समीपे विद्यमानो
देशः । सहदेवेन राजसूयार्थं विजितः । स०
३२ । ९ ॥

अपराचीनः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंशोद्भवस्य
जयत्सेनस्य पुत्रः । तन्माता सुश्रवा । तद्वार्या
मर्यादा । तत्पुत्रोऽरिहः । आ० ६३ । १६ ॥

१ अपराजितः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । १०१ ॥ भीमेन हतः । भी०
८८ । २२ ॥

२ अपराजितः । सर्पः । आ० ३५ । १३ ॥

३ अपराजितः । कालेयांशः कश्चन क्षत्रियः ।
आ० ६८ । ४९ ॥

अपरान्ताः । देशः । भी० ९ । ४७ ॥ Kon-
kan and Malabar.

+ अपशकुनानि । उत्पातशब्दं पश्यत ।

अपान्तरतमः । नारायणस्य वागवतारः । सार-
स्वतनामा ब्रह्मर्षिः । शां० ३५९ । ३९ ॥

तस्य प्राचीनगर्भ इति वेदाचार्य इति च नामान्तरे ।
शां० ३५९ । ६६ ॥

+ अपाण्डवेयास्त्रं । अश्वत्थाम्ना प्रयुक्तं । सौ०
१३ । १९ ॥ इदमेव ऐषीकास्त्रं ।

+ अपात्रदानफलं । क० ३३ । ४ ॥

+ अप्सरसः । स्वर्गस्थाः । तासां नामानि ।
आ० ६६ । ४९ ॥ १३२ । ४३ ॥ स०
१० । ११ ॥ व० ४३ । २९ ॥ अनु०
५० । ४७ ॥ २७१ । १५ ॥

अप्सुहोम्यः । ऋषिः । स० ४ । १८ ॥

+ अभिचारः । कृत्याशब्दं पश्यत ।

अबलः । अग्निविशेषः । व० २२२ । ११ ॥

अभयः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । १०४ ॥ भीमेन हतः । द्रो०
१२७ । ४४ ॥

अभयदानं । शां० २६८ । १८ ॥

अभिभूः । काशिराजस्य पुत्रः । पाण्डवपक्षीयः ।
उ० १५१ । ६३ ॥ द्रो० ९५ । ३९ ॥
वसुदानपुत्रेण हतः । क० ३ । २३ ॥

अभिमन्युः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुकुलोत्पन्नस्य
पाण्डुपुत्रस्य कौन्तेयस्यार्जुनस्य पुत्रः । तन्माता
सुभद्रा श्रीकृष्णस्य स्वसा । रथयूथपयूथपः ।
उ० १७० । २ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० ६४ । १६३ ॥ २४७ ।
६१ ॥ [भा० ९ । २२]

तस्य सोमपुत्रवर्चोशतत्वं । आ० ६८ । ११२ ॥

तस्य सारथिः सुमित्रः । द्रो० ३५ । ३२ ॥
तस्य भार्या विराटराजपुत्री उत्तरा । तस्या विवाहः ।

वि० ७८ । ४३ ॥

तस्य पुत्रः परीक्षितः । आ० ६३ । ८२ ॥
तस्य पराक्रमवर्णनं । द्रो० १४ । ५० ॥
तस्य युद्धवर्णनं । द्रो० ३६-४१ ॥ ४४-४७ ॥

तेन दुर्योधनपुत्रस्य लक्ष्मणस्य पराजयः । भी० ५५ ॥

तेन लक्ष्मणस्य वधः । द्रो० ४६ । १८ ॥

तेन अलम्बुसपराजयः । भी० १०१ ॥

तेन अम्बष्ठपराजयः । भी० ९६ । ३८ ॥

तेन कौरवपक्षीयपद्मव्यूहभेदनं । द्रो० ३५ ॥

तस्य वधो दुःशासनपुत्रेण । द्रो० ४९ । १४ ॥

तस्य वधकथा संक्षेपेण । द्रो० ३३ । २१ ॥

विस्तरेण । द्रो० ७३ ॥

तच्छववर्णनं । स्त्री० २० । १ ॥

+ अभिमानः । गर्वः । तस्य पतनकारणत्वं ।

व० १८३ । ३३ ॥ उ० १२३ । १५ ॥

अभिष्यन्तः । क्षत्रियः । सो० वं० कुरुपुत्रः ।

तन्माता वाहिनी । आ० १०१ । ३८ ॥

अभिसाराः । (अभिसारी) । तक्षशिलाया

उत्तरतो विद्यमानो देशः । तस्यो राज्ञः चित्रसेनः ।

अर्जुनेन राजसूयदिग्विजये पराजितः । स०

२८ । १९ ॥ भी० ९ । ५४ ॥ The

country of Hayara.

अभीरुः । राजर्षिः । आ० ६८ । ५३ ॥

अभीषाहाः । देशः । भी० ११९ । ८५ ॥

+ अभोज्यभोजने प्रायश्चित्तं । अनु०

१९९ ॥

+ अभ्यागतः । अश्व० १०१ । ५७ ॥

+ अमात्यः । मन्त्री । तस्य लक्षणं । शां०

८३ ॥ ८५ ॥

अमावसुः । क्षत्रियः । सो० वं० पुरुरवसः पुत्रः ।

आ० ६९ । २७ ॥

अमाहठः । सर्पः । आ० ५७ । १६ ॥

अमितौजाः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः पाञ्चाल्यः ।

उ० १७१ । ११ ॥

+ अमित्रलक्षणं । शां० ८० ॥

अमूर्तरयाः । अधूर्तरजश्शब्दं पश्यत ।

+ अमृतं । पीयूषं । सुधा । तदाहरणं गरुडेन ।

आ० ३३ । ११ ॥ अनु० २८ । ८ ॥

तत्प्रेषणं श्रीकृष्णेन उदङ्काय । अश्व० ५५ । २० ॥

+ अमृतमथनं । आ० १८ ॥ [भा० ८ । ६ ॥

रा० १ । ४५ ॥ विष्णु० १ । ९ ॥ पद्मपु०

३ । ९ ॥ ६ । २६० ॥]

१ अमोघः । स्वाहायाः पुत्रोऽग्निविशेषः । व०
२२१ । ३२ ॥

२ अमोघः । यक्षः । व० २३२ । ८ ॥

अम्बरीषः । क्षत्रियः । सू० वं० वैवस्वतमनुपुत्रस्य

नाभागस्य पुत्रः । स० ८ । १२ ॥

तदुपाख्यानं । द्रो० ६४ ॥ शां० २८ । १०० ॥

[तस्य एकादशीव्रतकरणं । तत्र द्वादशीपारणार्थं

दुर्वासस ऋषेरागमनं क्रुद्धेन ऋषिणा तन्मारणार्थं

कृत्यासर्जनं तद्रक्षणार्थं भगवद्भक्तेन चक्रायुधेन

तस्य संरक्षणं इत्यादिकथा । भा० ९ । ४ ॥]

[तस्य विरूपः केतुमान् शम्भुः इति त्रयः पुत्राः ।

भा० ९ । ६ ॥]

तस्य इन्द्रेण सह संवादो युद्धेन स्वर्गलोकप्राप्ति-

क्षिप्ये । शां० ९८ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेये शपथः । अनु० १४३ । २९ ॥

२ [अम्बरीषः । क्षत्रियः । सूर्यवं० मान्धातुः पुत्रः ।

तन्माता बिन्दुमती । भा० ९ । ७ ॥ तस्य यज्ञे

शुनःशेपेन मशूभवनं । रा० १ । ६१ ॥]

१ अम्बष्ठः । (अम्बष्ठकः) दुर्योधनपक्षीयः

क्षत्रियः । तस्य अभिमन्युना सह युद्धं । भी०

९६ । १८ ॥ अर्जुनेन हतः । द्रो० ९३ ।

६५-७३ ॥

२ अम्बष्ठः । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । तत्पुत्रस्य

वधो लक्ष्मणेन । क० ३ । १० ॥

अरिष्टसेनः । दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रियः । शा० ५ ।
३ ॥

अरिष्टा । कश्यपभार्या हाहाहूहादिगन्धर्वाणां अल-
म्बुषाद्यप्सरसां च माता । आ० ६६ । ४९ ॥

अरिहः । क्षत्रियः । सो० वं० अपराचीनस्य पुत्रः ।
तन्माता वैदर्भी मर्यादा । तद्भार्या आङ्गी । तत्पुत्रो
महाभौमः । आ० ६३ । १७ ॥

अरुजः । रावणानुचरो राक्षसः । विभीषणेन हतः ।
व० २८६ । २ ॥

अरुणः । अनुरूः । विनतायाः पुत्रः । गरुडस्य
ज्येष्ठो भ्राता । आ० ६६ । ४० ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० १६ । १७ ॥ अनु० २० ।
१४ ॥

तेन सूर्यस्य सारथ्यकरणं । आ० २४ ॥
तद्भार्या ताम्रायाः पुत्री श्येनी । तत्पुत्रौ संपातिर्ज-
टायुश्च । आ० ६७ । ७४ ॥

तेन स्वमात्रे दासीभवनशापदानं । आ० १६ ।
१८ ॥ अनु० २० । २० ॥

१ **अरुणा ।** अरिष्टायाः पुत्री अप्सराः । आ०
६६ । ५० ॥

२ **अरुणा ।** कुरुक्षेत्रसमीपस्था नदी । शा० ४४ ।
२९ ॥

अरुणाः । ऋषयः । शां० १९ । १६ ॥

अरुन्तुकं । तीर्थं । व० ८१ । १५ ॥ शा०
५४ । २८ ॥

अरुन्धती । वसिष्ठस्य पत्नी । तत्पुत्रः शक्तिऋषिः ।
स० ११ । ४२ ॥ व० १३२ । १७ ॥
तस्या अक्षमालेति नामान्तरं । उ० ११७ ।
११ ॥

[इयं कर्दमप्रजापतिपुत्री । तन्माता स्वायंभुवमनुपुत्री
देवहूतिः । तस्याः स्वप्सरः । १ मरीचिपत्नी कला ।
२ अङ्गिरसः पत्नी श्रद्धा । ३ पुलस्त्यभार्या
हविर्मुक् । ४ पुलहभार्या गतिः । ५ क्रतोर्भार्या
क्रिया । ६ भृगोर्भार्या ख्यातिः । ७ अथर्वाङ्गिरसो

भार्या शान्तिः । ८ अत्रिपत्न्यनसूया च । तद्भ्राता
कपिलमहर्षिः । भा० ३ । २४ ॥ अस्या ऊर्जेति
नामान्तरं । भा० ४ । १ ॥ मत्स्य० २०१ ॥]
तस्याः पत्युरपध्यानात्सूक्ष्मरूपप्राप्तिः । आ० २५९ ।
१६ ॥

तद्रूपधारणे स्वाहादेव्याः शक्त्यभावः । व० २२७ ।
१६ ॥

तस्या वसिष्ठपुरतः स्थितेरुत्पातसूचकत्वं । भी०
२ । ३१ ॥

तया आयसवदरपाचनं । तस्यै रुद्रेण वरदानं च ।
शा० ४९ । ३३ ॥

तस्याः (तन्नामकनक्षत्रस्य) अदर्शनस्य मरणसूचकत्वं ।
शां० ३२२ । ९ ॥

तन्नामनिर्वचनं । अनु० १४२ । ३९ ॥

तत्कृता पुष्करास्तेयप्रतिज्ञा । अनु० १४३ । ३८ ॥
तया ऋषिगणाय धर्मरहस्योपदेशः । अनु० १९३ ।

१-११ ॥

अरुन्धतीवटः । तीर्थविशेषः । व० ८२ । ४१ ॥

अरूपा । प्राधायाः पुत्री । आ० ६६ । ४६ ॥

अर्कपर्णः । कश्यपभार्याया मुनिनाभ्याः पुत्रो
देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४३ ॥

+ **अर्घाहरणपर्व ।** स० ३९-६२ ॥

अर्चिष्मती । अङ्गिरसः पुत्री । पूर्णिमाभिमानिनी ।
व० २२१ । ७ ॥

अर्चिष्मन्तः । तन्नामकाः पितरः । शां०
२७५ । १५ ॥

१ **अर्जुनः ।** क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंशोत्पन्नस्य
विचित्रवीर्यपुत्रस्य पाण्डोः पुत्रः । तस्य भार्याः
द्रौपदी सुमद्रा उल्लूषी चित्राङ्गदा च । पुत्राः
श्रुतकीर्तिः अभिमन्युः इरावान् बभ्रुवाहनश्च ।
असदृशरथः । उ० १६९ । १७ ॥

तस्योत्पत्तिः कुन्त्यामिन्द्रात् । आ० ६३ । ६५ ॥
१३२ ॥

तदुत्पत्तिकालीनग्रहस्थितिः । आ० १३२ । १७ ॥

तन्माहात्म्यं आकाशवाण्या उक्तं । आ० १३२।१८॥
 तत्प्रशंसा कृपाचार्येण । वि० ४९ । २० ॥ भी-
 ष्माचार्येण । भी० १२१ । ३१-३८ ॥
 तत्पराक्रमवर्णनं । धृतराष्ट्रेण । उ० ५२ ॥ स्वेनैव ।
 वि० ६५ ॥ भी० ८१ । ३८ ॥ ११४ ॥
 क० ८१ ॥
 तेन जले द्रोणाचार्यं गृहीतवतो ग्राहस्य हननं ।
 आ० १४३ । १२ ॥
 तस्य तीर्थयात्रायां शापाद्वाहरूपं प्राप्तानां पञ्चाना-
 मप्सरसां मोचनं । आ० २३६ ॥ २३७ ॥
 तेन द्रौपदीस्वयंवरे कर्णपराजयः । आ० २०५ ॥
 तेन गुरुदक्षिणात्वेन द्रुपदस्य जीवग्राहग्रहणं । आ०
 १४८ । ६२ ॥
 तस्य द्रुपदनगरमार्गे गङ्गातीरे चित्ररथनामकेन गन्ध-
 र्वेण सह युद्धं । आ० १८६ ॥
 तेन द्रोणाचार्यकृतास्त्रपरीक्षायां लक्ष्यवेधः । आ०
 १४३ ॥
 तेन द्रौपदीस्वयंवरे लक्ष्यवेधः । द्रौपद्या तत्कण्ठे
 मालाप्रक्षेपश्च । आ० २०३ ॥
 तस्य द्रौपद्या विवाहः । आ० २१५ ॥
 तस्य सुभद्रया विवाहः । आ० २४२ ॥
 तस्य चित्राङ्गदया विवाहः । आ० २३५ । १६ ॥
 तेन नागकन्यकाया उलूच्याः परिग्रहः । आ०
 २३४ । ११ ॥
 तस्य द्रौपदीयुधिष्ठिराभ्यामधिष्ठिते आयुधागारे प्रवेशः ।
 आ० २३३ । ११ ॥
 तस्य तीर्थयात्रा । आ० २३३ । ३५ ॥ [स्कान्दपु-
 राणमाहेश्वरखण्डान्तर्गतकौमारिकखण्ड० १ ॥]
 तस्य तीर्थयात्रायां मणल्लूगमनं । आ० २३५ ।
 १७ ॥ अश्वमेधीयाश्वरक्षणसमये मणल्लूगमनं ।
 अश्व० ७९ ॥
 तस्य तीर्थयात्रायां प्रभासतीर्थगमनं । आ० २३८ ।
 २ ॥
 तस्य संन्यासः । आ० २३८ । ४ ॥ [मो० १० ।
 ८६ ॥]

तस्य यतिवेषेण सुभद्रागृहे वासः । आ० २४० ।
 २४ ॥
 तस्य मयासुरादेवदत्तनामकवारुणशङ्खप्राप्तिः । स०
 ३ । ९ ॥
 तस्य अग्नेर्गाण्डीवनामकधनुषः प्राप्तिः । आ०
 ६१ । ४९ ॥ २५१ । २० ॥
 तस्याग्नेस्सकाशाद्रथप्राप्तिः । आ० २५१ । १० ॥
 तद्भजस्तंभे हनूमतोऽवस्थानं । आ० २५१ ।
 १६ ॥ व० १५३ । १८ ॥ उ० ५६ । ९ ॥
 तस्याग्नेस्सकाशादक्षर्यतूणीरप्राप्तिः । आ० ६१ ।
 ५० ॥ २५१ । ४ ॥
 तस्य खाण्डवदाहकाले इन्द्रेण सह युद्धं । आ०
 २५३ ॥
 तस्य कुलिङ्गादिदेशविजयः प्रागज्योतिषे भगदत्तवि-
 जयश्च । स० २७ ॥
 तस्य उत्तरदेशविजये अन्तगिरि उल्लूकपुर मोदापुर
 उरगापुर काम्भोज ऋषिकप्रभृतिदेशविजयः ।
 स० २८ ॥
 तस्य किम्पुरुषखण्डविजयः । स० २९ ॥
 तस्य इलावृत केतुमालादिखण्डविजयः । स० २९ ॥
 तस्य सारथिः पूरुः । स० ३६ । ३० ॥
 तस्य श्रीकृष्णेन सारथ्यकरणं । उ० ७ । ३९ ॥
 तेनेन्द्रकीलपर्वते शिवोद्देशेन तपश्चरणं । व० ३७ ।
 ७६ ॥
 तस्य किरातरूपिणा रुद्रेण युद्धं । आ० ३९ ॥
 तत्कृता रुद्रस्तुतिः । व० ३९ । ७४ ॥
 तस्य रुद्रात्पाशुपतास्त्रप्राप्तिः । व० ४० । १५ ॥
 तस्मै यमकुबेरादिभिरस्त्रप्रदानं । व० ४१ ॥
 तस्य देवलोके वासः । तत्र चित्रसेननाम्नो गन्धर्वा-
 द्दान्धर्वविद्याभ्यासश्च । व० ४३ । ३९ ॥
 तेन निवातकवचवधः । व० १७०-१७४ ॥
 तेन हिरण्यपुरवासिनां पौलोमानां कालकेयानां च
 वधः । व० १७५ ॥
 तस्येन्द्रेण कवचकिरीटादिदानं । व० १७६ । ४ ॥

तस्योर्वश्या 'त्वं षण्डो भवे'ति शापदानं । व० ४४ ॥

तस्य क्लीबवेषे नाम बृहन्नलेति । वि० ३ । ४४ ॥

तस्य दश नामानि । अर्जुनः फल्गुनः जिष्णुः किरीटी
श्वेतवाहनः बीभत्सुः विजयः पार्थः सव्यसाची
धनञ्जयः इति । वि० ४३ । १९-३९ ॥

तस्यैकादशं नाम कृष्ण इति । वि० ४३ । ४१ ॥

तस्यैकादशनामनिर्वचनानि । वि० ४३ । २६-४१ ॥

तन्नामकीर्तनफलं । वि० ४३ । ५० ॥

तेनाध्वसञ्चरणश्रान्ताया द्रौपद्या वहनं । वि० ६ ।
२६ ॥

तस्य षण्डवेषपरिग्रहेण विराटनगरप्रवेशः । वि० ११ ॥

तेनोत्तरगोग्रहणे कर्णआतुर्वधः । कर्णपराजयश्च ।
वि० ५८ ॥

तेनोत्तरगोग्रहणे द्रोणपराजयः । वि० ५९ । ९० ॥

तेनोत्तरगोग्रहणे अश्वत्थामपराजयः । वि० ६० ॥

भारतमहायुद्धे । क० ५३ ॥ ६७ ॥

तेन दुश्शासनपराजयः । वि० ६५ । २४ ॥ द्रो०
९० ॥

तेन संमोहनास्त्रप्रयोगः । वि० ६७ । १३ ॥

तस्य दुर्योधनगमनानन्तरं श्रीकृष्णसाहाय्यवरणार्थं
द्वारकागमनं । उ० ७ । ९ ॥

तेन युद्धराहित्येनैव साहाय्यकरणे श्रीकृष्णस्य वरणं ।
उ० ७ । २३ ॥

तेन सन्धिविग्रहान्यतरपक्षनिर्धारणे श्रीकृष्णं प्रति
प्रार्थना । उ० ७७ ॥

तस्य दुश्शासनेन सह युद्धं । भी० ११० ॥

तेन भीष्माय बाणमयोपधानसमर्पणं । भी० १२० ।
३९ ॥

तेन पर्जन्यास्त्रप्रयोगेण जलानयनेन भीष्मपिपासा-
प्रशमनं । भी० १२१ । ११-३६ ॥

तेन संशप्तकानां वधः । द्रो० २७ ॥ क० १८ ॥
४८ ॥ ५५ ॥

तेन भगदत्तस्य वधः । द्रो० २८-२९ ॥

तेन रात्रौ व्यम्बकाय श्रीकृष्णोक्तप्रकारेण बलिप्रदानं ।
द्रो० ७९ ॥

तस्य स्वप्ने श्रीकृष्णेन सह कैलासगमनं । द्रो० ८० ॥

तस्य पूर्वप्राप्तस्यैव पाशुपतास्त्रस्य पुनः स्वप्ने रुद्रात्प्राप्तिः ।
द्रो० ८१ ॥

तेनालायुधनामकराक्षसस्य दुश्शासनस्य च पराजयः ।
द्रो० ९० ॥

तेन दुर्योधनपराजयः । वि० ६६ । ४४ ॥
द्रो० १०३ ॥

तस्य युद्धं । द्रो० ८८-९४ ॥

तेन कृपाचार्यपराजयः । द्रो० १४९ ॥

तेन हयाप्यायनाय समराङ्गणेऽस्त्रप्रयोगेण सरोनि-
र्माणं । शरमयवेश्मनिर्माणं च । द्रो० ९९ ॥

तेनाम्बुष्टस्य वधः । द्रो० ९३ । ६५ ॥

तेन श्रुतायुरश्रुतायुषोर्वधः । द्रो० ९३ । २७ ॥

तस्य गर्हणं युधिष्ठिरेण कर्णे नाद्यापि हत इति कार-
णेन । क० ७१ ॥

तेन कर्णाहननकोपाद्युधिष्ठिरेण श्रीकृष्णाय गाण्डीव-
दानचोदने युधिष्ठिरवधोद्यमः । क० ७२ ॥

तेन युधिष्ठिरवधप्रतिनिधितया तद्गर्हणं । क० ७२ ।
८० ॥ ७३ । १-३५ ॥

तेन खकृतयुधिष्ठिराधिकक्षेपदोषपरिहारायात्मवधोद्यमः ।
क० ७३ । ३६ ॥

तेनात्महत्याप्रतिनिधितयाऽऽत्मप्रशंसनं । क० ७३ ।
४१ ॥

तस्य किरीटापहारः कर्णप्रयुक्तेन नागास्त्रेण ।
क० ९७ । ३३ ॥

तत्प्रशंसनपूर्वकं वधप्रतिज्ञा कर्णेन । क० ८३ ॥

तेन कर्णास्त्रे प्रविष्टस्य तक्षकपुत्रस्याश्वसेनस्य वधः ।
क० ९७ । ४७ ॥

तेन कर्णपुत्रस्य वृषसेनस्य वधः । क० ९० ॥

तस्य कर्णेन सह युद्धं । क० ९४-९८ ॥

तद्रथस्य श्रीकृष्णपादनिपीडनेन भूमौ पञ्चाङ्गुलं
मज्जनं । क० ९७ । ३० ॥

तेन कर्णस्य वधः । क० ९८ । ५० ॥

तद्रथाच्छ्रीकृष्णावरोहणानुपदं हनुमदादीनामपयानं
तद्रथदाहश्च । श० ६३ । १२ ॥

तेनाश्वत्थामप्रयुक्तब्रह्मास्त्रस्य प्रत्यक्षप्रयोगः । सौ०
१४ ॥

तेनाश्वमेधाश्वरक्षणार्थं तदनुसरणं । अश्व०
७२-८५ ॥

तेन भगदत्तात्मजेन यज्ञदत्तेन सह युद्धं तत्पराजयश्च ।
अश्व० ७५-७६ ॥

तस्य सैन्यवैस्सह युध्यतो हस्तात् गाण्डीवस्याधः-
पतनं । अश्व० ७७ ॥

तस्य बभ्रुवाहनेन सह युद्धे वधः । तद्वधश्रवणमात्रेण चि-
त्राङ्गदाया रणाङ्गणमेत्य प्रलापश्च । अश्व० ७९ ॥

तस्य सञ्जीवनं उल्लाप्यानीतसञ्जीवनमणिना । अश्व०
८१ ॥

तेन जरासन्धपौत्रस्य मेघसन्धेः पराजयः । अश्व० ८३ ॥
तस्य दुर्लक्षणकथनं श्रीकृष्णेन । अश्व० ८९ ॥

तस्य सर्वयादवेषु निहतेषु श्रीकृष्णरामादिषु शरीर-
त्यागपूर्वकं दिवं गतेषु वसुदेवादिपरिसान्त्वनार्थं
द्वारकागमनं । मौ० ६ ॥

तस्य म्लेच्छैः पराजयः । मौ० ८ ॥

तस्याधःपतनं महाप्रस्थानगमने । महा० २ ॥

२ अर्जुनः । कार्तवीर्यार्जुनः ।

अर्जुनकः । लुब्धकः । तस्य गौतम्या सह संवादः ।
अनु० १ । १९ ॥

+ अर्जुनवनवासपर्व । आ० २३३-२३८ ॥

+ अर्जुनाभिगमनपर्व । व० १२-३७ ॥

+ अर्थः । द्वितीयः पुरुषार्थः । तस्य दुःखकरत्वं ।
व० २ । ४० ॥ शां० ७१ ॥

तस्य प्रशंसा । व० ३३ ॥ उ० १३५ । ५ ॥
शां० १६५ ॥

तस्य धर्ममूलकत्वं । उ० ३७-४८ ॥

तस्य दासः पुरुषः । भी० ४३ । ४३।५८ । ७२ ।
८४ ॥

+ अर्धचन्द्रव्यूहः । पाण्डवानां । भी० ५६ ।
११ ॥ क० ८ । १८ ॥

१ अर्यमा । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । आ० ६६ ।
१५ ॥

२ अर्यमा । अत्रिकृषेः पुत्रः । शां० २०७।१० ॥
अर्वावसुः । रैभ्यऋषेर्द्वितीयः पुत्रः । स० ४ ।

६ ॥ व० १३७ । १३ ॥ तद्भ्राता परावसुः ।
तेनाज्ञानात्पितुर्हननं । व० १४० । ४ ॥

अलकनन्दा । देवलोकगङ्गा । आ० १८६ ।
२२ ॥

अलका । कुबेरस्य पुरी नलिनी च । आ० ३९ ।
९ ॥ स० १० । ९ ॥ व० १६३ । ११ ॥

अलम्बलः । जटाम्बुरपुत्रो राक्षसः । द्रो० १७५ ।
१३ ॥ घटोत्कचेन हतः । द्रो० १७५ । २४ ॥

अलम्बुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमेन हतः । क० ८८ । १९ ॥

अलम्बुषा । अरिष्ठायाः पुत्री अप्सराः । आ०
६६ । ४९ ॥ १३२ । ४३ ॥ वि० १४ ।

३२ ॥ अनु० ५० । ४७ ॥ २७१ । १५ ॥
तद्दर्शनक्षुभितात् सरस्वतीनद्यां पतितात् दधीचिमहर्षे

रेतसः सारस्वतऋषेरुत्पत्तिः । श० ५२ । ७ ॥

१ अलम्बुसः । दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रियः । सात्य-
किना हतः । द्रो० १४० । १८ ॥

२ अलम्बुसः । दुर्योधनपक्षीयो राक्षसः । महा-
रथः । उ० १६७ । ३३ ॥ वकस्य भ्राता ।

द्रो० १०८ । २३ ॥ स्त्री० २६ । ३७ ॥
तस्य युद्धं । भी० ८१-८२ ॥ द्रो० २५ ॥ ९६ ॥

तस्य भीमेन सह युद्धे पराजयः । द्रो० १०८ ॥
तस्य घटोत्कचेन सह युद्धं । भी० ४५ । ४२ ॥

तस्य घटोत्कचेन वधः । द्रो० १०९ । ७५ ॥
क० २ । ४८ ॥

तस्य पाण्डवैस्सह युद्धं । भी० १०० ॥
तस्य पराजयोऽभिमन्युना । भी० १०१ ॥

तस्य किर्मीरपुत्रत्वं । द्रो० १०९ । ६१ ॥
१ अलर्कः । सो० वं० यमसभास्थो राजर्षिः ।

स० ८ । १८ ॥
तस्य इन्द्रियैः सह विवादः । अश्व० ३१ ॥

[सः वत्सस्य पुत्रः काशीशः । तत्पुत्रः सनतिः ।
वायु० ९२ ॥]

[तस्य वंशः । हरि० १ । ३२ ॥]

२ अलर्कः । कर्णस्योरुभेदकः क्रिमिः । शां०
३ । १३ ॥

अलायुधः । दुर्योधनपक्षीयो बकभ्राता राक्षसः ।
द्रो० ९६ । २७ ॥ शं० २ । ३९ ॥

तस्य पराजयोऽर्जुनेन । द्रो० १६८ । २७ ॥

तस्य भीमसेनेन सह युद्धं । द्रो० १७८ ॥

तस्य घटोत्कचेन हननं । द्रो० १७९ । ३२ ॥

अलोलुपः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥ भी०
६४ । २९ ॥

+ अल्पायुष्यकारणं । अनायुष्यकरशब्दं पश्यत ।

अवन्ती । सेकापरसेकयोर्नर्मदायाश्च दक्षिणतो
विद्यमानो मालवदेशान्तर्गतो देशः । व० ८७ ।

१ ॥ तस्याधिपती विन्दानुविन्दौ । तयोस्सहदे-
वेन राजसूयदिग्विजये जयः । स० ३२ । ११

The country of which Ujjain was the
Capital.

[तत्र बलरामकृष्णाभ्यां सान्दीपिन्याचार्याद्विद्या-
भ्यासः ॥ हरि० २ । ३३ ॥ विष्णु० ५ । २१ ॥
भा० १० । ४५ ॥]

अवाकीर्णं । सरस्वतीतीरस्थस्तीर्थविशेषः । शं०
४२ । १२ ॥

१ अविक्षित् । (आविक्षित्) । क्षत्रियः ।
अस्य अश्ववान् इति प्रसिद्धं नाम । सो० वं०
कुरुपुत्रः । तन्माता वाहिनी । तत्पुत्रा अष्टौ ।
परीक्षित् शबलाश्च आदिराजः विराजः शाल्मलिः
उच्चैश्श्रवाः भङ्गकारकः जितारिश्चेति । आ०
१०१ । ३८-४० ॥

२ अविक्षित् । (आविक्षित्) । क्षत्रियः ।
सू० वं० करन्धमपुत्रः । तत्पुत्रो मरुतः । अश्व०
४ । १७-२३ ॥

अविज्ञातगतिः । अनिलनामकवसोः पुत्रः ।
तन्माता शिवा । आ० ६७ । २५ ॥

अविन्ध्यः । विभीषणसचिवो राक्षसः । व०
२८१ । ५७ ॥ २९२ । ६ ॥

अविमुक्तं । पुण्यक्षेत्रं । व० ८२ । ७८ ॥

+ अविश्वास्याः । विश्वासानर्हशब्दं पश्यत ।

अविस्थलं । युधिष्ठिरप्रार्थितेषु पञ्चग्रामेष्वन्यतमः ।
उ० ३१ । १९ ॥ ७१ । २३ । ८१ । ७ ॥

अवीचिः । नरकः । अनु० २३० । १६ ॥

+ अव्रतघ्नानि । अष्टौ । उ० ३९ । ७१ ॥

+ अशरीरवाक् । आकाशवाणीशब्दं पश्यत ।

१ अशोकः । (विशोकः) । भीमसेनस्य सूतः ।
भी० ६४ । ११ । १८ ॥

२ अशोकः । क्षत्रियः । आ० ६८ । १४ ॥

१ अश्मकः । क्षत्रियः । सू० वं० सौदासस्य क-
ल्माषपादस्य भार्यायां मदयन्त्यां वसिष्ठेनोत्पा-
दितः पुत्रः । आ० १२८ । ५० ॥ तन्नामनि-
र्वचनं । आ० १९३ । ४५-४९ ॥

२ अश्मकः । तन्नामकदेशाधिपतिः । स०
७८ । २४ ॥ अभिमन्युना हतः । द्रो० ३७ ।
२२ ॥

अश्मकुट्टाः । ऋषयः । अनु० ४५ । ४१ ॥

+ अश्मरीरोगापादकानि कर्माणि ।
अनु० २२० । २०-२३ ॥

अश्मा । ब्राह्मणः । तस्य क्षत्रियधर्मविषये जन-
केन संवादः । शां० २७ ॥

अश्रुतायुः । (अच्युतायुः) । दुर्योधनपक्षीयः
क्षत्रियः । तत्पुत्रो नियुतायुः । अर्जुनेन हतः ।
द्रो० ९३ । ७-२४ ॥

१ अश्वः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २४ ॥

+ २ अश्वः । अश्वत्वजातिविशिष्टः । तदुत्पत्तिः ।
आ० ६७ । ६८ ॥

तद्वर्णनं कुरुपाण्डवसेनायां । उ० ५६ ॥ द्रो०
२३ ॥

तल्लक्षणानि । व० ६९ । १९ ॥

अश्वकेतुः । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयः । मागधस्य
पुत्रः अभिमन्युना हतः । द्रो० ४८ । ७ ॥

अश्वक्रन्दः । अमृतरक्षको देवः । आ० ३२ ।
१८ ॥

अश्वग्रीवः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २५ ॥

अश्वचक्रः । साम्बेन हतः कश्चन क्षत्रियः । व०
१२१ । १५ ॥

अश्वतरः । सर्पः । आ० ३५ । १० ॥ उ०
१०३ । ९ ॥

अश्वतीर्थं । कान्यकुब्जसमीपस्थः तीर्थविशेषः ।
यस्मिन्नृचीकेन वरुणादेकतः श्यामकर्णानां ह-
यानां सहस्रं प्राप्तं । व० ९३ । ३ ॥ ११६ ।
२७ ॥ The confluence of the Ganges
and the Kalnadi in the district of Ka-
nouj.

+ अश्वत्थः । वृक्षविशेषः । तल्लशंसा । अश्व०
११७ ॥

१ अश्वत्थामा । द्रोणाचार्यस्य पुत्रः । कृपाचार्यस्य
भागिनेयः । तन्माता गौतमी कृपी । आ० ६४ ।
१४८ ॥ ६८ । ७३ ॥ १४० । ४९ ॥
असंख्येयगुणरथः । उ० १६७ । ३ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० १४० । ४९ ॥ द्रो०
१९७ । ३२ ॥

तेन क्षीरप्रतिनिधितया पिष्टोदकपानं । आ०
१४१ । ५२ ॥

तेन कर्णगर्हणं उत्तरगोप्रहणे । वि० ६४ । ३ ॥

तेनार्जुनप्रशंसनं । वि० ६४ । ४ ॥

तेनार्जुनाद्गोणरक्षणं । वि० ५९ । ९३ ॥

तस्य पराजयोऽर्जुनेन । वि० ६० ॥ क० ५३ ॥

तस्य भीमसेनेन सह युद्धं । क० १२ ॥

तस्य सैनापत्ये दुर्योधनेनाभिषेकः । श० ६६ । ३७ ॥

तेन दुर्योधनसमीपे पाण्डववधप्रतिज्ञानं । श०
६६ । ३५ ॥ सौ० ३ ॥

तत्पराक्रमवर्णनं । तेन पाण्डववधश्च । क० ५६ ॥

तेन माहिष्मतीपतेर्नीलस्य वधः । द्रो० ३१ ॥

तस्य घटोत्कचेन सह युद्धं । द्रो० १५७ । ५७ ॥

तेन कर्णवधोद्यमः । द्रो० १६० ॥

तेन नारायणास्त्रप्रयोगः । द्रो० २०० । १७ ॥

तस्य युद्धं । द्रो० २०१ ॥

तस्य शस्त्रन्यासपूर्वकं रणाङ्गणान्निर्गमनं । द्रो०
२०२ । ४६ ॥

तस्य धृष्टद्युम्नेन सह युद्धं । क० ५८ ॥

तेन दुर्योधनाय पाण्डवैस्सह शमविधानं । क०
९४ । २० ॥

तस्य हृदनिमग्नदुर्योधनसमीपगमनं । श० ३० ।
११ ॥

तेन घूककृतबहुकाकवधदर्शनं । सौ० १ ॥

पाण्डवशिविरद्वारि महाभूतदर्शनं । सौ० ६ ॥

तस्य निन्दा युधिष्ठिरेण । क० ५० । ३३ ॥

तस्याग्निप्रवेशः । सौ० ७ । ५५ ॥

तेन पाण्डवशिविरं प्रविश्य प्रसुप्तजनमारणं । सौ०
८ ॥

तेन शिविरे हताः । धृष्टद्युम्नः उत्तमौजाः युधामन्युः
पञ्चद्रौपदेयाः शिखण्डी इत्यादयः । सौ० ८ ॥

तस्य वधाय द्रौपदीप्रेरितेन भीमेन गमनं । सौ०
११ । २९ ॥ [भा० १ । ७ ॥]

तेन पाण्डववधाय ब्रह्मशिरोस्त्रप्रयोगः । तदेव ऐषी-
कास्त्रं अपाण्डवेयास्त्रं च । सौ० १३ । १८ ॥

[भा० १ । ७ ॥]

तस्मै श्रीकृष्णेन शापदानं । सौ० १६ । १ ॥

तन्मस्तकस्थमणेः पाण्डवैरादानं । सौ० १६ । १६ ॥
[भा० १ । ७ ॥]

२ अश्वत्थामा । मालवेन्द्रस्येन्द्रवर्मणो गजः ।
भीमसेनेन हतः । द्रो० १९१ । १४ ॥ १९४ ।
५५ ॥

अश्वनदी । काचन नदी । यस्यां कुन्ती स्वपुत्रं
कानीनं कर्णं मञ्जूषायां निधायावासृजत् ।

व० ३०९ । ८ ॥ सा चर्मण्वतीचक्षां मिलति ।
 व० ३०९ । २६ ॥
 १ अश्वपतिः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २४ ॥
 २ अश्वपतिः । क्षत्रियः । सावित्र्याः पिता मद्र-
 राजः । व० २९४ । ६ ॥
 [तस्य भार्या मालती । ब्रह्मवै० प्रकृतिखं० २३ ॥]
 अश्वमेघः । यज्ञविशेषः । तत्करणं युधिष्ठिरेण ।
 अश्व० ९० ॥ सगरेण । व० १०६ । ११ ॥
 तेन ब्रह्महत्यापरिहारः । शां० १५१ ॥
 तस्य क्रतुश्रेष्ठत्वं । आ० १२९ । ४६ ॥
 [तत्करणप्रकारः विस्तरेण । रा० १ । १४ ॥]
 अश्वमेघदत्तः । क्षत्रियः । सो० वं० शतानीक-
 पुत्रः । जनमेजयस्य पौत्रः । तन्माता वैदेही ।
 आ० ६३ । ८८ ॥
 अश्ववान् । क्षत्रियः । सो० वं० कुरुपुत्रः । अधिकं
 अविशिच्छन्दे पश्यत । आ० १०१ । ३८ ॥
 अश्वशङ्कुः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २३ ॥
 १ अश्वशिराः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ ।
 २३ ॥
 २ अश्वशिराः । बदरिकाश्रमस्थः ऋषिः । यः
 शाश्वतान्वेदान्नित्यशः पठति । शां० १२७ ।
 ३ ॥
 [अयमथर्वाङ्गिरसः पुत्रः । भा० ४ । १ ॥]
 अश्वसेनः । सर्पः । तक्षकपुत्रः । खाण्डवदाहे
 उर्वरितेष्वन्यतमः । आ० २५३ । ५ ॥ २५४ ।
 ४७ ॥ शा० ६२ । ३४ ॥
 तेन कर्णेनार्जुनं प्रति प्रमुक्तेऽस्त्रे प्रवेशः । क० ९७ ।
 १२ ॥
 तस्य वधोऽर्जुनेन । क० ९७ । ४७ ॥
 + अश्वहृदयं । अश्वशास्त्रं । तद्दानं नलेन ऋतु-
 पर्णाय । व० ७५ । १८ ॥
 अश्विनौ । देवमिषजौ । बडवारूपधारिण्यां
 त्वाष्ट्र्यां स्वभार्यायां सूर्याजातौ । आ० ६७ ।
 ३५ ॥ [भा० ६ । ६ ॥ ८ । १२ ॥ वराह०

२० ॥ वायु० ८४ ॥ हरि० १ । ९ ॥ ब्रह्म०
 ६ ॥ पद्म० ५ । ८ ॥ विष्णु० ३ । २ ॥
 शिवपु० उमासं० ३५ ॥]
 तयोर्देवेषु शूद्रजातित्वं । शां० २०७ । २६ ॥
 ताभ्यां च्यवनाश्रमं प्रति गमनं । व० १२४ । ६ ॥
 ताभ्यां पाण्डुभार्यायां माद्व्यां नकुलसहदेवोत्पत्तिः ।
 आ० ६३ । ६६ ॥ १३३ । १८ ॥
 तयोः स्तोत्रं । अर्कपत्रभक्षणेनान्धीभूतेनोपमन्युऋ-
 षिणा गुरोरापोदस्य धौम्यस्याज्ञया चक्षुःप्राप्त्यर्थं
 कृतं । आ० ३ । ५६ ॥
 ताभ्यां उपमन्योः चक्षुर्दानं । आ० ३ । ७३ ॥
 अश्विनोस्तीर्थं । व० ८१ । १७ ॥
 अष्टकः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । ययातिपुत्र्यां
 माधव्यां जातः । उ० ११९ । १८—२० ॥
 तेन ययातिं प्रति कृताः प्रश्नाः । आ० ८२—८४ ॥
 [मत्स्य० ३८ ॥]
 तत्कृता पुष्करास्तेयप्रतिज्ञा । अनु० १४३ ।
 ३६ ॥ [तत्पुत्रो लौहिः । हरि० १ । २७ ॥]
 + अष्टमदिवसयुद्धारम्भः । भी० ८७ ॥ तत्समाप्तिः ।
 भी० ९६ ॥
 अष्टवसवः । धर्मप्रजापतेर्वसुनाभ्यां दक्षपुत्र्यां
 जाताः । ते च धरः ध्रुवः सोमः अहः अनिलः
 अनलः प्रत्यूषः प्रभासः इति ॥ आ० ६७ ।
 १७ ॥ अहस्य सावित्र इति नामान्तरं ।
 अनु० २५५ । १७ ॥
 [ते च द्रोणः प्राणः ध्रुवः अर्कः अग्निः दोषः वसुः
 विभावसुः इत्यष्टौ । भा० ६ । ६ ॥]
 [ते च आपः ध्रुवः सोमः धर्मः अनिलः अनलः
 प्रत्यूषः प्रभासः इत्यष्टौ । विष्णु० १ । १५ ॥]
 [ते च आपः धरः ध्रुवः सोमः अनिलः अनलः
 प्रत्यूषः प्रभासः इत्यष्टौ । हरिवं० १ । ३ ॥]
 तेषां वसिष्ठेन शापः । आ० १०२ । १० ॥
 १०६ ॥
 तेषां गङ्गाया सह भूमावुत्पत्त्यर्थं संवादः । आ०
 १०२ । १७ ॥

तेषां पुत्राः भार्याश्च । आ० ६७ । १९ ॥

अष्टाङ्गः । आयुर्वेदस्य कर्ता ऋषिः । स० ११ । २५ ॥

+ अष्टादशदिवसयुद्धारम्भः । श० ९ ॥

१ अष्टावक्रः । ऋषिः कहोलस्य पुत्रः । उद्दालकस्य दौहित्रः । श्वेतकेतोः स्वस्त्रीयः । तन्माता सुजाता । व० १३४ ॥

तन्नामनिर्वचनं । व० १३४ । १२ ॥

तस्य जनकराजेन सह विवादः । व० १३५ । २२ ॥

तस्य वरुणपुत्रेण बन्दिना विवादः । व० १३६ । १ ॥

तेन गर्भस्थेन स्वपितुः कहोलस्याध्ययने दोषोद्धाटने पित्रा तस्मै अष्टावक्रत्वशापदानं । व० १३४ । १० ॥

तस्योपाख्यानं स्त्रीस्वभावकथनाय भीष्मेण युधिष्ठिरं प्रति कथितं । अनु० ५० ॥

तस्य सुप्रभानाभ्या वदान्यऋषिपुत्र्या विवाहोद्यमः ।

अनु० ५० । ११ ॥

तस्य सुप्रभया विवाहः । अनु० ५२ । २१ ॥

तस्य पितुराज्ञया समञ्जानघवगाहनेन अवक्रदेहप्राप्तिः । व० १३६ । ३९ ॥

तस्य जरतीरूपधारिण्या दिग्देवतया सवादः । अनु० ५० । ५७ ॥

२ अष्टावक्रः । सर्पः । आ० ५७ । १७ ॥

असमञ्जः । क्षत्रियः । सू० व० सगरस्य पुत्रः । तन्माताऽरिष्टनेमिदुहिता सुमतिः । रथ्यायां क्रीडतो बालकान्गृहीत्वा सरय्वां क्षिपन्तं यं पिता विवासयामास । तत्पुत्रोऽशुमान् । व० १०७ । ८ ॥ [भा० ९ । ८ ॥ रा० १ । ३८ ॥ हरि० १ । १५ ॥ विष्णु० ४ । ४ ॥]

असमञ्जाः । भोजपुत्रः । यः पित्रा पौराणां हितकाम्यया परित्यक्तः । स० ८६ । ७ ॥

अयं पूर्वोक्तादन्य इति सगरस्यैव भोज इति नामान्तरमिति च भाति ।

असिक्री । नदी । भी० ९ । २३ ॥ The river Chenab (chandrabhaga).

१ असितः । ऋषिः । अस्य देवल इति नामान्तरमिति भाति । आ० ५३ । ८ ॥ स० ४ । १६ ॥ ११ । २४ ॥ श० ५१ । १ ॥

शां० २३६ । ३ ॥ २८१ । १ ॥

तत्सरणस्य सर्पभयपरिहारकत्वं । आ० ५८ । २३ ॥ [तद्भार्या हिमवतः पुत्री एकपर्णा । हरि० १ । १८ ॥]

२ असितः । मान्धात्रा पराजितः कश्चन क्षत्रियः ।

शां० २८ । ८८ ॥

+ असिः । खड्गशब्दं पश्यत ।

असिलोमा । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २३ ॥

असुरा । प्राधायाः पुत्री अप्सराः । आ० ६६ । ४५ ॥

+ असुराः । दैतेयादयः । तेषां नामानि वंशाश्च ।

आ० ६६ । १७ ॥ शां० २३४ । ४९ ॥

[भा० ६ । १८ ॥ विष्णु० १ । २१ ॥]

तेषां राजवंशे उत्पत्तिः । आ० ६५ । २७ ॥

तेषां युद्धं । आ० १९ ॥ [भा० ८ । १० ॥]

असुरायणः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५६ ॥

असुर्याः । अन्धेन तमसाऽऽवृताः पापिजनप्राप्या लोकाः । अनु० ११२ । ५ ॥

असूया । दोषः । तस्याः धर्मविघातकत्वं । उ० ३७ । ८ ॥ शां० ९० । २४ ॥

अस्तिः । जरासन्धपुत्री कंसभार्या । तस्या भगिनी प्राप्तिः (प्राप्तिः) । स० १४ । ३२ ॥

अस्त्रपरीक्षा । कौरवपाण्डवानां द्रोणाचार्येण । आ० १४२—१४६ ॥

अहंयातिः । क्षत्रियः । सो० वं० शय्यातिपुत्रः । तन्माता त्रिशङ्कुदुहिता वराङ्गी । तद्भार्या कृतवीर्यदुहिता भानुमती । तत्पुत्रः सार्वभौमः । आ० ६३ । १३ ॥

१ अहः । तीर्थविशेषः । व० ८१ । १०० ॥

२ अहः । अष्टवसुष्वन्यतमः । धर्मप्रजापतेः पुत्रः ।

तन्माता रता । आ० ६७ । २० ॥ अस्य सार्वित्र इति नामान्तरं । अनु० २५५ । १७ ॥

तत्पुत्राः ज्योतिः शमः शान्तः, मुनिः इति
चत्वारः । आ० ६७ । २३ ॥

+ अहङ्कारतत्त्वनिरूपणं । अश्व० ४१ ॥

अहल्या । गौतमऋषिभार्या । सा गुरुदक्षिणां
किं ददानीति पृष्ठवन्तमुदङ्कं सौदासपत्न्या विधृते
कुण्डले आनेतुमाज्ञापयामास । अश्व० ५६ ।
२६ ॥

[तत्पुत्रः शतानन्दः । शतानन्दपुत्रः सत्यधृतिः ।
सत्यधृतिपुत्रः शरद्वान् । भा० ९ । २१ ॥]

[तस्याः पिता मुद्गलः । भा० ९ । २१ ॥]

[सा ब्रह्मणो स्नानसी कन्या । रा० ७ । ३० ॥]

[सा वध्यश्वात्मेनकायां जाता । हरि० १ । ३२]

[तद्भ्राता दिवोदासः । भा० ९ । २२ ॥ हरि० १ ।
३२ ॥]

तस्याः धर्षणमिन्द्रेण । उ० १२ । ६ ॥ शां० ३५१ ।
२३ ॥ [रा० १ । ४८ ॥ ७ । ३० ॥]

[तस्याः कथा । ब्रह्मपु० ८७ ॥]

अहल्याहृदः । तीर्थं । व० ८२ । १०९ ॥

+ अहिंसाप्रशंसा । आ० ११ । १३ ॥
व० ३१५ । ८ ॥ उ० ३३ । ५९ ॥ अनु०
१७५ ॥ १७८ । ४० ॥ २१३ ॥

अहिच्छत्रं । (आहिच्छत्रं) । उत्तरपाञ्चालदेशः ।
द्रुपदाद्रोणाचार्येणापहतः । आ० १४८ । ८१ ॥

Ramnagar—twenty miles west of Bereh.
It was the capital of North-Panchala,
in Rohilkhand.

अहिर्बुध्नयः । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ ।
२ ॥

आ.

आकर्षाः । देशः । तत्रत्या जनाश्च । स० ३७ ।
१४ ॥

आकाशः । पञ्चमहाभूतेष्वन्यतमः । तद्रूपनिरू-
पणं । व० २१५ । ७ ॥ भी० ५ । ६ ॥
शां० २५८ । ३ ॥ २६१ । ७ ॥ अनु०
२४५ । २९ ॥

आकाशगङ्गा । बदरीप्रमवा नदी । आ० २ ।
३७६ ॥ व० १४४ । ४ ॥

+ आकाशवाणी । अशरीरवाक् । भरतजनन-
समये शकुन्तलां प्रति । आ० ९८ । ५६ ॥
शकुन्तलाया अङ्गीकरणीयत्वे दुष्यन्तं प्रति ।
आ० १०० । १ ॥ युधिष्ठिरजननसमये ।
आ० १२९ । २२ ॥ अर्जुनजननसमये ।
आ० १३२ । १८ ॥ अश्वत्थाम्नो जननसमये ।
आ० १४० । ५० ॥ द्रौपद्या जननसमये ।
आ० १४९ । ६५ ॥ युधिष्ठिरं प्रति गन्धमा-
दनस्य दुर्गमत्वे । व० १५७ । १३ ॥ श्रीकृ-
ष्णस्याग्रपूजने सहदेवं प्रति । स० ६२ । ७ ॥

आग्नेयः । स्कन्दः । व० २३३ । ३ ॥

आग्नेयास्त्रं । अग्निदेवताकमस्त्रं । तत्प्रयोगोऽर्जु-
नेनाङ्गारपर्णं प्रति । आ० १८६ । ३१ ॥

तत्प्रयोगोऽश्वत्थाम्ना पाण्डवान्प्रति । द्रो० २०२ ॥

आग्रयणः । अग्निविशेषः । व० २२३ । १३ ॥

आङ्गिरसी । काचन ब्राह्मणी या स्वेन सह मैथुन-
धर्मस्थस्य भर्तुर्वधात् (सौदासं) कल्माषपादं त्वं
तव भार्यया सह मैथुनसमये मरिष्यसीत्यशप्त ।
आ० १९८ । २४ ॥

आङ्गी । सो० वं० अपराचीनपुत्रस्य अरिहस्य
भार्या । तत्पुत्रो महाभौमः । आ० ६३ । १८ ॥

आङ्गिकः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु० ७ । ५४ ॥

आचारः । बहूनां प्रेक्षावतामाचरणं । तस्य
धर्मत्वं । शा० १३२ । १५ ॥ अनु०
१६१ । ६-९ ॥

१ आचार्यः । गुरुः । तल्लक्षणं । अश्व० ११० ।
५९ ॥ तन्महिमा । शां० १०८ । २३-२८ ॥

२ आचार्यः । द्रोणाचार्यः । आ० १४४ । २२ ॥

आचार्यपुत्रः । अश्वत्थामा । आ० १५५ । १६ ॥

आजगरः । यदृच्छोपागतेन तुष्टः कश्चन ब्राह्मणः ।
तस्य प्रह्लादेन संवादः । शां० १७७ ॥ [भा०
७ । १४ ॥]

+ आजगरपर्व । व० १७८—१८३ ॥
 आजगरप्रश्नाः । अगस्त्यशापेनाजगरत्वं प्राप्तेन
 नहुषेण युधिष्ठिरं प्रति कृताः प्रश्नाः । व०
 १८२ ॥
 आजगवं । पृथुराजस्य धनुः । द्रो० ६९ । ३० ॥
 + आततायी । वधोद्यतः । तद्धननस्य न्याय्यत्वं ।
 भी० १०७ । १०१ ॥ शां० १५ । ५५ ॥
 १ आत्रेयः । ऋषिः । वामदेवस्य शिष्यः । व०
 १९५ । ४६ ॥
 २ आत्रेयः । जनमेजयस्य सर्पसत्रे सदस्यो ब्रह्मर्षिः ।
 आ० ५३ । ८ ॥ शां० ४६ । ८ ॥ [अयं
 कौषारवो ब्रह्मर्षिः । तेन विदुराय ज्ञानोपदेशः ।
 भा० ३ ॥]
 ३ आत्रेयः । हंसरूपी सचरन्कश्चन ऋषिः । तेन
 साध्यान्प्रति नीतिकथनं । उ० ३६ ॥
 आत्रेयाः । देशः । भी० ९ । ६८ ॥
 आत्रेयी । नदी । स० ९ । २६ ॥
 + आत्मप्रशंसा । तस्या आत्मवधप्रतिनिधित्वं ।
 क० ७३ ॥
 + आत्मरक्षणस्य कर्तव्यत्वं । शां०
 १३१ । १४१ ॥
 + आत्मश्राद्धकरणं वराहेण । शां० ३५५ । १४
 आदित्यः । सूर्यशब्दं पश्यत ।
 आदित्यकेतुः । क्षत्रियः । धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन
 हतः । भी० ८८ । २८ ॥
 आदित्यतीर्थं । श० ५० । १६ ॥
 + आदित्यहृदयं । आ० १८९ । २४ ॥
 आदित्याः । कश्यपपुत्राः आदित्यां जाताः द्वादश ।
 ते च धाता मित्रः अर्यमा शक्रः वरुणः अंशः
 भगः विवस्वान् पूषा सविता त्वष्टा विष्णुः इति ।
 आ० ६६ । १४ ॥ १३२ । ४८ ॥ शां०
 २०७ । १७ ॥ अंशः भगः मित्रः वरुणः धाता
 अर्यमा जयन्तः भास्करः त्वष्टा पूषा इन्द्रः विष्णुः
 इति । अनु० २५५ । १५ ॥ [विष्णु० १ ।
 १५ ॥ भा० ६ । ६ ॥]

[तेषां भार्याः पुत्राश्च । भा० ६ । १८ ॥]
 आदित्याश्रमः । क्षेत्रविशेषः । व० ८१ । १८४ ॥
 आदिराजः । क्षत्रियः । सो० वं० अविक्षितः
 पुत्रः । आ० १०१ । ४० ॥
 आदिशेषः । शेषशब्दं पश्यत ।
 आधिरथिः । कर्णशब्दं पश्यत ।
 आधूर्तरजाः । (अमूर्तरयः) । गयराजस्य
 पिता । व० ९३ । १९ ॥
 आनर्ताः । देशः । भी० ९ । ५५ ॥ Guze-
 rat and part of Malwa.
 आनुः । अनुशब्दं पश्यत ।
 आनृशंस्यं । गुणः । अनु० ११ ॥
 आन्ध्रकाः । कृष्णागोदावर्योर्मध्ये विद्यमानो देशः ।
 भी० ९ । ४९ ॥ The country between
 Godavery and Krishna.
 १ आपः । जलशब्दं पश्यत ।
 २ आपः । अकारान्तोऽयं शब्दः । अग्निविशेषः ।
 तस्य भार्या मुदिता । व० २२४ । १ ॥
 आपगा । काचन नदी । व० ८१ । ६८ ॥
 क० ३७ । २० ॥ The Ayuk-nadi to
 the west of the Ravi in Punjab.
 + आपत् । विपत् । तदर्थं धनरक्षणं । आ०
 १७२ । ३५ ॥
 तस्याः पात्रं । उ० ३२ । २६ ॥
 + आपद्धर्मपर्व । शां० १३१—१७२ ॥
 आपवः । वसिष्ठः । आ० १०५ । १०६ ॥
 आपस्तम्बः । भृगुवंशोत्पन्नो ब्रह्मर्षिः । व० २९९ ।
 १८ ॥ [मत्स्य० ७ ।]
 [तस्य भार्या अक्षसूत्रा । तत्पुत्रः कर्किः । ब्रह्म० १३० ॥]
 आपोदः । (आयोदः) । धौम्यनामा ब्रह्मर्षिः ।
 तस्य त्रयः शिष्याः । उपमन्युः आरुणिः बैदः
 इति । आ० ३ । २१ ॥
 आभीराः । देशः । भी० ९ । ४७ ॥
 आम्बिकेयः । धृतराष्ट्रः । आ० १६२ । ७६ ॥

आयतिः । क्षत्रियः । सो० वं० नहुषस्य पुत्रः ।
ययातेर्भाता । आ० ६९ । ३३ ॥

१ आयुः । क्षत्रियः । सो० वं० ऐलस्य पुरूरवसः
पुत्रः । उर्वश्यां जातः । तद्भातरः पञ्च । धीमान्
अमावसुः दृढायुः वनायुः शतायुः इति । तद्धार्या
स्वर्भानवी । तत्पुत्राः नहुषः वृद्धशर्मा रजिः गयः
अनेनाः इति । अयं शब्दः उकारान्तः सकारा-
न्तश्च । आ० ६३ । ५ ॥ ६९ । २९ ॥

[तस्य वंशः । हरि० १ । २८ ॥ ब्रह्म० ११ ॥
वायु० ९२ ॥ भा० ९ । १७ ॥]

२ आयुः । भण्डूकराजः । व० १९५ । ३२ ॥
+ ३ आयुः । पुरुषस्य जीवितकालः । तद्वृद्धिका-
रणं । उ० ३९ । ५३ । ७५ ॥ अनु० १६१ ॥

तद्भासकारणं । अनायुष्यकरशब्दं पश्यत ।

+ आयुधग्रहणमर्जुनेन । आ० २३३ ॥

+ आयुधनिक्षेपः शमीवृक्षे । वि० ७ ॥

आयुर्वेदः । ऋषिः । स० ११ । २५ ॥

आयुष्यकराणि कर्माणि । अनु० १६१ ॥

आयोदः । आपोदशब्दं पश्यत ।

आरट्टाः । देशः । बाह्लीकशब्दं पश्यत । भी०
९० । ३ ॥ द्रो० १९४ । १३ ॥ The
Province of Punjab.

तेषां निन्दा । क० ३७ ॥

आरणेयः । शुकाचार्यः ।

+ आरणेयपर्व । व० ३१२-३१५ ॥

+ आरण्यकं । उपनिषद्विशेषः । उ० १७५ ।
३९ ॥

१ आरुणिः । ऋषिः । आपोदस्य शिष्यः । तस्य
उद्दालक इति प्रसिद्धं नाम । आ० ३ । २३ ॥

२ आरुणिः । सर्पः । आ० ५७ । १९ ॥

३ आरुणिः । विनतायाः पुत्रः । आ० ६६ ।
४० ॥

आरुषी । भृगुपुत्रस्य च्यवनस्य भार्या मनुपुत्री ।
तत्पुत्र और्वः । आ० ६७ । ४६ ॥

आर्चीकः । पर्वतः । व० १२६ । १६ ॥

आर्जयः । (आर्जवः) । क्षत्रियः । शकुने-
रनुजः । धृतराष्ट्रस्य श्यालः । इरावता हतः ।
भी० ९० । ३० ॥

आर्जुनिः । अभिमन्युः । भी० ५५ । १५ ॥

आर्तायनिः । ऋतायननाम्नो मद्राधिपस्य पुत्रः
शल्यः । भी० ६२ । १४ ॥

आर्तिमान् । ऋषिः । यस्य स्मरणमात्रेण सर्प-
बाधा नश्यति । आ० ५८ । २३ ॥

आर्द्रकः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुवंश्यस्य
विष्वगश्वस्य पुत्रः । तत्पुत्रो युवनाश्वः । व०
२०५ । ३ ॥

आर्यकः । सर्पः । आ० ३५ । ७ ॥ १३८ । ३४ ॥
उ० १०३ । ११ ॥ १०४ ॥

आर्यावर्तः । विन्ध्यहिमवतोर्मध्ये विद्यमानो देशः ।
शां० ३३३ । १५ ॥

आर्यशृङ्गिः । बकस्य ज्ञातिः राक्षसः । दुर्योधन-
पक्षीयः । तेन इरावतो बधः । भी० ९० ॥

तस्य युद्धं । भी० १०१ । १११ ॥

अयमेवालम्बुस इति भाति । द्रो० १०९ । ४८ ॥

अयमलम्बुसादन्य इत्यपि भाति । शा० २ । ३९ ॥

१ आर्ष्टिषेणः । गन्धमादनपर्वतस्थे कस्मिंश्चिदा-
श्रमे वसत्राजर्षिः । पाण्डवैस्तत्समीपगमनं । व०
१५९-१६१ ॥

२ आर्ष्टिषेणः । कृतयुगे भवः कश्चन राजर्षिः ।
पश्चात्तपश्चर्यया ब्राह्मणोऽभूत् । स० ८ । १४ ॥
शा० ४० । ३६ ॥ ४१ । ३ ॥

आलम्बः । ऋषिः । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ ।
२० ॥

आलम्बायनः । इन्द्रस्य सखा । तेन रुद्रमाहा-
त्म्यकथनं । अनु० ४९ । ५ ॥

+ आलस्यं । दुर्गुणः । तस्यानर्थकारणत्वं । शां०
११२ ॥

आवसथ्यः । अग्निविशेषः । व० २२३ । ५ ॥

आविक्षित् । अविक्षिच्छब्दं पश्यत ।

आविक्षितः । क्षत्रियः । मरुतः । शां० २८ ।
१७ ॥

आशा । तृष्णा नाम दुर्गुणः । तस्या निन्दा ।
आ० ६९ । ५३ ॥ ७९ । १२ ॥ १२४ ।
२ ॥ ७० ३९ । ८५ ॥ ४० । ८ ॥ ६४ ।
१६ ॥ शां० १२५-१२८ ॥ १७३ । ५७ ॥
१७६ ॥ २८२ ॥

१ आशावहः । विवस्वतः पुत्रः । आ० १५५ ॥

२ आशावहः । द्रौपदीस्वयंवरा रथमागतः कश्चन
यादवः । आ० २०१ । १९ ॥

आशमाकी । प्राचीन्वतो भार्या यादवी । तत्पुत्रः
शय्यातिः । आ० ६३ । १२ ॥

+ आश्रमाः । चत्वारः ब्रह्मचर्यप्रभृतयः । तेषां
धर्माः । आ० ८५-८६ ॥ शां० ६०-६५ ॥
१८९ ॥ २४० ॥ २४१ ॥ २४८-२५१ ॥
अनु २०८ ॥ अश्व० ४५-४७ ॥

आश्राव्यः । ऋषिः । इन्द्रसभायां । स० ७ । १८ ॥

आश्वलायनः । विश्वामित्रपुत्रो ब्रह्मर्षिः । अनु०
७ । ५४ ॥

आसुरव्यूहः । कौरवसैन्ये भीष्माचार्येण निर्मितः ।
भी० १०८ । १६ ॥

आसुरायणः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः ।
अनु० ७ । ५६ ॥

आसुरिः । ऋषिः । कपिलस्य शिष्यः । तयो-
स्संवादः । शां० ३२६-३२८ ॥

आस्तिकः । आस्तीकशब्दं पश्यत ।

आस्तीकः । जरत्कारुनाम्नः ऋषेः तत्सनाम्न्यां
वासुकिस्वसरि जातः पुत्रः । आ० ११ । १९ ॥
१५-१६ ॥ ३८ ॥ ४८ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० १३ । ९ ॥ १६ । १ ॥ ३८ ।
१४ ॥ ४८ ॥ [देवीभा० २ । १२ ॥]

तन्नामनिर्वचनं । आ० ४८ । २० ॥

तस्य जनमेजयसर्पसत्रगमनं । आ० ५४ । २४ ॥

तेन जनमेजययज्ञप्रशंसनं । आ० ५५ ॥

तस्मै जनमेजयेन अभीष्टदानकथनं । आ० ५८ ।
९ ॥

तन्नामस्मरणस्य सर्पभयपरिहारकत्वं । आ० ५८ ।
२४ ॥

आस्तीकपर्व । आ० १३-५८ ॥

आहिच्छत्रं । अहिच्छत्रशब्दं पश्यत ।

आहुकः । [उग्रसेनस्य पिता । भा० ९ । २४ ॥
विष्णु० ४ । १४ ॥] स० ४ । ३६ ॥

तस्य शतं पुत्राः । स० १४ । ५९ ॥

तेन द्वारकारक्षणं साल्वयुद्धसमये । व० १५ ।
२२ ॥

इ.

इक्षुला । नदी । भी० ९ । १७ ॥

इक्षुमती । सांकाश्यसमीपस्था नदी । आ० ३ ।
१४१ ॥ The river Kali-nadi in the
District of Rohilkhand.

इक्ष्वाकुः । क्षत्रियः । सू० वं० वैवस्वतमनुपुत्रः ।
आ० ६९ । १८ ॥ [तस्योत्पत्त्यादिकथा ।
भा० ९ । ६ ॥ हरि० १ । ११ ॥ रा० ७ ।
७९ ॥]

तद्वंशकथनं । व० २०५ ॥ अनु० २ । ५ ॥

अश्व० ४ । २ ॥ [हरि० १ । ११ ॥ रा०
१ । ७० ॥ २ । ११० ॥ भा० ९ । ६ ॥
विष्णु० ४ । १ ॥ ब्रह्म० ७ ॥ शिवपु०
उमासं० ३७-३९ ॥]

तस्य कालयमधर्मादिभिः संवादः । शां० १९७ ॥

इध्मवाहः । ऋषिः । अगस्त्यस्य पुत्रः । तन्माता
लोपामुद्रा । तस्य दृढस्युरिति नामान्तरं । व०
९७ । ३३ ॥

इन्द्रः । देवराजः । पुरंदरः । तस्यभार्या शची ।
तस्य पुत्रो जयन्तः । तत्स्तुतिः कद्रुकृता ।
आ० २५ । ७ ॥

तत्स्तुतिः उच्चकृता । आ० ३ । १४८ ॥

तस्योत्पातप्रादुर्भावः । आ० ३० । ३२ ॥
 तेन बालखिल्यानामपहासः । आ० ३१ । ८ ॥
 तच्चाशाय बालखिल्यक्रुषिभिर्विज्ञकरणं । आ० ३१ ।
 ११ ॥
 तेन सर्पाणां सकाशादमृतप्रत्यानयनं । आ० ३४ ।
 २३ ॥
 तेन भूमाववतर्तु श्रीमन्नारायणं प्रति प्रार्थना । आ०
 ६५ । ५२ ॥
 तत्समावर्णनं नारदेन युधिष्ठिरसमीपे । स० ७ ॥
 तदागमनमिन्द्रकीलपर्वतेऽर्जुनं प्राप्ते । व० ३७ ।
 ७८ ॥
 तस्य दमयन्तीस्वयंवरगमनं । व० ५१ । २६ ॥
 तस्यागमनं गन्धमादनपर्वते पाण्डवसमीपे । व०
 १६७ । ७ ॥
 तेन रावणेन सह युद्धमानाय रामाय मातल्यधिष्ठित-
 स्वरथप्रेषणं । व० २९१ ॥
 तेन विश्वरूपाचार्यहननं । उ० ९ । २३ ॥ [भा०
 ६ । ९ ॥]
 तस्य विश्वरूपाचार्यहनननिमित्तकब्रह्महत्याप्राप्तिः ।
 उ० ९ । ४५ ॥
 तस्य वृत्रासुरवधाद्ब्रह्महत्याप्राप्तिः । उ० १० ।
 ४१ ॥ शां० २८८ ॥ अश्व० ११ । १४ ॥
 [भा० ६ । १२ ॥ पद्म० २ । २४ ॥ ५ ।
 १९ ॥ रा० ७ । ८५ ॥]
 [तस्य दुर्वाससः शापेन राज्यभ्रंशः । पद्म० ३ ।
 ८ ॥ ब्रह्मवै० प्रकृतिखं० ३६ ॥]
 तस्य पद्मनाले प्रच्छन्नं वासः । उ० १४ । १० ॥
 तेन कर्णस्य कवचकुण्डलभिक्षणं । आ० ६८ ।
 १४४ ॥ व० ३११ ॥
 तेन नमुचिवधः । श० ४४ । ३३ ॥
 तस्य बृहस्पतिना सह सान्त्वगुणस्य श्रैष्ठ्ये संवादः ।
 शां० ८४ ॥
 तस्य बृहस्पतिना सह शत्रुजयोपायविषये संवादः ।
 शां० १०३ ॥

तस्य महालक्ष्म्या संवादः । शां० २३२ ॥
 तस्य नमुचिना सह भगवदनुचिन्तनस्य श्रेयस्साधन-
 तायां संवादः । शां० २३३ ॥
 तस्य महाबलिना संवादः । शां० २३० ॥ २३२ ॥
 तस्य मान्धात्रा सह राजधर्मविषये संवादः । शां०
 ६३ ॥
 तस्याम्बरीषेण सह युद्धस्य स्वर्गप्रापकतायां संवादः ।
 शां० ९८ ॥
 तेन प्रह्लादे शिष्यत्वमूढा तदीयसच्छीलादीनां अप-
 हारः । शां० १२४ ॥
 तस्य प्रह्लादेन सह सच्छीलस्य धर्मादिप्रतिपादकत्वे
 संवादः । शां० १२४ ॥ २२९ ॥
 [तस्य बृहस्पत्यपमानेन राज्यभ्रंशः । भा० ६ । ७ ॥
 स्कान्दपु० केदारखं० ९ ॥]
 तस्याग्निना सह ब्राह्मणानां पतिव्रतानां च माहात्म्ये
 संवादः । अनु० १४ ॥
 तमुद्दिश्य मतङ्गेन ब्राह्मण्यप्राप्तये तपःकरणं ।
 अनु० ४ ॥
 तस्य शम्बरेण सह ब्राह्मणमाहात्म्ये संवादः । अनु०
 ७१ ॥
 तस्य शुकपक्षिणा सह आनृशंस्यविषये संवादः ।
 अनु० ११ ॥
 तस्य मातलिना सह सकलसेव्यताप्रयोजकगुणविषये
 संवादः । अनु० ११ ॥
 तत्कृता पुष्करास्तेयप्रतिज्ञा । अनु० १४३ । ४४ ॥
 तस्य धृतराष्ट्ररूपधारिणा गौतमेन संवादः । अनु०
 १५९ ॥
 तदीयवज्रायुधस्तम्भनं संवर्तेन । अश्व० १० ॥
 तेन च्यवनमारणाय वज्रायुधोद्यमनं । च्यवनेन तद्वा-
 हुस्तम्भनं च । व० १२५ ॥
 तन्मारणाय च्यवनेन मदनामककृत्यासर्जनादिकथा ।
 व० १२६ ॥
 तेनामृतदानविषये उदङ्गक्रुषेर्वञ्चनं । अश्व० ५५ ॥

इन्द्रकीलः । पर्वतः । तत्रार्जुनेन रुद्रमुद्दिश्य तपः-
करणं । व० ३७ ॥

इन्द्रजित् । रावणपुत्रो राक्षसः । व० २८६ ॥
तस्य वधो लक्ष्मणेन । व० २९० ॥

इन्द्रतापनः । दैत्यः । स० ९ । १९ ॥

इन्द्रतीर्थम् । श० ४९ । १८ ॥ ५० । १ ॥

१ इन्द्रद्युम्नः । क्षत्रियः । श्रीकृष्णेन हतः । स०
६१ । ६ ॥

२ इन्द्रद्युम्नः । ऋषिः । व० २६ । २२ ॥

३ इन्द्रद्युम्नः । क्षत्रियः । स० ८ । २१ ॥ भूमौ
तस्य कीर्त्यभावाद्देवैः स्वर्गाद्भ्रंशितः । पुनर-
कूपारनाम्ना कच्छपराजेन ख्यापितां तत्कीर्तिं
विज्ञाय देवदूतैः स्वर्गं प्रापितः । व० २०२ ॥

४ [इन्द्रद्युम्नः । पाण्ड्यो वैष्णवो राजाऽगस्त्यऋषि-
शापाद्भजेन्द्रत्वं प्रापितः । ग्राह्यस्तो हरिणा मोचि-
तश्च । भा० ८ । ४ ॥] अयं पूर्वोक्तैष्वन्यत-
मोऽन्यो वेति न ज्ञायते ।

इन्द्रद्युम्नसरः । तृतीयेन्द्रद्युम्नकृतदानोदकनिर्मितं
सरः । यस्मिन्नकूपारनामा कच्छप उवास । आ०
१२४ । ५१ ॥ व० २०२ । ७ ॥

इन्द्रद्रुमिः । ऋषिः । शां० २४० । १८ ॥

+ इन्द्रध्वजोत्सवः । उपरिचरवसुकृतः । आ०
६४ ॥

इन्द्रप्रस्थः । हास्तिनपुरसमीपस्था पाण्डवराजधानी ।
विश्वकर्मणा तन्निर्माणं पाण्डवानां तत्र गमनं च ।
आ० २२७ ॥ The old Delhi on the
banks of the river Jumna.

तत्र श्रीकृष्णपौत्रस्य वज्रस्य राज्याभिषेकः । मौ०
८ । ७३ ॥

तस्मान्मगधदेशमार्गः । स० २० । २६-३० ॥

इन्द्रमार्गः । क्षेत्रं । व० ८१ । १८१ ॥

इन्द्रवर्मा । मालवः । क्षत्रियः । यस्य गजोऽश्व-
त्थामनामा भीमसेनेन हतः । द्रो० १९१ । १४ ॥

इन्द्रलोकाभिगमनपर्व । व० ४२-४८ ॥

१ इन्द्रसेनः । पाण्डवानां दूतः । स० १३ ।
५० ॥ ३६ । ३० ॥ व० २७० ॥ स्त्री०
२६ । २५ ।

तस्य पाण्डवैर्द्वारकां प्रति प्रेषणं । वि० ५ ॥

२ इन्द्रसेनः । नलराजस्य पुत्रः । व० ५४ । ४९ ॥

३ इन्द्रसेनः । क्षत्रियः । सो० वं० तृतीयस्य ज-
नमेजयस्य पुत्रः । आ० १०१ । ४३ ॥

४ इन्द्रसेनः । क्षत्रियः । कौरवपक्षीयः । द्रो०
१५७ । १२२ ॥

१ इन्द्रसेना । भालायनीशब्दं पश्यत ।

२ इन्द्रसेना । नलराजस्य पुत्री । तन्माता दम-
यन्ती । व० ५४ । ४९ ॥

इन्द्राणी । इन्द्रस्य भार्या शची । तया स्वसङ्गमं
प्रार्थितवन्तं नहुषं प्रति समयकरणं । उ० १५ ॥

इन्द्राभः । क्षत्रियः । सो० वं० षष्ठस्य धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० १०१ । ४७ ॥

+ इन्द्रियाणि । चक्षुरादीनि । तेषां गुणाः ।
अश्व० २२ ॥

तन्निग्रहस्यावश्यकत्वं । उ० ३३ । ८४ ॥ शां० २५६
तेषां मनसा विवादः । अश्व० २३ ॥

तन्निग्रहस्य कष्टसाध्यत्वं । भी० २६ । ६० ॥

तद्विषयाणां तदभिमानिदेवतानां च कथनं । शां०
३१८ ॥

इन्द्रोतः । शौनकनामा ऋषिः । तेन चतुर्थस्य
जनमेजयस्य ब्रह्महत्याया अश्वमेधयाजनेनाप-
नोदनं । शां० १४९-१५१ ॥ [हरि० १।३० ॥]

१ इरा । अप्सराः । स० १० । १२ ॥

२ इरा । कश्यपप्रजापतिभार्या । स० ११ । ३९ ॥
तत्पुत्र्यस्तिषः वृक्षाणां वनस्पतीनां वीरुषां च
मातरः । आ० ६७ । ६९ ॥

इरावती । नदी । स० ९ । २३ भी० ९ ।
१६ ॥ क० ३७ । २७ ॥

इरावान् । अर्जुनस्य नागकन्यायामुल्लूपां जातः
पुत्रः । आ० ६३ । ८० ॥ २३४ । ३५ ॥

तेन शकुनिभ्रातृणां षण्णां वधः । भी० ९० ।
३०-५० ॥

तस्य वधः आश्चर्यशृङ्गिणा राक्षसेन । भी० ९० । ८० ॥
इला । वैवस्वतमनोरपत्यं । आ० ६३ । ४ ॥

६९ । १९ ॥ तत्पुत्रः बुधाज्जातः पुरुरवाः ।
आ० ६९ । २१ ॥ [हरि० १ । १० ॥
ब्रह्म० ७ ॥ मत्स्य० ११ ॥ भा० ९ । १ ॥]

इलावृतः । जम्बूद्वीपस्थः खण्डः । स० २९ ।
१२ ॥ भी० ६ । ३८ ॥

तद्विजयोऽर्जुनेन । स० २९ ॥

इलिलः । क्षत्रियः । सो० वं० ब्रह्मोः पुत्रः ।
तन्माता कालिन्दी । तद्भार्या रथन्तरी । आ०
६३ । २८ ॥ तस्य इलिन इति ब्रह्मोः तंसुरिति
च नामान्तरं । आ० ८८ । १५ ॥

तत्पुत्राः पञ्च । दुष्यन्तः शूरः भीमः प्रवसुः वसुः
इति । आ० ८८ । १७ ॥

इल्वलः । दैत्यः । वातापेज्येष्ठो भ्राता । व०
९४ । ४ ॥ ९६ । २० ॥ [रा० ३ । ११ ॥
सः हिरण्यकशिपोर्भागिनेयः । मत्स्य० ६ ॥ हिर-
ण्यकशिपुपुत्रस्य ह्रादस्य पुत्रः । भा० ६ । १८ ॥]

तस्यागस्त्येन भस्मीकरणं । व० ९७ । २३ ॥

तस्य पुरी मणिमती । व० ९४ । ४ ॥

[तस्य पुत्रो बल्वलः । बलरामेण हतः । भा० १० ।
७९ ॥]

इषीकः । ब्राह्मणः । गङ्गातीरवासिनं यं शिखण्डी
स्वस्य पुंस्त्वप्राप्त्यर्थं पर्यचरत् । आ० ११० ।
२३ ॥

इषीकास्त्रं । (ऐषीकास्त्रं) । अश्वत्थाम्ना पाण्ड-
वविनाशाय विसृष्टमस्त्रं । इदमेवापाण्डवे-
यास्त्रं । सौ० १३ । १८-१९ ॥

इषुपात् । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २५ ॥

ई.

ईजिकाः । देशः । भी० ९ । ५२ ॥

ईलिनः । क्षत्रियः । सो० वं० तंसोः पुत्रः । आ०
८८ । १५ ॥ विशेषं इलिलशब्दे पश्यत ।

१ ईश्वरः । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ । ३॥

२ ईश्वरः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरोः पुत्रः ।
तन्माता पौष्टी । आ० ८८ । ४ ॥

उ.

उक्थ्यः । अग्निविशेषः । व० २२१ । ३३ ॥

उग्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन
हतः । द्रो० १५८ । १७ ॥

उग्रकर्मा । साल्वराजः । भीमेन हतः । क० २।४४ ॥

१ उग्रश्रवाः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । १०० ॥

२ उग्रश्रवाः । रोमहर्षणपुत्रः सौतिः । पौराणिकः ।
आ० १ । ५ ॥

१ उग्रसेनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । १०० ॥

२ उग्रसेनः । स्वर्भानोरंशः कश्चन क्षत्रियः ।
आ० ६८ । १३ ॥

३ उग्रसेनः । क्षत्रियः । सो० वं० पाण्डवपौत्रस्य
परीक्षितः पुत्रः । जनमेजयस्य भ्राता । आ०
३ । १ ॥

४ उग्रसेनः । क्षत्रियः । सो० वं० कंसस्य पिता ।
स० २३ । ४ ॥ [आहुकस्य पुत्रः । तद्भ्राता
देवकः । भा० ९ । २४ ॥ विष्णु० ४ । १४ ॥]

तस्य राज्याभिषेकः श्रीकृष्णेन । स० ५३ । ३३ ॥

५ उग्रसेनः । कश्यपभार्याया मुनेः पुत्रो देवग-
न्धर्वः । आ० ६६ । ४२ ॥

उग्रायुधः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । ९९ ॥

उचथ्यः । (उतथ्यः) । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः ।
तस्य भ्रातरौ बृहस्पतिः संवर्तश्च । आ० ६७ ।
५ ॥ अनु० १३२ । ४२ ॥

तस्य भार्या ममता । पूर्वमेव उचथ्येनाहितगर्भाया-
स्तस्या बृहस्पतिना धर्षणं । आ० ११३ । ९ ॥

शां० ३५० । ५० ॥ तस्यां उचथ्यवीर्याज्जातः
पुत्रो दीर्घतमाः । आ० ११३ । २२ ॥ [तस्यां

बृहस्पतिवीर्यजो भरद्वाजः । मा० ९ । २० ॥
 विष्णु० ४ । १९ ॥ मत्स्य० ४९ ॥]
 तस्यान्या भार्या सोमपुत्री भद्रा । अनु० २५९ ।
 १० ॥ तामपहृतवतो वरुणस्य प्रतिकारार्थं उच-
 ध्येन समुद्रशोषणं । अनु० २५९ । २३ ॥
 तस्य मान्धात्रा सह क्षात्रधर्मविषये संवादः । शां०
 ९० ॥
 १ उच्चैःश्रवाः । क्षीरसमुद्रे अमृतमथनसमये उत्पन्नः
 इन्द्रस्याश्वः । आ० १८ । ५१ ॥
 तस्य दर्शनं कद्रूविनताभ्यां । आ० १७ । १ ॥ २१ ॥
 तद्बालस्य कद्रूपुत्रैः सर्पैः कृष्णीकरणं । आ० २० ।
 ६ ॥ २२ । ३ ॥
 २ उच्चैःश्रवाः । दाशराजः । चतुर्थ्याः सत्यवत्याः
 पोषकः पिता । आ० १०७ । १०५ ॥
 ३ उच्चैःश्रवाः । क्षत्रियः । सो० वं० अविक्षितः
 पुत्रः । तन्माता बाहिनी । आ० १०१ । ४१ ॥
 तद्भ्रातरः परीक्षितभृतयः सप्त । प्रथमे अविक्षि-
 च्छब्दे द्रष्टव्याः ॥
 उच्छिखः । सर्पः । आ० ५७ । ९ ॥
 उज्जयनः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु०
 ७ । ५८ ॥
 उज्जयन्तः । सुराष्ट्रेषु प्रभाससमीपस्थः पर्वतः ।
 व० ८६ । २१ ॥ Mount Girnar, close
 to Junagar in Kathiawar.
 उज्जानकः । तीर्थं । व० १३२ । १७ ॥
 A sacred place on the river Indus im-
 mediately west of Kashmir
 १ उच्छवृत्तिः । ऋषिः । तस्योपाख्यानं । शां०
 ३६२-३६३ ॥
 २ उच्छवृत्तिः । ब्राह्मणः । तस्य सक्तुप्रस्थ इति
 नामान्तरं । अश्व० ९२ । ६ ॥
 उतथ्यः । उचथ्यशब्दं पश्यत ।
 उत्कलाः । कलिङ्गदेशादुत्तरतो विद्यमानो देशः ।
 Orissa.

उत्कोचकः । तीर्थं । तत्र तपस्यतो धौम्यस्य पा-
 ण्डवैः पुरोहितत्वेन वरणं । आ० १९९ । २ ॥
 × उत्क्रमणं । मरणं । तत्स्थानविशेषेण फलवि-
 शेषः । शां० ३२२ ॥
 उत्तङ्कः । (उदङ्कः) । ऋषिः । वैदशिष्यः ।
 आ० ३ । ८३ ॥ ५० । ३१ ॥
 तस्य पौण्यभार्यायाः कुण्डले मिक्षितुं गमनं । आ०
 ३ । ११६ ॥
 तेन नागानां स्तुतिः । आ० ३ । १३४ ॥
 तेन तक्षकप्रतीकारकरणार्थं जनमेजयसमीपगमनं ।
 आ० ३ । १७० ॥
 उत्तमौजाः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । उ० १९६ ।
 ३ ॥ द्रो० २१ । ५० ॥ २५ । ३९ ॥ १३० ।
 ३३ ॥ अश्वत्थाम्ना शिविरे हतः । सौ० ८ ।
 ४१ ॥
 उत्तरः । क्षत्रियः । उत्तरकुमारः । विराटस्य
 पुत्रः । वि० ३८ । ६० ॥ रथोदारः । उ०
 १७० । १ ॥ तद्भ्राता श्वेतः । भी० ४७ ।
 ४४ ॥
 तस्य द्रौपदीस्वयंवराय पाञ्चालनगरं प्रति गमनं ।
 आ० २०१ । ८ ॥
 तस्य उत्तरगोग्रहणे कुरुसैन्यदर्शनजभयात् युद्धात्पला-
 यनं । वि० ३९ । ३२ ॥
 तस्य वधः शल्येन । भी० ४७ । ३५ ॥
 उत्तरकुरवः । मेरोरुत्तरभागस्थो देशः । भी०
 ७ । २ ॥
 तद्देशस्य स्वर्गतुल्यत्वं । अनु० २४० ॥
 + उत्तरगोग्रहणं । वि० ३७-७१ ॥ त-
 स्यारम्भो नवम्यां । वि० ३२ । ६४ ॥
 × उत्तरदिग्देवता । सैव रात्रिदेवता प्रतिश्रुतिः ।
 तत्समीपे अष्टावक्रऋषेर्गमनं । अनु० ५० ।
 १० ॥ ५२ ॥
 तथा कन्यारूपग्रहणेन अष्टावक्रप्रलोभनं । अनु०
 ५१ । २४ ॥

* उत्तरदिक् । तद्वर्णनं गरुडेन गालवं प्रति ।
 उ० १११ ॥
 तद्विजयोऽर्जुनेन । स० २८ ॥
 उत्तरा । विराटराजस्य दुहिता अभिमन्योर्भार्या ।
 तत्पुत्रः परीक्षित् । आ० ६३ । ८२ ॥ वि०
 ११ । १८ ॥ ३८ ॥ ६७ ॥ अश्व० ६८-७० ॥
 तस्या विवाहः । वि० ७८ । ४३ ॥
 तस्या गर्भेऽश्वत्थामा ऐषीकास्त्रप्रयोगः । सौ० १५ ।
 ३१ ॥
 तस्याः अभिमन्युशवमालिङ्ग्य प्रलापः । स्त्री० २० ॥
 उत्पलिनी । नैमिषारण्यसमीपस्था नदी । आ०
 २३५ । ६ ॥
 * उत्पातः । अपशकुनं । तत्फलं । स० ६९ ॥
 वि० ४६ ॥ उ० ८४ ॥ भी० २-३ ॥
 शां० ३२२ ॥ मौ० ४ ॥
 उत्सवसंकेताः । काश्मीरदेशे विद्यमानः पर्वत-
 प्रायो देशः । तत्स्था राजानश्च । स० २८ ।
 १६ ॥ भी० ९ । ६१ ॥ पुष्करारण्यवासिनो
 राजानः । स० ३५ । ८ ॥
 उदङ्कः । (उत्तङ्कः) । मरुधन्ववासी कश्चन म-
 हर्षिः । व० २०४ । ११ ॥
 तेन विष्णुमुद्दिश्य तपःकरणं । व० २०४ ।
 १२ ॥
 तेन कुवलाश्वेन राज्ञा धुन्धुनामकदैत्यघातनं । व०
 २०५ ॥
 तेन श्रीकृष्णाय शापदानोपक्रमः । अश्व० ५३ ।
 १९ ॥
 तदनुग्रहाय श्रीकृष्णेन स्वमाहात्म्यकथनं । अश्व०
 ५४ ॥
 तस्मै श्रीकृष्णेन विश्वरूपप्रदर्शनं । अश्व० ५५ ।
 ४ ॥
 तं प्रति चण्डालरूपिणेन्द्रेणामृतानयनं । अश्व०
 ५५ । २० ॥
 तस्य गौतमे गुरुकुलवासः । अश्व० ५६ । ४ ॥

तद्रूपतया अहत्यया गुरुदक्षिणात्वेन सौदासपत्न्या
 विधृते कुण्डले भिक्षितुं तस्य प्रेषणं । अश्व०
 ५५ । २८ ॥
 तस्य तक्षकापहतकुण्डलानयनार्थं नागलोकगमनं ।
 अश्व० ५८ । ३४ ॥
 उदपानं । तीर्थं । श० ३७ । ५ ॥
 उदपारकः । सर्पः । आ० ५७ ॥
 उदररोगापादकानि कर्माणि । अनु० २२० ।
 १४-१९ ॥
 उदरशाण्डित्यः । ब्रह्मर्षिः । स० ७ । १३ ॥
 उदापेक्षी । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु०
 ७ । ५९ ॥
 उद्दालकः । ऋषिः । प्रथमस्य धौम्यमहर्षेः शिष्यः ।
 तस्य आरुणिरिति नामान्तरं । आ० ३ ।
 ३१ ॥ ८ । २५ ॥
 तद्भार्या कुशिकसुता । तत्पुत्रः श्वेतकेतुः नचिके-
 ताश्च । तत्पुत्री कहोलभार्या सुजाता । व० १३४ । ९ ।
 तद्भार्यायाः केनचिद्बद्धेनापुत्रेण ब्राह्मणेन तस्यां पुत्रो-
 त्पादनार्थं याचनं । तच्छ्रुत्वा कुपितेन श्वेतकेतुना
 स्त्रीपुंसयोर्मर्यादाकरणं च । आ० १२८ । १२ ॥
 तद्दौहित्रोऽष्टावक्रः । व० १३४ । ९ ॥
 उद्धवः । श्रीकृष्णस्य मन्त्री । आ० २०१ ।
 १८ ॥ २३९ । ११ ॥
 उद्भिदादिभेदेन प्राणिनां चातुर्विध्यं ।
 अनु० २२७ । ९ ॥
 उपकीचकाः । कीचकस्य भ्रातरः । केकयनाम्नः
 सूताधिपस्य पुत्राः । तन्माता मालवी । वि०
 २१ । १३ ॥
 तेषां भीमसेनेन वधः । वि० २७ । २६ ॥
 उपगहनः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु०
 ७ । ५६ ॥
 उपगिरिः । उत्तरदिक्स्थः पर्वतः । तत्र राजसूयदि-
 ग्विजयार्थं अर्जुनस्य गमनं । स० २८ । ३ ॥
 उपचित्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥ भीमेन हतः ।
 द्रो० १३६ । २० ॥
 उपदानं । पुण्यतीर्थभूतः कूपः । व० ८२ ।
 १२६ ॥
 १ उपनन्दकः । सर्पः । उ० १०३ । १२ ॥
 २ उपनन्दकः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
 पुत्रः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥
 उपप्लाव्यं । विराटनगरसमीपस्थं पुरं । उ० २३ ।
 १ ॥
 १ उपमन्युः । धौम्यमहर्षेः शिष्यः । तस्य अर्क-
 पर्णमक्षणेनान्धीभूतस्य कूपे पतनं । अश्विस्तुत्या
 तस्य चक्षुःप्राप्तिश्च । आ० ३ । ३४ ॥
 २ उपमन्युः । शिवभक्तः । ऋषिः । व्याघ्रपादस्य
 पुत्रः । तद्भ्राता धौम्यः । अनु० ४५ । ९६ ॥
 तेन शिवसहस्रनामकथनं । अनु० ४८ । ३१ ॥
 [तस्य कथा । लिङ्गपु० पूर्वार्धे १०७ ॥ शिवपु०
 उमासं० १ ॥]
 उपयाजः । ऋषिः । काश्यपगोत्रजः । तस्य भ्राता
 याजः । सम्राट्केण तेन द्रुपदस्य पुत्रकामेष्टिया-
 जनं द्रौपदीष्टद्वययोरुत्पत्तिश्च । आ० १४९ ॥
 १८१ ॥
 उपरिचरः । उपरिचरवसुः । क्षत्रियः । [सो०
 वं० पूरुकुलोत्पन्नसंवरणवंशोद्भवस्य कृतिराजस्य
 पुत्रः । भा० ९ । २२ ॥] चेदिदेशाधिपतिः ।
 आ० ६४ । १ ॥ स० ८ । २० ॥
 तस्य भार्या गिरिका । आ० ६४ । ५३ ॥
 तत्पुत्राः पञ्च । बृहद्रथः कुशाम्बः प्रत्यग्रहः मत्सिल्लः
 यदुश्चेति । आ० ६४ । ४२ ॥
 तेन इन्द्रध्वजोत्सवकरणं । आ० ६४ । १७ ॥
 तच्छुक्रं पीतवत्या मत्स्या उदरात् मत्स्यनामा पुत्रः
 मत्स्यगन्धानाम्नी पुत्री च जातौ । आ० ६४ ।
 ७८ ॥
 तस्य इन्द्रात् उपरिचरविमानप्राप्तिः । आ० ६४ ।
 १३ ॥

तस्य यागादिकथा । शां० ३४४-३४५ ॥
 + उपवासः । अनशनव्रतं । तस्य फलं । अनु०
 १६० । ३ ॥ १६४ ॥
 उपश्रुतिः । रात्र्यभिमानिदेवता दुर्गादेवी । सैव
 उत्तरदिग्देवतापि । तत्पूजनमिन्द्राण्या । उ०
 १३ । २७ ॥
 उपसुन्दः । दैत्यः । सुन्दस्य भ्राता । सुन्दोपसुन्द-
 शब्दं पश्यत ।
 + उपाध्यायलक्षणं । अश्व० ११० । ५८ ॥
 उपानत् । पादुका । तस्याः प्रवर्तनं सूर्येण । तद्वा-
 नफलं च । अनु० १४५ ॥
 उपावृत्ताः । देशः । भी० ९ । ४८ ॥
 उपेन्द्रा । नदी । भी० ९ । २७ ॥
 उम्लोचा । अप्सराः । आ० १३२ । ४७ ॥
 उरगापुरी । तत्र राजसूयदिग्विजयार्थं अर्जुनस्य
 गमनं । तद्राजस्य रोचमानस्य पराजयश्च । स०
 २८ । १९ ॥ Negapatam, a seaport
 town in the District of Tanjore. It was
 once the capital of Pandya.
 उर्वरा । अप्सराः । अनु० ५० । ४७ ॥
 उर्वशी । (ऊर्वशी) । अप्सराः । आ०
 १३२ । ४८ ॥ स० १० । १२ ॥ अनु०
 ५० । ४८ ॥ २७१ । १५ ॥
 [तस्याः मित्रनामकसूर्यस्य शापात् भूमौ पुरुरवसि
 वासः । रा० ७ । ५६ ॥ पद्म० ५ । २२ ॥]
 तस्यां पुरुरवसः आयुःप्रभृतीनां षण्णां पुत्राणां उ-
 त्पत्तिः । आ० ६९ । २७ ॥ [भा० ९ । १४ ॥]
 तया अर्जुनाय षण्डत्वशापदानं । व० ४४ । ६५ ॥
 तस्याः सौन्दर्यवर्णनं । व० ४४ । २१ ॥
 [तदुत्पत्तिः नारायणस्य ऊरुप्रदेशात् । देवीभा०
 ४ । ६ ॥]
 उर्वशीतीर्थं । व० ८२ । १५६ ॥
 १ उल्लूकः । अमृतकलशरक्षकः देवः । आ० ३२ ।
 १९ ॥

२ उल्लूकः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु०
७ । ५१ ॥

३ उल्लूकः । क्षत्रियः । शकुनिपुत्रः । आ० २०१।
२२ ॥

तस्य दुर्योधनेन युधिष्ठिरं प्रति दूत्येन प्रेषणं । उ०
१६० ॥

तेन युधिष्ठिरं प्रति दुर्योधनवाक्यकथनं । उ० १६३ ॥

तस्य युयुत्सुना सह युद्धं । क० १६ । ५ ॥

तस्य वधः सहदेवेन । श० २७ । ३१ ॥

+ ४ उल्लूकः । घूकनामा पक्षिविशेषः । तत्कृतस्य
बहुकाकवधस्य अश्वत्थाम्ना दर्शनं । सौ० १ ॥

+ उल्लूकदूतागमनपर्व । उ० १६०-१६४ ॥

उल्लूकाः । देशः । तस्य राजा बृहन्तः । स०
२८ । ५ ॥

उल्लूताः । देशः । भी० ९ । ५४ ॥

उल्लूपी । नागकन्या । अर्जुनभार्या । तत्पिता कौ-
रव्यनामा सर्पराजः । आ० २३४ । १८ ॥

तस्यां अर्जुनात् इरावन्नामकपुत्रोत्पत्तिः । आ०
६३ । ८० ॥ २३५ । ३४ ॥

तया बभ्रुवाहनेन हतस्य अर्जुनस्य संजीवनमणिना
उज्जीवनं । अश्व० ८१ ॥

तस्याः पाण्डवकृताश्वमेधार्थं हास्तिनपुरगमनं । अश्व०
८९ ॥

तया पाण्डवानां महाप्रस्थानगमनसमये गङ्गायां निमज्ज्य
स्वलोकागमनं । महा० १ । २८ ॥

उल्लूकः । (रुल्लूकः) । ऋषिः । यः आत्मानं
प्रवयसं ज्ञात्वा पृथूदकतीर्थे देहं त्यक्त्वा वैष्णवं
पदमाप । श० ४० । २७ ॥

तस्याश्रमे आर्षिषेणविश्वामित्रसिन्धुद्वीपदेवापिमिस्तप-
स्त्वा ब्राह्मण्यप्राप्तिः । तत्र बलरामस्य तीर्थयात्रार्थं
गमनं । श० ४० । २४ ॥

१ उल्लूनीरः । क्षत्रियः । वृष्णिवंश्यः । आ०
२०१ । २० ॥

२ उल्लूनीरः । क्षत्रियः । सो० वं० अनुकुलोत्पन्नः ।

भोजदेशाधिपतिः । तस्य ययातिपुत्र्यां माधव्यां
जातः पुत्रः शिविः । स० ८ । १४ ॥ व०
१३२ । २१ ॥ उ० ११८ ॥

[अयं सो० वं० अनोर्विशोत्पन्नस्य संजयपुत्रस्य म-
हामनसः पुत्रः । भा० ९ । २३ ॥

उल्लूनीरबीजं । हिमवत्पार्श्वस्थं क्षेत्रं । तत्र मरुतेन
यज्ञकरणं । तत्रैव जीमूतस्य विप्रर्षेः स्थानं जाम्बू-
नदसरश्च । उ० १११ । २३ ॥

उषा । (ऊषा) । बाणासुरपुत्री । तया प्रच्छन्नं
रममाणस्यानिरुद्धस्य बाणासुरेण कारागृहे निरोधः ।
श्रीकृष्णेन बाणं जित्वा उषानिरुद्धयोर्द्वारकान-
यनं । स० ६० । ८ ॥ [भा० १० । ६२ ॥
हरि० २ । ११८ ॥ विष्णु० ५ । ३२ ॥]

+ उष्ट्रकथा । अलसताया अनर्थहेतुत्वस्याप-
नार्थं भीष्मेण युधिष्ठिरं प्रति कथिता । शां०
११२ ॥

उष्णतोयवहा । बदरीस्था नदी । व० ८८ ।
२५ ॥

उष्मा । अग्निविशेषः । व० २२३ । ४ ॥

ऊ.

ऊर्जयोनिः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु०
७ । ५९ ॥

ऊर्जनाभः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥

ऊर्जायुः । देवगन्धर्वः । तद्भार्या मेनका । उ०
११७ । १६ ॥

ऊर्ध्वभाक् । अग्निविशेषः । तस्य बडबाभिरिति
नामान्तरं । व० २२१ । २८ ॥

ऊर्ध्वशी । उर्वशीशब्दं पश्यत ।

ऊषा । उषाशब्दं पश्यत ।

ऊष्मा । उष्मशब्दं पश्यत ।

ऋ.

१ ऋक्षः । क्षत्रियः । सो० वं० ऋचस्य पुत्रः ।

तद्भार्या तक्षकदुहिता ज्वलन्ती । तत्पुत्रोन्त्यनारः ।

आ० ६३ । २५ ॥

२ ऋक्षः । क्षत्रियः । सो० वं० अजमीढस्य पुत्रः ।

तन्माता धूमिनी । तद्भार्या रथन्तरी । तत्पुत्रः

संवरणः । आ० १०१ । २२ ॥

+ ३ ऋक्षः । भल्लूकः । तज्जातेर्मृगमन्दायास्सका-

शादुत्पत्तिः । आ० ६७ । ६२ ॥

ऋक्षदेवः । क्षत्रियः । सो० वं० द्रुपदपुत्रस्य

शिखण्डिनः पुत्रः । द्रो० २३ । २५ ॥

ऋक्षवान् । कुलपर्वतः । भी० ९ । ११ ॥

The eastern part of Vindhya Range

ऋक्षा । अजमीढस्य भार्या । तत्पुत्रः संवरणः ।

आ० ६३ । ४० ॥

ऋचः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंशीयस्य देवातिथेः

पुत्रः । तन्माता वैदर्भी मर्यादानाम् । तद्भार्या

अङ्गराजकन्या वामदेवी । तत्पुत्रः ऋक्षः ।

आ० ६३ । २४ ॥

१ ऋचीकः । ऋषिः । और्वस्य पुत्रः । आ० ६७ ।

४७ ॥ सः भृगोः पुत्रः । व० ११६ । २० ॥

शां० ४८ । ७ ॥

तस्य अश्वतीर्थे एकतःश्यामकर्णानां हयानां सहस्रस्य

प्राप्तिः । तेषां हयानां गाधये शुल्कदानेन तत्क-

न्यायाः सत्यवत्याः परिणयश्च । व० ११६ ॥

अनु० ७ ॥

तस्य सत्यवत्यां जमदग्रेरुत्पत्तिः । व० ११६ । ४४ ॥

अनु० ७ । ४६ ॥ [भा० ९ । १५ ॥ वायु०

९१ ॥ ब्रह्म० १० ॥]

तस्यान्यः पुत्रः शुनःशेषः । अनु० ६ । ६ ॥ [रा०

१ । ६१ ॥]

२ ऋचीकः । विवस्वतः पुत्रः । आ० १ । ५५ ॥

३ ऋचीकः । क्षत्रियः । सो० वं० दुष्यन्तपौत्रस्य

मुमन्योः पुत्रः । तन्माता पुष्करिणी । आ०

२०१ । १३ ॥

ऋचेयुः । क्षत्रियः । सो० वं० रौद्राश्वस्य अप्सरसि

जातः पुत्रः । तद्भ्रातरः कक्षेयुप्रभृतयो नव । अस्य

अनाष्टिरिति नामान्तरमिति भाति । तत्पुत्रो

मतिनारः । आ० ८८ । ९ ॥

+ ऋणत्रयं । क्रियाऋणं ब्रह्मचर्यऋणं प्रजाऋणं

चेति । आ० २५५ । ११ ॥ अस्यैव देवऋणं

ऋषिऋणं पितृऋणं इत्यपि नामान्तरं ।

ऋतधामा । श्रीमान्नारायणः । तन्नामनिर्वचनं ।

शां० ३५२ । ४ ॥

ऋतुपर्णः । क्षत्रियः । सू० वं० अयोध्याधिपतिः ।

तस्मिन्नलराजेन बाहुकनामस्वीकारेण सारथीभूय

वासः । व० ६३ ॥

[सः सिन्धुद्वीपस्य पौत्रः । तत्पौत्रः सुदासः । हरि०

१ । १५ ॥ भा० ९ । ९ ॥]

तस्मिन्नलसारथिना वार्ष्णेयेन सारथीभवनं । व०

५७ । २६ ॥

तस्य सारथिः जीवलः । व० ६४ । ८ ॥

तस्य नलराजादश्वहृदयप्राप्तिः । व० ७५ । १७ ॥

तेन नलराजाय अश्वहृदयोपदेशः । व० ७० । २९ ॥

ऋतुस्थला । अप्सराः । आ० १३२ । ४७ ॥

+ ऋत्विग्लक्षणं । शां० ७९ ॥

ऋद्धिः । कुबेरस्य भार्या । स० १० । ६ ॥

ऋश्यमूकः । पर्वतः । तस्मिन्वालिनः सकाशाद्भीतेन

सुग्रीवेण हनुमदादिभिस्सह वासः । व० २८० ।

४४ ॥ A mountain situated eight miles

from Anagundi on the bank of the river

Tungabhadra.

ऋश्यशृङ्गः । ब्रह्मर्षिः । उपस्यर्शनार्थं हृदं गतस्य

विमाण्डकऋषेः उर्वशीदर्शनक्षुभितं रेतः जले

पपात । तच्च काचन मृग्यपिबत् तस्माज्जातः ।

व० १११ । ६ ॥

तन्नामनिर्वचनं । व० १११ । १७ ॥

तस्य अङ्गदेशगमनेन तत्रत्यानावृष्टिनिवृत्तिः । व०

११४ । १० ॥ [रा० १ । १० ॥]

तस्य रोमपादपुत्र्या शान्तया विवाहः । व० ११४ ।

११ ॥

ऋश्यशृङ्गाश्रमः । कौशिकीतीरस्थः क्षेत्रविशेषः ।

तत्र लोमशेन सह युधिष्ठिरस्य गमनं । व० १११ ।

१ ॥ The hermitage of the Rishi near the river Kusi situated at Singheswar in the District of Bhagalpur.

१ **ऋषभः । (वृषभः) ।** पाण्ड्यदेशस्थः पर्वतः ।

तत्र युधिष्ठिरस्य तीर्थयात्रार्थं गमनं । व० ८३ ।

२१ ॥ Alagiri Hills in the District of Madura.

२ **ऋषभः । (वृषभः । ऋषभकूटः) ।** मग-

धदेशस्थः पर्वतः । स० २१ । २ ॥

३ **ऋषभः ।** उत्तरसागरान्तिके विद्यमानः पर्वतः ।

तत्र शाण्डिलीनाम्ना ब्राह्मण्या तपश्चरणं । ११३ । १ ॥

४ **ऋषभः ।** ऋषभकूटपर्वतवासी विप्रर्षिः । व०

११० । ९ ॥

५ **ऋषभः ।** ब्राह्मणः । तस्य तनुनामकेन ब्राह्मणेन

संवादः । शां० १२७ ॥ अयं चतुर्थोऽन्यो

वेति न ज्ञायते । तस्य युधिष्ठिरसभागमनं । स०

११ । २४ ॥

६ **ऋषभः ।** कोसलदेशीयं तीर्थं । व० ८३ । १० ॥

७ **ऋषभः ।** सर्पः । आ० ५७ । १७ ॥

ऋषयः । तापसाः । तेष्वनेकेषां नामानि युधिष्ठिर-

सभायां । स० ४ ॥ इन्द्रसभायां । स० ७ ॥

ब्रह्मसभायां ११ । १८ ॥ युधिष्ठिरेण सह वने ।

व० ८३ । ११९ ॥ सन्ध्यर्थं हास्तिनपुरं गच्छतः

श्रीकृष्णस्य मार्गमध्ये । उ० ८३ ॥ द्रोणाचार्यं

युद्धान्निवर्तयितुमागताः । द्रो० १९१ । ३१ ॥

भीष्माचार्यस्य शरीरत्यागसमये । शां० ४६ ॥

२०७ । २८ ॥ प्रातःकाले स्मर्तव्याः । अनु०

२७१ । ३७ ॥ २५५ । ३० ॥

तेषां धर्माः । अनु० २०९—२१० ॥

ऋषिकाः । उत्तरस्यां दिशि काम्बोजसमीपे विद्य-

मानो देशः । स० २८ । २५ ॥ भी० ९ ।

६४ ॥ The Russian Empire.

ऋषिकुल्या । कलिङ्गदेशस्था नदी । व० ८२ ।

४८ ॥ भी० ९ । ३६ ॥ This is a river on which Ganjam is situated. It rises in the Mahendra Hills.

ऋषिगिरिः । मगधदेशस्थः पर्वतः । स० २१२ ॥

ए.

एकचक्रः । दनुपुत्रः । आ० ६६ । २५ ॥

एकचक्रा । बकासुराध्युषिता नगरी । आ० ६१ ।

२७ । ६३ । ७३ ॥

तत्र पाण्डवानां वासः । १७१—१७८ ॥

तन्नगर्याः पाञ्चालनगरं अहोरात्रगमनसाध्यं । आ०

१८६ । २ ॥

एकतः । गौतमस्य पुत्रः । ऋषिः । तस्मात्तरौ द्वितः

त्रितश्च । स० ७ । ११ ॥ शा० ३७ । ७ ॥

+ **एकतः श्यामकर्णा ह्याः ।** ऋचीकेन

कन्याशुल्कार्थं गाधिराजाय दत्ताः । व० ११६ ।

२२ ॥ अनु० ७ । १२ ॥

तदानयनार्थं गालवस्य विश्वामित्रेणाज्ञापनं । उ०

१०६ । २७ ॥

एकपर्वतः । इन्द्रप्रस्थान्मागधपुरगमनमार्गे विद्य-

मानः पर्वतः । स० २० । २७ ॥

+ **एकपुत्रत्वनिन्दा ।** व० १२८ । १२ ॥

एकरात्रं । तीर्थं । व० ८१ । १८२ ॥

एकलव्यः । हिरण्यधनुषः पुत्रो निषादः । आ०

१४२ । ४० ॥ स० ४४ । ६९ ॥

तस्य धनुर्विद्याभ्यासः । आ० १४२ । ४३ ॥

तेन द्रोणाचार्याय गुरुदक्षिणात्वेन स्वदक्षिणहस्ताङ्गु-

ष्ठस्य छित्त्वा दानं । आ० १४२ । ६७ ॥

तत्पुत्रः केतुमान् । भीमेन हतः । भी० ५४ ।

५ ॥

तद्वधः श्रीकृष्णेन । द्रो० १८२ । २१ ॥

एकशयः । सर्पः । तक्षकपुत्रोऽश्वसेनः । क० १७ ।

१९ ॥

एकहंसः । तीर्थं । व० ८१ । २० ॥

एकाक्षः । दानवः । आ० ६६ । २९ ॥
 + एकादशदिवसयुद्धारम्भः । द्रो० १२ ॥
 तत्समाप्तिः । द्रो० १६ ॥
 + एकादशरुद्राः । मृगव्याधः सर्पः निर्ऋतिः
 अजैकपात् अहिर्बुध्न्यः पिनाकी दहनः ईश्वरः
 कपाली स्थाणुः भगः इति । आ० ६७ । १ ॥
 १३२ । ५१ ॥ अजैकपात् अहिर्बुध्न्यः विरू-
 पाक्षः रैवतः हरः बहुरूपः त्र्यम्बकः सुरेश्वरः
 सावित्रः जयन्तः पिनाकी इति । शा० २०७ ।
 २१ ॥ अजैकपात् अहिर्बुध्न्यः पिनाकी ऋतः
 पितृरूपः त्र्यम्बकः महेश्वरः वृषाकपिः शम्भुः हवनः
 ईश्वरः । अनु० २५५ । १२ ॥ [भा० ६ ।
 ६ ॥ हरि० १ । ३ ॥ विष्णु० १ । १५ ॥]
 . एकानङ्गा । यशोदायाः पुत्री । श्रीकृष्णभगिनी ।
 स० ५९ । ९ ॥
 एकानेका । अङ्गिरसः पुत्री । अस्याः कुहूः इति-
 नामान्तरं । व० २२१ । ६ ॥
 + एकान्तिधर्माः । शा० ३५८ ॥
 एकोनपञ्चाशन्मरुतः । मरुत इत्यत्र पश्यत ।
 एरकः । सर्पः । आ० ५७ । १३ ॥
 एलपत्रः । सर्पः । उ० १०३ । १० ॥
 एलापत्रः । सर्पः । आ० ३८ । ३९ ॥

ऐ.

ऐक्षवाकी । सो० व० भुमन्युपुत्रस्य सुहोत्रस्य
 पत्नी । तत्पुत्रा अजमीढादयः । आ० १०१ ।
 १८ ॥
 ऐन्द्रिः । अर्जुनः । आ० १४५ । ८ ॥
 ऐरावतं । इलावृतसमीपस्थं वर्षं । भी० ६ । ३७ ॥
 ८ । १० ॥
 १ ऐरावतः । सर्पः । आ० ३५ । ५ ॥ स०
 ९ । ९ ॥ उ० १०३ । ११ ॥
 २ ऐरावतः । देवगजः । भद्रमनसः पुत्रः । आ०
 १८ । ५२ ॥ ६७ । ६३ ॥

ऐलः । इलायः पुत्रः पुरुरवाः । आ० ६९ । २१ ॥
 स० ८ । १६ ॥
 तस्य कश्यपेन संवादः । शा० ७३ । ४५ ॥
 ऐलबिलः । कुबेरः ।

ओ.

ओघरथः । क्षत्रियः । सू० वं० ओघवतः पुत्रः ।
 तत्पुत्रो नृगः । अनु० २ । ५४ ॥
 १ ओघवती । ओघवतो दुहिता । सू० वं० सुद-
 र्शनस्य भार्या । अनु० २ । ५४ ॥
 तस्याः स्वार्धशरीरेण नदीभूय प्रवहनं । अनु० २ ।
 १०० ॥
 २ ओघवती । नदी । भी० ९ । २२ ॥ शा०
 ३९ । २७ ॥ ६३ । ४७ ॥
 ओघवान् । क्षत्रियः । सू० वं० प्रतीकस्य पुत्रः ।
 तत्पुत्र ओघरथः । तत्पुत्री ओघवती । अनु०
 २ । ५४ । [भा० ९ । २ ॥]
 ओङ्गाः । देशः । भी० ९ । ५७ ॥

औ.

औडुम्बराः । देशः । स० ७८ । ८९ ॥
 Cutch, its ancient capital was Kotes-
 wara or Kachchheswara.
 औद्दालकं । तीर्थं । व० ८२ । १६० ॥
 औद्भिदं । कौञ्चद्वीपस्थं वर्षं । भी० १२ । १२ ॥
 और्वः । च्यवनपुत्रः । तन्माता मनुकन्या आरुषी ।
 आ० ६७ । ४६ ॥ १९४ । २१ ॥ तस्य लो-
 कविनाशार्थं यत्नः । आ० १९५ । ९ ॥ तेन
 समुद्रे क्रोधत्यागः । आ० १९६ ॥
 औशनसं । तीर्थं । व० ८१ । १३५ ॥ अस्य
 कपालमोचनमिति नामान्तरं । शा० ४० । ४ ॥
 औशनसव्यूहः । रावणस्य । व० २८६ । ६ ॥
 औशिजः । ऋषिः । कक्षीवान्नाम उशिक्षुतः ।
 स० ४ । २३ ॥ अनु० २७१ । ३७ ॥
 औशीनरिः । उशीनरपुत्रः शिबिः । स० ८ ।
 १४ ॥ शा० २८ । ३९ ॥

औषदश्विः । वसुमान् । आ० ८७ । १ ॥

क.

कंसः । उग्रसेनस्य पुत्रः । तत्पत्न्यौ अस्तिः प्राप्तिश्च
जरासन्धसुते । स० १४ । ३१ ॥ २३ । ४ ॥

[सः द्रुमिलनामकेन दानवेन उग्रसेनभार्यायां जातः
पुत्रः । ह० २ । २८ ॥]

तस्य कालनेम्यंशत्वं । आ० ६८ । ६७ ॥

तेन देवकीहननोद्योगः । स० २३ । १३ ॥ तस्य
वधः श्रीकृष्णेन । स० ५३ । ३२ ॥ [हरि०
२ । ३० ॥ भा० १० । ४४ विष्णु० ५ ।
२० ॥]

ककुत्स्थः । क्षत्रियः । सू० वं० शशादस्य पुत्रः ।
इक्ष्वाकोः पौत्रः । तत्पुत्रोऽनेनाः । व० २०५ ।
२ ॥

१ कक्षसेनः । क्षत्रियः । युधिष्ठिरसभायां । स०
४ । २८ ॥

२ कक्षसेनः । प्राक्कालीनः क्षत्रियः । यमसभायां ।
स० ८ । १८ ॥

३ कक्षसेनः । राजर्षिः । अनु० २०० । १५ ॥
कक्षाः । देशः । भी० ९ । ४९ ॥

कक्षीवान् । उशिकसुतः औशिजः । ऋषिः । स०
७ । १८ ॥

१ कङ्कः । क्षत्रियः । सो० वं० वृष्णिवंश्यः ।
आ० २०१ । १९ ॥

२ कङ्कः । अज्ञातवासे यतिवेषधारिणो युधिष्ठिरस्य
नाम । वि० २ । २३ ॥

कचः । बृहस्पतिपुत्रः । तस्य शुक्राचार्ये गुरुकुल-
वासः । आ० ७० । १७ ॥ अनु० ६५ । ८ ॥

तस्य देवयान्याश्च परस्परशापदानं । आ० ७१ ।
१६ ॥ [तदुपाख्यानं । मत्स्य० २५ ॥]

+ कचिदध्यायः । स० ५ । २० ॥

कच्छाः । देशः । भी० ९ । ५६ ॥ Kheda
in Guzerat, a large town between
Ahmedabad and Khambay.

कटदेशः । देशः । यस्य राजा सुनामः । अर्जुने-
न राजसूयदिविजये पराजितः । स० २७ । १२ ॥

Katwa, in the District of Burdwan.

कठः । ऋषिः । आ० ८ । २५ ॥ स० ४ । २४ ॥

+ कठवल्लयर्थप्रतिवादनं । शां० २५२ ॥
अनु० १०६ ॥

कणिकः । धृतराष्ट्रमन्त्री ब्राह्मणः । आ० १५३ ।
८ ॥ अस्य कुलिङ्ग इति नामान्तरं । आ० ६१ ।
१० ॥

तेन जम्बुकोपाख्यानकथनं । आ० १५३ । ३५ ॥

कण्टकावनं । महारौरवादप्यतिशयितो नरकः ।
अनु० २३० । १० ॥

कण्डूः । कालिङ्गी । अक्रोधनस्य भार्या । तत्पुत्रो
देवतिथिः । आ० ६३ । २२ ॥

कण्वः । कश्यपगोत्रोत्पन्न ऋषिः । तत्कथा ।
आ० ९१—९६ ॥

तत्पिता मेधातिथिः । अनु० २५५ । ३१ ॥

तस्य पोषितदुहिता शकुन्तला । आ० ९३ । २३ ॥

तस्य शकुन्तलया सह दुष्यन्तविवाहे संवादः ।
आ० ९४ । ५० ॥

तेन दुर्योधनं प्रति “तव ऊरावेव मृतिर्भविष्यति”
इति शापदानं । उ० १०५ । ४३ ॥

तेन दुर्योधनं प्रति मातलिवरान्वेषणकथाकथनं ।
उ० ९७—१०५ ॥

कण्वाश्रमः । व० ८० । ४६ ॥ Bijnour in
Lucknow west of Ajodhya. This was
formerly a jungle.

कदलीवनं । कदलीषण्डः । हनूमदावासभूतं वनं ।
व० १४८ । ६३ ॥ १५२ । ४ ॥

१ कट्टः । दक्षप्रजापतिपुत्री । कश्यपभार्या ।
सर्पाणां माता । आ० १६ । ६ ॥ २०—२१ ॥
२५—२७ ॥ ६६ । १३ ॥ स० ११ ।
४१ ॥ अनु० २०—२५ ॥

तस्याः सर्पाणामुत्पत्तिः । आ० १६ । १३ ॥

तत्पुत्राणां नामानि सर्पशब्दे पश्यत ।

तस्या विनतया सह उच्चैश्श्रवसो दर्शनं । आ० १७ ॥

२ कद्रुः । स्कन्दग्रहः । यया गृहीता गर्भिणी सर्प
प्रसूते । व० २३० । ३७ ॥

कनकध्वजः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० १३१ । १४ ॥ द्रौपदीस्वयंवरे ।
आ० २०१ । ३ ॥ तस्य वधो भीमेन ।
भी० ९६ । २७ ॥

कनखलं । सप्तगङ्गसमीपस्थं तीर्थं । व० ८२ ।
३० ॥ A small village two miles to the
east of Hardwar.

कनकाङ्गदः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । १०५ ॥

कनकायुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । ९९ ॥

+ कनिष्ठस्य ज्येष्ठे वर्तनप्रकारः । अनु०
१६२ ॥

कन्यकाः । देशः । भी० ९ । ५२ ॥

कन्या । ऋतुमती अनूढा नारी । अनु० २४९ । ५ ॥
तद्दानकालः । अनु० ५५ ॥ ७९—८० ॥ २४९ ॥
तद्दानफलं । अनु० २३५ ॥ ६८—७४ ॥

कन्यागर्भः । कर्णः । आ० १४६ । ३ ॥

कन्यातीर्थं । दक्षिणसमुद्रतीरस्थं तीर्थं । स०
३२ । ७५ ॥ व० ८१ । ११२ ॥ ८३ ।
२३ ॥ अस्य कन्याकुमारीति नाम । Cape
Comorin.

कन्याभर्ता । स्कन्दः । व० २३३ । ६ ॥

कन्याश्रमः । क्षेत्रं । व० ८१ । १८९ ॥

कन्यासंवेद्यं । तीर्थं । व० ८२ । १३६ ॥

कपः । देवयोनिविशेषः । अनु० २६२ । ४ ॥

कपालमोचनतीर्थं । अस्य औशनसतीर्थमिति
नामान्तरं । व० ८१ । १३७ ॥ शा० ४० । ४ ॥

कपाली । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ ।
३ ॥ १३२ । ५२ ॥

कपिञ्जलतीर्थं । व० ८१ । ७४ ॥

कपिञ्जला । नदी । भी० ९ । २६ ॥

कपिञ्जलादः । चाण्डाल्यामुत्पन्नो ब्रह्मर्षिः ।
अनु० ५३ । १६ ॥

१ कपिलः । श्रीमन्नारायणावतारः ऋषिः । व०
१०६ । ३० ॥ १०७ ॥ उ० १०९ । १८ ॥
अस्याभ्यधिकारोप्यस्ति । व० २२३ । २१ ॥

तस्य आसुरिणा संवादः । शां० ३२६—३२८ ॥
[सः कर्दमप्रजापतेः पुत्रः । तन्माता स्वार्थभवनमुपुत्री
देवहूतिः । तत्स्वसारः अरुन्धत्यादयो नव ।
ताश्चारुन्धतीशब्दे द्रष्टव्याः । भा० ३ । २४ ॥]

२ कपिलः । कश्चन यतिः । तस्य गां प्रविश्य
स्थितेन स्यूमरश्मिनाम्ना ऋषिणा सह गवां यज्ञे-
प्यवध्यत्वविषये संवादः । शां० २७४—
२७६ ॥

३ कपिलः । अग्निविशेषः । व० २२३ । २१ ॥
अयं प्रथमः कपिल एव ।

४ कपिलः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५६ ॥
कपिलतीर्थं । व० ८२ । ३२ ॥

१ कपिला । गोविशेषः । तत्सृष्टिकथा । तद्दानफलं
च । अश्व० १०६ ॥ तन्माहात्म्यं । अनु०
१२५—१२७ ॥

२ कपिला । दक्षप्रजापतिकन्या । कश्यपभार्या ।
आ० ६६ । १२ ॥ तत्पुत्राः अमृतं ब्राह्मणाः
गावः गन्धर्वाः अप्सरसश्च । आ० ६६ । ५२ ॥

३ कपिला । नदी । भी० ९ । २८ ॥

कपिलातीर्थं । व० ८१ । ४७ ॥

कपिलावटः । क्षेत्रं । व० ८२ । ३१ ॥

कपिलाश्वः । क्षत्रियः । सू० व० कुवलाश्वपुत्रः ।
व० २०७ । ३७ ॥

कपोतः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १३ ॥

कपोतरौमा । शिबिराजस्य पुत्रः । स० ८ ।
१७ ॥ व० २०० । २७ ॥

+ कपोतव्याधोपाख्यानं । शा० १४३—
१४८ ॥

+ कपोतश्येनचरित्रं । व० १३३ । २०० ॥
कबन्धः । राक्षसः । रामेण हतः । स० ५० ।
१४ ॥ व० २८० । २८ ॥ [रा० ३ । ७०
-७१ ॥]

तस्य प्राग्विश्वावसुनामकस्य गन्धर्वस्य ब्राह्मणशापेन
राक्षसजन्मप्राप्तिः । व० २८० । ४२ ॥

कमठः । क्षत्रियः । स० ४ । २८ ॥

कमलपालिका । भीमसेनभार्या हिडिम्बा राक्षसी ।
आ० १६९ । २१ ॥

कमलाक्षः । तारकासुरपुत्रः । रुद्रेण हतः । क०
२४ । ७ ॥

कम्पनः । क्षत्रियः । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ ।
२८ ॥

कम्पना । नदी । व० ८२ । ११६ ॥ भी०
९ । २५ ॥

कम्बलः । सर्पः । आ० ३५ । १० ॥ स० ९ ।
१० ॥ उ० १०३ । ९ ॥

कम्बलं । कुशद्वीपस्थं वर्षं । भी० १२ । १३ ॥

+ करः । भागधेयः । बलिः । राजभिः प्रजाभ्य-
स्तद्ग्रहणप्रकारः । शां० ८८ ॥

करकाः । देशः । भी० ९ । ६० ॥

करकाक्षः । दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रियः । द्रो० २० ।
७ ॥

करकायुः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० २०१ । २ ॥

करञ्जनिलया । स्कन्दग्रहः । व० २३० । ३५ ॥

करटाः । देशः । भी० ९ । ६३ ॥

करतोया । नदी । स० ९ । २६ ॥ व० ८३ ।
३ ॥ भी० ९ । ३५ ॥ A sacred

river which flows through the Districts
of Rungpur and Dinajpur. It formed
the boundary between the kingdoms
of Bengal and Kamarupa

करन्धमः । क्षत्रियः । सू० वं० । स० ८ । १६ ॥
तत्पिता खनीनेत्रः । अस्य पितृकृतं नाम सुवर्चा

इति । तत्पुत्र आविक्षत् । अश्व० ४ । ८-
२३ ॥ [तस्य वंशः । भा० ९ । २ ॥ ययाति-
पुत्रतुर्वसुवंशोत्पन्नोऽन्यः । भा० ९ । २३ ॥]

करभञ्जकाः । देशः । भी० ९ । ६९ ॥

करवीरः । सर्पः । आ० ३५ । १२ ॥

करहाटकः । देशः । स० ३२ । ७२ ॥

करालजनकः । जनकवंशीयो राजा । तस्य वसि-
ष्ठेन सह क्षराक्षरलक्षणविषये संवादः । शा०
३८-३१३ ॥

करीतयः । देशः । भी० ९ । ४४ ॥

करीषकाः । (करुशाः) । देशः । भी० ९ ।
४० ॥ तस्य राजा दन्तवक्रः । स० १४ ।
१२ ॥ The eastern portion of the Dis-
trict of Shahabad, in the Province of
Behar

कर्करः । सर्पः । आ० ३५ । १६ ॥

कर्कोटकः । (कार्कोटकः) । सर्पः । स० ९ ।
१० ॥ उ० १०३ । ९ ॥

तस्याग्नेः सकाशात्तलराजेन संरक्षणं । तेन नलदंशनं
च । व० ६३ । ४ ॥

१ कर्णः । सूर्यात्कुन्त्यां जातः कानीनः पुत्रः । आ-
धिरथिः । राधेयः । वसुषेणः । अर्धरथः । उ०
१६८ । ७ ॥ तस्योत्पत्तिः । आ० ६४ ।
१४० ॥ ६८ । १३७ ॥ १६६ । २८ ॥ तस्य
कुन्त्या अश्वनद्यां विसर्जनं । व० ३०९ । ८ ॥

तं प्रति भीष्माचार्येण तस्य कुन्तीसुतत्वकथनं ।
भी० १२२ । ९ ॥

तं प्रति श्रीकृष्णेन तस्य कुन्तीसुतत्वकथनं । उ०
१४० ॥

तं प्रति कुन्त्या तस्य स्वपुत्रत्वकथनं । उ० १४५ ॥
तस्य स्वपुत्रत्वकथनं युधिष्ठिरं प्रति कुन्त्या । स्त्री०

२७ । ७ ॥

तस्य स्वपुत्रत्वकथनं कुन्त्या वेदव्यासं प्रति । आश्र०
३२ ॥

तस्य चरित्रम् । आ० १२० ॥ शा० २-५ ॥
 तस्य सूर्याश्रितं । आ० ६८ । १५० ॥
 तस्य दुर्योधनेनाङ्गराज्येऽभिषेकः । आ० १४६ ।
 ३८ ॥
 तस्य सूतकन्यानां विवाहः । उ० १४१ । १० ॥
 तस्य शास्त्रज्ञता । उ० १४० । ६-७ ॥
 तस्य दुर्योधनेन सैनापत्येऽभिषेकः । क० ७ ॥
 तेन द्रुपदपुत्रस्य प्रियदर्शनस्य वधः । आ० २१८ ।
 ३० ॥
 तस्य घोषयात्रायां चित्रसेननाम्ना गन्धर्वेण युद्धं तत्र
 पराभवश्च । व० २४२ ॥
 तेनेन्द्राय स्त्रीयसहजकवचकुण्डलदानं । आ० ६८ ।
 १४४ । व० ३११ ॥
 तस्य वदान्यता । व० ३११ । ३१ ॥
 तस्य स्वप्ने सूर्यागमनं । व० ३०१ ॥
 तस्य दिग्विजयः । व० २५४-२५५ ॥
 तद्गर्हणं कृपाचार्येण । आ० १४६ । ३१ ॥ वि०
 ४९ । १४ ॥
 तद्गर्हणं शल्येन । क० ३१ । ३३ ॥ ३३ ॥
 तद्गर्हणं भीमसेनेन । आ० १४७ । ५ ॥
 तस्य वचनं अज्ञातवासे पाण्डवा अन्विष्य हन्तव्या
 एवेति । वि० ३० । १० ॥
 तेनात्मश्लाघनपूर्वकमर्जुनपरामवनप्रतिज्ञानं । वि०
 ४८ ॥
 तस्य पराजयोऽर्जुनेन । आ० २०५ । वि० ५७ ॥
 तस्य पराजयो भीमसेनेन । द्रो० १२९ ॥ १३१ ॥
 तेन कुन्तीगर्हणं स्वस्य बाल्ये निर्दयं तृणवन्नद्यां वि-
 सर्जनविषये । उ० १४६ ॥
 तेन सहदेवोपालम्भः । द्रो० १६८ ॥
 तेन नकुलपराभवः । क० १५ ॥
 तेन शल्यस्य गर्हणं । क० ३७ ॥
 तस्यार्जुनेन सह युद्धं । आ० १४६ । २२ ॥ क०
 ९४ ॥
 तस्य घटोत्कचेन सह युद्धं । द्रो० १७४ ॥

तस्य जरासन्धेन सह युद्धं । शां० ५ ॥
 तत्सारथ्याभ्युपगमः शल्येन । क० २३ ॥
 तस्य युद्धाय प्रोत्साहनं शल्येन । क० ८३ ॥
 तेन इन्द्रदत्तया शक्त्या घटोत्कचवधः । द्रो० १८० ॥
 तेन भीष्माचार्यक्षमापणायामिवादनं । भी० १२२ ॥
 तस्य परशुरामे शस्त्राभ्यासः । क० ३६ । ४५ ॥
 शां० २ ॥ स्त्री० २ ॥
 तस्य परशुरामेण तवास्त्राणि समये न प्रतिभान्विति
 शापदानं । क० ३६ ॥ शां० ३ ॥
 तेन ब्राह्मणगोवत्सहननं ब्राह्मणेन युद्धे तव रथचक्रं
 भूमौ निमज्जतामिति तस्मै शापदानं च । क०
 ३६ ॥ शां० २ ॥
 तस्य ब्राह्मणत्वे परशुरामस्य शङ्का । शां० ३ ॥
 तस्य अलर्कनाम्ना केनचित्किमिणा ऊरुभेदनं । शां०
 ३ । ६ ॥
 तस्यास्त्रविद्यापरीक्षार्थं रङ्गप्रवेशः । आ० १४६ । १॥
 तं प्रति श्रीकृष्णेन पाण्डवपक्षप्रवेशचोदना । उ०
 १४० ॥
 तस्य युध्यतः भूमौ रथचक्रनिमज्जनं । क० ९७ ॥
 तेन नागास्त्रप्रयोगेणार्जुनकिरीटापहारः । क० ९७ ॥
 तेन स्वरथचक्रोद्धरणोद्योगः । क० ९८ ॥
 तन्मर्मोद्घाटनं श्रीकृष्णेन । क० ९८ ॥
 तेन कृपाचार्यस्य जिह्वाच्छेदप्रतिज्ञाने तद्वधोद्यमोऽश्व-
 त्थाम्ना । द्रो० १६० ॥
 तस्य वधकथा संक्षेपेण । क० १ ॥ विस्तरेण ।
 क० ९८ ॥ तच्छविवर्णनं । स्त्री० २१ ॥
 तस्य युधिष्ठिरेणौर्ध्वदैहिककरणं । शां० ४१ । ३ ॥
 सः हत इति आन्त्या युधिष्ठिरेणार्जुनप्रशंसनं । क०
 ६९ ॥
 तत्पुत्रेषु सुदामा अर्जुनेन हतः । आ० २१८ ।
 ३२ ॥
 सुषेणः भीमसेनेन हतः । क० ७९ । १४ ॥
 मत्स्यसेनः चित्रसेनः सुशर्मा चेति त्रयः नकुलेन हताः ।
 शा० ९ ॥ वृषसेनः । अर्जुनेन हतः । क० ९० ॥

तद्भ्रातृषु शत्रुतपः अर्जुनेनोत्तरगोग्रहणे हतः । वि०
५८ । १७ ॥

शत्रुञ्जयः विपाटश्चेति द्वावर्जुनेन हतौ । द्रो० ३२ ।
६१ ॥

कश्चिदेकोऽभिमन्युना हतः । द्रो० ४१ । ४ ॥

द्रुमः भीमेन हतः । द्रो० १५६ । २७ ॥ वृक-
रथः भीमेन हतः । द्रो० १५८ । २१ ॥ त्रयो-
ऽर्जुनेन हताः । द्रो० ३२ । ६३ ॥

२ कर्णः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
६८ । ९५ ॥ १३१ । ३ ॥ भी० ७७ । ८ ॥

कर्णाटकाः १ देशः । स० ७८ । ९८ ॥ भी०
९ । ५९ ॥

The Province of Mysore and the Dis-
trict of South Canara in the Madras
Presidency, and the Districts of North
Kanaia, Belgaum, and Dharwar in the
Bombay Presidency.

कर्णिका । अप्सराः । आ० १३२ । ४६ ॥

१ कर्दमः । ब्रह्मर्षिः । स० ११ । १९ ॥ शां०
५८ ॥ ९८ ॥

[तस्य भार्या स्वायंभुवमनुपुत्री देवहूतिः । तस्य पुत्रः
कपिलः । तस्य पुत्र्यः अरुन्धत्यादयो नव ।
विशेषमरुन्धतीशब्दे पश्यत । भा० ३ । २२ ॥
२४ ॥]

२ कर्दमः । सर्पः । आ० ३५ । १६ ॥

+ कर्म । शुभाशुभरूपं । तस्य बलवत्त्वं । उ० २९।
६ ॥ तस्य हेतुत्वं । अनु० १ । ७२ ॥ तस्य
सात्विकादिभेदेन त्रैविध्यं । भी० ४२ ॥

कर्बटः । वङ्गदेशसमीपस्थो देशः । यस्य राजा
ताम्रलिप्तः । स० ३१ । २५ ॥

कलशः । सर्पः । उ० १०३ । ११ ॥

कलशपोतकः । सर्पः । आ० ३५ । ७ ॥

कलशतीर्थं । व० ८१ । ८० ॥

१ कलिः । चतुर्थं युगं । तदभिमान्यसुरश्च ।
तद्धर्माः । शां० ६९ । १९—२४ ॥

तद्वृत्तान्तकथनं । व० १५१ । ३४ ॥ १९१ ।
२५ ॥ [विष्णु० ६ । १ ॥ भा० १२ ।

२—३ । मत्स्य० १४४ ॥]

तस्य तिष्य इति नामान्तरं । भी० १० । ३ ॥

तस्य दमयन्तीस्वयंवराथमागमनं । व० ५५ । १ ॥

तस्य नलराजशरीरे प्रवेशः । व० ५६ । ३ ॥

तस्य नलदेहान्निष्क्रम्य विभीतकद्रुमप्रवेशः । व०
७० । ३८ ॥

तत्र भविष्यलोकवृत्तान्तकथनं । व० १९३ ॥

[तन्निग्रहः परीक्षिता । भा० १ । १७ ॥]

२ कलिः । मुनिपुत्रो देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४४ ॥

१ कलिङ्गः । क्षत्रियः । सो० वं० ययातिपुत्रस्या-
नोर्विशोत्पन्नस्य बलिराजस्य भार्यायां दीर्घतमोनाम्ना
ऋषिणा उत्पादितः पुत्रः । तद्भ्रातरः अङ्गो वङ्गः
पुण्ड्रः सुहृश्च । आ० ११३ । ५३ ॥

२ कलिङ्गः । क्षत्रियः । द्रौपदीस्वयंवरे । आ०
२०१ । १३ ॥

कलिङ्गाः । आन्ध्रदेशः । भी० ९ । ४६ ॥

तत्रत्या राजानः । श्रुतायुः शक्रदेवः सत्यदेवः
सत्यः केतुमान् इत्यादयो भीमसेनेन हताः ।

भी० ५४ ॥ The Country lying on the
South of the Vaitarani river in Orissa,
and north of the Krishna river in the
Districts of Rajahmundry, Vizagapa-
tam and Ganjam and a portion of Orissa.

तस्य राजधानी राजपुरं । तस्य राजा दुर्योधनश्चशुर-
श्चित्राङ्गदः । शां० ४ । २ ॥

+ कलुषयोनिजः । अनार्ययोनिजशब्दं पश्यत ।

कल्की । श्रीमतो नारायणस्यावतारः । स० ५० ।
४५ ॥ व० १९२ । ९३ ॥ [भा० १२ । २ ॥]

कलमाषः । सर्पः । आ० ३५ । ७ ॥

कलमाषपादः । सौदासशब्दं पश्यत ।

कवची । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।

आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । ११ ॥

क० ४६ । ७ ॥ भीमेन हतः । क० ८८ । १९ ॥

कविः । भृगोः पुत्रः । तत्पुत्रः शुक्राचार्यः ।
आ० ६७ । ४२ ॥ [तन्माता ख्यातिः ।
भा० ४ । १ ॥]

कशेरुकः । क्षत्रियः । श्रीकृष्णेन हतः । स० ६१ । ६ ॥
कशेरुमान् । क्षत्रियः । श्रीकृष्णेन हतः ।
व० १२ । ३३ ॥

कश्यपः । ब्रह्मर्षिः । मरीचिक्रूषेः पुत्रः । आ० ६३ । ३ ॥
[तन्माता कर्दमपुत्री कला । भा० ४ । १ ॥]
तस्य भार्याः दक्षपुत्र्यस्त्रयोदश । अदितिः दितिः
दनुः काला दनायुः सिंहिका क्रोधा प्राधा विश्वा
विनता कपिला मुनिः कद्रूः इति । आ०
६६ । ११ ॥ तासामपत्यानि । आ० ६६ ।
१४—५२ ॥

[तस्य भार्याः सप्तदश । भा० ६ । ६ ॥]
तेन पुत्रकाम्यया यजनं । आ० ३१ । ५ ॥
तस्य तक्षकेण संवादः । आ० ४२ । ३८ ॥
तस्मै ब्रह्मणा विषहरविद्यादानं । आ० २० । १६ ॥
तस्मै परशुरामेणाश्वमेधयागान्ते दक्षिणात्वेन पृथिवी-
दानं । शां० ४८ । ६४ ॥
तस्य ऐलेन संवादः । शां० ७३ ॥
तस्य नारायणमहिमविषये गरुडेन संवादः । अनु०
४० ॥

तन्नामनिर्वचनं । अनु० १४२ । २९ ॥
तेन पृथिवीभूय प्राणिधारणं । अनु० २५९ । ६ ॥
तस्य सिद्धेन संवादः । अश्व० १७ ॥

कहोलः । उद्दालकमहर्षेः शिष्यो जामाता च ।
तद्भार्या सुजाता । तत्पुत्रोऽष्टावक्रः । व० १३४ । ८ ॥
तस्य जनकराजसभागमनं । तत्र वरुणपुत्रेण बन्दिना
वादे पराजित्य जले निमज्जनं । व० १३४ । १५ ॥
तस्य जलत्पुनर्निर्गमनं । व० १३६ । २२ ॥

कांस्यकुट्टाः । देशः । स० ७८ । ९८ ॥
+ काकहंसयोः कथा । शल्येन कर्णाय कथिता ।
क० ३६ ॥

काकी । ताम्रायाः पुत्री । उल्लूकानां माता ।
आ० ६७ । ५७ ॥

काक्षीवान् । शिविभार्यायाः दास्यां शूद्रां दीर्घ-
तमसऋषेर्जातः पुत्रः । आ० ११३ । ४७ ॥
स० ४ । २३ ॥

काञ्चनाक्षी । नैमिषे विद्यमाना सरस्वती नदी ।
शा० ३९ । १९ ॥

काञ्ची । द्रविडदेशस्य प्राचीनराजधानी ॥ क०
९ । १९ ॥ Conjeevaram, in Chengleput
District in the Madras Presidency.
It was the capital of Chola Kings.

[वामन० १२ । गरुडपूर्वा० ८१ । पद्म० स्वर्गखं ५७ ॥]
काठकोपनिषदर्थप्रतिपादनं । शां० २५२ ।
अनु० १०६ ॥

कान्तिकोसलाः । देशः । भी० ९ । ४० ॥
कान्यकुब्जः । देशः । गाघेः राजधानी ।
आ० १९१ । ३ ॥ Kanouj is on the
junction of the river Ganges and the
Kali-nadi or Ikshumati, in Rohil-
khand.

कापच्यः । (कायव्यः) । निषादजात्युद्भवो
दस्यूनामधिपतिः । शां० १३५ । ३ ॥

कापव्याः । जनाः । स० ७८ । ८८ ॥

कापिलं । क्रौञ्चद्वीपस्थं वर्षं । भी० १२ । १४ ॥

कापी । नदी । भी० ९ । २४ ॥

कामः । मन्मथः । तद्भार्या रतिः । आ० ६७ । ३३ ॥
तस्य प्रशंसा । शां० १६५ ॥

तस्य द्रुमत्वेन रूपणं । शां० २६० ॥

कामठकः । सर्पः । आ० ५७ । १६ ॥

कामधेनुः । नन्दिनीनाम्नी वसिष्ठधेनुः । आ०
१९१ । ९ ॥

तस्या अपहारो विश्वामित्रेण । आ० १९१ । २३ ॥

कामन्दः । ऋषिः । तस्यारिष्टनाम्ना राज्ञा सह
धर्मत्यागिनः प्रायश्चित्तविषये संवादः । शां०
१२३ । ११ ॥

काम्पिल्यं । माकन्दीसमीपस्थं नगरं । आ०
१४८ । ७८ ॥ इदं दक्षिणपाञ्चालानां राज-

धानी । तस्य राजा द्रुपदः । Kampilya is twentyeight miles north-east of Fategarh in the District of Farrukhabad, N. W. P. It was the capital of South-Panchala, the king of which was Drupada.

काम्भोजाः । देशः । निषधपर्वतस्य दक्षिणतो विद्यमानः । भी० ९ । ६५ ॥ तत्रार्जुनस्य राजसूयदिविजयार्थं गमनं । स० २८ । २५ ॥ Afganistan, the name has been derived from Aswasthan the place of horses.

तस्य राजा सुदक्षिणः । अर्जुनेन हतः । द्रो० ९२ । ६२ ॥

काम्यकं । खाण्डवप्रस्थस्य पश्चिमस्यां दिशि मरुधन्वसु विद्यमानं पुण्यवनं । तत्र पाण्डवानां वासः । व० ५—२३ ॥ ३६—९० ॥ १८४ ॥

काम्या । अप्सराः । आ० १३२ । ४६ ॥

कायव्यः । कापच्यशब्दं पश्यत ।

कायशोधनं । तीर्थं । व० ८१ । ४२ ॥

कारन्धमः । क्षत्रियः । करन्धमपुत्रोऽविक्षत् । अश्व० ४ । १८ ॥

कारन्धमतीर्थं । दक्षिणसमुद्रसमीपे । आ० २३६ । ३ ॥

कारीषिः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५५ ॥

कारुशकाः । करुशदेशवासिनो जनाः । स० ७८ । ९९ ॥

कारुषः । क्षत्रियः । मनोः पुत्रः । आ० ६९ । १९ ॥

The eastern portion of the District of Shahabad, in the Province of Bihar.

कार्कोटकः । कर्कोटकशब्दं पश्यत ।

कार्तवीर्यः । क्षत्रियः । सो० व० कृतवीर्यस्य पुत्रोऽर्जुनः । स० ८ । ११ ॥

तस्य कथा । स० ९६ । २७ ॥

तस्य दत्तात्रेयात्सहस्रबाहुत्ववरप्राप्तिः । स० ४८ ।

५ ॥ अनु० २५७ ॥

तस्य परशुरामेण वधः । स० ४९ । ४ ॥ व०

११७ । २५ ॥

तत्पुत्रैर्जमदग्निहननं । व० ११७ । २७ ॥

तेन रावणबन्धनं । स० ९६ । ३९ ॥ [रा० ७ । ३३]

[तस्य कथा । भा० ९ । १५ ॥ हरि० १ । ३३ ।

वायु० ९४ ॥ मत्स्य० ४३ ॥ रा० ७ । ३१ ॥

मार्कण्डेय० १६ ॥]

तेन वसिष्ठाश्रमदाहः । वसिष्ठात् शापप्राप्तिश्च ।

शां० ४८ । ४१ ॥

कार्तिकेयः । स्कन्दः । व० २३३ । ९ ॥

+ कार्तिकादिद्वादशद्वादशीनां विशेषः । अश्व० ११३ ॥

कार्ष्णिः । अभिमन्युः । भी० ४७ । १५ ॥

१ कालः । क्षणलवादिरूपः । तस्य महिमा । आ० १ । २७३ ॥

तस्य विभागः । वि० ५२ । १ ॥ [भा० ३ ।

११ ॥ हरि० १ । ८ ॥]

तं प्रति राज्ञः कारणत्वं । शां० ६९ । ६ ॥

तस्य ह्रुततरपातित्वं । शां० १७४ ॥ २८३ ॥

२ कालः । कालाभिमानिनी मृत्युनाम्नी देवता ।

तस्याः सर्पेणसंवादः । अनु० १ । ७० ॥

कालकवक्षीयः । (कालवृक्षीयः) । ऋषिः । स० ७ । १८ ॥

तस्य कथा अमात्यपरीक्षाविषये । शां० ८२ ॥

तस्य शकुन्त्यामुत्पन्नः पुत्रः हिरण्यहस्तः । अनु० ५३ । २३ ॥

तस्य कौसल्येन क्षेमदर्शिना संवादः । शां० १०४-१०६ ॥

कालका । असुरस्त्री । तत्पुत्राः कालकेयाः । व० ११७५ । ७ ॥

कालकीर्तिः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ३७ ॥

कालकूटः । पर्वतः । स० २० । २६ ॥

कालकेयाः । (कालेयाः) । हिरण्यपुरवास्तव्या

असुराः । अर्जुनेन हताः । व० ९९ । ३ ॥

१७५ । १२ ॥

तेषां केषांचिद्वधो देवैः । व० १०४ । ७ ॥

कालखज्जाः । असुराः । स० ९ । १६ ॥

कालघटः । जनमेजयसर्पसत्रे सदस्यो ब्राह्मणः ।

आ० ५३ । ८ ॥

कालञ्जरः । पर्वतः । व० ८३ । ५६ ॥ तत्समीपे
मेधावितीर्थं ।

कालतोयकाः । देशः । भी० ९ । ४७ ॥

कालदन्तकः । सर्पः । आ० ५७ । ६ ॥

कालदाः । देशः । भी० ९ । ६३ ॥

कालनेमिः । असुरः । स० ५१ । ८ ॥ विष्णु-
ना हतः । स० ५१ । २९ ॥

कालपथः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु० ७ ।
५० ॥

कालयवनः । गर्गस्य पुत्रः । श्रीकृष्णेन-हतः ।
शां० ३४८ । २९ ॥

कालवेगः । सर्पः । आ० ५७ । ६ ॥

काला । (कालिका) । दक्षप्रजापतिकन्या । क-
श्यपभार्या । तत्पुत्राः कालकेयाः । आ० ६६ ।
३४ ॥ व० १७५ । ७० ॥

कालापः । ऋषिः । स० ४ । २४ ॥

कालिका । कालाशब्दं पश्यत । स० ११ । ४० ।

कालिङ्गः । कलिङ्गशब्दं पश्यत ।

कालिञ्जरः । कालञ्जरशब्दं पश्यत ।

कालिन्दी । यमुनानदी । स० ९ । २२ ॥

कालियः । सर्पः । आ० ३५ । ६ ॥ उ०
१०३ । ९ ॥

तस्य मर्दनं श्रीकृष्णेन । स० ५३ । १५ ॥ [भा०
१० । १६ ॥ हरि० २ । १२ ॥ विष्णु० ५ ।
७ ॥]

काली । वेदव्यासमाता सत्यवती । आ० ६० । २॥

कावेरी । नदी । स० ९ । २४ ॥ व० ८३ ।
२२ ॥ भी० ९ । २० ॥

तत्रार्जुनस्य तीर्थयात्रार्थं गमनं । आ० २३५ । १४ ॥

तत्र नकुलस्य राजसूयदिग्विजयार्थं गमनं । स०
३३ । १२ ॥

काशायः । देशः । भी० ९ । ४२ ॥

काशिकाः । जनाः । स० ७८ । ९७ ॥

काशी । वाराणसीक्षेत्रं । आ० १९० ॥

काश्मीराः । देशः । स० २८ । १७ ॥ भी०
९ । ५३ ॥ तस्य राजधानी श्रीनगरं ।

काश्मीरमण्डलं । काश्मीरदेशः । व० १३२ ।
१० ॥

काश्यः । पाण्डवपक्षीयो राजा । एकरथः । उ०
१७१ । २२ ॥

१ काश्यपः । सप्तर्षिष्वन्यतमः प्रजापतिः । कश्य-
पशब्दं पश्यत ।

२ काश्यपः । वसुदेवपुरोहितः । तेन पाण्डवानां
जातकर्मादिकरणं । आ० १३३ । ४४ ॥

काश्यपद्वीपः । भी० ६ । ५६ ॥

किंजल्प्यं । तीर्थं । व० ८१ । ७९ ॥

किंदत्तः । पुण्यतीर्थभूतः कूपः । व० ८१ ।
९८ ॥

किंदमः । मृगरूपधारणेन मृग्या सह मैथुनं कुर्व-
न्पाण्डुना हतः ऋषिः । आ० १२३ । १२ ॥

तेन पाण्डोः शापदानं । आ० १२३ । ३७ ॥

किंदानं । तीर्थं । व० ८१ । ७९ ॥

किंधुरं । द्रौपदीस्वयंवरे लक्ष्यवेधार्थं निहितं धनुः ।
आ० २०० । १३ ॥

किंपुना । नदी । स० ९ । २४ ॥

किंपुरुषः । हिमवदुत्तरभागे वर्तमानः खण्डः । तत्र
राजसूयदिग्विजयार्थमर्जुनस्य गमनं । स० २९ ॥

+ किरातकथा । अत्याशाया अनर्थहेतुत्वे । उ०
६४ । १५ ॥

+ किरातरूपिरुद्रकथा । व० ३९ ॥

किराताः । देशः । भी० ९ । ५१ ॥ Tipa-
ra—Hill Tippera, Comilla in Bengal.

किरीटमाली । अर्जुनः । वि० ६३ । २७ ॥

किरीटी । अर्जुनः । तन्नामनिर्वचनं । वि० ४३ । २९ ॥

किर्मीरः । बकभ्राता राक्षसः । व० ११ । २३ ॥
तस्य वधो भीमेन । व० ११ । ६७ ॥

किर्मीरवधपर्व । व० १-११ ॥

किष्किन्धा । वालिसुग्रीवयोरावासभूता नगरी ।

स० ३२ । १८ ॥ ५० । १७ ॥ व० २८१ ।

१६ ॥ २९२ । ५७ ॥ A small village

on the northern bank of the river
Tungabhadra, near Humpi in the Dis-
trict of Bellary, Madras Presidency.

कीचकः । विराटस्य श्यालः । सुदेष्णाया भ्राता ।

केकयस्य पुत्रः । तन्माता मालवी । तद्भ्रातर उपकी-
चकाः पञ्चोत्तरशतं । वि० २१ ॥

तेन द्रौपदीकामना । वि० १६ ॥

तस्य बाणासुरांशत्वं । वि० २१ । २२ ॥

तस्य वधः भीमसेनेन । वि० २६ । ३३ ॥

+ कीचकवधपर्व । वि० १६-२८ ॥

+ कीटः । कश्चन किमिः । तस्योपाख्यानं । अनु०
१७९ ॥

तस्मै व्यासेन राज्यदानं । तेन राज्यपालनं च ।

अनु० १८० ॥

कीर्तिः । दक्षप्रजापतिपुत्री । धर्मस्य भार्या । आ०
६७ । १४ ॥

+ कीर्तिः । यशः । तस्याः स्वर्गप्रापकत्वं । व०
२०२ ॥

तस्याः संपादनीयत्वं । आ० २२२ । ११ ॥

कीर्तिधर्मा । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । द्रो०
१५९ । ३८ ॥

कुक्कुणः । सर्पः । उ० १०३ । १० ॥

कुक्कुरः । सर्पः । उ० १०३ । १० ॥

कुक्कुराः । देशः । भी० ९ । ४२ ॥

कुक्कुरः । ऋषिः । स० ४ । २४ ॥

कुञ्जरः । जयद्रथभ्राता । व० २६६ । ११ ॥

कुठारमुखः । सर्पः । आ० ५७ । १५ ॥

कुणिगार्ग्यः । ऋषिः । तत्पुत्री वृद्धकन्या यां
गालवपुत्रः शृङ्गवानुपयेमे । शा० ५३ । ३ ॥

कुण्डकः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० २०१ । ३ ॥

कुण्डजः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । १०५ ॥

१ कुण्डधारः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० १३१ । ७ ॥ भीमसेनेन हतः । भी०
८८ । २३ ॥

२ कुण्डधारः । मेघः । तेन माणिभद्रनामानं
यक्षं प्रसाद्य ब्राह्मणायैश्वर्यदापनं । शा० २७७ ॥

३ कुण्डधारः । सर्पः । स० ९ । १० ॥

कुण्डभेदी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ । १३ ॥

भी० ९६ । २७ ॥ तद्वधः भीमसेनेन । द्रो०
१२७ । ४२ ॥

कुण्डलः । सर्पः । आ० ५७ । १३ ॥

कुण्डलाः । देशः । भी० ९ । ६३ ॥

+ कुण्डलाहरणं । विप्ररूपिणा इन्द्रेण कर्णस्य ।
व० ३११ ॥

+ कुण्डलाहरणपर्व । व० ३०१-३११ ॥

१ कुण्डली । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमेन हतः । भी० ९६ । २४ ॥

२ कुण्डली । गरुडस्य पुत्रः । उ० ११ । ९ ॥

३ कुण्डली । नदी । भी० ९ । २१ ॥

कुण्डशायी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० १३१ । १० ॥

कुण्डाशी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० १३१ । १४ ॥

कुण्डिकः । क्षत्रियः । सो० वं० तृतीयजनमेज-
यपुत्रस्य धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० १०१ । ४६ ॥

कुण्डिनं । भीष्मकस्य काले विदर्भाणां राजधानी ।
व० ५७ । २० ॥ ७१ । २ ॥ In Berar

Vidarbha desa. The ancient capital of Vidarbha. Kundinapura in Berar, Central India, is about forty miles east of Amraoti

कुण्डी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० १३१ । ११ ॥

कुण्डोदः । पर्वतः । व० ८५ । २५ ॥

१ कुण्डोदरः । क्षत्रियः । धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
६८ । ९७ ॥

२ कुण्डोदरः । सर्पः । आ० ३५ । १६ ॥

+ कुतपः । श्राद्धार्हः कालः । आ० ८७ ।
३१ ॥

कुन्तयः । देशः । भी० ९ । ४० ॥

An ancient town of Malwa, the birth place of Kunti. It was situated on the bank of a small river called Aswanadi.

कुन्तलाः । देशः । भी० ९ । ५२ ॥ The
ancient name of the Province in which
Kurugode is situated. A portion of
the Bellary District in the Madras
Presidency.

कुन्तिभोजः । शूरराजस्य पितृष्वस्त्रीयपुत्रः । आ०
६८ । १३१ ॥ अतिरथः । उ० १७२ । २॥

तस्य कथा । व० ३०४ ॥

तेन शूरराजपुत्र्या वसुदेवभगिन्याः पृथायाः दुहितृ-
त्वेन स्वीकारः । आ० ६८ । १३० ॥

तस्य पुत्रा दश । अश्वत्थाम्ना हताः । द्रो० १५७ ।
१८३ ॥

तस्य वधो द्रोणेन । क० ३ । २२ ॥

कुन्ती । शूरराजस्य पुत्री । कुन्तिभोजस्य दत्तकपुत्री
पृथा । पाण्डोर्मर्या । या यमानिलेन्द्रेभ्यो युधि-
ष्ठिरभीमार्जुनाञ्जनयामास । श्रीकृष्णस्य पितृष्वसा ।
आ० ६३ । ५९ ॥ ६८ । १२९ ॥

तस्याः स्वसारः । (१) श्रुतदेवा कारुशस्य वृद्ध-
शर्मणः पत्नी । तत्पुत्रो दन्तवक्रः । (२) श्रुत-
कीर्तिः केकयस्य धृष्टकेतोः पत्नी । तत्पुत्राः संत-

र्दनादयः प्रच्य । तत्पुत्री श्रीकृष्णस्य भार्या भद्रा ।

(३) राजाधिदेवी । आवन्त्यस्य जयत्सेनस्य
भार्या । तत्पुत्रौ विन्दानुविन्दौ । पुत्री श्रीकृष्ण-

भार्या मित्रविन्दा । (४) श्रुतश्रवाः । चैद्यस्य
दमघोषस्य पत्नी । तत्पुत्रः शिशुपालः । भा० ९ ।

२४ ॥ विष्णु० ४ । १४ ॥ हरि० १ । ३४ ॥

तस्याः सिद्धिंशत्वं । आ० ६८ । १६० ॥

तस्याः बाल्ये दुर्वाससो मन्त्रप्राप्तिः । आ० ६८ ।

१३२ ॥ १२० ॥ १२८ ॥ व० ३०६ ॥

[देवीभा० २ । ६ ॥]

तस्याः मन्त्रपरीक्षार्थं सूर्याह्वानं । आ० १२० । ९ ॥

व० ३०७ ॥

तस्या सूर्यात्कर्णोत्पत्तिः । आ० ६४ । १४० ॥

६८ । १३८ ॥ १२० । २८ ॥ व० ३०८-

३०९ ॥

ता प्रति एकचक्रानगरे ब्राह्मणेन वकासुरवृत्तान्तकथनं ।

आ० १७४ ॥

तस्याः सूर्योपस्थानं कुर्वतः कर्णस्य समीपगमनं । उ०

१४४ । २७ ॥

तस्याः कर्णं प्रति तस्य स्वपुत्रत्वकथनं । उ० १४५ ।

२ ॥

तया विदुरं प्रति कर्णस्य स्वपुत्रत्वकथनं । उ०

१४४ । १९ ॥

तया युधिष्ठिरं प्रति कर्णस्य स्वपुत्रत्वकथनं । स्त्री०

२७ । ७ ॥

तस्याः समाश्वासनं श्रीकृष्णेन । उ० ९० । ९१ ॥

तस्या दावामिप्रवेशः । आश्र० ३९ ॥

कुन्दापरान्ताः । देशः । भी० ९ । ४९ ॥

कुपटः । दनुपुत्रः । आ० ६६ । २६ ॥

कुबेरः । (वैश्रवणः) । उत्तरदिगीश्वरो देवः ।

अस्य सोमहति मुख्यं नामधेयं । अतएव सौम्येति उत्तर-

दिशो नाम । तद्वार्या ऋद्धिः । स० १० । ६ ॥

तत्पुत्रो नलकूबरः । स० १० । २० ॥ तद्वार्या

भद्रा । आ० २१६ । ६ ॥

तस्योत्पत्तिः पुलस्त्यमहर्षेर्गोनाभ्या तत्पद्भ्यां । व०
२७५ । १२ ॥

तदागमनं पाण्डवसमीपे । व० १६२ । ३३ ॥

तदागमनमर्जुनसमीपे । व० ४१ । ७ ॥

तदागमनं भीमसेनसमीपे सौगन्धिकाहरणकाले । व०
१५५ । २७ ॥

तस्यागस्त्यऋषितः मानुषात्केशप्राप्तिप्रकारकशापप्राप्तिः ।
व० १६२ । ५९ ॥

तस्यावासः कैलासः । भी० ६ । ४१ ॥

तस्य राजधानी अलका । आ० ७९ । ९ ॥ व०
१६३ । ११ ॥

तस्य मुचुकुन्देन सह क्षत्रधर्मविषये संवादः । शां०
७४ ॥

तत्सभावर्णनं । स० १० ॥

कुब्जावती । तीर्थं । व० ८२ । ४० ॥

१ कुमारः । स्कन्दः । श० ४५ । १ ॥

२ कुमारः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १३ ॥

कुमारकः । सर्पः । आ० ५७ । १३ ॥

कुमारधारा । नदी । व० ८२ । १४८ ॥

कुमारविषयः । देशः । तस्य राजा श्रेणिमान् ।
स० ३१ । १ ॥

कुमाराः । देशः । स० ७८ । ८९ ॥

+ कुमाराणां क्रीडा । आ० १३७ । १४ ॥

कुमारिकातीर्थं । कन्यातीर्थशब्दं पश्यत । व०
८० । ८२ ॥

कुमारी । नदी । भी० ९ । ३६ ॥

१ कुमुदः । सर्पः । आ० ३५ । १५ ॥ उ०
१०३ । १३ ॥

२ कुमुदः । दिग्गजः । उ० ९९ । ८ ॥

३ कुमुदः । पर्वतः । भी० १२ । १० ॥

४ कुमुदः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १२ ॥

कुमुदाक्षः । सर्पः । आ० ३५ । १५ ॥

कुम्भः । प्रह्लादस्य पुत्रः । आ० ६६ । १९ ॥

कुम्भकर्णः । रावणभ्राता राक्षसः । विश्रवसः पुत्रः ।

तन्माता पुष्पोत्कटा । व० २७६ । ७ ॥ तस्य
लक्ष्मणेन वधः । व० २८८ ॥

कुम्भकर्णाश्रमः । व० ८२ । १५६ ॥

+ कुम्भकारः । कुलालः । एकचक्रनगरे तस्मा-
द्धीमस्य महत्तरपात्रलाभः । आ० १७१ ।
१८ ॥

तद्गृहे द्रौपदीस्वयंवरकाले पाण्डवानां वासः । आ०
२०० । ६ ॥

कुम्भयोनिः । अगस्त्यशब्दं पश्यत । व० ९७ ।
८ ॥

कुम्भरेताः । अभिविशेषः । व० २२१ । १८ ॥

कुम्भीनसी । चित्ररथनाम्नो गन्धर्वस्य भार्या ।
आ० १८६ । ३४ ॥

कुरवः । धार्तराष्ट्राः । तेषां दुर्निमित्तप्रादुर्भावः ।
उ० ८४ ॥

कुरुः । क्षत्रियः । सो० वं० संवरणस्य पुत्रः । तन्माता
तपती । तद्भार्या शुभाङ्गी । तत्पुत्रो विदूरथः ।
आ० ६३ । ४१ ॥

तस्यान्या भार्या वाहिनी । तत्पुत्राः अश्ववान् अभि-
प्यन्तः चैत्ररथः मुनिः जनमेजयश्च । अश्ववतो
ऽविक्षत् इति नामान्तरं । आ० १०१ । ३६ ॥
वि० ५३ । १४ ॥ [मत्स्य० ५० ॥]

कुरुक्षेत्रं । कुरुनामकेन राज्ञा निर्मितं सरस्वती-
द्वयद्वयोरन्तरा विद्यमानं क्षेत्रं । आ० १०१ ।
३८ ॥ व० ८३ । ९० ॥ A tract
between the rivers Sarasvati and Dhri-
shadvati and it was named Braham-
varta in the period of Swayambhuva
Manu and it is about 70 miles in
length and 30 miles in width It
is also a Railway station 100 miles
north of Delhi in the District of
Karnal.

तस्य महिमा । व० ८१ । १ ॥ श० ५४ ॥

तस्य द्वापरे पुण्यतमत्वं । व० ८३ । ९० ॥

कुरुजाङ्गलाः । कुरुदेशस्य पश्चिमतो विद्यमानो वनप्रचुरो देशः । आ० १०१ । ३७ ॥

A forest country situated in the north west of Hastinapura, the capital of the Kurus, north-east of Delhi, now entirely diluviated by the river Ganges.

कुरुतीर्थं । व० ८१ । १६६ ॥

कुरुपाञ्चालाः । देशः । भी० ९ । ३९ ॥

कुरुवृद्धः । भीष्मः । भी० ५२ । ५२ ॥

१ **कुलपतिः ।** “एको दशसहस्राणि योऽन्नदानादिना भरेत् । स वै कुलपतिः” इत्युक्तलक्षणः शौनक-ऋषिः । आ० १ । ५ ॥

२ **कुलपतिः ।** हिमवत्पार्श्वे ब्रह्माश्रमपदे विद्यमानः कश्चन ऋषिः । तस्य शूद्रस्य च कथा । अनु० ३१ । १३ ॥

कुलम्पुनः । तीर्थं । व० ८१ । १०४ ॥

कुलपर्वताः । महेन्द्रः मलयः सद्यः शुक्तिमान् ऋक्षवान् विन्ध्यः पारियात्रः इति सप्त । भी० ९ । ११ ॥

कुलिकः । सर्पः । आ० ६६ । ४१ ॥

कुलिङ्गः । दुर्योधनमन्त्री ब्राह्मणः । आ० ६१ । १० ॥
अस्य कणिक इति नामान्तरं । आ० १५३ । २ ॥
विशेषं कणिकशब्दे पश्यत ।

कुलिङ्गाः । देशः । तद्विजयोऽर्जुनेन राजसूयार्थं । स० २७ । ९ ॥ अयं कुलिन्दादनन्य इति भाति ।

कुलिङ्गशकुनिः । (भूलिङ्गशकुनिः) । मासाहसमिति वदन्ती शकुन्तिका । स० ६७ । २८ ॥

कुलिन्दाः । केकयदेशस्य दक्षिणतः कुरुक्षेत्रस्योत्तरतः सरस्वतीतीरे विद्यमानो देशः । स० ७८ । ७९ ॥ भी० ९ । ६३ ॥ The District of Shaharnpur, north of Delhi.

कुवलाश्वः । क्षत्रियः । सू० वं० बृहदश्वस्य पुत्रः । तस्य धुन्धुमार इति नामान्तरं । व० २०४ । ३३ ॥ २०५ ॥ [ब्रह्म० ७ ॥ हरि०

१ । ११ ॥ वायु० ८८ ॥ भा० ९ । ६ ॥]

तस्य पुत्राः दृढाश्वः कपिलाश्वः भद्राश्व इति त्रयः ।

व० २०७ । ३७ ॥

कुवीरा । नदी । भी० ९ । २७ ॥

कुशः । कुशिकशब्दं पश्यत ।

कुशचीरा । नदी । भी० ९ । २३ ॥

कुशद्वीपः । भी० १२ । ९ ॥

कुशधारा । नदी । भी० ९ । २४ ॥

कुशप्लवनतीर्थं । व० ८३ । ३७ ॥

कुशविन्दवः । देशः । भी० ९ । ५६ ॥

कुशलः । कौञ्चद्वीपस्यो देशः । भी० २२ । २१ ॥

कुशस्थली । द्वारका । स० १४ । ५३ ॥

Dwaraka, the capital of the Krishna's kingdom in Guzerat

कुशाम्बः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुकुलोत्पन्नस्य कृतिराजपुत्रस्य उपरिचरवसोः पुत्रः । अस्य मणिवाहन इति नामान्तरं । आ० ६४ । ४४ ॥

कुशिकः । सो० वं० पुरुरवोर्वंशोत्पन्नस्य जहोर्वंशो उत्पन्नस्य कुशस्य पुत्रः । तत्पुत्रो गाधिः । अनु० ७ । ५ ॥

तेन पुत्रार्थं तपश्चरणं । शां० ४८ । ३ ॥ [भा० ९ । १५ ॥ हरि० १ । २७ ॥]

तस्य गृहे च्यवनऋषेर्वासः । अनु० ८७ ॥

कुषिकः । क्षत्रियः । स० ८ । १० ॥

कुस्तुम्बुरुः । यक्षः । स० १० । १७ ॥

कुहनः । क्षत्रियः । जयद्रथभ्राता । व० २६६ । ११ ॥

कूर्चामुखः । विश्वामित्रर्षेः पुत्रः । अनु० ७ । ५३ ॥

कूर्मः । सर्पः । आ० ६६ । ४१ ॥

× **कूर्मावतारः ।** श्रीमतो नारायणस्य । आ० १८ । १२ ॥ [पद्म० ६ । २५९ ॥ भा० ८ । ७ ॥]

+ **कूर्मन्यूहः ।** कौरवाणां । भी० ८७ । ९ ॥

कूष्माण्डकः । सर्पः । आ० ३५ । ११ ॥

कृकण्युः । क्षत्रियः । सो० वं० रौद्राश्वपुत्रः । आ० ८८ । ९ ॥

कृतक्षणः । वैदेहः । स० ४ । ३३ ॥ ७८ । ३३ ॥

कृतं । देवयुगं । आदियुगं । तन्नामनिर्वचनं ।

व० १५१ । १२ ॥

तस्य स्वभावः । व० १९१ । २२ ॥ १९४ । ७ ॥

शां० ६९ । ८ ॥

+ **कृतघ्नः** । तस्य निन्दा । शां० १६७ ॥

तस्य निष्कृतिर्नास्ति । शां० २७७ । ११ ॥

तस्य प्रायश्चित्तं । अनु० ३३ ॥

कृतवर्मा । क्षत्रियः । सो० वं० यदुवंशीयसात्वत-

कुलोत्पन्नस्य हृदिकस्य पुत्रः । अतिरथः । उ०

१६६ । २४ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० ६४ । १४७ ॥ स० ४ । ३६ ॥

तत्पराक्रमवर्णनं । द्रो० ११४ ॥

तेन शिखण्डिपराजयः । क० १७-१ २१ ॥

तस्य पराजयः सात्यकिना । द्रो० ११६ ॥ श० २० ॥

तस्य वधः सात्यकिना । मौ० ४ । २९ ॥

कृतवीर्यः । क्षत्रियः । सो० वं० यदुवंश्यः ।

कार्तवीर्यार्जुनस्य पिता । आ० १९४ । ११ ॥

स० ८ । ९ ॥ [तस्य पिता धनकः । तस्य

वंशः । भा० ९ । २३ ॥]

कृतवेगः । क्षत्रियः । स० ८ । ९ ॥

कृतश्रमः । ऋषिः । स० ४ । २० ॥

कृतिः । क्षत्रियः । स० ८ । ९ ॥

१ **कृत्या** । नदी । भी० ९ । १८ ॥

२ + **कृत्या** । आभिचारप्रयोगनिर्मिता दुर्देवता ।

तथा दुर्योधनस्य पाताललोकप्रापणं । व० २५२ । २६ ॥

तस्याः सर्जनं च्यवनेनेन्द्रपीडनाय । व० ११५ । १८ ॥

तस्या विभजनं ह्यदिषु च्यवनेन । व० १२६ । ९ ॥

तस्याः सर्जनं रैभ्येण यवक्रीतहननाय । व० १३८ । ६ ॥

कृपः । गौतमकुलोत्पन्नस्य शरद्वतः जालवतीनाभ्या

अप्सरसो दर्शनस्तुताद्रेतसः शरस्तम्बे पतितात् जातः

पुत्रः । तत्त्वसा द्रोणाचार्यभार्या कृपी । शान्तनु-

राजेन पोषितः । आ० १४० । २-२१ ॥

रथयूथपयूथपः । उ० १६६ । २० ॥

तदुत्पत्तिः । आ० ६४ । १४९ ॥ १४० । २ ॥

[भा० ९ । २१ ॥]

तस्य रुद्रगणांशत्वं । आ० ६८ । ७७ ॥

तस्मात्कौरवाणां पाण्डवानां च धनुर्वेदप्राप्तिः । आ०

१३९ । ४१ ॥

तद्गर्हणं कर्णेन । वि० ५० । २ ॥

तेन कर्णगर्हणं । वि० ४९ । १ ॥ द्रो० १५९ । १३ ॥

तस्य पराजयोऽर्जुनेन । द्रो० १४९ ॥

तेनार्जुनप्रशंसनं । वि० ४९ । २० ॥

तज्जिह्वाच्छेदप्रतिज्ञा कर्णेन । द्रो० १५९ । ५६ ॥

तेन घृष्टद्युम्नपराभवः । क० १७ । १० ॥

तस्याश्वत्थाम्ना प्रसुप्तपाण्डुपाञ्चालमारणे विवादः ।

सौ० ४ ॥

कृपी । (गौतमी) । शरद्वतो जालवतीनाभ्या

अप्सरसो दर्शनस्तुतात् शरस्तम्बे पतितात् रेतसो

जाता पुत्री । कृपाचार्यस्य स्वसा । द्रोणाचार्यस्य

भार्या । शान्तनुराजेन पोषिता । तत्पुत्रोऽश्वत्थामा

आ० १४० । २-२१ ॥

[तस्या उत्पत्तिः । भा० ९ । २१ ॥]

कृमिः । नदी । भी० ९ । १७ ॥

१ **कृशः** । ऋषिः । शृङ्गिऋषेः सखा । आ०

४० । २९ ॥

२ **कृशः** । तनुनामा विप्रः । यो वीरद्युम्नं प्रति

आशायाः कृशतरत्वमुपपादयामास । शां० १२७ ॥

कृशकः । सर्पः । उ० १०३ । १५ ॥

कृशाश्वः । क्षत्रियः । यमसभार्या । स० ८ ।

१७ ॥

श्रीकृष्णः । भगवान्नारायणः । सो० वं० यदु-

कुलोत्पन्नस्य वसुदेवस्य पुत्रत्वेनावतीर्णो वासु-

देवश्च । तन्माता देवकी । तदवतारकथा ।

आ० ६४ । १४१ ॥ स० ५१ ॥ [भा०

३ । २ ॥ १० । ३ ॥ विष्णु० ५ । ३ ॥

ब्रह्म० १८०-२१२ ॥ पद्म० ४ । ६९ ॥ ६ ।

२७०-२७९ ॥ हरि० २ । ४ ॥ देवीभा०

४ । २३ ॥ लिङ्गपु० ६९ ॥]

[तस्य भार्याः । भीष्मकराजसुता रुक्मिणी ॥ २
सत्राजितः पुत्री सत्यभामा ॥ ३ कौसत्यस्य
नम्रजितः पुत्री नीला (सत्या) ॥ ४ पितृष्वसुः
श्रुतकीर्तेः पुत्री भद्रा । तत्पिता केकयो धृष्टकेतुः ॥
५ पितृष्वसुः राजाधिदेव्याः पुत्री मित्रविन्दा ॥
तत्पिता आवन्त्यो जयत्सेनः ॥ ६ सूर्यपुत्री
कालिन्दी ॥ ७ लक्ष्मणा (लक्षणा) भद्राधिपतेः
सुता ॥ ८ जाम्बवती । जाम्बवत ऋक्षराजस्य
दुहिता । भा० १० । ५६ ॥ १० । ५८ ॥
पुनरन्याः षोडशसहस्रसख्याका महिष्यः अप्स-
रौशाः नरकासुरपुरादाहताः । भा० १० ।
५९ ॥ विष्णु० ५ । २८ ॥]

[तस्य पत्नीभिर्द्रौपदी प्रति स्वस्वोद्वाहकथावर्णनं ।
भा० १० । ८३ ॥]

तस्य श्रीमन्नारायणावतारत्वं । आ० ६८ । १५१ ॥
उ० ४९ ॥

तस्य जरासन्धेन सह द्वेषकारणं । स० २३ ॥

तस्य भगिनी यशोदापुत्री एकानङ्गा । स० ५९ । २ ॥

[तस्य वैमात्रेयोऽग्रजो बलरामः । भा० ९ । २४ ॥]

तस्य सारथिर्दारुकः । व० २० । २४ ॥ अश्व०
११८ । ५२ ॥

तस्य शङ्खः पाञ्चजन्यः । भी० २५ । १५ ॥

तस्याश्वाः शैव्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकाः । अश्व०
११८ । ५६ ॥

तस्य पाञ्चालकार्मुकानारोपणे कारणं । आ० २०६ ।
२० ॥

तस्य पाञ्चालनगरे पाण्डवदिदृक्षया कुलालशालागमनं ।
आ० २६० । २२ ॥

तस्य सखीकस्य ताडशेनार्जुनेन सह यमुनायां जल-
क्रीडा । आ० २४८ ॥

तेन हसिते सति सत्यभामया तत्कारणप्रश्नः । आ०
२३८ । १० ॥

तेन युधिष्ठिरराजसूये ब्राह्मणपादप्रक्षालनं । स० ३८ ।
१२ ॥

तस्य युधिष्ठिरराजसूये सहदेवेनाग्रपूजाकरणं । स०
३९ । ४८ ॥

तन्महिमोक्तिर्भीष्माचार्येण । स० ४१ । ६ ॥

अनु० २५१-२५३ ॥

तस्य स्तुतिः । अर्जुनकृता । व० १२ । ११ ॥

द्रौपदीकृता । व० १२ । ५२ ॥ २६४ । ७ ॥

ब्रह्मर्षिकृता । इदमेव विश्वोपाख्यानं । भी०

६८ ॥ युधिष्ठिरकृता । शां० ४२ ॥ भीष्म-

कृता । शां० ४६ । ५० ॥ धृतराष्ट्रकृता

उ० ७० ॥

तस्य सारतरत्वं । उ० ६७ ॥ अश्व० ११८ । ३७ ॥

तच्चरित्रकथनं विदुरेण धृतराष्ट्राय । उ० १३० ।

५५ ॥ धृतराष्ट्रेण सभायां । द्रो० ११ ॥

तद्गुणानुकीर्तनं महेश्वरेण । तद्वंशकथनं च । अनु०
२५१ ॥

तेन वाराणसीदाहः । स० ६१ । ११ ॥

तस्यागमनं काम्यकवने पाण्डवान्प्रति । व० १२ ॥

तेन द्रौपदीसमाश्वासनं । व० १२ । १३१ ॥

तस्य साल्वराजेन युद्धं । व० १४ ॥

तेन वनस्थां द्रौपदीं प्रत्यन्तयाचनं । तेनाक्षयपात्र-

कण्ठलम्पशाकपुलाकभक्षणे आकण्ठतृप्तस्य सशि-

प्यवर्गस्य दुर्वाससः पलायनं । व० २६३-२६४ ॥

तन्नामनिर्वचनं । उ० ६९ । ५ ॥ शां० ३५२ । १४ ॥

तेन भीमसेनमाहात्म्यकथनं । उ० ७६ ॥

तस्य सन्ध्यर्थं हास्तिनपुरगमनं । उ० ८२ ॥

तद्दर्शनार्थं मृषीणामागमनं । उ० ८३ । २४ ॥

तस्य मार्गे शुभशकुनानि । उ० ८४ । ९ ॥

तस्य मार्गे तत्रतत्र निवासार्थं दुर्योधनेन समानिर्मा-

पणं । उ० ८५ ॥

तेन विदुरगृहगमनं तदन्नभोजनं च । उ० ९१ ।

४० ॥

तेनाह्निककरणं । उ० ९४ ॥ [भा० १० । ७० ॥]

तद्वन्धननिर्धारणं दुर्योधनेन । उ० १३० ॥

तेन विश्वरूपप्रदर्शनं धृतराष्ट्रसभायां । उ० १३१ ॥

समराङ्गणेऽर्जुनाय । भी० ३५ ॥ उदङ्गाय ।
अश्व० ५५ ॥

तेन कर्णं स्वरथमारोप्य तेन सह तस्य पाण्डवपक्षप्र-
वेशे संभाषणं । उ० १३७ । २६ ॥

तेन भीष्मवधेच्छया चक्रायुधग्रहणं । भी० ५९ ।
८८ ॥

तस्य भीष्मवधायाभियानं । भी० १०६ । ५५ ॥
तेन भगदत्तविस्मृष्टस्य वैष्णवास्त्रस्योरसा धारणं ।
द्रो० २९ । १८ ॥

तेन लाङ्गलायुधोद्यमनेन भीमसेनहननोद्यतस्य बलरा-
मस्य सान्त्वनं । श० ६१ । ९ ॥

तेन दुर्योधनगर्हणं । दुर्योधनेन तद्गर्हणं च । श० ६२ ॥
तेन गान्धार्याः समाश्वासनं । श० ६४ ॥

तस्मै गान्धार्या “एवमेव तव कुलमपि नश्यतु” इति
शापदानं । स्त्री० २५ । ३९ ॥

तेनाश्वत्थाम्ने शापदानं । सौ० १६ । ६ ॥

तेन कैलासभस्मीकरणं । अनु० २०३ । १८ ॥

तेन पुत्रार्थं शिवं प्रति तपश्चरणं । अनु० २०३ ॥
[शिवपु० उमासं० १]

तस्मै रुद्रेण वरदानं । अनु० ४६ ॥

तेनोदङ्गकृष्णदिदर्शनं । अश्व० ५३ ॥

तेनोदङ्गाय स्वमाहात्म्यकथनं । अश्व० ५४ ॥

तस्य रौतकप्रवेशः । आ० २३९ ॥ अश्व० ५९ ॥

तेन प्रसवसमनंतरं मृतस्य परीक्षित उज्जीवनं । अश्व०
६६ । ६९ ॥

तस्य पादतले जरनाम्ना व्याधेन बाणेन वेधः । मौ०
५ । २२ ॥ [भा० ११ । ३१ ॥]

तेन दुर्वाससः परिचर्या । तदुच्छिष्टपायसेन स्वाङ्ग-
विलेपनं च । अनु० २६४ ॥ मौ० ५ ।
१८ ॥

तेन बलरामेण धेनुकासुरघातनं । स० ५३ । १६ ॥
[भा० १० । १५ ॥ हरि० २ । ६३ ॥
विष्णु० ५ । ८ ॥]

तेन नरकासुरवधः । स० ५५ । ३४ । [भा०

१० । ५९ ॥ हरि० २ । ६३ ॥ विष्णु० ५ ।
२९ ॥]

तेन यमलार्जुनभङ्गः । स० ५२ । २८ ॥ [भा०
१० । १० ॥ हरि० २ । ७ ॥ विष्णु० ५ । ६ ॥

तेन शकटासुरवधः । स० ५२ । १७ ॥ [भा०
१० । ७ ॥ हरि० २ । ६ ॥ विष्णु० ५ । ६ ॥]

तेन बाणासुरपराजयः । स० ६० । ३१ ॥ [हारे०
२ । ११८ ॥ भा० १० । ६३ ॥]

तेन सान्दीपिनेश्चतुष्पष्टिकलाभ्यासः । स० ५४ ।
१ ॥ [भा० १० । ४५ ॥ विष्णु० ५ । २१ ॥
हरि० २ । ३३ ॥]

चतुष्पष्टिकलानां नामानि । १ गीतं । २ वाद्यं ।
३ नृत्यं । ४ नाट्यं । ५ आलेख्यं । ६ विशेष-
कच्छेद्यं । ७ तण्डुलकुसुमबलिविकाराः । ८
पुष्पास्तरणं । ९ दशनवसनाङ्गरागाः । १० मणि-
भूमिकार्कर्म । ११ शयनरचनं । १२ उदक-
वाद्यमुदकघातः । १३ चित्रयोगाः । १४ माल्य-
ग्रथनं । १५ शेखरापीडयोजनं । १६ नेपथ्य-
योजनं । १७ कर्णपत्रभङ्गाः । १८ सुगन्धयुक्तिः ।
१९ भूषणयोजनं । २० ऐन्द्रजालं । २१ कौ-
चुमारयोगाः । २२ हस्तलाघवं । २३ चित्रशा-
कापूपभक्ष्यविकाराः । २४ पानकरसरागासव-
योजनं । २५ सूचीवापकर्म । २६ सूत्रक्रीडा ।
२७ वीणाडमरुकवाद्यानि । २८ प्रहेलिका ।
२९ प्रतिमाला । ३० दुर्वाचकयोगाः । ३१
पुस्तकवाचकं । ३२ नाटकाख्यायिकादर्शनं ।
३३ काव्यसमस्यापूरणं । ३४ पट्टिकावेत्रबाण-
विकल्पाः । ३५ तर्ककर्मणि । ३६ तक्षणं ।
३७ वास्तुविद्या । ३८ रूप्यरत्नपरीक्षा ।
३९ धातुवादः । ४० मणिरागज्ञानं । ४१
आकरज्ञानं । ४२ वृक्षायुर्वेदयोगाः । ४३ मेघ-
कुक्कुटलावकयुद्धविधिः । ४४ शुक्रशारिकाप्रला-
पनं । ४५ उत्सादनं । ४६ केशमार्जनकौशलं ।
४७ अक्षरमुष्टिकाकथनं । ४८ म्लेच्छितकुतर्क-

२ केतुमान् । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६।२४ ॥
 ३ केतुमान् । निषादः । एकलव्यपुत्रः । भी०
 ५४ । ५ ॥ भीमेन हतः । भी० ५४ । ७७ ॥
 केतुमालः । खण्डः । स० २९ । ३९ ॥ भी०
 ६ । ३१ ॥

तस्य सुकृतिनां सुखभोगस्थानत्वं । अनु० २४० ॥

केतुमाला । नदी । व० ८७ । १४ ॥

केतुवर्मा । त्रैगर्तः । अश्व० ७४ । १४ ॥

केदारतीर्थ । गङ्गाद्वारमारभ्य तमसानदीपर्यन्तं
 विद्यमानं तीर्थं । व० ८१ । ७२ ॥ Kedari-
 nath. A sacred stream called Kali-
 ganga has its rise here It is about
 146 miles north of Hardwar and
 is very near to Badarnath.

केरलः । केरलदेशाधिपः । वि० ५३ । १५ ॥

केरलाः । देशः । स० ३२ । ७३ ॥ भी०
 ९ । ५८ ॥ The Malabar coast. It com-
 prises Malabar, Travancore, and Ka-
 nara.

केशवः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं । शां०
 ३५० । ४८ ॥

+ केशवादिद्वादशभगवद्रूपाणि । अनु०
 १७१ ॥ अश्व० ११४ ॥

१ केशिनी । क्षत्रियकुमारी । तस्याः स्वयंवरे
 ब्राह्मणक्षत्रिययोः श्रेष्ठ्यविषये सुधन्वविरोचनयो-
 र्विवादः । उ० ३५ ॥

२ केशिनी । दमयन्त्या दूती । व० ७२ । ६ ॥

३ केशिनी । अप्सराः । आ० ६६ । ५० ॥

४ केशिनी । सुहोत्रपुत्रस्याजमीढस्य भार्या ।
 तत्पुत्रो जह्नुः । आ० १०१ । २० ॥

१ केशी । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २३ ॥
 व० २२५ । ८ ॥

२ केशी । अश्वरूपी असुरः । श्रीकृष्णेन हतः ।
 स० ५३ । २९ ॥

केसरः । पर्वतः । भी० ११ । २३ ॥

१ कैकयी । सू० वं० दशरथभार्या । भरतस्य माता ।
 व० २७५ । ८ ॥ स० ५० । ९ ॥

२ कैकयी । विराटराजभार्या सुदेष्णा । वि०
 १४ । ६ ॥

कैटभः । असुरः । मधोर्भाता । विष्णुना हतः ।
 व० २०६ ॥

कैतवः । शकुनिः । स० ८५ । १० ॥

कैरातपर्व । व० ३८-४१ ॥

कैलासः । पर्वतः । रुद्रस्यावासभूतः । भी०
 ६ । ४१ ॥

तत्र पाण्डवानां गमनं । व० १४१ । ११ ॥

तत्र श्रीकृष्णेन तपश्चरणं । अनु० २०३ । १ ॥

तत्र सकृष्णस्यार्जुनस्य गमनं । द्रो० ८० ॥

कैलासकः । सर्पः । उ० १०३ । ११ ॥

कोकबकाः । देशः । भी० ९ । ६१ ॥

कोकामुखं । तीर्थं । व० ८२ । १५७ ॥ तस्य
 वराहक्षेत्रमिति नामान्तरं ।

कोङ्कणाः । देशः । भी० ९ । ६० ॥

कोटरकः । सर्पः । आ० ३५ । ८ ॥ उ०
 १०३ । १२ ॥

कोटिकः । क्षत्रियः । कोटिकास्थः । जयद्रथस्य
 प्रेप्यः । शिविवंशजः । सुरथस्य पुत्रः । व०
 २६६ । ६ ॥ २६७ । ४ ॥ व० २७२ । २४ ॥
 तस्य द्रौपद्या सवादः । व० २६६ । १ ॥

कोटितीर्थं । व० ८० । ५० ॥ ८१ । १६ ॥
 ८२ । ७६ ॥ ८३ । ६१ ॥ A tank situ-

ated in Kalinjar in the District of
 Bundelkhand 2. A sacred tank in
 Gokarna. 3 In Muttia.

कोटिशः । सर्पः । आ० ५७ । ५ ॥

कोपः । क्रोधशब्दं पश्यत ।

कोपवेगः । ऋषिः । स० ४ । २२ ॥

कोमलकः । आ० ५७ । १७ ॥

कोलगिरिः । स० ३२ । ७७ ॥

कोलाहलः । पर्वतः । आ० ६४ । ४८ ॥

The range hills near Chanderi, which separates Malwa from Bundelkhand, Central India.

कोलः । पर्वतः । अश्व० ८४ । ११ ॥

× कोशवृद्धेरवश्यकर्तव्यत्वं । शां० १३० ॥

कोशेश्वरः । तीर्थविशेषः । व० ८१ । ५७ ॥

कोषा । नदी । भी० ९ । ३४ ॥

कोसला । नदी । व० ८३ । ११ ॥

कोसलाः । देशः । भी० ९ । ४१ ॥ Ajodhya in Oudh. This was divided into two Provinces by the river Saraju, Uttara and Dakshina Kosala.

कोहलः । जनमेजयस्य सर्पसत्रे सदस्य ऋषिः । आ० ५३ । ९ ॥

कौकुटकाः । देशः । भी० ९ । ६० ॥

कौणकुत्स्यः । ऋषिः । आ० ८ । २५ ॥

कौणपः । सर्पः । आ० ५७ । ६ ॥

कौणपाशनः । सर्पः । आ० ३५ । १४ ॥

कौण्डिन्यः । ऋषिः । स० ४ । २२ ॥

कौत्सः । ऋषिः । भगीरथस्य जामाता । तद्भार्या हंसी । अनु० २०० । २६ ॥

कौमोदकी । श्रीकृष्णस्य गदा । आ० २५१ । २८ ॥

कौरव्यः । सर्पः । आ० ३५ । १३ ॥ उ० १०३ । १५ ॥

१ कौशिकः । कश्चन ऋषिः । यः क्रूरदृष्ट्या बलाकां पातयामास । व० २०९ । १ ॥

२ कौशिकः । स० ४ । १८ ॥

३ कौशिकः । ब्राह्मणः । यः सत्यवचनेन महान्तमनर्थमाप । क० ७२ । ४७ ॥

४ कौशिकः । जरासन्धस्य सेनापतिः । स० २२ । ४२ ॥

५ कौशिकः । विश्वामित्रः ।

कौशिकी । नदी । विश्वामित्रभगिनी । या नदी बभूव । आ० २३५ । ७ ॥ व० ८२ । १४३ ॥ १११ । १ ॥ भी० ९ । १८ ॥

अनु० ६ । १० ॥ The river Kusi is a large tributary of the Ganges from the north. Its confluence with the Ganges in Bengal is called Kausiki Tirtha

कौसल्यः । क्षेमदर्शी । तस्य कालकवृक्षीयेण सवादः । शां० १०४ ॥

१ कौसल्या । अम्बिका । विचित्रवीर्यभार्या । तत्पुत्रो धृतराष्ट्रः । आ० ११५ । १८ ॥

२ कौसल्या । कोसलदेशाधिपस्य भानुमतो राज्ञः कन्या । दशरथभार्या । तत्पुत्रो रामचन्द्रः । व० २७५ । ८ ॥

३ कौसल्या । सो० वं० पूरोर्भार्या । तत्पुत्रो जनमेजयः । आ० ६३ । ८ ॥

कौसवी । द्रुपदराजस्य भार्या । तस्याः सौत्रामणीति नामान्तरं । आ० १४९ । ४९ ॥

कौस्तुभः । श्रीमन्नारायणेनोरसा प्रियमाणो मणिः । आ० १८ । ५० ॥

१ क्रतुः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । आ० ६६ । १० ॥ ६७ । ४ ॥ स० ११ । १९ ॥

तस्य पुत्राः सूर्यानुचरा बालखिल्याः । आ० ६७ । ९ ॥ [भा० ४ । १ ॥]

[तस्य भार्या क्रिया । भा० ४ । १ ॥ तस्य भार्या संनतिः । विष्णु० १ । १० ॥]

२ क्रतुः । पाञ्चालः । क्षत्रियः । कर्णेन हतः । क० ५१ । ४६ ॥

क्रथकैशिकाः । देशः । विदर्भदेशान्तर्गतः । स० १४ । २१ ॥ In Berar, once the capital of Vidarbha.

१ क्रथनः । अमृतरक्षको देवः । आ० ३२ । १८ ॥

२ क्रथनः । असुरः । स० ९ । १७ ॥

३ क्रथनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० १३१ । ११ ॥

क्रमजित् । क्षत्रियः । स० ४ । ३४ ॥

१ क्राथः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ४० ॥

२ काथः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

भीमसेनेन हतः । क० ४६ । १७ ॥

+ क्रिमिः । अलर्कनामा । तेन कर्णस्योरुमेदनं ।

शां० ३ । १३ ॥

तस्मै कस्मै चनान्यस्मै व्यासेन राज्यदानं । अनु०
१८० ॥

क्रिया । दक्षप्रजापतिपुत्री । धर्मस्य पत्नी । आ०
६७ । १४ ॥

क्रूरा । क्रोधाशब्दं पश्यत ।

+ क्रोधः । कोपः । तस्य गर्हणं । आ० ४२ ।

७ ॥ ७३ । ५ ॥ व० २९ । ३ ॥ अनु०
१३ । ५ ॥

क्रोधवशाः । इन्द्रजितोऽनुयायी राक्षसः । व०
२८६ । २ ॥

क्रोधवशा । मृग्यादीनां माता । क्रोधाशब्दं पश्यत ।

क्रोधवशाः । क्रोधायाः पुत्राः काश्यपेया राक्षस-
सौगन्धिकवनरक्षिणः । व० १५४ । ११ ॥

तेषां भीमसेनेन वधः । व० १५५ । २१ ॥

१ क्रोधहन्ता । कालापुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । ३५

२ क्रोधहन्ता । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयोरथसत्तमः ।
उ० १७१ । अयमेव सेनाबिन्दुरिति भाति ।

क्रोधा । दक्षप्रजापतिपुत्री काश्यपभार्या । तस्याः
क्रोधवशेति नामान्तरं । तत्पुत्राः क्रोधवशाः ।

आ० ६६ । १२ ॥

तत्पुत्र्यो नव । मृगी मृगमन्दा हरी भद्रमनाः मा-
तङ्गी शार्दूली श्वेता सुरभिः सुरसा चेति । आ०
६७ । ६० ॥

क्रौञ्चः । पर्वतः । भी० १२ । ७ ॥ [मैनाकस्य
पुत्रः । हरि० १ । १८ ॥]

तद्धारणं सुब्रह्मण्येन । शा० ४७ । ८४ ॥

क्रौञ्चद्वीपः । भी० १२ । ७ ॥

क्रौञ्चयूहः । पाण्डवाना । भी० ५० । ४० ॥
कौरवाणां । भी० ७५ । १५ ॥

क्षत्ता । विदुरः । आ० २ । १४६ ॥

क्षत्रञ्जयः । क्षत्रियः । धृष्टद्युम्नस्य पुत्रः । द्रो०
१० । ५३ ॥ द्रोणेन हतः । द्रो० १५६ ।
१४ ॥

१ क्षत्रदेवः । क्षत्रियः । शिखण्डिनः पुत्रः । रथो-
त्तमः । उ० १७१ । १० ॥ भी० ९३ ।
१४ ॥ द्रो० २३ । ७ ॥ दुर्योधनपुत्रेण लक्ष्म-
णेन हतः । क० ३ । २६ ॥

क्षत्रधर्मा । (क्षत्रवर्मा) । धृष्टद्युम्नस्य पुत्रः ।
अर्धरथः । उ० १७१ । ७ ॥ द्रोणाचार्येण
हतः । द्रो० १२५ । ६७ ॥

क्षत्रियः । द्वितीयो वर्णः । तस्य ब्राह्मणवर्णादु-
त्पत्तिः । आ० ६५ । ५ ॥

तस्य लक्षणं । शां० १८७ । ५ ॥

तस्य महिमा । व० १९७ ॥

तस्य धर्माः । शां० २७ ॥

तत्रानेकेषां नामानि । आ० १ । २५० ॥ युधि-
ष्ठिरसमाप्रवेशे । स० ४ । २७ ॥ यमसभार्यां ।

स० ८ । ८ ॥ द्रौपदीस्वयंवरे । आ० २०१ ।

प्रातस्सायंस्मरणीयाः । अनु० २७१ । ४८ ॥

तस्य हृदयं क्षुरसदृशं नवनीतसदृशी वाक् । आ०
३ । १२३ ॥

क्षमा । गुणः । तस्या आवश्यकत्वं । आ० ४२ । ९ ॥

तस्याः प्रशंसनं । व० २९ । ३७ ॥

+ क्षरत्वं जगतः । शां० ३०८ ॥

क्षीरवती । नदी । व० ८२ । ६८ ॥

क्षीरोदः । क्षीरसमुद्रः । भी० ११ । १० ॥

तस्य मथनममृतार्थं । आ० १८ ॥ [भा० ८ । ६ ॥
रा० १ । ४५ ॥ विष्णु० १ । ९ ॥ पद्मपु०
३ । ९ ॥ ६ । २६० ॥]

क्षुपः । क्षत्रियः । स० ८ । १३ ॥ अनु०
१७७ । ७३ ॥

+ क्षेत्रमहिमा । आ० २३४ ॥ व० ७९-८२ ॥
अनु० ६४ ॥ १७० ॥

+ क्षेत्रक्षेत्रज्ञसम्बन्धकथनं । अश्व० ५० ॥
१ क्षेमकः । क्षत्रियः । स० ४ । २७ ॥

२ क्षेमकः । सर्पः । आ० ३५ । ११ ॥
क्षेमङ्कर । क्षत्रियः । त्रिगर्तः । व० २६६ । ७ ॥

क्षेमदर्शी । क्षत्रियः । कौसल्यनृपसुतः । तस्य
कालकवृक्षीयेण सह संवादः । शां० १०४ ॥

१ क्षेमधूर्तिः । साल्वस्य सचिवः सेनापतिश्च ।
व० १६ । ११ ॥

तस्य साम्बेन पराजयः । व० १६ । १६ ॥
तस्य दुर्योधनपक्षं प्रविष्टस्य बृहत्क्षेत्रेण वधः । द्रो०

१०७ । १-८ ॥
२ क्षेमधूर्तिः । क्षत्रियः । करुशाधिपतिः । भीम-

सेनेन हतः । क० ९ । ३२-४५ ॥
३ क्षेमधूर्तिः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य

पुत्रः । आ० ६८ । १०० ॥
४ क्षेमधूर्तिः । क्षत्रियः । बृहन्तस्य आता । तस्य

सात्यकिना सह युद्धं । द्रो० २५ । ४८ ॥
क्षेमशर्मा । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयः । द्रो०

२० । ७ ॥
क्षेमा । अप्सराः । आ० १३२ । ४४ ॥

ख.

खगमः । विप्रः । यस्तार्णसर्पेणात्मानं भीषितवन्तं
खसखं सहस्रपादमृषिं त्वं ङुण्डुभो भवेति शशाप ।

आ० ११ । १ ॥
+ [खगोलवर्णनं । भा० ५ । २१ ॥ वायु०

५१-५३ ॥ विष्णु० २ । ८-१२ ॥ शिवपु०
उमासं १९ ॥]

+ खड्गः । असिः । तदुत्पत्तिकथा । शां० १६४ ॥
तद्युद्धे चतुर्दशमण्डलानि । क० १६ । ३१ ॥

खड्गी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन
हतः । क० ८८ । १९ ॥

खनकः । विदुरसुहृत् । यो वारणावते लाक्षागृहे

पाण्डवानां बहिर्गमनाय प्रच्छन्नां सुरङ्गां चकार ।
आ० १५९ । १ ॥

खनीनेत्रः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुवंश्यस्य
विविंशस्य पुत्रः । तत्पुत्रः सुवर्चाः । अश्व० ४।७ ॥

१ खरः । राक्षसः । राकायाः पुत्रः । शूर्पणखाया
दूषणस्य च साक्षान्नाता । व० २७६ । ८ ॥

तस्य वधः श्रीरामेण । व० २७८ । ५० ॥
२ खरः । दूषणआतुरन्यो राक्षसः । व० २८६ । २ ॥

खर्वटाः । देशः । स० ७८ । ५७ ॥
खलुः । नदी । भी० ९ । २८ ॥

खषाः । देशः । स० ७८ । ७९ ॥
खाण्डवं । सरस्वतीद्वयोः पूर्वस्यां दिशि वि-

द्यमानं वनं । तद्वाहः । आ० २५०-२६० ॥
तद्वाहः पञ्चदशदिनानि । आ० २५४ । ४६ ॥

एकविंशतिदिनानि । आ० २६० । १५ ॥
तद्वाहसमये तक्षकस्य कुरुक्षेत्रे स्थितिः । आ०

२५४ । १७ ॥
तद्वाहसमयेऽर्जुनस्येन्द्रेण सह युद्धं । आ० २५३ ॥

खाण्डवदाहपर्व । आ० २४८-२५३ ॥
खाण्डवप्रस्थः । इन्द्रप्रस्थः । आ० ६१ ।

४७ ॥ २२७ । ४५ ॥
खाशीराः । देशः । भी० ९ । ६८ ॥

ग.

गगनमूर्धा । असुरः । दनुपुत्रः । आ० ६६ । २४ ॥
गङ्गा । नदी । तदभिमानिदेवता च । आ ६३।५० ॥

भी० ६ । ४५ ॥ ९ । १४ ॥
तस्याः भूमौ वसेति शापदानं । आ० १०२ । ४ ॥

तस्याः शान्तनुना विवाहः । आ० १०४ ॥
तया पुत्रसप्तकहननं । आ० १०५ ॥

तया शान्तनुं त्यक्त्वा शिशुं भीष्ममादाय स्वलोक-
गमनं । आ० १०६ । ४८ ॥

तस्याः भूमौ नदीरूपेणावतरणं । व० १०९ । ८ ॥
[रा० १ । ४३ ॥ भा० ९ । ९ ॥ मार्कण्डेय० ५३ ॥]

तस्या भगीरथपुत्रीत्वं । द्रो० ६० । ८ ॥

तस्याः कलियुगे पुण्यतमत्वं । व० ८३ । ९० ॥
तस्या आगमनं परशुरामेण सह युध्यतो भीष्मस्य
सकाशे । उ० १८२ । १५ ॥

तस्याः भीष्ममरणदुःखितायाः श्रीकृष्णेन समाश्वासनं ।
अनु० २७४ । २० ॥

तन्महिमा । अनु० ६५ ॥ [भा० ५ । १७ ॥]

गङ्गाद्वारं । हरिद्वारनामकं क्षेत्रं । तस्य मायापुरी-
त्यपि नाम । तत्र प्रतीपेन तपश्चरणं । तत्र गङ्गाया
आगमनं च । आ० १०३ । १ ॥ *Hardwar—this*
is also called Mayapuri

तत्र भरद्वाजाद्वेणोत्पत्तिः । आ० १४० । ३४ ॥

तत्र नागकन्यया स्नानार्थं गङ्गायामवतीर्णस्यार्जुनस्य
खलोकं प्रति नयनं । आ० २३४ । ६-२० ॥

गङ्गाहृद् । तीर्थं । व० ८१ । १७६ ॥

१ गजः । वानरः । व० २८४ । ३ ॥

२ गजः । क्षत्रियः । शकुनेर्भ्राता । इरावता हतः ।
भी० ९० । ३० ॥

+ गजः । हस्ती । तज्जातेरुत्पत्तिः । आ० ६७ । ६६ ॥

+ गजकच्छपोपाख्यानं । आ० २९ । १३ ॥

अनु० २५ । १६ ॥

गजकर्णः । यक्षः । स० १० । १७ ॥

गणवृद्धिप्रकारः । शां० १०७ । १० ॥

गणेशः । उमापुत्रो हेरम्बः । तस्य भारतलेखनाय
वेदव्याससमीपे आगमनं । आ० १ । ११२ ॥

[तस्योत्पत्तिः । लिङ्गपु० १०५ ॥ ब्रह्मवै० गण-
पतिखं० ८ ॥]

गण्डकः । देशः । पाञ्चालदेशात्पूर्वतो विद्यमानः ।
स० ३० । ४ ॥

गण्डकण्डूः । यक्षः । स० १० । १६ ॥

गण्डा । (चण्डा) । पशुसखस्य भार्या । अनु०
१४१ । ५ ॥

तन्नामनिर्वचनं । अनु० १४२ । ४१ ॥

गदः । श्रीकृष्णस्य वैमात्रेयो भ्राता । आ० २०१ ।
१७ ॥ २३९ । १० ॥ स० ४ । ३६ ॥

[वसुदेवस्य पुत्रः । तन्माता रोहिणी । अयं बलरा-
मस्य सगर्भ्यः । भा० ९ । २४ ॥]

तस्य मरणं । मौ० ४ । ४६ ॥

+ गदायुद्धं । भीमदुर्योधनयोः । शा० ३३ ।
५८ ॥ भीमजरासन्धयोः । स० २४ ॥ तत्प्र-
काराः । स० २४ । १३ ॥

१ गन्धमादनः । बदरिकाश्रमसमीपस्थः पर्वतः ।
भी० ६ । ३४ ॥

तत्रार्जुनेन गमनं । तत्रस्थानां पराजयश्च । स०
२९ । ३८ ॥

तत्र पाण्डवानां गमनं । व० १४३ । २३ ॥

तत्र सौगन्धिकपुष्पहरणार्थं भीमसेनस्य गमनं ।
व० १५३ । ३२ ॥

२ गन्धमादनः । वानरः । व० २८४ । ५ ॥

A part of the Rudra-Himalaya The
range of Gandhamadana commences
at a short distance to the north-
east of Badarikashrama.

+ गन्धर्वाः । देवयोनिविशेषाः । तेषां नामानि ।
आ० ६६ । ४७ ॥

गन्धर्वी । अश्वानां माता । आ० ६७ । ६८ ॥

गन्धवती । सत्यवती । आ० ६४ । १२४ ॥

१ गयः । क्षत्रियः । अधूर्तरजसः पुत्रः । स०
८ । १८ ॥ शा० ३९ । २० ॥

तस्य यज्ञः । व० ९३ । २० ॥ १२२ ॥

तस्य चरित्रं । द्रो० ६६ ॥ शां० २८ । १११ ॥

२ गयः । क्षत्रियः । सो० वं० आयोः पुत्रः ।
६९ । २८ ॥

३ गयः । पर्वतः । व० ८५ । ८ ॥

गया । क्षेत्रं । आ० २३५ । ७ ॥ व० २८१ । ८१ ॥

[तन्माहात्म्यं । वायुपु० १०६ ॥]

गयाशिरः । गयास्थः प्रदेशविशेषः । व०
८६ । ११ ॥

गस्त्रिष्ठः । ऋषिः । इन्द्रसभायां । स० ७ । १३ ॥

गरुडः । कश्यपपुत्रः । तन्माता विनता । आ०

२३ । ५ ॥ ६६ । ४० ॥ स० ९ । १५ ॥
 ५६ । ३३ ॥ उ० ११२ ॥
 तदुत्पत्तिः । आ० २३ । ५ ॥ अनु० २१ ॥
 बालखिल्यतपसस्तदुत्पत्तिकारणत्वं । आ० ३१ ॥
 तस्य पक्षीन्द्रत्वेऽभिषेकः । आ० ३१ । ३८ ॥
 तस्य स्तुतिः देवैः कृता । आ० २३ । १५ ॥
 तस्य जातमात्रस्य मातुरन्तिकगमनं । आ० २५ । १ ॥
 तेन सर्पाणां वहनं । आ० २५ । ५ ॥
 तेन अमृताहरणार्थं गमनसमये मार्गे निषादानां
 भक्षणं । आ० २८ । १९ ॥
 तन्नामनिर्वचनं । आ० ३० । ७ ॥
 तेनामृतसमीपेऽग्निदर्शनं । आ० ३२ । २२ ॥
 अनु० २७ ॥
 तेनामृतसमीपे चक्रदर्शनं । आ० ३३ । २ ॥
 तेन विष्णोर्वाहनत्वेन ध्वजत्वेन च भवनं । आ०
 ३३ । १८ ॥
 तेनामृतहरणं । आ० ३४ ॥ अनु० २८ ॥
 तस्य सुपर्ण इति नामप्राप्तिः । आ० ३३ । २४ ॥
 तस्येन्द्रेण वज्रायुधप्रहारः । आ० ३३ । १९ ॥
 तस्य पुत्राः । सुमुखः सुनामा सुनेत्रः सुवर्चाः सुरुक्
 सुबलश्च । तथा सुवर्णचूडादयश्चानेके । उ०
 १०१ । २ ॥
 तदंसे विष्णुना स्वबाहुनिक्षेपणेन तदर्पखण्डनं ।
 उ० १०५ । २० ॥
 तेन गालववहनं । उ० १०७ ॥
 तस्य शाण्डिल्या अध्यापनात्पक्षहानिः । उ० ११३ ॥
 तस्य कश्यपेन सह नारायणमहिमविषये संवादः ।
 अनु० ४० ॥
 तस्य मुनिगणेन सह नारायणमहिमविषये संवादः ।
 अनु० ४१-४२ ॥
 तस्य बदरिकाश्रमगमनं । अनु० ४१ ॥
 तदुपाख्यानं परशुरामप्रोक्तं । अनु० १९ ॥
 गरुडव्यूहः । कौरवाणां । भीष्मेण रचितः ।
 भी० ५६ । २ ॥
 गर्दभिः । गार्दभिश्चब्दं पश्यत ।

गर्गः । ऋषिः । अनु० ४९ । ३८ ॥ [यादवा-
 नां पुरोहितः । भा० १० । ८ ॥ दिवोदासस्य
 पौत्रः प्रतर्दनस्य पुत्रः । तद्भ्राता वत्सः । वायु० ९२ ॥]
 गर्गस्रोतः । तीर्थं । शा० ३८ । १३ ॥
 गर्दभीमतङ्गोपाख्यानं । अनु० ३ ॥
 गर्भः । तस्योत्पत्तिप्रकारः । आ० ८४ । ९ ॥
 [भा० ३ । ३१ ॥]
 तत्प्रवेशो जीवस्य । अश्व० १९ ॥ स्त्री० ४ ॥
 अनु० २२८ ॥ [भा० ३ । ३१ ॥ मार्कण्डे०
 ११ ॥ विष्णु० ६ । ५ ॥]
 तन्नाशकाः ग्रहाः । व० २३० । २८ ॥
 गवयः । वानरः । व० २८४ । ३ ॥
 गवल्गणः । धृतराष्ट्रस्य सूतो मन्त्री च । तत्पुत्रः
 सञ्जयः । आ० ६४ । १३९ ॥
 १ गवाक्षः । क्षत्रियः । शकुनिभ्राता । इरावता
 हतः । भी० ९० । ३०-४९ ॥ भीमसेनेन
 हतः । द्रो० १५८ । २३ ॥
 २ गवाक्षः । गोलाङ्गूलो वानरः । व० २८४ । ४ ॥
 गविजातः । ऋषिः । यश्चयवनऋषिसदृशं मूल्यं
 गौरिति नहुषायाकथयत् । अनु० ८६ । २२ ॥
 गाङ्गेयः । गङ्गापुत्रो भीष्मः । आ० १०७ । ९६ ॥
 गाण्डिवं । गाण्डीवं । अर्जुनस्य धनुः । आ०
 २५१ । २० ॥
 तन्नामनिर्वचनं । उ० ९८ । १९ ॥
 तेनार्जुनेन रुद्रशिरसि प्रहारः । व० ३९ । ४८ ॥
 तस्य समुद्रे प्रक्षेपः । महा० १ ॥
 गाधिः । गाधी । क्षत्रियः । सो० वं० कान्यकु-
 ब्जदेशाधिपतिः । जहुवंशोत्पन्नस्य कुशिकस्य पुत्रः ।
 तन्माता पुरुकुत्सस्य पुत्री । तत्पुत्रो विश्वामित्रः ।
 आ० १९१ । ३ ॥ [भा० ९ । १५ ॥
 हरि० १ । २७ ॥]
 तस्य पुत्री सत्यवती । ऋचीकभार्या । व० ११६ ॥
 शां० ४८ ॥ अनु० ७ ॥
 गान्धर्वग्रहः । व० २३० । ३९ ॥
 गान्धारराजः । शकुनिः । स० ८३ । १३ ॥

१ गान्धाराः । सिन्धुनदीसमीपस्थो देशः ।

भी० ९ । ५३ ॥ तस्य राजधानी तक्षशिला
पुष्करावती च । The country of Gandhara
lies along the Kabul river between the
Kunar and the Indus Its capital was
Purushapura now called Peshawar.

२ गान्धाराः । शकुन्यादयः ।

गान्धारी । सुबलस्य पुत्री । धृतराष्ट्रभार्या । तत्पुत्राः
दुर्योधनादयः शतं । पुत्री दुश्शला । एतेषां
नामानि धृतराष्ट्रशब्दे द्रष्टव्यानि । आ० ६३ ।
५८ ॥

तस्या भ्रातरः शकुन्यादयस्त्रयोदश । तेषां नामानि
शकुनिशब्दे द्रष्टव्यानि ।

तस्याः स्वसारः धृतराष्ट्रस्यैव भार्या दश । सत्यव्रता
सत्यसेना सुदेष्णा संहिता तेजश्श्रवा सुश्रवा
निकृतिः शुभा शम्बठा दशार्णा इति । आ०
११९ । २२ ॥

तस्या धर्महन्तृदेवतांशत्वं । आ० ६४ । १५३ ॥

तस्या विवाहः । आ० ११९ ॥

तस्या गर्भोत्पत्तिः । आ० १२६ । १२ ॥

तया कुन्त्याः पुत्रोत्पत्तिश्रवणेन खोदरघातः । आ०
१२९ । २५ ॥

तस्याः दुर्योधनवधं शोचन्त्याः श्रीकृष्णेन समाश्वासनं ।
शा० ६४ ॥

तथा श्रीकृष्णं प्रति स्वपुत्रादिशवप्रदर्शनं । स्त्री०
१८-२५ ॥

तथा “इत् आरभ्य षट्त्रिंशे वर्षे तव ज्ञातयो विन-
श्यन्तिविति श्रीकृष्णाय शापदानं । स्त्री० २५ ।
३९ ॥

तस्या भीमसेनेन सह विवादः । दुर्योधनवधस्य
युक्तायुक्तताविषये । स्त्री० १४ ॥

तद्दृष्टिपातेन युधिष्ठिरस्य कुनखीभावः । स्त्री० १५ ।
७ ॥

तथा पट्टवस्त्रेण स्वनेत्रपिधानं । स्त्री० १५ । ७ ॥

तथा द्रौपदीसमाश्वासनं । स्त्री० १५ । १७ ॥

तस्या व्यासप्रसादादिव्यचक्षुःप्राप्तिः । स्त्री० १६ । ३ ॥

तस्या दुर्योधनशवालङ्घनेन परिदेवनं । स्त्री० १७ ॥

तस्या मृतबन्धुदर्शनेन श्रीकृष्णसमीपे परिदेवनं ।

स्त्री० १७-२५ ॥

तस्या धृतराष्ट्रेण सह तपोवनगमनं । आश्र० १७ ॥

तस्यास्तपोवने दावाग्नौ प्रवेशः । आश्र० ३९ ॥

२ गान्धारी । अजमीढस्य तृतीया भार्या । आ०
६३ । ३९ ॥

गायत्री । देवता तदभिमन्यमानो मन्त्रश्च । तज्ज-
पमहिमा । अश्व० ९९ ॥ ११५ । १८ ॥

१ गार्ग्यः । ऋषिः । [वेणुहोत्रस्य पुत्रः । वायु०
९२ ॥] तेन धर्मरहस्यकथनं । अनु० १९० ।
९ ॥

तत्पुत्रहिसनेन जनमेजयस्य ब्रह्महत्याप्राप्तिः । शां०
१५१ ॥ [हरि० १ । ३० ॥]

२ गार्ग्यः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु० ७ ।
५५ ॥

गार्दभिः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु० ७ । ५९ ॥

गार्हस्थ्यं । गृहस्थशब्दं पश्यत ।

१ गालवः । विश्वामित्रशिष्य ऋषिः । उ० १०६ ॥
इन्द्रसभायां । स० ७ । १० ॥ युधिष्ठिरस-
भायां । स० ४ । २१ ॥

तदुपाख्यानं । उ० १०६-११९ ॥

तस्य विश्वामित्राय दातव्यैकतश्श्यामकर्णहयरूपगुरु-
दक्षिणार्जनार्थं गरुडमारुह्य नानादेशगमनं । उ०
१०७ ॥

तस्य ययातिसमीपगमनं । उ० ११४ ॥

तस्य पुत्रः वृद्धकन्याजानिः शृङ्गवान् । शा० ५३ ॥

तस्य नारदेन सह श्रेयस्साधनविषये संवादः । शां०
२९३ ॥

तेन महादेवकथाकथनं । अनु० ४९ । ५२ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ । ३७ ॥

२ गालवः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५२ ॥

“[हरि० १ । १२ ॥ वायु० ८८ ॥ ब्रह्म० ७॥]

पूर्वोक्तोप्ययमेवेति भाति ।

गालवाः । तन्नामकदेशाधिपा राजानः । स० ३७।
१४ ॥

गावल्गणिः । धृतराष्ट्रमन्त्री सञ्जयः । आ० १।
२४७ ॥

गिरिका । उपरिचरवसुभार्या । शुक्तिमतीनद्यां को-
लाहलनामकात्पर्वतादुत्पन्ना । आ० ६४। ५० ॥

तत्पुत्राः बृहद्रथादयः । आ० ६४। ४३ ॥

गिरिकुञ्जः । तीर्थं । व० ८०। ८७ ॥

गिरिगह्वराः । देशविशेषः । भी० ९। ६८ ॥

गिरिव्रजः । मगधदेशस्था जरासन्धपुरी । स०

२१। १८ ॥ २५। ४२ ॥ Rajn in Be-
har, the ancient capital of Magadha.

गीता । भगवद्गीता । भी० २५—४२ ॥

गुडाकेशः । पाण्डुपुत्रोऽर्जुनः । आ० १५१। ९ ॥

गुणकेशी । मातलिपुत्री । तस्या भ्राता गोमुखः । त-
न्माता सुधर्मा । तद्वर्ता सुमुखो नागः । उ० ९७ ॥

+ गुणत्रयनिरूपणं । शां० २१४ ॥

गुणमुख्या । अप्सराः । आ० १३२। ४३ ॥

गुणावरा । अप्सराः । आ० १३२। ४३ ॥

गुप्तकः । क्षत्रियः । जयद्रथभ्राता । व० २६६।
११ ॥

गुरुः । विद्योपदेष्टा । तन्महिमा । उ० ४४। ८ ॥
शां० १०८ ॥

तल्लक्षणं । अश्व० ११०। ५७ ॥

तत्पूजा । अनु० २३३ ॥

+ गुरुतल्पप्रायश्चित्तं । शां० १६३। ४९ ॥

गुरुभारः । गरुडपुत्रः । उ० १०१। १३ ॥

+ गुरुशिष्यसंवादः । अश्व० ३६ ॥

गुह्यकास्त्रं । परशुरामेण प्रयुक्तं । उ० १८०। ११ ॥

गृत्समदः । ब्राह्मणः । वीतहव्यस्य ब्राह्मणत्वप्राप्त्य-
न्तरं जातः पुत्रः । तत्पुत्रः सावैनसः । अनु०
८। ५९ ॥ ४९। १९ ॥

+ गृध्रः । पक्षिविशेषः । तज्जातेः भास्यास्सकाशा-
दुत्पत्तिः । आ० ६७। ५७ ॥

गृध्रकूटः । पर्वतः । शां० १८। ८८ ॥

गृध्रवटः । क्षेत्रं । व० ८२। ९० ॥

+ गृध्रजंबुकसंवादः । मृतब्राह्मणबालकस्य पुनरु-
ज्जीवनविषये । शां० १५२ ॥

गृध्रराजः । जटायुः । व० २८०। १ ॥

गृहपतिः । अग्निविशेषः । व० २२४। ४ ॥

गृहस्थः । द्वितीयाश्रमी । तद्वर्मनिरूपणं । आ०
८५। ३ ॥ शां० १८९ ॥ २४९ ॥

तद्वर्मप्रशंसा । शां० ११। १३ ॥ अनु० २ ॥
१५४ ॥ २११ ॥

१ गो। (गौः) । पुलस्त्यऋषेर्भार्या । तत्पुत्रो वि-
श्रवाः । व० २७५। १२ ॥

२ गो। (गौः) । गोत्वजातिविशिष्टा । तासामुत्प-
त्तिः । आ० ६७। ६८ ॥ अनु० ११८ ॥

तासां मधुपर्के समनुज्ञानं । आ० ६०। १४ ॥

तासां प्रशंसा । अनु० १२४ ॥ १९६ ॥

तासां शृङ्गप्राप्तिः । अनु० ११६। १३ ॥

तद्दानफलं । अनु० १०६-१०९ ॥ २३५।
३१-५० ॥ अश्व० १०२ ॥

तद्दानविधिः । अनु० १११ ॥

ताभ्यो ग्रासदानस्य फलं । अश्व० १०९ ॥

+ गोकपिलासंवादः । शां० २७४-२७६ ॥

गोकर्णं । क्षेत्रं । व० ८३। २४ ॥ व० ८६।

१५ ॥ २७८। ६२ ॥ अनु० ४९। ६ ॥

A town in the Province of North-
Kanara, thirty miles from Goa.

तत्रार्जुनस्य तीर्थयात्रायां गमनं । आ० २३७।
३७ ॥

+ गोग्रहणपर्व । वि० २९—७३ ॥

+ गोचारिणः । ऋषयः । अनु० ४५। ४१ ॥

गोदावरी । नदी । आ० २३५। १३ ॥

स० ९। २४ ॥ व० ८३। ३४ ॥ भी०

९। १४ ॥

गोधाः । देशः । भी० ९। ४२ ॥

१ गोपतिः । देवगन्धर्वः । मुनिनाम्न्याः कश्यप-
भार्यायाः पुत्रः । आ० ६६। ४२ ॥

२ गोपतिः । पाण्डवपक्षीयः पाञ्चाल्यः । द्रो०
२३ । ५१ ॥

३ गोपतिः । क्षत्रियः । शिबिपुत्रः । शां० ४८ ।
८५ ॥ श्रीकृष्णेन हतः । व० १२ । ३४ ॥

४ गोपतिः । अग्निविशेषः । तस्य विश्वभुगिति
नामान्तरं । व० २२१ । २७ ॥

गोपराष्ट्राः । देशः । भी० ९ । ४४ ॥

गोपालकक्षः । देशः । भीमसेनेन विजितः ।
स० ३१ । ३ ॥

गोप्रतारं । सरयूसंबन्धितीर्थं । व० ८२ । ७० ॥
Goprataja—a place of pilgrimage on
the bank of the Saraju at Fyzabad.

गोमती । नदी । स० ९ । २७ ॥ व०
८२ । ७२ ॥ भी० ९ । १८ ॥ The river
Gomti in Oudh.

गोमतीगङ्गासङ्गमः । तीर्थं । व० ८२ ।
८० ॥

१ गोमन्तः । कौञ्चद्वीपस्थः पर्वतः । भी०
१२ । ८ ॥

२ गोमन्तः । द्वारकासमीपे विद्यमानः पर्वतः ।
स० १४ । ५७ ॥ An isolated mountain
on the northern side of the western
ghats.

[तमारूढयोः श्रीकृष्णरामयोः दाहनार्थं जरासन्धेन
गोमन्तस्य दाहः । हरि० २ । ४२ ॥]

गोमन्ताः । देशः । भी० ९ । ४३ ॥

गोमुखः । मातलेः पुत्रः । इन्द्रपुत्रस्य जयन्तस्य
सारथिः । उ० १०० । १८ ॥

गोरथः । मगधदेशस्थः पर्वतः । स० २० ।
३० ॥

+ गोलाङ्गुलः । वानरजातिविशेषः । तेषां हर्याः
उत्पत्तिः । आ० ६७ । ६४ ॥

गोलोकः । ब्रह्मलोकादुपरितनो लोकः । अनु०
११७ ॥

१ गोवर्धनः । पर्वतः । तदुद्धरणं श्रीकृष्णेन ।

स० ५३ । २४ ॥ [भा० १० । २५ ॥
हरि० २ । १८ ॥ विष्णु० ५ । ११ ॥]

२ गोवर्धनः । बाह्मीकदेशस्थो वटवृक्षः । क०
३७ । १८ ॥

गोवासनः । शैब्यः । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयः ।
द्रो० ९५ । ३९ ॥

गोविततः । यज्ञः । अश्वमेधप्रभेदः । आ०
१०१ । ५ ॥

१ गोविन्दः । पर्वतः । भी० १२ । १९ ॥

२ गोविन्दः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं । उ०
६९ । १३ । शां० ३५२ । ५ ॥

गोवृषध्वजः । कृपाचार्यः । द्रो० १०५ । १४ ॥

गोव्रतिनः । गोव्रतवन्त ऋषयः । उ० ९९ । १४ ॥

गोशृङ्गः । निषादभूमिसमीपस्थः पर्वतः । स०
३२ । ५ ॥ तस्य राजा श्रेणिमान् ॥

गौः । गोशब्दं पश्यत ॥

१ गौतमः । *उचध्यपुत्रस्य दीर्घतमसः पुत्रः ।
तन्माता प्रद्वेषी । आ० ११३ । २४ ॥ स०
४ । २३ ॥ ११ । १९ ॥

तस्य पत्नी अहल्या । अश्व० ५६ । २६ ॥

तस्यात्रिणा सह ब्राह्मणमाहात्म्यविषये संवादः । व०
१८८ ॥

तस्याङ्गिरसा सह नदीमाहात्म्यविषये संवादः ।
अनु० ६४ ॥

तन्नामनिर्वचनं । अनु० १४२ । ३३ ॥

तस्य शिष्यः जामाता च उदङ्कः । अश्व० ५६ ॥

तस्य यमेन सह मातापित्रोः परिचर्यया तद्व्यापनो-
दनविषये संवादः । शां० १२९ ॥

[तेनानावृष्टिकालेऽन्नदानादिना ब्राह्मणरक्षणं । तस्य
गोहत्याप्राप्तिः । तेन ब्राह्मणेभ्यः शापदानं । देवी-
भा० १२ । ९ ॥ शिवपु० कोटिरुद्रसं० २५-
२७ ॥]

* दीर्घतमस एव गौतम इति नाम । तत्पुत्रत्वादहल्यापते-
रपि गौतम इत्यमुख्यं नामेति सप्रदायविद् ।

२ गौतमः । मध्यदेशीयः कश्चन ब्राह्मणः ।
कृतममित्रद्रोहिदृष्टान्ततया तत्कथा । शां०
१६७ ॥ १७२ ॥

तेन राजधर्मनामकवक्त्रपक्षिहननं । शां० १७१ ॥

३ गौतमः । कश्चन ब्राह्मणः । तस्य धृतराष्ट्ररूपि-
णेन्द्रेण सह हस्तिविषये विवादः । अनु० १५९ ॥

४ गौतमः । एकतद्वितत्रितानां पिता । शं०
३७ । ९ ॥

५ गौतमः । गोतमगोत्रोत्पन्नो मेधातिथिः । तत्पुत्रः
चिरकारी । शां० २७२ । ९ ॥

६ गौतमः । दीर्घतमाः । स० २१ । ५ ॥

१ गौतमी । स्थविरा ब्राह्मणी । तस्या लुब्धकेन
संवादः । अनु० १ । १८ ॥

२ गौतमी । द्रोणाचार्यभार्या कृपी । आ०
१४० । ४९ ॥

३ गौतमी । काचन देवता ब्रह्मसभायां । स०
११ । ४० ॥

गौरकाः । गौरनामकदेशस्था जनाः । स० ७८ । ८९ ॥

गौरपृष्ठः । क्षत्रियः । यमसभायां । स० ८ । २१ ॥

गौरमुखः । शमीकशिष्यः ऋषिः । आ० ४२ ।
१४ ॥ ५० । १३ ॥

गौरवाहनः । क्षत्रियः । स० ३७ । १५ ॥

गौरशिराः । ऋषिः । स० ७ । ११ ॥

गौराश्वः । क्षत्रियः । यमसभायां । स० ८ । १८ ॥

१ गौरी । पार्वती ।

२ गौरी । वारुणीदेवी । स० ९ । ७ ॥

३ गौरी । नदी । भी० ९ । २५ ॥ A trib-
utary of the Kabul river.

+ ग्रन्थग्रन्थिः । व्यासेन गणेशलेखने विलम्बज-
ननाय महाभारते ग्रथिताः कठिनश्लोकाः । आ०
१ । ११६ ॥

ग्रन्थिकः । नकुलस्य द्विराटनगरे नाम । वि०
१२ । १० ॥

+ ग्रहभेदाः । व० २३० ॥

ग्रहाः । सूर्यादयो नव । स० ११ । २९ ॥

तेषां गतिप्रकारवर्णनं । व० १६४ । २६ ॥ [भा०
५ । २२ ॥]

तेषां मण्डलप्रमाणवर्णनं । भी० १२ । ३९-४७ ॥

ग्राहः । नक्रः । तेन द्रोणाचार्यग्रहणं । अर्जुनेन त-
द्धननं च । आ० १४३ । १२ ॥ तद्रूपाणाम-
प्सरसामर्जुनेन नारीतीर्थादुद्धरणं । आ० २३७ ॥

घ.

घटजानुकः । ऋषिः । स० ४ । १९ ॥

घटसृञ्जयाः । देशः । भी० ९ । ६३ ॥

घटोत्कचः । भीमसेनपुत्रः । भैमसेनिः । हैडिम्बः ।
राक्षसः । तन्माता हिडिम्बा । आ० ६१ ।
२६ ॥ ६३ । ७२ ॥ ६४ । १६६ ॥ रथयू-
थपयूथपः । उ० १७२ । ६ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० १६९ । १३ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० ६१ । २६ ॥ ६४ । १६६ ॥
१६९ । ६ ॥

तेन राजसूययागकरग्रहणार्थं लङ्कागमनं । स०
३२ । ७६ ॥ ३४ । २ ॥

तत्पुत्रः अञ्जनपर्वा । अश्वत्थाम्ना हतः । द्रो० १५७ । ८९
तस्यागमनं पाण्डवसमीपे । व० १४७ । ४ ॥

तेन द्रौपदीवहनं । व० १५६ ॥

तस्य युद्धं । भी० ६४ ॥

तस्य वज्रेश्वरेण सह युद्धं । भी० ९२ ॥

तेनालायुधवधः । द्रो० १७९ । ३२ ॥

तेनालम्बुसवधः । द्रो० १०९ । ७५ ॥

तस्याश्वत्थाम्ना सह युद्धं । द्रो० १५७ ॥

तस्य कर्णेन सह युद्धं । द्रो० १७४ ॥

तेनालंबलवधः । द्रो० १७५ । २४ ॥

तस्य वधः कर्णेनार्जुनमारणार्थं संरक्षितया ऐन्ध्या
शक्त्या । द्रो० १८० । ५८ ॥

तदयोग्यताकथनं श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरं प्रति । द्रो०
१८२ । २६-२७ ॥

घटोत्कचवधपर्व । द्रो० १५४-१८४ ॥

घटोदरः । असुरः । स० ९ । १७ ॥
 घण्टाकर्णः । स्कन्दपार्षदः । श० ४६ । २४ ॥
 घूकः । दिवान्धः । चतुर्थमुल्लूकशब्दं पश्यत ।
 घूर्णिका । देवयान्या घात्री । आ० ७२ । ३५ ॥
 घृतवती । नदी । भी० ९ । २३ ॥
 घृताची । अप्सराः । आ० १८० । २ ॥
 १३२ । ४७ ॥ स० १० । ११ ॥ अनु०
 ५० । ४७ ॥ २७१ । १५ ॥
 तद्दर्शनाद्भरद्वाजऋषेः रेतस्स्वलनं । तस्माद्गोणोत्प-
 त्तिश्च । आ० १४० । ३६ ॥
 तस्यां शुक्रपक्षिरूपिण्या व्यासाच्छुकोत्पत्तिः । शां०
 ३३२ ॥
 तस्यां प्रमतिक्रमेः रुरोत्पत्तिः । आ० ५ । ९ ॥
 घोरः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । अनु० १३२ ।
 ४३ ॥
 घोषयात्रापर्व । व० २३७—२५८ ॥

च.

चक्रः । सर्पः । आ० ५७ । ६ ॥
 चक्रं । श्रीकृष्णायुधं सुदर्शनं । आ० २५१ । २३ ॥
 [तत्स्तुतिर्दुर्वाससो रक्षणार्थमम्बरीषकृता । भा०
 ९ । ५ ॥]
 चक्रकः । विश्वामित्रपुत्रः । अ० ७ । ५४ ॥
 चक्रदेवः । यादवः । स० १४ । ६० ॥
 चक्रधर्मा । विद्याधरः । स० १० । २८ ॥
 चक्रव्यूहः । कौरवाणां । द्रो० ३३ । १४ ॥
 अस्य पद्मव्यूह इत्यपि नाम । द्रो० ३४ । २ ॥
 चक्राः । देशः । भी० ९ । ४५ ॥
 चक्रातयः । देशः । भी० ९ । ४५ ॥
 चण्डकौशिकः । ऋषिः । कक्षीवतः पुत्रः ।
 यस्य प्रसादाद्बृहद्रथस्य जरासन्धोत्पत्तिः । स०
 १७ । २४ ॥
 चण्डतुण्डकः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । ९ ॥
 चण्डभार्गवः । च्यवनवंश्यः ऋषिः । तेन जन-
 मेजयस्य सर्पसत्रे हौत्रकरणं । आ० ५३ । ५ ॥

चण्डा । गण्डाशब्दं पश्यत ।
 चण्डालः । चतुर्वर्णबहिष्कृतो नीचजातीयः ।
 तस्य राज्ञा सह ब्रह्मस्वापहारस्यानर्थहेतुतायां संवादः ।
 अनु० १५८ ॥
 तेन सह विश्वामित्रस्य संवादः । अभक्ष्यमक्षणेना-
 प्यात्मरक्षणविषये । शां० १४१ ॥
 + चण्डालत्वापादकानि कर्माणि । अनु०
 २२३ ॥
 चतुर्थदिवसयुद्धारंभः । भी० ६० ॥ तत्स-
 माप्तिः । भी० ६४ ॥
 चतुर्दशदिवसयुद्धारंभः । द्रो० १ ॥ तत्स-
 माप्तिः । द्रो० १८७ ॥
 + चतुर्युगवर्णनं । युगशब्दं पश्यत ।
 १ चन्द्रः । नवग्रहेष्वन्यतमः । [अत्रिक्रषिपुत्रः ।
 भा० ४ । १॥] अयं स्वायंभुवमन्वन्तरीयः ॥
 स धर्मप्रजापतेर्वसुभ्यां पत्न्यां जातः । अष्टवसुष्व-
 न्यतमः । आ० ६७ । १८ ॥ अस्य ग्रहत्वं
 वसुत्वं चास्ति । अयं वैवस्वतमन्वन्तरीयः ।
 तत्पुत्रो वर्चाः ।
 तस्य पत्न्यः अश्विन्यादयो दक्षप्रजापतिपुत्र्यः सप्त-
 विंशतिः । आ० ६७ । १६ ॥
 तस्य दक्षप्रजापतिशापाद्यक्षमरोगप्राप्तिः । प्रभासतीर्थे
 निमज्जनेन तन्निवृत्तिश्च । शा० ३६ ॥
 [तेन बृहस्पतिभार्यायास्तारायाः परिग्रहः । तस्यां
 बुधोत्पादनं च । भा० ९ । १४ ॥ हरि० १ ।
 २५ ॥ पद्म० ५ । १२ ॥ ब्रह्म० ९ ॥ वायु०
 ९० ॥ मत्स्य० २३ ॥ देवीभा० १ । ११ ॥]
 २ चन्द्रः । असुरः । दनुपुत्रः । आ० ६६ ।
 २७ ॥
 १ चन्द्रकेतुः । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयः । द्रो०
 ४८ । १५ ॥
 चन्द्रकेतुः । कृपाचार्यस्य चक्ररक्षकः । वि० ६१ ।
 १६ ॥
 चन्द्रदेवः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । कर्णेन हतः ।
 क० ४४ । २९ ॥

चन्द्रभागा । नदी । स० ९ । २३ ॥ भी०
९ । १५ ॥ अनु० ६४ । ७ ॥

+ चन्द्रमण्डलं । भी० १२ । ४२ ॥ तत्र द्वीपा-
नां सत्त्वं । भी० ५ । १६ ॥

चन्द्रमा । नदी । भी० ९ । २९ ॥

चन्द्रमाः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २७ ॥

+ चन्द्रवंशः । आ० ६९ ॥ [विष्णु० ४ ।
६ ॥ भा० ९ । १४ ॥ वायु० ९१ ॥ मत्स्य०
२४ ॥]

चन्द्रवर्मा । क्षत्रियः । काम्भोजराजः । आ०
६८ । ३२ ॥

१ चन्द्रसेनः । क्षत्रियः । स० ३१ । २५ ॥
रथोदारः । उ० १७१ । १९ ॥ अश्वत्थाम्ना
हतः । द्रो० १५७ । १८३ ॥

२ चन्द्रसेनः । शल्यस्य चक्ररक्षकः । युधिष्ठिरेण
हतः । शा० ११ । ५३ ॥

३ चन्द्रसेनः । क्षत्रियः । समुद्रसेनराजपुत्रः ।
आ० २०१ । ११ ॥ द्रो० २३ । ६१ ॥
अश्वत्थाम्ना हतः । द्रो० १५७ । १८३ ॥

चन्द्रहर्ता । सिंहिकापुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । ३१ ॥

चन्द्रोदयः । क्षत्रियः । विराट्प्राता । द्रो० १५९ ।
४१ ॥

चमसोद्भेदं । सरस्वत्याः प्रकाशस्थानं तीर्थं । व०
८६ । २० ॥ १३२ । ५ ॥

चम्पकारण्यं । व० ८२ । १३३ ॥

चम्पा । अङ्गदेशस्य राजधानी । व० ८३ । १४ ॥
११४ । १५ ॥ [हरिश्चन्द्रप्रपौत्रेण चम्पनाम्ना
राज्ञा निर्मिता । भा० ९ । ८ ॥] Champa-
nagar near Bhagalpur. It was the
ancient capital of Anga.

चर्मण्वती । दक्षिणपञ्चालेषु विद्यमाना नदी ।
स० ९ । २५ ॥ ३२ । ७ ॥ सा चम्पानगर्या
गङ्गायां मिलति । व० ३०९ । २६ ॥ The
river Chambal.

तदुत्पत्तिः रन्तिदेवयज्ञीयचर्मराशितः । द्रो० ६७ ।
५ ॥ अनु० १२३ । १३ ॥

तस्या महिमा । व० ८० । ५६ ॥

+ चर्मपादुकादानफलं । अनु० १४५ । १४ ॥
चर्मवान् । क्षत्रियः । शकुनेरनुजः । इरावता हतः ।
भी० ९० ॥

चाक्षुषी । चित्ररथेनार्जुनायोपदिष्टा काचन विद्या ।
आ० १८६ । ४३ ॥ १९९ । ५ ॥

१ चाणूरः । कंसभृत्यो मल्लः । श्रीकृष्णेन हतः ।
स० ५३ । ३० ॥ [भा० १० । ४४ ॥]

२ चाणूरः । युधिष्ठिरसभास्थः क्षत्रियः । स०
४ । ३२ ॥

+ चातुराश्रम्यं । आश्रमशब्दं पश्यत ।

चातुर्वर्ण्यं । ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राः । तेषां धर्माः
हनुमता भीमं प्रत्युक्ताः । व० १५२ । २४ ॥
विदुरेण धृतराष्ट्रं प्रत्युक्ताः । उ० ४० । २५ ॥
भीष्मेण युधिष्ठिरं प्रत्युक्ताः । शां० ५९ ॥
भृगुणा भरद्वाजं प्रत्युक्ताः । शां० १८९ ॥
पार्वत्या परमेश्वरं प्रति । अनु० २८ ॥
श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरं प्रत्युक्ताः । अश्व० ९७ ॥

+ चान्द्रायणविधिः । अनु० १७२ ॥ अश्व०
११२ ॥

चाम्पेयः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५८ ॥

चारुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
६८ । ९५ ॥

चारुचित्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० १३१ । ४ ॥ भीमसेनेन हतः । द्रो०
१३६ । २० ॥

चारुचित्राङ्गदः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्र-
पुत्रः । आ० ६८ । ९५ ॥

चारुदेष्णः । श्रीकृष्णस्य पुत्रः । तन्माता रुक्मिणी ।
आ० २०१ । १७ ॥ २३९ । १० ॥ स०
१४ । ६० ॥ व० १६ । ९ ॥

[तस्य स्वसा चारुमती । कृतवर्मसुतस्य बलेर्भार्या ।
भा० १० । ६१ ॥ विष्णु० ५ । २८ ॥]

तस्य वधः । मौ० ४ । ४५ ॥

चारुनेत्रा । अप्सराः । स० १० । ११ ॥

चारुमत्स्यः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु० ७ । ५९ ॥

चार्वीकः । परित्राडूपधारी दुर्योधनसखो राक्षसः । श० ६५ । ३८ ॥

तस्य पूर्वजन्मवृत्तान्तः । शां० ३८ ॥

तस्य ब्राह्मणैर्दुष्कारेणैव भस्मीकरणं । शां० ३७ ॥

चिकुरः । आर्यकस्य पुत्रः । सर्पः । सुमुखस्य पिता । उ० १०३ । २४ ॥

१ चित्रः । सर्पः । स० ९ । ८ ॥

२ चित्रः । दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रियः । प्रतिविन्ध्येन हतः । क० ११ । ३४ ॥

३ चित्रः । क्षत्रियः पाण्डवपक्षीयश्चैव । कर्णेन हतः । क० ५१ । ४९ ॥

४ चित्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥

चित्रकुण्डलः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ० १३१ । ६ ॥

चित्रकूटः । प्रयागक्षेत्रसमीपस्थः पर्वतः । व० ८३ । ५८ ॥ तत्र मन्दाकिनीनाम नदी । तत्र रामस्य वासः । व० २७८ । ४० ॥ A hill on the river Payoshni or Mandakini, fifty miles south east of Banda in Bundelkhand.

१ चित्रकेतुः । द्रुपदस्य पुत्रः । द्रोणेन हतः । द्रो० १२२ । ४३-४८ ॥ तत्पुत्रः सुकेतुः । कृपाचार्येण हतः । क० ४९ । २१ ॥

२ चित्रकेतुः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १२ ॥

चित्रगुप्तः । यमस्य लेखकः । तेन धर्मरहस्यकथनं । अनु० १९३ । १३ ॥

चित्रचापः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ० ६८ । ९८ ॥

चित्रदर्शनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । भी० ७९ । २२ ॥

चित्रधर्मा । क्षत्रियः । आ० ६८ । २३ ॥

चित्रवर्हः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १२ ॥

चित्रबाणः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० १३१ । ६ ॥

चित्रबाहुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ० ६८ । ९७ ॥

चित्रमुखः । प्रथमं वैश्यो भूत्वा पश्चाद्ब्राह्मणो जातः । तत्पुत्री अदृश्यन्ती शक्तिऋषेभार्या । अनु० ५३ । १७ ॥

१ चित्ररथः । काश्यपभार्याया मुनेः पुत्रो देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४३ ॥ स० १० । २७ ॥ तस्याङ्गारपर्ण इति नामान्तरं । तद्भार्या कुम्भीनसी । आ० १८६ । १४ ॥

तेनार्जुनाय चाक्षुषीनामकविद्यादानं । तस्या एव समोहनास्त्रमिति नामान्तरं । आ० १८६ । ४३ ॥ १९९ । ५ ॥ तेनार्जुनाय राजसूयकर्त्वेन हयानां दानं । स० ७८ । १०२ ॥

२ चित्ररथः । क्षत्रियः । द्रुपदपुत्रः पाञ्चालः । द्रोणेन हतः । द्रो० १२२ । ४३ ॥

३ चित्ररथः । क्षत्रियः । मार्तिकावतको नृपः । नर्मदाया स्त्रीभिः सह क्रीडन्तं यं दृष्ट्वा तत्र जलाहरणार्थमागता रेणुका स्पृहयामास । व० ११७ ॥

४ चित्ररथः । क्षत्रियः । अङ्गराजः । तद्भार्या प्रभावती । अनु० ७७ । ८ ॥

५ चित्ररथः । पाण्डवपक्षीयः कश्चन क्षत्रियः । द्रो० २३ । ६२ ॥

चित्ररथा । नदी । भी० ९ । ३४ ॥

चित्रलेखा । अप्सराः । व० ४३ । ३० ॥

१ चित्रवर्मा । क्षत्रियः । द्रुपदपुत्रः पाञ्चाल्यः । द्रोणेन हतः । द्रो० १२२ । ४३ ॥

२ चित्रवर्मा । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ० ६८ । ९७ ॥ १३१ । ६ ॥ भीमेन हतः । द्रो० १३६ । २१ ॥

३ चित्रवर्मा । क्षत्रियः । पाञ्चालस्य सुचित्रस्य पुत्रः । द्रोणेन हतः । क० ३ । २७ ॥

चित्रवाहनः । क्षत्रियः । मणल्लराधिपः पाण्ड्यः । चित्राङ्गदायाः पिता । अर्जुनस्य श्वशुरः । आ० ६३५ । १७ ॥ अस्य मलयध्वज इति प्रवीर इति च नामान्तरे । स० ३३ । २९ ॥ अश्व-
त्थाम्ना हतः । क० ५६ ॥

चित्रवाहा । नदी । भी० ९ । १७ ॥

चित्रवेगिकः । सर्पः । आ० ५७ । १८ ॥

चित्रशिखण्डिनः । सप्तर्षयः । शां० ३४३ । ३० ॥

चित्रशिला । नदी । भी० ९ । ३० ॥

१ चित्रसेनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ० ६३ । ५८ ॥ भीमेन हतः । क० २ । २४ ॥

२ चित्रसेनः । गन्धर्वः । स० ४ । ४३ ॥ १० । २७ ॥

तेन देवलकेऽर्जुनाय गान्धर्वविद्यादानं । व० ४३ । ३८ ॥

तेनेन्द्रसन्देशेनार्जुनं प्रत्युर्वश्याः प्रेषणं । व० ४४ ॥
तेन वने घोषयात्रार्थमागतस्य दुर्योधनस्य समीपे
इन्द्रसन्देशेन तदपमानकरणार्थं तत्र गमनं । व०
२४१ । २१ ॥

तेन सह युद्धे पराजितस्य कर्णस्य पलायनं । व०
२४३ ॥

तेन दुर्योधनस्य बन्धनेन इन्द्रलोकं प्रति नयनं । व०
२४३ ॥

तस्य पराजयोऽर्जुनेन । व० २४५-२४७ ॥

३ चित्रसेनः । क्षत्रियः । अभीसारराजः । अर्जु-
नेन पराजितः । स० २८ । १९ ॥ दुर्योधन-
पक्षीयः । श्रुतकर्मणा हतः । क० ११ । १५ ॥

४ चित्रसेनः । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । समुद्र-
सेनेन हतः । क० ३ । १५ ॥

५ चित्रसेनः । कर्णपुत्रः । नकुलेन हतः । शां०
९ । १९ ॥

६ चित्रसेनः । क्षत्रियः । द्रुपदपुत्रः । कर्णेन हतः ।
क० ४३ । १५ ॥

७ चित्रसेनः । जरासन्धस्य सेनापतिः । स०
२२ । ४२ ॥

चित्रसेना । नदी । भी० ९ । १७ ॥

चित्रा । अप्सराः । अनु० ५० । ४७ ॥

चित्राक्षः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥ भीमेन
हतः । द्रो० १३६ । २० ॥

चित्राङ्गः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० १३१ । ६ ॥ भी० ७९ । २२ ॥

१ चित्राङ्गदः । क्षत्रियः । सो० वं० शान्तनोः
पुत्रः । तन्माता सत्यवती । आ० ६३ ।
५२ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० १०८ । ३ ॥

तस्य वधः । चित्राङ्गदनाम्ना गन्धर्वेण । आ० १०८ ।
१४ ॥

२ चित्राङ्गदः । द्रौपदीस्वयंवर्तार्थमागतः कश्चन
क्षत्रियः । आ० २०१ । २२ ॥

३ चित्राङ्गदः । क्षत्रियः । दशार्णाधिपः । अर्जु-
नेन पराजितः । अश्व० ८४ । ६ ॥ अयं
द्वितीय एव वाऽन्यो वेति न ज्ञायते ।

४ चित्राङ्गदः । गन्धर्वः । यः स्वसनामानं शान्त-
नुराजपुत्रं वने जघान । आ० १०८ । ८ ॥

५ चित्राङ्गदः । क्षत्रियः । दुर्योधनस्य श्वशुरः ।
कलिङ्गराजः । तस्य राजधानी राजपुरं । शां०
४ । २ ॥

१ चित्राङ्गदा । अप्सराः । अनु० ५० । ४७ ॥

२ चित्राङ्गदा । मणल्लराधिपतेर्मलयध्वजापरनाम-
धेयस्य चित्रवाहनस्य कन्या । अर्जुनस्य भार्या ।
तत्पुत्रो बभ्रुवाहनः । आ० ६३ । ८१ ॥

तस्या विवाहः । आ० २३५ । १५ ॥

तस्यां बभ्रुवाहनोत्पत्तिः । आ० २३७ । २६ ॥

तया राजसूयार्थं करदानं । स० ३३ । २५ ॥

तया स्वपुत्रेण हतस्यार्जुनस्य समीपे आस्रमनं । सञ्जी-
वनमणिना अर्जुनस्योज्जीवनं च । अश्व० ७९ ।
८१ ॥

तस्या हास्तिनपुरगमनं । अश्व० ८९ ॥
तया पाण्डवानां महाप्रस्थानगमनसमये स्वपितृगृह-
गमनं । महाप्र० १ । २९ ॥

१ चित्रायुधः । पाञ्चालः । क्षत्रियः । आ०
२०१ । १० ॥ महारथः । उ० १७१ ।
१७ ॥ कर्णेन हतः । क० ५१ । ४९ ॥

२ चित्रायुधः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० १३१ । ८ ॥ भीमेन हतः ।
द्रो० १३६ । २०१ ॥

चित्राश्वः । क्षत्रियः । द्युमत्सेनपुत्रस्य सावित्री-
जानेः सत्यवतो नामान्तरं । व० २९५ । १३ ॥

चित्रोपचित्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमेन हतः । द्रो० १३६ । २० ॥

चित्रोपला । नदी । भी० ९ । ३४ ॥ A
river in Orissa.

चिरकारिकः । (चिरकारी) । ऋषिः । गौतमस्य
मेधातिथेर्यवीयान्सुतः । शां० २७२ । ९ ॥

+ चिरजीविनां दुःखं । व० १९६ । १७ ॥

चिरान्तकः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १३ ॥

चीनाः । देशः । आ० १९१ । ४० ॥ स०
७८ । ५५ ॥ भी० ९ । ६६ ॥ China.

१ चीरवासाः । यक्षः । स० १० । १९ ॥

२ चीरवासाः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ६१ ॥

चीरिणी । नदी । व० १९० । ६ ॥

चुलुका । नदी । भी० ९ । २० ॥

चेकितानः । वृष्णिप्रवरः क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः ।

स० ७९ । ९ ॥ उ० २५ । २ ॥ ५७ । २ ॥

१९६ । २३ ॥ भी० १९ । १४ ॥ दुर्यो-
धनेन हतः । श० ११ । ३१ ॥

चेदयः । (चेदि) देशः । भी० ९ । ४० ॥

The country comprised the southern

portion of Bundelkhand and the nor-
thern portion of Jubbulpore REWA.

चैत्यकः । मगधदेशस्थः पर्वतः । स० २१ । २ ॥

चैत्ररथः । क्षत्रियः । सो० वं० कुरुराजस्य पुत्रः ।

आ० १०१ । ३८ ॥

चैत्ररथं । कुबेरोद्यानं । उ० १११ । ११ ॥

चैत्ररथपर्व । आ० १७९-१९९ ॥

चोलः । क्षत्रियः । द्रमिडदेशाधिपतिः । स०
३३ । २० ॥

चोलाः । देशः । भी० ९ । ६० ॥

चौण्डिकाः । देशः । स० ७८ । ९१ ॥

च्यवनः । ऋषिः । वरुणपुत्रस्य भृगोः पुत्रः ।
तन्माता पुलोमा । आ० ५ । १३ ॥ स०
११ । २२ ॥

तदुत्पत्तिः । आ० ६ । २ ॥ ६७ । ४५ ॥

तस्य सगर्भ्यो भ्राता शुक्राचार्यः । आ० ६७ । ४२ ॥

तस्य भार्या आरुषी मनुपुत्री । तत्पुत्रः और्वः । आ०
६७ । ४६ ॥

तस्यान्या भार्या सुकन्या शर्यातेः पुत्री । तत्पुत्रः
प्रमतिः । आ० ८ । १ ॥

तस्य चरित्रं । व० १२२ । २५ ॥ अनु० २६१ ।
१४ ॥ [भा० ९ । ३ ॥ देवीभा० ७ ।
३-७ ॥]

तस्य तपश्चरणं । व० १२३ ॥

तस्य सुकन्यया विवाहः । व० १२३ । २४ ॥

तस्याश्विनोः प्रसादाद्युवशरीरप्राप्तिः । व० १२४ ।
१४ ॥

तेनाश्विभ्यां शर्यातियज्ञे सोमग्राहणं । तस्मै इन्द्रस्य
कोपश्च । व० १२५ । ८ ॥ अनु० २६१ ।
२३ ॥

तेनेन्द्रमारणाय मदनामककृत्यासर्जनं । व० १२५ ।
१८ ॥ अनु० २६१ । २५ ॥

तेन जले निमज्ज्य तपःकरणं । दाशैमीनैः सह
जालैस्तस्य ग्रहणं । अनु० ८५ ॥

तेन नहुषं प्रति दाशेभ्यः स्वसदृशमूल्यदाननियोगः ।

अनु० ८६ ॥

तस्य शुश्रूषा समार्येण कुशिकराजेन । अनु० ८७ ॥

तेन कुशिकाय वरदानं । अनु० ८८ ॥

तद्वरप्रसादात्कुशिकवंशे ब्राह्मणोत्पत्तिः । अनु० ९० । ३० ॥

तेन कुशिकं प्रति स्वयोगप्रभावसृष्टस्वर्गप्रदर्शनं ।

अनु० ८९ ॥

छ.

छत्रवती । द्रुपदराजनगरं । आ० १८० । २१ ॥

छत्रोत्पादनं । सूर्येण । अनु० १४५ ॥

छन्दोदेवः । मतङ्गस्य जन्मान्तरीयं नाम । अनु० ५ । २६ ॥

ज.

+ जगत्सृष्टिकथा । आ० १ । ४२ ॥ स० ४३ । १९ ॥ शां० १८० ॥ ३४७ ॥

जङ्घाबन्धुः । ऋषिः । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ । २२ ॥

जङ्घारिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५७ ॥

जटायुः । अरुणस्य पुत्रः पक्षिराजः । तन्माता श्येनी । तद्भ्राता संपातिः । आ० ६७ । ७५ ॥

व० २७५ । २ ॥ २८० । १ ॥ २८३ । ४९ ॥

तस्य वधो रावणेन । व० २८० । ७ ॥ [रा० ३ । ५१ ॥]

१ जटामुरः । राक्षसः । तेन वने वसतां युधिष्ठिरादीनां हरणं । भीमसेनेन तद्वधश्च । व० १५८ ॥

तत्पुत्रः अलम्बलः । घटोत्कचेन हतः । द्रो० १७५ । २२ ॥

२ जटामुरः । क्षत्रियः । मद्राधिपः । स० ४३० ॥

+ जटामुरवधपर्व । व० १५८ ॥

जटिला । गौतमवंशोत्पन्ना काचन स्त्री । तस्याः पतयः सप्तर्षयः । आ० २११ । १४ ॥

जठराः । देशः । भी० ९ । ४२ ॥

जतुगृहं । दुर्योधनेन पाण्डवदाहार्थं निर्मितं भवनं ।

आ० १५४—१५६ ॥ तस्य दाहो भीमेन ।

आ० १६० ॥

+ जतुगृहपर्व । आ० १५४—१६३ ॥

जनकः । विदेहराजः । सीतायाः पिता । व०

२७५ । ९ ॥ स० ८ । १९ ॥

तस्य पञ्चशिखेन सहाध्यात्मविषये संवादः । शां०

२२१ ॥ ३२४ ॥

[तस्य वंशः । रा० १ । ७१ ॥ भा० ९ । १३ ॥

वायु० ८९ ॥]

तस्य स्वभार्यया संवादः क्षत्रियस्य प्रजापालनस्यावश्यकर्तव्यत्वे । शां० १८ ॥

तस्याश्मनामकब्राह्मणेन संवादः । शां० २७ ॥

तेन स्वयोधेभ्यः स्वर्गनरकप्रदर्शनं । शां० ९९ ॥

जनककूपः । तीर्थं । व० ८२ । १११ ॥

जनकसमीपे कहोलागमनं । तस्य जले निमज्जनं च । व० १३४ ॥

तस्योपाख्यानं । मिथिलादाहेऽपि तस्याविकृतमनस्त्वप्रतिपादकं । शां० २२३ ॥

तत्समीपे शुक्रकृषेरागमनं । शां० ३३३ ॥ [बृहन्नार० ५८—६० ॥

तस्य पाण्डव्येन सह संवादः तृष्णात्यागस्य सुखसाधनतायां । शां० २८२ ॥

तस्य पराशरमहर्षिणा सह संवादः । शां० २९६—३०४ ॥ इयमेव पराशरगीता ।

तस्य याज्ञवल्क्येन संवादः भूतसृष्टिविषये । शां० ३१५—३२३ ॥

तस्य ब्राह्मणेन संवादः । अश्व० ३३ ॥

जनदेवः । जनकवंशीयो ज्ञानी राजा । शां० २२० । ३ ॥

१ जनमेजयः । क्षत्रियः । पाण्डवानां प्रपौत्रः ।

तत्पिता परीक्षितः । तन्माता भद्रवती । आ० १ । १५ ॥

तेन दीर्घसत्रकरणं । तत्र सरमागमनं तया शापदानं
च । आ० ३ । १-११ ॥

तस्य राज्याभिषेकः । आ० ४४ । ६ ॥

तस्य भार्या वपुष्टमा काशीश्वरस्य सुवर्मणः पुत्री ।
आ० ४४ । ८ ॥ ६३ । ८७ ॥

तस्य पुत्रौ शतानीकः शङ्कुकर्णश्च । आ० ६३ ।
८७ ॥

तस्य भ्रातरः । श्रुतसेनः उग्रसेनः भीमसेन इति
त्रयः । आ० ३ । १ ॥

तस्य पुरोहितः श्रुतश्रवस ऋषेः पुत्रः सोमश्रवाः ।
आ० ३ । १३ ॥

तस्य सर्पसत्रारम्भः । आ० ५१ ॥

तत्समीपे उत्तङ्गऋषेरंगमनं । आ० ३ । १७१ ॥
२ जनमेजयः । क्षत्रियः । दुष्यन्तपुत्रः । तन्माता
लाक्षी । आ० ६३ । ३० ॥ लाक्ष्या लक्षणेति
नामान्तरं । आ० ८८ । १८ ॥

३ जनमेजयः । क्षत्रियः । सो० वं० कुरुपुत्रः ।
तन्माता वाहिनी । आ० १०१ । ३९ ॥
तत्पुत्राः धृतराष्ट्रादयः । आ० १०१ । ४३ ॥

४ जनमेजयः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरोः पुत्रः ।
तन्माता कौसल्या । तद्भार्या सुनन्दा । तत्पुत्रः
प्राचीन्वान् । आ० ६३ । ८ ॥

तस्य गार्ग्यपुत्रहिंसनाद्ब्रह्महत्याप्राप्तिः । शां० १४९ ।
३ ॥ इन्द्रोतनाम्ना शौनकेनाश्वमेधयाजनेन तत्प-
रिहारश्च । शां० १५१ । ३९ ॥ [हरि०
१ । ३० ॥ ब्रह्म० १२]

तस्य स्त्रीवधप्राप्तिः । अनु० ९ । ३८ ॥

५ जनमेजयः । क्षत्रियः । पार्वतीयो राजा । पाण्डव-
पक्षीयः । दुर्मुखेन हतः । क० ३ । १९ ॥

६ जनमेजयः । क्षत्रियः । पाञ्चालः । द्रो०
२३ । ५२ ॥ क० ४४ । ३७ ॥

जनस्थानं । राक्षसावासभूतं वनं । व० २७८ ।
४८ ॥ शा० ४० । १० ॥ Aurangabad—

This was formerly a jungle inhabited
by Rakshasas.

जन्तुः । सोमकराजपुत्रः । तस्योपाख्यानं । व०
१२८ । ४ ॥

+ जपफलं । शां० १९४ ॥

जमदग्निः । ऋषिः । ऋचीकस्य पुत्रः । तन्माता
गाधिराजपुत्री सत्यवती । आ० ६७ । ४७ ॥

अनु० ७ । ३६ ॥

तस्योत्पत्तिः । व० ११६ । ४४ ॥ अनु० ७ ।
४६ ॥

तस्य भार्या प्रसेनजित्पुत्री रेणुका । व० ११७ ।
२ ॥

तत्पुत्राः । रुमण्वान् सुषेणः वसुः विश्वावसुः परशुरा-
मश्चेति । आ० ६७ । ४८ ॥ व० ११७ ।
११ ॥

तेन धर्मोपदेशः । अनु० १९० । १७ ॥

तन्नामनिर्वचनं । अनु० १४२ । ३७ ॥

तस्य सूर्येण सह छत्रोपानद्विषये संवादः । अनु०
१४४ ॥

जमदग्न्याश्रमः । व० ११७ । ३ ॥

+ जम्बुकगृध्रसंवादः । शां० १५२ ॥

+ जम्बुकोपाख्यानं । कणिकप्रोक्तं । आ०
१५३ । ३५ ॥

१ जम्बूः । मेरुपर्वतप्रभवा नदी । भी० ६ ।
४९ ॥

२ जम्बूः । मेरोर्दक्षिणपार्श्वस्थो जम्बूवृक्षः । स०
२९ । २२ ॥

+ जम्बूगण्डविनिर्माणपर्व । भी० १ ॥

जम्बूद्वीपः । स० २९ । २४ ॥

तद्दर्शनं । भी० ५ ॥ [भा० ५ । १६ ॥ वायु०
३४ ॥]

जम्बूमार्गः । क्षेत्रं । पुष्करक्षेत्रस्य समीपे । व०
८० । ४० ॥ ८७ । १३ ॥

जम्बूवनं । मेरुपर्वतस्थं वनं । तत्प्रदेशस्य स्वर्ग-
ल्यत्वं । अनु० २४० ॥

जम्भः । राक्षसः । व० २८६ । २ ॥

जम्भकः । क्षत्रियः । स० ३२ । ७ ॥

१ जयः । महाभारतं । स्वर्गा० ५ । ६४ ॥
 २ जयः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
 भी० ७७ । ७ ॥ भीमसेनेन हतः । द्रो०
 १३५ । ३०—३६ ॥
 ३ जयः । युधिष्ठिरस्य विराटनगरे रहस्यं नाम ।
 वि० ७ । ६६ ॥ २७ । १९ ॥
 ४ जयः । क्षत्रियः । यमसभायां । स० ८ ।
 १५ ॥
 १ जयत्सेनः । नकुलस्य विराटनगरे रहस्यं नाम ।
 वि० ७ । ६६ ॥ २७ । १९ ॥
 २ जयत्सेनः । क्षत्रियः । सो० वं० सार्वभौमस्य
 पुत्रः । तन्माता कैकयी सुन्दरा । तद्भार्या
 सुश्रवा । तत्पुत्रोऽपराचीनः । आ० ६३ ।
 १५ ॥ ६८ । ४८ ॥
 ३ जयत्सेनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
 पुत्रः । भी० ७७ । ७९ ॥ भीमसेनेन हतः ।
 शा० २५ । १० ॥
 जयद्वलः । सहदेवस्य विराटनगरे प्रच्छन्नं नाम ।
 वि० ७ । ६६ ॥ २७ । १९ ॥
 जयद्रथः । क्षत्रियः । सिन्धुदेशाधिपस्य वृद्धक्षत्रस्य
 पुत्रः । तद्भार्या धृतराष्ट्रपुत्री दुश्शला । आ०
 ६८ । ११० ॥ १३१ । १८ ॥ द्रो० १४८ ॥
 द्विगुणरथः । उ० १२५ । ३० ॥
 तत्पुत्रेण्वेकस्य वधः । अर्जुनेन द्रौपदीस्वयंवरे ।
 आ० २१८ । ३२ ॥
 तत्पुत्रस्यान्यस्य सुरथनाम्नोऽश्वमेधयागार्थं स्वसात्कर-
 ग्रहणार्थमर्जुनागमनश्रवणमात्रेण मरणं । अश्व०
 ७८ । २३—२९ ॥
 तस्य द्रौपद्या संवादः । व० २६८ । ८ ॥
 तेन वनस्थाया द्रौपद्या अपहारः । व० २६९ । २३ ॥
 तच्चांतरः । अङ्गारकः कुञ्जरः गुतः शत्रुञ्जयः
 सञ्जयः सुप्रवृद्धः प्रमङ्गरः भ्रमरः रविः शूरः
 प्रतापः कुहनः बलाकः अनीकविदारणः
 इत्यादयः । व० २६६ । ११—१३ ॥

तस्यार्जुनवर्जं युद्धे सर्वपाण्डवानां सकृज्जये रुद्राद्वर-
 प्राप्तिः । व० २७३ । ७८ ॥ द्रो० ४२ ।
 २० ॥
 तस्यार्जुनेन पञ्चचूडीकरणं । व० २७३ । १० ॥
 तस्य युद्धं । द्रो० १४ ॥
 तद्वधप्रतिज्ञाऽर्जुनेन । द्रो० ७३ । २७ ॥
 तस्य शिरश्छेदोऽर्जुनेन । द्रो० १४७ ।
 ७१—७५ ॥
 तच्छिरसोऽर्जुनेन वृद्धक्षत्रोत्सङ्गे पातनं । द्रो० १४८ ।
 १८—२० ॥
 जयद्रथविमोक्षणपर्व । व० २७३ ॥
 १ जयन्तः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । महारथः ।
 उ० १७१ । ११ ॥
 २ जयन्तः । इन्द्रस्य पुत्रः । तन्माता पौलोमी ।
 आ० १२३ । ४ ॥
 जयरातः । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयः । भीमेन
 हतः । द्रो० १५६ । ३१ ॥
 + जयसूचकानि चिह्नानि । भी० ३ ।
 ६५—७५ ॥ शा० २०२ ॥
 जयसेनः । क्षत्रियः । मागधः । स० ४ । ३२ ॥
 १ जयानीकः । क्षत्रियः । विराटस्य भ्राता ।
 द्रो० १५९ । ४१ ॥
 २ जयानीकः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । अश्वत्थाम्ना
 हतः । द्रो० १५७ । १८१ ॥
 १ जयाश्वः । क्षत्रियः । विराटराजस्य भ्राता ।
 द्रो० १५९ । ४१ ॥
 २ जयाश्वः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । अश्वत्थाम्ना
 हतः । द्रो० १५७ । १८१ ॥
 जयेशः । विराटनगरे वसतो भीमसेनस्य गूढनाम ।
 वि० ७ । ६६ ॥ २७ । १९ ॥
 जरः । व्याधः । तेन मृगबुद्ध्या श्रीकृष्णस्य पाद-
 तले बाणेन वेधः । मौ० ५ । २२—२५ ॥
 १ जरत्कारुः । भृगुवंशान्तर्गतयायावरवंशोत्पन्न
 ऋषिः । आस्तीकस्य पिता । आ० १३ ।
 ११ ॥ ३८ । १४ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० ४० । ३ ॥

तेन विवाहार्थं स्वसनाभ्याः कन्याया अन्वेषणं ।

आ० ४६ । १८ ॥

तस्य वासुकिभगिन्या जरत्कार्वा विवाहः । आ०
१४ ॥ ४७ । ५ ॥

तस्य गर्ते लम्बमानैः स्वपितृभिः सह विवाहविषये
संवादः । आ० ४५ ॥

२ जरत्कारुः । वासुकेर्भगिनी । जरत्कारुः
पत्नी । तत्पुत्र आत्मीकः । आ० ३९ । २ ॥
५४ । १ ॥ ३८ । २० ॥

तस्य गर्भोत्पत्तिः । आ० ४७ । १३ ॥

१ जरा । वार्द्धकं । तद्वेषाः । आ० ७८ ॥

२ जरा । जरासन्धस्योपमाता राक्षसी । स०
१७ । ५२ ॥

तस्या वधः । श्रीकृष्णादिहननार्थं जरासन्धप्रयुक्तया
गदया तत्प्रतिघातार्थं बलभद्रप्रयुक्तेन स्थूणा-
कर्णास्त्रेण च । द्रो० १८२ । १४ ॥

तत्स्वरूपकथनं । स० १८ ॥

१ जरासन्धः । बार्हद्रथः । क्षत्रियः । सो० वं०
मगधराजस्य उपरिचरवसुपुत्रस्य बृहद्रथस्य पुत्रः ।

आ २०१ । २३ ॥ स० १७ । १२ ॥

तस्योत्पत्तिः । चण्डकौशिकप्रसादात् । स० १७ ।
२१ ॥ [भा० ९ । २२ ॥]

तन्नामनिर्वचनं । स० १८ । ११ ॥

तस्य श्रीकृष्णेन सह वैरकारणं । स० २३ ॥

तस्य विप्रचित्यंशत्वं । आ० ६८ । ४ ॥

तच्छौर्यकथनं । स० १४ । ७ ॥ द्रो० १८२ ॥

तेन रुद्रोद्देशेन पुरुषमेघकरणार्थं षडशीतिसहस्रनृपाणां
पशुत्वेन मेलनं । स० १५ । २४—२६ ॥

तस्य राज्याभिषेकः । स० १९ । १७ ॥

तस्य भीमेन सह युद्धारम्भः । स० २४ ॥

तस्य भीमसेनेन वधः । स० २५ । २० [भा०
१ । ७२—७४]

तस्य पुत्रः सहदेवः । स० २५ । ५३ ॥ द्रोणेन
हतः । द्रो० १२५ । ४५ ॥

तत्पौत्रो मेघसन्धिः । अश्व० ८३ । ३—४ ॥

तत्पुत्री पाण्डुपुत्रस्य सहदेवस्य भार्येति भाति ।
आश्र० १ । २४ ॥

तेन सह कर्णस्य युद्धं । शां० ५ । १ ॥

तस्यावासः गिरित्रजनाम्नी पुरी । स० २१ । १८ ॥
२५ । ४२ ॥

[तस्य वंशः । भा० ९ । २२ ॥ गरुडपु० १४० ॥]

२ जरासन्धः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्र-
पुत्रः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । २ ॥

+ जरासन्धवधपर्व । स० २०—२५ ॥

जरिता । शार्ङ्गी पक्षिणी । मन्दपालऋषेर्मर्या ।
तत्पुत्राः जरितारिः सारिसृकः द्रोणः स्तम्भमित्रः
इति चत्वारः । आ० २५५ । १६ ॥

जरितारिः । शार्ङ्गकः । मन्दपालऋषितो जरि-
तार्थी जातः पुत्रः । आ० २५८ । १ ॥ अनु०
५३ । २२ ॥

जलं । उदकं । द्वितीयं भूतं । तस्य गुणाः ।
व० २१५ । ६ ॥ भी० ५ । ६ ॥ शां०
२५८ । ६ ॥ २६१ । ४ ॥

तद्दानप्रशंसा । अनु० १०० । ३ ॥ १०२ ।
३ ॥ १०३ । १९ ॥ अश्व० १०१ ॥

जलक्रीडा । सखीकयोः कृष्णार्जुनयोर्यमुनायां ।
आ० २४८ ॥

जलन्धरा । काशिराजसुता । भीमसेनभार्या ।
तत्पुत्रः शर्वत्रातः । आ० ६३ । ७६ ॥

+ जलप्रदानिकपर्व । स्त्री० १—१५ ॥

१ जलसन्धः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । २ ॥ भीमेन
हतः । भी० ६४ । ३३ ॥ क० ८८ ।
१९ ॥

२ जलसन्धः । क्षत्रियः । मागधः । रथवरः ।
उ० १६७ । २४ ॥ आ० २०१ । १२ ॥
सात्यकिना हतः । द्रो० ११५ । ५३ ॥

+ जलस्तम्भनं दुर्योधनेन । उ० ६१ । १४ ॥
श० ३० । ५७ ॥

जलेयुः । क्षत्रियः । सो० वं० रौद्राश्वपुत्रः । आ०
८८ । ९ ॥

१ जहुः । क्षत्रियः । सो० वं० सुहोत्रपुत्रस्याजमीढस्य
पुत्रः । तन्माता केशिनी । तद्वंश्याः कुशिकाः ।
आ० १०१ । २० ॥ [अयमेव भगीरथर-
थानुगां स्वयज्ञवाटं प्लावयन्तीं गङ्गां पीत्वा पुनः
स्वश्रोत्रविवरादुत्सृष्टवान् । तस्मात्सा जाह्नवी
समभवत् । वायु० ९१ ॥]

२ जहुः । मिथिलस्य पुत्रः । तत्पुत्रः सिन्धुद्वीपः ।
अनु० ७ । २ ॥

जहुसुता । गङ्गा । आ० १०५ । १३ ॥
अनु० ७ । ३ ॥

जाङ्गलाः । देशः । भी० ९ । ५६ ॥

जाजलिः । द्विजः । तस्य तुलाधारेण सह संवादः ।
शां० २६७—२७० ॥

जातिस्मरहृदः । तीर्थं । व० ८२ । १२८ ॥
८३ । ३८ ॥

+ जातुषगृहं । आ० ६१ । २२ ॥ जतुगृह-
शब्दं पश्यत ।

जातूकर्ण्यः । ऋषिः । स० ४ । २० ॥

जानकिः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ३९ ॥

जानुजङ्घः । क्षत्रियः । आ० १ । २६१ ॥
अनु० २७१ । ५९ ॥

+ जापकोपाख्यानं । शां० १९५—१९८ ॥
जाबालिः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु० ७ ।
१५५ ॥

जामदग्न्यः । परशुरामशब्दं पश्यत ।

जामाता । दुहितुः पतिः । तस्मिन् श्वश्रवाः प्रीत्या-
धिक्यं । आ० १३० । १२ ॥

जाम्बवती । श्रीकृष्णमहिषी । ऋक्षराजस्य
जाम्बवतो दुहिता । स० ५७ । २३ ॥

[तस्या विवाहः । भा० १० । ५६ ॥ विष्णु०
४ । १३ ॥]

[तत्पुत्रः साम्बः । भा० १० । ६१ ॥]

तस्या अग्निप्रवेशः । मौ० ८ । ७४ ॥

जाम्बवान् । ऋक्षराजः । व० २८१ । २४ ॥
२८४ । ८ ॥

तत्पुत्री जाम्बवती । श्रीकृष्णमहिषी । स० ५७ ।
२३ ॥

[तस्य कथा । भा० १० । ५६ । विष्णु० ४ । १३ ॥]

जाम्बूनदी । नदी । भी० ९ । ३० ॥

जायाशब्दनिर्वचनं । आ० ९८ । १८ ॥

जारूथिः । नगरी । तदधिपतेः आहुतिनामकस्य
श्रीकृष्णेन पराजयः । व० १२ । ३१ ॥

जालवती । (जानपदी) । देवकन्या । यद्दर्श-
नस्खलिताच्छरद्वद्विषरेतसः कृपः कृपी चामवतां ।
आ० १४० । ६ ॥

जितवती । उशीनरस्य पुत्री । यस्या हेतोर्धुनामा
वसुर्वसिष्ठस्य नन्दिनीमपहृत्य तस्माच्छापमाप ।
आ० १०६ । २२ ॥

जितशत्रुः । क्षत्रियः । स० ११ । २४ ॥

+ जितारिः । क्षत्रियः । सो० वं० अविक्षितः
पुत्रः । आ० १०१ । ४१ ॥

जिष्णुः । अर्जुनः । तन्नामनिर्वचनं । वि० ४३ ।
२१—३६ ॥

१ जीमूतः । महामल्लः । विराटनगरे भीमेन
हतः । वि० १५ । ५३ ॥

२ जीमूतः । विप्रर्षिः । उशीरबीजक्षेत्रनिवासी ।
उ० १११ । २३ ॥

जीवः । तत्स्वरूपकथनं । शां० १८४ ॥

तस्य पारतन्त्र्यं । अनु० १ । १६—८४ ॥

तस्य गर्भवासप्रकारः । आ० ८४ ॥ स्त्री० ४ ॥
अनु० १७३ ॥ अश्व० १९ ॥ [भा०
३ । ३१ ॥]

तस्य देहाद्विलक्षणत्वं । शां० १८५ ॥

तस्य शरीरादिसम्बन्धप्रकारः । शां० ३०९—
३१० ॥

जीवलः । ऋतुपर्णस्य सारथिः । व० ६४ । ९ ॥

जृम्भिकोत्पत्तिः । उ० ९ । ६१ ॥

जेष्ठिलातीर्थं । व० ८२ । १३४ ॥

जैगीषव्यः । ऋषिः । स० ११ । २४ ॥

अनु० ४९ । ३७ ॥

तस्य योगप्रभावः देवलेन दृष्टः । श० ५१ ॥

तस्य असितेन सह संवादः । शां० २३६ ॥

[तस्य भार्या हिमवतः पुत्री एकपाटला । हरि० १ ।
१८ ॥]

जैत्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।

श० २५ । ५ ॥ भीमसेनेन हतः । श०

२५ । १२—१३ ॥

जैमिनिः । कौत्सः ऋषिः । सर्पसत्रे उद्गाता ।

आ० ५३ । ६ ॥ स० ४ । १७ ॥ शां०

४६ । ७ ॥

तस्य वेदव्यासाद्वेदाध्ययनं । आ० ६४ । ८१ ॥

+ ज्ञातिसंग्रहे गुणाः । उ० ३९ । १७ ॥

ज्ञानं । तस्य कर्मापेक्षया श्रेष्ठ्यं । शां० १९९ ।

२१६ ॥ २४२ ॥ २४५ ॥ २५४ ॥

अनु० २२७ ॥ अश्व० ४४ ॥

तत्प्राप्त्युपायः । अनु० २४३ ॥

ज्येष्ठस्थानं । महादेवक्षेत्रं । व० ८३ । ६२ ॥

ज्येष्ठा । अलक्ष्मीः । आ० १८ । ४७ ॥ तत्पु-

त्रोऽधर्मः । आ० ६७ । ५३ ॥

ज्येष्ठिला । नदी । स० ९ । २५ ॥

ज्योतिः । अहः पुत्रः । आ० ६७ । २३ ॥

ज्योतिकः । सर्पः । आ० ३५ । १३ ॥

ज्योतिरथा । नदी । भी० ९ । २६ ॥

ज्योतिरथ्या । नदी । व० ८३ । ८ ॥

ज्योत्स्नाकाली । चन्द्रस्य पुत्री । वरुणपुत्रस्य

पुष्करस्य भार्या । उ० ९८ । १३ ॥

+ ज्वरः । रोगः । तस्योत्पत्तिः । शां० २८९ ।

३९—४७ ॥ [तेन सह श्रीकृष्णस्य युद्धं ।
हरि० २ । १२२—१२३ ॥]

ज्वलन्ती । तक्षकपुत्री । ऋक्षस्य भार्या । तत्पुत्रो-
ऽन्त्यनारः । आ० ६३ । २५ ॥

झ.

झिल्लिकाः । देशः । भी० ९ । ५९ ॥

झिल्ली । क्षत्रियः । वृष्णिवंश्यः । आ० २०१ ।
२० ॥

ड.

डम्भोद्भवः । (दम्भोद्भवः) । क्षत्रियः ।

तस्योपाख्यानं । उ० ९६ ॥ वि० ५३ । १५ ॥

डिबिकः । हंसस्य आता । श्रीकृष्णेन यमुनायां

निमज्जितः । स० १४ । १३ ॥

डुण्डुभचरित्रं । आ० ११ ॥

त.

तक्षकः । कद्रूपुत्रः सर्पः । तत्पिता कश्यपः ।

आ० ३५ । ५ ॥ स० ९ । ९ ॥ उ०

१०३ । ९ ॥

तेन क्षपणकरूपेणोत्तङ्गमहर्षेः कुण्डलहरणं । आ०

३ । १२७ ॥

तस्य पुत्रौ अश्वसेनः श्रुतसेनश्च । आ० ३ । १४०

—१४१ ॥

तस्य कश्यपेन संवादः । आ० ४२ । ३८ ॥

५० । १७ ॥

तेन न्यग्रोधवृक्षं दष्ट्वा भस्मीकरणं । आ० ४३ ।

४ ॥ ५० । २२ ॥

तेन परीक्षिद्राजदंशनं । आ० ४३ । ३६ ॥ ५० ।

२९ ॥ [मा० १२ । ६ ॥ देवीमा० २ ।

१० ॥]

तेनेन्द्रं प्रति शरणगमनं । आ० ५३ । १५ ॥

तत्पत्नीशिरश्छेदोऽर्जुनेन खाण्डववने । आ० २५३ ।

८ ॥

तेन खाण्डवदाहकाले कुरुक्षेत्रे स्थितिः । आ० २५४ । १७ ॥

तक्षशिला । श्रीरामचन्द्रस्य भ्रातुर्भरतस्य पुत्रेण तक्षनाम्ना निर्मितः सिन्धुवितस्तयोर्नद्योर्मध्ये अभिसारिदेशादक्षिणतो विद्यमानो देशः । आ० ३ । २० । १७२ ॥ [रा० ७ । १०१ ॥] सा कदाचिद्गन्धारदेशस्य राजधान्यभूत् । Taxila, one mile north-east of Kalaka-serai, between Attock and Rawalpindi 2. It is on the bank of the Vitasta (Jhelum)

तङ्गणाः । देशः । स० ७८ । ७९ ॥ भी० ९ । ६४ ॥

तटाकादिप्रतिष्ठा । अनु० ९३ ॥

तण्डिः । ब्राह्मणः । शिवभक्तः । शां० २५० । १६ ॥

तत्कृता शिवस्तुतिः । अनु० ४७ ॥ [लिङ्गपु० ६५ ॥]

+ तत्त्वविभागः । शां० ३२६-३२८ ॥ अनु० ३८ ॥ २४५ ॥ तेषां सृष्टिः । अनु० १६५ ॥ २४५ ॥ तेषां तारतम्यं । अनु० १६८ ॥

तनुः । कृशनामा ऋषिः । तस्य ऋषभकूटपर्वतवासिना ऋषभनाम्ना ऋषिणा संवादः । शां० १२७ ॥

तन्तुमान् । अग्निविशेषः । व० २२३ । २९ ॥

तन्त्रीपालः । अज्ञातवासे गोपालरूपस्य सहदेवस्य नाम । वि० ४ । १५ ॥

तपः । अस्य शब्दस्य नानार्थकत्वं । शां० २२८ ॥

तस्य महिमा । शां० ३०१ ॥

तपती । सूर्यपुत्री । संवरणस्य भार्या । तत्पुत्रः कुरुः । आ० ६३ । ४१ ॥

तस्याः ज्येष्ठा स्वसा सावित्री । आ० १८८ । २६ ॥

तदुपाख्यानं गन्धर्वेणार्जुनाय कथितं । आ० १८७ । १८९ ॥

तस्याः संवरणेन विवाहः । आ० १८९ । ३०-३३ ॥

[तन्माता छायादेवी । तद्भ्रातरौ शनैश्वरः सावर्णिश्च । भा० ६ । ६ ॥]

१ तपनः । अमृतरक्षको देवः । आ० ३२ । १८ ॥

२ तपनः । पाञ्चाल्यः । कर्णेन हतः । क० ४३ । १५ ॥

१ तमः । गृत्समदवंशोद्भवस्य श्रवसः पुत्रो ब्राह्मणः । तत्पुत्रः प्रकाशः । अनु० ८ । ६३ ॥

२+तमः । गुणः । तत्कार्यं । शां० ३१८ । २६-२८ ॥ अश्व० ३७ ॥

तमसा । नदी । भी० ९ । ३१ ॥ [रा० १ । २ ॥] The river Tons between the Saraju and the Goomti, which flowing through Azamgarh, falls into the Ganges

तरन्तुकः । तीर्थं । शा० ५४ । २८ ॥

तरुणकः । सर्पः । आ० ५७ । १९ ॥

तंसुः । क्षत्रियः । सो० वं० मतिनारपुत्रः । तत्पुत्रः ईलिनः । आ० ८८ । १३ । अस्य त्रक्षुरिति नामान्तरं । आ० ६३ । २७-२८ ॥

ताडकायनः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५६ ॥

ताण्डः । ऋषिः । स० ७ । १२ ॥

ताण्ड्यः । ऋषिः । शां० २५० । १७ ॥

ताम्रद्वीपः । तत्र सहदेवेन राजसूयदिविजये गमनं । स० ३२ । ७० ॥

ताम्रपर्णी । नदी । स० ३३ । ३१ ॥ व० ८६ । १४ ॥ The river Tamraparni in Tinnevely (South-India)

ताम्रलिप्तः । क्षत्रियः । आ० २०१ । १३ ॥ स० ३१ । २५ ॥

ताम्रलिप्तकाः । (दामलिप्तकाः) । देशः । भी० ९ । ५७ ॥ Tamluk on the river

Salai, just above its junction with the river Hugli.

१ ताम्रा । कश्यपभार्या । तस्याः पुत्र्यः काकी
श्येनी भासी धृतराष्ट्री शुकी इति पञ्च । आ०
६७ । ५६ ॥

२ ताम्रा । नदी । भी० ९ । २८ ॥

ताम्रारुणं । तीर्थं । व० ८२ । १५३ ॥

ताम्रौष्ठः । यक्षः । स० १० । १७ ॥

तारकः । असुरः । तत्पुत्राः ताराक्षः कमलाक्षः
विद्युन्माली चेति त्रयः ब्रह्माणं प्रति तपस्तप्त्वा
त्रिपुरत्वं प्रापुः । तत्र ताराक्षस्य काञ्चनं पुरं ।
कमलाक्षस्य राजतं । विद्युन्मालिन आयसं ।
क० २४ । ७ ॥

तस्य वधः स्कन्देन । श० ४७ । ७३ ॥ अनु०
१३३ । २९ ॥

१ तारा । वालिभार्या । व० २८१ । १९ ॥

२ तारा । चान्द्रमसी । बृहस्पतिभार्या । व०
२२१ । ९ ॥

[तस्यां चन्द्रात् बुधोत्पत्तिः । भा० ९ । १४ ॥]

ताराक्षः । असुरः । तारकासुरपुत्रः । क०
२४ । ७ ॥

१ तार्क्ष्यः । ऋषिः । तस्य सरस्वत्या संवादः ।
व० १८९ ॥

२ तार्क्ष्यः । गरुडः । विनतापुत्रः । आ० ६६ ।
४० ॥

तालकेतुः । भीष्मः । भी० ४७ । ९ ॥ उ०
१५० । ५ ॥

तालजङ्घः । शर्यातिपुत्रः । अनु० ८ । ८ ॥

तालध्वजः । भीष्मः । वि० ५६ ॥

तितिक्षा । क्षान्तिनामको गुणः । तत्प्रशंसा ।
शां० ११४ ॥

१ तित्तिरिः । ऋषिः । स० ४ । १८ ॥

२ तित्तिरिः । सर्पः । आ० ३५ । १५ ॥ उ०
१०३ । १३ ॥

तिमिरापहः । अग्निवंशे मुख्योन्मिः । व० २२० ।
१४ ॥

तिर्यग्योनिजननकारणं । अनु० १७३ ॥

तिलाः । पवित्रधान्यविशेषः । तदुत्पत्तिः । शां०
३५५ । १६ ॥

तद्दानफलं । अनु० २३६ । ७ ॥ अश्व० १०२ ।
५९-६८ ॥

तत्पीडननिषेधः । अश्व० १०९ । ३७ ॥

तिलभाराः । जनपदः । भी० ९ । ५३ ॥

तिलोत्तमा । अप्सराः । अरिष्टायाः पुत्री ।
आ० ६६ । ४९ ॥ १३२ । ४४ ॥ अनु०
२७१ । १५ ॥

तत्सृष्टिः सुन्दोपसुन्दवधार्थं विश्वकर्मणा । आ०
२३१ । ११-२१ ॥

तस्याः सुन्दोपसुन्दसमीपगमनं । तद्दर्शनात्सुबन्ध-
दययोस्तयोः परस्पराभिधातान्मरणं च । आ०
२३२ ॥

तिष्ठ्यं । कलियुगं । भी० १० । ३ ॥

तीरग्रहाः । देशः । भी० ९ । ५२ ॥

+ तीर्थक्षेत्रमहिमा । आ० २३४-२३८ ॥
व० ७९-८३ ॥ श० ४२ ॥ अनु० ६४ ॥
१७० ॥ [पञ्च० १ । १३ ॥ भा० १० ।
७९ ॥]

+ तीर्थयात्रापर्व । व० ७८-१५७ ॥

तुङ्गकारण्यं । क्षेत्रं । व० ८३ । ४६ ॥

तुङ्गवेणा । नदी । भी० ९ । २७ ॥

तुण्डिकेराः । देशः । द्रो० १७ । १९ ॥

तुम्बकाः । देशः । स० ७८ । ९९ ॥

तुम्बुरुः । अरिष्टायाः पुत्रो देवगन्धर्वः । आ०
६६ । ५१ ॥ ११० । २५ ॥ स० ७ ।
१४ ॥ १० । २७ ॥

तुरायणः । क्रतुविशेषः । व० १२ । २४ ॥

तुर्वसुः । क्षत्रियः । सो० वं० ययातिपुत्रः ।
तन्माता देवयानी । आ० ६३ । ७ ॥ ६९ ।
३८ ॥

[तस्य वंशः । भा० ९ । २३ ॥]

तुलाधारः । वाराणसीस्थो ज्ञानी वणिक् । शां० २६७ ॥

तेन जाजलिक्लृषये धर्मोपदेशः । शां० २६८ ॥

१ तुहुण्डः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २५ ॥

२ तुहुण्डः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्र-
पुत्रः । आ० २०१ । ३ ॥

तृणकः । क्षत्रियः । स० ८ । १७ ॥

तृणबिन्दुसरः । सूर्यवंश्यस्य मरुत्तस्य सन्तता-
वुत्पन्नेन तृणबिन्दुनाम्ना क्षत्रियेण निर्मितं तीर्थं ।
व० २५९ । १३ ॥

तृतीयदिवसयुद्धारम्भः । भी० ५६ ॥ तत्स-
माप्तिः । भी० ५९ ।

तृष्णा । आशाशब्दं पश्यत ।

तेजः । अग्निशब्दं पश्यत ।

तेजेयुः । क्षत्रियः । रौद्राश्वपुत्रः । आ० ८८ ।
१० ॥

त्रयोदशदिवसयुद्धारम्भः । द्रो० ३३ ॥
तत्समाप्तिः । द्रो० ५० ॥

त्रसदस्युः । (त्रसदस्युः) । सू० वं० मान्वातृ-
पुत्रस्य पुरुकुत्सस्य पुत्रः । [भा० ९ । ७ ॥] अग-
स्तेन धनयाचनार्थं तत्समीपगमनं । व० ९६ । १२ ॥

त्रस्तुः । (तंसुः) । क्षत्रियः । सो० वं० अन्त्य-
नारपुत्रः । तन्माता सरस्वती । तद्भार्या कालिन्दी ।
तत्पुत्रः इलिलः । आ० ६३ । २८ ॥

त्रिगङ्ग । तीर्थं । व० ८२ । २९ ॥

त्रिगर्तराजः । सुशर्मा । भी० ८५ । ४ ॥

त्रिगर्ताः । बाह्यिकदेशस्य दक्षिणपश्चिमतो
विद्यमानः विपाशानदीसमीपस्थो देशः । भी०
९ । ६१ ॥ Jalandhar, a part of the
district of Lahore.

त्रिगर्तिः । क्षत्रियः । स० ८ । २० ॥

त्रिजटा । राक्षसी । व० २८१ । ५५ ॥

त्रितः । गौतमस्य पुत्रः । तद्भ्रातरौ एकतो द्वितश्च ।

स० ७ । ११ ॥ कूपे पतितेन तेन मानसयज्ञ-
करणं । श० ३७ ॥

त्रिदिवा । नदी । भी० ९ । १७ ॥

त्रिपुरासुराः । तारकासुरस्य पुत्राः । ते च ताराक्षः
कमलाक्षः विद्युन्माली च । क० २४ । ७ ॥
विशेषस्तारकशब्दे द्रष्टव्यः ।

तेषां दहनं रुद्रेण । क० २७ । ३५-३७ ॥ अनु०
२६५ । ३१ ॥ [भा० ७ । १० ॥ मत्स्य०
१३०-१३७ ॥]

त्रिरावः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । ११ ॥

त्रिवर्गः । धर्मार्थकामाः । तन्निरूपणं । अनु० २१६ ॥

त्रिविक्रमावतारः । स० ४७ । १२ ॥ [भा०
८ । २१ ॥]

त्रिशङ्कुः । सू० वं० इक्ष्वाकुवंश्यः क्षत्रियः ।
स० १२ । ११ ॥ तत्पुत्रो हरिश्चन्द्रः । व०
७७ । २६ ॥

[तस्य सत्यव्रत इति नामान्तरं । तस्य भार्या सत्यव्रता ।
तस्य कथा । भा० ९ । ७ ॥ रा० १ । ५७ ॥
ब्रह्म० ८ ॥ हरि० १ । १३ ॥ वायु० ८८ ।
देवीभा० ७ । १०-१२ ॥]

त्रिशिराः । विश्वरूपाचार्यः । उ० ९ । ३ ॥

त्रिशूलखातं । तीर्थं । व० ८२ । ११ ॥

त्रिस्रोतसी । नदी । स० ९ । २७ ॥

त्रेता । द्वितीयं युगं । तद्धर्माः । व० १५१ ।
२५ ॥ शां० ६९ । १४ ॥

१ त्वष्टा । शुक्राचार्यपुत्रः । आ० ६६ । ३७ ॥

२ त्वष्टा । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । आ० ६६ ।
१६ ॥ १३२ । ४९ ॥ शां० २०७ । १८ ॥

अनु० २५५ । १८ ॥

तत्पुत्रो विश्वरूपाचार्यः । उ० ९ । ३ ॥ शां०
२०७ । २० ॥

तस्य पुत्री संज्ञा सवितुर्मर्या । आ० ६७ । ३५ ॥

[तस्य भार्या दैत्यानुजा रचना । तत्पुत्रो विश्वरूपा-
चार्यः । भा० ६ । ६ ॥]

[तस्य विश्वकर्मेति नामान्तरं । भा० ८ । १३ ॥]

त्वाष्ट्री । त्वष्टृपुत्री सवितुर्भार्या । तत्पुत्रावश्विनौ
देवभिषजौ । आ० ६७ । ३५ ॥

द.

१ दक्षः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १२ ॥

१ दक्षः । प्रजापतिः । ब्रह्मणो दक्षिणाङ्गुष्ठा-
दुत्पन्नः । आ० ६३ । २ ॥ ६७ । १० ॥

तद्भार्या ब्रह्मणो वामाङ्गुष्ठाज्जाता । आ० ६७ ।

११ ॥ आ० १ । ४६ ॥ स० ११ । १८ ॥

तस्य प्रचेतोभ्य उत्पत्तिः । शां० २९० । १ ॥

आ० ६९ । ८ ॥ [गरुडपु० ५ ॥ भा० ४ ।

३० ॥ ६ । ४ ॥ ब्रह्म० २ ॥ विष्णु० १ ।

१५ ॥]

तस्य भार्या वीरिणी । आ० ६९ । ९ ॥

तस्य प्रजोत्पत्तिः । आ० ६९ । १० ॥ ६६ । ११ ॥

तस्य कन्याः पञ्चाशत् । आ० ६७ । ११ ॥

६९ । ११ ॥

तद्यज्ञविनाशो वीरभद्रेण । शां० २९० । ४९ ॥

अनु० २६५ । ११ ॥ [भा० ४ । २ ॥

वायु० ३० ॥]

तेन चन्द्राय यक्षरोगप्राप्तिशापदानं । शा० ३६ ।

१८-१९ ॥

[तत्पुत्राः- हर्यश्वाः । भा० ६ । ५ ॥ हरि० १ ।

३ ॥]

[तस्य वंशः । हरि० १ । ३ ॥ भा० ६ । ६ ॥

विष्णु० १ । ७ ॥ वायु० १० ॥

[सः दशानां प्रचेतसां पुत्रः । तन्माता मारिषा

कण्डुनाम्न ऋषेः प्रमोचानाभ्यामप्सरसि जाता ।

सैव वार्क्षी । विष्णु० १ । १५ ॥ हरि० १ ।

२ ॥ ब्रह्म० २ ॥ भा० ४ । ३० ॥]

तत्रेदं बोध्यं । दक्षौ द्वौ । प्रथमः स्वायंभुवमन्वन्तरीयः

ब्रह्मणः पुत्रः । तद्भार्या स्वायंभुवमनुपुत्री प्रसूतिः ।

तस्याः षोडश कन्याः । तासु धर्मप्रजापतिपत्न्य-

स्त्रयोदश । तासां नामानि । श्रद्धा मैत्री दया
शान्तिः तुष्टिः पुष्टिः क्रिया उन्नतिः बुद्धिः मेधा
तितिक्षा ह्रीः मूर्तिः इति धर्मप्रजापतेः पत्न्यः ॥
चतुर्दशी कन्या स्वाहा अग्नेर्भार्या । पञ्चदशी स्वधा
अग्निष्वात्तानां पितृणा भार्या । षोडशी कन्या सती
भवस्य पत्नी । भा० ४ । १ ॥ स ब्रह्मपुत्रो
दक्षः स्वजामातुर्भवस्यापध्यानात्स्वयमेव स्वदेहं
तत्याज । भा० ४ । ३० ॥

द्वितीयस्तु चाक्षुषमन्वन्तरे दशप्रचेतोभ्यो वार्क्ष्या
मारिषायां जातः । तद्भार्या पञ्चजनप्रजापतिपुत्री
असिकी । सैव वीरिणी । पञ्चजनप्रजापतेर्वीरिण
इति नामान्तरं । तस्याः पुत्राः हर्यश्वाः शबला-
श्वाश्च । ते नारदोपदेशाद्यतयोऽभूवन् । ततो
दक्षः षष्टिं कन्या अजीजनत् । तासां धर्मप्रजा-
पतये दश । कश्यपाय त्रयोदश । तस्मा एव
ताक्ष्यनाम्ने पुनश्चतस्रः । एवं कश्यपाय । आहत्य
१७ । चन्द्राय २७ ॥ भूताय द्वे । अङ्गिरसे द्वे ।
कृशाश्वाय द्वे । आहत्य पुत्र्यः षष्टिः । भा०
६ । ५-६ ॥

+ दक्षिणगोग्रहणं । वि० ३२ । ६३ ॥

+ दक्षिणदिग्वर्णनं । उ० १०९ ॥

दग्धरथः । चित्ररथशब्दं पश्यत । आ० १८६ ।
४० ॥

१ दण्डः । क्षत्रियः । मागधः । आ० २०१ ।
१२ ॥ भीमसेनेन राजसूयदिग्विजये जितः ।
स० ३१ । १७ ॥ अर्जुनेन हतः । क० ५४ ।
२० ॥

२ दण्डः । चतुर्थोपायः । तस्य श्रेष्ठ्यं । शां० १५ ॥
१२२ ॥

दण्डका । वनं । व० ८३ । ४१ ॥ २७८ । ४७ ॥

दण्डकेतुः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः पाण्डव्यः ।
द्रो० २३ । ६९ ॥ .

दण्डतीर्थं । व० ८३ । १४ ॥

१ दण्डधारः । क्षत्रियः । मागधः । आ० ६८ ।

४६ ॥ २०१ । ७ ॥ एकरथः । उ० १६६ ।
 १७ ॥ अर्जुनेन हतः । क० ५४ । १५ ॥
 भीमसेनेन जितः । स० ३१ । १७ ॥
 २ दण्डधारः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्र-
 पुत्रः । आ० ६८ । १०३ ॥ भीमसेनेन हतः ।
 क० ८८ । १९-२३ ॥
 ३ दण्डधारः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । कर्णेन हतः ।
 क० ४४ । २९ ॥
 ४ दण्डधारः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयश्चैवः ।
 कर्णेन हतः । क० ५१ । ४९-५० ॥
 दण्डार्ति । तीर्थ । व० ८२ । १६२ ॥
 दण्डी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
 ६८ । १०३ ॥
 दत्तात्रेयः । विष्णोरवतारः । अत्रिपत्न्यामन-
 सूयायां जातः । स० ४८ । १ ॥ अनु०
 २५७ । ५ ॥
 तत्पुत्रो निर्मिनाम ऋषिः । अनु० १३८ । ५ ॥
 [तदवतारकथा । भा० ४ । १ ॥ मार्क० १६ ॥]
 १ दधिमुखः । सर्पः । आ० ३५ । ८ ॥ उ०
 १०३ । १२ ।
 २ दधिमुखः । वानरः । व० २८४ । ७ ॥
 दधिवाहनः । क्षत्रियः । दिविरथस्य पुत्रः ।
 शां० ४८ । ८७ ॥
 दधीचः । (दध्यङ् दधीचिः) । आथर्वणऋषेः
 पुत्रः । तद्देहास्थिमिरिन्द्रार्थं त्वष्ट्रा वज्रायुध-
 निर्माणं । व० ९९ । ७ ॥ [भा० ६ । १० ॥]
 [तस्य भार्या प्रातिथ्येयी । तत्पुत्रः पिप्पलादः । ब्रह्म०
 ११० ॥ शिवपु० शतरुद्रसं० २४ ॥]
 [तत्पत्नी सुवर्चा । तत्पुत्रः पिप्पलादः । स्कान्द०
 केदारखं० १७ ॥]
 तस्य पुत्रः सारस्वतऋषिः । अलम्बुषादर्शनेन क्षुभि-
 तात् सरस्वतीनद्यां पतितात्तद्रेतसो जातः । शा०
 ५२ । ५ ॥
 दधीचतीर्थ । व० ८१ । १८६ ॥

दध्यङ् । दधीचशब्दं पश्यत ॥
 दनायुः । दक्षप्रजापतिपुत्री कश्यपभार्या । तत्पुत्रा-
 श्वत्वारः । विक्षरः बलः वीरः वृत्रश्चेति ।
 आ० ६६ । १२-३३ ॥
 दनुः । दक्षप्रजापतिपुत्री कश्यपभार्या । तत्पुत्रा
 विप्रचित्त्यादयश्चत्वारिंशत् । आ० ६६ ।
 १२-२६ ॥
 दन्तवक्रः । क्षत्रियः । कलिङ्गदेशान्तर्गताधिराज-
 देशाधिपः । सहदेवेन तस्य पराजयः । स०
 ३२ । ३ ॥ [तन्माता श्रुतदेवा श्रीकृष्णस्य पितृ-
 प्वसा । तत्पिता कारुशो वृद्धशर्मा । भा० ९ ।
 २४ ॥]
 [तस्य वधः श्लीकृष्णेन । भा० १० । ७८ ॥]
 + दन्तोत्खलिकाः । ऋषयः । अनु०
 ४५ । ४१ ॥
 १ दमः । क्षत्रियः । दमयन्त्या भ्राता । व० ५० ।
 ९ ॥ शेषं दमयन्तीशब्दे पश्यत ।
 २ दमः । ऋषिः । अनु० ६५ । ५ ॥
 ३ + दमः । इन्द्रियनिग्रहः । तत्प्रशंसा । उ०
 ६३ । १२-२७ ॥ शां० १५८ । २२५ ॥
 दमघोषः । क्षत्रियः । सो० वं० यदुवंशोत्पन्नस्य
 ज्यामघस्य सन्ततावुत्पन्नस्य चेदिनाम्नो राज्ञः पुत्रः ।
 चेदिदेशस्य राजा । शिशुपालस्य पिता । तत्पत्नी
 श्रीकृष्णस्य पितृप्वसा श्रुतश्रवाः । व० १४ । ३ ॥
 [तस्य वंशः । हरि० १ । ३१ ॥ २ । ९३ ॥ भा०
 ९ । २४ ॥]
 दमघोषसुतः । शिशुपालः । स० ७० । ३८ ॥
 १ दमनः । ऋषिः । तत्प्रसादाद्विदर्भराजस्य भीमस्य
 दमयन्त्याद्यपत्योत्पत्तिः । व० ५० । ६ ॥
 २ दमनः । दमयन्त्या भ्राता । व० ५० । ९ ॥
 ३ दमनः । क्षत्रियः । पौरवस्य पुत्रः । कौरवप-
 क्षीयः । भी० ६१ । २० ॥
 दमयन्ती । विदर्भदेशाधिपस्य भीमराजस्य पुत्री ।
 नैषधस्य नलराजस्य पत्नी । तस्य पुत्रः इन्द्रसेनः ।

पुत्री इन्द्रसेना । तद्भ्रातरः द्रुमः दमनः
 दान्तश्च । व० ५० ॥
 तस्याः स्वयंवरः । व० ५४ ॥
 तस्याः पुनः स्वयंवरप्रथा । व० ६८ । २५ ॥
 तस्याश्चेदिपुरप्रवेशः । व० ६२ । ४५ ॥
 तस्या वने अजगरेण ग्रहणं । व० ६० । २१ ॥
 तया सार्थवाहदर्शनं । व० ६१ । १११ ॥
 दम्भोद्धवः । दम्भोद्धवशब्दं पश्यत ।
 दया । करुणानामा गुणः । तत्प्रशंसा । अनु०
 १७८ । २४ ॥
 दरदः । बाहीकः । आ० ६८ । ५८ ॥
 दरदाः । देशः । स० ७८ । ८८ ॥ भी० ९ ।
 ६७ ॥ Dardistan, north of Kashmir,
 on the upper bank of the Indus.
 दरिः । सर्पः । आ० ५७ । १६ ॥
 दर्दाः । देशः । स० ७८ । ९७ ॥
 दर्दुरः । पर्वतः । स० १० । ३३ ॥ ७८ ।
 ११३ ॥ व० २८३ । ४३ ॥ अनु०
 २७१ । ३२ ॥ The Southern portion
 of the Eastern Ghats.
 दर्वाः । देशः । स० ७८ । ८८ ॥
 दर्वीसंक्रमणं । तीर्थं । व० ८२ । ४५ ॥
 दर्शकाः । देशः । भी० ९ । ५३ ॥
 दलः । तृतीयस्य परीक्षितः पुत्रः । तन्माता मण्डू-
 ककन्या सुशोभना नाम । व० १९५ । ३८ ॥
 दशग्रीवः । रावणः । स० ९ । १८ ॥
 दशज्योतिः । सुभ्राजः पुत्रः । आ० १ ।
 ५७ ॥
 दशमदिवसयुद्धारम्भः । भी० १०७ ॥ तत्स-
 माप्तिः । भी० १२० ॥
 दशमालिकाः । देशः । भी० ९ । ६६ ॥
 दशरथः । क्षत्रियः । सू० वं० श्रीरामचन्द्रस्य
 पिता । अजराजस्य पुत्रः । व० २७५ । ६ ॥
 दशार्णाः । दक्षिणकोसलेषु विद्यमानो देशः ।
 भी० ९ । ४१ ॥ तस्याधिपतिः १ सुधर्मा ।

स० ३० । ५ ॥ २ हिरण्यवर्मा । शिखण्डिनः
 श्वशुरः । उ० १८९ । ९ ॥ A part of the
 Chhatisgarh district.
 दशार्णा । गान्धाराजस्य सुबलस्य पुत्री ।
 गन्धार्याः स्वसा । आ० ११९ । २४ ॥ शेषं
 गान्धारीशब्दे पश्यत ।
 + दशावतारकथा । शां० ३४८ ॥
 दशाश्वः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकोर्दशमः
 पुत्रः । माहिष्मतीपुराधिपः । तत्पुत्रो मदिराश्वः ।
 अनु० २ । ६ ॥
 दशाश्वमेधिकं । तीर्थं । व० ८१ । ६४ ॥
 + दस्युधर्माः । शां० ६४ । १५ ॥ १३३ ॥
 १३५ ॥ १६७ ॥
 दहनः । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ । ३ ॥
 दानधर्मपर्व । अनु० १—२७१ ॥
 दानपतिः । अक्रूरः । अक्रूरशब्दं पश्यत ।
 + दानपात्राणि । अनु० ६० ॥ ६२ ॥
 अश्व० ९८ । १०८ ॥
 + दानफलं । व० २६० । २८ ॥ २०३ ।
 २०—५४ ॥ शां० २४० ॥ अनु० १०१
 —१०४ ॥ १८२ ॥ २०० ॥ २३४—
 २३६ ॥ अश्व० १०३ ॥
 + दानवांशा राजानः । आ० ६८ । ३ ॥
 दान्तः । क्षत्रियः । दमयन्त्या भ्राता । व०
 ५० । ९ ॥
 दान्ता । अप्सराः । अनु० ५० । ४८ ॥
 दामग्रन्थी । अज्ञातवासे अश्वार्थक्षीभूतस्य नकु-
 लस्य नाम । वि० ४ । ५ ॥
 दामचन्द्रः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । द्रो०
 १५९ । ३९ ॥
 दामलिसाः । (ताम्रलिसाः) । देशः । सुक्ल-
 देशान्तर्गतः । स० ७८ । ५२ ॥
 दामोदरः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं । उ०
 ६९ । ८ ॥

दामोष्णीषः । ऋषिः । स० ४ । १९ ॥
 + दायविभागप्रकाराः । अनु० ८२ ॥
 + दारिद्र्यप्रशंसा । शां० १७५ ॥
 दारुकः । श्रीकृष्णसारथिः । व० २२ । २० ॥
 द्रो० १४५ । २६ ॥
 तस्य श्रीकृष्णेन सह सम्भाषणं । द्रो० ७९ ।
 २३—४७ ॥
 तस्य पाण्डवान्प्रति गमनं ॥ मौ० ५ । ३ ॥
 दारुकिः । दारुकपुत्रः । प्रद्युम्नसारथिः । व०
 १८ । ३ ॥
 दारुणः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । ९ ॥
 दाल्भ्यः । बकनामा ऋषिः । व० २६ । ५ ॥
 २९९ । १७ ॥
 दाशरथिः । श्रीरामचन्द्रः ।
 दाशराजः । सत्यवत्याः पिता उच्चैःश्रवाः । आ०
 १०७ । ५७ ॥
 दाशार्हाः । क्षत्रियाः । दशार्हवंशोत्पन्नाः । आ०
 २२४ । २८ ॥ स० १२ । ३७ ॥
 दाशार्ही । कुरुभार्या शुभाङ्गी । आ० ६३ । ४२ ॥
 दाशेयी । सत्यवती । आ० १०७ । ५१ ॥
 दासी । नदी । भी० ९ । ३१ ॥
 दिगम्बरायाः स्त्रिया अदर्शनीयत्वं । शां०
 २१६ । १२ ॥
 + दिग्देवता । रात्रिदेवता । उपश्रुतिः । तस्या
 अष्टावक्रेण ऋषिणा सह स्त्रीस्वभावविषये संवादः ।
 अनु० ५०—५२ ।
 + दिग्विजयपर्व । स० २६—३५ ॥
 दितिः । दक्षप्रजापतिपुत्री कश्यपभार्या । आ०
 ६६ । १२ ॥ स० ११ । ३९ ॥
 तत्पुत्रः हिरण्यकशिपुः । आ० ६६ । १७ ॥
 [तस्या द्वौ पुत्रौ हिरण्यकशिपुर्हिरण्याक्षश्च । तथा
 एकोनपञ्चाशन्मरुतश्च । भा० ६ । १८ ॥
 हरि० १ । ३ ॥]
 १ दिलीपः । क्षत्रियः । सू० वं० सगरपौत्रस्यांशुमतः

पुत्रः । व० १०७ । ४० ॥ स० ८ । १४ ॥
 वि० ५३ । १५ ॥ तत्पुत्रो भगीरथः ।
 तस्य चरित्रं । द्रो० ६१ ॥ शां० २८ । ७१ ॥
 [रा० १ । ४२ ॥ मत्स्यपु० १२ ॥]
 तत्कृतः पुष्करास्तेये शपथः । अनु० १४३ । २३ ॥
 [तेन तद्भार्यया सुदक्षिण्या च पुत्रोत्पत्त्यर्थं वसिष्ठाज्ञया
 कामधेनुसेवा । तस्याः प्रसादेन रघुनामकपुत्रो-
 त्यत्तिः । पद्म० १९७ ॥]
 २ दिलीपः । सर्पः । उ० १०३ । १५ ॥
 दिवाकैरः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १४ ॥
 दिविरथः । दधिवाहनस्य पिता । शां० ४८ ।
 ८७ ॥
 १ दिवोदासः । काशीपतेर्भीमसेनस्य पुत्रः ।
 तत्पुत्रः प्रतर्दनः । ययातिपुत्र्यां माधव्यां जातः ।
 उ० ११७ । १ ॥ स० ८ । १२ ॥ अनु०
 २७१ । ५७ ॥
 तस्य वीतहव्यैः सह युद्धं । अनु० ८ । १७
 —३७ ॥
 २ [दिवोदासः । मुद्गलाचार्यस्य पुत्रः । तत्स्वसा
 शतानन्दमाताऽहल्या । भा० ९ । २१ ॥
 तद्वंश्यः सोमकः ॥]
 ३ [दिवोदासः । वध्यश्चस्य मेनकायां जातः
 पुत्रः । तत्स्वसाऽहल्या । हरि० १ । ३२ ॥]
 ४ [दिवोदासः । वाराणस्यधिपः । धन्वन्तरिपुत्रस्य
 केतुमतः पुत्रः । तस्य भीमरथ इति नामान्तरं ।
 वायु० ९२ ॥]
 दीपकः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । ११ ॥
 + दीपदानफलं । अनु० १५५ । ४५ ॥
 दीप्तकीर्तिः । स्कन्दः । व० २३३ । ३ ॥
 दीप्तलोचनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 भीमेन हतः । भी० ९६ । २७ ॥
 दीर्घः । क्षत्रियः । मगधराजः । पाण्डुना हतः ।
 आ० १२२ । २७ ॥
 दीर्घजिह्वः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । ३० ॥
 ६८ । ३९ ॥

दीर्घतमाः । ब्रह्मऋषिः । उचथ्यस्य पुत्रः । तन्मा-
तरि ममतायां तेन सगर्भायां सत्यां तां यब्धुमा-
रब्धवतो ज्येष्ठपितृव्यस्य बृहस्पतेः शापादन्धो
जातः । तत्पत्नी प्रद्वेषी । तत्पुत्रा गौतमादयः ।
आ० ११३ । २२ ॥ स० ७ । ११ ॥
२१ । ५ ॥ शां० ३५० । ५४ ॥ अनु०
२७१ । ४२ ॥ तद्भ्राता भरद्वाजः ।

तेन सो० वं० अनुकुलोत्पन्नस्य बलिनामकस्य राज्ञो
भार्यायां सुदेष्णायां अङ्गवङ्गादिपञ्चपुत्रोत्पादनं ।
आ० ११३ । ५२ ॥ सुदेष्णाया दास्यां च
कक्षीवदादीनां एकादशानां पुत्राणामुत्पादनं ।
आ० ११३ । ४७ ॥

दीर्घनेत्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमेन हतः । द्रो० १२७ । ४२ ॥

दीर्घप्रज्ञः । क्षत्रियः । आ० ६८ । १६ ॥

दीर्घबाहुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमेन हतः । भी० ९६ । २७ ॥

दीर्घरोमः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० १३१ । १३ ॥

दीर्घलोचनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । १०४ ॥ १४८ । २१ ॥

दीर्घायुः । क्षत्रियः । श्रुतायुषः पुत्रः । तद्भ्राता
नियुतायुः । अर्जुनेन हतः । द्रो० ९३ । २७
-२९ ॥

+ दुःखं । तत्स्वरूपकथनं । व० १९६ । १६
-३५ ॥ तस्य पापफलत्वं । व० २१३ ॥

दुराधनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । १०१ ॥

दुराधरः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० १३१ । १० ॥

दुर्गा । तमोऽभिमानिनी लक्ष्मीः । तत्स्तुतिर्युधिष्ठि-
रकृता । वि० ८ ॥

तत्स्तुतिरर्जुनकृता । भी० २३ ॥

दुर्गाणि षट् । शां० ८६ । ५ ॥

[तत्स्तुतिः । हरि० २ । ३ ॥ अनिरुद्धकृता । हरि०
२ । १२० ॥ तत्स्तुतिः प्रद्युम्नकृता । हरि०
२ । १०७ ॥]

+ दुर्गातितरणोपायः । शां० ११० ॥

दुर्गालाः । देशः । भी० ९ । ५२ ॥

१ दुर्जयः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमेन हतः । द्रो० १३३ । ४० ॥

२ दुर्जयः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुवंश्यस्य
सुवीरस्य पुत्रः । तत्पुत्रो दुर्योधनः । अनु०
२ । ११ ॥

३ दुर्जयः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । कर्णेन हतः ।
क० ५१ । ४६ ॥

दुर्जया । वातापिदानवपुरी । अस्या मणिमतीति
नामान्तरं । व० ९४ । १-४ ॥

दुर्धरः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन
हतः । द्रो० १३५ । ३० ॥

दुर्निमित्तानि । उत्पातशब्दं पश्यत ।

दुर्मदः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन
हतः । द्रो० १५६ । ४२ ॥

दुर्मर्षणः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमेन हतः । शा० २५ । ५-८ ॥

१ दुर्मुखः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
तत्पराजयः सहदेवेन । द्रो० १०७ । १९ ॥
भीमेन हतः । द्रो० १३४ । २० ॥ तस्य पुत्रो
यशोधरः । द्रो० १८५ । ५ ॥

२ दुर्मुखः । असुरः । स० ९ । १७ ॥

३ दुर्मुखः । क्षत्रियः । स० ४ । २७ ॥

१ दुर्योधनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
प्रथमः पुत्रः । तन्माता गान्धारी । आ० ६३ ।
५८ ॥ रथोदारः । उ० १६५ । १९ ॥

तस्य कल्यंशत्वं । आ० ६८ । ८७ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० ६४ । १६० ॥ १२९ । ६८ ॥

तद्भ्रातृणां नामानि धृतराष्ट्रशब्दे द्रष्टव्यानि ।

तस्य द्रोणाचार्याद्विद्याभ्यासः । आ० १४२ ॥

[तस्य बलरामाद्गदाविद्याप्रप्तिः । भा० १० । ५७ ॥
विष्णु० ४ । १३ ॥]

तद्भार्या काशिराजसुता । आ० २२७ । १ ॥
तस्य विवाहः । आ० १३१ । १७ ॥

तस्य श्वशुरः । कलिङ्गदेशाधिपश्चित्राङ्गदः । शां०
४ । २ ॥

तस्य भार्या भानुमती इति प्रसिद्धिः ।

तस्य पुत्रो लक्ष्मणः । भी० ७३ । ३२ ॥ द्रो०
४६ । ११ ॥

[तस्य पुत्री लक्ष्मणा । श्रीकृष्णपुत्रस्य जाम्बवतेयस्य
साम्बस्य भार्या । भा० १० । ६८ ॥]

तस्य द्रुपदनगरे द्रुपदेन पराजयः । आ० १४८ । २३ ॥
तस्य पराजयो युधिष्ठिरेण । आ० २०५ । ४३ ॥

तस्य पराजयो भीमसेनेन । आ० २१८ । ५८ ॥
भी० ७९ । १७ ॥

तस्य पराजयः सात्यकिना । द्रो० ११६ । २५ ॥
तस्य पराजयोऽर्जुनेन । वि० ६६ । ४४ ॥ द्रो०

१०३ । ३१ ॥

तस्य पाण्डवसमृद्धिदर्शनेन संतापः । आ० १५२ ।
१० ॥

तस्य धृतराष्ट्रेण संवादः । आ० १५४ । २८ ॥

तस्य पतनं युधिष्ठिरसभायां जले स्थलभ्रमेण । स०
७४ । ६ ॥

तस्य द्वैतवनगमनं घोषयात्राव्याजेन । व० २४० ।
२३ ॥

तस्य चित्रसेनेन गन्धर्वेण बद्धा नयनं । व० २४३ । ७ ॥

तस्य प्रायोपवेशः । व० २५० । २० ॥

तस्य पाताललोकप्रापणं दैत्यसृष्ट्या कृत्या । व०
२५२ । २९ ॥

तद्बृहं प्रति दुर्वासस आगमनं । व० २६३ । ७ ॥

तेन दुर्वाससं प्रति वने वसतः पाण्डवान्प्रति
तेभ्यः शापदानेच्छया अकाले गमनप्रार्थना ।

व० २६३ । १९-२३ ॥

तेन वैष्णवयज्ञकरणं । व० २५६ । २० ॥

तं प्रति चारैः कीचकवधकथनं । वि० २९ । २७ ॥
तेन सुशर्मणो विराटनगरप्रेषणं । वि० ३२ ॥

तस्य द्वारकागमनं युद्धे श्रीकृष्णस्य स्वसाहाय्यप्रार्थ-
नार्थं । उ० ७ । ५ ॥

तेन शल्यं प्रति युद्धे स्वस्य साहाय्यकरणप्रार्थना ।
उ० ८ । १८ ॥

तस्य जलस्तंभनादिसमर्थमन्त्रवत्त्वं । उ० ६१ ॥

तेन सन्ध्यर्थमागच्छतः श्रीकृष्णस्य मार्गे सभानिर्मा-
पणं । उ० ८५ ॥

तेन पाण्डवसाहाय्यार्थं गच्छतः शल्यस्य मार्गे सभा-
निर्माणं । उ० ८ । ८ ॥

तेन श्रीकृष्णस्य भोजनायामन्त्रणं । उ० ९१ ।
१३ ॥

तेन कण्वापहासः । कण्वेन तस्मै शापदानं च ।
उ० १०५ । ४०-४३ ॥

तेन श्रीकृष्णं प्रति खेषां निरपराधत्वकथनं । उ०
१२७ । ६ ॥

तत्सेनाया भीष्मेण रथातिरथसंख्यानं । उ० १६५ ॥

तस्य द्रोणाचार्येणाभिमन्त्रितकवचबन्धः । द्रो० ९४ ।
३९ ॥

तं प्रति कृपाचार्येण सन्धिविधानं । शा० ३ ॥

तं प्रति परशुरामेण सन्धिविधानं । उ० ९६ । ३ ॥

तं प्रति द्रोणाचार्येण सन्धिविधानं । उ० १३९ ।
२२ ॥

तं प्रति भीष्माचार्येण सन्धिविधानं । भी० १२१ ।
५१ ॥

तं प्रत्यश्चत्थामाचार्येण सन्धिविधानं । क० ९४ ।
२० ॥

तस्य वधकथा संक्षेपेण । शा० १ । २९ ॥

तस्यार्जुनेन निन्दा । शा० २३ । २०-५२ ॥

तस्य श्रीकृष्णेन निन्दा । तेन श्रीकृष्णगर्हणं च ।
शां० ६२ । १७-२६ ॥

तेनात्मस्तुतिः । शा० ६२ । ५९ ॥

तस्य युद्धात्पलायनं । शा० २४ । २३ ॥

तस्यान्वेषणमश्वत्थाम्ना । श० २५ । ४० ॥
 तस्य द्वैपायनहृदप्रवेशः । श० २९ । ४४ ॥
 तं प्रति युधिष्ठिरेण निष्ठुरवचनं । श० ३१ । १६ ॥
 तेन हृदादुत्थानं । श० ३२ । ४८ ॥
 तस्य गदायुद्धोपक्रमः । श० ३३ । ५२ ॥
 तस्योरुभेदनं भीमेन । श० ५९ । ४६ ॥
 तस्य समाश्वासनं युधिष्ठिरेण । श० ६० । २१ ॥
 तच्छिरसि पुष्पवृष्टिः । श० ६२ । ६४ ॥
 तं भग्नसक्थिकं दृष्ट्वाऽश्वत्थामादीनां शोकः । श० ६६ । ९ ॥
 तस्य प्राणत्यागः । सौ० ९ । ५७ ॥
 २ दुर्योधनः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुवं-
 श्यस्य दुर्जयस्य पुत्रः । तत्पुत्री सुदर्शना अमे-
 र्भार्या । अनु० २ । १२-५० ॥
 दुर्वासाः । महर्षिः । आ० ६८ । १३३ ॥
 स० ७ । ११ ॥ ११ । २३ ॥ [अत्रेः पुत्रः ।
 शङ्करस्यांशभूतः । तन्माता अनसूया । तद्भ्रातरौ
 दत्तात्रेयः सोमश्च । भा० ४ । १ ॥]
 तस्य कुन्त्या परिचर्या । तेन तस्या मन्त्रोपदेशश्च ।
 आ० ६८ । १३२ ॥ १२० । ५ ॥ १२८ ।
 ६२ ॥ व० ३०५ । २० ॥
 तस्य परिचर्या दुर्योधनेन । व० २६३ । १० ॥
 तस्य वने वसत्सु पाण्डवेषु दुर्योधनप्रार्थनया द्रौपदी-
 भोजनकालानन्तरं गमनं । व० २६४ । १ ॥
 [शिवपु० शतरुद्रसं० ३७ ॥]
 तस्य सशिष्यवर्गस्य पाण्डवभयात्पलायनं । व०
 २६४ । ३४ ॥
 [तेनाम्बरीषमारणेच्छया कृत्योत्पादनं । तस्य अम्ब
 रीषरक्षणार्थं विष्णुना स्थापितात्सुदर्शनयुधाद्विधा
 पलायनं । भा० ९ । ४ ॥]
 तस्य शापादिन्द्रस्य राज्यभ्रंशः । ब्रह्मवैवर्त० प्रकृ-
 तिलिखं० ३६ ॥]
 तस्य परिचर्या श्रीरुक्मिणीकृष्णाभ्यां । अनु० २६४ ॥
 तस्य परिचर्या कुशिकेन । अनु० ८७ ॥

तेन श्वेतकिराजयाजनं । आ० २४९ । ५९ ॥
 तेन व्रीहिद्रोणापरनाम्नो मुद्गलस्य परीक्षणार्थं तत्समी-
 पगमनं । व० २६१ । ११ ॥
 दुर्विभागाः । देशः । स० ७८ । ८८ ॥
 दुर्विमोचनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 द्रो० १२७ । ४४ ॥ श० २५ । ४ ॥
 दुर्विरोचनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० ६८ । ९७ ॥
 दुर्विषहः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० २०१ । १ ॥ भी० ७७ । ७ ॥
 भीमसेनेन हतः । श० २५ । १७ ॥
 दुलिदुहः । क्षत्रियः । आ० १ । २५८ ॥
 + दुद्रशकुनानि । उत्पातशब्दं पश्यत ।
 दुश्शालः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० ६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥
 दुश्शाला । धृतराष्ट्रस्य पुत्री । जयद्रथस्य भार्या ।
 आ० ६८ । १०९ ॥
 तदुत्पत्तिः । आ० १३० । १९ ॥
 तस्या विवाहः । आ० ६८ । १०९ ॥
 तयाऽर्जुनप्रसादनं । अश्व० ७८ । ३३ ॥
 दुश्शासन । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
 द्वितीयः पुत्रः । आ० ६३ । ५८ ॥ २०१ ।
 १ ॥ वि० ३७ । २ ॥ भी० ७७ । ७ ॥
 रथोदारः । उ० १६५ । १९ ॥
 तेन द्रौपदीवस्त्रापहारः । स० ९० । ४० ॥
 तस्य पराभवोऽर्जुनेन । वि० ६५ । ३० ॥ द्रो०
 ९० ॥
 तस्यार्जुनेन सह युद्धं । भी० ११० । १९ ॥
 तस्याभिमन्युना सह युद्धं । द्रो० ३९ । २७ ॥
 तस्य द्रोणेनोपालम्भः । द्रो० १२२ । १-२७ ॥
 तत्पुत्रेणाभिमन्योर्वधः । द्रो० ४९ । १३ ॥
 तत्पुत्रस्य द्रौपदेयेन वधः । क० २ । १६ ॥
 तस्य पराभवः सात्यकिना । द्रो० १२३ । १० ॥
 तस्य भुजोत्पादनं भीमसेनेन । क० ८७ । २८ ॥

तस्य वक्षोविदारणं भीमसेनेन । क० ८७ । २९ ॥

तस्य प्राणत्यागः । क० ८८ । १८ ॥

तच्छववर्णनं गान्धार्या । स्त्री० १८ । १९ ॥

दुष्कर्णः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।

आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ३ ॥ भी० ७७ ।

८ ॥ तस्य शतानीकेन पराभवः । भी० ७९ ।

५२ ॥ भीमसेनेन हतः । द्रो० १५६ । ४३ ॥

+ दुष्कर्म । पापशब्दं पश्यत ।

+ दुष्कुलादपि स्त्रीग्रहणं । शां० १६३ ।

३२ ॥

+ दुष्टेष्वपि गुणग्रहणं । आ० ९९ । १६ ॥

दुष्पराजयः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

आ० १३१ । ९ ॥

दुष्प्रधर्षः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

भी० ६४ । २९ ॥ क० ४६ । ८ ॥ भीमे-

न हतः । शा० २५ । १६ ॥

दुष्प्रधर्षणः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।

आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥ २०१ । १ ॥

दुष्प्रहर्षः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।

आ० ६८ । ९६ ॥

१ दुष्यन्तः । क्षत्रियः । सो० वं० इलिलस्य पुत्रः ।

तस्य प्रथमा भार्या लाक्षी । तस्या लक्षणेति

नामान्तरं । तत्पुत्रो जनमेजयः । द्वितीया भार्या

शकुन्तला । तत्पुत्रो भरतः । आ० ६३ ।

२९ ॥ ८८ । १८ ॥

तस्य भ्रातरः । शूरो भीमो वसुः प्रवसुश्च । आ०

८८ । १७ ॥

तस्योपाख्यानं । आ० ८९-१०१ ॥ [भा० ९ ।

२० ॥ ब्रह्म० १३ ॥]

तस्य मृगयार्थं गमनं । आ० ९० ॥

तस्य कण्वाश्रमगमनं । आ० ९१ । ३७ ॥

तस्य शकुन्तलया संवादः । आ० ९२ । ९७ ॥

तं प्रति शकुन्तलायाः परुषस्तन्ववचने । आ०

९९ ॥

तेन शकुन्तलायास्तद्भार्यात्वे आकाशवाणीश्रवणं ।

आ० १०० । २ ॥

स्य शकुन्तलया विवाहः । आ० ९४ । ३४ ॥

२ दुष्यन्तः । क्षत्रियः । सो० वं० अजमीढस्य

पुत्रः । तन्माता नीली । तद्भ्राता परमेष्ठी । आ०

१०१ । २० ॥

दुस्सहः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।

आ० ६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥ भी०

७७ । ७ ॥ भीमसेनेन हतः । द्रो० १३५ ।

३६ ॥

दूषणः । खरस्य बन्धू राक्षसः । व० २७८ । ५० ॥

दृढः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन

हतः । द्रो० १३७ । ३० ॥ १५८ । १९ ॥

दृढक्षत्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

आ० ६८ । ९९ ॥ १३१ । ८ ॥

दृढधन्वा । क्षत्रियः । आ० २०१ । १५ ॥

दृढरथः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

आ० ६८ । १०४ ॥ भीमेन हतः । द्रो०

१५८ । १९ ॥

दृढरथाश्रयः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

आ० १३१ । १२ ॥

दृढवर्मा । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

आ० ६७ । ९९ ॥ १३१ । ८ ॥

दृढव्यः । ऋषिः । अनु० २५५ । ३४ ॥

दृढसन्धः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । ९ ॥

दृढसेनः । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । द्रोणेन हतः ।

द्रो० २१ । ५२ ॥

दृढस्युः । (दृढास्यः) । अगस्त्यऋषेः पुत्रः ।

तन्माता लोपासुद्रा । तस्य इध्मवाह इति नामा-

न्तरं । व० ९७ । ३१ ॥

दृढहस्तः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।

आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । १० ॥

दृढायुः । क्षत्रियः । सो० वं० ऐलस्य पुरुरवसः

पुत्रः । तन्माता उर्वशी अप्सराः । तद्भ्रातरः आयुः
धीमान् अमावसुः वनायुः शतायुश्च । आ०
६९ । २८ ॥
दृढायुधः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । ९९ ॥
दृढाश्वः । क्षत्रियः । सू० वं० कुवलाश्वपुत्रः ।
व० २०७ । ३७ ॥ [तत्पुत्रो हर्यश्वः । भा०
९ । ६ ॥]
दृढेयुः । ऋषिः । अनु० २५५ । ३६ ॥
दृषद्वती । नदी । व० ८१ । ८७ ॥ ८८ ।
११ ॥ भी० ९ । १५ ॥ शां० ५७ ॥
३० ॥ The Caggar which flowed th-
rough Ambala and Sirhind, now lost
in the sands of Rajaputana.
देवाः । सुराः । तेषां दैत्यैर्युद्धं । आ० १९ ॥
स० ५२ । १० ॥ तेषां गरुडेन सह युद्धं ।
आ० ३२ । १ ॥
तदंशा राजानः । आ० ६८ । ६८ ॥
तेषां चातुर्वर्ण्यं । शां० २०७ । २६ ॥
तैर्नैमिषारण्ये यज्ञकरणं । आ० २१४ । १ ॥
सौ० १८ । १ ॥
तेषां मनुष्यचित्तस्थविज्ञानसामर्थ्यं । अनु० २३७ ।
२० ॥
देवकः । क्षत्रियः । पूर्वजन्मनि गन्धर्वपतिः ।
देवक्याः पिता । आहुकस्य पुत्रः । उग्रसेनस्य
भ्राता । आ० ६८ । ६८ ॥ [भा० ९ । २४ ॥
विष्णु० ४ । १४ ॥]
१ देवकी । देवकपुत्री वसुदेवभार्या । श्रीकृष्णस्य
माता । स० २३ । ९ ॥
तस्या विवाहः । स० २३ । ९ ॥ [भा० १० । १ ॥]
तस्या नारदेन संवादः । अनु० ९९ । २ ॥
तस्या भर्ता सह सहगमनं । मौ० ८ । १८-२४ ॥
२ देवकी । शैब्यस्य पुत्री । युधिष्ठिरभार्या ।
तत्पुत्रो यौधेयः । आ० ६३ । ७५ ॥
देवकूटतीर्थं । व० ८२ । १४१ ॥

देवगन्धर्वाः । तेषां नामानि । आ० ६६ । ४२ ॥
१३२ । ३६ ॥
देवदत्तः । अर्जुनस्य शङ्खः । स० ३ । ९ ॥
देवप्रस्थः । देशः । स० २८ । १३ ॥
देवभ्राट् । आ० १ । ५६ ॥
देवयानी । शुक्राचार्यपुत्री । ययातेर्मर्या । आ०
६३ । ६ ॥ ६९ । ३७ ॥ [तन्माता प्रियव्र-
तपुत्री ऊर्जस्वती । भा० ५ । १ ॥]
तस्याः कथा । आ० ७०—७७ ॥ [भा० ९ ।
१८ ॥ मत्स्य० २७—३५ ॥]
तस्या वनक्रीडा । आ० ७२ । ४ ॥
तस्याः शर्मिष्ठाया कूपे प्रक्षेपः ययातिनोद्धरणं च ।
आ० ७२ । १३—२३ ॥
तस्या विवाहः । आ० ७५ । ४७ ॥
तस्याः पुत्रोत्पत्तिः । आ० ७६ । ८ ॥ [मत्स्य०
३१ ॥]
तत्पुत्रौ यदुः तुर्वसुश्च । आ० ७७ । १२ ॥
१ देवरातः । ऋषिः । शुनश्शेषः । अनु०
६ । ८ ॥ स विश्वामित्रपुत्रोप्यभवत् । अनु०
७ । ५० ॥
२ देवरातः । क्षत्रियः । स० ४ । ३२ ॥
देवलः । प्रत्यूषस्य पुत्रो देवर्षिः । आ० ६७ ।
२६ ॥ स० ४ । १६ ॥ असित इत्यस्यैव
नामान्तरमिति भाति । शां० २८१ । १ ॥
तेन देवलोके पितृन्प्रति महाभारतकथनं । आ०
१ । १२४ ॥
तेन जैगीषव्ययोगप्रभावदर्शनं । शा० ५१ । ७ ॥
तस्य नारदेन संवादः । शां० २८१ । १ ॥
देवव्रतः । भीष्मः । आ० ६३ । ५० ॥ १०७ ।
७३ ॥
१ देवशर्मा । ऋषिः । तद्भार्या रुचिः यामिन्द्र-
श्चक्रमे । अनु० ७५ । १८ ॥
२ देवशर्मा । ऋषिः । सर्पसन्ने सदस्यः । आ०
५३ । ९ ॥

देवश्रवाः । ऋषिः । शां० ४६ । ६ ॥
 देवसेना । दक्षप्रजापतिकन्या । व० २२६ ।
 १ ॥ स्कन्दस्य भार्या । व० २२९ । ५२ ॥
 देवसेनाप्रियः । सुब्रह्मण्यः । व० २३३ । ८ ॥
 देवस्थानः । ब्रह्मर्षिः । शां० २० । १ ॥
 ४६ । ६ ॥
 देवहव्यः । ऋषिः । स० ७ । १९ ॥
 देवहृदः । तीर्थविशेषः । व० ८३ । ३८ ॥
 देवातिथिः । क्षत्रियः । सो० वं० पूर्ववश्यस्याक्रो-
 धनस्य पुत्रः । तन्माता कालिङ्गी कण्डूः । तद्भार्या
 वैदर्भी मर्यादा । तत्पुत्रः ऋचः । आ० ६३ ।
 २२ ॥
 १ देवापिः । क्षत्रियः । सो० वं० प्रतीपपुत्रः ।
 तन्माता सुनन्दी । तद्भ्रातरौ शन्तनुः बाह्वीकश्च ।
 अयं बाल्य एव प्रवव्राज । आ० ६३ । ४७ ॥
 १०१ । ४९ ॥ [तेन योगमास्थाय कलापग्रामे
 वासः । मा० ९ । २२ ॥ १२ । २२ ॥]
 २ देवापिः । क्षत्रियः । सः पृथूदकतीर्थे तपस्तप्त्वा
 ब्राह्मणो बभूव । शा० ४१ । १० ॥
 ३ देवापिः । चैद्यः क्षत्रियः । कर्णेन हतः । क०
 ५१ । ४९ ॥
 देवारण्यः । क्षेत्रं । आ० २४५ । ३२ ॥
 देवावृधः । शां० २४० । २१ ॥ अनु०
 २०० । ७ ॥
 देविका । नदी । भी० ९ । १६ ॥
 देविकातीर्थं । व० ८० । १०३ ॥
 देवी । वरुणस्य भार्या । आ० ६७ । ५२ ॥ तत्पु-
 त्रो बलः । पुत्री मद्याभिमानीनी सुरा ।
 देवीतीर्थं । व० ८१ । ५१ ॥
 देशाः । जनपदाः । तेषां नामानि । भी० ९ ॥
 [मत्स्य० ११४ ॥]
 दैत्यः । असुरशब्दं पश्यत ।
 दैत्यद्वीपः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । ११ ॥
 दैत्यसेना । दक्षप्रजापतिसुता । व० २२६ । १ ॥

+ दैवपुरुषकारयोर्भिलितयोः कार्यनिर्वा-
 हकत्वं । सौ० २ । ९ ॥ अनु० ९ । १ ॥
 + दैवस्य श्रैष्ठ्यं । उ० २९ । २० ॥ द्रो०
 २४ । ५ ॥ शा० ६४ । ४६ ॥
 + दौहित्रप्रशंसा । आ० ८७ । २८-३०
 द्युः । अष्टवसुष्वन्यतमः । यो वसिष्ठशापाद्भीष्मो-
 ऽजनि । आ० १०६ । १५ ॥
 १ द्युतिमान् । क्षत्रियः । स० वं० इक्ष्वाकुवं-
 श्यस्य मदिराश्वस्य पुत्रः । तत्पुत्रः सुवीरः ।
 अ० २ । ९ ॥
 २ द्युतिमान् । क्षत्रियः । साल्वराजः । यः
 ऋचीकाय खराज्यं दत्तवान् । शां० २४० ।
 अनु० २०० । २३ ॥
 १ द्युमत्सेनः । क्षत्रियः । प्राक्कालीनः साल्वराजः ।
 सत्यवतः पिता । सावित्र्याः श्वशुरः । तस्य
 पश्चादन्धत्वप्राप्तिः राज्यनाशश्च । व० २९५ ।
 ७ ॥
 तस्य चक्षुःप्राप्तिः । व० २९९ । १ ॥
 तस्य राज्यप्राप्तिः । व० ३०० । ११ ॥
 तस्य सत्यवता संवादः । शां० २७३ । २ ॥
 २ द्युमत्सेनः । क्षत्रियः । साल्वदेशाधिपः । राज-
 सूयदिग्विजयेऽर्जुनेन जितः । स० ४ । ३७ ॥
 २७ । ११ ॥
 ३ द्युमत्सेनः । क्षत्रियः । श्रीकृष्णेन हतः । स०
 ६१ । ७ ॥ अयं द्वितीयद्युमत्सेनादनन्य इति
 भाति ।
 + द्यूतं । देवनं । युधिष्ठिरस्य । स० ८४ । २१ ॥
 ,, नलराजस्य । व० ५६ । ९ ॥
 ,, विराटराजस्य । वि० ७० । १२ ॥
 द्यूतपर्व । स० ७३-९५ ॥
 द्यूः । (द्युः) । अष्टवसुष्वन्यतमः । यो वसिष्ठ-
 शापाद्भूमौ भीष्मोऽभूत् । आ० १०६ ।
 १७-४० ॥
 द्रमिडाः । (द्रविडाः) । देशः । भी० ९ ।

५८ ॥ Part of the Deccan from Madras to Seringapatam and cape Comorin. Its capital was Kanchipura modern name Conjeevaram.

द्रविणः । धरनामकवसोः पुत्रः । आ० ६७ । २१ ॥

द्रुपदः । क्षत्रियः । पाञ्चालराजः । यज्ञसेनः । आ० १८० । ६ ॥ महारथः । उ० १७० । ८ ॥ [सोमकस्य पौत्रः । पृषतस्य पुत्रः । भा० ९ । २२ ॥ हरि० १ । ३२ ॥ गरुडपु० १४० ॥ तस्य वंशोप्यत्र द्रष्टव्यः ।]

तस्योत्पत्तिः । आ० १४० । ४३ ॥ १५० । १२ ॥ १८० । ६ ॥

तस्योत्पत्तिः । मेनकादर्शनक्षुभितात्पृषतराजस्य रेतसः । आ० १५० । १० ॥

तद्राजधान्याः माकन्दीति नाम । आ० १४८ । ७८ ॥ सोमिवेश्यस्य शिष्यः । द्रोणाचार्यस्य सतीर्थश्च । आ० १४० । ४४ ॥

तं प्रति धनयाचनार्थं द्रोणाचार्यस्य गमनं । आ० १४० । ६९ ॥

तस्य ग्रहणार्थं कुरुपाण्डवानां पाञ्चालनगरगमनं । आ० १४८ । ७ ॥

तस्य जीवग्राहग्रहणमर्जुनेन । आ० १४८ । ६३ ॥ तस्य पत्नी सौत्रामणी (कौसवी) । आ० १४९ । ४९ ॥

तस्य पुत्रार्थं तपश्चरणं । शिखण्डिनामकपुत्रोत्पत्तिश्च । उ० १८८ । ३ ॥

तेन पुनः पुत्रोत्पत्तिं प्रति यागकरणं । आ० १४९ । ४८ ॥

तस्य धृष्टद्युम्ननामकपुत्रस्य कृष्णानामकपुत्र्याश्च यज्ञ-कुण्डादुत्पत्तिः । आ० १८१ । ४०-४५ ॥

तस्यार्धराज्यापहारो द्रोणाचार्येण । आ० १४८ । ७३ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० १५० । १२-१४ ॥

तस्यान्ये पुत्राः सुमित्रादयः । तेषु सुमित्रः (सौमित्रः)

जयद्रथेन हतः । प्रियदर्शनः कर्णेन हतः । आ० २१८ । ३० ॥ वीरकेतुः द्रोणाचार्येण हतः । द्रो० १२२ । ४० ॥ सुरथः शत्रुञ्जयश्च द्रोणाचार्येण हतौ । द्रो० १५७ । १८० ॥ ध्वजकेतुः । आ० २१८ । १९ ॥

तेन धृतराष्ट्राय पाण्डवैः साकं सन्ध्यर्थं पुरोहितप्रेषणं । उ० ६ । १७ ॥

तस्य वधः द्रोणाचार्येण । द्रो० १८७ । ४२ ॥

१ द्रुमः । सूतस्य अधिरथस्य पुत्रः । कर्णस्य भ्राता । भीमसेनेन हतः । द्रो० १५६ । २७ ॥

२ द्रुमः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ८ ॥

३ द्रुमः । किंपुरुषाचार्यः । स० १० । ३० ॥ ६७ । १६ ॥

१ द्रुमसेनः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ३५ ॥ धृष्टद्युम्नेन हतः । द्रो० १७१ । २२ ॥

२ द्रुमसेनः । शल्यस्य चक्ररक्षकः । युधिष्ठिरेण हतः । श० ११ । ५३ ॥

१ द्रुह्युः । क्षत्रियः । सो० वं० ययातेः पुत्रः । तन्माता शर्मिष्ठा । आ० ६३ । ७ ॥ ६९ । ३८ ॥ तद्भ्रातरौ अनुः पूरुश्च । [तस्य वंशः । भा० ९ । २३ ॥]

२ द्रुह्युः । क्षत्रियः । सो० वं० मतिनारपुत्रः । आ० ८८ । १३ ॥

१ द्रोणः । अङ्गिरसां वरः । आचार्यः । भरताचार्यः । भारद्वाजः । भरद्वाजस्य पुत्रः । शोणाश्च । रुक्मरथः । रथयूथपयूथपः । उ० १६७ । १४ ॥

तस्योत्पत्तिः । धृताचीदर्शनक्षुभितात् द्रोणे धृताङ्गर-द्वाजरेतसः । आ० ६४ । १४८ ॥ १४० । ३९ ॥ १८० । ५ ॥

तत्पितृव्यस्याग्निवेश्यस्य शिष्यः । आ० १४० । ४३ ॥

तस्य बृहस्पत्यंशत्वं । आ० ६८ । ६९ ॥

तस्य भार्या शरद्वतः पुत्री कृपी । आ० १४० । ४८ ॥

तत्पुत्रोऽश्वत्थामा । आ० १४० । ४९ ॥

तस्य धनयाचनार्थं द्रुपदसमीपगमनं । आ० १४० ।
६९ ॥

तस्य स्नानार्थं गङ्गामवतीर्णस्य ग्राहेण ग्रहणं । आ०
१४२ । १२ ॥

तस्य परशुरामाच्छस्त्रविद्याभ्यासः । आ० १८० ।
१२ ॥

तेन पञ्चाहानि युद्धकरणं । आ० २ । ३० ॥

तेन द्रुपदस्यार्धराज्यापहारः । आ० १४८ । ७३ ॥

तद्राज्यस्याहिच्छत्रमिति नाम । आ० १४८ ।
८१ ॥

तस्य प्रशंसा भीमेण । वि० ५१ । ११ ॥

तस्यार्जुनेन सह युद्धे पराजयः । वि० ५९ । ९७ ॥

तेन दुर्योधनं प्रति पाण्डवैः सह सन्धिविधानं ।
उ० १३९ । २२ ॥

तत्पराक्रमवर्णनं । भी० ७७ । ८४ ॥ द्रो०
१२५ । ५९ ॥

तेन द्रुपदपुत्रस्य शङ्खस्य वधः । भी० ८२ । २३ ॥

तस्य सैनापत्येऽभिषेकः । द्रो० ७ । ६ ॥

तेन वसुदानस्य वधः । द्रो० २१ । ५५ ॥

तद्धनुश्शतस्य सात्यकिना छेदः । द्रो० ९८ । ३९ ॥

तेन सह युधिष्ठिरस्य युद्धं । द्रो० १०६ ॥

तद्रथाष्टकभञ्जनं भीमसेनेन । द्रो० १२७ । २२ ॥

तत्सारथिवधो भीमेन । भी० ७५ । ३१ ॥

तेन दुश्शासनाधिक्षेपः । द्रो० १२२ । १-२७ ॥

तेन विराटद्रुपदयोर्वधः । द्रो० १८७ । ४२ ॥

तेनार्जुनप्रशंसनं दुर्योधनाधिक्षेपश्च । द्रो० १८६ ॥

तद्वधकथनं संक्षेपेण । द्रो० ८ । ३० ॥

तच्छिरश्छेदो धृष्टद्युम्नेन । द्रो० १९३ । ६४ ॥

तच्छववर्णनं । स्त्री० २३ । ३१ ॥

तस्यौर्ध्वदैहिकं । शां० ४१ । ३ ॥ स्त्री०
२३ । ४२ ॥

२ द्रोणः । पर्वतः । शां० ३२५ । १८४ ॥

३ द्रोणः । ७ तत्पालकृषेः पुत्रः शार्ङ्गकः । तन्माता

जरिता । आ० २५८ । १५ ॥ अनु०
५३ । २२ ॥

+ द्रोणवधपर्व । द्रो० १८५—१९३ ॥

द्रोणशत्रुः । धृष्टद्युम्नः । आ० १८५ । ८ ॥

द्रौणायनिः । अश्वत्थामा । भी० ९४ । २० ॥

द्रौणिः । अश्वत्थामा । आ० १५२ । ३० ॥

द्रौपदी । द्रुपदपुत्री । पाण्डवानां भार्या । तस्याः
कृष्णेति नामान्तरं । तद्भ्रातरो द्रुपदशब्दे
द्रष्टव्याः । तस्या उत्पत्तिः । आ० ६४ । १५२ ॥
१४९ । ६० ॥ १८५ । ११ ॥

तस्याः श्रियोशत्वं । आ० ६८ । १५६ ॥

तत्स्वयंवरश्रवणं पाण्डवैः । आ० १७९ । ७ ॥

तस्याः स्वयंवरः । आ० ६१ । ३१ ॥ ६३ ।
७३ ॥ २०० । ५५ ॥

तत्स्वयंवरार्थमागतानां राज्ञां नामानि । आ०
२०१ ॥

तयाऽर्जुनकण्ठे मालाप्रक्षेपः । आ० २०३ । ३१ ॥

तस्याः पञ्चपत्नीत्वं । आ० २१० । २३ ॥

तस्याः पञ्चपत्नीत्वे व्यासेन कारणकथनं । आ०
२११ । २३ ॥

तस्याः पञ्चपाण्डवैः पाणिग्रहणं । आ० २१५ ।
२२ ॥

तस्याः पुत्रोत्पत्तिः तेषां नामानि च । प्रतिविन्ध्यः

सुतसोमः श्रुतकीर्तिः शतानीकः श्रुतसेनः इति ।

आ० ६३ । ७३-७४ ॥ ६४ । १६४ ॥

६८ । १२८ ॥ २४७ । ७४ ॥

तस्याः प्रातिकामिना संवादः । स० ८९ । १७ ॥

तस्या धूतसभानयनं । स० ८९ । ४३ ॥

तद्वस्त्रापहारो दुश्शासनेन । स० ९० । ४० ॥

तया सभ्यान्प्रति प्रश्नाः । स० ९१ । ११ ॥

तस्यै धृतराष्ट्रेण वरदानं । स० ९२ । २६ ॥

तस्याः समाश्वासनं श्रीकृष्णेन । व० १२ । १३१ ॥

तस्या युधिष्ठिरेण सह दुर्योधनादीन्युद्धे जित्वा स्वराज्य-

ग्रहणे विवादः । अस्यैव हठवाद इति नाम ।
 व० २७ । ३—३९ ॥
 तस्या अधःपतनं गन्धमादनप्रयाणसमये । व०
 १४६ । ४ ॥
 तया सत्यभामया सह संवादे स्वस्य पतिषु वर्तन-
 प्रकारकथनं । व० २३४ ॥
 [तां प्रति श्रीकृष्णमहिषीभिः स्वस्वोद्वाहकथाकथनं ।
 भा० १० । ८३ ॥]
 तया रात्रौ दुर्वाससो भिक्षार्थमागमनसमये श्रीकृ-
 णस्य स्मरणं । व० २६४ । ७ ॥
 तस्याः कोटिकाश्येन सह संवादः । व० २६७ ॥
 तस्या जयद्रथेनापहारः । व० २६९ । २३ ॥
 तस्या वनसंचारश्रान्ताया अर्जुनेन वहनं । वि०
 ६ । २६ ॥
 तस्या अज्ञातवासे नामधेयं मालिनीति । वि० १४ ।
 ४५ ॥
 तत्सौन्दर्यवर्णनं । आ० १४९ । ६२ ॥ स०
 ८८ । ३३ ॥ वि० १४ । २१ ॥ १६ ।
 १३ ॥ २० । ३२ ॥
 तस्याः कीचकेन पादप्रहारः । वि० १९ । २२ ॥
 तया महानसे प्रसुप्तस्य भीमसेनस्य प्रबोधनं । वि०
 २२ । ९ ॥
 तस्याः भीमेन सह संवादः । वि० २४ । १ ॥
 तां प्रति भीमेन पतिव्रतामाहात्म्यकथनं । वि०
 २७ । ४५ ॥
 तया श्रीकृष्णं प्रति खानुभूतदुःखकथनं । उ०
 ८१ । १—४३ ॥
 तस्या मूर्च्छा पुत्रवधश्रवणेन । सौ० ११ । ६ ॥
 तस्याः समाश्वासनं गान्धार्या कुन्त्या च । स्त्री०
 १५ । १७ ॥
 तया युधिष्ठिरं प्रति प्रजापालनस्यावश्यकर्तव्यत्वक-
 थनं । शा० १४ । ६ ॥
 तस्याः पतनं महाप्रस्थानगमनसमये । महा० २३ ॥
 + द्रौपदीहरणपर्व । व० २६३—२७२ ॥

द्रौपदेयाः । द्रौपदीपुत्राः । द्रौपदीशब्दं पश्यत ।
 + द्वादशदिवसयुद्धारम्भः । द्रो० १८ ॥
 तत्समाप्तिः । द्रो० ३२ ॥
 + द्वादशद्वादशीतिथयः । अश्व० ११३—
 ११४ ॥
 तन्नियामकभगवद्रूपाणि । अनु० १७१ ॥
 द्वादशादित्याः । आदित्यशब्दं पश्यत ।
 + द्वादशीव्रतं । अश्व० ११३—११४ ॥
 [अम्बरीषकृतं । भा० ९ । ४ ॥]
 द्वादशमासेषु पूज्यानि भगवद्रूपाणि । अनु० १७१ ॥
 द्वापरः । तृतीयं युगं । तदभिमानि असुरश्च ।
 व० ३ । ७३ ॥ ५५ । १ ॥ ८३ । ९० ॥
 १२२ । २१ ॥ [मत्स्य० १६५ ॥]
 तद्युगधर्माः । व० १५१ । २८ ॥ शा० ६९ । १६ ॥
 तस्य कलेश्च सन्धौ भारतयुद्धं । आ० २ । १३ ॥
 तस्य दमयन्तीस्वयंवराथमागमनं । व० ५५ । १ ॥
 द्वारका । द्वारावती । श्रीकृष्णस्य पुरी । तस्या वर्णनं ।
 स० ५७ । १ ॥ Dwaraka in Guzerat.
 [तन्निर्माणं विश्वकर्मणा । हरि० २ । ५८ ॥ भा०
 १० । ५० ॥]
 तत्रार्जुनस्य यतिवेषेण गमनं । आ० २४१ । २ ॥
 तत्रोत्पातप्रादुर्भावः । मौ० ३ । २ ॥
 तस्याः समुद्रेण प्लावनं । मौ० ८ । ४२ ॥
 द्वारपालं । तीर्थं । व० ८१ । १५ ॥
 द्विजिहाः । सर्पाः । तेषां द्विजिह्वत्वप्राप्तिः ।
 आ० ३४ । २७—२९ ॥
 द्वितः । चतुर्थस्य गौतमस्य पुत्रः । एकतत्रितयो-
 र्मध्यमो भ्राता । स० ७ । ११ ॥
 तस्य कथा । श० ३७ ॥
 द्वितीयदिवसयुद्धारम्भः । भी० ५० ॥
 तत्समाप्तिः । भी० ५५ ॥
 द्विमूर्धा । असुरः । द्रो० २९ । ३९ ॥
 द्विविदः । वानरः । व० २९० । ४ ॥
 [तस्य बलरामेण वधः । भा० १० । ६ ॥]

द्वीपाः । जम्बूद्वीपादयः । तेषां नामानि वर्णनं च ।
भी० ११—१२ ॥ [भा० ५ ॥]

द्वैपायनः । व्यासः । तन्नामनिर्वचनं । आ०
१ । २३ ॥ ६४ । १२८ ॥

द्वैपायनहृदः । तीर्थं । शा० ३० । ५६ ॥
५५ । ३० ॥ अश्व० ६० । २७ ॥

तस्मिन्दुर्योधनेन निमज्ज्य स्थितिः । शा० २९।४४॥
१ द्वैतवनं । सरस्वतीतीरस्थं मरुधन्वदेशसमीपस्थं
वनं । शा० ३७ ॥

तत्र पाण्डवानां वासः । व० २४ ॥ २६ ॥ ३६॥
१७९ ॥ २३९ ॥ २४७ ॥ २५७ ॥ ३११॥
वि० ५ । ५ ॥

२ द्वैतवनं । सरः । व० २४ । १० ॥

ध.

धनदः । कुबेरः । स० ११ । ५१ ॥
१ धनञ्जयः । अर्जुनः । तन्नामनिर्वचनं । वि०
४३ । २६ ॥

२ धनञ्जयः । सर्पः । आ० ३५ । ५ ॥ स०
९ । १० ॥ उ० १०३ । ९ ॥

धनिकत्वनिन्दा । शा० १७५ । ११ ॥
धनुर्धरः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमेन हतः । क० ८८ । १९—२३ ॥

धनुषाक्षः । (धनुषाख्यः) । ऋषिः । व०
१३७ । ५० ॥ शा० ३४४ । ७ ॥

धन्वन्तरिः । तस्योत्पत्तिः । आ० १८ । ५३ ॥
[भा० ८ । ८ ॥]

१ धरः । अष्टवसुष्वन्यतमः । तन्माता धूम्रा ।
आ० ६७ । १८ ॥ अनु० २५५ । १७ ॥
तत्पुत्रौ द्रविणो हुतहव्यवहश्च । आ० ६७ ।
२१ ॥

२ धरः । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । द्रो० १५९ ।
३८ ॥

३ धरः । शुक्राचार्यस्य पुत्रः । आ० ६६ । ३७ ॥

१ धर्मः । प्रजापतिः । ब्रह्मणो दक्षिणस्तनाज्जातः ।

रूपान्तरं प्राप्तो यम एवायं । आ० ६७ ।
३१ ॥

तस्य भार्याः दश दक्षप्रजापतिपुत्र्यः । कीर्तिः लक्ष्मीः
धृतिः मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया बुद्धिः लज्जा
मतिः इति । आ० ६७ । १४ ॥

तस्य पुत्राः । आ० ६७ । ३२ ॥

तस्य पुत्री सत्या । शंयुनामकाभेभार्या । व०
२२१ । १२ ॥

तेन धर्मविशेषकथनं । अनु० १८९ । २३ ॥

२ धर्मः । यमः ।

३ धर्मः । युधिष्ठिरः ।

४ + धर्मः । प्रथमपुरुषार्थः । तत्फलभोगः । व०
१८६ । ३९ ॥

तद्वतां पराभवो नास्ति । आ० १८२ । २० ॥

तस्य समृद्धिकारणत्वं । व० ९२ । ५ ॥

तदुत्पत्तिप्रकारः । शा० २७९ । १२—२२ ॥

धर्मतीर्थं । व० ८२ । १ ॥

धर्मध्वजः । जनकराजः । तस्य सुलभया संवादः ।
शा० ३२५ । ४ ॥

धर्मपुत्रः । युधिष्ठिरः । स० ४ । १३ ॥

धर्मप्रस्थः । क्षेत्रं । व० ८२ । ९८ ॥

धर्मराजः । युधिष्ठिरः । स० १ । २२ ॥

धर्मव्याधः । ज्ञानी व्याधः । व० २१० । १० ॥

तेन कौशिकब्राह्मणाय धर्मोपदेशः । व० २१८ ।
१४ ॥

तस्य शूद्रत्वप्राप्तिकारणं । व० २१८ । २२ ॥

१ धर्मारण्यः । ब्राह्मणः । शा० ३७१ । ५ ॥

२ धर्मारण्यं । गयासमीपस्थं क्षेत्रं । व० ८० ।
४७ ॥ अनु० ६४ । ५९ ॥ Four miles
from Buddha-Gaya in the district
of Gaya.

धर्मेयुः । क्षत्रियः । रौद्राश्वपुत्रः । आ० ८८ ।
१० ॥

१ धाता । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । आ० ६६ ।
१५ ॥

२ धाता । भृगुऋषिपुत्रः । आ० ६७ । ५० ॥

[तन्माता ख्यातिः । तद्भार्या मेरुपुत्री आयतिः ।

तत्पुत्रो मार्कण्डेयस्य पिता मृकण्डः । भा० ४ ।

१ ॥]

धारणः । सर्पः । उ० १०३ । १६ ॥

धारातीर्थं । व० ८२ । २३ ॥

धार्तराष्ट्राः । धृतराष्ट्रपुत्राः दुर्योधनादयः ।

धृतराष्ट्रशब्दं पश्यत ।

धीः । बुद्धिः । तद्वृणाः । व० २ । १९ ॥

धीमान् । क्षत्रियः । सो० वं० पुरुवरसः पुत्रः ।

तन्माता उर्वशी । आ० ६९ । २७ ॥

१ धुन्धुः । मधुकैटभयोः पुत्रः । व० २०७ ।

१ ॥

२ धुन्धुः । क्षत्रियः । अनु० १७७ । ७३ ॥

धुन्धुमारः । क्षत्रियः । सू० वं० बृहदश्वस्य पुत्रः ।

तस्य पितृकृतं नाम कुवलाश्व इति । व०

२०४-२०५ ॥

तस्योपाख्यानं । व० २०७ ॥ [हरि० १ । ११ ॥

भा० ९ । ६ ॥ वायु० ८८ ॥ ब्रह्म० ७ ॥]

तस्य जराप्राप्तिः । अनु० ९ । ४१ ॥

तेन पुष्करास्त्रेन्ये शपथकरणं । अनु० १४३ । २१ ॥

धूतपापा । नदी । भी० ९ । १८ ॥

धूमावती । नदी । व० ८२ । २१ ॥

धूमिनी । सो० वं० अजमीढस्य भार्या । तत्पुत्रः

ऋक्षः । आ० १०१ । २० ॥

१ धूमोर्णा । मार्कण्डेयऋषेः पत्नी । अनु०

२४८ । ४ ॥

२ धूमोर्णा । यमस्य भार्या । अनु० २७१ । ११ ॥

धूम्रा । वसोर्भार्या । तत्पुत्रौ धरो ध्रुवश्च । आ०

६७ । १९ ॥

धूम्राक्षः । रावणमन्त्री राक्षसः । हनूमता हतः ।

व० २८७ । १४ ॥

धूर्तः । क्षत्रियः । आ० १ । २६३ ॥

धूर्तकः । सर्पः । आ० ५७ । १३ ॥

१ धृतराष्ट्रः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंशोत्पन्नस्य

विचित्रवीर्यस्य क्षेत्रजः पुत्रः । व्यासवीर्याज्जातः ।

तन्माता अम्बिका । आम्बिकेयः । वैचित्रवीर्यः ।

प्रज्ञाचक्षुः । आजमीढः । इत्यादीनि तस्य ना-

मानि । आ० ६३ । ५७ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० ६४ । १५५ ॥ ११५ । १८ ॥

तस्य गन्धर्वाशत्वं । आ० ६८ । ८३ ॥

तस्य गान्धार्या विवाहः । आ० ११९ । १२-

१६ ॥

तस्य पाण्डवानां जतुगृहे दाहश्रवणेन मृषा विलापः ।

आ० १६२ । १३ ॥

तस्य सञ्जयेन संवादः । स० १०३ ॥

तेन द्रौपद्यै वरदानं । स० ९३ । ३० ॥

तस्य भार्या गान्धारी तद्भगिन्यश्च काश्चन । आ०

११९ । २२ ॥

तस्य श्यालाः शकुन्यादयः । शकुनिशब्दे द्रष्टव्याः ।

तेन विदुरधिकारः । व० ४ । २२ ॥

तेन पाण्डवप्रतापवर्णनं । उ० ५० ॥

तस्य श्रीकृष्णेन विश्वरूपदर्शनार्थं चक्षुर्दानं । उ०

१३१ । २० ॥

तस्य मूर्च्छा दुर्योधनवधश्रवणेन । श० २ । ५३ ॥

तस्य विलापः दुर्योधनवधात् । श० २ । ५४ ॥

स्त्री० १ ॥

तस्य विदुरेण शास्त्रार्थकथनेन समाधानं । स्त्री०

२ । ३ ॥

तस्य समीपे व्यासागमनं । स्त्री० ८ । २ ॥

तेन मृतपुत्रादिशयनस्थानभूतरणाङ्गणगमनं । स्त्री०

९ ॥

तेन लोहमयभीमसेनप्रतिमाया आलिङ्गनेन चूर्णी-

करणं । स्त्री० ११ । १७ ॥

तदनुवर्तनं पाण्डवैः । आश्र० १ । २६ ॥

तस्य भीमसेनपक्षभाषणश्रवणेन निवेदाधिगमः ।

आश्र० ३ । ११ ॥

तेन युधिष्ठिराय राजनीत्युपदेशः । आश्र० ६-८ ॥
तस्य तपोवने दावाग्निप्रवेशः । आश्र० ३९ ।
३१ ॥ [भा० १ । १३ ॥]

तस्य कुबेरलोकाप्राप्तिः । आश्र० २२ । ११ ॥
तस्य पुत्राः दुर्योधनादयः द्व्यधिकं शतं । तेषु
गान्धार्या जाताः पुत्रा दुर्योधनादयः शतं ।
दुश्शलानाम्येका पुत्री च । दास्यां वैश्यायां जातो
युयुत्सुरेक इति विवेकः । आ० ६३ । ५८ ॥
६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥

अत्रेदमाकूतं । अस्मिन्महाभारते तत्रतत्रागतानां
नाम्नां मेलनेन गणने सङ्ख्या कृतादप्यधिका
भवति । तत्रतत्रोक्तानामेव नाम्नां गणने संख्या
न्यूना भवति । कचिदेकमेव नाम द्विस्त्रिवीकं
वर्तते । तत्रापि कानिचिद्विशेषणानि कानिचि-
द्विशेष्याणि । कानिचित्पर्यायाणि । तेषु पर्यायत्व-
विशेषणत्वादीनि केषांचिदेव नाम्नामस्मादृशै-
र्विवेचयितुं शक्यानि । कतिचन बहुज्ञानामपि
श्रमसाध्यानि । तस्मात्सुधियः स्वयमेव विवे-
चयन्तिवति यथोपलब्धिं लिख्यते ।

तद्यथा—

अग्रयायी । आ० १३१ । ११ ॥

अनाधृष्टिः । भीमेन हतः । भी० ९६ । २७ ॥

अनाधृष्यः । आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ ।
१३ ॥

अनुयायी । आ० ६८ । १०२ ॥ तस्य वधः ।
द्रो० १५८ । १७ ॥

अनुविन्दः । आ० ६८ । १०२ ॥

अनूदरः । आ० ६८ । ९९ ॥ १३१ । ८ ॥

अपराजितः । आ० ६८ । १०१ ॥ १३१ ।
१० ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ८८ ।
२२ ॥

अभयः । आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ ।
१२ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । द्रो० १३७ ।
४४ ॥

अयोबाहुः । आ० ६८ । ९८ ॥ १३१ ।
६ ॥

अयोभुजः । तस्य वधः । द्रो० १५८ । १७ ॥

अलम्बुः । तस्य वधो भीमसेनेन । क० ८८ ।
१९-२३ ॥

अलोलुपः । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ ।
१२ ॥

आदित्यकेतुः । आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ ।
११ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ८८ ।
२८ ॥

उग्रः । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥
तस्य वधो भीमेन । भी० ६४ । ३४ ॥ द्रो०
१५८ । १९ ॥

उग्रश्रवाः । आ० ६८ । १०० । १३१ । ९ ॥

उग्रसेनः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । ९ ॥

उग्रायुधः । आ० ६८ । ९९ ॥ १३१ । ७ ॥
२०१ । २ ॥

उपचित्रः । आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥
उपनन्दः । तस्य वधो भीमसेनेन । क० ४६ ।
१९ ॥

उपनन्दकः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ ।
५ ॥ भी० ७९ । २२ ॥

ऊर्णनाभः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥

कनकध्वजः । आ० १३१ । १४ ॥ २०१ ।
३ ॥

कनकाङ्गदः । आ० ६८ । १०५ ॥

कनकायुः । आ० ६८ । ९९ ॥

करकायुः । आ० २०१ । २ ॥

कर्णः । आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ३ ॥
भी० ७७ । ८ ॥

कवची । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । ११ ॥
क० ४६ । ७ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । क०
८८ । १९-२३ ॥

कुण्डकः । आ० २०१ । ३ ॥

कुण्डजः । आ० ६८ । १०५ ॥
 कुण्डधारः । आ० १३१ । ७ ॥ तस्य वधो
 भीमसेनेन । भी० ८८ । २३ ॥
 कुण्डभेदिः । तस्य वधो भीमसेनेन । भी०
 ९६ । २७ ॥
 कुण्डभेदी । आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ ।
 १३ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो० १२७ ।
 ४२ ॥
 कुण्डली । तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ९६ ।
 २४ ॥
 कुण्डशायी । आ० १३१ । १० ॥
 कुण्डाशी । आ० १३१ । १४ ॥
 कुण्डी । आ० १३१ । ११ ॥
 कुण्डोदरः । आ० ६८ । ९७ ॥
 क्षेममूर्तिः । आ० ६८ । १०० ॥
 क्रथनः । आ० १३१ । ११ ॥
 क्राथः । तस्य वधो भीमसेनेन । क० ४६ ।
 १७ ॥
 खड्गी । तस्य वधो भीमसेनेन । क० ८८ । १९
 -२३ ॥
 चारुचित्रः । आ० १३१ । ४ ॥ तस्य वधो
 भीमेन । भी० ७७ । ८-१४ ॥ द्रो०
 १३६ । २०-२२ ॥
 चारुचित्राङ्गदः । आ० ६८ । ९५ ॥
 चित्रः । आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥ तस्य
 वधो भीमेन । द्रो० १३७ । ३० ॥
 चित्रकः । आ० ६८ । १०५ ॥
 चित्रकुण्डलः । आ० १३१ । ६ ॥
 चित्रचापः । आ० ६८ । ९८ ॥
 चित्रदर्शनः । भी० ७२ । २२ ॥
 चित्रबाणः । आ० १३१ । ६ ॥
 चित्रबाहुः । आ० ६८ । ९७ ॥
 चित्रवर्मा । आ० ६८ । ९७ ॥ १३१ । ६ ॥
 तस्य वधो भीमसेनेन । द्रो० १३६ । २२ ॥
 चित्रसेनः । आ० २०१ । ३ ॥ वि० ३७ ।

३ ॥ भी० ७७ । ७ ॥ ७८ । ११ ॥
 ७९ । २२ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो०
 १३७ । ३० ॥
 चित्राक्षः । आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥
 तस्य वधो भीमेन । द्रो० १३६ । २२ ॥
 चित्राङ्गः । आ० १३१ । ६ ॥ भी० ७९ ।
 २२ ॥
 चित्रायुधः । आ० ३१ । ८ ॥ तस्य वधो भीमेन ।
 द्रो० १३६ । २१ ॥
 चित्रोपचित्रः । द्रो० १३६ । २०-२२ ॥
 जयः । तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ७७ ।
 ७-१४ ॥ द्रो० १३६ । ३०-३६ ॥
 जयत्सेनः । भी० ७७ । ७ ॥ ७९ । ४२ ॥
 तस्य वधो भीमेन । श० २५ । १० ॥
 जरासन्धः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । ९ ॥
 जलसन्धः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । २ ॥
 क० ४६ । ८ ॥ तस्य वधो भीमेन । भी०
 ६४ । ३३ ॥ क० ८८ । १९-२३ ॥
 जैत्रः । तस्य वधो भीमसेनेन । श० २५ ।
 १२-१३ ॥
 तुहुण्डः । आ० २०१ । ३ ॥
 दण्डधारः । आ० ६८ । १०३ ॥ तस्य वधो
 भीमेन । क० ८८ । १९-२३ ॥
 दण्डी । आ० ६८ । १०३ ॥
 दीप्तलोचनः । तस्य वधो भीमसेनेन । भी०
 ९६ । २७ ॥
 दीर्घनेत्रः । द्रो० १२७ । ४२ ॥
 दीर्घबाहुः । आ० ६८ । १०५ ॥ १३१ ।
 १४ ॥ द्रो० १२७ । ३३ ॥ १६५ । १९ ॥
 तस्य वधो भीमेन । भी० ९६ । २७ ॥
 दीर्घरोमः । आ० १३१ । १३ ॥
 दीर्घलोचनः । आ० ६८ । १०४ ॥ द्रो०
 १२७ । ३४ ॥
 दुराधनः । आ० ६८ । १०१ ॥

दुराधरः । आ० १३१ । १० ॥
 दुर्जयः । तस्य वधो । द्रो० १३३ । ४० ॥
 दुर्धरः । तस्य वधो भीमेन । द्रो० १३५ ।
 ३-३६ ॥ क० ४६ । ७ ॥
 दुर्धर्षः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥
 दुर्धर्षणः । द्रो० १२० । ११ ॥
 दुर्मदः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥
 तस्य वधो भीमसेनेन । द्रो० १३५ । ३६ ॥
 १५६ । ४३ ॥ क० ४६ । ८ ॥
 दुर्मर्षणः । आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ३ ॥
 तस्य वधो भीमसेनेन । द्रो० १३५ । ३६ ॥
 श० २५ । ८ ॥
 दुर्मुखः । आ० ६८ । ९३-९५ ॥ १३१ ।
 ३ ॥ २०१ । १ ॥ भी० ६४ । २९ ॥ तस्य
 वधो भीमसेनेन । द्रो० १३४ । २० ॥
 दुर्योधनः । आ० ६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥
 २०१ । १ ॥
 दुर्विगाहः । आ० १३१ । ५ ॥
 दुर्विमोचनः । आ० १३१ । ६ ॥ तस्य वधो
 भीमेन । श० २५ । १४ ॥
 दुर्विरोचनः । आ० ६८ । ९७ ॥
 दुर्विषहः । आ० २०१ । १ ॥ भी० ७७ ।
 ७ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । श० २५ । १७ ॥
 दुश्शलः । आ० ६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥
 क० ४ । १८ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो०
 १२९ । ४७ ॥
 दुश्शासनः । आ० ६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥
 तस्य वधो भीमेन । क० ८८ । २८ ॥
 दुष्कर्णः । आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ३ ॥
 भी० ७९ । ५२ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो०
 १५६ । ४३ ॥
 दुष्पराजयः । आ० १३१ । ९ ॥
 दुष्प्रधर्षः । भी० ६४ । २९ ॥ तस्य वधो
 भीमेन ॥ श० २५ । १६ ॥

दुष्प्रधर्षणः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ ।
 ३ ॥ २०१ । १ ॥
 दुष्प्रहर्षः । आ० ६८ । ९६ ॥
 दुस्सहः । आ० ६८ । ९३ ॥
 १३१ । २ ॥ भी० ७७ । ७ ॥ तस्य वधो
 भीमेन । द्रो० १३५ । ३०-३६ ॥
 दृढः । तस्य वधो भीमेन । द्रो० १३७ । ३० ॥
 द्रो० १५८ । १७-१८ ॥
 दृढक्षत्रः । आ० ६८ । ९९ ॥ १३१ । ८ ॥
 दृढरथः । आ० ६८ । १०४ ॥ तस्य वधो
 भीमेन । द्रो० १५८ । १७ ॥
 दृढरथाश्रयः । आ० १३१ । १२ ॥
 दृढवर्मा । आ० ६८ । ९९ ॥ १३१ । ८ ॥
 दृढसन्धः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । ९ ॥
 दृढहस्तः । आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ ।
 १० ॥
 दृढायुधः । आ० ६८ । ९९ ॥
 धनुर्ग्रहः । आ० ६८ । १०३ ॥
 धनुर्धरः । आ० १३१ । ११ ॥ तस्य वधो
 भीमेन । क० ८८ । १९-२३ ॥
 नन्दः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥ भी०
 ७९ । २२ ॥ तस्य वधो भीमेन । क० ४६ ।
 १९ ॥
 नन्दकः । आ० २०१ । ३ ॥ भी० ६४ ।
 ६ ॥
 नागदत्तः । आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ ।
 ११ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । द्रो० १५८ ।
 १७ ॥
 निषङ्गी । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । ८ ॥
 तस्य वधो भीमेन । क० ८८ । १९-२३ ॥
 पण्डितः । तस्य वधो भीमेन । भी० ८८ ।
 २४ ॥
 पण्डितकः । आ० ६८ । १०१ ॥
 पद्मनाभः । आ० ६८ । ९६ ॥

पाश्वी । आ० १३१ । ८ ॥ क० ४६ । ७ ॥
 प्रमथः । आ० १३१ । १३ ॥
 प्रमाथी । आ० १३१ । १३ ॥
 बलवर्धनः । आ० १३१ । ७ ॥
 बलाकी । आ० ६८ । ९८ ॥ १३१ । ७ ॥
 २०१ । २ ॥
 बहाशी । आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । ११ ॥
 तस्य वधो भीमेन । भी० ८८ । २९ ॥
 बाहुशाली । आ० २०१ । ३ ॥
 बृन्दारकः । आ० १३१ । ८ ॥
 भीमः । तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ६४ ।
 ३६ ॥
 भीमबलः । आ० ६८ । ९८ ॥ १३१ । ७ ॥
 भीमरथः । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ ।
 १२ ॥ तस्य वधो भीमेन । भी० ६४ । ३६ ॥
 भीमविक्रमः । आ० ६८ । ९८ ॥
 भीमवेगः । आ० ६८ । ९८ ॥
 भीमवेगरवः । आ० २०१ । २ ॥
 भीमशरः । आ० ६८ । ९९ ॥
 भूरिबलः । तस्य वधो भीमेन । श० २५ ।
 १२ ॥
 मकरध्वजः । तस्य वधो भीमसेनेन । भी०
 ९६ । २७ ॥
 महाबाहुः । आ० ६८ । ९८—१०५ ॥
 १३१ । ६—१४ ॥
 युयुत्सुः । आ० ६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥
 रविः । तस्य वधो भीमेन । श० २५ । ५—
 १२ ॥
 रौद्रकर्मा । आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ ।
 १२ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो० १२७ ।
 ४४ ॥
 वातवेगः । आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ ।
 १० ॥ क० ४६ । ८ ॥ तस्य वधो भीमेन ।
 क० ८८ । १९ ॥

वायुवेगः । आ० २०१ । २ ॥
 विकटः । आ० ६८ । ९६ ॥ २०१ । ३ ॥
 भी० ६४ । २९ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन ।
 क० ४६ । १६ ॥
 विकटाननः । आ० १३१ । ५ ॥
 विकर्णः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ४ ॥
 २०१ । १ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो०
 १३७ । ३० ॥
 विन्दः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥
 विरजाः । आ० १३१ । १४ ॥ तस्य वधो
 भीमेन । द्रो० १५८ । १७ ॥
 विराजः । तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ९६ ।
 २७ ॥
 विरावी । आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ । १३ ॥
 विरोचनः । आ० २०१ । २ ॥
 विवित्सुः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥
 भी० ६४ । २९ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन ।
 क० ४६ । १२ ॥
 विविंशतिः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ ।
 ४ ॥ २०१ । १ ॥
 विशालाक्षः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ ।
 १० ॥ तस्य वधो भीमेन । भी० ८८ । २६ ॥
 वीरः । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥
 वीरबाहुः । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ ।
 १२ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ६४ ।
 ३५ ॥
 व्यूढोराः । आ० १३१ । १४ ॥
 व्यूढोरुः । आ० ६८ । १०५ ॥
 शत्रुञ्जयः । भी० ७९ । ५७ ॥ तस्य वधो
 भीमसेनेन । द्रो० १३७ । ३० ॥
 शत्रुसहः । भी० ७९ । ५७ ॥ तस्य वधो
 भीमेन । द्रो० १३७ । ३० ॥
 शस्त्रसनः । आ० १३१ । ४ ॥ तस्य वधो
 भीमेन । द्रो० १३६ । २२ ॥

शलः । आ० १३१ । ४ ॥ क० ४६ । ८ ॥

श्रुतर्वा । तस्य वधोः । श० २५ । ४ ॥

श्रुतायुः । क० ४६ । ७ ॥

श्रुतान्तः । तस्य वधो भीमसेनेन । श० २५ । ९ ॥

सञ्जयः । श० २५ । ४ ॥

सत्यसन्धः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । ९ ॥

सत्वः । आ० १३१ । ४ ॥

सदः । आ० १३१ । ९ ॥

समः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । २ ॥
भी० ६४ । २९ ॥ क० ४६ । ७ ॥

सहः । आ० १३१ । २ ॥ २०१ । १ ॥
तस्य वधो भीमेन । क० ४६ । १६ ॥

सहस्रवाक् । आ० ६८ । १०० ॥

सुकुण्डलः । आ० ६८ । ९८ ॥

सुचारुः । भी० ७९ । २२ ॥

सुचित्रः । भी० ७९ । २२ ॥

सुजातः । तस्य वधो भीमेन । श० २५ । ५ ॥

सुदर्शनः । भी० ७७ । ७ ॥ द्रो० १२७ । ४९ ॥ तस्य वधो भीमेन । श० २६ । ४८ ॥

सुनाभः । आ० १३१ । ५ ॥ तस्य वधो भीमेन । भी० ८८ । १३ ॥

सुबाहुः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥
१४८ । २१ ॥ तस्य वधो भीमेन । भी० ९६ । २७ ॥ क० ४६ । ८ ॥

सुलोचनः । आ० १४८ । ८ ॥ ६८ । ९४ ॥
१३१ । ४ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ६४ । ३७ ॥

सुवर्चाः । आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । १० ॥ २०१ । ३ ॥ तस्य वधो भीमेन । क० ८८ । १९ ॥

सुवर्मा । आ० ६८ । ९७ ॥ १३१ । ६ ॥
भी० ७७ । ८ ॥

सुवाक् । आ० १३१ । ९ ॥

सुवेणः । आ० ६८ । ९७ ॥ १३१ । ७ ॥
तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ६४ । ३४ ॥
द्रो० १२७ । ४२ ॥

सुहस्तः । आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । १० ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । द्रो० १५८ । १७ ॥

सेनानीः । आ० १३१ । ९ ॥

सेनापतिः । आ० ६८ । ९७ ॥ तस्य वधो भीमेन । भी० ६४ । ३२ ॥

सोमकीर्तिः । आ० ६८ । ९९ ॥ १३१ । ८ ॥

२ धृतराष्ट्रः । पूर्वकालीनः कश्चन पाञ्चालराजः ।
तद्राष्ट्रस्य वकदाल्भ्यकृतमृतमांसहोमेन विनाशः ।
श० ४२ । १—१४ ॥

३ धृतराष्ट्रः । तद्रूपधारी इन्द्रः । तस्य गौतमेन सह पुण्यपापविषये संवादः । अनु० १५९ ॥

४ धृतराष्ट्रः । सर्पः । आ० ३५ । १३ ॥
स० ९ । १० ॥ उ० १०३ । १५ ॥

५ धृतराष्ट्रः । देवगन्धर्वः । कश्यपभार्याया मुनेः पुत्रः । आ० ६६ । ४२ ॥

तेन मरुत्तं प्रति इन्द्रोक्तसन्देशकथनं । अश्व० १० । ४ ॥

६ धृतराष्ट्रः । क्षत्रियः । सो० वं० अविक्षितो वंशोत्पन्नस्य जनमेजयस्य पुत्रः । आ० १०१ । ४४ ॥

धृतराष्ट्री । ताम्रायाः पुत्री । हंसानां माता । आ० ६७ । ५८ ॥

धृतवती । नदी । भी० ९ । ३१ ॥

धृतवर्मा । क्षत्रियः । त्रैगर्तो राजा । अश्व० ७४ । २२ ॥

धृतसेनः । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयः । श० ५ । ३ ॥

धृतिमत् । कौञ्चद्वीपस्थं वर्षं । भी० १२ । १३ ॥

धृतिमान् । अग्निविशेषः । अस्य विष्णुरिति
नामान्तरं । व० २२३ । १२ ॥

धृष्टकेतुः । क्षत्रियः । चेदिराजस्य शिशुपालस्य
पुत्रः । शुक्तिमतीपुरनिवासी । पाण्डवपक्षीयः ।
व० २२ । ५० ॥ उ० १७१ । ८ ॥ द्रोणा-
चार्येण हतः । द्रो० १२५ । ३९ ॥

तस्य पुत्रोपि द्रोणेन हतः । द्रो० १२५ । ४१ ॥
तस्य स्वसा रेणुमती । नकुलस्य भार्या । आ० ६३ ।
७८ ॥

तस्य युद्धं । द्रो० १०७ । १० ॥

धृष्टद्युम्नः । क्षत्रियः । द्रुपदपुत्रः । द्रोणशत्रुः ।
याज्ञसेनिः । अयोनिजः । अतिरथः । उ०
१७१ । ४ ॥

तस्योत्पत्तिः अग्निकुण्डात् । आ०-६४ । १५० ॥
१४९ । ५३ ॥ १८१ । ४० ॥

तस्याभ्यंशत्वं । आ० ६८ । १२६ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० १४९ । ७१ ॥ १८१ ।
५६ ॥

तस्य पाण्डवजातिजिज्ञासया कुलालगृहगमनं । आ०
२०७ । १ ॥

तस्य पाण्डवैः सेनापतित्वकरणं । उ० १५१ ।
३७ ॥

तेन द्रोणाचार्यशिरश्छेदः । द्रो० १९३ । ६४ ॥

तद्बधोद्योगः सात्यकिना । द्रो० १९९ । ४९ ॥

तस्य पराजयः कृपाचार्येण । क० १७ । २० ॥

तस्य बधोऽश्वत्थाम्ना । सौ० ८ । २४ ॥

तस्य भ्रातरः द्रुपदशब्दे द्रष्टव्याः ।

तस्य पुत्राः । क्षत्रज्जयः क्षत्रदेवः क्षत्रवर्मा च । द्रो०
१० । ५३ ॥ सर्वे द्रोणाचार्येण हताः । द्रो०
१५६ । १४ ॥ तस्यान्यः पुत्रः क्षत्रधर्मा ।
द्रोणेन हतः । द्रो० १२५ । ५७ ॥

धृष्टुः । वैवस्वतमनुपुत्रः । आ० ६९ । १८ ॥

धेनुकः । गर्दभरूपी असुरः । बलरामेण हतः ।
स० ५३ । १६ ॥ उ० १३० । ६१ ॥

[भा० १० । १५ ॥ हरि० २ । १३ ॥
विष्णु० ५ । ८ ॥]

धेनुमतीतीर्थं । आ० २४५ । ३० ॥

धैर्यं । गुणः । तस्य सुखसाधनत्वं । शां० २३४ ॥
१ धौम्यः । आपोदनामा ऋषिः । आ० ३ ।
२१ ॥

तस्य शिष्याः उपमन्युः आरुणिः बैदश्च । आ०
३ । २२ ॥

२ धौम्यः । ऋषिः । व्याघ्रपादऋषेः पुत्रः । तस्य
भ्राता शिवभक्त उपमन्युः । अनु० ४५ ।
९६ ॥ अयं प्रथमधौम्य एवेति यस्तस्य शिष्यः
उपमन्युः सः तस्य भ्राता चेति च भाति ।

३ धौम्यः । ऋषिः पाण्डवपुरोहितः । असितस्य
देवलस्य भ्राता । आ० १९९ । २ ॥ स०
२ । ७ ॥ व० ३ । १ ॥ वि० १ । २१ ॥
आश्र० १६ । ८ ॥

तेन पाण्डवेभ्यो नानातीर्थमाहात्म्यकथनं । व०
८४—८८ ॥

तेन पाण्डवेभ्यो राजगृहे वासप्रकारकथनं । वि० ५ ।
८ ॥

तस्य पाण्डवाभिहोत्राभिरक्षणार्थं वने वासः । वि०
६ । १३ ॥

तेन धर्मोपदेशः । अनु० १९० । १५ ॥

धौम्रः । ऋषिः । शां० ४६ । १२ ॥

+ **ध्यानयोगः** । शां० १९३ ॥

१ ध्रुवः । अष्टवसुष्वन्यतमः । धूम्रायाः पुत्रः ।
आ० ६७ । १८ ॥ तत्पुत्रः कालः । आ०
६७ । २१ ॥

२ ध्रुवः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । द्रो० १५९ ।
३८ ॥

३ ध्रुवः । क्षत्रियः । सो० वं० नहुषपुत्रः । आ०
६९ । ३३ ॥

४ ध्रुवः । क्षत्रियः । स्वायंभुवमनुपौत्रस्योत्तानपा-
दस्य पुत्रः । अनु० ६ । १५ ॥

[तस्य कथा । भा० ४ । ८—१३ ॥ विष्णु०
१ । ११ ॥ मत्स्य० ४ ॥ लिङ्गपु० ६२ ॥
स्कान्दपु० वैष्णवखं० काशीखं० पूर्वार्ध २० ॥]
[तन्मण्डलं । भा० ५ । २३ ॥]

ध्वजकेतुः । क्षत्रियः । द्रुपदपुत्रः । आ० २१८ ।
१९ ॥

ध्वजवती । हरिमेघसः पुत्री । उ० ११० । १३ ॥
+ ध्वजादिवर्णनं । वि० ५६ ॥ द्रो० २३ ।
१०५ ॥

न.

नकुलः । क्षत्रियः । पाण्डुपुत्रः । माध्यामश्विभ्यां
जातः । आ० ६३ । ६६ ॥ १३३ । १८ ॥
एकरथः । उ० १६९ । ५ ॥

तन्नामनिर्वचनं । वि० ७ । ३३ ॥
तस्य विराटनगरे प्रसिद्धं नाम दामग्रन्थीति । वि०
४ । ५ ॥

तस्य विराटनगरे प्रच्छन्नं नाम जयत्सेन इति ।
वि० ७ । ६६ ॥

तस्य शङ्खः सुघोषः । भी० २५ । १६ ॥
तस्य भार्या शिशुपालस्य पुत्री । धृष्टकेतोः स्वसा
रेणुमती । तत्पुत्रो निरमित्रः । आ० ६३ । ७८ ॥
तस्य द्रौपद्यां जातः पुत्रः शतानीकः । आ० ६४ ।
१६४ ॥

तेन पश्चिमदिग्विजयो राजसूययागार्थं । स० ३५ ॥
तेन सन्धिकरणस्य सुशक्तत्वाभिधानं । उ० ७९ ॥
तेन दुर्योधनपराजयः । द्रो० १८८ । ५३ ॥
तस्य पराभवः कर्णेन । क० १५ । ५३ ॥

तस्याधःपतनं महाप्रस्थाने । महा० २ । १२ ॥
नकुलोपाख्यानं । अश्व० ९१ ॥

नग्नजित् । क्षत्रियः । आ० ६८ । २१ ॥
कर्णेन दिग्विजये जितः । व० २५५ । २१ ॥
[अयं श्रीकृष्णस्य श्वशुरः । सत्यानाभ्या नीलादे-
व्याः पितेति भाति । भा० १० । ५८ ॥]

नचिकेताः । नाचिकेतशब्दं पश्यत ।

+ नदीनां नामानि । स० ९ । २२ ॥ व०
१९१ । १०३ ॥ २२४ । २२ ॥ भी० ९ ।
१४ ॥ अनु० ६४ ॥ २४८ । २० ॥
२७१ । १९ ॥ [हरि० २ । १०९ ॥ पद्म० १ ।
१४ ॥ मत्स्य० ११४ ॥]

१ नन्दः । सर्पः । उ० १०३ । १२ ॥
२ नन्दः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥
भी० ७९ । २२ ॥ तस्य वधः । क० ४६ ।
१९ ॥

१ नन्दकः । सर्पः । उ० १०३ । १२ ॥
२ नन्दकः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० २०१ । ३ ॥ भी० ६४ । १५ ॥
१ नन्दा । धर्मप्रजापतिपुत्रस्य हर्षस्य भार्या । आ०
६७ । ३३ ॥

२ नन्दा । ऋषभकूटपर्वतस्था नदी । आ० २३५ ।
७ ॥ व० ११० । १ ॥

नन्दिग्रामः । अयोध्यासमीपस्थो ग्रामः । व०
२९२ । ६३ ॥

१ नन्दिनी । नदी । व० ८२ । १५४ ॥
२ नन्दिनी । वसिष्ठस्य धेनुः । आ० १०६ ।
१४ ॥

नन्दिसेनः । स्कन्दपरिवारः । शा० ४६ । २४ ॥
नन्नीश्वरः । रुद्रवाहनभूतो वृषभः । अनु०
२५५ । २५ ॥

नमुचिः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २२ ॥
स० ५१ । ८ ॥ [तद्भार्या स्वर्भानोः पुत्री
सुप्रभा । भा० ६ । ६ ॥]

तस्येन्द्रेण संवादः । शा० २३३ ॥
तस्येन्द्रेण वधः । शा० ४४ । ३६ ॥

नरः । नारायणभ्राता । तदाश्रमगमनं पाण्डवानां ।
व० १४७ । २२ ॥ १५७ । १० ॥ [तयोः
कथा । भा० ११ । ४ ॥]

१ नरकः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २९ ॥

२ नरकः । महीदेव्याः पुत्रोऽसुरः । स० ९ ।

१६ ॥ १४ । १४ ॥ ५५ । ६ ॥

तस्य वधः श्रीकृष्णेन । स० ५५ । ३४ ॥ व०

१४४ । १७ ॥ [भा० १० । ५९ ॥ हरि०

२ । ६३ ॥]

तस्यास्थिदर्शनं पाण्डवैः । व० १४४ । १३ ॥

३ नरकः । पापिना यातनानुभवस्थानविशेषः ।

तन्नामकथनं । अनु० २३० ॥ [भा० ५ ।

२६ ॥ विष्णु० २ । ६ ॥ मार्कण्डे० ११—

१२ ॥ देवीभा० ८ । २१—२३ ॥ शिवपु०

उमासं० ८—१० ॥ स्कान्दपु० माहेश्वरखण्डा-

न्तर्गतकौमारिकाखं० ३९ ॥ ब्रह्मवै० प्रकृतिखं०

२९—३१ ॥]

तद्दर्शनं युधिष्ठिरेण । स्वर्गा० २ । १६—२५ ॥

नरसिंहः । नृसिंहशब्दं पश्यत ।

नरिष्यन्तः । क्षत्रियः । वैवस्वतमनुपुत्रः । आ०

६९ । १८ ॥

+ नर्तनागारं । वि० २५ । २१ ॥

१ नर्मदा । नदी । स० ९ । २२ ॥ व० ८७ ।

२ ॥ भी० ९ । १४ ॥ [इयं कलिङ्गदेशस्थाद-

मरकण्टकापरनाम्नो मेकलपर्वतात्प्रभवति । मत्स्य०

११३ ॥] The river Nerbuda. It rises

in the Amarakantaka mountain.

तन्महिमा । व० ८० । ५४ ॥ [पञ्च० १ ।

१३ ॥]

२ नर्मदा । तन्नामकनद्यभिमानिनी । इक्ष्वाकुवं-

श्यस्य दुर्योधनस्य भार्या । तत्पत्नी सुदर्शना ।

अनु० २ । १८ ॥

१ नलः । वानरः । रामसेतुबन्धनकर्ता । व०

२८४ । १४ ॥

२ नलः । निषधदेशाधिपतिः । वीरसेनपुत्रः ।

दमयन्त्या भर्ता । तस्य पुत्रौ इन्द्रसेना इन्द्रसेनश्च ।

व० ४९ । ६० ॥

तेन हंसग्रहणं । व० ५० । १९ ॥

तस्य इन्द्रादिलोकपालैर्दमयन्तीं प्रति दूत्येन प्रेषणं ।

व० ५२ ॥

तस्मै इन्द्रादिदेवैर्वैरदानं । व० ५४ । ३५ ॥

तस्य दमयन्त्या विवाहः । व० ५४ । ४३ ॥

तच्छरीरे कलिप्रवेशः । व० ५६ । ३ ॥

तस्य पुष्करेण सहाक्षयूतं । व० ५६ । ९ ॥

तदुत्तरीयवस्त्रस्य पक्षिभिरपहरणं । व० ५८ । १५ ॥

तेन वने रात्रौ स्वसमीपे सुप्ताया दमयन्त्याः परि-

त्यागः । व० ५९ । २० ॥

तेन कार्कोटकस्य अग्नेस्सकाशाद्रक्षणं । व० ६३ ।

९ ॥

तस्य बाहुकनामस्वीकारेण ऋतुपर्णे सारथीभवनं ।

व० ६४ । ९ ॥

तस्य ऋतुपर्णेन सह दमयन्त्याः पुनः स्वयंवराय

विदर्भपुरं प्रत्यागमनं । व० ७० । ४३ ॥

तन्नामस्मरणस्य कलिबाधपरिहारकत्वं । व० ७० ।

३६ ॥ ७७ । १२ ॥

नलकूवरः । कुबेरस्य पुत्रः । तद्भ्राता मणिग्रीवः ।

स० १० । २० ॥ व० २८१ । ६० ॥

[तस्य सभ्रातृकस्य नारदशापाद्यमलार्जुनवृक्षत्वप्राप्तिः ।

तयोः श्रीकृष्णेन मोक्षणं च । भा० १० ।

९—१० ॥]

नलिनी । नदी । भी० ६ । ४९ ॥

+ नलोपाख्यानपर्व । व० ४९—७७ ॥

नवतन्तुः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५८ ॥

नवमदिवसयुद्धारम्भः । भी० ९७ । तत्स-

माप्तिः । भी० १०६ ॥

१ नहुषः । क्षत्रियः । सो० वं० पुरूरवसः पुत्र-

स्यायोः पुत्रः । तन्माता स्वर्भानवी । आ०

६३ । ५ ॥ ६९ । २९ ॥ स० ८ । ८ ॥

वि० ५३ । १४ ॥ [भा० ९ । १७ ॥ हरि०,

१ । २८ ॥ वायु० ९२ ॥ ब्रह्म० ११ ॥]

तस्य पुत्राः । यतिः थयातिः संयातिः आयतिः अयतिः

ध्रुवः इति षट् । आ० ६९ । ३३ ॥

[तस्य भार्यापितृकन्या विरजा । ब्रह्म० १२ ॥ हरि० १ । ३० ॥]

तेन ब्रह्महत्याभयादिन्द्रेऽदर्शनं गतेन्द्रपदप्राप्तिः ।
उ० ११ । ९ ॥ अनु० १५६ । ४ ॥ [भा० ६ । १३ ॥ देवीभा० ६ । ७—८ ॥]

तेन शच्याः कामना । उ० ११ । १९ ॥
तस्यागस्त्यशापादजगरत्वप्राप्तिः । व० १८१ ।
१४ ॥ १८२ । १४ ॥ १८३ । ३७ ॥
उ० १७ । १६ ॥ अनु० १५७ । २२ ॥
तस्मै च्यवनऋषिणा दाशेभ्यः स्वयोग्यमूल्यदाननि-
योगः । अनु० ८६ । ५ ॥

तस्य त्वष्टुः सकाशाद्गोलभः । शां० २७४ । ६ ॥
२ नहुषः । सर्पः । आ० ३५ । ९ ॥ उ० १०३ । ९ ॥

नागदत्तः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । ११ ॥ तस्य
वधो भीमसेनेन । द्रो० १५८ । १७—१९ ॥

नागकन्या । उल्लपीशब्दं पश्यत ।

नागधन्वा । तीर्थविशेषः । तत्र बलरामस्य
गमनं । शा० ३८ । २९ ॥

नागराजतीर्थं । व० ८२ । ३२ ॥

नागलोकः । भोगवती । उ० १०३ ॥

नागाः । सर्पाः । तेषां नामानि सर्पशब्दे द्रष्ट-
व्यानि ॥

तेषामुत्तङ्कृता स्तुतिः । आ० ३ । १३४ ॥

नागास्त्रप्रयोगः । कर्णेनार्जुनं प्रति । क०
९७ । २० ॥

नाचिकः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ ।
५८ ॥

नाचिकेतः । ऋषिः । आरुणिनामकस्योद्दालकस्य
पुत्रः । अस्य नाचिकेता इति नामान्तरं । तत्कथा
गोदानप्रशंसार्थं । अनु० १०६ । २ ॥ स०
४ । २३ ॥ अस्य कथा काठकोपनिषदि प्रसिद्धा ।

नाचीनाः । देशः । स० ३२ । १५ ॥

नाटकेयाः । देशः । स० ३२ । १४ ॥

नाडीजङ्घः । नालिजङ्घशब्दं पश्यत ।

नाभागः । क्षत्रियः । वैवस्वतमनुपुत्रः । आ०
६९ । २० ॥ [तत्पुत्रोऽम्बरीषः । भा० ९ ।
४ ॥]

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ । ३१ ॥
१ नारदः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु० ७ ।
५३ ॥

२ नारदः । कश्यपभार्याया मुनेः पुत्रो देवगन्धर्वः ।
तस्योत्पत्तिः । आ० ६६ । ४४ ॥

३ नारदः । देवर्षिः । पर्वतस्य मातुलः । स०
१० । २० ॥ शां० २९ । ४ ॥

तेन देवलोके भारतकथनं । आ० १ । १२४ ॥
तस्यागमन पाण्डवसमीपे । द्रौपदीविषये व्यवस्थाकर-
णोपदेशः । आ० २२८ ॥

तेन सुन्दोपसुन्दकथाकथनं । आ० २२९ ॥
तेन पाण्डवेभ्यः कञ्चित्प्रश्नव्याजेन राजनीतिकथनं ।
स० ५ । २० ॥

तद्वर्णनं । आ० २२८ । १०—३७ ॥ स० ५ ।
२—१४ ॥

तस्यागमनं पाण्डवसमीपे काम्यकवने । व० १८५ ।
४७ ॥

तदागमनं पाण्डवान्प्रति गङ्गातीरे । शां० १ ।
४ ॥

तस्य पर्वतऋषिशापेन वानरमुखत्वप्राप्तिः । शां०
२९ । २५ ॥

तेन पर्वतऋषये शापदानं । द्रो० ५५ । २३ ॥
शां० २९ । २६ ॥

तस्य सृञ्जयपुत्र्या विवाहः । शां० २९ । ३० ॥

तस्य श्वेतद्वीपगमनं । शां० ३४३ ॥ ३४४ ॥
३४६ ॥

तेन बदर्या श्रीमन्नारायणदर्शनं । शां० ३५३ । ९ ॥
तद्गुणानुवादः श्रीकृष्णेनोग्रसेनसमीपे । शां०
२३७ । ४—२७ ॥

[तस्य स्त्रीत्वप्राप्तिः तालध्वजेन विवाहः पुत्रोत्प-
त्तिश्च । देवीभा० ६ । २८-२९ ॥]

तस्या कम्पनेन राज्ञा संवादः । शां० २६२ ॥

तस्य समङ्गेन संवादः । शां० २९२ ॥

तस्य गालवेन संवादः । शां० २९३ ॥

तेन मातलिना सह तत्पुत्र्या वरान्वेषणार्थं नागलो-
कगमनं । उ० ९८ । ८ ॥ १०२ ॥

तेन शुक्रं प्रत्युपदेशः । शां० ३३७-३३८ ॥

तेन श्वेतद्वीपे भगवद्दर्शनं । शां० ३४७ । १ ॥

तस्य सनत्कुमारेण संवादः । अनु० ३०८ ॥

तस्य मार्कण्डेयेन संवादः स्त्रीणां सतीत्वासतीत्व-
विषये । अनु० ५७ ॥ चतुर्युगधर्मविषये ।

अनु० ५४ ॥

तस्य श्रीकृष्णेन संवादः के नमस्कार्या इति विषये ।

अनु० ६६ ॥

तस्य स्त्रीस्वभावविषये पञ्चचूडयाऽप्सरसा संवादः ।

अनु० ७३ ॥

तस्य पुण्डरीकेण संवादो नारायणस्य सर्वोत्तमत्व-
विषये । अनु० १८६ ॥ तत्कृतः पुष्करास्ते-

यशपथः । अनु० १४३ । ३० ॥

तेन मरुत्तं प्रति संवर्तनिवासस्थलकथनं । अश्व०

६ । २२ ॥

तस्य देवमतनाम्ना ऋषिणा संवादः । अश्व०

२५ ॥

तस्यागमनं धृतराष्ट्रसमीपे तपोवने । आश्र० २१ ।

१ ॥

नारदी । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५९ ॥

नारायणः । भगवान्विष्णुः । तं प्रति प्रार्थना
देवैरिन्द्रेण चावतारार्थं । आ० ६५ । ५१ ॥

तत्कथास्तुतिः सौतिकृता । आ० १ । ३३ ॥

तत्स्तुतिः नारदकृता । शां० २१० । १४ ॥

तन्नामनिर्वचनं । उ० ६९ । १० ॥ शां० ३५० ।

३९ ॥

तस्य नारदेन संवादः । शां० ३४२ ॥

तस्य सर्वोत्तमत्वमवश्यवेद्यत्वं च । अनु० १८६ ॥

तस्य परब्रह्मत्वं । अनु० ३७ । १६ ॥

+ नारायणास्त्रप्रयोगः । अश्वत्थाम्ना । द्रो०
२०० । १७ ॥

नारायणी । मोहिनीरूपधारी नारायणः । आ०
१८ । ५७ ॥

नारीतीर्थानि । अर्जुनेन तीर्थयात्रायामुद्धृतानां
शापाद्वाहत्वं प्राप्तानामप्सरसामावासभूतानि आग-
स्त्य सौमद्र पौलोम कारन्धम भारद्वाज नामानि
पञ्चतीर्थानि । आ० २३७ । ११ ॥

नालायनी । मौद्गल्यऋषेर्भार्या इन्द्रसेना । तस्या
उपाख्यानं । आ० २१२ । २६ ॥

नालिजङ्घः । (नालीजङ्घः) । कश्चन बकपक्षी ।
तत्संकाशे इन्द्रद्युम्नमार्कण्डेयप्रावारकर्णानां गमनं ।
व० २०२ । ७ ॥

नाविकः । विदुरसुहृत्कश्चन खनकः । आ०
१६१ । १२ ॥

नासत्यौ । अश्विशब्दं पश्यत ॥

+ नास्तिकमतखण्डनं । शां० २२० ॥

+ नाहुषबोध्यसंवादः । शां० १७६ ।
५८ ॥

१ निर्ऋतिः । अधर्मस्य भार्या । तत्पुत्राः भयः
महामयः मृत्युश्चेति । आ० ६७ । ५४ ॥

२ निर्ऋतिः । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ०
६७ । २ ॥

१ निकुम्भः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ ।
२६ ॥

२ निकुम्भः । प्रह्लादपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ ।
१९ ॥ तत्पुत्रौ सुन्दोपसुन्दौ । आ० २२९ ।
३ ॥

निकृतिः । सुबलस्य पुत्री । गान्धार्याः स्वसा ।
धृतराष्ट्रस्य भार्या । आ० ११९ । २३ ॥

निचन्द्रः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २६ ॥

निचिता । नदी । भी० ९ । १८ ॥

निबन्धनः । कश्चन विरक्तो मुनिः । तस्य भोग-
वतीनाभ्यां स्वमात्रा सह अध्यात्मविषये संवादः ।

शां० २०५ । २ ॥

निबिडः । पर्वतः । भी० १२ । १९ ॥

१ निमिः । दत्तात्रेयस्य पुत्रः ऋषिः । तत्पुत्रः
श्रीमान् । अनु० १३८ । ५ ॥

२ निमिः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुपुत्रः ।
जनकराजस्य पूर्वजः । स० ८ । ९ ॥

तस्यात्रिणा संवादः । अनु० १३८ ॥

[तस्य वंशः । भा० ९ । १३ ॥ वायु० ८९ ॥
विष्णु० ४ । ५ ॥ रा० ७ । ५५ ॥]

निमिषः । अमृतरक्षको देवः । तेन सह गरुडस्य
युद्धं । आ० ३२ । १९ ॥

निमेषः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १० ॥

नियुतायुः । क्षत्रियः । श्रुतायुषः पुत्रः । अर्जुनेन
हतः । द्रो० ९३ । २७ ॥

१ निरमित्रः । क्षत्रियः । सो० वं० नकुलपुत्रः ।
रेणुमत्यां जातः । आ० ६३ । ७८ ॥

२ निरमित्रः । क्षत्रियः । त्रैगर्तस्य वीरघन्वनः
पुत्रः । सहदेवेन हतः । द्रो० १०७ । २६ ॥

+ निबन्धस्यानर्थहेतुत्वं । उ० १०६ । ७ ॥

निर्वीरतीर्थं । व० ८२ । १३८ ॥

निवातकवचाः । दानवाः । व० १७० ।
११ ॥ तेषामर्जुनेन वधः । व० १७४ । २ ॥

+ निवातकवचयुद्धपर्व । व० १६६—
१७७ ॥

+ निवृत्तधर्मकथनं । अनु० २११ । २ ॥

निशाठः । क्षत्रियः । यादवः । आ० २३९ ।
१० ॥

निशाकरः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १४ ॥

निशुम्भः । असुरः । श्रीकृष्णेन हतः । स०
५५ । २९ ॥

निश्चवनः । बृहस्पतेः पुत्रः । अग्निविशेषः ।
तत्पुत्रो निष्कृतिनामाग्निः । व० २२१ । २० ॥

निषङ्गी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
६८ । १०३ ॥ १३१ । ८ ॥ भीमसेनेन
हतः । क० ८८ । २३ ॥

१ निषधः । पर्वतः । स० २९ । ११ ॥ भी०
६ । ९ ॥

२ निषधाः । देशः । भी० ९ । ५१ ॥
तदधिपतिर्नलराजः । व० ५० । ३ ॥ Narwar,
the capital of Nalaraja. This is also
called Nalapura.

निषादाः । देशः । भी० ९ । ५१ ॥

+ निषादानां भक्षणं गरुडेन । आ० २८ ।
२० ॥

निषादी । आ० १६० । ९ ॥

निष्कृतिः । अग्निविशेषः । बृहस्पतिपुत्रस्य निश्च-
वनस्य पुत्रः । तत्पुत्रः स्वननामकोऽग्निः । व०
२२१ । २२ ॥

+ नीतिकथनं । कणिकेन धृतराष्ट्रादिभ्यः ।
आ० १५३ । ८ ॥ नारदेन कश्चित्प्रश्नव्या-
जेन युधिष्ठिराय । स० ५ ॥ धौम्येन पाण्ड-
वेभ्यः । वि० ५ । ८ ॥ विदुरेण धृतराष्ट्राय ।
३३-४० ॥ साधारण्येन नीतिकथनं । आ०
८१ । स० ८६ ॥ व० ३२ ॥ शां०
८१ ॥ १६६ ॥ अनु० ३५ ॥

निष्ठानकः । सर्पः । आ० ३५ । ९ ॥

१ नीलः । वैदूर्यमयः पर्वतः । स० २९ । ४८ ॥
भी० ६ । ४ ॥

२ नीलः । वानरः । व० २८८ । २८ ॥

३ नीलः । क्षत्रियः । कार्तवीर्यार्जुनवंशोद्भवः
पाण्डवपक्षीयः । आ० २०१ । १० ॥ स०
३२ । २३ ॥ उ० १९ । २४ ॥ एकरथः ।
उ० १६६ । ४ ॥

तस्य युद्धं । भी० ९४ । ३० ॥

तस्य वधोऽश्वत्थाम्ना । द्रो० ३१ । २५ ॥

४ नीलः । सर्पः । आ० ३५ । ७ ॥

नीला । नदी । भी० ९ । ३१ ॥

नीली । सो० वं० सुहोत्रपुत्रस्याजमीढस्य भार्या ।
तत्पुत्रौ दुष्यन्तः परमेष्ठी च । आ० १०१ ।
२० ॥

नृगः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुपुत्रः । स०
८ । ८ ॥ वि० ५३ । १४ ॥

[तस्य विप्रशापात्कृकलासजन्मप्राप्तिः । श्रीकृष्णेन
गते पतितस्य तस्योद्धारश्च । भा० १० । ६४ ॥
रा० ७ । ५३ ॥]

नृपचण्डालसंवादः । अनु० १५८ ॥

नृशंसलक्षणं । शां० १६२ ॥

+ नृसिंहः । विष्णोरवतारः । तत्कथा । स०
४६ । ५५ ॥ व० २७३ । ६१ ॥ [भा०
७ । ८ ॥ पद्म० ६ । २६५ ॥ मत्स्य० ४७ ।
१६२ ॥ हरि० ३ । ४२ ॥ देवीमा० ४ ।
१६ ॥]

[तस्य शरभरूपिणा रुद्रेण पराभवः । लिङ्गपु० ९५ ॥
वीरभद्रेण पराभवः । लिङ्गपु० ९६ ॥]

नेपालाः । विदेहदेशस्योत्तरतो हिमवतो दक्षिण-
तश्च विद्यमानो देशः । व० २५५ । ६ ॥

नैकट्क । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ ।
५४ ॥

नैकपृष्ठाः । देशः । भी० ९ । ४१ ॥

+ नैमि(षा)शारण्यं । गोमतीतीरस्थं पुण्या-
रण्यं । आ० १ । ५ ॥ व० ८२ । ५९ ॥

शा० ३७ ॥ Nimsar, twenty four miles
from the Sandila station of the Oudh
and Rohilkhand Railway, and twenty
miles from Sitapur. It is situated on
the left bank of the goomti.

तत्र देवैर्यज्ञकरणं । आ० २१४ । १ ॥

नैमिषकुञ्जं । क्षेत्रं । व० ८१ । १०९ ॥

नैषधः । नलराजः । व० ५१ । ३० ॥

नैषादिः । एकलव्यः । द्रो० १८२ । १७ ॥

न्यग्रोधः । वृक्षः । तन्मूले पाण्डवानामुपवेशनं ।

आ० १६३ । २० ॥

तत्र कृपाश्चत्थामकृतवर्मणामुपवेशनं । शा० ३० ।
६६ ॥

तस्य दंशनं तक्षकेण । आ० ४३ । ४ ॥

प.

पञ्चचूडा । अप्सराः । तथा सह नारदस्य स्त्रीस्व-
भावविषये संवादः । अनु० ७३ ॥

पञ्चतीर्थानि । नारीतीर्थशब्दं पश्यत ।

+ पञ्चदशदिवसयुद्धारम्भः । द्रो० १८८ ।
तत्समाप्तिः । द्रो० २०३ ॥

पञ्चनदं । क्षेत्रं । स० ३५ । ११ ॥ व०
८० । ८४ ॥ The Punjab,—the country
of five rivers called Satadru, Vipasa,
Iravati, Chandrabhaga and Vitasta.

+ पञ्चनलदर्शनं । दमयन्त्या । व० ५४ ।
१० ॥

+ पञ्चभूतानि । पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशानि ।
विशेषं भूतशब्दे पश्यत ।

+ पञ्चमदिवसयुद्धारम्भः । भी० ६५ ॥
तत्समाप्तिः । भी० ७४ ॥

+ पञ्चमहाभूतानि । भूतशब्दं पश्यत ।

+ पञ्चमहायज्ञाः । अश्व० १०४ । ८ ॥

पञ्चमी । नदी । भी० ९ । २६ ॥

पञ्चयक्षा । नदी । व० ८२ । १० ॥

पञ्चरात्रं । (पाञ्चरात्रं) । भगवत्कृतो ग्रन्थवि-
शेषः । शां० ३५९ । १ ॥

पञ्चवटी । गोदावर्यास्तीरे नासिकक्षेत्रसमीपस्थः
स्थलविशेषः । व० ८१ । १६२ ॥ [रा० ३ ।
१३ ॥] Nasik on the Godavery.

पञ्चशिखः । कापिलेयो मुनिः । कपिलानाम्प्या
ब्राह्मण्याः पुत्रः ।

तस्य जनकेन संवादः । शां० २२०—२२१ ॥
३२४ ॥ [अस्य जनकस्य जनदेव इति नाम
बृहन्नारदी० ४५ ॥]

तन्नामनिर्वचनं । शां० २२० । १२ ॥

+ पञ्चानृतानामपातकत्वं । क० ७२ ।
३४ ॥ शां० १६३ । ३० ॥

पञ्चालाः । इन्द्रप्रस्थस्य पूर्वतो विद्यमानो देशः ।
स उत्तरपाञ्चालः दक्षिणपाञ्चाल इति द्विविधः ।
प्रथमस्य राजधानी आहिच्छत्रं । द्रुपदाद्रोणाचा-
र्येणापहतं । द्वितीयस्य राजधानी काम्पिल्यं
द्रुपदस्य । भी० ९ । ४१ ॥ Rohilkhand.
Panchala was divided into North
and South Panchala. The capital
of the former was Ahichhatra, and
the capital of the latter was Kam-
pilya South Panchala was the king-
dom of Raja Drupada, whose daught-
er Draupadi was married to the five
Pandavas

+ पञ्चेन्द्रोपाख्यानं । आ० २१४ ॥

पटच्चरः । चोरदेशः । स० ३२ । ४ ॥

पटवासकः । सर्पः । आ० ५७ । १८ ॥

१ पण्डितः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमसेनेन हतः । भी० ८८ । २४ ॥

२ पण्डितः । विद्वान् । तल्लक्षणं । उ० ३३ ।
२१—३७ ॥

पण्डितकः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । १०१ ॥

पतनः । राक्षसः । व० २८६ । २ ॥

+ पतिवशीकरणोपायः । व० २३५ ॥

+ पतिव्रता । तद्धर्माः । व० २३४ । १८ ॥
अनु० १८५ ॥

तन्माहात्म्यं । व० २०८ ॥

तस्याः कथा भीमसेनेन द्रौपद्यै उक्ता । वि० २७ ।
४४ ॥

पथिकृत् । प्रायश्चित्ताग्निविशेषः । व० २२३ ।
३० ॥

पद्मः । धार्मिकः । सर्पः । स० ९ । ९ ॥ अस्म
पद्मनाभ इति नामान्तरं । शां० ३६५ । ४ ॥

तेन सूर्यवहनं । शां० ३६७ । ८ ॥

पद्मकेतनः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । ११ ॥

पद्मजालाः । देशः । स० ७८ । ९८ ॥

पद्मनाभः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । ९६ ॥

पद्मव्यूहः । कौरवाणां । द्रो० ३४ । २ ॥ अस्म
चक्रव्यूह इति नामान्तरं । द्रो० ३३ । १४ ॥

तद्भेदनमभिमन्युना । द्रो० ३६ । १९ ॥

पद्मसरः । स० २० । २६ ॥

पनसः । वानरः । व० २८४ । ६ ॥ २८६ ।
९ ॥

पम्पा । नदी तटाकश्च । व० ८२ । १६२ ॥ २८० ।

४४ ॥ A branch of the river Tunga-
bhadrā. It rises in the Rishyamukha
Mountain which is eight miles from
the Anagandi Hills

तत्र रामस्य गमनं । व० २८१ । १ ॥

पयोष्णी । नदी । व० ८३ । ४० ॥ ८६ ।

७ ॥ १२१ । ३२ ॥ भी० ९ । १६ ॥

The river Purna, one of the branches
of the Tapti in Berar

तत्र पाण्डवानां गमनं । व० १२१ । ३२ ॥

तत्तटे गयराजस्य यज्ञः । व० १२२ । १३ ॥

परतङ्गणाः । देशः । भी० ९ । ६४ ॥ स०
७८ । ७९ ॥

+ परभार्यापुत्राः । अनु० ५७ । ६ ॥

परशुरामः । विष्णोरवतारः । भृगुवंश्यः । जम-
दग्निपुत्रः । तन्माता रेणुका । आ० ६७ ।

४८ ॥ स० ८ । १८ ॥ उ० ९६ । ३ ॥

शा० ५० । ७ ॥

तस्योत्पत्तिः कथा च । आ० २ । ८ ॥ स० ४९ ।

१ ॥ व० ११६ । ५ ॥ द्रो० ७० ॥ क०

२८ । ३ ॥ शां० ४८ ॥ अश्व० ३० ।

७ ॥ [भा० ९ । १५ ॥ पद्म० ६ । २६८ ॥

वायु० ९१ ॥ ब्रह्म० १० ॥ मत्स्य० ४७ ॥

देवीमा० ४ । १६ ॥]

तस्य आतरः । रुमपवान् सुषेणः वसुः विश्वावसुश्च ।

आ० ६७ । ४८ ॥ व० ११७ । ११ ॥

तेन त्रिःसप्तकृत्वो भुवो निःक्षत्रियीकरणं । आ० २ ।

३ ॥ ६५ । ४ ॥ ११३ । ४ ॥ अश्व० ३० । १७ ॥

तस्य तेजोहरणं दाशरथिरामेण । व० ९८ । ७ ॥

[रा० १ । ७५ ॥]

तेन पित्राज्ञया स्वमातृशिरश्छेदः । व० ११७ । १५ ॥

[भा० ९ । १६ ॥]

तद्वाक्यं दुर्योधनं प्रति पाण्डवैः सह सन्धिकरण-
विषये । उ० ९६ । ३ ॥

तस्य भीष्मेण सह तेनाम्बां ग्राहयितुं युद्धं । उ०

१७९—१८५ ॥

तस्य पराजयो भीष्मेण । उ० १८५ । ८ ॥

तस्मिन्कर्णस्य शस्त्रविद्याभ्यासः । क० ३६ । ५ ॥

तेन कर्णाय शापदानं । क० ३६ । १० ॥ शां०

३ । १ ॥ ३० ॥

तेन कार्त्तवीर्यार्जुनबाहुच्छेदः । शां० ४८ । ४७ ॥

तस्य कर्णोत्सङ्गे शिरोनिधाय शयनं । शां० ३ । ५ ॥

तस्य वसिष्ठेन संवादः । अनु० १३० । ३८ ॥

+ परशुरामास्त्रप्रयोगः । कर्णेन । क० ६७ ।

४८ ॥

परान्ताः । देशः । भी० ९ । ४७ ॥

परावसुः । रैभ्यऋषिपुत्रः अर्वावसोर्भाता । व०

१३७ । १३ ॥ विश्वामित्रस्य पौत्रः । शां०

४८ । ५७ ॥

तद्भार्योपभोगो बलात्कारेण यवक्रीतेन । व० १३८ ।

२ ॥

तेन बृहद्द्युम्नराजस्य याजनं । व० १४० । २ ॥

१ पराशरः । शक्तेः पुत्रः । वसिष्ठस्य पौत्रः ।

तन्माता अदृश्यन्ती । तस्योत्पत्तिः । आ०

१९४ । १ ॥ स० ७ । १० ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० १९४ । ३ ॥

तस्मात्सत्यवत्यां व्यासोत्पत्तिः । आ० ६४ । १२६ ॥

अधिकपाठे ५० ॥ ११४ । ३४ ॥

तेन रुद्रमाहात्म्यकथनं । अनु० ४९ । ४० ॥

तेन स्वपितरं शक्तिऋषिं राक्षसहतं ज्ञात्वा लोकवि-
नाशाय यत्नः । आ० १९४ । ९ ॥

तेन वसिष्ठवचनाल्लोकविनाशनयत्नान्निवृत्य राक्षस-
नाशाय यज्ञारम्भः । आ० १९७ । १ ॥

[विष्णु० १ । १ ॥ लिङ्गपु० ६४ ॥]

तस्य वचनं । अनु० १४६—१५२ ॥

तस्य जनकेन संवादः । इयमेव पराशरगीता । शां०
२९६—३०४ ॥

२ पराशरः । सर्पः । आ० ५७ । १९ ॥

१ परिक्षित् । (परीक्षित्) । क्षत्रियः । सो०
वं० अनशुषः पुत्रः । तन्माता अमृता । तद्भार्या

सुवेषा । तत्पुत्रो भीमसेनः । आ० ६३ ।
४४ ॥

२ परिक्षित् । क्षत्रियः । सो० वं० अविक्षतः
पुत्रः । तद्भ्रातरः शबलाश्वादयः । तत्पुत्राः

कक्षसेनादयः । आ० १०१ । ४० ॥

३ परिक्षित् । क्षत्रियः । सू० वं० तत्पुत्राः शलो
दलो बलश्चेति त्रयः । सुशोभनानाम्भ्यां मण्डूक-

कन्यायां जाताः । व० १९५ । ३८ ॥

४ परिक्षित् । क्षत्रियः । सो० वं० अर्जुनपुत्रस्या-
भिमन्योः पुत्रः । तन्माता विराटराजदुहिता

उत्तरा । आ० ६३ । ८२ ॥ कृपाचार्यस्य

शिष्यः । आ० ४९ । १३ ॥

तस्य मातृगर्भे प्रयुक्तेनाश्वत्थाम्नो ब्रह्मास्त्रेण मृतस्य
श्रीकृष्णेनोज्जीवनं । अश्व० ६९ । २५ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० ६८ । १३३ ॥ [भा० १ ।
१२ ॥]

तन्नामनिर्वचनं । आ० ६३ । ८५ ॥

तद्भार्या भद्रवती । तत्पुत्राः जनमेजयः श्रुतसेनः
उग्रसेनः भीमसेन इति त्रत्वारः । आ० ३ ।

१ ॥ ६३ । ८६ ॥

तस्य राज्याभिषेकः । महा० १ । ७ ॥

तस्य मृगयागमनं । आ० ४० । ११ ॥ ४९ ।
२२ ॥

तेन शमीकऋषेः स्कन्धे स्वधनुष्कोट्या मृतसर्पप्रक्षे-
पणं । आ० ४९ । ३० ॥

तस्य शमीकर्षिपुत्रेण शृङ्गिणा तक्षकदंशनशापदानं ।
आ० ४१ । १२ ॥ ५० । ८ ॥ [भा० १ ।
१८ ॥]

[तस्य कथा । भा० १ । १६—१९ ॥]

तस्य विषपरिजिहीर्षया कश्यपऋषेर्गमनं । आ०
४२ । ३४ ॥ ५१ । १७ ॥

तस्य तक्षकेण दंशनं । आ० ४३ । ३६ ॥ ५१ ।
२९ ॥ [भा० १२ । ६ ॥ देवीभा० २ ।
१० ॥]

परिह्ववतीर्थं । व० ८१ । १२ ॥

परिबर्हः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १३ ॥

परिश्रवाः । क्षत्रियः । सो० वं० भीर्मसेनस्य
पुत्रः । तन्माता सुकुमारी । तद्भार्या शैब्या
सुन्दरी । तत्पुत्राः देवापिः शान्तनुः बाह्लीकश्चेति
त्रयः । अस्य प्रतीप इत्यपि नाम । आ० ६३ ।
४७ ॥ तस्य गङ्गया सह विवाहविषये विवादः ।
आ० १०३ ॥

पर्जन्यः । देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४४ ॥

पर्णजङ्घः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० १७ । ५२ ॥

१ पर्णादः । ऋषिः । स० ४ । १९ ॥

२ पर्णादः । ब्राह्मणः । दमयन्त्या दूतः । व०
६८ । १ ॥

पर्णाशा । काचन नदी । स० ९ । २५ ॥

भी० ९ । ३१ ॥ तस्याः शीततोयेति नामान्तरं ।

तस्यां वरुणाज्जातः पुत्रः श्रुतायुषः । सः श्री-
कृष्णं प्रति प्रयुक्त्या तत्पराक्रमसहनाक्षमतया प्र-
तिनिवृत्तया स्वगदैव हतः । द्रो० ९२ । ४४ ॥

The river Banas in Rajputana; a
tributary of the Chambal.

पर्वणः । राक्षसः । व० २८६ । २ ॥

पर्वतः । नारदस्य भागिनेयः शां० २९ । २६ ॥

स० ४ । २१ ॥ ७ । १० ॥ १० । २७ ॥

तेन नारदाय वानरमुखप्राप्तिशापदानं । शां० २९ ।
२५ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ । ३४ ॥

+ पर्वतानां नामानि । भी० ६ । ९ ॥

अनु० २७१ । ३० ॥

पर्वसङ्ग्रहः । आ० २ । ४१ ॥

पर्वसङ्ग्रहपर्व । आ० २ ॥

पवित्रपाणिः । ब्रह्मर्षिः । स० ४ । २१ ॥
७ । १२ ॥

पवित्रा । नदी । भी० ९ । २१ ॥

पशुसखः । सप्तर्षिमृत्युः कश्चन शूद्रः । तत्पत्नी
गण्डा । अनु० १४१ । ५ ॥

तन्नामनिर्वचनं । अनु० १४२ । ४३ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ । ४० ॥

× पश्चात्तापः । अनुतापः । तस्य पापपरिहारकत्वं ।
अनु० १७४ । ४ ॥

+ पश्चिमदिग्वर्णनं । उ० ११० ॥

+ पश्चिमदिग्विजयः । नकुलेन । स० ३५ ॥

पह्नुवाः । देशः । भी० ९ । ६८ ॥

पांसुराष्ट्राः । देशः । तदधिपतिर्वसुदानः । स०
७८ । १०६ ॥

पाञ्चजन्यः । श्रीकृष्णस्य शङ्खः । उ० १५१ ।
७० ॥ भी० २५ । १५ ॥

पाञ्चरात्रं । पञ्चरात्रशब्दं पश्यत ।

पाञ्चालः । द्रुपदः । तत्पुत्रो-धृष्टद्युम्नश्च ।

पाञ्चालाः । पञ्चालशब्दं पश्यत ।

पाञ्चाल्यः । आरुणिनामा ऋषिः । आ० ३ ।
२७ ॥

पाटलावती । नदी । अनूपदेशस्य समीपे पारि-
यात्रपर्वतादुत्पन्ना चर्मण्वत्या उपनदी । भी०
९ । २२ ॥ The Kali-Scind, a branch
of the Chambal.

पाणिखातं । तीर्थं । व० ८१ । ८९ ॥
 पाण्डुरः । सर्पः । आ० ५७ । ११ ॥
 पाण्डवाः । क्षत्रियाः । सो० वं० पाण्डुराजपुत्राः ।
 तेषु युधिष्ठिरः भीमसेनः अर्जुनः इतित्रयः
 कुन्त्यां यमानिलेन्द्रेभ्यो जाताः । नकुलः सहदेवः
 इति द्वौ माध्यां अधिनोर्जातौ ।
 तेषामुत्पत्तिः । आ० ६३ । ६४ ॥ ६४ । १५८ ॥
 तेषां देवांशत्वं । आ० ६८ । ११० ॥
 तेषां नामकरणं । आ० १३३ । २१ ॥
 तेषामुपनयनं । आ० १३३ । ४६ ॥
 तेषां शुक्रनाम्नः कृषितो धनुर्विद्याभ्यासः । आ०
 १३३ । ५१ ॥
 तत्पितृमरणं । आ० १३४ । २६ ॥
 तेषामायुष्यकथनं । आ० १३४ । २ ॥
 तेषां हास्तिनपुरगमनं । आ० १३४ । २ ॥
 तेषां धृतराष्ट्राज्ञया वारणावतगमनं । आ० १५५ ।
 २२ ॥
 तेषां जतुगृहे वासः । आ० १५९ । १७ ॥
 तेषां जतुगृहान्निर्गतानां रात्रौ गङ्गोत्तरणं । आ०
 १६१ । २२ ॥
 तेषां हिडिम्बवनगमनं । आ० १६३ । १९ ॥
 तेषां शालिहोत्राश्रमे निवासः । तत्र व्यासागमनं च ।
 आ० १६८ । ३२ ॥ १७० । १ ॥
 तेषामेकचक्रानगरगमनं । आ० १७० । ११ ॥
 तेषां ब्राह्मणवचनात् द्रौपदीस्वयंवराय गमनं । आ०
 १८३ । १२ ॥
 तैर्मध्येमार्गं गन्धर्वचोदनया उत्कोचकतीर्थं धौम्यस्य
 पौरोहित्येन वरणं । आ० १९९ । ८ ॥
 तेषां द्रुपदनगरे कुम्भकारगृहे निवासः । आ०
 २०० । ६ ॥
 तेषां द्रौपदीपाणिग्रहणं । आ० २१५ ॥
 तेषां समानुभार्याणां इन्द्रप्रस्थगमनं । आ० २२७ ।
 १९ ॥
 तेषां समीपे द्रौपदीविषये समयकरणचोदनार्थं नारद-
 स्यागमनं । आ० २२८ । ९ ॥

तैर्द्रौपदीविषये समयकरणं । आ० २३२ । २८ ॥
 तेषां सामवेदित्वं । स० १०२ । २२ ॥
 तेषां द्यूतजितानां वनगमनकाले चेष्टाविशेषाः ।
 स० १०२ । ४ ॥
 तेषां काम्यकवने वासः । व० ५ । ४ ॥
 तेषां द्वैतवने प्रवेशः । व० २४ । १० ॥
 तेषां लोमशेन कैलासगिरिगमनचोदना । व० १४१ ।
 ११ ॥
 तेषां बदरिकाश्रमगमनं । व० १४७ । १५ ॥
 तैर्गन्धर्वबद्धस्य दुर्योधनस्य मोचनं । व० २४७ ।
 १५ ॥
 तेषां गन्धमादनपर्वतगमनं । व० १५९ । ४३ ॥
 तेषामज्ञातवासार्थं विराटनगरगमनं । वि० ६ ॥
 तेषां इमशानवृक्षे धनुषां निक्षेपः । वि० ७ । ४० ॥
 तेषामज्ञातवासे क्रमेण प्रसिद्धनामानि । वि० २ ।
 २३ ॥ ३ । ८ ॥ ४४ ॥ ४ । ३ ॥ ५ ॥
 १५ ॥
 तेषामज्ञातवासे गूढनामानि । वि० २७ । ६६ ॥
 तेषां रथाश्वध्वजवर्णनं । उ० ५६ ॥
 तेषां कुरुक्षेत्रगमनं । उ० १५१ । ५० ॥
 तत्सेनायां रथातिरथसङ्ख्यानं । उ० १६९ ॥
 तेषां प्रशंसा कर्णेन । द्रो० २२ । १८ ॥
 तत्सेनायां निहतानां नामानि । क० ३ ॥
 तेषां दुर्योधनवधानन्तरं ओधवतीतीरे उपवेशनं ।
 श० ६३ । ४७ ॥
 तद्वधप्रतिज्ञा अश्वत्थाम्ना दुर्योधनस्य भग्नसक्थिकस्य
 समीपे । श० ६६ । ३२ ॥
 तानुद्दिश्याश्वत्थाम्ना ऐषीकास्त्रप्रयोगः । सौ० १३ ।
 २० ॥
 तेषां राज्यशासनप्रकारः । अश्व० १५ ॥
 तेषां महाप्रस्थानगमनं । महा० १ । २४ ॥
 तेषां स्वर्गे सुखेन वासः । स्वर्गा० ३ ॥
 + पाण्डवप्रवेशपर्व । वि० १—१४ ॥
 १ पाण्डुः । क्षत्रियः । सो० वं० विचित्रवीर्य

भार्यायामम्बालिकायां व्यासाज्जातः । आ० १ ।
 १३० ॥ स० ८ । २५ ॥ वि० ५३ । १७ ॥
 तस्योत्पत्तिः । आ० ६३ । ५७ ॥ ६४ । १५५ ॥
 तस्य राज्याभिषेकः । आ० ११८ । ३० ॥
 तस्य दिग्विजयः । आ० १२२ । २१ ॥
 तस्य कुन्त्या विवाहः । आ० १२१ । ९ ॥
 तस्य माध्या विवाहः । आ० १२२ । १८ ॥
 तस्य मृगयार्थं वनगमनं । आ० १२३ । ७ ॥
 तस्य किन्दमक्रुषिणा शापदानं । आ० ६३ ।
 ६१ ॥ १२३ । ३४—३८ ॥
 तस्य माद्रीसंगमेन मरणं । आ० ६३ । ६७ ॥
 १३४ । २६ ॥
 तदस्थिसंस्कारः पाण्डवैः । आ० १३६ । ५ ॥
 २ पाण्डुः । क्षत्रियः । सो० वं० . तृतीयस्य जन-
 मेजयस्य पुत्रः । तद्भ्रातरो धृतराष्ट्रादयः सप्त ।
 आ० १०१ । ४४ ॥
 पाण्डुराष्ट्राः । देशः । पाण्ड्यदेशस्य नामान्तरं ।
 भी० ९ । ४४ ॥ Pandya—the modern
 districts of Tinnevely and Madura in
 South India. Its capitals at different
 periods were Urugapura now called
 Negapatam and Madura.
 पाण्ड्यः । चित्राङ्गदायाः पिता । द्रविडेश्वरः ।
 अश्वत्थाम्ना हतः । अस्य प्रवीरः चित्रवाहनः
 मलयध्वज इति च नामान्तराणि । क० ५६ ।
 ४५ ॥
 तस्य युद्धं । क० ५५ । ६० ॥
 पाण्ड्याः । पाण्डुराष्ट्रशब्दं पश्यत ।
 + पाताललोकवर्णनं । उ० ९९ । [भा० ५ ।
 २४ ॥ देवीभा० ८ । १९—२० ॥]
 + पात्रापात्रलक्षणं । अनु० ७२ ॥ शां०
 ३५ । ३६ ॥
 + पापं । तत्फलभोगः । व० १८६ । १८ ॥
 अनु० २२०—२२३ ॥

तस्य प्रायश्चित्तं । शां० ३३ ॥ ३४ ॥ १६३ ।
 ४६ ॥ अनु० १७४ ॥
 तत्कर्मणः फलं बालस्य द्वादशवर्षपर्यन्तं नास्ति ।
 आ० ११७ । १५ ॥
 पापहरा । नदी । भी० ९ । २२ ॥
 पारदाः । देशः । स० ७८ । ७९ ॥
 पारसिकाः । देशः । भी० ९ । ६६ ॥
 पारावतः । सर्पः । आ० ५७ । ११ ॥
 पारावताश्वः । धृष्टद्युम्नः । भी० ६१ । १६ ॥
 पाराशर्यः । व्यासः ।
 पारिजातः । देवतरुः । कल्पवृक्षः । क्षीरसमुद्रा-
 दुत्पन्नः । आ० १८ । ५१ ॥
 तस्यापहारः श्रीकृष्णेन । स० ५७ । ४१ ॥
 [भा० १० । ५९ ॥ हरि० २ । ६४ ॥]
 १ पारियात्रः । कुलपर्वतः । भी० ९ । ११ ॥
 Pariyatra, the western part of Vindhya
 range extending from the source of the
 Nerbada to the Gulf of Cambay. It
 included the Aravali mountains.
 २ पारियात्रः । सर्पः । आ० ५७ । ११ ॥
 पार्थः । अर्जुनः । वि० ४३ । २१ ॥
 पालः । सर्पः । आ० ५७ । ५ ॥
 + पालाशविधिः । अश्व० ११८ । २—६ ॥
 पावकः । अग्निविशेषः । व० २२४ । १ ॥
 पावनी । नदी । भी० ६ । ४९ ॥ The river
 Iravadi in Burma.
 पाशाशिनी । नदी । भी० ९ । २२ ॥
 पाशिवाटाः । देशः । भी० ९ । ६४ ॥
 पाशी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
 १३१ । ८ ॥ क० ४६ । ७ ॥
 + पाशुपतास्त्रं । रुद्रदेवताकमलं । तत्प्राप्तिर-
 र्जुनस्य । व० ४० । ८—२१ ॥ १६८ ।
 ४६ ॥ द्रो० ८१ । १८ ॥
 पिङ्गलीर्थं । व० ८० । ५९ ॥
 पिङ्गलः । सर्पसत्रे सदस्यः । आ० ५३ । ६ ॥

पिङ्गलकः । यक्षः । स० १० । १८ ॥
 पिङ्गला । वेश्या । शां० १७३ । ५८ ॥ [भा०
 ११ । ८ ॥]
 पिच्छलः । सर्पः । आ० ५७ । ६ ॥
 पिच्छला । नदी । भी० ९ । २९ ॥
 पिञ्जरकः । सर्पः । आ० ३५ । ६ ॥ उ०
 १०३ । ११ ॥
 पिञ्जला । नदी । भी० ९ । २७ ॥
 पिठरः । असुरः । स० ९ । १७ ॥
 पिठरकः । सर्पः । आ० ३५ । १४ ॥ ५७ ।
 १५ ॥
 + पिण्डदानं । पितृभ्यः । अनु० १८८ ।
 २३ ॥ मध्यमपिण्डस्य पत्न्या भोजने पुत्रोत्पत्तिः ।
 अनु० १८८ । ३८ ॥ पिण्डत्रयस्य प्रयोजनं ।
 अनु० १८८ । २५ ॥
 पिण्डसेक्ता । सर्पः । आ० ५७ । ८ ॥
 पिण्डारः । सर्पः । आ० ३५ । ११ ॥ ५७ ।
 १७ ॥
 १ पिण्डारकः । सर्पः । आ० ३५ । ११ ॥
 ५७ । १७ ॥
 २ पिण्डारकः । क्षत्रियः । यादवः । आ०
 २०१ । २० ॥
 पिण्डारकं । तीर्थं । व० ८० । ६६ ॥ ८६ ।
 २१ ॥
 पितरः । अग्निष्वात्तादयः स० ८ । ३० ॥
 [हरि० १ । १८ ॥ मत्स्य० १३-१५ ॥]
 तेषां पिण्डसंज्ञाप्राप्तिः । शां० ३५५ । २० ॥
 तद्व्यापनोदनं । शां० १२९ । १० ॥
 पितामहः । भीष्मः । भी० १०७ । ५१ ॥
 पिनाकी । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ ।
 २ ॥
 पिप्पलादः । ऋषिः । दधीचपुत्रः । शां०
 ४६ । १० ॥
 पिशङ्गः । सर्पः । आ० ५७ । १७ ॥

+ पिशाचादिपीडापरिहारोपायः । अनु०
 १९४ ॥
 पिशाची । व० २३० । २८ ॥
 पुच्छाण्डकः । सर्पः । आ० ५७ । ८ ॥
 पुञ्जिकस्थला । अप्सराः । आ० १३२ । ४६ ॥
 स० १० । ११ ॥
 १ पुण्डरीकः । क्षत्रियः । यमसभायां । स० ८ ।
 १४ ॥
 २ पुण्डरीकः । ब्राह्मणः । तस्य नारदेन सह
 नारायणस्य सर्वोत्तमत्वे संवादः । अनु० १८६ ।
 ३ ॥
 पुण्डरीकतीर्थं । व० ८१ । ८३ ॥
 पुण्डरीका । अप्सराः । आ० १३२ । ४५ ॥
 वि० १४ । ३२ ॥
 पुण्डरीकाक्षः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं ।
 उ० ६९ । ६ ॥
 पुण्ड्रः । क्षत्रियः । बलिनामकस्य राज्ञो भार्यायां
 सुदेष्णायां दीर्घतमसो जातः पुत्रः । तद्भ्रा-
 तरः अङ्गादयः । आ० ११३ । ५३ ॥
 + पुण्यं । सुकृतं । तत्फलभोगः । व० १८६ ॥
 + पुत्राणां प्रभेदः । आ० १२६ । ३० ॥
 अनु० ८४ ॥ तन्नामनिर्वचनं । आ० ७९ ।
 २६ ॥ ९८ । २० ॥ २५५ । १४ ॥
 + पुत्र्या दायविभागः । अनु० ८० । ११ ॥
 + पुनर्युतं । पाण्डवानां । स० ९८ । ६ ॥
 + पुनःस्वयंवरः । दमयन्त्याः । व० ६८ । २५ ॥
 पुरन्दरः । इन्द्रः ।
 पुरमालिनी । नदी । भी० ९ । २१ ॥
 + पुरलक्षणं । शां० ८६ ॥
 + पुराणं । ऋषिप्रोक्तः वेदार्थनिर्णायको ग्रन्थवि-
 शेषः । आ० १ । २३ ॥ [तेच अष्टादश ।
 तेषां नामानि ग्रन्थसङ्ख्या च । भा० १२ । १३ ॥
 मत्स्य० ५३ ॥ देवीभा० १ । ३ ॥]
 पुरावती । नदी । भी० ९ । २४ ॥

पुरुः । क्षत्रियः । स० ४ । ३३ ॥

पुरुकुत्सः । क्षत्रियः । सू० वं० । स० ८ । १३ ॥

तत्पुत्रः । अनरण्यः । अनु० १७७ । ६६ ॥

[अयं मान्धातुः पुत्रः । तन्माता बिन्दुमती ।
भा० ९ । ६ ॥]

पुरुजित् । क्षत्रियः । कुन्तिभोजस्य पुत्रः । पृथाया

प्राता । अतिरथः । उ० १७२ । २ ॥ भी०

२५ । ५ ॥ द्रोणेन हतः । क० ३ । २२ ॥

पुरुमित्रः । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयः । भी०

५७ । ३१ ॥

पुरुमीढः । क्षत्रियः । सो० वं० भुमन्युपुत्रस्य सुहो-

त्रस्य पुत्रः । आ० १०१ । १८ ॥

+ पुरुषशब्दनिर्वचनं । शां० २१२ । ५२ ॥

पुरुषोत्तमः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं । उ०

६९ । ११ ॥

पुरूरवाः । क्षत्रियः । सोमपुत्रस्य बुधस्य पुत्रः ।

इलायां जातः । तत्पुत्राः आयुः धीमान् अभावसुः

दृढायुः वनायुः शतायुश्च उर्वर्यां जाताः । आ०

६९ । २१—२७ ॥ तेषु मुख्य आयुः ।

आ० ६३ । ५ ॥

[तस्य कथा । भा० ९ । १४ ॥ हरि० १ ।

२६ ॥ मत्स्य० २४ ॥ वायु० ९१ ॥ देवीभा०

१ । १३ ॥]

[तस्य वंशः । भा० ९ । १५ ॥ हरि० १ । २७ ॥

वायु० ९१ ॥ मत्स्य० १२ ॥]

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ । २२ ॥

पुरोचनः । दुर्योधनमन्त्री । तेन जतुगृहनिर्माणं ।

आ० १५६ । ३ ॥

तस्य जतुगृहे दाहः । आ० १६० । ६ ॥

पुरोहितः । उपाध्यायः । तस्य राज्ञश्च कथा ।

अनु० ३१ । ४६ ॥

तस्य लक्षणं । शां० ७३ । २ ॥

पुलस्त्यः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । आ० ६६ ।

१० ॥

[तद्भार्या कर्दमप्रजापतिसुता हविर्भुक् । तत्पुत्रः अग-

स्त्यः । तस्य इडिबिलायां जातः पुत्रः कुबेरः ।

केशिन्यां जाताः पुत्राः रावणादयः । भा० ४ ।

१ ॥]

[तस्य भार्या प्रीतिः । तत्पुत्रो दम्भोलिः । विष्णु०

१ । १० ॥]

तस्य भार्या सन्ध्या । उ० ११७ । ११ ॥ अन्या

तद्भार्या प्रतीच्या । उ० ११७ । १६ ॥

तस्य भीष्मेण संवादः । व० ७९ । १५ ॥

तत्प्रार्थनया राक्षसवधार्थं पराशरेणारब्धस्य यज्ञस्य

समापनं । आ० १९७ । २२ ॥

तस्य पुत्राः । आ० ६७ । ७ ॥

पुलस्त्येन तीर्थमहिमानुवर्णनं । व० ८० ॥

पुलहः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । आ० ६६ ।

१० ॥ ६७ । ४ ॥ स० ७ । १७ ॥ ११ ।

१८ ॥

तस्य पुत्राः । आ० ६७ । ८ ॥

पुलिनः । अमृतरक्षको देवः । आ० ३२ । १९ ॥

पुलिन्दाः । देशः । भी० ९ । ३९ ॥ This

included the western portion of Bundelkhand and the district of Sagar.

१ पुलोमा । दनुपुत्रः । आ० ६६ । २२ ॥

२ पुलोमा । राक्षसः । तेन भृगुपत्न्याः पुलोमाया

अपहारः । आ० ५ । १५ ॥

३ पुलोमा । भृगोः पत्नी । आ० ५ । १३ ॥

तत्पुत्रश्चयवनः । आ० ६ । २ ॥

४ पुलोमा । दैत्यस्त्री । तत्पुत्राः पौलोमाः । व०

१७५ । ७ ॥

१ पुष्करः । वरुणस्य पुत्रः । तद्भार्या सोमस्य पुत्री

ज्योत्स्नाकाली । उ० ९८ । १२ ॥

२ पुष्करः । पर्वतः । भी० १२ । २४ ॥

३ पुष्करः । नलराजस्य ज्ञातिः । व० ५६ । ७ ॥

तेन नलस्य द्यूते पराजयः । व० ५६ । १० ॥

तस्य नलेन पराजयः । व० ७६ । १९ ॥

४ पुष्करः । क्षेत्रं । व० ८० । २० ॥ तस्य

त्रेतायां पुण्यतमत्वं । व० ८३ । ९० ॥ अनु०
 ६४ । ९ ॥ The Pushkar, a lake six
 miles from Ajmer. It is called also
 Pokhra.
 पुष्करमालिनी । सत्यनामकस्योच्छृत्तेर्भार्या ।
 शां० २७८ । ६ ॥
 पुष्करिणी । भुमन्योर्भार्या । आ० १०१ ।
 १३ ॥
 पुष्टिः । दक्षप्रजापतिपुत्री । धर्मप्रजापतेर्भार्या ।
 आ० ६७ । १४ ॥
 पुष्टिपतिः । अग्निविशेषः । व० २२३ । १ ॥
 पुष्पकं । कुबेरस्य विमानं । स० ५० । २६ ॥
 तस्य रावणेनापहारः । व० २७६ । ३४ ॥
 तस्य कुबेरं प्रति रामेण प्रेषणं । व० २९२ ।
 ७० ॥
 पुष्पवती । नदी । व० ८३ । १२ ॥
 पुष्पाननः । यक्षः । स० १० । १८ ॥
 पुष्पोत्कटा । रावणकुम्भकर्णयोर्माता । व०
 २७६ । ७ ॥
 पुंश्चली । कुलटा । तत्त्वापादकानि कर्माणि ।
 अनु० २२२ । १ ॥
 पुंस्त्वं । पुंसो भावः । तस्य कर्मायत्तत्वं । अनु०
 २२६ । ४ ॥
 पूजनी । शकुन्तिका । तस्याः ब्रह्मदत्तेन संवादः ।
 शां० १३९ ॥ [हरि० १ । २० ॥]
 पूतना । स्कन्दमातृगणेऽन्यतमा । व० २३० ।
 २७ ॥
 [तस्या वधः श्रीकृष्णेन । भा० १० । ६ ॥ हरि०
 २ । ६ ॥ विष्णु० ५ । ५ ॥]
 १ पूरुः । क्षत्रियः । सो० वं० ययातिपुत्रः ।
 तन्माता शर्मिष्ठा । तत्पुत्रो जनमेजयः । तद्भार्या
 कौसल्या । आ० ६३ । ८ ॥ स० ८ । ८ ॥
 तद्भार्या पौष्ठी । तत्पुत्राः प्रवीरः ईश्वरः रौद्राश्वः ।
 तेषु प्रवीरो वंशकृत् । आ० ८८ । ४ ॥

तस्य राज्याभिषेकः । आ० ६९ । ५८ ॥ ७९ ।
 ३८ ॥
 [तस्य वंशः । भा० ९ । २० ॥ हरि० १ । ३१ ।
 विष्णु० ४ । १९ ॥]
 २ पूरुः । अर्जुनस्य सारथिः । स० ३६ । ३० ॥
 १ पूर्णः । सर्पः । आ० ५७ । ५ ॥
 २ पूर्णः । प्राधापुत्रः । आ० ६६ । ४६ ॥
 पूर्णभद्रः । सर्पः । आ० ३५ । १२ ॥
 पूर्णाङ्गदः । सर्पः । आ० ५७ । १६ ॥
 पूर्णायुः । प्राधापुत्रः । आ० ६६ । ४६ ॥
 पूर्णमुखः । सर्पः । आ० ५७ । १६ ॥
 पूर्वचित्तिः । अप्सराः । आ० १३२ । ४७ ॥
 पूर्वदिग्वर्णनं । उ० १०८ ॥
 पूर्वाभिरामा । नदी । भी० ९ । २२ ॥
 + पूर्वेंद्राः । आ० २१४ । २७ ॥
 पूषा । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । आ० ६६ । १५ ॥
 पृथा । कुन्तीशब्दं पश्यत ।
 पृथाश्वः । राजर्षिः । स० ८ । १३ ॥
 पृथिवी । भूमिः । तस्याः काश्यपीत्वं । अनु०
 २५९ । ५-७ ॥ विशेषो भूमिशब्दे द्रष्टव्यः ।
 पृथिवीञ्जयः । असुरः । स० ९ । १६ ॥
 पृथिवीतीर्थं । व० ८१ । १३ ॥
 + पृथिवीवासुदेवसंवादः । ब्राह्मणमाहात्म्य-
 विषये । अनु० ६९ । १९ ॥ गृहस्थधर्म-
 विषये । अनु० १५४ ॥
 १ पृथुः । क्षत्रियः । यादवः । आ० २०१ ।
 १८ ॥ २३९ । १० ॥
 २ पृथुः । अष्टवसुष्वन्यतमः । आ० १०६ । ११ ॥
 ३ पृथुः । वेनराजस्य पुत्रः । शां० ५८ । १०७ ॥
 [तद्भार्या अर्चिः । तत्पुत्रोऽन्तर्धानः । भा० ४ ।
 १५ ॥ अत्रैव तद्वंशोऽपि द्रष्टव्यः ।]
 [तच्चरित्रं । भा० ४ । १३ ॥ हरि० १ । २ ॥
 विष्णु० १ । १३ ॥ वायु० ६२ ॥ मत्स्य०
 १० ॥ पद्म० १ । २७ ॥]

तस्य कथा । द्रो० ६९ । शां० २८ । १३७ ॥
५८ । १२२ ॥

[तत्पौत्रः प्राचीनबर्हिः । भा० ४ । २४ ॥ हरि०
१ । २ ॥ विष्णु० १ । १४ ॥]

४ पृथुः । क्षत्रियः । सू० वं० अनेनसः पुत्रः ।
व० २०५ । २ ॥

पृथुलाक्षः । अङ्गवंश्यः क्षत्रियः । तत्पुत्रः चम्पः ।
स० ८ । १० ॥

पृथुवेगः । क्षत्रियः । स० ८ । १२ ॥

पृथुश्रवाः । क्षत्रियः । स० ८ । १२ ॥

पृथूदकं । तीर्थं । व० ८१ । १४२ ॥ शां०
४० । ३३ ॥ Pehoa where the celebrat
ed Brahma-yoni tirtha is situated
It is fourteen miles to the west of
Thaneswara.

पृथ्निगर्भः । विष्णुः । तन्नामनिर्वचनं । शां०
३५० । ४६ ॥

पृषतः । क्षत्रियः । पाञ्चालदेशाधिपतिः । द्रुपदस्य
पिता । आ० १८० । ६ ॥

[सः सोमकराजस्य पुत्रः । हरि० १ । ३२ ॥ भा०
९ । २२ ॥]

पृषदश्वः । क्षत्रियः । स० ८ । १३ ॥

१ पृषध्नः । क्षत्रियः । वैवस्वतमनुपुत्रः । आ०
६९ । १९ ॥

२ पृषध्नः । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । अश्वत्थाम्ना
हतः । द्रो० १५७ । १८३ ॥

पैङ्गयः । ऋषिः । स० ४ । २३ ॥

पैलः । पिलिङ्गधर्षोत्रापत्यं ऋषिः । आ० ६४ ।
अधिकपाठे ८१ ॥ स० ४ । १७ ॥ शां०
४६ । ७ ॥

पोतकः । सर्पः । उ० १०३ । ११ ॥

पौण्ड्रः । भीमसेनस्य शङ्खः । भी० २५ । १५ ॥

पौण्ड्रकः । वसुदेवपुत्रः । आ० २०१ । १२ ॥
स० १४ । २० ॥ ३१ । २२ ॥

[तस्य वधः श्रीकृष्णेन । भा० १० । ६६ ॥]

पौदन्यः । देशः । आ० १९३ । ४९ ॥

पौरवः । क्षत्रियः । रथोदारः । आ० ६८ ।
२८ ॥ उ० १६७ । १९ ॥ भी० ११६ ।

१५ ॥ द्रो० ३७ । ६ ॥ २०१ । ८२ ॥
तस्य वधोऽभिमन्युना । द्रो० १४ । ६२ ॥

+ पौरानुगमनं । वनं गच्छतां पाण्डवानां । व०
२ । १० ॥

पौलोमतीर्थं । आ० २३६ । ३ ॥

पौलोमपर्व । आ० ४—१२ ॥

पौलोमाः । पुलोमायाः पुत्राः । ते चार्जुनेन हताः ।
व० १७५ । १२—६३ ॥

पौष्ठी । पूरोर्भार्या । आ० ८८ । ४ ॥

पौष्यः । सू० वं० ध्रुवसन्धिनामा क्षत्रियः । तस्य
कथा । आ० ३ । ८२ ॥

तद्भार्यया उत्तङ्कऋषये स्वधृतदिव्यकुण्डलदानं । आ०
३ । १११ ॥

पौष्यपर्व । आ० ३ ॥

प्रकालनः । सर्पः । आ० ५७ । ६ ॥

प्रकाशः । ब्राह्मणः । तत्पिता तमः । तत्पुत्रो
वागिन्द्रः । अनु० ८ । ६३ ॥

प्रघसः । राक्षसः । व० २८६ । २ ॥

प्रचेतसः । तेषां भार्या वार्क्षी । आ० २११ ।
१५ ॥ [पृथुवंश्यस्य प्राचीनबर्हिषः पुत्रः । तन्माता
शतद्रुती । भा० ४ । २४ ॥]

[तेषां भार्या वार्क्षी मारिषा । तत्पुत्रो दक्षप्रजापतिः ।
भा० ४ । ३० ॥]

प्रचेताः । वरुणः । स० ५७ । १६ ॥

+ प्रजागरपर्व । उ० ३३—४० ॥

प्रजापतिः । ब्रह्मा । तस्य स्थाणुना संवादः । शां०
२६२ ॥

तेन देवऋष्यसुरप्रभृतिभ्यः शिष्येभ्यः तत्तद्योग्यता-
नुगुणनानार्थप्रतिपादकवाक्यप्रयोगेण तत्त्वोपदेशः ।
अश्व० २७ ॥ [इयं कथा छान्दोग्येऽष्टमा-
ध्याये प्रसिद्धा ।]

प्रज्ञा । बुद्धिः । तस्याः सुखसाधनत्वं । शां० १७८॥

प्रज्ञाचक्षुः । धृतराष्ट्रः । आ० १ । १७० ॥
६८ । ८४ ॥

प्रज्ञानास्त्रं । व० २९० । ५ ॥

प्रणिधिः । अग्निविशेषः । व० २२२ । ९ ॥

प्रतर्दनः । काशीशः । दिवोदासस्य पुत्रः । ययाते-
दौहित्रः । तन्माता माधवी । उ० ११७ ।
१८ ॥ अनु० २७१ । ५७ ॥ स० ८ ।
१० ॥ व० २०१ । २ ॥

तस्य ययातिना सह संवादः । आ० ८६ । १४ ॥

तस्य वीतहव्येन सह युद्ध । अनु० ८ । ४१ ॥

प्रतापः । क्षत्रियः । जयद्रथस्य भ्राता । व०
२६६ । ११ ॥

प्रतिग्रहः । तस्य निन्धत्वं । अनु० १४१ ।
१—२९ ॥

+ प्रतिज्ञापर्व । द्रो० ७२—८४ ॥

प्रतिमत्स्याः । देशः । भी० ९ । ५२ ॥

प्रतिविन्ध्यः । क्षत्रियः । सो० वं० युधिष्ठिरपुत्रः ।
तन्माता द्रौपदी । आ० ६३ । १४ ॥ ६४ ।
१६५ ॥ ६८ । १२८ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० २४७ । ७७ ॥

तस्य वधोऽश्वत्थाम्ना । सौ० ८ । ६० ॥

प्रतिश्रवाः । द्वितीयं प्रतीपशब्दं पश्यत । आ०
६३ । ४६ ॥

+ प्रतिश्रुतार्थाप्रदाने दोषः । अनु० ३१ ॥

प्रतिष्ठानं । हास्तिनपुरसमीपस्थं नगरं । अस्य
वर्धमानपुरमित्यपि नाम । आ० ९६ । ४६ ॥

Bithoor, where the remains of a fort
which is said to have been the fort of
Raja Uttanapada still exist.

प्रतिस्मृतिः । काचन विद्या । व्यासेन युधिष्ठि-
रायोपदिष्टा । व० ३६ । ३०—३८ ॥

तदुपदेशो युधिष्ठिरेणार्जुनाय । व० ३७ ।
१७ ॥

प्रतीच्या । पुरुस्त्यभार्या । उ० ११७ । १६ ॥

१ प्रतीपः । क्षत्रियः । सो० वं० षष्ठस्य धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । तत्पुत्राः देवापिः शन्तनुः बाह्मिकश्चेति
त्रयः । आ० १०१ । ४८ ॥

२ प्रतीपः । क्षत्रियः । सो० वं० भीमसेनस्य पुत्रः ।
तन्माता सुकुमारी । तस्य परिश्रवा इति नामान्तरं ।
तद्वार्या शैब्या सुनन्दी । तत्पुत्राः देवापिः शन्तनुः
बाह्मिकश्चेति । आ० ६३ । ४६ ॥ तस्य कथा ।
आ० १०२—१०३ ॥

प्रत्यग्रहः । उपरिचरवसुपुत्रः । आ० ६४ ।
४४ ॥

प्रत्युत्पन्नमतिः । मत्स्यः । शां० १३७ । १ ॥

प्रत्यूषः । अष्टवसुध्वन्यतमः । प्रमातायाः पुत्रः ।
आ० ६७ । १८ ॥ तत्पुत्रो देवलः । आ०
६७ । २६ ॥

प्रथमदिवसयुद्धारम्भः । भी० ४४ ॥ तत्स-
माप्तिः । भी० ४९ ॥

प्रद्युम्नः । क्षत्रियः । श्रीकृष्णस्य पुत्रो रौक्मिणेयः ।
सनत्कुमारांशः । आ० ६८ । १५२ ॥

[तस्योत्पत्तिः । भा० १० । ५५ ॥]

[तस्य भार्या रुक्मिपुत्री रुक्मवती । तत्पुत्रोऽनिरुद्धः ।
भा० १० । ६१ ॥]

[तस्यान्या भार्या पूर्वदेहे रतिः शापात् शम्बरासुरभा-
र्यात्वेन प्रसिद्धिं गता मायावती । भा० १० ।
५५ ॥ विष्णु० ५ । २७ ॥ हरि० २ ।
१०४ ॥]

[तेन शम्बरासुरवधः । भा० १० । ५५ ॥ हरि०
२ । १०७ ॥]

तस्य पुत्रोऽनिरुद्धः । स० ६० । ८ ॥

तस्य सारथिः दारुकपुत्रः । व० १८ । ३ ॥

तस्य वधः । मौ० ४ ॥

प्रद्योतः । यक्षः । स० १० । १६ ॥

प्रद्वेषी । दीर्घतमसं ऋषेः पत्नी । तत्पुत्रा गौतमा-
दयः । आ० ११३ । ३२ ॥

प्रधानः । राजर्षिः । तत्पुत्री सुलभा । शां०
३२५ । १८३ ॥

प्रभङ्करः । क्षत्रियः । जयद्रथभ्राता । व०
२६६ । ११ ॥

प्रभञ्जनः । क्षत्रियः । मण्डलेश्वरस्य मूलपुरुषः ।
आ० २३५ । २१ ॥

१ प्रभा । देवमाता । स० ११ । ४१ ॥

२ प्रभा । अप्सराः । अनु० ५० । ४८ ॥

प्रभाता । प्रत्यूषप्रभासयोर्माता । आ० ६७ ।
२० ॥

१ प्रभावती । देवशर्मपत्न्या रुच्या ज्येष्ठा
भगिनी । अङ्गेश्वरस्य चतुर्थस्य चित्ररथस्य भार्या ।
अनु० ७७ । ८ ॥

२ प्रभावती । स्वयंप्रभाशब्दं पश्यत । व०
२८३ । ४१ ॥

१ प्रभासः । अष्टवसुष्वन्यतमः । तद्भार्या बृहस्प-
तिभगिनी । तत्पुत्रो विश्वकर्मा । आ० ६७ ।
२७ ॥

२ प्रभासः । तीर्थ । व० ११९ । १५ ॥
८० । ६० ॥ शां० ३६ । ३४ ॥ Somnath
in Guzerat. A sacred place of pilgr-
image to the Hindus, the celebrated
temple of Somnath.

तत्र श्रीकृष्णस्य गमनं । आ० २३८ । २२ ॥
व० ११९ । १५ ॥

तत्रार्जुनस्य तीर्थयात्रार्थं गमनं । आ० २३८ ।
२ ॥ तत्र वृष्णीनां गमनं । मौ० ४ । १० ॥

तत्र वनवासे पाण्डवानां गमनं । व० १९९ । १५ ॥

प्रमतकः । जनमेजयस्य सर्पसत्रे सदस्यः । आ०
५३ । ७ ॥

प्रमतिः । ऋषिः । च्यवनस्य पुत्रः । तन्माता
सुकन्या । तत्पुत्रो रुरुः घृताच्यां जातः । आ०
८ । ११ ॥ ५८ । ३१ ॥

स वागिन्द्रस्य पुत्रः । अनु० ८ । ६४ ॥

प्रमथः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० १३१ । १३ ॥

+ प्रमथगुणः । रुद्रस्य स्कन्दस्य च पार्षदाः ।
तेषामुपद्रवकारणं तत्परिहारोपायश्च । अनु०
१९४ ॥

प्रमद्वरा । प्रमतिपुत्रस्य रुरोर्भार्या । मेनकाया
विश्ववसोर्जाता । तस्याः पोषकः पिता स्थूलकेशः
ऋषिः । आ० ८ । २ ॥ अनु० ८ । ६५ ॥
तन्नामनिर्वचनं । आ० ८ । १३ ॥

प्रमाणः । वटवृक्षः । तत्र पाण्डवानां गमनं । व०
१ । ४१ ॥

प्रमाणंकोटिः । गङ्गास्थो हृदः । तत्र भीमसेनस्य
दुर्योधनादिभिः पातनं । आ० ६१ । १२ ॥
१३७ । ४० ॥ १३८ । २१ ॥

प्रमाथिनी । अप्सराः । आ० १३२ । ४५ ॥

प्रमाथी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० १३१ । १३ ॥ तस्य भीमसेनेन वधः ।
द्रो० १५८ । १९ ॥

प्रमोदः । सर्पः । आ० ५७ । ११ ॥

प्रम्लोचा । अप्सराः । आ० १३२ । ४७ ॥ स०
१० । १२ ॥

प्रयागः । क्षेत्रं । व० ८३ । ६९ ॥ Allahabad

प्रयुतः । देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४३ ॥

प्ररुजः । अमृतरक्षको देवः । तेन सह गरुडस्य
युद्धं । आ० ३२ । १९ ॥

प्रलम्बः । दानवः । आ० ६६ । २९ ॥ स०
५१ । ७ ॥

[तस्य वधो बलरामेण । भा० १० । १८ ॥ हरि०
२ । १४ ॥ विष्णु० ५ । ९ ॥]

+ प्रलयवर्णनं । व० १९१ । ५५ ॥ शां०
३१७ ॥ अनु० ३९ । १-१८ ॥ [भा०
१२ । ४ ॥]

प्रवरा । नदी । भी० ९ । २३ ॥

प्रवालकः । यक्षः । स० १० । १८ ॥

१ प्रवीरः । क्षत्रियः । पाण्ड्यराजः । चित्राङ्गदायाः
पिता । अस्य मलयध्वज इति चित्रवाहन इति

च नामान्तरे । अश्वत्थाम्ना हतः । क० ५६ ।

१—४४ ॥

२ प्रवीरः । सो० वं० पूरोः पुत्रः । तत्पत्नी
शूरसेनी । तत्पुत्रो मनस्युः । आ० ८८ । ४ ॥

प्रशमी । अप्सराः । अनु० ५० । ४८ ॥

१ प्रसेनजित् । क्षत्रियः । तत्पुत्री जमदग्नि-
ऋषिपत्नी रेणुका । व० ११७ । २ ॥ अस्य
रेणुरिति नामान्तरं ।

२ प्रसेनजित् । क्षत्रियः । यादवः । स०
१४ । ६४ ॥ अयं सत्राजितो आता । तस्य
प्रसेन इत्यपि नाम ।

प्रस्थलः । देशः । द्रो० १७ । १९ ॥

प्रस्थापनास्त्रं । भीष्मस्य । उ० १८४ । २३ ॥

प्रहस्तः । रावणमन्त्री । विभीषणेन हतः । व०
२८७ । १—४ ॥

प्रहासः । सर्पः । आ० ५७ । १६ ॥

प्रहादः । प्रहादशब्दं पश्यत ।

प्रह्लादः । हिरण्यकशिपोः पुत्रः । तत्पुत्राः विरो-
चनः कुम्भः निकुम्भश्च । आ० ६६ । १९ ॥

स० ११ । १९ ॥ [भा० ७ । ४ ॥

तत्पुत्री विश्वरूपाचार्यस्य माता रचना । भा० ६।
६ ॥ तस्याः विरोचनेत्यपि नाम । वायु० ८४ ॥]

तस्य आतरः संह्लादः अनुह्लादः शिबिः बाष्कलश्च ।

आ० ६६ । १८ ॥ [तन्माता कयाधूः । भा०
६ । १८ ॥]

तस्य हंसेन संवादः । उ० ३५ । ३२ ॥

तस्य महाबलिना संवादः । व० २८ ॥

तस्येन्द्रेण संवादः । शां० १२४ । १९ ॥ २२९ ॥

तस्य आजगरेण ऋषिणा संवादः । शां० १७७ ।
[भा० ७ । १३ ॥]

[तस्य चरित्रं । भा० ७ । ४—८ । विष्णु० १ ।
१७ ॥]

प्रह्लादाः । देशः । भी० ९ । ४६ ॥

प्राकोटकाः । जनाः । स० ३२ । १४ ॥

प्राग्ज्योतिषं । पुरं । तस्य राजा नरकासुरपुत्रो

भगदत्तः । स० २७ । १६ ॥ ५५ । ३२ ॥

Kamrup or Kamakshya in Assam.

प्राचीनबर्हिः । क्षत्रियः । अत्रिवंशसमुद्भवः ।

तत्पुत्राः दश प्रचेतसः । शां० २०७ । ६ ॥

[अयं पृथुराजस्य प्रपौत्रः । अन्तर्धानस्य (हविर्धानस्य)

पुत्रः । तद्भार्या शतद्रुती । भा० ४ । २४ ॥

हरि० १ । २ ॥ विष्णु० १ । १४ ॥]

[तस्मै नारदेन अजामिलोपाख्यानकथनं । भा० ४ ।
२५—२९ ॥]

प्राचीन्वान् । क्षत्रियः । सो० वं० पूरोः पुत्रस्य
जनमेजयस्य पुत्रः । तद्भार्या आशमाकी । तत्पुत्रः

शय्यातिः । आ० ६३ । १० ॥

प्राचीसरस्वती । नदी । श० ३८ । ३६ ॥

प्राचेतसः । प्राचीनबर्हिषः पुत्रा दश । तेषां पुत्रो

दक्षः । आ० ६९ । ७—८ ॥ शां० २०७ । ६ ॥

तद्भार्या वार्क्षी मारिषानाम्नी । आ० २११ । १५ ॥

[भा० ४ । ३० ॥]

प्राच्याः । देशः । भी० ९ । ५८ ॥

+ प्राणापानादीनां स्वस्वश्रेष्ठ्ये विवादः ।

अश्व० २४ ॥ तेषां कार्यविशेषाः । शां०
१३ ॥

प्रातः । सर्पः । आ० ५७ । १३ ॥

प्रातिकामी । दुर्योधनस्य सूतपुत्रः । स० ८९ ।

१४ ॥ तस्य वधः । श० ३३ । ४९ ॥

प्रातिपेयः । शान्तनुः । आ० १४० । १८ ॥

प्राद्युम्निः । अनिरुद्धः । स० ६० । ३६ ॥

प्राधा । दक्षप्रजापतिपुत्री । तत्पुत्राः दश । सिद्धः

पूर्णः बर्हिः पूर्णायुः ब्रह्मचारी रतिगुणः सुपर्णः

विश्वायुः भानुः सुचन्द्रश्चेति । तत्पुत्र्यः अष्टौ ।

अनवद्या मनुः वंशा असुरा मार्गणप्रिया अरूपा

सुभगा मासी इति । आ० ६६ । ४६ ॥

प्राप्तिः । शमस्य भार्या । आ० ६७ । ३३ ॥

+ प्रायश्चित्तार्हाणि पापानि । शां० ३३ ।

३४ ॥ १६३ । २६ ॥ अनु० १९९ ॥

प्रावरकः । देशः । भी० १२ । २२ ॥
 प्रावारकर्णः । उल्लूकराजः । व० २०२ । ४ ॥
 प्रावृषेयाः । देशः । भी० ९ । ५० ॥
 प्रास्तिः । जरासन्धपुत्री कंसस्य भार्या । स०
 १४ । ३२ ॥
 प्रियदर्शनः । क्षत्रियः । द्रुपदस्य पुत्रः । कर्णेन
 हतः । आ० २१८ । ३१ ॥
 प्रोष्टाः । देशः । भी० ९ । ६१ ॥
 प्लक्षजाता । नदी । आ० १८६ । २० ॥
 प्लक्षा । नदी । व० ८२ । ६ ॥
 प्लक्षावतरणं । तीर्थं । व० ८८ । ४ ॥

फ.

फलकक्षः । यक्षः । स० १० । १७ ॥
 फलकीवनं । व० ८१ । ८६ ॥
 फलोदकः । यक्षः । स० १० । १७ ॥
 फल्गुः । गयाक्षेत्रस्था नदी । व० ८२ । ९७ ॥
 ८५ । १२ ॥
 फल्गुनः । अर्जुनः । वि० ४३ । २१ ॥ तन्ना-
 मनिर्वचनं । वि० ४३ । ३४ ॥
 फेनपः । भार्गववंश्यः सुमित्रापरनामा मुनिः ।
 त्रिशिखरगिरिनिवासी । अनु० १२० ॥
 फेनपाः । गोफेनाहारा ऋषयः । उ० १०२ । ५ ॥
 अनु० ४५ । ४१ ॥

ब.

१ बकः । रावणज्ञाती राक्षसः । एकचक्रानगरस्थ-
 वेत्रकीयवननिवासी । आ० १७४ । ५ ॥
 तस्य भ्राता अलायुधः घटोत्कचेन हतः । द्रो०
 १७९ । ३७ ॥
 तस्य भीमसेनेन वधः । आ० ६१ । २९ ॥
 १७७ । ८३ ॥
 २ बकः । ऋषिः । दाल्भ्यस्य भ्राता । स० ४ ।
 १७ ॥ व० २६ । ५ ॥ १९६ । ४ ॥ कचि-
 ह्नकदाल्भ्याविति द्विवचनेन गृहीतत्वात् भ्रात-

राविति कचिह्नको दाल्भ्य इति सामानाधिक-
 रण्येन गृहीतत्वात् दाल्भ्यपुत्रो बक इति च भाति ॥
 तस्य प्राणिनां सुखदुःखविषये इन्द्रेण सह संवादः ।
 व० १९६ ॥

तेन धृतराष्ट्रनाम्नः पाञ्चालराजस्य राज्यविनाशार्थं
 मृतपशुमांसैर्होमकरणं । शा० ४२ । २० ॥
 ३ बकः । धर्मराजनामकः पक्षी । शा० १६८ ।
 १८ ॥

बकनखः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु०
 ७ । ५८ ॥

+ बकवधपर्व । आ० १७१—१७८ ॥

बडबाग्निः । बृहस्पतेः पुत्रोऽग्निविशेषः । तस्य
 ऊर्ध्वभाक् इति नामान्तरं । व० २२१ ।
 २८ ॥

बदरपाचनं । तीर्थविशेषः । शा० ४९ । १ ॥

बदरिकातीर्थं । व० ८३ । १३ ॥

बदरी । नरनारायणावासभूतो हिमवत्पर्वतस्य
 आश्रमः । तत्र पाण्डवानां गमनं । व० १४७ ।
 १५ ॥ Badarinath The temple of
 Naranarayana is built on the bank of
 the Bishen-Ganga (Alakananda). It
 was the hermitage of the celebrated
 Rishi Vyasa.

तत्र गरुडस्य गमनं । अनु० ४१ । ३ ॥

बदरीकाननं । व० ८१ । १७९ ॥

बन्धकी । तत्स्वरूपनिरूपणं कुन्त्या । आ०
 १३२ । ६४ ॥

१ बभ्रुः । क्षत्रियः । अक्रूरः । यादवः । आ०
 २३९ । १० ॥ स० १४ । ६३ ॥

तद्भार्यापहारः शिशुपालेन । स० ६८ । १८ ॥

२ बभ्रुः । क्षत्रियः । विराटराजस्य पुत्रः । उ०
 ५७ । ३३ ॥

३ बभ्रुः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु०
 ७ । ५० ॥

बभ्रुमाली । ऋषिः । स० ४ । २२ ॥

बभ्रुवाहनः । क्षत्रियः । अर्जुनस्य पुत्रः । तन्माता
चित्राङ्गदा । सः पुत्रिकापुत्रधर्मेण मातामहस्य
चित्रवाहनस्य पुत्रोऽभूत् । तस्य राजधानी मण-
ल्लरपुरं । आ० ६३ । ८१ ॥ २३७ । ३४ ॥
तेन राजसूयार्थं सहदेवाय करदानं । स० ३३ ।
२८ ॥

तस्यार्जुनेन सह युद्धं । अर्जुनहननं च । अश्व०
७९ । ३५ ॥

तस्य युधिष्ठिरकृताश्वमेधार्थं हास्तिनपुरागमनं ।
अश्व० ८९ । १ ॥

बर्बराः । देशः । स० ७८ । ९९ ॥ भी०
९ । ५७ ॥

बर्हिः । प्राधायाः पुत्रः । आ० ६६ । ४६ ॥

बर्हिषदः । पितरः । आ० ६४ । ९३ ॥ स०
८ । ३० ॥ [हरि० १ । १८ ॥]

१ बलः । क्षत्रियः । सू० वं० तृतीयस्य परिक्षितः
पुत्रः । मण्डूककन्यायां सुशोभनायामुत्पन्नः ।
तद्भ्रातरौ शलो दलश्च । व० १९५ । ३८ ॥

२ बलः । बलरामः ।

बलदः । अग्निविशेषः । व० २२३ । १० ॥

बलदेवः । बलरामः ।

बलरामः । वसुदेवपुत्रः । तन्माता रोहिणी ॥
शेषावतारः । श्रीकृष्णस्य वैमात्रेयो भ्राता । आ०
६८ । १५२ ॥

तेन धेनुकासुरवधः । स० ५३ । १६ ॥

तस्य दुर्योधनं प्रति वचनं । उ० ७ । २८ ॥

तस्य तीर्थयात्रा । स्वकृतरोमहर्षणवधप्रायश्चित्ततया ।
उ० १५७ । ३५ ॥ [भा० १० । ७८-
७९ ॥]

तत्तीर्थयात्राप्रकारः । श० ३५ । २१ ॥

तस्य तीर्थयात्रायाः प्रतिनिवृत्तस्य गदायुद्धारम्भसमये
आगमनं । श० ३४ । २ ॥ [भा० १० ।
७९ ॥]

तस्य द्वारकागमनं । श० ६१ । ३८ ॥

तेन भीमसेनहननोद्योगः । श्रीकृष्णेन सान्त्वनं च ।
श० ६१ । ९-२१ ॥

तेन धर्मविशेषकथनं । अनु० १८९ । १६ ॥

तेन सर्पशरीरग्रहणेन समुद्रे प्रवेशः । मौ० ५ ।
१३ ॥

[तस्य भार्या रैवतापरनाम्नः ककुब्जिनः पुत्री रेवती ।
तस्या विवाहः । भा० ९ । ३ ॥ ब्रह्म० ७ ॥]

[तस्य श्रीकृष्णे कोपाद्विदेहपुरगमनं । तत्र दुर्योधनस्य
गदाविद्याभ्यासः । विष्णु० ४ । १३ ॥ भा०
१० । ५७ ॥]

[तेन रोमहर्षणस्य हननं । भा० १० । ७८ ॥]

[तेन प्रलम्बासुरवधः । भा० १० । १८ ॥ विष्णु०
५ । ९ ॥ हरि० २ । १४ ॥]

[तेन इल्वलपुत्रस्य बल्वलस्य वधः । भा० १० ।
७९ ॥]

[तेन रुक्मिणो वधः । भा० १० । ६१ ॥ हरि०
२ । ६१ ॥]

[तस्य भूपरित्यागः । भा० ११ । ३० ॥]

बलवर्धनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० १३१ । ७ ॥

बलाकः । लुब्धकः । तस्यान्धनामकदुष्टश्चापदहन-
नात्स्वर्गप्राप्तिः । क० ७२ । ३८ ॥

+ **बलाका** । पक्षिविशेषः । तस्याः पातनं कौशिकेन
स्वकूरदृष्टिप्रेक्षणेन । व० २०९ । ५ ॥

बलाकाश्वः । सिन्धुद्वीपपुत्रः । तत्पुत्रः कुशिकः ।
अनु० ७ । ४ ॥

बलाकी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । ९८ ॥ १३१ । ७ ॥ २०१ ।
२ ॥

१ **बलानीकः** । क्षत्रियः । द्रुपदराजपुत्रः । अश्व-
त्थाम्ना हतः । द्रो० १५७ । १८१ ॥

२ **बलानीकः** । क्षत्रियः । विराटभ्राता । द्रो०
१५९ । ४१ ॥

१ **बलाहकः** । नागः । स० ९ । १० ॥

२ बलाहकः । क्षत्रियः । जयद्रथभ्राता । व०
२६६ । १३ ॥

३ बलाहकः । श्रीकृष्णस्याश्वः । अश्व० ११८ ।
५६ ॥

१ बलिः । [क्षत्रियः । शिविराजपुत्रः । भा० ९ ।
२३ ॥ हरि० १ । ३१ ॥] तद्भार्या सुदेष्णा ।
तत्पुत्रा दीर्घतमसऋषेर्जाताः अङ्ग वङ्ग कलिङ्ग पुण्ड्र
सुह्माः । आ० ११३ । ४२ ॥

२ बलिः । असुरः । महाबलिः । विरोचनपुत्रः ।
तत्पुत्रो बाणः । आ० ६६ । २० ॥ स०
९ । १६ ॥ [तस्य इन्द्रसेन इति नामान्तरं ।
भा० ८ ॥ २२ ॥]

[तत्पत्नी विन्ध्यावलिः । भा० ८ । २० ॥]

[तेन नर्मदाया उत्तरतटे भृगुकच्छे यज्ञकरणं ।
तत्र वामनस्य गमनं । भा० ८ । १८ ॥]

तस्य निग्रहो भगवता वामनेन । स० ४७ ।
२८ ॥

[तस्य भगवदाज्ञया पाताललोकगमनं । भा० ८ ।
२२ ॥]

तस्य प्रह्लादेन सह संवादः क्षमायाः श्रेष्ठत्वे । व०
२८ ॥

तस्य धूपदीपादिदानविषये शुक्राचार्येण संवादः ।
अनु० १५५ । १०—६६ ॥

तेन गर्दभरूपग्रहणं तदानीं इन्द्रेण संवादश्च । शां०
२३० । १३ ॥

३ बलिः । ऋषिः । स० ४ । १६ ॥

+ बलिप्रदानं । अनु० १५६ । ७ ॥

बलिवाकः । ऋषिः । स० ४ । २० ॥

बल्लवाः । (बलवाः) । देशः । भी० ९ । ६२ ॥

बहिर्गिरिः । पर्वतः । स० २८ । ३ ॥

बहुवाद्याः । देशः । भी० ९ । ५५ ॥

बहुला । नदी । भी० ९ । २७ ॥

बहाशी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।

आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । ११ ॥ भीम-
सेनेन हतः । भी० ८८ । २९ ॥

बाणः । महाबलिपुत्रो रुद्रस्यानुचरोऽसुरः । तस्य
महाकाल इति नामान्तरं । आ० ६६ ।
२१ ॥

[तस्य पुत्री उषा । (ऊषा) । तस्याः कथा । भा० १० ।
६२ ॥ हरि० २ । ११८ ॥ विष्णु० ५ ।
३२ ॥]

बाभ्रवायणिः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु०
७० । ५७ ॥

बार्हद्रथः । क्षत्रियः । जरासन्धः । स० १५ ।
१९ ॥

+ बार्हस्पत्यव्यूहः । दाशरथिरामस्य । व०
२८६ । ७ ॥ कौरवाणां । क० ४१ । ३९ ॥

+ बालः । माणवकः । तस्य द्वादशवर्षपर्यन्तं
चतुर्दशवर्षपर्यन्तं वा पापलेपो नास्ति । आ०
११७ । १५—१८ ॥

बालधिः । ऋषिः । तेन मरणरहितपुत्रोत्पत्त्यर्थं
तपश्चरणं । मेधाविनामकपुत्रोत्पत्तिश्च । व०
१३७ । ४५ ॥

बाष्कलः । असुरः । हिरण्यकशिपुपुत्रः । आ०
६६ । १८ ॥

१ बाहुः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । उ० ४ ।
२२ ॥

२ बाहुः । क्षत्रियः । सुन्दरवंशीयः । उ० ७३ ।
१५ ॥

३ बाहुः । क्षत्रियः । सू० वं० सगरस्य पिता ।
शां० ५६ । ८ ॥ [भा० ९ । ८ ॥ हरि०
१ । १४ ॥]

१ बाहुकः । नलराजस्य ऋतुपर्जनगरे नामधेयं ।
व० ६४ । २ ॥ ७३ । २ ॥

२ बाहुकः । क्षत्रियः । यादवः । व० १२१ ।
२० ॥

बाहुका । (बाहुदा) । परिक्षितो भार्या । अस्याः

सुवेष्टेति नामान्तरं । तत्पुत्रो भीमसेनः । आ० ६३ ।
४५ ॥

बाहुदा । हिमवतः पार्श्वे विद्यमाना नदी । आ०
१९ । ९४ ॥ व० ८२ । ६७ ॥ भी० ९ ।
१४ ॥ The river Dhabala, now called
Dhumela or Burha-Rapti, a feeder of
the Rapti in Oudh. The severed arm
of Rishi Likhita grew when he bathed
in the river. hence the river is called
Bahuda.

बाहुशाली । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० २०१ । ३ ॥

बाह्यकर्णः । सर्पः । आ० ३५ । ९ ॥

बाह्यकुण्डः । सर्पः । उ० १०३ । १० ॥

१ **बाह्लीकः** । क्षत्रियः । प्रतीपपुत्रः । २०१ ।
२१ ॥ अतिरथः । उ० १६७ । २८ ॥ सः
पुत्रिकापुत्रधर्मेण मातामहस्य पुत्रः ।

[तस्य पुत्रः सोमदत्तः । भा० ९ । २२ ॥]

तस्य वधो भीमसेनेन । द्रो० १५८ । १५ ॥

२ **बाह्लीकः** । क्षत्रियः । सो० वं० जनमेजयस्य
पुत्रः । आ० १०१ । ४४ ॥ स० ८ ।
१६ ॥

बाह्लीकाः । विपाशाशतद्वोर्नद्योर्मध्ये केकयदेशस्य
पूर्वभागे विद्यमानो देशः । भी० ९ । ४७ ॥
A country between the Beas and
the Sutlej, north-east of Kakaya.

तेषां निन्दा । क० ३७ । १५ ॥ शां० ३३६ ।
२६—२७ ॥

बिन्दुसरः । यत्र भगीरथेन गङ्गावतारणार्थं तप-
स्तप्तं तत्सरः । स० ३ । ११ ॥ भी० ६ ।
४४ ॥ A sacred pool two miles of Ga-
ngotri in the Rudra-Himalaya, where
Bhagiratha is said to have performed
asceticism to bring down the Goddess
Ganga from Heaven.

तत्र मयस्य गमनं । स० ३ । १० ॥

बिल्वकः । सर्पः । आ० ३५ । १२ ॥

बिल्वजेता । सर्पः । आ० ५७ । ९ ॥

बिल्वपत्रः । सर्पः । उ० १०३ । १४ ॥

+ **विसस्तैन्योपाख्यानं** । अनु० १४१—
१४२ ॥

बीभत्सुः । क्षत्रियः । प्रथममर्जुनशब्दं पश्यत ।
तन्नामनिर्वचनं । वि० ४३ । २१ ॥

+ **बुद्धाबुद्धस्वरूपकथनं** । शां० ३१३ ॥

बुहुदकं । तीर्थं । आ० ११० । ३१ ॥

बुहुदा । अप्सराः । आ० २३६ । २० ॥ स०
१० । १३ ॥

बुधः । चन्द्रपुत्रो ग्रहः । स० ११ । २९ ॥

[तन्माता बृहस्पतिभार्या तारा । भा० ९ । १४ ॥
हरि० १ । २५ ॥ पद्म० ५ । १२ ॥ ब्रह्म०
९ ॥ वायु० ९० ॥ देवीभा० १ । ११ ॥]

[तस्मात्पुरूरवस उत्पत्तिः । आ० ९ । १ ॥ देवी-
भा० १ । १२ ॥]

+ १ **बुद्धिः** । प्रज्ञा । तद्वृणनिरूपणं । शां०
२६१ । १० ॥

तस्याः श्रेष्ठ्यं । उ० ३३ । ५० ॥

२ **बुद्धिः** । धर्मस्य पत्नी । दक्षप्रजापतिपुत्री ।
आ० ६७ । १५ ॥

१ **बृन्दारकः** । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० १३१ । ८ ॥

२ **बृन्दारकः** । क्षत्रियः । कौरवपक्षीयः । अमि-
मन्युना हतः । द्रो० ४७ । १२ ॥

बृहज्ज्योतिः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । व०
२२१ । २ ॥

बृहत्कीर्तिः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । व०
२२१ । २ ॥

बृहत्केतुः । क्षत्रियः । आ० १ । २६२ ॥

१ **बृहत्क्षत्रः** । केकयाधिपतिः क्षत्रियः । आ०
२०१ । २१ ॥ द्रो० ३२ । ६५ ॥ द्रोणेन
हतः । द्रो० १२५ । २२ ॥

तेन क्षेमधूर्तिवधः । द्रो० १०७ । ५ ॥

२ बृहत्क्षत्रः । क्षत्रियः । निषधदेशाधिपतिः ।
दुर्योधनपक्षीयः । धृष्टद्युम्नेन हतः । द्रो०
३२ । ६५ ॥

१ बृहदश्वः । इक्ष्वाकुवंश्यः क्षत्रियः । तत्पुत्रः
कुवलाश्वः । व० २०५ । ४ ॥

२ बृहदश्वः । ऋषिः । तेन पाण्डवेभ्योऽनेकेति-
हासकथनं । व० ४९-७७ ॥

तेन युधिष्ठिरायाक्षहृदयविद्यादानं । व० ७७ ।
४९ ॥

बृहदुक्थः । अग्निविशेषः । व० २२२ । १८ ॥

बृहद्गर्भः । क्षत्रियः । शिबिपुत्रः । तं शिबिः
कस्यचिद्ब्राह्मणस्यार्थं प्रमापयित्वा तन्मांसं पक्त्वा
तस्मै निवेदितवान् । व० २०१ । १८ ॥

बृहद्गुरुः । क्षत्रियः । आ० १ । २५८ ॥

बृहद्वयुन्नः । क्षत्रियः । सोर्वावसुपरावसू याजनार्थं
वरयामास । व० १४० । १ ॥

बृहद्धनी । नदी । भी० ९ । ३२ ॥

१ बृहद्बलः । सू० वं० दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रियः ।
स० ३१ । १ ॥ उ० ४ । २२ ॥ भी०
५६ । ९ ॥ ११६ । ३० ॥ द्रो० ३७ ।
५ ॥ रथसत्तमः । उ० १६६ । १८ ॥
अभिमन्युना हतः । द्रो० ४७ । २४ ॥ तत्पुत्रो
बृहद्रथः । [भा० ९ । १२ ॥]

२ बृहद्बलः । क्षत्रियः । शकुनिभ्राता । आ०
२०१ । ५ ॥

बृहद्ब्रह्मा । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । व०
२२१ । २ ॥

१ बृहद्भानुः । देवविशेषः । दिवः पुत्रः । आ०
१ । ५५ ॥

२ बृहद्भानुः । अग्निविशेषः । व० २२३ । ८ ॥

बृहद्भासः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । व०
२२१ । २ ॥

बृहद्भासा । सोमपुत्री । भानुनामकामेभार्या । व०
२२३ । ९ ॥

१ बृहद्रथः । क्षत्रियः । सो० वं० उपरिचरवसु-
पुत्रः । आ० ६४ । ४३ ॥ तद्भार्ये काशि-
राजसुते । तत्पुत्रो जरासन्धः । आ० ६८ ।
१९ ॥ २०१ । २१ ॥ स० ८ । १० ॥
१७ । १३ ॥

तस्य स्वर्गगमनं । स० १९ । २० ॥

[तस्य वंशः । भा० ९ । २२ ॥]

२ बृहद्रथः । द्वितीयमङ्गशब्दं पश्यत ॥

३ बृहद्रथः । क्षत्रियः । कौसल्यः । दुर्योधन-
पक्षीयः । उ० १९५ । १० ॥

बृहद्रती । नदी । भी० ९ । ३० ॥

बृहन् । अग्निविशेषः । व० २२२ । ७ ॥

बृहन्तः । क्षत्रियः । उल्लकदेशाधिपतिः । पाण्ड-
वपक्षीयः । आ० २०१ । ७ ॥ स० २८ ।
७ ॥ उ० ४ । १३ ॥ दुःशासनेन हतः । क०
३ । १२ ॥

तस्य भ्राता क्षेमधूर्तिः । द्रो० २५ । ४८ ॥

बृहन्नला । विराटनगरेऽज्ञातवासं कुर्वतः क्लीबवेष-
स्यार्जुनस्य नामधेयं । वि० ३ । ४४ ॥

तया विपरीतं कवचधारणं । वि० ३८ । ६२ ॥

तया उत्तरकुमारस्य सारथ्यकरणं । वि० ३८ ।
६७ ॥

बृहन्मनाः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । वि०
२२१ । २ ॥

बृहन्मन्त्रः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । व०
२२१ । २ ॥

बृहस्पतिः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । देवगुरुः ।
आ० ६७ । २६ ॥ ३० । ३८ ॥ स०
११ । २९ ॥ अश्व० ५ । ४ ॥

तस्य देवैर्गुरुत्वेन वरणं । व० २२० । २० ॥

तस्यामित्रप्राप्तिः । व० २२१ । २ ॥

तद्भगिनी ब्रह्मवादिनी । भभासस्य भार्या । आ०
६७ । २६ ॥

[तस्य भार्या तारा । तस्यां बुधश्चन्द्राज्जातः । भा० ९ ।

१४ ॥ हरि० १ । २५ ॥ पद्म० ५ । १२ ॥
ब्रह्म० ९ ॥]

तस्य भार्या चान्द्रमसी । (चन्द्रमसाऽऽक्रान्तत्वाच्चान्द्र-
मसी तारेति नीलकण्ठाचार्यः) । ताराया एव सुभे-
त्यपि नामेति भाति । तस्यां बृहस्पतेर्जाताः पुत्राः
षडग्रयः । शंयुः निश्चयवनः विश्वजित् विश्वभुक्
बडबाग्निः स्विष्टकृत् इति । सप्तमी स्वाहा ।
व० २२१ । ९ ॥

तेन स्वयवीयोभ्रातुरुच्यस्य भार्यायाः पूर्वमेवोच-
थ्याद्धृतगर्भाया ममताया धर्षणं । आ० ११३ ।
१० ॥ शां० ३५० । ५० ॥ [तत्र जातः
पुत्रो भरद्वाजः । भा० ९ । २० ॥ मत्स्य०
४९ ॥]

तेन नहुषकृतनिर्वन्धभीतायाः शच्याः संरक्षणं ।
उ० ११ । २३ ॥

तेन वसुमनसं प्रति राजगुणानुवर्णनं । शां० ६७ ॥
तस्येन्द्रेण संवादः । शां० ८४ । १०३ ॥
तेन उपरिचरवसोर्याजनं । शां० ३४४ । ५ ॥
तेन युधिष्ठिरं प्रति धर्मोपदेशः । अनु० १७३ ।
११ ॥

बृहस्पतिनीतिः । व० ३२ ॥

बैदः । धौम्यस्य शिष्यः ऋषिः । आ० ३ । ७८ ॥

बोधाः । देशः । भी० ९ । ३९ ॥

बोध्यः । ऋषिः । शां० १७६ । ५७ ॥

ब्रह्मश्वः । क्षत्रियः । तत्सकाशं प्रत्यगस्त्यस्य धना-
र्जनार्थं श्रुतर्वणा सह गमनं । व० ९६ । ७ ॥

१ ब्रह्मचारी । प्रथमाश्रमः । तद्धर्माः । आ०
८५ । २ ॥ शां० १८९ । ८ ॥ अश्व०
४६ । ७ ॥

२ ब्रह्मचारी । प्राधापुत्रो देवगन्धर्वः । आ०
६६ । ४७ ॥

३ ब्रह्मचारी । स्कन्दः । व० २३३ । ८ ॥
ब्रह्मतीर्थं । व० ८० । ८१ ॥

१ ब्रह्मदत्तः । सो० वं० पूरुकुलोत्पन्नः काम्पि-
ल्यवासी क्षत्रियः । स० ८ । २३ ॥

तस्य स्वपुत्रस्य चक्षुषी भेदितवत्या पूजिनीनाम्न्या प-
क्षिण्या सह संवादः । शां० १३९ ॥

[तस्य भार्या देवलपुत्री सन्नतिः । हरि० १ । २३ ॥]
[तस्य पिता अणुहः । अणुहस्य नीप इति नामान्तरं ।
तस्य माता शुकाचार्यपुत्री कृत्वी । तत्पुत्रः सार्व-
भौमः । (सर्वसेनः) यस्य चक्षुषी पूजिन्या
निर्भिन्ने । हरि० १ । १९-२० ॥ मत्स्य०
२०-२१ ॥]

२ ब्रह्मदत्तः । साल्वशब्दं पश्यत ।

ब्रह्मवेध्या । (ब्रह्मबोध्या) । नदी । भी०
९ । ३० ॥

ब्रह्मशिरोस्त्रं । ब्रह्मास्त्रं । तद्विषये नियमाः ।
आ० १५१ । १२ ॥

तस्य प्रयोगः प्रतिसंहारश्चार्जुनेन । द्रो० २०२ ।
३६ ॥ सौ० १४ । १५ ॥

तस्य प्रयोगोऽश्वत्थाम्ना । सौ० १३ । १८ ॥
ब्रह्मसरः । तीर्थं । व० ८२ । ८४ ॥ ९३ ।
११ ॥

+ ब्रह्महत्या । तस्याः स्वरूपवर्णनं । शां०
२८८ । १२ ॥

सा इन्द्रस्य । उ० ९ । ४८ ॥ १० । ४६ ॥
शां० २८८ । १२ ॥ [भा० ६ । ८ ॥]

सा परिक्षितपुत्रस्य जनमेजयस्य । शां० १४९ । ३ ॥
सा वैशंपायनस्य । अनु० ९ । ३९ ॥

[सा याज्ञवल्क्यस्य । भा० १२ । ६]

तस्या विभागः रुयादिषु ब्रह्मणा । शां० २२८ ।
३१ ॥

तस्याः प्रायश्चित्तं । शां० १६३ । ४६ ॥

तत्सदृशानि पातकानि । अनु० ६० । २९ ॥
ब्रह्मा । चतुर्मुखः । पितामहः । पद्मभुः । तदुत्पत्तिः ।

आ० १ । ४५ ॥ व० २७३ । ४५ ॥ शां०
३५७ । २१ ॥ [भा० ३ । ८ ॥]

तस्यागमनं भारतग्रन्थनिर्माणकाले व्यासं प्राप्ते । आ०
१ । ८१ ॥

तस्य मानसाः षट् पुत्राः । मरीचिः । अत्रिः । अङ्गिराः

पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः इति । आ० ६६ ।
 १० ॥ ६७ । ४ ॥ [भा० ३ । १२ ॥]
 तत्कृता व्यासप्रशंसा । आ० १ । ९६ ॥
 तत्कृता भारतप्रशंसा । आ० १ । ९८ ॥
 तेन रुद्रस्य सारथ्यकरणं । क० २७ । १९ ॥
 तदादिभिर्देवैः सीताया निर्दुष्टत्वकथनं । व० २९२ ।
 १७-४२ ॥
 तस्य रेतसो रुद्रकृतयज्ञामौ हुतात् भृग्वज्जिरःप्रभृती-
 नामृषीणामुत्पत्तिः । अनु० १३२ । १३ ॥
 तत्समावर्णनं । स० ११ ॥ शेषं प्रजापतिशब्दे
 षश्यत ॥
 अश्व० १०७ । २ ॥
 ब्रह्माण्डसृष्टिः । शां० ३१६ ॥
 ब्रह्मावर्तः । क्षेत्रं । सरस्वतीद्विषद्वयोर्मध्ये विद्यमानं ।
 व० ८१ । ५३ ॥ ८२ । ४३ ॥
 ब्रह्मास्त्रं । ब्रह्मशिरोस्त्रशब्दं पश्यत ।
 ब्राह्मणः । प्रथमो वर्णः ।
 तस्य लक्षणं । व० १८२ । २१ ॥ २०९ ।
 ३४ ॥ शां० ६१ ॥ १८७ ॥
 तस्य हृदयं नवनीतसदृशं क्षुरसदृशी वाक् । आ०
 ३ । १२३ ॥
 तन्महिमा । व० १८७-१८८ ॥ १९५ ॥
 २१४ ॥ शां० ७२ ॥ ३५१ ॥ अनु०
 ६८-७१ ॥ ९४ । ९६ ॥ २५६-२५७ ॥
 अश्व० ९८-९९ ॥ [भा० ३ । १६ ॥]
 तस्यावध्यत्वं । आ० २८ । ४-९ ॥ २०४ ।
 १० ॥
 तत्पादप्रक्षालनफलं । व० २०३ । ६६ ॥
 तत्सदृशं मूल्यं गौः । अनु० ८६ । २४ ॥
 तस्यादण्ड्यत्वं । अनु० २१५ । ८ ॥
 तस्य पूज्यत्वं । अनु० २५६ ॥
 तस्य राक्षसेन संवादः । अनु० १८७ ॥
 तस्य जनकेन संवादः । अश्व० ३३ ॥
 तस्य गवां तत्स्करैर्हरणं । आ० २२३ । ५ ॥

+ ब्राह्मणदंपतीसंवादः । अश्व० २१ ॥
 ब्राह्मणस्त्रं । (ब्रह्मस्त्रं) । तदपहारस्यानर्थहेतुत्वं ।
 अनु० १०५ ॥ १५८ ॥
 ब्राह्मणी । नदी । भी० ९ । ३३ ॥
 ब्राह्मण्यं । जातिविशेषः । तस्य श्रेष्ठ्यं । शां०
 ७२ । ५ ॥ अनु० ३ । ६ ॥ तस्य कर्माधी-
 नत्वं । अनु० २१७ । ३ ॥

भ.

+ भक्ष्याभक्ष्यविवेकः । शां० ३५ । २१ ॥
 १ भगः । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ ।
 ३ ॥
 २ भगः । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । आ० ६६ ।
 १५ ॥
 भगदत्तः । नरकासुरपुत्रः । प्राग्ज्योतिषाधिपतिः ।
 द्रो० २९ । १ ॥ स० १० । ३० ॥ १४ ।
 १५ ॥ २७ । १६ ॥ आ० २१ । १२ ॥
 तत्पुत्रौ कृतप्रज्ञो वज्रदत्त (यज्ञदत्त)श्च ।
 तत्पराजयोऽर्जुनेन । स० २७ । २१ ॥
 तत्पराजयः कर्णेन । व० २५५ । ४ ॥
 तस्य दुर्योधनपक्षीयत्वं । उ० १९ । १६ ॥
 तस्य युद्धं । भी० ६४ । ४३ ॥ ९५ । २५ ॥
 तस्य भीमेन सह युद्धं । द्रो० २६ । १९ ॥
 तस्यार्जुनेन सह युद्धं । द्रो० २८ । १४ ॥
 तेन वैष्णवास्त्रप्रयोगः । द्रो० २९ । १७ ॥
 तस्य वधोऽर्जुनेन । द्रो० २९ । ५४ ॥
 तत्पराक्रमवर्णनं । द्रो० २६ ॥
 तत्पुत्रस्य कृतप्रज्ञस्य वधो नकुलेन । क० २ । ३१ ॥
 तत्पुत्रेण यज्ञदत्तेन (वज्रदत्तेन) सहार्जुनस्य युद्धं ।
 अश्व० ७५ ॥
 + भगलिङ्गसृष्टिः । अनु० ५८ । ३ ॥
 भगवान् । श्रीमान्नारायणः ।
 तज्ज्ञानस्य साधनं । उ० ६८ । १ ॥
 तस्य नाम्नां निर्वचनं । उ० ६९ । ३ ॥
 तद्भक्तलक्षणं । अश्व० ११८ । ७ ॥

तन्महिमवर्णनं । शां० २११ ॥ ३५४ । १ ॥

[भा० ३ । १५ ॥ ४ । ७ ॥ ४ । २४ ॥]

तदनुस्मृतिप्रकारः । शां० २१० ॥

[तद्धानपद्धतिः । भा० ३ । २८ ॥]

+ भगवद्गीता । भी० २५—४२ ॥

+ भगवद्गीतापर्व । भी० १३—४२ ॥

+ भगवद्धानपर्व । उ० ७१ ॥

भगीरथः । इक्ष्वाकुवंश्यस्य दिलीपस्य पुत्रः । व०

१०७ । ४३ ॥ आ० २०१ । २१ ॥ स०

८ । १२ ॥ वि० ५३ । १६ ॥

तस्य पुत्री हंसी । जामाता कौत्सः । अनु० २०० ।

२६ ॥

तेन गङ्गावतारणं । व० १०८ । १६ ॥

तच्चरित्रं । नारदेन सञ्जयायोक्तं । द्रो० ६० ॥

श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरायोक्तं । शां० २८ । ६३ ॥

[वायु० ८८ ॥]

तस्य धर्मविषये ब्रह्मणा सह संवादः । अनु०

१६० ॥

[तस्य वंशः । हरि० १ । १५ ॥]

भङ्गः । सर्पः । आ० ५७ । ९ ॥

१ भङ्गकारः । क्षत्रियः । अविक्षतः पुत्रः ।

आ० १०१ । ४१ ॥

२ भङ्गकारः । क्षत्रियः । यादवः । आ० २३९ ।

११ ॥

भङ्गाखनः । भाङ्गाखनशब्दं पश्यत ।

भद्रः । क्षत्रियः । चैद्यः । कर्णेन हतः । क०

५१ । ४९ ॥

भद्रकर्णेश्वरः । तीर्थः । व० ८२ । ३९ ॥

भद्रमनाः । क्रोधायाः पुत्री । तत्पुत्र ऐरावतो

नागः । आ० ६७ । ६० ॥

भद्रवटः । कैलासपर्वतस्थो वटवृक्षः । व०

२३२ । १ ॥ ८० । ५१ ॥

भद्रवती । परीक्षितो भार्या । तत्पुत्रो जनमेजयः ।

आ० ६३ । ८६ ॥

१ भद्रा । उच्चथ्यभार्या सोमस्य पुत्री । तस्या

वरुणेनापहारः । अनु० २५९ । १० ॥

२ भद्रा । कुबेरभार्या । आ० २१६ । ६ ॥

३ भद्रा । व्युषिताश्वभार्या । आ० १२७ । १७ ॥

४ भद्रा । वसुदेवभार्या । मौ० ८ । १८ ॥

१ भद्राश्वः । खण्डः । भी० ६ । १३ ॥ ७ ।

१४ ॥

तस्य सुकृतिनां भोगस्थानत्वं । अनु० २४० । ५ ॥

२ भद्राश्वः । कुबलाश्वपुत्रः । व० २०७ । ३७ ॥

१ भरतः । शंयुनामकामेर्द्वितीयः पुत्रः । अग्नि-

विशेषः । व० २२१ । १४ ॥

२ भरतः । क्षत्रियः । सो० वं० दुष्यन्तपुत्रः ।

तन्माता शकुन्तला । तस्य तिस्रो भार्याः । तासु

सुन्दा मुख्या । तत्पुत्रो मुमन्युः । आ० ६३ ।

३४ ॥ ८८ । १८ ॥ वि० ५३ । १४ ॥

[तेन स्वपुत्राणां स्वाननुरूपत्वकथनेन तद्भार्याभिः

स्वपुत्रेषु हतेषु वंशे वितथे जाते देवैस्तस्यै

भरद्वाजस्य पुत्रत्वेन दाने तेन भरद्वाजस्य वितथ

इति मुमन्युरिति च नाम कृत्वा पुत्रत्वेन

स्वीकारः । भा० ९ । २० ॥]

तस्योत्पत्तिः । आ० ९५ । १० ॥

तस्य सर्वदमन इति नामप्राप्तिः । आ० ९५ ।

३३ ॥

तस्य राज्याभिषेकः । आ० १०० । ६९ ॥

तस्य चरित्रं । आ० १०१ ॥ द्रो० ६८ ॥ शां०

२८ । ४५ ॥

३ भरतः । दशरथपुत्रः । तन्माता कैकयी । व०

२७५ । ७ ॥

१ भरद्वाजः । शंयुनामकामिपुत्रः कश्चनान्निः ।

तद्भार्या वीरा । तत्पुत्रो वीरः । व० २२१ । १३ ॥

२ भरद्वाजः । आ० ८ । २५ ॥ १०१ । १० ॥

१८६ । २९ ॥ [उच्चथ्यभार्यायां ममतानाश्र्यां

ब्रह्मस्पतितो जातः । भा० ९ । २० ॥ विष्णु०

४ । १९ ॥ मत्स्य० ४९ ॥]

तस्य पुत्रो द्रोणाचार्यः । घृताचीदर्शनक्षुभिताद्द्रोण-
पात्रे विधृतात्तद्रेतसो जातः । आ० ६४ । १४८ ॥

१४० । ३८ ॥ १८० । ४ ॥

तन्नामनिर्वचनं । अनु० १४२ । ३१ ॥

तं प्रति भृगुणा जगत्सृष्टिप्रकारकथनं । शां०
१८० । ११ ॥

तेन दिवोदासस्य पुत्रकामेष्ट्या याजनं । अनु०
८ । २४ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेये शपथः । अनु० १४३ ।
३५ ॥

३ भरद्वाजः । कश्चन ऋषिः । तत्पुत्रो यवक्रीतः ।
तस्य कथा । व० १३७—१४० ॥ तस्यान्यः
पुत्रोऽग्निवेश्यः । आ० १४० । ४२ ॥

तस्य रैभ्यनिर्मितकृत्यामारितस्वपुत्रदुःखादग्निप्रवेशः ।
व० १३९ । १९ ॥

तस्य पुनरुज्जीवनं रैभ्येण । व० १४० । २८ ॥

तस्य स्वर्गगमनं । आ० १४० । ४६ ॥

४ भरद्वाजः । कश्चन ऋषिः । घृताचीदर्शनक्षुभि-
तात्तद्रेतसो जाता पुत्री श्रुतावती । शा० ४९ ।
२ ॥

भल्लाटः । देशः । स० ३१ । ५ ॥

भागस्वरिः । (भाङ्गासुरिः ।) क्षत्रियः ।
ऋतुपर्णः । दशार्णाधिपतिः । स० ८ । १५ ॥
व० ६८ । २ ॥ ६९ । १३ ॥

भाङ्गस्वनः । (भङ्गास्वनः) । राजर्षिः । तस्य
स्त्रीत्वप्राप्तिः । अनु० ३४ ॥

भाङ्गासुरिः । भागस्वरिशब्दं पश्यत ॥

भाण्डायनिः । ऋषिः । स० ७ । १२ ॥

भाण्डीरः । वटवृक्षः । तस्य च्छायायां श्रीकृष्णेन
गोवत्सानां चारणं । स० ५३ । ८ ॥

१ भानुः । प्राधापुत्रो देवगन्धर्वः । आ० ६६ ।
४७ ॥

२ भानुः । अग्निविशेषः । व० २२३ । ८ ॥

३ भानुः । सूर्यः ।

भानुदत्तः । क्षत्रियः । शकुनिभ्राता । भीमेन हतः ।
द्रो० १५८ । २४ ॥

भानुदेवः । क्षत्रियः । पाञ्चालः । कर्णेन हतः ।
क० ४३ । १५ ॥

तस्य पुत्रः शक्रदेवः । भी० ५४ । २४ ॥

१ भानुमती । कृतवीर्यपुत्री । अहंयातिभार्या ।
तत्पुत्रः सार्वभौमः । आ० ६३ । १४ ॥

२ भानुमती । अङ्गिरसः पुत्री । व० २२१ ।
३ ॥

३ भानुमती । दुर्योधनभार्येति प्रसिद्धिः ।

भानुमान् । कालिङ्गः । भीमेन हतः । भी०
५४ । ३९ ॥

१ भारतं । जम्बूद्वीपस्थमसदावासभूतं वर्ष । भी०
६ । ७ ॥ India.

२ भारतं । महाभारतनामको ग्रन्थः । वेदव्यासेन
रचितः इतिहासोत्तमः ।

तन्निर्माणदेशः । आ० १ । ३९ ॥

तन्निर्माणप्रकारः । आ० १ । ३८ ॥

तन्निर्माणकालः । आ० १ । ६८ ॥ ६२ । ५५ ॥

तस्मिन्ननुक्रान्ता विषयाः । आ० १ । ४२ ॥

तस्य देवैस्तुलारोपणं । आ० १ । २९७ ॥

तस्य मन्वादिभेदेन त्रैविध्यं । आ० १ । ६६ ॥

तस्य ग्रन्थसंख्या । आ० १ । ७७ ॥ ६२ । १४ ॥

तस्य प्रचारकालः । आ० १ । १२५ ॥

तस्य प्रचारप्रकारः । आ० १ । ८० ॥

तस्य प्रचारकाः । आ० १ । १२४ ॥

तस्य व्यासेन शिष्येभ्योऽध्यापनं । आ० १ ।
१२१ ॥

तस्येतिहासोत्तमत्वं । आ० १ । २९२ ॥

तस्य द्रुमत्वेन वर्णनं । आ० १ । १०४ ॥

तस्मिन्ग्रन्थग्रन्थिः । आ० १ । ११६ ॥ ६२ ।
१४ ॥

तत्प्रशंसा । आ० २ । ३८३ ॥

तत्कथासंक्षेपः । आ० १ ॥ २ ॥ ६१ ॥

तत्कथनारम्भः । आ० ६० । २१ ॥
 तत्पुस्तकदानफलं । आ० ६२ । ५३ ॥
 तच्छ्रवणमहिमा । आ० ६२ । १७ ॥ स्व० ५ ।
 ८०-८६ ॥
 + भारतयुद्धं । तस्य कालः । आ० २ । १३ ॥
 तात्कालिकदुर्निमित्तानि । भी० २ । १६ ॥
 तत्र दुर्योधनसेनाधिपतिकृतयुद्धदिनसंख्या । आ०
 २ । ३० ॥
 भारताः । भरतवंशोत्पन्नाः । तेषु मुख्याः धार्तराष्ट्राः पाण्डवाश्च । तेषां कीर्तिप्रकथनं ब्रह्मसेन ।
 भी० २ । १३ ॥
 भारताचार्यमुख्यः । द्रोणाचार्यः । आ०
 १४९ । ३२ ॥
 १ भारद्वाजः । भरद्वाजगोत्रोत्पन्न ऋषिः । तस्य
 शत्रुन्तपेन संवादः । शां० १४० । ३ ॥
 २ भारद्वाजः । द्रोणाचार्यः । आ० १ । २०२ ॥
 भारद्वाजतीर्थं । आ० २३६ । ४ ॥
 भारद्वाजी । नदी । भी० ९ । २९ ॥
 भारुकच्छः । तद्देशाधिपः क्षत्रियः । स० ७८ ।
 ३६ ॥
 १ भार्गवः । शुक्राचार्यः ।
 २ भार्गवः । परशुरामः ।
 ३ भार्गवः । शौनकः ।
 भार्गवास्त्रप्रयोगः । कर्णेन । क० ६७ । ६० ॥
 भार्गवाः । देशः । भी० ९ । ५० ॥
 भार्या । तस्या अष्टविधत्वं । अनु० ५६ । २ ॥
 तस्या आवश्यकत्वं । आ० ९८ । २३-४४ ॥
 भालुकिः । ऋषिः । स० ४ । २१ ॥
 भासच्छेदः । अर्जुनेन । आ० १४३ । ९ ॥
 भासा । सो० वं० अयुतानायिभार्या । तत्पुत्रो-
 ऽक्रोधनः । आ० ६३ । २१ ॥
 १ भासी । प्राधापुत्री । आ० ६६ । ४६ ॥
 २ भासी । आ० ६७ । ५७ ॥
 भास्करी । ब्रह्मर्षिः । शां० ४६ । १२ ॥

भास्वरः । सूर्यनुयायी स्कन्दपार्षदः । शां० ४६ ।
 ३१ ॥
 १ भीमः । क्षत्रियः । विदर्भदेशाधिपतिः । दम-
 यन्त्याः पिता । व० ५० । ७ ॥
 २ भीमः । अग्निविशेषः । व० २२२ । ११ ॥
 ३ भीमः । क्षत्रियः । सो० वं० इलिनस्य पुत्रः ।
 दुष्यन्तस्य भ्राता । आ० ८८ ॥
 ४ भीमः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
 भीमसेनेन हतः । भी० ६४ । ३६ ॥
 ५ भीमः । कश्यपभार्याया मुनिनाम्न्याः पुत्रो देव-
 गन्धर्वः । आ० ६६ । ४३ ॥
 ६ भीमः । पाण्डुपुत्रो भीमसेनः ।
 १ भीमबलः । अग्निः । व० २२२ । ११ ॥
 २ भीमबलः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
 १३१ । ७ ॥
 १ भीमरथः । भोजराजः । स० ४ । ३२ ॥
 २ भीमरथः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥
 भीमसेनेन तस्य वधः । भी० ६४ । ३६ ॥
 भीमरथी । (भीमा) । नदी । व० ८६ ।
 ३ ॥ भी० ९ । २० ॥
 भीमविक्रमः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० ६८ । ९८ ॥
 भीमवेगः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० ६८ । ९८ ॥
 भीमवेगरवः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० २०१ । २ ॥
 भीमशरः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० ६८ । ९९ ॥
 १ भीमसेनः । वायोर्द्वितीयावतारः । भीमः ।
 वायुसूनुः । वृकोदरः । सो० वं० पाण्डोर्द्वितीयः
 पुत्रः । तन्माता कुन्ती । तस्योत्पत्तिः । आ०
 १२९ । ५२ ॥ तस्य संगम्यौ भ्रातरौ युधिष्ठिरः
 अर्जुनश्च । वैमात्रेयौ नकुलः सहदेवश्च ।

तस्योत्पत्तिः । आ० १२९ । ५२ ॥
 तज्जन्मकालीनग्रहस्थितिः । आ० १२९ । ६६ ॥
 तेन शिशुभावे मातुरङ्गादधः पतितेन शतशृङ्गपर्वत-
 चूर्णनं । आ० १२९ । ६१ ॥
 तेन बाल्यक्रीडायां दुर्योधनादिपराभवः । आ०
 १३७ । १६ ॥
 तस्य सर्पैर्देशनं । आ० १३७ । ४३ ॥
 तस्य बलरामाद्गदायुद्धशिक्षा । आ० १५१ । ५ ॥
 तस्य हिडिम्बेन सह युद्धं । आ० १६५ । ४१ ॥
 तेन हिडिम्बस्य वधः । आ० १६६ । ३५ ॥
 तेन हिडिम्बापरिग्रहः । आ० १६८ । १४ ॥
 तस्मै एकचक्रानगरे कुम्भकारेण महत्तरमृण्मयपात्र-
 दानं । आ० १७१ । १८ ॥
 तेन बकवधः । आ० १७७ । ८३ ॥
 तस्य प्रथमा भार्या हिडिम्बा राक्षसी । तस्य तस्यां
 जातः पुत्रो घटोत्कचः । आ० ६३ । ८० ॥
 तस्यान्या भार्या काशिराजसुता जलन्धरा । तस्य
 तस्यां जातः पुत्रः शर्वत्रातः । आ० ६३ ।
 ७६ ॥
 तस्य मुख्या भार्या द्रौपदी । तस्य तस्यां जातः पुत्रः
 सुतसोमः । आ० ६४ । १६४ ॥
 तस्य नागायुतबलवत्त्वं । आ० १३९ । २४ ॥
 सः अष्टगुणरथः । उ० १६९ । ४ ॥
 तस्य विराटनगरे प्रसिद्धं नाम बलल इति । वि०
 ३ । ८ ॥ तत्र प्रच्छन्नं नाम जयेश इति ।
 वि० ७ । ६६ ॥
 तस्य शूद्रत्वं । वि० १० । १७ ॥ ३६ । १५ ॥
 तस्य शङ्खः पौण्ड्रः । भी० २५ । १५ ॥
 तस्मै गदा मयेन बिन्दुसरस आहत्य दत्ता । स०
 ३ । ६ ॥
 तेन द्रौपदीस्वयंवरे शल्यपराजयः । आ० २०५ ।
 ३४ ॥ भारतयुद्धे शल्यपराभवनं । द्रो० १५ ॥
 तेन राजसूयार्थं दशार्णदेशविजयः । स० ३०५ । ५ ॥
 तेन दुर्योधनपराजयः । भी० ७९ । १७ ॥

तेन भीष्मपराजयः । भी० ८८ । १२ ॥
 तेन जरासन्धवधः । स० २५ । ९ ॥
 तेन किर्मीरवधः । व० ११ । ६७ ॥
 तेन जटासुरवधः । १५८ । ७० ॥
 तेन मणिमन्नामकदैत्यवधः । व० १६१ । ८३ ॥
 तेन जीमूतमल्लवधः । वि० १५ । ५२ ॥
 तेन कीचकवधः । वि० २६ । ३९ ॥
 तेन उपकीचकवधः । वि० २७ । ४५ ॥
 तेन द्रोणसारथेर्वधः । भी० ७५ । ३१ ॥
 तेन द्रोणरथभञ्जनं । द्रो० १२७ । ६७ ॥
 तेन पुनर्द्रोणाचार्यरथाष्टकभञ्जनपूर्वकमर्जुनदर्शनात्सि-
 हनादः । द्रो० १२८ । १८-३३ ॥
 तेन दुश्शासनस्य भुजोत्पाटनपूर्वकं वधः । क०
 ८७ । २८ ॥
 तेन दुर्योधनस्य ऊरुभेदने प्रतिज्ञा । स० ९२ ।
 ३२ ॥
 तेन दुर्योधनवधः । श० ५९ । ४७ ॥
 तत्सुतिः । व० १५५ । २० ॥
 तत्प्रतापवर्णनं धृतराष्ट्रेण । उ० ५१ ॥
 तन्माहात्म्यकथनं । उ० ७६ ॥ भी० १०२ ।
 २८ ॥ ११३-११४ ॥ द्रो० २०१ ।
 ८ ॥ श० ३३ । २२ ॥ ६२ । १ ॥
 तेन स्वसामर्थ्यकथनं । उ० ७५ ॥
 तस्य अजगरेण ग्रहणं । व० १८० । २७ ॥
 तस्य हनुमता संवादः । व० १४९ ॥
 तेन दुश्शासनवक्षोविदारणं । क० ८७ । २९ ॥
 तेन शल्येन सह गदायुद्धं । श० ११ ॥
 तद्धननोद्योगः बलरामेण । श० ६१ । ९ ॥
 तेनाश्वत्थामवधाय प्रस्थानं । सौ० ११ । ३० ॥
 तेन द्रौपदीसमाश्वासनं । सौ० १६ । २२ ॥
 तस्य गान्धार्या सह दुर्योधनवधस्य न्याय्यत्वान्याय्य-
 त्वविषयकविवादः । स्त्री० १४ ॥
 तेन दुर्योधनश्राद्धार्थं धृतराष्ट्राय धनदानानभ्यनुज्ञानं ।
 आश्र० १२ । १५ ॥

२ भुमन्युः । क्षत्रियः । सो० वं० शाकुन्तलेयस्य
भरतस्य पुत्रः । तद्भार्या सुवर्णा । तत्पुत्रः
सुहोत्रः । आ० ६३ । ३५ ॥ सुवर्णायाः
पुष्करिणीति नामान्तरं । आ० १०१ । १३ ॥
तेस्य पुत्राः दिविरथः सुहोत्रः सुहोता सुहविः
सुयजुः ऋचीकश्चेति षट् । आ० १०१ । १२ ॥
[अयं भुमन्युः भरद्वाजस्य रूपान्तरं । तस्य वितथ
इति नामान्तरं । भा० ९ । २० ॥]
+ भूगोलवर्णनं । भी० ५-९ ॥ [भा० ५ ।
१६-२० ॥ बृहन्नार० ३ ॥ पद्म० १ । ३
-९ ॥ वायु० ३४-५० ॥ विष्णु० २ ।
२-७ ॥ मत्स्य० १२१ ॥ कूर्म० १ । ४४
-४९ मार्क० ५१-५७ ॥ वराह० ७४-८९ ॥
ब्रह्म० १८-२७ ॥ देवीभा० ८ । ४-१३ ॥
लिङ्गपु० ४६ । गरुडपु० ५४-५७ ॥ शिवपु०
उमासं० १७-१८ ॥]
भूतकर्ता । अग्निविशेषः । व० २२४ । १ ॥
भूतकर्मा । क्षत्रियः । कौरवपक्षीयः । शतानी-
केन हतः । द्रो० २५ । २३ ॥
भूतशर्मा । क्षत्रियः । कौरवपक्षीयः । द्रो०
२० । ७ ॥
भूतानि । पृथिव्यादीनि पञ्च । तेषां सृष्टिः । शां०
३१५ ॥
तेषां गुणाः । व० २१५ । ३ ॥ भी० ५ । ५ ॥
शां० १९२ । १५ ॥ २५८ ॥ २६१ ॥
अनु० ३९ । १९ ॥ २४५ । २८ ॥ [भा०
३ । २६ ॥]
भूतिः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ ।
५७ ॥
भूपतिः । अग्निविशेषः । व० २२४ । १ ॥
भूमिः । पृथिवीभूतं । तदभिमानिदेवता च । तथा
ब्रह्माणं प्रति शरणगमनं । आ० ६५ । ३९ ॥
तस्या विष्णुनोद्धरणं । व० १४४ । २९ ॥
तद्दानफलं । अश्व० १०२ । ९ ॥ अनु० ९७ ।
२ ॥ २३५ । ५१-६६ ॥

तस्या गुणाः । व० २१५ । ४ ॥ भी० ४ । ९ ॥
शां० २६१ । ३ ॥
भूमिज्ञयः । क्षत्रियः । विराटपुत्रः उत्तरकुमारः ।
वि० ३७ । ९ ॥ उत्तरशब्दं पश्यत ।
+ भूमिपर्व । भी० ११-१२ ॥
भूरिः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंश्यः । सोमद-
त्तपुत्रः । तद्भ्रातरौ भूरिश्रवाः शलश्च । आ०
२०१ । १५ ॥ [भा० ९ । २२ ॥]
तस्य सात्यकिना वधः । द्रो० १६७ । १२ ॥
१ भूरिद्युम्नः । वीरद्युम्नपुत्रः कश्चन क्षत्रियः ।
स० ८ । १९ ॥ शां० १२७ । १४ ॥
२ भूरिद्युम्नः । ऋषिः । उ० ८२ । २७ ॥
भूरिबलः । क्षत्रियः । सो० वं० घृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमसेनेन हतः । शा० २५ । ५ ॥
भूरिश्रवाः । क्षत्रियः । सो० वं० सोमदत्तपुत्रः ।
आ० २०१ । १५ ॥ रथयूथपयूथपः । उ०
१६५ । २८ ॥ अस्य यूपकेतुरिति नामान्तरं ।
द्रो० २५ । ५६ ॥
तद्भ्रातरौ भूरिः शलश्च । तस्य सात्यकिना सह युद्धं ।
भी० ६३ ॥ ७४ । २७ ॥ द्रो० १४२ ॥
तत्पुत्राणां सात्यकिना वधः । भी० ७४ । २५ ॥
तस्य सात्यकिना सह युध्यतः सतः भुजच्छेदो-
ऽर्जुनेन । द्रो० १४२ । ८६ ॥
तस्य प्रायोपविष्टस्य शिरश्छेदः सात्यकिना । द्रो०
१४३ । ६८ ॥
तच्छववर्णनं गान्धार्या । स्त्री० २४ । १ ॥
भूलिङ्गशकुनिः । कुलिङ्गशकुनिशब्दं पश्यत ।
भृगुः । ब्रह्मर्षिः । ब्रह्मणो हृदयादुत्पन्नः । (अयं स्वायं-
भुवमन्वन्तरीयः ।) तत्पुत्रः कविः । तस्यान्यः
पुत्रश्चयवनः । आ० ६७ । ४१-४५ ॥
तस्यान्यौ पुत्रौ धाता विधाता च । तत्पुत्री लक्ष्मीः ।
अत एव सा भार्गवी । आ० ६७ । ५० ॥
[तत्पत्नी ख्यातिः । भा० ४ । १ ॥ विष्णु०
१ । १० ॥]

[तद्धार्यायाः शुक्रमातुर्विष्णुना वधः । देवीभा० ।
४ । ११ ॥]

तस्यैव वैवस्वतमन्मन्तरे द्वितीयवारं वरुणस्य क्रतौ
पावकाज्जन्म । आ० ५ । ७ ॥ अनु०
१३२ । ३६ ॥ अत एव स वारुणिः ।

तद्धार्या पुलोमा । आ० ५ । १३ ॥ ६ । १२ ॥
तत्पुत्राः सप्त । च्यवनः वज्रशीर्षः शुचिः और्वः
शुक्रः वरेण्यः (विभुः) सवनश्चेति । अनु०
१३२ । ४० ॥

तेनाग्निं प्रति सर्वमक्षत्वशापदानं । आ० ६ ।
१४ ॥ शा० ४८ । २१ ॥

तेन भरद्वाजं प्रति सृष्टिप्रकारकथनं । शा०
१८० । ११ ॥

तेन पुष्करास्तैन्ये शपथकरणं । अनु० १४३ । १६ ॥
तस्यागस्त्येन सह नहुषस्येन्द्रपदात्पातनविषये सं-
वादः । अनु० १५६ । १४ ॥

तद्वंशकथनं । आ० ५ । ६ ॥

तद्वंश्यानां कार्तवीर्यैर्हननं । आ० १९४ । १९ ॥

भृगुकच्छः । नर्मदासागरसंगमस्थलस्थः क्षेत्रविशेषः ।
स० ३२ । ७८ ॥ Broach, on the river

Narbada. This was the hermitage
of the Rishi Bhrigu.

भृगुतीर्थं । व० ९८ । १ ॥

१ भृगुतुङ्गः । (भृगुतुन्दः) । क्षेत्रं । आ० ६९ ।
६० ॥ २३५ । २ ॥ व० ८२ । ५१ ॥

अनु० ६४ । १८ ॥

२ भृगुतुङ्गः । (भृगुतुन्दः) । पर्वतः । व०
१३२ । १९ ॥

+ भृत्यलक्षणं । शा० ११९ ॥

भैमसेनिः । घटोत्कचः । भी० ८३ । ३३ ॥

भैरवः । सर्पः । आ० ५७ । १७ ॥

१ भोगवती । निबन्धनमुनेर्माता । तयोः संवादः ।
शा० २०५ । २ ॥

२ भोगवती । नागलोकः । उ० १०३ । १ ॥

भोगवतीतीर्थं । व० ८३ । ८६ ॥

भोजः । तद्देशाधिपतिः कृतवर्मा । आ० २०१ ।
६ ॥ द्रो० ११४ । ७८ ॥ ११६ । ३२ ॥

भोजकटं । विदर्भदेशान्तर्गतं रुक्मिण आवास-
स्थानं । स० ३२ । १२ ॥ Ellichipur on
the river Purna in Berar.

+ भोजनविधिः । अश्व० १०९ । १ ॥

भोजा । सौवीरस्य पुत्री । सात्यकेर्भार्या । द्रो०
१० । ३३ ॥

भोजाः । देशः । भी० ९ । ४० ॥

भौमनः । विश्वकर्मा । तेनामृतरक्षणं । आ०
३२ । ३ ॥

भौमेयाः । जनाः । स० ७८ । ९७ ॥

अमरः । जयद्रथस्य आता । व० २६६ । ११ ॥

म.

मकरकेतुः । प्रद्युम्नः । व० १८ । ११ ॥

मकरध्वजः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
भीमसेनेन हतः । भी० ९६ । २७ ॥

मकरी । नदी । भी० ९ । २३ ॥

मगधाः । देशः । भी० ९ । ४५ ॥ The
Province of Behar. Its western bound-
ary was the river Sone. The an-
cient capital of Magadha was sometime
Rajgir.

तत्स्थाः पञ्च पर्वताः । वैहारः वाराहः वृषभः
ऋषिगिरिः (ऋषभकूटः) । चैत्यकश्चेति । स०
२१ । २ ॥

मङ्गलकः । ऋषिः । सुकन्यायां मातरिक्षनो
जातः । शा० ३९ । ३२ ॥ व० ८१ । ११६ ॥

तस्य पुत्रास्सप्त । वायुवेगः वायुबलः वायुहा वायुम-
ण्डलः वायुज्वालः वायुरेताः वायुचक्रः इति ।

तस्य चरित्रं । शा० ३९ । ३२ ॥ [पद्म० १ ।
२७ ॥ ६ । १३६ ॥ स्कान्दपु० प्रभासखं०

प्रथमभा० २७० ॥]

[स कश्यपस्य मानसः पुत्रः । वामनपु० ३८ ॥]

मङ्किः । ऋषिः । तत्कथा । शां० १७६ । ४ ॥

+ मङ्गलाचरणं । आ० १ । १ ॥ २८ ॥

मचक्रुकः । यक्षः । व० ८१ । २०० ॥

मचक्रुकं । तीर्थं । शा० ५४ । २८ ॥

मञ्जुला । नदी । भी० ९ । ३४ ॥

मणदूरं । (मणिपुरं) । पाण्ड्यदेशस्थं अर्जुन-

श्वशुरस्य चित्रवाहनस्य पत्तनं । आ० ६३ ।

८१ ॥ २३५ । १७ ॥

तत्र तीर्थयात्रानिमित्तेनार्जुनस्य गमनं । तत्र स्वपुत्रेण

बभ्रुवाहनेन सह युद्धं च । आ० २३५ ॥

तत्राश्वमेधाश्वरक्षणार्थमर्जुनस्य गमनं । अश्व०

७९ ॥

तत्र राजसूयदिग्विजयार्थं सहदेवस्य गमनं । स०

३३ । २९ ॥

मणिः । ऋषिः । स० ११ । २४ ॥

मणिनागं । क्षेत्रं । व० ८२ । १०६ ॥

मणिपुरं । मणदूरशब्दं पश्यत ।

मणिपुष्पकः । सहदेवस्य शङ्खः । भी० २५ ।

१६ ॥

मणिमती । वातापील्वलपुरी । तस्या दुर्जयेति

नामान्तरं । व० ९४ । १-४ ॥

मणिमत्तीर्थं । व० ८० । १०२ ॥

मणिमन्थः । पर्वतः । अनु० ४९ । ३३ ॥

१ मणिमान् । द्रौपदीस्वयंवराधर्मागतः कश्चन

क्षत्रियः । आ० २०१ । ७ ॥

२ मणिमान् । सर्पः । स० ९ । १० ॥

३ मणिमान् । राक्षसः । भीमसेनेन हतः । व०

१६१ । ६७-८३ ॥

मण्डलकः । सर्पः । आ० ५७ । ८ ॥

मण्डलव्यूहः । कौरवाणां । भी० ८१ । २१ ।

मण्डूककन्या । सुशोभना नाम । मण्डूकराज-

स्यायोः पुत्री । व० १९५ । ३२ ॥ तस्याः

पतिः इक्ष्वाकुवंश्यः परीक्षितनामा । तत्पुत्राः

शलो दलो बलश्चेति ।

मण्डूकराजः । आयुर्नामा । तत्पुत्री सुशोभना ।

व० १९५ । ३२ ॥

+ मण्डूकोपाख्यानं । व० १९५ ॥

मतङ्गः । ब्रह्मर्षिः । ब्राह्मण्यां नापितांजातः । अनु०

३ । १८ ॥

तस्य रासभ्या संवादः । अनु० ३ । ८ ॥

तेन ब्राह्मण्यप्राप्त्यर्थं तपश्चरणं । अनु० ४ । १ ॥

मतङ्गकेदारः । क्षेत्रं । व० ८३ । १७ ॥

मतङ्गाश्रमः । क्षेत्रं । व० ८२ । १०० ॥

मतिः । दक्षप्रजापतेः पुत्री । धर्मप्रजापतेः पत्नी

आ० ६७ । १५ ॥

मतिनारः । क्षत्रियः । सो० वं० अनाधृष्टेः पुत्रः ।

तत्पुत्राः तंसुः महान् अतिरथः द्रुह्युश्च । आ०

८८ । १२ ॥ अन्त्यनारोप्ययमेवेति भाति ।

मत्तिसल्लः । उपरिचरवसुपुत्रः । तन्माता गिरिका ।

आ० ६४ । ४४ ॥

मत्स्यः । उपरिचरवसुवीर्यान्मत्स्या उदरे जातः

पुत्रः । तस्य स्वसा मत्स्यगन्धा (सत्यवती) ।

आ० ६४ । ८३ ॥

मत्स्यगन्धा । सत्यवतीशब्दं पश्यत ।

मत्स्याः । देशः । भी० ९ । ४० ॥

Matsya-Desa, the country around

jeypur including Alwar formerly

Virata west of Surasena Desa.

+ मत्स्यावतारः । भगवतो नारायणस्य । व०

१९० ॥ [भा० ८ । २४ ॥]

+ मत्स्योपाख्यानं । व० १९० ॥ शां०

१३७ ॥

मदः । च्यवननिर्मित इन्द्रशत्रुः । अनु० २६१ ।

२६ ॥

मदयन्ती । सू० वं० सौदासस्य कल्माषपादस्य

पत्नी । आ० १२८ । ५० ॥ अश्व० ५७ ।

१९ ॥

मदिराक्षः । (मदिराश्वः) । विराटस्य भ्राता ।

वि० ३३ । २० ॥ रथोदारः । उ० १७१ । १५ ॥

१ मदिराश्वः । मदिराक्षशब्दं पश्यत ।

२ मदिराश्वः । सू० वं० दशाश्वस्य पुत्रः क्षत्रियः । तत्सुतो द्युतिमान् । अनु० २ । ८ ॥

+ मद्यं । तदुत्पत्तिः तत्पाने दोषश्च । अनु० २३१ । २९ ॥

तत्पाननिषेधः । आ० ७० । ७२ ॥ तत्पान-
प्रायश्चित्तं । शां० १६३ । ४७ ॥

मद्राजः । क्षत्रियः । शल्यः । आ०. १ । २३१ ॥

तस्य व्यासेन सह भगवन्माहात्म्यविषये संवादः ।
अनु० १५ ॥

मद्राः । देशः । भी० ९ । ४२ ॥ A country
in the Punjab between the Ravi and
the Chenab. Its capital was Sakala.

तेषां निन्दा । क० ३४ । ३७ ॥

मद्राधिपः । क्षत्रियः । शल्यः । भी० ८५ । १४ ॥

+ मधुकैटभोत्पत्तिः । शां० ३५७ । २४ ॥
तयोः कथा । व० २०६ । २३ ॥ शां० ३५७ । २४ ॥

तयोर्वधः । स० ४४ ॥ शां० ३५७ । ६९ ॥

मधुच्छन्दाः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु० ७ । ५० ॥

मधुपर्कः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १४ ॥

+ मधुपर्के गोः समनुज्ञानं । आ० ६० । १४ ॥

मधुमन्तः । देशः । भी० ९ । ५३ ॥

मधुरा । शूरसेनदेशस्य राजधानी । श्रीकृष्णस्य
जन्मस्थानं । स० १९ । २५ ॥ Muttra
the capital of Surasena Desa.

मधुवटी । देव्याः स्थानं । व० ८१ । ९४ ॥

मधुसूदनः । भगवान्नारायणः । तन्नामनिर्वचनं ।
उ० ६९ । ४ ॥

मधुसूवतीर्थं । व० ८१ । १५० ॥

मध्यदेशः । देशः । शां० १६७ । ३ ॥

+ मनः । आन्तरं ज्ञानेन्द्रियं । तस्य गुणाः । शां०
२६१ । ९ ॥

तज्जये सर्वेन्द्रियाणां जयः । अश्व० ३१ । ५ ॥

तस्य इन्द्रियैः सह विवादः । अश्व० २३ ॥

मनस्युः । क्षत्रियः । सो० वं० प्रवीरस्य पुत्रः ।
तन्माता शूरसेनी । तद्भार्या सौवीरी । तत्पुत्राः
भिश्चक्रेऽयां जाताः शक्तः संहननः वाग्मी च ।
आ० ८८ । ५ ॥

मनस्विनी । देवस्त्री । तत्पुत्रश्चन्द्रमाः । आ०
६७ । १९ ॥

१ मनुः । वैवस्वतः । आ० ६९ । १५ ॥
अश्व० ४ । २ ॥ तत्पुत्राः इक्ष्वाकुप्रभृतयो
दश । आ० ६९ । २० ॥ [तत्पत्नी श्रद्धा
भा० ९ । १ ॥]

तस्य बृहस्पतिना संवादः । शां० १९९-२०४ ॥
तस्य सुवर्णनामकेन तपस्विना सह संवादः पुष्पधूपदी-
पदानादिविषये । अनु० १५५ ॥

[मनवः । चतुर्दश । हरि० १ । ७ ॥ विष्णु०
३ । १ ॥ ब्रह्म० ५ ॥ ब्रह्म० वै० २ । ९३ ॥
मार्कण्डे० ५० ॥]

२ मनुः । प्राधायाः पुत्री । आ० ६६ । ४५ ॥

३ मनुः । अग्निविशेषः । व० २२३ । ४ ॥

मनोजवतीर्थं । व० ८१ । ९३ ॥

मनोनुगः । देशः । भी० १२ । २१ ॥

१ मनोरमा । अप्सराः । आ० ६६ । ५० ॥
१३२ । ४४ ॥

२ मनोरमा । (मनोहरा) । सरस्वतीनद्याः काचन
शाखा । श० ३९ । ४ ॥

१ मनोहरा । काचन देवस्त्री । तत्पुत्रः शिशिरः
प्राणः रमणश्च । आ० ६७ । २२ ॥

२ मनोहरा । द्वितीयं मनोरमाशब्दं पश्यत ।
+ मन्त्रस्य गोपनप्रकारः । आ० १५३ । ९२ ॥

+ मन्त्रपर्व । स० १—१९ ॥

+ मन्त्री । अमात्यशब्दं पश्यत ।

मन्थरा । कैकेय्या दासी । व० २७७ । १३ ॥

मन्दकाः । देशः । भी० ९ । ४३ ॥

मन्दगा । नदी । भी० ९ । ३३ ॥

मन्दपालः । शार्ङ्गकपक्षिरूपवान्कश्चन ऋषिः । त-
द्भार्या जरितानाम शार्ङ्गी । तत्पुत्राः । जरितारिः
सारिसृक्कः द्रोणः स्तम्बमित्रश्चेति । आ० २५५।
१५ ॥ अनु० ५३ । २१ ॥ तस्यान्या भार्या
लपिता । आ० २५५ । १८ ॥

मन्दरः । पर्वतः । व० १६४ । ४ ॥

तेनामृतमथनं । आ० १८ । १ ॥

तत्र पाण्डवानां गमनं । व० १४४ । २ ॥

मन्दवाहिनी । नदी । भी० ९ । ३३ ॥

मन्दाकिनी । नदी । भी० ८३ । ५८ ॥

मन्युः । अग्निविशेषः । व० २२३ । ११ ॥

ममता । अङ्गिरःपुत्रस्योचथ्यऋषेर्भार्या । आ०
११३ । ९ ॥ विशेषमुचथ्यशब्दे पश्यत ।

मयः । असुराणां शिल्पी । अर्जुनेन खाण्डवदाहा-
न्मोचितः । आ० २५४ । ३९ ॥

तेन पाण्डवसभानिर्माणं । स० १ । २५ ॥

तस्य देवैः सह युद्धं । स० ५१ । ७ ॥

+ मयदर्शनपर्व । आ० २५४—२६० ॥

मयूरः । वृषसेनस्य केतुः । द्रो० १०५ । १६ ॥

मयूरकेतुः । स्कन्दः । व० २३३ । ३ ॥

+ मरणं । प्राणवियोगः । तत्सूचकान्यरिष्टानि ।

शां० ३२२ । ८ ॥ अनु० १५० ॥ १६९ ।
१ ॥

तत्प्रभेदाः । अनु० २४२ ॥

[तात्कालिककष्टनिरूपणं । भा० ३ । ३० ॥]

१ मरीचिः । ब्रह्मर्षिः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः ।

तत्पुत्रः कश्यपः । आ० ६३ । २ ॥ ६३ ।

१० ॥ ६७ । ४ ॥ स० ७ । १७ ॥ ११ ।

१८ ॥ शां० २०७ । ४ ॥

[तस्य भार्या कर्दमप्रजापतिपुत्री कला । भा० ४ ।
१ ॥]

[तस्यान्या भार्या ऊर्णा । तत्पुत्राः षड् । ते ब्रह्मशा-
पात् हिरण्यकशिपोः पुत्रा भूत्वा पुनः वसुदेवा-
द्देवक्यां श्रीकृष्णोत्पत्ते पूर्वमुत्पन्नाः । भा० १०।
८५ ॥

२ मरीचिः । अप्सरा । आ० १३२ । ४४ ॥

मरीचिपाः । ऋषयः । अनु० ४५ । ४१ ॥

मरुकाः । जनाः । स० ७८ । ९७ ॥

मरुतः । एकोनपञ्चाशत् । कश्यपादित्या जाताः
देवयोनयः पुत्राः । आ० १३२ । ५३ ॥
शा० २०७ । २४ ॥

[तेषामुत्पत्तिः । भा० ६ । १८ ॥ रा० १ ।
४६—४७ ॥]

मरुतः । क्षत्रियः । सू० वं० अविक्षतः पुत्रः ।
अश्व० ४ । २३ ॥ स० ७ । १७ ॥ ८ । १० ॥

तस्य कथा । द्रो० ५५ । ४६ ॥ शां० २८ ।
१७ ॥ अश्व० ४ ॥ [रा० ७ । १८ ॥]

[तद्वंशकथनं । भा० ९ । २ ॥]

तस्य धृतराष्ट्रेण संवादः । अश्व० १० । ३ ॥
तेन यज्ञार्थं संवर्तऋषेर्न्वेषणं । अश्व० ६ । २० ॥
तद्यज्ञः । अश्व० ९ । ४ ॥

१ मर्यादा । सो० वं० अपराचीनस्य भार्या ।
तत्पुत्रोऽरिहः । आ० ६३ । १७ ॥

२ मर्यादा । देवातिथिभार्या । तत्पुत्र ऋचः ।
आ० ६३ । २३ ॥

मलजाः । (मलदाः) । करुशदेशसमीपस्थो देशः ।
भी० ९ । ४५ ॥ Malada, The western
portion of the district of Shahabad.

मलदा । नदी । व० ८० । ९३ ॥

मलयः । कुलपर्वतः । भी० ९ । ११ ॥ ११ ।
१५ ॥

मलयध्वजः । क्षत्रियः । मण्डरेश्वरः पाण्ड्यः ।
चित्राङ्गदायाः पिता । अर्जुनस्य श्वशुरः । अस्य

प्रवीर इति चित्रवाहन इति च नामान्तरे । स०
३३ । २९ ॥ आ० २३५ । १७ ॥ अश्व-
त्थाम्ना हतः । क० ५६ । ४४ ॥

+ मल्लहननं । भीमसेनेन । वि० १५ । ५२ ॥

मल्लाः । देशः । भी० ९ । ४६ ॥ There are
two Malla desa, one is in the west—
the Multan. The other is in the
east—the country in which the Paras-
nath hills are situated, that is por-
tions of the districts of Hazaribagh
and Manbhum

मसीराः । देशः । भी० ९ । ५३ ॥

महत्तरः । अग्निविशेषः । व० २२२ । ९ ॥

+ महत्तत्त्वनिरूपणं । अश्व० ४१ । १ ॥

महद्द्युम । क्षेत्रं । आ० ३ । १४२ ॥

महाकर्णः । अम्बुवीचस्य मन्त्री । आ० २२३ ।
१९ ॥

महाकालः । बाणासुरः । आ० ६६ । २१ ॥

+ महाकुललक्षणं । उ० ३६ । २२ ॥

महागौरी । नदी । भी० ९ । ३३ ॥

महानदी । नदी । आ० २३५ । ७ ॥ भी०
९ । १४ ॥ A river in Orissa.

महापद्मपुरं । गोमतीतीरस्थं पत्तनं । शां०
३६३ । १ ॥

महापार्श्वः । असुरः । स० ९ । १६ ॥

महापुरुषस्तवः । शां० ३४६ ॥

महाबलिः । बलिशब्दं पश्यत ।

महाबाहुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । ९८ ॥ १०८ ॥ १३१ । ६ ॥

१४ ॥ भीमसेनेन हतः । द्रो० १५८ । १७ ॥

महाभारतं । आरतशब्दं पश्यत ।

तच्छब्दनिर्वचनं । आ० १ । २९७—३०० ॥

महाभिषक् । (महाभिषः) । क्षत्रियः ।

सू० वं० । आ० १०२ ॥

महाभूतानि । भूतशब्दं पश्यत ।

महाभौमः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंश्यस्या-
रिहस्य पुत्रः । तन्माता आङ्गी । तद्भार्या सुयज्ञा ।
तत्पुत्रः अयुतानायी । आ० ६३ । १८ ॥

महामती । अङ्गिरसः पुत्री । व० २२१ । ८ ॥

महायज्ञाः । पञ्च । अश्व० १०४ । ८ ॥

महारवः । यादवः । आ० २३९ । ११ ॥

महारौरवः । नरकविशेषः । अनु० २३० । ९ ॥

महालक्ष्मीः । लक्ष्मीशब्दं पश्यत ।

१ महाशिराः । असुरः । स० ९ । १८ ॥

२ महाशिराः । ऋषिः । स० ४ । १६ ॥

महाशोणः । नदः । स० २० । २७ ॥

महाश्रमतीर्थं । व० ८२ । ५४ ॥

महाश्वः । यमसभास्यः क्षत्रियः । स० ८ ।
१९ ॥

महासेनः । स्कन्दः । स० ११ । ५२ ॥

महाहनुः । सर्पः । आ० ५७ । १० ॥

महिष्मती । अङ्गिरसः पुत्री । व० २२१ । ७ ॥

महीषकाः । देशः । भी० ९ । ५९ ॥ माहि-
षकशब्दं पश्यत ।

महेन्द्रः । कुलपर्वतः । आ० २३५ । १३ ॥
व० ८३ । १६ ॥ भी० ९ । ११ ॥

Mahendra Mahi Hills in Ganjam Dt.

तत्र परशुरामस्य वासः । व० ११८ । १४ ॥

महेन्द्रा । नदी । भी० ९ । २२ ॥

१ महोदरः । सर्पः । आ० ३५ । १६ ॥

२ महोदरः । ऋषिः । यस्य जङ्घायां संलग्नं पूति-
गन्धि राक्षसशिरः औशनसतीर्थस्नानान्मुक्तम-
भूत् । शा० ४० । २० ॥

३ महोदरः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० १३१ । ७ ॥ ६८ । ९७ ॥

भीमसेनेन हतः । भी० ८८ । २७ ॥

महौजाः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ५२ ॥

+ मांसभक्षणनिन्दा । अनु० १७६ ।

—१७८ ॥ २३३ ॥

माकन्दी । गङ्गातीरस्थं द्रुपदनगरं । आ०
१४८ । ७८ ॥ पाण्डवप्रार्थिते ग्रामपञ्चके-
ऽन्यतमः । उ० ३१ । १९ ॥

१ मागधः । क्षत्रियः । मगधदेशाधिपतिः । अभि-
मन्युना हतः । भी० ६२ । ४८ ॥

२ मागधः । जरासन्धः ।

माठरवनं । व० ८६ । १० ॥

माणिभद्रः । यक्षराजः । आ० ६४ । २७ ॥
व० १४१ । ७ ॥ स० १० । १६ ॥

तस्य कुण्डधारेण संवादः । शां० २२७ ॥

माणिवरः । यक्षः । व० १४१ । ५ ॥

माण्डव्यः । अणीमाण्डव्यशब्दं पश्यत ।

मातङ्गाः । गजाः । क्रोधवशापुत्र्या मातङ्गचा-
क्षेष्ठाभ्युत्पत्तिः । आ० ६७ । ६६ ॥

मातङ्गी । क्रोधवशायाः पुत्री । तत्पुत्रा मातङ्गाः ।
आ० ६७ । ६१—६६ ॥

मातरिश्वा । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १४ ॥

मातलिः । इन्द्रस्य सारथिः । तद्भार्या सुधर्मा ।
तत्पुत्री गुणकेशी । उ० ९७ । १९ ॥

तत्पुत्रो गोमुखः । उ० १०० । ८ ॥ [स जय-
न्तस्य सारथिः । रा० ७ । २८ ॥]

तेन स्वपुत्र्या वरान्वेषणं । उ० ९७—१०५ ॥

तस्य पाताललोकगमनं । उ० ९८ । ८ ॥

तस्येन्द्रेण सह सेव्यताप्रयोजकगुणविषये संवादः ।
अनु० १५३ ॥

तदागमनमर्जुनसमीपे । व० ४२ । २ ॥

तेन श्रीरामं प्रति रथानयनं । व० २९१ । १२ ॥

+ मातापित्रोः ऋणापनोदनं । शां० २९० ॥

+ मातृगणः । व० २३० । १४ ॥ श०
४७ । १ ॥

मातृतीर्थं । व० ८१ । ५८ ॥

मातृमहिमा । शां० १०८ ॥

माद्री । पाण्डोर्द्वितीया भार्या । मद्राधिपस्य ऋता-

यनस्य दुहिता । शल्यस्य स्वसा । आ० ६३ ।
५९ ॥ १३४ । ८२ ॥

तस्याः धृत्यंशत्वं । आ० ६८ । १६० ॥

तस्या विवाहः । आ० १२२ ॥

तस्यामश्विनोः सकाशात्कुलसहदेवयोरुत्पत्तिः । आ०
१३३ । १८ ॥

तस्याः सङ्गेन पाण्डोर्मरणं । आ० १३४ । २६ ॥

तस्याः पाण्डोरनुमरणं । आ० १३४ । ११० ॥

माधवः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं । उ०
६९ । ४ ॥

माधवी । ययातिपुत्री । आ० ८७ । २३ ॥

तस्याः प्रसूत्यन्तेप्रसूत्यन्ते कन्यात्वप्राप्तिवरलाभः ।
उ० ११६ । १७ ॥

तस्याः पुत्राश्चत्वारः । इक्ष्वाकुवंश्यात् हर्यश्वाज्जातः

वसुमनाः । उ० ११६ । २३ ॥ काशीश्वरादि-

वोदासाज्जातः प्रतर्दनः । उ० ११७ । १८ ॥

भोजनगराधिपतेरुशीनराज्जातः शिबिः । उ०

११८ । २० ॥ विश्वामित्राज्जातोऽष्टकः । उ०

११९ । १८ ॥

तस्याः स्वयंवरः । उ० १२० । १ ॥

तस्यास्तपस्यन्त्याः स्वर्गाच्युतस्य स्वपितुर्ययातेरष्टका-

दिभिः संवादकाले तत्रागमनं । आ० ८७ ।

१७ ॥

मानवी । नदी । भी० ९ । ३२ ॥

मानसः । सर्पः । आ० ५७ । १६ ॥

मानुषतीर्थं । व० ८१ । ६५ ॥

मान्धाता । क्षत्रियः । सू० वं० युवनाश्वस्य पुत्रः ।

स० ८ । ८ ॥ तस्य कुरुपार्थयुद्धदिदृक्षया

इन्द्रप्रासादे स्थितिः । वि० ५३ । १४ ॥

तस्योत्पत्तिः । व० १२७ । २८ ॥

तन्नामनिर्वचनं । व० १२७ । ३० ॥

तस्य चरित्रं । व० १२७ ॥ द्रो० ६२ ॥ शां०

२८ । ८१ ॥

तस्य वसुहोमेन संवादः । शां० १२२ ॥

तस्य उच्येन संवादः । शां० ९० । ९१ ॥
[तस्य भार्या शशबिन्दोः पुत्री बिन्दुमती । तत्पुत्राः
पुरुकुत्सः अम्बरीषः मुचुकुन्दश्च । भा० ९ । ६ ॥
वायु० ८८ ॥]

[तस्य पुत्र्यः पञ्चाशत् । सौमरिऋषेर्भार्याः । भा०
९ । ६ ॥ विष्णु० ४ । २ ॥]

मारिषा । नदी । भी० ९ । ३६ ॥

१ मारीचः । मरीचिऋषिपुत्रः काश्यपः ।

२ मारीचः । तारकापुत्रो रावणसचिवो राक्षसः ।
तद्भ्राता सुबाहुः । स० ५० । ५ ॥

तस्य वधो रामेण । व० २७९ । २१ ॥

मारुतन्तव्यः । विश्वामित्रस्य पुत्र ऋषिः ।
अनु० ७ । ५४ ॥

मार्कण्डेयः । मृकण्डपुत्रो महर्षिः । व० १३० ।
७ ॥ स० ४ । २१ ॥ १११ । २२ ॥

तस्य पत्नी धूमोर्णा । अनु० २४८ । ४ ॥

तस्य चरित्रं । व० १३० । ६ ॥ १९१-१९२ ॥

[भा० १२ । ८-१० ॥ ब्रह्म० ५२-५६ ॥
बृहन्नारदी० ४-५ ॥]

[तस्य वंशः । भा० ४ । १ ॥]

तदागमनं पाण्डवसमीपे द्वैतवने । व० २५ । ४ ॥

तदागमनं पाण्डवसमीपे काम्यकवने । व० १८५ ।
४१ ॥

तस्मै महेश्वरेण दीर्घायुप्रदानं । व० १३० । ३२ ॥

तेन श्रीकृष्णस्य सर्वोत्तमत्वकथनं । व० १९२ ।
५१ ॥

तस्य नारदेन सह चतुर्युगधर्मविषये संवादः । अनु०
५४ ॥

तस्मै श्रीनारायणेन प्रलयप्रदर्शनं । व० १९१ ।
९० ॥

तस्य नारदेन सह स्त्रीणां विषये संवादः । अनु०
५७ ॥

मार्कण्डेयतीर्थं । व० ८२ । ७९ ॥

+ मार्कण्डेयसमास्यापर्व । व० १८४
—२३३ ॥

मार्कण्डेयाश्रमः । गोमतीसरयूसंगमस्थले विद्य-
मानं क्षेत्रं । तत्र पाण्डवानां गमनं । व०
१३० । १ ॥ At the confluence of the
Saraju and the Gomati, near Bages-
wara in the district of Kumaun,
Markanda Rishi performed asceticism
at this place.

मार्गणप्रिया । प्राधापुत्री । आ० ६६ । ४५ ॥

+ मार्गशीर्षादिद्वादशद्वादशीव्रताचरणं ।
अश्व० ११४ । १४ ॥

+ मार्जारमूषककथा । उ० १६० । १५ ॥
शां० १३८ । १८ ॥

१ मार्ताण्डः । देवगव्याः सुरभ्या भर्ता । अनु०
११७ । ११ ॥

२ मार्ताण्डः । सूर्यः । आ० ६९ । १५ ॥

१ मार्तिकावतकः । क्षत्रियः । तन्नामकदेशा-
धिपः सारवः । व० १४ । १६ ॥ २० ।
१५ ॥ द्रो० ४८ । ८ ॥

२ मार्तिकावतकः । चित्ररथनामा गन्धर्वः ।
स्त्रीभिः सह जले क्रीडन्तं यं दृष्ट्वा जमदग्निभार्या
रेणुका तस्मै स्पृहयाञ्चकार । व० ११७ । ६ ॥

मार्दमर्षिः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु०
७ । ५७ ॥

मालयः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १४ ॥

मालवाः । देशः । भी० ९ । ६० ॥ Malwa.
Its capitals were Ujjaini and Dhara-
nagara at the time of Raja Bhoja.
It is situated in the north-west of
Anupadesa.

१ मालवी । केकयनाम्नः सूतस्य भार्या । कीच-
कादीनां माता । विराटराजभार्यायाः सुदेष्णाया
मातृष्वसा । विमाता च । वि० २१ । १४ ॥

२ मालवी । अश्वपतेर्भार्या सावित्र्या माता । व०
२९८ । ६१ ॥

१ मालिनी । विभीषणमाता । व० २७६ । ८ ॥
Malini is the name of a river, which

falls into the river Ghagra (Saraju) fifty miles above Ajodhya. The Hermitage of Kanva stands upon it.

२ मालिनी । अप्सराः । वि० १४ । ३२ ॥

३ मालिनी । कण्वाश्रमसमीपस्था नदी । आ० ९१ । २३ ॥

४ मालिनी । विराटनगरे द्रौपद्या अज्ञातवासे नाम । वि० १४ । ४५ ॥

माल्यपिण्डकः । सर्पः । उ० १०३ । १३ ॥

माल्यवान् । पर्वतः । भी० ६ । १३ ॥ स० २९ । ४५ ॥ व० १५९ । ३८ ॥ North-ein portion of the Eastern Ghats in the Districts of Cuddapa, Kurnool, Nellore, Guntur etc.

मावेल्लुकाः । तन्नामकदेशस्था जनाः । द्रो० १७ । २० ॥

मासः । (माषः) । ऋषभरूपी राक्षसः । यस्य नालेन जरासन्धः तिस्रो भेरीश्चकार । स० २१ । २० ॥

+ मासनियामकभगवद्रूपाणि । अनु० १७१ ॥

+ मासाहसपक्षी । कुलिङ्गशकुनिशब्दं पश्यत ।

माहिकाः । देशः । भी० ९ । ४६ ॥

माहिषकाः । (महीषकाः) । देशः । अश्व० ८४ । ११ ॥ (मैसूर । भारतभ्रमणपत्रे ११३४ ॥) Mysore.

माहिष्मती । नगरी । यस्या अधिपतिः कार्तवीर्यः नीलश्च । स० ३२ । २३ ॥ Maheshwara on the right bank of the Nerbuda forty miles south of Indore.

माहेन्द्रः । पर्वतः । महेन्द्रशब्दं पश्यत ।

माहेयाः । देशः । भी० ९ । ४९ ॥

माहेश्वरज्वरः । शां० २८९ । ४ ॥ [हरि० २ । १२२-१२३ ॥]

माहेश्वरीधारा । तीर्थ । व० ८२ । ११७ ॥

मिञ्जिकाः । रुद्रसंभवः । व० २३१ । १० ॥

मिञ्जिका । रुद्रसंभवा । व० २३१ । १० ॥

मित्रः । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । आ० ६६ । १५ ॥

+ मित्रं । सुहृत् । तस्य लक्षणं । शां० ८० ।

३ ॥ तस्य स्तुतिः । शां० १७२ । २० ॥

तच्छब्दनिर्वचनं । क० ३६ । ३४ ॥

मित्रज्ञः । अग्निविशेषः । व० २२२ । १२ ॥

मित्रदेवः । क्षत्रियः । त्रैगर्तः । अर्जुनेन हतः । क० १८ । ११ ॥

मित्रसहः । कल्माषपादशब्दं पश्यत ।

मित्रधर्मा । अग्निविशेषः । व० २२२ । १२ ॥

मित्रवर्धनः । अग्निविशेषः । व० २२२ । १२ ॥

मित्रवान् । अग्निविशेषः । व० २२२ । १२ ॥

मिथिलः । भरतवंशोत्पन्नः क्षत्रियः । तत्पुत्रः जहुः । अनु० ७ । २ ॥

मिथिला । नगरी । व० २१० । २ ॥ Janakpur. The capital of the kingdom of Raj-Janaka. Mithila was the name both of the country and the capital.

मिथ्यः । अग्निविशेषः । व० २२१ । १९ ॥

मिश्रकं । तीर्थ । व० ८१ । ९१ ॥

मिश्रकेशी । अप्सराः । आ० ६६ । ४९ ॥ १३२ । ४३ ॥ स० १० । ११ ॥

तत्पुत्राः रौद्राश्चाज्जाताः अन्वगभानुप्रभृतयः । आ० ८८ । ७ ॥

मुखमण्डिका । स्कन्दग्रहः । व० २३० । ३० ॥

+ मुखरोगापादकानि कर्माणि । अनु० २२० । ७-१३ ॥

मुचुकुन्दः । सू० वं० मान्वातृपुत्रः क्षत्रियः । तं प्रति भार्गवेण शरणागतरक्षणविषये कपोतोपाख्यानकथनं । शां० १४३ । ६ ॥

तस्य वैश्रवणेन संवादः । शां० ७४ । ५ ॥

[तद्भ्रातरौ पुरुकुत्सोम्बरीषश्च । तत्त्वसारः सौभरिक-वेर्मोर्याः पञ्चाशत् । भा० ९ । ६ ॥]

[तेन कालयवनभस्मीकरणं । भा० १० । ५१ ॥

विष्णु० ५ । २३ ॥ हरि० २ । ५७ ॥]

[तेन श्रीकृष्णस्तुतिः । भा० १० । ५१ ॥]

मुञ्जकेतुः । क्षत्रियः । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ । २७ ॥

मुञ्जवटः । परमेश्वरस्य स्थानं । व० ८१ । २२ ॥ ८३ । ६७ ॥

मुञ्जवान् । पर्वतः । अश्व० ८ । १ ॥

मुण्डवेदाङ्गः । सर्पः । आ० ५७ । १७ ॥

मुद्गरः । सर्पः । आ० ५७ । १० ॥

मुद्गरपर्णकः । सर्पः । उ० १०३ । १३ ॥

मुद्गरपिण्डकः । सर्पः । आ० ३५ । ९ ॥

मुद्गलः । कुरुक्षेत्रवासी व्रीहिद्रोणापरनामा ऋषिः । व० २६१ । ३ ॥

[स भर्ग्याश्वराजस्य पुत्रः । तत्पुत्रो दिवोदासः । तत्पुत्री शतानन्दमाता अहल्या । भा० ९ । २१ ॥]

१ मुनिः । दक्षप्रजापतिपुत्री । काश्यपभार्या । तत्पुत्राः षोडश देवगन्धर्वाः । आ० ६६ । ४४ ॥

+ २ मुनिः । संन्यासी । तद्धर्माः । आ० १२४ । ८-२२ ॥ तस्य लक्षणं । आ० ८५ । ९-१८ ॥

३ मुनिः । अहः पुत्रः । आ० ६७ । २३ ॥

मुनिदेशः । कौञ्चद्वीपसमीपस्थः । भी० १२ । २२ ॥

+ मुनिशूद्रयोः कथा । अनु० ३१ ॥

+ मुनिसनत्कुमारसंवादः । शा० २२७ ॥

मुरः । असुरः । श्रीकृष्णेन हतः । स० ५५ । २९ ॥

मुरुः । असुरः । स० १४ । १४ ॥

मुसलः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु० ७ । ५३ ॥

१ मूकः । सर्पः । आ० ५७ । ९ ॥

२ मूकः । दैत्यः । अयं वराहरूपी सन् इन्द्रकी-

लपर्वते तपस्यतोऽर्जुनस्य समीपमागतस्तेनैव हतः व० ३९ । ७ ॥ [शिवपु० शतरुद्रसं० ३९ ॥]

+ मूढलक्षणं । उ० ३३ । ३८-४७ ॥

मूषकाः । देशः । भी० ९ । ५९ ॥

+ मूषिकमार्जारकथा । उ० १६० । १५ ॥

मूषिकादः । सर्पः । स० ९ । ११ ॥ उ० १०३ । १४ ॥

+ मृगः । चतुष्पाद्विशेषः । तज्जातेरुत्पत्तिः । आ० ६७ । ६० ॥

+ मृगचारिणः । ऋषयः । अनु० ४५ । ४१ ॥

मृगधूमतीर्थं । व० ८१ । १०१ ॥

मृगमन्दा । क्रोधवशायाः पुत्री । तत्पुत्राः ऋक्षाः । स० ६७ । ६२ ॥

+ मृगयात्रा । (मृगया) । आखेटः । तस्याः क्षत्रियाणां धर्म्यत्वं । अनु० २१५ । १ ॥

तत्करणं श्रीकृष्णार्जुनाभ्यां । आ० २४७ । ६० ॥

तत्करणं परीक्षिता । आ० ४० । ११ ॥ संवरणेन । आ० १८७ । २२ ॥

तत्करणं ययातिना । आ० ७२ । १५ ॥ ७५ । ४ ॥

तत्करणं दुष्यन्तेन । आ० ९० । ३ ॥

तत्करणं विश्वामित्रेण । आ० १९१ । ५ ॥

मृगव्याधः । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ । २ ॥

+ मृगस्वप्नोद्भवपर्व । व० २५९ ॥

मृगी । क्रोधवशायाः पुत्री । तत्पुत्राः सर्वे मृगाः । आ० ६७ । ६२ ॥

मृतपः । दानवः । आ० ६६ । २९ ॥

+ मृतबालकोज्जीवनं । परमेश्वरेण । शां० १५२ । ११५ ॥

मृतानामौर्ध्वदैहिककरणं । युधिष्ठिरेण । स्त्री० २६ । ३० ॥ मृतानां दुर्योधनादीनां व्यासेन धृतराष्ट्रदिभ्यः पुनः प्रदर्शनं । आश्र० ३४ । १८ ॥ मृतानां परीक्षिच्छमीकशृङ्गिणां व्यासेन जनमेजयाय प्रदर्शनं । आश्र० ३७ । ७ ॥

मृत्युः । संहारकर्त्री देवता (दुर्गा) । तस्या
उत्पत्तिः । द्रो० ५३ । १७ ॥ शां० २६३ ।
१५ ॥

तस्याः ब्रह्मणा सह प्रजानां मारणविषये विवादः ।
शां० २६४ । १ ॥

तस्याः स्वरूपकथनं । उ० ४२ । २ ॥

तस्या इक्ष्वाकुणा संवादः । शां० १९७ ॥

तस्या सर्पेण संवादः । अनु० १ । ५० ॥

तस्यो अर्जुननाम्ना लुब्धकेन संवादः । अनु० १ ।
६३ ॥

तस्या ओषधत्या संवादः । अनु० २ । ६६ ॥

मेकलाः । मेकलपर्वतसमीपस्थो देशः । भी०
९ । ४१ ॥ The country around the
Mekala Hills is the mount Amarakanta,
in which the river Nerbuda has
got its source, hence the Nerbuda
is called Mekalakanyaka.

मेघपुष्पः । श्रीकृष्णस्याश्वः । अश्व० ११८ । ५६ ॥

मेघवासाः । असुरः । स० ९ । १८ ॥

मेघवेगः । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयः । अभिमन्यु-
ना हतः । द्रो० ४८ । १६ ॥

१ मेघसन्धिः । क्षत्रियः । जरासन्धपुत्रस्य
सहदेवस्य पुत्रः । अश्व० ८३ । ४ ॥

२ मेघसन्धिः । क्षत्रियः । आ० २०१ । ८ ॥

मेघा । दक्षप्रजापतिपुत्री । धर्मप्रजापतेः पत्नी ।
आ० ६७ । १४ ॥

१ मेघातिथिः । गौतमो ब्राह्मणः । तत्पुत्रश्चिर-
कारी । शां० २७२ । ४५ ॥ स० ७ ।
१७ ॥ शां० ३४४ । ७ ॥

२ मेघातिथिः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुकुलो-
त्पन्नो ब्राह्मणः । तत्पुत्रः कण्वः । अनु०
२५५ । ३१ ॥

मेघाविकं । कालञ्जरपर्वतसमीपस्थं तीर्थं । व०
८३ । ५५ ॥

मेनका । अप्सराः । आ० १३२ । ४६ ॥ स०
१० । ११ ॥

तद्दर्शनक्षुभितात्पृषतरेतसः द्रुपदस्योत्पत्तिः । आ०
१५० । १० ॥

तस्यां विश्वामित्राच्छकुन्तलाया उत्पत्तिः । आ०
९३ । १५ ॥

१ मेना । नदी । भी० ९ । २३ ॥

२ [मेना । पितृणां कन्या हिमवतः पत्नी । हरि०
१ । १८ ॥ मत्स्य० १३ ॥]

मेरुः । सुवर्णपर्वतः । स० २९ । २२ ॥ भी०
६ । १० ॥ [भा० ५ । १६ ॥ देवीभा०
८ । ७ ॥]

तद्वर्णनं । व० १६४ । ११ ॥

तत्रार्जुनस्य गमनं । स० २९ । १६ ॥

मेरुभूताः । देशः । भी० ९ । ४८ ॥

मेरुसार्वर्णः । ऋषिः । अनु० २५५ । ४४ ॥

मेषहृत् । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १२ ॥

मैत्रेयः । ब्रह्मर्षिः । स० ४ । १६ ॥ शां०
४६ । ७ ॥

तस्य व्यासेन सह दानस्योत्तमत्वे संवादः । अनु०
१८२—१८४ ॥

तस्य धृतराष्ट्रसमीपे आगमनं । व० १० । ७ ॥

तेन दुर्योधनं प्रति शापदानं । व० १० । ३१ ॥

[तस्य पिता कुषारवः । तन्माता मित्रा । भा० ३ ।
१ ॥]

मैनाकः । हिमवतः पुत्रः पर्वतः । व० ८७ ।
११ ॥ भी० १२ । १८ ॥ The Sevalik
Hills at the foot of the Himalayas
between the Beas and the Ganges.

[तत्पुत्रः क्रौञ्चः । हरि० १ । १८ ॥]

मैन्दः । वानरः । व० २९० । १३ ॥ तेन सह
राजसूयदिग्विजये सहदेवस्य युद्धं । स० ३२ ।
२० ॥

+ मोक्षः । चतुर्थः पुरुषार्थः । तत्प्रशंसा । शां०
१६५ । ४२ ॥ २८० ॥ अनु० २४३ ॥

+ मोक्षधर्मपर्व । शां० १७३-३७५ ।

मोदः । सर्पः । आ० ५७ । ११ ॥

मोदागिरिः । अङ्गदेशस्य पूर्वभागे विद्यमानः
पर्वतः । स० ३१ । २१ ॥ Monghir—
Mudgagiri or Mudgallgiri in Bhag-
alpur District.

मोदापुरं । उल्लङ्घ्यदेशसमीपस्थो देशः । तदधिपौ
वामदेवः सुदामा च । स० २८ । ११ ॥

मोहिनी । श्रीमता नारायणेनासुरवञ्चनार्थं धृतं
स्त्रीरूपं । आ० १८ । ५५ ॥ [भा० ८ ।
९-१० ॥]

[तथा शङ्करमोहनं । भा० ८ । १२ ॥]

मौञ्जायनः । ऋषिः । स० ४ । १९ ॥

१ मौङ्गल्यः । नालायन्या भर्ता । आ० २१२
—२१३ ॥

२ मौङ्गल्यः । सर्पसत्रे सदस्यः । आ० ५३ ।
९ ॥

मौनवेपगः । सर्पः । आ० ५७ । १७ ॥

+ मौसलयुद्धकथा । मौस० ४ ॥ [भा०
३ । ४ ॥ ११ । ३० ॥]

+ म्लेच्छभाषा । तथा विदुरेण युधिष्ठिरायो-
पदेशः । आ० १५७ । २० ॥

म्लेच्छाः । देशः । भी० ९ । ५७ ॥

य.

यकृल्लोमानः । देशः । वि० ६ । ७ ॥ भी०
९ । ४६ ॥

यक्षग्रहः । व० २३० । ५३ ॥

+ यक्षप्रश्नः । यक्षरूपिणा यमेन युधिष्ठिरं प्रति
कृतः प्रश्नसमुदायः । व० ३१४ । ४७ ॥

यक्षाः । देवयोनिविशेषाः । तेषां नामानि । स०
१० । १६-१९ ॥

तेषामगस्त्यशापः । व० १६२ । ५७ ॥

यज्ञः । यागः । अध्वरः । स केन केन कर्तव्यः ।
शां० १६३ । ५ ॥

तत्प्रतिनिधिकर्माणि । अनु० १६४ । ५ ॥

तस्य प्रशंसा । अनु० २३७ । १-१० ॥

तस्याप्राशस्त्यं । शां० २७८ ॥

तन्मुषो देवाः । पञ्चदश । व० २२२ । ११-१४ ॥

यज्ञदत्तः । (यज्ञदत्तः) । भगदत्तपुत्रः । तेन
सहार्जुनस्य युद्धं । अश्व० ७५-७६ ॥

यज्ञवराहः । वराहरूपी विष्णुः । स० ४५ ।
१२ ॥ वाराहशब्दं पश्यत ।

यज्ञसेनः । द्रुपदः । आ० ११० । ७ ॥

१ यतिः । क्षत्रियः । सो० वं० नहुषस्य पुत्रः ।
ययातेर्भ्राता । बाल्यालभृतियोगमास्थितः । आ०
६९ । ३३ ॥

२ यतिः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु० ७ ।
५८ ॥

३ + यतिः । चतुर्थाश्रमी । संन्यासी । भद्रर्षाः ।
आ० ८५ । ५ ॥ शां० १९० ॥ २५१ ॥
२८४ ॥

तन्महिमा । अश्व० १०८ । १-१० ॥

तच्छ्रुश्रूषाप्रशंसा । अनु० १४८ ॥ १४९ ॥

तदाश्रमस्य परमपुरुषार्थसाधनत्वं । अश्व० ४७ ॥

१ यदुः । क्षत्रियः । ययातिपुत्रः । तन्माता
देवयानी । आ० ६३ । ७ ॥

[तस्य वंशः । भा० ९ । २३ ॥ मत्स्य० ४३ ॥
विष्णु० ४ । ११ ॥ हरि० १ । ३३ ॥ वायु०
९४ ॥]

तद्वंशक्षयः मौसलयुद्धे । मौ० ४ । ३६ ॥ [भा०
११ । ३० ॥]

२ यदुः । उपरिचरवसुपुत्रः । आ० ६४ । ४४ ॥

यमः । दक्षिणदिक्पालकः । सूर्यपुत्रः । तत्समाव-
र्णनं नारदेन युधिष्ठिरं प्रति । स० ८ ॥

[तस्योत्पत्तिः । सूर्यात्संज्ञानाभ्यां तद्वार्यायां । भा०
६ । ६ ॥ विष्णु० ३ । १२ ॥ हरि० १ । ९ ॥
मत्स्य० ११ ॥ पद्म० ५ । ८ ॥ वायु० ८४ ॥
ब्रह्म० ६ ॥ वरा० २० ॥]

तस्य माण्डव्येन शापः । आ० ११७ । १७ ॥
तस्य विदुररूपेण जननं । आ० ६४ । १३८ ॥
११५ । ४४ ॥

तस्य युधिष्ठिररूपेण जननं । आ० १२९ । २० ॥
तस्यागमनमर्जुनसमीपे । व० ४१ । ९ ॥
तस्य सावित्र्या संवादः । व० २९८ । १० ॥
तस्य गौतमेन सह मातापितृपरिचर्यास्तद्वृणापनय-
नविषये संवादः । शा० १२९ ॥

तेन युधिष्ठिराय वरदानं । व० ३१५ । १० ॥

यमकाः । जनाः । स० ७८ । ८८ ॥

यमदूतः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु०
७ । ५१ ॥

+ यमयातना । अनु० २२९ ॥

+ यमलोकमार्गः । व० २०३ । ४६-४९ ॥
अनु० २२९ ॥ अश्व० १०० ॥ [भा०
३ । ३० ॥]

यमुना । नदी । भी० ९ । १५ ॥ तस्याः
सूर्यपुत्रीत्वं सूर्यशब्दे द्रष्टव्यं ।
तस्यां श्रीकृष्णार्जुनयोर्जलक्रीडा । आ० २४८ ।
१७ ॥

यमौ । नकुलसहदेवौ । आ० २१० । १८ ॥

ययातिः । नहुषस्य पुत्रः । आ० ६३ । ५ ॥
स० ८ । ८ ॥ वि० ५३ । १४ ॥

तच्चरित्रं संक्षेपेण । आ० ६९ । ३५ ॥ द्रो०
६३ ॥ शा० २८ । ९४ ॥

तच्चरित्रं विस्तरेण । आ० ७०—८७ ॥

[तत्कथा । भा० ९ । १८ ॥ हरि० १ । ३० ॥
वायु० ९३ ॥ मत्स्य० २४-४२ ॥ रा० ७ ।
५८-५९ ॥ विष्णु० ४ । १० ॥ ब्रह्म०
१२ ॥]

तस्य द्वे भार्ये । तयोः प्रथमा शुक्राज्ञार्यपुत्री देवयानी ।
तस्या विवाहः । अ० ७५ । ३९ ॥ तत्पुत्रौ यदुः
तुर्वसुश्च । द्वितीया वृषपर्वपुत्री शर्मिष्ठा । त-
त्पुत्रा द्रुमुः अनुः पूरुश्च । आ० ६३ । ७ ॥

तत्पुत्री माधवी । आ० ८७ । २३ ॥

तस्य विश्वाच्या सह रमणं । आ० ६९ । ५१ ॥

तस्य मृगयार्थं गमनं । आ० ७२ । १५ ॥
७५ । ४ ॥

तस्य देवयान्या संवादः । आ० ७२ । २५ ॥
७५ । १०-३६ ॥

तस्मै शुक्राचार्येण शापदानं । आ० ७७ । ५२ ॥
तेन निजवार्धकेन स्वयौवनविनिमयमनङ्गीकुर्वन्त्यो
यदुप्रभृतिभ्यश्चतुर्भ्यः स्वपुत्रेभ्यः शापदानं ।
आ० ७८ ॥

तेन स्ववचनकारिणे पूरवे कनिष्ठसूनवे वरदानं ।
आ० ७८ । ३६ ॥

तस्य वैराग्यप्राप्तिः । आ० ७९ । १२ ॥

तेन पूरवे पुनर्यौवनप्रत्यर्पणं । आ० ७९ । १७ ॥

तस्य तपोवनगमनं । आ० ७९ । ४० ॥

तस्य स्वर्गगमनं । आ० ८० ॥

तस्य स्वर्गसुखानुभवः । आ० ८१ ॥

तस्य स्वर्गात्पतनं । आ० ८२ । ६ ॥ उ०
१२१ । १७ ॥

तस्याष्टकेन सह संवादः । आ० ८२—८४ ॥

तेन गोदानकरणं । व० १९८ ॥

तत्समीपे एकतश्श्यामकर्णानां हयानां याचनार्थं
गालवस्य गमनं । तेन गालवाय हयप्रतिनि-
धितया स्वपुत्र्या माधव्या दानं । उ० ११५ ।
१—१५ ॥

तेन सरस्वतीतीरे यज्ञकरणं । शा० ४२ । ३३ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ । २७ ॥

यवक्रीतः । भरद्वाजनामकस्य कस्यचिद्वेषेः पुत्रः ।
व० १३७ । १३ ॥

तेन स्वस्थानधीतवेदप्रतिभानाय इन्द्रमुद्दिश्य तपश्चरणं ।

व० १३७ । १६ ॥

तेन परावसुभार्योपभोगः । व० १३८ । ५ ॥

तस्य हननं परावसुपित्रा रैभ्येण निर्मितया कृत्यया ।

व० १३८ । १९ ॥

तस्य पुनरुज्जीवनं । व० १४० । २३ ॥
 यवक्षा । नदी । भी० ९ । ३० ॥
 यवनः । श्रीकृष्णेन हतः । व० १२ । ३३ ॥
 कालयवनशब्दं पश्यत ।
 यवनाः । देशः । भी० ९ । ६५ ॥
 यशोदा । सो० वं० हस्तिनो भार्या । तत्पुत्रो
 विकुञ्जनः (विकुण्ठनः) । आ० ६३ । ३७ ॥
 यशोधरः । दुर्मुखनामकस्य पाञ्चालस्य पुत्रः ।
 द्रो० १८५ । ५ ॥
 याजः । यमुनातीरवासिनः काश्यपगोत्रोत्पन्नस्य
 कस्यचिद्वेषः पुत्रः । तद्भाता उपयाजः । आ०
 १४९ । ८ ॥ १८१ । २२ ॥
 तेन द्रुपदस्य पुत्रोत्पत्त्यर्थं याजनं । आ० १८१ ।
 ३२ ॥
 याज्ञवल्क्यः । उपनिषत्सु प्रसिद्धः प्रथममहा-
 युगीयवैशंपायनस्य शिष्यो भागिनेयश्च ब्रह्मर्षिः ।
 स० ४ । १८ ॥ स० ७ । १२ ॥
 [स ब्रह्मणोऽज्ञात्समुत्पन्नः । वायु० ६० ॥ ब्रह्मरातस्य
 पुत्रः । वैशंपायनस्य शिष्यः । विष्णु० ३ । ५ ॥]
 [तस्य वैशंपायनाद्वेदाध्ययनादि । भा० १२ । ६ ॥]
 तस्य सूर्याद्विद्याभ्यासः । शां० ३२३ ॥ [भा०
 १२ । ६ ॥ विष्णु० ३ । ५ ॥]
 [तेन जनकयज्ञे वादे ब्राह्मणाञ्जित्वा ब्रह्मोद्यग्रहणं
 शाकल्यमारणं च । वायु० ६० ॥]
 तस्य जनकेन सह संवादः । शा० ३१६-३२३ ॥
 तस्य विश्वावसुनामकगन्धर्वेण संवादः । शां०
 ३२३ । २६ ॥
 याज्ञसेनिः । क्षत्रियः । वृष्टद्युम्नः । भी० ११२ ।
 १९ ॥
 यामुनाः । देशः । भी० ९ । ५१ ॥
 यायावराः । जरत्कारोर्विशकर्तार ऋषयः । आ०
 १३ । १८ ॥ ४५ । १६ ॥
 युगन्धरः । सात्यकेः पुत्रः । द्रोणेन हतः । द्रो०
 १६ । ४२ ॥

+ युगानि । चत्वारि । कृतं त्रेता द्वापरः कलि-
 श्वेति । तद्धर्मनिरूपणं । व० १५१ । ११ ॥
 भी० १० ॥ शां० ६९ ॥ [मत्स्य० १४२
 -१४४ ॥ भा० १२ । ३ ॥ हरि० १ । ८ ॥
 गरुडपु० २२३ ॥]
 + युद्धं । आयोधनं । तद्धर्माः । शां० ९५ ॥
 अनु० २१४ । २२ ॥
 तस्य धर्म्यत्वसमर्थनं । शां० ९७ ॥
 तस्य दुष्टत्वं । उ० २७ । ३ ॥
 युधामन्युः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । उ० १९६ ।
 ३ ॥ रथोदारः । उ० १६९ । ३ ॥ तस्य
 युद्धं । द्रो० १३० । २९ ॥ अश्वत्थाम्ना हतः ।
 सौ० ८ । ४३ ॥
 युधिष्ठिरः । अजातशत्रुः । धर्मपुत्रः । धर्मराजः ।
 पाण्डुपुत्रः । यमात्कुन्त्यां जातः । आ० ६३ ।
 ६५ ॥ रथोदारः । उ० १६९ । ३ ॥
 तस्योत्पत्तिः । आ० १२९ । १२ ॥
 तज्जननकालीनग्रहस्थितिः । आ० १२९ । २१ ॥
 तस्य मुख्या भार्या द्रौपदी । तत्पुत्रः प्रतिविन्ध्यः ।
 आ० ६४ । १६५ ॥ ६८ । १५७ ॥
 तस्यान्या भार्या शैब्या देवकी । तत्पुत्रो यौधेयः ।
 आ० ६३ । ७५ ॥
 तस्य यौवराज्येऽभिषेकः । आ० १५१ । १ ॥
 तस्यार्धराज्याभिषेकः । आ० २२७ । २० ॥
 तस्य पट्टाभिषेकः । शां० ३९ ॥
 तस्य संतापः बकसमीपे भीमसेनस्य प्रेषणविषये ।
 आ० १७६ । ८ ॥
 तेन द्रौपदीस्वयंवरे दुर्योधनपराजयः । आ०
 २०५ । ४० ॥
 तस्य इन्द्रप्रस्थे नूतनसमाप्रवेशः । स० ४ । ७ ॥
 तस्य राजसूयः । स० ३८ ॥ [भा० १० । ७४ ॥]
 तस्य शकुनिना सहाक्षयूतं । स० ८५ । ९ ॥
 तस्य वनवासार्थं प्रस्थानं । व० १ ॥
 तेनान्नप्राप्त्यर्थं सूर्यस्तुतिः । व० ३ । १६ ॥

तस्य सूर्योदक्षयपात्रप्राप्तिः । व० ३ । ५२ ॥
 तस्य दुर्योधनहननपूर्वकं राज्यस्वीकारविषये द्रौपद्या
 सह विवादः । व० २७-३२ ॥
 तस्य व्यासात्प्रतिस्मृतिनामकविद्याप्राप्तिः । व० ३६ ।
 ३० ॥
 तस्य सकाशे बृहदश्वस्य वासः । व० ४९-७७ ॥
 तस्य बृहदश्वदक्षहृदयप्राप्तिः । व० ७७ । २३ ॥
 तस्य सकाशे वने नारदस्य वासः । व० ७९-८३ ॥
 तस्मै धौम्यऋषिणा नानाविधतीर्थक्षेत्रमाहात्म्यकथनं ।
 व० ८४-८८ ॥
 तस्य लोमशेन सह तीर्थयात्रा । व० ८९-१४४ ॥
 तत्समीपे वने इन्द्रस्यागमनं जयाशीर्शंसनपूर्वकं
 स्वर्गं प्रति गमनं च । व० १६७ ॥
 तेन अज्ञगरकृतप्रश्नानामुत्तरदानं । व० १८२ ।
 १८ ॥
 तस्य मार्कण्डेयेन सह वने वासः । व० १८५
 —३१५ ॥ [पद्म० १ । ४०-४९ ॥]
 तेन यक्षकृतप्रश्नानामुत्तरदानं । व० ३१४ ।
 ४७-१२४ ॥
 तस्य विराटनगरे प्रसिद्धं नाम कङ्क इति । वि०
 २ । २३ ॥ तत्र प्रच्छन्नं नाम जय इति । वि०
 ७ । ६६ ॥
 तेन दुर्गास्तवः । वि० ८ ॥
 तेन सुशर्मगृहीतविराटमोचनार्थं भीमसेनचोदना ।
 वि० ३५ । १५ ॥
 तस्य विराटेन सह देवने तेनाक्षैर्नासाया उपरि
 प्रहारः । वि० ७० । ३७ ॥
 तेन दुर्योधनं प्रति ग्रामपञ्चकप्रार्थना । उ० ३१ ।
 १७ ॥
 तस्य कुरुसेनादर्शनेन विषादः । भी० २१ ॥
 तेन युद्धारम्भकाले भीष्मादिभ्यो जयाशीर्ग्रहणं ।
 भी० ४३ ॥
 तस्य जीवग्राहग्रहणप्रतिज्ञा द्रोणाचार्येण । द्रो०
 १२ । २४ ॥

तस्य द्रोणाचार्येण सह युद्धं । द्रो० १०६ ॥
 तेन द्रोणसमीपे 'अश्वत्थामा मृत' इति कथनं ।
 द्रो० १९१ । ५४ ॥
 तस्य पराजयपूर्वकमपहासः कर्णेन । क० ४४ ॥
 तेनार्जुनगर्हणं कर्णे नाद्यापि हत इति । क० ७१ ॥
 तत्कृतगर्हणामसहमानेनार्जुनेन तद्वधोद्यमः । क०
 ७२ ॥
 तस्यार्जुनेनाधिक्षेपः तद्वधप्रतिनिधितया । क० ७३ ॥
 तेन भग्नसक्थिकस्य दुर्योधनस्य परिसान्त्वनं । श०
 ६० । २१ ॥
 तेनाश्वत्थाममणिधारणं । सौ० १६ । ३१ ॥
 तस्य कुनस्वीभवनं गान्धार्या दृष्टिपातेन । स्त्री०
 १५ । ७ ॥
 तस्य निर्वेदः । शां० ९ ॥
 तं प्रति तद्भ्रातृभेद्रौपद्या च प्रजापालनविधानं ।
 शां० १०-१८ ॥
 तं प्रति देवस्थाननामकऋषिवाक्यं । शां० २० ॥
 तस्य हास्तिनपुरप्रवेशः । शां० ३६ । ४३ ॥
 तस्मै कुन्त्या कर्णस्य स्वपुत्रत्वाभिधानपूर्वकं तस्योदक-
 करणविधानं । स्त्री० २७ । ७ ॥
 तेन कुन्त्या पूर्वमेव कर्णस्य स्वाम्रजत्वाकथनरुषा
 सर्वासामपि स्त्रीणां मनसि किमपि गोप्यं न
 स्यादिति शापदानं । शा० ६ । ११ ॥
 तस्य बृहस्पतिना सहाध्यात्मविषये संवादः । अनु०
 १७३ ॥
 तस्य बन्धुनिधनदुःखाद्वन्नं यियासोः श्रीकृष्णेन व्या-
 सेन च परिसान्त्वनं । अश्व० २ ॥
 तस्मै व्यासेन बन्धुवधसर्मावितांशेषपापापनोदनाया-
 श्वमेधकरणविधानं । अश्व० ३ ॥
 तेनाश्वमेधकरणं । अश्व० ८९ ॥
 [तेनाश्वमेधत्रयकरणं । भा० १ । १२ ॥]
 तस्याश्वमेधार्थं धनानयनाय हिमवद्भिरिगमनं । अश्व०
 ६४ ॥
 तस्य राज्यपालनप्रकारः । आश्र० १ ॥

तस्मै वनं यियासता धृतराष्ट्रेण राजनीत्युपदेशः ।

आश्र० ६—८ ॥

तेन वनस्थधृतराष्ट्रादिदिदृक्षया वने शतयूपाश्रमगमनं ।

आ० २४—२५ ॥

तेन कुन्त्या उदकदानं । आश्र० ४१ । १८ ॥

तेन परीक्षिदादीनां राज्येऽभिषेकः । महा० १ ।

७ ॥

तस्य स्वर्गगमनं । महा० ३ । २५ ॥

तस्य स्वर्गे बन्धुजनदिदृक्षोर्देवदूतेन नरकप्रदर्शनं ।

स्वर्गा० २ । १४ ॥

तेन गङ्गायामवगाहनेन मानुषशरीरत्यागः । स्वर्गा०

३ । ४२ ॥

१ युयुत्सुः । धृतराष्ट्रस्य वैश्यायां जातः पुत्रः ।

आ० ६४ । १६२ ॥ २०१ । २ ॥

तस्य कौरवपक्षात्पाण्डवपक्षप्रवेशः । भी० ४३ ।

१०२ ॥

तेन पाण्डवपक्षे स्थित्वा उल्लेकेन सह युद्धं । क०

१६ ॥

२ युयुत्सुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य

गान्धार्या जातः पुत्रः । आ० ६८ । ९३ ॥

१३१ । २ ॥

युयुधानः । सात्यकिः ।

युवनाश्वः । क्षत्रियः । सू० वं० आर्द्रस्य पुत्रः ।

मान्धातुः पिता । व० १२७ । ६ ॥

तस्यान्यः पुत्रः श्रावस्तः । व० २०५ । ३ ॥

[भा० ९ । ६ ॥]

यूपकेतुः । (यूपध्वजः) । क्षत्रियः । सो० वं०

सोमदत्तपुत्रः । द्रो० २५ । ५६ ॥ भूरिश्रव-

शब्दं पश्यत ।

+ योगः । चित्तवृत्तिनिरोधः । तन्निरूपणं । शां०

३०६ ॥ ३११ ॥ अनु० २४६ ॥ [भा०

३ । २८ ॥]

योजनगन्धा । दाशपुत्री व्यासमाता । सत्यवती-

शब्दं पश्यत ।

+ योधलक्षणं । शां० १०१ ॥

योनिद्वारं । क्षेत्रविशेषः । व० ८२ । ९४ ॥

+ योषित् । स्त्रीशब्दं पश्यत ।

यौधेयः । क्षत्रियः । सो० वं० युधिष्ठिरस्य पुत्रः ।

तन्माता देवकी । आ० ६३ । ७५ ॥

र.

रक्षिता । अप्सराः । आ० ६६ । ५० ॥

+ रक्षोब्राह्मणसंवादः । अनु० १८७ ॥

रघुः । क्षत्रियः । सू० वं० । वि० ५३ । १६ ॥

[खट्वाङ्गस्य पौत्रः । तस्य वंशः । भा० ९ । १० ॥]

रजताश्वः । शैनेयः । सात्यकिः । द्रो० २३ । ३ ॥

रजिः । क्षत्रियः । सू० वं० आयोः पुत्रः । तन्माता

स्वर्भानवी । तद्भ्रातरः । नहुषः वृद्धशर्मा गयः

अनेनाः इति चत्वारः । आ० ६९ । २८ ॥

[तस्य चरित्रं । हरि० १ । २८ ॥ भा० ९ । १७ ॥]

रता । काचन देवस्त्री । तत्पुत्रः अहः । आ०

६७ । २० ॥

१ रतिः । कामस्य भार्या । आ० ६७ । ३३ ॥

[तस्याः दक्षप्रजापतिस्वेदादुत्पत्तिः । कालिकापु०

३ ॥ शिवपु० सतीखं० ४ ॥]

२ रतिः । अप्सराः । अनु० ५० । ४८ ॥

रथचित्रा । नदी । भी० ९ । २६ ॥

+ रथध्वजादिवर्णनं । उ० ५६ ॥ द्रो०

१०५ ॥

रथध्वानः । अग्निविशेषः । व० २२१ । १८ ॥

रथन्तरः । अग्निविशेषः । व० २२२ । १९ ॥

रथन्तरी । इलिलस्य भार्या । तत्पुत्राः दुष्यन्तादयः

पञ्च । आ० ६३ । २९ ॥ तेषां नामानि ।

दुष्यन्तः शूरः भीमः प्रवसुः वसुः इति ।

आ० ८८ । १६ ॥

रथप्रभुः । अग्निविशेषः । व० २२१ । १८ ॥

रथवाहनः । विराटस्य भ्राता । द्रो० १५९ । ४१ ॥

रथसेनः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । द्रो० २३ ।

६३ ॥

रथस्था । नदी । आ० १८६ । २० ॥
 + रथातिरथसंख्यानपर्व । उ० १६५-
 १७२ ॥
 + रथातिरथसङ्ख्यानं । कौरवसेनायां । उ०
 १६६ ॥ पाण्डवसेनायां । उ० १६८ । ४१ ॥
 रन्तिदेवः । [क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंशोद्भव-
 स्य संकृतेः पुत्रः । भा० ९ । २१ ॥] तस्य कथा ।
 द्रो० ६७ ॥ शां० २८ । १२० ॥ २५० ।
 १६ ॥
 तेन गोसवनामकयज्ञकरणं । तद्यज्ञीयपशुचर्मराशित-
 श्चर्मण्वतीनामकनद्युत्पत्तिश्च । अनु० १२३ ।
 १० ॥
 रमणकद्वीपः । (रामणीयकः) । भी० ८ ।
 २ ॥
 तत्र गरुडेन सर्पाणां वहनं । आ० २६ । ८ ॥
 रम्भा । अप्सराः । आ० ६६ । ५० ॥ १३२ ।
 ४४ ॥ स० १० । ११ ॥
 तस्या विश्वामित्रेण शापदानं । अनु० ६ । ११ ॥
 [रा० १ । ६४ ॥]
 १ रविः । क्षत्रियः । जयद्रथस्य आता । व०
 २६६ । ११ ॥
 + २ रविः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
 भीमसेनेन हतः । शा० २५ । ५ ॥
 रसातलं । पाताललोकः । उ० १०२ ॥
 रहस्या । नदी । भी० ९ । १९ ॥
 १ राका । (रागा) । अङ्गिरसः पुत्री । व०
 २२१ । ४ ॥
 २ राका । खरशूर्पणखयोर्माता राक्षसी । व०
 २७६ । ८ ॥
 राक्षसग्रहः । व० २३० । २५ ॥
 + राक्षसब्राह्मणसंवादः । अनु० १८७ ॥
 + राक्षससत्रं । स्वपितरं राक्षसमक्षितं श्रुतवता
 पराशरेण ऋषिणा सर्वराक्षसनाशार्थं कृतो यज्ञः ।
 आ० १९७ । २ ॥

राक्षसीनां । गर्भधारणानुपदं प्रसवः । आ०
 १६९ । ११ ॥
 + राक्षसेन रक्षणं । द्रौपद्याः । वि० १९ ।
 २५ ॥
 रागा । प्रथमं राकाशब्दं पश्यत ।
 + राजधर्मपर्व । शां० १—१३० ॥
 + राजधर्मकथनं । शां० ५५—५७ ॥
 राजधर्मा । बकः । तस्य कथा । शां० १६८
 —१७२ ॥
 राजम् । (राजा) । द्वितीयो वर्णः । तस्य
 गुणाः । शां० ६७ । ९ ॥
 तस्य कालं प्रति कारणत्वं । शां० ६९ । २५ ॥
 तस्य चण्डालेन सह संवादः । ब्रह्मस्वापहारस्यानर्थ-
 हेतुतायां । अनु० १५८ ॥
 तन्नामानि । आ० ६८ ॥ स० ४ । २७ ॥ ८ ।
 ८ ॥ ३७ ॥ उ० ४ ॥ अनु० २७१ ॥
 तस्य दशश्रोत्रियसमत्वं । आ० ४१ । ३१ ॥
 तद्वंशे असुराणामुत्पत्तिः । आ० ६५ । २७ ॥
 तन्नीतिकथनं । स० ५ । २० ॥ शां० ६८ ।
 ६९ ॥ ८९ ॥ आश्र० ६-८ ॥
 तत्पुरोहितस्वरूपकथनं । शा० ७३ ॥
 तस्य पुरोहितस्य च कथा । अनु० ३१ ॥
 तद्वसतौ निवासप्रकारकथनं पाण्डवान्प्रति धौम्येन ।
 वि० ५ । ८ ॥
 राजनी । नदी । भी० ९ । २१ ॥
 + राजनीतिः । स० ५ । २० ॥ शां० ६८ ॥
 ७० ॥ ८९ ॥ आश्र० ६-८ ॥
 राजपुरं । कलिङ्गदेशस्थं चित्राङ्गदस्य नगरं ।
 शां० ४ । ३ ॥
 राजसूयः । यागः । युधिष्ठिरकृतः । स० ३८ ॥
 [भा० १० । ७४ ॥]
 तत्रागतानां राज्ञां नामानि । स० ३७ ॥
 तत्करणे युधिष्ठिरं प्रति नारदद्वारा पाण्डोः संदेशः ।
 स० १२ । २८ ॥

तत्र ऋत्विजां नामानि । स० ३६ । ३२ ॥
तस्य प्रशंसा । स० १२ ॥ ७१ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥
तत्सभायां दुर्योधिनस्य पतनं । स० ७४ । ६ ॥
तत्करणार्थं दुर्योधिनस्य यत्नः । व० २५६ । ६ ॥
तत्करणं हरिश्चन्द्रेण । स० १२ । १६ ॥

+ राजसूयपर्व । स० ३६—३८ ॥

+ रात्रियुद्धारम्भः । द्रो० १५३ ॥ तत्समाप्तिः ।
द्रो० १८७ ॥

राधा । सूतराजस्याधिरथस्य भार्या । कर्णस्य माता ।
आ० ६८ । १४० ॥ व० ३१० । २ ॥

राधेयः । कर्णः । आ० २०५ । २६ ॥

१ रामः । श्रीमन्नारायणावतारभूतः क्षत्रियः । सू०
व० दशरथस्य पुत्रः । तन्माता कौसल्या । व०
२७५ । ८ ॥

तदवतारकथा । स० ५० ॥ व० १४९ । ३१ ॥
१५० ॥ [भा० ९ । १०—११ ॥ पञ्च० ६ ।
२६९—२७१ ॥ वायु० ८८ ॥]

तस्योपाख्यानं । व० २७५ ॥ द्रो० ५९ ॥ शां०
२८ । ५१ ॥

तेन परशुरामतेजोहरणं । व० ९८ । ७ ॥

तस्य यौवराज्याभिषेकोद्यमः । व० २७८ । ७ ॥

तस्य वनगमनं । व० २७८ । ३० ॥ २८१ ।
११ ॥

तेन रावणवधः । स० ५० । २३ ॥ व० २९१ ।
२९ ॥ द्रो० ५९ । ७ ॥

तस्य पट्टाभिषेकः । व० २९२ । ६७ ॥

तत्कथा हनुमता भीमसेनं प्रति प्रोक्ता । व०
१४९ । ३१ ॥

२ रामः । परशुरामः ।

३ रामः । बलरामः ।

रामतीर्थं । व० ८२ । ७२ ॥ ८३ । १६ ॥
शा० ५० । ७ ॥

रामह्रदः । तीर्थं । व० ८१ । २६ ॥
Rama-hrada. A sacred tank near

Thaneswar, where Parasurama is said to have given oblations to the names of his ancestors after destroying the Kshatriyas.

+ रामोपाख्यानपर्व । व० २७४—२९३ ॥

रावणः । विश्रवसः पुत्रो राक्षसाधिपः । तन्माता
पुष्पोत्कटा । तस्योत्पत्तिः । व० २७६ । ७ ॥

तस्य कार्तवीर्येण बन्धनं । स० ९६ । ४३ ॥

तस्य ब्रह्मणो वरप्राप्तिः । व० २७६ । १५ ॥

तेन सीतापहारः । व० २७९ । ४४ ॥

तस्य वधः श्रीरामेण । स० ५० । २३ ॥ व०
२९१ । २९ ॥ द्रो० ५९ । ७ ॥

+ राष्ट्रगुप्तिप्रकारः । शां० ८७ ॥

+ रासभीमतङ्गसंवादः । अनु० ३ ॥

राहुः । सिंहिकापुत्रः । नवग्रहेष्वन्यतमः । आ०
६६ । ३१ ॥ स० ११ । २९ ॥ भी०
१२ । ३९ ॥

तच्छिरश्छेदः । आ० १९ । ७ ॥

रिष्टः । क्षत्रियः । स० ८ । १५ ॥

१ रुक्मरथः । मद्राजस्य शल्यस्य पुत्रः । तस्य
भ्रातर एकोनशतं । आ० २०१ । १४ ॥
भी० ४७ । ४८ ॥

तस्य सर्वभ्रातृसहितस्याभिमन्युना वधः । द्रो०
४५ । १३ ॥ सहदेवेन वध इति । क० २ ।
२९ ॥

२ रुक्मरथः । द्रोणाचार्यः । द्रो० १३ । २३ ॥

रुक्माङ्गदः । शल्यस्य पुत्रः । आ० २०१ । १४ ॥

रुक्मिणी । विदर्भराजस्य भीष्मकस्य पुत्री । श्रीकृ-
ष्णस्य प्रथमा भार्या । तद्भ्राता रुक्मी ।

तां प्रति महालक्ष्म्या स्वनिवासयोग्यस्थलकथनं ।
अनु० ३२ ॥

तस्या अग्निप्रवेशः । मौ० ८ । ७४ ॥

[तस्याः स्वयंवरस्थायाः श्रीकृष्णेन हरणं । भा०
१० । ५३ ॥ हरि० २ । ५९ ॥ विष्णु०
५ । २६ ॥]

[तस्याः श्रीकृष्णेन सह प्रेमकलहः । भा० १० । ६० ॥]

[तस्याः प्रद्युम्ननामकपुत्रोत्पत्तिः । भा० १० । ५५ ॥ हरि० २ । ६० ॥ विष्णु० ५ । २६ ॥]

[तत्पुत्री चारुमती । कृतवर्मसुतस्य बलेभार्या । भा० १० । ६१ ॥ विष्णु० ५ । ८ ॥]

रुक्मिण्याश्रमः । व० १३२ । १८ ॥ उज्जान-
कस्य समीपे ।

रुक्मी । भीष्मकराजस्य पुत्रः । रुक्मिण्या आता ।
आ० ६८ । ६२ ॥ व० २५५ । ११ ॥

तस्य श्रीकृष्णेन श्मश्रुकेशवपनेन विरूपकरणं । भा० १० । ५४ ॥

तस्य कौरवपाण्डवयुद्धे साहाय्यकरणेच्छया कुरुक्षेत्रं
प्रति गमनं । उभाभ्यामपि तत्साहाय्यानङ्गीकरणं
च । **उ० १५८ ॥**

[तस्य वधो बलरामेण । भा० १० । ६१ ॥ हरि० २ । ६१ ॥]

[तत्पुत्री रुक्मवती । तस्याः शुभाङ्गीति नामान्तरं ।
प्रद्युम्नस्य भार्या । भा० १० । ६१ ॥ हरि० २ । ६१ ॥]

१ रुचिः । अप्सराः । **अनु० ५० । ४७ ॥**

२ रुचिः । देवशर्मभार्या । तस्या इन्द्रेण कामनं ।
अनु० ७५ । ४१ ॥

रुचिपर्वा । क्षत्रियः । कौरवपक्षीयः । पार्वतीयेन
सुपर्वणा हतः । **द्रो० २६ । ५३ ॥**

रुद्रः । शिवः । शम्भुः । शङ्करः ।

तेन समुद्रमथनसमये विषपानं । **आ० १८ । २५ ॥**

तेन जयद्रथाय श्रीकृष्णमाहात्म्यकथनं । **व० २७३ । ३२ ॥**

तन्माहात्म्यकथनं । **द्रो० २०३ । ५१ ॥ सौ० १७ ॥ अनु० ४५ । ४९ ॥**

तस्य श्मशानवास नीलकण्ठत्व वृषवाहनत्व चन्द्रक-
लाधारणादीनां कारणकथनं । **अनु० २०७ ॥**

तत्कृतो दक्षाध्वरध्वंसः । **अनु० २६५ ॥**

तस्य तृतीयनेत्रोत्पत्तिः । **अनु० २०५ । ३५ ॥**

तस्य सनत्कुमारेण सह तत्त्वसृष्टिविषये संवादः ।
अनु० १६५ ॥

तेन पार्वतीं प्रति वर्णाश्रमधर्मकथनं । **अनु० २०८ ॥**

तस्य पार्वतीसकाशादनेकविधस्त्रीधर्मश्रवणं । **अनु० २४९—२५० ॥**

तन्नाम्नां निर्वचनं । **शां० ३५२ । ४५ ॥**

तस्य श्रीनारायणेन सह युद्धं । **शां० ३५२ । ४२ ॥**

तस्य ब्रह्मणो ललाटादुत्पत्तिः । **शां० ३६० । ११ ॥**

तद्वनुर्ज्याच्छेदः । **सौ० १८ । १९ ॥**

तेन श्रीकृष्णाय वरदानं । **अनु० ४६ ॥**

तत्स्तुतिः । श्रीकृष्णार्जुनकृता । **द्रो० ८० । ५५ ॥**

[तन्निन्दा दक्षप्रजापतिकृता । भा० ४ । २ ॥]

तत्स्तुतिः । दक्षप्रजापतिकृता । **शां० २९० । ७३ ॥**

तन्महिमा । **सौ० १७ ॥ अनु० ४५ ॥**

तत्स्तुतिः । तण्डिकृता । **अनु० ४७ ॥**

तत्स्तुतिः । अश्वत्थामकृता । **सौ० ७ । २ ॥**

तत्स्तुतिः । मरुचराजकृता । **अश्व० ८ । १४ ॥**

तल्लिङ्गार्चनमहिमा । **अनु० २४७ ॥**

तस्य पार्वत्या सह रतियोगः । **अनु० १३० । ६१ ॥**

तत्सहस्रनामस्तोत्रं । **अनु० ४८ । ३१—१५३ ॥**

[लिङ्गपु० ६५ ॥ ९८ ॥ शिवपु० कोटि-
रुद्रसं० ३५ ॥]

रुद्रकोटितीर्थं । व० ८० । ११८ ॥ ८१ । ७७ ॥

रुद्रसेनः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । **द्रो० १५९ । ३८ ॥**

रुद्राः । एकादश । एकादशरुद्रशब्दं पश्यत ।

रुद्राणी । पार्वती । **सु० ११ । ४१ ॥**

रुद्रावर्तं । तीर्थं । **व० ८२ । ३७ ॥**

रुमण्वान् । जमदग्नेर्ज्येष्ठः पुत्रः । तद्भातरः सुषेण

वसुः विश्वावसुः परशुरामश्च । व० ११७ ।
 ११ ॥
 रुः । ऋषिः । प्रमतेः पुत्रः । तन्माता घृताची
 अप्सराः । तद्धार्या प्रमद्वरा । तत्पुत्रः शुनकः ।
 आ० ८ । २ ॥ ५८ । ३१ ॥ अनु० ८ ।
 ६५ ॥
 तस्य विवाहः । आ० ९ । २४ ॥
 तस्य डुण्डुमेन संवादः । आ० १०-१२ ॥
 रुशङ्गुः । उशङ्गुशब्दं पश्यत ।
 रुषट्टुः । क्षत्रियः । स० ८ । १३ ॥
 रूपवाहिकाः । देशः । भी० ९ । ४३ ॥
 १ रेणुकः । अमृतरक्षको देवः । आ० ३२ ।
 १८ ॥
 २ रेणुकः । कश्चिद्भजः । अनु० १९५ । ४ ॥
 रेणुका । जमदग्निभार्या । प्रसेनजिन्नामकनृपसुता ।
 व० ११७ । २ ॥ पद्मादुत्पन्ना अयोनिजा ।
 अनु० ५३ । २७ ॥ तस्मात्प्रसेनजित् तस्याः
 पोषकः पितेति भाति ।
 [इयमिक्ष्वाकुवंश्यस्य रेणोः पुत्री । भा० ९ । १५ ॥
 हरि० १ । २७ ॥]
 [इयं सुवेणोः पुत्री । अस्याः कामलीति नामान्तरं ।
 वायु० ९१ ॥]
 तस्याः स्त्रीभिः सह जलक्रीडां कुर्वतश्चित्ररथनामक-
 गन्धर्वराजस्य दर्शनेन कामविकारोत्पत्तिः । व०
 ११७ । ७ ॥ [भा० ९ । १६ ॥]
 तच्छिरश्छेदः । तत्पातित्रत्यभङ्गरुष्टजमदग्निप्रेरितेन
 परशुरामेण । व० ११७ । १५ ॥ [भा०
 ९ । १६ ॥]
 तस्याः शिरःपादस्य सूर्यातपेन संतापे भृगुणा छत्रो-
 पाननिर्माणं । अनु० १४४ ॥
 रेणुकातीर्थं । व० ८० । ८३ ॥ In the
 Punjab, about 16 miles north of
 Nahan.
 रेणुमती । (करेणुमती) । नकुलभार्या शिशु-

पालपुत्री । तत्पुत्रो निरमित्रः । आ० ६३ ।
 ७८ ॥
 रेवती । स्कन्दग्रहः । व० २३० । २९ ॥
 रेवतीसुतः । स्कन्दः । व० २३३ । ६ ॥
 रैभ्यः । विश्वामित्रपुत्रः । शां० ४८ । ५७ ॥
 स० ४ । २२ ॥
 स भरद्वाजस्य सखा । तत्पुत्रौ अर्वावसुपरावसू । व०
 १३७ ॥ १२-१३ ॥
 तदाश्रमगमनं युधिष्ठिरस्य । व० १३७ । ९ ॥
 तस्य हननं तत्पुत्रेण परावसुना मृगभ्रान्त्या । व०
 १४० । ६ ॥
 तस्य पुनरुज्जीवनं । व० १४० । २०-२३ ॥
 १ रैवतः । स्कन्दग्रहः । व० २३० । २९ ॥
 २ रैवतः । द्वारकासमीपस्थः पर्वतः । आ०
 २३९ । १२ ॥
 तत्र श्रीकृष्णस्य गमनं । अश्व० ५९ । ४ ॥
 तत्रार्जुनस्य गमनं । आ० २३८ । २ ॥
 रैवतकः । पर्वतः । भी० ११ । १८ ॥
 Mount Girnaur near Junagar in
 Guzerat, north of Prabhasa-Somnath.
 + रोगापादकानि कर्माणि । अनु० २२०-
 २२१ ॥
 १ रोचमानः । उरगापुर्या अधिपतिः । अर्जुनेन
 राजसूयदिग्विजये पराजितः । स० २८ । १९ ॥
 २ रोचमानः । अश्वमेधपुरीश्वरः । क्षत्रियः ।
 चैद्यः । आ० ६८ । १८ ॥ २०१ । १० ॥
 भीमसेनेन राजसूयदिग्विजये पराजितः । स०
 ३० । ८ ॥ पाण्डवपक्षीयः । उ० १७२ ।
 १ ॥ कर्णेन हतः । क० ५१ । ५० ॥ तत्पुत्रो
 हेमवर्णः । द्रो० २३ । ६८ ॥
 रोमपादः । लोमपादशब्दं पश्यत ।
 रोमहर्षणः । पौत्राणिकः सूतः । तत्पुत्र उग्रश्रवाः ।
 आ० १ । ५ ॥ स० ४ । १८ ॥
 [तस्य वधो बलरामेण । भा० १० । ७८ ॥]
 रोहिणः । रौहिणशब्दं पश्यत ।

१ रोहिणी । सुरभ्याः पुत्री । तदपत्यानि गावः ।
आ० ६७ । ६७-६८ ॥

२ रोहिणी । दक्षप्रजापतिपुत्री नक्षत्ररूपिणी
चन्द्रभार्या । शा० ३६ । ५ ॥

३ रोहिणी । वसुदेवभार्या । तत्पुत्रो बलरामः ।
मौ० ८ । १८ ॥

रोही । नदी । भी० ९ । ३० ॥ In Afga-
nistan. It was also called Roha

रोहीतकः । देशः । स० ३५ । ४ ॥ Rohtak,
forty-two miles north west of Delhi

तद्विजयः कर्णेन । व० २५५ । २० ॥

रौद्रकर्मा । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ । १२ ॥
भीमसेनेन हतः । द्रो० १२७ । ४४ ॥

रौद्राश्वः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरोः पुत्रः ।
तन्माता पौष्टी । तद्भातरौ प्रवीरः ईश्वरश्च ।
तत्पुत्रा ऋचेयुप्रभृतयो दश मिश्रकेशीनाम्न्याम-
प्सरसि जाताः । आ० ८८ । ४-११ ॥

रौमहर्षणिः । उग्रश्रवाः । आ० १ । ११ ॥

रौरवः । नरकः । अनु० २०३ । ३ ॥

रौहिणः । देववटवृक्षः । आ० २९ । ४५ ॥
तस्य परिमाणं । आ० ३० । २३ ॥

तच्छाखाभङ्गो गरुडेन । आ० २९ । ४८ ॥

ल.

१ लक्षणा । दुष्यन्तस्य प्रथमा भार्या । आ०
८८ । १८ ॥ तस्या लाक्षीति नामान्तरं ।
तत्पुत्रो जनमेजयः । आ० ६३ । ३० ॥

२ लक्षणा । दुर्योधनपुत्री । लक्ष्मणाशब्दं पश्यत ।

३ लक्षणा । अप्सराः । आ० १३२ । ४४ ॥

४ लक्षणा । मद्राधिपस्य पुत्री श्रीकृष्णमहिषी ।
स० ५७ । २८ ॥

१ लक्ष्मणः । क्षत्रियः । सू० वं० दशरथपुत्रः ।

तन्माता सुमित्रा । तद्भाता शत्रुघ्नः । स० ८ ।
१८ ॥ ५० । १० ॥ व० २७५ । ८ ॥

तेनेन्द्रजिद्वधः । व० २९० । २४ ॥

२ लक्ष्मणः । क्षत्रियः । सो० वं० धार्तराष्ट्रस्य
दुर्योधनस्य पुत्रः । रथसत्तमः । उ० १६६ ।
१४ ॥

तस्याभिमन्युना सह युद्धं । भी० ५५ । ८ ॥

तस्याभिमन्युना पराजयः । भी० ७३ । ३२-३८ ॥

तस्य वधोऽभिमन्युना । द्रो० ४६ । १८ ॥

तच्छववर्णनं । स्त्री० २० । ३४ ॥

१ लक्ष्मीः । महालक्ष्मीः ।

२ लक्ष्मीः । दक्षप्रजापतिपुत्री । धर्मप्रजापतिभार्या ।
आ० ६७ । १४ ॥

लक्ष्यवेधः । अर्जुनेन । द्रोणाचार्यकृतास्त्रविद्याप-
रीक्षाया । आ० १४३ । ९ ॥ द्रौपदीस्वयंवरे
तेनैव । आ० २०३ । २५ ॥ [श्रीकृष्णेन ।
भा० १० । ८३ ॥]

लङ्का । राक्षसराजधानी । व० २८१ । ४२ ॥
तत्र युधिष्ठिरराजसूयार्थं करादानाय घटोत्कचस्य
गमनं । स० ३४ ॥ Ceylon.

लज्जा । दक्षप्रजापतिपुत्री धर्मप्रजापतिभार्या । आ०
६७ । १५ ॥ तस्या ह्रीरिति नामान्तरं ।

लता । अप्सराः । शापेन ग्राहत्वं प्राप्ता । अर्जुनेन
मोचिता । आ० २३६ । २० ॥

लपिता । मन्दपालस्योपभार्या शार्ङ्गी । जरितायाः
सपत्नी । आ० २५५ । १७ ॥

लपेटिका । तीर्थं । व० ८३ । १५ ॥

लम्बकाः । (लम्पाकाः ।) देशः । द्रो०
१२१ । ४६ ॥ Lamghan on the northern
bank of the Kabul river.

लवणासुरः । मधुदानवपुत्रः । आ० २७ । २२ ॥

तस्य वधः शत्रुघ्नेन । स० ५० । २७ ॥

लाक्षी । दुष्यन्तभार्या । तस्या लक्षणेति नामान्तरं ।
तत्पुत्रो जनमेजयः । आ० ६३ । ३० ॥
८८ । १८ ॥

लाङ्गली । नदी । स० ९ । २६ ॥
 लिखितः । शङ्खस्य आता । ऋषिः । स० ७ ।
 ११ ॥ शां० २३ । १८ ॥
 + लिङ्गार्चनफलं । अनु० २४७ ॥
 लीलाढ्यः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु०
 ७ । ५३ ॥
 लुब्धकः । अर्जुनकनामा किरातः । तस्य गौतमी-
 मृत्युसर्पैः संवादः । अनु० १ । २२ ॥
 ३६ । ६३ ॥
 लेवलिका । नदी । व० ८२ । १६३ ॥
 लोकोद्धारं । तीर्थं । व० ८१ । ४५ ॥
 लोपामुद्रा । विदर्भराजदुहिता । अगस्त्यमहर्षेः
 पत्नी । तस्या उत्पत्तिः । व० ९४ । २४ ॥
 तस्याः सत्यवतीति नामान्तरं । व० ९४ । २९ ॥
 तस्या विवाहः । व० ९५ । ७ ॥
 तस्यां दृढस्युनामकपुत्रोत्पत्तिः । व० ९७ । ३१ ॥
 + लोभः । दुष्टो गुणः । तन्निन्दा । शां० १६१ ॥
 + लोभादिजयोपायः । शां० १५६ ॥
 लोमपादः । सो० वं० अनोः कुलोत्पन्नस्याङ्गरा-
 जस्य वंशीयः । दशरथस्य सखा । व० १११ ।
 १९ ॥
 [तस्य दशरथ इति नामान्तरं । हरि० १ । ३१ ॥
 २ । ९३ ॥]
 तस्य राज्ये अनावृष्टिः । व० १११ । ७ ॥
 तस्य पुत्री शान्ता । ऋश्यशृङ्गमहर्षेर्भार्या । व०
 ११४ । ११ ॥ अधिकं शान्ताशब्दे द्रष्टव्यं ।
 तस्य राज्ये ऋश्यशृङ्गमहर्षेरागमनेन वृष्टिप्रादुर्भावः ।
 व० ११४ । १० ॥
 लोमशः । ऋषिः । तस्य युधिष्ठिरसमीपे वने
 आगमनं । व० ४५ ॥ ८९ । १ ॥
 तेन धर्मरहस्यकथनं । अनु० १९२ ॥
 + लोमशतीर्थयात्रा । व० ९१—१५७ ॥
 लोमहर्षणः । रोमहर्षणशब्दं पश्यत ।

१ लोहिताक्षः । सूतः । जनमेजयसर्पसत्रे स्थपतिः ।
 आ० ५१ । १५ ॥ ५६ । ६ ॥ ५८ । १२ ॥
 २ लोहिताक्षः । स्कन्दपार्षदः । शा० ४६ । २४ ॥
 लोहिताश्वः । (रोहिताश्वः) । हरिश्चन्द्रपुत्रः ।
 व० ७७ । ३१ ॥
 लौहितारणिः । नदी । भी० ९ । १८ ॥
 १ लौहित्यः । समुद्रः । आ० २ । ३६७ ॥
 महा० १ । ३४ ॥
 २ लौहित्यः । नदः । स० ९ । २६ ॥
 A portion of the river Brahmaputra
 north of Pragjyotishapura.
 लौहित्यतीर्थं । व० ८३ । २ ॥
 लौहित्या । नदी । भी० ९ । ३५ ॥

व.

वंशगुल्मतीर्थं । व० ८३ । ९ ॥ A sacred
 Reservoir (kund) on the table land
 of Amarakantaka which is situated,
 about four miles and a half from
 the source or the first fall of the
 Nerbuda.
 वंशमूलतीर्थं । व० ८१ । ४१ ॥
 वंशा । प्राधायाः पुत्री । आ० ६६ । ४५ ॥
 वक्रः । करुशदेशाधिपतिर्दन्तवक्रः । स० १४ ।
 १२ ॥
 वक्रद्वारः । पर्वतः । शां० ३२५ । १८४ ॥
 वक्षोग्रीवः । ऋषिः । विश्वामित्रऋषिपुत्रः ।
 अनु० ७ । ५३ ॥
 वङ्गः । क्षत्रियः । बलिराजपुत्रः । तन्मातरि सुदेष्णायां
 दीर्घतमस ऋषेर्जातः । आ० ११३ । ५३ ॥
 वङ्गाः । देशः । भी० ९ । ४६ ॥ The Pro-
 vince of Bengal
 १ वज्रः । क्षत्रियः । श्रीकृष्णस्य पौत्रः । मौ०
 ८ । ३९ ॥
 तस्य राज्याभिषेकः । मौ० ८ । ७३ ॥
 २ वज्रः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु०
 ७ । ५२ ॥

वज्रविष्कम्भः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १० ॥

वज्रव्यूहः । पाण्डवानां । भी० १९ । ३५ ॥

८१ । २३ ॥

वटेश्वरपुरं । व० ८२ । १२९ ॥

वत्सः । प्रतर्दनस्य पुत्रः । परशुरामेण हतेषु क्षत्रि-
येषु गोवत्सैः संवर्धितत्वादुर्वरितः । शां०

४८ । ८६ ॥ [दिवोदासस्य पौत्रः । तस्य

भ्राता गर्गः । वायु० ९२ ॥]

वत्सनाभः । महर्षिः । तच्चरित्रं । अनु० ३३ ॥

वत्सराजः । आ० २०१ । २२ ॥

वदान्यः । ऋषिः । तद्वहिता सुप्रभा अष्टावक्र-
ऋषेर्भार्या । अनु० ५० । ११ ॥

+ वधप्रतिनिधित्वमधिक्षेपस्य । क० ७२ ।

८६—८६ ॥

वधूसरा । नदी । रुदन्या भृगुभार्यायाः पुलोमाया
अश्रुबिन्दुभ्य उत्पन्ना । आ० ६ । ८ ॥

वध्राः । देशः । भी० ९ । ५५ ॥

१ वनायुः । (वनायवः) । देशः । भी० ९ ।

५६ ॥ Arabia

२ वनायुः । दनोः पुत्रः । आ० ६६ । ३० ॥

३ वनायुः । क्षत्रियः । पुरूरवसः पुत्रः । आ०

६९ । २८ ॥

वनेयुः । क्षत्रियः । रौद्राश्वपुत्रः । आ० ८८ ।

९ ॥

वन्दना । नदी । भी० ९ । १८ ॥

वन्दी । वरुणस्य पुत्रः । व० १३६ । २४ ॥

वपुष्टमा । पाण्डवप्रपौत्रस्य जनमेजयस्य भार्या ।

काशिराजस्य सुवर्णवर्मणः पुत्री । आ० ४४ ।

८ ॥

वयस्यः । अङ्गिरसः पुत्रः । ऋषिः । अनु०

१३२ । ४२ ॥

वरदानतीर्थं । यत्र दुर्वाससा विष्णवे वरो दत्तः ।

व० ८० । ६५ ॥ Baroda where Rishi

Durvasa gave a boon to Vishnu.

वरा । नदी । भी० ९ । २६ ॥

वराङ्गी । त्रिशङ्कोः पुत्री शय्यातेर्भार्या । तत्पुत्रो-

ऽहंयातिः । आ० ६३ । १३ ॥

वराणसी । नदी । भी० ९ । ३१ ॥

१ वराहः । ऋषिः । स० ४ । २३ ॥

२ वराहः । भगवतो नारायणस्य मत्स्यादिषु तृतीयो-

ऽवतारः । स० ४५ । ४ ॥ व० १४४ ।

२९ ॥ २७३ । ५३ ॥ शां० २०८ । २१ ॥

[भा० ३ । १३ ॥ वायु० ६ ॥ पद्म० ६ ।

२६४ ॥ लिङ्गपु० ९४ ॥]

तेनात्मपिण्डदानं । शां० ३५५ । १४ ॥

वराहकः । सर्पः । आ० ५७ । १८ ॥

वराहकर्णः । यक्षः । स० १० । १७ ॥

वराहतीर्थं । पुण्यतीर्थं । व० ८१ । १८ ॥

तस्य कोकामुखमिति नामान्तरं ।

वराहध्वजः । जयद्रथः । द्रो० १०५ । २० ॥

१ वरुणः । देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४२ ॥

२ वरुणः । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । आ० ६६ ।

१५ ॥

३ वरुणः । पश्चिमदिगीश्वरः । स० ९ । १ ॥

तस्य भार्या ऋद्धिः । स० १० । ६ ॥

तस्यान्या भार्या वारुणी । तस्या गौरीति नामान्तरं ।

स० ९ । ६ ॥

तस्यान्या भार्या शुक्राचार्यपुत्री ज्येष्ठा देवी । तत्पुत्राः

बलः मद्याभिमानिनी सुरा अधर्मश्च । आ०

६७ । ५२—५३ ॥

तस्यान्यः पुत्रः पुष्करः । उ० ९८ । १२ ॥

तस्यान्यः पुत्रो वन्दी । यो जनकराजसभायां कहो-

लादीन्द्राह्वणान्वादे विजितवान् । व० १३६ ।

२४ ॥

तत्समावर्णनं नारदेन युधिष्ठिरं प्रति । स० ९ ॥

तल्लोकवर्णनं । उ० ९८ । १०—२५ ॥

तत्सार्जुनसमीपे आगमनमल्लदानं च । व० ४१ ।

५ ॥ २९ ॥

तेन उच्यते भार्याया भद्राया अपहारः । अनु०
२५९ । १३ ॥

तस्य जलाधिपत्येऽभिषेकः । शा० ४८ । ११ ॥
तेन सीताया निर्दुष्टत्वकथनं । व० २९२ ।
२९ ॥

वर्गा । शापेन ग्राहत्वं प्राप्ताऽप्सराः । आ०
२३६ । १५ ॥ स० १० । १३ ॥

वर्चाः । सोमस्य पुत्रः । आ० ६७ । २२ ॥
तस्य भूमावभिमन्युत्वेनावतारः । आ० ६८ ।
११२ ॥

वर्णः । ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रा इति चतुर्विधः ।
चातुर्वर्ण्यशब्दं पश्यत ।

वर्धमानपुरं । प्रतिष्ठानपुरं । आ० ९६ । ६८ ॥
वल्लः । विराटनगरे अज्ञातवासे सूदवेषधारिणो
भीमसेनस्य नाम । वि० ३ । ८ ॥

वल्लवाः । देशः । बल्लवशब्दं पश्यत ।

वसातयः । बाह्लीकदेशसमीपस्थो देशः । स०
७८ । ५ ॥

वसिष्ठः । (वशिष्ठः) । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः ।
तद्भार्या अरुन्धती । तत्पुत्रः शक्तिः । आ०
१८९ । १९ ॥ १९० । ५ ॥ स० ११ ।
१९ ॥

[तस्योत्पत्तिः । उर्वशीपुत्रत्वं मित्रावरुणपुत्रत्वं च ।
भा० ६ । १८ ॥ ९ । १३ ॥]

तस्य वरुणपुत्रत्वं । आ० १०६ । ५ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० १९० । ६ ॥ अनु०
१४२ । २७ ॥

तस्योपाख्यानं । आ० १९०—१९८ ॥

तदाश्रमदाहः कर्तव्यीर्जुनेन । तेन तस्मै शापदानं
च । शां० ४८ । ४० ॥ ४२ ॥

तस्य विश्वामित्रेण सह वैरं । आ० १९१ ॥

तेनेक्ष्वाकूणां पौरोहित्यकरणं । आ० १९० । १२ ॥

तस्य व्याघ्रयोन्यां पुत्रोत्पत्तिः । अनु० ५३ । ३० ॥

तस्य करालजनकेन संवादः । शां० ३८—३१३ ॥

तेनेन्द्रस्य रक्षणं । अनु० २६० । २५ ॥

तस्य परशुरामेण संवादः । अनु० १३० । ३८ ॥

तस्य सौदासेन कल्माषपादेन गोमहिमविषये संवादः ।
अनु० ११३ ॥

वसिष्ठपर्वतः । तत्रार्जुनस्य तीर्थयात्रार्थं गमनं ।
आ० २३५ । २ ॥

वसिष्ठापवाहतीर्थं । शा० ४३ । १ ॥

१ वसुः । जमदग्निपुत्रः । ऋषिः । व० ११७ ।
११ ॥

२ वसुः । उपरिचरवसुः । आ० ६४ । २ ॥

३ वसुः । अष्टवसुशब्दं पश्यत ।

वसुतेयाः । जनाः । स० ७८ । ९० ॥

वसुदा । (वसुधा । सुभा) । अङ्गिरसो
भार्या । व० २२१ । १ ॥

१ वसुदानः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । स० ४ ।
३३ ॥ अतिरथः । उ० १७१ । २७ ॥

द्रोणेन हतः । द्रो० २१ । ५५ ॥

२ वसुदानः । क्षत्रियः । काश्यः । द्रो० १९१ ।
२९ ॥ क० ३ । ३७ ॥

३ वसुदानः । क्षत्रियः । पांसुदेशाधिपः । स०
७८ । १०६ ॥

वसुदेवः । श्रीकृष्णस्य पिता कुन्त्या भ्राता । शूर-
राजस्य यादवस्य पुत्रः । स० २३ । ३ ॥

[भा० १० । १ ॥]

[तेन यज्ञकरणं । भा० १० । ८४ ॥]

[तस्य भार्याः पुत्राश्च । भा० ९ । २४ ॥ हरि०
१ । ३५ ॥]

[तस्य कथा । वायु० ९६ ॥ ब्रह्म० १४ ॥]

तस्य सपत्नीकस्य शरीरत्यागः । मौ० ८ । १५
—२४ ॥

१ वसुमनाः । क्षत्रियः । हर्यश्वस्य पुत्रः । अस्य
वसुमानिति नामान्तरं । तन्माता ययातिपुत्री

मगधवी । व० २०१ । २ ॥ स० ८ । १३ ॥

वि० ५३ । १३ ॥ उ० ११६ । २३ ॥

तस्य ययातिना सह संवादः । आ० ८७ । ५ ॥

तस्य वामदेवेन संवादः । शां० ९२—९४ ॥

२ वसुमनाः । कौसल्यः क्षत्रियः । तस्मै बृहस्पतिना राजगुणवर्णनं । शां० ६७ ॥

१ वसुमान् । प्रथमवसुमनश्शब्दं पश्यत ।

२ वसुमान् । क्षत्रियः । स० ४ । ३८ ॥ शां० ३१४ । २ ॥

३ वसुमान् । अग्निविशेषः । व० २२३ । २७ ॥

वसुमित्रः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ४१ ॥

वसुषेणः । कर्णः । आ० ६८ । १४७ ॥ १२० । ३६ ॥ व० ३१० । १५ ॥ शेषं कर्णशब्दे पश्यत ।

वसुहोमः । अङ्गराजः । तस्य सान्धात्रा संवादः । शां० १२२ । १ ॥

वसोर्धारा । तीर्थं । व० ८० । ७७ ॥ The place where Alakananda has got its source, about 4 miles north of Badarinath.

वस्त्रा । नदी । भी० ९ । २५ ॥

+ वस्त्रापहारः । द्रौपद्याः दुःशासनेन । स० ९० । ४० ॥ नलराजस्य पक्षिभिः । व० ५८ । १५ ॥ उत्तरकुमारेण कौरवाणां । वि० ६७ । २१ ॥

वस्त्रौकसारा । नदी । भी० ६ । ४९ ॥

वहीनरः । क्षत्रियः । स० ८ । १५ ॥

वाग्निन्द्रः । प्रकाशनाम्न ऋषेः पुत्रः । तत्पुत्रः प्रमितिः । अनु० ८ । ६४ ॥

वाटधानाः । देशः । भी० ९ । ४७ ॥

वाणी । नदी । भी० ९ । २० ॥

वातघ्नः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । ऋषिः । अनु० ७ । ५४ ॥

वातपतिः । क्षत्रियः । आ० २०१ । ३० ॥

वातवेगः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १० ॥

वातस्कन्धः । देवयोनिविशेषः । स० ७ । १४ ॥

वातापिः । असुरः । आ० ६६ । २९ ॥ इल्वलस्य यवीयान्भ्राता । व० ९४ । ४ ॥

तेन मेषरूपग्रहणेनानेकेषां ब्राह्मणानां हननं । मेषमांसरूपेणागत्यकुक्षिं प्रविष्टस्य तस्य तेन जीर्णीकरणं च । व० ९४ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ [रा० ३ । ११ ॥]

वात्स्यः । ऋषिः । सर्पसत्रे सदस्यः । आ० ५३ । ९ ॥ शां० ४६ । ६ ॥

वात्स्याः । गङ्गायमुनयोर्मध्ये कानपूरनगरस्य दक्षिणतः कौशाम्ब्या उत्तरतश्च विद्यमानो देशः । द्रो० ११ । १५ ॥ A country situated to the west of Allahabad. It was the kingdom of Udayana, its capital was Kousambi.

वादुलिः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु० ७ । ५३ ॥

वाङ्मथः । क्षत्रियः । स० ८ । १२ ॥

वानप्रस्थः । तृतीय आश्रमः । तद्धर्माः । आ० ८५ । ४ ॥ अश्व० ४६ । ९ ॥ शां० ९ ॥ १८९ ॥ २५० ॥ आश्र० २० ॥

+ वानरः । शास्त्रामृगः । तदुत्पत्तिः । आ० ६७ । ६४ ॥

वानरध्वजः । अर्जुनः । द्रो० १०५ । ८ ॥

+ वानरसृगालसंवादः । अनु० ३० ॥

१ वामदेवः । क्षत्रियः । मोदापुराधिपतिः । अर्जुनेन राजसूयदिविजये पराजितः । स० २८ । ११ ॥

२ वामदेवः । ऋषिः । स० ७ । १७ ॥

तस्य शिष्य आत्रेयः । व० १९५ । ४६ ॥

तेन संवर्धितयोरश्वयोः शलेनापहारः । व० १९५ । ४६ ॥

तस्य वसुमनसा संवादः । शां० ९२—९४ ॥

वामदेवी । ऋचस्य भार्या । आ० ६३ । २४ ॥

१ वामनः । सर्पः । आ० ३५ । ६ ॥ उ०
१०३ । १० ॥

२ वामनः । दिग्गजः । उ० ९९ । ८ ॥ भी०
१२ । ३३ ॥

३ वामनः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १० ॥

४ वामनः । श्रीमतो नाराणस्यावतारः । स०
४७ । ८ ॥ व० २७३ । ६४ ॥ [भा०
८ । १३ ॥ १८ ॥ पञ्च० ४ । १ ॥ ६ ।
२६७ ॥]

वामनकं । तीर्थं । व० ८१ । १०३ ॥

वामनकः । पर्वतः । भी० १२ । १८ ॥

वायुः । भूतवायुः तदभिमानिनी देवता च ।
तेन सीताया निर्दोषत्वकथनं । व० २९२ । २७ ॥
तद्रुणनिरूपणं । शा० २६१ । ६ ॥

तेन धर्मोपदेशः । अनु० १९१ ॥

तस्मात्कुन्त्यां भीमोत्पत्तिः । आ० ६८ । १११ ॥
१२९ । ५२ ॥

तस्य सर्वदेवोत्तमत्वं । आ० १२९ । ४६ ॥

वायुभक्षः । ऋषिः । स० ४ । १९ ॥

वायुवेगः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० २०१ । २ ॥

वारणावतं । हास्तिनपुरसमीपस्थं पत्तनं । तत्र पाण्ड-
वानां गमनं । आ० १५५ ॥ १५८ ॥ पाण्ड-
वप्रार्थिते ग्रामपञ्चकेऽन्यतमं । उ० ३१ । १९ ॥
Barnava, nineteen miles north-west of
Mirat, where an attempt was made by
Duryodhana to burn the Pandavas.

तत्र पाण्डवानां दिग्दक्षया दुर्योधनेन जतुगृहनिर्माणं ।
आ० १५६ । २२ ॥

वारवास्याः । देशः । भी० ९ । ४५ ॥

वाराणसी । काशीक्षेत्रं । व० ८२ । ७७ ॥

वाराहः । मगधदेशस्थः पर्वतः । स० २१ । २ ॥

वारिसेनः । क्षत्रियः । स० ८ । २० ॥

वारुणतीर्थं । व० ८१ । १६४ ॥

१ वारुणिः । विनतायाः पुत्रः । आ० ६६ ।
४० ॥

२ वारुणिः । वरुणपुत्रोऽगस्त्यः । व० १०४ । १॥

३ वारुणिः । वरुणपुत्रो वसिष्ठः । आ०
१०६ । ९ ॥

वारुणी । वरुणभार्या । तस्या गौरीति नामान्तरं ।
स० ९ । ६ ॥

वार्क्षी । दशप्रचेतसां भार्या । आ० २११ । १५ ॥
अस्याः मारिषा इति नामान्तरं ।

वार्तः । क्षत्रियः । स० ८ । १० ॥

वार्धक्षेमिः । क्षत्रियः । वृद्धक्षेमपुत्रः । त्रैगर्तराजः
सुशर्मा । आ० २०१ । ९ ॥ द्रो० २१ । ६० ॥

१ वाष्णेयः । श्रीकृष्णः । वृष्णिवंशोत्पन्नः
सात्यक्यादिश्च ।

२ वाष्णेयः । नलस्य सारथिः । व० ५७ । २२ ॥

+ वाष्णेयाध्यात्मं । शां० २१२—२१९ ॥

वाष्णेयी । कुन्ती । आ० १२० । ३२ ॥

वालखिल्याः । ऋषयः । स० ११ । २० ॥

[तेषां पिता क्रतुर्नाम महर्षिः । तन्माता क्रिया । ते
च षष्टिसहस्रसंख्याकाः । भा० ४ । १ ॥]

तेषामिन्द्रेणोपहासः । आ० ३१ । १० ॥
तैस्तपसा इन्द्रोपद्रवकरणेच्छया गरुडस्योत्पादनं ।

आ० ३१ । ३७ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ । ३९ ॥

वाली । सुग्रीवभ्राता इन्द्रपुत्रो वानरः । स० ९ ।
१८ ॥ तद्भार्या तारा । व० २८१ । १७ ॥
तत्पुत्रोऽङ्गदः ।

[तस्योत्पत्तिः । रामायणे उत्तरकाण्डे सप्तत्रिंशसर्गा-
दुपरितने प्रक्षिप्तभागे प्रथमे सर्गे ।]

तस्य वधः श्रीरामेण । व० २८१ । ३८ ॥

१ वाल्मीकिः । रामायणग्रन्थकर्ता महर्षिः ।
आ० ५५ । १४ ॥ स० ७ । १६ ॥ तस्य
ब्रह्महत्याप्राप्तिः । अनु० ४९ । ८ ॥

२ वाल्मीकिः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ ।
११ ॥

वासवी । उपरिचरवसुवीर्यजा सत्यवती । आ०
६४ । ८६ ॥

वासवेयः । वासव्याः सत्यवत्याः पुत्रो व्यासः ।
आ० १ । ८४ ॥

वासुकिः । सर्पः । आ० ३५ । ५ ॥ ३७ ।
१ ॥ ३८ । १ ॥ ५४ । १ ॥ ६६ । ४१ ॥

स० ९ । १४ ॥ उ० १०९ । १९ ॥

तद्धार्या शतशीर्षा । उ० ११७ । १७ ॥

तस्य स्वसा जरत्कारुः ऋषेर्भार्या जरत्कारुः । आ०
३८ । २० ॥

तं रज्जुं कृत्वा अमृतार्थं समुद्रमथनं । आ० १८ ।
१३ ॥

तस्य भगिन्या सह संवादः । आ० ४८ ॥ ५३ ।
१६ ॥

वासुकितीर्थं । ब० ८३ । ८६ ॥

वासुदेवः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं । उ० ६९ ।
३ ॥ शां० ३५० । ४१ ॥

तस्य व्यासेन सह संवादः । अनु० १५ ॥

तस्य पृथिव्या सह ब्राह्मणमहिमविषये संवादः ।
अनु० ६९ ॥ गृहस्थधर्मविषये संवादः ।

अनु० १५४ ॥

तन्माहात्म्यं । भी० ६९ ॥ शिष्टं श्रीकृष्णशब्दे
द्रष्टव्यं ।

+ वासुदेवतत्त्वं । शां० २०९ ॥

१ वाहिनी । सो० वं० कुरुराजस्य पत्नी । त-
त्पुत्रा अश्वत्थभृतयः । आ० १०१ । ३९ ॥

२ वाहिनी । नदी । भी० ९ । ३४ ॥

विंशः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुपुत्रः ।
तत्पुत्रो विविंशः । अश्व० ४ । ५ ॥

विकटः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
६८ । ९६ ॥ २०१ । ३ ॥ भी० ६४ ।

२९ ॥ तस्य वधो भीमेन । क० ४६ । १६ ॥

विकटाननः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० १३१ । ५ ॥

विकर्णः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
६३ । ५८ ॥ ६८ । ९४ ॥ १३१ । ४ ॥

२०१ । १ ॥ वि० ३७ । ३ ॥ भी० ७७ ।

७ ॥ ७८ । २२ ॥

तस्य वचनं द्यूते द्रौपद्याः पणीकरणस्यान्याय्यतायां ।
स० ९० । ११ ॥

तस्य नकुलेन पराजयः । द्रो० १०७ । ३० ॥

सः भीमसेनेन हतः । द्रो० १३७ । ३० ॥

तच्छववर्णनं । स्त्री० १९ । १ ॥

विकुञ्जनः । (विकुण्ठनः) । सो० वं० हस्ति-
नामकस्य राज्ञः पुत्रः । तद्धार्या सुन्दरा । तत्पुत्रो-
ऽजमीढः । आ० ६३ । ३८ ॥

विकृतः । विरूपेण सह विवदमानः क्रोधात्मा
कश्चन पुरुषः । शां० १९७ । ९५ ॥

विचकाश्वः । क्षत्रियः । अनु० १७७ । ७१ ॥

विचख्युः । क्षत्रियः । शां० २७१ । ३ ॥

विचित्रवीर्यः । सो० वं० शान्तनुराजपुत्रः ।
तन्माता सत्यवती । तस्य द्वे भार्ये काशिराजपुत्र्यौ ।

तयोरम्बिकायां व्यासाज्जातः पुत्रो धृतराष्ट्रः ।

अम्बालिकायां व्यासाज्जातः पुत्रः पाण्डुः ।

अम्बिकादास्यां व्यासाज्जातः पुत्रो विदुरः ।

आ० ६३ । ५४ ॥

तस्य वैमात्रेयो आता गाङ्गेयो भीष्मः । आ० ६३ ।
५१ ॥ १०८ । ६ ॥

तस्य विवाहः । आ० १११ । १ ॥

तस्य राज्याभिषेकः । आ० १०८ । १६ ॥

तस्य मरणं । आ० १११ । ७ ॥

विजयः । अर्जुनः । वि० ४३ । २१ ॥

विजया । माद्रीपुत्रस्य सहदेवस्य भार्या । शल्यरा-
जस्य पुत्री । तत्पुत्रः सुहोत्रः । आ० ६३ ।
७९ ॥

विदूरथः । (विदूरथः) । यादवः । आ०
२३९ । १० ॥

वितण्डः । क्षत्रियः । आ० २०१ । १२ ॥

वितस्ता । नदी । व० ८० । ९० ॥ १३२ ।
२० ॥ भी० ९ । १६ ॥ The river
Jhelum.

वितस्त्यः । ब्राह्मणः । सावैनसस्य पुत्रः । तत्पुत्रः
शिवः । अनु० ८ । ६२ ॥

विदर्भाः । विन्ध्यस्य दक्षिणतः दशार्णदेशस्य
पश्चिमतः गोदावर्या उत्तरतः सुराष्ट्रदेशस्य
पूर्वतश्च विद्यमानो देशः । भी० ९ । ४३ ॥
Berar, the kingdom of Bhishmaka
whose daughter Rukmini was married
to Krishna. Its principal towns
were Kundinanagara Bhojakatapura,
Akola, Amraoti, Ellichpur, etc.

विदिशा । नदी । स० ९ । २२ ॥

विदुरः । विचित्रवीर्यभार्याया अम्बिकाया भुजि-
ष्यायां व्यासाज्जातः पुत्रः । आ० ६३ । ५७ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० ६८ । ८६ ॥ ११५ । ४४ ॥

आश्र० ३० । १२ ॥

तस्य यमांशत्वं । आ० ६४ । १३८ ॥

तस्य पारसव्या विवाहः । पुत्रोत्पत्तिश्च । आ०
१२६ । १-३ ॥

तस्य कुन्त्या संवादः । आ० १५४ । ३ ॥

तेन म्लेच्छभाषया पाण्डवान्प्रत्युपदेशः । आ०
१५७ । १९-२५ ॥

तस्य धिक्कारो धृतराष्ट्रेण । व० ४ । २२ ॥

तस्य पाण्डवदिदृक्षया काम्यकवनगमनं । व० ५ ।
५ ॥

तेन धृतराष्ट्राय नीतिकथनं । उ० ३४-४० ॥

तस्य गृहे श्रीकृष्णस्यागमनं तत्र भोजनं च । उ०
९१ । ३६-४६ ॥

तेन धर्मप्रशंसा । शां० १६५ । ५-९ ॥

तस्य धृतराष्ट्रेण सह तपोवनगमनं । आश्र० १७ ।
४ ॥

तस्य स्वशरीरत्यागेन युधिष्ठिरशरीरप्रवेशः । आश्र०
२८ । २५ ॥

[तस्य भारतयुद्धसमये तीर्थयात्रार्थं गमनं । भा०
१ । १३ । ३१ ॥]

[तस्य प्रभासे देहत्यागः । भा० १ । १५ ॥]

+ विदुरनीतिः । उ० ३४-४० ॥

+ विदुरागमराज्यलाभपर्व । आ० २१७
-२३२ ॥

विदुला । सौवीरराजस्त्री । तस्याः सञ्जयनाम्ना
स्वपुत्रेण सह क्षत्रियेण युद्धस्यावश्यकर्तव्यत्व-
विषये संवादः । उ० १३३-१३६ ॥

विदूरथः । सो० वं० कुरुराजपुत्रः । तत्पुत्रो-
ऽनश्वान् । आ० ६३ । ४२ ॥

विदेहाः । देशः । भी० ९ । ४५ ॥ Tirhoot.
The kingdom of Raja Janaka.
Videha was bounded by the river
Kausaki on the east, Gandak on the
west, Himalaya on the north and the
Ganges on the South.

विद्या । ज्ञानं । उ० ४४ । २ ॥

तस्याः स्तुतिः । शां० १७४ । ३५ ॥ २८३ ।
३६ ॥ अनु० १८४ । १९ ॥

तद्विहीनस्य निन्दा । उ० ३९ । ७७ ॥

तद्ग्रहणं नीचादपि कर्तव्यं । शां० १६३ । ३१ ॥

विद्याः । अष्टादश । स० ५ । ५ ॥ [चतुर्दश ।
विष्णु० ३ । ६ ॥]

+ विद्यादानफलं । अनु० २३५ । ७५
-७७ ॥

विद्युज्जिह्वौ । अमृतरक्षिणौ सर्पौ । आ० ३३ ।
५-६ ॥

विद्युता । अप्सराः । अनु० ५० । ४८ ॥

विद्युत्पर्णा । अप्सराः । आ० ६६ । ४९ ॥
१३२ । ४४ ॥

विद्युत्प्रभः । ऋषिः । अनु० १८८ । ४३ ॥

विद्युत्प्रभाः । तन्नाम्नो- दशाप्सरसः । उ०
१११ । २१ ॥

विद्युन्माली । तारकासुरपुत्रः । क० २४ । ७ ॥

विद्योता । अप्सराः । अनु० ५० । ४८ ॥
 विधाता । ब्रह्मणः (भृगोः) पुत्रः । आ०
 ६७ । ५० ॥
 [तद्धार्या मेरोर्दुहिता नियतिः । तत्पुत्रो वेदशिराः
 कविश्च । भा० ४ । १ ॥]
 विधिः । दैवं । दिष्टं । तस्य प्राबल्यं । व० ३० ॥
 अनु० २१४ । १-२१ ॥
 विनता । दक्षप्रजापतिपुत्री कश्यपभार्या । तत्पुत्रौ
 . गरुडारुणौ । आ० १६ । ६ ॥ ६६ । ४० ॥
 ६७ । ३९ ॥
 तस्याः कथा । आ० २०-३४ ॥ अनु० २०
 -२९ ॥
 तस्या गर्भोत्पत्तिः । आ० ३१ । ३१ ॥
 . तस्यै तत्पुत्रेणारुणेन दासीत्वप्राप्तिशापदानं । आ०
 १६ । १९ ॥ अनु० २० । २० ॥
 तस्या दासीभावः । आ० २३ । ३ ॥
 + विनयः । गुणः । तस्य श्रेष्ठ्यं । शां० ११३ ॥
 विनशनतीर्थं । सरस्वतीनदी यत्रान्तर्हिता
 तत्तीर्थं । निषादराष्ट्रस्य द्वारे वर्तते । व० ८० ।
 १११ ॥ ८२ । ११२ ॥ The spot in the
 great sandy desert in the District of
 Sirhind where the river Saraswati
 loses itself after taking a westerly
 course from Thanesar.
 १ विन्दः । आवन्त्यराजपुत्रः । तद्भ्राता अनुविन्दः ।
 रथसत्तमः । उ० १६६ । ६ ॥ स० ३२ ।
 ११ ॥ अर्जुनेन हतः । द्रो० ९९ । २७ ॥
 २ विन्दः । केकयराजपुत्रः । कौरवपक्षीयः ।
 तद्भ्राता अनुविन्दः । सात्यकिना हतः । क०
 १० । ६ ॥
 ३ विन्दः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
 ६८ । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥ भीमसेनेन
 हतः । द्रो० १२७ । ४८ ॥
 विन्ध्यः । कुलपर्वतः । भी० ९ । ११ ॥
 The Vindhya Range.

तस्य सूर्यमार्गनिरोधार्थं वृद्धिः । व० १०२ । २३ ॥
 [रा ३ । ११ ॥ देवीभा० १० । ३ ॥ स्का-
 न्दपु० काशीखं० पूर्वार्ध० ४-५ ॥]
 तस्य कथा । व० १०३ । २-१९ ॥
 विन्ध्यचुलिकाः । देशः । भी० ९ । ६२ ॥
 विपाटः । कौरवपक्षीयः क्षत्रियः । अर्जुनेन हतः ।
 द्रो० ३२ । ६१ ॥
 विपापः । अग्निविशेषः । व० २२१ । २१ ॥
 विपापा । नदी । भी० ९ । १५ ॥
 विपाशा । नदी । स० ९ । २३ ॥ व०
 १३२ । ८ ॥ भी० ९ । १५ ॥ The river
 Beas
 तस्यां पुत्रमरणनिर्विण्णेन वसिष्ठेनात्मप्राणपरित्यागाय
 स्वदेहं पाशैरवबध्य पतनं । ब्राह्मणवधभीतया
 तथा नद्या तस्य पाशानाच्छिद्य तस्य तीरप्रापणं
 च । आ० १९३ । ४ ॥
 १ विपुलः । देवशर्मशिष्यो ब्राह्मणः । तेन गुरुपत्न्या
 रुचिनाभ्याः देवराजधर्षणाद्रक्षणं । अनु०
 ७५-७८ ॥
 २ विपुलः । सौवीरदेशाधिपतिः क्षत्रियः । अर्जु-
 नेन हतः । आ० १५१ । ४६ ॥
 विपुला । नदी । भी० ९ । १४ ॥
 विपृथुः । यादवः । आ० २०१ । १८ ॥
 २३९ । १० ॥ स० ४ । ३६ ॥
 तेन सहार्जुनस्य सुभद्राहरणकाले युद्धं । आ०
 २४४ ॥
 + विप्रकन्योपाख्यानं । अनु० २५३ ॥
 विप्रचित्तिः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २२ ॥
 स० ९ । १६ ॥ ५१ । ७ ॥
 + विप्रसेनजित्संवादः । शां० १७३ ॥
 विभाण्डकः । कश्यपवंश्य ऋषिः । तत्पुत्रः
 ऋश्यशृङ्गः । व० १११ । ११ ॥
 १ विभावसुः । सुप्रतीकस्य भ्राता ऋषिः । सः
 शापेन कच्छपतां प्राप्तो गरुडेन भक्षितः । आ०
 २९ । १६ ॥

२ विभावसुः । विवस्वत्पुत्रः । आ० १ । ५५ ॥

१ विभीषणः । यक्षः । स० १० । १८ ॥

२ विभीषणः । राक्षसः । विश्रवसः पुत्रः ।
रावणकुम्भकर्णयोर्भाता । तन्माता मालिनी ।
स० ५० । २५ ॥ व० २७६ । ८ ॥

तस्माद्राजसूयार्थं करं ग्रहीतुं सहदेवेन तं प्रति
घटोत्कचप्रेषणं । स० ३२ । ८० ॥

तस्य पट्टाभिषेको रामेण । व० २८४ । ४९ ॥

विभुः । शकुनेर्भाता । भीमेन हतः । द्रो०
१५८ । २३ ॥

विभूतिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु० ७ ।
५७ ॥

विमलतीर्थं । व० ८० । ८८ ॥

विमलपिण्डकः । सर्पः । आ० ३५ । ८ ॥

विमलोदका । सरस्वती नदी । श० ३९ ।
४ ॥

१ विरजाः । सर्पः । आ० ३५ । १४ ॥ उ०
१०३ । १६ ॥

२ विरजाः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० १३१ । १४ ॥ भीमसेनेन हतः । द्रो०
१५८ । १७—१९ ॥

विरजातीर्थं । व० ८३ । ६ ॥

१ विराजः । क्षत्रियः । अविक्षितः पुत्रः । आ०
१०१ । ४० ॥

२ विराजः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । भीमेन हतः । भी० ९६ । २७ ॥

विराटः । मत्स्यदेशाधिपः क्षत्रियः । मरुद्गणाशः ।
आ० ६८ । ८२ ॥ २०१ । ८ ॥ महारथः ।
उ० १७० । ८ ॥

तस्य प्रथमा भार्या सुरथा । तत्पुत्रौ श्वेतः शङ्खश्च ।
वि० २१ । १७ ॥

तस्य द्वितीया भार्या केकयनाम्नः सूतराजस्य पुत्री
सुदेष्णा । तत्पुत्रः भूमिजयापरनामा उत्तरकुमारः ।
वि० २१ । १८ ॥

तस्यान्यः पुत्रो बभ्रुः । उ० ५७ । ३३ ॥

तत्पुत्री अभिमन्योर्भार्या उत्तरा । आ० ६३ । ८२ ॥

तस्य आतर एकादश । शतानीकः मदिराक्षः
(मदिराश्वः) सूर्यदत्तः श्रुतानीकः श्रुतध्वजः
बलानीकः जयानीकः जयाश्वः रथवाहनः चन्द्रो-
दयः समरथः । वि० ३३ । १९—२१ ॥
द्रो० १५९ । ४० ॥

तस्य दक्षिणगोग्रहणे सुशर्मणा सह युद्धं । वि०
३४ । ३१ ॥

तस्य जीवग्राहग्रहणं सुशर्मणा । युधिष्ठिराज्ञया भीम-
सेनेन मोचनं च । वि० ३५ ॥

तेन बृहन्नलायाः कौरवजयवार्ताममर्षयता कङ्कनाम्नो
युधिष्ठिरस्य नासायामक्षेण कुट्टनं । वि० ७० ।
३७ ॥

तस्य वधो द्रोणाचार्येण । द्रो० १८७ । ४२ ॥

विराटदेशः । मत्स्यदेशशब्दं पश्यत । The
capital of Virata Raja king of Mat-
sya Desa. One hundred and five miles
to the south west of Delhi and forty-
one miles to the north of Jaipur.

विराधः । राक्षसः । रामेण हतः । स० ५० । १४ ॥

विरावी । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ । १३ ॥

१ विरूपः । अङ्गिरसः पुत्रः । ऋषिः । अनु०
१३२ । ४२ ॥

२ विरूपः । विकृतेन विवदमानः कामाभिमानी
पुरुषः । शां० १९७ । ९४ ॥

३ विरूपः । असुरः । स० ९ । १८ ॥

१ विरूपाक्षः । दनुपुत्रः । आ० ६६ । २५ ॥

२ विरूपाक्षः । घटोत्कचस्य सारथिः । द्रो०
१७६ । १८ ॥

३ विरूपाक्षः । राक्षसः । व० २८६ । ९ ॥
शां० १६९ । १५ ॥

१ विरोचनः । प्रह्लादस्य पुत्रः । आ० ६६ ।
१९ ॥ स० ५१ । ७ ॥

तस्य सुधन्वनाम्ना ब्राह्मणेन सह केशिन्याः स्वयंवरे
ब्राह्मणक्षत्रिययोः श्रैष्ठ्ये विवादः । स० ९० ।
६७ ॥ उ० ३५ । ५—११ ।

तत्पुत्रो महाबलिः । आ० ६६ । २० ॥

२ विरोचनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० २०१ । २ ॥

विरोहणः । सर्पः । आ० ५७ । ९ ॥

विवर्धनः । क्षत्रियः । स० ४ । २७ ॥

विवस्वान् । अदितेः पुत्रः । द्वादशादित्येष्वन्यतमः ।
आ० ६६ । १५ ॥ सूर्यशब्दं पश्यत ।

विवाजी । इल्वलासुरस्य रथहयः । व० ९७ ।
२२ ॥

+ विबाहः । तलभेदाः । आ० ९४ । १४ ॥
अनु० ७९ । १—१५ ॥ [विष्णु० ३ ।
१० ॥]

तदुचितवयोनिर्णयः । अनु० ७९ । १६ ॥

विवित्सुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥ भीमसेनेन
हतः । क० ४६ । १२ ॥

विविन्ध्यः । साल्वपक्षीयोऽसुरः । चारुदेष्णेन
हतः । व० १६ । २६ ॥

विर्विशः । क्षत्रियः । सू० वं० विशस्य पुत्रः ।
तत्पुत्रः खनीनेत्रः । अश्व० ४ । ५ ॥

विर्विशतिः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ४ ॥
२०१ । १ ॥ वि० ३७ । ३ ॥ भीमसेनेन
हतः । क० २ । ९ ॥

तच्छववर्णनं । स्त्री० १९ । १४ ॥

विशल्या । नदी । व० ८२ । ११४ ॥ स०
९ । २४ ॥

विशाखः । सुब्रह्मण्यः । स० ७ । १४ ॥

विशाखयूपः । क्षेत्रं । व० १७९ । १६ ॥
शां० १२ । ३ ॥

विशालकः । यक्षः । स० १० । १७ ॥

विशालराजः । क्षत्रियः । स० ६८ । २१ ॥

विशाला । नदी । श० ३९ । ४ ॥

१ विशालाक्षः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ ।
९ ॥

२ विशालाक्षः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । १०१ ॥ १३०१ । १० ॥
भीमसेनेन हतः । भी० ८८ । २६ ॥

विशुण्डिः । सर्पः । उ० १०३ । १६ ॥

विशोकः । भीमसेनस्य सारथिः । स० ३६ ।
३७ ॥ भी० ७७ । २४ ॥ [श्रीकृष्णात्रिवक्रायां
जातः । भागवते विजयध्वजीयपाठे—१० ।
१०३ ॥] अस्याशोक इति नामान्तरं ।

तस्य भीमसेनेन सह रणाङ्गणे संवादः । क० ८० ॥

विश्रवाः । रावणादीनां पिता ऋषिः । पुलस्त्यस्य
रूपान्तरं । व० २७५ । १४ ॥ २७६ । १ ॥
[तस्योत्पत्तिः । रा० ७ । २ ॥] [तस्य
सकाशादिडबिलायां कुबेरोत्पत्तिः । भा० ९ ।
२ ॥]

१ विश्वः । श्रीमाचारायणः । तस्य स्तुतिर्ब्रह्मकृता ।
भी० ६५—६६ ॥

२ विश्वः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ३६ ॥

विश्वकर्मा । प्रभासस्य पुत्रः । आ० ६७ ।
२८ ॥ [अस्य त्वष्टेति नामान्तरं । अस्य भार्या
प्रह्लादपुत्री विरोचना । तत्पुत्रो देवाचार्यस्त्रिशिरः
विश्वरूपाचार्यः । वायु० ८४ ॥]

[तन्माता बृहस्पतिभगिनी ब्रह्मवादिनी । हरि० १ ।
३ ॥ विष्णु० १ । १५ ॥]

तत्पुत्री सवितुर्भार्या संज्ञा । अश्विनोर्माता । आ०
६७ । ३५ ॥

तेनेन्द्रप्रस्थनिर्माणं । आ० २२७ । ५९ ॥

तेन सुन्दोपसुन्दवधार्थं तिलोत्तमासृष्टिः । आ०
२३१ । १२ ॥

तेन त्रिपुरवधार्थं रुद्राय मूथनिर्माणं । क० २६ ॥

विश्वजित् । बृहस्पतेस्तृतीयः पुत्रः । अग्निविशेषः ।
व० २२१ । २४ ॥

विश्वपतिः । अग्निविशेषः । व० १२३ । १७ ॥

विश्वभुक् । बृहस्पतेश्चतुर्थः पुत्रः । अग्निविशेषः ।

अस्य गोपतिरिति नामान्तरं । व० २२१ ।

२५ ॥

१ विश्वरूपः । असुरः । स० ९ । १८ ॥

२ विश्वरूपः । त्वष्टुः पुत्रः । उ० ९ । ४ ॥

शां० २०७ । २० ॥

[तन्माता दैत्यानुजा (विरोचनानुजा) रचना ।

भा० ६ । ६ ॥ प्रह्लादपुत्री विरोचना । वायु०

८४ ॥]

[तेन देवानां पौरोहित्यकरणं । भा० ६ । ७ ॥]

तस्येन्द्रेण वधः । उ० ९ । २२ ॥ [भा० ६ ।

९ ॥]

+ विश्वरूपप्रदर्शनं । श्रीकृष्णेन धृतराष्ट्रसभायां ।

उ० १३१ ॥ समराङ्गणे अर्जुनाय । भी०

३५ ॥ उदङ्गाय । अश्व० ५५ ॥ हनुमता

भीमाय । व० १५२ ॥

विश्वरूपा । कामधेनुदुहिता । उ० १०२ । ९ ॥

विश्वा । धर्मप्रजापतेर्भार्या । दक्षप्रजापतिकन्या ।

आ० ६६ । १२ ॥ [तत्पुत्रा विश्वेदेवाः ।

मत्स्य० २०३ ॥]

विश्वाची । अप्सराः । स० १० । १२ ॥

तया सह ययाते रमणं । आ० ७९ । ९ ॥

विश्वामित्रः । ब्रह्मर्षिः । सो० वं० गाधेः पुत्रः ।

पूर्वं क्षत्रियः पश्चात्तपसा ब्राह्मण्यं प्राप्तः । आ०

१९१ । ४ ॥ स० १२ । ११ ॥ उ०

११३ । २५ ॥ शां० ४८ । ५७ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० १९१ । ४ ॥ अनु० ७ ।

४७ ॥ ९१ । २१ ॥ [हरि० १ । २७ ॥

वायु० ९१ ॥ भा० ९ । १६ ॥]

तन्नामनिर्वचनं । अनु० १४२ । ३५ ॥

[तस्य क्षत्रियत्वावस्थायां नाम विश्वरथ इति ।

हरि० १ । २७ ॥ ३२ ॥ वायु० ९१ ॥]

तस्य भार्या हैमवती । उ० ११७ । १३ ॥

[तस्य भार्याः शालावती दृषद्वती रेणुः माधवी
इत्याद्याः । हरि० १ । २७ ॥ ३२ ॥ वायु०
९१ ॥]

तस्य पुत्राः । मधुच्छन्दआदयः । अनु० ७ ।

५० ॥ [भा० ९ । १६ ॥ रा० १ । ५७ ॥]

[तस्य पुत्राः । कतिः पाणिनः याज्ञवल्क्यः साङ्गतिः

गालवः मुद्गलः देवलः अष्टकः देवरातापरनामा

शुनश्शेष इत्यादयः । तत्र शुनश्शेषोऽभिमानपुत्रः ।

हरि० १ । २७ ॥ ३२ ॥]

तेन ब्राह्मण्यार्थं तपश्चरणं । आ० ९२ । ३२ ॥

१०१ । ६० ॥ [रा० १ । ५६ ॥]

तस्य क्षत्रियत्वावस्थायां वसिष्ठाश्रमगमनं । आ०

१९१ । ६ ॥ [रा० १ । ५१ ॥]

[तस्य तपश्चरणकाले तद्वाराणां त्रिशङ्कुराजेन रक्षणं ।

हरि० १ । १२ ॥]

तस्य तपश्चरणकाले मेनकायां शकुन्तलोत्पत्तिः ।

आ० ९३ ॥

[तच्चरित्रं । रा० १ । ५१-६५ ॥ हरि० १ ।

२७ ॥ भा० ९ । १६ ॥ स्कान्दपु० नागरखं०

१६७-१६८ ॥]

तेन सरस्वतीनद्या रुधिरीभवनशापदानं । शा० ४३ ।

३९ ॥

तस्य ब्राह्मण्यप्राप्तिः । आ० १९१ । ६० ॥ शा०

४१ । ११ ॥

तेन गालवं प्रति गुरुदक्षिणार्थं एकतश्श्यामकर्णानां

हयानां शताष्टकस्यानयनचोदना । उ० ११४ ।

१४ ॥

तेन ययातिपुत्र्या माधव्या एकतश्श्यामकर्णहयानां

शतद्वयप्रतिनिधितया परिग्रहः । तस्यामष्टकनाम-

कपुत्रोत्पादनं च । उ० ११९ । १५-१८ ॥

तेन धर्मविशेषकथनं । अनु० १९० ॥

तस्य हरिश्चन्द्रेण सह वैरं । व० ७७ । ३७ ॥

[देवीभा० ७ । १८ ॥]

तेन श्रृङ्गावनीचौर्यं श्वपचेन संवादश्च । शां०

१४१ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ । ३३ ॥

तस्य वंशः । अनु० ७ । ४८ ॥ [हरि० १।२७ ॥

रा० १ । ३२ ॥ ५१ ॥ वायु० ९१ ॥]

विश्वामित्रतीर्थ । व० ८१ । १३९ ॥

विश्वामित्रा । नदी । भी० ९ । २६ ॥

१ विश्वावसुः । प्राधापुत्रो देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४७ ॥ स० ७ । २२ ॥

तस्य ब्राह्मणशापेन कवन्धनामकराक्षसजन्मप्राप्तिः ।
व० २८० । ४२ ॥

तस्य याज्ञवल्क्येन सह संवादः । शां० ३२३ ।
२६ ॥

२ विश्वावसुः । जमदग्निपुत्रः । व० ११७ ।
११ ॥

+ विश्वासानर्हाः । उ० ३७ । ५७ ॥ शां० १३९ । २५—३३ ॥ तेषु विश्वासकरणे
दोषः । आ० १५३ । ७२ ॥

विश्वेदेवाः । आ० १ । ४७ ॥ १३२ ।
५३ ॥ अनु० १३८ । २९—३७ ॥
२५५ । २१ ॥

[ते च धर्मप्रजापतेर्विश्वानाम्नां दक्षपुत्र्यां जाताः ।
ऋतुदक्षपुरुषोमार्द्रवसत्यवसुकालकामादयः ।
मत्स्य० २०३ ॥]

+ विश्वोपाख्यानं । भी० ६५—६६ ॥

+ विषपानं । रुद्रेण । आ० १८ । २५ ॥
[भा० ८ । ७ ॥ रा० १ । ४५ ॥]

+ विषहरविद्यादानं । ब्रह्मणा कश्यपाय ।
आ० २० । १६ ॥

विषुवं । पुण्यकालः । अश्व० ११५ । २ ॥

+ विषोत्पत्तिः । अमृतमथनसमये । आ० १८ । १९ ॥ [भा० ८ । ७ ॥ रा० १ ।
४५ ॥]

१ विष्णुः । अग्निविशेषः । अस्य धृतिमानिति
नामान्तरं । व० २२३ । १२ ॥

२ विष्णुः । क्षत्रियः । कश्चन चैद्यः । कर्णेन
हतः । क० ५१ । ४९ ॥

३ विष्णुः । द्वादशादित्येष्वन्यतमः श्रीमान्नारा-
यणः । आ० ६६ । १६ ॥

तेन रुद्रमाहात्म्यकथनं । अनु० ४९ । ७१ ॥

तेन देवान्प्रति वृत्रासुरहनने युक्तिकथनं । उ०
१० । १० ॥

तन्नामनिर्वचनं । उ० ६९ । १३ ॥ शां०
३५० । ४३ ॥

तेन भूम्युद्धरणं वराहरूपेण । व० १४४ । ३० ॥
तत्प्रीतिकरा धर्माः । अनु० १८९ । १-७ ॥

विष्णुधर्मा । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १३ ॥
विष्णुपञ्चकं । व्रतविशेषः । अश्व० ११४ ।
१४ ॥

+ विष्णुपदतीर्थ । व० ८१ । १०३ ॥

विष्णुवर्मा । चैद्यः क्षत्रियः । कर्णेन हतः ।
क० ५१ । ४९ ॥

विष्वक्सेनः । विष्णुपार्षदः । स० ७ । १९ ॥

विष्वगश्वः । सू० वं० इक्ष्वाकुवंश्यस्य पृथुरा-
जस्य पुत्रः । तत्पुत्र आर्द्रकः । व० २०५ ।
३ ॥ अनु० १७७ । ६७ ॥

विहङ्गः । सर्पः । आ० ५७ । ११ ॥

+ वीटाक्रीडा । कन्दुकक्रीडा । कौरवपाण्डवानां ।
आ० १४१ । १७ ॥

वीतहव्यः । क्षत्रियः । सू० वं० शर्यातिपुत्रः ।
तद्भ्राता तालजङ्घः । तस्य भार्या दश । पुत्राः
शतं । तपसा ब्राह्मण्यं प्राप्तः । अनु० ८ ॥

तस्य ब्राह्मण्यप्राप्त्यनन्तरं जातः पुत्रो गृत्समदः ।
अनु० ८ । ५९ ॥

वीतिः । अग्निविशेषः । व० २२३ । २५ ॥

वीरः । भरद्वाजनामकमेर्द्धितीयः पुत्रोऽग्निविशेषः ।
तस्यैवाग्नीषोमाविति सोमेन सह प्रयोगः । तस्य
रथप्रभुः रथध्वानः कुम्भरेता इति नामान्तराणि ।
व० २२२ । १३—१८ ॥

वीरकरा । नदी । भी० ९ । २६ ॥
 वीरकेतुः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । द्रोणेन हतः ।
 द्रो० १२२ । ४१ ॥
 वीरणकः । सर्पः । आ० ५७ । १८ ॥
 वीरद्युम्नः । राजर्षिः । भूरिद्युम्नस्य पिता । तस्य
 तनुनामकेन विप्रेण संव्रादः । शां० १२७ ।
 १४ ॥
 वीरधन्वा । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयः । त्रैगर्तः ।
 धृष्टकेतुना हतः । द्रो० १०७ । १४-१७ ॥
 वीरधर्मा । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । उ०
 ४ । १६ ॥
 वीरप्रमोक्षतीर्थं । व० ८२ । ५१ ॥
 १ वीरबाहुः । क्षत्रियः । चेदिराजः । सुबाहोः
 पिता । तस्य गृहे दमयन्त्या वासः । व० ६६ ।
 १५ ॥
 २ वीरबाहुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥
 भीमेन हतः । भी० ६४ । ३५ ॥
 वीरभद्रः । रुद्रावतारः । तेन दक्षाध्वरध्वंसः ।
 शां० २९० । ४९-५३ ॥
 [तस्योत्पत्तिः । भा० ४ । ५ ॥ वायु० ३० ॥
 कालिकापु० १६ ॥]
 वीरसेनः । क्षत्रियः । अनु० १७७ । ७२ ॥
 १ वीरा । भरद्वाजनामकाग्नेर्भार्या । व० २२१ ।
 १७ ॥
 २ वीरा । नदी । भी० ९ । २२ ॥
 वीरिणी । दक्षप्रजापतिभार्या । ब्रह्मणो वामपादा-
 ङ्गुष्ठादुत्पन्ना । आ० ६७ । ११ ॥ ६९ । ९ ॥
 [वीरणप्रजापतेर्दुहिता । तस्या असिक्रीत्यादि नामा-
 न्तराणि । तस्यां षष्टिकन्योत्पत्तिः । विष्णु० १ ।
 १५ ॥]
 [तस्यां सतीदेव्या उत्पत्तिः । कालिका० ८ ॥]
 १ वृकः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यः । द्रोणेन हतः ।
 द्रो० २१ । १६ ॥

२ वृकः । क्षत्रियः । आ० २०१ । १० ॥ क०
 ८९ । ९ ॥
 ३ वृकः । पूर्वकालीनः क्षत्रियः । अनु०
 १७७ । ७० ॥
 वृकरथः । कर्णस्य आता । भीमसेनेन हतः ।
 द्रो० १५८ । २१ ॥
 वृकस्थलं । पाण्डवप्रार्थितेषु पञ्चसु ग्रामेष्वन्यतमः ।
 उ० ३१ । १९ ॥ ८६ । १ ॥
 वृकोदरः । भीमसेनः । आ० १४७ । १० ॥
 + वृक्षः । महीरुहः । पादपः । तस्योत्पत्तिः ।
 आ० ६७ । ६९ ॥
 + तदारोपणफलं । अनु० ९३ । २२ ॥
 वृक्षवासी । यक्षः । स० १० । १९ ॥
 वृत्तः । सर्पः । आ० ३५ । १० ॥
 १ वृत्रः । दनायुषः पुत्रोऽसुरः । आ० ६६ ।
 ३३ ॥
 २ वृत्रः । त्वष्ट्रप्रजापतिना इन्द्रशत्रुत्वेनाग्नेरुत्पादितः
 पुत्रः । उ० ९ । ५५ ॥ [भा० ६ । ९ ॥]
 तस्येन्द्रेण सह युद्धं । व० ९९ ॥ शां० २८७ ।
 ७ ॥ अश्व० ११ । ६ ॥
 तस्येन्द्रेण वधः । व० १०० । १५ ॥ उ० १० ।
 ४१ ॥ शां० २८८ । ८-९ ॥ [भा०
 ६ । १२ ॥ रा० ७ । ८५ ॥ पद्म० २ ।
 २४ ॥ ५ । १९ ॥ देवीभा० ६ । १-६ ॥
 स्कान्दपु० केदारखं० १६-१७ ॥]
 [तस्य पूर्वजन्मनि चित्रकेतुरिति नाम । तस्य कथा ।
 भा० ६ । १४-१७ ॥]
 तस्यै सनत्कुमारेण विष्णुमाहात्म्यकथनं । शां०
 २८६ ॥
 + वृत्रगीता । शां० २८५ ॥
 वृद्धकन्या । कुणिगार्ग्यस्य ऋषेः पुत्री । गालव-
 ऋषिपुत्रस्य शृङ्गवतो भार्या । तस्याः कथा ।
 शा० ५३ ॥
 वृद्धक्षत्रः । क्षत्रियः । सिन्धुदेशाधिपः जयद्रथस्य

पिता । सायं सन्ध्यामनुतिष्ठतस्तस्य हस्ते पतितस्य
 अर्जुनबाणनिकृत्तस्य जयद्रथशिरसस्तेनाधः प्रक्षे-
 पणात्तन्मूर्ध्नो विदारणं । द्रो० १४८ ॥
 वृद्धगार्ग्यः । ब्रह्मर्षिः । अनु० १८८ । ७३ ॥
 वृषकः । गान्धाराजस्य सुबलस्य पुत्रः । शकुन्या-
 दीनां भ्राता । आ० २०१ । ५ ॥ एकरथः ।
 उ० १६८ । १ ॥
 तस्य इरावता सह युद्धं । भी० ९० । ३० ॥
 तस्य वधोऽर्जुनेन । द्रो० ३० । १२ ॥ क० २ ।
 ४३ ॥
 १ वृषदर्भः । सेदुकभ्राता क्षत्रियः । व०
 १९९ । २ ॥
 २ वृषदर्भः । काशीशः कश्चित्क्षत्रियः । यः
 श्येनाद्वीतस्य कपोतस्य रक्षणार्थं स्वमांसमुत्कृत्य
 ददौ । अनु० ६७ । ४ ॥ [अयं सो० वं०
 अनुकुलोत्पन्नस्योशीनरराजपुत्रस्य शिबेः पुत्रः ।
 भा० ९ । २३ ॥ वृषादर्भः वृषादर्भिश्चायमेवेति
 भाति ॥]
 तत्पुत्रोऽनिलः । यं मृतं पक्त्वा सप्तर्षयो भोक्तुमयतन्त ।
 अनु० १४१ । ८ ॥
 तेन सप्तर्षिहननाय कृत्योत्पादनं । अनु० १४१ ।
 ४४ ॥
 १ वृषपर्वा । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २४ ॥
 तत्पुत्री ययातिभार्या शर्मिष्ठा । आ० ७२ । ६ ॥
 [मत्स्य० २९ ॥ भा० ९ । १८ ॥]
 तं प्रति शुक्राचार्यस्य कोपः । आ० ७४ । १ ॥
 २ वृषपर्वा । नरनारायणाश्रमस्थः कश्चन राजर्षिः ।
 व० १५९ । २० ॥ १७९ । ७ ॥
 वृषभः । पर्वतः । ऋषभशब्दं पश्यत ।
 वृषभदानफलं । अश्व० १०३ । ५ ॥
 वृषभा । नदी । भी० ९ । ३२ ॥
 वृषसाह्वया । नदी । भी० ९ । ३५ ॥
 वृषसेनः । कर्णस्य पुत्रः । महारथः । उ० १६७ ।
 २३ ॥ तस्य युद्धं । क० ८८ । ३६ ॥

तत्पराजयोऽभिमन्युना । द्रो० ३७ । २५-३८ ॥
 तद्वधप्रतिज्ञाऽर्जुनेन । द्रो० १४६ । २१ ॥
 तस्य वधोऽर्जुनेन । क० ९० । १४ ॥
 वृषाकपिः । भगवान्नारायणः । तन्नामनिर्वचनं ।
 शां० ३५२ । २४ ॥
 वृषादर्भिः । वृषदर्भशब्दं पश्यत ।
 १ वेगवान् । सर्पः । आ० ५७ । १७ ॥
 २ वेगवान् । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ ।
 २४ ॥ सार्वपक्षं प्रविष्टस्य तस्य श्रीकृष्णपुत्रेण
 जाम्बवतेयेन साम्बेन वधः । व० १६ । २० ॥
 वेगवाहिनी । नदी । स० ९ । २२ ॥
 वेणा । नदी । व० ८३ । ३३ ॥ ८६ । ३ ॥
 भी० ९ । २० ॥
 १ वेणी । कृष्णवेणीनदी ।
 २ वेणी । सर्पः । आ० ५७ । १३ ॥
 वेणीस्कन्धः । सर्पः । आ० ५७ । १३ ॥
 वेणुजङ्घः । ऋषिः । स० ४ । २४ ॥
 वेणुदारिः । कश्चन यादवः । स० ६१ । १६ ॥
 तत्पुत्रस्य पराजयः कर्णेन । व० २५५ । १५ ॥
 [सोश्मकदेशाधिपतिः । हरि० २ । ६१ ॥]
 वेणुमण्डलं । क्रौञ्चद्वीपस्य वर्ष । भी० १२ ।
 १२ ॥
 वेतसिका । तीर्थ । व० ८२ । ५६ ॥
 वेत्रकीयगृहं । एकचक्रानगरस्थः स्थलविशेषः ।
 आ० १७८ । २५ ॥
 वेत्रवती । नदी । विदिशानद्याः समीपे पारिया-
 त्रादुत्पन्ना । सा वात्स्यदेशे यमुनायां मिलति ।
 भी० ९ । १६ ॥ Vetravati is a river
 called Betwa in the kingdom of Bho-
 pal in Malwa.
 १ वेदः । वैदशब्दं पश्यत ।
 २ वेदः । अपौरुषेयो ग्रन्थविशेषः । ऋग्यजुस्सा-
 माथर्वाद्यात्मकः । वृद्धिभागो व्यासेन । आ०
 ६० । ५ ॥ [भा० १२ । ६ ॥ वायु० ६० ॥
 विष्णु० ३ । ३ ॥]

तदपहारो मधुकैटभाभ्यां । शां० ३५७ । २९ ॥

तेषां परस्परं संवादः । अनु० १३ ॥

वेदव्यासः । व्यासशब्दं पश्यत ।

वेदस्मृता । नदी । भी० ९ । १७ ॥

वेदाश्वा । नदी । भी० ९ । २८ ॥

वेदीतीर्थ । व० ८१ । ९९ ॥

वेनः । अङ्गराजस्य पुत्रः । तन्माता सुनीथा ।

तत्पुत्रः पृथुचक्रवर्ती । तस्य कथा । द्रो० ६९ ॥

शां० २८ । १३७ ॥ ५८ । १०२ ॥

[हरि० १ । २ ॥ विष्णु० १ । २३ ॥ भा०

४ । १३ ॥]

+ वेदयाः । वारखियः । तामिः ऋश्यशृङ्गसमीप-
गमनं । व० १११ । ३१ ॥

वैकर्तनः । कर्णः । आ० १२० । ५३ ॥

वैकुण्ठः । भगवान्नारायणः । तन्नामनिर्वचनं ।

शां० ३५२ । १५ ॥

[वैकुण्ठलोकवर्णनं । भा० ३ । १५ ॥]

वैजयन्तः । क्षीरसमुद्रमध्यस्थः चतुर्मुखब्रह्मण

आवासभूतः पर्वतः । शां० ३६० । ९ ॥

वैतरणी । नदी । स० ९ । २४ ॥ व० ८१ ।

८४ ॥ ८३ । ६ ॥ उ० १०९ । १४ ॥ भी०

९ । ३४ ॥ Betrani is a river near

Cuttack in the Province of Orissa.

वैदर्भी । सगरराजस्य पत्नी केशिनी । तत्पुत्राः

षष्टिसहस्राणि । व० १०५ । १० ॥

अयं शब्दः लोपामुद्रा-रुक्मिणी-दमयन्ती-प्रभृतीनां
साधारणः ।

वैदूर्यशिखरः । पर्वतः । व० ८७ । ६ ॥

वैदेहाः । देशः । भी० ९ । ५७ ॥

वैन्यः । पृथुचक्रवर्ती । स० ८ । २० ॥ तस्याश्व-

मेधः । व० १८८ । ५ ॥ शेषं पृथुशब्दे पश्यत ।

वैयाघ्रपद्यः । युधिष्ठिरः । वि० ३६ । ११ ॥

+ वैराग्यं । गुणः । तस्य मुक्तिसाधनत्वं । शां०

१८७ । १७ ॥

+ तस्य ज्ञानकारणत्वं । अनु० २४४ ॥

वैराटी । उत्तरा । आ० १ । २३९ ॥

वैवस्वतः । विवस्वन्नामकसूर्यस्य पुत्रः । श्राद्धदेव-
नामा मनुः । तन्माता त्वष्टृप्रजापतिपुत्री संज्ञा-
देवी । तस्य चरित्रं मत्स्योपाख्यानसहितं । व०
१९० । ५३ ॥

[तस्योत्पत्तिः । भा० ८ । १३ ॥]

तस्य वंशः । आ० ६९ । १६ ॥ [भा० ९ ।
१-१३ ॥ हरि० १ । १० ॥ ब्रह्म० ७ ॥
वायु० ८५-८९ ॥]

+ वैवाहिकपर्व । आ० २०८-२१६ ॥ वि०
७४-७८ ॥

१ वैशंपायनः । वैवस्वतमन्वन्तरीयाष्टाविंशमहा-
युगीयद्वैपायनव्यासशिष्यः । शां० ३३५ ।
२७ ॥

२ [वैशंपायनः । महर्षिः । वैवस्वतमन्वन्तरीय-
प्रथममहायुगीयस्वयंभूनामकव्यासशिष्यः । याज्ञ-
वल्क्यस्य मातुलो गुरुश्च । भा० १२ । ६ ॥]

तेन जनमेजयाय महाभारतकथनं । आ० १२५ ॥
६० । २१ ॥

तेन ब्राह्मणवधो बालवधश्च । अनु० ९ । ३९ ॥

वैश्यः । तृतीयो वर्णः । तद्धर्माः । शां० १८७ ।
६ ॥

वैश्यापुत्रः । धृतराष्ट्रपुत्रो युयुत्सुः ।

वैश्रवणः । कुबेरशब्दं पश्यत ।

+ वैश्वदेवहोमः । अनु० १५४ । ९ ॥

+ वैष्णवधर्मप्रशंसनं । अनु० ३६ । २९-
६२ ॥ अश्व० ९६-११८ ॥

+ वैष्णवलक्षणं । अश्व० १०४ ॥

वैष्णवास्त्रं । तत्प्रयोगो भगदत्तेन । द्रो० २९ ।
१७ ॥

वैहारः । पर्वतः । मगधदेशस्थः । स० २१ ।
२ ॥

+ व्यश्वः । राजर्षिः । स० ८ । १२ ॥

+ व्याघ्रः । द्वीपी । तज्जातीयानामुत्पत्तिः । आ० ६७ । ६५ ॥

१ व्याघ्रकेतुः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः पाञ्चाल्यः । कर्णेन हतः । क० ५१ । ४६-४७ ॥

२ व्याघ्रकेतुः । दुर्योधनपक्षीयो राजकुमारः । साल्यकिना हतः । द्रो० १०७ । ३१ ॥

+ व्याघ्रगोमायुकथा । शां० १११ ॥

१ व्याघ्रदत्तः । क्षत्रियः । मागधपुत्रः । साल्यकिना हतः । द्रो० १०७ । ३२ ॥

२ व्याघ्रदत्तः । कश्चन पाञ्चाल्यः । रथोदारः । उ० १७१ । १९ ॥ द्रोणेन हतः । द्रो० १६ । ४९ ॥

व्याघ्रपदः । ऋषिः । वसिष्ठाद्याभ्यामुत्पन्नः । अनु० ५३ । ३० ॥

व्याघ्रपादः । ऋषिः । तत्पुत्रौ उपमन्युः धौम्यश्च । अनु० ४५ । २९ ॥ २६ ॥

+ व्याधकपोतोपाख्यानं । शां० १४३-१४८ ॥

+ व्याधिः । तस्य शारीरमानसभेदेन द्वैविध्यं । अश्व० १२ । १ ॥

तदुत्पत्तिः । शां० २६४ । ३५ ॥

व्यासः । वेदविभागकर्ता । पराशरसुतः । कृष्ण-द्वैपायनः । तन्माता वासवी सत्यवती । आ० ६० । १४ ॥ [वेदविभागकर्तृत्वादप्येव व्यास-शब्दवाच्याः । ते च एकैकस्मिन्महायुगे एकैक इत्यनेके स्वयंभूप्रभृतयः सप्तविंशतिरतीताः । वर्तमाने महायुगे तु कृष्णद्वैपायनः । आगामिनि महायुगे द्रौणिर्व्यासो भविष्यति । देवीभा० १ । ४ ॥ विष्णु० ३ । ४ ॥]

तस्योत्पत्तिः । आ० ६० । २ ॥ ६४ । १२६ ॥

११४ । ३४ ॥ शां० ३५२ । ६ ॥ [भा० १२ । ६ ॥ देवीभा० २ । १-२ ॥]

[तस्यावतारकालः । भा० १ । ४ ॥]

तस्य वेदाध्ययनं । आ० ६० । ३ ॥

तस्योपनयनं । आ० ६४ । अधिकपाठे ७६ ॥

तेन वेदविभागः । आ० ६० । ५ ॥ [भा० १२ ।

६ ॥ विष्णुः ३ । ३-४ ॥ वायु० ६० ॥]

तेन महाभारतनिर्माणं । आ० १ । ६८ ॥

तेन भारतानां कीर्तिप्रकथनप्रतिज्ञा । भी० २ । १३ ॥

तेन यज्ञकरणं । आ० ६५ । ७ ॥

तस्य स्तुतिः । आ० १ । ३२ ॥ द्रो० २०२ ।

४७ ॥ शां० ३५६ । ११ ॥ ३५९ । ३ ॥

तत्प्रशंसा ब्रह्मकृता । आ० १ । ९६ ॥

तत्प्रशंसा वैशंपायनकृता । शां० ३५९ । ४ ॥

तत्सकाशे ब्रह्मण आगमनं । आ० १ । ८१ ॥

तेन भारतलेखनाय गणेशस्मरणं तदागमनं च ।

आ० १ । १११-११२ ॥

तेन महाभारते ग्रन्थग्रन्थिकरणं । आ० १ ।

११६ ॥

तदागमनं जनमेजयस्य सर्पसत्रे । आ० ६० । १ ॥

तेन मधुपर्के गोः समनुज्ञानं । आ० ६० । १४ ॥

तेन विचित्रवीर्यभार्ययोः अम्बिकाम्बालिकयोः धृत-
राष्ट्रपाण्डुरोत्पादनं । आ० ११५ ॥

तेन हास्तिनपुरात्सत्यवत्यास्तपोवनप्रापणं । आ०

१३७ । १२ ॥

तदागमनं पाण्डवसमीपे शालिहोत्राश्रमे । आ०

१६८ । ३२ ॥

तद्दर्शनं पाण्डवानामेकचक्रामार्गे । आ० १७० ।

७ ॥

तेन पाण्डवान्प्रति तेषां द्रौपदीलाभस्य भावित्वकथनं ।

आ० १८४ । १५ ॥

तद्दर्शनं पाण्डवैर्दुपदपुरमार्गे । आ० २०० । २ ॥

तेन धृतराष्ट्रं प्रति पाण्डवैः सह शमविधानं । व०

८ ॥

तेन युधिष्ठिराय प्रतिस्मृतिविद्योपदेशः । व० ३६ ।

३० ॥

तदागमनं काम्यकवने, पाण्डवसमीपे दानप्रशंसनं

च । व० २६० ॥

शकाः । देशः । स० ७८ । ९९ ॥ भी०
९ । ४५ ॥

१ शकुनिः । क्षत्रियः । सुबलस्य पुत्रः । गान्धार्या
आता । दुर्योधनादीनां मातुलः । एकरथः ।
उ० १६७ । १ ॥

तस्योत्पत्तिः । आ० ६४ । १५४ ॥

तस्य द्वापरांशत्वं । आ० ६८ । ७८ ॥

तस्य पुत्र उल्लूकः । सहदेवेन हतः । श० २७ ।
३१ ॥

तस्य आतरः । वृषकः बृहद्बलः । आ० २०१ ।

५ ॥ अचलः । द्रो० ३० । ८ ॥ शरभः

सुभगः विभुः भानुदत्तः । द्रो० १५८ ।

२३-२४ ॥ गजः गवाक्षः चर्मवान् आर्जयः

शुकः । भी० ९० । ३० ॥

तस्य स्वसारः । गान्धारीप्रभृतयः । गान्धारीशब्दे-
द्रष्टव्याः ।

तस्य युद्धं । द्रो० १४ । २३ ॥

तस्य नकुलसहदेवाभ्यां पराजयः । द्रो० ९६ । २४ ॥

तस्य सुतसोमेन सह युद्धं । क० १६ । १८-४२ ॥

तस्य भीमसेनेन पराजयः । क० ८१ । ६८ ॥

तस्य सहदेवेन वधः । श० २७ । ६० ॥

तच्छववर्णनं । स्त्री० २४ । २३ ॥

२ शकुनिः । सर्पः । आ० ५७ । १६ ॥

३ शकुनिः । स्कन्दग्रहः । व० २३० । २६ ॥

+ शकुनिकथा । ज्ञातिभिर्विरोधस्यानर्थहेतुतायां
दृष्टान्तत्वेन विदुरेण कथिता पक्षिकथा । उ०
६४ ॥

शकुन्तः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु० ७ । ५० ॥

शकुन्तला । कण्वमहर्षेः पोषितदुहिता । दुष्य-
न्तस्य द्वितीया भार्या । तत्पुत्रो भरतः । आ०
६३ । ३१ ॥ ८८ । १८ ॥

तस्या उत्पत्तिः । अ० ९२ । २७ ॥

तस्या जनकः पिता विश्वामित्रः । माता, मेनका

अप्सराः । आ० ६३ । ३१ ॥ ९३ । १५ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० ९३ । २६ ॥

तस्याः दुष्यन्तेन सह विवाहविषये विवादः । आ०
९२ ॥

तस्या दुष्यन्तेन सह गान्धर्वविवाहः । आ० ९४ ।
३४ ॥

तस्याः कण्वेन सह, तत्कृतगान्धर्वविवाहविषये
सवादः । आ० ९४ । ५०-६६ ॥

तस्याः भरतनामकपुत्रोत्पत्तिः । आ० ९५ । ९ ॥

तस्याः दुष्यन्तगृहगमने कण्वेन सह विवादः । आ०
९६ । २६-४१ ॥

तस्या भरतेन कण्वशिष्यैश्च सह हास्तिनपुरगमनं ।
आ० ९७ । १८ ॥

+ शकुन्तलोपाख्यानं । आ० ८९-१०० ॥

शक्तिः । ऋषिः । वसिष्ठपुत्रः । तन्माताऽरुन्धती ।
तद्भार्या अदृश्यन्ती । तत्पुत्रः पराशरः । आ०
१९२ । ११ ॥

तस्य कल्माषपादेन भक्षणं । आ० १९२ । ४९ ॥

शक्रः । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । आ० ६६ ।
१५ ॥ इन्द्रशब्दं पश्यत ।

शक्रदेवः । क्षत्रियः । कालिङ्गराजस्य भानुमंतः
पुत्रः । भीमसेनेन हतः । भी० ५४ । २४ ॥

+ शक्रबकसंवादः । व० १९६ ॥

१ शङ्कुकर्णः । सर्पः । आ० ५७ । १५ ॥

२ शङ्कुकर्णः । क्षत्रियः । रो० वं० जनमेजयस्य
पुत्रः । आ० ६३ । ८७ ॥

शङ्कुकर्णेश्वरः । व० ८० । ७१ ॥

१ शङ्खः । क्षत्रियः । विराटराजस्य पुत्रः । तन्माता
सुरथा । रथोदारः । उ० १७१ । १५ ॥

आ० २०१ । ८ ॥ स० ७ । ११ ॥ तस्य
सगर्भ्यो आता श्वेतः । वि० २१ । १८ ॥

तस्य युद्धं । वि० ३४ । २४ ॥ भी० ४९ ।
२६ ॥

तस्य वधो द्रोणाचार्येण । भी० ८२ । २३ ॥

२ शङ्खः । सर्पः । आ० ३५ । ८ ॥ उ०
१०३ । १२ ॥

३ शङ्खः । असुरः । स० ९ । १७ ॥

४ शङ्खः । लिखितस्य आता ऋषिः । शां० २३ ।
१८ ॥

शङ्खतीर्थः । श० ३८ । १९ ॥

शङ्खपिण्डः । सर्पः । आ० ३५ । १३ ॥

शङ्खमुखः । सर्पः । आ० ३५ । ११ ॥

शङ्खमेखलः । ऋषिः । आ० ८ । २४ ॥

शङ्खशिराः । सर्पः । आ० ३५ । १२ ॥

शङ्खिनीतीर्थः । व० ८१ । ५१ ॥

शची । इन्द्रस्य भार्या । पुलोमनाम्नोऽसुरस्य पुत्री ।
जयन्तस्य माता । इन्द्राणी । स० ७ । ४ ॥
११ । ४२ ॥

तस्याः सूर्येण संवादः । अनु० १४ । ५-६ ॥

शतकुम्भा । नदी । व० ८२ । १० ॥ भी०
९ । १९ ॥

शतचन्द्रः । क्षत्रियः । सुबलस्य गान्धारराजस्य
पुत्रः । भीमसेनेन हतः । द्रो० १५८ । २३ ॥

शतज्योतिः । सुभ्राजस्य पुत्रः । आ० १ ।
५७ ॥

शतद्युम्नः । राजर्षिः । तस्य मुद्गलाय ऋषये
गृहदानेनोत्तमलोकप्राप्तिः । शां० २४० ।
३२ ॥ अनु० २०० । २१ ॥

शतद्रुः । पुत्रमरणेन जीविते निर्विण्णस्य आत्मानं
त्यक्तुकामस्य वसिष्ठस्य स्वस्मिन्पतनादात्मानं
शतधा विभज्य स्थिता हैमवती नाम नदी ।
आ० १९३ । ९-१० ॥ स० ९ । २३ ॥
भी० ९ । १५ ॥ The river Sutlej it is
also called Ghaggar or the Ghara.

शतधन्वा । कलिङ्गराजकन्यास्वयंवराथमागतः
कश्चन क्षत्रियः । शां० ४ । ७ ॥

शतपर्वा । शुक्राचार्यभार्या । उ० ११७ । १३ ॥

शतबला । नदी । भी० ९ । २० ॥

शतमुखः । असुरः । तस्य रुद्राद्वरप्राप्तिः ।
अनु० ४५ । ६८ ॥

शतयूषः । केकयवंश्यः । वानप्रस्थाश्रमो राजर्षिः ।
आश्र० २० । १२ ॥

+ शतरुद्रीयं । व्यासेनार्जुनं प्रति कथिता रुद्र-
स्तुतिः । द्रो० २०३ । २९ ॥

शतशीर्षा । वासुकेर्भार्या । उ० ११७ । १७ ॥

शतशृङ्गः । पर्वतः । आ० १२४ । ५१ ॥

तस्य कुन्त्या अङ्गे स्थितस्य भीमसेनस्य अधःपर्वतेन
सचूर्णनं । आ० १२९ । ६२ ॥

शतशौचं । तीर्थः । व० ८१ । २१ ॥

शतसाहस्रकं । तीर्थः । व० ८२ । ७३ ॥

१ शतानन्दः । सप्तर्षिध्वन्यतमस्य गौतमस्य पुत्रः ।
तन्माता ब्रह्मणो मानसपुत्री अहल्या । अयं
विदेहानां पुरोहितः । अनु० ६५ । ८ ॥

२ [शतानन्दः । अन्यस्य गौतमनाम्न ऋषेः पुत्रः ।
तन्माता विन्ध्याश्वराजपुत्री अहल्या । तन्माता
चिरकारी । तत्पुत्रः कृपाचार्यस्य मूलपुरुषः सत्य-
धृतिः । भा० ९ । २१ ॥]

१ शतानीकः । क्षत्रियः । सो० वं० पाण्डवप्र-
पौत्रस्य जनमेजयस्य पुत्रः । तत्पुत्रोऽश्वमेधदत्तः ।
आ० ६३ । ८७ ॥

२ शतानीकः । मत्स्यराजस्य विराटस्य भ्राता ।
वि० ३३ । १९ ॥ भीष्माचार्येण हतः ।
भी० ११८ । २७ ॥ द्रोणाचार्येण हतः ।
द्रो० २१ । २८ ॥ १५९ । ४० ॥

तस्य शल्येन सह युद्धं । द्रो० १६८ । २९ ॥

३ शतानीकः । क्षत्रियः । सो० वं० नकुलस्य
पुत्रः । तन्माता द्रौपदी । आ० ६३ । ७४ ॥
६४ । १६५ ॥

तस्य तन्नामकरणे कारणं । आ० २४७ । ८० ॥

तस्य वधः अष्टादशरात्रौ द्रौणिना । सौ० ८ ।
६४ ॥

४ शतानीकः । सो० वं० कश्चन राजर्षिः ।
आ० २४७ । ८० ॥

शतायुः । क्षत्रियः । सो० वं० पुरूरवसः पुत्रः ।
आ० ६९ । २८ ॥

+ शत्रुः । तल्लक्षणं । शां० ८० ॥

तच्छब्दनिर्वचनं । क० ३६ । ३५ ॥

सु. च त्रयोदशविधः । शां० १६१ । ३ ॥

शत्रुघ्नः । क्षत्रियः । सू० वं० दशरथस्य पुत्रः ।
तन्माता सुमित्रा । तद्भ्राता लक्ष्मणः । स०
५० । २७ ॥ व० २७५ । ८ ॥

१ शत्रुञ्जयः । क्षत्रियः । द्रुपदस्य पुत्रः । द्रो०
३२ । ६१ ॥ अश्वत्थाम्ना हतः । द्रो० १५७ ।
१८१-१८२ ॥

२ शत्रुञ्जयः । सूतः । कर्णस्य भ्राता । अर्जुनेन
हतः । द्रो० ३२ । ६१ ॥

३ शत्रुञ्जयः । क्षत्रियः । कौरवपक्षीयः । अभि-
मन्युना पराजितः । द्रो० ४८ । १५ ॥

४ शत्रुञ्जयः । क्षत्रियः । जयद्रथभ्राता । व०
२६६ । ११ ॥

५ शत्रुञ्जयः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । भी० ५१ । ८ ॥ ७९ । ५७ ॥ भीम-
सेनेन हतः । द्रो० १३७ । ३० ॥

शत्रुन्तपः । कर्णस्यानुजः । अर्जुनेनोत्तरगोग्रहणे
हतः । वि० ५८ । १८ ॥

शत्रुसहः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
भीमेन हतः । द्रो० १३७ । ३० ॥

शनिः । शनैश्चरः ।

शन्तनुः । क्षत्रियः । सो० वं० प्रतीपस्य पुत्रः ।
तन्माता सुनन्दी । तद्भ्रातरौ देवापिः बाह्लीकश्च ।
आ० ६३ । ४७ ॥ १०१ । ५० ॥ तन्नाम-
निर्वचनं । आ० ६३ । ४९ ॥

+ शपथः । अनु० १४२ । ५६-७५ ॥
१४३ । १६-४१ ॥

शबराः । देशः । भी० ५० । ५३ ॥ द्रो०
११९ । ५३ ॥

शबलः । सर्पः । आ० ३५ । ७ ॥

शबलाश्वः । क्षत्रियः । सो० वं० अविक्षितः
पुत्रः । आ० १०१ । ४० ॥

१ शमः । धर्मप्रजापतेः पुत्रः । तद्भार्या प्राप्तिः ।
तद्भ्रातरौ कामो हर्षश्च । आ० ६७ । ३२ ॥

२ शमः । अहर्नामकवसोः पुत्रः । तद्भ्रातरः
ज्योतिः शान्तः मुनिश्च । आ० ६७ । २३ ॥

३ + शमः । गुणः तस्य श्रेष्ठ्यं । उ० २७ ।
२३ ॥ ७३ ॥

शमठः । गयाशिरनामकपर्वतस्थो ब्राह्मणः । व०
९३ । १९ ॥

शमीकः । ऋषिः । शृङ्गिणः पिता । आ० ४१ ।
२१ ॥ [भी० १ । १८ ॥]

तस्य समाधिस्थस्य स्कन्धे परीक्षिद्राजेन मृतसर्पप्र-
क्षेपः । आ० ४१ । ९ ॥

तस्य शिष्यो गौरमुखः । आ० ४२ । १४ ॥

तस्य शृङ्गिणा विवादः परीक्षिच्छापदानस्यायुक्ततायां ।
आ० ४२ । १-१२ ॥

+ शमी । वृक्षः । विराटनगरसमीपे श्मशानस्थे
तस्मिन्वृक्षे पाण्डवैरायुधनिक्षेपः । वि० ७ ।
१७ ॥

शमीतीर्थं । तीर्थं । व० ८० । ७२-७३ ॥

शम्पाकः । शम्याकशब्दं पश्यत ।

शम्बरः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २२ ॥
तस्य इन्द्रेण सह ब्राह्मणमाहात्म्यविषये संवादः ।

अनु० ७१ ॥

[तस्य वधः श्रीकृष्णपुत्रेण प्रद्युम्नेन । भा० १०-।
५५ ॥ हरि० २ । १०७ ॥]

शम्भुकः । दाशरथिरामेण हतः शूद्रतापसः ।
शां० १५२ । ६७ ॥ [रा० ७ । ७६ ॥]

शम्भलग्रामः । सम्भलग्रामशब्दं पश्यत ।

१ शम्भुः । रुद्रशब्दं पश्यत ।

२ शम्भुः । अग्निविशेषः । व० २२३ । ५ ॥
 शम्भुवठा । सुबलराजस्य पुत्री । गान्धार्याः स्वसा ।
 धृतराष्ट्रस्य भार्या । आ० १९९ । २४ ॥
 शम्भ्याकः । (शम्पाकः ।) ब्राह्मणः । शां०
 १७५ । २ ॥
 + शम्भ्याकगीता । दारिद्र्यधनिकत्वयोः क्रमेणा-
 र्थानर्थसाधनत्वे । शां० १७५ ॥
 + शम्भ्यादानफलं । अश्व० १०३ । १९ ॥
 शरणः । सर्पः । आ० ५७ । ६ ॥
 + शरणागतरक्षणफलं । अनु० ६७ ॥
 + शरतल्पं । भीष्मस्य प्रायोपवेशनार्थमर्जुनेन
 निर्मितं बाणमयं तल्पं । आ० २ । २५२ ॥
 भी० १२० । १५ ॥ द्रो० ३ । १ ॥
 शरद्वान् । ऋषिः । आ० ६४ । १४९ ॥
 [विन्ध्याश्वनामकपाञ्चालपुत्रस्याहल्याभर्तुगौतमस्य
 वंशे उत्पन्नस्य सत्यधृतेः पुत्रः । भा० ९ । २१ ॥]
 तत्पुत्रौ कृपी कृपाचार्यश्च । आ० ६४ । १४९ ॥
 तस्य तपस्यतो जालवतीनामकाप्सरोदर्शनात्कन्याच्छ-
 रस्तम्बे पतिताद्रेतसः कृपस्य कृप्याश्चोत्पत्तिः ।
 आ० १४० । २-२० ॥
 १ शरभः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २६ ॥
 २ शरभः । सर्पः । आ० ५७ । ११ ॥
 ३ शरभः । क्षत्रियः । शिशुपालस्य पुत्रः । तेना-
 श्वमेधाश्वरक्षणार्थमागतस्यार्जुनस्य पूजनं । अश्व०
 ८४ । ३ ॥
 ४ शरभः । क्षत्रियः । गान्धारराजस्य सुबलस्य
 पुत्रः । भीमसेनेन हतः । द्रो० १५८ । २३ ॥
 ५ शरभः । राजर्षिः । स० ८ । १४ ॥
 शरभङ्गः । गौतमकुलोत्पन्नः ब्रह्मर्षिः । व०
 २७८ । ४७ ॥
 शरभङ्गाश्रमः । व० ८३ । ४२ ॥ दण्डकारण्ये
 गोदावरीतीरे । व० २७८ । ४६ ॥
 + शरभयवेदमनिर्माणं । हयाप्यायनार्थमर्जुनेन ।
 द्रो० ९९ । ६३ ॥

शरावती । नदी । भी० ९ । २० ॥ The
 river Sabarmati in Guzerat. Ahme-
 dabad stands on this river. 2. Sara-
 wati appears to be the corruption
 of the river Saraswati in Fyzabad
 (Oudh.)
 शरासनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० १३१ । ४ ॥ भीमसेनेन हतः । द्रो०
 १३६ । २० ॥
 + शरीरस्य पाञ्चभौतिकत्वं । शां० १८२ ।
 ४ ॥
 शर्मिष्ठा । असुरराजस्य वृषपर्वणः पुत्री ।
 ययातेर्द्वितीया भार्या । तत्पुत्राः द्रुष्टुः अनुः
 पूरुश्च । आ० ६३ । ७ ॥ ६९ । ३८ ॥
 ७७ । २१ ॥
 तया देवयान्याः कूपे प्रक्षेपः । आ० ७२ । १३ ॥
 तया पुत्रोत्पादनार्थं ययातिं प्रति प्रार्थना । आ०
 ७६ । ३६ ॥
 तस्याः पुत्रोत्पत्तिः । आ० ७६ । ४३ ॥
 [तस्याः कथा । भा० ९ । १८ ॥ मत्स्य० २७-३२ ॥]
 १ शर्यातिः । क्षत्रियः । सू० वं० वैवस्वतमनोः
 पुत्रः । तस्य कन्या सुकन्या । व० १२३-१२६ ॥
 २ शर्यातिः । क्षत्रियः । सो० वं० प्राचीन्वतः
 पुत्रः । तन्माता आशमाकी । तद्भार्या त्रिशङ्को-
 र्देहिता । तत्पुत्रोऽहंयातिः । आ० ६३ । १२ ॥
 १ शलः । क्षत्रियः । सू० वं० परीक्षितपुत्रः । तद्भ्रातरौ
 दलो बलश्चेति । व० १९५ । ३८ ॥
 तस्य मृगयार्थं वनगमनं । तत्र वामदेवऋष्याश्रमग-
 मनं च । व० १९५ । ३८-४२ ॥
 २ शलः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 आ० १३१ । ४ ॥ क० ४६ । ८ ॥
 ३ शलः । सर्पः । आ० ५७ । ५ ॥
 ४ शलः । क्षत्रियः । सो० वं० कुरुपुत्रजहुवंशीयस्य
 बाह्लीकराजपुत्रस्य सोमदत्तस्य पुत्रः । तद्भ्रातरौ
 भूरिः भूरिश्रवाश्चेति । आ० २०१ । १५ ॥

द्रौपदेयैर्हतः । द्रो० १०८ । १-११ ॥
 [भा० ९ । २२ ॥]
 तत्पुत्रस्य वधः घृष्टद्युम्नेन । भी० ६१ ॥
 तच्छववर्णनं । स्त्री० २४ । ९ ॥
 शलकरः । सर्पः । आ० ५७ । ९ ॥
 १ शलभः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २६ ॥
 २ शलभः । पाण्डवपक्षीयः । कश्चन चैद्यः क्षत्रियः ।
 कर्णेन हतः । क० ५१ । ५० ॥
 शल्यः । मद्रराजः । आर्तायनिः । मद्रदेशाधिपतेः
 ऋतायनस्य पुत्रः । तत्त्वसा पाण्डोर्भार्या माद्री ।
 अतिरथः । उ० १६५ । २६ ॥ भी० ६२ ।
 १४ ॥
 तस्य संह्लादांशत्वं । आ० ६८ । ६ ॥
 तत्पुत्रौ रुक्माङ्गदो रुक्मरथश्च । आ० २०१ ।
 १३-१४ ॥
 तस्य पराजयो भीमसेनेन । आ० २०५ ।
 ३४ ॥ द्रो० १५ ॥
 तस्य युद्धे साहाय्यकरणार्थमागमनं । उ० ८ । १ ॥
 तद्युद्धवर्णनं । द्रो० १५ ॥
 तस्य सैनापत्येऽभिषेकः । श० ६ । १४ ॥
 तेन कर्णस्य तेजोहरणार्थं तदुपालम्भः । क० ३१ ।
 ३३ ॥
 तद्गृहणं कर्णेन । क० ३७ ॥
 तेन दुर्योधनप्रार्थनया कर्णसारथ्याभ्युपगमः । क०
 २३ ॥
 तेन कर्णस्य युद्धप्रोत्साहनं । क० ८३ । ३८-४८ ॥
 तत्पराक्रमवर्णनं । श० १२ ॥
 तस्य भीमसेनेन सह गदायुद्धं । द्रो० १५ ॥ श०
 ११ ॥
 तस्य वधो युधिष्ठिरेण । श० १६ । ५० ॥
 तद्वधकथा संक्षेपेण । श० १ । १० ॥
 तदनुजवधो युधिष्ठिरेण । श० १६ । ६० ॥
 + शवानां युद्धे मृतानां वर्णनं गान्धार्या । स्त्री०
 १६-२२ ॥

शशबिन्दुः । राजर्षिः । स० ८ । २७ ॥ शा०
 २८ । १०५ ॥ [वृष्णिवंश्यस्य चित्ररथस्य पुत्रः ।
 भा० ९ । २३ ॥]
 तस्य शतसहस्रं भार्याः । एकैकस्यां भार्याया सहस्रं
 सहस्रं पुत्राः । द्रो० ६५ । २ ॥
 तस्य कथा । द्रो० ६५ ॥ शा० २८ ।
 १५-१०० ॥ २०७ । ११ ॥
 [तत्पुत्री बिन्दुमती मान्धातुर्भार्या । भा० ९ । ६ ॥
 वायु० ८८ ॥]
 शशधानतीर्थं । व० ८० । ११४ ॥
 शशलोमा । राजर्षिः । आश्र० २१ । १४ ॥
 शशादः । क्षत्रियः । सू० वं० इक्ष्वाकुपुत्रस्य
 विकुक्षेर्नामान्तरं । तत्पुत्रः ककुत्स्थः । व०
 २०५ । १ ॥
 [तस्य कथा । भा० ९ । ६ ॥]
 शशिकाः । (शशकाः) देशः । भी० ९ ।
 ४६ ॥
 शाकद्वीपः । भी० ११ । ८ ॥
 शाकलः । मद्रदेशस्य राजधानी । स० ३५ ।
 १४ ॥ क० ३७ । ३५ ॥ चन्द्रभागेरावत्योर्मध्ये
 विद्यमानो देशः ॥ The capital of Madra
 Desa.
 शाकलद्वीपः । अयं इन्द्रप्रस्थस्योत्तरे विद्यमानो
 देशः । ननु द्वीपः । तस्य राजा प्रतिविन्ध्यः ।
 तेन सहार्जुनस्य राजसूयदिग्विजये युद्धं । स०
 २७ । १४ ॥
 शाकल्यः । शिवभक्त ऋषिः । अनु० ४५ ।
 ८४ ॥
 + शाकुनिककथा । ज्ञातिविरोधस्यानर्थहेतुतायां
 दृष्टान्तत्वेन विदुरेण धृतराष्ट्राय कथिता । उ०
 ६४ । १-१६ ॥
 शाक्तेयः । पराशरः । आ० १९८ । १ ॥
 शाखः । स्कन्दस्य मूर्त्यन्तरं । श० ४५ । ३७ ॥
 शाखम्भरी । देव्याः स्थानं । व० ८२ । १२ ॥
 शाण्डिली । शाण्डिल्यऋषेः कन्या । ऋषभकूट-

पर्वतस्था । उ० ११३ । १ ॥ इयमेव स्वयं-
प्रभा । भी० ८ । ९ ॥ [रा० ४ । ५१ ॥]
तस्या अपध्यानेन गरुडस्य पक्षभ्रंशः । तस्याः प्रसा-
दात्पुनस्तस्य पक्षप्ररोहणं च । उ० ११३ ।
५ ॥ २० ॥ [स्कान्दपु० नागरखं० ८१
—८२ ॥]

तस्याः सुमनानाङ्ग्या राजकन्यया पतिव्रतामाहात्म्यवि-
षये संवादः । अनु० १८५ ॥

१ शाण्डिल्यः । मरीचिपुत्रस्य काश्यपस्य वंशे
उत्पन्नः ऋषिः । तद्वंशे कस्मिंश्चित्काले वैश्वानर-
नामामिरुत्पन्न इत्यग्नेः शाण्डिल्यगोत्रत्वं । स०
४ । २३ ॥ शां० ४६ । ७ ॥

२ शाण्डिल्यः । अग्नेर्जात ऋषिः । अनु०
५३ । २६ ॥

शान्तः । अहर्नामकवसोः पुत्रः । आ० ६७ । २३ ॥

शान्तनवः । भीष्मः । आ० १०८ । ३ ॥

शान्तनुः । शन्तनुशब्दं पश्यत ।

तस्योत्पत्तिः । आ० १०३ । २०—२१ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० १०३ । २२ ॥

तस्य पूर्वजन्मनि महाभिषड्नामकसूर्यवंशीयराजत्वं ।

आ० १०३ । २१ ॥

तेन कृपाचार्यस्य कृप्याश्च पोषणं । आ० १४० ।
१३—१८ ॥

तस्य गङ्गाया विवाहः । आ० १०४ ॥ [देवीमा०
२ । ३ ॥]

तस्य दाशराजकन्यया सत्यवत्या विवाहः । आ०
१०८ । १ ॥

तस्य गङ्गायां जातः पुत्रो भीष्मः । आ० ६३ ।
५० ॥

तस्य सत्यवत्यां जातौ पुत्रौ चित्राङ्गदो विचित्रवीर्यश्च ।
आ० ६३ । ५२ ॥ १०८ । ३ ॥

[तच्छूद्राद्धकरणकाले भीष्मेण द्रुमेणैव पिण्डनिक्षेपः ।
हरि० १ । १६ ॥]

[तस्य कथा । भा० ९ । २२ ॥ तस्य परिवेत्तृत्वात्त-

द्राज्ये अनावृष्टिः पश्चात्तच्छान्तिश्चेत्यादिकथा ।
विष्णु० ४ । २० ॥]

शान्ता । अङ्गराजस्य रोमपादस्य पुत्री । ऋश्यश्व-
ङ्गऋषेर्भार्या । व० ११४ । ११ ॥

[सा दशरथस्य पुत्री लोमपादाय दत्ता । भा० ९ ।
२३ ॥]

[सा लोमपादस्यैव पुत्री । तस्यैव दशरथ इति
नामान्तरं । हरि० १ । ३१ ॥]

शान्तिः । अङ्गिरसः पुत्रः । अनु० १३२ । ४२ ॥

शारदण्डायनिः । क्षत्रियः । केकयः । तद्भार्या
श्रुतसेना । तत्पुत्रा दुर्जयप्रभृतयः । आ०
१२६ । ३७ ॥

शारद्वतः । कृपाचार्यः । आ० १५२ । ३० ॥

१ शारद्वती । द्रोणाचार्यभार्या कृपी ।

२ शारद्वती । अप्सराः । आ० १३२ । ४६ ॥

शार्ङ्गरवः । ऋषिः । जनमेजयकृते सर्पसत्रे
ऋत्विग्व्रह्मा । आ० ५३ । ६ ॥

शार्दूली । क्रोधवशायाः पुत्री । सिंहव्याघ्राणां
माता । आ० ६७ । ६१—६५ ॥

शालग्रामः । क्षेत्रं । व० ८२ । १२४ ॥
A Place near the source of the
river Gandaki.

शालिपिण्डः । सर्पः । आ० ३५ । १४ ॥

शालिशिराः । देयगन्धर्वः । आ० ६६ ।
४४ ॥

शालिशूर्पं । तीर्थं । व० ८१ । १०७ ॥

शालिहोत्रः । कपिलऋषेः पुत्रः अश्वशास्त्रप्रणेता ।
१६८ । ५ ॥ व० ६९ । ३० ॥

शालिहोत्रसरः । तत्र पाण्डवानां गमनं । आ०
१६८ । २ ॥

शालूकिनी । तीर्थं । व० ८१ । १३ ॥

१ शाल्मलिः । क्षत्रियः । सो० वं० अविक्षितः
पुत्रः । आ० १०१ । ४० ॥

२ शाल्मलिः । द्वीपः । भी० १२ । ६ ॥

३ शाल्मलिः । वृक्षः । शां० १५३ । ४ ॥

तस्य कथा । शां० १५३—१५५ ॥

शाल्वः । शाल्वशब्दं पश्यत ।

शिशुमारः । (शिशुमारः) । भगवतो
नारायणस्यावतारः । अश्व० ११५ । ५६ ॥

[भा० ५ । २३ ॥ विष्णु० २ । ९ ॥]

शिखण्डी । पाञ्चालराजस्य द्रुपदस्य प्रथमः पुत्रः ।
स प्रथमं स्त्री भूत्वा अनन्तरं पुंस्त्वं प्राप्तः ।
आ० ६४ । १६७ ॥ ११० । २९ ॥ रथमुत्थः ।
उ० १७१ । १ ॥

तस्य स्त्रीपूर्वत्वं । उ० १७२ । २० ॥ १८८ । ५ ॥
तस्य द्रोणाद्धनुर्विद्याभ्यासः । उ० १८९ । २ ॥
तस्य दशार्णाधिपतेर्हिरण्यवर्मणः पुत्र्या विवाहः ।
उ० १८९ । ८ ॥

तस्य पुंस्त्वप्राप्तिः । उ० १९२ । १० ॥

तत्पुत्रौ क्षत्रदेवः ऋक्षदेवश्च । द्रो० २३७ ।
२५ ॥

तस्य युद्धं । भी० १०८ ॥

तस्य कृतवर्मणा पराजयः । क० १७ । २१—४० ॥

तस्य वधः शिबिरेऽश्वत्थाम्ना । सौ० ८ । ७२ ॥

शिखावर्तः । यक्षः । स० १० । १८ ॥

शिखावान् । ऋषिः । स० ४ । २० ॥

शिनिः । क्षत्रियः । सो० वं० यदुकुलान्तर्गतवृ-
ष्णिकुलोत्पन्नः । तत्पुत्रः युयुधाननाम्नः सात्यकेः
पिता सत्यकः । तस्य सोमदत्तेन सह युद्धं ।
द्रो० १४४ । ११ ॥

[तत्पिता अनमित्रः । भा० ९ । २४ ॥]

शिनिप्रवीरः । क्षत्रियः । सात्यकिः । श०
१९ । २६ ॥

१ शिबिः । हिरण्यकशिपोः पुत्रः । असुरः ।
आ० ६६ । १८ ॥

२ शिबिः । क्षत्रियः । भोजपुरनामकनगराधिपस्य
सो० वं० अनुकुलोत्पन्नस्य उशीनरस्य पुत्रः ।
ययातेर्दौहित्रः । तन्माता माधवी । उ० ११८ ।

२० ॥ स० ८ । १० ॥ व० २०१ । २ ॥

वि० ५३ । १४ ॥ शां० २८ । ३९ ॥

तस्य कथा । व० १३२ ॥ १९७ ॥ द्रो० ५८ ॥

तस्य ययातिना सवादः । आ० ८७ । ८ ॥

तत्पुत्रो गोपतिः । शां० ४८ । ८५ ॥

तत्पुत्राः । वृषादर्भः सुवीरः मद्रः केकयः बृहद्दर्भः
इत्यादयः । तेन स्वपुत्र बृहद्दर्भनामानं हत्वा
ब्राह्मणरूपाय ब्रह्मणे निवेदनं । व० २०१ ।
२० ॥

[तत्पुत्राः वृषादर्भः सुवीरः मद्रः केकयश्च । भा०
९ । २३ ॥]

तत्कृतः । पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ ।
२६ ॥

३ शिबिः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । द्रोणेन
हतः । द्रो० १५६ । १९ ॥

शिरीषकः । सर्पः । उ० १०३ । १४ ॥

शिरीषी । ऋषिः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः ।
अनु० ७ । ५९ ॥

शिलवृत्तिः । ऋषिः । तस्य सिद्धैः संवादः ।
गङ्गामाहात्म्यविषये । अनु० ६५ । १९ ॥

१ शिवः । रुद्रः । महादेवः । रुद्रशब्दं पश्यत ।

२ शिवः । ब्राह्मणः । वितस्त्यस्य पुत्रः । तत्पुत्रः
श्रवाः । अनु० ८ । ६२ ॥

+ शिवसहस्रनामस्तोत्रं । अनु० ४८ ।
३१—१५३ ॥ [लिङ्गपु० ६५ ॥ ९८ ॥
शिवपु० कोटिरुद्रस० ३५ ॥]

१ शिवा । अङ्गिरसऋषेर्भार्या । व० २२७ ।
१ ॥

२ शिवा । अनिलनामकवसोर्भार्या । आ० ६७ ।
२५ ॥

३ शिवा । नदी । भी० ९ । २५ ॥

शिवाः । तन्नामकाः वेदपारगा ब्राह्मणाः दक्षिणस्यां
दिशि स्थिताः । उ० १०९ । १८ ॥

शिशुपालः । क्षत्रियः । सो० वं० यदुपुत्रः

कोष्ठा । तद्वंशीयो ज्यामघः । तद्वंशोत्पन्नस्य
दमघोषस्य पुत्रः । तन्माता श्रीकृष्णस्य पितृष्वसा
श्रुतश्रवा । व० १५ । २॥ स० ६६ । २३॥
[अयं पाण्डवानां मातृष्वस्त्रीयः । भा० ७ । १ ॥
९ । २४ ॥]

तस्य सुनीथ इति नामान्तरं । स० ३९ । ५४ ॥
४२ । १ ॥

तस्योत्पत्तिः । स० ६६ । १ ॥

तद्धननाय भीमसेनेन प्रयतनं । स० ६५ । ९
—१४ ॥

तेन भीष्माचार्योपालम्भः । स० ६४ ॥

तस्य हिरण्यकशिप्वंशत्वं । आ० ६८ । ५ ॥ स०
७० । ४६ ॥

तेन श्रीकृष्णोपालम्भः । स० ३९ । ५१ ॥ ४०॥
तद्वधः श्रीकृष्णेन । स० ७० । ५० ॥ [भा०
१० । ७४ ॥]

तस्य पुत्रः सुकेतुः । द्रोणाचार्येण हतः । क० ३ ।
३२ ॥

तस्यान्यः पुत्रः धृष्टकेतुः । द्रोणाचार्येण हतः ।
द्रो० १२५ । ३९ ॥

तस्य ततोप्यन्यः पुत्रः शरभः । अश्व० ८४ । ३ ॥
तत्पुत्री नकुलभार्या रेणुमती । आ० ६३ । ७८ ॥

तेन बभ्रुभार्यापहारः । स० ६८ । १८ ॥

+ शिशुपालवधपर्व । स० ६३—७२ ॥

+ शिशुरूपी नारायणः । मार्कण्डेयेन तस्य
दर्शनं । व० १९१ । ९१ ॥ [भा० १२ ।
९ ॥]

शिशुरोमा । सर्पः । आ० ५७ । १० ॥

शीघ्रा । नदी । भी० ९ । २९ ॥

शीततोयवहा । नदी । व० ८८ । २५ ॥

शीतपूतना । स्कन्दमातृगणेष्वन्यतमा । व०
२३० । २८ ॥

शीतवनं । क्षेत्रं । व० ८१ । ५९ ॥

+ शीलं । सत्त्वभावः । तस्य धर्मादिकारणत्वं ।
शां० १२४ ॥

१ शुक्रः । क्षत्रियः । गान्धारराजस्य शकुनेरनुजः ।
सुबलराजस्य पुत्रः । इरावता हतः । भी० ९० ।
३०—४९ ॥

२ शुक्रः । कृष्णद्वैपायनपुत्रः । शुकीरूपधारिण्यां
घृताच्यां जातः । आ० ६४ । १३१ ॥
स० ४ । १७ ॥

तदुत्पत्तिकथा । शां० ३३२ ॥ [देवीभा० १ ।
१४ ॥

तेन गन्धर्वादीनां भारतकथाकथनं । आ० १ । १२४ ॥
तस्य व्यासेन सह जगत्सृष्ट्यादिविषये संवादः ।

शा० २३८ ॥

तं प्रति व्यासेन धर्मानुशासनं । शां० ३२९ ॥
तेन विद्याभ्यासार्थं जनकराजसमीपगमनं । शां०
३३३ ॥

तेन कैलासशिखरारोहणं । शां० ३३९ । ६५ ॥
तस्य नारदेनोपदेशः । शां० ३३७—३३९ ॥

[तस्य भार्या पितृणां कन्या पीवरी । तत्पुत्री अणुहस्य
भार्या कृत्वी यस्याः पुत्रो ब्रह्मदत्तः । भा० ९ । २१ ॥
मत्स्य० १५ ॥ हरि० १ । १९—२० ॥]

[तस्य भार्या पितृणां कन्या पीवरी । तत्पुत्राश्चत्वारः ।
कृष्णः गौरप्रभः भूरिः देवश्रुतः इति । तत्कन्या
कीर्तिः अनुहस्य भार्या । इति देवीभा० १ ।
१९ ॥]

३ शुक्रः । रावणमन्त्री राक्षसः । व० २८४ ।
५२ ॥

४ शुक्रः । पक्षी । तेन सहेन्द्रस्य संवादः । अनु०
११ ॥

शुकी । ताम्रायाः पुत्री । तत्पुत्राः शुक्रपक्षिणः ।
आ० ६७ । ५९ ॥

१ शुक्तिमती । शुक्तिमत्पर्वतादुत्पन्ना नदी ।
आ० ६४ । ४८ ॥ भी० ९ । ३५ ॥
The river Suvarnaekha in Orissa.
2. The river Vetravati in Malwa.

२ शुक्तिमती । शुक्तिमती नदीतीरस्था चेदिदेशस्य
राजधानी । धृष्टकेतोर्नगरी । व० २२ । ५० ॥

तस्यां कोलाहलनाम्नः पर्वतादुपरिचरवसुभार्याया गि-
रिकाया उत्पत्तिः । आ० ६४ । ५१-५३ ॥

शुक्तिमान् । पर्वतः । स० ३१ । ५ ॥ भी०
९ । ११ ॥ The western portion of the
Vindhya Range near Ujjain.

१ शुक्रः । भृगोः पुत्रः । तन्माता पुलोमा । तस्य
भ्राता च्यवनः । आ० ६७ । ४२ ॥ स०
११ । २९ ॥ तत्पुत्री देवयानी । आ० ७४ ।
१ ॥

तस्य कथा । आ० ६९—७७ । शां० २९५ ॥

तद्भार्या शतपर्वा । उ० ११७ । १३ ॥

[तद्भार्या प्रियव्रतपुत्री ऊर्जस्वती । तस्याः पुत्री
देवयानी । भा० ५ । १ ॥]

[तद्भार्या पुरन्दरस्य कन्या जयन्ती । तस्याः पुत्री
देवयानी । मत्स्य० ४७ ॥]

तत्पुत्री देवी । सा वरुणस्य भार्या । आ० ६७ ।
५२ ॥

[तन्मातुर्विष्णुना हननं । वायु० ९७ । देवीभा०
४ । ११ ॥ मत्स्य० ४७ ॥]

[तत्पुत्रौ शण्डामकौ । भा० ७ । ५ ॥]

तेन कुबेराद्धनापहारः । शां० २९५ । ९ ॥

तेन रुद्रशिश्नाद्बहिर्निर्गमनं । शां० २९५ । ३२ ॥

तन्नामनिर्वचनं । शां० २९५ । ३२ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ ।
२४ ॥

तस्य पुष्पधूपदीपादिदानविषये महाबलिना संवादः ।
अ० १५५ ॥

२ शुक्रः । शर्यातिः पुत्रः । तेन पाण्डवेभ्यो
धनुर्विद्योपदेशः । आ० १३३ । ५१ ॥

३ शुक्रः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः पाञ्चात्यः ।
कर्णेन हतः । क० ५१ । ४६—४७ ॥

१ शुचिः । प्रायश्चित्ताग्निः । व० २२३ । २४ ॥
२६ ॥

२ शुचिः । विश्वामित्रऋषिपुत्रः । अनु० ७ ।
५४ ॥

३ शुचिः । चेदिराजस्य सुबाहोः सार्थवाहः । व०
६१ । १२७ ॥

शुचिका । अप्सराः । आ० १३२ । ४४ ॥

शुचिश्रवाः । श्रीमान्नारायणः । तन्नामनिर्वचनं ।

शा० ३५२ । २६ ॥

शुचिस्मिता । अप्सराः । स० १० । ११ ॥

शुद्धास्पदं । तीर्थं । व० ८१ । ७७ ॥

शुनकः । ऋषिः । च्यवनपुत्रस्य प्रमतेः पुत्रः ।

तन्माता घृताची । तद्भार्या मेनकायाः पुत्री स्थू-

लकैशेन पोषिता प्रमद्वरा । तत्पुत्रः शौनकस्य

पिता शुनकः । आ० ८ । स० ४ । २३ ॥

अनु० ८ । ६५ ॥

२ शुनकः । क्षत्रियः । सो० वं० आयोर्वैशोत्प-

न्नस्य गृत्समदस्य पुत्रः । आ० ६८ ॥ ३८ ॥

+ शुनः कथा । शां० ११६—११७ ॥

शुनदशेषः । भृगुकुलोत्पन्नस्य ऋचीकऋषेर्म-

ध्यमः पुत्रः । यो हरिश्चन्द्रयज्ञे पशुभूतो विश्वामि-

त्रेण मोचितः । अनु० ६ । ६ ॥

[तस्य कथा । भा० ९ । ७ ॥ हरि० १ । २७ ॥

रा० १ । ६१ ॥ देवीभा० ७ । १६ ॥

ऋचीकस्यैव अजीगर्त इति नामेति भाति ।

शुनस्सखः । त्रिदण्डसंन्यासरूपवानिन्द्रः । अनु०

१४२ । ४५ ॥

शुभा । गान्धारराजस्य सुबलस्य पुत्री । आ०

११९ । १० ॥

शुभाङ्गदः । द्रौपदीस्वयंवराथमागतः कश्चन

क्षत्रियः । आ० २०१ । २२ ॥

शुभाङ्गी । सो० वं० कुरुराजस्य भार्या । तत्पुत्रो

विदूरथः । आ० ६३ । ४२ ॥

शूद्रः । चतुर्थवर्णः । तस्य लक्षणं । शां० १८७ ।

७ ॥

तस्य कुलपतेश्च कथा । अनु० ३१ ॥

तस्याध्ययनं नास्ति । अनु० ३१ । ४—५ ॥

अश्व० ११८ । १३ ॥

त प्रत्युपदेशस्यानर्थहेतुत्वं । अनु० ३१ ॥
 तस्य धर्माः । अनु० १४६ । १ ॥ अश्व०
 ११८ । १५ ॥
 तस्य यतिशुश्रूषाधिकारः । अनु० १४७ ॥
 शूरः । क्षत्रियः । यदुकुलोत्पन्नस्य देवमीढस्य पुत्रः ।
 तद्भार्या मारिषा । तत्पुत्रा वसुदेवादयः । आ०
 ६८ । १२९ ॥ १२० । १ ॥
 तस्य पुत्र्यः कुन्तीप्रभृतयः । कुन्तीशब्दे द्रष्टव्याः ।
 [भा० ९ । २४ ॥ हरि० १ । ३४ ॥]
 शूरसेनः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः पार्श्वाल्यः ।
 कर्णेन हतः । क० ४३ । १५ ॥
 शूरसेनाः । देशः । तस्य राजधानी मथुरा ।
 भी० ९ । ३९ ॥ ५२ ॥ The kingdom of
 which Mathura was the capital.
 शूरसेनी । सो० वं० पूरोः पुत्रस्य प्रवीरस्य
 भार्या । तत्पुत्रो मनस्युः । आ० ८८ । ५ ॥
 शूर्पणखा । (शूर्पणखी) खरराक्षसस्य स्वसा
 राक्षसी । राकायाः पुत्री । व० २७६ । ८ ॥
 तस्या नासिकाछेदो लक्ष्मणेन । व० २७८ ॥
 शूर्पारकः । देशः । जामदग्न्यावासभूतः । शां०
 ४८ । ६८ ॥ स० ३२ । ६७ ॥ व० ८३ ।
 ४३ ॥ Shurpalya near Jamkhandi in
 the District of Bijapur. (Bombay.)
 + शूलारोपणं । माण्डव्यस्य । आ० ११६ ।
 १४ ॥
 + शृगालः । सगालशब्दं पश्यत ।
 तस्यामिवक्रवः । व० २२६ । १८ ॥
 शृङ्गबेरः । सर्पः । आ० ५७ । १३ ॥
 शृङ्गबेरपुरं । भागीरथ्या उत्तरतीरस्थं गुहनामकस्य
 निषाधाधिपस्य पुरं । व० ८३ । ६५ ॥
 Sringaur on the river Ganges, eight-
 een miles north west of Allahabad
 १ शृङ्गवान् । पर्वतः । स० २९ । ६३ ॥
 भी० ६ । ५ ॥

२ शृङ्गवान् । गालवस्य ऋषेः पुत्रः । तद्भार्या
 वृद्धकन्या । शा० ५३ । १५ ॥
 शृङ्गी । आङ्गिरसकुलोत्पन्नस्य शमीकऋषेः गवि
 जातः पुत्रः । आ० ४० । २५ ॥ ५० । २ ॥
 तेन परीक्षिद्राजाय शापदानं । आ० ४१ । १४ ॥
 [भा० १ । १८ ॥]
 तस्य स्वपित्रा शमीकेन सह राज्ञे शापदानस्य युक्ता-
 युक्तताया विवादः । आ० ४२ । १-११ ॥
 + शृङ्गाटकव्यूहः । पाण्डवानां । भी० ८७-
 १७ ॥
 शेषः । कद्रूपुत्रो नागः । आ० ३५ । ५ ॥
 ६६ । ४१ ॥
 तेन तपश्चरणं ब्रह्मणो वरलाभः पृथिवीधारणं च ।
 आ० ३६ । ५-२२ ॥
 शैखावत्यः । ऋषिः । भीष्मात्साल्वाच्च प्रतिनि-
 वृत्तया अम्बया तस्याश्रमे तपश्चरणं । उ०
 १७५ । ३९-४६ ॥
 १ शैव्यः । वृष्णिवंश्यः क्षत्रियः । युधिष्ठिरसभायां ।
 स० ४ । ३१ ॥
 २ शैव्यः । गोवासनः क्षत्रियः । द्रो० ९५ ।
 ३९ ॥
 ३ शैव्यः । श्रीकृष्णस्य रथाश्वचतुष्टयेऽन्यतमः ।
 व० २० । १३ ॥ अश्व० ११८ । ५६ ॥
 ४ शैव्यः । कोटिकाश्यः । व० २६८ । २ ॥
 ५ शैव्यः । वृषादर्भिः । अनु० १४१ । १२ ॥
 ६ शैव्यः । श्रीकृष्णेन निर्जितः कश्चन क्षत्रियः ।
 व० १२ । ३१ ॥
 १ शैव्या । नदी । भी० ९ । २४ ॥
 २ शैव्या । प्रतीपभार्या सुनन्दी । तत्पुत्रा देवापि-
 प्रभृतयः । आ० ६३ । ४७ ॥
 ३ शैव्या । श्रीकृष्णभार्या मित्रविन्दा । मौ०
 ८ । ७४ ॥
 ४ शैव्या । सूर्यवंश्यस्य सगरराजस्य पत्नी सुमतिः ।
 तत्पुत्रोऽसमञ्जाः । व० १०५ । १० ॥

५ शैव्या । युमत्सेनराजस्य भार्या । सत्यवतो
माता । व० २९९ । २ ॥

शैलाभः । विश्वेषु देवेष्वन्यतमः । अनु० १३८ ।
३२ ॥

शैलालयः । क्षत्रियः । भगदत्तस्य पितामहः ।
आश्र० २१ । १० ॥

शैलूषः । गन्धर्वः । स० १० । २७ ॥

शैलोदा । नदी । स० २९ । ४२ ॥

शैवलाः । देशः । भी० ९ । ५४ ॥

शोणः । नदः । व० ८३ । ८ ॥ स० ९ ।
२५ ॥

शोणा । नदी । भी० ९ । २९ ॥ The river
Sone, it was the western boundary of
Magadha.

शोणाश्वः । द्रोणाचार्यः । वि० ५६ । ६ ॥
द्रो० १२५ । २ ॥

शोणितोदः । यक्षः । स० १० । १८ ॥

+ शौचं । गुणः । तन्निरूपणं । अनु० १७० ॥

शौनकः । भृगुवंश्यः । नैमिशारण्यवासी कुलपतिः
भारतादीतिहासपुराणानां सौतिमुखाच्छ्रोता ।
आ० १ । ५ ॥ ४ । १ ॥ शां० ३४८ ।
९.१ ॥

तद्वंशकथनं । आ० ५ । ६-११ ॥

१ शौनकः । इन्द्रोत्तापरनामा विप्रः । तेन पूरोः
पुत्रस्य जनमेजयस्य ब्रह्महत्याया अश्वमेधयाजने-
नापनोदनं । शां० १४९-१५१ ॥

२ शौनकः । युधिष्ठिरेण सह वने उषितवान्क-
श्चन ब्राह्मणः । व० २ । १४ ॥ २६ । २३ ॥
८३ । १२१ ॥

+ इमशानवृक्षः । तस्मिन्पाण्डवानामायुधनिक्षेपः ।
वि० ७ ॥

श्यामः । पर्वतः । भी० ११ । १९ ॥

श्यामायनः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु०
७ । ५५ ॥

+ श्येनकपोतीयं । (श्येनकपोतोपा-
ख्यानं) । व० १३२ । २१ ॥ २०० ॥
अनु० ६७ ॥

श्येनचित्रः । क्षत्रियः । अनु० १७७ । ७० ॥
१ श्येनजित् । क्षत्रियः । इक्ष्वाकुकुलोत्पन्नस्य
परीक्षितपुत्रस्य दलराजस्य पुत्रः । व० १९५ ।
६३ ॥

२ श्येनजित् । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । उ०
१४१ । २७ ॥

+ श्येनव्यूहः । पाण्डवानां । भी० ६९ । ५ ॥
श्येनी । ताम्रायाः पुत्री । विनतापुत्रस्यारुणस्य
भार्या । तत्पुत्रौ संपातिर्जटायुश्च । आ० ६७ ।
५७ ॥

श्रद्धा । स्वायंभुवमन्वन्तरीयदक्षप्रजापतेः पुत्री ।
धर्मप्रजापतेर्भार्या । आ० ६७ । १४ ॥

श्रद्धा । सूर्यस्य दुहिता । शां० २७० । ८ ॥

श्रवाः । शिवनामकब्राह्मणस्य पुत्रः । तत्पुत्रस्तमः ।
अनु० ८ । ६३ ॥

+ श्राद्धं । पैतृकं कर्म । तत्र त्रीणि पवित्राणि ।
आ० ८७ । २९ ॥

तत्र वर्ज्यानि धान्यानि । अनु० १३८ ॥

तत्रानर्हा ब्राह्मणाः । अनु० ६१ ॥ १३७ ॥

तद्दिने मैथुननिषेधः । अनु० १८८ । २४ ॥

+ श्राद्धपर्व । स्त्री० २६-२७ ॥

+ श्राद्धप्रकरणं । अनु० १३४-१३९ ॥
१८८ ॥ २३८ ॥ [हरि० १ । १६-२४ ॥]

गरुडपु० २१८-२२० ॥ मार्कण्डे० २८-
३० ॥]

श्रावस्तः । (शावस्तः) । क्षत्रियः । सू० वं०
युवनाश्वस्य पुत्रः । श्रावस्तीनामकपुर्या निर्माता ।
तत्पुत्रो बृहदश्वः । व० २०५ । ४ ॥ [भा०
९ । ६ ॥]

श्रीः । महालक्ष्मीः । श्रीमतो नारायणस्य भार्या ।
तस्याः क्षीरार्णवादुत्पत्तिः । आ० १८ । ४९ ॥
[भा० ८ । ८ ॥]

तया रुक्मिणी प्रति स्वावासस्थानकथनं । अनु०
३२ ॥

तस्याः भृगुऋषेः ख्यातिनामकभार्यायामुत्पत्तिः ।
आ० ६७ । ५१ ॥ [भा० ४ । १ ॥]

तस्याः शक्रेण संवादः । शां० २३२ ॥

श्रीकुञ्जतीर्थ । व० ८१ । १०८ ॥

श्रीतीर्थ । व० ८१ । ४६ ॥

श्रीपर्वतः । व० ८३ । १९ ॥ [तस्य श्रीशैल
इति प्रसिद्धं नाम । कृष्णाजिल्लायां कृष्णानदीतीरे
वर्तते । तदुपरि मल्लिकार्जुननाम्नः शिवस्य स्थान-
मस्ति ।]

श्रीमान् । दत्तात्रेयपुत्रस्य निमिऋषेः पुत्रः । अनु०
१३८ । ५ ॥

श्रीवहः । सर्पः । आ० ३५ । १३ ॥

श्रुतः । पाञ्चालराजस्य द्रुपदस्य पुत्रः । रात्रियुद्धे
अश्वत्थाम्ना हतः । द्रो० १५७ । १८२ ॥

१ श्रुतकर्मा । क्षत्रियः । सो० वं० अर्जुनस्य
पुत्रः । तन्माता द्रौपदी । अस्य श्रुतकीर्तिरिति
नामान्तरं । आ० २४७ । ७५ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० २४७ । ७९ ॥

२ श्रुतकर्मा । क्षत्रियः । सो० वं० सहदेवस्य
पुत्रः । तन्माता द्रौपदी । तस्य श्रुतसेन इति
नामान्तरं । भी० ४५ । ६६ ॥ द्रो० २३ ।
३२ ॥

तस्य सुदक्षिणनामकेन काम्भोजराजेन युद्धं । भी०
४५ । ६६ ॥

तस्य वधः शिबिरे अश्वत्थाम्ना । सौ० ८ । ६६ ॥

श्रुतकीर्तिः । क्षत्रियः । सो० वं० अर्जुनपुत्रः ।
तन्माता द्रौपदी । तस्य श्रुतकर्मेति नामान्तरं ।
आ० ६३ । ७४ ॥ ६४ । १६५ ॥ २४७ ।
७५ ॥ द्रो० २३ । ३३ ॥

तस्य शल्येन पराजयः । क० १३ ॥

श्रुतञ्जयः । क्षत्रियः । त्रैगर्तः । अर्जुनेन हतः ।
क० १८ । ११ ॥

श्रुतध्वजः । मत्स्यराजस्य विराट्स्य आता । द्रो०
१५९ । ४० ॥

१ श्रुतर्वा । कश्चन क्षत्रियः । तत्सक्राशं प्रति
धनार्जनार्थमगस्त्यस्य गमनं । व० ९६ । १ ॥

२ श्रुतर्वा । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
भीमसेनेन हतः । शा० २५ । २९ ॥

श्रुतवर्मा । क्षत्रियः । धार्तराष्ट्रनाममध्यपठितत्वाद-
यमपि धृतराष्ट्रपुत्र इति भाति । क० ४ ।
१८ ॥

श्रुतश्रवा । चेदिराजस्य दमघोषस्य भार्या ।
वसुदेवस्य भगिनी । श्रीकृष्णस्य पितृष्वस्रा ।
तत्पुत्रः शिशुपालः । व० १५ । २ ॥

१ श्रुतश्रवाः । क्षत्रियः । स० ८ । ९ ॥

२ श्रुतश्रवाः । ऋषिः । पाण्डवप्रपौत्रजनमेजयस्य
पुरोधसः सोमश्रवसः सप्या जातः पुत्रः । आ०
३ । १३ ॥ ५३ । ९ ॥

१ श्रुतसेनः । तक्षकपुत्रः सर्पः । आ० ३ ।
१४१ ॥

तद्भ्राता अश्वसेनः । आ० २५३ । ५ ॥ क०
९७ । १२ ॥

२ श्रुतसेनः । क्षत्रियः । सो० वं० सहदेवस्य
पुत्रः । तन्माता द्रौपदी । आ० ६३ । ७४ ॥
६४ । १६६ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० २४७ । ८१ ॥

३ श्रुतसेनः । पाण्डवपौत्रस्य परीक्षितः पुत्रः ।
जनमेजयस्य आता । आ० ३ । १ ॥

श्रुतसेना । शारदण्डायनिभार्या । आ० १२६ ।
३७ ॥

श्रुतानीकः । क्षत्रियः । विराट्स्य आता । द्रो०
१५९ । ४० ॥

श्रुतान्तः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
भीमसेनेन हतः । शा० २५ । ९ ॥

१ श्रुतायुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
भीमसेनेन हतः । क० ४६ । ७—११ ॥

२ श्रुतायुः । द्रौपदीस्वयंवरायमागतः कश्चन क्षत्रियः । आ० २०१ । २१ ॥ स० ४ । ३४ ॥

३ श्रुतायुः । क्षत्रियः । कालिङ्गः । तद्भ्राता अश्रुतायुः । क० ७६ । १४ ॥ तस्य भीमेन सह युद्धं । भी० ५४ ॥ अर्जुनेन हतः । द्रो० ९३ । २४ ॥

तत्पुत्रौ दीर्घायुः नियुतायुश्च । तयोर्वधः । द्रो० ९३ । २७-२९ ॥

श्रुतायुधः । क्षत्रियः । कालिङ्गः । स० ४ । ३२ ॥ भी० १६ । ६ ॥

सः वरुणात्पर्णाशानद्यां जातः । श्रीकृष्णं प्रति स्नेन प्रयुक्तया गदया प्रतिनिवृत्तया हतः । द्रो० ९२ । ५८-६० ॥

श्रुतावती । कस्यचन भरद्वाजनामकस्य ब्राह्मणस्य पुत्री । तया केनचिद्ब्राह्मणेन दत्तानां बदराणां पाचनार्थं स्वपादयोरपि दाहनं । शा० ४९ । १-३२ ॥

श्रुताहः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । अश्वत्थाम्ना हतः । द्रो० १५७ । १८२ ॥

श्रेणिमन्तः । क्षत्रियाः । स० ७८ । ९२ ॥

श्रेणिमान् । क्षत्रियः । आ० ६८ । ५१ ॥ २०१ । ११ ॥ स० ३२ । ५ ॥ उ० १५१ । ६३ ॥ अतिरथः । उ० १७१ । २७ ॥ द्रो० २३ । ४२ ॥

श्रौतश्रवः । गिशुपालः । व० १५ । २ ॥

+ श्वपचविश्वामित्रसंवादः । शां० १४१ ॥

१ श्वसनः । अमृतरक्षको देवः । तेन साकं गरुडस्य युद्धं । आ० ३२ । १९ ॥

२ श्वसनः । सर्पः । आ० ५७ । १७ ॥

+ श्वा । शुनकः । तस्य पुनः श्वानो भविष्यसीति शापदानकथा । शां० ११६-११७ ॥

तेन सह पाण्डवानां स्वर्गं प्रति गमनं । महा० १ । २६ ॥

श्वानलोमापहनीर्थः । व० ८१ । ६१ ॥

श्वासा । श्वसनस्य माता । आ० ६७ । १९ ॥

१ श्वेतः । मत्स्यराजस्य विराटस्य पुत्रः । तस्य प्रथमभार्याया सुरथायां जातः । वि० २१ । १८ ॥ उत्तरकुमारस्य आता । भी० ४७ । ४४ ॥

तस्य सगर्भ्यो आता शङ्खः । वि० २१ । १८ ॥

तस्य वधो भीष्माचार्येण । भी० ४८ । ११ ॥

२ श्वेतः । पर्वतः । व० २२७ । ११ ॥ भी० ६ । ४ ॥ ५३ ॥

तत्र राजसूयदिविजयेऽर्जुनस्य गमनं । स० २८ । २९ ॥

३ श्वेतः । प्राक्कालीनः कश्चन क्षत्रियः । इन्द्रस्य विमाने । वि० ५३ । १३ ॥

४ श्वेतः । क्रोधवशापुत्र्याः श्वेतायाः पुत्रो दिग्गजः । आ० ६७ । ६६ ॥

श्वेतकिः । सततं यज्ञनिरतः कश्चन क्षत्रियः । यस्य यज्ञेषु हविषामदनेनाग्नेरजीरणरोगः समभवत् । आ० २४९ । १७-६९ ॥

श्वेतकेतुः । गौतमकुलोत्पन्नस्योद्दालकस्य पुत्रः । तस्य आरुणिरिति नामान्तरं । तस्य आता नचिकेताः । तस्य स्वसा कहोडकृषेर्भार्या सुजाता । तेन स्त्रीपुरुषमर्यादाकरणं । आ० १२८ । १२-४९ ॥

तेन जनमेजयस्य सर्पसत्रे सादस्यकरणं । आ० ५३ । ७ ॥

तस्य देवलनामकविप्रपुत्र्या सुवर्चलया सह ज्ञानिनः पुरुषार्थसिद्धिविषये सवादः । तया सह तस्य विवाहश्च । शां० २२४ ॥

सोऽष्टावक्रस्य मातुलः । व० १३४ । १२ ॥

तस्याष्टावक्रेण सह जनकराजयज्ञाय गमनं । व० १३५ । २१-२३ ॥

श्वेतद्वीपः । श्रीमन्नारायणस्य धामसु श्वेतद्वीपानन्तासनवैकुण्ठाख्येषु त्रिष्वन्यतमं । तद्वर्णनं । शां० ३४३ । ८ ॥

तद्गतभगवन्महिमानुवर्णनं । शां० ३४६-३५३ ॥

तत्र नारदस्य गमनं । तत्कृतं श्वेतद्वीपवर्णनादिकं

च । शां० ३४३-३५३ ॥

श्वेतवाहनः । अर्जुनः । तन्नामनिर्वचनं । वि०

४३ । २१ ॥ २८ ॥

श्वेता । क्रोधवशापुत्री । तत्पुत्रः श्वेतो नाम

दिग्गजः । आ० ६७ । ६१ ॥

श्वेताश्वः । अर्जुनः ।

श्वैत्यः । शैव्यनृपतिपुत्रस्य सृञ्जयस्य नामान्तरं ।

द्रो० ५५ । ५७ ॥

ष.

+ षडङ्गानि । स० ५ । ६ ॥

षडाननः । स्कन्दः । व० २३३ । १० ॥

+ षष्ठदिवसयुद्धारम्भः । भी० ७५ ॥ तत्स-

माप्तिः । भी० ७९ ॥

षष्ठीप्रियः । स्कन्दः । व० २३३ । ६ ॥

षाड्गुण्यं । सन्धिप्रभृतिगुणषट्कं । स० ५ । ११ ॥

+ षोडशदिवसयुद्धारम्भः । क० ८ ॥

तत्समाप्तिः । क० २१ ॥

+ षोडशराजकीयं । अभिमन्युवधश्रवणदुःखि-

ताय युधिष्ठिराय व्यासेन कथिता षोडशानां राज्ञां

कथा । तेच—मरुतः ॥ १ ॥ सुहोत्रः ॥ २ ॥

अङ्गराजः ॥ ३ ॥ शिविः ॥ ४ ॥ दाशरथिरामः

॥ ५ ॥ भगीरथः ॥ ६ ॥ दिलीपः ॥ ७ ॥

मान्धाता ॥ ८ ॥ ययातिः ॥ ९ ॥ नाभागोऽ-

म्बरीषः ॥ १० ॥ शशबिन्दुः ॥ ११ ॥ गयः

॥ १२ ॥ रन्तिदेवः ॥ १३ ॥ दौण्यन्तिर्भरतः

॥ १४ ॥ वैत्यः प्रथुः ॥ १५ ॥ परशुरामः

॥ १६ ॥ द्रो० ५५-७० ॥ इयमेव कथा

श्रीकृष्णेनापि कथिता । शां० २८ ॥ तत्र परशुरा-

मस्थाने सगरस्य कथोक्ता । इयानेवोभयोर्विशेषः ।

स,

संतोषः । हर्षः । तस्य परमसुखत्वं । व० २ ।

४६ ॥

संन्यासः । यत्याश्रमः । तस्य परमपुरुषार्थसाध-
नत्वं । अश्व० ४७ ॥

संन्यासी । यतिशब्दं पश्यत ।

संयातिः । क्षत्रियः । सो० वं० नहुषस्य पुत्रः ।

आ० ६९ । ३३ ॥

संवरणः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुकुलोत्पन्नस्या-

जमीढपुत्रस्य ऋक्षस्य पुत्रः । तद्वार्या सूर्यपुत्री

तपती । तत्पुत्रः कुरुः । आ० ६३ । ४० ॥

१०१ । २१ ॥ १८७ । १२ ॥ १८९ ।

५६ ॥

तस्य विवाहः । आ० १८९ । ३३ ॥

संवर्तः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । आ० ६७ ।

५ ॥ स० ७ । १९ ॥ ११ । २२ ॥ अनु०

१३२ । ४३ ॥

तद्भ्रातरौ उचथ्यो बृहस्पतिश्च । आ० ६७ । ५ ॥

तेन बृहस्पत्युपद्रवमसहमानेनारण्यप्रवेशः । अश्व०

५ । ६ ॥

तेन मरुत्तराजस्य याजनं । अश्व० ९ । ४ ॥

तेनात्मानं हन्तुमागतस्येन्द्रस्य वज्रस्तम्भनं । अश्व०

१० । १७ ॥

संवर्तकः । कालाग्निः । भी० ७ । २८ ॥

संवर्ततीर्थं । व० ८३ । ३२ ॥

+ संवर्तमरुत्तीयं । अश्व० ४-१० ॥

संवेद्यं । तीर्थं । व० ८३ । १ ॥

+ संशप्तकवधपर्व । द्रो० १७-३३ ॥

संशप्तकाः । ये शपथपूर्वकं युध्यन्ते ते राजानः ।

तेच प्रकृते त्रिगर्तराजपुत्राः सुशर्मादयः । नव-

कोट्यस्तदनुयायिनश्च । आ० २ । २६२ ॥

तेषामर्जुनेन सह युद्धं । द्रो० १७-२७ ॥

क० १८ ॥ ४८ ॥ ५५ ॥

तेषां वधोऽर्जुनेन । द्रो० २७ ॥ क० ५५ ॥

संश्रुत्यः । विश्वमित्रऋषेः पुत्रः । अनु० ७ ।

५५ ॥

संसारः । संसृतिः । तस्य कान्तारत्वेन वर्णनं ।

स्त्री० ५ । २ ॥

तस्य नदीत्वेन वर्णनं । शां० २५६ । १२—१५॥
[तस्य पारोक्ष्येण वर्णनं पुरञ्जनोपाख्यानव्याजेन ।
भा० ४ । २५—२९ ॥]

संहादः । (संहादः) । हिरण्यकशिपुपुत्रः ।
आ० ६६ । १८ ॥

सक्तुप्रस्थः । उच्छृत्तिर्ब्राह्मणः । तस्योपाख्यानं ।
अश्व० ९२ ॥

सख्यः । सौहार्दं । तत्समयोरेव भवतीति । आ०
१४१ । ६—७३ ॥

सगरः । क्षत्रियः । सू० वं० । तत्पत्न्यौ द्वे । तत्रैका
वैदर्भी । तत्पुत्राः षष्टिः सहस्राणि सागराः ।
अन्या शैब्या । तत्पुत्रोऽसमञ्जाः । व०
१०५ । ८ ॥ यमसभाया । स० ८ । १९ ॥
इन्द्रविमाने । वि० ५३ । १५ ॥

तस्योपाख्यानं । शां० २८ । १३० ॥ [भा०
९ । ८ ॥ हरि० १ । १४—१५ ॥ ब्रह्म० ८॥
वायु० ८८ ॥ रा० १ । ३८ ॥ विष्णु० ४ ।
३ ॥]

[तस्य द्वे भार्ये । कश्यपदुहिता सुमतिः । विदर्भराज-
दुहिता केशिनी चेति । विष्णु० ४ । ४ ॥]

तेनाश्वमेधकरणं । व० १०६ । ११ ॥

तस्यारिष्टनेमिना संवादः । शां० २९४ ॥

सचिवः । मन्त्री । शां० ८२ । ६४ ॥

+ सचिवगुणाः । मन्त्रिशब्दं पश्यत ।

+ संकरजातिप्रभेदाः । अनु० ८३—८४ ॥

संकर्षणः । बलरामः । तन्नामनिर्वचनं । स०
२३ । २१ ॥ बलरामशब्दं पश्यत ।

सङ्गवः । (समङ्गः) । दुर्योधनस्य वल्लवः ।
व० २४० । २ ॥

सङ्ग्रामजित् । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ । २७ ॥

१ सञ्जयः । विदुलापुत्रः । सौवीरः क्षत्रियः ।
उ० १३३ । ३० ॥ १३४ । ७ ॥

२ सञ्जयः । गवल्गणनामकसूतस्य पुत्रः । धृतराष्ट्रस्य
सूतो मन्त्री च । आ० ६४ । १३९ ॥

तेन धृतराष्ट्राय हितोपदेशः । स० १०३ ॥

तस्य उपप्लव्यगमनं । उ० २३ । १ ॥

तेन धृतराष्ट्रसमीपे पाण्डवोक्तवचनकथनं । उ०
४७—४८ ॥

तस्य व्यासानुग्रहेण भारतयुद्धे सार्वज्ञप्राप्तिः । भी०
२ । ९ ॥

तस्य युद्धं । शा० २४ । ५० ॥

तस्य वधं प्रति सात्यकेरुद्यमो व्यासेन मोचनं च ।
शा० २९ । १९—२१ ॥

तस्य पूर्वं व्यासदत्तदिव्यज्ञानस्य तिरोधानं । सौ०
९ । ६२ ॥

तेन धृतराष्ट्रस्य दावाग्निप्रवेशादनन्तरं हिमवत्पार्श्वग-
मनं । आश्र० ३९ । ३३ ॥

३ सञ्जयः । क्षत्रियः । सो० वं० । धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । शा० २५ । ४ ॥

४ सञ्जयः । क्षत्रियः । सौवीरराजस्य वृद्धक्षत्रस्य
पुत्रः । जयद्रथस्य भ्राता । व० २६६ । ११ ॥

+ सञ्जययानपर्व । उ० २०—३२ ॥

+ सञ्जीवनमणिः । तेन उल्लप्या अर्जुनोज्जी-
वनं । अश्व० ८१ । १२ ॥

सण्डाः । देशः । भी० ९ । ४३ ॥

सनीनराः । देशः । स० ७८ । ९८ ॥

+ सत्यं । यथार्थवचनं । तत्प्रशंसा । आ० ९९ ।
३०—३६ ॥ शां० १६० ॥ अनु०
११० ॥

तस्य लक्षणं । शां० १०९ ॥

१ सत्यः । श्रीमान्नारायणः । तन्नामनिर्वचनं ।
उ० ६९ । १२ ॥

२ सत्यः । कलिङ्गस्य चक्ररक्षकः । भीमेन हतः ।
भी० ५४ । ७६ ॥

३ सत्यः । उच्छृत्तिर्ब्राह्मणः । तद्भार्या पुष्करमा-
लिनी । शां० २७८ । ६ ॥

सत्यकः । क्षत्रियः । सी० वं० । यदुकुलोत्पन्नस्या-
नमित्रपौत्रस्य शिनेः पुत्रः । तत्पुत्रः सात्यकि-

नामा युयुधानः । आ० २३९ । ११ ॥ युधि-
ष्ठिरसभायां । स० ४ । ३६ ॥
सत्यकर्मा । क्षत्रियः । त्रैगर्तराजपुत्रः । अर्जुनेन
हतः । श० २६ । ३७ ॥
सत्यजित् । क्षत्रियः । द्रुपदराजस्य पुत्रः । आ०
१४८ । ५० ॥ अतिरथः । उ० १७१ ।
२४ ॥ द्रो० १७ । ४५ ॥ द्रोणाचार्येण हतः ।
द्रो० २१ । २१ ॥
१ सत्यदेवः । कलिङ्गस्य चक्ररक्षकः । भीमसेनेन
हतः । भी० ५४ । ७६ ॥
२ सत्यदेवः । क्षत्रियः । त्रैगर्तराजपुत्रः । अर्जुनेन
हतः । क० १८ । २१-२२ ॥
१ सत्यधृतिः । द्रौपदीस्वयंवराथमागतः कश्चन
क्षत्रियः । आ० २०१ । १० ॥
२ सत्यधृतिः । पाण्डवपक्षीयः कश्चन क्षत्रियः ।
रथोदारः । उ० १७१ । १८ ॥ तस्य वधः ।
क० ३ । ३१ ॥ तस्य सुचित्तपुत्रत्वात्सौचित्ति-
रिति नामान्तरं । उ० १९६ । २८ ॥
सत्यभामा । श्रीकृष्णमहिषी । सत्राजितः पुत्री ।
तया श्रीकृष्णं प्रति तद्भासकारणप्रश्नः । आ०
२३८ । १० ॥
तया सह श्रीकृष्णस्येन्द्रलोकगमनं । स० ५६ ।
४० ॥ [भा० १० । ५९ ॥ हरि० २ ।
६४ ॥ विष्णु० ५ । ३० ॥]
तस्याः पाण्डवदिदक्षया श्रीकृष्णेन सह काम्यकवन-
गमनं । व० १८५ । ७ ॥
तया द्रौपदीं प्रति पतिवशीकरणोपायप्रश्नः । व०
२३४ । ४ ॥
[तस्या विवाहः । भा० १० । ५६ ॥ हरि० १ ।
३८ ॥ विष्णु० ४ । १३ ॥]
[तस्याः क्रोधगृहप्रवेशः । हरि० २ । ६५ ॥]
तस्याः स्वलोकगमनार्थं तपोवनप्रवेशः । मौ० ८ ।
७५ ॥
सत्यरथः । क्षत्रियः । त्रैगर्तराजपुत्रः । रथोदारः ।
उ० १६६ । ११ ॥

१ सत्यवती । गाधिराजस्य पुत्री । ऋचीकऋषेः
पत्नी । तत्पुत्रो जमदग्निः । तद्भ्राता विश्वामित्रः ।
व० ११६ । ३९ ॥ शां० ४८ । १६ ॥
अनु० ७ । ७ ॥ [रा० १ । ३४ ॥ भा०
९ । १५ ॥]
तस्या विवाहः । अनु० ७ । २० ॥
तस्याः पुत्रोत्पत्तिः । अनु० ७ । ४६ ॥
२ सत्यवती । सू० वं० त्रिशङ्कोर्मर्या । केकय-
वंशोत्पन्ना । तत्पुत्रो हरिश्चन्द्रः । स० १२-
१२ ॥
३ सत्यवती । अगस्त्यऋषिभार्या लोपामुद्रा । व०
९४ । २९ ॥
४ सत्यवती । उपरिचरवसोः पुत्री । तद्वीर्यान्मत्स्या
उदरे उत्पन्ना । आ० ६० । २ ॥ ६४ ॥
अधिकपाठे-४९ ॥
तस्याः गन्धवती काली मत्स्यगन्धा योजनगन्धा इति
नक्षत्रान्तराणि । व्यासस्य चित्राङ्गदविचित्रवीर्ययोश्च
माता ।
सा पूर्वजन्मनि अच्छोदा नाम बर्हिषत्पितृणां कन्या ।
शापाद्भूमावुत्पन्ना । आ० ६४ । ९२ ॥
तस्यां कन्यात्वे एव पराशराभ्यासोत्पत्तिः । आ०
६४ । १२८ ॥
तस्याः शान्तनुराजेन विवाहः । आ० १०८ । १ ॥
तस्यां चित्राङ्गदविचित्रवीर्ययोरुत्पत्तिः । आ० १०८ ।
३ ॥
तया भीष्मं प्रति स्वस्मिन्पराशराभ्यासोत्पत्तिकथनं ।
आ० ११४ । १६ ॥
तस्याः सन्नुषाया व्यासेन सह तपोवनगमनं । आ०
१३७ । १२ ॥
सत्यवाक् । देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४३ ॥
१ सत्यवान् । दुर्योधनस्य सेनापतिः । महारथः ।
उ० १६७ । ३० ॥
२ सत्यवान् । क्षत्रियः । साल्वदेशाधिपस्य धुम-
त्सेनस्य पुत्रः । तस्य विवाहः । व० २९६ ॥

तद्धार्या सावित्री । व० २९५ । ११ ॥ तस्य
चित्राश्च इति नामान्तरं । व० २९५ । १३ ॥
तस्य काष्ठाद्यानयनार्थं वनं गतस्य मारणाय यमागमनं ।
सावित्रीप्रार्थनया तेन तदुज्जीवनं च । व०
२९८ ॥
तस्य राज्यप्राप्तिः । व० ३०० । ११ ॥
तस्य पित्रा सह संवादः । शां० २७३ ॥
सत्यव्रतः । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयल्लैर्गतः ।
भी० ६२ । १७ ॥
सत्यव्रता । गान्धार्याः स्वसा । धृतराष्ट्रस्य भार्या ।
आ० ११९ । २३ ॥
सत्यसन्धः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । ९ ॥
सत्यसेनः । कर्णपुत्रः । नकुलेन हतः । क० ४३ ।
१८ ॥ शा० ९ । ४१ ॥
सत्यसेना । गान्धार्याः स्वसा । धृतराष्ट्रस्य भार्या ।
आ० ११९ । २३ ॥
सत्येयुः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरोः पुत्रस्य
रौद्राश्वस्य पुत्रः । तन्माता मिश्रकेशी । आ०
८८ । १० ॥
सत्येषुः । त्रैर्गर्तराजपुत्रः । अर्जुनेन हतः । शा०
२६ । ३९ ॥
+ सत्वं । गुणः । तत्कार्यं । अश्व० ३९ ॥
शां० ३१८ ॥
सत्वं । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
१३१ । ४ ॥
सदः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० १३१ ।
४ ॥
सदश्वः । यमसभावासी क्षत्रियः । स० ८ ।
१२ ॥
सदस्योर्मिः । यमसभावासी क्षत्रियः । स० ८ ।
११ ॥
सदाकान्ता । नदी । भी० ९ । २५ ॥
+ सदाचारनिरूपणं । शां० १९१ ॥

सदानिरामया । नदी । भी० ९ । ३३ ॥
सदानीरा । नदी । स० २० । २७ ॥ भी०
९ । २४ ॥ The river Karatoya in Oudh which flows through the districts of Rungpur and Dinajpur.
सनत्कुमारः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । स०
११ । २३ ॥
तस्य केनचिन्मुनिना सह संवादः । शां० २२७ ॥
तेन वृत्रासुराय विष्णुमाहात्म्यकथनं । शां०
२८६ ॥
तस्य नारदेन सह संवादः । अनु० ३८ ॥
तस्य जगत्सृष्टिविषये रुद्रेण संवादः । अनु०
१६५—१६९ ॥
सनत्सुजातः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । तेन
धृतराष्ट्रं प्रति, धर्मोपदेशः । उ० ४१—४६ ॥
+ सनत्सुजातपर्व । उ० ४१—४६ ॥
+ सनत्सुजातीयं । उ० ४१—४६ ॥
सनातनः । ऋषिः । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ ।
२२ ॥
१ सन्ध्या । नदी । स० ९ । २७ ॥
२ सन्ध्या । पुलस्त्यऋषेर्भार्या । उ० ११७ ।
११ ॥
३ सन्ध्या । सन्ध्यावन्दनं ।
सन्नतेयुः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरोः पुत्रस्य रौद्रा-
श्वस्य मिश्रकेश्यां जातः पुत्रः । आ० ८८ ।
१० ॥
ससगङ्गं । तीर्थं । व० ८२ । २९ ॥
ससगोदावरं । राजमहेन्द्रसमीपस्थं क्षेत्रं । व०
८३ । ४४ ॥
ससचारुः । तीर्थं । व० ८० । ९९ ॥
+ ससदशदिवसयुद्धारम्भः । क० २२ ॥
तत्समाप्तिः । क० ९८ ॥
सप्तपालः । ऋषिः । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ ।
२० ॥

+ सप्तमदिवसयुद्धारम्भः । भी० ८० ॥

तत्समाप्तिः । भी० ८६ ॥

सप्तरावः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । ११ ॥

सप्तर्षयः । ते च कश्यपः अत्रिः भरद्वाजः विश्वामित्रः गौतमः जमदग्निः वसिष्ठः इति । श० ४९ । ५२ ॥ अनु० १४१ ॥ मरीचिः अत्रिः अङ्गिराः पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः वसिष्ठः । तेषां चित्रशिखण्डिन इति नामान्तरं । शां० ३४३ । ३० ॥

तेषां वृषादर्भिणा संवादः । अनु० १४१ ॥

तेषां परिव्राडूपेणागतस्येन्द्रस्य दर्शनं । अनु० १४२ ॥

तत्पत्नीनामग्निना कामनं । व० २२६ । ३३ ॥

सप्तर्षिकुण्डं । तीर्थं । व० ८१ । ७२ ॥

सप्तसारस्वतं । तीर्थं । व० ८१ । ११५ ॥

तस्य सप्ताङ्गानि । सुप्रभा काञ्चनाक्षी विशाला मनोरमा ओषधवती सुरेणुः विमलोदका इति । श० ३९ ॥

सभानिर्माणं । युधिष्ठिरस्य । स० १ । २५ ॥

सभाप्रवेशः । युधिष्ठिरस्य । स० ४ । ७ ॥

सभावर्णनं । युधिष्ठिरस्य । स० ४ ॥

„ .... इन्द्रस्य । स० ७ ॥

„ ... यमस्य । स० ८ ॥

„ .... वरुणस्य । स० ९ ॥

„ .... कुबेरस्य । स० १० ॥

„ ... ब्रह्मणः । स० ११ ॥

+ सभासदां लक्षणं । शां० ८३ । २ ॥

समः । क्षत्रियः । सो० वें० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । २ ॥ भी० ६४ । २९ ॥ क० ४६ । ७ ॥

समङ्गः । कश्चन ऋषिः । ऋज्वङ्गं प्राप्तस्याष्टावक्रस्य नामेति प्रामाणिकाः । तस्य नारदेन संवादः । शां० २९२ ॥

समङ्गा । नदी । व० १३६ । ३९ ॥

तत्र खानेनाष्टावक्रस्य समाङ्गप्राप्तिः । व० १३६ । ३९ ॥

समङ्गाः । देशः । भी० ९ । ६० ॥

समन्तपञ्चकं । परशुरामनिर्मितं क्षेत्रं । आ० १ । १८ ॥ श० ३८ । ४४ ॥ तस्य कालान्तरे कुरुक्षेत्रमिति नामान्तरं ।

तदुत्पत्तिकथा । आ० २ । १ ॥

तत्र परशुरामेण हृदपञ्चकनिर्माणं । व० ११८ । ९ ॥

तत्र वृद्धक्षत्रेण तपःकरणं । द्रो० १४८ । १० — ११ ॥

समन्तराः । देशः । भी० ९ । ५० ॥ :

+ समयपालनपर्व । वि० १५ ॥

समयोरेव स्नेहः । आ० १४१ । ६७—७३ ॥

समरथः । क्षत्रियः । मत्स्यराजस्य चिराटस्य आता । द्रो० १५९ । ४१ ॥

समसौरभः । ऋषिः । जनमेजयस्य सर्पसत्रे सदस्यः । आ० ५३ । ९ ॥

समीकः । द्रौपदीस्वयंवराथ्यमागतः कश्चन क्षत्रियः । आ० २०१ । १९ ॥ स० ७ । १६ ॥

समीची । अप्सराः । शापेन ग्राहत्वं प्राप्ता । अर्जुनेन शापान्मोचिता । आ० २३६ । २० ॥ स० १० । १३ ॥

समुद्रः । उदधिः । अब्धिः । आ० १८ । ९ ॥ व० १०९ । १८ ॥ १०४ । १ ॥ तद्वार्या जाह्नवी । उ० ११७ । १० ॥ स च सप्तविधः । लवणसमुद्रः इक्षुसमुद्रः सुरासमुद्रः सर्पिस्समुद्रः क्षीरसमुद्रः दधिसमुद्रः शुद्धोदकसमुद्रः इति ।

तद्वर्णनं । आ० २१ ॥

+ समुद्रपानं । अगस्त्यऋषिणा । व० १०४ । ३ ॥ उच्यते । अनु० २५९ । २३ ॥

+ समुद्रपूरणं । व० १०९ । १८ ॥

+ समुद्रमथनं । आ० १८ । १३ ॥ [भा० ८ । ७—९ ॥ रा० १ । ४५ ॥ स्कान्दपु० केदारखं० ९—१३ ॥]

समुद्रसेनः । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । आ०
६८ । ५४ ॥ २०१ । ११ ॥ स० ३१ ।
२५ ॥ उ० ४ । २२ ॥

तत्पुत्रः चन्द्रसेनः । द्रो० २३ । ६१ ॥ अश्वत्थाम्ना
हतः । द्रो० १५७ । १८३ ॥

तेन पाण्डवपक्षीयस्य चित्रसेनस्य वधः । क० ३ ।
१५ ॥

समृद्धः । सर्पः । आ० ५७ । १८ ॥

सम्पातिः । (सम्पाती) । वैनतेयस्यारुणस्य
पुत्रः पक्षी । तज्जाता जटायुः । आ० ६७ ।
७५ ॥ व० २८० । १ ॥ २८३ । ४९ ॥

[तत्पुत्रः सुपार्श्वः । रा० ४ । ५९ ॥]

[तस्य कथा । रा० ४ । ५६-६३ ॥]

सम्प्रिया । मागधी । सो० वं० कुरु राजपुत्रस्य
विदूरथस्य भार्या । आ० ६३ । ४३ ॥

सम्भलग्रामः । (शम्भलग्रामः) । कल्कि-
रूपस्य विष्णोरवतारस्थलं । व० १९३ । ६४ ॥

+ सम्भवपर्व । आ० ६६-१५३ ॥

सम्भाव्यः । बहुचो ब्राह्मणः । आश्र० ११ ।
११ ॥

सम्मोहन । अस्त्रं । तत्पयोगोऽर्जुनेन कुरुसैन्ये ।
वि० ६७ । १३ ॥

१ सरमा । स्कन्दग्रहः । व० २३० । ३४ ॥

२ सरमा । देवशुनी । आ० ३ । १ ॥ स०
११ । ४० ॥

तथा जनमेजयं प्रति शापदानं । आ० ३ । ९ ॥

सरयूः । अयोध्यासमीपस्था नदी । स० ९ ।
२६ ॥ २० । २८ ॥ भी० ९ । १९ ॥ The
river Gogra. The town of Ajodhya
is situated on this river.

१ सरस्वती । नदी । स० ९ । २३ ॥ व०
८८ । ३ ॥ भी० ९ । १४ ॥ The river
Saraswati. It rises in the hills of
Sirmur. It disappears at Vinasanatirtha
after taking a westerly course from
Thaneshwar.

तस्या विश्वामित्रेण रुधिरमयजलीभवनशापदानं ।
शा० ४३ । ३८ ॥

तस्याः स्थलभेदानामभेदः । सुप्रभा काञ्चनाक्षी
विशाला मनोरमा ओषवती सुरेणुः विमलोदका
इति । शा० ३९ ॥

२ सरस्वती । नदी । सो० वं० अन्त्यनारभार्या ।
तत्पुत्रः त्रस्तुः । आ० ६३ । २६ ॥

३ सरस्वती । सात्यकेभार्या । मौ० ८ । ७२ ॥

+ सरस्वतीताक्ष्यसंवादः । व० १८९ ॥

सरस्वतीसागरसंगमः । तीर्थं । व० ८० ।
६३ ॥

सरस्वत्यरुणासंगमः । तीर्थं । व० ८१ ।
१५१ ॥ तन्महिमा । शा० ४४ । ४१ ॥

+ सरित्सागरसंवादः । शा० ११३ ॥

सरिद्वीपः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । ११ ॥

सर्पः । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ । २ ॥

+ सर्पकालयोः संवादः । अनु० १ । ७० ॥

सर्पदर्वी । तीर्थं । व० ८१ । १४ ॥

+ सर्पमृत्युसंवादः । अनु० १ । ५० ॥

+ सर्पलुब्धकसंवादः । अनु० १ । ३५ ॥

सर्पसत्रं । पाण्डवपौत्रेण जनमेजयेन सर्पनाशार्थं
कृतो यागः ।

तत्र सदस्या ऋत्विजश्च । आ० ५३ । ४-१० ॥

तत्र व्यासागमनं । आ० ६० । १ ॥

तत्रामौ पतितानां नागानां नामानि । आ० ५७ ॥

तत्रामौ पतितुं सेन्द्रस्य तक्षकस्यागमनं । आ०
५६ । ९ ॥

तत्रास्तीकस्य गमनं । आ० ५४ । २६ ॥

तस्य विरामः । आ० ५८ । ९ ॥

सर्पाः । कद्रूपुत्राः । नागाः । आ० ५७ । १ ॥

तेषामुत्पत्तिः । आ० १६ । १३ ॥

तेषां मातृशापः । आ० १५ । १ ॥ २० ।
८ ॥ अनु० २३ । २ ॥

तेषां जनमेजयस्य सर्पसत्रे अमौ पतनं । आ०
५३ ॥

तेषां नामानि । आ० ३५ ॥ ५७ ॥ स० ९ ।
९-१४ ॥

तेषां द्विजिह्वत्प्राप्तिः । आ० ३४ । २७ ॥

तज्जन्यभीतिपरिहारोपायः । आ० ५८ । २३-
२४ ॥

तैः सर्पसत्रनिवारणविषये मन्त्रकरणं । आ० ३८ ॥

सर्पान्तः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १२ ॥

सर्पिर्माली । ऋषिः । स० ४ । १६ ॥

सर्वकर्मा । क्षत्रियः । सौदासस्य पुत्रः । पराश-
रेण रक्षितः । शां० ४८ । ८४ ॥

सर्वकामदुघा । कामधेनुदुहिता । उ० १०२ ।
१० ॥

+ सर्वतोभद्रः । कौरवाणां व्यूहः । भी० ९९ ।
१ ॥

सर्वदमनः । शकुन्तलापुत्रस्य भंरतस्य नाम ।
आ० ९५ । ३३ ॥

सर्वसारङ्गः । सर्पः । आ० ५७ । १८ ॥

१ सविता । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । आ०
६६ । १५ ॥

२ सविता । सूर्यः । आ० १ । ५५ ॥ सूर्य-
शब्दं पश्यत ।

सव्यसाची । अर्जुनः । तच्छब्दनिर्वचनं ।
वि० ४३ । २१ ॥ ३२ ॥

सहः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ०
१३१ । २ ॥ २०१ । १ ॥ भीमसेनेन हतः ।
क० ४६ । १६ ॥

सहजन्या । अप्सराः । आ० १३२ । ४६ ॥
स० १० । १२ ॥

१ सहदेवः । क्षत्रियः । सो० वं० पाण्डुराजस्य
पुत्रः । तन्माता माद्री । आ० ६३ । ६६ ॥
तस्योत्पत्तिः । आ० १३३ । १८ ॥ एकरथः ।
उ० १६९ । ५ ॥

तेन द्रौपदीस्वयंवरे दुश्शासनपराजयः । आ०
२०५ । ४३ ॥ क० १४ ॥

तस्य भार्या द्रौपदी । तत्पुत्रः श्रुतसेनः । आ०
६४ । १६४ ॥

तस्यान्या भार्या मद्रेशस्य शल्यस्य पुत्री विजया ।
तत्पुत्रः सुहोत्रः । आ० ६३ । ७९ ॥

[तस्यान्या भार्या भानोः पुत्री भानुमती । हरि०
२ । ९० ॥]

तेन राजसूयदिग्विजयार्थं दक्षिणदिशं गतेन शूरसेन-
माहिष्मत्यादिदेशविजयः । विभीषणं प्रति करा-
दानार्थं घटोत्कचप्रेषणं च । स० ३२ ॥

तेन भीष्माज्ञया श्रीकृष्णस्याग्रपूजाकरणं । स०
३९ । ४८ ॥

तेन शकुनिवधप्रतिज्ञानं । स० ९९ । ३८-४२ ॥
तस्य विराटनगरप्रवेशः । वि० १३ । २ ॥

तस्य विराटनगरे नाम तच्चीपाल इति । वि० ४ ।
१५ ॥ तत्र प्रच्छन्नं नाम जयद्वल इति । वि०
७ । ६६ ॥

तस्य प्रराजयः कर्णेन । द्रो० १६८ । १४ ॥

तेन शकुनिवधः । शा० २७ । ६० ॥

तस्य महाप्रस्थाने पतनं । महा० २ । ८ ॥

२ सहदेवः । क्षत्रियः । मगधदेशाधिपस्य जरास-
न्धस्य पुत्रः । तस्य राज्याभिषेकः । स० २५ ।
६७ ॥ तस्याश्वाः कर्बुरवर्णाः । द्रो० २३ ।
४९ ॥

स द्रोणाचार्येण हतः । द्रो० १२५ । ४२ ॥

सहस्रचित्यः । राजर्षिः । केकयराजस्य शतयूपस्य
पितामहः । आश्र० २१ । ६ ॥

सहस्रज्योतिः । विवस्वतः पुत्रः । आ० १ ।
५७ ॥

+ सहस्रनाम । विष्णोः । अनु० २५४ ॥
शिवस्य । अनु० ४८ ॥

सहस्रपात् । ऋषिः । खगमनामकऋषिं तार्णस-
र्पेण भीषयित्वा तच्छापेन डुण्डुभसर्पतां प्राप्तः ।
आ० १० । ७ ॥

सहस्रवाक् । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । १०० ॥

सद्यः । कुलपर्वतः । भी० ९ । ११ ॥
 सांयमनिः । क्षत्रियः । सो० वं० बाहीकपुत्रः
 सोमदत्तः । भी० ६१ । ११ ॥
 + साक्षिधर्माः । उ० ३५ । ३३ ॥ आ०
 ७ । ३ ॥ स० ९० । ७६ ॥
 + सागरसरित्संवादः । शां० ११३ ॥
 सागराः । सू० वं० सगरस्य पुत्राः षष्टिः सहस्राणि ।
 कपिलमहर्षिकोपाद्गधाः । व० १०७ । ४ ॥
 साङ्गादयः । यमसभावासी राजर्षिः । स० ८ ।
 १० ॥
 १ साङ्गतिः । रन्तिदेवशब्दं पश्यत ।
 २ साङ्गतिः । अत्रिवंशोद्भवो ब्राह्मणः । शां०
 २४० । २२ ॥
 + साङ्गयनिरूपणं । शां० ३०७ ॥ ३११ ॥
 ३२० ॥ अनु० २४५ । १-२ ॥
 सात्यकिः । क्षत्रियः । सो० वं० यदुकुलोत्पन्नस्य
 शिनेः पुत्रस्य सत्यकस्य पुत्रो युयुधानः । तन्पुत्राः
 दश । आ० २३९ । ११ ॥ रथयूथपः । उ०
 १७० । ४ ॥
 तस्योत्पत्तिः । आ० ६४ । १४७ ॥ तस्य मरुत्प-
 क्षांशत्वं । आ० ६८ । ७९ ॥
 तेन द्रौपदीस्वयंवरदर्शनार्थं गमनं । आ० २०१ ।
 १८ ॥
 तेन दुर्योधने पक्षपातमाविष्कृतवतो बलरामस्य
 प्रतिक्रियः । उ० ३ ॥
 तेन पाण्डवानां कौरवैः सह युद्धपक्षस्यैवानुमोदनं ।
 उ० ८० । ६-८ ॥
 तद्रथभङ्गो गान्धारैः । भी० ५८ । ८ ॥
 तस्य भूरिश्रवसा युद्धं । भी० ६३ ॥ ७४ ॥
 द्रो० १४२ ॥
 तत्पुत्रदशकवधो भूरिश्रवसा । भी० ७४ । १२-
 २१ ॥
 तं हन्तुमुद्यतस्य भूरिश्रवसो भुजच्छेदोऽर्जुनेन ।
 द्रो० १४२ । ८६ ॥

तेन प्रायोपविष्टस्य भूरिश्रवसश्शिरश्छेदः । द्रो०
 १४३ । ६८ ॥
 तेन द्रोणाचार्यधनुश्शतकर्तनं । द्रो० ९८ । ३९ ॥
 तस्य युधिष्ठिरेणार्जुनप्रवृत्तिपरिज्ञानार्थं प्रेषणं । द्रो०
 ११० । १०५ ॥
 तस्य युद्धं । द्रो० ११९ ॥
 तत्पराभवकारणकथनं । द्रो० १४४ । ३-२० ॥
 तेन धृष्टद्युम्नवधोद्यमः । द्रो० १९९ । ४७-५१ ॥
 तेन कृतवर्मपराजयः । शा० २० ॥
 तेन कृतवर्मशिरश्छेदः । मौ० ४ । २९ ॥
 तद्भार्या सरस्वती । मौ० ८ । ७२ ॥
 १ सात्वतः । कृतवर्मा ।
 २ सात्वतः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचनं ।
 उ० ६९ । ७ ॥ शां० ३५२ । १३ ॥
 साध्यः । धर्मप्रजापतेः साध्यानाभ्यां दाक्षायण्या
 मुत्पन्नो देवयोनिविशेषः । स० ७ । ७ ॥
 [तेषां नामानि । मत्स्य० २०३ ॥]
 + साध्यहंससंवादः । शां० ३०५ ॥
 + साध्यात्रेयसंवादः । उ० ३६ ॥
 + सान्त्वं । गुणः । तन्महिमा । आ० ८१ ।
 २१ ॥ शां० ८४ ॥
 तस्य वशीकरणोपायत्वं । अनु० १८७ ॥
 सान्दीपिनिः । अवन्तीपुरवास्तव्यो ब्राह्मणः ।
 श्रीकृष्णबलरामयोर्विद्यागुरुः । स० ५४ । १ ॥
 [तस्माच्छ्रीकृष्णस्य चतुष्पष्टिकलाभ्यासः । भा०
 १० । ४५ ॥ विष्णु० ५ । २१ ॥] चतुष्पष्टिः
 कलाश्च श्रीकृष्णशब्दे द्रष्टव्याः ।
 + साम । सान्त्वशब्दं पश्यत ।
 सामुद्रनिष्कुटाः । देशः । भी० ९ । ४९ ॥
 साम्बः । क्षत्रियः । सो० वं० यादववंशीय-
 श्रीकृष्णस्य पुत्रः । तन्माता जाम्बवती । आ०
 २०१ । १७ ॥ २३९ । ९ ॥ स० ४ ।
 ४१ ॥
 [तद्भार्या दुर्योधनपुत्रीलक्ष्मणा । भा० १० । ६८ ॥]

तस्य क्षेमधूर्तिना सह युद्धं । व० १६ । ११ ॥
तस्य गर्भिणीविषकल्पनं यादवकुमारैः । मौ० २ ।
५ ॥

तस्य मरणं । मौ० ४ । ४५ ॥

सारङ्गाश्वः । युयुधानः । द्रो० २३ । ४ ॥

१ सारणः । क्षत्रियः । सो० वं० यादववंशीय-
श्रीकृष्णस्य आता । आ० २३९ । १० ॥
स० ४ । ३६ ॥

२ सारणः । रावणमन्त्री राक्षसः । व० २८४ ।
५२ ॥

२ सारसः । गरुडपुत्रः पक्षी । उ० १०१ ।
११ ॥

१ सारखतः । अथर्वणऋषिपुत्रस्य दधीचेः अलं-
बुषादर्शनक्षुभितात्सरखतीनद्यां पतितात्तद्वेतसो
जातः पुत्रः । तस्य चरित्रं । श० ५२ ॥

२ सारखतः । अपांतरतमस्य नामान्तरं । शां०
३५९ । ३८ ॥

सारिकः । ऋषिः । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ ।
१९ ॥

सारिमेजयः । वृष्णिकुलोत्पन्नो यादवः । आ०
२०१ । १९ ॥

सारिसृकः । शार्ङ्गकः पक्षी । मन्दपालऋषेः पुत्रः ।
तन्माता शार्ङ्गी जरिता । खाण्डवदाहे तत्सुति-
प्रसन्नेनाग्निना दाहात्त्यक्तः । आ० २५८ ।
३ ॥

+ सार्थवाहः । व्यूहपतिः । तद्दर्शनं दमयन्त्या ।
व० ६१ । १११ ॥ १३३ ॥ १२७ ॥

सार्वभौमः । क्षत्रियः । सो० वं० अहंयातिपुत्रः ।
तन्माता भानुमती । तद्भार्या सुन्दरा । तत्पुत्रो
जयत्सेनः । आ० ६३ । १५ ॥

सालकटङ्कटी । हिडिम्बा । आ० १६७ ।
१७ ॥

सालङ्कायनः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु०
७ । ५२ ॥

१ साल्वः । ब्रह्मदत्तः । श्रीकृष्णेन हतः । व०
२२ । ३७ ॥ [भा० १० । ७७ ॥]

तस्य अम्बाद्यास्तिस्रः काशिराजपुत्रीः स्वयंवरमण्टपाह-
लादपहृतवता भीष्मेण सह युद्धं । आ० १०९ ।
४४ ॥

तस्य श्रीकृष्णेन सह युद्धं । व० १४-२२ ॥
[भा० १० । ७६ ॥]

तत्तत्काशं प्रति अम्बया भीष्मं परित्यज्य गमनं ।
तेनापि तस्या अपरिग्रहणं च । आ० १०९ ।
७७-८१ ॥ उ० १७४-१७५ ॥

२ साल्वः । साल्वदेशीयः क्षत्रियः । म्लेच्छगणा-
धिपः । तस्य सात्यकिना वधः । श० १९ ॥

साल्वाः । देशः । भी० ९ । ३९ ॥

सावर्णः । ऋषिः । स० ४ । २१ ॥

सावर्णिः । कृतयुगीयः रुद्रोद्देशेन षष्टिवर्षसहस्राणि
तपस्तप्तवानृषिः । अनु० ४५ । ८७ ॥ स०
७ । १२ ॥

सावर्ण्यः । मृगमय्यां स्त्रियां सूर्याज्जातो राजर्षिः ।
अनु० ५३ । २५ ॥

सावित्रः । कर्णः । आ० १४६ । ८ ॥

१ सावित्री । काचन देवता । तदभिमन्यमानो
मन्त्रविशेषश्च । व० २९४ । ९-१० ॥

तन्महिमा । अनु० २५५ । ६८-८२ ॥

२ सावित्री । मद्रदेशाधिपस्याश्वपतेर्दुहितो ।
तन्माता मालवी । साल्वराजस्य द्युमत्सेनपुत्रस्य
सत्यवतो भार्या । व० २९४ । ४ ॥

तस्या विवाहः । व० २९६ । १५ ॥

तस्या यमेन सह संवादः । व० २९८ । १० ॥

तस्या उपाख्यानं । सावित्र्युपाख्यानशब्दं पश्यत ।

+ सावित्र्युपाख्यानं । व० २९४-३०० ॥

सावैनसः । ऋषिः । गृत्समदस्य पुत्रः । अनु०
८ । ६१ ॥

+ सिंहः । मृगेन्द्रः । क्रोधवशापुत्र्यां शार्दूल्यां
तदुत्पत्तिः । आ० ६७ । ६५ ॥

सिंहकेतुः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयश्चैव ।
कर्णेन हतः । क० ५१ । ५० ॥

सिंहचन्द्रः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः पाञ्चाल्यः ।
द्रो० १५९ । ३९ ॥

सिंहपुरं । काश्मीरदेशस्थं पत्तनं । तत्रार्जुनेन
राजसूयदिविजयार्थं गमनं । स० २८ । २० ॥

सिंहसेनः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । पाञ्चाल्यस्य गोपतेः पुत्रः । द्रोणेन हतः । द्रो० १३ ।
४९ ॥ २३ । ५१ ॥ क० ५१ । ४६ ॥

सिंहिका । दक्षप्रजापतिकन्या । कश्यपप्रजापते-
भार्या । तत्पुत्राः राहुः सुचन्द्रः चन्द्रहर्ता
चन्द्रप्रमर्दनः इति चत्वारः । आ० ६६ ।
३१ ॥

सितः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ ।
५४ ॥

१ **सिद्धः ।** प्राधायाः पुत्रो देवगन्धर्वः । आ०
६६ । ४६ ॥

२ **सिद्धः ।** देवयोनिविशेषः । स० ७ । ७ ॥

३ **सिद्धः ।** स्कन्दग्रहः । व० २३० । ४९ ॥

+ **सिद्धकाश्यपसंवादः ।** अश्व० १७-२० ॥

+ **सिद्धशिलोच्छृत्तिसंवादः ।** गङ्गामा-
हात्म्ये । अनु० ६५ ॥

सिद्धिः । अग्निविशेषः । वीरनामकाम्नेः सरय्वं
जातः । व० २२१ । १९ ॥

सिनीवाकः । ऋषिः । स० ४ । २० ॥

सिनीवाली । अङ्गिरसः पुत्री । व० २२१ ।
५ ॥

१ **सिन्धुः ।** नदी । स० ९ । २३ ॥ भी०
९ । ४ ॥ The river Indus.

२ **सिन्धुः ।** देशः । भी० ९ । ४० ॥ सौवीर-
देशसमीपस्थः ॥ The country between the
Indus and the Jhelum.

१ **सिन्धुद्वीपः ।** सो० मं० जह्नोः पुत्रः ।
जन्मना क्षत्रियः । तपसा ब्राह्मण्यं प्राप्तः ।

तत्पुत्रो बलाकाश्च । श० ४१ । १० ॥
अनु० ७ । ४ ॥

[सूर्यवंश्यः ऋतुपर्णपितामहः सिन्धुद्वीपस्त्वन्यः ।
हरि० १ । १५ ॥ भा० ९ । ९ ॥]

सिन्धुराजः । जयद्रथः । आ० २१८ । ६४ ॥

+ **सिन्धुसागरसङ्गमः ।** व० ८० । ६९ ॥

सिन्धुसौवीराः । देशः । भी० ९ । ५३ ॥

सिन्धूत्तमतीर्थं । व० ८० । ८० ॥

१ **सीता ।** नदी । भी० ६ । ४९ ॥

२ **सीता ।** जनकराजपुत्री । श्रीरामस्य भार्या ।
तत्पुत्रौ कुशो लवश्च । तस्याः कथा । व०
२७९ ॥ स० ५० ॥ The river Yaikh
and on which the town of Yarkhand
is situated. (Eastern Turkistan)

सुकन्या । शर्यातिराजपुत्री । च्यवनऋषेर्भार्या ।
तत्पुत्रः प्रमतिः । आ० ८ । १ ॥

तस्याः कथा । व० १२३-१२६ ॥ [भा० ९ ।
३ ॥]

सुकर्मा । युधिष्ठिरसभास्यः कश्चन क्षत्रियः ।
स० ४ । ३३ ॥

सुकुण्डलः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । ९८ ॥

१ **सुकुमारः ।** सर्पः । आ० ५७ । ९ ॥

२ **सुकुमारः ।** पुलिन्दनगरस्य राजा । राजसूयदि-
ग्विजये भीमसेनेन जितः । स० ३० । १० ॥

३ **सुकुमारः ।** मत्स्यदेशसमीपस्थः कश्चन
क्षत्रियः । राजसूयदिविजये सहदेवेन जितः ।
स० ३२ । ४ ॥

१ **सुकुमारी ।** सो० वं० परीक्षितपुत्रस्य भीम-
सेनस्य भार्या । तत्पुत्रः परिश्रवाः । यमाहुः
प्रतीप इति । आ० ६३ । ४६ ॥

२ **सुकुमारी ।** सृञ्जयस्य पुत्री । नारदस्य भार्या ।
शां० २९ । १३ ॥

सुकृतं । पुण्यं । तद्फलभोगः । व० १८६ ॥

१ **सुकेतुः ।** क्षत्रियः । पाञ्चाल्यस्य चित्रकेतोः

पुत्रः । आ० २०१ । ९ ॥ कृपाचार्येण हतः ।
 क० ४९ । २१—२९ ॥

२ सुकेतुः । क्षत्रियः । चेदिदेशाधिपस्य शिशुपा-
 लस्य पुत्रः । द्रोणाचार्येण हतः । क० ३ ।
 ३२ ॥

१ सुकेशी । अप्सराः । अनु० ५० । ४८ ॥

२ सुकेशी । गान्धारराजसुता । श्रीकृष्णभार्या ।
 स० ५७ । २६ ॥

सुक्षत्रः । क्षत्रियः । कोसलदेशाधिपतिपुत्रः ।
 द्रो० २३ । ५८ ॥

+ सुखं । आनन्दः । तत्स्वरूपकथनं । व०
 १९६ ॥ तस्य सुकृतफलत्वं । व० २१३ ॥

सुगन्धा । अप्सराः । आ० १३२ । ४५ ॥

१ सुग्रीवः । सूर्यपुत्रो वानरः । तद्भ्राता वाली ।
 तद्भार्या तारनामकवानरस्य दुहितृ रुमा । स०
 ५० । १७ ॥

तस्य कथा । व० २८१ । १—४१ ॥
 [तस्योत्पत्तिः । रा० ७ ॥ सप्तत्रिंश (३७) सर्गा-
 दुपरि प्रक्षिप्तेषु प्रथमसर्गे ।]

२ सुग्रीवः । श्रीकृष्णस्य चतुर्षु रथाश्वेष्वन्यतमः ।
 व० २० । १३ ॥ अश्व० ११८ । ५६ ॥

सुघोषः । माद्रेयस्य नकुलस्य शङ्खः । भी०
 २५ । १६ ॥

१ सुचन्द्रः । सिंहिकायाः पुत्रोऽसुरः । आ०
 ६६ । ३१ ॥

२ सुचन्द्रः । प्राधापुत्रो देवगन्धर्वः । आ० ६६ ।
 ४७ ॥

सुचारुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 भी० ७९ । २२ ॥

१ सुचित्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 भी० ७९ । २२ ॥

२ सुचित्रः । पाण्डवपक्षीयः पाञ्चाल्यः । द्रोणेन
 हतः । द्रो० २१ । ६३ ॥

तत्पुत्रः । चित्रवर्मा । द्रोणेन हतः । क० ३ । २७ ॥

सुजातः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
 भीमेन हतः । श० २५ । ५ ॥

सुजातयः । जनाः । स० ७८ । ९२ ॥

सुजाता । उद्दालकऋषेः पुत्री । कहलस्य भार्या ।
 तत्पुत्रोष्टावक्रः । व० १३४ । ९ ॥

सुतनुः । आहुकस्य पुत्री । अकूरस्य भार्या ।
 स० १४ । ३४ ॥

सुनसोमः । क्षत्रियः । सो० वं० पाण्डवस्य
 भीमसेनस्य पुत्रः । तन्माता द्रौपदी । आ०
 ६३ । ७४ ॥ ६४ । १६५ ॥

तन्नामनिर्वचनं । आ० २४७ । ७८ ॥

तस्य शकुनिना सह युद्धं । क० १६ । १८—४२ ॥

तस्य वधो द्रौणिना । सौ० ८ । ६२ ॥

सुतीर्थकं । तीर्थं । व० ८१ । ५४ ॥

सुतेजनः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । द्रो०
 १५९ । ३९ ॥

सुदक्षिणः । क्षत्रियः । काम्भोजराजः । आ०
 २०१ । १५ ॥ उ० १९ । २२ ॥ एकरथः ।
 उ० १६६ । १ ॥ अर्जुनेन हतः । द्रो०
 ९२ । ६३ ॥

तस्य श्रुतकर्मणा सह युद्धं । भी० ४५ । ६६ ॥

तदवरजस्य वधोऽर्जुनेन । क० ५१ । ११२ ॥

१ सुदर्शनः । चन्द्रमण्डलस्थो द्वीपः । भी० ५ ।
 १६ ॥

२ सुदर्शनः । सुदर्शनानाम्नां इक्ष्वाकुवंशीयदुर्यो-
 धनस्य पुत्र्यामभेर्जातः । तद्भार्या ओषवती ।
 अनु० २ । ५२ ॥

३ सुदर्शनः । दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रियः । स०
 ४ । ३४ ॥ सात्यकिना हतः । द्रो० ११८ ॥

४ सुदर्शनः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
 पुत्रः । भी० ७७ । ७ ॥ भीमसेनेन हतः ।
 द्रो० १२७ । ४९ ॥ श० २६ । ४८ ॥

५ सुदर्शनः । जम्बूद्वीपस्य केतुभूतो जम्बूवृक्षः ।
 भी० ७ । १९ ॥

- १ सुदर्शना । सू० वं० दुर्योधनस्य नर्मदानघां
जाता कन्या । अग्नेर्भार्या । तत्पुत्रः सुदर्शनः ।
अनु० २ । १९ ॥
- २ सुदर्शना । माहिष्मत्यधिपतेर्नीलस्य दुहिता ।
अग्नेः पत्नी । स० ३२ । ३२ ॥
- १ सुदामा । क्षत्रियः । दशार्णाधिपतिः । चेदि-
राजस्य सुबाहोर्दमयन्त्याश्च मातामहः । व०
६६ । १४ ॥
- २ सुदामा । मोदापुराधिपतिः क्षत्रियः । स०
२८ । ११ ॥
- ३ सुदामा । कर्णपुत्रः । वृषसेनादवरजः । अर्जु-
नेन द्रौपदीस्वयंवरयुद्धे हतः । आ० २१८ ।
३२ ॥
- सुदामानः । देशः । भी० ९ । ५५ ॥
- सुदिनं । तीर्थं । व० ८१ । १०० ॥
- सुदिवा । ऋषिः । शां० २५० । १६ ॥
- सुदृष्टाः । देशः । भी० ९ । ५१ ॥
- १ सुदेवः । दमयन्तीभ्रातुः सखा ब्राह्मणः । व०
६५ । ३३ ॥ ६८ । २३ ॥
- २ सुदेवः । अम्बरीषस्य सेनापतिः । शां० ९८ ।
५ ॥
- ३ सुदेवः । काशीशस्य हर्यश्चस्य पुत्रः । स वीत-
हव्यैः पराजितः । तत्पुत्रो दिवोदासः । अनु०
८ । १४ ॥
- १ सुदेष्णा । सो० वं० अनुकुलोत्पन्नशिविराज-
पुत्रस्य बलेर्भार्या । तस्यां दीर्घतमस ऋषेर्जाताः
पुत्राः अङ्गः वङ्गः कलिङ्गः पुण्ड्रः सुहृश्चेति पञ्च ।
आ० ११३ । ५१ ॥ [भा० ९ । २३ ॥
हरि० १ । ३१ ॥]
- २ सुदेष्णा । मत्स्यदेशाधिपतेर्विराटस्य महिषी ।
कीचकस्य मातृष्वसुपुत्री । केकयस्य रथकारस्य
द्वितीयभार्याया मालव्या दुहितौ । कीचकाद-
यस्तु प्रथमभार्यापुत्राः । वि० २१ । १६
-२० ॥

- तस्य पुत्र उत्तरकुमारः । पुत्री अभिमन्योर्भार्या उत्तरा ।
वि० २१ । १९ ॥
- ३ सुदेष्णा । गान्धारराजस्य सुबलस्य पुत्री ।
गान्धार्याः स्वसा । धृतराष्ट्रस्य भार्या । आ०
११९ । २३ ॥
- सुदेष्णाः । देशः । भी० ९ । ४६ ॥
- सुद्युम्नः । क्षत्रियः । सू० वं० युवनाश्वस्य पिता ।
व० १२७ । १० ॥ स० ८ । १६ ॥
- तेन लिखितऋषेश्चौर्यदोषप्रायश्चित्तार्थं तत्करच्छेदः ।
शां० २३ । २९-३६ ॥
- १ सुधन्वा । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । अनु०
३२ । ४३ ॥
- तस्य केशिनीनामककन्यार्थं विरोचनेन सह ब्राह्मण-
क्षत्रिययोः श्रेष्ठ्ये विवादः । स० ९० । ६७
-८९ ॥ उ० ३५ ॥
- २ सुधन्वा । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः पाञ्चाल्यः ।
द्रो० २३ । ५६ ॥ द्रोणेन हतः । द्रो०
१२२ । ४३-४८ ॥
- १ सुधर्मा । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । स० ४ ।
३४ ॥ उ० १५१ । ६५ ॥ स्त्री० २६ ।
२४ ॥
- २ सुधर्मा । ब्राह्मणः । दुर्योधनस्य पुरोहितः ।
शां० ३९ । ५ ॥ ४३ । १४ ॥
- ३ सुधर्मा । दशार्णदेशाधिपः । तेन सह राजसूय-
दिग्विजययुद्धे तुष्टेन भीमसेनेन तस्याधिसेनाधिप-
तीकरणं । स० ३० । ५-६ ॥
- ४ सुधर्मा । इन्द्रसारथेर्मातलेर्भार्या । तत्पुत्री
गुणकेशी । उ० ९७ । १९ ॥
- १ सुनन्दा । मागधी । सो० वं० पूरुपुत्रस्य जनमे-
जयस्य भार्या । तत्पुत्रः प्राचीन्वान् । आ०
६३ । १० ॥
- २ सुनन्दा । चेदिराजस्य सुबाहोर्भगिनी । तत्स-
काशे दमयन्त्या भुजिष्यात्वेन वासः । व०
६२ । ७६ ॥

३ सुनन्दा । भरतस्य भार्या । आ० ६३ । ३४ ॥

सुनसा । नदी । भी० ९ । ३१ ॥

१ सुनाभः । क्षत्रियः । कटदेशाधिपतिः । राजसूयदिविजये अर्जुनेन जितः । स० २७ । १२ ॥

२ सुनाभः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० १३१ । ५ ॥ भीमसेनेन हतः । भी० ८८ । १३ ॥

३ सुनाभः । पर्वतः । स० १० । ३३ ॥

१ सुनामा । कंसस्य आता । बलरामेण हतः । स० १४ । ३५ ॥ ५४ । २५ ॥

२ सुनामा । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । २ ॥

३ सुनामा । क्षत्रियः । सुकेतोः पुत्रः । तद्भ्राता सुवर्चाः । आ० २०१ । ९ ॥

सुनीथः । शिशुपालः । स० ८ । ११ ॥ ४२ । ६ ॥

सुनेत्रः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । २ ॥

सुन्दः । निकुम्भस्य पुत्रोऽसुरः । तद्भ्राता उपसुन्दः । आ० २२९ । २-३ ॥

तस्य कथा । आ० २२८ । ५० ॥ २३२ । २० ॥

तस्य उपसुन्दगदाप्रहारेण मरणं । आ० २३२ । १९ ॥

सुन्दरा । कैकयी । सार्वभौमस्य भार्या । तत्पुत्रो जयत्सेनः । आ० ६३ । १५ ॥

सुन्दरिकातीर्थं । व० ८२ । ५७ ॥

सुन्दोपसुन्दोपाख्यानं । आ० २२८ । ५० ॥ २३२ । २० ॥

१ सुपर्णः । प्राधापुत्रो देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४७-४८ ॥

२ सुपर्णः । ऋषिः । शां० ३५८ । २० ॥

३ सुपर्णः । गरुडः ।

सुपर्णलोकः । गरुडलोकः । तत्र मातर्लेगमनं । उ० १०१ । १ ॥

+ सुपर्णव्यूहः । कौरवाणां । द्रो० २० । ४ ॥

सुपर्वा । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । तेन रुचि-पर्वणो वधः । द्रो० २६ । ५३ ॥

सुपार्श्वः । क्षत्रियः । आ० ६८ । २९ ॥

+ सुप्तानां वधः । अश्वत्थाम्ना । सौ० ८ ॥

१ सुप्रतीकः । ऋषिः । विभावसुऋषेर्भ्राता । शापेन गजत्वं प्राप्तः । गरुडेन भक्षितः । आ० १२९ । १७ ॥

२ सुप्रतीकः । भगदत्तस्य हस्ती । भी० ९५ । २४ ॥

३ सुप्रतीकः । दिग्गजः । भी० १२ । ३४ ॥

१ सुप्रभा । वदान्यस्य पुत्री । अष्टावक्रऋषेर्भार्या । अनु० ५० । १२ ॥

३ सुप्रभा । सरस्वतीनद्याः सप्तसु शाखास्वन्य-तमा । श० ३९ । ४ ॥

सुप्रयोगा । नदी । भी० ९ । २१ ॥

सुप्रवृद्धः । क्षत्रियः । सौवीरदेशाधिपस्य जयद्र-थस्य आता । व० २६६ । ११ ॥

सुप्रिया । अरिष्टापुत्री अप्सराः । आ० ६६ । ५१ ॥

सुबलः । क्षत्रियः । सिन्धुदेशाधिपः । गान्धार्याः पिता । तत्पुत्राः शकुन्यादयः । आ० ६४ । १५३ ॥ ११९ । ५ ॥

१ सुबाहुः । चेदिराजः । तद्गृहे दमयन्त्या सैरन्ध्रीभूय प्रच्छन्नं वासः । व० ६२ । ४५ ॥

तत्पिता वीरबाहुः । व० ६६ । १५ ॥

२ सुबाहुः । राक्षसः । मारीचस्य आता । तन्माता ताटका । श्रीरामेण हतः । तत्पिता सुन्दः । स० ५० । ५ ॥

३ सुबाहुः । किरातराजः । तेन पाण्डवानां दर्शनं । व० १७९ । ११ ॥

४ सुबाहुः । क्षत्रियः । कुलिन्दाधिपतिः । व० १४२ । २५ ॥

५ सुबाहुः । सर्पः । आ० ३५ । १४ ॥

६ सुबाहुः । अप्सराः । आ० ६६ । ५० ॥
१३२ । ४५ ॥

७ सुबाहुः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥
१४८ । २१ ॥ भीमसेनेन तस्य वधः । भी०
९६ । २७ ॥ क० ४६ । ८-११ ॥

८ सुबाहुः । क्षत्रियः । कौरवपक्षीयः । तद्भुजयोः
कर्तुं युयुत्सुना । द्रो० २५ । १३-१३ ॥

सुब्रह्मण्यः । स्कन्दशब्दं पश्यत ।

सुभगः । शकुनेर्भ्राता । भीमसेनेन हतः । द्रो०
१५८ । २४-२५ ॥

सुभगा । प्राधायाः पुत्री । अप्सराः । आ०
६६ । ४६ ॥

१ सुभद्रा । देवकीवसुदेवयोः पुत्री । अर्जुनस्य
भार्या । तत्पुत्रोऽभिमन्युः । आ० ६३ । ७७ ॥

तस्या अपहरणे अर्जुनं प्रति श्रीकृष्णस्याज्ञा । आ०
२३९ । २४ ॥

तस्या विवाहः । आ० ६१ । ४५-४७ ॥
२४२ ॥

तद्गृहे यतिरूपस्यार्जुनस्य वासः । आ० २४१ ।
१४ ॥ [भा० १० । ८६ ॥]

तस्या अर्जुनेनापहरणकाले तया रथसारथ्यकरणं ।
आ० २४४ । ११ ॥ २४५ । २३ ॥

तया गोपीवेषस्वीकारेण द्रौपदीसमीपगमनं । आ०
२४६ । ११-१५ ॥

तस्यामभिमन्योरुत्पत्तिः । आ० २४७ । ६२ ॥

तस्याः श्रीकृष्णेन सह वनाद्वारकागमनं । व० २२ ।
४७-४८ ॥

तस्याः द्वारकात उपप्लव्ये पाण्डवसमीपे आगमनं ।
वि० ७८ । ७ ॥ तस्या हास्तिनपुराद्वारकागमनं ।

अश्व० ५२ । ५५ ॥

तस्याः प्रलापोऽभिमन्युमरणे । द्रो० ७८ ॥

२ सुभद्रा । कामधेनुदुहिता । व० १०२ । ९ ॥

+ सुभद्राहरणपर्व । आ० २३९-२४४ ॥

सुभीमः । यज्ञमुट्सु पञ्चदशसु देवेष्वन्यतमो
देवः । वं० २२२ । ११ ॥

सुभूमिका । सरस्वतीतीरस्था अप्सरसामावास-
भूमिः । श० ३८ । ७ ॥

सुभ्राजः । सूर्यानुयायी स्कन्दपार्षदः । श०
४६ । ३१ ॥

सुभ्राट् । वैवस्वतमनोः पुत्रः । आ० १ । ५६ ॥

सुमतिः । असुरः । स० ९ । १७ ॥

सुमनः । सर्पः । आ० ३५ । ८ ॥

सुमना । कैकयी काचन स्त्री । तस्याः पतिव्रतामा-
हात्म्यविषये शाण्डिल्या संवादः । अनु०
१८५ ॥

१ सुमनाः । असुरः । स० ९ । १७ ॥

२ सुमनाः । राजर्षिः । स० ८ । १२ ॥

३ सुमनाः । किरातराजः । स० ४ । ३१ ॥

सुमन्तुः । ऋषिः । व्यासशिष्यः । आ० ६४ ।
८१ ॥ स० ४ । १७ ॥ शां० ४६ । ६ ॥

सुमल्लिकाः । देशः । भी० ९ । ५५ ॥

१ सुमित्रः । सौवीरराजः । पाण्डवदिग्विजये-
ऽर्जुनेन दमितः । आ० १५१ । ४७ ॥ युधि-
ष्ठिरसभायां । स० ४ । ३१ ॥ ३२ । ४ ॥

२ सुमित्रः । भार्गववंशोत्पन्नः फेनपापरनामा
ऋषिः । तस्य कथा गोमहिमविषये । स० ४ ।
१६ ॥ अनु० १२० ॥

३ सुमित्रः । अभिमन्योः सारथिः । द्रो० ३५ ।
३२ ॥

४ सुमित्रः । पुलिन्दनगराधिपतिः । भीमसेनेन
राजसूयदिग्विजये बशीकृतः । स० ३० । १० ॥

५ सुमित्रः । द्रुपदराजपुत्रः । जयद्रथेन हतः ।
अस्य सौमित्र इति नामान्तरं । आ० २१८ ।
३० ॥

६ सुमित्रः । हैहयराजः । शां० १२५ । ९ ॥

७ सुमित्रः । अग्निविशेषः । व० २२२ ।
१२ ॥

सुमित्रा । सू० वं० दशरथराजस्य द्वितीया भार्या ।
मगधदेशाधिपस्य शूरराजस्य पुत्री । तत्पुत्रौ
लक्ष्मणः शत्रुघ्नश्च । व० २७५ । ८ ॥

सुमीढः । क्षत्रियः । सो० वं० सुहोत्रस्य पुत्रः ।
तद्भ्रातरौ अजमीढः पुरुमीढश्च । आ० १०१ ।
१८ ॥

१ सुमुखः । सर्पः । आ० ३५ । १४ ॥

तेनेन्द्रसारथेर्मातलेर्गुणकेशीनाम्न्याः पुत्र्याः विवाहः ।
उ० १०४ । २९ ॥

२ सुमुखः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ ।
१२ ॥ भी० ६ । १४ ॥

सुमुखी । अप्सराः । अनु० ५० । ४८ ॥

सुयज्ञा । सो० वं० महामौमस्य भार्या । तत्पुत्रो-
ज्युतानायी । आ० ६३ । १९ ॥

सुयोधनः । क्षत्रियः । दुर्योधनः । द्रो० १११ ।
७ ॥

सुरकृत् । विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ । ५७ ॥

सुरजा । अप्सराः । आ० ६६ । ५० ॥

सुरता । अप्सराः । आ० ६६ । ५० ॥

१ सुरथः । कृपाचार्यस्य चकरक्षकः । वि०
६१ । १७ ॥

२ सुरथः । जयद्रथस्य पुत्रः । तन्माता दुःशला ।
अश्वमेधाश्वरक्षणार्थमागतस्यार्जुनस्य आगमनश्रव-
णमात्रेण मृतः । अश्व० ७८ । २३-२९ ॥

३ सुरथः । द्रुपदराजपुत्रः । अश्वत्थाम्ना हतः ।
द्रो० १५७ । १८० ॥ श० १३ । ४१ ॥

४ सुरथः । यमसभावासी राजर्षिः । स० ८ ।
११ ॥

५ सुरथः । क्षत्रियः । शिविवंश्यः । कोटिकाश्यस्य
पिता । व० २६७ । ४ ॥

सुरथा । विराटराजस्य प्रथमा भार्या । तत्पुत्रौ
श्वेतः शङ्खश्च । वि० २१ । १७ ॥

सुरप्रवीरः । अग्निविशेषः । व० २२२ । १३ ॥

सुरभर्ता । अग्निविशेषः । व० २२२ । १३ ॥

सुरभिः । दक्षप्रजापतिपुत्री । कश्यपभार्या । त-
त्पुत्री नन्दिनीनाम्नी वसिष्ठधेनुः । आ० ६७ ।
६७ ॥ १०६ । ८ ॥ स० ११ । ४० ॥

तस्या उपाख्यानं । व० ९ ॥

तल्लोकवर्णनं । गरुडेन गालवंप्रति । उ० १०२ ॥

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः । अनु० १४३ । ४१ ॥

सुरभिमान् । अग्निविशेषः । व० २२३ ।
२८ ॥

सुरभी । सुरभिश्चब्दं पश्यत ।

सुरभीपट्टणं । पत्तनं । स० ३२ । ७० ॥

सुरसा । दक्षप्रजापतिपुता । कश्यपभार्या । तत्पुत्रा
नागाः । आ० ६७ । ७५ ॥ स० ११ ।
३९ ॥ उ० १०३ । ४ ॥

सुरा । मद्याभिमानिनी देवता । अमृतमथर्नकाले
उत्पन्ना । आ० १८ । ४९ ॥

+ **सुरा ।** मद्यश्चब्दं पश्यत ।

सुरारिः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । उ० ४ ।
१५ ॥

सुराष्ट्राः । देशः । स० ३२ । ६४ ॥ Surat.
तद्देशस्थानां जनानां संकरजातीयत्वं । क० ३८ ।
२८ ॥

सुरुक् । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । ३ ॥

सुरूपा । कामधेनुः । उ० १०२ । ८ ॥

सुरेणुः । सरस्वतीनद्याः सप्तसु प्रवाहेष्वन्यतमः ।
श० ३९ । २६ ॥

सुरेशः । अग्निविशेषः । व० २२२ । १३ ॥

सुरोमा । सर्पः । आ० ५७ । १० ॥

सुलभा । प्रधाननामकराजर्षिपुत्री काचन संन्या-
सिनी । तस्या धर्मध्वजनाम्ना जनकेन सह
संवादः । शां० ३२५ ॥

सुलोचनः । क्षत्रियः । सो० वं० । आ० ६८ ।
९४ ॥ १३१ । ४ ॥ १४८ । ८ ॥ भीम-
सेनेन हतः । भी० ६४ । ३७ ॥

सुवर्चला । देवलस्य दुहिता । श्वेतकेतुऋषेः पत्नी ।
शां० २२४ । ४ ॥ २२८ । २९ ॥

तस्याः श्वेतकेतुना सहाध्यात्मविषये संवादः । शां०
२२४ । ३० ॥

१ **सुवर्चा** । क्षत्रियः । सू० वं० दिष्टकुलोत्प-
न्नस्य करम्भराजपुत्रस्य खनीनेत्रस्य पुत्रः ।
तत्पुत्रः करन्धमः । अश्व० ४ । ९ ॥

२ **सुवर्चा** । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । ३ ॥

३ **सुवर्चा** । अग्निविशेषः । व० २२२ । १२ ॥

४ **सुवर्चा** । द्रौपदीस्वयंवराथमागतः कश्चन
क्षत्रियः । सुकेतोः पुत्रः । तद्भ्राता सुनामा ।
आ० २०१ । ९ ॥

५ **सुवर्चा** । ब्रह्मर्षिः । व० २९९ । १० ॥

६ **सुवर्चा** । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आं० ६८ । १०२ ॥ २०१ । ३ ॥ १३१ ।
१० ॥ क० ४६ । ८ ॥ भीमसेनेन हतः ।
क० ८८ । १९ ॥

७ **सुवर्चा** । दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रियः । अभिम-
न्युना हतः । द्रो० ४८ । १५ ॥

सुवर्णः । ऋषिः । तस्य मनुना सह धूपदीपादि-
विषये संवादः । अनु० ११५ ॥

सुवर्ण । उत्तमधातुः । तस्योत्पत्तिः । अनु०
१३० । १०-४३ ॥ तद्दानमहिमा । अनु०
२३५ । २२-३० ॥

+ **सुवर्णकदलीवनं** । हनूमदावासभूतं गन्ध-
मादनपर्वतस्थं वनं । व० १४८ । ६३ ॥

सुवर्णचूडः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । ९ ॥

सुवर्णवर्मा । काशिदेशाधिपः क्षत्रियः । तत्पुत्री
वपुष्टमा पाण्डवप्रपौत्रस्य जनमेजयस्य भार्या ।
आ० ४४ । ८ ॥

सुवर्णशिराः । मुनिः । उ० ११० । १२ ॥

सुवर्णष्ठीवी । क्षत्रियः । शैब्यपुत्रस्य सुजयस्य
पुत्रः । तस्य मलमूत्रादिक्रमपि सुवर्णमभूदिति
लोभाच्चोरैर्हतः । द्रो० ५५ । ३७-३८ ॥

तद्भगिनी दमयन्ती नारदब्रह्मर्षेर्भार्या । शा०
२९ । ३० ॥ [देवीभा० ६ । २७ ॥]

तत्चरित्रं । शां० ३० ॥

१ **सुवर्मा** । क्षत्रियः । त्रैगर्तराजस्य सुशर्मणो
भ्राता । वि० ३५ । ९ ॥

२ **सुवर्मा** । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः ।
आ० ६८ । ९७ ॥ १३१ । ६ ॥ भी०
७७ । ८ ॥ भीमसेनेन हतः । द्रो० १२७ ।
४८ ॥

सुवल्गा । नदी । भी० ९ । २५ ॥

सुवाक् । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० १३१ । ९ ॥

सुवाजी । इल्लवनाम्नोऽसुरस्य रथाश्वः । व० ९७ ।
२२ ॥

सुवामा । नदी । भी० ९ । २८ ॥

सुवीरः । क्षत्रियः । सू० वं० मदिराश्वपुत्रस्य
द्युतिमतः पुत्रः । तत्पुत्रो दुर्जयः । अनु० २ ।
१० ॥

सुवेषा । सो० वं० परीक्षितो भार्या । तस्या बाहु-
केति नामान्तरं । तत्पुत्रो भीमसेनः । आ०
६३ । ४५ ॥

१ **सुशर्मा** । क्षत्रियः । त्रिगर्तदेशाधिपतिः ।
आ० २०१ । ९ ॥

तस्य विराटनगरे दक्षिणगोग्रहणार्थं दुर्योधनेन प्रेषणं ।
वि० ३२ । ५६ ॥

तेनाष्टम्यां गोग्रहणं । वि० ३२ । ६२ ॥

तस्य विराटेन सह युद्धं । वि० ३४ । २५-३३ ॥

तेन विराटस्य जीवग्राहग्रहणं । वि० ३५ । ११ ॥

तस्य जीवग्राहग्रहणं वललनाम्ना भीमसेनेन । वि०
३५ । ५५ ॥

तस्य युद्धं । द्रो० १८ । २२ ॥

तस्य वधोऽर्जुनेन । श० २६ । ४४ ॥

२ **सुशर्मा** । कर्णपुत्रः । नकुलेन हतः । श०
९ । ५१ ॥

३ सुशर्मा । क्षत्रियः । पाञ्चात्यः । कर्णेन हतः ।
क० ५१ । ४६—४७ ॥

सुशोभना । आयुनामकमण्डूकराजस्य दुहिता ।
इक्ष्वाकुवंश्यस्य परीक्षितो भार्या । व० १९५ ।
३२ ॥

१ सुश्रवा । सो० वं० जयत्सेनभार्या । तत्पुत्रः
पराचीनः । आ० ६३ । १६ ॥

२ सुश्रवा । धृतराष्ट्रभार्या । गान्धार्याः स्वसा ।
आ० ११९ । २३ ॥

सुश्रुतः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य ऋषेः पुत्रः ।
अनु० ७ । ५५ ॥

१ सुषेणः । ऋषिः । जमदग्निऋषेः पुत्रः । व०
११७ । ११ ॥

२ सुषेणः । वालिनः श्वशुरो वानरः । व०
२८४ । २ ॥

३ सुषेणः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । ९७ ॥ १३१ । ७ ॥ भीमसे-
नेन हतः । भी० ६४ । ३४ ॥ द्रो० १२७ ।
४२ ॥

४ सुषेणः । कर्णस्य पुत्रः । क० ४३ । १८ ॥
भीमसेनेन हतः । क० ७९ । १४ ॥

५ सुषेणः । सर्पः । आ० ५७ । १६ ॥

६ सुषेणः । क्षत्रियः । आ० २०१ । १६ ॥
दुर्योधनपक्षीयः । शा० ५ । ३ ॥

सुसामा । ऋषिः । युधिष्ठिरराजसूये ऋत्विक् ।
स० ३६ । ३४ ॥

सुस्वरः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १४ ॥

सुहनुः । असुरः । स० ९ । १७ ॥

सुहस्तः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । १० ॥ भी-
मसेनेन हतः । द्रो० १५८ । १७—१९ ॥

सुहृत् । मित्रशब्दं पश्यत ।

१ सुहोत्रः । (द्वैतिथी) । क्षत्रियः । तच्चरित्रं ।
द्रो० ५६ ॥ शा० २८ । २५ ॥

२ सुहोत्रः । क्षत्रियः । सो० वं० माद्रेयस्य स-
हदेवस्य पुत्रः । तन्माता विजया । आ० ६३ ।
७९ ॥

३ सुहोत्रः । क्षत्रियः । सो० वं० भुमन्युपुत्रः ।
तद्भार्या जयन्ती । तत्पुत्रोऽजमीढः । आ० ६३ ।
३५ ॥ १०१ । १२ ॥ व० १९७ । २ ॥

सुह्यः । शिविराजपुत्रस्य बलेर्भार्यायां दीर्घतमसक्रं-
धेर्जातः । आ० ११३ । ५३ ॥

सुह्याः । सिन्धुनदीप्रान्ते विद्यमानो देशः । स०
२८ । २१ ॥ ३१ । २६ ॥

१ सूतः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । अनु०
७ । ५७ ॥

२ सूतः । रोमहर्षणनामा पौराणिकः । आ० १ ।
५ ॥

+ सूतजातिस्वरूपं । वि० २१ । ९ ॥

सूतनन्दनः । कर्णः । आ २२१ । २३ ॥

१ सूर्यः । दनुपुत्रोऽसुरः । आ ६६ । २७ ॥

२ सूर्यः । कश्यपादित्यां जातः पुत्रः । सविता ।
आ० ६६ । २७ ॥

तस्य भार्या त्वष्टुः पुत्री । संज्ञादेवी । आ० ६७ ।
३५ ॥

[तत्पुत्राः । यमः मनुः यमुना च संज्ञायां जाताः ।
संज्ञाया एव रूपान्तरे छायायां जातौ सवर्णः
शनैश्चरश्च । बडवारूपधारिण्यां तस्यां ज्ञातौ
नासत्यौ अश्विनौ । भा० ६ । ६ ॥ ८ । १३ ॥
हरि० १ । ९ ॥ विष्णु० ३ । २ ॥ वराह०
२० ॥ ब्रह्म० ६ ॥ वायु० ८४ ॥ पद्म० ५ ।
८ ॥ मत्स्य० ११ ॥]

तस्मात्कुन्त्यां कर्णस्योत्पत्तिः । आ० १२० । २८
—३१ ॥

तस्य राहुकृतोपद्रवमसहमानस्य कोपोदयः । आ०
२४ । ७ ॥

तत्पुरतो देवैररुणस्य सारथित्वेन स्थापनं । आ०
२४ । १६—१७ ॥

तस्य स्तुतिः । वसिष्ठकृता । आ० १८९ । २४ ॥
तस्य स्तुतिः । युधिष्ठिरेणाक्षयपात्रप्राप्त्यर्थं कृता । व०
३ । १६ ॥

तस्याष्टोत्तरशतनामानि । युधिष्ठिरेणोक्तानि । व०
३ । ६८ ॥

[तस्य स्तुतिः आदित्यहृदयनामिका । दाशरथिराम-
कृता । रा० ६ । १०५ ॥]

[तस्य स्तुतिः याज्ञवल्क्यकृता । विष्णु० ३ ।
५ ॥]

तस्यागमनं कर्णस्य समीपे स्वप्ने । व० ३०१ ।
६—८ ॥

तद्गतिप्रकारकथनं । व० १६४ । २६ ॥

तस्य शच्या संवादः । अनु० १४ । ५—६ ॥

तस्य छत्रोपानद्विषये जमदग्निना संवादः । अनु०
१४४—१४५ ॥

[तत्पुत्रः सुग्रीवः । तदुत्पत्तिः सुग्रीवशब्दे द्रष्टव्या ।]

सूर्यतीर्थं । व० ८१ । ४८ ॥

सूर्यदत्तः । क्षत्रियः । विराट्भ्राता । रथोदारः ।
उ० १७१ । १५ ॥ वि० ३३ । २१ ॥
द्रो० १५९ । ४० ॥

सूर्यनेत्रः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १३ ॥

सूर्यध्वजः । द्रौपदीस्वयंवरायर्थागतः क्षत्रियः ।
आ० २०१ । १० ॥

+ सूर्यबिम्बं । सूर्यमण्डलं । भी० १२ । ४४
—४७ ॥ तस्याश्चर्यतमत्वं । शां० ३७२ ॥

तत्पिधानं चक्रायुधप्रयोगेण श्रीकृष्णेन । द्रो०
१४७ । पाठान्तरे २—३ ॥

[तस्य वंशः । भा० ९ । २—१३ ॥ विष्णु० ४ ।
१—५ ॥ वायु० ८५—८९ ॥ ब्रह्म० ७—८ ॥
रा० १ । ७० ॥]

सूर्यवर्चाः । देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४२ ॥

सूर्यवर्मा । क्षत्रियः । त्रैगर्तरोजः । अश्व०
७४ । ११ ॥

सूर्याक्षः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ५७ ॥

सृञ्जयः । शैब्यस्य पुत्रः । तद्भार्या कैकयी । त-
त्पुत्रः सुवर्णष्ठीवी । स० ८ । १५ ॥

तत्पुत्रस्य सुवर्णष्ठीविनश्चोरैर्मारणे दुःखाक्रान्तस्य तस्य
दुःखापनोदाय नारदेन षोडशराजकीयोपाख्यान-
कथनं । द्रो० ५५—७० ॥ शां० २८ । १३
—१४५ ॥

तत्पुत्री सुकुमारी । तस्या नारदेन परिणयः । द्रो०
५५ । ११—२४ ॥ शां० २९ । ३१—३३ ॥

१ सृगालः । सृगालवासुदेवः । करवीरपुराधिपः ।
शां० ४ । ७ ॥ [हरि० २ । ४४ ॥]

२ सृगालः । जम्बुकः । तद्रूपिणा इन्द्रेण सह
काश्यपस्य संवादः । शां० १७८ ॥

तस्य वानरेण संवादः । अनु० ३० ॥

सृष्टिनिरूपणं । स० ४३ ॥ शां० १८० ॥
३४७ ॥ [भा० ३ । १३ ॥]

सेकाः । चर्मण्वतीपाटलावतीनद्योर्मध्ये विद्यमानो
देशः । स० ३२ । ९ ॥ The country
South of the river Charmanvati and
north of Avanti.

सेचकः । सर्पः । आ० ५७ । १५ ॥

सेतुबन्धनं । रामेण । स० ५० । २० ॥ व०
२८४ । ४४ ॥

सेदुकः । वृषदर्भस्य भ्राता क्षत्रियः । व० १९९ ।
२ ॥

सेनजित् । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुकुलोत्पन्नबृह-
दिषुवंशीयविशदनामकराजपुत्रः । तत्पुत्राः रुचि-
राश्वः दृढहनुः काश्यः वत्सः इति चत्वारः ।
तेन नीतिकथनं । शां० २५ । १३—२९ ॥

सेनानीः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० १३१ । ९ ॥

सेनापतिः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः ।
आ० ६८ । ९७ ॥ भीमसेनेन हतः । भी०
६४ । ३२ ॥

सेनाविन्दुः । पाण्डवपक्षीयः वाञ्छात्यः क्षत्रियः ।
आ० ६८ । ३० ॥ २०१ । ९ ॥ स०

२८।१०॥ रथसत्तमः । उ० १७१ ।

२०॥ द्रो० २३।२६॥ कर्णेन हतः ।

क० ४३।१५॥

+ सेनोद्योगपर्व । उ० १-१९॥

सेनयः । ऋषिः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु०
७।५८॥

सैन्धवः । क्षत्रियः । सिन्धुदेशाधिपतिः । जय-
द्रथः । आ० १।२१६॥

सैन्धवायनः । ऋषिः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः ।
अनु० ७।५१॥

+ सैन्यनिर्याणपर्व । उ० १५१-१५९॥

सैसिरिध्वाः । देशः । भी० ९।५७॥

१ सोमः । चन्द्रः । तस्यैवाष्टवसुष्वन्यतमत्वम-
प्यस्ति । मनस्विन्याः पुत्रः ।

तत्पुत्रो वर्चाः । आ० ६७।१८॥ सोम इति
कुबेरस्यापि नाम । अतएवोत्तरदिशः सौम्येति
नामप्राप्तिः ।

२ सोमः । यज्ञार्हलताविशेषः । शां० १६३ ।
५॥

सोमकः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंश्यस्य पाञ्चा-
लराजस्य सहदेवस्य पुत्रः । व० १२६।२६॥
स० ८।८॥ वि० ५३।१५॥

तस्य शतं भार्याः । तासु ज्येष्ठा जन्तुनामानं पुत्रं
सुषुवे । कदाचित्स पुत्रः पिपीलिकादंशेन महा-
दुःखं प्राप । ततः ऋत्विग्वचनेन तं पुत्रं पशुं
कृत्वाऽयजत् । तेन तस्य शतं पुत्रा बभूवुः ।
व० १२८-१२९॥ [स दिवोदासस्य पौत्रः ।
तत्पुत्रः पृषतः । भा० ९।२२॥ हरि० १।
३२॥]

सोमकीर्तिः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० ६८।९९॥

सोमतीर्थं । व० ८१।१९॥ ११४।१८५॥
शा० ४४।४६॥ ५१।६७॥ प्रभासती-
र्थस्यैव नामान्तरमिति केचित् ।

सोमदत्तः । क्षत्रियः । सो० वं० प्रतीपपुत्रस्य
बाह्मीकस्य पुत्रः । तत्पुत्राः भूरिः भूरिश्रवाः शल
इति त्रयः । आ० २०१।१४॥ [भा० ९।
२२॥]

तस्य पराजयः सात्यकिना । द्रो० १५७।२९॥
तस्य वधः । सात्यकिना । द्रो० १६३।३३॥

सोमपदं । पुण्यक्षेत्रं । व० ८२।११९॥

सोमभोजनः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१।
१२॥

सोमवंशः । चन्द्रवंशशब्दं पश्यत ।

सोमश्रवाः । पाण्डवप्रपौत्रस्य जनमेजयस्य पुरो-
हितः । श्रुतश्रवस ऋषेः सपथ्या जातः पुत्रः ।
आ० ३।१३॥

सोमा । अप्सराः । आ० १३२।४३॥

+ सौकन्योपाख्यानं । सुकन्याशब्दं प्रश्यत ।
सौगन्धिकं । कमलपुष्पविशेषः । तद्दर्शनं द्रौपद्या ।
व० १४८।८॥

तस्याऽऽहरणं भीमसेनेन । व० १५५।२५॥

+ सौगन्धिकवनं । कुबेरस्य । व० ८२।४॥
१५३।३२॥

सौचित्तिः । सत्यधृतिशब्दं पश्यत ।

सौतिः । रोमहर्षणपुत्र उग्रश्रवाः । तेन नैमि-
षारण्यवासिभ्यः शौनकादिभ्यः महाभारतपुराण-
कथनं । आ० १।५॥

तस्य शौनकेन संवादः । आ० ४॥

[तस्योत्पत्तिः भा० १०।७८॥]

सौत्रामणिः । द्रुपदस्य भार्या । तस्याः कौसवीति
नामान्तरं । आ० १४९।५०॥

सौदासः । क्षत्रियः । सू० वं० ऋतुपर्णपुत्रस्य
सुदासस्य पुत्रः । आ० १२८।४९॥ तस्य
कल्माषपाद इति नामान्तरं । आ० १९३।
२६-३२॥ [तस्य मित्रसह इति नामान्तरं ।
[हरि० १५१५॥]

तस्य वसिष्ठपुत्रेण शक्तिऋषिणा राक्षसत्वशापदानं ।
आ० १९२।१९॥

न राक्षसत्वावस्थायां शक्तिऋषेर्मक्षणं । आ० १९२ । ४७ ॥

स्य शापान्मोक्षः । आ० १९३ । ३० ॥

द्वार्या मदयन्ती । आ० १९८ । २६ ॥ तस्यां
वसिष्ठादश्मकनामकपुत्रोत्पत्तिः । आ० १९३ ।
४५ ॥

न वने मैथुनाय संगतयोर्ब्राह्मणदंपत्योर्मध्ये ब्राह्मण-
स्य भक्षणं । तथा आङ्गीरसीनाम्न्या ब्राह्मण्या
तस्मै मैथुनकाले त्वं मरिष्यसीति शापदानं ।
आ० १९८ । २१ ॥

द्वार्याया विधृते कुण्डले गुरुदक्षिणार्थं भिक्षितुमुद-
ङ्कऋषेर्मनं । अश्व० ५६ । ३० ॥

स्य वसिष्ठेन सह गोमहिमविषये संवादः । अनु०
११३ ॥

तस्य कथा । रा० ७ । ६५ ॥ विष्णु० ४ । ४ ॥
भा० ९ । ९ ॥]

सौद्युम्निः । युवनाश्वशब्दं पश्यत । व० १२७ ।
१० ॥

सौन्दर्यप्रदानि व्रतानि । अनु० १७२ ॥
[हरि० २ । ८०-८१ ॥]

सौन्दर्यवर्णनं । उर्वश्याः । व० ४४ । २१ ॥
द्रौपद्याः । आ० ६८ । १५७-१५९ ॥ १४९।
६०-६५ ॥ स० ८८ । ३३-३४ ॥ वि०
१४ । २१-२७ ॥ १६ । १२-२३ ॥ २०।
३२-३९ ॥

सौबलः । शकुनिः । आ० १ । १८० ॥

सौबली । धृतराष्ट्रभार्या गान्धारी ।

सौभं । साल्वराजस्य कामगमनं विमानाकारं न-
गरं । व० १४ । २ ॥ १५ ॥ १५ । ३ ॥

सौभद्रः । अभिमन्युः । आ० १ । २१४ ॥

सौभद्रतीर्थं । नारीतीर्थं । आ० २३६ । ३ ॥

सौभरः । सौरभशब्दं पश्यत ।

सौमदत्तिः । भूरिश्रवाः । द्रो० १०५ । २२ ॥

सौमित्रः । सुमित्रशब्दं पश्यत ।

सौरभः । अभिविशेषः । व० २२२ । ९ ॥

अस्यैव सौभर इति नामान्तरं ।

सौरभेयः । ऋषिः । दीर्घतमसो गुरुः । आ०
११३ । २६ ॥

सौरभेयी । शापेन ग्राहत्वं प्राप्ता अर्जुनेन
मोचिताऽप्सराः । आ० २३६ । २० ॥ स०
१० । १३ ॥

सौवीराः । देशः । भी० ९ । ५३ ॥ Sauvi-
ra the country between the Indus
and the Jhelum.

सौशल्यः । देशः । भी० ९ । ४० ॥

सौश्रुतिः । त्रैगर्तः । अर्जुनेन हतः । क० १८ ।
३ ॥

स्कन्दः । सुब्रह्मण्यः । तदुत्पत्त्यादिकथा । व०
२२७ । १८-४० ॥ शां० ४५ ॥ अनु०
१३३ ॥

तस्यानेकमातृकत्वं । व० २३० । ६ ॥

तस्यानेकनाम्नां कथनं । व० २३३ ॥

तन्मातृगणः । श० ४७ । १-४३ ॥

तेन धर्मरहस्यकथनं । अनु० १९७ ॥

तस्य पार्षदाः । श० ४६ । ५६-११५ ॥

तेन तारकासुरवधः । श० ४७ । ७३ ॥

तेन क्रौञ्चपर्वतदारणं । श० ४७ । ८४ ॥

तद्गहाणां नामानि । व० २३० । २२-५९ ॥

स्तनकुण्डं । तीर्थं । व० ८२ । १५१ ॥

स्तनपोषिकाः । देशः । भी० ९ । ६८ ॥

स्तनबालाः । देशः । भी० ९ । ६३ ॥

स्तम्बमित्रः । मन्दपालऋषेर्जरितानाङ्ग्यां शाङ्गर्घ्या
जातः पुत्रः । खाण्डवदाहान्मुक्तः । आ०
२५८ । १२ ॥

स्त्रियः । योषितः । अबलाः । नार्यः । आ०
१२९ । ६१ ॥

तासामनावृतत्वं । आ० १२८ । ४ ॥

तासां स्वातन्त्र्यं नास्ति । आ० ९४ । ७ ॥

तासां जामातरि प्रीत्याधिक्यं । आ० १३० । १२ ॥

तासु च्यवनऋषिणा इन्द्रवधार्थं स्वसृष्टायाः कृत्यायाः
विभज्य स्थापनं । व० १२६ । ९ ॥

तासु इन्द्रेण स्वकृतब्रह्महत्याया विभज्य स्थापनं ।
उ० ९ । ५० ॥

तद्धर्म(स्त्रीधर्म) कथनं पार्वत्या रुद्रं प्रति । अनु०
२४९—२५० । १—६४ ॥

तासामेक एव पतिः । आ० ११३ । ३४ ॥

तासां मनसि गोप्यं न स्वीयतामिति युधिष्ठिरेण
शापदानं । स्त्री० २७ । ३२ ॥

तासां दिगम्बराणामदर्शनीयत्वं । शां० २१६ ।
१२ ॥

तत्कथाया अप्यश्राव्यत्वं । शां० २१६ । १२ ॥

तासां दोषाः । अनु० ७३—७४ ॥ २२२ ॥

तासामसत्त्वभावविषये नारदपञ्चचूडासंवादः । अनु०
७३ ॥

तासां स्वभावविषये अष्टावक्र ऋषेः जर्तरीरूपधा-
रिण्याः दिग्देवतायाश्च संवादः । अनु० ५०
—५२ ॥

तद्रक्षणस्य दुःशक्तत्वे देवशर्मनाम्नऋषेः विपुलाना-
म्नस्तच्छिष्यस्य च कथा । अनु० ७५—७८ ॥

तासां सतीत्वे असतीत्वे च कथा । अनु० ५९ ॥

तासां परपुरुषगमने प्रायश्चित्तं । अनु० ५९ ।
२१—२२ ॥

तासां प्रशंसा । अनु० ८१ ॥

तासामपरित्याज्यत्वं । अनु० ५९ । २० ॥

तासां दुष्कुलजानामपि ग्रहणस्योचितत्वं । शां०
१६३ । ३२ ॥

तासां रत्येककामत्वं । अनु० ५० । ९८ ॥

तासां चापलाधिक्यं । अनु० ५२ । ५ ॥

तासां कामाधिक्यं । आ० १२८ । ८ ॥

तासां सुन्दरपुरुषदर्शनेन योनेरुल्लेदनं । वि० १८ ।
१८ ॥

+ स्त्रीत्वस्य कर्मायत्तत्वं । अनु० २२६ ॥

+ स्त्रीपुरुषसंयोगः । सुरतं । तस्मिन्स्त्रिया एव
सुखाधिक्यं । अनु० ३४—५२ ॥

+ स्त्रीविलापपर्व । स्त्री० १६—२५ ॥

स्थपतिः । स्थलमापनादिशास्त्रज्ञो जनमेजयसूतो
लोहिताक्षनामा । आ० ५१ । १५ ॥ ५८ ।
१२ ॥

स्थण्डिलेयुः । क्षत्रियः । सो० वं० रौद्राश्वस्य पुत्रः ।
आ० ८८ । ९ ॥

स्थाणुः । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ ।
१३ ॥

तस्य प्रजापतिना सह संवादः । शां० २६३ ।
१—१२ ॥

स्थाणुवटं । तीर्थं । व० ८१ । १७८ ॥

१ स्थूणः । ऋषिः विश्वामित्रपुत्रः । अनु० ७ ।
५१ ॥

२ स्थूणः । स्थूणाकर्णोनाम कुबेरानुचरो यक्षः ।
उ० १९१ । २०—२२ ॥

तस्य शिखण्डिना सह स्त्रीत्वपुंस्त्वविनिमयः । उ०
१९२ । ९ ॥

स्थूलकेशः । प्रमद्वरायाः पोषकः पिता । आ०
८ । १० ॥

स्थूलशिराः । ऋषिः । स० ४ । १७ ॥ [रा०
३ । ७१ ॥]

+ स्नानगुणाः । उ० ३७ । ३३ ॥

+ स्नानविधिः । अश्व० १०४ । १९—३६ ॥

+ स्यमन्तकमणिः । सत्राजिता सूर्याल्लब्धो मणिः ।
स० १४ । ६५ ॥ [भा० १० । ५६ ॥
हरि० १ । ३८ ॥]

स्यमन्तपञ्चकं । समन्तपञ्चकशब्दं पश्यत ।

स्यानन्दूरं । केरलदेशस्यमन्तशयनक्षेत्रं । तत्रा-
र्जुनस्य तीर्थयात्रार्थं गमनं । आ० २३७ । ३७ ॥

स्यूमरश्मिः । ऋषिः । गां प्रविष्टस्य तस्य कपि-
लऋषिणा सह संवादः । शां० २७४—२७६ ॥

स्वक्षाः । देशः । भी० ९ । ४५ ॥

स्वनः । निष्कृतिनामऋष्याग्नेः पुत्रोऽग्निविशेषः ।
व० २२१ । २३ ॥

खमे कैलासगमनमर्जुनस्य । द्रो० ८० ।

३८ ॥

खयंप्रभा । शाण्डिलीशब्दं पश्यत ।

खयंवरः । द्रौपद्याः । आ० २०० । १८-

१९ ॥ दमयन्त्याः । व० ५४ । १ ॥

खराष्ट्राः । देशः । भी० ९ । ४८ ॥

खरूपः । असुरः । स० ९ । १८ ॥

खर्गः । पुण्यकृतां देहत्यागानन्तरं दिव्यदेहेन सु-
खानुभवस्थानं । तत्सुखनिरूपणं । व० २६२ ।
१-२८ ॥

तत्रत्यदोषनिरूपणं । व० २६२ । २८ ॥

खर्णः । सुवर्णशब्दं पश्यत ।

खर्भानवी । सो० वं० पुरुरवसः पुत्रस्य आयुषो

भार्या । तत्पुत्रो नहुषः । आ० ६९ । २९ ॥

खर्भानुः । दनोः पुत्रोऽसुरो राहुः । आ० ६६ ।

२४ ॥

खस्तिपुरं । स्थानविशेषः । व० ८१ । १७४ ॥

खस्त्यात्रेयः । अत्रिवंशज ऋषिः । आ० ८ ।
२४ ॥

१ स्वाहा । बृहस्पतेः पुत्री । तत्पुत्रास्त्रयः कामः
अमोघः उक्थ्य इति । अग्निविशेषः । व०
२२१ । ३१-३३ ॥

२ स्वाहा । दक्षप्रजापतिकन्या प्रधानामेर्भार्या ।
व० २३१ । ३ ॥ २२६ । ३९ ॥

तथा अरुन्धत्यादिसप्तर्षिपत्नीः कामितवताऽग्निना सह
अरुन्धतीरूपवर्जं षड्विपत्नीरूपग्रहणेन रमणं ।
व० २२७ । १-१६ ॥

तत्पुत्रः स्कन्दः । व० २३१ । १ ॥

तस्यै स्कन्देन वरदानं । व० २३१ । ५ ॥

खाहेयः । स्कन्दः ।

खिष्टकृत् । बृहस्पतेः षष्ठः पुत्रः । प्रायश्चित्ताग्नि-
विशेषः । व० २२१ । २९ ॥

+ खैरिणीस्वरूपकथनं । आ० १३२ । ६४ ॥

ह.

१ हंसः । डिविकभ्राता । बलरामेण हतः । स०
१४ । ४३ ॥

२ हंसः । अरिष्टायाः पुत्रो गन्धर्वः । तदंशभूतो
धृतराष्ट्रः । आ० ६८ । ८३ ॥

हंसकथा । भीष्माय शैशुपालेनोक्ता । स० ६४ ।
३२-५२ ॥

+ हंसकाकीयोपाख्यानं । क० ३५ ॥

हंसकूटः । क्षेत्रं । आ० १२४ । ५१ ॥

हेसचूडः । यक्षः । स० १० । १८ ॥

हंसप्रपतनं । तीर्थं । व० ८३ । ८७ ॥

+ हंससाध्यसंवादः । शां० ३०५ ॥

हंसिका । कामधेनुदुहिता । उ० १०२ । ८ ॥

हंसी । भगीरथराजसुता । कौत्सऋषेर्भार्या । अनु०
२०० । २६ ॥

+ हठवादः । द्रौपदीयुधिष्ठिरसंवादः । व० ३२ ॥

हनुमान् । (हनूमान्) । वायुसूनुर्वानरः ।

अञ्जनायाः पुत्रः । तस्योत्पत्तिः । व० १४९ ।
२७ ॥ [रा० ४ । ६ ॥ ७ । ३५ ॥]

तद्दर्शनं भीमसेनेन । व० १४८ । ८० ॥

तस्य भीमसेनेन संवादः । व० १४९ ॥

तत्प्रभावकथनं स्वेनैव । व० १४९ । २६ ॥

तेन स्वविश्वरूपप्रदर्शनं । व० १५२ । २ ॥

१ हयग्रीवः । क्षत्रियः । शां० २४ । ३१ ॥

२ हयग्रीवः । असुरः । विष्णुना हतः । उ०
१३० । ६४ ॥

३ हयग्रीवः । विष्णोरवतारः । हयशिरश्शब्दं
पश्यत ।

१ हयशिराः । विष्णोरवतारः । शां० १२२ ।
७५ ॥ ३४७ । ६० ॥ तदवतारकथा । शां०
३५७ ॥

२ हयशिराः । सूर्यस्य रूपविशेषः । उ० ९९ ।
५ ॥

हरणाहरणपर्व । आ० २४५-२४७ ॥

१ हरिः । श्रीनारायणः । तन्नामनिर्वचनं । शां०
३५२ । ३ ॥

२ हरिः । तारकाक्षपुत्रः । क० २४ । ३१ ॥

३ हरिः । पाण्डवपक्षीयश्चैद्यः । कर्णेन हतः ।
क० ५१ । ४९ ॥

४ हरिः । अकम्पनराजपुत्रः । द्रो० ५२ ।
२८ ॥ शां० २६२ । ८ ॥

५ हरिः । गरुडपुत्रः । उ० १०१ । १३ ॥

हरिणः । सर्पः । आ० ५७ । ११ ॥

हरिणाश्वः । सू० वं० क्षत्रियः । शां० १६४ ।
७९ ॥

हरिणी । हिरण्यकशिपोः पुत्री । अग्नेर्भार्या । व०
२२३ । १८ ॥

हरिद्रकः । सर्पः । आ० ३५ । १२ ॥

हरिबभ्रुः । ऋषिः । स० ४ । २२ ॥

१ हरिमेघाः । ध्वजवत्याः पिता । उ० ११० ।
१३ ॥

२ हरिमेघाः । श्रीनारायणः । शां० ३५७ ।
९ ॥

हरिवंशः । पर्वत्रयात्मकः महाभारतस्य खिलभूतो
भागः । आ० २ । ८३ ॥

हरिवर्ष । जम्बूद्वीपस्थः खण्डः । स० २९ ।
८ ॥ भी० ६ । ८ ॥

हरिश्चन्द्रः । सू० वं० त्रिशङ्कोः पुत्रः । स०
७ । १३ ॥ व० ७७ । २६ ॥ वि० ५३ ।
१६ ॥ [तन्माता सत्यव्रता । तत्पुत्रो रोहितः ।
तस्य भार्या चन्द्रवती । भा० ९ । ७ ॥ हरि०
१ । १३ ॥]

तदुपाख्यानं । स० १२ । १० ॥ व० ७७ ।
२४-४१ ॥ [भा० ९ । ७ ॥ वायु० ८८ ॥

ब्रह्म० १०४ ॥ मार्कण्डे० ७-९ ॥ देवीभा०
७ । १३-२७ ॥]

हरिश्रवाः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ०
१०१ । ४७ ॥

हरी । क्रोधवशायाः पुत्री । तत्पुत्रा वानराः गोल-
ङ्गलाश्च । आ० ६७ । ६० ॥

१ हर्यश्वः । क्षत्रियः । सू० वं० अयोध्याधिपतिः ।
तत्पुत्रो ययातिपुत्र्यां माधव्यां जातो वसुमनाः ।
उ० ११५ । १८ ॥

[तस्यान्या भार्या मधुनामकदैत्यसुता मधुमती । त-
त्पुत्रो यदुः । हरि० २ । ३७ ॥]

२ हर्यश्वः । क्षत्रियः । काशिराजः । तत्पुत्रः सु-
देवः । पौत्रो दिवोदासः । अनु० ८ । ११-
१४ ॥

हर्षः । धर्मप्रजापतेः पुत्रः । तद्भार्या नन्दा । आ०
६७ । ३१-३३ ॥

हलिकः । सर्पः । आ० ३५ । १५ ॥

हलायुधः । बलरामः । स० ७६ । १८ ॥

हलीमकः । सर्पः । आ० ५७ । ५ ॥

हविष्मती । अङ्गिरसऋषेः पुत्री । व० २२१ ।
७ ॥

हविष्मान् । ऋषिः । स० ७ । १३ ॥

हस्तिपदः । सर्पः । आ० ३५ । ९ ॥

हस्तिपिण्डः । सर्पः । आ० ३५ । १४ ॥

हस्तिभद्रः । सर्पः । उ० १०३ । १३ ॥

हस्तिसोमा । नदी । भी० ९ । १९ ॥

१ हस्ती । क्षत्रियः । सो० वं० षष्ठस्य धृतराष्ट्रस्य
पुत्रः । आ० १०१ । ४६ ॥

२ हस्ती । क्षत्रियः । सो० वं० सुहोत्रस्य पुत्रः ।
तन्माता जयन्ती । तत्पुत्रो विकुञ्जनः । तद्भार्या
यशोदा । (जयन्त्याः सुवर्णा इति विकुञ्जनस्य
विकुण्ठन इति यशोदाया यशोधरा इति नामा-
न्तरं) । सः हास्तिनपुर्या निर्माता । आ० ६३ ।
३७ ॥

हहा । हाहाशब्दं पश्यत ।

हारह्वणाः । जनाः । स० ३५ । १२ ॥ व०
४८ । २५ ॥

हारीतः । अङ्गिरसकुलोत्पन्नः ऋषिः । शां०
२८४ । ३ ॥

हार्दिक्यः । क्षत्रियः । सो० वं० यदुवंशोत्पन्नस्य
हृदिकस्य पुत्रः कृतवर्मा । आ० २३९ ।
११ ॥ द्रो० ११४ । ५९ ॥

हासिनी । अप्सराः । अनु० ५० । ४८ ॥
हास्तिनपुरं । हस्तिनाम्ना राज्ञा निर्मितं पुरं ।
कौरवाणां राजधानी । तन्नामनिर्वचनं । आ०
६३ । ३७ ॥ The capital of the Kurus,
north east of Delhi entirely diluvated
by the river Ganges. It was situated
twenty-two miles north east of Mirat
and south west of Bijnor, on the right
bank of the Ganges

हाहा । (हहा) । अरिष्टायाः पुत्रो देवगन्धर्वः ।
आ० ६६ । ५१ ॥

हिंसाया निन्दा । अनु० ७६ ॥

हिडिम्बः । किर्मीरस्य आता राक्षसः । व० ११ ।
३२ ॥ भीमसेनेन हतः । आ० ६१ । २५ ॥
६३ । ७२ ॥ १६६ । ३५ ॥ व० १२ ।
९७-११३ ॥

तत्त्वसा हिडिम्बा (हिडिम्बी) । भीमसेनस्य
भार्या । आ० १६४ । १५ ॥

+ **हिडिम्बवधपर्व ।** आ० १६४-१७० ॥

हिडिम्बा । (हिडिम्बी) । राक्षसी । हिडि-
म्बस्य .स्वसा । तस्याः कमलपालिकेति नाम ।
तत्पुत्रो घटोत्कचः । आ० ६३ । ८० ॥

तस्याः दिव्यज्ञानवत्त्वं । आ० १६७ । २७ ॥

तत्परिग्रहो भीमसेनेन । आ० १६८ । १४ ॥

हिमवान् । उत्तरदेशस्थः पर्वतः । भी० ६ ।
४ ॥ The Himalayas.

[तद्भार्या पितृणां कन्या मेना । तत्पुत्रो मैनाकः
पर्वतः । तत्पुत्र्यः तिस्रः अपर्णा एकपर्णा एकपा-
टला चेति । तासु अपर्णा नहादेवस्य पत्नी ।
एकपर्णा असितऋषेः पत्नी । एकपाटला जैगीषव्य-
ऋषेः पत्नी । हरि० १ । १८ ॥ मत्स्य० १३ ॥]

तदुत्तरप्रदेशस्य स्वर्गतुल्यत्वं । शां० १९० । ८-
२६ ॥

हिरण्यमयं वर्ष । भी० ८ । ५ ॥

हिरण्यकशिपुः । दितिपुत्रोऽसुरः । तत्पिता
कश्यपः । आ० ६६ । १७ ॥ [भा० ३ ।
१४ ॥]

[तद्भ्राता हिरण्याक्षः । भा० ३ । १५-१९ ॥]

[तद्भार्या जम्भनामकस्यासुरस्य पुत्री कयाधूः । भा०
६ । १८ ॥ ७ । ७ ॥]

ब्रह्मपुत्राः प्रह्लादः संह्लादः अनुह्लादः शिविः बाष्कलश्च ।
आ० ६६ । १८ ॥ तत्पुत्री हरिणी (रोहिणी)

विश्वपतिनामकस्याग्नेर्भार्या । व० २२३ । १८ ॥
तस्य कथा । स० ४६ ॥ [भा० ७ । ३ ॥
विष्णु० १ । १७ ॥]

[तस्य नृसिंहरूपिणा हरिणा संहारः । भा० ७ ।
८ ॥]

हिरण्यधनुः । (हिरण्यधेनुः) । एकलव्यनाम्नो
निषादस्य पिता । आ० १४२ । ४० ॥

हिरण्यपुरं । कालकेयानां पौलोमानां चावासभूतं
पाताललोकस्थं दैत्यपुरं । तत्रार्जुनस्य गमनं ।
व० १७५ । १३ ॥ उ० १०० । १ ॥

हिरण्यबाहुः । सर्पः । आ० ५७ । ६ ॥

हिरण्यबिन्दुतीर्थ । हिमवत्पार्श्वस्थं तीर्थं । आ०
२३५ । ४ ॥

हिरण्यवर्मा । क्षत्रियः । दशार्णाधिपतिः शिख-
ण्डिनः श्वशुरः । उ० १८९ । १० ॥

हिरण्यहस्तः । कालकवृक्षस्य शकुन्त्यां जातः
पुत्रो महर्षिः । तद्भार्या मदिराश्वराजपुत्री सुम-
ध्यमा । शां० २४० । ३५ ॥ अनु०
२०० । २४ ॥

हिरण्याक्षः । हिरण्यकशिपोर्भ्राताऽसुरः । शां०
२०८ । १० ॥ [दितेः पुत्रः । भा० ३ ।
१४ ॥ १७ ॥ तस्य वराहरूपिणा हरिणा वधः ।
भा० ३ । १९ ॥]